

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

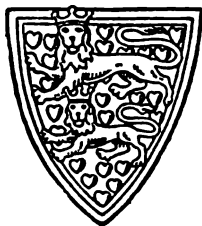
**LAURIDS SKAUS BREVVÆKSLING
MED POLITISKE VENNER I KØBENHAVN**

Professor, dr. phil. Knud Fabricius tilegnet

H. V. GREGERSEN

Laurids Skaus
brevveksling
med politiske venner
i København

C. F. ALLEN . H. N. CLAUSEN . ORLA LEHMANN
J. W. MARCKMANN . CARL PLOUG

Skrifter, udgivne af

HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

NR. 33 . 1966

I kommission hos Danske Boghandleres Kommissionsanstalt, København

UDGIVET MED STØTTE
FRA
STATENS ALMINDELIGE
VIDENSKABSFOND

INDHOLD

Forord	7
Indledning	9
Almindelige bemærkninger	17
Laurids Skaus brevveksling med	
C. F. Allen	18
H. N. Clausen	72
Orla Lehmann	123
J. W. Marckmann	230
Carl Ploug	487
Navneregister	696
Rettelser	726

Derimod vilde der ikke kunne indvendes noget imod, at De udgav breve til og fra Lavrids Skau. De vilde tale for sig selv. Dette vilde uden tvivl være både det værdigste og det, der gør bedst virkning.

Jens Jessen til Peder Skau 1893 3/1 (i anledning af Peder Skaus ønske om at få udgivet et modskrift mod Ludvig Hertels bog, »Hans Wilhelm Hertel«, 1897).

FORORD

»Den unge Laurids Skau vil aldrig dø«, hedder det til afslutning i Peder Lauridsens vurdering af Skau i hans store nationalhistoriske værk »Da Sønderjylland vaagnede«, og disse ord, formet som de er af Skaus skarpeste kritikere, kan vel tages til indtægt for udsendelsen af den her foreliggende brevudgave. Laurids Skau havde i sine bedste år en betydning og en placering blandt vort lands fremragende mænd, som nok kan berettige, at der nu godt hundrede år efter hans død og næsten halvandet hundrede år efter hans fødsel bringes en udgave af hans meget omfattende brevveksling.

Som titelen siger, har det kun været muligt at udsende hans korrespondance med »politiske venner i København«, og der er her tale om Skaus brevveksling med nogle af de mænd, der var banebrydende i årene omkring enevældens afvikling og den nye statsforms indførelse med Grundloven af 5. juni 1849. Skaus brevveksling med f. eks. A. F. Tscherning, D. G. Monrad og M. A. Goldschmidt burde måske have været taget med, men dels er hans skriftlige kontakt med disse mænd af mere spredt natur, og dels foreligger hans brevveksling med Tscherning og Goldschmidt stort set tilgængelig i trykte publikationer, såsom »Af Anthon Frederik Tschernings efterladte Papirer« og »Breve til og fra Meir Goldschmidt«, ligesom en udgave af Monrads breve er under udarbejdelse. Brevvekslingen med de her udvalgte »politiske venner« forefindes derimod så godt som ubrudt og er kun i de færreste tilfælde kendt fra den trykte litteratur. Da dertil næsten alle tidens mere betydelige spørgsmål findes omtalt eller i hvert fald er berørt i disse breve, vil kendskabet til dem være af betydning ikke alene for Laurids Skaus livshistorie, men også for tidshistorien i almindelighed.

Samtlige bevarede breve er bragt i deres helhed og i den sammenhæng, hvori de naturligt hører hjemme, og ved kommenteringen har jeg bestræbt mig for at give fyldige og fortællende noter, således

at den store læserkreds, som Historisk Samfund for Sønderjylland har kontakt med, skulle kunne få udbytte af at beskæftige sig med dem.

Den her foreliggende udgave er tænkt som et led i den publikation af breve til sønderjysk historie, som medlemmer af styrelsen for Historisk Samfund for Sønderjylland anser for at være en naturlig arbejdsopgave. Anledningen til de her bragte breves fremkomst var ganske vist tilfældig, idet lærerstuderende Peder Skau, et oldebarn af Laurids Skaus broder af samme navn, i januar 1963 bad mig gennemse en pakke gamle papirer, der viste sig at indeholde de breve, som Laurids Skau har modtaget i løbet af året 1846. For denne tilskyn-delse til at tage Laurids Skaus liv og værk op til fornyet prøvelse er jeg Peder Skau og hans fader, gårdejer Laurids Skau, Ørby, Vonsbæk sogn, stor tak skyldig, ligesom det er mig en glæde at kunne meddele, at den pågældende årgang breve ved familiens velvillige forståelse nu er blevet indlemmet i Laurids Skaus brevarkiv i Håndskriftsamlingen i det Kongelige Bibliotek.

For imødekommende modtagelse af planen til udgivelsen af en del af Laurids Skaus omfattende korrespondance takker jeg mine kolleger i redaktionsudvalget for »Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland«. For redbon hjælpsomhed vil jeg ligeledes gerne bringe de tjenstgørende ved vort biblioteks- og arkivvæsen en varm tak. Statens almindelige Videnskabsfond har ved denne som ved en tidligere lejlighed muliggjort, at mit arbejde har kunnet udsendes som trykt publikation, og jeg vil gerne ved den givne lejlighed rette en tak til denne fonds direktion.

Dronning Alexandrinesvej 2, Haderslev, sommeren 1965.

H. V. GREGERSEN.

INDLEDNING

Laurids Skaus liv fra vugge til grav kan i korthed karakteriseres som ét, stort, sammenhængende drama efter bedste klassiske mønster med en opdeling i fem akter. Men som noget usædvanligt i sammenligning med det klassiske dramas skema nås klimaks i Skaus livsdrama allerede i 2. akt, da han i 1843 og 1844 som purung mand stod på sin berømmelses tinde. Efter stigning følger fald, og i hans livsdramas 3. akt er der tale om en kendelig dalen i forhold til tidligere, omend han stadig stod som anerkendt leder af den danske folkebevægelse i Nordslesvig, men i 4. akt, hans sidste fire-fem år, overraskes tilskuerne til hans livsdrama af en ny og uventet stigning, da han i moden alder talte sine landsmænds sag i stændersalen i Flensborg. Så fulgte katastrofen, således som det netop går i det klassiske drama: 5. akts tragiske udgang, hans pludselige og tidlige død, der gjorde et så meget voldsommere indtryk på hans samtidige, fordi baggrundstæppet var mørkt af de dystre ulykkesskyer, der just da i 1864 hvilede over hans fædreland.

Skaus første offentlige fremtræden vakte en umådelig opsigt i samtiden. »Det har vakt stor sensation blandt landboerne, og bønderne finder sig hædrede ved, at en mand af deres stand kunde og turde tale således«, skriver Frederik Fischer¹ straks efter det første Skamlingsbanke-møde i 1843. »Skaus tale var festens koncentration, dens brændpunkt; alle de andre taler kunde gerne have været borte. Det er en mageløs karl, den Laurids Skau«, hedder det i Goldschmidts brev² efter det store Skamlingsbanke-møde i 1844, men straks efter tilføjer han: »Blot den megen virak ikke bedøver ham. Man har givet ham en for stor portion på én gang; man betænker ikke, at han ikke er vant dertil«. I omtalen af Skamlingsbanke-festen i 1844 i »Corsaren« findes Skau slet ikke nævnt. »Midt under den virak, der omdufter ham, har han godt af en lille tilsidesættelse, en »memento mori«. Vore høvdinge begår en forfærdelig fejl ved at gøre for

meget af Laurids Skau. De trækker ham op til sig, men derved risikerer de at trække ham fra bønderne, og hvad er Laurids Skau uden sin bondeindflydelse? Gid man aldrig må komme til at fortryde denne ukloge adfærd. Jeg elsker og beundrer Laurids Skau, jeg anser ham for et mærkværdigt, genielt menneske, men netop derfor skal han behandles omhyggeligt«, hedder det i et lidt senere brev til Koch³.

Genialitet parret med forfængelighed er således på et tidligt tidspunkt træk, som man mener at kunne påvise i Skaus karakter, uden at forfængeligheden dog hindrede hans samtidige i at fremhæve hans forunderlige evne til at gøre sig afholdt af sine omgivelser. »Ingen kan undgå at vindes af hans personlige elskværdighed og glimrende geni«, siger Johan Wegener i 1845 i et brev til Christian Flor⁴ og det i samme øjeblik, hvor han netop har udtrykt utilfredshed med Skau. Langt senere – i 1863 – fremhæver Johan Wegener Skaus ejendommelige evne til over for offentligheden at fremtræde »som himmelsk repræsentant for den slesvigske danskhed«. I sådanne øjeblikke var Skau beundringsværdig, tilføjer han⁵. »Du taler så hjerteligt, min søn, og dog så kraftigt, at jeg bliver rørt ved at høre din tale«, skal Christian VIII have svaret Laurids Skau under dennes første audiens i 1843⁶.

Efter Peter Hiort Lorenzens død i 1845 var Skau selvskreven som leder af kampen for det danske sprogs rettigheder i Sønderjylland. Han var »den stolte riddersmand i bondekoft« (Orla Lehmanns betegnelse), »han er født til eventyr« (Julie Marckmanns ord), ja, han var en ny Aladdin. »Udgået af en kernefuld bondestand, af byrd og dannelse ren dansk. Forsynet har i ham givet en forening af egenskaber, af åndens og talens gaver, der gør ham til en folkerepræsentant i ordets højeste betydning og anviser ham en mærkværdig stilling i den nærværende tids krise«, hedder det i de ord, hvormed »Syvstjernen« – professorerne H. N. Clausen og J. Fr. Schouw m. fl. – anbefalede indsamlingen af midler til Skaus valgbargørelse⁷.

Men selv en Aladdin-skikkelse må se i øjnene, at kritikernes tal er stort. At der blev snakket og hvisket og tisket om Skaus gøren og laden, tyder den rapport på, som Kr. Sick fra Odense overlod »Syvstjernen« efter en art inspektionsrejse i Skaus hjemegn i sommeren 1846⁸. Det hedder heri:

»Man har bebrejdet Skau, at han ikke længere var bonde og derved udsatte sig for at miste sin betydning. Denne anke synes mig ikke ret vel betænkt. Når Skau ved naturlig talent, læsning og omgang med dannede folk har hævet sig til en højere sfære, så kan man ikke fortænke ham i, at han får smag for analoge ydre former og for sin person indtil en vis grad tilegner sig dem. Iblandt hans jævnlige er det dog i det væsentlige kun hans gedignere tale, der adskiller ham fra dem. En og anden enkelthed kan muligvis have været mindre forsigtig, men jeg tror dog ikke, at han i denne henseende hidtil har givet tyskerne eller sine misundere lejlighed til at skade sig.

Væsentlig er det også, at forholdet mellem ham og hans kone synes at være meget godt. Hun lader til at være en flink husmoder, hænger ved ham med synlig hengivenhed, og det er fra flere sider bekræftet mig, at hun finder sig meget vel i hans mange fraværelser.

Væsentligere er måske det spørgsmål, om ikke hans hyppige rejser i Kongeriget med al erkendelse af den gavn, de hidtil har stiftet, dog til sidst ved en i øvrigt meget undskyldelig tilbøjelighed til at færdes mellem mere åndelige omgivelser kan vel meget antage præg af adspredelsesrejser og blive lige så meget øjemed som middel.

En bestemt anke giver derimod hans åbenmundethed grund til og den for ham, der ellers er så klog, dobbelt påfaldende taktløse indiskretion, hvormed han ikke sjældent behandler, hvad der er ham sagt eller skrevet. Her synes hans geniale lette sind at slå over i let-sind«.

Skaus samtid var således hurtigt i stand til at fremvise et helt galleri af mislyde i hans karakter. Det var og er nu engang prisen for at færdes på tinderne, og for Skaus samtid var hans offentlige fremtræden så usædvanlig og noget så enestående, at det var ganske uundgåeligt, at han måtte komme i sine medmenneskers søgelys. På samme tid indrømmede man imidlertid i vide kredse Skaus »geni« eller »genialitet«. Gang på gang har folk, der stod ham nær, udtalt, at Skau besad evner, der rakte ud vore jævnmålet og dette ikke mindst, når han blev sammenholdt med sine medstridere i kampen for Sønderjyllands danskhed. Han var her simpelthen uundværlig, »en perle« blandt sine omgangsfæller, som professor Flor engang sagde⁹.

I tale som i skrift beherskede Skau det danske sprog som ingen

anden, ingen evnede som han i en forsamling at give udtryk for den politiske vilje, som han og hans kampfæller ønskede at give råderum. Selv hans modstandere har forsåvidt indrømmet hans enestående evner som agitator¹⁰. Ingen af hans samtidige har derfor forsøgt at reducere Skaus betydning som taler og som politisk ordfører. Selv hans værste kritikere blandt hans egne, Peter Christian Koch, anerkendte hans talent¹¹.

At han som professor Flors talerør kun har været én, der pynkede sig med lånte fjer¹², er kun med visse modifikationer rigtigt. Det er rigtigt, at Skau i sine første år gang på gang »bestiller en tale« hos Flor, og i betragtning af hans meget unge alder er dette vel endda kun naturligt, men det er vel også i vor tid således, at politiske programtaler først tilvejebringes efter mange og lange drøftelser til flere sider. I begyndelsen af 1840'erne var Christian Flor selvskrævet til at afstikke retningslinjerne for den politik, der skulle føres, men senerehen modtog Skau også forslag fra andre (Johan Wegener, J. W. Marckmann, Kr. Sick o. s. v.), men det vil være fejlagtigt heraf at slutte, at Skau blot afliredede andres tanker¹³. Tværtimod var han allerede i sine ungdomsår i stand til uforberedt at tage ordet i større eller mindre forsamlinger og tilmed ofte i kredse, der som en følge af det stænderdelte samfund, han tilhørte, måtte være ham fremmede og ukendte, men i regelen synes dette at være lykkedes til alles tilfredshed. Hans tilhørere har i hvert fald følt, at han har gjort indholdet af sine taler til sin egen åndelige ejendom, inden han holdt dem. Grundtvig er et vidne herom, når han til Dronningen skriver¹⁴, at man ikke er i stand til at fornemme »den hjertesorg, heltemine og folkelige majestæt, som bonde sønnen, bondekarlen og folkehelten fra Sommersted« formåede at lægge i sine ord på Skamlingsbanken i 1844 ved blot at se dem gengivet i dagbladene.

Ikke kun i tale, men også i skrift har Skau tilstrækkelig tydeligt bevist sin evne til at fremlægge sine tanker klart og lettilgængeligt. Hans skrifter og bøger, »Hvorvidt ere vi komne?« (1848), »Hans Nissen i Hammelef« (1857) og »Peter Hjort Lorenzen. Et Bidrag til den dansk-slesvigske Historie« (1865) formår endnu den dag i dag at fængsle sin læser. »Skau er en forstandig mand, og han skriver dansk som en professor«, sagde Flor efter at have læst hans første brev i 1839¹⁵, og historikeren Peder Lauridsen må indrømme

ham, at han i sine breve »skriver bedre for sig end Tscherning og Marckmann, end H. N. Clausen og Drewsen og kun viger for virkelige sprogmestre«¹⁸.

Trods al deres formfuldendthed indeholder Skaus breve unægteligt også lange flove passager. Atter og atter kommer hans neurasieniske gemyt til udtryk i stærkt svingende og skiftende stemninger og med en udpræget, ja næsten abnorm hang til selvbeskuelse, hvilket altsammen nemt kan give den forudsætningsløse læser indtrykket af en uendelig naiv forfængelighed. Ved at se nogle af sine egne breve fra ungdomsårene har Skau i sit sidste leveår givet udtryk for fortvivlelse over »deres barnagtige indhold«. »Hvis min mulige biograf ikke i sin tid vil holde skarpt for øje, at jeg begyndte som en politisk dreng, uden forkundskaber, vil disse og lignende breve fra perioden 1842–1847 tildels ødelægge min historie«¹⁷.

Ved bedømmelsen af Skaus breve kommer man i virkeligheden ud for et ikke uvigtigt kildekritisk problem, som må melde sig, så snart der er tale om et personligt dokument, hvad et brev nu engang altid må være. Det vil ikke være nok blot at kende brevet tekst, men man må også som baggrund for brevet huske, at den, brevet er stilet til, også har kendt brevskriveren. Ikke mindst, når talen er om bedømmelsen af en så sammensat og problematisk natur som Skau, er det vigtigt at have for øje, at adressaten har kendt ham personligt, at han på forhånd har vidst, at sådan var Skau nu engang, en mand, der ikke havde for vane at veje sine ord på en guldvægt, og som kunne få sig selv til at skrive lidet betænksomme ting. Den, der har kendt Skaus personlige charme og genialske natur, har derfor vidst at læse de breve, han skrev, med den nødvendige overbærenhed. Bedømmelsen af Skaus person vil derfor altid være afhængig af, hvor bred en margin man er villig til at indrømme ham.

At han var »uden egne ideer«¹⁸, som Peder Lauridsen vil påstå, er ikke rigtigt. Han førte tværtimod allerede i 1840'erne en meget selvstændig politik og det både i forhold til sine meningsfæller i Sønderjylland og til de københavnske liberale.

Skau tog således fra tidlig ungdom af konsekvent afstand fra enhver form for slesvigsk separatisme, skønt den havde slået dybe rødder blandt hans samtidige, og selv de ledende inden for den danske bevægelse i Nordslesvig, mænd som Peter Hiort Lorenzen,

Peter Christian Koch, Frederik Fischer m. fl., så sig ikke i stand til at frigøre sig fra denne hævdvundne opfattelse. Skau derimod havde, som M. Mørk Hansen har påpeget det, »et meget større mål; han følte sig aldrig udelukkende som en slesviger, men som en dansk mand«¹⁹.

Også i forholdet til de liberale i hovedstaden så den unge Laurids Skau sig nødsaget til at gå egne veje. For sagens skyld var det nødvendigt at søge hjælp og understøttelse, hvor den var at få, nemlig hos Danmarks godsejere, og de måtte derfor drages med ind i det nationale arbejde, selv om de ikke nærede ønsker om forfatningsændring og andre nymodens indretninger. Da Orla Lehmann gjorde indsigelse imod Skaus besøg på danske herregårde, svarede Skau: »Min beslutning bliver fast at berejse herregårdene for at skaffe penge, når de ikke kan tilvejebringes på anden måde«²⁰. Efter hans mening måtte alle landets nationale kræfter samles til støtte for sagen, men han indså samtidig sin egen prekære stilling: »Jeg *må* ikke bryde med aristokratiet, fordi vi behøver deres penge. Jeg *kan* ikke bryde med demokratiet, fordi jeg i dette har mine naturlige venner. Jeg *skal* holde gode miner med Kongen, for at han ikke skal gå hen og skade højskolen«²¹.

I martsdagene i 1848 fremtrådte Skau åbenlyst som liberal og demokratisk folkeleder og underskrev sammen med de danske stænderdeputerede opråbet: »Kammerater i den slesvigske Bondestand!«, men snart begyndte han at nære mistillid til de liberales evner som regeringsledere og lod denne stemning komme til udtryk i pjecen »Hvorvidt ere vi komne?« I løbet af krigen var hans politiske opfattelse blevet mere højrepræget, han krævede »garantier mod et pøbelregimente«²² i Kongerigetets nye forfatning og blev efterhånden en afgjort modstander af »Bondevennerne« og andre venstregrupper i det nye Folketing.

I hans egen hjemstavn gik forfatningsudviklingen ad andre baner. Skau forstod måske klarest af alle hidtidige »folkemænd« i Slesvig, at den nationale sag efter slesvigholstenismens nederlag i 1850 blev varetaget på bedste måde af den nyindsatte regering, selv om dens præg var ret konservativt. Navnlig støttede Skau i disse år lederen af det danske styre i Slesvig, F. F. Tillisch, og det var til gengæld denne mand, der fik Skau optaget som medlem af Notabelforsamlingen i 1851²³ og som også virkede sit til, at Skau i 1852 fik ud-

nævnelser til amtsforvalter. At en bonde – tilmed uden højere uddannelse – blev embedsmand, var dengang noget ganske usædvanligt og var i virkeligheden en officiel anerkendelse af hans dygtighed.

Naturligvis måtte embedsgeringen lægge beslag på en meget stor del af hans kræfter, men til gengæld blev han samtidig – ganske vist mod sin vilje – frigjort for sit hidtil så betydelige arbejde for højskolen i Rødding, da det kom til et uopretteligt brud mellem ham og skolens nye forstander, Sofus Høgsbro²⁴. Dermed skabtes i virkeligheden et modsætningsforhold, som rakte langt ud over de implicerede personer, nemlig skellet mellem øst og vest i Nord-slesvig; det var samtidig politisk skellet mellem Højre og Venstre, religiøst mellem statskirke og grundtvigsk frimenighedsliv.

Sin vigtigste rolle i årene mellem de to slesvigske krige kom Skau til at udspille som danskhedens fører i den nyoprettede Stænderforsamling i Flensborg, mens hans deltagelse i Rigsrådet i København ikke satte sig dybere spor. I stændersalen forfægtede han ufortrødent den Tillisch-Regenburgske sprogordning, men han søgte samtidig at splitte sine nationale modstandere op i en konservativ og fremskridtsvenlig fløj ved at støtte eller selv fremsætte en række populære reformforslag, såsom ophævelse af godsejernes jurisdiktionsrettigheder, gennemførelse af jødernes emancipation, afskaffelse af mølletvang og hoveri, indførelse af næringsfrihed, ophævelse af den fælles brandkasse for Slesvig og Holsten, afskaffelse af de høje sportler og af en række unødvendige embeder o. s. v. »Beundringsværdig var den gave, hvormed han straks kunne sætte sig ind i enhver sag og øjeblikkelig finde og fremhæve pointet deri. Selv slesvigholstenernes dygtigste jurister måtte erkende, at de stod under ham ikke blot i talent, men også i kundskab og skarpsindighed«, fortæller M. Mørk Hansen²⁵, en af Skaus kolleger i Stænderforsamlingen. I sine endnu utrykte erindringer udtaler samme mand²⁶ sig i lignende uforbeholdne vendinger om Skau: »I Laurids Skau besad det danske mindretal i Stænderforsamlingen en veltalende, rådsnild og dristig fører, men næst efter ham var der ingen, som særlig ragede frem. Krüger blev senere en ganske udmærket, kraftig og fast talsmand for de danske slesvigere i Berlin, men her i Flensborg trådte han ikke op med nogen mærkelig kraft, og han var desuden langtfra veltalende«. Det kan da også tilføjes, at Skaus

placering i Stænderforsamlingen i Flensborg hidtil ikke er blevet bestridt af nogen²⁷.

Skaus liv endte tragisk. Legemligt og åndeligt havde han fra ungdommen af budt sig de voldsomste anstrengelser. Han kunne med større ret end nogen anden kalde sig »Slesvigs træl«²⁸. Men han måtte snart sande, at han havde budt sig selv mere, end hans kræfter kunne klare. Sygdomsmærket blev han tidligt, og snart anede han, at han bar på en uheldelig sygdom I sine senere år måtte han lære at drikke af lidelsens bæger, og det er vel derfor forståeligt, omend ikke undskyldeligt, at han til tider søgte at dulme sorgerne i brændevin og andre stærke varer²⁹.

Vi vil her slutte med atter engang at citere M. Mørk Hansen:³⁰ »Laurids Skau havde visselig sine svagheder, store svagheder, som i hans senere år hæmmede hans indflydelse og hans virksomhed. De, der stod ham nær i det daglige, kendte dem rimeligvis bedre end jeg, og i alt fald har det ikke været min opgave at skildre dem«.

- 1 Fischer til Flor 1843 1/6 (KB. NKS 1766).
- 2 Goldschmidt til Koch 1844 12/7. (Breve fra og til Meir Goldschmidt, I, s. 41).
- 3 Goldschmidt til Koch 1844 før 19/7 (Anførte værk, I, s. 43).
- 4 Wegener til Flor 1845 15/5 (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 89).
- 5 Wegener til Godske Nielsen 1863 13/4 (RA. Godske Nielsens arkiv).
- 6 Nordisk Universitets-Tidskrift, 10. årg., 1864, s. 143 (A. Ingerslev).
- 7 Trykt indbydelse af 1845 20/4, se: H. N. Clausen til Skau 1845 20/5, note 2.
- 8 RA. »Syvstjernen«s arkiv; trykt: SJy MSkr 1965, s.
- 9 Som note 8.
- 10 F. eks. »Lyna« 1845 22/2 og 12/3.
- 11 Koch til Flor 1847 18/7 (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 180).
- 12 Da Sjy vaag V, s. 56-60.
- 13 Skau til Marckmann 1846 28/7.
- 14 Da Sjy vaag V, s. 59.
- 15 Flor til Koch 1839 1/10 (KB. NKS 1763; trykt: Da Sjy vaag IV, s. 87).
- 16 Da Sjy vaag VII, s. 75.
- 17 Skau til Ploug 1863 13/9.
- 19 M. Mørk Hansen: Den danske Bonde Laurids Skau, 1865, s. 5.
- 18 Da Sjy vaag VII, s. 73.
- 20 Skau til Lehmann 1845 15/10.
- 21 Skau til Marckmann 1846 23/6.
- 22 Skau til Fiedler 1849 5/3 (RA. H. V. Fiedlers arkiv).
- 23 Se f. eks.: Skau til Madvig 1850 14/8: »Flor og Krüger »wühle« af hensynsløst Raseri imod Tillisch, den Første, fordi han ikke blev Departementschef, den Sidste, fordi ikke alle Embedsmænd paa een-gang bleve jagede ad Helvede til. Jeg synes derimod, at han rydder endda ganske maneerligt op i Ukrudtet.« (RA. Madvigs arkiv). — Endvidere: Statsrådets Forhand-

- linger 1848—1863, III, s. 210, 209 ff., 213, 216 ff.
- 24 H. N. Clausen til Skau 1853 27/6, note 1.
- 25 M. Mørk Hansen, anførte værk, s. 44.
- 26 En udgivelse af dette manuskript er under forberedelse.
- 27 Historisk Tidsskrift, 9. rk., III, s. 226 (Holger Hjelholt).
- 28 Skau til Marckmann 1845 3/6.
- 29 Heinrich Raimond Baumanns erindringer, hidtil utrykt del; Skaus brevveksling med f. eks. Boysen, Tørning mølle, Otto Schrøeter, Harald V. Fiedler; smlgn. Hans Lund: Historiker i Højskolens Tjeneste, 1960, s. 7.
- 30 M. Mørk Hansen, anførte værk, s. 47.

ALMINDELIGE BEMÆRKNINGER

Til den her foreliggende brevudgave skal det i korthed oplyses, at princippet har været at bringe alle de bevarede breve, vekslede mellem de pågældende brevskrivere, i deres helhed, da selv tilsyneladende uvæsentlige meddelelser kan bidrage til at kaste lys over forfatterpersonligheden.

Åbenbare skrivefejl i brevene er som regel uden videre rettede, og en del af de foretagne forkortelser er oplyst ved at sætte de manglende bogstaver i skarp parentes. Karakteristiske fejl i stavningen af f. eks. fremmedord, er derimod bibeholdt. Af hensyn til læseligheden er tegnsætningen over alt normaliseret, og de hyppigt forekommende semikolon er som oftest erstattet af punktum (med deraf følgende stort begyndelsesbogstav), lige som tankestreger ofte er afløst af komma.

For at undgå alt for hyppige gentagelser skal oplysninger af biografisk art om de omtalte personer som regel findes i Navneregisteret, ligesom navnet er indføjet i skarp parentes, hvor brevet blot har vedkommendes stillingsbetegnelse.

I noterne til det enkelte brev søges nærmere oplysninger givet ved hjælp af udtog af samtidigt kildemateriale, mens der kun undtagelsesvis foretages henvisninger til senere historiske behandlinger. Forkortelserne i noterne følger i hovedsagen de retningslinjer, som er givet i Sønderjyske Årbøger 1962, s. 251 ff., hvortil der derfor henvises.

LAURIDS SKAUS BREVVÆKSLING MED C. F. ALLEN

Laurids Skaus bekendtskab med historikeren C. F. Allen stammer fra det Marckmannske hjem, hvor også Allen hørte til kredsen omkring fru Marckmann. »Han kom mindst tre gange om ugen,« meddelte husets datter, fru Judithe Salicath, i sine erindringer, »og han giftede sig først, da vort hjem flyttede fra København.«

C. F. Allen var af jævn herkomst, og ligesom Skau havde han selv måttet arbejde sig frem til en anerkendt plads i samfundet. Kort efter, at Skaus bekendtskab med Allen var indledt, tog han magistergraden, og han havde dermed skabt grundlaget for sin fremtid som videnskabsmand.

At Skau efter evne værdsatte ham som historiker, er der flere vidnesbyrd om. Politisk vandrede de side om side, selv om Skau i årene forud for Treårskrigen også havde optaget kontakt med nationalsindede kredse uden for nationalliberalismens cirkler.

Det var imidlertid først og fremmest fru Marckmann, der havde været de to yngre mænds fælles blændende midtpunkt. Da familien Marckmann flyttede fra København, og fru Marckmann kort efter døde, blev alt anderledes. Allen tog sig en hustru til ægte, blev snart efter fast ansat ved Københavns Universitet og optaget af sin lærergerning og af sine historiske sysler, mens bonden Laurids Skau var blevet embedsmand i Haderslev.

Sin ungdoms interesse for den nationale sag svigtede Allen ikke. Hans store værk »Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland«, der udkom 1857–58, taler tydeligt herom, og det blev hans gamle ven, pastor Marckmann i Hoptrup, der i 1860 besørgede en folkelig udgave af dette værk med titlen »Danskhedens Skjæbne i Slesvig«. Også med Laurids Skau fik Allen i mere moden alder et kortvarigt samarbejde, nemlig i forbindelse med rejsningen af Skamlingsbanke-støtten, idet Allen sammen med H. N. Clausen og Orla Lehmann udgjorde mindesmærkekomiteen, og Skau

var formand for Skamlingsbanke-selskabet. Men den nære kontakt fra ungdomsårene blev ikke genoptaget.

LAURIDS SKAU TIL C. F. ALLEN 1844 21/12.

Kjære Allen!

Sommersted, den 21de Decbr. 1844.

Uagtet De aldrig før har modtaget Breve fra mig, og uagtet De maaskee selv vil synes, at der mangler tilstrækkelig Anledning til at skrive, saa er jeg dog heri af en anden Mening, hvorom selve Brevet da er det bedste Vidnesbyrd, eftersom De naturligviis ikke ville have modtaget det, naar jeg ikke kunde hitte paa Noget at skrive om og altsaa havde ladet Pennen ligge rolig istedetfor at sætte den paa Papiret og saaledes paa en sikker Maade bringe Dem den slesv[igske] Bonde i Erindring.

Vi have imidlertid saa ofte truffet hinanden i vor gode Marckmanns Stue, saa ofte talt sammen, at jeg har lært at agte Dem, lært at kjende Deres gode Egenskaber, lært at skatte Deres smukke Carakter og saaledes kommet til at ønske af mit fulde Hjerter, at jeg for Fremtiden turde ansee og betragte Dem for en af mine bedste Venner. Vel har jeg en heel Hærskares Mangfoldighed, som jeg kalder Venner og omvendt, som kalde mig Ven, men de ere sandelig tyndt saaede, som i egentlig Forstand fortjene denne Benævnelse, da Venskabet i Almindelighed kun gjælder, saalænge Lykkens Sol skinner, men ligesaa hurtig forsvinder, naar det Modsatte indtræder. Naar det altsaa fremgaaer af denne sidste Betragtning, at jeg ikke henregner Dem til disse af Lykken blændede og af denne afhængige Venner, men meget mere for en Mand, der er uafhængig af Sligt og solid nok til at blive den samme, selv i Ulykken, saa maae jeg ret meget at bede Dem ikke at betragte disse mine Ord som en Kompliment, jeg vilde ødsle paa Dem, eller for en Smiger, der ligesaa hurtig bortdunster som fremkommer. Tvertimod: jeg beder Dem ansee det Sagte for min oprigtige Mening, thi jeg er baade for ærlig og for stolt til at sige en Mand Komplimenter, som jeg har Agtelse for og Tillid til, da en Smigrer efter mine Anskuelser er en Forfører af Andre og en Fornedrer af sig selv.

Efter denne – maaskee altfor lange – Indledning skal jeg da forsøge at fortælle Dem Et og Andet, der muligen kunde interessere Dem, hvorhos jeg dog maae bemærke, at mine Efterretninger herovfra baade ere simple og magre.

Siden min Hjemkomst fra den larmende Hovedstad har jeg foretaget en formelig Inspektionsreise rundt omkring i Haderslev Amt. Jeg har været paa Høiskolen og tæt ved Vesterhavet. Jeg har været ved Kolding Kanten og paa Skamlingsbanke. Jeg har endelig været paa Grændsen af Aabenraaer og Lygumkloster Amter, og overalt har jeg gjort den Erfaring, at det danske Element aldeles ikke har tabt i Styrke, hvilket jeg var bange for paa Grund af den sidste Stænderforsamlings Foretagender, men derimod er i en noget sløv og ligegyldig Tilstand, hvori jeg var klog nok til at lade dem blive, saalænge den Slesv[igske] Forening ikke er kommet af Grund¹, og vi ved og gennem denne kan give Impuls til nye Foretagender og aabne en Tumleplads for de vaagnende Kræfter. Vi maae imidlertid passe vel paa, thi vore Modstandere sove ikke. I den senere Tid har de slesv[ig]-holsteenske Basunsthødere i Nordslesvig begyndt nogle svære Angreb paa mig, hvilket tyder hen paa, at de enten ere bange eller forfærdelig vrede paa mig. Især har man i »Sønderborger Ugeblad« havt travlt med at nedrive og skjælde paa mig, der gaar saavidt, at ingen Holmens Matros eller rasende Amagerkjelling kan hitte paa jammerligere og mere pøbelagtige Skjeldsord². Jeg er glad over, at der saaledes med Fortvivlelse rases mod mig, thi for det Første vidner det om, at jeg bliver dem farlig, og for det Andet mener jeg, at jeg godt kan undgaae at forsvare mig, fordi Angrebet i den Grad er pøbelagtigt, at selv de tydsksindede Bønder læse det med Foragt, og man desuden aldrig maae nedlade sig til at svare paa Pøbelangreb. Iøvrigt er jeg blevet opmærksom paa, at der ofte fortælles om »mine Tog i Angeln«, »mine Velyndere« o.s.v., ja endog, »at jeg i Steinberg skal have en Kjæreste, som jeg snart vil ægte for paa denne Maade at indsmugle propagandistiske Ideer«.

Da jeg nu aldrig har været i Angeln, saa slutter jeg mig til, at der paa et og andet Sted maae være Folk, der omtale mig fordeeltigt og som vore Fjender ikke veed paa nogen bedre Maade at bryde end saaledes paa en saa haanlig Maade at omtale. Jeg har derfor isinde i Vinterens Løb at gjøre en Tour til Angeln, hvis jeg kan faae saamange Penge opdrevne, som behøves til en saadan Rundreise, da jeg sikkert troer, at vi der kan faae flere Holdepunkter, navnlig ved at indrette danske Læseforeninger.

I denne Mening er jeg bleven bestyrket ved et Brev fra en ganske ubekjendt Skolelærer i Nærheden af Cappeln, som har forlangt Op-

lysninger om vor Høiskole og som fortæller, at han gjør megen Lykke ved at give Underviisning i Dansk.

Koch vedbliver at fremture i sin politiske Daarskab. I et af de sidste Nummere af »D[a]n[ne]v[i]rke« har han slaaget Prof. Paulsen for Panden, fordi han skrev den fortrinlige Afhandling, som senere har været optaget i »Fædrelandet« angaaende de [Algreen-]Ussingske Forslag³. For nogle Dage siden talte jeg alvorligt med ham om, at han gjorde en Ulykke ved saaledes at støde sine Venner fra sig. Han lovede mig at følge mit Raad, nemlig at gaae ind paa Monrads Idee at koncentrere Statseenheden i Ministeriet ved een Justitsminister, een Underviisningsminister o.s.v., som igjen kunde regjere og styre de forskjellige Provindser efter deres egne Eienommeligheder. P. H[iort] Lorenzen lovede at læse »Folkebladets« sidste Aargang nøie igjennem og derpaa lave Artikler for »D[a]n[ne]v[i]rke« i Overeensstemmelse med samme⁴. Jeg havde til Hensigt med denne Plan at forsone »Dannevirke« med det liberale Partie i Kongeriget, ja, maaskee ogsaa med det konservative, thi den langt overveiende Deel af Nationen kan ikke begribe, at Holsteen som Deel af det tyske Forbund kan tillige være en Deel af det danske Rige.

Kochs Skinsyge vil ikke ganske gaae over, navnlig er det ham meget magtpaaliggende at bilde Lorenzen ind, at jeg Intet har gjort til hans Fordeel i Kjbhvn., naturligviis for selv at staae i L[orenzen]s Øine med saameget større Glorie. Jeg gad nu vidst, om Marckmann har skreven til Lorenzen, som han lovede⁵.

Næste Tirsdag sender jeg formodentlig et udførligt og omhyggeligt udarbejdet Forslag angaaende Tiendesagen til Tillisch. Da jeg tillige er kommen efter flere Kassedefecter, saa vil [jeg] tillige samle underhaanden og meddele Kabinetssekretæren [F. F. Tillisch] alle mulige Efterretninger, saa at jeg haaber at kunne gjøre vor vældige Storsultan⁶ og hans velbestalter Storvezir Helvede hedt nok. Maaskee sender jeg Marckmann Afskrifter af disse Papirer.

De har formodentlig nu taget Magistergraden, hvortil hermed min hjertelige Gratulation⁷. I Udlandet vil De nu i det nye Aar faae Meget at see og høre, og jeg ønsker Dem herved al mulig Held og Lykke til samme. Studeringer vil da optage Deres Tid, og Erindringen om Venner og Bekjendte vil derved trænges en Smule i Baggrunden, vore bedste Velsignelser skulle imidlertid ledsage Dem, og

efter tvende Aars Fraværelse vil da Gjensynet vorde saameget behageligere.

Herhjemme skulle vi efter bedste Evne føre vor elendige Guerillakrig, og skjøndt denne aldrig fører til noget stort Resultat, saa vil dog meget see anderledes ud, naar De atter betræder den fædrelandske Jordbund. Lev indtil den Tid bestandig vel, kjære Ven! og om De end reiser til nok saa fjerntliggende Lande og Riger, saa er dog intet Hav saa bredt og ingen Vei saa lang, at jo Phantasien kan overflyve samme, og i Indbildningen vil jeg ret ofte tænke mig ved Deres Side. Kan De i en ledig Time mindes den slesvigske Bonde, da vil jeg herfor være Dem meget taknemmelig, og stedse vil det være mig en sand Glæde at kalde mig

Deres stedse hengivne Ven

L. P. Skau.

P.S.: Vil De hilse Marckmann og Kone meget venlig fra mig. Jeg har skreven til dem, men intet Svar faaet, hvilket vel ogsaa var umuligt, da de formodentlig først har faaet mine Breve i Torsdags.

KB. NKS 1622; trykt i udtog: Da Pol Br II, s. 566—567.

1 Den Slesvigske Forenings virksomhed var blevet standset efter udbredelsen af den såkaldte »protokolekstrakt« af 1844 12/6, hvori foreningen tilsluttede sig Peter Hiort Lorenzens vægning ved at give møde i Stænderforsamlingen i Slesvig. Forbudet blev hævet 1845 27/1 (Sjy Årb. 1890, s. 205—206).

2 »Sønderborger Uge-Blad« indeholder i slutningen af 1844 en række angreb på den danske oppositions ledere, der kaldes »Store Peder« (Hiort Lorenzen), »Lille Peder« (Koch) og »Laus« eller »den lange politiske Løber« (Skau). De her anførte udtalelser kan ikke verificeres, da »Sønderborger Uge-Blad« ikke har været til at skaffe for tiden mellem 1844 25/12 og 1845 7/5.

3 C. Paulsen: Statsenheden, »Dannevirke« 1844 27/11 og »Fædrelandet«

1844 30/11. Kochs svar i »Dannevirke« 1844 14/12. Se i øvrigt: Professor Christian Paulsens Dagbøger (1946), s. 330. — Algreen-Ussing havde foreslået, at Kongen skulde kundgøre, at hele monarkiet (Holsten indbefattet) skulde gå udeleligt i arv efter Kongelovens arvefølge.

4 De pågældende tanker er offentliggjort i »Dansk Folkeblad« 1844 28/6 og 12/7.

5 Se: Skau til Marckmann 1844 22/11.

6 Amtmand Friedrich Johannsen og herredsfoged Otto Kier, se: »Corsaren« 1844 5/4 og 19/7 og Sjy Årb 1966.

7 Allen forsvarrede i dec. 1844 sin magisterafhandling om Christian II's udlændighed og rejste derpå til Vesteuropa for at samle stof til Danmarks historie i det 16. og 17. årh.

Hav Tak, kjære Skau, for det venlige Brev, De har tilskrevet mig og vær overbeviist om, at jeg tilfulde deler og nærer for Dem den Hengivenhed, som De deri har udtrykt for mig. Den er grundet ikke blot paa Høiagtelse for den Dygtighed og Fasthed, De har lagt for Dagen i Kampen for vor fælleds Moder Danmark og vort ædle Modersmaal, men ligesaa meget, fordi jeg har følt mig hentrucket ved den Charakterens Retsindighed, Bravhed og Ærlighed, som snart fremlyser hos Dem selv under et kortere Bekjendtskab end mit har været, og som aldrig forfeiler sit Indtryk hos den, der agter disse Egenskaber for de høieste af Alle. Vær overbeviist om, at hvorledes end Tingene skikke sig i denne Verden, baade i Medgang og i Modgang, skal De i mig have en trofast og paalidelig Ven, ligesom jeg ogsaa er fast overtydet om, at om end Mange svigte, eller lidt nærmere beseete vise sig at være hule og egennyttige og i Grunden næsten foragtelige (De kan let tænke Dem i det Mindste Een, til hvem jeg sigter¹), saa vil De holde fast og blive tro indtil Enden. Deres Stilling er tilvisse vanskelig, og det Værste er, at saavidt som jeg kan skjønne, kan De ikke altid være tjent med at følge Raad af Deres Venner i Slesvig, paa hvis Mening det ellers var naturligt nok, at De lagde Vægt, thi det forekommer mig, at Flere af disse ledes af allehaande uden for Sagen liggende og tildeels personlige Hensyn. Vær derfor altid forsigtig og lad Dem ikke ubetinget bestemme af *Nogensomhelst*, selv ikke af den, som maaskee kunde gjøre og tildeels have den største Fordring paa, at hans Raad og Meninger tages til Følge. Jeg tænker herved paa Flor. Jeg kjender ham altfor lidt til at have nogen sikker Dom om ham. Jeg vil derfor kun sige saa Meget, at medens Nogle ere fulde af Hensyn, saa ere der Andre, som tage for lidet Hensyn og sætte baade Personer og Ting paa Spil. I Deres egen Indsigt og Kjendskab til Forholdene og et *besindigt* og *modent* Overlæg troer jeg, De vil have den sikkreste Veiledning.

Vi talte sidst, da De var i Kjøbenhavn, om Forholdet mellem Skolen i Rødding og et muligt tilkommende dansk Seminarium i Slesvig. Det forekom mig, som om De ikke lagde noksom Vægt paa det sidste, men var af den Mening, at Skolen nok kunde overtage Seminariets Hverv, saa at der i Grunden ikke var synderlig Trang til et dansk Seminarium for den første Tid. Jeg anseer det for meget uheldigt, om den Anskuelse skulde vinde Indgang ovre i Slesvig, og

om man af Interesse for Skolen i Rødding vilde undlade med al Iver at arbeide paa Oprettelsen af et Seminarium. Var Talen kun om at sætte en dansk Lap paa det tydske Seminarium i Tønder, da var jeg fuldkommen enig med Dem, og man burde da af alle Kræfter arbeide imod. Men jeg troer, at Oprettelsen af et særskilt dansk Seminarium nu hører til de mulige og *opnaaelige Ting*, som man ikke nok kan drive paa. Thi *næst efter* en dansk lærd Skole, hvorfra en dansk og dansksindet Embedsstand (uden hvilken jeg næsten mistvivler om, at Folket i Længden kan udholde Kampen) kan udgaae, er jo Intet vigtigere end en dansk Læreanstalt for Skolelærerstanden. Gid jeg ved min Tilbagekomst² maatte finde den gode Sag saavidt fremskreden, at begge disse Anstalter eller dog i det Mindste een af dem var i Gang. Et saadant dobbelt Øiemed, som det omtalte, med Skolen i Rødding, lader sig sikkerlig aldrig opnaae paa en tilfredsstillende Maade. Det ene vil hindre det andet.

Ved at nævne Rødding kommer jeg til at tænke paa den Efterretning, De i Deres sidste Brev til Marckmann³ har meddeelt, der i Sandhed har overrasket og i meer end een Henseende bedrøvet mig. Hvor i Verden findes der dog nogen virkelig Begeistring, som staaer sin Prøve, naar det gjælder, og Beredvillighed til at gjøre nogen Opoffrelse for den Sag, som man har erkjendt for god og gjort til sin. Jeg troede, at Wegener var en Mand, man kunde stole paa, og hans Begeistring og de skjønne Ord, han førte i Munden, var mere end et Mundsveir, især da man efter Alt, baade hvad man kunde mærke hos ham selv og høre af Andre⁴, maatte antage, at han var sit nye Kald i ualmindelig Grad voxen, Noget, som han vel ogsaa maatte føle hos sig selv. Og dette Kald var tillige saa skjønt, og man skulde synes det, tillokkende for en brav og dygtig Natur, der havde den varme Følelse for den slesvigske Bondestand og det danske Fædreland, som han lod til at have. Men næppe faaer han Udsigt til nogle hundrede Dalers større aarlige Indkomster⁵ og til en mageligere Virksomhed (men tillige en Virksomhed, der i Betydning staaer uendeligt langt under den, han nys er fratraadt⁶), saa er hele Begeistringen bortdunstet hos ham, der havde det skjønne Kald at kunne blive den første Grundlægger og Bygmester paa et *virkeligt aandeligt Dannevirke*, hos ham, i hvis Magt det var givet at udøve en gennemgribende Indflydelse paa en heel Slægt og det en Slægt, hvis Aand, Stemning og Dannelse vil være af stor Betydning

for vort Fædrelands Fremtid: Han vil hellere nyde et godt Præstekalds fede Indkomster, præke for sin Landsbymenighed paa Laaland, have gode Dage og for Resten lade Tingene gaae deres egen skjæve Gang – det er usselt, usselt er det, baade naar jeg seer hen til, hvor stort det er, han slipper, og hvor *lidet* det er, for hvis Skyld han slipper hiint – og det er *feigt*, thi han bærer sig ikke bedre ad en[d] Soldaten, der løber bort fra den Post, man har betroet til hans Vare-tægt.

Han har overladt Dem og Flor at afgjøre Sagen! Men det giver jeg ikke meget for. Det er et af de bekjendte Kunstgreb, som bruges, naar man paa [en] skikkelig Maade vil slippe fra Noget. Han overlader det til Andre, men disse have intet Valg; thi naar han ikke ønsker at blive, nytter det ikke at holde paa ham. Uvillig Haand gjør ikke god Gjerning.

Jeg veed vel, at man ikke ligefrem kan gjøre den Fordring til No-gen, at han skal gjøre Opoffrelser for en Sag eller bebreide ham det, naar han ikke gjør det. Men den Ret, som man ikke har imod En-hversomhelst, den har man i nærværende Tilfælde fuldkommen med Hensyn til Wegener. Thi for det Første har han uden noget Forbehold paataget sig det Embede, som han nu strax efter vil forlade, og dernæst har man ifølge hans egne Yttringer, naar de ikke skulle være aldeles Pral, den allerstørste Ret til at gjøre de strængeste For-dringer til ham. Thi har han ikke sagt⁷, »at han vilde offre *Liv og Blod* for den danske Sag i Slesvig« (og han vil ikke offre den nogle hundrede Daler!), »at han betragtede denne Sag som sit Livs Opga-ve«, »som uadskillelig fra sit hele Livs fremtidige Virksomhed og Stræben«. Og hvad er det dog for et stort Offer, man fordrer af ham? Han staaer ene i Livet, fri og uafhængig, ikke forlovet, ikke gift. Disse Penge kan man da ikke forestille sig kunde have saa stort Værd for ham. Og kunde han ikke om nogle Aar, naar han havde røgtet sin Gjerning i Slesvig, faae et andet privat Kald eller i alt Fald et Kald fra Regjeringen.

De maa gjerne sige ham, hvad man dømmer om hans Færd i Kjø-benhavn (thi jeg troer, at Mange ville dømme som jeg), uden dog just at meddele ham de skarpe Udtryk, jeg har brugt. Jeg fik ikke talt synderligt med Marckmann om denne Sag, da der var Frem-mede der den Aften, og han har nok tilskrevet Dem i en noget an-den Retning end jeg.

Hvad Nis Hansen⁸ angaaer, som han har nævnt i sit Brev, da maa jeg tilstaae, at jeg ikke anseer ham dette Kald voxen. Han besidder vel en Deel Kundskaber, men han mangler den virkelige indre Dannelse og det Aandens Liv, hvorfra først en frugtbar Virksomhed paa de Unge kan udgaae, og hvorved de Spirer, der findes hos dem til højere Dannelse, kan komme til Udvikling.

Fra vor gode Marckmann hilses De saavel som fra hans Kone. Hun har bedet mig lade Dem vide, at Deres sidste Brev til hende var »noget Jux«, og at De maa anstrænge Dem noget mere, naar De vil have noget Svar fra hende.

Min Afreise er bestemt til Onsdagen den 29. Januar eller senest til 31. Januar. Jeg skriver Dem endnu engang inden min Afreise en lille Billet til og sender Dem da med det Samme et Exemplar af den nye Udgave af min Haandbog⁹, som endnu ikke er færdig. Hvis De i Mellemtiden skriver til Kjøbenhavn, saa lad et Par Ord følge med til mig. Hvis De under mit Ophold i Udlandet vil skrive mig til – og det skulde glæde mig meget, om jeg i *Paris* eller *London* eller *et andet Sted* kunde faae et Brev fra *Sommersted* – saa vil Marckmann nok besørge Brevet til sin Bestemmelse.

Der falder mig her ved Slutningen af Brevet en Paamindelse ind, som egentlig er overflødig, da De uden Tvivl selv vil gjøre Dem den, nemlig, at De ikke forsømmer inden den Tid, da De tiltræder Deres Virksomhed i Stænderne, at sætte Dem *nøie ind* i forskjellige Sager, som der kunde komme paa Bane (og ikke blot dem, der nærmest angaae Nordslesvig og Danmark), thi det var godt, om De kunde tale med sikker *Sagkundskab* om flere af disse Gjenstande, som der kunde komme til Forhandling.

Lev vel og vær lykkelig.

Deres hengivne Ven

C. F. Allen.

KB. NKS 1727; trykt i udtog: *Højsk Ungdomstid I*, s. 58–60.

1 Der hentydes til Peter Chr. Koch, som Allen har truffet i det Marckmannske hjem i slutningen af november 1844. Skau havde 1844 22/11 bedt Marckmann holde øje med Koch under hans færden i hovedstaden.

2 Allen stod foran sin første store udenlandsrejse, der gik til Holland,

Belgien, England, Frankrig og Italien.

På udrejsen havde Allen et møde med Skau, sikkert hos Peter Hiort Lorenzen. Han meddeler herom til Marckmann 1845 12/2: »I Haderslev traf jeg Laurids Skau og afleverede mit Brev tilligemed Hilsen. Jeg hav-

de mange Ting at ville tale med Laurids Skau, men deels Tidens Korthed, deels Nærværelsen af Peder Hjort Lorenzens Søn gjorde, at det ikke kom til nogen egentlig Samtale. Jeg beder Dem hilse ham og takke for de Cigarer, han forærede mig. De vare fortræffelige og kom mig godt tilpas. Han kommer i denne Uge til Kbhvn. og er der maaskee allerede nu.

I Kiel besøgte jeg ogsaa Flor og Paulsen. Den Første veed De, Marckmann, jeg ikke gjør synderlig meget af. Paulsen, som jeg første Gang saae, behagede mig særdeles meget. Begge vare forekommende og venlige« (RA. Marckmanns arkiv).

- 3 Skau til Marckmann 1845 5/1.
- 4 Wegener gjorde straks ved sin tiltrædelsestale et stærkt indtryk på såvel elever som andre tilhørere. Den blev senere udsendt på tryk.
- 5 Wegener skulde overtage Halsted og Avnede præstekald på Lolland med over 800 tdr. hartkorn. Patronatsretten havde lensgreve Frederik Julius Krag-Juel-Vind-Frijs til Juelinge.
- 6 Heri fik Allen ret. Det var ved de

seks måneders virksomhed i Rødding, at Johan Wegener indskrev sit navn i vort lands historie.

- 7 Smlgn. Wegener til Flor 1843 19/12. KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 14—16, og Højsk Ungdomstid I, s. 22—26.
- 8 Allen tænker åbenbart på Nis Hanssen (Bondesøn), men den, der egentlig var på tale, var en broder til M. Mørk Hansen, adjunkt i Nykøbing F. Niels Hansen, se Skau til Ploug 1845 3/1, idet Marckmanns brev til Skau ikke er bevaret. Noget andet er, at Nis Hanssen også oprindelig kunde tænke sig at tiltræde stillingen, men han var allerede blevet afvist af Flor i 1843, se: Flor til Koch (Nis Hanssens svoger) 1843 2/12: »Iøvrigt er jeg ikke meget bange for Nis Hanssen, thi det er aldeles umuligt at bruge *ham* til *vor* (poetiske) Høiskole. Han kan være meget brav til mange andre Ting, men dertil ikke« (KB. NKS 1763; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 82. — Nis Hanssen kom allerede i 1839 på afstand af Flor og Koch.
- 9 C. F. Allens Haandbog i Fædrelandets Historie, hvis 1. udgave kom i 1840.

LAURIDS SKAU TIL C. F. ALLEN 1845 4/3.

I dette Øieblik kom jeg fra Kongen¹ og har nu den fulde Overbeviisning, at Kongen og Regjeringen veed hverken ud eller ind. Jeg spurgte ham: om han vilde, hvis den slesv[igske] Forening stillede den besluttede Protest² som et Andragende til Kongen, give os det Svar: »Slesvig var, er og skulde stedse blive en uadskillelig Deel af det danske Rige under samme Arvefølge«, og om han vilde af kongelig Magtfuldhed hævde en saadan Erklæring? Her til svarede han, at han rimeligviis vilde give en Erklæring til sit hele Folk paa een Gang³. Jeg svarede hertil, at naar en saadan Erklæring blev ganske utvetydig og ikke saaledes som det sidste kongel[ige] Ord⁴, saa var jeg tilfreds; i modsat Fald vilde jeg foranledige, at Foreningen ud-

stedte en Proklamation til hele Folket og hele Verden, at vi bestandig vilde forblive en uadskillelig Deel af det danske Rige, og hvis nogen anden Kronprætendent end Danmarks Konge skulde gjøre Forsøg, da gik Veien til Regimentet alene over vore døde Legemer, og at jeg vilde være den Første, der i saadant Tilfælde vilde gribe til Vaaben.

Dette Kraftsprog rystede naturligviis den udmarvede Mand, og han overvældede mig med en umaadelig Smiger, som jeg som en fornuftig Mand lod gaae ind ad det ene Øre og ud ad det andet. Saa meget er vist, at Regjeringen virkelig er taabelig nok til at tvivle, om Arvefølgen i Slesvig virkelig er den samme som i Kongeriget. Hvorledes det nu vil gaae, veed jeg ikke, men saameget er vist, at vi nok skulde tale et saa kraftigt Sprog, at det kan maale sig med Prælatens fra Preetz⁵ . . .

Nyheder veed jeg ikke at opvarte med . . .⁶

Deres trofaste
L. Skau.

KB. NKS 1727 (afskrift af Peder Skau, Bukshave); trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 59—60.

- 1 Skau opholdt sig i Kbh. siden 1845 1/3. Om mødet med Kongen har han tillige afgivet beretning til Flor, se: Skau til Flor 1845 4/3 (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 61 ff.).
- 2 Den Slesvigske Forenings protest imod den holstenske Stænderforsamlings »Verwahrungsact« blev vedtaget på en generalforsamling 1845 10/3, trykt: »Dannevirke« 1845 2/4.
- 3 Statsminister Stemmann havde 1845 16/2 i en betænkning tilrådet en kgl. erklæring om arvefølgen. Først med udstedelsen af det Åbne Brev af 1846 8/7 kom den kgl. erklæring om arvefølgen.
- 4 Christian VIII havde nægtet at modtage den københavnske Borgerrepræsentations protest imod den holstenske »Verwahrungsact«. Smlgn. Skau til Allen 1845 29/3, note 4.
- 5 Friedrich Reventlow, der siden 1836 var klosterprovst i Preetz.
- 6 Mere findes ikke i broderen Peder Skaus afskrift.

LAURIDS SKAU TIL C. F. ALLEN 1845 29/3.

Sommersted, den 29de Marts 1845.

Idag, kjæreste Allen! feirer jeg det famøse Patents Fødselsdag¹ ved at sidde alene i min Stue og ærgre mig. Lad mig søge Opmuntring ved at tænke paa Dem og lad mig i Tanken trække Dem til mig som en kjær Gæst i min Eensomhed og fortælle Dem Dagsnyhederne fra Deres elskede Hjem, som desværre ere blandede med Sorg og Vemod.

De veed, jeg har været i Kjbhvn.², hvorfra jeg i Forening med Fru Marckmann skrev Dem nogle Linier³. I 3 samfulde Uger forblev jeg i den larmende Hovedstad, og idet jeg nu vil fortælle Dem Anledningen til min Reise, skal jeg tillige meddele sammes Resultater.

Høiskolen har som bekjendt stedse været mit Alpha og Omega, fordi jeg vidste og veed, at vi ikke kan holde os i en national Kamp med saa ulige Kræfter, naar vi ikke kunde faae flere dannede Mænd i selve Bondestanden. Paa Grund heraf lagde vi en Plan til en stor Bygnings Opførelse ved Skolen, hvor Eleverne kunde boe og faae Kost og Logie, og hvorved vi sikkede os en aarlig Indtægt, der vilde overstige Udgifterne. Som sædvanlig snakkedes der dygtigt frem og tilbage, Alle vare kloge, men naar der spurgtes om Penge til Bygningens Opførelse, vare Alle tause og – saae paa mig. Ved Siden af alle andre Byrder, som man ubarmhjernt lægger paa mine Skuldre, maatte jeg da ogsaa bære denne.

Jeg begav mig ud i den vide Verden, det vil sige, jeg reiste fra Bye til Bye i Amtet i det rædsomste Snefog og den haardeste Frost, leed overordentlig Meget, men havde da ogsaa den Glæde i 14 Dage at faae 2.000 Daler tegnede alene i Haderslev Østeramt. Da der nu vare tvende Møder bestemte, et i Vesteramtet og et i Haderslev, det sidste for at udstæde en af Flor og Paulsen grundig udarbejdet Protest mod den holst[eenske] Stænderforsamlings »Verwahrungsact«⁴, saa troede jeg, at der i disse kunde virkes for Subscriptionens Fremme paa en nærmere og lettere Maade, og min første Tanke var derfor, hvorledes vi skulde overvinde Øieblikket, det vil sige, hvormed vi skulde betale til Maidag. Jeg betragtede alle Hjælpekilder, men saae til min store Forbauselse, at de tildeels vare udtørrede, thi Comiteen i Kjbhvn. havde blot 200 Daler disponible til Maidag, og vi skulde idetmindste bruge 1.000. At begynde paa lang Snakken frem og tilbage vidste jeg førte ikke til Noget, da det dog i Enden ville komme til at gaae ud over mig, og jeg besluttede derfor i al Stilhed at reise til Kjbhvn. for at prøve paa, hvad der kunde udrettes.

De har allerede hørt Brudstykker af min drøie Samtale med Kongen, idet jeg meddelte Dem Noget i mit Brev fra Hovedstaden⁵, og De vil idetmindste indrømme mig, at denne ikke var saa »Kongeforherligende«, som De kaldte min Toasttale⁶.

Men De har ikke hørt 4de Parten af det forfærdelige Sprog, som jeg brugte, og hvortil netop min Skaaltale hjemlede mig Ret, og jeg

gider ikke atter her opkoge det jammerlige Vrøvl, som De nok kan forestille Dem Indholdet af, da De jo ligesaagodt som jeg veed, hvad der kommer ud af at tale med en Konge som vores.

Imidlertid har jeg og vor Sag havt megen Nytte af den meer-bemeldte Skaaltale, og jeg fortryder den ikke, saamegetmere som den i sit Indre ingenlunde indeholdt lutter Sødme.

Jeg knyttede Forbindelser i Hovedstaden, hvorved det bliver muligt for mig at faae Alt at vide, hvad der passerer indenfor Coulisserne, og det lykkedes mig ved at fremstille vor Høiskole som *det andet Jomsborg*, hvortil Alle vare pligtige at yde Hjælp, at oplade flere Aristokraters Øine og bevæge Danmarks mægtigste Adelsmænd til strax at sammenskyde 600 Daler og fik løfte om mere ad Aare, ligesom ogsaa Grev Moltke til Glorup inviterede mig til et længere Ophold paa hans Gods, for at vi kunde reise omkring til Godseierne i Fyen m. m.

Fra Comitteen faaer vi de 200 Daler, og jeg haaber ligesaameget fra Kronprindsen, hvem jeg bombarderede i Odense⁷. Jeg havde fri Adgang til Tillisch, som vel er en stærk Royalist, men dog *Dansk*, hvilket under vore Forhold betyder Meget.

Endelig opdagede jeg, at der er Uenighed i den Sl[esvig-] Holsteenske Leir, idet de tydske Aristokrater og tillige Altonaerne have opgivet Hertugen paa Augustenborg, fordi hans ældste Søn er et Fjog, og proklamerer nu et Valgrige, naar Mandstammen uddør. Da nu Valgriger ikke anerkjendes i den europæiske Statsret, saa ere de gode Folk saa temmelig i Vinden, og da tillige den Tiedemannske Bank⁸ befinder sig i voldsomme Krampetrækninger og formodentlig snart drager sit sidste Suk, saa at det materielle Holdepunkt ogsaa flyver i Luften, saa antager jeg, at det nok er muligt at blive Herre over Slesvig-Holsteinismen, men dermed er ingenlunde Tydskheden overvunden.

Paa den anden Side har Hertugen ogsaa opgivet Haabet paa at seire ad den sædvanlige Vei og har nu i sin store Fortvivlelse grebet til det sidste Middel, nemlig, at bede Kongen om at forlene sig med Slesvig!!! Dette er imidlertid Noget, jeg ad hemmelige Veie har faaet at vide og beder Dem derfor behandle denne Efterretning som saadan.

Statsraadet modsætter sig imidlertid Lehnssystemet, og jeg synes ogsaa, at Kongen maatte være gal, hvis han indlod sig derpaa.

At jeg har virket paa mange andre Maader til Fordeel for vore Sager, behøver jeg ikke at fortælle Dem, og uagtet mit Ophold i Hovedstaden var saa langt, saa blev Tiden dog endnu i mange Henseender for kort, saa at jeg endog ikke fik Tid til at komme mere end een Gang i Theatret, hvor jeg saae det nye Stykke af Molbeck⁹ og kjedede mig overordentlig, idet Stykket ikke har noget indre Værd, undtagen den zarte Poesie, der gaaer heelt igjennem og virkelig fortjener en vis Anerkjendelse.

Om Kongen vil komme med en Deklaration om Arvefølgen, vides endnu ikke med Bestemthed. Imidlertid troer jeg dog, at han *vilde*, naar han blot *kunde*, men [Reventlow-] Criminil modsætter sig samme og har, saavidt jeg kan forstaae, været listig nok til at bringe det ind paa den diplomatiske Vei. Iøvrigt har Stemmann skreven en Deklaration, som de øvrige Statsraadsmedlemmer har tiltraadt, og hvori han temmelig godt har skjelnet mellem Slesvig og Holsteen, men denne er formedelst Criminils Magt lagt paa Hylden for det Første. Alle disse Efterretninger har jeg fra ganske paalidelig Kilde, men tør ikke betroe samme til Papiret. Ellers vilde jeg gjerne sig Dem den.

Fuldmægtig Krarups Broder¹⁰ skal være lærer paa Høiskolen i Agriculturen. Han er for Øieblikket i Eldena. Dette fik jeg da ogsaa afgjort i Kjbhvn. Jeg virkede ogsaa meget for [Peter Chr.] Koch, dels for at skaffe ham fuldstændigt Trykkeprivilegium, dels for at hverve Korrespondenter, men han lønner mig ilde derfor, og dette ærgrer mig umaadeligt. Han var den Mand, der ivrigst drev paa, at jeg skulde reise til Kjbhvn. og udsætte mig for alle de Lidelser, som Iisbaadstouren medfører. Overmaade meget Ondt maatte jeg døie paa Overfarten og maatte ligge 2 Dage paa Sprogøe, men Alt dette kan jeg finde mig i, men at Koch benytter min Fraværelse for at undergrave mit Renomme, at han søge[r] at sætte Bønderne Fluere i Hovedet og binde dem paa Ærmet, at jeg ikke er at stole paa og Gud veed, hvormeget han har sagt, at han gjør alt dette, netop da jeg ligger i Kjøbenhavn og arbejder paa alle mulige Maader til hans Fordeel, og efter at jeg har skaffet ham en Jernpresse til Foræring, som han aldrig havde faaet, hvis jeg ikke havde været – see, kjære Ven! dette er næsten mere, end jeg kan bære. Med alle Fjendens Angreb skal jeg staae som en fuldstændig *Mand*, i ærlig Kamp skal jeg møde en Fjende, og al Sl[esvig-]Holsteinernes List har

endnu ikke kunnet forvirre mig, men et Angreb underfundig og hemmelig af en Mand, der burde være min troeste Ven, som jeg har givet de meest afgjorte Prøver paa Venskab fra min Side, og i det Øieblik, da jeg arbeidede til hans Fordeel, – dette er sandelig haardt, og jeg mangler Ord til at udtrykke min Bedrøvelse herover.

Og hvad er da Aarsagen? vil De formodentlig spørge. *Forfængelighed, Misundelse* og intet Andet! Koch kan ikke udholde den Tanke, at jeg voxer ham over Hovedet, han vil være den Første og den Sidste og kan ikke finde sig i, at jeg bliver overvældet med den Smiger, som man her i Landet er saa tilbøielig til at ødsle paa enkelte Personer istedetfor at tænke paa Sagen, men som jeg just derfor foragtes og væmmes over, saasom jeg veed, at den ligesaa hurtig bortdunster igjen. See, min kjære Ven! saaledes lønnes man for sin Anstrengelse for at sætte Sundhed og Liv paa Spil, for at man har afseet Tid og Penge og overvundet de Vanskeligheder, som ingen Anden end jeg havde Udholdenhed og Kraft nok til at beseire!

Der hører virkelig en god Portion Højmodighed og Sjælsadel til at lade Sligt gaae uhævnnet bort, men endnu har jeg aldrig været sunken saa dybt, at jeg har nedladt mig til ussel Hævn, og jeg vil heller ikke nu nedværdige mig selv. Det Bedste derved er, at det kun er lykkedes Koch at sværte mig hos Enkelte, da de Fleste ikke troe paa ham, men en saadan Dæmon bør man ingenlunde overse, men meget mere qvæle den i Fødselen. Men nu nok herom.

Den sidste Dag, jeg var i Kjbhvn., fik jeg et sørgeligt Brev. Det berettede mig, at vor fælles Ven, Peter Hiort Lorenzen, var død af et Lungeslag!¹¹ De har vel allerede seet det i Berlings Tidende. Gud veed, det var drøit! Det rystede mig og Alle frygteligt, thi uagtet jeg ikke troer, at hans Død vil skade den danske Sag synderligt, saa er det paa den anden Side dog haardt at miste den redeligste, uegenlyttigste, fasteste og urokkeligste Ven, og det i et Øieblik, da vi haardt behøvede hans Energie og Dygtighed.

Der stak en *Danton* i vor afdøde Ven, som i de meest kritiske Øieblikke med voldsom Kraft vidste at gribe de rigtige Midler for at styre igjennem de oprørte Lidenskaber, men en saadan Karakter finder sig ikke længe hjemme i vort phlegmatiske Norden. Gid han nu maatte nyde den Løn for hans ædle Stræben, hans redelige Villie og urokkelige Mod, som her alene skaffede ham uhørt Lidelse og Forhaanelse, og tidlig og sildig vil Gudernes frygtelige Hævn

vel ramme de Nedrige, som her forfulgte ham uafledigt og formelig pinede Sjælen ud af det ellers saa kraftige og stærke Legeme. Han laae blot syg i 5 Dage, men Lægen siger, at Ærgrelse er Hovedaarsagen til hans Død. Her kan man med Sandhed bruge Ordspøget: »Frænde er Frænde værst«, thi det var fornemmelig hans Frænders¹² Drillerier, der nagede dybt i hans Indre.

Nu, kjære Allen! nødes jeg til at slutte, thi i dette Øieblik kom et Brev fra Kammerherre Abrahamson i Odense¹³, der indeholder en vidtløftig og grundig udarbejdet Plan til at operere imod de mangfoldige Smædeartikler i udenlandske Blade. Comiteen i Kjøbhvn., samt Monrad, Sick i Odense, Flor og jeg ere de Eneste, som ere indviede i Planen, der saavidt jeg af et flygtigt Gjennemblik kan skjønne, er noget af det meest Udmærkede, jeg har seet.

Kan De ikke paa Deres Reise være os til Tjeneste enten paa en eller anden Maade, ved at skaffe os Artikler ind i udenlandske vigtigere Journaler? Glem ikke at melde Lidt herom, naar De, som jeg haaber, engang skriver til mig.

I Kjøbhvn. staaer det godt med vore fælles Venner og Veninder, og jeg skriver endnu i Aften til det Marckmannske Huus¹⁴ for at fortælle dem, at jeg idag har afsendt et Brev til Dem.

Gid De maatte leve saa lykkelig i fremmede Lande, som jeg ønsker Dem. De vilde da ikke have Noget tilbage at ønske. Jeg er nu som altid

Deres trofaste

L. P. Skau.

KB. NKS 1622.

- 1 Patentet af 1844 29/3, først kendt af offentligheden i begyndelsen af maj, havde fastslået tysk forhandlingsprog i Slesvigs Stænderforsamling for alle, undtagen dem, der ikke var det tyske sprog mægtige.
- 2 Skau kom til Kbh. omkr. 1. marts, men havde forladt Hdl. 24/2.
- 3 Skau til Allen 1844 4/3.
- 4 1844 25/11 havde grev Reventlow-Preetz stillet forslag i Stænderforsamlingen i Itzehoe om, at den skulde nedlægge protest («Verwahrung») mod ethvert indgreb i Holstens statsretlige stilling. Stænderforsam-

lingen fastslog da følgende sætninger: 1) Hertugdømmerne er selvstændige stater, 2) Mandstammen hersker i Hertugdømmerne, 3) Hertugdømmerne Slesvig og Holsten er fast med hinanden forbundne stater.

- 5 Skau til Allen 1844 4/3.
- 6 Om skåltalen ved festen 1845 12/2 se: Skau til Marckmann 1845 11/1 —21/1 og Skau til Ploug 1845 16/2.
- 7 Den senere Frederik VII residerede på den tid i Odense.
- 8 Tiedemann havde fået oprettet en slesvig-holstensk privatbank som modtræk mod tanken om at oprette

- en filial af Nationalbanken i Her-
tugdømmerne.
- 9 1845 8/3 var der premiere på det
Kgl. Teater på forfatteren Chr. K.
F. Molbechs drama »Klintekongens
Brud«, der dog ikke vandt succes.
- 10 Landbrugslærer H. H. Krarup.
- 11 Peter Hiort Lorenzen døde 1845
17/3.
- 12 Der er tale om Peter Hiort Loren-
zens nærmeste slægtninge i Haders-
lev, der på nær gæstgiver Schroeter
var slesvig-holstensksindede.
- 13 Abrahamson til Skau 1845 28/3.
Skau havde 22/3 passeret Odense
på vej hjem fra Kbh. på grund af
Peter Hiort Lorenzens uventede
dødsfald, og Abrahamson havde da
ikke fået lejlighed til at drøfte sin
plan med ham. Planen gik ud på
at organisere en nyhedsformidling
til tyske og evt. andre udenland-
ske blade og tidsskrifter med hen-
blik på det sønderjyske spørgsmål.
- 14 Ikke bevaret.

C. F. ALLEN TIL LAURIDS SKAU 1845 3/8.

London, Søndagen d. 3. August 1845.

Lang Tid har det varet, kjære Skau, inden De har hørt Noget fra mig, der færdes her mellem Fremmede. En saadan langvarig Taushed vilde, naar Tingene vare gaaede deres sædvanlige Gang, næppe være indtruffen, men jeg formoder, at De ikke er blevet ubekjendt med den sørgelige Anledning¹ til den, der, som jeg troer, vil være en tilstrækkelig Forklaring og Undskyldning derfor. Jeg har siden den Tid indtil for ganske nylig kun skrevet uundgaaelige Forretningsbreve, som jeg ikke undrer mig over, Fru Marckmann finder meget »tørre«². Hun skriver mig ogsaa, at De har været »lidt vred paa mig«, fordi jeg ikke har besvaret Deres Breve. Men jeg haaber, at De ikke vil være uforsonlig og allermindst saa hævnjærrig, at De straffede mig med en ligesaa langvarig Taushed. Det gjør mig godt at see, at mine Venner ikke glemme mig, uagtet jeg er saa langt fjærnet fra dem. Jeg staaer [i] langt større Fare for at glemmes af mine Venner i Hjemmet end de af mig. Thi de leve i deres vante Kreds, vante Sysler, og Nogle som just De, kjære Skau, under en saadan Mangfoldighed og Afvexling af Forretninger, at der kun bliver liden Tid til at tænke paa det, som ikke er nærværende, og til Savn kjender man ikke, naar man har nok at tage vare. Anderledes er det med mig: vel giver den Mangfoldighed af nye Gjenstande, som jeg seer, de nye Forhold og Mennesker, hvormed jeg kommer i Berørelse, mig Adspredelse nok, men netop Synet af det Fremmede kaster Tanken tilbage paa Hjemmet ved Sammenligning, Erindring og stundom ved Savn. Intet Brev har glædet mig saa meget, som

det jeg fik i Vinter, skrevet i Fællesskab af Dem, Fru Marckmann og Pastor Marckmann³. Skulde det maaskee være en Begyndelse til Deres Hævn, at De, da de to sidstnævnte nylig skreve mig til, ikke forenede Dem med som den Tredie? Thi saavidt jeg kan skjønne af Brevet, var De den Gang tilstæde. Det maa De ikke gjøre tiere, men tværtimod, hver Gang De kommer til Kjøbenhavn, gjøre Deres til, at jeg faaer et sligt trefoldigt Brev, og tilskynde de Andre, hvis de skulde glemme, hvilken Fornøielse de gjøre mig med et saadant Brev.

Jeg sidder her i det uhyre London med sine milelange Gader og sin Befolkning af ligesaamange Mennesker, som der findes i hele Danmark, eller flere. Alt er her anlagt efter en uhyre Maalestok. Soliditet og Storhed er Charakteren af det Hele. Dertil ere Englænderne uagtet Alt det, Mange sige, overmaade venskabelige, velvillige og forekommende Mennesker. Men stolte af deres Land ere de rigtignok til Gavns, men det have de ogsaa Grund til. Jeg var ogsaa stolt af mit Land, det vil sige det store Skandinavien, og fattede Haab om dets Fremtid ved det sidste skjønne Møde i Kjøbenhavn⁴, hvorom jeg har læst Beretningerne i de danske Blade, hvoraf jeg faaer de fleste af en Landsmand her i London. Regjeringens *kolossale Sottisse*⁵ bag efter skal hverken tilintetgjøre min Glæde eller mit Haab. Iøvrigt er den skandinaviske Idee allerede realiseret her i England, thi man kjender her ingen Forskjel paa Stokholm og Kjøbenhavn, Christian 8. og Kong Oscar. I Englændernes Mund skifte disse Konger ofte Throner, ligesom Stæderne flyttes fra det ene Land til det andet.

Det har glædet og overrasket mig at see, at Prof. Flor har overtaget Bestyrelsen af Høiskolen⁶ og saaledes i de fleste (om maaskee ikke i alle) Henseender bragt Erstatning for et Tab, som jeg ansaae for uerstatteligt og fordærveligt for Skolen. Han besidder ogsaa adskillige meget væsentlige Egenskaber, som hans Forgjænger⁷, saa vidt jeg kunde skjønne, manglede, og selv den Omstændighed, at han fra Professor ved et Universitet giver sig til at være Lærer ved Høiskolen, vil ikke være uden Virkning paa mange og tjene til at hæve Høiskolens Vigtighed og Betydning i deres Øine. Som jeg troer, jeg før har skrevet Dem til, hover Prof. Flor mig ikke ganske⁸, men at han besidder Villiekraft, Klogskab, Sands for Folkelivet i ualmindelig Grad, vil ikke kunne benægtes.

Om Kampen med Schleswigholsteinerne har jeg i denne Sommer ikke seet noget synderligt i Bladene. Det rører sig, som det lader, for Tiden kun i Dybden uden at træde frem paa Overfladen. Hvad bliver der af den kongelige Deklaration om Arvefølgen? Om den sidste Skamlingsbankefest⁹ har jeg endnu kun seet foreløbige Beretning. At den var mindre besøgt end i Fior, kan vel betragtes som en naturlig Følge af den foregaaende store skandinaviske Fest og den forholdsvis mindre Bevægelse, der har været i Kampen i den sidste Tid. Er man tilfreds eller ikke tilfreds med Regjeringens Aktietegning til Flensborger-Husumerbanen (med Udelukkelse af Tønning)? Af Bladene kan jeg ikke blive klog derpaa, da ganske modsatte Beretninger findes deri om denne Sag. Her i London hører jeg, at den engelske Regjering skal have interesseret [sig] hos den danske for Anlægget af en slesvigsk Jernbane.

Jeg ønsker Dem til Lykke med den nye Gaard i Vilstrup, som De har kjøbt¹⁰, og hvorom Marckmann har tilskrevet mig.

Om min Reise vil jeg ikke skrive noget, thi det vilde blive en heel Bog. Kun vil jeg bemærke, at jeg i de sidste Dage af Juni kom her til London og tænker at blive her til Udgangen af Oktober, hvorpaa jeg gaaer til Paris. Jeg haaber, at De ikke glemmer, men holder fast ved vor Aftale at skulle sees ad Aare i *Berlin*?

Hvorledes skikker *Koch* sig? I Deres sidste Brev beklager De Dem meget over hans sorte Utaknemmighed, da han, medens De foretog en besværlig Reise om Vinteren til Kjøbenhavn for hans Skyld og skaffede ham en Jernpresse, lønnede Dem ved at bagvaske Dem hjemme hos Bønderne. Nu –»en besværlig Reise til Kjøbenhavn midt om Vinteren« »med Isbaade over Beltet« har ogsaa sine Behageligheder – naar man først kommer til Kjøbenhavn!¹¹ Og hvad Kochs Utaknemmighed angaaer, saa undrer jeg mig over, at De beklager Dem derover, thi De maatte jo kjende ham nok til at vide, at der er ikke noget Godt i ham, og at han aldrig vil blive taknemmelig. Husker De vor Vandring paa Christianshavns Gader hiin Aften, da Koch var inde hos Marckmanns og fik saa smukt Reisepas af Fru Marckmann¹². Jeg husker det saa godt, som det var skeet i Gaar Aftes. Lev nu vel, kjære Skau. Hils Marckmann og Fru Marckmann og andre fælleds Venner.

Deres hengivne Ven

C. F. Allen.

Breve til mig kunne sendes gennem det udenlandske Departement. Marckmann vil vel besørge det for Dem. Min Adresse er: 17 New North Street, Red Lion Square, London.

KB. NKS 1727; trykt i udtog: »Dannevirke« 1845 23/8, Da Pol Br III, s. 83, og Højsk Ungdomstid I, s. 70.

- 1 Allens mor var død i april, jvf. Marckmann til Skau 1845 18/4. Budskabet herom er først noget senere nået til Allen.
- 2 Åbenbart citat fra et brev, som den livlige fru Marckmann har sendt vennen Allen.
- 3 Skau (og Marckmann) til Allen 1845 4/3.
- 4 Det nordiske studenterstævne i København, hvis højdepunkt var festen i Christiansborg Ridehus 1845 25/6.
- 5 »Dannevirke« har »Foretagende« i st. f. »sottisse«. — Der tænkes på den tiltale, der blev rejst imod cand. phil. H. F. Poulsen, pastor Fr. Helweg og Orla Lehmann i anledning af deres taler i Ridehuset 1845 25/6. Lehmann blev under sagens behandling suspenderet som højesteretsadvokat.
- 6 Flor modtog 1845 16/4 sin afsked som professor i Kiel og overtog derefter ledelsen af Rødding Højskole.
- 7 Johan Wegener, der flyttede til Halsted på Lolland som præst.
- 8 Se: Allen til Skau 1845 13/1, note 2.
- 9 1845 18/7.
- 10 Skau overtog 1845 1/5 sin nye gård i Hovst, Sdr. Vilstrup sogn.
- 11 Allen kendte alt for vel Skaus behov for at komme til hovedstaden.
- 12 Baggrunden for dette oprin findes i: Skau til Marckmann 1844 22/11.

LAURIDS SKAU TIL C. F. ALLEN 1845 3/12.

Christianshavn, d. 3. Decbr. 1845.

Kongen har været syg af Apoplexi i Brystet, og Livlægen sover hver Nat ved Siden af Majestæten. Alle troe, at han ikke lever et Aar tilende, og hvad vil saa skee? Dette Spørgsmaal beskjæftiger Alle¹.

Iøvrigt er der næsten Havblik i alt, endskjøndt Bønderne har rørt sig ganske ordentligt. Der har for nogle Dage siden været Deputationer fra Landets forskjellige Egne med Petitioner om Fæstevæsenets Ophævelse, Tiendens Regulering og almindelig Værnepligt.

Der var ialt 14 Bønder, for hvilke der gjordes – paa Amtsraadets Foranstaltning – et ret ordentligt Gilde paa Skydebanen, som jeg naturligviis ogsaa bivaanede. »Fædrelandet« meddeler i to Nummere Efterretning om Festen og alle de Taler, der blev holdte². Bønderne have paa flere Steder, navnlig i Holbeks Amt, stormet til Herre-

gaardene og fordret Selveiendom, men Cancelliet har slaet sig selv til Ridder paa Folkets Regning, idet de høivise Collegieherrere have udstedt et Circulaire, der forbyder alle offentlige Forsamlinger for Bønder³ o.s.v.

Fra Hertugdømmerne komme Petitioner, bedækkede med utallige Underskrifter, om alm[indelig] Væbning og Protest mod det hele jammerlige Undtagelsessystem.

De vil let kunne indsee, at det er en demokratisk Operation, beregnet paa intet mindre end paa een Gang at knuse baade Aristokrati og Boureaukrati; thi naar 300.000 Bønder staae vel bevæbnede med Rifler, Pistoler, Sabler og Kanoner, saa vil Følelsen af, at Magten ligger i deres Hænder, snart gjøre sig gjældende, og Følgerne deraf kunne ikke udeblive.

Slesvigholsteinismen ligger for Tiden i Dvale, og i Morgen reiser jeg hjem for om kort Tid at reise til Sydslesvig og i Forening med de faa ærlige tyske Demokrater forsøge paa, om der kan bringes folkelige Bevægelser i Stand⁴; thi det er ikke længere til at udholde, saaledes som Regjeringen nærer den nationale Kamp, lader os udmatte os i en smaalig Strid, og selv bader sig i Følgerne, idet den ikke behøver at slaaes med os, saalænge vi slaaes indbyrdes. Denne Glæde kan jeg dog ikke unde den længere.

Iøvrigt troer jeg, at Hertugen af Augustenborg begynder at operere i en ny Retning; thi Væbningsspørgsmaalet er, saavidt jeg kan udforske det, efter hans Ønske, og han maa altsaa have fattet den Idee, som aabenbart er den rigtigste for ham, nemlig gjennem Demokratiet at naae det, han ikke kan faae ved Aristokratiets Hjælp. Havde Hertugen baaret sig rigtig ad i Tide og sikkert sig det danske Folks Hengivenhed, da kunde han gjerne blevet Konge i Danmark og sjunget med Carl Ploug:

Kom I kun, Østens Ravne, kom,
Jeg stævner Jer til blodig Dom!

Hvorvidt det endnu kan lykkes, skal Tiden lære, men vil han byde os en Konstitution, saa er det ingenlunde umulig . . .⁵

Deres hengivne
L. Skau.

KB. NKS 1727 (afskrift af Peder Skau, Bukshave); trykt: *Da Sjø vaag VIII, s. 119—121.*

- 1 Arvefølgespørgsmålet var blevet akut i løbet af 1844, da kronprins Frederiks ægteskab med prinsesse Mariane opløstes, og den russiske zar-datter, som havde ægtet Kongens søster-søn, døde. Derefter var der kun tre fuldt arveberettigede personer: Kongen, hans søn kronprins Frederik og hans broder, prins Ferdinand.
- 2 »Fædrelandet« 1845 26/11 og 27/11: »Bondefesten paa Skydebanen den 25de November«.
- 3 Bondecirkulæret af 1845 8/11.
- 4 Skau havde planlagt sin rejse til Augustenborg, se: Skau til Ploug 1845 7/11.
- 5 Her standser Peder Skaus afskrift.

C. F. ALLEN TIL LAURIDS SKAU 1846 18/1.

Paris, Søndagen d. 18. Januar 1846.

Tak, kjære Ven, for Deres Brev i Sommer¹, som jeg modtog i London, og for Deres Trediedeel af det sidste trefoldige Brev², der var mig kjær, fordi [det] atter saa levende satte mig ind i den kjære Kreds paa Christianshavn. Jeg er ikke vis paa, om jeg ikke tidligere har besvaret det førstnævnte Brev. For en Sikkerheds Skyld takker jeg Dem her for det og beder Dem tage til Takke med eet Brev for 1^{1/3}.

Hvorledes jeg har havt det, vil De have seet af mit Brev til Marckmanns³, som De har læst. Jeg befandt mig en Tid-lang ilde, men nu er det lykkeligviis ovre, og jeg befinder mig, som jeg pleier. Med Paris er jeg, som De ogsaa vil have seet, ikke synderlig tilfreds. Nu er jeg imidlertid bleven vant til Livet her og finder mig ret godt i det. Om nogle Uger er det min Hensigt at reise til Italien. Jeg læser her »Fædrelandet« og »Berlingske Tidende«, som begge holdes af den skandinaviske Forening, og jeg kan saaledes nogenlunde holde Skridt med Begivenhederne hjemme. For at følge dem behøver man just ikke at gaae hurtigt. Her opholde sig for Tiden en stor Mængde Danske i Paris, baade Haandværkere og Studerende, af de sidste vel en 30 Stykker. Den skandinaviske Forenings Sager ere derved blevne bedre ordnede, et nyt og godt Lokale leiet osv⁴.

Kongens Sygdom har ogsaa vakt en Deel Bekymring, thi om man end har god Grund til at være lidet tilfreds med Meget, som skeer, og misfornøiet over, at Meget, som burde skee, ikke skeer, saa vilde dog de nærværende betænkelige Forhold blive dobbelt betænkelige, naar han i dette Øieblik rykkedes bort. Maatte der dog engang brin-

ges nogen Orden i al den Forvirring, som hersker hos os, og som gjør, at man kun med Ængstelse kan kaste Blikket ud i Fremtiden. Alting vakler og rokker, intetsteds et fast Hvilepunkt, hverken hos Regjering eller Folket, thi ogsaa dette er jo splittet og deelt og uden klar Villie.

Fæsternes Bevægelser og Petitioner og Kancelliets Cirkulære kjen-der jeg tillige med de komiske Følger, dets Udførelse i flere Til-fælde har medført. Bøndernes Virksomhed for Almenbevæbning til-tager, og det glæder mig. Men det var da ogsaa noget, som man med Grund kunde vente, da denne Sag er i Bondestandens egen høieste Interesse, saa at det var en Skam, om den blev ligegyldig derved. Endnu ønskeligere vilde det være, om der hos de andre Stænder viste sig en ligesaa varm Interesse for denne Sag, thi det er af Enigheden, at Styrken fremgaaer. En af de vigtigste Sider ved Almenbevæbningen er for mig, at Danmark derved kunde sikre sig politisk Selvstændighed, og Regjeringen, naar den sluttede sig til et stærkt og enigt Folk, kunde optræde selvstændigt uden at spørge den eller hiin Magt om Tilladelse til at handle saa eller an-derledes. Naar Arvespørgsmaalet var ordnet og Folkevæbning ind-ført, da kunde meget skee for vor egen frie Udvikling, som nu staaer stille, fordi man allevegne føler sig hæmmet og hildet. En fri For-fatnings Indførelse og nærmere Tilslutten til de to andre skandina-viske Riger forudsætter næsten nødvendigt, at hine to Sager ere bragte paa det Rene. Ved Arvespørgsmaalets Afgjørelse og et friere Statslivs Grundfæstelse i Danmark ville de slesvigske Forhold ordne sig af sig selv.

De siger⁵, at »Folkevæbningen vil knuse Aristokrati og Bureau-krati, thi naar 300.000 Bønder staae velbevæbnede med Rifler, Pi-stoler, Sabler og Kanoner, saa vil Følelsen af, at Magten ligger i deres Hænder snart gjøre sig gjældende, og Følgerne deraf ikke ude-blive«. Om Folkevæbningen just vil have den Virkning, veed jeg ikke saa lige. Preussen har Folkevæbning! Men i alt Fald haaber jeg, at Deres Mening ikke er, at den raa Masse skal have Magten i Staten, men at Massen først skal være gennemtrængt af »Oplysnin-gen«, inden den kommer til Regjeringen⁶. Den uvidende og raa Masses Regjering vilde være det frygteligste Regimente af alle. Men det er desuden heller ikke muligt. Intelligentsen er Almagten i vor Tid.

Hils Marckmanns venligst fra mig, naar De skriver til Dem. Lev vel!

Deres hengivne

C. F. Allen.

KB. NKS 1727.

- 1 Sikkert: Skau til Allen 1845 29/3.
- 2 Skau (og Marckmann) til Allen 1845 3/12.
- 3 Ikke fundet.
- 4 Allens ophold i Paris er ikke omtalt i »Danske i Paris gennem Tiderne« (1936—38).
- 5 Skau til Allen 1845 29/3.
- 6 Skau kom snart til at dele Allens opfattelse, se: Skau til Fiedler 1849 5/3: »Jeg er ikke tilfreds med Valgloven, naar der slet ingen Garantier findes mod Pøbelregimente, og har derfor sluttet Alliance med flere af Ministrene om at skabe Majoritet i Rigsdagen af dem, der fordre Garantier« (RA. Fiedlers arkiv).

C. F. ALLEN TIL LAURIDS SKAU 1846 30/9.

Kjøbenhavn, d. 30. Septemb. 1846.

Kjære Laurids Skau!

Det er nu en betydelig Tid siden, at vi have hørt fra hinanden. Jeg skrev Dem sidst til i Vinter fra Paris¹ og har siden den Tid ikke hørt fra Dem, i det Mindste ikke umiddelbart. Jeg erfarer imidlertid nu, at De engang i Mai har skrevet mig til. Dette Brev er imidlertid ikke kommet mig til Hænde. Istedendfor at vandre til Italien, hvor jeg den Gang var, er det vandret ind i Marckmanns Kakkelovn, jeg veed ikke hvorfor. Jeg er nu, som De seer, endelig kommen vel hjem igjen. Jeg ankom hertil for en halv Snees Dage siden og befinder mig overmaade vel ved efter den lange Omflakken endelig engang igjen at føle mig hjemme og mærke, at jeg har et Hjem, og ved den venlige Modtagelse, jeg finder hos alle de gamle Venner. Ogsaa er der jo indtraadt en glædelig Forandring i Regjeringens Forhold til Schleswig-Holsteinismen, og Kongen har viist en Kraft og Bestemthed, der maa vække ligesaa megen Forundring, som den fortjener Paaskjønnelse². Det schleswig-holsteinske Parti er nu aabenbart forknyt, overrasket og overrumplet i sin egen Leir, just som det troede den hellige Grav vel forvaret. Under disse Omstændigheder anseer jeg det for meget sandsynligt, at det dansksindede Parti i den forestaaende slesvigske Stænderforsamling³ vil kunne faae en anseelig og betydende Minoritet, idet at en Deel af de forhenværende Schleswigholsteinere ville indsee, at de dog ingenvegne kunne komme ad den hidtil betraadte Vei. *De dansktalende Depu-*

terede møde da naturligviis denne Gang? Det vilde ellers være en utilgivelig politisk Feil, endnu større end de holsteenske Stænders at opløse sig⁴, der dog fra deres Standpunkt havde det Gode at frembringe en øieblikkelig Gjæring og Opsigt, hvad de danske Deputeredes Udebliven ikke engang vilde.

Jeg havde havt i Sinde at skrive en Artikkel til »Augsburger Allgemeine Zeitung«, men da nu Forbundsdagens Erklæring⁵, som De vel kjender, er kommen, anseer jeg det for Øieblikket for overflødig, da nu rimeligviis Stormen vil lægge sig for en Tid. Det kan siden altid skee, thi det er kun første Akt, der nu er forbi. Jeg har, som De kan tænke, disputeret dygtig med Tydskerne under min Reise i Tydskland. Vi have tidligere talt om at træffes i Berlin og opholde os der en Tid sammen⁶. Men deels opholdt jeg mig saa kort i Berlin – kun 4 Dage – deels var det heller ikke den gunstigste Aars-tid, saa at jeg aldeles opgav den Tanke. Her i Kjøbenhavn er jeg kun paa en Gjennemreise, da jeg om kort Tid reiser til Stockholm. Skriv mig derfor *snart* til, om muligt strax efter Modtagelsen, medens jeg er her. En halv Snees Dage bliver jeg vel nok endnu. I Sverrig og Norge tænker jeg at blive en 10 Maaneder. Ellers veed jeg Intet nyt at melde Dem herfra, som kunde interessere Dem. Giødvad har jeg rigtig besøgt i Kastellet⁷. Han seer sygelig og nedtrykt ud og har det ikke godt. Marckmann og Frue befinde sig vel og hilse Dem.

Deres hengivne

C. F. Allen.

KB. NKS 1727.

1 Allen til Skau 1846 18/1.

Itzehoe havde opløst sig 1846 17/8.

2 Situationen efter udstedelsen af det Åbne Brev af 1846 8/7.

5 Fremsat i anledning af uroen i Holsten.

3 Stænderforsamlingen i Slesvig trådte sammen 1846 21/10.

6 Jvf. Allen til Skau 1845 3/8.

4 Den holstenske Stænderforsamling i

7 Giødwad afsønde en straf for en presseforsøelse.

LAURIDS SKAU TIL C. F. ALLEN 1846 20/12.

Søndag Morgen, d. 20de Decbr. 1846.

Indlagte Brev¹ kom ikke bort efter Bestemmelsen, og da jeg igaar havde en lang Audients hos Kongen, saa kan jeg ikke nægte mig den Fornøielse at meddele Dem det Væsentligste deraf til gutenletzt.

Majestæten var ualmindelig artig mod mig, ventelig, fordi han ikke kan undvære os – det danske Parti i Slesvig. Jeg fortalte ham

Alt, hvad jeg havde observeret ved Stænderforsamlingen, og netop de rædsomste Ting bibragte jeg ham med isnende Kulde, for at det skulde skjære saameget desdybere i ham. Det lykkedes fortræffeligt, og i hans Hidsighed smuttede det ud for ham, at han i tilfælde af et Slesvig-Holsteensk Oprør havde i al Fald sikkert sig Hjælp fra Udlandet, men – tilføiede han – »jeg stoler naturligviis meest paa mine brave Nordslesvigere og haaber, at navnlig Du vil sørge for, at Valgene² faaer et godt Udfald«. Hertil svarede jeg omtrent følgende: »Jeg takker særdeles for Deres M[ajestæts] Tillid til Nordsl[esvingerne] og mig, men jeg vil ærlig tilstaae, at, saalænge Kongen udnævner Mænd som Jesuiten Past[or] Lorenzen fra Adelbye, den skinhellige Provst fra Slesvig³ og Erkeslesv[ig]holst[eneren] Falck fra Kiel til Medlemmer af Stænderne og saaledes i *Gjærning* viser det Modsatte af Deres egne Yttringer, saalænge kan jeg ikke føle synderlig Lyst til at virke i den antydede Retning«.

Dette rystede ham, og han erklærede nu, at han vilde udnævne Prof. Paulsen fra Kiel i næste Sexennium, og at Past[or] Lorenzen ikke skulde komme der mere, men – tilføjede han – »saa maae Du ogsaa selv sørge for at komme derhen for at hjælpe paa Paulsens mindre skrappe Karakter. Jeg veed, Du er ikke bange for at skyde Bresche«. Dette lovede jeg.

Vi talte derpaa om mange andre Ting, og [han] lovede at oprette en Lærestol for den slesv[igske] Ret ved Universitetet i Kjøbenhavn., hvortil jeg troer, at Dr. Christiani er bestemt. Et dansk Seminarium faae vi ogsaa i Slesvig. Der arbeides af alle Kræfter derpaa, og Pastor Boysen i Vonsbæk bliver Directør. Dette Valg er jo dog taaleligt.

Til Slutning sagde K[ongen] mig nogle ret smukke Ting, men dette hans gamle Vrøvl vil jeg ikke plage Dem med her. De veed ligesaagodt som jeg, hvor lidet Kongens søde Ord betyder.

Og nu Farvel! Jeg haaber, De vil beholde i venlig Erindring

Deres

Laurids Skau.

RA. J. W. Marckmanns arkiv.

1 Brevet er påtegnet af Allen: Modtaget Stokholm 2den Juledag 1846. Det indlagte brev er fra Marckmanns.

Julie Marckmanns fortsættelse af Skaus brev til Allen vidner om hendes grænseløse beundring for Skau.

Det hedder bl. a.: »Har Skau fortalt Dem sit Eventyr, da han gik til Kongen? Han frelste en smuk Pige, som skreg af fuld Hals. Hun blev trukket af 2 løbske Heste, men som en rigtig Helt frelste han [hende],

men undfly[e]de, thi han var for stolt til at høre hendes Tak. Men Majestæten maatte han skrifte for, da han kom for sildig. Hesten, den ene, havde sparket ham i Siden. Kongen ordinerte Iglér. Jeg fortæller dette lille Epistel, thi De skal see, hvor Skjæbnen er ham gunstig. Han er født til Eventyr. De kan faa en rig Mark, naar De skal til at male hans daadrige Liv. — —«

J. W. Marckmann skriver videre: »Jeg maa naturligviis skrive Dem til ogsaa. Om ikke for Andet, saa dog for at vise Dem, at ikke alle Men-

nesker her i Huset ere desperate, men at jeg dog i al Fald endnu er ved sund Samling, thi De mærker jo af Brevene, at her er en Fjase og Fnisen, som kunde tyde på løse Skruer. Nu til Sagen« — hvorefter Marckmann meddeler Allen, at han har besørget denne nogle arkivalier fra Wien.

2 Stændervalgene, der skulde finde sted i jan.—febr. 1847.

3 Nicolaus Theodor Boysen, der var blevet kongevalgt medlem af Stændersamlingen.

LAURIDS SKAU TIL C. F. ALLEN 1848 17/1.

Gode Allen!

Christianshavn, 17de Jan. 1848.

Ja, vist er jeg »som sædvanlig« (vidi Deres Brev)¹ her i Kjøbenhavn. og har af Fru Marckmanns Mund modtaget en Hilsen fra Dem.

Da jeg imidlertid tillige hører, at De ønsker Svar fra M[arckmann] snarest muligt, og da Marckmann ikke endnu har kunnet bringe det saavidt at faae alle Oplysninger indhentede, saa at han kan give Dem alle de Oplysninger, som han ønskede, saa har jeg, erindrende det gamle Ordsprog: »Skiddent Vand er bedre end slet Intet«, faaet det Indfald at ville sende nogle foreløbige Linier, hvortil Fruen endmere har opmuntret mig, idet hun med mærkelig Iver interesserer sig for Dem og gjerne vilde befrie Dem fra enhver Uvished, der i hendes Øine altid er piinlig.

Møhl var her i Aftes og bad mig melde Dem, at [Hans] Knudsen ville søge Geh[eime]-Archivarposten, og at Madvig havde sagt ham, at han (Knudsen) upaatvivlelig vilde blive indstillet af Cancelliet. Men man mener ogsaa, at N. M. Petersen vil søge den. [C. F.] Wegener i Sorøe søger den maaske ogsaa, men faaer den neppe, da man ikke vil miste ham i Sorøe².

Møhl og jeg vare enige om, at De under alle Omstændigheder bør søge Posten i Overeensstemmelse med den Erfaring, som vi begge have gjort, »at der nemlig aldrig bliver sagt »kom ind«, inden der først er banket paa«, og at De er ligesaa kompetent til at søge Archivarposten som Knudsen. Skulde denne faae Embedet, saa bliver

jo Registratorposten ledig, og De kan da med større Grund gjøre Fordring paa denne, som man ikke godt kan nægte Dem. Send derfor uopholdelig en Ansøgning om Geh[eime]-Archivarembedet til Marckmann, som da kan indlevere den og overhoved varetage Deres Tarv.

Naar De faaer Brev fra M[arckmann], tør jeg ikke sige, thi paa Grund af Kongens betænkelige Sygdom ere alle Gemytter i stærk Spænding, og vor fælles Ven er jo ikke af dem, der bliver særdeles lemfældig berørt af Sligt.

Der er ogsaa Grund til Ængstelse, thi Kongen vil neppe slippe fra nærværende Sygdom³. Idetmindste troe hans Omgivelser det ikke, og hvad have vi vel at vente af Kronprindsen? Alle ere enige i, at han er udygtig til Regent, og den Smule Pietetsfølelse, der maaskee kunde være i det godmodige danske Folk, tilintetgjør han selv. Historien hører til chronique skandaleuse, men De skal dog høre Noget deraf. Han har nemlig forelsket sig i en Jomfru Rasmussen⁴, som tidligere har været Berlingskes Maitresse⁵, og hun behersker ham nu saa stærkt, at han sætter sig ud over alle Former og saarer Nationens moralske Følelse ved at tilsidesætte den offentlige Velanstændighed, som selv de værste Libertinere dog ellers pleie at holde paa, saalænge de have det mindste Begreb om Ære. Forleden Aften var han i Theatret med hende.

Jomfru Rasmussen vil spille en Lola Montez⁶ uden at have hendes Verdenskundskab. Kronprindsen har forlangt 4 Værelser til hende paa Christiansborg Slot, men som Kongen selvfølgelig har nægtet. Man paastaaer endog, at han vil giftes med hende, og det hørte ogsaa til, at Kronprindsen skulde splidses sammen med en offentlig Skjøge, for at Danmarks Ulykkesbæger kunde blive rigtig fuldt.

Der er saaledes Grund nok til Ængstelse for Fædrelandets Venner. Kongen ønsker blot at blive rask en kort Tid for at give en Konstitution⁷, som er udarbejdet og skulde have været vedtaget i Statsraadet netop den Dag, som han blev syg. At denne ikke er tilfredsstillende, er jeg temmelig vis paa, idet vore forstokkede Regeringsmænd stedse hilde sig i »Gesamtstaat«. Man frygter ikke for at ofre Slesvig og maaskee hele Danmark, naar man bare kan beholde Holsteen!!, som jeg, under os sagt, vilde ønske Fanden i Vold, thi vi har aldrig faaet andet derfra end *Ministre* og *Ulykke*, det sidste fornemmelig en Følge af det første.

Boureaokratiet er nu næsten mere konstitutionelsindet end selve Folket, da de maaskee endnu lider af en større panisk Skræk for Fremtiden end dette, og det er næste komisk at iagttage dette, samt see, hvorledes de nu løber til Christiansborg og gjør Cour til Kronprindsen, som de for 14 Dage siden offentlig foragtede og formodentlig endnu gjør det i Hjertet.

Jeg er kommen hertil som Udvalgt af Jernbaneselskabet³ for at bevæge Kongen til at ende Sagen ved at tage den sidste Rest af Actier. Han har ogsaa lovet mig det mundtlig, men Sygdom har hindret ham i at gjøre det skriftlig. Nu er der alligevel nok at røre i for mig, og selv om jeg *vilde* forlade Byen, saa *kunde* jeg dog ikke, idet en Ordre fra høiere Sted⁹ befaler mig at blive og bidrage mit til, at ikke Revolution m. m. bryder løs. Naturligviis lover jeg hverken det Ene eller det Andet, thi fri Hænder og Villie maae jeg fremfor Alt bevare.

Og hermed Farvel! Jeg vil nu overlade Fru M[arckmann] den øvrige Plads, ifald hun har Lyst til at skrive Dem nogle Linier.

Glædeligt Nytaar!

Deres

Laurids Skau¹⁰.

KB. NKS 1712.

- 1 Der tænkes vel på et brev fra Allen til Marckmanns. Allerede i sit brev til Skau 1845 3/8 har Allen hentydet til dennes forkærlighed for at opholde sig i Kbh.
- 2 Ansøgere til gehejmearkivareembedet var: Mag. art. C. F. Allen, registrator Hans Knudsen, prof. N. M. Petersen og lektor C. F. Wegener. Danske Kancelli indgav 1848 8/3 forestilling om, at embedet skulde gives Wegener, hvilket skete ved kgl. resolution af 11/3.
- 3 Christian VIII døde 1848 20/1 på Amalienborg.
- 4 Der er tale om Louise Rasmussen, der efter Frederik VII's tronbestigelse i 1848 flyttede ind på Christiansborg som fru Danner (i 1849 baronesse, 1850 lensgrevinde).
- 5 Bogtrykker Carl Berling var Frederik VII's gode ven. Han fik i 1841 en søn med Louise Rasmussen.
- 6 Danserinden Lola Montez var Ludwig I af Bayerns elskerinde siden 1846. Forholdet førte til kongens abdikation ved marts-revolutionen i 1848.
- 7 1848 28/1 udstedtes den såkaldte Januarkundgørelse om en ny forfatning. Den tilsigtede en liberal helstatsordning, men tilfredsstillede ikke de nationalliberale, der havde samlet sig om Eider-programmet.
- 8 Skau arbejdede i 1847 for bygningen af en jernbane fra Flensborg til Tønning. Smlgn. C. F. Wegener til M. H. Rosenørn 1847 27/9: »For Øieblikket dreier Alt sig om den Flensborgske Jernbane, hvis afgjorte

Skjæbne De snart vil erfare. Schleswigholst. have den Plan at sprengte hele Actieselskabet paa en Generalforsamling om en Maanedstid, men det lykkes dem ikke. Over hele Danmark tegne de rige Mænd Actier, Laur. Skau reiser om, og Comiteer have dannet sig i alle de større Provindser. Af de endnu manglende Actier (3000) har Kongen mundtlig lovet at tage de 1500, og selve Flensborgerne ønske ikke, at Regjeringen skal have for mange«

(Danske Magazin, 7. rk., I, s. 282).

- 9 Skau hentyder rimeligvis til sine forbindelser til F. F. Tillisch. Smlgn. Skau til Allen 1848 9/2 — 12/2, note 7.
- 10 Brevet afsluttes af en længere hilsen til Allen, skrevet af fru Marckmann. Marckmann har tilføjet: »Madvig paastaaer, at De let maae kunne faae en Ansættelse i Sorøe formedelst den ny Organisation af Akademiet.«

C. F. ALLEN TIL LAURIDS SKAU 1848 26/1–31/1.

Christiania, d. 26. Januar 1847 [sic!].

Nedre Voldgaden Nr. 23.

Kjære Skau!

Det var smukt og venskabeligt gjort af Dem, at De skrev mig til, og vær overbeviist om, at jeg paaskjønner det. At Marckmann ikke har skrevet mig til ved en Leilighed, som han maa vide er af umaadelig Betydning for mig, da den maaskee aldrig frembyder sig igjen, saaledes at jeg kan gjøre Brug af den, nægter jeg ikke, har gjort mig ondt¹. Vel kan jeg indsee, at den Krisis, hvori vi nu befinde os, ogsaa lægger Beslag paa hans Tanker som paa Andres, men til at meddele mig de Oplysninger, jeg ønskede, behøvedes kun en halv Time, og jeg havde *indstændigen* bedet ham om at skrive mig til, *selv* om det, han kunde meddele mig, ikke var tilfredsstillende. Ogsaa frygter jeg for at have bebyrdet ham for meget med Kommissioner, ogsaa det gjør mig ondt. Var jeg i Kjøbenhavn, vilde jeg gjerne komme til ham, men da jeg er i Christiania, kan jeg ikke saa godt gjøre en saadan Springtour. Jeg har nu i Guds Navn besluttet at lade Ansøgningerne løbe af², skjøndt jeg maaskee kommer til at fortryde det.

Ogsaa jeg er, som De [kan] tænke, i en alvorlig Spænding om, hvad der forestaaer vort kjære Fædreland. Sjældent have nogen Tid saa mørke Skyer fra alle Kanter draget op over en Stat som nu over Danmark. Ingensteds seer man noget Støttepunkt, hvortil man [kan] holde sig, hverken for neden og endnu mindre foroven. Og selv en Konstitution: er den i *nærværende Øieblik* skikket til at løse Vanskelighederne. En kraftig Konge, kraftig i Villie og Hand-

ling og dertil viis og erfaren, kunde maaskee nu bringe Orden i dette Chaos og standse den Opløsning, der allevegne æder om sig. Det ydre Spørgsmaal løses ikke ved nogen Konstitution: det er vist. Man maa haabe, at det guddommelige Forsyn, som hidtil har holdt sin Haand over Danmark, ogsaa vil gjøre det i denne svære Tid. Hos Mennesker seer jeg intet Raad, i det Mindste ikke hos dem, man nu kan vente, vil komme til at raade. Idet jeg taler saaledes, antager jeg, at Kongens i dette Øieblik saa ulykkelige Død er indtruffen. Den sidste Bulletin, jeg har seet (20de Jan.), lader mig formode det³. Her i Norge er Deeltagelsen ogsaa stor, da Chr. 8. ogsaa her en Tid har spillet en saa vigtig Rolle⁴. Jeg vil være Dem meget taknemmelig, om De vil give mig nogen Underretning om Forholdene dernede ved eet eller flere Breve. Enhver Lyd, der nu kommer fra Danmark, opsnapper jeg med Begjærlighed og Forventning. Paa nogen Revolution eller voldsom Omvæltning troer jeg slet ikke, seer heller ikke Frelsen deri.

Om mig selv veed jeg intet videre at skrive end, hvad De maa have kunnet læse i mine Breve til Marckmanns. Fru Marckmann hilses venligst. Hun siger, at jeg skal frygte Gud og følge Landeveien. Det Første er godt nok, men hvad det Sidste angaaer, da er jeg allerede for mange Aar siden skeiet ud fra Landeveien og faaer sagtens nu at føle, at det ikke er saa let at komme ind paa den igjen. Til Danmark venter jeg ikke at komme førend i April, skjøndt jeg meget kunde ønske at være der nu. Glød mig *snart* med et *udførligt* Brev. Lev vel.

Deres hengivne
C. F. Allen.

Mandag, d. 31. Januar 1848.

Efterretningen, som i Fredags den 28. Januar ankom hertil, om Kongens Død, gav mig saa meget at tænke paa, at jeg opsatte at afsende mine Breve. Jeg er i den uroligste Spænding. Danmarks Fremtid nærmer sig sin Afgjørelse, og meer end nogensinde gjælder nu Spørgsmaalet om at være eller ikke være. Posten bruger 10–12 Dage. Efterretningen om Kongens Død kom med extraord[inær] Post først 9de Dagen hertil. Ellers veed man intet her andet end en Deel dumme Løgne og sladderagtige Rygter.

C. F. A[llen].

Adresse: Nedre Voldgade Nr. 23.

- 1 Jvf. Skau til Allen 1848 17/1.
- 2 Allen fik ikke embedet, se: Skau til Allen 1848 17/1, note 2.
- 3 Christian VIII døde 1848 20/1.

4 Christian VIII var blevet dansk stattholder i Norge 1813 11/5 og var efter freden i Kiel norsk konge under navnet Christian Frederik fra 1814 17/5—10/10.

LAURIDS SKAU TIL C. F. ALLEN 1848 9/2—12/2.

Christianshavn, den 9te Febr. 1848.

Det er vanskeligt, kjære Allen! at meddele tydelige Oplysninger om Sagerne Stilling herved, thi det seer saa chaotisk ud, at der hører mere Talent, end jeg besidder, for rigtig at finde Rede i Tingene. Dog, det, jeg er istand at meddele Dem paa et Stykke Papir, skal De faae, og overlades det Dem derefter selv at gruble over Sagerne, forsaavidt som jeg formaaer at give saameget, at De kan komme dertil.

Naar De modtager dette Brev, vil De allerede af Aviserne have seet, at vi har faaet to ny Exellencer, Carl Moltke¹, som er Præsident i det tyske Cancellie, og Bardenfleth², som ingen Portefeuille har. Om disse to Mænd dreier sig baade Talen og Regjeringen for Øieblikket, da de repræsenterer to bestemte Partier, det danske og det tyske.

Af Aviserne har De nu seet Constitutionsrescriptet³, som nærmest er en Frugt af Carl Moltkes og Etatsraad Bangs Viisdom. Man er meget utilfreds med samme, fordi det indrømmer Hertugdømmerne lige Repræsentation med Kongeriget, og fordi det ytrer, at der »herved ikke skal skee nogen Forandring i Hertugdømmernes nærværende Forbindelse«. Disse tvende Ting ere Carl Moltkes Værk.

Dertil kommer endnu den Ulykke, at Nordslesvig slet ikke kan blive repræsenteret, idet det danske Element sammesteds altid har været og endnu er i Minoriteten og saaledes ikke er istand til at sætte noget Valg igjennem. Jeg har derfor ogsaa baade hos Kongen⁴ og Ministrene gjort alvorlig opmærksom paa dette Onde, og man har givet mig Ret, men trøstet mig med, at Kongen skulde vælge 4 Mænd i Slesvig, og at han da maatte tage disse i Nordslesvig af det danske Parti. Kongen har sagt, at han vilde vælge mig selv⁵, men jeg stoler ikke derpaa, førend jeg har Udnævnelsen i Haanden. Forresten kunde jeg nok have Lyst til at være med og kunde formodentlig

gjøre Nytte, naar det danske og tydske Element kommer i Totterne paa hinanden.

Nu er man jo ifærd med at lave et Constitutionsforslag, og »Fædrelandet« leverer regelmæssig sin daglige Kritik⁶, hvilket haardt gjøres fornødent, idet de Herrer, som skulle forfatte Værket, selv ere Sl[esvig]Holsteinere. Gamle Stemann ligger paa Sengen af Podagra og ærgrer sig over den Sl[esvig]Holst[eeske] Aand, der farer igjennem det Hele. Dertil kommer den aristokratiske Tendents, som formedelst Carl Moltke og Bang let kan gjøre sig gjældende, og som Stemann hader som Pesten.

Forleden lod Stemann mig kalde⁷, og jeg talte med ham paa Sengen. Han syntes aandelig frisk, men trængte kjendelig til Meddelelse, og han forsømte da heller ikke at udgyde Galden. Tænk Dem engang! Han opfordrede mig til at sørge for, at den offentlige Mening udtalte sig stærkt og alvorligt gjennem Pressen henimod den Tid, da de vise Mænd⁸ skal træde sammen, og efter den Maade, hvorpaa han udtalte sig, skulde det ikke undre mig, om han endnu paa sine gamle Dage blev det demokratiske Parties Anfører⁹. Saaledes er Skjæbnens Ironie.

Han og Bardenfleth er de to eneste *danske* Mænd i Statsraadet, thi Carl Moltke, Øhrsted, Finansministeren¹⁰, søbe Kaal sammen, og Etatsraad Bang, som har arvet nogen Indflydelse fra den gamle Konge, er jo som bekjendt en aristokratisk Materialist. Da nu Stemann er syg, saa staaer hans Kammerat ene og slaaes med alle de Øvrige, men efter hvad jeg har erfaret, strider han drabelig, og da han har megen Indflydelse paa Kongen, saa har man dog en lille Smule Garanti for, at Danskheden ikke reent gaar under. Men i *dette Øieblik* regjerer Herr Carl Moltke Danmark, og da han er den meest raffinerede Sl[esvig]Holsteiner, der nogensinde har siddet ved et Statsroer i Danmark, saa er der, som De vel kan indsee, kun lidet Glædeligt for Øieblirket. Men kan man kaste en [Reventlow-]Criminil fra Regimentet, saa kan man vel ogsaa kaste en Moltke bort, og inden 3 Maaneder haaber jeg, at han skal have faaet saa tilstrækkeligt paa Nakken, at han vel helst vil see at pille af.

Det er imidlertid godt, at Etatsraad Lunding er bleven Statssekretær¹¹, thi han har et grundigt Had til Sl[esvig]Holsteinismen og vil nok passe paa med de gode Herrer. Da han desuden er Kongens Person saa nær, saa vil hans Indflydelse nok spores med Tiden. Det

af Clausen og Schouw udgivne Skrift¹² har vakt megen Opsigt, men det hjælper ikke synderligt fra det grønne Bord at virke i saa bevæget en Tid. Masserne maae frem, og jeg haaber da ogsaa nok, at dette vil skee i behørig Tid.

Den 12. Febr.

I dette Øieblik kommer jeg atter fra gamle Stemann. Idag er han oppe og rask i Munden. Vi bleve enige om, at Folkekræfterne skulde bruges for at holde paa Danskheden og for at ryste det aristokratiske Parti fra Roret, som han anseer for en Uting i Danmark, især, fordi vi har Grund til at frygte dets Overvægt formedelst dets Rod i Holsteen, og paa Grund af, at det har Rygstød i Tydskland. Dette er Stemanns egne Ord.

Han indrømmede, at Diskussionsfriheden var en Nødvendighed under nærværende Forhold, og han lovede, at Gjennemsynet ikke skulde blive skærpet, men tvertimod faae Ordre til at lade Alt passere, hvad nogenlunde kunde gaae an. Der er fra een eller anden Side andraget paa Censurens Skærpelse, men han yttrede, at det ikke var andet end, at det generede visse Folk at blive nøgen afklædte. Dog, fortsatte han: Hvem der ikke kan finde sig deri, maae hellere takke af.

Han er ikke vidt fra at gaae ganske ind paa »Fædrelandet«s Politik, thi han paastod, at Holsteen ikke engang kaldes nogen *Provincs* af den danske Stat, saaledes som Slesvig kunde benævnes, da dets Forbindelse med Tydskland var alt for stærk dertil o.s.v.

Jeg haaber nok at faae en Enighed bragt istand mellem de forskjellige Partier, saa at et stærkt dansk Element staaer ligeoverfor det veltroede Slesv[ig-]Holsteenske Partie. Clausen har i Aftes lovet mig at gaae til Kamm[er]h[er]r[re] Scavenius for at faae Aristokratiets Fører paa vor Side¹³, for at faa ham til først at tænke paa en *Nation*, inden han tænker paa de specielle Interesser, og dette troer jeg kan lykkes, thi jeg har saaledes bearbejdet Kammerherren, deels direkte, deels gennem hans Broder¹⁴, som ganske er paa vor Side, at han er fuldkommen modtagelig for et Møde med Clausen.

Det er heldigt, at jeg for Øieblikket er her i Byen, da jeg kan komme til Alle, til alle Partier og Personer, og er idetmindste tilsyneladende velseet i alle Kredse, selv ved Hoffet og dets Omgivelser¹⁵. Derfor har jeg ogsaa været det mæglende Princip imellem de bry-

dende Kræfter og forskaffet vore Anførere alle mulige Underretninger, endog Statsraadets Forhandlinger. See, kjære Ven! Dette er af temmelig Vigtighed og kan under mange Forhold være af uberegnelig Nytte.

Mit Ærinde til Stemann idag var forresten foranlediget ved Deres Ansøgninger, thi Marckmann grubler saaledes over Fædrelandet, at han glemmer en Privatmands Sager. Da jeg nu har mere Roe i mit Blod, saa fandt jeg paa at gaae til Stemann. Han blev høist fordeelagtig stemt for Dem og bad mig strax indlevere Deres Ansøgning om Geh[eime-]Archivarembedet, thi endskjøndt De neppe ville faae dette, saa vilde det dog være en gavnlig Vækker for Opmærksomheden paa Dem. Ifald Registratoren fik Embedet, vilde *De især* komme i Betragtning til den da ledigblevne Post¹⁵. Under alle Omstændigheder burde De aldrig forsømme at indgive Deres Ansøgning, naar et Embede var vacant, som De kunde bruge. Sluttelig bad han mig om at tilskrive Dem dette, samt forsikkre Dem om, at han glædede sig over at være bleven erindret om, at Danmarks bedste Historieskriver endnu var uden Ansættelse.

Endelig skal jeg endnu bemærke, at Fru Marckmann er Deres gode Engel og forsømmer ikke nogen Leilighed for at erindre hendes Mand og mig om, at vi maae tænke paa Allen. Hun fortjener derfor ogsaa især Æren for, at De faaer disse Linier, thi saamegen Lyst jeg end har til at skrive til en brav og afholdt Ven i Udlandet, og saa godt jeg end veed, hvormeget det maae interessere en Saadan at høre noget fra det Hjem, man fra Barndommen af har lært at elske, saa vil De maaskee dog have en Undskyldning i Deres Sind tilovers for os politiske Mænd, der sværmer for det Offentlige og derfor let bringes til at glemme eller i altfald tilsidesætte den Ven, som vi ikke hver Dag seer for Øine, endskjøndt vi godt veed at forstaa den Tanke, som bevæger Sindet paa Dem, saamange Mile fjernt fra det kjære Hjem.

Om vore Planer til at kaste det tydske Constitutionsforslag overende, skal De høre næste Gang. Lev vel! Jeg længes efter at see Dem.

Deres
Laurids Skau.

E.Skr.: Jeg har været to Gange hos Kongen¹⁷, men han vrøvler forskrækkeligt. (Unter uns).

Derefter følger en her udeladt efterskrift af fru Marckmann, som Skau giver følgende tilføjelse:

Som Supplement til Fru M[arckmann]s Yttringer maae jeg tilføie, at jeg protesterer imod Alt, hvad hun har sagt angaaende mig, thi jeg aabner ikke min Mund om Politik i hendes Nærværelse, undtagen, naar hun selv presser mig dertil, ligesaa lidt som jeg har givet hende nogen Salut, naar hun opfordrer til at skrive til Dem. Det nærværende Brev er ganske begyndt uden hendes Vidende, og hvis jeg ikke havde erindret hende derom, saa havde hun maaskee ikke engang sluttet det.

KB. NKS 1712.

- 1 Carl Moltke, præsident for det Slesvig-Holsten-Lauenburgske Kancelli, blev 1848 21/1 udnævnt til gehejmestatsminister.
- 2 Stiftamtmand C. E. Bardenfleth, Odense, blev 1848 22/1 udnævnt til gehejmestatsminister.
- 3 Forfatningsreskriptet af 1848 28/1, trykt »Fædrelandet« 1848 29/1; desuden omtalt 29/1 og 4/2 (sidste af J. N. Madvig).
- 4 Smlgn. Hother Hage til Orla Lehmann 1848 4/2: »L. Scou [= Laurids Skau] har fri Adgang til Maj [estæten]. S[kau] taber sig desværre. Han seer ikke længer sund ud. Det er slemt nok, at han ikke har holdt sig. Flor er fortvivlet. C[arl] M[oltke] frygter han særlig« (RA. Orla Lehmanns arkiv; trykt: Da Pol Br IV, s. 53).
- 5 I prof. J. F. Schouws bemærkninger til konstitutionssagen, trykt Da Pol Br IV, s. 3 ff., nævnes Laurids Skau sammen med prof. Christian Paulsen og agent Jensen som mulige repræsentanter fra Slesvig.
- 6 Skau tænker vel især på Madvigs ovennævnte indlæg, men også de følgende dage bragtes der omtale af reskriptet, således også 1848 9/2 og 10/2 artiklen »De erfarne Mænds Forsamling«.
- 7 Smlgn. Fiedler til Skau 1848 5/2: »Jeg maa gjentagende opfordre Dig til Forsigtighed i Anledning af en splinterny Beskyldning, man har gjort, at Du skulde have ladet Dig bruge som Spion for nogle Store (Tillisch). Det var virkelig noget af det mindre heldige, og ihvorvel jeg anseer det for Bagvadskelse, bør jeg lade Dig det vide.« (KB. NKS 1727).
- 8 Ifølge forfatningsreskriptet skulde et forfatningsudkast forelægges »indsigtsfulde og erfarne Mænd, som nyde deres Medborgeres Agtelse og Tillid, til fælles omhyggelig Overveielse«.
- 9 Statsminister P. C. Stemmann havde ved proklamationen af den nye konge pådraget sig podagra, således at han var ude af stand til at gribe ind i de begivenheder, der snart førte til enevældens fald. Selv var han på grund af sin mistillid til Frederik VII blevet tilhænger af en ordning af forfatningsforholdene.
- 10 A. W. Moltke, der snart efter dannede Marttsministeriet.

11 Kronprinsens kabinetssekretær siden 1839, H. M. V. Lunding, blev efter tronskiftet statsrådssekretær og 1852 kabinetssekretær for Kongen. 12 H. N. Clausen og J. F. Schouw: Ved Tronskiftet 1848. 13 Peter Brønnum Scavenius til Gjorslev.	14 Jacob Brønnum Scavenius til Basnæs, hvem Skau havde lært at kende gennem sin ven H. V. Fiedler. 15 Jvf. de ovenanførte oplysninger i Hother Hages og Fiedlers breve (note 4 og 7). 16 Se: Skau til Allen 1848 17/1, note 2. 17 Frederik VII.

C. F. ALLEN TIL LAURIDS SKAU 1848 6/3.

Christiania, Mandag, d. 6. Marts 1847 [sic!].

Nedre Voldgaden Nr. 23.

Kjære Skau!

Tak for Deres sidste Brev af 9de Febr. Det interesserede mig meget at faae Lidt at vide om deres Stemning og Tanker, som i disse Tider skulle raade Kongen og, forsaavidt *enkelte Mennesker* kunne det, afgjøre Danmarks Skjæbne.

At Stemmann altid har været dansksindet, vidste jeg, at han var en Grund-Absolutist og altsaa en Fjende af Aristokratiet og Privilegier, det vidste jeg ogsaa, men at han paa sine gamle Dage skulde spille paa demokratiske Strænge, det havde jeg mindst formodet, ligesaalidet som at jeg nogensinde skulde komme til at ønske, at han var 30 Aar yngre.

De synes at have gode Haab, jeg har det slet ikke. Tydskerne og tydske Anskuelse eller ialtfald Anskuelse, hvori et Folks Nationalitet agtes lige med 0, herske i Regjeringens øverste Sphærer, og om det skulde lykkes at drive dem derfra, hvilket maa ansees for yderst vanskeligt for ikke at sige umuligt, i det Mindste for lange, lange Tider. Hvor finder man de Mænd eller den Mand, som besidder den Kraft og den Klogskab, der behøves for at sætte det igjennem, som Nationen ønsker og vil og maa ønske og ville, dersom den vil frelse sig selv og sin Fremtid. Thi troer man, at det er en Opgave, der løses med nogle patriotiske Ord, udtalte halvt i Smug, tager man storligen Feil. Blandt vore høiere Regjeringsmænd er der jo ikke andet end enten Tydsksindede og Tydskfødte eller Danske, i hvis sammenskrumpede Hjærter og Hjørner der ingen Plads er for saadan en Ting som Nationalfølelse og Nationalbevidsthed, og saa et Par Danske, der hverken besidde Energi eller Klogskab eller Anseelse til at sætte Noget igjennem.

Man siger, at Tydskerne blot kunne snakke og bruge store Ord,

men ikke handle. Jeg synes, at de gjøre begge Dele nu ganske brav. Men hvad gjør de Danske. Jeg synes hverken det ene eller det andet. Skal da Nordmændene have Ret, som sige, at der er ingen »Mandskab« i de Danske. Vel seer jeg det uhyggelige Næt, hvori vi ere besnærede, saa vi næsten staae [i] Fare [for] at gjøre det galt, enten vi røre [os] eller sidde stille. Men det sidste maa dog vel være det værste. Det gjælder *nu* ikke Friheden, men Nationaliteten. »Kjøbenhavnsposten« skulde have et Livfuld Prygl, hvis det sølle Skrog var det værd¹.

Jeg har seet Bestemmelsen om Haderslev Skole² og Supplementet til Jernbaneaktierne³. Det skal være nogle smaa Trækplastre for at fordele Smerten, men jeg haaber, man lader sig ikke skuffe.

Hvad Stemningen her i Norge angaaer, da er den indifferent mod Danmark. Det vil sige, man er nysgjærrig nok efter at kjende, hvad der foregaaer nu i Danmark, men meer end Nysgjærrighed mærker man ikke. Ingen sand Deeltagelse, stundom ogsaa en irriterende medlidende Trækken paa Skuldren ved Sammenligning med det stakkels Danmark og det herlige Norge, der hviler trygt paa sine stolte Fjelde med den første Konstitution i Verden og sine fribaarne Mænd, der kun have deres Lige i England i det Høieste.

Der blev holdt en Mindefest for Christian 8.⁴ Sangen, som vel er trykt i danske Blade, var smuk, Talen var mat. Den var forud med diplomatisk Forsigtighed blevet veiet og overveiet og bedømt af en Komitee, for at deri ikke skulde forekomme noget altfor dristigt og frisk Udtryk eller noget Ord, hvori noget af Norges Værdighed bortgaves, og selve Beslutningen om Mindefesten for Christian 8. (som forud *Norges* Konge) sattes kun igjennem efter den stærkeste Modstand i Studentersamfundet, der dog skal gjælde for skandinavisk-sindet. Nu taler man om en Adresse til de danske Studenter, men dette Forslag har ogsaa mødt den stærkeste Modstand i Studentersamfundet, og kommer den istand, bliver det paa samme haltende Maade som Mindefesten. Slige Demonstrationer, der i Grunden fremkuntles og ikke fremgaae af en almindelig kraftig og livlig Stemning, have aldeles intet Værd. Hvorliden Realitet Skandinavismen baade i Norge og Sverrig endnu har, [har] aldrig viist sig klarere end i denne Tid. Nei, da maa man sige, at der i den tydske Stamme er en ganske anderledes Sammenhold og Virksomhed end i den nordiske.

Lev vel! Hils venligst Marckmann og Fru Marckmann. Lad mig snart høre noget om Sagerne Stilling. Tak for Deres Virksomhed i mit eget Anliggende. Iøvrigt er det nok ikke Stemann, men en anden Kancelliherre, som har Geheim-Arkivet under sig.

Deres hengivne

C. F. Allen.

Nedre Voldgaden Nr. 23.

KB. NKS 1727; trykt: *Da Pol Br IV*, s. 121—123.

- 1 »Kjøbenhavnsposten« støttede forfatningsreskriptet af 1848 28/1.
- 2 I statsrådsmødet 1848 28/1 besluttedes det at gennemføre reskriptet af 1847 19/5, hvorefter der skulde være dansk undervisningssprog i Haderslev lærde skole, se: Statsrådets Forhandlinger 1848—1863, I, s. 31.
- 3 I statsrådsmødet 1848 16/2 besluttedes det at overtage yderligere 1704 aktier ud over de 2250, som staten tidligere havde tegnet sig for i Flensborg-Husum-Tønning jernbaneselskabet (Statsrådets Forhandlinger 1848—1863, I, s. 57).
- 4 Afholdt 1848 26/2 i Christiania studentsamfund, hvis formand, cand. jur. J. Schmidt, talte, hvorefter en sang af A. Munch blev sunget, se: »Fædrelandet« 1848 4/3.
- 5 Geheimarkivet hørte under Danske Kancellis 2 departement.

LAURIDS SKAU TIL C. F. ALLEN 1848 21/4.

Haderslev, den 21de April 1848.

Kjære Allen!

Der er rigtignok kun liden Tid til Brevskrivning, men da jeg igaar modtog et Brev fra Dem¹, som røber baade Misforstaaelse af mine tidligere Breve til det Marckmannske Huus og tillige tyder paa en mindre rigtig Opfatning af Forholdene herovre, saa skal jeg atter gjøre et Forsøg paa, hvorvidt det er muligt for mig at skrive forstaaeligt til en Kjøbenhavnner i Almindelighed og til Dem i Særdeleshed. Forud skal jeg imidlertid bemærke, at mine tidligere Breve, navnlig de tvende, som De uden mit Vidende eller Tilladelse har læst, kun vare skrevne for den eller de, som nøie kjendte baade *min Person* og *de Forhold*, hvorunder jeg *lever* og *virker*. Jeg seer nu af Deres Brev, at De ikke ganske hører til denne Klasse, og dette gjør mig ondt, skjøndt det ingenlunde forundrer mig.

Hvad nu Deres første Ytring om Pengeforlegenheden angaaer, saa gjør det mig ondt, naar man ikke kan faae Andet ud af mit Brev end det, at jeg er i *personlig* Pengetrang. De *maae* vide, at jeg kun *gjennem Operationen for vor retfærdige Sag* er i Forlegenhed,

og at de tvende Alternativer vare stillede mig til Valg: *enten* at standse min udstrakte Virksomhed *eller* at forlange Midler til at fortsætte samme. Jeg skammer mig ikke ved at have valgt det Sidste, thi jeg overvandt derved min personlige Kildenhed eller Ømfindtlighed, men jeg fortryder det halvveis nu, fordi jeg seer, at man betragter mig fra et saa lavt Synspunkt, at man tillader sig at troe, at jeg for min *Persons Skyld alene* forlanger Understøttelse.

Dem, jeg har skreven til, burde og kunde vide, at jeg er meget for stolt til at beklage mig, men paa den anden Side, at det er Enhvers Pligt imod Fædrelandet at overvinde den personlige Ømfindtlighed og ikke være tilbageholden[de] i saadanne Ting i det Øieblik, Fædrelandet er paa Spil. Naar Marckmann og Frue ikke har gjort Dem dette klart, endskjøndt de maaskee bedst af Alle *kunde* have gjort det, saa kan det naturligviis gjøre mig ondt, men paa den anden Side lærer jeg deraf, at man aldrig skal forlange Penge, medmindre man i Forveien er overbeviist om, at Vedkommende ubetinget troer og stoler paa, at de bruges til *det Offentlige*.

Da nu hele Affairen og navnlig de medtagne Breve lader den Tanke skinne igjennem for mig, at jeg stilles i Klasse med andre Betlere, saa vil De indsee, kjære Allen! at jeg fra idag af har besluttet ikke mere at forlange Nogetsomhelst fra Kjbhvn.s offentlige Personligheder². Forresten skylder jeg Ploug den Erklæring, at han har sendt mig 100 Specier paa en saa delikat Maade, at jeg ikke med Grund kan beklage mig over ham, og jeg skylder mig selv at tilføie, at jeg ikke har beholdt en eneste Skilling af disse Penge for mig selv, men udgivet den sidste Hviid til det Offentlige. Regning skal herefter blive Ploug tilsendt.

Min Gaard har i dette Aar bragt 600 Rbdlr. Overskud. Disse har jeg ogsaa ladet gaae med i Løbet. Lad nu Enhver i Landet lægge et lignende Offer i Forhold til Formuen paa Fædrelandets Alter, saa vil der ikke mangle Penge. Jeg er overbeviist om, at, har jeg tidligere modtaget Penge af det Offentlige, saa har jeg ogsaa betalt alvorlige Renter tilbage, som var det til en Aagerkarl.

Hvad Dannebrogskorset³ angaaer, da styrker det min Indflydelse blandt Bønderne, og deri ligger Grunden til, at jeg tog derimod. Husk vel paa, at jeg er kun 30 Aar, og de gamle Bønder maae have Noget, for at de skulle følge min Fane.

Naar De troer at vi snart er færdig med Boureaukratiet, saa maae

jeg, med al Agtelse for Deres Mening, tillade mig at være af en modsat Anskuelse. Efter alle de Tegn, der vise sig af eller fra den ny Regjering – fra det Slesvigske seet – have vi blot faaet et andet og bedre Boureaukrati; men Autoritetstroen ligefra Sognefogden til Statsministeren er nu som før uforandret i alt Væsentligt. Maaskee er det bedre i Kongeriget end i Slesvig; jeg veed det ikke. Her er det Snavs fra Ende til Anden, og en ny Revolution vil blive Følgen.

Hvad nu Deres Dom om Sponneck⁴ angaaer, da skal jeg tillade mig at sige Dem, at de gode Kjbhvnere ikke kjende ham. Men Hovedstadsregimentet fører maaskee dette med sig, at man fra »dette ophøjede Stade« har en større Viisdom til at dømme om Personer, der stedse have boet og virket 30–40 Mile borte, end de smaae Væsener, som stedse have seet og hørt med legemlige Øine og Ører. Til det sidste Slags hører jeg selv; men at jeg tillader mig at have en Mening om den aristokratisk og boureaukratiksindede Hr. Greve von Sponneck, Stiftamtmand over Ribe Stift, Storkors, etc., etc., vil naturligviis hos de vise Kjbhvnere fremkalde et haanligt Smil; og jeg forlanger derfor heller ikke, der skal videre reflekteres paa, hvad jeg siger, inden jeg med 10000 Næver beviser Sandheden af mine Ord. Jeg har i *Tide* talt reent ud af Posen.

Hvad nu Kirstein⁵ angaaer, da har jeg blot erfaret, at han er en bestemt Boureaukrat; forresten kjender jeg for lidt til ham til at have en grundet Mening om ham. Om begge disse Herrers Retskaffenhed skal jeg ikke sige Noget; thi at Sponneck vel tusinde Gange har ladet sig bestikke, betyder vel ikke Noget⁶.

Men al Bitterhed tilsidesat, – saa vilde jeg maaskee selv holde paa disse tvende Herrer, naar der blot var een eller to paalidelige Mænd ved deres Side, og derved kommer jeg til Deres tredie Yttring om »Folkemændene«. De forstaaer derunder tilsyneladende kun saadanne Folk som mig og mine Lige, medens jeg regner efter en større Maalestok og kalder baade Tscherning, Lehmann og Ploug Folkemænd. Mit Ønske har blot været, at en af *det større Publikum anerkjendt Mand* skulle stilles Regjeringskommissionen⁷ ved Siden. Nødvendigheden heraf paastaaer jeg endnu, og snart vil den samme Paastand komme frem ogsaa fra Andre. Hvis Regjeringskommissionen bliver saaledes ved i 14 Dage endnu, som den har baaret sig ad i de sidste to Dage, saa frygter jeg meget for, at Bønderne jager hele Kommissionen bort. Krüger har allerede været i Spidsen for 3000 Mand⁸,

med eller ved hvis Hjælp han havde i Sinde at arrestere hele Commissionen, som man høit og lydeligt beskylder for Forræderie. Dette har jeg forhindret, og jeg har ydermere hittet paa et nyt Middel: »Dannelsen af et Amtsraad«, hvortil Amtmanden rækker mig Haanden. Imorgen holde de Stænderdeputerede⁹ og jeg, tilligemed Amtmanden¹⁰, Møde desangaaende. Denne Embedsmand har fundet paa at lystre mig ubetinget, og da hans Alder og Autoritet endnu har sin Betydning, saa vil jeg ogsaa bruge ham saalænge som muligt. Maa-skee kunne vi ved dette Middel forhindre enhver Voldsomhed.

Saavidt mig bekjendt, har vi endnu ikke nogen erklæret Krig med andre end Oprørere, der kalde sig Slesv[ig]-Holsteinere. Ifølge alle Krigslove, tager man sine Fjender til Fange, og beholder dem, indtil Krigen er endt. Saaledes gaaer det ikke her. De farligste Personer, Mænd, der have staaet i Spidsen for Oprøret, løslader man nu¹¹ – formodentlig for at faae et Oprør paanye!!! En slig Fremgangsmaade kan vore Bondehjerner ikke forstaae. »Naar man har seiret,« skriver De, »saa skal man være forsonlig«. Ja, meget rigtigt, *naar man har seiret*. Men bie blot saalænge med Chr. d. 8des Politik, saa ville vi atter tales ved. Der er desværre langt til Seiren er vunden, thi at man jagede dette sammenskrabede Gods ved Flensborg fra hinanden¹², vil De vel dog aldrig ansee for Slutningsscenen? Det var ikke engang et Slag – sagde Oberstl. Baggesen igaar til mig, »det var blot en lille Fægtning«.

Jeg gjentager nu den samme Opfordring, som jeg tidligere har fremsat: *kom herover; see Sagerne med egne Øine*; jeg vil reise med Heste og Vogn med Dem rundt omkring. De vil da erfare, hvor skjævt Kjbhvnerne see Forholdene her.

I dette Øieblik hører jeg, at en Undersøgelseskommission¹³ er udnævnt til at ordne Embedsforholdene og opdage Forræderne. Den bestaaer af Stricker fra Ribe, Herredsf[oged] Petersen fra Haderslev¹⁴, og den nylig i Adelstanden optagne Hr. v. Stemann fra Ærøe.

Den sidste Herre er en Nullitet og ³/₄ Sl.Holsteiner; Petersen er saa ægte en Sl[esvig-]Holst[einer] som Nogen, hvilket han selv siger, og har blot det for sig, at han aldrig har taget Deel i politiske Umtriebe, undtagen paa Erlevbanke, hvor Danskerne rullede ham ned i en Grøft, fordi han var Sl[esvig-]Holst[eensk] Politimester¹⁵. Den første Herre er ikke udygtig, men er gift med *en Dame fra Rendsborg*!¹⁶ Hvad troer De nu Folket dømmer om slig en Commission?

Her støder vi da paa min gamle Fordring, at der skulle sideordnes en saaledes sammensat Commission et Par Mænd, om hvis Paalidelighed man var overbeviist.

See saa, nu er Papiret fuldt, og endnu havde jeg meget at skrive. Men jeg vil haabe, at vi fremdeles ville faae Leilighed til at udvexle Tankerne, og maaskee endog mundtlig, og beklager derfor ikke, at jeg ikke faaer mere skreven idag. Hvis De faaer Anledning, vilde det maaskee være godt, at Prof. Petersen¹⁷ og Ploug læste dette Brev. Lev vel! Tag ikke ilde op, at der i dette Brev er indløben adskillige Bitterheder; De veed, at jeg mod intet Menneske nødigere vilde være bitter, end imod Dem; og hvis De ikke veed det, saa kan Fru Marckmann bevidne det.

Deres

Laurids Skau.

KB. NKS 1622; trykt i udtog: Da Pol Br IV, s. 193—196.

1 Ikke fundet.

2 Fra »Syvstjernen« modtog Skau i alt 6.134 rbd., fordelt på følgende terminer: 1845 21/4: 800 rbd., 1845 20/10: 2000 rbd., 1846 2/5: 1600 rbd., 1846 5/11: 1100 rbd., 1847 24/5: 414 rbd. og 1848 29/1: 220 rbd. Fra forskellige nationaltsindede godsejere og fra regeringen modtog Skau i tidens løb betydelige beløb, således 1847 31/8 1000 rbd. gennem J. G. Adler efter ansøgning fra vennen H. V. Fiedler, der i sin henvendelse til Adler begrunder denne i følgende vendinger: »Den Stilling, som Bonden Laur. Skau i de senere Aar har indtaget i Slesvig som sin Nationalitets trofaste Forsvarer, som Separatisternes ufortrødne Modstander, maa naturligviis føre med sig, at han maa færdes mere ude end hjemme og saaledes unddrage sin lille Eiendom sine Hænders Hjælp, ligesom det let vil erkjendes, at hans patriotiske... er forbundet ikke alene med Offer af Tid, men ogsaa med for den Ufor-

muende betydelige Pengeudgifter« (RA. J. G. Adlers arkiv).

3 Skau var blevet dannebrogsmænd under Kongens besøg i Haderslev 1848 15/4. Ridder af Dannebrog blev han 1857.

4 Stiftamtmand, rigsgreve M. S. W. Sponeck fra Ribe var 1848 3/4 blevet medlem af regeringskommission for Slesvig, se: Sjø Hist IV, s. 356.

5 Deputeret i Rentekammerets tyske afdeling C. L. Kirstein var sammen med borgmester Gustav Lassen i Haderslev og stiftamtmand Sponeck i Ribe medlem af ovennævnte regeringskommission, se i øvrigt: Skau til Ploug 1848 ca. 9/4, især note 2.

6 »Erkendtligheder« af forskellig art havde været almindelig i brug under enevælden.

7 Regeringskommissionen for Slesvig af 1848 3/4, hvis medlemmer alle tilhørte det gamle styres stab af embedsmænd.

8 Som eksempel på den nationale op-

- positions stilling til regeringskommissionen kan anføres C. L. Kirsteins breve fra denne tid, se: Sjø Årb 1912, s. 1—45; udtog heraf i Skau til Ploug 1848 ca. 9/4, note 2. Der er her tale om den nordslesvigske folkevæbning, se: Sjø Årb 1948, s. 1—33.
- 9 Hans A. Krüger, Nis Lorenzen og Hans Iver Staal, som repræsenterede Haderslev amts landdistrikter.
 - 10 Friedrich Johannsen, hvem Skau endnu i begyndelsen af april angreb hårdt, se: Skau til Ploug 1848 4/4.
 - 11 Lokale, tyskuddannede embedsmænd, der af den danske oppositions mænd var blevet anset for at være slesvigholstenere, og som nu blev løsladt, dersom der ikke kunde eftervises dem illoyal optræden.
 - 12 Slaget ved Bov og Flensborg 1848 9/4. Den officielle rapport fra generalmajor v. Hedemann er trykt i »Fædrelandet« 1848 19/4.
 - 13 Regeringskommissionen udpegede 1848 17/4 en undersøgelseskommission, som på grund af krigens forløb aldrig kom til at træde i virksomhed. Dens medlemmer var landfoged C. L. E. v. Stemann fra Ærø og borgmester, overauditør G. A. R. Stricker i Ribe.
 - 14 Herredsfoged Georg Petersen var kendt for sine slesvigholstenske sympatier og blev afskediget af den danske regering 1848 28/6. Skaus oplysning må bero på et rygte, idet herredsfogeden ikke ses at være blevet medlem af den omtalte undersøgelseskommission, jvf. Da Pol Br. IV, s. 196, note 8.
 - 15 Den slesvigholstenske folkefest på Erlevbanke ved Haderslev 1845 22/7 var blevet forstyrret af dansk-sindede bønder. I »Dannevirke« 1845 26/7 beklages det, hvis det er sandt, at den fungerende politimester, herredsfoged Georg Petersen, er blevet insultet på håndgribelig måde!
 - 16 Stricker var også selv født i Rendsborg.
 - 17 Astronomen Peder Pedersen, der ligesom Allen og Skau kom meget i det Marckmannske hjem.

C. F. ALLEN TIL LAURIDS SKAU 1849 6/8.

Kallehave Færgegaard, Mandag, d. 6. August 1849.

Kjære Schouw!

Om et Øieblik gaaer jeg ombord i Dampskibet for at gaae til Als. Jeg har i Sinde, hvis det paa nogen Maade lader sig gjøre at foretage en lille Reise i Slesvig for at see Forholdene paa Stedet, der uden Tvivl ere interessante. Jeg har i Sinde at besøge, hvis det lader sig gjøre, Flensborg, Aabenraa, Haderslev, Frederits eller i omvendt Orden Frederits og de følgende Steder. Tjen mig i at give mig Adresse til Deres Bekjendte i disse Byer og i Omegnen ikke altfor langt borte og skriv mig et Par Ord til Oplysning om deres Personlighed til Veiledning, om de ere mig ubekjendte. Det skader ikke, om der skulde være et Par Slesvigholstenere derimellem. Brevet ville De

adressere til Pastor Carstensen i Sønderborg¹, som saa sender det til mig, om jeg skulde være bortreist, naar det kommer. Men vær saa god at skrive *ligestrax*, naar de faaer dette Brev.

Det vil være beklageligt, om De, som jeg har hørt, skulde være syg og ikke kunne skrive, men i saa Fald beder jeg Marckman[n]² gjøre det for Dem. Men jeg haaber, De er rask.

Hils venligst Marckmann og Kone og Børn, som jeg nu haaber alle ere raske, og Möhl og Madvig. Lev vel.

Deres hengivne

KB. NKS 1727.

C. F. Allen.

1 Den kendte hjemstavnsdigter Kristen Karstensen, siden 1839 præst i Dybbøl, hvor han på grund af krigen ikke kunde opholde sig.

2 Allens brev er adresseret til : »Hr. L. Schouw, Adresse Hr. Pastor Marckmann, Prindsensgade 312 paa Christianshavn«.

C. F. ALLEN TIL LAURIDS SKAU 1849 11/9. Kbhvn., d. 11. Sept. 1849.

Kjære Schou (det var for tydsk, dette Sch, derfor om igjen:)

Kjære Skau!

Tak for Deres venlige Brev¹, som jeg sidst har modtaget, og for Deres tidligere Indbydelse til at gjøre en Reise igjennem Slesvig i Selskab med Dem. Det kunne have været behageligt og interessant, og jeg forbeholder mig det for Fremtiden, om Leiligheden saa kan falde for os begge. Denne Gang var det i Slutningen af en temmelig lang Ferie, som jeg havde taget mig, saa jeg ikke vel turde tænke paa at foretage en saa lang Udflugt. Deres Breve naaede mig ogsaa for seent, i hvor meget De saa skyndte Dem. Men selv om dette alt sammen ikke havde været, saa var der jo en anden Omstændighed, der gjorde al Samreise paa *den* Tid umulig: den uhyggelige og usikre Tilstand, som indtraadte fra Vaabenstilstandens Begyndelse² og lige til den nye Regjerings Indsættelse³. De havde formodentlig ingen Lyst til at lade Dem slæbe til Rendsborg af Gendarmer.

Jeg slap heldig igjennem. Jeg besøgte Hans Nissens Familie i Hammelev. Jeg var i Tørningmølle, men traf uheldigviis ikke Boiesen hjemme, og saaledes gik det mig paa flere Steder. Faar [De] det Hæfte af Etatsr[aad] Schouws Danske Tidsskrift⁴ ihænde, som udkom i Begyndelsen af denne Maaned, vil De deri finde nogle Bemærkninger, som jeg gjorde paa min Reise i Slesvig.

Tak for de Papirer, der vare indesluttede i Deres sidste Brev og

for den Udsigt, De giver mig, til at faae flere. Jeg har læst dem med stor Interesse, navnlig Tschernings og Deres, som foranledigede det⁵. Peder Hiort Lorenzens Brevvexling hørte jeg aldrig siden Noget til⁶.

Fra Fru Marckmann skal jeg hilse. Der var en stor Sorg, da Marckmann reiste, fordi der var Udsigt til, Fruen kom enten til at bo ingensteder eller hos Farver Grundtvig, og det ansaaes næsten for ligesaa slemt som det andet. Nu er alt ved [Peder] Pedersens forstandige Mægling indrettet paa den bedste Maade, idet Fruen [tog] til Madvigs, hvilket er til Fornøielse for begge Parter. De faaer store Lovtaler for den gode Maade, de har indrettet Alt paa med Forpagtning osv., osv. ovre i Høien⁷. Saavel Fru Marckmann som Andre ere meget tilfredse dermed. Derimod har De i Deres Brev til Fru Marckmann brugt adskillige Kraftudtryk over det, hun ikke saa-længe har skrevet Dem til, hvilket ikke har været til Behag.

Vore Troppers Hjemkomst her til Hovedstaden har været en sand og herlig Folkefest⁸, den skjønneste, jeg endnu har været Vidne til. Ved at see disse tappre Krigere faaer man en indre Vished for, at vi slaaes endnu engang og flere Gange, indtil vi omsider faae vor gode Ret i Slesvig.

Med det Ønske, at De maa finde Alting vel i Deres Hjemstavn, siger jeg Dem Farvel for denne Gang og beder Dem hilse Marckmann, som De vel seer. Nu kommer De vel ikke saa snart til Kbhvn. Skriv mig derfor engang imellem til! Gud veed, for Resten, hvor-længe jeg selv bliver i Kjøbenhavn. Jeg er led og kjed af at gaae og vente paa Ansættelse⁹.

Deres hengivne

C. F. Allen.

KB. NKS 1727.

1 Ikke fundet. Det herværende brev er adresseret til Hovst, hvortil Skau var rejst efter våbenstilstandens ikrafttræden.

2 Fredspræliminærerne undertegnedes i Berlin 1849 10/7. Ratifikationen fandt sted 1849 17/7.

3 Først 1849 25/8 overtog den såkaldte bestyrelseskommission, bestående af F. F. Tillisch, grev Eulenburg og oberst Hodges, regeringsmyndigheden i Flensborg.

4 »Dansk Tidsskrift«, udg. J. F. Schouw, 1849, III, s. 287—303. Rejsen gik fra Als gennem Sundeved til Åbenrå og Haderslev med omegn og derfra tilbage over Allsund. De danske slesvigere spurgte overalt efter, hvornår svenskerne kom.

5 Det ses ikke, hvad det drejer sig om. Enten er det vel Skaus og Tschernings korrespondance fra årskiftet 1845—46 vedr. hertugen af Augustenborg eller også er det deres

- indbyrdes brevveksling i 1848, i hvilken Skau kritiserede krigsførelsen, se: Skau til Tscherning 1848 10/7 (KB Nyere Breve D; trykt: Da Pol Br IV, s. 248—251).
- 6 Allen har åbenbart søgt at samle materiale til en historisk behandling af 1840'erne, se: Skau til Allen 1849 19/10.
- 7 Se: Skau til Marckmann 1849, før 18/8.
- 8 Troppernes indtog er omtalt i »Fædrelandets« 1849 10/9.
- 9 Allens ydre forhold blev først endelig sikret, da han i 1851 blev udnævnt til ekstraordinær docent i historie ved Københavns Universitet med titel af professor.

LAURIDS SKAU TIL C. F. ALLEN 1849 19/10.

Houst, den 19de Octbr. 1849.

Først nu faaer jeg saameget Pusterum, at jeg skriftlig kan takke Dem, kjære Allen! for Deres venlige Brev af 11. Septbr.

Jeg har vistnok oftere tænkt paa at lade høre fra mig og har ogsaa adskillige Gange skreven til Hovedstaden, men det har i Regelen været Forretningsbreve eller Beretninger om Forholdene her til en eller anden Minister. Ellers har jeg ikke skreven til Andre end Fru Marckmann, hvor det ligeledes tildeels har været Forretningssager. Desuden vil jeg ærlig tilstaae, at der just ikke er meget Tilfredsstillende i at korrespondere med Kjbhvnerne, som i Regelen ikke svarer paa Breve, saa man omsider bliver træt og udtømt. Dog maae jeg undtage Sponneck og Madvig, som hidtil have svaret hver Gang, der har været Noget at svare paa.

Jeg gidder næsten ikke fortælle om Tilstanden her, da det er et seipinende Liv, man maae føre, der trætter og udmatter uden væsentlig Resultat. Det er en Uendelighed af Vrøvl og smaalig Kamp, der kræver umaadeligt Arbeide uden at bringe synderlig og ofte ikke *synlig* Løn. Det bestaaer meest i at tage hver Enkelt, enten Person eller Commüne, under Armene, at skrive Klager over Embedsmænd, at holde disse gjenstridige og haardnakkede og derhos kløgtige Herre til at gjøre Pligt og for at opnaae dette hvert Øieblik paa Procuratormaneer at analysere Deres Liv og Levnet, gennemgaae Lovgivningen for juridisk at eftervise Paastandenes Rigtighed og dernæst finde sig i, at der ikke vanker Resolution paa hver tiende Klage eller Andragende.

Nu er det vistnok sandt, at jeg deri har megen Øvelse og, hvis jeg tør troe paa, at Tilstrømning fra alle Sider om Assistance er Vidnesbyrd om Dulighed, ogsaa nogen Dygtighed til at eftersee

hine oprørske Herrer i Sømmene, men De vil indsee, kjære Ven! hvor trættende alligevel den Art af Beskjæftigelse er. Dertil kommer, at Publikum er saalænge vant til, at jeg arbejder for dem, at man næsten anseer det for min Pligt og Skyldighed, saa jeg ofte ikke engang fortjener Tak, medens jeg bestandig gjør Oprørerne, som næsten ene og alene er Embedsmænd, til bestandig bittere Fjender, som ikke lader nogen Leilighed gaae forbi for at gjøre Gjengjæld ved Chicane af enhver Art. Ofte er jeg saa kjed og ærgerlig over denne uendelige Guerillakrig, at jeg beslutter reent at trække mig tilbage, men naar jeg saa tænker paa, at det netop er ved *Seighed* i Smaat som i Stort, at vi kan have noget Haab om et heldigt Udfald, og jeg dertil overveier, at vi slet ingen Jurister have til Bistand, og jeg er den Eneste af de Dansksindede, som taalelig kan erstatte dette Savn, netop, fordi mine Beskjæftigelser i tidligere Tid har tvungen mig til at være tilgavns hjemme i alle juridiske Ting, saa vaagner Pligtfølelsen igjen, og jeg begynder om Morgen, hvor jeg slap om Aftenen.

Men De kan ikke forestille Dem, hvor irritabel man bliver i et saadant Liv: jeg er, som om jeg gik paa Naale og mangel Gang saa bitter i Sindet som Malurt. Regjeringskommissionen¹ og især Departementscheferne² ærgrer ogsaa een lidt; især ere de Sidste nogle rigtige Sl[esvig-]Holst[enske] boueraukratiske Børster.

Imidlertid træder det Faktum stedse skarpere frem, *at Alt, hvad der ligger nord for Demarkationslinien³, er saa kjærnedansk, som om det var midt i Kongeriget*, og Sl[esvig-]Holstenerne indrømme det mere og mere, hvad de jo aldrig tidligere ville gjøre. Dette opliver dog noget, men ellers har man Grund til at udbryde med Litaniets Udtryk: »Fra Krig og Ufred og *Vaabenstilstand⁴* – frie os kjære Herre Gud!«

Dertil kommer det Vanskelige i at skaffe Penge tilveie, naar man som jeg skal reise uafbrudt omkring, saa dette ventelig alene vil tvinge mig til at lade Verden jævne sig selv og – lægge mig til at sove! De kan saaledes nok mærke, at jeg ingenlunde er i det bedste Humør, endskjøndt jeg skylder Sandheden den Tilstaelse, at næsten Intet af det, jeg siden min Hjemkomst har foretaget mig, er mislykkedes.

Men Hensyn til mit Løfte om *Breve* o.s.v., da kan jeg for den svundne Tid i Grunden ligesaagodt sende Dem min hele Korrespon-

dance. Jeg har idag ordnet Brevene saaledes, at ethvert Aars Breve ere i en Pakke for sig; den første Pakke indeholder Breve for Aarene 1838 til 42 og er ikke af stort Omfang. Derimod er der alvorlige Pakker fra hvert af de senere Aar indtil 1848 inclusive.

Da Brevene for en stor Deel ere fra offentlig bekjendte Mænd, som have taget stærkt Deel i de offentlige Kampe, have de naturligviis Interesse og kaste et stærkt Lys over Forholdenes Udvikling. Navnlig findes mange Breve, som give et godt Indblik i Otto Moltkes og Carl Moltkes Standpunkt til og hos Chr. d. 8de, samt den hemmelige Maade, paa hvilken næsten Alt ved mig blev dreven, tildeels gjennem den første, vel ogsaa gjennem Adler og Tillisch, og saaledes stod jeg i en kunstig, men stedse nøie Forbindelse med Chr. d. 8de⁵.

Mine Reiser og mit Arbeide: Jernbanesagen⁶ vil De ogsaa opdage har været efter en stor Maalestok, og jeg tør uden Ubeskedenhed tillægge mig selv den Ære at have vækket Godseierne paa Øerne, ligesom jeg ogsaa har Breve liggende, der godtgjøre, at hele Sagen uden mig forlængst havde været opgiven. Chr. d. 8de fik jeg som bekjendt til endnu paa Sengen at tegne sig for den sidste Rest⁷, og hvis Krigen ikke var udbrudt, havde Banen rimeligviis nu været bygget.

Siden 1842 er næsten Intet skeet af det, der vedkommer Slesvig, undtagen det er gaaet igjennem min Mund og Pen. Dette vil fremgaae af Brevene. Men Verden veed det ikke og først længe efter min Død, naar alle mine Breve komme frem, vil jeg maaskee vederfares Ret. Brevpakkerne ligge for mig, og det er ikke uden Vemod, jeg kan tænke paa at sende disse stumme, men redelige Vidner fra mig. Ingen Dødelig har nogen Anelse om, hvilke Anstrengelser, baade aandelige og legemlige, det har kostet mig at faae disse Vidner. Troe mig, kjære Allen! jeg har ikke viist Nogen en større Tillid end Dem, naar jeg tilbyder Dem min *historiske Tilværelse*, der tildeels er sikkert i Brevene. Jammerskade! at mangfoldige Breve ere brændte! Dette er en Følge af Krigen. Jeg kan ikke gjøre noget derved.

Jeg behøver ikke at tilføie, at en Deel af Brevene, navnlig i Jernbanesagen, maaskee i sin Tid kunde behøves til Legitimation, men saa veed jeg jo, hvor de ere.

Endelig maae jeg endnu gjøre Dem opmærksom paa, at De i mange Breve vil finde Spor af mine menneskelige Skrøbeligheder. Jeg

har ikke tilintetgjort disse Breve, skjøndt jeg godt veed, at de ere iblandt Massen. Men jeg trøster mig ved, at De vil være mild og skaansom i Deres Dom om mig og huske paa, at jeg har *møisommelig kæmpet mig frem*, og vil De end finde Spor til mange personlige Svagheder, saa haaber jeg dog ikke, der er Noget, som jeg i og for sig behøver at skamme mig ved. Jeg har kæmpet ærlig for den gode Sag og sandelig aldrig lagt paa den lade Side, og Ingen skal kunne sige, at jeg ikke har aagret med de Pund, Vorherre har betroet mig.

Saasnart De nu vil sende mig et Par Ord, skal jeg øieblikkelig sende Dem alle Papirerne, men husk at opgive Deres Adresse.

Og hermed Farvel for dennegang. Jeg veed ikke, om jeg skal bede Dem hilse Nogen, thi hvem bryder sig i Grunden om mig? Jeg er slet og ret Træl for mine Landsmænd, som man selvfølgelig ikke kan kjende noget til i Hovedstaden. Mit Liv er et Trællev, min Roe en Febersygs, min Tilfredshed er meget afhængig af offentlige Anliggender og først af Slesvigs og Nationalitetens Frølse, men hvorledes ere Udsigterne?

Jeg har faa eller ingen Venner, thi Skjæbnen har gjort mig mistænkelig. De Fleste elske kun sig selv. Fra Kjbhvn. har jeg ikke hørt et Ord i langsommelig Tid. Jeg længes derfor efter Breve. I min Virksomhed er jeg henviist til at tumle mig idelig mellem raae eller kun halvdannede Mennesker. Dette kan vel holde een i Spænding, men yder kun mager aandelig Næring. Det aandelige Liv, for hvilket jeg ikke troer, jeg er saa ganske blottet, skal jeg søge og finde i mig selv. Dog, jeg fortvivler ikke *derfor*. Ingen skal opnaae den Glæde at see mig forknyt, og før skal jeg trække mig stolt tilbage i min Puppe end bukke under eller lade mig trykke sammen af Forholdenes Magt eller af menneskelig Utaknemmelighed.

Fra Fru Marckmann fik jeg i gamle Dage nu og da nogle venlige, opmuntrende Linier, men nu lader det til, at hun ganske har glemst mig. Hun gaaer ventelig op i Ministerduft⁸ og fine Cirkler, saa hun ingen Tid har til at mindes hendes gamle Gjæst. Det gjør mig ondt og dobbelt, fordi hun bringer mig ud af Stand til at gjøre Noget for hende selv i hendes tilkommende Bolig. Hvis hun iøvrigt endnu gidder hørt en Hilsen fra mig, saa er De vel saa god at bringe hende den. I al Fald beder jeg Dem hilse Judithe og Godske⁹, som jeg ved mit lange Ophold i Huset har lært at holde af, som var det mine egne Børn. Især er Godske blevet mig kjær under hans Sygdom, i

hvilken jeg troligen vaagede hos ham. Han var ogsaa taknemmelig, og hans barnlige Sjæl og Sind har glædet mig ofte og meget.

Lev vel! kjære Allen! og skriv ret snart til

Deres hengivne

KB. NKS. 1727.

Laurids Skau.

- 1 Regeringskommissionen for Slesvig, udnævnt 1848 3/4, bestod af stiftamtmand, rigsgreve Sponneck, Ribe, deputeret i Rentekammerets tyske afdeling C. L. Kirstein, København, og borgmester Gustav Lassen, Haderslev. Som hhv. dansk og tysk sekretær fungerede C. S. Klein og F. H. Wolfhagen.
- 2 Bestyrelseskommissionen, som var blevet indsat efter våbenstilstandens ratificering i juli 1849, havde F. F. Tillisch som dansk kommissær. Hans departementschefer var Carl Dumreicher og den hidtidige amtmand Warnstedt i Flensborg. Th. A. J. Regenburg var privatsekretær for Tillisch.
- 3 Efter våbenstilstanden i juli 1849 blev Slesvig delt i en svensk og en preussisk besættelseszone med demarkationslinje fra Gelting bugt syd om Flensborg fjord og Flensborg, derefter langs med Skelbækken, nord om Tønder og Ubjerg og ud med Vidåen.
- 4 Våbenstilstanden, der var blevet aftalt med Preussen 1849 10/7 og ratificeret 17/7. Aftalen var baseret på forhandlinger, der havde været ført i længere tid, men i den danske of-
- fentlighed mente mange, at våbenstilstanden havde forbindelse med sejren ved Fredericia 1849 6/7.
- 5 Det var denne forbindelse med hoffet og godsejerkredse, som mange nationalliberale havde nærret mistillid til. Allerede fra 1843 havde Skau forbindelse med J. G. Adler, Christian VIIIs kabinetssekretær. 1844 22/1 skriver Skau til Adler, at han ikke har noget imod at blive kaldt »Royalist«, det er »ingenlunde et uhæderligt navn« (RA. J. G. Adlers arkiv). Skaus forbindelse med Otto Joachim Moltke til Espe og andre vestsjællandske godsejere var formidlet af H. V. Fiedler.
- 6 Flensborg-Husum-Tønning jernbanen, som Skau havde indsamlet penge til.
- 7 Christian VIII havde tegnet sig for 2250 aktier lige før sin død, jvf. Allen til Skau 1848 6/3, note 3.
- 8 Fru Marckmann var med sine børn flyttet ind hos kultusminister J. N. Madvig, da hendes mand havde overtaget Højen præstekald; først i sommeren 1850 kunde hun følge sin mand til Højen.
- 9 Marckmanns børn.

C. F. ALLEN TIL LAURIDS SKAU 1849 18/11.

Kjøbenhavn, Søndag, d. 18. Nov. 1849.

Kjære Skau!

Dronningens Tvergade 366 B.

Idag da det er Søndag, har jeg lidt Ro og Hvile og griber Pennen for at skrive til Dem. At jeg ikke før har besvaret Deres venlige Brev, dertil maa De søge Grunden i mangfoldig Beskjæftigelse deels af

løbende og sig paatrængende Forretninger, deels af Studier. Der er noget Fængslende og Bindende i Studier, som gjør, at naar man er ifærd med en Sag, har man ondt ved at rive sig løs for [at] udføre en anden ellers behagelig Syssel. Det er nu forresten Noget, som er forskjellig efter de forskjellige Menneskers Natur. Mange kunne gjøre Meget paa een Gang, men til disse rigtig praktiske Mennesker hører jeg ikke.

Tak for Deres venlige Meddelelse om at ville overlade mig Deres Breve. Jeg seer dem imøde med stor Interesse og glæder mig til at skulle gjøre mig bekendt med deres Indhold. De skulle være i god Behold hos mig.

Forresten bør De ikke lade Mismod faae Bugt med Dem. De har jo i Kjøbenhavn og rundt omkring i Landet mange Venner, som sætte Priis paa Dem, og alle Dage kan jo ikke være ens. Har der en Tid været Mørke, saa er der saa meget større Haab om, at der snart igjen vil komme Lys, thi Lys og Mørke veksle jo.

Her i Byen har det en Tidlang været temmelig stille. Nu *netop begynder* Valgene¹ at fremkalde lidt mere Liv. Jeg troer, at Valgene her i Byen og vel over hele Landet vil faae en temmelig konservativ Farve, og det har jeg ikke noget imod, naar konservativ kun ikke er det samme som reaktionær, hvilket der ikke er synderlig Fare for med den nuværende Grundlov og Valglov. Bondevennerne ville forhaabentlig faae mindre at sige i Aar end ifjor. Madvig, Clausen og Sponneck nyde en stigende Agtelse og Tillid og ville sikkert for lang Tid betragtes som [u]undværlige. Det var maaskee mindre klogt af Madvig at stille sig i et Distrikt², hvor Bondevennerne have saa meget at sige. De ville sagtens gjøre Alt for at forhindre hans Valg, men det er ogsaa uklogt af dem, thi paa Grund af den Popularitet, som Madvig nyder overalt udenfor Bondevennerne vil deres Modstand skade dem.

Talen om en Deling af Slesvig³, som for et Par Maaneder siden var oppe, og som nok kun var opkommet som Svar paa et mislykket Forsøg paa at faae Heelstaten istand, er nu aldeles forstummet og forhaabentlig for bestandig.

Det lader til, at Holstenerne ville gjøre et fortvivlet Forsøg⁴. Lad dem kun det. Derved og ved at vælge Klapka⁵ til General, som der snakkes om, stille de sig aldeles paa Revolutionens Standpunkt og synke i Afgrunden tilligemed den. Her er man forberedt paa alle

Muligheder. I stedet for som hidtil 200 er der nu givet Ordre til, at 600 Mand af hver Bataillon skal være færdig til 1. Dec. Det giver en Styrke af nogle og 20.000 Mand, som er tilstrækkeligt til at møde det første Stød, om det skulde komme.

Der er en Sag, som for Øieblikket ligger mig meget paa Hjærte. De har formodentlig seet min Opfordring om Meddelelse af Soldaterbreve⁶, og jeg maatte tage meget feil af Dem, om den ikke tiltalte Dem. I hele Slesvig veed jeg ingen, som bedre kan fremme den end De, hvilket jeg ogsaa haaber, at De vil gjøre. Jeg har allerede modtaget tre Sendelser og af de medfølgende Oplysninger seet, at det ikke ganske forholder sig, som jeg har antaget, at der kun er skrevet faa Breve til Slesvig. Men det Modtagne er endnu meget for lidet. Jeg vilde gjerne, at Slesvigerne skulde blive godt repræsenterede. Vil De kraftigen virke dertil, takker jeg Dem meget.

Fra Fru Marckmann har De faaet Brev, siden jeg modtog Brev fra Dem. Hun befinder sig godt hos Madvigs og er i det bedste Humør. Det glæder mig meget at erfare, at Marckmann er saa tilfreds i sin ny Stilling⁷. Hils ham venligst fra mig. Lev vel.

Deres hengivne Ven

Min Adresse er: Dronningens Tvergade Nr. 366 B.

C. F. Allen.

KB. NKS 1727.

1 Rigsdagsvalget 1849 4/12.

2 J. N. Madvig blev valgt i Frederiksværk distrikt og fik 385 stemmer imod sin modkandidats (gårdmand C. Nielsens) 114 stemmer. Ved samme valg blev pastor Marckmann i Højen valgt i Kolding-kredsen med 169 stemmer mod købmand Warmings 158 stemmer; Laurids Skau blev valgt som repræsentant for Bræstrup i Skanderborg amt.

3 Også Allen havde en tid været inde på tanken om Slesvigs deling, se: Allen til F. S. Bang 1849 11/1: »Skulde Ulykken møde, saa er en Deling langt af foretrække for en Union, i første Tilfælde vide vi dog, hvad vi have, i sidste er Alt tabt, i det Mindste, naar ikke Unionsbetingelserne

blive af en ganske egen og for os gunstig Beskaffenhed« (KB; trykt: Da Pol Br IV, s. 376—377).

4 Slesvigholstenerne vilde ikke anerkende aftalerne mellem Danmark og Preussen, og da de to magter sluttede fred 1850 2/7, genoptoges krigshandlingerne, der sluttede med slesvigholstenernes nederlag ved Isted 1850 24/7.

5 Den ungarske revolutionsfører Georg Klapka blev af preusserne hindret i at komme til Slesvig-Holsten. Han måtte i stedet søge politisk asyl i Schweiz. Slesvigholstenernes militære leder blev den preussiske general Wilhelm Willisen.

6 Først i 1869 fik Allen tid til at fo-

retage et udvalg af brevene, og de udsendes efter hans død af Chr. Bruun med titlen »Breve fra danske

Krigsmænd skrevne til Hjemmet under Felttogene 1848—50« (1873).
7 Som præst i Højen ved Vejle.

C. F. ALLEN TIL LAURIDS SKAU 1863 15/6.

Enerum i Lykkesholms Allee, d. 15. Juni 1863.

Hr. Amtsforvalter Skau!

At De ikke har modtaget Deres Brevsamling saa tidlig, som De vel kunde vente, har sin Grund deri, at jeg først modtog Deres Brev efter Hjemkomsten fra en Reise paa Landet.

Til P. Hiort Lorenzens Levnet¹ vil De iøvrigt næppe finde meget. De sørger vel for, at disse Breve ikke bliver adsplittede eller tilintetgjorte.

Ærbødigst

C. F. Allen.

KB. NKS 1727.

1 Skau har åbenbart ønsket at se sine breve til Allen, da han arbejdede på bogen »Peter Hjort Lorenzen. Et Bidrag til den dansk-slesvigske Sags

Historie«, der udkom 1865 — efter Skaus død; se i øvrigt: Skau til Lehmann 1863 29/3 og Lehmann til Skau 1863 5/4.

LAURIDS SKAUS BREVVEKSLING MED H. N. CLAUSEN

Teologen H. N. Clausen var født i 1793 og hørte derfor til det såkaldte ældre nationalliberale slægtled. I sin ungdom lå det nationale spørgsmål ham endnu fjernt. Hertugdømmerne kalder han et sted i sine skrifter »de tyske Provindser«, men med Peter Hiort Lorenzens danske tale i Slesvigs Stænderforsamling var også Clausen blevet sig sin nationalitet bevidst. Sammen med ligesindede udgjorde han snart »Comiteen til Oprettelse af danske Underviisningsanstalter i Nordslesvig« (senere kun: »Slesvig«!), der et år senere, i 1844, udvidedes med »Den Slesvigske Hjælpeforening«. Begge foreninger lededes af »de syv«, og »Syvstjernen« blev det navn, som brugtes om dem i folkemunde. H. N. Clausen stod dermed midt i et nationalt arbejde af største betydning for den danske opposition i Nordslesvig. Der blev foretaget indsamlinger til hjælp for Peter Hiort Lorenzen, hvis økonomi var miserabel, og da Peter Christian Koch skulde have en ny trykpresse, trådte »komiteen« hjælpende til. Oprettelsen af Rødding højskole blev snart dens hovedansvar, og da Skau skulde gøres valgbar til Stænderforsamlingen, hjalp »Syvstjernen« med at skaffe midler til køb af en større gård.

Korrespondancen mellem Clausen og Skau er derfor til at begynde med af rent forretningsmæssig art. Clausen som »Syvstjernen«s sekretær veksler breve med Skau, der var sekretær for den Slesvigske Forening. Med arbejdet for Skaus valgbargørelse kommer der mere personlig varme over korrespondancen, og at Skau har respekteret Clausens overlegne dygtighed, viser hans bekymring for, hvorledes det skal gå med »Syvstjernen« under Clausens ophold i udlandet 1845–46. Det viste sig dog snart, at »Syvstjernen« i sin formand, professor J. F. Schouw, havde en både myndig og virksom leder af forretningsgangen.

Efter sin hjemkomst indtog Clausen atter sin plads som anerkendt og værdsat leder af »Syvstjernen«s arbejde. I martsdagene ledede han det sidste store Casino-møde, da de danske stænderdeputerede

fra Nordslesvig blev hyldet for deres virke. I Novemberministeriet fandt han optagelse som minister uden portefeuille, men holdt sig derefter noget i baggrunden, skønt han til tider både var folketings- og landstingsmand. Hans sidste bevarede brev til Skau vidner om den interesse, hvormed han stadig fulgte udviklingen i grænselandet.

H. N. CLAUSEN TIL HANS NISSEN OG LAURIDS SKAU 1843 8/9.

Kjøbenhavn, den 8de Septembr. 1843.

DHrr. Gaardeiere H. Nissen og L. P. Skau!

For den sidste høist velkomne Skrivelse¹ har jeg at bevidne Dem ikke blot min Taksigelse, men de øvrige her tilstedeværende Medlemmers af vor Forening og flere Andres, som Alle have læst den med lige Interesse. Jeg tilstaaer for min Deel, at jeg ikke har kunnet læse Beretningen om Audientsen paa Førh² – og jeg har læst den flere Gange og forelæst den for Flere – uden Bevægelse og Begeistring. En saadan Scene mellem Kongen og hans Bønder hører hen til de forsvundne Dage af et kraftigt Liv i Norden, og er Vidne om, at denne Kraftens Aand endnu er lys og levende paa sine Steder, og visselig, hvor den er, der maa endnu Alt kunne bringes i Orden og Lave. Det er naturligt, at en Konge, for hvem de slesvigske Forhold blive af alle Dem, der paa Embedsvegne føre Ordet til ham, fremstillede fra et eensidigt Synspunkt, efterhaanden har ondt ved at holde fast ved den rette Side. Dette har Kongen uden Tvivl selv havt Følelsen af ved at høre det frie, djærve Ord, der har sønderrevet saamange kunstige Net, der ere blevne flettede og sammentrukne omkring ham, og det er rimeligt, at han virkelig ønsker oftere at have Leilighed til at høre Ordet fra samme Kant. Og det er høist vigtigt, at den kongelige Tilladelse bliver benyttet. Andragender, som gaae den collegiale Vei³, tør Man efter de bestaaende Forhold ikke vente sig Meget af, men hvor Dygtigheden og Frimodigheden har umiddelbart Adgang til Tronen, der tør Man vente, at Sandhed og Ret omsider vil trænge igjennem.

Hvad angaaer den meddeelte Plan⁴ til Bonde-Høiskolen, da er jeg ganske enig deri, at dens Formaal ikke saameget maa være en Forøgelse af Kundskabs-Massen i forskellige Fag som Udvikling og Opklaring af Tænkningen, og at derfor egen Brug af Ordet baade mundtligt og skriftligt bliver en højst vigtig Gjenstand for den Vei-

ledning, her skulde gives. Men paa den anden Side, – naar en saadan Virken ikke skal staae Fare for at opløse sig i tomt og løst Ordgyderie, – troer jeg, det er af stor Vigtighed, at Skolen ikke fjerner sig for meget fra Charakteren af en Lære-Anstalt, det vil sige: at den bygger paa Kundskab og ikke nøies med at foredrage, men ogsaa fordrer det Foredragne lært og tilegnet⁵. Men med en saadan Disciplin eller Skole-Organisation kan jeg ikke forene, at Anstalten skal staae aaben for Mennesker af stor Forskjel i Alder, for Unge og Gamle, selv Saadanne, som gaae fra og til i kort og flygtigt Besøg som Gjæster. Jeg troer, at det er paa de modnere Læreaar fra 15de til 18de Aar, at Skolen maa beregne sin Virksomhed, og ikke mindre paa et bestemt Cursus af et Par Aar. Ligeledes kan jeg ikke andet end ansee det for misforstaaet Liberalitet, der enten vil føre til en Form uden al Betydning eller ogsaa vil kunne give Anstalten til Priis for den ledeløseste Vaklen frem og tilbage, naar det er paa-tænkt, at Elever skulde formere et Slags Skoleraad og drages ind med i Forhandlingerne om Virksomhedens Grændser og Art. Slige Træk forekomme mig at have en temmelig luftig, upraktisk Charakter. Jeg vil ikke nægte Muligheden af, at en sjelden Personlighed kunde bringe Liv ind i og Frugt ud af saadanne Former, men jeg maa ansee det for en stor Feil at lægge en Plan saaledes, at dens heldige Udførelse er betinget af en ganske ualmindelig Personlighed. Og en bestemtere fastere Skole-Form vil ingenlunde træde i Veien for det Formaal at føre Eleverne til at tænke og tale med Klarhed og Orden.

Subscriptionen⁶ gaaer hos os saa jevnt fremad og vil, som vi haabe, betydeligt fremmes ved den gunstige Høst. Hidindtil ere de Fleste her uden Tvivl stemte for at sende Kræfterne til et Institut, som kunde forene lærd Underviisning med Real-Underviisning, som baade kunde dimittere til det danske Universitet og meddele en høiere borgerlig Underviisning. Men noget Andet vilde det være, dersom det skulde kunne lykkes at reclamere Latinskolen i Haderslev som dansk. Ogsaa i denne Henseende er det meget ønskeligt, at denne Sag bliver saa snart som muligt sat i Bevægelse fra Nordslesvigernes Side; vistnok var Intet naturligare, end at Haderslev Skole blev støbt om.

Endnu bør jeg bemærke, at, hvad jeg har anført om Forslaget til Bonde-Høiskolen, er Udtrykket af Fleres Mening om Sagen, navnlig gjælder dette om de kbh. Medlemmer af Foreningen.

Ved Leilighed ønsker jeg, at dette Brev maa blive meddeelt Møller Staal i Taarning med Tak for det Brev, jeg nylig har modtaget fra ham.

Med Agtelse og Hengivenhed.

H. N. Clausen.

KB. NKS 1727; trykt i udtog: Da Sjy vaag VI, s. 67—68; Højsk Ungdomstid I, s. 16—17.

- 1 Der tænkes på en beretning om audiensen på Føhr. Skau har desuden fremstillet sagen i sin bog »Hans Nissen i Hammelef«, s. 35—39.
- 2 Audiensen fandt sted 1843 5/8.
- 3 Der menes: »via kollegierne«, d.v.s. f. eks. Tyske Kancelli.
- 4 Flor havde udarbejdet en plan til en højskole, som var blevet forelagt i den Slesvigske Forening 1843 14/8.
- 5 H. N. Clausen ønskede oprindelig en art eksamenskole. En sådan var imidlertid på forhånd dømt til at mislykkes, meddeler pastor L. C. Hagen i Mjolden Carl Ploug 1843 23/8, da den nationale vækkelse endnu kun gjaldt bønderne: »Meningen af de danske Mænds Sammentræden er jo dog ikke at fremkalde noget Nyt, men at ophjælpe den ældgamle slumrende Nationalitet ved at tage dem under Armene, som mærke, at de er sunket i Knæene, men der er Ingen, som har mærket det, uden Bønderne, der er derfor for Øieblikket ingen Andre at hjælpe op og fremad. Jeg mener, at Foreningen [d. e. den københavnske komité] først og fremmest maatte faae den danske Folkeskole understøttet og derimod bie,

- selv om der var Midler nok, med den lærde Skole, indtil det kunde tegne noget gunstigere for den. Dette er min Mening, og jeg vil bede Dem tale til Proff. Clausen og Schouwerom« (KB. NKS 3316; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 11). Se iøvrigt: Hans Nissen og Skau til Flor 1843 24/9: »Som vi kunde vente, har Prof. Clausen yttret Tvivl om Høiskoleplanens Realisation paa den Maade, som »Dannevirke« har meddeelt samme... Omtrent paa samme Maade som Clausen raisonneerede Adjunkt Adler fra Ribe, med hvem vi talte paa Festen i Gram. Efter hans mangeaarige Erfaring troede han ikke, at en saadan Plan lod sig bringe i Udførelse... Den eneste lærde Mand, der er istand til fuldkommen at fatte Planen, er formodentlig Grundtvig. Præsterne her i Provstiet kalde den paatænkte Skole en politisk Klub« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 72).
- 6 Den københavnske komité iværksatte en landsomspændende indsamling til støtte for oprettelsen af en dansk undervisningsanstalt i det nordlige Slesvig. Der indkom ialt 26.142 rdl. i det første år.

H. N. CLAUSEN TIL HANS NISSEN [OG LAURIDS SKAU] 1844 2/1.

Kjøbenhavn, d. 2den Januar 1844.

Hoslagt har jeg den Fornøielse at tilstille Dem, høistærede Hr. Nissen! det Document, som indeholder det officielle Tilsagn angaaende

Understøttelse af den paatænkte høiere Bondeskole i Slesvig¹. Under de mundtlige Forhandlinger var der tillige, som De vil erindre, Tale om 400 Rbdr., som allerede i Vinterens Løb skulde tilskydes herfra for det Tilfælde, at der skulde vise sig Udsigt til at gjøre en Begyndelse med Foranstaltninger til en Underviisning, hvorved den større Plan kunde vorde forberedt. Jeg er bemyndiget til at erklære, at den nævnte Sum eller en Deel deraf skal blive stillet til Deres Disposition, naar det oplyses, at der haves Anvendelse for den paa den omtalte Maade. Men fra Pastor Schöler, paa hvis Bistand der, om jeg ikke feiler, isærdeleshed stoledes i denne Henseende, har jeg siden Intet hørt. Det medfølgende Document kan gjerne meddeles i »Dannevirke«².

I disse Dage skal en Bekjendtgjørelse og Opfordring udgaae fra Comiteen her for at vække og holde vaagen. Naar den Slesvigske Forening agter at indgive Petition om en dansk lærd Skole, være sig paa den ene eller den anden Maade, da vil dette være et Skridt, som herfra [kan] gjøre Regning paa den kraftigste Understøttelse.

Uden Tvivl føler Foreningen ofte Savnet af en Fond, hvortil der kunde tyes for at iværksætte Meget, som kunde være tjenligt for at udvide og befæste dens Virksomhed. Jeg seer ogsaa, at Man ved Forsamlingen i Kolding³ har gjort en Begyndelse med at grundlægge en saadan Fond, og jeg tvivler ikke om, at jo Mange baade i Hovedstaden og udenfor kunne have Lyst til at bidrage hertil. Den bedste Form forekommer mig at være den, at Foreningen meddeelte Comiteen her en Indbydelse til Mænd i Kongeriget, der betragte den dansk-slesvigske Nationalitets Bevarelse som National-Anliggende, at slutte sig sammen med dem ved at indtræde i Foreningen eller maaskee rettere ved at danne en Filial-Forening, saaledes at den Slesvigske Forening forblev besluttende og virkede for sig, men igjennem den khv. Comité vedligeholdte en stadig Forbindelse med Filial-Foreningen i Danmark, indhentede dens Betænkning angaaende vigtigere Anliggender og herfra erholdt Understøttelse, forsaavidtsom dertil fandtes Anledning. Uden et saadant Skridt vil nemlig Comiteen her, naar Underviisnings-Subskriptionen er fuldendt, have fuldført sit Hverv og sandsynligen opløse sig; men et Organ, igjennem hvilket en bestandig, gjensidig Meddelelse og Samvirken kan finde Sted, bør vistnok ikke savnes. Det kunde da her optages i Vedtægterne, at ethvert Medlem af Foreningen erlagde et Contingent af 1 Rbdr. og et

ganske anseeligt aarligt Beløb vilde saaledes let danne sig. Men naturligviis blev det herved en Betingelse, at den Slesvigske Forenings Medlemmer i denne Henseende gik foran med eget Exempel, saa at Enhver contribuerede det samme Beløb.

Freden vil ikke høre til det nybegyndte Aars Velsignelser. Men giver Gud os Mod og Viisdom til at stride paa den rette Maade, vil det være Veien til en Fred, saaledes som den alene anstaaer Mænd, og som den kan være vore Børn og Børnebørn til Baade.

Jeg beder Dem at takke L. Skau for hans Brev, at hilse ham, Nis Steffensen og alle velsindede slesvigske Dannemænd fra

Deres hengivne

H. N. Clausen.

KB. NKS 1727; trykt: *Da Sjø vaag VIII*, s. 16—18.

1 I Henhold til den mundtlige Forhandling i afvigte Efteraar med den Nordslesvigske Forening, Sammes Formand Hans Nissen, dens Secretair Lauritz Skau og dens Kasserer Nis Steffensen — og efterat have skriftligt forhandlet om Sagen med de Mænd, som i de forskjellige Provindser af Kongeriget forestaae i Forbindelse med os Subskriptionen til dansk Underviisnings Fremme i Slesvig — meddele vi herved den ærede Forening følgende Tilsagn:

1. Uagtet den danske Nationalitet i Slesvig ikke kan ansees tilbørligt betrygget uden høiere danske Underviisnings-Anstalter saavel for den lærde som for den reale Dannelse og uden et dansk Skolelærer-Seminarium — Anstalter, til hvilke et Land, af hvis Indvaanere mere end den halve Deel er dansktalende, har den utvivlsomste Ret — saa er det paa den anden Side naturligt, at den dansk-slesvigske Landbostand betragter en Underviisnings-Anstalt, som skal være beregnet paa at befordre større Oplysning og Intelligents iblandt dens Medlemmer som første Fornødenhed. Om Vigtigheden af

dette Formaal kan der kun være een Stemme, naar det betænkes, af hvilken Betydning Landbostanden er for den danske Nationalitet i Slesvig, og Comiteen tør derfor antage at handle i Overensstemmelse med Subskribenternes Stemming ved at imødekomme det af den slesvigske Deputation fremsatte Ønske og foretage det første Skridt til det foresatte Maal ved at *understøtte Oprettelsen af den paatænkte høiere Bondeskole i Nordslesvig* efter den Plan, som er indeholdt i den til Hans Majestæt Kongen under . . . indgivne Ansøgning.

2. Naar Leilighed viser sig til Kjøb af en Bondegaard, som ansees passende for den omhandlede Skole, skal herfra blive udbetalt *som Bidrag til Kjøbesummen 5000 rbd.* som rentefrit Laan til at henstaae i Eiendommen som anden Prioritet for det Første paa 5 Aar.

3. I de første fem Aar efter Institutets Oprettelse skal herfra blive udbetalt til den Slesvigske Forening *600 rbd. aarlig* som blive at anvende til *Lønning af en Lærer.*

Iøvrigt tør Comiteen forvente, at den ærede Bestyrelse i sin Tid vil

meddele nærmere Underretning saavel om det paatænkte Gaardkjøb og sammes Betingelser som om Valget af Institutets Direction og Lærere.

Kjøbenhavn, den 2den Januar 1844.

Den københavnske Comité til dansk Underviisnings Fremme i Slesvig.

H. N. Clausen. H. P. Hansen.

L. N. Hvidt. J. E. Larsen. Meinert. Schouw. [J. C. Drewsens underskrift mangler].

Til

Bestyrelsen af den Nord-Slesvigske Forening.

(Trykt: Højsk Ungdomstid I, s. 27—28).

2 »Dannevirke« 1844 17/1 har en kort meddelelse om, at Foreningen for dansk Underviisnings Fremme i Nordslesvig har givet løfte om at ville udbetale 5000 rbd. som bidrag til købesummen og i fem år at yde 600 rbd. årlig til aflønning af en lærer.

3 På et møde i Kolding 1843 22/12 krævedes toldgrænsen ophævet og konsumtionen afskaffet. Talere var stænderdeputeret Wulff, Nebel mølle, og Laurids Skau, Sommersted.

H. N. CLAUSEN TIL HANS NISSEN OG LAURIDS SKAU 1844 27/1.

Den medfølgende Comité-Skrivelse¹ ønsker jeg at ledsage med et Par Ord som Gjensvar paa det sidste Brev.

Det er naturligt, at forskjellige Interesser komme i Bevægelse ved den første Grundlægning af Institutet, hvor jo unægtelig mange og forskjellige Synspunkter komme i Betragtning. Navnlig kan det ikke nægtes, at – under iøvrigt gunstige Forhold – ikke Lidet taler for at gjøre Begyndelsen med at leie istedenfor at købe². Men vi holde os forvissede om, at Bestyrelsen har taget Alt i grundig Overveielse, og vi fra vor Side erkjende, at vi ikke have Andet at gjøre end at holde fast ved vor Tillid til Bestyrelsens rene Iver og forstandige Omdømme.

I Cand[*idat*] Wegener troer jeg, der er al Anledning til at antage, at der er gjort et heldigt Valg. Jeg veed ikke, om Bestyrelsens Opmærksomhed er henledet paa en theol[ogisk] Candidat Bøggild her i Byen, en ung Mand af gode Kundskaber og Evner, af en fast Charakter og den største Enthusiasme for den dansk-slesvigske Sag. Men han er en gift Mand og har sit gode Udkomme. Og endskjøndt han af reen Iver for Virksomheden histovre er villig til at ombytte sin nuværende Stilling med meget nøisomme Kaar, saa kan der dog ikke være Tanke om at byde ham den anden Lærerp[lad]s. Muligt kunde der senere hen vise sig Leilighed til at benytte den gode og dygtige Kraft.

Det er nu ønskeligt, at det danske Publikum saa snart som muligt

bliver underrettet om Kjøbets Afslutning og øvrige foretagne Skridt, og jeg udbeder mig derfor, saasnart det er kommet saavidt, meddeelt en officiel Beretning med vedføiet Angivelse af saadanne Data med Hensyn til den anskaffede Eiendom, som kunde antages at have Interesse for Subskribenterne.

Vi erkjende Vigtigheden af, at der paa en eller anden Maade kommes de tre danske Blade³ i Slesvig til Hjælp, for at de kunne virke med større Kraft, og vi ere betænkte paa de fornødne Skridt i denne Henseende.

Men eet Punkt forekommer mig at være af største Vigtighed. Jo nærmere Tiden rykker hen imod Aabningen af den Slesvigske Stændersforsamling, desto mere paatrænger Spørgsmaalet sig, hvorledes Sprogquæstionen der vil blive afgjort fra Regjeringens Side⁴. Det er øiensynligt, at de største Anstrengelser gjøres for at bringe Kongen til at falde fra sin engang udtalte Dom om de danske Slesvigeres naturlige Rettigheder i denne Henseende. Ved disse Anstrengelser kan man vist ikke være ligegyldig, og der bør handles saaledes, at man i intet Tilfælde vil have noget at bebreide sig. Jeg mener allerede tidligere at have hørt, at en Petition til Kongen angaaende dette Punkt blev forberedt. Er det saa? Hvis ikke, synes dette Skridt mig for Øieblikket at være det vigtigste af alle, og der vilde herved ikke være Tid at spille. Dersom en saadan Petition indgaaer fra de danske Slesvigere, anseer jeg det ikke for usandsynligt, at den vilde fremkalde en lignende fra Kongeriget, da det her gjælder et fælleds National-Anliggende, Modersmaalet, hvis Ære og Værdighed har samme Betydning for Alle, som vedkjender sig det. En saadan Samvirkning vilde vel have sin Betydning og sin Virkning.

Med Agtelse og Hengivenhed.

H. N. Clausen.

Kjøbenhavn, 27. Januar 1844.

KB. NKS 1727; trykt i udtog: *Da Sjø vaag VI*, s. 94.

1 Findes ikke vedlagt.

2 Den Slesvigske Forening havde 1843 27/11 givet Hans Nissen, Nis Stef-fensen og Laurids Skau fuldmagt til at købe en ejendom til højskolebrug, og 1844 12/2 kunde udkastet til en kontrakt om købet af Vamtrupgård i Rødding forelægges generalforsamlingen.

3 »Dannevirke« (P. Chr. Koch), »Aabenraa Ugeblad« (Fr. Fischer) og »Flensburger Zeitung« (A. Kastrup).
4 Resultatet af regeringens overvejelse blev patentet af 1844 29/3. Skau rejste til Kbh. for at forhindre det, men kom for sent, se: Laurids Skau: Hans Nissen i Hammelef, s. 54.

S. T. Hr. Professor Clausen!

Sommersted, d. 13de Marts 1844.

Deres Høiærværdigheds Skrivelse til H. Nissen af 2. Jan. d. A. angaaende Tilveiebringelsen af et Fond, der kunde udvide og befæste den Sl[esvigske] Forenings Virksomhed, har sjældent været ude af vore Tanker, og naar ingen af os har besvaret den før, saa er det kun, fordi vi ikke kunde udfinde en Maade at iværksætte Ideen paa, der tilfredsstillede os. Alle vi ivrigste og virksomste i Nationalitets-sagen have ofte talt sammen om dette Anliggende, og da Ingen bedre end vi føle Nødvendigheden af en saadan Fonds Existents, og Ingen mere end vi erkjende det Fortræffelige i en fast og stadig Forbindelse mellem os og Patrioterne i Kongeriget, have vi netop været frygt-somme for at fremkomme med et Forslag, som ei i Tidens Løb kunde staae sin Prøve. Endelig troe vi at have udfundet en Maade, hvorpaa Sagen kan lade sig indrette, men vi ere blevne enige om, at ikke den Slesv[igske] Forening, men jeg personlig skal indlevere Forslaget til Hr. Professorens og Deres Medcommitteredes Overveielse, af den simple Grund, at Ingen oftere end jeg har været tilstede, hvor der er foretaget Noget, og Ingen mere end jeg har havt Leilighed til at arbeide sig ind i Forholdenes mindste Detail, ligesom heller ingen har bragt Sagen større Offre.

Dette Hverv paatager jeg mig herved den Frihed at udføre, idet jeg fremsætter efterskrevne Forslag¹.

Ærbødigst

Til

L. P. Skau.

*de høiestærede Herrer Medlemmer af Comiteen
til danske Underviisningsanstalters Fremme i Slesvig.*

KB. NKS 3316; trykt: *Da Sjy vaag VI*, s. 99—100.

1 FORSLAG til Comiteen for danske Underviisningsanstalters Fremme i Slesvig.

Da Maalet for den Sl. Forenings Bestræbelser er at værne om Nord-slesvigernes danske Sprog og Nationalitet samt, hvad dermed er sammenknyttet, deres Folke-Bevidsthed og Selvstændighed, saa kan dens Virksomhed være saare mangfoldig, og vil uafslædig forde Pengeudgif-

ter snart større, snart mindre, hvorefter Resultaterne ogsaa vil kunne blive større eller mindre. Jeg er ei istand til at nævne, paa hvormange Maader Penge ere nødvendige, da jeg ikke engang kan forudsee, hvortil Foreningens Virksomhed vil udvikle sig. Men jeg vil blot anføre, at den mundtlige og skriftlige Maade, hvorpaa der af de mere Oplyste og Patriotiske iblandt os skal tales til og

med Folket, og tales for og fra Folket til Andre, navnlig Høierestaaende, udfordrer mange Omkostninger til Trykning, Skrivning, Porto, Reise, Samlinger, Sendebud o.s.v., som allerede betydeligt overstige de aarlige Bidrag af Foreningens Medlemmer (det er *Skik*, som nu alle have vedtaget, men ikke Lov, at hvert Medlem erlægger aarlig 1 Rbd.), ikke at tale om Grundlægning, Vedligeholdelse af Anstalter og Indretninger. Den manglende fornødne Pengekraft skulde da komme fra de Mænd i Kongeriget, der betragte den danskeslesvigske Nationalitets Bevarelse som et Nationalanliggende, de ønske at understøtte.

Et eller flere *Filialselskaber* vil neppe være det hensigtsmæssigste. Thi da vilde Filialerne sandsynligviis blive større end Hovedselskabet, i hvilket Tilfælde de jo maatte have Stemme angaaende Foreningens Spørgsmaal, og dette kunde af mange Grunde ikke godt gaae an. Det maatte snarere være et selvstændigt Selskab, et »den Slesvigske Forenings-Broderselskab« eller et »Slesvigske Broderselskab« eller noget sligt.

Det maa imidlertid ei glemmes, at vi ikke leve i Fredstider, i hvilke den Slesv. Forenings patriotiske Bestræbelser vilde blive betragtede som ønskelige, priselige og værd at understøttes, saa at den til sin egen Fordeel kunde aabent aflægge Regnskab for det hele Publikum, men i *Krigstider*, hvor vore Modstandere, som ved deres Stilling og Evner ere langt mægtigere end vi, netop betragte dem fra den modsatte Side og stræbe af al Magt at forhindre og forstyrre dem. Naar vi derfor fra vor Side ville i denne Krig bestan-

dig aabenhjertigen fortælle hele Verden, hvad vi agte at gjøre eller have gjort, da ville vi som oftest derved gjøre Udførelsen af vore Planer vanskeligere og besværligere end fornødent, undertiden endog umulige, og ofte vilde det gunstigste, maaskee eneste, Øieblik til en nyttig Bedrift gaae tabt.

Derfor skulde Broderselskabets Bestyrere eller Forstandere have fuld Magt til at disponere over Kassen, kun med Forpligtelse at offentliggjøre saa meget om Pengenes Anvendelse, som de fandt uskadeligt, men tillige offentliggjøre, at den Sl. Forening havde for dem aflagt detailleret, rigtig befundet Regnskab for alt, hvad den af Broderselskabet havde modtaget.

Den Slesv. Forening skulde paa sin Side udvælge nogle faa Mænd, til hvis Indsigt og Overblik over Forholdene samt Upartiiskhed og Redelighed Medlemmerne havde meest Tillid til at danne en Comitee, hvem Pengenes Anvendelse ene var overdraget, som havde at underhandle med Broderselskabets Forstandere om Pengehjælpen og skulde aflægge Broderselskabets Medlemmer detailleret Regnskab for Anvendelsen af det Modtagne. Medlemmerne af Foreningen erfarede af dette Regnskab det samme som Broderselskabets Medlemmer. Frygtede man for Beskyldningen af slet eller endog svingagtig og egennyttig Anvendelse af Pengene, saa kunde man jo strax vedtage den Bestemmelse, at det detaillerede Regnskab senere, naar det ei længere kunde skade, skulde offentliggjøres. — Det kan tilføjes, at forslaget blev vedtaget på den Slesvigske Forenings generalforsamling 1844 11/3.

Kjøbenhavn, d. 10. Juni 1844.

Hr. Gaardeier H. Nissen!

Hermed følge fra »Foreningen til [den] danske Underviisnings Fremme i Slesvig« 400 Rbdr., hvilke – i Henhold til L. Skaus Skrivelse til mig – overlades til Rødding Skoles Bestyrelse for at anvendes efter dens bedste Skjøn til foreløbig Understøttelse af de tvende udnævnte Lærere. For Pengenes Modtagelse bedes Tilstaaelse behageligt meddeelt.

Den tilsendte Afskrift af L. Skaus Skrivelse¹ har jeg meddeelt Foreningens øvrige Medlemmer. Den er af Alle bleven læst med den største Interesse og Sympathi. Jeg gjentager det: Dersom den Stemning, dette Brev aabner og anmelder som den almindelige i det nord-slesvigske Folk, virkelig er sand og formaaer at vedligeholde sig og at bevare Samdrægtighed i Gemytterne, da vil en tilsvarende Stemning ikke svigte Nordfra, og da er der Intet at frygte. Hvor Kampen gjælder en Nationalitet og et Sprog, der skal Haabet ikke sættes til nogen enkelt Personlighed, dens Gunst og Naade, men til Nationen selv, til dens gode Ret og dens faste Villie². Under en saadan Kamp voxer Kræfterne, just naar de trykkes og trænges; Bundsforvanternes Antal voxer ogsaa Dag for Dag, og saaledes vil en Magt uformodet udvikle sig, der ikke længer behøver at gaae den tryglende Vei. Men vistnok – jeg tilføier dette, ikke uden Hensyn til Yttringer, som ere komne mig for Øie og Øre derovrefra – er det Nordslesvigerne selv, der maae træde handlende frem. Saa naturligt som det er, og saa vist som det ogsaa vil skee, at ethver[t] alvorligt, nationalt og lojalt Skridt i den krænkede Nationallæres Forsvar vil finde ligesaa alvorlig Understøttelse herovrefra – saa ubilligt vilde det være at vente, og saa lidet kunde det ønskes, at herfra noget første Skridt skulde blive gjort. Allermindst *nu* vilde det dog sømme sig, om Nogen vilde træde i de nærmest Paagjældendes Sted, og hvor levende det end føles, at det er alle Danskes Sag, den danske Slesviger forfægter, saa er der dog en stor Forskjel, hvor det gjælder at handle, imellem dem, der maae sættes i Bevægelse ved den blotte Nationalfølelses Magt, og dem, for hvem den umiddelbare Følelse af Modstandernes Overmod og Haan forstærker Bevægelsen. Med Længsel vente vi her et Livstegn fra den Sl[esvigske] Forening³, der kan bringe os til at træde

frem med vor Indbydelse til danske Patrioter om at slutte sig med hjælpende Gjerning til den danske Nationalitets Forkæmpere.

Deres hengivne

KB. NKS 1727; trykt: *Da Sjy vaag VI*, s. 151—152.

H. N. Clausen.

- 1 Det drejer sig rimeligvis om Skaus såkaldte »opsigelsesbrev« til Kongen, trykt: *Da Sjy vaag V*, s. 126—128. Smlgn.: Skau til Ploug 1844 28/5 og 21/6, samt: Skau til Marckmann 1844 16/7 og 23/7.
- 2 Baggrunden for det fremsatte løfte er den Slesvigske Forenings adresse til Kongen, se: »Dannevirke« 1844 8/6, og Skaus »opsigelsesbrev« af 1844 1/6. I »Syvstjernen«s arkiv findes en forestilling, conciperet af H. N. Clausen, som skulde have været tilstillet Kongen, dersom han ikke havde modtaget adressen
- 3 1844 12/6 udsendtes den såkaldte »protokolekstrakt« til kongerigske blade med opfordring til at mødes

på Skamlingsbanke 1844 4/7 (USA's uafhængighedsdag). — Skaus tale på Skamlingsbanke 1844 lod »de syv« trykke og udsende til fordeling over hele landet, se: J. C. Drewsen til Skau 1844 12/10: »Modtag hermed et Exemplar af den Tale, De holdt iaar paa Skamlinge-Banke, og hæng den paa Deres Væg, og skulde Nogen være taabelig nok til at ville opholde sig over, at De hænger Deres egen Tale paa egen Væg, saa svar: Drewsen har sendt mig den, saaledes udstyret, som den sees, og bedt mig om at hænge den op, at jeg ret ofte kan erindre ham« (KB. NKS 1727; trykt: *Da Sjy vaag VI*, s. 196, og: *Da Pol Br II*, s. 513).

H. N. CLAUSEN TIL LAURIDS SKAU 1845 3/2. Kjøbenhavn, 3. Febr. 1845.

Efterat »Dannevirke«¹ har bragt den officielle Beretning om Evangeliet, Deres Brev, kjære Skau!² først bragte mig, kan jeg ikke opsætte ved et Ord at sende Dem min Lykønskning for den lykkelige udførte, efter Omstændighederne betydningsfulde Bedrift.

Der kan ikke være Tvivl om, at Gjenoprettelsen af den Sl[esvigske] Forening, hvis Jordefærd Man ansaae som sikker, og hvormed mangel Bekymring tillige var jordet, er i Øieblikket det føleligste Stød for Modpartiet. Det er at haabe, at denne Begivenhed vil bringe nyt Mod og Sammenhold i de danske Slesvigere og at fra nu af en ny Epoche vil begynde i Deres Virksomhed. Det har været en fortvivlet Stilling i denne Mellemtid, da det manglede paa ethvert større Organ, enhver fuldstændigere Repræsentation, da enhver Forhandling maatte bevirkes ved Omriden fra Sogn til Sogn, og den enkelte Mand, som umiddelbart og personligt skulde sætte og holde Kræfterne i Bevægelse, maatte føle sig overvældet af Byrden.

Det er især Skolens Anliggender, der have lidt under denne sørgelige Opløsnings-Tilstand, og disse Anliggender have i den sidste Tid voldet mig ikke ringe Uro, efter at det er kommet op, at Intet af Det, vi her maatte forudsætte var gjort og bragt i Orden, førend Skolen var aabnet. Unægtelig burde der ikke være tænkt paa at begynde dens Virksomhed, førend der af Bestyrelsen havde været affattet et Budget og den calculerede Udgift var dækket ved Subscription. Det gjælder imidlertid nu om at efterhente det Forsømte.

Det er ikke den øieblikkelige Forlegenhed, der er Hovedsagen, men det er de faste aarlige Midler til Skolens Existents. Jeg tvivler vel ikke om, at det jo vil kunne lykkes i Kongeriget at forøge Interessen for dette Institut – som overhovedet Stemningen her siikkerlig er bedre og alvorligere end nogensinde før, og det er herpaa, jeg hefter Blikket under al anden forstemmende Daarlighed – men først og fornemmelig kommer det an paa, at vi kunne henvise til en nogenlunde anstændig Virksomhed fra Slesvigernes egen Side. Saalænge der ikke foreligger Beviis for denne, kan man ikke fortænke Jyder og Øboere i, at de holde tilbage, hvad de ellers gjerne gave hen. Jeg krymper mig derfor ogsaa ved at komme frem med den offentlige Beretning, førend der kan tilføies en Opgivelse af Subskriptionens Fremgang i Slesvig selv og om en virkelig pecuniair Funderen af Skolen; endnu staaer den kun paa den løseste Sandgrund. Af stor Virkning vilde det være – ogsaa for Opinionen – dersom den flensborgske Handelsstand kunde bringes til at bidrage.

En Sag, som De veed, ligger mig overordentlig paa Hjertet, er Seminarie-Anliggendet. Man kan ikke andet end frygte ved at tænke Regjering og Cancellie beskjeftiget med at organisere det. Ogsaa her er en Gjenstand, om hvilken den Sl[esvigske] Forening maatte have et naturligt Kald til at henvende sig til Kongen.

Det var mig kjært, at vor Vexel forekom Deres Anmodning. At De iøvrigt med fuldkommen Frihed og Uforbeholdenhed henvender Dem til os ved lignende Leilighed, forudsætte vi. At understøtte Dem paa enhver Maade, der staaer i vor Magt, er kun at understøtte den Sag, der opfylder vort Sind, og trofastere Forbundssind end i vor Midte træffer De intetsteds.

Aftenen d. 10de Februar skal jeg være tilstede i Aanden i Schroeters Stue³, og jeg beder Dem at bringe alle Forsamlede en hjertelig

Hilsen fra vor Hjælpeforening med det Ønske, at den maa findes svarende til sit Navn og ret ofte have Anledning til at komme Hovedforeningens Virksomhed til Hjælp.

Deres hengivneste
H. N. Clausen.

E.S.: Mag[ister] Monrad har meddeelt mig Deres Concept til Brevet til T[illisch]⁴. Jeg billiger naturligviis dets Indhold og troer ogsaa, at den Streng er anslaaet, som lettest finder Gjenklang i de høie Regioner.

Hvad jeg ovenfor har yttret, ønsker jeg navnlig henført til Planen ang. Deres Valgbargjørelse⁵. Det vilde være urigtigt handlet af os, om vi gjorde noget fremskyndende Skridt i en Sag, hvor der maa handles efter Kundskab til de locale Forhold, som her ere os ubekjendte; men De veed, hvormeget vi ønske at see Dem i Stændersalen, og naar De derfor finder en Leilighed til at supplere Deres Eiendom paa Vilkaar, som De antager at være rimelige, og De derom meddeler os det Fornødne, kan De ikke omtvivle, at der herfra vil blive gjort, hvad der er muligt til at komme Dem imøde.

Hr. Gaardeier L. Skau.

KB. NKS 1727; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 54—56.

- 1 »Dannevirke« 1845 29/1 bragte meddelelsen om, at undersøgelsen af den Slesvigske Forenings anliggender var hævet, og at Kongen ved resolution af 1845 10/1 havde besluttet at »lade Naade gaae for Ret«.
- 2 Skaus brev må anses for at være gået tabt.
- 3 Den Slesvigske Forenings ekstraordinære generalforsamling afholdtes hos Otto Schroeter ved Haderslev Sønderbro.
- 4 Ikke fundet.
- 5 Smlgn.: Flor til Schouw 1844 26/11: »Om Laur. Skaus Valgbarhed har jeg talt med hans Fader, som er Sognefoged, en særdeles forstandig, men ogsaa overmaade stiv og ubøielig Mand. Han betragter sin Søns

moralske, huuslige og borgerlige Stilling med stor Frygt, og kun med megen Vanskelighed er det lykkedes mig at faae hans Samtykke til at ville staae os bi at faae Sønnen valgbar og kun paa de Vilkaar, at han i det mindste i pecuniær Henseende ikke ved dette Skridt skal udsættes for nogetsomhelst Tab. Jeg har paa en Maade forsikkert ham om, at Comiteen hertil var villig, da Alle indsaae Vigtigheden af, at L. Skau kunde komme i Stænderne. L. Skau har lovet mig at sætte al Stolthed og Smaalighed til Side og ganske aabent forklare Dem, hvorledes dette lader sig gjøre« (trykt: Aarvog for dansk Kulturhistorie 1898, s. 147, og Da Sjy vaag VI, s. 231).

Kjøbenhavn, 15. April 1845.

Hr. Gaardeier L. Skau!

Herved har jeg den Fornøielse at sende Dem indlagte Vexel, som Kammerj[unker] Rosenørn har leveret mig fra en af Moltkerne – jeg veed ikke, hvilken¹ – til Skolen i Rødding. Deres Quitting for samme bedes udstedt paa Mærket V.

Erklæringen fra Creditorerne i [Peter Hiort] L[orenzens] Bo vil nu formodentlig være indløbet. Hvad angaar de 1600 Rbdr., som indestaae i Gaarden, er jeg bemyndiget til paa Comiteens Vegne at meddele den Erklæring: at Man, naar der med Creditorerne i Hertugdømmet er opnaaet Accord, og Boet er extraderet Enken, vil gjøre sig en Fornøielse af at transportere Prioritets-Obligationen til Enken som ringe Vidnesbyrd om erkjendligt Sindelag imod den Afdøde og om den Interesse, der gaaer over paa hans Efterladte. Af denne Erklæring staaer det Dem frit at gjøre den Brug, hvortil Omstændighederne maatte opfordre².

Med Prof. Flor – som endnu ikke har faaet Kongen i Tale – skulle vi imorgen Aften have en Samling for at gennemtale forskellige Anliggender. Det lader til, at han i Sommer helst vil være ene om at sætte Skolen [i Rødding] i fuld Gang³. Kanske er ogsaa Dette det Bedste, og Den, der opoffrer saa Meget for Anstalten, maa jo i alle Tilfælde her have den afgjørende Stemme.

I disse Dage cirkulerer Borger-Adressen til Borgerrepræsentanterne til Underskrift⁴. Jeg haaber, at der vil blive leveret fuldstændigt Beviis for, at det er Mere end individuelle Anskuelser om Forholdene, Adressen til Kongen har udtalt.

Med den aarlige Beretning, som nu er under Pressen, følger ogsaa til Fordeling rundt om i Landet tre Smaaskrifter: den Slesvigske Protest, Wegeners Indvielsestale og de tvende kbh. Adresser⁵. Det er ved denne Leilighed faldet mig ind, at det uden Tvivl vilde være et særdeles virksomt Middel til at vække en egenlig folkelig Interesse for den slesvigske Sag, dersom De engang kunde faae Tid og Ro til at skrive en lille Fremstilling af Forholdene og af deres umiddelbare Interesse for det hele danske Folk⁶.

Fra Provindserne møde idelig Efterretninger om, hvor uvidende Bondestanden og til [Deels] ogsaa den lavere Borgerstand er om Sagen og dens Betydning, saa at den holder sig udenfor al Deel-

tagelse, naar ikke Præst eller Skolelærer vil overtage den Uleilighed udførligt at forklare sig derover. Men mere end alt Andet vilde Ordet her virke fra En af dens egen Midte, og *De* vilde vel forstaae at stille og lempe Ordet saaledes, at det fandt Indgang ad de passeligste Veie, og nogle faa saadanne Blade, i tusindviis omstrøede i Landet, vilde kunne have stor Indflydelse.

K[ammer]h[erre] Abrahamsons Skrivelse⁷ har paa ny henvendt Opmærksomhed og Interesse paa en Gjenstand, som oftere har været under Forhandling iblandt os, men som vi ikke have vovet at søge iværksat af Frygt for ikke at kunne fortsætte, hvad der blev begyndt. Thi Planen maatte nødvendigvis simplificeres. En Samvirken af Mænd i forskjellige Provindser vilde ikke føre til Noget. Hovedorganerne maae findes samlede paa eet Sted, ja, det maa tilsidt være een Mand, som staaer i Spidsen og overtager Ansvarret for, at ethvert Angreb bliver betimeligt mødt, og en Mand, der tør overtage dette, er ikke let at finde. Imidlertid skal Sagen – der vistnok er af høieste Vigtighed – nu paa ny blive drøftet paa det Alvorligste. Maaskee var Lehmann at formaae til at stille sig i Spidsen. Medarbeidere af og til vilde han ikke savne.

Med venlig Hilsen til alle Venner

Deres hengivneste

H. N. Clausen.

KB. NKS 1727; trykt i udtog: Da Pol Br III, s. 34—35.

1 Rimeligvis var det Otto Joachim Moltke til Espe, se dog s. 92. 2 Skau havde påtaget sig en del af arbejdet med at rydde op i Peter Hiort Lorenzens bo, se: Skau til Ploug 1845 1/4, spec. note 3. 3 Efter at Wegener havde forladt Rødding, ønskede Flor at overtage stillingen som forstander. 4 Borgerrepræsentationen afleverede 1845 10/4 en adresse til Kongen ved sin formand, etatsråd L. N. Hvidt. Borgerne sendte også en adresse. Begge findes optrykt i »Fædrelandet« samme dag og i »Dannevirke« 1845 16/4. 5 Hjælpeforeningen udgav 1845 den Slesvigske Forenings protest af 1845	10/3 mod de holstenske Stænders »Verwahrungsact« af 1844 sammen med Johan Wegeners indvielsestale på Rødding højskole og de kbhske borgerrepræsentanters og borgeres adresser. 6 Tanken blev først virkeliggjort i 1847 med Manicus's skrift: »Kort Udsigt over de separatistiske, saakaldte slesvigholsteenske Partibevægelser i den danske Stat af C. Hinrichsen«, som Skau stod som udgiver af. 7 Kammerherre oberst J. N. B. Abrahamson i Odense sendte 1845 28/3 »de syv Bestyrere af den slesvigske Hjælpeforening« et forslag om at lade tyske aviser tilgå omtale af sønderjyske forhold, skrevet ud fra et

dansk synspunkt. Derved ville mange fejlagtige opfattelser, skabt på grund af ukendskab til forholdene, kunne

afhjælpes. Se i øvrigt: Da Pol Br III, s. 9 ff.

H. N. CLAUSEN TIL LAURIDS SKAU 1845 20/5.

Kjøbenhavn, 20. Mai 1845.

Jeg ønsker Lykke og Velsignelse til Indtrædelsen under Deres nye Tag¹, kjære Skau!, og jeg haaber, at ogsaa Gjerning skal vise, hvor alvorligt Ønsket er meent. Vi have nu omsendt en trykt Indbydelse² til Bidrag til Kjøbesummen, og jeg haaber vel, at det skal lykkes at bringe saa Meget tilveie, at den Capital, som forbliver staaende i Eiendommen til Forrentning, ikke skal kunne blive Dem trykkende, thi naturligviis – selvstændig og fri maa Manden føle sig, der skal virke for Andre, ubetyngtet af Sorg for det Nærværende og det Tilkommende. Men som sagt, De kan i denne Henseende trygt forlade Dem paa Deres Venners Sindelag. Den hele Sag bliver derhos drevet aldeles underhaanden, kun meddeelt til saadanne Mænd, hos hvem vi tør vente at finde Villien og Evnen forenet.

Men, hvad jeg savner i Deres Brev³, er Beretning om Udfaldet af Deres Gaards Salg. Det er nødvendigt, at jeg maa kunne meddele Spørgende Oplysning om, hvorledes De sidder i det, hvor stor en Deel af Kjøbesummen De kan dække ved Salget af Gaarden i Sommersted. Naar De meddeler mig denne Oplysning, maa De ikke glemme at sende Qvittering for den tilsendte Vexel paa 300 Rbdr. til Skolen i Rødning, som vare leveerte mig fra Kammerj[unker] Rosenørn⁴. Jeg opgav i mit Brev et Bogstav (jeg troer V), paa hvilket Qvitteringen skulde lyde.

Hvad er der senere foretaget med Hensyn til Mad. Lorentzens 2 Sønner i Sorøe? Derom ønskede jeg gjerne at erfare noget⁵.

Min Afreise er først foreløbigen bestemt til d. 13de Juli⁶, og Prof. Schouw's Helbredstilstand anseer jeg ikke for saa betænkelig. Jeg haaber meget mere, at det Onde kan ansees som overvundet. Med Guds Hjælp vil det ikke behøves at søge min Plads i Comiteen udfyldt under min Fraværelse. Skulde det imidlertid vise sig nødvendigt, vidste jeg heller Ingen, man hellere maatte ønske end den, De foreslaaer⁷.

Deres hengivneste

H. N. Clausen.

Hr. Gaardeier L. Skau.

- 1 Skau havde 1845 1/5 overtaget en større gård i Hovst for at kunne være valgbar til stænderforsamlingen.
- 2 Det hedder heri: »Ved Lorentzens Død er der lidt et Tab, som især er føleligt med Hensyn til den stænderiske Virksomhed. Men de danske Slesvigere have endnu en Talsmand i deres Midte, som derhos er i den egenligste Betydning den danske Nationalitets naturlige Repræsentant. Laurits Skau, udgaaet af en kjernefuld Bondestand, er af Byrd og Dan-nelse reen dansk, og Forsynet har i ham givet en Forening af Egenskaber, af Aandens og Talens Gaver, der gjør ham til en Folkerepræsentant i Ordets høieste Betydning og anviser ham en mærkværdig Stilling i den nærværende Tids Krisis. Saavel Alderen som Beskaffenheden af hans Eiendomsgaard har hidtil imidlertid udelukket L. Skau fra Valglisten over Stænderdeputerede, men den største Hindring vil inden saa kort Tid være hævet, at det, naar en Eiendom af fornøden Størrelse er erhvervet inden 1ste Mai d. A., bliver muligt, at Skau vil kunne vælges ved næste Stændervalg.

Efter Tilskyndelse og Opfordring fra forskellige Sider har L. Skau, efter nogle tidligere frugtesløse forsøg, nu, da den yderste Tid var forhaanden, besluttet sig til det afgjørende Skridt, ved at købe sig en Gaard af det fornødne Areal, beliggende i Vilstrup Sogn, omtrent en Miil Syd for Haderslev. Den skal betales med 8500 Rd. sl. h. Cour. eller 13600 Rbd. Sin nuværende Gaard i Sommersted (Nordvest for Haderslev) agter han at afhænde i Løbet af Sommeren. Dens Værdi anslaaes til 4000 Rd.

Cour. eller 6400 Rbd. Over den halve Deel af Kjøbesummen, 7200 Rbd., staaer saaledes tilbage (foruden, hvad der vil udfordres til at anskaffe den fornødne Besætning), hvoraf den større Deel er ved Kjøbet betinget at skulle udbetales til visse Terminer, og Forrentning af en saa betydelig Capital vilde den Mand ikke kunne paa-tage sig, hvis meste Tid og Kraft er opoffret til den patriotiske Virksomhed, hvortil han føler sig kaldet. En Følge heraf er det, at han maa færdes mere ude end hjemme, og det specielle Opsyn med Gaardens Drift maa saaledes være overladt til Andre. H. N. Clausen. J. C. Drewsen. H. P. Hansen. L. N. Hvidt. J. E. Larsen. N. J. Meinert. J. F. Schouw.«

- 3 Synes ikke bevaret.
- 4 Se: Clausen til Skau 1845 15/4.
- 5 Det lykkedes at anbringe Peter Hiort Lorenzens to sønner på fripladser i Sorø Akademi.
- 6 H. N. Clausens anden store udenlandsrejse 1845 14/7 — 1846 21/6.
- 7 Det ses af Skaus brev til Marckmann 1845 11/5, at Skau foreslog Monrad til leder af »Syvstjernen« i Clausens fravær. I brevvekslingen med Ploug 1845 18/4—19/4 og 1845 4/5 foreslås både Lehmann, Monrad og Tscherning. Monrad har han 1845 18/5 tilskrevet følgende: »For 8te Dage siden skrev jeg et langt Brev til Prof. Clausen, hvori jeg udviklede og motiverede Nødvendigheden af, at De kom ind i Comiteen, naar han reiste udenlands. Jeg støttede mig fornemmelig paa Deres offentlige Renomme som Journalist, der anerkjendes af Alle, og anførte tillige, at Aristokratiet ikke var vred paa Dem saaledes som t. Ex. paa Lehmann, Tscherning

o. Fl. Jeg skriver Dem blot disse Linier for at bede Dem om at arbeide til samme Maal, thi kommer *De* ikke i Clausens Sted, saa kan Comiteen ligesaagodt opløse sig, thi Schouw er jo syg og [døer? eller: døier? eller

duer [ei]?] i sin Sygdom, og de Andre regner jeg ikke synderligt paa, da Drewsen nu er for gammel, Larsen ikke synderlig virksom, og de 3 andre Herrer ere jo Grosserere til Liv og Sjæl« (RA. Monrads arkiv).

LAURIDS SKAU TIL H. N. CLAUSEN 1845 4/7. Haudst, den 4de Juli 1845.

Høiærværdige, høistærede Herr Professor!

I dette Øieblik ankom Dr. Paulsen og jeg hertil efter, at vi have gjort en voldsom og anstrengende Reise til forskjellige Steder i Landet¹.

Fra Slagelse, hvor vi forlod Deligencen, reiste vi med Extrapost til Skjelskjør, hvorfra vi atter tog til Sevedø². Fiedler var hos Scaenius paa Basnæs, hvorfra han kom tilbage med 200 Rbdlr. tilligemed udtrykkelig Ordre at udbetale dem til mig mod egenhændig Qvittering, da han vel havde tegnet dem i forrige Aar paa Comiteens Opfordring, men ingen Lyst havde til at bidrage til denne, hvorimod han med største Fornøielse ville bidrage disse og flere til, til Høiskolen, hvis den maatte have Brug derfor. Jeg tog derfor imod Pengene og qvitterede og vil imorgen aflevere dem til Prof. Flor. Paa Fiedlers Forlangende meddeler jeg Dem herved denne Efterretning.

Da vi udspionerede, at Brødrene Neergaard ofte kom til Borreby og lode dem *meget lede* af Fru Castenskiold³, for hvem de nærede en ubegrændset Agtelse, saa indsaae vi, at det ofte kunne gavne os, naar vi sikkrede os denne Frues Gunst, og vi begav os altsaa derhen, hvor vi bleve vel modtagne og med Grund kunde troe, at vi have spillet vore Kort saaledes, at vi i hende have en troe Allieret for Fremtiden.

Fra forskjellige Godseiere har jeg deels af Fiedler, deels gennem Andre, modtaget Indbydelse om at besøge dem, og Erfaringen har beviist, at Lykken ved saadanne Leiligheder aldrig er mig ugunstig⁴. Jeg har ogsaa lovet til Efteraaret at gjøre en Reise til en Mængde Godser, hvis Herskaber har givet mig deels Haab, deels Løfte om at ville understøtte Høiskolen, naar Omstændighederne blot ville tillade mig en saadan Tour, det vil sige, hvis min Pung kan holde det ud.

I Fyen besøgte jeg Kommandeur Falsen, som er en fortræffelig Mand. Han tilbød mig Pengehjælp til Høiskolen, naar jeg til Efteraaret vilde komme til ham og blive en Dags Tid hos ham, hvorpaa han vilde tage med mig omkring til andre Godseiere.

Dagen efter spiste jeg til Middag hos Abrahamson, der fortalte mig, at han netop samme Dag havde modtaget Brev fra Paris, hvori meddeltes ham den Efterretning, at en vigtig fransk Journal stod til vor Raadighed⁵. Abrahamson sender nu en af Dagene en Ladning smaae Artikler om Danmarks Forhold til Tydskland og Rusland.

Om Eftermiddagen besøgte jeg Baron Holsten til Langesøe, hvor jeg efter 2 Timers uafsladelig Anstrengelse dog endelig fik ham overbevist om, at det var nødvendigt at understøtte Slesvig, og at vi fornemlig gjorde Regning paa, at den danske Adel i den nationale Sag vilde være trofaste Hjælpere. Jeg maatte love ham gjentaget Besøg og tvivler ikke paa, at han jo ogsaa nok skal komme paa Gled. Det er jo næsten det Eneste, man kan bruge dette Slags Folk til, nemlig at plyndre deres Pung.

Der hører en ganske særegen Operationsmaade til for at udrette Noget hos denne Klasse af Mennesker, der i Bund og Grund er fordærvet, og i Virkeligheden ingen høiere Interesse har end at nyde Livet og sikkre sig selv en Stilling, som bestandig kan holde dem paa Benene. Men med al deres Usselhed besidde de dog en vis fiin Dannelse og ere meget øvede i paa en listig Maade at udspionere Andres Mening og Tanker. Der hører derfor en temmelig høi Grad af Forsigtighed til for at holde dem Stangen. Jeg sætter altid List imod List og har stedse gjort mig til Regel aldrig at tale skarpt om en enkelt Person undtagen, hvor bestemte Fakta foreligger, og jeg har dermed tiltvungen mig Agtelse og en vis Grad af Tillid. Det er fornemlig herpaa, jeg bygger mine Forhaabninger, naar jeg agter at gjøre en Reise til Aristokraterne, naar jeg blot kan overvinde de pecuniære Vanskeligheder, samt faae de fornødne Reiserequisiter, der ingenglunde ere ubetydelige, fordi man aldrig faaer Adgang til de aristokratiske Familier, naar man ikke i det Ydre er gentil, da Usselheden er saa stor, at der mangengang sees megetmere paa den skjønne Klædning end paa det dannede Indvortes.

Min Plan er, at vi ved vor egen Kraft skulle holde Høiskolen i Bevægelse i det Aar, da Deres Høiærværdighed er borte⁶, for at Comiteen⁷ kan samle pecuniære Kræfter til fornyet Virksomhed,

naar vi atter har den Glæde at see Dem i vor Midte. Til den Ende er det nødvendigt, at jeg kommer til Aristokraterne, da jeg kan faae Penge, hvor Comiteen ingen kan faae, naar jeg blot viser mig *personlig*.

Gjennem Rosenørn blev mig fra Carl Moltke tilstillet 200 Rbdlr. som Laan til Udbetaling af min Gaard. Men Gud hjælpe mig, for Udbetaling! Jeg brugte en stor Deel af Pengene paa Hjemreisen, da jeg troede, det var baade rigtigt og nødvendigt at forberede den ovenomtalte større Operation, hvortil jeg nu har aabnet mig alle de Veie gennem de indflydelsesrige Mænd, som jeg troer at behøve. Det vilde derfor have været en utidig Sparsomhed, naar jeg her havde veiet Pungen. Man bør jo ikke spare paa Skillingen og lade Daleren gaae.

Men med Tid kommer vel Raad. Papiret byder mig nu at slutte, og De er vel ogsaa kjed af mit vidtløftige Skriverie.

Lykkelig Reise! Gid De maa gjenvinde den Sundhed og Kraft, som De i Fædrelandets Tjeneste villig har ofret, og atter komme tilbage til de Mange, som ville savne Dem meget under Ophold[et] i Udlandet. Al den Hjælp og Understøttelse, De har ydet mig personlig, skal stedse blive erindret med Taknemmelighed af

Deres Høiærværdigheds altid hengivne

Laurids Skau.

RA. »Syvstjernen«s arkiv.

- 1 Skau havde deltaget i det nordiske studentermøde og bl. a. overværet festen i Christiansborgs Ridehus 1845 24/6, se: Ploug til Skau 1845 19/6 og Skau til Ploug 1845 23/6. Christian Marinus Poulsen, der var landbrugs-lærer ved Rødding højskole, fulgte ham på tilbagevejen. Smlgn.: Skau til Marckmann 1845 2/7 og 5/7.
- 2 Her boede Skaus ven, Harald V. Fiedler.
- 3 Fru Marckmanns søster.
- 4 Det er sandsynligvis disse oplysninger, der efter Clausens bortrejse har foranlediget J. F. Schouw til at få Lehmann til at sende Skau sit brev af 1845 30/8.
- 5 D.v.s.: ville optage artikler om dansk-slesvigske forhold.
- 6 H. N. Clausens anden store udenlandsrejse 1845 14/7 — 1846 21/6.
- 7 »Syvstjernen« eller »de syv«.

H. N. CLAUSEN TIL LAURIDS SKAU 1846 8/8. Roeskilde, 8. Aug. 1846.

Deres velkomne Brev¹, kjære Skau! har jeg meddeelt til vore her-værende og vore københavnske Nærmeste. Vistnok vilde det være ønskeligt, om den danske Seminarie-Indretning kom til at staae selv-

stændigt for sig, og det undrer mig, at Regeringen her, uden Tvivl af finantsielle Grunde, ikke finder Betænkelighed ved at fremkalde Conflicter imellem Dansk og Tydsk, som den ellers pleier at frygte saa stærkt. Men paa den anden Side kan jeg dog ikke andet end finde det overdrevent, naar Man mener, at et dansk Seminarium som særegen Afdeling af det Tønderske snarere maatte afbedes end ønskes. Først vilde dog i alle Tilfælde et saadant Skridt fra Regeringens Side være en offentlig og factisk Anerkjendelse af det Danskes Jevnbyrdighed i Slesvig, som vilde have sin store Betydning og paa hvilken der kunde bygges videre; – og dernæst kan jeg dog ikke ansee det som givet, at det Danske, naar det virkelig blev stillet paa lige Fod med det Tydske, ikke skulde kunne haandhæve sin Plads. Det vil her beroe paa en vis Personlighed; en Wegener i Spidsen for den danske Anstalt vilde vel vide at forskaffe den en hæderlig og betydningsfuld Tilværelse.

Adressen fra den Slesvigske Forening² er uden Tvivl heldigt affattet. Den tyder hen paa det store Thema, som nu foreligger: Udvikling af Slesvigs provindsielle Selvstændighed ved at løsnes fra Holsteens Overformynderie. Jeg vil nu kun ønske, at Foreningen vil blive sig klart bevidst den Stilling, den indtager til dette Formaal, og den Virksomhed, hvortil den har naturligt Kald som Organ for det danske Element i Slesvig, der savner sin Repræsentation i Stænderforsamlingen. Jeg haaber, at det aabne Brev vil betyde et nyt Punkt i Foreningens Virksomhed: at den med ufotrøden Vedholdenhed vil udføre det antydede Thema og i Andragender til Kongen udhæve de forskjellige Foranstaltninger som en Betingelse for, at det kongelige Ord om Slesvigs Selvstændighed skal blive til Sandhed. Jeg veed, at der forhandles alvorligt om at gjøre Skolen i Haderslev til dansk Skole, og det vilde derfor være det beleilige Tidspunkt, naar Foreningen nu gjorde et Skridt i samme Retning. Men Hovedsagen bliver altid en Reorganisation af de administrative Forhold. Jeg kan nu ikke andet end troe, at Holstenerne ville mere og mere komme til den Erkjendelse, at de kun kunne vente at opnaae, hvad de have Ret til at fordre ved at indskrænke deres Fordringer til deres eget Land som tydsk Forbundsland, og heraf vilde da den successive Løsning af de unaturlige Sammenbindingsbaand mellem H[olsten] og S[lesvig] blive den naturlige Følge. Men, om det endogsaa kun vil skee lidt efter lidt, saa vil det blive et godt

Moment, naar de danske Slesvigere fra den første Tid af, at det aabne Brev har aabnet Udsigten til en Emancipation, udtale sig i samme Retning; for det danske Regerings-Parti er det vigtigt at have et Støttepunkt i et yttret Folkeønske, og hvor skal dette Ønske komme til Orde uden gennem den Slesvigske Forening?

Hvorledes det her staaer til, veed De af Stændertidenden, men Nationalitets-Sagen er ikke til Ende, og man har før oplevet, at denne Sag har faaet bedre Udfald end den tegnede til.

Overlærer Sick er her paa sin Gjennemreise og har berettet os om Skamlingsfesten⁸.

Deres hengivenste

H. N. Clausen.

KB. NKS 1727.

1 Se: Skau til Marckmann 1846 28/7,
hvori det meddeles, at H. N. Clausen har fået en afskrift af takadressen ledsaget af et brev.	2 Takkeadressen for det Åbne Brev af 1846 8/7 er trykt i »Dannevirke« 1846 2/8.
	3 Afholdtes 1846 3/8.

LAURIDS SKAU TIL H. N. CLAUSEN 1846 28/8.

S. T. Herr Professor Clausen.

Houst, d. 28de August 1846.

Deres Høiærværdigheds behagelige Brev af 8de d. M. omtaler, at Regjeringen havde en Forandring isinde med Haderslev Latinskole, og at det vistnok var ønskeligt, at den Sl[esvigske] Forening traadte frem med bestemt Andragende om Forandring baade af denne Skole og Andet for derved at give de dansksindede Embedsmænd et Holde- og Støttepunkt. Jeg kunde naturligviis kun i Eet og Alt være enig med Dem, og blev end mere bestyrket i min tagne Beslutning at reise til Føhr¹ for mundtlig at understøtte vore Fordringer ved et Brev fra Orla Lehmann, til hvem jeg skrev for en 8te Dage siden², som De maaskee allerede veed. Prof. Flor og Schmidt fra Haderslev reiste med mig, og vi kom iforgaars hjem. Vi havde Audients i Mandags, og jeg skal i de følgende Linier forsøge at give Dem et anskueligt Billede af den.

Om Formiddagen gik jeg til Tillisch, som paa nærværende Tid er baade den danske og forstandigste af Kongens Omgivelser. Han fortalte mig, at Kongen manglede Mod til at sætte de meest opsætsige Slesvig-Holstenere under Tiltale, at den Beretning, som har staaet i flere Blade, at den myndige Klosterprovst i Preetz³ var frataget sin Udnævnelse til delegeret Medlem i Stænderne, og at i hans

Sted Grev Rantzau til Rastorf var udnævnt, »desværre« ikke var sand, og at Bestemmelsen om Forandringen af Tønder Seminarium var underskrevet – tænk engang! – i det geheime Statsraad! allerede i April Maaned, men at den istedetfor en selvstændig dansk Afdeling blot bestemte en Lærers Ansættelse, der skulde undervise i Religion og maaskee een eller to Videnskaber mere paa Dansk for dem, der i Fremtiden attraaede Ansættelse i det nordlige Slesvig. Han var ligesaa utilfreds med denne pjaltede Foranstaltning som jeg og opmuntrede mig til at sige Kongen alvorligen, hvilke Følger det vilde have. Dertil behøvede han nu rigtignok ikke at opmuntre mig, thi jeg var arrig nok og havde ligesaalidt isinde at skaane nu som før.

Vor Audients var lang – $\frac{3}{4}$ Time –, og vi vare ret heldige i vor Fremstilling. Flor tog Seminariesagen i Forening med mig, Latin-skolesagen tog jeg alene, og Schmidt forlangte dansk Underviisning i Borgerskolerne i Haderslev og skildrede den sørgelige Tilstand sammesteds.

Med Klarhed og Skarphed foredrog Flor vort Ønske om et Seminariums Indretning ved Høiskolen, og viste det Jammerlige i Regjeringens Foranstaltning med Hensyn til Tønder. Herpaa svarede Kongen med [Vrøvl istedetfor]⁴ Grunde, hvorpaa jeg tog Ordet og tilintetgjorde Alt, hvad Flor havde levnet Kongen af Ret. [Nu stod Staklen som en arm Synder, og saae ned i Jorden, og da han saaledes forekom mig myg nok], trak jeg frem med den Mening, at Foranstaltningen i Tønder ikke var overflødig, fordi Skolelærerne i *Syd-slesvig* netop burde have saamegen *dansk* Underviisning, som efter den nye Bestemmelse der skulde gives, fordi Folk, der stod under dansk Regjering, dog burde kjende lidt til dens Sprog, men jeg erklærede, at der ikke var gjort det Mindste for det danske Slesvig, hvorfor jeg androg paa et fuldstændigt dansk Seminarium. Hertil svarede Kongen, at han selv ikke havde Tillid til den nye Foranstaltning, og han forlangte et fuldstændigt og klart *Forslag* af os. Naar vi kom ind med et saadant, vilde han bevilge det, forudsat, at vi fik en *Præst* til at tage Deel med os. [Dette var nu Vrøvl], som Flor gjen-drev, men igrunden brød vi os ikke noget derom], da Pastor Helveg bliver Forstander, og vi saaledes *har en Præst* i Spidsen.

Professor Bahnsen i Tønder er i Seminariesagen paa vor Side og har hele Tiden modsat sig den nye Foranstaltning, men det er Su-

perintendentens⁵ Machværk, og Bahnsen sagde udtrykkelig til os, da vi paa Hjemveien vare hos ham, at der aldrig kunde komme noget ud af Planen, som fra Ende til anden var Forvirring.

Vi skal nu lave en Plan til et dansk Seminarium ved Høiskolen, og Kongen har lovet Pengeunderstøttelse dertil.

Med Latinskolen har det derimod maadelige Udsigter. Deres⁶ Efterretninger derom ere uden Tvivl fra usikker Kilde. Idetmindste vidste Tillisch og Kongen Intet derom. Dette mærkede vi tydeligt, men den første bad mig komme med et skriftligt Andragende. Kongen gjorde en Mængde Indvendinger, som jeg imødegik, hvorpaa han svarede, at han ikke vilde nægte, vi havde Retten paa vor Side, men at de tyske Borgere i Haderslev heller ikke maatte forurettes. Her-til svarede Schmidt, at neppe hver 20de Borger var tydsktalende, og jeg tilføiede, at de i Kjbhvn. boende Tydskere eller Franskmand med samme Ret kunde forlange en Skole i Fransk eller Tydsk, men da Skolen nu var saaledes i Forfald, at den umulig kunde bestaae med det nærværende Lærpersonale, saa forekom det mig netop at være det rette Øieblik til at foretage en Forandring i en Tilstand, som jeg ikke vidste bedre end at benævne med det tyske Ord »Unsinn«, og hvis Hs. Maj. var istand til at nævne os et Sted i hele Verden, hvor der fandtes en saa urimelig Indretning under lignende Forhold, saa vilde vi tie, ja, at selv Rusland ikke drev det saavidt og saa ufornuftigt i Polen, som det gik her. Da vi nu troede os overbeviste om, at det ingenlunde var Kongens Mening at styre og regjere os paa russisk Maneer, saa havde vi en særdeles Tillid til og Haab om Forandring til det Bedre o.s.v.

Men noget bestemt Løfte fik vi ikke. Han vendte sig nu specielt til mig og takkede for den Sl[esvigske] Forenings Adresse⁷, hvortil jeg svarede, at den var indsendt under den Forudsætning, at Hs. Maj. i Konsekventse med det aabne Brev vilde vedblive med Forandringer til det Bedre, og at navnlig den administrative Forbindelse med Holsteen snarest muligt maatte løses, da det aabne Brev ellers tabte sin Betydning, og Kongen selv vilde blive ligefrem udleet af Slesv[ig]-Holstenerne. Han indvendte nu, at han havde lovet, at Forbindelsen med Holsteen skulde vedblive o. s. v., hvortil jeg gjorde Bemærkninger, men Enden blev, at der ikke vil skee Noget af Betydenhed.

Om Borgerskolerne og deres slette Tilstand som Følge af Tydskheden gav Schmidt en klar og grundig Fremstilling, og Resultatet

blev, at, hvis vi kunde faae en Petition istand fra Borgerne selv, vilde Kongen foretage en Revision.

Dette er nu det Væsentligste af Audientsen. Vi kom til den Overbeviisning, [at Kongen er ikke et Haar bedre el[ler] modigere nu end før, men] at den samme Jammerlighed forefindes, som jeg altid har fundet. Alt, hvad der er skeet og skeer, er fremtvunget af Omstændighederne eller ialtfald et Værk af [Carl] Moltke-Nütschau, hvis Hensigt er at blive tydsk Cancellipræsident, og som Følge deraf maatte styrte Reventlov-Criminil for selv at komme til at regjere. I det Nationale har vi fra ingen Side nogen Hjælp at vente, men skal tilkæmpe os enhver Fodbred. Kongen har blot Øie for det, der styrker og sikkrer hans suveræne Magt. For alt andet er han igrun- den baade blind og døv, eller lader idetmindste, som han er det. Tillisch er den bedste og ærligste af Kongens Omgivelser, men hans Indflydelse betyder ikke meget. Alle de Andre ere igrun- den tydsk- sindedede. Statsraadet er i Kjernen tydsk. Tydsk Vindbeutleri ved Si- den af tydsk Hovmod og Praleri gaaer igjennem alt og ynder det eller lader sig imponere deraf.

Tillisch lod mig temmelig tydelig forstaae, at Kongen ønskede min Assistance under den forestaaende Stænderforsamling navnlig for at forebygge, at den ikke løb bort ligesom den holsteenske⁸. Jeg lovede at virke, hvad jeg kunde, for at naae dette Øiemed, naar Kongen vilde til Gjengjæld gjøre Noget i det Nationale og sikkre vort Sprog mod Tilintetgjørelse.

Overhovedet mærkede jeg, at Kongen og Tillisch for Øieblikket ere veltilfredse med mig.

Da jeg kom hjem fra Føhr, forefandt jeg et Brev fra Justitsraad With, hvori jeg opfordres til at bestemme en Dag til et Møde med de jydsk Stænderdeputerede af en lignende Beskaffenhed som det, O. Lehmann deeltog i i Aarhus. Efter Overeenskomst med Flor skrev jeg strax tilbage og meldte, at vi vilde indfinde os i Horsens den 20de Septbr. tidlig om Morgenen⁸. Et saadant Møde vil ikke være uden Nytte, fordi vi baade i det Nationale og i mange andre Ting ere istand til at give mange Oplysninger, som vi pillede ud af Kongen og hans Omgivelser, og som man ialmindelighed neppe engang drømmer om. Det Værste er, at saadanne Reiser koste Penge, som jeg ikke har. Man kunde ofte gavne mere, end man gør, naar man var riig.

Prof. Flor bad mig venligt at hilse. Han havde ikke Tid til at skrive, ellers havde De ogsaa faaet Brev fra ham.

Med Høiagtelse Deres ærbødige
Laurids Skau.

RA. J. W. Marckmanns arkiv (afskrift); trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 141—145.

1 Audiensen på Førh, hvori Skau deltog sammen med Flor og tingmand Schmidt fra Haderslev, fandt sted 1846 24/8.

Flor til Schouw 1846 6/9: »De veed formodentlig, at jeg tilligemed L. Skau og Schmidt (for at fremstille en Kjøbstadborger) besøgte Kongen paa Førh. Vi kom for at takke ham, men ogsaa for at udbede os Hans Bistand til tre Ønsker, vi havde til Nationalitetens Fremme: Indpasningen af et Skolelærersem[inarium] paa R[ødding] H[øi]skole, forelagt af mig i Dir[ektionens] Navn; Haderslev-Latinskole daniseret, af L. Skau i Sl[esvigsk] F[orening]s Navn; og Had[erslevs] Borgerskoler i det mindste for Halvparten daniserede, af Schmidt. Ved alle Ting havde K[ongen] store Ængstelser og Betænkeligheder. Han var synlig bange for os og flau, da han maatte tilstaae, at allerede for en Tid siden var if[ølge] Kongel[igt] Rescr[ipt] Tønder Seminar befalet at indrettes til at levere baade d[anske] og t[yske] Skolelærere paa en Maade, hvorved det Danske aldeles tilsidesættes og oversees. Hans berømte senere Tids Tapperhed mærkede jeg under vor lange Samtale, hvori han var artig og opmærksom nok, intet til, saa at jeg frygter for, at han har besluttet at opoffre Nationaliteten, naar han blot kan faae Statseenheden gennemfægtet, hvortil den stive Carl Moltke, som jeg og besøgte, men som heller ikke

syntes overordentlig glad ved min Visite, nok kan hjælpe ham, og jeg indseer heller ikke, hvilke Sympathier en saa Ærkeholstener som C[arl] M[oltke] skulde have for Sl[esvig]s danske Nationalitet, hvis selve K[ongen] reent opgiver den« (RA. »Syvstjernen«s arkiv).

- 2 Skau til Lehmann 1846 18/8.
- 3 Klosterprovst i Preetz, Friedrich Reventlow, 1797—1874, var medlem af Stænderforsamlingen i Itzehoe som repræsentant for Ridderskabet og havde som sådan ansvaret for Ridderskabets adresse i anledning af det Åbne Brev af 1846 8/7.
- 4 Peder Lauridsen lånte i 1904 af biskop Johs. Clausen det originale brev, som H. N. Clausen åbenbart havde ladet cirkulere blandt »de Syv«. Stederne med skarp klamme var heri gjort ulæselige ved overstregning, og stedet her var rettet til: »med svage Grunde«, se: Da Sjy vaag VIII, s. 142, fodnoten, og s. 145. »I Aaret 1904 henvendte jeg mig til afdøde Biskop Johannes Clausen i Aarhus for at faa Adgang til Prof. H. N. Clausens efterladte Papirer; jeg modtog ogsaa til Laans nogle faa Breve fra L. Skau, men senere skal Samlingen være tilintetgjort« (Da Sjy vaag VI, s. 261). Den her bragte tekst er fundet i Marckmanns arkiv. — I sit brev af 1846 8/9 anbefalede Clausen Skau at udvise sømmelighed i omtalen af Kongen.

5 Generalsuperintendent Christian Friedrich Callisen.

6 D. e. H. N. Clausens.

7 Den Slesvigske Forenings takkeadresse i anledning af det Åbne Brev, trykt »Dannevirke« 1846 2/8.

8 Den holstenske Stænderforsamling havde klaget over det Åbne Brev til Forbundsagen i Frankfurt am

Main. Da den kgl. kommissær protesterede herimod, nedlagde forsamlingens flertal sine mandater, se: SJy Hi IV, s. 328.

9 Hos oliemøller Schütte i Horsens drøftedes den adresse om forfatningsspørgsmålet, som blev fremlagt i Stænderforsamlingen i Viborg.

LAURIDS SKAU TIL H. N. CLAUSEN 1846 5/9.

Høistærede Herr Professor!

Haderslev, den 5te Septbr. 1846.

Idag er jeg reden herind til Byen i det Haab at finde Brev fra Een eller Anden i Roeskilde¹, men dette Haab svigtede. Nu kan jeg vel vide, at baade Deres Høiærværdighed og de andre Venner have fuldt op at tage vare [paa], og jeg vilde aldrig have ventet Brev, hverken fra Dem eller Nogen i nærværende Øieblik, ligesom der heller ikke kan være synderligt at skrive om. Desuagtet er jeg lidt urolig, fordi jeg ikke veed, om mine Breve ere ankomne til deres Adresse.

Jeg skrev udførligt til Orla Lehmann², inden jeg reiste til Føhr³, fornemmelig som Svar paa et Brev fra ham⁴, hvori han opfordrede mig til Reisen. Tillige bad jeg ham meddele Dem Hovedindholdet. Da jeg kom hjem fra Føhr, skrev jeg atter udførligt til Dem⁵, men sendte Brevet i Couvert til Lehmann. Det er mig nu magtpaaliggende at vide Brevene i Sikkerhed og i rette Hænder, især, fordi jeg skrev temmelig uforbeholden. Jeg er bleven narret eengang med et vigtigt Brev, og Ængstligheden er derved bleven noget større. Hvis altsaa enten De eller Lehmann blot med to Ord vilde underrette mig, om Brevene ere ankomne, vilde jeg derfor være Dem særdeles forbunden.

Pastor Helveg har i Begyndelsen af denne Uge været paa Høiskolen, som han syntes overmaade godt om, især, naar vi kunne drive Seminarieplanen igjennem, som han ligesom alle vi Andre ansee for overordentlig vigtig.

At Th. Olshausen fra Kiel er bragt under Politibedækning til Rendsborg og afleveret i Hovedvagten, veed De vel allerede, men at Borgerne og Pøbelen i Rendsborg har forsøgt at tage ham med Magt ud igjen, har De maaskee ikke hørt endnu. Der flød Blod i denne

Anledning. Saaledes melder min Korrespondent. Ligeledes har Pøbelen i Kiel budt den ny Oberst og Kommandant Høgh velkommen ved at slaae Vinduerne ind til ham og glemte ved denne Leilighed heller ikke Prof. Paulsen⁶. Jo galere, jo bedre!

Man har i den senere Tid, navnlig siden min Hjemkomst fra Før, havt travlt med at bevæge Bønderne til at undertegne Addresser og Petitioner imod det aabne Brev, og jeg har i denne Anledning været paa Farten hver Dag for at forhindre det. I Nordslesvig er det kun lykkedes i et Par Sogne, og det endda kun hos enkelte Beboere. Der maae nu passes vel paa, at man ikke narrer Bønderne til at petitionere til Stænderne i Slesvig i slesvig-holsteinsk Aand, hvilket jeg har hørt, man vilde forsøge, formedelst listigt skrevne Petitioner. Jeg holder nu 4 Spioner, som for billig Priis underretter mig om Alting. Da de Alle have Adgang til de slesv[ig]-holst[einske] Kredse, saa gjøres det derved muligt for mig tidt og ofte at krydse deres Planer. Men reise maae jeg bestandig omkring i Egnen for at styrke de svage Venner, raade og veilede Andre, moderere de voldsomme af vort Parti, skrække og tilintetgjøre Modpartiet, thi det er utroligt, hvilke krampagtige Anstrengelser man gjør for at overvinde os. Betydelige Pengekræfter maae ogsaa være strømmede til fra Syden, thi i de sidste 14 Dage har jeg mærket, at man begynder paa Bestikkelses-systemet, dog uden synderligt Held, ja, der er endog et Par, som under Tausheds Løfte har viist mig deres Korrespondence og fortalt mig om de Pengetilbud, som ere gjorte, og hvorom Brevene give bedre Oplysning. Jeg har allerede gjort den fornødne Anmelding til Tillich desangaende.

Maaskee kan jeg om kort Tid komme efter hele Sammensværgelsen. 20 Personer har Kongen i Sinde at drage i Undersøgelse. Beseler og Olshausen ere de første.

Det er iøvrigt ubehageligt at føre Krig paa saa listig en Maade, men man er nødt dertil, fordi Modpartiet driver denne Methode.

Men, gode Professor! jeg trænger nu til Subsidier og kan ikke godt holde ud længere uden Hjælp. Siden jeg kom hjem fra Landmandsforsamlingen⁷, har jeg forbrugt 250 Rbdlr. i det Offentliges Tjeneste, som jeg har laandt, fordi jeg kunde indsee, at det var nu mere end nogensinde nødvendigt at være virksom. Jeg har nu været paa Før og skal den 18de Sptbr. reise til Horsens ifølge Forlangende af de jydskede Deputerede⁸. Flor har lovet at følge med, men han er jo en

riig Mand. Min Kone taber Modet, naar hun ikke alene skal være Styrmand i Hjemmet og det netop i den travleste Tid, men tillige mærker pekuniær Trang, uagtet hun er en mesterlig Huusholder.

Naar jeg kan holde Heste og Vogn af Gaarden, saa taaler denne ikke videre Offre for det første, da som bekjendt en Landeiendom først efter en 2 a 3 Aars . . .⁹ rigtig Frugter af Flid, og den, jeg eier, netop ved Mod[tagelsen var]⁹ i Uorden formedelst den forrige Eiers Drikkfældighed.

Da Hjælpeforeningen sikkert ingensinde mere end nu kan behøves, og da De ventelig med mig er enig i, at man skal smede, medens Jernet er varmt, og benytte den nærværende Røre til vor Fordeel, saa vil De vist ogsaa indrømme, at jeg har gjort Ret i at røre mig dygtigt, og at jeg ikke – blot paa Grund af Pengemangel – maae begive mig til Roe. Ligesom jeg nu uden at være ubeskeden tør antage, at mine Operationer hidtil i saa vanskelige Forhold have været vel rettede, saaledes tør jeg sikkert ogsaa gjøre mig Haab om, at Comiteen ikke lader mig sidde i Stikken.

Med Consekvens og Styrke synes jeg, vi bør forfølge vor een gang afstukne Bane, og jeg tør vel ikke frygte Beskyldning for Selvroes, som under andre Omstændigheder saa let rammer een i slige Tilfælde, naar jeg tilføier, at enhver Plans *Udførelse* tildeels, ja næsten alene hviler paa mine Skuldre. Hvis altsaa Hjælpeforeningen har Kræfter, tillader jeg mig at bede om Assistance til at dække Deficit med og til at bruge til ny og nødvendige Foretagender.

Ærbødigst

Laurids Skau.

Koch har ogsaa været paa Føhr; han er kommen hjem som Patient, og jeg maae nu ogsaa hjælpe til ved »Dannevirke«¹⁰, da han ikke kan skrive for Øieblikket, skjøndt han er i god Bedring.

S. T. Hr. Professor Clausen.

RA. Lehmanns arkiv; trykt i udtog: Da Sjy vaag VIII, s. 146—147.

1 H. N. Clausen var medlem af Stænderforsamlingen i Roskilde.

2 Skau til Lehmann 1846 18/8.

3 Skau, Flor og tingmand J. A. Schmidt rejste til Føhr 1846 22/8.

4 Lehmann til Skau 1846 11/8.

5 Skau til Clausen 1846 28/8.

6 Episoden findes omtalt i »Dannevirke« 1846 5/9.

7 Landmandsforsamlingen i Odense i slutningen af maj havde Skau deltaget i, skønt det ikke faldt i de

- københavnske liberales smag.
8 Mødet fandt sted hos oliemøller
Schütte i Horsens.
9 Brevet defekt.
10 I »Dannevirke« 1846 23/9 vender
Koch sig imod rygter om, at Lau-

rids Skau skulde have skrevet be-
retningen om den Slesvigske For-
enings fest på Kongens fødselsdag.
»Hiin Mening maa beroe paa en
Misforstaaelse«.

H. N. CLAUSEN TIL LAURIDS SKAU 1846 8/9.

Roeskilde, 8. Septbr. 1846.

Den indsluttede Vexel var allerede bestilt fra Kjøbenhavn, da Deres andet Brev, kjære Skau! indløb til mig, og De maa hermed lade Dem nøie for det Første. Imidlertid erkjende vi ganske, hvor kritisk det nærværende Øieblik er, og hvor vigtigt det er, at De ikke ved Mangel paa Penge skal forhindres fra at operere og contraoperere; naturligviis bliver Mellemrummet indtil Stændertiden ivrigt og snedigt benyttet af vore Modstandere. Naar De derfor ved Laan – jeg tænker paa Flor – kan forskaffe Dem det Fornødne, skal De fremdeles gennem mig i Løbet af October erholde en Vexel lig med den hermed følgende. I Øieblikket ere vi saa overvældede af Arbeide, at vi ikke kunne ændse Andet end den daglige Dont. Jeg behøver altsaa ikke nu at berolige Dem angaaende det tidligere Brev til mig og til Lehmann. Jeg har meddeelt mit til vore Nærmeste og skulde have meddeelt det til Flor, dersom ikke nogle Udtryk deri havde afholdt mig derfra¹. De vil ikke mistyde mig, naar jeg minder Dem om større Varsomhed, jeg kunde sige – om en vis Sømmelighed, naar De skriver eller taler om H[ans] M[ajestæt]. Tro mig, de Ord, man mindst venter eller ønsker det var, bruges tit videst omkring og kunne skade meget.

Ang[aaende] den omskrevne Reise til Horsens veed jeg jo intet nærmere. Jeg antager dog, at Hensigten er at instruere vore jydске Venner, ikke derimod at aftale noget directe Skridt fra Slesvigerne til den vib[orgske] Forsamling; ethvert saadant vilde blive ligefrem tilbageviist af Commissarius². En anden Sag naturligviis er det, om de vib[orgske] Stænder skulde fortjene, hvad de roeskildske ikke fortjene, en officiel Paaskjønnelse fra Slesvigerernes Side for deres patriotiske Sind. Dette vil jeg haabe, og et saadant Actstykke vilde for begge Parter have sin gode Betydning.

Mange Hilsener til Flor!

Deres hengivne
H. N. Clausen.

- 1 Flor... »er jo en riig Mand«, hed det i Skaus sidste brev. Flors velstand hidrørte fra ægteskabet med godsejerdatteren Vilhelmine Fredrikke Zeuthen fra Tølløse.
- 2 Kommissarius tilbageviste netop det

forfatningsforslag, som blev fremlagt i den jyske Stænderforsamling 1846 27/10 under henvisning til »Manglen paa Competence til at tale med om Hertugdømmernes Forhold« og til Kongelovens bestemmelser.

H. N. CLAUSEN TIL LAURIDS SKAU 1846 23/10.

Kjøbenhavn, 23. Oct. 1846.

Angaaende Seminariesagen, som De i Deres sidste Brev¹, kjære Skau! omtaler, da forekommer det mig – og Prof. Schouw er heri enig med mig –, at det vil være rettest at lade Planen gaae sin Gang i den Form, hvortil Kongen engang har sat sit Sind. Vel anseer jeg ikke B[oisen]² for at være Manden til at forestaae en saadan Anstalt, men megen Tid vil han vel heller ikke have tilovers for den, naar han ellers skal blive i det præstelige Embede. Jeg forestiller mig saaledes, at han vilde blive Forstander mere af Navn end af Gavn, undtagen forsaavidt som han vil have lettere ved at sætte de tilbørlige Fordringer igjennem. Dette, mener jeg, er Hovedsagen: at Anstalten bliver udstyret saaledes, at den kan staae ved Siden af Seminariet i Tønder. Bekjendtgjørelsen bebuder jo ogsaa et »fuldstændigt« dansk Seminarium, men det gjælder om fra først af ikke at stille Fordringerne for lavt.

At F[lor] saa aldeles har fordærvet sin Stilling hos Kongen, er slemt nok, skjøndt det vel vanskeligt kunde undgaaes. Af en studeret Mand og en Mand fra Kongeriget taaler Kongen ikke det Samme som af sin slesvigske Bonde og Borger, og det er jo ogsaa i sin Orden, at Disse føre det egenlige Hovedord i Alt, der angaaer dem nærmest. Hvorom Alting er, maa det naturligviis søges forebygget, at F[lor] ikke personligen gjentager Forsøg, der kun vilde skade Sagen. Maaskee vil jeg faae den bedste Leilighed til at give ham dette at forstaae, naar han kommer til Byen, uden at han skal mærke, hvorfra Kundskaben stammer.

Sprog-Patentet³ staaer da nu for det Første. Men vi vente nu den dansk-slesvigske Petition⁴ og fortrøste os til dens Virkning i Fremtiden. Lykkes det at faae Dem ind i Stændersalen næste Gang, hvad Kongen sagtens personligt ønsker, vilde De have god Leilighed til at gjøre Deres Indtrædelse afhængig af, at De som dansk Mand uden Videre havde Ret til at bruge Deres Modersmaal.

Jeg er ganske enig med Dem i det Forkeerte i nu at ville forelægge de længe fortydskede og under tydsk Indflydelse forkuede Districter det Spørgsmaal, om de vilde have Tydsk i Kirke og Skole ombyttet med Dansk, en Forholdsregel, der maatte synes ligefrem anlagt paa at berede Tydskheden en Triumph. Men jeg troer, at der virkelig tænkes eller er tænkt derpaa, og det var derfor vist godt, at De gennem Tillisch søgte at faae Dette forebygget – at falde med Døren ind i Huset.

Ved at sende Dem indlagte Vexel har jeg tillige fra Gross[erer] Meinert at melde Dem, at der hos ham staae 1100 Rbdl., indkomne af Subskription, til Deres Raadighed til 1. Novbr., og at han kun venter Underretning fra Dem, hvorledes De helst ønsker dem tilsendt.

I Viborg vil Nationalitets-Andragendet da nu ikke kunne gjen-
tages, men jeg haaber, at Jyderne ville skaffe sig Luft gennem en
Adresse; men kan den faae Fynd og Krav, saa kommer det ikke
saa væsenligt an paa Formen, uagtet et Petitions-Forbud her er
skandaløst.

Deres hengivenste

H. N. Clausen.

KB. NKS 1727.

1 Synes ikke bevaret.

2 At der var tale om pastor Boisen i Vonsbæk, ses bl. a. af: Skau til Marckmann 1846 13/10, og: Marckmann til Skau 1847 7/5.

3 Sprogpatentet af 1844 29/3, der var blevet udstedt provisorisk, blev 1846

13/10 erklæret for endelig lov.

4 Det blev til »Nordslesvigsk Folke-Adresse« i 1847. Det hed heri bl. a.: »Vi ønske helst at blive, hvad vi hidtil have været; vi ønske ikke at incorporeres i Danmark, men endnu langt mindre i Tydskland.»

LAURIDS SKAU TIL H. N. CLAUSEN 1847 23/2.

Houst, den 23de Febr. 1847.

Herr Professor Clausen!

Tilgiv, at jeg henvender mig til Deres Høiærværdighed om Raad i et temmelig vigtigt Anliggende.

Igaar var jeg i Haderslev, og hørte da, at Kammerherre og Regeringspræsident Scheel var hos Amtmanden, hvorfor jeg strax gik derhen for at gjøre min Opvartning¹. Jeg blev paafaldende vel modtagen, og jeg mærkede, at han gjerne vilde tale med mig. I 1½ Time gennemgik vi Dagens vigtigste Themaer, og jeg fortalte ham en

heel Deel af de Erfaringer, som Flor og jeg nylig have gjort paa en Reise til Flensborg, Als, Apenrade o.s.v.

Han forskede nøie efter Alt og talte med en Aabenhed, som jeg langt fra kunde gjøre Fordring paa, ei alene om Personer, men ogsaa om Regjeringsplaner, og spurgte om min Mening med Hensyn til sammes Følger.

Fremdeles fortalte han mig om de 10000 Bønders mærkelige Erklæring i Anledning af Kirke- og Skolesproget i Tønderegnet, men tilføiede, *at man naturligviis aldeles ikke kunde reflektere noget paa en saadan Erklæring, som sandsynlig var Fanatismens Værk*² Endvidere fortalte han, at Amthuset i Flensborg havde givet Indberetning om Sprogforholdene, hvoraft fremgik, at Folkesproget næsten uden Undtagelse var Dansk i hele Flensborg Amt, men det var fordærvet og blev talt slet.

Endelig sagde han, at efter de nærværende Regjeringsprinciper kunde *politiske Foreninger* aldeles ikke tillades, og han vilde derfor *underhaanden* give mig Vink om, at de vilde blive forbudne. Han foreslog mig derfor, at jeg skulde foranledige, at den Slesvigske Forening *frivillig opløste sig*, da man nødigt vilde forbyde den, fordi man vidste meget godt, at vi vare skikkelige, brave Folk, og han antog derfor, at det vilde være behageligere for os *selv* at udføre Opløsningen, og Regjeringen vilde da strax opløse den Slesvig-Holst[eenske] patriotiske Forening, som ogsaa har sit Sæde i Haderslev. Han forestillede mig – da jeg paa Grund af Høiskolen gjorde Indvendinger –, at vi med den nærværende Høiskoledirection i Spidsen kunde danne et Høiskole- eller Oplysningsselskab, hvormed vi i sin Tid kunde erstatte Foreningen, og at vore Kræfter ikke vare saa vidt splittede, at vi jo godt gjennem de samme Personer som hidtil kunde operere med Petitioner o.s.v. til Stænder eller Konge, uden at vi vilde komme til at savne den offentlige politiske Forening synderligt. Derimod var den Sl[esvig]-Holstenske Forening af en anden Natur, fordi dens Medlemmer vare adspalttede vidt og bredt, og kunne ved at forbydes ikke alene knuses af *Navn*, men ogsaa af *Gavn*. Naar derimod begge Foreninger vedbleve at bestaae ved Siden af hinanden, vilde vor Forening snart blive overvældet af den anden, fordi den var i Besiddelse af Intelligents og desuden frygtelige pecuniære Kræfter, som af Ridderskabet stilles til Disposition o.s.v., o.s.v.

Flor og jeg har tidligere haft den Plan at opløse Foreningen og

paa sammes Ruiner bygge et Oplysningsselskab, men dengang troede vi ved nøiere Eftertanke at burde opgive denne Plan. Nu derimod stiller Forholdene sig anderledes, og selv om vi indsee, at det i Grunden er despotiske Forholdsregler, som Regjeringen hylder, saa bliver det desuagtet et Spørgsmaal, om ikke *Klogskab* tilsiger os at see igjennem Fingrene med Sligt *for Øieblikket* og at benytte sig af den Fordeel, vi nu have, idet vi veed lidt Besked om Regjeringens Planer, og ved et fiint Spil at frelse vor egen Ære uden at tabe Noget i det Nationale, og derimod ved hiin Forholdsregel at hjælpe Regjeringen imod fælleds Fjender.

Een af Dagene tager jeg til Rødding for at tale med Flor om denne Sag, men næste Mandag skal vi have Generalforsamling, og det vil da ventelig komme paa Bane. Jeg beder imidlertid om Deres Mening tilkjendegivet forinden og haaber, at De enten paa Fredag Aften eller senest Løverdag Aften sender mig nogle Linier, som jeg da faaer Søndag eller Mandag Formiddag.

Scheel bad mig om ikke at fortælle Samtalen til andre end de Venner, som jeg fuldkommen kunde stole paa, hvilket jeg troer at burde tilføie.

Igaar blev Kammerjunker og Amtsforvalter v. Kroghs Søn og en Skolelærer Jargstorf idømte hver 10 Rbdlr's Mulkt og Omkostningernes Erstatning formedelst deres paa Fastelavnssøndag om Natten udførte tappre Sl[esvig-]Holsteenske Krigsbedrift, da de nemlig itu-slog Politimesterens Vinduer³.

Flor og jeg forberedte paa vor Reise til Flensborg, Als o.s.v. et Møde af alle Deputerede og Supleanter, som høre til vort Partie, 16 Personer, som ventelig vil blive afholdt i Apenrade den 12. Marts.

Scheel fortalte mig, at Kongen vilde udnævne tvende dansksindede Præster til at tage Deel i Stændersamlingen.

Ærbødigst.

Laurids Skau.

KB. NKS 3316; trykt: Da Sfy vaag VIII, s. 163—165.

- 1 Regeringspræsident Scheele havde ved reskript af 1847 6/2 bremset »Itzehoer Wochenblatt«s ytringsfrihed og havde i det hele gennemført en fastere kurs for slesvig-holstenismen.
- 2 Harald V. Fiedler har i brev af 1847 5/2 til Skau givet udtryk for

den udbredte skuffelse, som valgene til stændersamlingen i 1847 havde bevirket til trods for de gode resultater i de nordslesvigske landdistrikter: »Netop i disse Dage er jeg ifærd med at opkræve Bidrag i Nationalitetens Interesse, har Bud i Øst, V., S.

og Nord, maa selv ud og holde Styr paa Hjorden, ellers gjør den Rebellion, maa høre Grovheder og Vanskeligheder for 1 mark og 8 sk. og endda skrive Qvitteringer i 100-deviis for slige Summer. Nogle nægter reent ud at give meer, Andre sige: Det kan ikke hjælpe, Faa ere Troende, som holde ud til Enden. Valgene i de allernordligste Byer træffe de vildeste Landsforrædere, Esmarch i Sønderborg, Lüders i Husum, Bremer i Haderslev o.s.v., er

det ikke Tegn til, at Separatismen har naaet ind paa selve det danske Sprogs Gebet? I et dansk Landdistrikt omkr. Tønder vælge af 10.000 Beboere 3 dansk, Resten tydsk Skole- og Kirkesprog« (KB. NKS 1727).
3 Skau har omtalt denne begivenhed, der fandt sted natten mellem 14/2 og 15/2, i »Hans Nissen i Hammelef«, s. 103. — Politimesteren var borgmester G. Lassen, som den danske opposition nu begyndte at anerkende som dansksindet.

H. N. CLAUSEN TIL LAURIDS SKAU 1847 27/2.

Kjøbenhavn, 27. Febr. 1847.

Deres Brev¹, kjære Skau! har jeg sendt til Prof. Schouw – uden at tilføie Noget om min Mening ang[aaende] Sagen – for at erfare hans selvstændige Dom, og vedlagt sender jeg hans Svar².

Selv tilføier jeg denne Betragtning: Dersom den Sl[esvigske] F[orening] opløste sig nu uden offentlig Foranledning, da vilde dette Skridt enten blive forstaaet, hvad Motivet angaaer, eller ikke blive forstaaet. I første Tilfælde vilde Foreningen maatte komme til at høre ilde for den Servilitet, hvormed den i Modsætning til det tydske Parti viser sig villig til at arbeide Regeringen i Hænderne ved dens Fremskriden imod folkeligt Liv. I andet Tilfælde vilde Selvopløsningen blive taget som en Fallit-Erklæring, som Man vilde vide at føre sig til Nytte paa den meest frugtbringende Maade. Jeg formaaer derfor ikke at opdage noget Klogt eller Velberegnete i at give efter, men mener, at – saaledes som oftest – det rene og værdige Spil ogsaa er det klogeste. Regerings-Forbuddet vil Enhver forstaae, og at den Slesv[igske] Forening da maa opløse sig som Offer for et Vaaben, hvis Slag er beregnet paa den anden Side, er i sin Orden, men Foreningen vil da have Leilighed og Opfordring til at erklære sig om den Stilling, den har indtaget til Landet og Regeringen, til Landets og Regeringens Fjender, og paa hæderlig og aabenlyst Maade kunne afstikke sig snevrere Grændser for sin Virken som Samfund for Danskhedens Bevarelse i Slesvig, hvorved Politikken staaer udenfor. Iøvrigt vil lignende Udvei staae Modpartiet aaben,

og jeg seer derfor ikke ret, hvad der skal komme ud af denne Forholdsregel.

Prof. Paulsen har nylig gennem min Haand indgivet en Memorial til O. Moltke ang[aaende] de slesv[igske] Forholds Ordning, navnlig den administrative Forbindelses Løsning, men som foreløbig og let udførlig Foranstaltning andraget paa Oprettelse af et dansk Departement i den Gottorpske Regering³. Dette synes mig at være et Punkt, hvortil der burde arbeides kraftigt hen – og fremdeles paa den Haderslevske Skoles Fordanskning. Ved dansk Militairs Indlægning veed jeg, der er rørt fra flere Sider. Ogsaa herpaa burde deroverfor drives atter og atter.

Er der ingen Udvei til at møde de Flyveblade, der kastes ud iblandt Bønder og Soldater, med lignende? Affattelsen kunde dog ikke koste stort Arbejde, og til en saadan Virksomhed vilde der vel her være Raad til at skaffe Penge.

Min bedste Hilsen til Flor og alle gode Landsmænd.

Deres

H. N. Clausen.

KB. NKS 1727; trykt: Da Pol Br III, s. 320—321.

1 Skau til Clausen 1847 23/2, jvf. Skau til Ploug 1847 23/2.

2 J. F. Schouw til H. N. Clausen 1847 27/2:

»Hvis jeg var Formand for den slesvigske Forening vilde jeg aldeles ikke indlade mig paa S[cheel]s Forslag. Foreningen er jo stiftet med det anerkendte Maal at bevare den danske Nationalitet og Slesvigs Selvstændighed, og dertil er jo langt stærkere Opfordring nu end dengang Selskabet blev stiftet. En Selv-Opløsning er saaledes, som mig synes, ikke til at motivere hverken for en Generalforsamling eller Publikum. Det eneste, man kan concedere, er ikke at føre svær Anke over Regieringen, hvis den ophæver Foreningen, hvilket fra dens Standpunkt maaskee er nødvendigt. Vil den vise en Opmærksomhed, kan den jo nok i Opløsnings Decretet tilkiendegive, at den ikke misbil-

liger Foreningens Færd, men kun hæver den for Principets Skyld. Da en saadan Selv-Ophævelse er saa umotiveret, vil Sammenhængen jo desuden strax være klar, og i Realiteten altsaa intet vindes ved denne Maneuvre. Paa den anden Side er en saadan frivillig Renunciation paa Folkets politiske Virksomhed netop i nærværende Øjeblik højst nedtrykkende for Opinionen« (KB. NKS 1727).

3 Chr. Paulsen til Chr. Flor 1847 26/2: »Fra Clausen hører jeg, at De har haft betydende Samtale med Stemmann, og at Kongen har givet L. Skau det Tilsagn, at jeg skulde være Universitetets Deputerede. Vi skal nu se, om det bliver ved Snak... Jeg vilde ønske, at jeg som De kunde opsigte ham hele Embedsforholdet... Clausen opfordrede mig til at skrive enten til Kongen, Stemmann eller O. Moltke. Til den første havde jeg ikke

Lyst at skrive. Men den sidste (om hvem jeg allerede af Falcks Mund paa tredie Sted havde hørt, at han var virksom med Planer til Hertugdømmernes Pacification) har jeg til-

skrevet et Par Ark om vore Tilstande og navnlig, som det meest paa-trængende henviist til Opsyn med Skolebøgerne« (KB. NKS 1766; trykt: Da SJy vaag VIII, s. 167).

LAURIDS SKAU TIL H. N. CLAUSEN [1847, efter 17/3].

Høiærværdige Herr Professor Clausen!

Det er nu en rum Tid, siden De sidst hørte fra mig, men da jeg har seet Prof. Flor skrive til Dem, saa antog jeg, at Efterretninger fra min Haand vare – om ikke ganske overflødige – saa dog altfor lidetsigende til at kunne interessere Deres Høiærværdighed, hvis Tid sagtens er dygtig optaget.

Det indlagte Brev¹ burde jeg vel egentlig ikke lade Nogen see, men da det baade giver Oplysninger om vigtige Ting og tillige lader os kaste et Blik ind i de Forhandlinger, som pleies med Kongen, da det fremdeles i et og andet Anliggende maaskee kunde foranledige, at der vorder tagne særegne Forholdsregler, t. Ex., om jeg – da det synes, som min Stemme ikke er ganske uden Betydning – udgav et Skrift eller skrev et omhyggelig udarbejdet Brev, hvori det godtgjortes, at f. Ex. en Constitution aldeles ikke er nogen Umulighed for Øieblikket, eller hvorledes Nationaliteten bedst kunde conserve-res, naar man havde Renten af en Million at disponere over o.s.v., o.s.v., saa har jeg ikke troet at kunne forsvare at beholde Brevet som en Hemmelighed for mig selv, men snarere anseet mig ligefrem forpligtet til at meddele Dem det, hvorhos jeg beder om at faae det tilbage igjen, saasnt De og maaskee Prof. Schouw har læst det.

I Slutningen af Brevet omtales Noget, der kunde see ud som Ufor-sigtighed fra min Side, naar Sagens sande Sammenhæng ikke kjen-des. Derfor være det mig tilladt lidt nærmere at belyse samme. Maa-see har Boisen fortalt Deres Høiærværdighed, at hans Svoger Agent Bruun havde faaet Brev fra mig, og at dette Brev uden mit Vidende og Villie af Boisen er oplæst for Carl Moltke. Jeg meddeelte deri en Beretning om de Optøier, som fandt Sted i Haderslev Fastelavns-søndag Nat², *ikke som Noget, jeg selv var Øienvidne til, men ordret efter Overpolitiets Fortælling til mig*. Blandt andet forekom ogsaa deri en Fortælling om, at Kammerherre v. Bille fra Hamborg, som reiste til Kjbhvn., ingen Logie kunde faae, uagtet han i Forveien havde bestilt samme, og at han blev udpeben o.s.v. At han ikke kun-

de faae Logie, er sandt; at man peeb efter ham, da han kjørte, er ogsaa sandt, men han hørte det neppe. Derimod er det ikke sandt, at Postheste bleve ham nægtede, endskjøndt Overpolitiet dog maatte drive paa, for at de kunde komme frem med den tilbørlige Hurtighed. Endelig troer jeg, at der har fundet en Forvexling Sted mellem Bille og en anden Herre, som samme Nat var i Haderslev. Men ganske opklaret bliver Sagen neppe, da selv Slesv[ig]-Holstenerne ikke ere enige indbyrdes om, hvorledes det er gaaet til. Alt, hvad jeg derimod i Brevet fortalte om de øvrige Spektakler, er bogstaveligt sandt, og en Retsdom ligger nu som Vidnesbyrd.

Imidlertid er det ubehageligt for mig, naar Mænd som Boisen, hvem man baade er tilbøielig og næsten tvungen til at stole paa, ikke dækker een for mulig Bagsmæk, thi for det første var han uberettiget til paa denne Maade uden Tilladelse at bruge mit Brev, og for det andet gjorde Mangelen af denne Tilladelse det til saameget alvorligere Pligt at benytte samme med al mulig Forsigtighed. Men dette har den gode Boisen ikke gjort. Tvertimod har han givet Alt et Udseende, *som om jeg personlig havde været tilstede*, og naar der da bagefter viser sig noget mindre Rigtigt i Beretningen, saa maae en saadan Misbrug af mit Navn naturligviis nedbryde min Anseelse hos slige høie Personer. Men nok herom.

Prof. Flor har endnu gjort det langt værre. De veed, jeg havde en lang Samtale i Haderslev med Scheel. Paa Grund af dens Indhold var jeg tvungen til at meddele Koch noget deraf, og denne skrev derpaa det Væsentligste deraf i et Brev til Flor.

Dette Brev gaaer Professoren nu med i Lommen i mange Dage til- ligemed mange andre vigtige Papirer, t. Ex. tvende Breve fra hans Frue, men, hvad der er det dummeste, han havde dem i Lommen paa en gammel Overfrakke, som han paa Reiser almindelig bruger til at dække over Knæerne. Da han nu med Extrapost reiser til Rødding, er han uforsigtig nok til at glemme Overfrakken i Vognen, og denne kommer nu med til Postholderiet i Haderslev. Istedetfor at lade den hente ved en Expres, som han burde have gjort, skriver han blot et Brev til Schmidt i Haderslev, der først ankommer 4 Dage efter, og saaledes havde den slesv[ig]-holsteenske Postholder med hans Drabanter Tid nok til at visitere Papirerne. Tænk Dem nu min Forskrækkelse, da jeg i Tirsdags hører i Haderslev, at Kochs Brev har cirkuleret blandt vore arrigste Fjender! Jeg er formelig com-

promitteret derved, thi det er noget Væsentligt af min Samtale med Scheel, som deri er omtalt. Jeg havde lovet Scheel, at Sl[esvig]-Holstenerne ikke skulde faae noget at vide derom, og nu har min klogeste og troeste Ven ved Uforsigtighed stillet mig blot!!! Paa denne Maade er det en Umulighed, at jeg kan bevare mit Navns Anseelse. Jeg stod mig i Grunden godt baade med Moltke og Scheel, og vi kunne maaskee have draget Nytte for Sagen deraf gjennem min Personlighed, men nu maae disse Mænd naturligviis faae Mistanke til min Paalidelighed, uagtet jeg er saa uskyldig, som nogen offentlig Personlighed under lignende Forhold kan være. Det er for mig saa haardt, at jeg ikke i lang Tid har ærgret mig saa stærkt over Noget som dette.

Jeg er mere end een Gang bleven beskyldt for at være indiscret, uden at jeg har kunnet opdage Grunden, men nu bliver det mig klart, thi i det Øieblik man ikke med fuldkommen Tillid kan stole paa Mænd som Flor og Boisen, saa veed jeg virkelig ikke, hvorledes man vil kunne udrette noget. Men min gamle Erfaring stadfæster sig ogsaa her: det duer ikke at skrive, langt hellere reise personlig, men det koster Penge! Atter en Ulykke.

Af »Dannevirke«³ har De seet, at vore Deputerede og Suppleanter have den 12. Marts været samlede i Apenrade. Ogsaa derover ærgrer jeg mig, thi der er ikke kommet Noget ud af Forsamlingen undtagen lidt personligt Bekjendtskab, og derfor maae lurvet Forfængelighed ene bære Skylden, hvorfor det ussle Resultat smelter mig saamegetmere. De veed maaskee, at Flor reiste med mig til Flensborg, Sønderborg og Als for at tale personligt med Deputerede og Suppleanter. (Det var i min Befordring, og jeg betalte hele Reisen, 14 Specier). I Flensborg blev det strax galt, idet Flor og Jensen aldeles ikke kan komme tilrette. Flor taler ofte med Ringeagt om Andres Mening og lader den mindre Lærde og Begavede føle Overvægten haardt. Dette saarede baade Jensen og Cancelliraad Schmidt, og Følgen blev, at de bleve ærgerlige og vilde intet Svar give. Om Natten grublede jeg over dette, og næste Morgen gik jeg til Jensen, smigrede ham, bildte ham ind, at det var *hans* Mening, som Flor fremsatte, og at det blot var i *Formen*, at Misforstaelsen havde sin Rod. Kort sagt: jeg kunde svøbe ham om en Finger, og han gik nu ind paa Alt. Da vi nu skulde reise, blev Flor noget forundret over en Forandring, der syntes fremtryllet, men da det ikke utydeligt

blev sagt, at man nok ønskede *min*, men ikke *hans* Nærværelse ved det foreslaaede Møde, saa er det jo menneskeligt og for en Mand som Flor naturligt, at det generede ham lidt.

Jeg gider ikke fortalt alle de Reiser, Udgifter, Ubehageligheder o.s.v., som ramte mig, inden Mødet endelig blev bestemt, men jeg havde overbeviist mig om, at Ideen var god, jeg var enig med mange Deputerede i, hvad der skulde foretages, navnlig ogsaa om et Andragende til Kongen, og for Sagens Skyld var det derfor min Pligt at bære Alt med Taalmodighed. Det glædede mig, at jeg maaskee kunde staae bagved og bringe de Herrer til at gjøre Noget; fik jeg ingen Ære derfor, saa var dette mig ligegyldigt, thi min Forfængelighed forlanger blot den Tilfredsstillelse, *at der skeer Noget*.

Imidlertid havde Flor en hemmelig Samtale med Agent Bruun. Hvad disse Herrer have forhandlet, veed jeg ikke, men Følgen af deres Forhandling var den, at Flor Dagen efter anmodede mig om at blive hjemme⁴, og paa mine Indvendinger, at der ikke skete Noget, at det vilde blive ved Snakken, Æden og Drikken o.s.v, svarede han, at han havde instrueret Bruun saagodt, at der ikke var Noget at befrygte. Tvivlende besluttede jeg at lyde min gamle Mesters Raad. Jeg vidste, han var klogere end jeg i mange Ting, og ialfald havde jeg Respekt for hans hvide Haar.

Agent Bruun er en dygtig, men tillige meget forfængelig Mand. Jeg veed, det generer ham, naar jeg ved en slig Leilighed staaer ved hans Side, fordi Vorherre har begavet mig langt bedre, og jeg er ganske anderledes hjemme, ligesom ogsaa mere øvet i den politiske Debat end han og har tillige mere parlamentarisk Force. At denne Mand altsaa ikke ønskede min Nærværelse, er let at indsee, men at Flor kunde dele hans Mening, er underligt, medmindre det skulde saare hans ømme Side, at jeg kom til at udføre det, som han selv gjerne vilde, men aldeles ikke kunde, fordi Hovedmændene ikke kan lide ham. Dette drister jeg mig imidlertid ikke til at paastaae. Jeg er jo kun en Dreng ligeoverfor Flor, som jeg baade elsker og agter, og hvis gode Sider ingen kjender bedre end jeg⁵.

Men Følgerne kommer nu over mit Hoved. Flensborgerne skjænder i Breve paa mig for min Udeblivelse og skriver blandt andet følgende: »Vi manglede Ild, Energi, Seighed og Mod i Forsamlingen, vi manglede Deres Bekjendtskab med alle Personligheder og det derpaa byggede Talent til at behandle Enhver efter sin individuelle

Karakter, vi manglede denne glødende Kjærlighed til en god Sag, som gjennem Deres klare og faste Stemme øieblikkelig vilde have meddeelt sig til Enhver af os og løsnet vore Tunger. Vi forbleve kolde, thi vi manglede Ilden«. Om jeg nu havde formaaet at erstatte alle disse Mangler, maae jeg betvivle, men vist er det, at der *kunde* være blevet udrettet Noget, naar jeg havde været der. Dette er altsaa Lønnen for alle Opofrelser, Reiser og Umage! At det giver mig rigeligt Stof til Ærgrelser, behøver jeg neppe at fortælle.

De vil i indlagte Brev see, at jeg opfordres til at komme til Sjælland i Forsommeren for at gjøre Bekjendtskab med den gamle Moltke⁶. Jeg beder Dem nu sige mig Deres Mening herom, og hvorvidt De synes, jeg skal lægge an paa at vedligeholde denne Forbindelse, og om jeg overhoved bør tage derover. Herved maae heller ikke tabs af Sigte, at det jo altid koster Penge at reise denne Tour. Paa den anden Side var det jo ogsaa muligt, og i Vinter er det mere end een Gang skeet, at Raisonnements, som jeg gjennem Fiedler har tyldet i den Gamle, igjen af denne ere fremsatte til Kongen – ikke som Noget, der kom fra mig, men derimod som Produkt af hans egen Hjerne. Dette er efter mit Skjønnende ikke uvigtigt, og man maae betænke sig lidt, inden man afskjærer sig selv denne Vei, hvoraf der i mulig indtrædende Tilfælde kan komme meget Nyttigt til Resultat. I al Fald kan man dog faae noget at vide.

Naar Deres Høiærværdighed tilbagesender indlagte Brev, tør jeg vel altsaa vente nogle Linier fra Dem i Anledning af denne Reise til Sjælland. Det Brev, som fulgte med de trede Skrifter af »Navne«⁷, indeholdende Subscriptionsplaner, har jeg afleveret til Provst Janssen, som lovede at sørge for deres Udbredelse.

Ærbødigst

Laurids Skau.

R.A. »Syvstjernen«s arkiv.

- 1 H. V. Fiedler til Skau 1847 13/3, se: Skau til Ploug 1847 17/3, hvor et udtog af dette brev er anført i note
2. Se endvidere: Marckmann til Skau 1847 20/3, spec. note 2.
- 2 Fastelavnssøndag 1847 var 15/2.
- 3 »Dannevirke« 1847 17/3 melder om et fællesmøde i Åbenrå 1847 12/3 af de dansksindede deputerede fra Nordslesvig og om en takkeadresse,

- som tre sognefogeder fra Haderslev amt overrakte agent Jensen og senator P. Nielsen i Flensborg.
- 4 Skau var jo ikke deputeret.
- 5 Smlgn.: Skau til Flor 1855 1/11: »Jeg holder ikke meget af at sige Nogen Behageligheder lige i Øinene; maa-skee turde det dog her være mig tilladt at sige Dem, at jeg hverken nu eller nogensinde har glemt, at jeg

uden Dem endnu havde boet i Sommersted, ukjendt i en videre Kreds og uden Navn i Historien« (KB. NKS 1766; trykt: Da SJy vaag V, s. 54, fodnoten).

6 Fiedler til Skau 1847 13/3: »Den Gamle [d. e. Otto Joachim Moltke] vil endelig tale med Dig, men Du maa ikke faae Lov til at komme til Espe. Derimod haaber han, at Du

vil besøge mig ell. Scavenius [til Basnæs] til Forsommeren, og at vi her ville give ham Leilighed til at gjøre Dit Bekjendtskab (KB. NKS 1727).

7 Pseudonym for Peder Hjort, der i 1847 udgav sine »Udtog af Breve til en Ven i Sjælland om Det slesvig-holsteenske Røre«.

H. N. CLAUSEN TIL LAURIDS SKAU 1847 29/3.

Kjøbenhavn, 29. Marts 1847.

Deres Skrivelse¹, kjære Skau! har jeg – som jeg antog at være Deres Ønske – meddeelt mine Colleger i Comiteen² (det tilbagefølgende Brev har alene Prof. Schouw læst), og jeg er bemyndiget til at tilbyde Dem 100 Rbdr., som, uagtet de rigtignok maae laanes andetstedsfra, staae til Deres Disposition, naar det ønskes. Jo mere vi glæde os over, at der kommer større Liv og Røre i vore slesvigske Landsmænd, end der nogensinde før har været, desto vigtigere er det, at de bevægende Fjedre ikke blive hæmmede.

Gamle [Otto Joachim] Moltke er mig – efter hvad jeg har hørt om ham – en mystisk Person, i alt fald uden Tvivl en Rest af Frederik 6.s Regeringsskole, der kun har Respect for og Tro paa Monarchiets Ret og Magt uden at kunne erkjende Folkekræfternes Betydning og det nationale Elements Vigtighed, men jeg vil derfor ikke nægte, at det kan være ret godt at søge Forbindelse med ham, naar der kun ikke bygges paa ham eller paa Nogen af Dem, der udelukkende have den agnatiske Interesse for Øie.

Markmann kom da ikke til Oxenvad³, hvorpaa han nok netop i Tillid til Moltkes Indflydelse havde gjort Regning temmelig sikkert. Det gjør mig ondt, at det ikke gik igjennem. Hans Huus vilde have kunnet afgive et godt Foreningspunkt for de gode Kræfter. Jo mere disse komme i friere Bevægelse, desto lettere vil det kunne skee, at de fristes til at dele sig og indslaae enhver sin Vei, hvorved den ene vilde kunne komme til at krydse og hindre den anden. Af Alt vilde det være det Beklageligste, og der vilde intet Øieblik blive spildt til fra den anden Side at faae Mistroens og Misundelsens giftige Sæd udsaaet iblandt dem⁴, der hidtil have holdt sammen og

kun ved fremdeles at holde sammen ville være i Stand til at udvirke Noget. Dette indseer De vist ligesaa vel som jeg og er enig med mig i, at alle egoistiske Hensyn og alle personlige Misforstaaelser bør trænges tilbage med Magt, at ikke den forenede Stræben og Virken skal lide under smaalige Interesser. Det kan stundom være stort nok at bære, naar Forfængeligheden trænger sig frem eller Egenviljen vil raade alene, men da at give efter, saavidt det tør skee, er at bringe den fælleds gode Sag et smukt og fortjenstligt Offer.

Det er virkelig fortrædelige Sammenstød, der have kunnet kaste et Skin paa Dem af en Mangel paa Discretion, som det vistnok er af den allerstørste Vigtighed – skjøndt ofte vanskeligt nok – at undgaae. Maaskee var det ogsaa i den Henseende ret tjenligt, at De kunde faae Leilighed til personlig Retfærdiggjørelse hos Vedkommende⁵.

M[anicus']s Skrift⁶ har fundet saa god Optagelse, at det maaskee kunde opmuntre ham til tiere at tage til Pennen. Flor's Ankomst see vi her med Længsel imøde⁷.

Deres hengivenste
H. N. Clausen.

KB. NKS 1727; trykt i udtog: Da Pol Br III, s. 329—330.

1 Foranstående brev.

2 »Syvstjernen«.

3 Marckmann havde søgt Oksenvad-Jels præstekald, men det blev givet til Peter Jürgensen, se: Marckmann til Skau 1847 27/3.

4 Allerede 1846 15/12 — for øvrigt i anledning af en ansøgning fra Peter Chr. Koch — skrev J. F. Schouw til sine medarbejdere i »Syvstjernen«: »Vore slesvigske Medstridere have to slemme Vaner, den ene, at de blive vrede, naar man ikke strax opfylder alle deres Ønsker, den anden, at de

ere skinsyge indbyrdes« (RA. »Syvstjernen«s arkiv).

5 Sagen drejer sig om pastor Boisen i Vonsbæk, se: Marckmann til Skau 1847 20/3, spec. note 2.

6 »Kort Udsigt over de separatistiske, saakaldte slesvigholsteenske Partibevægelser i den danske Stat« af C. Henriksen. Udgivet med et Forord af Laurids Skau. Se i øvrigt: Marckmann til Skau 1847 10/2.

7 Flor havde til hensigt at forlade Rødding højskole, hvor Fr. Helweg nu var forstander.

LAURIDS SKAU TIL H. N. CLAUSEN 1850 30/4.

Herr Minister!

Allerede under 28de Marts d. A. modtog jeg fra Thingmand J. A. Schmidt i Haderslev¹ en Skrivelse, hvori han leverer en Oversigt over Høiskolens Status, der i det Væsentlige var følgende:

Indtægt:

Tilgodehavende hos Forpagteren Hr. [A. H.]
Posselt, som nu er Slesvig-Holstener 340 rd. Courant.

Udgift:

Resterende Renter, ialt cirka 400 rd. Courant.
Udlæg til Forskjelligt, foranlediget ved Kri-
gen 74 rd. 1 sk. Courant.
Resterende Regninger, som *skal* betales 54 rd. 2 sk. Courant.
Til adskillige Udgifter 45 rd. Courant.

Udgift: 573 rd. 3 sk. Courant.

Indtægt: 340 rd. Courant.

I de sidste 2¹/₂ Aar et Deficit af i Alt: 233 rd. Courant.

Denne Status er opgjort til 1. Mai 1850.

Men paa Grund af Forholdene nægter Hr. Posselt at betale hele den kontraktmæssig resterende Sum og forsøger at prutte². At indklage ham, saalænge vi have en Oprører til Herredsfoged³ og endnu værre Gavtyve i Slesvig, vilde efter Schmidts udtalte Mening være Galmandsværk, og *derpaa* stoler Herr Posselt, og *derpaa* baserer han sin Vægning.

Indtil et bedre Forhold indtræder, er Spørgsmaalet altsaa om at holde ud med at præstere Præstanda, og ifølge Schmidts Skrivelse har Hr. Ministeren⁴ givet ham personlig Haab om endnu at kunne komme Høiskolen til Hjælp.

At begynde paa at indkræve Bidrag af den Slesv[igske] Forenings Medlemmer i dette Øieblik, vilde være i høieste Grad uklogt og upolitisk, og der er altsaa intet andet Valg end at betale eller fal- lere. Det Sidste vilde vistnok være uforsvarligt, og Schmidt tilskri- ver mig nu under 28de April, at han kun har 8te Dages Betæknings- tid. Da jeg havde ventet, at en anden Overret var bleven instal- leret i Løbet af April Maaned, saa har jeg af denne Grund opsat at tilskrive Dem, eftersom vi da kunde havt grundet Haab om, at Hr. Posselt vilde betalt sin Gjeld, og Deficitet havde let ladet sig ordne. Men dette er ikke skeet. Forholdet er det samme som for 2 Aar siden, og Betaling kan ikke opsættes længere. Spørgsmaalet er derfor, om Herr Ministeren kan hitte paa Udveie til denne Sums Tilveiebringelse.

For en kort Tid kan efter Schmidts Brev erhverves Kredit for

omtrent 250 rd., men det er efter min Mening kun Galgenfrist, som det var klogere ikke at benytte, naar der var Mulighed i at tilveiebringe det hele Beløb med 573 rd. Courant.

Jeg skulde derfor ærbødigst bede Hr. Ministeren om at tage Dem af denne Sag, saa at vi idetmindste inden 8te Dage kunde sige Hr. Thingmand Schmidt Besked om, naar og hvormeget han kan disponere over for at faae de værste Kreditorer fra Halsen.

Kjhbvn., 30/4 50.

Ærbødigst

Laurids Skau.

*Høivelbaarne og Høiærværdige
Hr. Minister Clausen,
Ridder af Dannebrogen.*

RA. »Syvstjernen«s arkiv.

1 Tingmand Schmidt gav sig af med ejendomshandeler og kommissioner af forskellig art. I 1845 havde han forestået købet af Skaus gård i Hovst. Han kaldes ved den lejlighed »Practicus«.

2 Om Posselts forhold til Rødding højskole, se: Skau til Marckmann 1846 6/6, især note 9, samt: Skau til Ploug 1846 21/6.

3 Der er tale om Georg Petersen, som efter suspension først blev endelig

afskediget efter, at Skaus brev er skrevet. Skau havde tidligere slået til lyd for, at der ikke behøvedes en herredsfoged i hvert herred, og Fr. Herm. Wolfhagen ansattes som herredsfoged i Haderslev og Tyrstrup herred. Snart efter blev Wolfhagen amtmand i Flensborg, og Eduard Adolf J. Lehmann blev da herredsfoged i Haderslev-Tyrstrup herreder.

4 H. N. Clausen var minister uden portfeuille 1848 nov.—1851 dec.

H. N. CLAUSEN TIL LAURIDS SKAU 1851 21/4.

Dette Brev kendes kun fra følgende omtale i Skaus brev til Chr. Flor 1851 20/5 (KB. NKS 1766):

»Omtrent 8te Dage efter Deres Bortreise skrev jeg et langt Brev til Minister Clausen, hvori jeg sandelig ikke brugte Fløielshandsker til at tage paa ham med. Koch og Helveg kaldte Brevet mesterligt. Jeg efterviste, hvor dumt det var at lade Dem reise. Jeg beviste klart, hvor gavnlig Deres Nærværelse her i Flensborg vilde være under Notabelforsamlingen. Jeg gjennemgik hele Underviisningsvæsenet herovre og paaviste den totale Mangel paa Eenhed og Plan, og jeg troer med overbevisende Klarhed at have godtgjort, at ingen Anden end *De* var istand til at ordne dette Chaos og bringe noget Fornuftigt, Sandt og Kristeligt derudaf.

Under 21de April fik jeg endelig Svar, hvoraf tydelig fremgaaer, hvormeget han er blevet slaaet af mine Grunde. Jeg gidder ikke her afskrive

hele Brevet, men een Sætning skal jeg dog gjengive Dem. Efterat han nemlig først har forsøgt at værge sig imod mit heftige Angreb, der beed saameget stærkere, fordi han sjelden faaer Brev fra mig, og antydet, at han ikke havde seet Dem i de sidste 10–12 Dage af Deres Ophold i Hovedstaden, da De forsvandt pludselig, skriver han Følgende Linier:

Imidlertid maae jeg efter T[illisch]s Ytringer antage, at han ikke blot tænker paa at anvise Flor en bestemt Virksomhed¹, men ogsaa erkjender Vigtigheden af, at han er tilstede i Flensborg samtidigt med Tillidsmændene. Det er rigtignok ogsaa min Mening, at han her vilde være fortrinligt paa sin Plads. Jeg haaber, at han inden den Tid (14. Mai) vil være opfordret til at komme tilbage, og gives der histovre passende Veie, ad hvilke der kan indvirkes paa T[illisch]s Beslutning i denne Henseende, da bør de ikke blive ubenyttede.

1 Tillisch og de øvrige medlemmer af det gamle embedsbureaukrati ønskede så vidt gørligt ikke at indlade sig med repræsentanterne for den danske opposition i Nordslesvig, se: Tillisch til direktør i Udenrigsministeriet Christian Bille 1850 10/3: »Blot ingen af de saakaldte Folkeledere, det er farlige Folk at indlade sig med, om de ogsaa for Øieblikket kunde gjøre noget Godt, saa skaffer man sig dog Tusinde Ulykker paa

Halsen, naar alle deres Fordringer og Prætensioner ikke kunne opfyldes... [Flor] er en saa sindig og forsigtig Mand, at jeg troer, at han kan gavne uden at skade, og desuden er med ham næppe noget at risikere, da han ikke gjør Fordringer, som ikke kan opfyldes« (RA. Chr. Billes arkiv; trykt: H. Hjelholt: Sønderjylland under Treårskrigen, II, 1961, s. 263).

H. N. CLAUSEN TIL LAURIDS SKAU 1853 27/6.

Kjøbenhavn, d. 27de Juni 1853.

Jeg har modtaget to Breve fra Dem, høistærede kjære Skau! for hvilke jeg nu sender Dem min Tak under Eet. Det sidste var rigtignok ikke videre til Glæde og Opbyggelse, men det har ligefuldt som Indlæg fra den ene Part¹ havt megen Interesse for mig, helst da jeg har været saa lykkelig her at kunne holde mig udenfor og see til i Frastand. Jeg fortænker Dem ikke i, at De gjerne har overladt den fremtidige Bestyrelse² til Andre.

Fra den anden Part³ har jeg ligeledes havt Brev, og det er nærmest dette, der idag giver mig Pen i Haand til Dem. Høgsbro har nemlig, foranlediget ved Ytringer af Dem under Forhandlingerne, anmodet mig om at meddele ham: om jeg virkelig skulde have »med

Styrke indskjærpet« Dem at faae H[øgsbro] ud af Bestyrelsen, og om jeg har bemyndiget Dem til at bruge saadanne Yttringer, som skeet er.

Jeg har hertil svaret⁴, at jeg ikke er i Stand til at erindre, om jeg har tilskrevet Dem angaaende det her omhandlede Forhold og endnu mindre, *hvad* jeg i saa Fald maatte have yttret, men at jeg er sikker paa, at jeg – som den, der ikke havde noget umiddelbart Kjendskab til Forholdene – har udtrykt mig med altfor stor Varsomhed til, at jeg skulde have opfordret Nogen til active Skridt, hvorimod jeg meget vel kan have yttret mig om det Uønskelige i, at Forstanderen var tillige Formand i Bestyrelsen, navnlig naar et saa spændt Forhold havde udviklet sig imellem ham og Inspecteuren. Jeg har derhos anmærket, at der i Deres Brev til mig findes Hentydning til Yttringer af mig, men just holdte i den her angivne Almindelighed, og tillige Hentydning til, at disse Yttringer ere faldne i en Samtale med Wegener og derfra gaaede over i et Brev fra ham, som vistnok gjerne kan være skrevet, forsaavidtsom disse Yttringer angaaer, i Begges Navn. Endelig har jeg meddeelt H[øgsbro], at jeg har underrettet Dem om Indholdet af min Forklaring til ham, for at Sagen ikke skulde være underkastet ny Misforstaaelse.

Iøvrigt begriber jeg ikke, hvorledes saa skarpt et Misforhold kan fæste Rod imellem to Mænd, der have et saa levende Foreningspunkt i den fælleds Interesse for den samme Anstalt.

Min gode Ferie bliver iaar fordærvet for mig ved Rigsdagen – og hvilken Rigsdag! Man maa imidlertid holde ud endnu en Stund og see til. Saaledes kan det unaturlige Væsen ikke blive staaende ret længe.

Lev vel og hils gode Venner!

Deres hengivenste

Hr. Amtsforvalter Skau.

H. N. Clausen.

KB. NKS. 1727.

1 Ved en generalforsamling i Rødding 1852 26/3 var den Slesvigske Forening i Skau fravær blevet afløst af en »Forening for Rødding Folkehøjskole« med forstander S. Høgsbro som leder. I løbet af 1852 var Høgsbro kommet i strid med en af sine lærere, Edvard Thomsen, der støttedes af højskolebestyrelsen, og sagen

endte med, at Høgsbro på en generalforsamling 1853 14/6 erklærede, at han »ikke kunde blive ved skolen, når Skau, Schmidt, Hertel og H. Nissen vedblev at være bestyrere; dertil havde jeg nu i halvtredie år lært dem for nøje at kjende — de er dels æsler, dels dosmere (at jeg skal tale kurz und fündig)« (RA.

Høgsbros arkiv; trykt: Højsk Ungdomstid I, s. 140). Til den ny bestyrelse genvalgtes Flor og Hagen og nyvalgtes Knud L. Knudsen, Trøjborg, gdr. H. D. Kloppenborg, Københoved og gdr. Bunde Refslund, Bovlund.

- 2 H. N. Clausen var ikke begejstret for den nye bestyrelses grundtvigske præg.
- 3 Fra forstander Sofus Høgsbro.
- 4 Clausen til Høgsbro 1853 27/6: »Jeg tør med Bestemthed erklære, hvad jeg *ikke* har yttret. Hvormeget jeg end har beklaget det spændte Forhold, der efterhaanden har udviklet sig imellem de tvende Mænd, Forstander og Inspecteur, der i en Dannelses-Anstalt nødvendigviis maae ikke blot staae fredeligt ved hinandens Side, men ogsaa arbeide tilsammen med forenede Kræfter, naar Anstalten skal trives efter Ønske, saa har jeg dog ikke havt Leilighed, saa lidt som Opfordring, til

at undersøge dette Forhold nøiere, og jeg er overbeviist om, at jeg i enhver Yttring, og meest i enhver skriftlig, har iagttaget al den Varsomhed, som Mangel paa det fornødne Kjendskab gjorde mig til Pligt. Det er altsaa vel muligt, at jeg kan have yttret en Frygt for, at Spændingen maatte forøges med den Myndighed, Forstanderen erholdt som Formand i Bestyrelsen, og udtalt som noget Ønskeligt, at der heri indtraadte en Forandring (ihvorvel jeg ikke kan tilbagekalde nogen saadan Yttring i min Erindring), men jeg er vis paa, at jeg ikke har opfordret Nogen til at arbejde i denne Retning, end sige bemyndiget Nogen til at paaberaabe sig mit Ord... Jeg vil endnu blot tilføie, at jeg idag besvarer Skau's Brev for at meddele ham i al Korthed Indholdet af denne Besvarelse* (RA. Høgsbros arkiv).

H. N. CLAUSEN TIL LAURIDS SKAU 1860 5/2.

Kjøbenhavn, d. 5te Februar 1860.

Jeg takker Dem ret meget, høistærede kjære Amtsforvalter Skau! for Deres Brev¹. Det betydede ikke blot det Glædelige, der allerede havde forlydt herovre, men baade dette selv og Virkningen deraf blev paalideligere og anskueligere ved den personlige Udtalelse. Jeg har meddeelt det og skal meddele det til enkelte Andre, paa hvem jeg veed, det vil virke ligesom paa mig.

De har vel Ret deri, at den farligste Fjende have vi for Tiden i den Magt, hvormed Raaheden² driver sit Spil i Folkethinget. Den er stærkere nu end nogensinde, fordi der iblandt Ministrene³ ikke er Een, som kan staae overfor den – jeg vil ikke sige med overlegen Dygtighed, men i selvstændig Stilling og med reen Samvitighed. Dette er den største Jammer: at Exemplet, det fornødrende Exempel paa Afhængighed og Servilitet, hver Dag bliver givet ovenfra og virker fordærvende nedad. Det er derfor ogsaa den ene-

ste Anke, jeg har imod Madvigs fortræffelige og fortjenstlige Skrift⁴, at den skarpe Censur er noget uligelig fordeelt. Det er vel sandt, at Blixen's Fortid⁵ giver flere Vaaben ihænde imod ham end de Øvriges, og at der af hans letsindige og fremfusende Væsen kan være det Farligste at befrygte. Men der er paa den anden Side ogsaa Noget at haabe. Det er her altid en Mulighed, at de gode Indflydelser kunne faae Overvægten hos ham, og at da det gode Hoved og den dristige Charakter kan komme vore Forhold tilgode. Af Kløverbladet Rottwitt, Jessen, Borgen derimod kan der kun komme, hvad ondt er. Deres Regimente fører os absolut Skridt for Skridt ned i Pølen og tjener kun til at udklække Plebejismens giftige Ukrudt.

Maa jeg bede Dem ved Leilighed at hilse⁶ Pastor Graae og Justitsr[aa]d Poulsen og fremdeles Provst [Aleth] Hansen og Past[or] Mørk-Hansen og at takke den Sidste for den skarpe og træffende Tale. Ganske vist er Intelligentsens, Tankens og Ordets Overmaal paa dansk Side.

Ethvert Ord fra Dem i Løbet af disse Uger vil være mig og Flere meget velkomment.

Deres hengivenste

Hr. Amtsforvalter Skau, R. a. Dbg.

H. N. Clausen.

KB. NKS 1727.

1 Ikke fundet.

2 Der tænkes på Bondevennernes magt i Folketinget, blandt hvilke J. A. Hansen og Sofus Høgsbro stod sammen med den Tscherning-Wintherske gruppe.

3 Ministeriet Rottwitt, dannet 1859 2/12 af Bondevenner og venstreorienterede Nationalliberale. — H. N. Clausen var sammen med Orla Lehmann, J. N. Madvig, Carl Ploug og andre Nationalliberale underskriver på en loyalitetsadresse, som 1859 11/12 overbragtes konsejlspræsidenten for det afgåede ministerium, C. C. Hall.

4 J. N. Madvig: Ministeriet af 2den December.

5 »Fædrelandet« 1859 3/12 har i sin

leder følgende om baron Blixen-Fincke: »[Han] medbringer et hurtigt, opfindsomt Hoved og behagelige ydre Former, men hvad han medbringer saavel af bestemt Overbevisning som af Kundskab og af Erfaring er uvist... Al hans Belevenhed, Lethed, Dristighed og Snildhed har ikke ganske formaet at skjule, at han ikke havde dannet sig faste Anskuelse om Forholdene, men hyppig var tilbøielig til at vexle disse... Hans Venner i Holsten og Tydskland ville kun komme ham imøde, fordi de haabe at kunne fraliste ham Indrømmelser«.

6 Der er tale om Skaus politiske bekendtskaber fra Stænderforsamlingen i Flensborg.

H. N. CLAUSEN TIL LAURIDS SKAU 1860 1/4.

Hr. Amtsforvalter Skau, Ridder af Dannebrog!

Endskjøndt De i sin Tid vil modtage Deres Deel af den Taksigelse¹, som vil blive bragt Dem af – sandsynligviis mange Tusinde, iblandt hvilke ogsaa jeg findes, saa kan jeg dog ikke undlade særlig at bringe Dem, kjære Skau! en særlig Tak ikke alene for ethvert af de mange gode og virkningsfulde Ord, De har udtalt, men ogsaa for den Deel, De har havt i det mønsterværdige Sammenhold og den forstandige Ledning af de danske Kræfter. Hvormeget vi netop i denne Henseende skyldte Dem, veed jeg fuldkommen at skatte. Der er efter min Betragtning af Forholdene gjort et stort Fremskridt ved [den] Maade, hvorpaa Kræfterne her have maalt sig med hverandre. Kan der nogetsteds tales med Sandhed om moralske Nederlag, saa er det dem, Schleswigholsteinerne have maattet friste i Stændersalen med al deres numeriske Overvægt.

Regjeringen har nu lært at erkjende, hvor dygtig en aandelig Magt der staar til dens Raadighed i Slesvig, og jeg haaber, at denne Erkjendelse vil bringe gode Frugter, give Mod til en alvorligere og kraftigere Optræden end hidtil. Vi have i Syden Exempel paa det Utrolige, der kan opnaaes ved energisk, udholdende Villie. Den aandelige Magt trænger imidlertid til den physiske, og Forandringerne i den militaire Commando² give i denne Henseende gode Garantier.

Folkethinget er forresten i sin Art et Sidestykke til den flensborgske Forsamling. Ved den Spænding, der mere og mere er fremkaldt imellem begge Thing, seer det efterhaanden noget broget ud, og det er paa Tide, at vi komme fra hverandre.

Skulde det ikke være tjenligt, om De i Foraaret saae til at komme en Tour herover? Øie- og Ørevidnet yder altid en særegen Tjeneste.

Kjøbenhavn, 1. April 1860.

Deres ganske hengivne

KB. NKS. 1727.

N. H. Clausen.

1 Skau havde 1860 10/3 sammen med 12 andre deputerede i Flensborg Stænderforsamling fremlagt loyalitetsadressen af 1860 2/3; trykt: »Fædrelandet« 1860 9/3, debatten herom i »Fædrelandet« 1860 14/3. Som anerkendelse af Skaus ledelse af det

danske mindretal i Stænderforsamlingen strømmede det ind med taksigelser fra hele landet, se: Lehmann til Skau 1860 2/4.

2 1860 16/3 fandt der en række militære omplaceringer sted, se: »Fædrelandet« 1860 21/3.

LAURIDS SKAUS BREVVEKSLING MED ORLA LEHMANN

Orla Lehmann har utvivlsomt været den unge Laurids Skaus store forbillede som politiker. Som Lehmann beherskede talerstolen og kunde fremtræde som ordfører for en deputation, således ønskede den unge Skau også at være, og det viste sig jo snart, at han hertil havde fået et særligt talent i vuggegave, selv om han aldrig nåede Lehmanns originalitet.

Orla Lehmann var en af talerne på Skamlingsbanken i 1844 og indledede da med at udnævne Skau til »riddersmand i bondekoft«, men Skau måtte snart sande, at ridderslaget betød, at han skulde blive i bondekoften, og at der altid ville bestå en uoverstigelig kløft mellem akademikeren Lehmann og bonden Skau. Skau beskyldte derfor Lehmann for forfængelighed, en egenskab, som han ofte selv fik skudt i skoene. Deres indbyrdes forhold blev derfor ikke synderlig varmt, og bedre blev det naturligvis ikke af, at Skau ved sine kontakter med hofkredse og godsejere vandrede ad politiske veje, som Lehmann ikke var i stand til at holde øje med. Under omvæltningerne i 1848 kom de så langt fra hinanden, at den indbyrdes kontakt i virkeligheden var afbrudt. I sin pjece »Hvorvidt ere vi komne?« fra de sidste måneder af 1848 lod Skau sin kritik af Martsministeriet komme offentligt frem, og heller ikke Lehmann slap da for påtale.

I moden alder blev forbindelsen imidlertid genoptaget. Lehmann var da amtmand i Vejle og Skau amtsforvalter i Haderslev, og politisk stod de nu hinanden lige så nær som i deres tidligste ungdom. De var enige i deres stilling til Bondevennerne, og de samstemmede i deres syn på det dansk-tyske spørgsmål.

I sit forord til Skaus bog om Peter Hiort Lorenzen har Lehmann givet udtryk for sin opfattelse af Skaus livsværk i følgende vendinger: »Han udgik umiddelbart af den danske Almue, som endnu ikke var fordærvet af nogen fremmed Cultur. Derfor brød National-

følelsen hos ham frem med Naturnødvendighedens hele Styrke og med den Umiddelbarhedens Genialitet, som i sin Tid fortryllede os Alle . . . Laurids Skau mistede senere den poetiske Glands, der omgav hans første Optræden, og han har ikke altid været utilgængelig for Forgudelsens Fristelser. Men det var tillige en nødvendig Følge af hans virksomme Løbebane, at han ikke altid kunde staae saa klar, som man kunde have ønsket, thi han har været nødt til at søge Støtte for sin Sag i meget forskjellige Kredse . . . Skaus sjeldne Begavelse bliver dobbelt slaaende, naar man erindrer, at det var ved egne Kræfter og kun i Livets Skole, at denne Almuesmand erhvervede sig Dan-nelsens Frugter«.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1842 10/7.

Sommersted pr. Haderslev, den 10. Juli 1842.

Høistærede Herr Cand. jur. Orla Lehmann!

Endskjøndt jeg tilligemed andre Bønder i længere Tid med Opmærksomhed have betragtet Deres politiske Virksomhed navnlig med Hensyn til den Falsterske Affaire¹ og Cancelliets skjændige Fremgangsmaade ved at ville udstrække Anordningerne saavidt, at endog den djerve og kraftige Tunge skal lænkebindes, som og Deres kløgtige Forsvarstale for Høiesteret – saa havde jeg vel endnu ikke faaet det Indfald at besvære Dem med mine simple Skrivelser paa Grund af dette, endskjøndt jeg med en til Ærbødighed grændsende Agtelse har fulgt Deres offentlige Færd Skridt for Skridt.

Men ved at læse Deres udmærkede Toasttale paa 28de Maifesten², deels i »Dannevirke« og deels i »Kieler Correspondenz-Blatt«, er jeg bleven overbeviist om, at det stakkels betrængte Slesvig ikke er Dem ligegyldig, men at De meget mere offentlig har udtalt, hvad jeg saa ofte har tænkt, nemlig: *at vi selv med Sværdet vilde forsvare Slesvigs Forbindelse med Danmark*, hvis intet andet Middel er tilstrækkelig.

I denne Deres offentlige Yttring maae De altsaa søge Grunden til, at en simpel Bonde, som De aldrig har seet eller kjendt, endsige talt med, tillader sig at skrive Dem til for paa min egen simple Maade at bevidne Dem min Høiagtelse. Det har glædet os overmaade meget, at De ved denne Tale har gjort mange brave Mænd opmærksomme paa den forvirrede Tilstand, hvori man søger at

holde Slesvig. Thi saalænge Danmarks dygtigste Mænd ikke med kraftig Villie vil komme os til Hjælp, er der kuns liden Forhaabning for os til at bestaae i en saa ulige Kamp, som vi maae føre med de mægtige Aristokrater og nordalbingiske, tydske Jurister. Vel arbeider »Dannevirke« utrættelig, vel staaer den brave og djerve P. H[iort] Lorenzen med Jern-Villie paa Folkets Partie og betragtes vistnok som et Skrækkebillede for alle Slesvig-Holstenere og Nordalbingier, men ogsaa denne Kæmpe kan vorde overvældet og kan navnlig i Stændersalen vente den meest rasende Opposition, thi det, der er desværre kuns altfor bekjendt, at det »Schleswig-Holsteinske« Partie intet Middel skyer, det være nok saa uværdig, naar det blot kan opnaae sine Hensigter, og dette Partie er saameget destærkere, som det vorder ledet af den med Ræve-Klogskab vel forsynede Hertug af Augustenborg.

Det maae derfor betragtes som et glædeligt Tegn paa den kjøbenhavnske Aand, at De har hævet Deres Stemme, hvilket er saameget mere nødvendigt, som Kongen gjør efter min Mening det ene Misgreb oven paa det andet: Statholderens Udnævnelse³ – en af Hertugdømmernes mægtigste Aristokraters Ansættelse til Præsident i det Sl[esvig-]H[olsten-]L[auenborgske] Cancellie⁴ – Advokaternes Til-ladelse til atter at skrive Tydsk⁵ o.s.v. Alt dette er kuns Lidet skikket til at hæve vort Mod og styrke vore demokratiske Følelser.

Jeg har nylig temmelig udførlig berettet Hr. Cand. theol. Nis Hanssen⁶, hvorledes man tumler os, og det er godt, at denne herlige Mand stundom river lidt op i vore Sager. Det har saaledes glædet mange, at han i »Fædrelandet« i Afhandlingen om den ny-modens Billedstorm⁷ har skruppet Herreds[oged] Kjer dygtig igen-nem, hvilket var vel forskyldt.

Med Rigsbankmyntens Indførelse gaaer det langsom, da Regjerin-gens Forholdsregler ere altfor svage. Paa Breve fra Posthuset staaer nu Prisen opført efter Rigsbank, og naar vi betaler med Courant, faae vi smaae Rigsbankmynter tilbage, og vi have altsaa disse til Fordeel. Men hvordan kan det hænge sammen med Rigsbanksæt-telserne?

I det Tørningehnske, navnlig i Forballum, er af Landvæsenscom-missær Knudsen bleven opkjøbt alle Rigsbank-Skatte-Qvitterings-bøgerne, saaledes at han herefter betaler Rigsbankrenterne efter Bo-gen og besørger disse betalt aarlig saalænge til sammes Ophør imod,

at han beholder alle de Fordele, som i sin Tid maatte flyde deraf. Naturligviis sælger Bønderne deres Qvitteringsbøger for en Bagatelle, da de Fleste gjerne vil være fri for at betale aarlige Bankrenter paa Amtstuen. Men hvad i al Verden kan dette være for en Spekulation?⁸

Havde det været ordentlige Bankkvitteringer for udbetalte Hæftelser, saa kunde man begribe Sagen, thi saaledes har min Fader, den herværende Sognefoged⁹, een, der er udbetalt omtr[ent] 1814 og lyder paa 160 Rbdlr. Denne skal nu indsendes for at suppleres, og der skal altsaa lægges 40 Rbdlr. til for at faae Actier til 200 Rbdlr., men at udbetale de aarlige Renter uden at kunne faae ordentlige Bankactier, dette kan jeg ikke begribe, thi jeg kjender ingen Anordninger, der hjemler dem nogen Fordeel, der ikke har udbetalt Hæftelsen i Tide. Tør jeg udbede mig Oplysninger desangaaende af Dem? Jeg har forespurgt mig hos flere Jurister i Haderslev, men ingen veed nogen Beskeed.

For dennegang vil jeg altsaa slutte min Skrivelse, og anbefaler jeg mig og især det kjære Sønderjylland¹⁰ til Deres venlige Erindring, haabende, at De ikke vil nægte os al mulig Understøttelse baade i Raad og Daad, saavidt som De har Evne dertil.

Den første Operation, vi nu vil foretage, er at opfordre vore Deputerede ved skriftlige Petitioner fra de forskjellige Valgdistrikter til at tale *Dansk* i Stændersalen, thi vort Sprog skal i Slesvig ikke *tolereres*, men det skal respekteres. Imidlertid skal denne Rolle spilles hemmelig, for at ikke Tydskerne skal spille os et Puds. Hvad synes De om denne Plan? Med Professor Flor fra Kiel har jeg gjort denne Aftale, da han for kort siden besøgte mig.

Med sand Høiagtelse har jeg den Ære at kalde mig

Deres ærbødige og hengivne

L. P. Skau.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

1 På grund af en tale på Falster blev Lehmann 1842 20/1 idømt tre måneders fængsel ved Højesteretten, se: Orla Lehmanns Efterladte Skrifter III, 1873, s. 115 ff.

2 Ved skydebanefesten 1842 28/5 gav Lehmann løsenet: »Danmark til Eideren«.

3 Prinsen af Noer blev statholder og kommanderende general i Slesvig-Holsten i marts 1842, fratrådte 1846, kendt fra Rendsborg 1848.

4 Joseph Reventlow-Criminil, 1797—1850, præsident for det Slesvig-Holsten-Lauenborgske Kancelli siden april 1842, fratrådte 1846, aner-

- kendte 1848 den provisoriske regering og hyldede de preussiske tropper.
- 5 1842 17/6 fik de advokater, som befandt sig i praksis ved sprogrekriptet af 1840 14/5, og som endnu ikke var i stand til at betjene sig af det danske sprog, ret til indtil videre at benytte det tyske sprog.
 - 6 Nis Hanssen (Bondesøn), var på den tid sine landsmænds ledende talsmand i hovedstaden og navnlig kendt for sine mange artikler i »Kjøbenhavnsposten« i året 1839.
 - 7 Den bekendte tavlesag fra Tørning tinghus, som Nis Hanssen efter brev fra Laurids Skau havde henledt offentlighedens opmærksomhed på i en artikel »Moderne Billedstorm« i »Fædrelandet« 1842 17/7.
 - 8 Der tænkes på eftervirkningerne af rigsbankhæftelsens indførelse 1813 5/1, hvorved man i Hertugdømmerne mente at være bleven prægraveret. Regeringen oprettede da et særligt slesvig-holstensk bankinstitut i Altona, men da Nationalbankens aktier efter 1818 stadig steg, blev det efterhånden alligevel en større fordel at regne efter kongerigsk rigsbankmønt. Dette har landvæsenkommisær Knud Knudsen åbenbart forstået at drage fordel af.
 - 9 Jens Lauritzen Skau, f. 1794, sognefoged siden 1819, død 1863.
 - 10 Skau bruger her bevidst navnet »Sønderjylland« i stedet for »Slesvig«, hvilket ellers først blev almindeligt efter 1864.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1844 29/5.

Høistærede Herr O. Lehmann!

Sommersted, den 29de Mai 1844.

Først igaar kom jeg hjem fra Haderslev, hvor jeg i Forening med Prof. Flor, Cand[idat] Wegener, P. H[iort] Lorenzen, [Peter Chr.] Koch og H[ans] Nissen havde taget vore foreløbige Forholdsregler og har altsaa ikke førend nu været istand til at skrive Dem det lovede Brev. De maa imidlertid ikke vente meget af mig, thi deels er min Protokol noget mager og afgiver kun lidet Stof til Betragtninger.

Den Slesv[igske] Forening stiftedes den 12te Juni 1843 af 25 Bønder¹, og deres første Skridt var at udstæde en Indbydelse til Bidrag til danske Underviisningsanstalter og at ordne sig som Selskab.

Den 10. Juli holdtes atter Forsamling, optoges 50 Medlemmer og besluttedes Petitioner indsendte om Forligelseskommisioner og om det danske Sprogs lige Ret i Stænderforsamlingen, samt dennes Forlæggelse til Flensborg. En Deputation (af Hans Nissen og L. Skau) valgtes til at foredrage Foreningens Anliggende for Kongen i den Tid, han opholdt sig paa Føhr.

Den 14. August optoges atter nye Medlemmer, gaves Beretning

om Reisens Udfald til K[ongen], foredroges en Plan af Prof. Flor til en Folke-Høiskole, sammes Grundtanker antoges, og [det] besluttedes at paaskynde samme af al Magt.

D. 16. Octbr. optoges nye Medlemmer. En Deputation valgtes for at reise til Kjbhvn. og foredrage Foreningens Anliggender for Kongen og nærmere sætte sig i Forbindelse med Comiteen i Kjbhvn.

Den 28de Novbr. gav Selskabet sig Love eller, som de kaldes, *Vedtægter*, hvoraf hoslagt et Exemplar. Nye Medlemmer optoges, Formand, Sekretær, Kasserer, Repræsentanter valgtes. Beslutning toges at virke for Oprettelsen af Sogneforligelseskommisioner, der senere har havt ønskelig Fremgang. H. Nissen, N. Steffensen, L. Skau fik Fuldmagt strax at indgive fornøden Plan og Ansøgning til Kongen om Høiskolen.

Generalforsamling d. 12. Febr. Nye Medlemmer optoges. Formanden meddeelte Forsamlingen, at en Gaard i Rødding var kjøbt til en Høiskole, en Skole-Direction valgtes, bestaaende af Prof. Flor, Pastor Hertel fra Moltrup, Pastor Schøler fra Vodder, Knudsen fra Forballum, H. Nissen fra Hammelef, Schmidt fra Kjær Mølle og L. Skau fra S[o]mm[er]st[e]d. En Filialforening meldtes dannet i Had[erslev] Vesteramt.

Repræsentantmøde d. 26de Febr. Endeel nye Medlemmer optoges.

Den 11. Marts. Nye Medlemmer optoges. Amts-Udgiftsregnskabet kom under Diskussion, besluttedes, at L. Skau skulde behandle denne Sag i »Dannevirke«, hvilket skete omtrent 8 Dage sildigere.

D. 25. Marts. Nye Medlemmer optoges. En Filial-Forening var dannet af slesvigske Studenter i Kjbhvn.

Generalforsamling d. [13.] Mai. Adresse besluttedes og indsendtes af Formanden til Kongen angaaende sidste Sprogpatent.

Foranførte er en sammenrængt Fremstilling af, hvad der er skeet i Foreningens Forsamlinger. Meget mere er foretaget, men taaler ikke Offentligheden. Medlemmernes Antal er det ikke klogt at angive, da ikke alle er Slesvigere. Tallet er ellers 5 a 600. – Mit sidste Ophold i Kjbhvn. kjender De, hvorfor jeg ikke her behøver at omtale det.

Jeg afsender idag et forførdeligt Brev til Kongen og kaster ham ligefrem Stridshandsken^o. Vi vil nu see, om han vil optage den. Ploug faaer en Afskrift af mit Brev til Kongen. Forlang at see det hos ham.

Idet jeg takker Dem for Deres store Artighed og Velvillie imod mig, slutter jeg da disse Linier. Kl. er nu 2 om Natten, og da jeg kom sildig hjem og endnu ikke har faaet Søvn efter Reisen, saa vil De ikke undre Dem over min daarlige Skrift, som De maaskee neppe kan læse.

Hr. Høiesteretsadvokat Lehmann.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

Med Høiagtelse

Deres hengivne

L. P. Skau.

1 Den Slesvigske Forenings protokol med bilag er udgivet i Sjøy Årb 1890, s. 124 ff. ved H. R. Hiort-Lorenzen.

2 Det såkaldte »opsigelsesbrev« af 1844 1/6, trykt: Da Sjøy vaag V, s. 126—128, og: Jakob Petersen: Skamlingsbanken 1843-1943, s. 77-78.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1844 12/8.

Høistærede Ven!

Sommersted, den 12te Aug. 1844.

Allerede længe har jeg tænkt paa og følt det som en kjær Pligt at skrive til Dem for at frembære min Tak for den glimrende og ligefrem ufortjente Maade, hvorpaa De har omtalt mig i min ubetydelige og lidetsigende Stilling, idet De har skreven min Biographie¹.

Men ligesom jeg har Grund til at blive undseelig over saaledes at vorde trukken frem efter saa kort Virksomhed, saaledes har jeg paa anden Side Glæde af, at mine Landsmænd ikke ere glemte, hvilket de visselig heller ikke fortjener, da de Alle aagre med deres Pund saa godt og saa ivrigt som muligt.

Endvidere skylder jeg Dem min Tak for den fordeelagtige Maade, hvorpaa De omtalte mig paa Skamlingsbakke², ligesom Deres Tale overhoved vandt Bifald hos alle Danske uden, at Slesv[ig]-Holsteinerne tør vove at rokke ved den. Endelig skylder jeg Sandheden at fortælle Dem, at De har gjort Damerne herovre komplet gale. Hvorved? veed jeg ikke, men det veed jeg, at de næsten Alle ere rasende forlibte i Dem, og dette, mener jeg, er ikke en lille Seier.

Af min Beretning til C[arl] Ploug³ vil De formodentlig have erfaret, hvorledes det er gaaget under Kongens Ophold her, saa jeg altsaa ikke her behøver at gjøre Gjentagelse. Jeg haaber, at Alle ville være tilfredse med Bøndernes Fremtræden ved denne Leilighed, der efter Omstændighederne virkelig var upaaklagelig. Det smigrer min Forfængelighed at kunne fortælle, at jeg kom Sl[esvig]-Holsteinerne

i Forkjøbet, da jeg fik et Nys om K[ongen]s Komme inden nogen Anden, og at jeg ikke forsømte at benytte mig deraf, men satte mig strax paa min Hest og foer rundt i Sognene for at sætte Mod i Sognefogederne og Skræk i Tydskerne, hvilket ogsaa tildeels lykkedes mig. Men saasom Glædens Bæger i denne underlige Verden sjelden er fri for Malurtdraaber, saaledes da ogsaa her. Min stakkels Propaganda-Hest blev paa den voldsomme Tour ødelagt, saa at den vanskelig faaer Kraft i Benene mere, og dette er slemt nok, da jeg neppe veed Raad til en Anden. Dette er nu den anden Ridehest i 3 Aar, som vor lille Krig har kostet mig. – Men nu til Jobsposten.

I længere Tid har jeg lagt Mærke til, at Sl[esvig]-Holsteinerne arbejdede paa at undergrave P. H. Lorenzens Kredit, og det anede mig, at en Krisis forestod. Endelig er det lykkedes dem at bevirke hans totale Ødelæggelse, idet de nemlig have formaaet alle hans Kreditorer til at tærskes løs paa ham paa eengang. Dagen før han reiste til Himmelbjerget, blev hans protokollerede Gjeld, ialt 3000 r. Courant opsagt. Samme Dag ankom Agent Holler fra Rendsborg og tog Jernstøbegodset fra ham. Fremdeles styrtede hans Handelskreditorer ind paa ham samme Dag, og Breve om Varer, som fra denne Dag ankom til forskellige Steder, bleve tilbageviste. Agent og Gjæstgiver Petersen i Haderslev udblæser til alle Reisende, at Lorenzen ikke kan betale, og ingen Handelshuse vil som Følge heraf mere indlade sig med ham undtagen imod kontant Betaling. Under saadanne Omstændigheder er det jo umuligt, at han kan bestaae, og jeg kan slet ikke indsee, at han paa nogen Maade kan hjælpes. Vel mener han, at 5 à 6000 Rbdlr. kunde sætte ham paa Benene. Men ligesom det neppe vil være muligt at bringe en saadan Sum tilveie, saaledes troer jeg ogsaa, at Pengene vilde være spildte, og at det vilde gaae akkurat paa samme Maade som forrige Gang, da De hjalp ham. Thi han duer ikke til Kjøbmand og kan ikke opretholdes som saadan undtagen ved uforholdsmæssige Opofrelser.

Og – dog mener jeg, at han paa en Maade bør hjælpes. Mine Grunde herfor ere følgende. 1. L[orenzen] er den første, som ret har sat Sl[esvig]-Holsteinerne Kniven paa Struben, idet »Han vedblev at tale Dansk«. 2. Lorenzen har sønderbrudt Bommen mellem Slesvig og Kongeriget ved at gjøre sin Sag afhængig og anhängig ved den Viborgske Stænderforsamling. 3. L[orenzen] har givet den første Impuls til den Slesvigske Forening, uden hvilken vi havde staaet paa

samme Punkt som for 2 Aar siden osv. Af disse og flere Grunde mener jeg, at det er en Skam for den danske Nation at lade L[orenzen] geraade i Armod og en blodig Synd mod hans vakkre Kone og uskyldige Børn, som dog ere uskyldige i, at han skal falde som et Offer for den gode Sag, thi alene for *Sagen* bliver han et Offer, da man ikke paa saa glubende og saa principmæssig Maade vilde have angrebet ham, hvis han havde været, hvad man hos os kalder »et skikkeligt Menneske«.

De forundrer Dem nu sagtens over, at jeg skriver saa udførligt om denne Sag til Dem, eftersom jeg ikke er uvidende om, at De er eller har været vred paa Lorenzen. Men ligesom jeg meget vel veed, at L[orenzen] ikke har været saa aaben og oprigtig imod Dem, som han burde og skulde, saaledes veed jeg ogsaa, at De desuagtet er tilbøielig til at række en hjælpsom Haand om ikke for Lorenzens, saa dog for Sagens og den ulykkelige Families Skyld. Hør derfor mit Forslag og døm saa om samme.

Da jeg nu formoder, at hverken De eller Nogen har Lyst til ved private Bidrag at opretholde L[orenzen] som Kjøbmand, saa har jeg tænkt paa en anden Udvei, som ikke alene kunde sikkre L[orenzen] og Families Existents, men som desuden kunde medføre en anden og større Fordeel. Jeg foreslaaer derfor, at De formaaer Deres tilkommende rige Svigerfader⁴ til at købe en valgbargjørende Grundeien- dom paa Landet, paa hvilken *De* skulde have Contrakt. Jeg sørger for, at De bliver valgt af Bønderne til Stænderdeputeret, og dette var da den første og største Fordeel, som jeg har i Sigte. De vilde være den rette Mand i Slesvig, da ikke en Eneste af de derværende Deputerede kan komme i Betragtning med Dem i Talertalent, i omfattende Kundskaber og ydre fordeelagtig Personlighed. Naar Professor Flor saa vilde bringe sin Plan til Udførelse ogsaa at gjøre sig valgbar, saa kunde det danske Element paa denne Maade blive saaledes repæsenteret, at det nok kunde indgyde Sl[esvig]-Holsteinerne Agtelse.

I denne Gaard var Kapitalen i det mindste sikkert, og Spørgsmaalet er altsaa blot om Renterne. Jeg mener nemlig, at Lorenzen burde hyre denne Gaard af Dem, og vi Andre skulde sørge for, at den blev godt dreven. Den Sum, som skulde gives i Hyre eller Leie, matte naturligviis dække Renterne, men da jeg tvivler om, at L[orenzen] kunde betale, saa burde Nationen eller Krigskassen⁵ lægge til. Lo-

renzen kunde gjøre betydeligt Gavn, naar han blev stukket ind blandt Bønderne og altid være et gavnligt Medlem af den Slesv[ig-ske] Forening.

Hvad siger De nu om denne Plan? Jeg veed nok, at De hellere vilde være Deputeret for en Kjøbstad, men jeg troer ikke, at Valget kunne sættes igjennem, da Fanatismen endnu der er altfor stor. Derimod tvivler jeg ikke paa, at De vilde blive valgt af Bønderne, og det er jo dog igrunden ligeegyldigt, enten De repræsenterede et Landdistrict eller en Kjøbstad.

Idet jeg nu i det Fremførte har fremsat min Mening om Lorenzens Sag, tilføier jeg blot, at Hans Nissen og Koch billiger samme, og at vi Alle ere villige til at gjøre Alt, hvad der staaer i vor Magt til Planens nærmere Realisation.

De er vel saa god at tilkjendegive mig Deres Mening om foranførte og i det Haab ret snart at høre Noget fra Dem, forbliver jeg

Deres med sand Høiagtelse hengivne

L. P. Skau.

Herr Høiesteretsadvokat O. Lehmann i Kjøbenhavn.

RA. Orla Lehmanns arkiv; trykt i udtog: Da SJy vaag VI, s. 175—176.

- 1 I »Dansk Pantheon« 1844; det hedder heri bl.a.: »Den mandige Aabenhed og Naturlighed, den Klogskab og rigtige Takt, hvormed han bevægede sig under saa nye og vanskelige Forhold [Skaus og hans venners første besøg i Kbh.], har sikkert hos Alle efterladt den Overbeviisning, at han var sin Opgave voxen, ligesom hans personlige Elskværdighed har vundet ham alle Hjerter«. Smlgn.: Da SJy vaag V, s. 72-75.
- 2 Blandt talerne på det store Skamlingsbanke-møde 1844 4/7 var Orla

- Lehmann, der ifølge referatet indledte sin tale således: »Den stolte Ridersmand i Bondekofte, hvis hjemmefødte, mandige Stemme nys har lydt fra dette Sted, har lagt os Danske hinsides Kongeaen og Beltet det paa Hjerte, at den dansk-slesvigiske Sag er hele Danmarks Sag«. Laurids Skau havde dermed fået et nyt tilnavn.
- 3 Skau til Ploug 1844 5/8.
 - 4 Grosserer Hans Puggaard, 1788-1866.
 - 5 Her vel ment: Hjelpeforeningens kasse.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN [1844] 13/8.

Gode Lehmann!

Haderslev, den 13de Aug.

Igaar eller rettere sagt inat skrev jeg et langt Brev til Dem¹. Idag har jeg løbet Haderslev rundt, og dette foranlediger mig til at tilføie

et Amendement. Jeg har nemlig bragt i Erfaring, at det danske Element her i Byen for Øieblikket er i Majoriteten, og at mange Borgere have anraabt mig om at gjøre alt Muligt for at holde [Peter Hiort] L[orenzen] endnu nogle Aar, da de ellers mangle en Anfører og et Tilslutningspunkt.

I den *tydske* Borgerforening har det *danske* Element en afgjort Overvægt, og naar den slesv[igske] Forening kommer løs, er det muligt, at en Deel af Borgerne ville lade sig optage som Medlemmer.

Jeg henstiller derfor til Deres behagelige Overveielse, om det ikke var rigtigst at opretholde Lorenzen endnu nogle Aar. Den anden Plan med Gaardkjøbet, som kunde blive ganske privat, burde derfor ikke tabes af Sigte, da jeg anseer Deres Nærværelse i Stændersalen i Slesvig som afgjort nødvendig. I Landeiendomme staaer Penge for Øieblikket sikkert, og jeg troer ikke, at der kunde være noget Tab forbunden med at købe en Saadan.

Skulle De faae isinde at hjælpe L[orenzen] i den Stilling, han nu er i, saa er der ikke lang Tid, i det høieste 3-4 Uger².

Deres

L. P. Skau.

RA. Orla Lehmanns arkiv; trykt i udtog: Da S'ly vaag VI, s. 176.

1 Skau til Lehmann 1844 12/8.

2 Peter Hiort Lorenzens kreditorer

mødte alle på én gang frem med deres fordringer for at fremkalde hans fallit.

ORLA LEHMANN TIL LAURIDS SKAU 1844 19/8.

Troe ikke, kjære Ven, at jeg i mindste Maade miskjender eller under vurderer [Peter Hiort] Lorentzens personlige Værd, Fortjenester af vor Sag eller fremtidige Vigtighed for samme, naar jeg desuagtet udtaler det som min bestemte Overbeviisning, at der herfra hverken kan eller bør gjøres noget for at opretholde ham som Kjøbmand. De veed, at der i den Anledning er skeet ikke lidet, og De veed ogsaa, at det har været uden Nytte. Skulde det være til den dansk-slesvigske Sag, kunde Pengene ikke anvendes slettere ved at kaste dem i Gabet paa nogle Slesvigholstenere. Skulde det være til Lorentzen personligen, ere de ikke komne ham til Gode, medens de vilde have været tilstrækkelige til at købe en Bondegaard til ham, hvis han dengang havde været aldeles aaben mod sine Venner, der da naturligviis vilde have raadet ham at give sine Creditorer alt, hvad han havde, og be-

gynde paa noget Nyt med sine Venners Hjælp. At det aldeles ikke kan nytte at komme til noget Menneske med samme Anmodning nu, efterat Erfaringen har viist, at ved Lorenzens Skyld det Tidligere er kastet bort uden Gavn for ham eller Sagen, vil De indsee, og jeg skriver Dem dette saa bestemt og udførligt for at overtøye Dem om, at det vilde være baade unyttigt og urigtigt, selv om det lod sig gjøre, at brandskatte vore svage Kræfter ene for at fornøie slesvig-holstenske Intriganter.

En anden Sag er det, om der ikke senere kunde og burde skee noget herfra for at skaffe ham en Existens. Tidligere vilde dette have været meget let; nu er det naturligviis meget vanskeligt. Men jeg behøver ikke at sige Dem, hvor meget jeg ønsker det, og hvor gjerne jeg dertil ville række Haanden. Paa den af Dem antydede Maade gaaer det imidlertid ikke, da min tilkommende Svigerfader¹ ingeniunde er saa formuende, som De maaskee troer, og hans Capital er aldeles nødvendig til hans meget betydelige Handel, især efter at ikke faa Summer, som f. Ex. hans Bidrag til Deres Høiskole, ere bestemte til andet Brug.

Hvad der maatte være at gjøre, maa naturligviis omhyggeligen overveies. Kun foreløbigen beder jeg Dem betænke, om der ikke paa Schackenborg, Sandberg eller et andet stort Gods skulde kunde findes en Gaard, som L[orenzen]s Søn kunde faae i Fæste paa meget billige Vilkaar, og om han vilde være istand til at drive den saaledes, at Familien kunde leve deraf (f. Ex. naar vi betalte Indfæstning, og de blev fri for Landgilde). Men jeg veed jo ikke engang, om der er rigtig Fæsteindretning paa disse Godser. Skriv til mig om dette og andet.

Deres hengivne
Orla Lehmann.

Kjøbenhavn, d. 19. August 1844.

P.S. Gaaer L[orenzen] Fallit, lad ham dog forinden skjænke Hornet² til sin ældste Søn – det var dog for galt, skulde Sl[esvig]-H[o]lst[enerne] tage det.

KB. NKS 1727; trykt: Da Sfy vaag IV, s. 180—181.

1 Grosserer Hans Puggaard.

2 Det bekendte drikkehorn, som J. C.

Drewsen overrakte Peter Hiort Lorenzen på Skamlingsbanke-mødet 1843 18/5.

Laurids skau til Orla Lehmann 1844 29/12.

Høistærede Herr Lehmann!

Sommersted, den 29de Decbr. 1844.

Efter at jeg nu fra Postdag til Postdag har opsat at skrive til Dem, er endelig det Øieblik kommen, da jeg har en Time tilovers og De maaskee nogle Øieblkke til Raadighed, som de kan ofre paa at læse mit ubetydelige Brev. Vel veed jeg, at jeg *burde* have skreven til Dem for længe siden og navnlig strax efter min Hjemkomst fra Kjbhvn. i Octbr. Mnd., da De dog var den Mand, der i Roeskilde viste mig den største Opmærksomhed¹, men for det Første vidste jeg, at De dog blev den samme Ven af vor Sag, enten jeg skrev eller ikke, og for det Andet vilde jeg ikke berøve Dem et eneste Øieblik af Deres kostbare Tid i Roeskilde, da jeg saae, at man valgte Dem i alle vigtige Anliggender til Medlem af de forskjellige Comiteer, og De saaledes havde enhver Time behov og intet Øieblik tilovers.

De er nu kommen ud af denne elendige Mudderpøl, som Tscherning kaldte den Roeskildske Forsamling, og det er nu paa Tide, at jeg sender Dem min og alle Slesvigeres Tak for Deres kraftige og glimrende Optræden i vore Anliggender. Vel er der flere brave Mænd og navnlig Prof. [H. N.] Clausen, som vi have meget at takke, fornemmelig for hans gediegne Tale i Nationalitetssagen den 25de Nvbr., men Dem, kjære Lehmann!² er det isærdeleshed, der har imødegaaet og paa en hjertegribende Maade tilbageviist hine Uslingers Angreb paa det Kjæreste, vi eie, paa det Helligste, vi besidde, paa det, der indeslutter vor hele Ære og aandelige Liv i sig, jeg mener vort Sprog og Nationalitet. Det er Dem, der har givet de Svage Mod og givet de evige Hensynstagere i hiin Sag deres Naadestød. Modtag derfor min varme, min inderlige Tak.

Med Grev Knuth er man i Almindelighed ikke saa vel tilfreds. Rigtignok kan man ikke nægte, at hans Fremtræden har været noget haltende, men netop dette vidner i mine Øine til hans Fordeel, thi man kan deraf slutte, at en vaklende Virksomhed er ham unaturlig, som nok skal forandre sig til den gode Side, naar en Portefeuille er bleven ham til Deel, hvortil baade Fødsel og Aandens og Hjertets Egenskaber giver ham Adkomst. Jeg hører nu til dem, der holder særdeles meget af Grev Knuth, netop fordi han i det første Øieblik, jeg talte med ham, gjorde et godt Indtryk paa mig, og jeg har allerede gaaet mangan haard Kamp igjennem for hans Skyld, thi det fattes

ikke paa Folk, der finde Fornøielse i at angribe ham. Jeg troer nu engang paa, at dette noble Ansigt, denne smukke Carakteer, dette ædle Physiognomie aldrig kan svigte den retfærdige Sag, og jeg vilde lade mig slaae ihjel paa, at min Greve er en ærlig Mand. Jeg beder Dem formelde ham min ærbødige Hilsen.

Jeg har nu siden den Tid atter været i Kjbhvn., som De vil have hørt, og af min Virksomhed sammesteds givet [J. C.] Drewsen et lille, men [H. N.] Clausen et temmelig fuldstændigt Referat, og da jeg antager, at De deraf har hørt det Væsentlichste, vil jeg ikke her trætte Dem med Gjentagelse. Blot vil jeg sige Dem, at den nye Kabinetssekretær³ er paa vor Side og en afsagt Modstander af Slesvigholsteinismen. Jeg korresponderer i denne Tid temmelig flittig med ham om den Slesv[igske] Forenings Frigivelse, og jeg haaber, at denne snart vil komme af Grund. Tillige troer jeg, det vil lykkes mig ad samme Vei at underminere vore almægtige Embedsmænd.

Jeg skulde efter et Løfte til Prof. Schouw i denne Tid gjøre mig valgbar til Stænderdeputeret⁴, men det vil ikke lykkes mig. Her i Sognet kan jeg ikke bevæge Nogen til at holde mig brugbar Jord tilfals, og jeg har derfor reist hele Østeramtet rundt for at opsøge en anden Gaard, da jeg saa vilde sælge min nærværende Eiendom, men ogsaa dette er mislykket for mig. Enten ere de Eiendomme, som staae til Salg, for store eller for smaae. De første kan jeg ikke betale, de sidste kan jeg ikke bruge.

Det er ærgerligt, at jeg ikke kan komme ind i den frugtbare Deel i Hjerttet af Østeramtet, thi man trænger der haardt til mig, for at jeg kunne plante Liv i de rige og mægtige Bønder. Saalænge jeg er her i Sommersted, bliver jeg stedse anseet og betragtet som *en Bonde fra den magre Egn*⁵, som de stolte Østboer har afgjort Tilbøielighed til at see over Hovedet, og endskjøndt dette i Almindelighed ikke er Tilfældet med mig, da jeg har tilkjæmpet mig en Autoritet, som endnu Ingen i Slesvig har kunnet opnaae, selv ikke engang [Peter Hiort] Lorenzen i hans meest glimrende Periode, saa gives der dog endnu ikke Faa, som see Personen istedetfor Sagen og som skamme sig ved at følge den Fane, som en Bonde i den mindre gode Egn har opstillet. Det Modsatte ville derimod være Tilfældet, naar jeg i Eiendom stod paa lige Fod med dem, thi da jeg i Kundskaber og Dygtighed staaer langt over dem, saa at ikke en Eneste tør prøve Kræfter med mig, saa vilde Alle, baade i den frugtbare og ufrugtbare Egn, baade Øst-

boer og Vestboer følge mig og tage Partie med mig. Dertil kommer endnu, at vore Fjender have begyndt i »Sønderborger Ugeblad« at pirre de stolte Bønders Forfængelighed og søger at bilde dem ind, at det er en Skam for dem »at følge den unge Mand med den magre Gaard«, og da jeg meget vel kjender Bøndernes taabelige Forfængelighed, saa er jeg meget bange for denne Operation.

Men som sagt – det forbyder sig af sig selv, thi da de større Bøndergaarde almindelig koster 16.000, og jeg neppe eier mere end 4.000, saa blev der en Gjeld af 12.000, og da det er her anset for en afgjort Sag, at man med den største Flid ikke kan forrente mere end den halve Deel af Kjøbesummen, saa viser det Hele sig jo som en Umulighed, thi jeg kan ikke bringe saameget ud af en Gaard som en anden Landmand, deels, fordi jeg reiser og *maae* reise meget, deels ogsaa, fordi mit Huus fordrer mere end Andres, da det er Centralpunktet for hele den Slesvigske Sag, og der som Følge deraf kommer en Masse af Fremmede til mig.

Det er nu ikke saaledes som før, thi forhen søgte Bønderne fornemmelig Lorenzen og Koch, nu derimod søge de mig, og da min Huusholdning som Følge deraf koster mere, saa kan jeg godt beregne, at jeg vel neppe kunne betale Renter af mere end den fjerde Deel af Kjøbesummen. Det Rigtige bliver altsaa at indrette min offentlige Virksomhed saaledes, at jeg kan hutle mig igjennem Livet med den Gaard, jeg har, og opgive Tanken om at blive Stænderdeputeret.

Jeg er igrunnen slet ikke lykkelig, thi endskjøndt jeg driver min Gaard til det Yderste, saa kan jeg dog ikke i materiel Henseende hæve mig høiere, end jeg engang er, da Eiendommens Størrelse aldeles ikke svarer til de Udgifter, som jeg absolut *maae* gjøre, hvis ikke det Hele i det nærværende kritiske Øieblik skal styrte sammen, og med den Understøttelse, jeg efterhaanden har faaet fra Comiteen i Kjøbenhavn, har jeg hidtil nogenlunde undgaaet at gjøre Gjeld, men dette er ingenlunde nok, thi jeg har nu 3 Sønner, for hvilke jeg heretter *maae* sørge og opofre Noget paa deres Uddannelse. Jeg har hidtil selv arbeidet meget stærkt, men dette er jeg nu ikke skikket til mere, da baade Vanen og svækket Helbred holder mig derfra, ei at tale om den Tid, jeg bruger til Reiser og til at skrive i. Jeg kan saaledes godt beregne, at jeg i Virkeligheden er mindre formuende nu end dengang, jeg begyndte min politiske eller nationale Virksomhed,

thi al den Virak, der dufter mig imøde, hvor jeg viser mig, er ingenlunde tilstrækkelig til Familiens Forsørgelse. Desuden seer jeg godt, at min ofte lange Fraværelse fra min Gaard gjør en Forvalter nødvendig, men denne kan ikke holdes paa en Gaard af saa ubetydelig Størrelse, og hvordan jeg saa vender og dreier det, kan jeg ikke finde Forholdene af den Beskaffenhed, at jeg kan være *indvortes* glad og tilfreds, saa meget jeg end behøver denne Sindsstemning, da jeg hver Dag og Time har Drillerier og Ondskab at kjæmpe med.

Vistnok er det sandt, at jeg er arbejdsdygtig, men mine Venner ere ogsaa nu komne i den Vane at vælte Alt over paa mine Skuldre, og saa stærke de end ere, lader det sig dog tænke, at de omsider ville give efter for Vægten. At Høiskolen er igang⁶, er tildeels mit Værk, og efter at Maskinen er sat i Bevægelse, overlades det mig at holde den i Gang. Ja, jeg er vis paa, at selve Direktionsmedlemmerne, undtagen Flor⁷, vilde ganske forglemme den, hvis jeg ikke af og til vækkede dem af deres Syvsoverdvale. Som Følge heraf vil De kunne indsee, kjære Lehmann, hvor nødvendig det er for mig, at jeg ikke behøver alt for meget at gruble over mine egne Sager. – Disse sidste Raisonnements vare ogsaa Aarsager til, at jeg ønskede mig en større Gaard i en frugtbar Egn.

Jeg maae nu bede om Tilgivelse, fordi jeg har været uforkammet nok til at kjede Dem med en vidtløftig Fortælling om mig selv og mine egne Affairer. Jeg har skreven noget Lignende til Schouw og Monrad⁸, fordi disse Mænd havde talt med mig derom, men da der ikke findes Mange, man kan tale reent ud af Posen til, og jeg desuden er for stolt til at gjøre Sligt til Manges Eiendom, saa haaber jeg, De undskylder, at jeg saaatsige ganske hensigtsløs har malet saa meget sammen.

Jeg kom inat hjem fra Frederizia⁹, hvor jeg søgte Audients hos Kronprindsen, men fik ingen. Min Hensigt var deels at forebygge, at Kronprindsen skulle gaae hen og slutte Fred med Statholderen formedelst Kammerherre Oxholms Mægling, deels at undersøge, om Kronprindsen var et villieløst Redskab for ovenmeldte Herre, der efter Sigende er indviet i store Hof-Intriguer, deels endelig at anholde om Pengeunderstøttelse til Høiskolen til næste Maidag.

Resultatet af min Reise var, at jeg fik en Mand mere paa den sorte Liste, og hvis man vilde spørge mig, hvem jeg helst ville ønske Pokker i Vold, enten Oxholm eller vor tydske Cancelliepræsident¹⁰,

da vilde jeg uden videre nævne den Første, thi en falsk Ven er farligere end en aaben og ærlig Fjende. Jeg havde en Times Samtale med Oxholm og lærte deraf tydelig at kjende, hvilken Mand han er. Hans Anskuelser ere russiske, og hans Instruktioner har han fra Hoffet, der gaae ud paa at holde Kronprindsen saa meget fjernet fra Folket som muligt. Denne hele Oxholmske Familie egne dem sikkert godt til at spille Intriguer ved Hoffet, thi Søsteren til denne Oxholm er formedelst Intriguer af Moderen til Frederik af Hessen¹¹ bleven ansat som Hofdame hos Kronprindsessen i den Hensigt at passe paa, at ingen fremmed Hjælp ydes Kronprindsen, da han ikke selv kan skaffe sig Arvinger.

Justitsraad Lunding og Kammerherre Bülov ere ganske forskellige – den første en troe Ven, den anden en eenfoldig Stakkel. Capitain Irminger er en ærlig Sømand og en paalidelig og en redelig Ven. Dette er en Skildring af Kronprindsens Hofkavallerer, men ved Hjælp af nogle Specier fik jeg en Samtale at vide mellem Oxholm og Kronprindsen, som en vis Mand hemmelig hørte, men denne tør jeg ikke betroe til Papiret.

Borgerne gav et stort Bal til Ære for Prindsen, til hvilket jeg ogsaa paa en særdeles smigrende Maade blev indbudet. Efter Lundings Ønske tog jeg med, og Oxholm maatte her til sin store Ærgrelse see, at man hartad smigrede mig mere end Kronprindsen. Jeg troer neppe, at nogen Adelsmand nogensinde har faaet en saa drøi Lection, som jeg gav Oxholm. Fra Kronprindsen fik jeg iøvrigt en smigrende, men hemmelig Hilsen. Gud trøste ham, den Stakkel! Han er et Bytte for Hofkabalere, og det seer sørgeligt ud for Danmark, naar man tænke sig ham som Konge.

Og hermed vil jeg holde op for dennegang i det Haab, at De vel sagtens kan stave Dem igjennem mit daarlige og i visse Maader forvirrende Skriverie.

Et glædeligt Nytaar!

Bestandig Deres

Velbaarne

L. P. Skau.

*Hr. Høiesteretsadvokat Lehmann
i Kjøbenhavn.*

RA. Orla Lehmanns arkiv.

1 Skau til Marckmann 1844 30/10 og til Ploug 1844 31/10.

2 Lehmann talte i »nationalitetssagen« 1844 5/11, 28/11 og 15/12.

- 3 Fr. Tillisch, f. Barsbøl ved Jels 1801, 1844 Kongens kabinetssekretær, 1850 leder af det danske styre i Slesvig, død 1889.
- 4 Skau, der var udset til at skulle være Peter Hiort Lorenzens afløser i Slesvig Stænderforsamling, måtte have en større gård for at kunne blive valgbar.
- 5 Smlgn.: Skau til Ploug 1844 29/12, note 2.
- 6 Højskolen åbnedes 1844 7/11.
- 7 Højskoledirektionen bestod siden 1844 12/2 af: Chr. Flor, Hans Wilh. Hertel, Hans Vilh. Schøler, Hans Nissen, Laurids Skau, Knud Knudsen og C. Smith, Kjær mølle.
- 8 I Skaus brev til Monrad 1844 22/12 hedder det bl.a.: »Jeg havde saameget mere Lyst til at faae en anden bedre og større Gaard, fordi jeg desværre ikke længere er Bonde i sin egentlige Betydning. Vel taler jeg Folkesproget, klæder mig som de andre Bønder, naar jeg er iblandt dem, og teer mig paa alle mulige Maader som Bonde, men den vanskelige Rolle, jeg hidtil har spillet, baade at være Bonde og Gentleman har medført, at jeg har lært Fornødenheder at kjende, som ere de andre Bønder fremmede. Hidindtil har jeg trællet og kundet trælle som en Hest, naar jeg var hjemme . . . Jeg kan ikke længere taale *legemligt* Arbeide som før. Jeg er ved idelige Reiser bleven vænnet fra at arbeide« (RA. Monrads arkiv).
- 9 Se: Skau til Ploug 1844 29/12 og til Marckmann 1844 24/12 og 1845 1/1.
- 10 Joseph Reventlow-Criminil, præsident for det Slesvig-Holsten-Lauenburgske Kancelli 1842-46, anerkendte 1848 den provisoriske regering og hyldede de preussiske tropper.
- 11 Prinsesse Charlotte, 1789-1864, svigermor til Chr. IX, indtog i hine år en betydningsfuld stilling ved hoffet på grund af arvespørgsmålet. Overhofmarskal Oxholms søster, Emilie Cathrine, 1799-1881, ægtede senere den svenske gesandt i Kbh., senere i London, baron Carl Hochschild. Se: Skau til Ploug 1844 19/12.

Laurids Skau til Orla Lehmann 1845 21/1.

Høistærede Herr Lehmann!

Sommersted, den 21de Jan. 45.

Overbringeren af disse Linier er en ung Bonde¹ fra Aastrup Sogn ved Haderslev, som i Forening med en anden Mand er bleven sendt til Hovedstaden for paa Sognets Vegne at føre Klage til Kongen over deres nordalbingiske Præst² og over andre i Had[erslev] boende Embedsmænd. De ville gjerne tale med Dem, men bilde sig ind, at det er vanskeligt for saadanne simple Bønder at faae Adgang til en »Høiesteretsadvokat«, og uagtet jeg har sagt dem, at der aldeles Intet vilde være i Veien, saa bad de mig desuagtet om en Anbefalings-skrivelse.

Jeg troer ikke, De vil fortryde at tale nogle Øieblikke med dem,

og hvis De kunde meddele dem et eller andet Vink, vilde de naturligviis være meget taknemmelige.

Jeg kjender i Grunden ikke noget til den Sag, hvorom disse Bønder ville tale med Kongen. Derimod kjender jeg meget godt den unge Mand, som bringer disse Linier, og tør indestaae for, at han er baade retskaffen og dansksindet. Det er ham, som har sprængt det af Kammerjunker Krogh fabricerede slesv[ig]-holsteinske Parti i Sognet, og er os i enhver Henseende en tro og paalidelig Stridsfælle.

Med min Valgbarhed er jeg endnu ikke kommet Maalet nærmere, endskjøndt det dog nu er muligt at blive Eier af en Gaard her i Byen, idet en Bonde har falbudt mig sin Eiendom for 4000 rd. Crt. Jeg har imidlertid slet ikke tænkt paa at købe den, deels paa Grund af, at det er temmelig dyrt, deels, fordi jeg ingen Penge har.

For længere Tid siden skrev jeg Dem et langt Brev³, som De formodentlig har modtaget. Ved nu bagefter at overtænke dets Indhold er jeg blevet bange for, at De har betragtet samme som en *indirekte Opfordring*. Dette er imidlertid og har aldrig været min Hensigt, idet jeg meget godt kunde indsee, at det baade var ubeskedent og uklogt. Det første, fordi jeg ikke har udmærket mig synderligt, det sidste, fordi det var utidigt netop *nu* at gjøre Fordringer til den offentlige Patriotisme, da [Peter Hiort] Lorenzen paa en saa drøi Maade har taget samme i Beslag.

Aarsagen til, at jeg skrev saaledes, som skeet er, er den, at jeg ansaae mig *forpligtet* til at være *fuldkommen aaben* imod dem, jeg med Grund kunde ansee for Venner, og som jeg havde Tillid til, da det ellers var umuligt for Mænd i Kjbhvn. at danne sig et klart begreb om Tingenes sande Tilstand og virkelige Sammenhæng.

Jeg skrev dengang et lignende Brev til Monrad⁴, hvori jeg tillige udbad mig hans Raad i denne Sag, hvilket han havde lovet at meddele mig, sidst jeg var i Kjbhvn., hvergang jeg trængte dertil. Jeg har imidlertid hverken hørt eller seet Noget fra ham og maae altsaa antage enten, at han ikke interesserer sig synderligt for mig og overhoved for vor Sag, eller, hvad der snarere kan tænkes, at han har anseet mit fuldkommen ærlige og aabenhjertige Brev for en indirekte Opfordring til Pengehjælp, hvortil hans klare Blik snart kunde sige ham, der ingen Raad var, og hans fine Følelse, at det var ubeskedent og uklogt fra min Side.

Maaskee man i Kjbhvn. anseer vi Mænd, der af Omstændighederne

synes at være kaldede til at staae i Spidsen for Danmarks Værn paa Sydgrænsen, for forfærdelige Pengeslugere, da navnlig Lorenzen har givet god Anledning til en saadan Tanke, og hvis jeg nu begyndte den samme Manøvre, saa var jeg naturligviis ikke bedre. Hvad nu Lorenzen angaaer, da vil jeg lade det staae ved sit Værd, men selv er jeg sandelig for stolt til at fordre eller bede om Noget, naar ikke *Sagen selv* fordrer det, og jeg maatte jo overvurdere mit eget Værd, naar jeg kunde bilde mig ind, at min Ubetydelighed var et saadant Offer værd, selv om Pengene laae paa rede Haand.

Hvis De skulde træffe paa Monrad, beder jeg Dem paa det indstændigste om at udrive ham af en saadan Indbildning, som jeg frygter for selv at have foranlediget ved min – maaskee for vidt drevne – Aabenhed. Men hvorledes det saa hænger sammen, saa fortryder jeg dog ikke at have skreven saaledes og ikke anderledes, thi jeg har handlet i Overensstemmelse med min Carakteer og Grundsætninger, der stedse byder mig at være ligesaa aaben og ærlig imod mine politiske Venner, som jeg er ubøielig og forvoven mod mine politiske Fjender. Dette skal da være min Trøst, hvis jeg for Øieblikket vorder miskjendt, og i Enden vil man nok vorder overbeviist om, at jeg ikke er egennyttig.

Nogle høistformaaende Mænd talte meget med mig om Dem, kjære Lehmann! under mit sidste Ophold i Kjbhvn., men jeg tør ikke vove at betroe dette til Papiret. Naar jeg kommer til Hovedstaden igjen, skal jeg ikke forsømme at meddele Dem det Vigtigste.

Lev vel! og behold i venlig Erindring

Velbaarne

*Hr. Høiesteretsadvokat Lehmann
i Kjbhvn.*

Deres hengivne

L. P. Skau.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

- 1 Bonden fra Åstrup og hans ledsager introduceres også i Skaus breve til Marckmann 1845 21/1 og til Ploug 1845 21/1.
- 2 Fr. Chr. Hansen, f. Augustenborg 1806, præst i Åstrup 1842-51, flyttede nordpå, præst i Sottrup 1866, i Tandslet 1871-93, død i Augustenborg 1896.

- 3 Skau til Lehmann 1844 29/12.
- 4 Skau til Monrad 1844 22/12 (RA. Monrads arkiv). Skau havde tidligt blik for Monrads betydning, hvilket bl.a. fremgår af følgende linjer, som han 1844 19/10 sendte sin far, sognefogeden i Sommersted: »Igaar spiste jeg i en fransk Restauration med nogle Kandidater. Magister Monrad er

den klogeste Mand, jeg har kjendt,
og har den største Indflydelse. Han
[er] for Øieblikket vor mægtigste

Støtte her, og der stikker en Mini-
ster i ham« (KB. NKS 1727; trykt:
Da Pol Br II, 522).

ORLA LEHMANN TIL LAURIDS SKAU 1845 1/2.

Kjære Ven.

Jeg er i disse Dage saa beskjæftiget, at jeg endnu en Stund maa ud-
sætte den Fornøielse udførligen at tilskrive Dem, men det Brev, som
igaaer blev bragt mig af tvende Nordslesvigere, som jeg paa bedste
Maade har underholdt en Times Tid, men for hvilke jeg ikke kunde
gjøre noget, da Deres Ærinde allerede var røgtet, bevæger mig dog
til strax at sige Dem, at [H. N.] Clausen og Monrad ligesaa lidet som
jeg i mindste Maade have mistydet, hvad De i Anledning af Valg-
barhedsspørgsmaalet har skrevet os til. Vel forstode og forstaae vi
Dem saaledes, at De meget ønsker, at det kunne lade sig udføre, men
vi ikke blot dele dette Deres saa naturlige og velbegrundede Ønske,
men mene endog, at det engang skal og maa og bør og kan og vil
gaae i Opfyldelse; men at det nu for Tiden ville være urigtigt at
gjøre andet end skrive sig det bag Øret, erkjender De jo selv.

Jeg gratulerer til Foreningens endelige Frigivelse¹, som jeg tænker
nu vil faae stærk Tilgang, og hilser alle Venner venligst fra

Deres hengivne

Orla Lehmann.

Khvn., d. 1. Febr. 1845.

P.S.: De har dog seet, at de stolte norske Studenter have drukket
Deres Skaal². Naar De kun giver Tid og ikke vil plukke Frugten,
førend den er moden, har De, min kjæreste Lorenzo, en lang og herlig
Fremtid foran Dem.

KB. NKS 1727.

1 Den Slesvigske Forening blev frigi-
vet ved kgl. resolution af 1845 10/1.
»Dette er en ikke uvigtig Seier, men
jeg har da ogsaa drevet alvorligt paa
T[illisch]« (RA. Monrads arkiv.

Skau til Monrad 1845 27/1).
2 Ved det skandinaviske studentermøde
1845 13/1, refereret i »Fædrelandet«
1845 29/1, 30/1 og 31/1.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1845 11/5.

P. P.

Houdst pr. Haderslev, d. 11te Mai 1845.

Næst at takke Dem for al den Velvillie og Godhed, som blev mig
til Deel i Deres Huus under min sidste Nærværelse i Kjøbenhavn¹,

skal jeg tillade mig at flytte Deres Tanker over paa Slesvigs Bund og Grund, til en Afvexling af de mange Forretninger, som formodentlig optager Deres Tid.

Jeg har idag skreven det første Brev paa min ny Eiendom² og sendt samme til Prof. [H. N.] Clausen³; dette er No. 2, og da det maaskee kan more Dem at høre, hvorledes det staaer til her i Egnen, saa skal jeg i nogle Linier henkaste nogle Tanker derom.

Bønderne ere godmodige, men uvidende, og blev derfor let et Bytte for Slesv[ig-] Holsteinerne; thi da de hverken havde Forstand eller Mod til at have en Mening selv, saa bildte de dem ind, at Embedsmændenes Mening var deres egen, og underskrev derfor gjerne de Dokumenter, som Sl[esvig-]Holsteinerne bød dem. Uvidenheds sædvanlige Følgesvende: Luxus – for at erstatte Manglerne i det Indvendige ved udvortes Glimmer –, Fraadserie og Drukkenskab ere meget gængse. Der er stor Formue her i Egnen som Følge af de udmærkede Jorder, men den anvendes kun maadelig. Her er altsaa meget at bestille for mig, da de omtalte Hovedlaster, hvortil endnu kommer Hovmod, absolut maae fordrives, inden noget *frit* og *alvorligt Folkeliv* kan trives.

Imidlertid lader det dog til, at min Virksomhed ikke er uden Følger; thi min bestemte Nægtelse af at deeltage i de græsselige Æde- og Drikkegilder, har gjort, at de stolte Bønder skamme sig ved at være umaadelige, hvortil kommer, at jeg allierer mig med Qvindekjønnen, og naar Mændene spiser og drikker, holder jeg Forelæsninger for Konerne og har ofte en heel Mængde samlede omkring mig, nysgjerrige efter at høre, hvad jeg fortæller. Saaledes fører jeg Mændene de bedste Prædikantere paa Halsen i deres egne Huse, uden at de vide det, og sikkrer mig tillige selv for mange Ubehageligheder.

Ligeledes lader jeg min ældste Søn⁴ – 8 Aar gammel – hjælpe til, skjøndt paa en anden Maade. Han synger meget godt, og jeg har derfor befalet ham at lære hans Legekammerater at synge vore danske Nationalsange; og faaer vore gamle Sanges dybe Toner først Herredømmet over Ungdommens Følelser, saa vil snart Alt være i Orden. – Vi ville nu see, hvad Følgerne vil blive.

De kjender vel sagtens den Abrahamsonske Plan til en Operation mod de tyske Blades Angreb og skammelige Smædeartikler om os⁵. Jeg har tænkt og atter tænkt over denne Plan, men kommer bestandig tilbage til min første Mening, – den nemlig: at *De maae*

staae i Spidsen for denne Sag. Mine Grunde for denne Mening ere følgende: 1: De er Danmarks *anseteste Jurist*, dertil Høiesteretsadvokat – en Stilling, som gjør, at De kan bevæge Dem frit uden at behøve at see til Høire eller Venstre. 2: Navnet »Orla Lehmann« er det *populæreste* i Danmark, og Alle ville antage selve Navnet for den bedste Borgen for, at der opereres *rigtigt, klogt og godt*. Dette kan Ingen bedre end jeg bedømme, som reiser og korresponderer mere end de Fleste. – 3: De er *Stænderdeputeret*, er det *liberale Parties dygtigste Fører*, og er ogsaa i Udlandet bekjendt som Saadan. 4: De er Danmarks *meest glimrende Parlamentstaler*, og jeg har ofte hørt Tydskerne omtale Dem som saadan og hørt dem sige, at *De* vilde blive den Farligste at bekæmpe, hvis vi engang fik en Rigsforsamling; og da kun den kan være en *virkelig glimrende Taler*, som har de Kundskaber, der udfordres for at give Talen sin Kjerne, saa følger deraf, at De ogsaa i denne Henseende med Rette kan staae i Spidsen. 5: *Deres offentlige Taler* og Handlinger høre blandt dem, som de tydske Blade i *Regelen* kaste sig over med dæmonisk Raserie, hvilket er det allerbedste Beviis paa, hvor slaaende de maae være, thi noget Ubetydeligt ere Tydskerne for storsnudedede til at røre ved. Paa denne Maade har De ved Tydskerne selv faaet en Popularitet i Tydskland, som endnu Ingen af vore offentlige Personer har naaet. 6: De er endelig den Mand, der neppe finder [sin] Mester i at bevæge sig med Lethed og Gratie i det tydske Sprog, hvilket ogsaa er vigtigt i et saadant Anliggende som det nærværende. Disse og endnu mange flere Grunde taler for, at *De* absolut maae i Spidsen; med mindre De selv kan nævne mig et Navn, hvor alle disse Fortrin i lige saa høi Grad ere forenede som hos Dem, men dette Navn findes neppe i Danmark⁶.

Spørgsmaalet er nu, om *Deres Tid* tillader Dem et saadant Arbeide. Dette kan jeg naturligviis ikke bedømme, men haaber det dog paa Grund af, at jeg veed, De er en rask Forretningsmand, naar De griber ret fat paa en Sag.

Abrahamson antog, at jeg var med i den Comitee, som den Slesv[igske] Forening nedsatte for at passe paa de tydske Blade; men deri tog han fejl, da jeg ikke *vilde* være det, netop fordi jeg ikke *kunde*. Jeg har Modbydelighed for at være Medlem, hvor jeg kun kan være det af Navn, og ikke til Gavn, og et saadant Arbeide overstiger virkelig mine Kræfter. Naar jeg blot kan bevæge mig *tilgavns* i den lavere

Sfære, som Omstændighederne har anvist mig, – naar jeg kan bringe Bondestanden saadanne Anskuelser, som kan sætte *Liv, Kraft og Mod til at handle*; – naar jeg i fornødent Fald kan *bringe et Oprør tilveie* i de *lavere Klasser* og have Mod nok til at lade mig slaae ihjel i Spidsen for Bondehæren, saa er jeg tilfreds med mig selv, og Fædrelandet maae ogsaa være tilfreds. En Operation, som den af Abrahamson foreslaaede, kan kun ledes af Landets dygtigste Mænd, og det eneste jeg kan gjøre er at drive paa, at Sagen ikke sover hen. Dette gjør jeg da her, og jeg gjør det med saamegetmere Lyst og tilige med Alvor, fordi jeg ikke alene anseer Sagen og Planen i det Væsentlige for god, men fordi dens Udførelse er betinget ved, at De stiller Dem i Spidsen. Dette er tildeels ogsaa Prof. Clausens Mening, som han i et Brev har meddeelt mig⁸, og jeg glæder mig allerede i Haab om snart at see Skridt gjorde for at komme nærmere til Maalet.

Det er dog en skjændig Anordning, vi har faaet om Skolelæreres Afsættelse ad den administrative Vei⁹. Det er en rigtig despotisk, slesv[ig-]holsteensk, tyrannisk Lov, der ikke har andet Formaal end at lægge en Lænke paa Skolelærernes Nakke for at passe paa, at disse ikke indpode Ungdommen farlige Ideer – som det hedder –, og den vil gjøre ubodelig Skade. – For nu at gaee lidt videre, er der bleven besluttet at sammensmelte alle Enkekasser og danne *en eneste stor Slesvig-Holsteensk Enkekasse*¹⁰, men herimod have vi formaaget Skolelærerne her i Amtet til at indlægge Protest, men det hjælper vel ikke.

Papiret tvinger mig nu til at holde op og maae derfor standse Pen-
nen for denne Gang. Hils Deres fortræffelige Kone! Lev vel!

Deres

RA. Orla Lehmanns arkiv; trykt: *Da Pol Br III*, s. 48—50.

L. P. Skau.

1 Skau opholdt sig i Kbh. i slutningen af februar og begyndelsen af marts, men tog hjem ved budskabet om Peter Hiort Lorenzens død.

2 1845 1/5 overtog Skau sin nye gård i Hovst i Vilstrup sogn.

3 Synes ikke bevarer.

4 Peder Lauridsen Skau.

5 Kammerherre oberst J. N. B. Abrahamson i Odense sendte 1845 28/3

»de syv« et forslag om at lade tyske aviser tilgå omtale af sønderjyske forhold, skrevet ud fra et dansk synspunkt. Derved vilde mange fejlagtige opfattelser, skabt på grund af ukendskab til forholdene, kunne afhjælpes. Se iøvrigt: *Da Pol Br. III*, s. 9 ff.

6 Skau til Flor 1845 19/5:

»Lehmann har jeg sendt en meget

smigrende Skrivelse i Anledning af den Abrahamsonske Plan og fortalt ham, at han har alle de Egenskaber, som udfordres for at optræde med Autoritet i tyske Blade, hvorfor jeg beder ham om at kaste sig for Alvor over dette Anliggende. Jeg veed meget godt, at han ikke kan udrette synderligt uden Deres Hjælp, men min Hensigt var heller ikke det, jeg skrev om.

Jeg havde nemlig ved en hemmelig Correspondent faaet at vide, at L[ehmann] havde søgt at kaste Skygge over min Person og bedømt mig temmelig haardt, formodentlig, fordi hans Forfængelighed ikke kan taale, at jeg bliver omtalt, medens man glemmer ham selv, ligesom jeg heller ikke er synderlig yndet af hans kunstforstandige Frue, der ikke kan lide »Naturens Barn«, naar det ikke er gaaet igjennem en Kunstners Haand. Jeg vilde heller ikke smigre hende, fordi jeg meget klart saae det tomme i hendes Indre, der blot var skjult af et idealsk Ydre. Og da Lehmann nu har svoret til sin Kones Fane, saa er Alt begribeligt.

Han maa nu føle dyb Skam i sit

Indre ved at læse mit Brev, thi jeg har anerkjendt alle hans Fortrin uden at lægge Mærke til hans Feil. Med stor Aabenhed har jeg fremstillet min Mening og stillet mig an, som om der ikke kunde være Spor af Spænding imellem os, og jeg venter nu hans Svar, thi han kan ikke være bekendt at bie længe dermed. Ulykken er, saavidt jeg veed, at Monrad har nævnet mig, dengang han udbragte den slesv[igiske] For­enings Skaal i skandinavisk Selskab, og Lehmanns Skaal blev ikke drukken — saavidt gaaer Forfængelighed!« (KB. NKS 1766; trykt: Da SJy vaag VIII, s. 92—93).

7 Abrahamsons plan gik bl.a. ud på, at der skulde nedsættes en komité, hvis medlemmer hver skulde påtæge sig at følge bestemte tyske avisers meddelelser om sønderjyske forhold.

8 Clausen til Skau 1845 15/4.

9 Forordning 1845 4/4.

10 1845 27/2 ansøgte nogle kirkesangere og skolelærere fra Tørninglen om at måtte bevare den særlige enkekasse for degne og skolelærere i Tørninglen og således være fritaget for at indtræde i den foreslåede fælles enkekasse for Hertugdømmerne.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1845 11/7.

Høistærede Herr Lehmann!

Houst, d. 11te Juli 1845.

I dette Øieblik kom jeg hjem fra Haderslev, og uagtet jeg baade er træt og søvni, maae jeg dog endnu expedere trende Breve.

Af »Fædrelandet« seer jeg, at De er under Tiltale¹, og Cancelliet har Lyst til at hæve Dem endnu høiere i den almindelige Folken mening. Men det forunderligste er, at Embedsmændene herovre bilde sig ind, at Deres Person tillige er bunden, og at De nu hverken tør eller maae komme til Skamlingsfesten. Dette har Amtmanden [Johannsen] sagt til herværende Justitsraad Gyrsting, som strax

fortalte mig dette og bad mig tillige at give Dem denne Efterretning, for at De dog kunne faae Leilighed til, hvis det iøvrigt convenerer Dem, at bevise i Gjerningen, at denne Embedsmændenes Troe er bygget paa Sand.

Tillige veed jeg, at Mangfoldige vilde reise til Skamlingsfesten, alene for at høre Dem, og det vilde derfor være en Glæde for mange, hvis det er Dem muligt at tage herover.

I »Lynaen«² læses idag, at der i Haderslev og Omegn har dannet sig en »Slesvig-Holsteensk-patriotisk Forening«, organiseret ganske paa samme Maade, som den Sl[esvigiske] Forening. Denne Efterretning er i høi Grad vigtig og vil blive af uberegnelige Følger, eftersom den vil faae alle de Kræfter og al den Hjælp, som vi mangle. Den har eller faaer hele Embedsstanden paa sin Side, og en stor Mængde Tydskere, der ere komne herind og tilranet sig mange af de større Gaarde, ville naturligviis træde til. Mange Bønder ville af bare Forfængelighed løbe med, fordi det er rart at staae i god Forstaaelse og nær Forbindelse med Embedsmændene, og Foreningen er saa meget farligere, fordi den er dansk³, saa at det nationale Vaaben er os afskaaren imod den. Den opstiller som Firma, at den blot vil bevare vore Rettigheder, det vil sige, den vil holde paa Forbindelsen med Holsteen og udbrede den Slesv[ig]-Holsteenske Statslære som den ene saliggjørende Troe, men ingenlunde angribe Sproget, men snarere forsvare det. Paa denne Maade kan mange Bønder rives med, som ikke ane, at Foreningen har en reen politisk Betydning; thi at holde paa materielle Fordele og bevare de indbildte Rettigheder, dette vil Bønderne naturligviis gjerne.

Jeg er fortvivlet over denne Operation, og har allerede havt een søvnløs Nat med at spekulere paa Midler til at værge os med.

Det allerærgerligste er, at Regjeringen ligefrem nærer denne indvortes Kamp for selv at mele sin Kage, og der behøves ikke Argusøjne for at see, at vi med Stormskridt arbeide Despotiet lige i Hænderne. Efter alt, hvad jeg har kunnet udspionere, var den preussiske Konges Reise til Kjbhvn⁴ ingenlunde foranlediget ved Toldspørgsmaalet⁵, men snarere for at bevæge Kongen til at operere paa samme Maade som han, og den første Følge er Organiseringen af et hemmeligt Politi, der først ganske nylig er sat i Virksomhed uden for Hovedstaden⁶. Her i Haderslev er engageret 16 Betjente for at opfangne Alt. Dette har jeg naturligviis fra hemmelige Kilder. Det

næste Skridt vil blive at forbyde Folkeforsamlinger, ligesom i Preussen, og jeg antager, at vi næste Aar allerede faae et Forbud.

Hvad er nu at gjøre herimod? Jeg har spekuleret paa en Alliance mellem Hovederne for Demokratiet i hele Landet – navnlig mellem Dem, Monrad, Beseler og Tiedemann⁷; det nationale Spørgsmaal skulde være secundært, og Konstitutionsagen opstilles af begge Parter som Hovedformaal for alle offentlige Bestræbelser. Men Spørgsmaalet er, om Slesv[ig]-Holsteinerne ville gaae ind paa at tage Konstitution i Forening med Danmark; thi ville de dette, saa kunde vi bringe Kongen i en saadan Knibe, at han aldrig havde været i en værre og al hans Jesuitklogskab skulde ikke forslaae. Jeg vilde med Lethed kunde bringe Landet i Bevægelse, og i det Øieblik, man her for Alvor forlangte Skattebevillingsret o.s.v., vilde Preussen ogsaa komme i Røre.

Vil De nu overveie Alt dette, og naar De kommer til Høiskamling, kunde vi jo nærmere tale om denne Sag: i modsat Fald, tør jeg vel udbede mig Deres Mening skriftlig.

Min Kompliment til Deres gode Frue!

Lev vel!

Med Høiagtelse og Hengivenhed

Laurids Skau.

RA.; trykt: *Da Pol Br III*, s. 77—79.

- 1 Orla Lehmann var 1845 3/7 sat under tiltale for sin tale i Christiansborg Ridehus ved den skandinaviske studenterfest 1845 25/6. Det samme var tilfældet med Fr. Helweg og H. F. Poulsen. Lehmann blev samtidig suspenderet som højesteretsadvokat.
- 2 »Lyna« 1845 12/7—16/7. Den slesvig-holstenske patriotiske Forening stiftedes 1845 7/7 af N. H. Posselt og Joh. Fried. Lorenzen.
- 3 Der menes: dansksproget.
- 4 Friedrich Wilhelm IV af Preussen besøgte Kbh. 1845 18/6 – 23/6; se bl. a.: *Pers Hist Tidsskr.* 9. rk. VI, s. 51 f.
- 5 Se herom: Troels Fink i *Festskrift til Erik Arup*, 1946, s. 297 ff.
- 6 Der er her tale om et rygte.
- 7 Skau vendte senere tilbage til denne plan, se: Skau til Lehmann 1845 23/12.

ORLA LEHMANN TIL LAURIDS SKAU 1845 30/8.

Kjære Skau!

Skjøndt jeg ikke med Ord har besvaret Deres sidste Skrivelse angaaende den nye Eiendom¹ og heller ikke har gratuleret Dem til sammes Erhvervelse, saa er dette dog ikke paa Grund af, at jeg ikke har havt tilstrækkelig Interesse for Sagen, og for ikke i den Hen-

seende af Dem at blive miskjendt maa jeg fortælle, hvad jeg ellers helst vilde fortie, at jeg ved mundtlig og skriftlig Arbejde for Sagen har samlet og alt in[dkasseret] over 1600 Rbd. for største Delen i smaa Summer til dens Indkjøb. Jeg tænker, det er den meest praktiske Maade at vise Interesse paa, – det bedste Svar paa Deres Opfordring til at tage mig af samme.²

Derimod skylder jeg Dem og mit oprigtige Venskab for Dem at lade Dem vide, – og sine *sande* Venner skylder man Sandhed, selv om det var behageligere at holde den tilbage, – at jeg ved denne Leilighed har erfaret eller, oprigtig talt, fundet bekræftet, at lige saa almindelig som Hengivenheden for Deres Person og Troen paa Deres politiske Betydning, lige saa udbredt er Frygten for, at De ved Omstændighedernes lokkende Magt maatte føres ind paa en Vei, hvor De let kunde forlise noget af Deres sande Storhed³. De maa ikke vredes derover, thi denne Frygt er kun et Udtryk af Kjærlighed. De maa heller ikke vredes paa mig, som fortæller det, thi af sine Venner skal man høre Sandheden. Men der er ikke faa af Deres meest hengivne Tilhængere, som nære Frygt for, at heller ikke De vil holde Dem fri for en vanskelig og iøinefaldende Rolles største Fare, – De begriber nok, jeg mener ikke den Selvfølelse, som De har Lov til at have, og uden hvilken De ikke kan virke, men den Forfængelighed, som finder Tilfredsstillelse i Momentets kildrende Lyst, men over tvivlsomme Smaatriumpher let kan forspilde noget af de store, endelige Resultater. Jeg vil forklare tydeligere, hvad jeg eller hvad man mener.

Det ene er, at Deres Virksomhed mere maa være rettet paa Slesvigerne end paa Kongerigets Beboere og mindst paa dettes Magnater. Deres Opræden her har været af stor Virkning baade for Dem og for Sagen, men troe mig, den bliver fortyndet, jo hyppigere den gjentages. Der gives en vis Glands, som forsvinder ved den alt for hyppige Berøring, og alt under Deres sidste Besøg mumlede man om, at det var ganske morsomt i en blød Sopha at fortælle Historier for en lyttende Kreds af smukke Damer, men at det dog egenlig ikke var den rette Valplads for Helten fra »Stridens Land«.

Men især er det mig en afskyelig Tanke, at min kjære Laurids Skau skulde trække omkring paa Herregaardene⁴, blive beseet og beundret som »Tyroler Sangere« og bag efter beleet af nogle Lømler

af Junkere ved et Parti Billard. De er meget klog, men dog gjentager jeg, hvad jeg mundtlig sagde Dem i min egen Stue: Saalænge De er den ædle, sanddru, stolte Bonde, er De en Helt, men vil De være en listig Diplomat, saa er De en Fusker imod vore Fjender og bliver baade gennemskuet og overseet af dem, der ikke ere værd at løse Deres Skotvinge, – saa er hele Trylleriet brudt. Ved som en Lykkeridder at fare omkring paa Herregaarde kan De faae nogle Damer til en Times Tid at blive forliebt i Dem og faae nogle Hundrede Rigsdaler til Høiskolen, men den Skau, der engang skal faae en Plads i Historien, den kjække Odelsbonde af nordisk Æt, han taber derved meget mere, end den »søde« Skau vinder.

Deres Plads er først paa Deres Gaard. Bliver De saa stor, at De ikke sætter en Ære i, at paa 20 Miles Omkreds ingen har en Hvedemark som De, kan De ikke bevare og hos Deres Børn opelske den ægte Bondestolthed, saa er Deres Magt forbi. Thi vel skal den Tid komme, da Bondestanden ophører at være en særegen Stand, men det skal skee derved, at den i Masse tiltvinger sig en saadan Stilling i Samfundet og saadan Indflydelse paa dets Styrelse, at Ingen mere kan betragte den som Almue, men ikke derved, at dens bedste Mænd enkeltviis desertere ud af den. Laurids Skau paa sin Bondegård, i Spidsen for Danmarks bedste Bondeflok, er en Potentat – Laurids Skau i en Greves Salon er en Curiositet. Altsaa først og fremmest paa Deres Gaard, Bonde i Klæder og Sæder, ivrig for Deres Avlsbrug og ikke blot, fordi det skal være den faste Grundvold for Deres og Deres Families hele fremtidige Existents, men ogsaa, fordi De for at bevare Bøndernes Respect og Tillid absolut maa være den bedste Bonde ogsaa i det, som dog er Bondens nærmeste og naturligste Opgave. Og al den Tid, Deres egen Bedrift levner Dem, den tilhører de slesvigske Bønder.

Det er sand for Herren ikke de danske Grever, der skulle redde Slesvig, men de slesvigske Bønder, og de trænge til at oplyses, oplives og styrkes fuldt saa meget som de danske Herregaardes Indvolde. Ved at færdes mellem dem som deres Ligemand uden anden Overlegenhed end den. Deres Forstand og Energi giver Dem, og uden at lade denne træde frem mere end absolut fornødent, vil De vinde Indgang hos dem, bevare og styrke Deres Indflydelse paa dem, men mærker de først, at De overseer dem, at De henvender Deres Bestræbelser paa andre Kredse, saa bliver De fremmed for dem, saa

faae alle de Motiver frit Spillerum, som saa let gjøre sig gjældende hos Mennesket for at gjøre det gjenstridigt mod en Andens Magt.

Naar jeg taler om de slesvigske Bønder, kan jeg naturligviis ikke tale af egen Erfaring, saaledes som naar jeg taler om den herværende Stemning, men det veed jeg, at Menneskene i Almindelighed ere lidet tilbøielige til at underkaste sig Autoritet, allermindst hos os, hvor Autoritet af gode Grunde er bleven forhadet, fordi den næsten altid er bleven brugt slet eller endog til det Onde, og at De behøver stor Opmærksomhed paa Dem selv og stor Selvbeherskelse, hvis De varigen vil beherske Andre. Det er paa en Maade de slesvigske Bønder, i hvis Hænder Danmarks Skjæbne ligger, og det er jo hele Nøglen til Deres egen Betydning. Arbeid derfor iblandt, med, for, paa de slesvigske Bønder, omvend de Forførte, væk de Søvnige, styrk de Modfaldne, led de Raadvilde, foren de Adskilte, – det er Deres Opgave, og den er sandelig saa stor, at De ikke behøver at gaee paa Jagd efter nogen anden.

Jeg har i det Ovenstaaende alt antydet mit andet Punkt, at der hører stor Selvbeherskelse til at beherske Andre. Har De en lovlig Ærgjærrighed og ikke en smaalig Forfængelighed, eftertragter De en indholdsrig Virkelighed og ikke et tomt Skin, saa man ikke blot søger at være mere end at synes, men for virkelig at være, endog stræbe, ikke at synes. Tro mig, kjære Ven – jeg føler nok, jeg taler som en gammel Provst, men jeg taler om noget, hvorom jeg har tænkt og erfaret mere end mangan 80aarig Bisp. Vil man lede andre, maa man fremfor alt forstaae den Kunst at gjøre sig usynlig. Først maa man naturligviis mælde sig selv, – ellers veed jo ingen, at man er til, men det har De jo gjort, og det har De jo opnaaet. Men saasnart den første Glæde over den nye Opdagelse er overstaaet, saa vaagner Misundelsen, og nu bestaaer Hemmeligheden i ikke at lægge Hænderne i Skjødet, – thi saa tilgiver de rigtignok, men saa glemmer de ogsaa, – nei, i at virke saa meget, men ogsaa saa ubemærket som muligt. Man skal ikke blot ikke trænge sig frem, man skal ikke engang komme, naar man kaldes. Man skal flygte for Anseelsen, skjule sig for Hyldest – ikke ved at opsøge, men ved at opsøges naaer man varige Resultater.

Saaledes stiller Sagen sig betragtet blot fra et egoistisk Standpunct, men nu fra selve Sagens? De kan gjøre meget, – De kan ikke gjøre alt, og De maa erindre, at Deres Medarbeidere ikke maatte være

Mennesker, dersom de ikke stundom følte sig generede ved den Overvægt baade i Afgjørelserne og i Æren, som De har. Den er jeg nu ganske enig i, De skal beholde, men for ikke at gjøre de Andre kjede af det, for ikke at fjerne dem fra det upaaskjønnede Arbeide paa en fordunklet Plads, hører der stor Resignation og Selvfornægtelse fra Deres Side. Ikke blot maa De gjerne unde Andre Æren for, hvad de gjøre, og omhyggeligen undgaae Skinnet af, at De gjør Alt, men De maa, hvor det er muligt, give Andre Æren ogsaa for, hvad De gjør. Det er besværligt at lytte opmærksomt til Vrøvl, at rette sig i Smaating selv efter Stemninger, man anseer for mindre rigtige, at gjøre sin Mening gjældende ikke som sin, men ved at faae den først ind i Andre og saa antage den fra disse. Troe mig, jeg taler her af stor Erfaring – dertil hører stor Taalmodighed og stor Ydmyghed, men det er aldeles nødvendigt, hvis man vil samle Kræfter istedetfor at adsplitte dem. Jo mindre Deres Indflydelse mærkes, desto fastere er den. Jo mere De skaffer de andre den Satisfaction, at deres Mening gjælder, og at de ogsaa for Verdens Øine staae som de, der betyde noget, desto villigere arbeide de for Sagen, desto mere udretter De for Sagen. Jo mere De glemmer Dem selv, desto mindre vil De glemmes af Andre.

Dette er et kjedeligt Brev, kjedeligt at læse, endnu kjedeligere at skrive, men er De den Laurids Skau, jeg i Dem ærer og elsker, da vil De deri kun see et nyt Beviis paa, hvor oprigtig jeg er.

Deres hengivne
Orla Lehmann.

Kjøbenhavn, d. 30. Aug. 1845.

KB. NKS 1727; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 103—107.

- 1 Skau havde 1845 1/5 overtaget sin nye gård i Hovst i Vilstrup sogn.
- 2 Lehmanns brev var skrevet på opfordring af prof. J. F. Schouw og indholdet godkendt af denne. Til Schouw skriver Skau 1845 20/10 følgende om dette: »Fra Lehmann har jeg faaet et »Donnerbrev«. Han maae have været i slet Humeur, dengang han nedskrev Brevet, thi ellers vilde han aabenbar ikke ladet sin Pen løbe løbsk i en Kritik over min Person og Færd, der saameget lettere kunde bli-

- ve urimelig, som 30 Miles Afstand gjør det umulig saaledes i Enkelthederne at afpæle Grændserne for min Virksomhed. Iøvrigt har han skildret en offentlig Personlighed, som han troer kan passe paa mig, men — oprigtig talt — troer jeg, han har givet et Malerie af sig selv. Dog nok herom« (RA. »Syvstjernen«s arkiv).
- 3 Se: Da Sjy vaag VII, s. 73—84, med P. Lauridsens hårde dom over Laurids Skau (på grundlag af udsøgte citater fra samtidigt brevstof).

4 Ved indsamlingsarbejdet til Skaus valgbargørelse havde forskellige godsejere været blandt de største bidragydere. I breve til Orla Lehmann udtaler flere af dem sig fordelagtigt om Skau, således f. eks.: Stænderdeputeret, grev C. E. Moltke til Lehmann 1845 27/5: »De har iligemaade ikke taget Feil ved at meene, at Laurits Skaus Personlighed har gjort et fordelagtigt Indtryk paa mig. I flere Henseender har han gefaldt mig særdeles. Det er mig derfor kiært, at han har Udsigt til at blive Deputeret

i den Slesvigske Stænderforsamling, og jeg er altsaa vist nok tilbøielig til at hielpe ham med Betalingen af hans nye Eiendom« (RA.; trykt: Da Pol Br III, s. 64); stænderdeputeret, grev C. J. F. Ahlefeldt-Laurvigten til Lehmann 1845 29/5: »Kan mit lille Pengebidrag medvirke til, at Lauritz Skau bliver Medlem af Stænderforsamlingen i Slesvig, saa har jeg sjældent givet Penge ud med mere Fornøielse end indlagte 200 Rbd.« (RA.; trykt: Da Pol Br. III, s. 70).

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1845 15/10.

Høistærede Herr Lehmann!

Det er nu alt længe siden, jeg modtog Deres udførlige og strengt tilrettevisende Brev, og af min Taushed har De maaskee allerede uddraget den Slutning, at jeg enten følede mig altfor stærkt truffen af samme, eller at jeg var bleven vred over at høre det, som De naturligiis anseer for Sandhed, eller endelig, at Brevet var saaledes indrettet, at der intet Svar behøvedes fra min Side. Dog, ingen af Delene er Tilfældet, men den sande Aarsag maa søges i en først for kort Tid siden fuldendt Høst, Vintersædens Nedlægning og Høiskolen. Disse trede Ting har hidtil gjort Fordring paa min hele Tid og Kraft, saa at kun de *paatrængende* og *nødvendige* Breve ere blevne expederede, og først nu har jeg Tid til at tænke paa de *gavnlige* og *nyttige*. Blandt disse sidste indtager Deres den første Rang, og jeg skal nu meddele Dem mine Tanker og Meninger derom med densamme Aabenhed og Sandhedskjerlighed, som øiensynlig fremlyser af enhver Linie i Deres ærede Brev¹.

Ved den *første* Gjennemlæsning af Deres Skrivelse blev jeg noget smerteligt berørt, og allerede Indledningen var saarende for min Følelse, fordi man strax blev fortrolig med den Tanke, at De i Deres Nidkjerhed ved Pengeindsamlingen vilde søge en Berettigelse til at sætte mig i Rette. Jeg blev altsaa noget forbauset herover; thi saavist som det er, at jeg skylder Dem Tak for Deres Virksomhed til min Fordeel, og saa overbeviist jeg er om, at De i denne Retning har

gjort meget mere end nogensomhelst Anden, saavist er det, at hiin Yttring ikke var høimodig, ikke skaansom, kort sagt: lignede aldeles ikke »Orla Lehmann«². Som Følge deraf maatte jeg søge Aarsagen hos mig selv. Jeg maatte ikke glemme, at jeg er »Bonde«, at den Stand, hvori jeg er født, opdragen og ansat, altid har haft meest Følelse for det Materielle og er vant til at blive tiltalt i Overensstemmelse hermed af de Fornemmere. Jeg maatte sande min Faders Ord, som, dengang jeg begyndte min offentlige Bane, sagde: »Lad aldrig Nogen bemærke, at Du har mere aandelig Følelse end alle andre Bønder. Lad aldrig de Fornemmere mærke, at Du har arvet Dine Fædres Stolthed, og selv om Du i sand og virkelig Dannelse kan naae de høiere Klasser, saa maae Du desuagtet ikke stille Dig ved Siden af dem, thi selv de meest Liberale vil ikke kunne glemme Din Bondeherkomst, og denne vil altid skærpe Kritikens Vaaben, fordi Kasteaanden endnu er meget stærk.«

Lignende Betragtninger foranledigedes ved flere andre Yttringer i Deres Brev. Saaledes maatte f. Ex. Sigtelsen for Lyst til Damselskab, »at gjøre sig sød for disse« o.s.v., forekomme mig høist besynderlig. Det var, som om jeg ikke kjendte min Mangel paa Conduite i slige Selskaber, som om jeg ikke vidste, at mit Ydre var altfor simpelt i fine Damers Øine, mine Øine for smaa, mine Hænder for store o.s.v., som om jeg var uvidende om, at mine Yttringer ofte ere altfor naive eller djærve, saa at de let kunne fremkalde migraine eller vapeurs eller i al Fald fremtvinge Flaconen med Eau de Cologne, som lykkeligviis sjelden savnes i fine Damers Boudoir. Men da jeg nu *veed* alt dette, saa haaber jeg, at der ikke skal være stor Fare for mig.

Imidlertid vil jeg gjerne troe, at det ydre Skin stundom taler imod mig, fordi jeg sommetider sætter mig ud over det Sædvanlige. Naar jeg f. Ex. i et Selskab finder begge Kjøn, saa taler jeg helst med Damerne, fordi jeg ofte er baade træt og kjed og leed af Politik, saa at jeg virkelig trænger til Afvexling. At jeg gjør saadanne Samtaler vel lange, især naar jeg har aandrige Damer for mig, vil jeg gjerne troe. Saaledes kan jeg endnu huske, dengang jeg sidst var i Deres Huus, talte jeg overmaade længe med Deres Frue³. Hun kom mig venlig imøde. Jeg havde slæbt hele Dagen igjennem i Politik og var træt af dette Thema. Det var mig derfor høist behageligt, at hun vilde tale med mig, og jeg vedligeholdte Samtalen

usædvanligt længe, saa at jeg bag efter kan være glad, hvis hun ikke blev kjed deraf. Men hvor er den Mand, der ikke ønsker, at Timen var dobbelt saa lang, naar han taler med en *saadan* Dame? og saaledes gaar det mig ofte.

Naar De taler om at »desertere ud af sin Stand«, da er dette vel en Ytring, som ikke maae tages saa ganske bogstaveligt, thi at jeg ikke maatte uddanne mig saameget som muligt, kan jo ikke være Deres Mening, og ligesaalidt vil jeg troe, at De hylder Kasteaanden, hvis Hovedsprog er: Skomager, bliv ved Din Læst.

Naar De endelig kalder mig »en Fusker i Diplomatiik«, da har De vistnok Ret. Det er en Svaghed, som jeg deler med Tusinder, og overhovedet troer jeg ikke, at Diplomatiik hører hjemme i Norden. Jeg foragter ogsaa personlig denne Kunst, fordi den har ødelagt to store franske Revolutioner og bedraget Folket for Følgerne. Jeg veed godt, at en Folkets Mand bør ikke bruge anden Diplomatiik end Rolf Krakes, da han brød igjennem Ilden og sagde: »Den frygter ei for Ild, som gaaer igjennem den«.

Af Deres Brev fremgaaer ogsaa den gamle Beskyldning for Forfængelighed. De veed vel sagtens, at det er den Beskyldning, som hele Verden beskylder enhver offentlig Mand for, og De maae altsaa have en Mening om, hvor ubegrundet den som oftest er. Man er her i Landet kommen saa vidt, at man ikke troer, nogen Person er istand til at bære offentlig Udmærkelse, uden at hiin Svaghed er en nødvendig Følge. Men naar Nogen troer, at jeg har en saa lurvet Forfængelighed, at jammerlige Bifaldsklap kunne smigre mig, da er dette en stor Feiltagelse, thi Bifaldsraab er ikke *Handling*, og de stærkeste Klappere idag ere imorgen de ivrigste Hyssere. Derfor foragter jeg begge Dele. Ligeledes foragter jeg »de adelige Lømlers« Bemærkninger ved Billardbordet, som De forudsiger mig. Jeg er for stolt til at lade mig afficere af Sligt.

See, gode Lehmann! her har jeg fremdraget nogle af Skyggesiderne i Deres Brev og yttret mig om disses Virkning paa mig ved *første* Gjennemlæsning. Jeg skulde ikke have udbredt mig saa vidtløftig herover, hvis det ikke havde været første Gang, De sendte mig en Kritik over min Personlighed og min Færd, men jeg troer, det er godt, at De faaer Kundskab om min Huds Tykkelse, faaer at vide, at mine Følelser endnu ere i ganske god Orden.

Men tro nu ikke, at jeg for lutter Skygge ikke har kunnet see

Lyset, tværtimod – Lyssiderne ere langt stærkere, og jeg takker Dem af Hjertet for de mange gode og gavnlige Vink, som De giver mig.

De har aabenbar Ret, naar De siger, at min Valplads er i Slesvig, og naar De ytrer, at det paa en Maade er i de slesvigske Bønders Hænder, at Danmarks Skjæbne ligger, da har De ogsaa Ret, skjøndt neppe paa den Maade, som De mener. Herved kommer jeg til at omtale Hovedtanken i Deres Brev, mine *Reiser* i Kongeriget.

Saaledes som Slesvig *nu* er, duer det intet, thi Bønderne ere ned-sunkne til et reent materielt Liv⁴. De behandle Alting mathematisk, de slaae Forstanden i Hartkorn ligesom Regjeringen, og Hjertet, Følelsen, er næsten død, idetmindste for det aandelige Liv. Denne Tilstand er en Virkning af flere Seklers Arbeide, men Stoffe[r]ne til noget Ædelt og Stort er endnu tilbage. Der er aabenbart mere Mod, Kraft og Seiglivethed i de nordslesvigske Bønder end i det øvrige Folk. Det mangler egentlig heller ikke saameget paa Forstand som paa Følelse. Nordslesvig er ægt demokratisk. Den materielle Velvære er almindelig. Bonden er stolt. Han taaler næppe en Sidemand, endnu mindre en Overmand o.s.v. – Alle disse og lignende Facta ere fortrinlige, naar de gives den rigtige Retning, og Erfaringen begynder allerede at stadfæste Prof. Flors Ord, naar han siger: »Kun en Høiskole efter min Plan kan frelse ikke alene Slesvig, men Danmark med«. Her skal Planteskolen være for et høiere aandeligt og borgerligt Liv, thi her ere Elementerne tilstede i størst Udstrækning. Den yngre Slægt er sund, – den gamle tildeels raadden og fordærvet. Det er derfor hiin, vi skal opdrage. Den skal uddannes til frie, selvstændige og varmtfølende Borgere, i Stedet for som hidtil at være villieløse Slaver.

Dette er Maalet for vor Høiskole, og Erfaringen med de Unge, som allerede ere paa Anstalten, giver os grundet Haab om, at Ideen kan realiseres. Men hertil kræves store Offre. Der bruges Penge og Penge og atter Penge, og hvorfra skal disse komme? Ja, »I ere jo formuende,« hører jeg indvende, og »I have jo selv den nærmeste Fordeel«. Dette er sandt, men man glemmer, at Betingelsen for Opoffelse mangler, thi naar Bønderne havde saamegen aandelig Bevidsthed og varm Følelse, at de vilde gjøre Offre for Alvor, saa behøvedes Anstalten jo ikke saa haardt. Det har kostet mig uendelig Møie at opdrive 4 til 5000 Rbdlr. af Haderslev Amt til Høiskolen, og endskjøndt dette kun er lidt i Forhold til Formuen, som virkelig

forefindes, saa vilde jeg dog nok see det Amt i Kongeriget, hvor saameget kunde samles, naar hele Embedsstanden, fra Amtmanden til Sognefogden, fra Biskoppen til Skolelæreren, satte sig derimod, saaledes som de her gjøre. Der vil endnu i et Aars Tid kræves meget betydeligt, for at Anstalten kan komme i en saadan Orden, at den kan gjøre sin fulde Virkning, men hvorfra skal Pengene tages? Jeg kan i Slesvig ikke skaffe flere. Maaskee De vil henvise mig til Comiteen i Kbhvn., men efterstaaende Brev fra Prof. Schouw til Flor vil vel overbevise Dem om, hvorlidt dette kan hjælpe:

Ifølge den slesv[igske] Comitees Beslutning sendes herved 500 Rbdlr. som extraordinair Understøttelse til Rødding Skole. Hvad derimod de fremtidige extraordinaire Understøttelser angaaer, mener Comiteen, at den, førend den derpaa indlader sig, først maae oppebie Deres Ankomst hertil for at konferere med Dem desangaaende. Comiteen kan umulig indlade sig paa en ubegrændset Understøttelsesmaade. Dens Midler ere begrændsede. Rødding Skole er ikke det eneste Øiemed for dens Virksomhed. Ved enhver forstandig Huusholdning udkræves et Budget over Indtægter og Udgifter afpassede efter Evnerne og med stadigt Hensyn til Fremtiden. Det er over Andres Bidrag, at Comiteen raader, og jo friere denne Raadighed er, jo strengere er Pligten at varetage en efter Comiteens eget Skjøn hensigtssvarende Anvendelse, ligesom den jo maae gjøre de Bidragydende Regnskab for Bestyrelsen.

Schouw.

Kjhbvn., d. 17de Septbr. 1845.

Hvad synes De om et saadant Brev? Først har Comiteen lovet Flor Understøttelse indtil sidste Hviid, og til Beviis har Flor endnu et Brev fra Clausen. Under denne Betingelse tog Flor herop. Han opgav sit Professorat i Kiel, tabte derved sin aarlige Indtægt af omtrent 1000 rb. Crt., taber nu omtrent 3000 Specier ved Salget af hans deilige Gaard sammesteds, træller her som et Asen uden mindste Godtgjørelse, ja gjør endog Pengeofre til, skjænker sin aarlige Pension til Anstalten, og nu skal han ovenikøbet prostitueres eller ogsaa holde Skolen ved sin egen Pung!!! Jeg veed nok, at det ogsaa gaaer ud over mig, thi om ogsaa hele Verden vilde lade Prof. Flor i Stikken, saa gør jeg det ikke, om jeg saa skal løbe Landet

rundt og betle til Høiskolen. Nei, at lade en Mand i Stikken, dertil hører større Uforsømmethed, end jeg er i Besiddelse af. Naar man dertilmed har den fuldkomneste Overbeviisning om, at Høiskolen er det eneste Frelsemiddel, naar man har seet, hvilke ægte Skandinaver der opdrages, saa er Opfordringen dobbelt til intet Middel at lade uforsøgt.

Det er en Umulighed at ordne et Budget, saalænge Bygningerne ikke ere i komplet Stand og Besætning og Boehave fuldstændig, og dette sker først i Løbet af næste Aar.

Overhovedet troer jeg, at *Folkets Uddannelse* er det eneste, private Mænd bør give sig af med, og naar Comiteen tænker paa Latinskole, Seminarie o.s.v., da er dette kun Luftkasteller, som den er for afmægtig til at bygge, og som desuden hører under *Statens* Forpligtelse. Naar Staten eller Regjeringen først kommer saavidt, at den vil *tillade* slige Anstalter, saa maae den jo erkjende deres Nødvendighed, og det er da i sin Orden, at den ogsaa anviser Midlerne.

Saalænge vi have Slesvig-Holsteinismen at kæmpe med, kunne vi maaskee holde Massen af Bønderne i en vis Spænding, fordi det er en Sag, som de kunne tage og føle paa, men denne Kamp vil snart træde i Baggrunden, da den europæiske Diplomati vil knuse den, hvorimod en anden Krig vil fremstaae af en langt høiere og vigtigere Betydning. *Det er en national Krig mellem Germanien og Skandinavien*⁵. Om det ogsaa var muligt at gjøre vor hele Embedsstand dansk paa eengang, saa vilde dette dog ikke hjælpe noget i en saadan Strid, ja det vilde maaskee endog gjøre Skade, da Folket derved vilde falde i Søvn og overlade Embedsmændene at sørge for dem og stride for dem, og dette *vilde disse neppe*, da Embedsstanden i Kongeriget ingenlunde er fri for Tydkhed, ofte endog reent fordærvet af tydsk Philosophie og gammel Munkelatin.

Derfor er det, at jeg anseer Massernes Uddannelse for det Vigtigste, for at de kan forsvare dem selv, og kuns naar de *kan* og *vil* dette, er der Haab om Seier.

Jeg har tænkt mig Høiskolen som Skandinaviens sydligste Fæstning, som et aandeligt Jomsborg til Værn imod »Venderne«. Ifølge den nationale Kamps Natur bryder Regjeringerne sig sjelden om den, men overlader samme til de aandelige Kræfter selv. Her er det altsaa, at de private Kræfter bør træde til. Man bør paa Grændsen gjøre enhver Mand eller i al Fald de bedre Hoveder til aande-

lige Soldater, og først naar man har opnaaet dette, kan man med Vished stole paa, at Germaniens erobryngslystne, nationale Helte vil løbe Panden istykker mod den uigjennemtrængelige, aandelige, skandinaviske Muur.

Forrige Aar forsøgte jeg at bevise, at den slesvigske Sag er hele Danmarks Sag. Om et Aars Tid haaber jeg, at den Skandinaviske Idee er saavidt modnet, at man kan sige: den sl[esvigske] Sag er hele Nordens, den er ogsaa Sverrigs og Norges Sag.

Det vil af Alt dette blive Dem klart, at jeg sigter til et temmelig høit Maal, men endnu har De ikke hørt Alt, og jeg vover endnu at sætte Deres Taalmodighed paa Prøve, skjøndt De vel allerede er kjed af min vidtløftige Snak.

Jeg har foran bemærket, at her er materiel Velvære, at Bønderne ere stolte, hvilket vel kommer deraf, at de ere Selveiere og formuende. Naar nu et saadant Folk bliver virkelig uddannet, da vil det snart hitte paa at forlange politiske Rettigheder, det vil fordre en demokratisk Konstitution som Norges, og det vil paa eengang føre Krig mod Absolutisme og Aristokratisme. Det vil fordre Sligt med en ganske anden Kraft og Udholdenhed, end vi hidtil ere vant til at see, og dets Fordring vil give Echo fra Sverrigs Skove og Norges Klipper. – Naar jeg altsaa for at naae et saadant Resultat fravrister de danske Herregaarde den første Betingelse for samme, Pengene, saa bringer jeg derved Aristokraterne til at slibe Dolken til deres egen Barm. De har derfor paa en Maade Uret, naar De skriver til mig, at det ikke er de danske Herregaardes Indvolde, der skal frelse Danmark, thi Frelsen skal netop tilveiebringes ved disses Penge, da jeg ikke øiner nogen anden Udvei. Som den konsekvente Følge af alt dette bliver min Beslutning fast at bereise Herregaardene for at skaffe Penge, *naar de ikke kan tilveiebringes paa anden Maade*⁶. Men jeg gjør det ikke, inden Nøden tvinger mig dertil, thi De kan nok begribe, at det ingenslunde er en behagelig Mission, og jeg vil kun grumme nødig dertil. De har fuldkommen Ret, naar De paa mine Vegne er betænkelig ved en saadan Reise, og jeg troer virkelig, at flere af de Ubehageligheder ville indtræffe, som De forudsiger. Kunde De derfor virke Noget hos den Kbhvnske Comitee, og derved skaane mig for Reisen, da vilde jeg være Dem meget forbunden derfor.

Ved denne Leilighed maa jeg tilføie, at baade Prof. Flor og jeg

gjærne ønskede, at De i Vinterens Løb gjorde en Tour herover for at overbevise Dem om Høiskolens Tilstand og Virkninger. De var selv een af de Første i Kjøbhvn., der opfattede Prof. Flors Idee. Bliv da ogsaa det første Vidne til dens Realisering. Men som foran sagt. Øiemedet er stort, Resultaterne kunne blive rige, og jeg har Mod nok til at ofre mig selv, naar intet andet Middel gives for at naae det store Maal.

Og hermed vil jeg slutte. Jeg skulde ikke have lagt Beslag paa Deres Tid med min vidtløftige Skrivelse, hvis jeg ikke havde troet mig overbeviist om, at De intet hellere ønskede, end at jeg kunde retfærdiggjøre min Maade at virke paa, og at de Planer og Ideer, som jeg her har søgt at antyde, forlængst have vundet Klarhed for Deres skarpere og mere uddannede Blik. Har jeg feilet i Noget, da beder jeg Dem for Alting ikke at tie. De skal i *Virkeligheden* aldrig finde Nogen mere lærvillig og taknemmelig for Lærdommen end

Deres ærbødige og hengivne

Houst, den 15de Octbr. 1845.

L. P. Skau.

S.T.

*Hr. Høiesteretsadvokat O. Lehmann
i Kjøbhvn.*

RA. Orla Lehmanns arkiv; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 112—119 (efter ordlyden at dømme efter en genpart, der findes i RA. J. W. Marckmanns arkiv).

1 Se: Skau til Ploug 1845 4/9 og 16/9, Marckmann til Skau 1845 11/9, 10/10 og 18/10.

2 Lehmann til J. F. Schouw 1845 30/8: »Jeg troer, at selv i Skaus Øine 1600 Rbdl. ere en Adkomst til at sige Sandhed« (RA. »Syvstjernen«s arkiv; trykt: Da SJy vaag VIII, s. 108).

3 Fru Lehmann ønskede, at bonden Skau blev holdt på tilbørlig afstand. Dette giver hun allerede i 1844 udtryk for i et brev til sin mand, der var på vej til det store Skamlingsbanke-møde: »Du maa hylle Dig i en uigjennemtrængelig Glorie af Utilgjængelighed og rolig Værdighed —

saa Bønderne, om de end ikke see Dig trukket af 6 [Heste?], føle sig uvilkaarlig grebne af Ærbødighed og slagne af den electricke Strømning, der udgaaer fra enhver... electric Personlighed, fra enhver »god Leder«. Saaledes gaaer Du nu dernede paa Jorden, er temmelig meget taus — Lars Skau vil i dette Øieblik ikke let falde paa at komme med en Fordring, som at Du skulde holde ham med Selskab, mens han blev malet — seer ud som Sphinx, der ruger over sine Gaader« (RA.; trykt: Da Pol Br II, s. 452).

4 Skau giver her udtryk for Flors opfattelse af bønderne, se f. eks.: Sicks

indberetning fra sin inspektionsrejse gennem Sønderjylland i sommeren 1845: »Flors Dom over Bønderne var meget ugunstig, og som det synes mig, noget for haard. Han erklærede den hele Slægt for bundfordærvet og satte sit Haab til den opvoxende Slægt . . . Flor gjentog, at »Bønderne tilhobe ikke duede synderlig, men at Skau var en Perle.« Rigtigheden af flere Anker, jeg fremsatte mod Skau, indrømmede han vel, men holdt dog fast paa ham og tilføiede, at man

maatte lade Skau have nogen Frihed for ikke at støde ham fra sig« (RA. »Systjernen«s arkiv; trykt: SJy MSkr 1965).

- 5 En betydelig del af brevet til Lehmann har Skau citeret i sit brev til J. F. Schouw 1845 20/10, »da jeg ikke tør vente, at han viser Dem dette Brev(!)«
- 6 Om Skaus problemer med at skaffe de fornødne penge, se: Skau til Ploug 1845 4/9.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1845 23/12.

Høistærede Hr. Lehmann!

Houst, den 23de Decbr. 1845.

Der er nu alt hengaaet Dage og Uger, siden jeg forlod den i visse Maader larmende, i andre Henseender stille og rolige Hovedstad, og hvis jeg ikke havde været syg, vilde De for længe siden have seet Noget fra min Haand, skjøndt jeg hverken troer, at mine Breve kan have nogen særdeles Værd, ei heller bilder mig ind, at Deres Forretninger levner Dem nogen Tid til Læsning af det Simple, jeg formaaer at føre Pennen.

Da jeg imidlertid ikke er vildfremmed for simpel Høflighed, og da jeg desuden ved flere sammenstødende Omstændigheder blev forhindret fra at sige Dem og Deres Frue ordentlig Farvel, saa føler jeg dobbelt en indre Forpligtelse til at sende Dem disse Linier.

De veed, jeg var syg under mit Ophold i Hovedstaden, og allerede af den Grund var hindret i at gaae meget ud, men i de første 10 Dage, da jeg var sund og rask, gik jeg heller ikke ud, undtagen Forretninger drev mig dertil, og overhoved var Deres Huus det eneste, som jeg *egentlig* besøgte, og jeg tilføier ogsaa det eneste Sted, hvor jeg nød den *fordums venlige* Modtagelse. Dette gjorde mig vistnok paa en Maade ondt, men sandt er det, uagtet jeg er temmelig vis paa, at de Fleste ikke ville tilstaae det for dem selv. Herfra undtager jeg dog Gjødvdag og Drewsen, samt Tscherning.

Denne Erfaring har imidlertid ikke overrasket mig. Jeg havde forudseet, det maatte være saaledes, og det er mig et nyt Beviis paa, hvad jeg alt længe har forestillet mig, at ovenpaa Nyhedstil-

lokkelsen maatte Forglemmelsen komme, ei at tale om mange andre Furier, som t. Ex. Skinsyge o.s.v. Men alt dette var mig ligeegyldigt. Det var ikke og har aldrig været mit Øiemed at blive bemærket, undtagen, naar en positiv Handling skaffede mig Berettigelse dertil, ligesaa lidet som jeg nogensinde har taget Smiger for gode Vare[r].

Min Hensigt med de to sidste Kjbhvnsreiser har jeg opnaaet. Jeg vilde observere, jeg vilde have Klarhed i, hvad man kunde vente af Hovedstaden, og hvorvidt de skandinaviske Sympathier beretigede til noget politisk Haab. Jeg er kommen til det Resultat, at man af selve Hovedstaden ikke bør vente noget Direkte, men at det nok er muligt, at Bevægelserne i Kjbhvn. kan give Echo i Provindserne. *Fra Halvøen skal Danmarks Frelse komme.* I Hovedstaden er der formegen Letsindighed. Noget spirituelt Franskhed er der praktiseret, men det er kuns det Ydre, som er berørt deraf, hvoraf følger, at det aldrig fører til *Handling* saaledes som i Paris. Jeg er temmelig overbeviist om, at Regjeringen med den største Rolighed kan forbyde alle Foreninger og beslaglægge alle Blade; den kan lukke det Skandinaviske Selskabs Døre, uden at der vil paafølge andet end Snak og Snak og atter Snak. Jo mere jeg lærer at kjende Hovedstaden og overhoved det høiere Liv, jo mere trænger jeg ind [i] dettes virkelige og sande Beskaffenhed, desmere Kjærlighed føler jeg til min egen solidere Stand, desmere bliver jeg Bonde i Ordets ædlere Betydning. Ved alt dette er jeg bleven end mere bestyrket i en Plan¹, som jeg nu i mere end et Aar har ruget over, og til hvis Virkeliggjørelse jeg for lang Tid siden vilde have gjort de fornødne Skridt, hvis ikke Prof. Flor havde afholdt mig derfra. Jeg husker ikke, om vi talte derom. Jeg vil derfor blot antyde den her, og den bestaaer simpelt hen i at gjøre det nationale Spørgsmaal til det *secundaire* og trække det politiske frem og stille det i *Forgrunden*. Nationaliteten bevares ikke ved Magtsprog, men alene ved *større Oplysning*. Men denne faaes aldrig ved stor Larm, men maa langsom kjæmpe sig selv frem. Jeg troer derfor, at naar vi ved Høiskolens stille Virksomhed faaer en Mængde kampdygtige Ynglinge frem, da er først Tiden at agere offensiv, indtil *da* defensiv.

Der maae træffes en Overenskomst mellem det demokratiske Parties Hoveder, og man kan derved bringe Regjeringen i den frygteligste Knibe. Dertil hører, at *De* og maaskee *Beseler* havde en Sam-

tale med hinanden. *Min Rolle vilde da være at virkeliggjøre de Planer*, som *Hovedmændene* maatte blive enige om.

De vil nu have hørt nok for at bemestre Dem min Idee i dens Omfang, og De vil vistnok ikke tabe den af Sigte. De enkelte Venner, jeg har talt med her desangaaende, ere formeget hildede i Smaaligheder til at kunne holde Ideen i Hovedet. Det gaaer med mine Venner herovre som med alle Provindsagitorer – de hænge dem i *Smaating* og tabe derved det Store af Sigte. Naar man ikke ved skarp Iagttagelse af Mennesker og ved idelige Reiser faaer Øvelse i at samle alle mulige Smaating til et eneste stort Heelt og at fastholde Blikket paa et eneste Centralpunkt, saa *maae* man blive smaalig, saa *kan* Ingen undgaae at hilde sig selv, blive eensidig og derved udygtig til at operere i det Store, og naar det gjælder.

Ved mit paa Reiser erhvervede temmelig omfattende Bekjendtskab med Mennesker troer jeg at have erhvervet mig saamegen Lethed i at betragte Forholdene fra et overordnet Standpunkt, at jeg kan undersøge Luften og udspionere, hvorvidt hiin Idee kan lade sig udføre. Til den Ende vilde jeg i disse Dage have gennemstrejft Als og Sundevit, talt med de meest ansete Mænd, maaskee endog med Hertugen paa Augustenborg, og derpaa reist til Slesvig for at tale med Beseler og maaskee ogsaa med Tiedemann, men jeg har ikke befunden mig saavel, at jeg turde begynde paa en saadan Tour. Det skal nu skee snarest muligt, da jeg alt er temmelig restitueret.

De yttrede under vor sidste Samtale, at De nok havde Lyst til at holde nogle Forelæsninger paa Høiskolen henad Vinteren. Jeg har nu talt med Flor derom, som syntes, Deres Idee var fortræffelig. Den store Conversationssal i den ny Elevbygning vilde vel være skikket dertil, og naar man i Forveien vidste det, vilde man nok kunne skaffe et nogenlunde skikkeligt Antal Tilhørere af ældre Mænd foruden de voxne Mennesker, som allerede ere paa Skolen. Men det maatte da skee i Løbet af Vinteren, thi naar Sædetiden begynder, vil Bonden ikke fra Hjemmet. – Elevernes Antal er nu 41.

De kan vist erindre, at jeg talte med Dem om den ved Deres og maaskee Capt[ain] Jespersens Omsorg foranstaltede Subscription til et stort Telts eller Locales Opførelse paa Skamlingsbanke, men at den indkomne Sum var fuldkommen utilstrækkelig, saa at De eller, hvem det ellers maatte være, havde at bestemme, hvortil den indkomne Sum skulde bruges. Ved denne Leilighed yttrede De, at det

vel var fornuftigst at give Pengene til Bygningerne ved Høiskolen.

Jeg har senere tænkt over denne Ting, og jeg tvinges til at *tænke* paa Udveie, fordi mine Staldbrødre forsømme at *tænke* eller i al Fald at *handle*, og tillader mig nu i denne Henseende at bemærke følgende: De veed vel sagtens, at vi som Lokkemad og for at bevæge Bønderne til at lukke Pungen op, gav enhver Bonde, som betalte en Sum af idetmindste 10 Specier Fortrinsret til Benyttelse af Boepæl i Elevbygningen for deres Sønner eller Myndlinge.

Men heraf kunde let opstaae skadelige Følger for baade Skolen og Sagen, thi sæt nu, at der paa eengang meldte sig formange, hvilket har været Tilfældet dennegang ved Halvaarets Begyndelse, saa er det en Ulykke, naar Directionen ikke kan disponere over et betydeligt Antal Stemmer. Der kunde ogsaa indtræde andre Tilfælde. Saaledes kunde Directionen f. Ex., naar den selv havde bidraget mere end de Andre, ogsaa med fuld Føie sætte Elever i Skolen, som ellers ikke vilde komme eller rettere blive fortrængte af de Berettigede, og dette var til ubodelig Skade, naar det var gode Hoveder.

Da vi dog endnu fattes nogle Hundrede Daler, saa synes mig, det var hensigtsmæssig, om De som Subscriptionsudsteder gav den Erklæring, at hiin Pengesum, hvis Størrelse jeg nu ikke husker, skulde anvendes til Udbetaling af Elevbygningen, og Directionen bestandig have Ret til at disponere over de Rettigheder, som deraf bleve en Følge. Jeg udbeder mig herom Deres Mening tilkjendegivet og i Tilfælde af, at De billiger min Plan, tillige en Anviisning paa Skamlingsbankebestyrelsen, for at denne kan udbetale Pengene, hvortil den sikkert vil være meget villig, fordi Høiskolen ogsaa er denne magt-paaliggende.

Jeg har derved ogsaa den Fordeel, at jeg befries for atter at gaae paa Pengejagt hos Bønderne, hvorved jeg har lammet min Indflydelse, da Bønderne altid har vidst, at, naar jeg kom, saa maatte de rykke ud med klingende Mønt til Høiskolen. Min Tid kunde ogsaa anvendes meget bedre, men jeg har hidtil aldrig kunnet undgaae det, da ingen Anden har villet paatage sig dette møisommelige Hverv.

Og hermed skal det da være nok for idag. Jeg glæder mig i det Haab, at Deres Frue alt har tilgivet mig, at jeg ikke var saa underholdende eller maaskee mere indesluttet i mig selv end før. Jeg var upasselig, og jeg forsikrer paa Ære, at Intet hverken fra Deres eller

Fruens Side kunde have givet mig Anledning til at være anderledes end før, hvad Deres Frue efter Deres Sigende formeente.

Idet jeg ønsker Dem og Deres en glædelig Fest, forbliver jeg

S. T.

Deres hengivne

Hr. Høiesteretsadvokat Lehmann.

Laurids Skau.

RA. Orla Lehmanns arkiv; trykt i udtog: *Da Sjy vaag VIII, s. 121—122.*

- 1 Der er tale om to planer: dels et samarbejde mellem danske og slesvigholstenske liberale, dels en plan om at få hertugen af Augustenborg eller hans ældste søn til hertug i Holsten-Lauenburg, og hertugens anden søn til konge af Danmark og Slesvig. Til mellemmand for den sidstnævnte plan havde Skau udset pastor Hans Wexels Krog-Meyer i Ulkebøl. Se: SJy Årb 1963, s. 72-81 (med der anført litteratur).

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1846 25/1.

Høistærede Herr Lehmann!

Hosfølgende Andragende til Trykkefrihedsselskabet¹ er maaskee neppe egnet til at vorde fyldestgjort. Imidlertid har den store Nytte, som vi love os af, at de danske Sange vorde udbredte, givet os Mod til at sende Dem en Ansøgning. Vi skulle ikke have forlangt dem gratis, hvis vi havde havt Penge i Kassen, men den ny Organisation, samt Trykning, Porto, Bud o.s.v. for og i Anledning af tvende Petitioner, som strax skal sættes i Circulation, medtager Alt, hvad vi i det første halve Aar have at disponere over.

Disse tvende Petitioner ere rettede til Kongen. Den ene er om Op-hævelse af det Kongelige Jagtregale² og den deraf følgende Jagt-frihed for alle Grundeiere, den anden er om en ny Communallov for Landet³. Begge ere af største Vigtighed for den demokratiske Udvikling, og jeg har underhaanden forberedt Alt saaledes, at jeg antager, at Petitionerne skulle trænge igjennem ogsaa *sønden* for Flensborg og maaskee give Stødet til en Bevægelse ligesom i Vær-nepligtssagen⁴.

Jeg anbefaler nu den hosliggende Ansøgning til Deres godhedsfulde Omsorg, og hvis De troer, at der ikke kan gaaes ind paa vort Ønske, behøver De slet ikke at omtale den til Nogen, da Koch og jeg ere de eneste, som ere indviede i det nærværende Skridt.

Idet jeg udbeder mig et Par Linier til Svar, forbliver jeg

Med særdeles Høiagtelse

Deres hengivne

Houst, den 25de Jan. 1846.

Laurids Skau.

1 Åbenbart en ansøgning om gratis eksemplarer af sangbøger.	3 Kommunallovspetitionen er trykt i »Dannevirke« 1846 30/5.
2 Jagtpetitionen er trykt i »Dannevirke« 1846 23/5.	4 Værnepligtsspørgsmålet var af Lehmann i Roskilde Stænder blevet erklæret for et politisk spørgsmål.

ORLA LEHMANN TIL LAURIDS SKAU 1846 11/8.

Kjære Schou.

Jeg kan ikke nægte mig den Fornøielse at sende Dem en ret hjertelig Tak for Deres fortræffelige Tale paa Skamlingsbanken¹. Jo vanskeligere den hele Stilling er, De hidtil saa fortræffeligen har holdt, desto større Glæde maa det naturligviis være for Deres Venner at see, med hvilken Conseqvents og Fiinhed De forfølger Deres Vei. Min bedste Lykønskning dertil.

Men ligesom vi ere enige om, at Kongen med Hensyn til det aabne Brev² ikke bør lade det blive ved blotte Ord, saaledes De med Deres Tale. Jeg tvivler ikke om, at dette Brev forsaavidt er aldeles overflødig, som det vist alt er skeet, som jeg deri vil bede Dem om, men ialtfald kan det jo ikke skade, at det fra en venskabelig Side henstilles til Deres Overveielse, om det ikke nu er Tiden alvorligen at trænge ind paa Kongen. Det kan ikke feile, at han for Øieblikket er meget myg, og det vilde altsaa være mig en Beroligelse at vide Dem hos ham netop i dette Øieblik for at sætte lidt Mod i ham og for om muligt at afværge Tilbageskridt. Muligt er det jo ogsaa, at han virkelig ved, hvad der nu skeer og som vi jo bestandigt have forudsagt, er opskræmmet, at en indtrængende Fordring om at berede sig en virkelig Støtte i Nordslesvigerne ved virkelig at gjøre noget for dem. Slesvigerne have jo utvivlsomt Ret til, hvad man vil bestride os, at gjøre bestemte Andragender om slesvigske Forhold, og selv om det ingen umiddelbare Frugter skulde have, kan jeg ikke andet end ønske, at den slesvig-holsteenske Regjerings Opløsning i tvende, hvoraf den slesvigske skulde residere i Slesvigs Hovedstad Flensborg, blev lagt ham paa Hjertet – i og fra Slesvig. Tingen var umaadelig simpel – Instruxen kunde bruges næsten ordret med et Par Tilsætninger (saasom: at Resolution skulde gives i det Sprog, hvori Andragendet var affattet), af Personerne afgik et Par, de værste Slesvigholstenere gik til den holsteenske (i Itzehoe), de sik-

keligste, recruterede med et Par paalidelige Mænd, til Flensborg, hvor da ogsaa Overretten og Stænderforsamlingen skulde holdes. Det og saa en dansk Latinskole i Haderslev vilde være en smuk Gjenstand for et Andragende fra den slesvigske Forening, som jo let kan skaffes tilveie, og vilde give min kjære Laurids Skau en passende Anledning til at gjæste Kongen paa Føhr³.

Deres hengivne

Roeskilde, d. 11. Aug. 1846.

Orla Lehmann.

KB. NKS 1727.

1 Ved festen på Skamlingsbanke 1846 3/8 havde Skau udlagt det Abne Brev som et bevis på, at Slesvig ikke skulde skilles fra moderlandet og således stemte overens med Lehmanns og de liberales Ejder-standpunkt.

2 Udstedt 1846 8/7, findes i facsimile

i: SJy Hist IV, s. 326 og i: »Sønderjylland. Historisk Billedbog. Tiden indtil 1864«, s. 227.

3 Skau rejste omgående og har givet en skildring af sit møde med Christian VIII i sit brev til H. N. Clausen 1846 28/8.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1846 18/8.

Høistærede Herr Lehmann!

Houst, den 18de August 1846.

Det er mig naturligt altid en Glæde at erfare, at De er tilfreds med min Fremgangsmaade for Øieblikket¹, og navnlig, at min sidste Tale paa Skamlingsbanke har Deres Bifald, men det er dobbelt behageligt for mig, eftersom jeg netop har haft en betydelig Kamp med mine Venner om *Maaden*, hvorpaa jeg skulde behandle det aabne Brev i min Tale.

Jeg vilde nemlig ikke have, at Slesvigerne i min Person skulde være krybende Takkere og ei heller bestandige Skjændere. Jeg vilde en Middelvei, saa at det for hele Verden blev klart, at vi forstod at tage til Indtægt Alt, hvad der paa rimelig Maade kunde udspilles af det aabne Brev, men jeg vilde ogsaa vise Kongen, hvilken haard og skjærende Dom, der vilde ramme ham, naar han ikke forstod det aabne Brev saaledes, som jeg fortolkede det, hvad der i Conseqvents med Ordenes Lydende endnu burde skee, og hvilken Løn der ventede ham, naar han gjorde Noget, der var værd at fæste Opmærksomheden paa og knytte Erindringen til o.s.v.

Desuden vilde jeg henlede Tankerne paa den demokratiske Udvikling gennem folkelige og friere Indretninger og vise, hvor umuligt det er at vente Sligt gennem en Forbindelse med Holsteen, men

derimod antyde Muligheden deraf, naar det søges i Fællesskab med Kongeriget, samt hævnne mig paa Slesv[ig]-Holsteinerne ved at true med Russerne.

Endelig vilde jeg vise Publikum, hvad der kan og bør forstaaes ved Slesvigs Selvstændighed, som Mange i Kongeriget have et overdrevent Begreb om, og som Sl[esvig-]Holsteinerne benytte uden mindste Ret til deres Fordeel, samt gjøre Kongen opmærksom paa, at det ingenlunde er saa forfærdelig meget, ei heller saa vanskeligt at holde, hvad der i det aabne Brev er lovet, naar vi blot holdes afsondrede fra Holsteen, hvorved jeg tillige kunde krydse Boureaukraternes Indstillinger, der netop i Forbindelsen med Holsteen vil finde Slesvigs Selvstændighed.

Overhoved vilde jeg holde en politisk Tale eller dog ikke udelukkende national, fordi det forekom mig nødvendigt, men deri vilde mine Venner ikke rigtig give mig Ret. Jeg gjorde det alligevel, som jeg vilde, uden at lade mig lede af Nogensomhelst, og det lader nu til, at jeg deri har gjort Ret.

De har fuldkommen Ret, naar De mener, at den Sl[esvigske] Forening bør gjøre Andragender i nærværende Øieblik og i den antydede Retning, men *hvorum?* og *hvormeget?* Deri stikker Knuden. Det er allerede afgjort for 14 Dage siden – det vil sige, *jeg* har besluttet det – at vi skal forlange et dansk Seminarie og en dansk Latinskole, og jeg har foreløbig sendt Tillisch² en udførlig og motiveret Skrivelse, især angaaende Seminariesagen.

Directe Svar har jeg ikke faaet, men derimod er der fra Førh sendt mig et anonymt Brev, hvis Forfatter ei er vanskelig at gjætte, hvori jeg opfordres til at komme til Førh, »da tvende fornemme Sl[esvig-]Holst[enske] Herrer snart vilde komme og med List og Magt bevæge Kongen til et eller andet Tilbageskridt, hvilket jeg skulde afværge. Tillige yttres der, at jeg med mine udaf Livet grebne Raisonnements og ligefremme Maade, samt med naturlig og tillidvækkende Kraft og Sikkerhed vistnok er den Opgave voxen at krydse nogle listige holsteenske Herrer. Ialtfald veed man ingen Anden, som er skikket dertil«.

Disse Linier ere nu aabenbar skrevne i en overdreven Tillid til min Dygtighed eller i alt Fald for smigrende, men imidlertid, kunde jeg gjøre Noget, burde det vist ikke undlades, og jeg havde derfor for 8te Dage siden besluttet at reise og havde allerede skreven til

Prof. Paulsen i Kiel om nogle juridiske Oplysninger med Hensyn til Had[erslev] Latinskole, for at jeg med Sikkerhed kunde møde alle Indvendinger. Disse fik jeg igaar ligesom ogsaa Deres velkomne Brev, da jeg netop kom hjem fra en Reise omkring i Amtet.

Hvis jeg ikke havde faaet Deres Brev, havde jeg maaskee dog opgivet Reisen til Føhr, og det alene af pecuniære Grunde. Oplysning herom og de seneste Reiser, jeg har gjort, skal jeg tillade mig lidt nøiere at belyse, men jeg beder Dem forud at have Taalmodighed med min Vidtløftighed.

For et Aars Tid siden var jeg i et fint Selskab i Flensborg, hvor mange Sl[esvig-]Holsteinere, baade Damer og Herrer, vare tilstede. I denne Bye ansees det for Uartighed baade mod Vært og Gjæster, naar man ikke møder i Kjole og meget omhyggelig klædt. Da Bønderne her i Vilstrup Menighed bruger Kjole i Stads, saa havde jeg ogsaa faaet en saadan Dragt, og en Kjøbmand havde foræret mig Tøiet, der var af sjelden Fiinhed, tilligemed Silke til Underfoer i Skjødernes. De øvrige Klædningsstykker og navnlig meget fiint Lintøi havde jeg selv draget Omsorg for, og saaledes mødte jeg der som fuldstændig Gentleman, hvilket er langt lettere i Flensborg end i Kjøbhvn., fordi man ingeniunde der er saa fiint uddannet som i Hovedstaden³.

Jeg skaffede mig der et Parti iblandt det smukke Kjøen, fornemmelig ved at røbe større Delikatesse end de raae Sl[esvig-]Holst[einske] Herrer, og da disse efter Bordet vilde have Tobak, bad Damerne mig blive hos dem. Dette gjorde jeg og kom med Lethed paa ypperlig Fod med dem. Selskabets Dronning, den Smukkeste, var en Slægtning af Bremer og tænk Dem, hvilken Ironi af Skjæbnen! jeg, den danske Propagandist, blev formelig foretrukken af hende, og hun lovede mig uopfordret hemmelig at skrive mig til, naar man vilde operere imod mig personlig. Naturligviis maatte jeg ikke røbe hendes Navn.

Jeg havde nu glemt denne Historie, men forleden Dag faaer jeg et tysk Brev fra Damen, hvori hun med Ængstelighed fortæller mig, at hun nu vilde indløse sit Løfte ved at underrette mig om, at de Flensborger Sl[esvig-]Holsteinere vare blevne mere urolige over min Fortolkning af det aabne Brev end over Brevet selv, at man havde kaldt mig en snu og listig Krabat, og at der absolut maatte

udsendes Agenter for at forebygge, at min Tales Grundsætninger ikke trængte ind i Folket o.s.v. Fremdeles beder hun mig komme til Flensborg strax for at tage Forholdsregler derimod og opgiver mig et Sted, hvor jeg kunde træffe hende og faae nærmere Oplysninger.

Jeg blev naturligviis forbauset over denne Historie og vilde neppe have taget Notits deraf, hvis jeg ikke fra en Ven i Aabenraa havde faaet en lignende Opfordring. Men saa travlt det end er for Landmanden i Høsten, turde jeg dog ikke blive hjemme, men lod spænde for, leiede en lille Jagtvogn i Had[erslev] – thi jeg kan ikke drive det til selv at faae een – og kørte alt, hvad trække kunde til Flensborg. Jeg traf Damen, mødte hende tete a tete⁴ og fik alle fornødne Oplysninger. Der var allerede afreist tvende Agenter ind efter Lygumkloster eller i den Retning. Navnene bleve mig opgivne paa Agenterne, og efterat jeg havde taget nogle Forholdsregler og navnlig faaet Vennerne der i Activitet, reiste jeg strax bagefter de Sl[esvig-]Holst[einske] Missionærer, som jeg halede ind i Tinglef, ganske rigtig, som Damen havde udspioneret og betegnet mig. Personerne kjendte jeg. Det var Leiesvende, og jeg fik dem snart til at forholde sig rolige og reise tilbage for at binde Bremer et Cons[orter] en Løgn paa Ærmet, at det ikke behøvedes, da Aanden i Folket var god o.s.v.

Glad blev jeg, da min Tid ikke godt kunde tillade mig at jage længe efter disse Narre. For Sikkerheds Skyld leiede jeg imidlertid en Spion – en Skolekammerat af mig, som jeg kunde stole paa – som fik Ordre til i 14 Dage at passe paa dem, og saasart de igjen forlod Byen i sædvanligt Ærinde, hvorom Damen i al Fald vilde underrette ham, da strax at sige det til de Paalidelige i Byen og siden forfølge dem for at erfare, hvad de foretage sig og derpaa underrette en Skolelærer i hiin Egn, som er min hemmelige Ven og Korrespondent, derom, som da fik Ordre til det videre Fornødne.

Nu begav jeg mig paa Hjemveien, men i den første Kroe, jeg kom ind i, hørte jeg af en Bekjendt fra Had[erslev], at der fra Haderslev var afsendt Ordre til et Møde i Stenderup ved Kolding, hvor en Adresse skulde underskrives til Kongen, og hvor man ventede Dr. Marcus. Nu blev jeg urolig, da jeg nok kunde gjette, at Bønderne skulde narres, og jeg kørte derfor hele Natten paa Liv og Død og kom til Stenderup tidlig nok for at hindre, at Intet skete, hvilket

saameget lettere kunde skee, da Sognefogden⁵ er en flink Mand, men hvis Kræfter jeg frygtede ikke kunde være store nok imod Dr. Marcus, især da man giver Sligt en *Tak*addresses Form.

Men nu vare mine Heste græsseligt medtagne efter at løbe uafdeligt 15 Mile, og jeg var nødt til at hvile lidt, men det blev ogsaa kun lidt, thi en Seminarist fra Jellinge Seminarie fortalte mig, at man der havde isinde at bede tredie Lærer om at give et Cursus Forelæsninger over den Slesvigske Historie, og da denne Mand er en Tydsker af Fødsel og en hemmelig Sl[esvig-]Holsteiner, saa blev jeg bange for, at man skulde gaae hen og fordærve Seminaristerne, som fornemmelig blive ansatte her i det nordlige Slesvig. Jeg besluttede altsaa strax at kjøre dertil, da jeg nu var saa nær Kolding alligevel, og jeg desuden kunde have Nytte af at see, hvorledes det stod til med Seminariet, navnlig ogsaa, fordi Seminarieplanen for Øieblikket beskjæftiger os. Efter en halv Dags Ophold kjørte jeg løs efter at have laant Penge af Sognefogden, thi min Pung var paa den lange Fart bleven tom, og samme Nat kom jeg til Jellinge (7 Mile). Planen var imidlertid ikke bleven modnet rigtig. Det var et Par halvtydske Seminarister, som havde faaet denne Grille, men jeg fik gjennem et Par fortrolige og dygtige Landsmænd, som befinde sig paa Seminariet, en fuldkommen paalidelig Modvægt dannet. Det værste er altid, at man aldrig gaaer aaben tilværks, og at tredie Lærer⁶ er *hemmelig* Sl[esvig-]Holsteiner, men *tilsyneladende Dansk*. Nu skal anden Lærer⁷ nok passe paa, da han er ivrig paa vor Side og langt dygtigere end hiin. Seminaristerne vil nu ikke høre Historie af Andre end ham.

Her fik jeg nu Hvile den første Gang efter, at jeg i 4 Døgne ikke havde havt Støvlerne af Benene. Dagen efter begav jeg mig paa Hjemveien og krydsede nu i et Par Dage omkring. Deels havde jeg nogle Forretninger med Hensyn til Stutteriet i Kolding, som jeg arbejder paa at faae Bønderne til at benytte, deels nogle Bestemmelser om ny Arbejder paa Høiskamling, deels nogle Svingploves Afprøvelse, som jeg gjerne vilde have indført her i Slesvig o.s.v.⁸

I Mandags kom jeg først hjem og forefandt baade Deres Brev og et tidligere skreven fra Clausen, men som udtaler lignende Grundsætninger. Da hans Brev er et Svar paa et fra mig, saa skriver jeg ikke til ham igjen, før der bliver noget Nyt at skrive om, saamegetmere, som jeg haaber, De er saa god at underrette ham om,

hvad der i nærværende Brev er Hovedindholdet, og at jeg rigtig har modtaget hans Brev.

De vil nu kunne begribe, at jeg var træt, da jeg kom til Haderslev efter en saa voldsom Tour, men deraf lader jeg mig aldrig genere, da jeg er sund og stærk, og naar jeg faaer en Dags Hvile, er jeg altid lige rask igjen. Men Mangel paa Penge var en værre Omstændighed. Jeg var formelig udmarvet, da jeg lige siden min Hjemkomst fra Odense Landmandsforsamling⁹ ikke har havt Roe en Uge tilende, men fornemmelig i Høiskole-Anliggender maattet reise stadig frem og tilbage, deels for at dæmpe den opstaaede Uenighed mellem Flor og Hans Nissen¹⁰, deels for at kradse Penge ind til Skolen. Desuden maatte jeg tilligemed andre Venner bidrage betydeligt til Madam Lorenzens og Maler Møllers Procesomkostninger foranlediget ved Bataillien i Borgerforeningen i Haderslev¹¹, deels maatte jeg betale min Andeel til Mulkt og Omkostninger for Hans Skau i Styding i Anledning af hans Proces med Herredsfoged Kier i den famøse Kirkesag¹², hvor vi er skeet rædsom Uret.

Paa saadanne forskjellige Maader er jeg bleven plukket, og naar nu Reiseomkostninger, Heste, Vogn, Klæder o.s.v. kommer til, saa vil De kunne begribe, at jeg kan være ordentlig medtaget, eftersom mine Indtægtskilder endnu ikke ere store af Gaarden, som i et Par Aar vil medtage betydeligt, fordi de nødvendigste Forbedringer naturligtviis bør indføres, om ikke af anden Grund, saa dog, fordi jeg *bør* og *kan* meget godt – ved Siden af politisk og national Høvdning – være Egnens hæderligste Landmand. Men da jeg ikke personlig kan være altid paa Pladsen, saa maae jeg holde de bedste Folk, som atter kræver mere Løn. Naar jeg nu omtaler Reiserne i Anledning af Skamlingsfestens Arrangement, hvortil kommer den sidste forfærdelige Tour, som jeg laante Pengene til, saa vil De indsee, hvorledes Sagerne staae.

Dertil kom det Uheld, at min bedste Frakke blev ødelagt, og Flor vilde paa ingen Maade have, at jeg maatte søge Audients i *Kjole*, da jeg derved tabte formeget Karakteren af Landmand, og deri havde han vistnok Ret. Dette er ogsaa Grunden til, at jeg i Kjbhvn. altid gaaer frakkekædt. Man er endnu saa aristokratisk i Kongeriget, at det ikke kan taales, at Bonden ogsaa i det Ydre, i Paaklædningen, stiller sig paa lige Fod med de andre Klasser, og – Herregud! – denne Forret til Kjolen maae de saamænd gjerne have for mig.

Her i Slesvig bruger den bedre Deel af Bondestanden altid Kjole ved Høitider.

Jeg havde altsaa opgivet Reisen til Føhr, da jeg blev bange for de altfor store Omkostninger og tillige vel vidste, at det koster lige-saameget at ligge to Dage paa Føhr som 8 Dage i Kjbhvn., – men ved at læse Deres Brev og tillige Clausens faldt det mig ind, at det neppe var forsvarligt at blive hjemme. Nu fik jeg fat paa Flor og Borgeren J. A. Schmidt i Haderslev, som er en dygtig og klog Mand. Disse tvende vilde jeg nu have afsted, men de vilde paa ingen Maade, naar jeg ikke tog med, fordi Bondestanden absolut maatte have sin Repræsentant, og fordi Kongen desuden baade elsker og frygter mig. Jeg beed derfor endnu dennegang i det sure Æble, gik til Skrædderen og Kjøbmanden, hvor jeg dog har Kredit for det Første, og bestilte mig en anstændig og for en dannet og pæn Landmand passende Dragt, som ved Siden af god Smag bibeholder det Originale i det Ydre, og navnlig Frakken.

Men jeg kan ikke nægte, at det knuger mit Mod og trykker mit Sind, ligesom ogsaa min Kone beklager sig over, at det gaaer for vidt. Men jeg er overbeviist om, at Reisen til Føhr er nødvendig, og der er sagtens een eller anden Ven, som laaner mig Pengene dertil. Maaskee De vil svare mig: »Hvorfor Pokker skriver De ikke til Hjælpeforeningen og navnlig dens Formand Prof. Clausen?« Men hertil svarer jeg, at det ikke er let at gjøre det indlysende for saadanne gamle, agtværdige og rolige Mænd, *hvor nødvendig* disse eventyrlige Farter omkring i Landet ere. De ere Alle vant til at sidde rolige og arbeide ved det grønne Bord, og jeg befrygter, at de neppe vil kunne sætte dem ind i en Stilling som min.

Man er i Norden endnu ikke vant til en O'Connel¹³, og man kjen-der ikke, hvilken Møie, Slid og Slæb der hører til for at faae den raae Masse slæbt med sig. Men at skrive til Bønder hjælper kun saare lidt, medens man i en to Timers Samtale kan udrette meget mere end ti Breve. Jeg gjør ikke lang Snak, men reiser øieblikkelig, naar jeg vil have Noget udrettet, thi derved kommer jeg dog til et Resultat. Naar der skal handles, maae man ikke skaane sig selv. – Desuden vil De indsee, hvor ubehageligt det er at bede om Penge-Understøttelse.

Men De har Grund til at være kjed af min vidtløftige Skrivelse, saamegetmere, som jeg af Stændertidenden seer, at De har fuldt op

at røre i. Constitutionssagen¹⁴ gik da i Grunden ikke saa slet. Det var en antagelig Minoritet. Forøvrigt har de Herrer Deputerede ikke været synderlig honette i Debatterne. Især har Sager aflagt Vidnesbyrd paa, at han er et Bæst. Commissarius¹⁵ kan jeg heller ikke lide. Han bliver værre end Ørsted, thi han er neppe saa human. Det var jo dog noget forbandet Vrøvl af ham om Samvittigheden. Vil denne Stakkel lære gamle, agtværdige Mænd, hvad de kan forsvare for Samvittigheden? Det er i mine Øine en umaadelig Uforskammedhed. Nationalitetssagen kan maaskee endnu komme til at seile taaleligt igjennem. Det saae ellers noget mørkt ud med Hensyn til den i de første Debatter.

Mod maae der til. Det seer jeg overalt, og Snildhed er ligesaa nødvendig, thi Regjering, Aristokrater, Boureaukrater, kort Alle, der henregnes til Modstandere af Danmarks Wighparti, ere seige som Amphibier.

Med Haab om, at De vil tilgive mig min næsten utilgivelige Vidtløftighed, og med Bøn om at hilse Clausen og vore andre Venner i Roeskilde forbliver jeg fremdeles som hidtil

Deres ærbødige og hengivne
Laurids Skau.

Jeg havde nær forglemmt at fortælle, at jeg reiser til Føhr paa Løverdags og mulig formaaer Flor og Schmidt fra Had[erslev] til at tage med.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

1 Der hentydes vel til Lehmanns tidligere kritik af Skau, se: Lehmann til Skau 1845 30/8.

2 Ikke fundet.

3 Skau har vel stadig Lehmanns kritik i Tankerne, således som den fremkom i dennes brev til Skau 1845 30/8.

4 Ansigt til ansigt.

5 Sognefoged i Stenderup sogn var Frands Petersen, f. 1793 i Snapind, Svindinge sogn.

6 Hinrich Trahn.

7 Heinrich Ferdinand Binzer.

8 Der hentydes her atter til den kri-

tik, som Lehmann fremsatte i sit brev af 1845 30/8.

9 Afholdtes i slutningen af maj og begyndelsen af juni.

10 Smlgn.: Skau til Ploug 1845 22/8—24/8.

11 Retssagen var blevet rejst efter Peder Hiort Lorenzens slagsmål i »Borgerforeningen« 1845 2/1.

12 Hans Skau i Styding var blevet sat under tiltale på grund af ytringer om herredsfoged Kiers administration af Haderslev provstis fælles kirkekasse.

13 Den irske politiker David O'Con-

nell regnedes for tidens største folketaler og folkeleder.

14 Lehmanns andragende i Roskilde

Stænder i denne sag er omtalt i »Fædrelandet« 1846 24/7 ff.

15 P. G. Bang.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1846 20/8.

Høistærede Herr Lehmann!

Da Brevet til Dem igaar netop var bortsendt, faldt det mig ind, at jeg havde glemt at skrive, hvorledes den Flensborgske Dame havde forlangt af mig, at der Intet maatte siges offentlig om hendes Deeltagelse for mig, og at jeg altsaa helst maatte tie med, at Efterretningen var mig meddeelt, fordi hun frygtede og vistnok med Grund, at man skulde spore og muligen opdage, hvorledes hun havde talt med mig m. m. og derved mistænke hende og maaskee skaffe hende Ubehageligheder.

Fremdeles lovede jeg Skolelæreren i Tinglef¹, at man aldrig her skulde faae at vide, ligesom der heller ikke offentlig skulde blive Noget sagt om, at han hørte til vore Folk, da han resikerede en Forfølgelse fra Visitorernes Side².

Endskjøndt jeg nu ingenlunde tvivler om, at Deres gode Takt vilde sige Dem alt dette, selv om jeg ikke havde skreven, og at De altsaa ligefuldt vilde have beholdt alt det Meddeelte indenfor den snevre og paalidelige Vennekreds, saa troer jeg dog ikke, det er overflødigt at skrive, netop fordi jeg skylder min egen Ære at gjøre det, da jeg vel altid kunde have Haab, men dog ikke fuld Sikkerhed for, at hine Efterretninger ei bleve for Manges Eiendom.

Houst, d. 20de August 1846.

Deres hengivneste

Laurids Skau.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

1 Det ses ikke, hvem der hentydes til.

I »Syvstjernens« arkiv findes med Skaus håndskrift følgende fortegnelse over »Fortjente Skolelærere«: J. P. Kloster, Rørkær ved Tønder; Blom, Aitrup, Bjært sogn; Bøtcher, Sdr. Fa-

rup, V. Vedsted sogn; B. Juhl, seminarist, hjælpelærer i Hoptrup; Barsøe, Kastrup, Gram sogn.

2 Visitorer i skolen var den lokale præst med provst.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1846 28/8.

Gode Lehmann!

Houst, d. 28de Aug. 1846.

I indlagte Brev til Clausen¹ vil De finde Resultatet af Førh-Reisen.

Jeg beder Dem læse samme og derpaa sende det til Clausen. Paa denne Maade sparer jeg at skrive et Brev, hvis væsentligste Indhold dog maatte blive det samme.

Vi maae ingen Verdens Ting vente af den nærværende Konge². Han er en Jesuit og vil holde Magten i sine egne svage Hænder til det yderste. Han er i Grunden meget mere forbittret paa Dem for Constitutionsforslaget³ og paa Ploug for Talen paa Skamlingsfesten⁴ end paa de allerværste Sl[esvig-]Holstenerne. Han opoffrer Enhver, naar det kan være til Fordeel for ham selv, og han anseer sig selv for mere værd end alle Statens to Millioner Mennesker. Han mangler aldeles ikke Mod, naar det gjælder om at tugte liberale Danske, og deri understøttes han af sine danske Ministre ligesaameget som af de Tydske; men han er total modløs, naar han skal tage fat paa en Sl[esvig-]Holsteiner. Hans danske Ministre ere ligesaa store Cujoner, og de tydske understøtte ham ikke mod deres eget Parti.

Jeg gidder ikke skreven, hvorledes jeg torterede ham i Audientsen; til Clausen turde jeg næppe fortælle det⁵. Han stod og saae ned i Gulvet og skammede sig over sig selv. Jeg gav ham en streng Skilddring af hans egen Usselhed, opregnede ham hans Synderegister og – han taug! Flor var ligesaa streng, og vi stirrede ham begge skarpt i Øinene som Mænd med god Samvittighed, men netop denne Frimodighed kunde han ikke holde ud. Det er forskrækkeligt, at en enevældig Konge ikke tør see Undersaatter lige i Øinene, men skal staae ligeoverfor dem som en Forbryder. Det er baade til at lee og græde over.

Budet, som skal bringe dette Brev til Posthuset, venter. Jeg maae slutte. Lev vel!

Deres

Laurids Skau.

RA. Orla Lehmanns arkiv; trykt i udtog: Da Sjy vaag VIII, s. 145–146.

1 Skau til H. N. Clausen 1846 28/8.

2 Christian VIII.

3 Lehmann havde i Roskilde Stænderforsamling under henvisning til det Åbne Brev af 1846 8/7 stillet forslag om en fri forfatning for Danmark og Slesvig med kun løsere tilknytning til Holsten.

4 Ploug havde på Skamlingsbanke-mødet 1846 3/8 sagt, at der trods det Åbne Brev endnu var meget, der skulde gøres, før alt blev godt.

5 H. N. Clausen opfordrede senere (i brev af 1846 8/9) Skau til at udvise sømmelighed, når han omtalte Kongen.

Houst pr. *Hadersleben*¹, d. 26de Novbr. 1846.

Høistærede Herr O. Lehmann!

Det er nu længe, siden De har hørt fra mig, og selv om De ikke har Grund til at længes efter mine Breve, eftersom jeg sjelden har noget Godt og Glædeligt at meddele Dem, saa holder jeg derfor ikke op, thi jeg veed ligesaa godt, at De bliver den sidste Mand i de Flygtendes Række, som jeg er enig med mig selv i ikke at vige Kamppladsen, saalænge Nogen anseer det for Umagen værd at slaaes med mig paa god ærlig Maneer. Undskyld derfor, at jeg for et Øieblik lægger Beslag paa Deres Tid for at meddele Dem Eet og Andet, som De muligen kunde interessere Dem over at høre.

Først skal jeg da fortælle, hvad De maaskee allerede har hørt, at jeg har været i Slesvig² i en 8te Dage efter Opfordring af vor svage Minoritet. Nis Lorenzen, som baade er den tappreste og ærligste af vore Venner, skrev mig til og bad mig komme, og jeg tog derfor derhen. Det var mig især magtpaaliggende, at N[is] Lorenzen forbeholdt sig Minoritetsvotum i alle vigtigere Sager, og endskjøndt jeg i Grunden ikke holder af disse, fordi de forekomme mig saa lidet konstitutionelle og hjemler Regjeringen en altfor bekvem Leilighed til at modsætte sig selv de bedste Andragender, saa turde det dog under nærværende Forhold ansees for det meest lovlige og hensigtsmæssigste Middel til at gjøre en sand Folkemening gjældende. Det lykkedes mig ogsaa temmelig godt baade at hæve Modet og bringe Sammenhold tilveie i Minoriteten, og dette er jo Alt, hvad man kan udrette med saalidet begavede Personligheder. Om de nu vil blive i Sporet, kan først Tiden lære.

Med Scheel talte jeg flere Gange og blev modtaget og behandlet af ham med en næsten paafaldende Opmærksomhed³. At han er en Absolutist og holder paa den souveraine Magt, er jo bekjendt, men ved Siden deraf har han en ubetvingelig og vistnok ubestikkelig *Retsfølelse*, som er al Agtelse værd, ligesom hans Færd i det Hele taget er aaben og honnet, og naar hans Optræden i Stænderne synes at vidne noget om det Modsatte, saa maae man ikke glemme at lægge i Vægtskaalen de Instruktioner, som han Tid efter anden faaer fra Regjeringen, og som efter mit Skjønnende næsten kan kaldes nederdrægtige, idet de næsten lægger ham formelig paa Pinebænken. Jeg

bebreidede ham den Mangel paa Energi, som var saa iøinefaldende ligeoverfor Beselers Bestemthed, og til Svar lod han mig læse Regjeringens Instruktioner, hvorved jeg kom til den Overbeviisning, at han ikke kunde sige synderlig mere eller andet, end han har gjort. Kongen vil bringe Stænderne til at løbe bort af sig selv⁴, og disses Plan er at tvinge Kongen til at opløse Forsamlingen, og saaledes føres Krigen i Grunden malhonnet og ikke ridderlig fra eller af begge Parter.

Med Hensyn til Petitionsretten og Behandling af private Propositioner er det vistnok rigtigt, at Regjeringen kan forhindre alle Privatandragender, naar dens Paastand tages til Følge, men desuagtet kan jeg ikke billige *Maaden*, hvorpaa Stændernes Majoritet søger at værge sig. Lovens Bogstav taler for Regjeringen, og den skal og maa opretholdes, saalænge den ikke ved en anden lovlig Bestemmelse er tilintetgjort. Istedetfor ved juridiske Kneb og nedrig Lumskhed at omgaae Loven burde man stille en bestemt Proposition om en Forandring af den paagjældende Paragraph 50, saa at Petitionsretten kunde sikkres mod utaaelig Indskrænkning. Beselers og Majoritetens Holdning kan vistnok synes noget tiltrækkende i første Øieblik, men ved nærmere Overveielse vil man let see, at Holdningen er affekteret og mangler den Støtte, som ene kan holde ud i Længden, nemlig Ret, Sandhed og Adel.

Hertugen af Augustenborg leder det Hele, og naar Vanskeligheder ere forhaanden, ere alle de Sl[esvig-]Holst[eenske] Deputerede til The hos ham om Aftenen⁵, i hvilken Anledning Scheel ogsaa engang sagde til N[is] Lorenzen, da der var indtruffen noget for Hertugen Ubahageligt: »I Aften skal Durchlauchtigheden sikkert give The«. Hidtil er det gaaet ham efter Ønske, men det vil vist ikke vare længe, da den ligesaa ondsksfulde som stive og kloge Demokrat, Etatsraad Lüders, nylig har begyndt at bekæmpe ham. Den gamle Lüders har nemlig modsat sig Ridderskabets Repræsentation som Chor i den projekterede Sl[esvig-]Holst[eenske] Forfatning og godtgjort, at der kun er 8 Familier tilbage af Ridderskabet fra 1460, hvoraf kun 3 Mænd kvalificerer sig til at faae Sæde i en lovgivende Forsamling. Endskjøndt Falck og Andre bekæmpede ham, forbeholdt Lüders sig dog et Amendement⁶.

Jeg blev i øvrigt behandlet meget peent af Sl[esvig-]Holsteinerne. Ved table d'hote spiste jeg med dem, og imod Sædvane udbragte ingen

Skaaler, naar jeg var nærværende, hvilket jeg havde ventet, og hvorpaa jeg var forberedt. Grunden veed jeg ikke. Maaskee har man ikke ønsket at høre mig tale, hvilket jeg bestemt havde gjort, hvis man havde begyndt paa Noget. Af Dr. Heiberg blev jeg inviteret til et Bal, som den Slesv[igske] Liedertafel foranstaltede for Stænderne, og i hvilken han er Direktør. Jeg var der et Øieblik, for at man ikke skulde sige, jeg var bange. Hele Salen var behængt med Sl[esvig-]Holst[eenske] Faner, som dog vare tilhyllede med tyndt Flor, hvilket naturligviis ikke gjorde dem mindre synlige. Hertugen sad paa en Slags Trone og blev overhoved behandlet som regjerende Fyrste. Jeg talte af Princip ikke andet end Dansk, og man forstod mig ret godt. Med Damerne gjorde jeg Undtagelse, da jeg til disse talte Tydsk, skjøndt flere ogsaa talte Dansk. Jeg havde den Morskab temmelig længe at passiare med den skønneste Dame paa Ballet *paa Dansk* til stor Ærgrelse for de tydske Herrer, hvis plumpe, burschenagtige Galanteri ikke virkede mere paa hende end [en] Spurvefugl paa en Rhinoceroshud.

Dagen efter gik jeg til Dr. Heiberg for at takke for Invitationen og for tillige ved denne Leilighed at erfare, hvad denne Herre førte i sit Skjold. Han talte Tydsk, jeg Dansk, og Samtalen gik prægtig. Han er den fuldstændigste Phantast, som jeg nogensinde har talt med, og der er intet Udkomme med ham. Forbindelsen med Holsteen i Særdeleshed og det tydske Forbund i Almindelighed kunde han imidlertid ikke forsvare, og jeg beholdt Valpladsen. Derimod havde jeg tungt ved at forsvare Forbindelsen med Danmark paa Grund af den nederdrægtige Kongelov, som han bestandig stak mig i Næsen, og den over al Maade usle Behandling af Konstitutions-sagen i Viborg Stændersal, hvor den forbandede Commissarius⁷ netop brugte hiin ved en tydsk Dronnings List og købte Hjælperes Medvirkning istandbragte Lov som Vaaben imod den sunde Menneskeforstand, og de gode Jyder vare svage nok til at lade dette gjælde.

Jeg talte med mange andre Herrer, men de ere Alle grebne og indtagne af de tydske Universiteters svulstige Idee om det store tydske Riges Eenhed, som de bilde sig ind engang skal foreskrive Verden Love. Enkelte troe dog ikke *alvorlig* paa Ideens Paalidelighed, men – svare de – hvad kan man vente ved at skue nordpaa? Kongeloven! Kongeloven!!!

Her hjemme i Nordslesvig har det hidtil gaaret noget trægt, da

man var kjed af evig at beskæftige sig med Politik. Men den Slesv[igske] Stænderforsamlings Foretagender ere dog blevne Bønderne for drøie, og Mange ere nu ligesom desperate. I hele denne Uge har jeg været i Farten for at give Gjæringen Næring, og skarpe Protester ville i næste Uge blive indsendte til Præsidenten i Stænderforsamlingen. Allerede idag har jeg afsendt een som Forløber, der er affattet saaledes, at man skal tilstaae, at Bønderne skjænke reen Viin i til de vælige Sl[esvig-]Holst[eenske] Herrer.

Jeg vil nu see at bevæge Prof. Flor til i næste Uge at reise til Viborg for om muligt at bevæge den jydsk Forsamling til at komme med en ordentlig *Slutningsadresse*, hvorved de dog maaskee endnu kunde frelse nogle Pjalter af den offentlige Ære. Synes De ikke, denne Plan kunde være god?

I dette Øieblik kom Stændertidenden, og jeg seer, at Dr. Gülich har stillet en Proposition om Gagens Forhøielse for Soldater og Underofficerer. Dette er listigt beregnet af ham. Han vil bringe Soldaterne paa sit Parties Side for at kunne gjøre ordentlig Oprør med større Sikkerhed, naar det beleilige Øieblik kommer. Det er ogsaa nødvendigt for ham, thi han veed meget godt, at hans Partie bestaaer af Krystere, naar det gjælder, hvilket den Nortorfer Forsamling⁸ viste.

Talen begynder nu stærkt at dreie sig om de forestaaende Valg, og Forlegenheden for at faae gode Subjekter er meget stor. I de 3 nordlige Valgdistrikter vil man stemme paa mig, men det værste er, at jeg mangler nogle Uger i Alderen. Man har plaget mig forskrækkeligt og fordrer, at jeg skal ansøge Kongen om Myndigheds Erklæring, men dette nytter sagtens ikke, skjøndt det forekommer mig, at Regjeringen selv maatte ønske mig i Stændersalen. Da jeg sandsynlig endnu inden Juul kommer til Kjbhvn., troer jeg dog, jeg vil gjøre et Forsøg.

Tak for Deres Afhandling i »Fædrelandet« No. 280⁹. Det var et Ord i rette Tid, skjøndt man vel neppe tør vente, at de forstenede Cancellieherrer vil fornemme det. Og hermed være da sluttet for dennesinde.

Naar jeg kommer til Hovedstaden, skal jeg give mig den Frihed at besøge Dem for med Munden at fuldstændiggjøre, hvad der mangler i denne næsten altfor lange Skrivelse.

Ærbødigst
Laurids Skau.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

- 1 Det kursiverede er påtrykt papiret.
- 2 Stænderforsamlingen i Slesvig var samlet fra 1846 21/10 til 14/12.
- 3 Scheel havde til hensigt at støtte den loyale danske opposition som modtræk imod den tyske liberale bevægelse i Slesvig og Holsten.
- 4 Den holstenske Stænderforsamling i Itzehoe havde opløst sig 1846 17/8.
- 5 Nis Lorenzen til Laurids Skau 1846 30/10: »Hertugen har ofte Soree [soiré] hos sig, men vi, som hører til det danske Parti, bliver ikke indbudene, for at vi ikke skal høre, hvad der forhandles« (KB. NKS 1727).
- 6 Ændringsforslag.
- 7 P. G. Bang afviste som kommissarius et andragende i Viborg Stænderforsamling vedr. Sønderjylland under henvisning til Kongeloven som grundlov nord for Kongeåen.
- 8 1846 13/9 afholdtes en slesvigholstensk folkeforsamling i Nortorf, hvorved det kom til det første sammenstød mellem den danske regerings tropper og befolkningen.
- 9 »Fædrelandet« 1846 25/11 med Lehmanns artikel »Cancelliet og Pressen«, hvori han bl. a. citerer ordene »End raader ei Tydsken i Danmark«.

Laurids Skau til Orla Lehmann 1846 21/12.

Kjere Hr. Lehmann!

Der har været en Bonde i mit Logie og inviteret mig til Gilde paa Skydebanen¹, samt tilføjet det Ønske, at jeg skulde møde hos Dem og kjøre med Dem. Da Bonden imidlertid hverken har sagt sit Navn eller afgivet nogen skriftlig Indbydelse, og jeg saaledes befinder mig i en Uvidenhedstilstand om det Hele, – saa har jeg besluttet ikke at møde *som indbudene*, men derimod *som Deeltager* og har ogsaa i denne Anledning sørget for Billet. Thi jeg vil selvfølgelig paa ingen Maade udeblive fra et Gilde for *Dem*, og jeg har vist fra mit Standpunkt ligesaagod Grund til at være simpel Deeltager som nogen anden Bondemand.

Jeg tager derfor tilfods derhen, men troer at burde meddele Dem dette for det Tilfælde, at Bonden mulig kunde have meldt Dem noget derom.

Jeg har talt meget længe med Kongen, *ogsaa om Dem*. Det Nærmere mundtlig.

Med Høiagtelse

Deres heng[ivne]

Christianshavn, Mandag Middag, d. 21de Decbr. 1846.

Laurids Skau.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

- 1 Festen på Skydebanen for Lehmann og Drewsen 1846 21/12. Ifølge referat i »Fædrelandet« 1846 23/12 udbragte gårdejer Ole Nielsen, Havs-

gård, en skål for Laurids Skau,
»hvilken denne besvarede med det
Ønske, at alle de danske Bønder

snart maatte komme til at dele det
store Gode, som Nordslesvigerne alt
besad, nemlig Selveiendom.«

ORLA LEHMANN TIL LAURIDS SKAU 1847 15/4.

Kjære Ven.

De veed om den omskrevne Sag¹ vist meget mere end jeg, og jeg vil derfor være Dem meget taknemmelig for enhver Underretning, De kan give mig om et Forhold, hvorom nøie Indsigt er nødvendig for at iagttage en klog og forsynlig politisk Holdning. Saa vist det er ønskeligt, at i Nationalitetssagen hele Nationen staaer som een Mand, saa vist er det høist mistænkeligt, at den Corporation, der i et Par Aarhundreder aldrig har fulgt anden Fane end Egennyttens, først begynder at røre sig i det Øieblik, da den preussiske Herrenstands-Farce begynder at dampe den umættelige aristokratiske Graadighed i Næsen. Tak altsaa for hvert Ord, der kan lede mig til at see klart og handle rigtigt.

Kjøbenhavn, d. 15. April 1847.

Deres hengivne
Orla Lehmann.

KB. NKS 1727; trykt: Da Pol Br III, s. 332.

1 Skaus brev er ikke fundet, men som det fremgår af det følgende brev, drejer det sig om en adresse til Kongen, som seks adelige indsendte på 22 sjællandske godsejeres vegne.

Skaus bedømmelse af denne adresse findes i »Hans Nissen i Hammelef«, s. 104: »Endeel Godseiere paa Sjælland, fornemlig Adelsmænd, traadte sammen og kom overeens om at danne en Modvægt til deres Standsfæller i Hertugdømmerne og

saaledes fyldestgjøre den Opgave, som deres Stilling i Samfundet øiensynlig paalagde dem, nemlig at være Kronens og Thronens Støtte i vanskelige Tider. De affattede en udførlig Memoire af statsretligt Indhold... Det var et moderat, danske Godseiere værdigt Indlæg til Besvarelse af de paa den Tid vigtigste Spørgsmaal og bidrog ikke lidet til at styrke Kongens Mod ligeoverfor de Mægtige i Hertugdømmerne.«

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1847 21/4.

Høistærede Hr. Lehmann!

De venter formodentlig langt bedre Oplysninger om Godseierproduktet, end jeg fornemmer at meddele. Men da jeg fik Brev fra en paalidelig Ven¹, som sagde mig noget ganske Nyt, blev jeg overrasket

og skrev da i samme Øieblik til Dem, som den Eneste, jeg ansaae det for hensigtsmæssigt og – jeg tilføier – den eneste Mand, jeg *gad* skreven til i denne Anledning. Jeg vil nu Ord til andet afskrive, hvad der er mig meddelt, og hvis De deraf intet Nyt erfarer, saa er det dog blot nogle Minutter, De spilder paa Gjennemlæsningen. Det lyder som følger:

»... men hvad jeg her saa cursorisk som muligt fornemmelig vil meddele Dig Noget om, er den Adresse, som nogle af vore uafhængige Adelsmænd og Godseiere have indgivet til Kongen i Anledning af det holst[einske] Ridderskabs Adresse, hvilket maae interesse Dig saamegetmere, som Du selv har givet Anledning til denne Handling i hiin Samtale med Greven, da Du sagde til ham, »at der i Danmark kun var *Adel af Navn*, men ikke til *Gavn*«. Din haarde Tale til Exellencen har bidt paa, og hans Stolthed har ikke kunnet bære, at en Bonde med Rette hundsede hele Landets Adel, hvorfor han ogsaa idelig har brygget paa og søgt efter Leilighed til at vise sig. Ideen, hvorom vi dengang taledes, er nu bleven til en Slags Virkelighed – jeg siger »en Slags«, thi jeg er ikke tilfreds med den for-knytte Maade, hvorpaa Adressen er kommen frem. Den er forøvrigt saa *udmærket* godt forfattet og skrevet, at Slesv[ig]-Holsteinerne virkelig maatte ønske, at de blandt alle deres Produkter kunde fremvise eet, der turde gjøre Fordring paa at komme det nær, og 'det kunde godt taale at see Dagslyset. Greven forelagde mig ethvert Dokument i denne Sag efter sin Tidsfølge, fortalte mig, hvad jeg ikke kunde læse mig til, og jeg skal efter bedste Evne give Dig Grundtrækkene. Først det Historiske, derefter Indholdet med lidt Kritik, hvorhos jeg dog maae bede Dig mærke, at jeg læste circa 16 Ark Folio og kun *een* Gang. Døm nu selv, hvorledes jeg har læst. Altsaa: Sagen er sat i Gang af Raben til Beldringe, som først henvendte sig til Kamm[er]h[erre] Scavenius. De medtage klogelig Knuth fra Lolland og C. Neergaard og som en nyttig Reisende Zeuthen fra Tølløse (Baron Nimrod til Tøileløs, vidi Corsar). Efter at disse 5 Her- rer som *primi motores* vare enige om Skelettet, har Knuth forfattet Adressen, paa hvilken de derefter samlede Underskrifter. Zeuthen som Probenreuter reiste til Bille-Brahe i Fyen, til Friis i Jylland etc. Imidlertid arbeidede de Andre her og søgte til at underskrive ikkun de ved Rigdom allermægtigste, som ikke havde noget Kongl. Embede eller Bestilling. Det er ikkun saadan, om hvis

Uafhængighed intet Spørgsmaal kunde være, men heri troer jeg, de Herrer have feilet, idet en Deel ere forbigaaede, som derover ville føle sig krænkede og – vi kjende den menneskelig Svaghed – de ville ikke glemme det, naar ved en anden Leilighed deres Bistand skulde ønskes. I dette var Greven og jeg enige, men ikke om *Maaden*, hvorpaa Adressen kom til Kongen: »*Den sneg sig til ham undgaaende Offentligheden*«. Adelen her vilde ikke optræde som Corps ligeoverfor den Sl[esvig-]Holsteenske, kaste den sin Handske og udsætte sig for en Pennefeide med den (Dette kunde vel ogsaa være værd at undgaae). Heller ikke vilde den see sit Arbeide underkastet »Fædrelandets« o[g] fl[eres] Kritik. Det er for vidtløftigt her at meddele Dig mine Tanker i denne Anledning. Der kan være noget Rigtigt deri, men jeg troer: et større Maal af Feilagtigt: Døm selv! Man valgte da at give den Navn af »Memoire« eller »Memorial«(!), ikke Adresse, og tilskrev gamle Moltke i meget smigrende Ord, om han vilde overrække den til Kongen. Han svarede i en Forsamling af de 5 Herrer (hans korte Tale havde han opskreven), at de havde talt ham ud af Sjælen. Han bad dem blot tilføie, at dermed ikke tilsigtedes en Indblanding i Slesvigs *indre* Anliggender, foreslog dem selv at overrække Dokumentet ved Kamm[er]h[erre] Scavenius, hvem han da efterat have sonderet Kongen vilde skaffe en Privataudients. Om dette har fundet Sted, har jeg glemt at spørge om, men gamle Moltke tilskrev Kongen (Afskrift af Brevet har jeg læst), gjorde ham bekjendt med Memoiren og dens Tilbliven og fik igjen et egenhændigt allerh[øieste] Rescript (jeg har læst det), hvori han beder den Gamle tilkjendegive de 5, med hvilken Glæde han modtager dette Beviis paa loyale Følelser. Til Slutning hedder det: . . . »Heller ikke kunde de gennem et kjærere Organ end Dig have henvendt dem til mig«. Christian Rex.

Det synes saaledes, at den G[a]ml[e] atter sidder høit i Kridt-huset. Lad os da bruge ham, medens det er Tid. Slutningen af Kongens Brev gottede dog den Gamle: Forfængelighed er maaskee den Feil, som Ingen ganske kan blive kvit, og dog den, som Folk aller-naarest ere tilbøielige til at finde og laste hos Andre.

Man vil paa enhver Maade forhindre Adressen fra at blive trykt, hvilket jeg beklager. Jeg skal dog forsøge at faae een til at laane til Dig, thi Du maae nok læse den, har man sagt mig. Af dens Indhold kan jeg efter *een* Gjennemlæsning kun give Dig følgende Skizze:

Den er affattet med stor Genialitet, samlet med den sundeste Logik og Sproget beundringsværdig fyldigt (vent ikke at finde Sligt i min Radbrækning!). Man begynder med Betragtninger over Monarchiet, viser dets Fortrinlighed, peger hen paa, hvorledes Europa gjennem Sekler har gjort sig denne Statsform egen, at den bør vedblive at udvikle den som den, vor Verdensdeel fremfor de andre nærmest skylder sin Kulturoverlegenhed. Et vel reformeret Monarkie bliver saaledes Idealet. Den stedfindende Bevægelse i Tydskland og flere Lande skildrer man som havende republikansk Tendents, altsaa høist farlig for Monarkiet, Ridderskabets Adresse er i den Aand følgelig forkastelig. Den lumsk insinuerende, protegerende Bøn: at N[ord] Jylland og Øerne, efterat Hertugdømmerne havde faaet Konstitution, maatte faae den »als eine Rückwirkung«, tilbageviser man med stor Værdighed og haaber, at naar Kongen maatte finde det rigtigt at give en saadan, det da maae skee for det hele Monarki. Man misbilliger, at lærde, meest juridiske Undersøgelser og i det Hele taget Videnskaben har paa en forkert Maade gjort sig gjældende ved Fortolkning af Statsakter: Der gives vanskelig noget Dokument, ved hvilket der ikke kunde reises Tvivl i Anledning af et Ord eller et Komma: man vil have Sligt viist tilbage inden de rette Grændser. Overbeviisningen om Slesvigs Indlemmelse 1720 etc. omtales (*udtales?*). Man viser med sande og troe Træk, hvorledes Hertugdømmerne skyldte Forbindelsen med Danmark og ikke Ridderskabet deres Velstand, at dette (Ridderskabet) endog har virket til Fordærv for den menige Mand, hvilket klart historisk bevises. Man slutter med at opfordre Kongen til med Kraft at imødegaae ethvert Forsøg paa at rokke Monarkiets Grundpiller, idet man erklærer sig redebon til ethvert Offer, som Majestæten i den Anledning maatte finde nødvendigt«².

— — Saavidt min Correspondent. De maae nu dømme, Høistærede! hvorvidt Meddelelsen er af nogen Værdi. I al Fald er blot Tiden spildt, som er brugt til Afskrivningen, og Deres Tid til Gjennemlæsningen. Jeg beder Dem Intet at bruge *offentlig* af det her meddeelte. Det er blot skreven for *Deres* Person.

Med Høiagtelse

Houst, den 21de April 1847.

Deres

Laurids Skau.

- 1 H. V. Fiedler, der har meddelt det anførte i brev til Skau af 1847 10/4 (KB. NKS 1727), se s. 631.
- 2 Smlgn.: Jacob Scavenius til P. B. Scavenius 1847 22/2: »Hvad nu selve Sagen angaaer, da ere vistnok Udsigterne for dem, der stille sig den Opgave at faae et Rige Danmark med Eideren som Grændse, mørke, thi man skulde næsten troe, at Regjeringen kun har dynastiske Interesser for Øie, det udtales tydeligt nok i selve det aabne Brev. Den gamle snart 400 Aarige Politik at

mede Holstein ved Hjælp af Schleswig viser sig nu i al sin Slethed, og skulde Medesnøren briste, saa kommer det an paa, hvem der beholder det største Stykke. Lader os derfor ikke skjende saa meget paa Schl.-Holsteinerne, thi har ikke Regjeringen selv dannet det i Aarhundreder, og hvad der faktisk bestaaer, har jo, som vi selv sige i Forestillingen, en historisk Gyldighed og Basis at hvile paa« (RA.; trykt: Da Pol Br III, s. 314f.).

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1848 21/2.

Høistærede!

Det gjør mig meget ondt, at jeg var borte, medens De var her¹, thi ikke alene har Deres Hjemkomst² glædet mig, især i nærværende Øieblik, men paa Grund af nogle Efterretninger fra Holsteen³, der fordre *Raskhed* og *Fasthed*, vilde jeg især gjerne tale med Dem, da De formodentlig ligesaa godt og endog bedre end jeg kan indsee, at der maae opereres ganske anderledes end hidtil, naar vi ikke vil tabe Slaget. Desuden kunde jeg maaskee give adskillige Oplysninger om Personligheder og Disses indbyrdes Stilling, som ikke vilde være Dem ganske uvigtige.

Da De imidlertid ikke boer paa sædvanligt Sted endnu⁴, saa veed jeg ikke, hvor jeg skal søge Dem. Imorgen skal jeg ventelig til Kongen og nogle af Statsministrene og veed altsaa ikke, *naar* jeg raader over min Tid, men i Eftermiddag skal jeg ud, kommer derpaa hjem Kl. 8^{1/2}, og hvis De efter den Tid kan og vil see mig nogetsteds, udbeder jeg mig et Par Ord. Jeg kunde idag ikke komme paa »Fædrelandets« Contoir⁵ mellem 11–1 og ærligt talt gidder jeg heller ikke komme der, naar enhver Strøifer kommer, ei at tale om, at jeg jo aldrig seer Ploug hos mig, saaledes som tidligere. Forresten er min Rolle vanskelig i dette Øieblik. Jeg maae være passiv endnu, men den aktive Tid er sandsynlig ikke meget fjern.

Iøvrigt gjærer en Plan i mit Hoved⁶, som formodentlig ikke er

ilde, idet den vilde – hvis jeg ikke har regnet feil – føre os temmelig hurtigt til Maalet.

Dog, nok paa Papiret. Jeg afventer Deres nærmere Bestemmelser.

Endnu eet: Jeg ville nødigt tale med Dem i større Selskab, Ploug, Tscherning, Gjødvad – nødigt flere eller andre⁷.

Deres

Christianshavn, den 21de Febr. 1848.

Laurids Skau.

S. T. Herr Høiesteretsadvokat Lehmann.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

1 Skau opholdt sig hos Marckmanns på Christianshavn.

2 Orla Lehmann vendte 1848 18/2 hjem fra et ophold i Frankrig.

3 1848 17/2 havde ca. 60 stænderdeputerede fra Slesvig og Holsten været samlede i Kiel og vedtaget, at man kun vilde deltage i valget af »erfarne mænd«, dersom man fik garanti for en fællesforfatning for Hertugdømmerne.

4 Fru Lehmann opholdt sig i Italien, og Skau har derfor adresseret brevet: »Afløves til Herr Consul Hage, Kronprindsessegade 392, første Sal«.

5 »Fædrelandets« kontor var »børsen«, hvor de national-liberale mødtes for at udveksle tanker.

6 Skaus plan gik ud på at skabe en alliance mellem de liberale og de nationaltsindede godsejerkredse, se: Fiedler til Skau 1848 5/2: »Man har skrevet til Scaven[us], at Alt er roligt og ikkun de Ultra-Nationale ere misfornøiede: en smuk Undskyldning for Ydmygelsen og for sin egen Mangel paa Æresfølelse. For min Deel kjender jeg kun een Maade, hvorpaa man kan føle varmt for Fædrelandet. — Du maa naturligviis selv afgjøre, hvorvidt Du bør blive i Kbhvn. Imidlertid beder jeg Dig ikke at lade Dig lokke af det Pikante i Din Stilling og Færd; prøv nøie, om man

ikke gjerne holder paa Dig her, fordi man maaskee ikke gjerne saae Dig hjemme for Øieblikket.

Jeg maa gjentagende opfordre Dig til Forsigtighed i Anl[edning] af en splinterny Beskyldning, man har gjort, at Du skulde have ladet Dig bruge som Spion for nogle Store (Tillisch). Det var virkelig noget af det mindre heldige, og ihvorvel jeg anseer det for Bagvadskelse, bør jeg lade Dig det vide« (KB. NKS 1727). Endvidere: Fiedler til Skau 1848 10/2: »Castenschiold bearbejdede jeg i Søndags og fik ham saavidt, at han indrømmede Arvefæste og Hartkornets Egalisering mod Godtgjørelse, men saa skulde Bondevennerne lade Godseierne have Fred, og efter en saadan Forening skulde der ikke findes nogen varmere Nationalitetskæmper end han ... Bevægelsen maa udgaae fra Kbhvn., vore derværende Ledere (jeg mener Clausen og Schouw) maae forberede Alt; lad os dog endelig ikke opsætte Alt til sidste Øieblik, thi saa udrettes der Intet. Scav[enius] og jeg komme næsten daglig sammen: Vi ere enige i Alt« (KB. NKS 1727; trykt: Da Pol Br IV, s. 60).

7 Altså de yngre liberale i modsætning til de ældre som H. N. Clausen og J. Fr. Schouw.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1848 15/3.

Kjære Lehmann!

Haderslev, d. 15de Marts 1848

Det har siden min Hjemkomst¹ stedse været mig klart, at det er nødvendigt i Nordslesvig at arbejde i Harmonie med Kongeriget i Almindelighed og Kjbhvn. i Særdeleshed; men til noget afgjørende Skridt har jeg endnu ikke kunnet slæbe mine Venner² med mig, fornemmelig, fordi vi ikke høre et Ord fra Hovedstaden, undtagen de magre Beretninger, som Bladene levere.

Dette anseer jeg for en stor Ulykke og er en fuldkommen Mod-sætning til vore Fjenders Politik, som uopholdelig fra Kiel og Slesvig med hver Post lader udgaae til alle Provindser og Byer de behørigte Ordre. Jeg har fra Kjbhvn. blot modtaget 10 Linier fra Pastor Marckmann³, siden jeg forlod Kjbhvn., og disse indeholde Kilden til min hele Viden, undtagen forsaavidt som mit personlige Bekjendtskab til Forholdene kan lade mig ahne, hvad der foregaaer i Hovedstaden. At man derefter skal *handle*, er en altfor stor og lidet berettiget Fordring.

Og desuagtet spekulerer vi saa Smaat derpaa. Allerede igaar er et Brev til Marckmann⁴ og Flor⁵ afsendt, hvori jeg meddeler Udkast til en Adresse fra Nordslesvig, som Koch, Pastor Hertel og jeg ere enige om og troe at kunne faae underskreven. Dens Hovedindhold er følgende:

Revolutionen i Frankrig har rokket den europæiske Freds Grundvold. Snart kan Tydskland atter blive Sku[e]pladsen for sammenstødende Krigsmagter. Holsteen og Lauenborg som Dele af det tydske Forbund ere nødsagede til at sende sine Sønner og Penge til Forbundsfyrsternes Forsvar⁶. Allerede samler Forbundet sine Stridskræfter og indkræver Krigsskat. Held os, at Slesvig med Kongeriget staae uden for! Vi vente, at Deres Maj[estæt] vil opretholde og bevare dette lykkelige, afsondrede Forhold. Vi vente, at den holsteen-lauenborgske Hærafdeling adskilles ganske fra Rigets Arme, thi vi ville ikke, at vore Sønners Blod skal flyde for fremmede Interesser. Vi vente, at Holsteen og Lauenborg faaer sin egen Krigskasse m. m., thi vi ville ikke offere vore Penge til Tydsklands mulige Krige. Vi vente ifølge Majestæts udtalte ædle Hensigt Indførelsen af en bedre Statsforfatning, dog med almindelig Valgret og uhildet af tydske Forbundslande. Vi vente en hurtig Indførelse af Almeenvæbning for at kunne værge om Fædreland, Frihed og Arne.

Deres Majestæt! vi have fordristet os til i faa Ord at udtale, hvad der rører sig i os. Deres Majestæt vil i dem see et Udtryk af den dybe og alvorlige Villie, som mægtigen bevæger de danske Slesvigere.

Hvad synes De om en saadan Salut? Jeg har deponeret 50 Rd. til Omkostningerne uden at vide, om jeg skal tage dem af egen Kasse. Men der *maae* skee noget herfra. Dette kan jeg indsee.

Fremdeles har jeg idag havt en Konference med J. A. Schmidt i Haderslev (Prof. Flors Fortrolige), som erklærer det muligt at stifte en dansk Klub⁷ i selve Byen, der godt kan holde Sl[esvig-]Holsteinerne Stangen. Men han fordrer til dette Øiemeds Realisation 100 Daler, og jeg veed ikke, hvad jeg skal svare ham. Thi selv kan jeg selvfølgelig ikke besørge alle Udbetalinger. Det bliver drøit nok endda for mig, naar jeg skal tage Deel i Alt og ligge med Heste paa Landeveien hver Dag.

Endvidere har jeg tænkt paa, at vi skulle have en stor Folkeforsamling paa Skamlingsbanke⁸. Den maatte sammenkaldes inden 14 Dage, og Talere skulde vi nok faae. Vi kan udruste Adskillige, og jeg tør nok paatage mig at gennemgløde Massen. Folk kunne vi ogsaa faae nok af, naar vi passe paa itide. Vi ere for Øieblikket i Besiddelse af gode Spirituosa – aandelig forstaaet, og vi skulde vide at gjøre Brug af dem. Men ogsaa herved kommer upaatvivlelig den gamle Nød: Penge – Penge – Penge!

Efter Kochs og Schmidts Mening maatte man kunne byde en Mand 100 Specier for at reise et kolossalt Telt for at kunne beskytte sig imod Veiret i Tilfælde af Regn, og hvor tage vi disse Penge fra? Man kunde ved en sliG Forsamling i dette Øieblik gjøre en frygtelig Demonstration.

Om alt Dette udbeder jeg mig Deres og Comitæens Betænkning. Jeg maae bede om, at vi faae jævnlig Efterretning fra Hovedstaden, saa vi kunne holde Skridt med Tiden. Jeg beder om at faae at vide, hvorvidt man i de foran betegnede Øiemed kan vente Pengehjælp. Hvis man ønsker en *alvorlig* Skamlingsfest, da maae Comitæen *skrive til Staal*⁹ og *ikke Flor alene skrive til ham*.

Om alt Dette, og hvad der ellers er værd at skrive om, udbeder jeg mig fra Een eller Anden tilbørlig Underretning, thi jeg er færdig at fortæres af Harme over, at jeg ikke kan eller tør gjøre Noget for ikke at krydse Operationerne i Kjøbhvn.

Jeg længes efter at slaae Allarmtrommen, men Gud veed, naar det rigtige Øieblik er der.

Deres
Laurids Skau.

Herr Høiesteretsadvokat Lehmann.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

- 1 Skau opholdt sig i Kbh. i tiden efter Christian VIIIs død 1848 20/1.
- 2 Især Hertel og Koch.
- 3 Ikke fundet.
- 4 Skau til Marckmann 1848 11/3.
- 5 Se Koch til Flor 1848 18/3: »Min for Skau og Hertel i Mandags under stor Travlhed med Bladet flygtigt henkastede Idee af en slesvigsk Adresse sendte Skau den følgende Dag mig uafvidende til Dem, saa jeg ikke fik Leilighed til at reenskrive den saaledes, som jeg ønskede det. Nu bør den ifølge Marckmanns Brev af i Torsdags anvendes som den er. Dog har jeg under stor Vanskelighed faaet Skau idag til at indvilge i adskillige Sprogforbedringer, som den nødvendig maatte undergaae. Bedst havde det været, at De havde korrigeret vort Hastværk og Makværk. En stor Feil har den, at den ikke alt er kommen ud for 4 Uger siden,
- men De veed, hvilket Arbeide og hvilke Omkostninger, der er forbunden med at bringe en saadan Adresse underskrevet tilveie« (KB. NKS 1766; trykt: Da SJy vaag VIII, s. 207).
- 6 Som hertug af Holsten-Lauenburg var Danmarks konge forpligtet til deltagelse i det Tyske Forbunds evtl. krige. Dette forhold var et kraftigt argument for Eiderstatstanken.
- 7 Se også: Skau til Ploug 1848 24/3—25/3. Først efter krigen blev »Harmonien« samlingsstedet for den danske klub i Haderslev, se: [M. Favrholt:] »Harmonien«, 1949.
- 8 Krigen hindrede denne plans udførelse.
- 9 H. I. Staal var kendt for at holde stejlt på sine rettigheder og lod sig ikke forbigå som leder af Skamlingsbanke-selskabet.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1859 24/3.

Mariegaard ved Haderslev, d. 24de Marts 1859.

Høistærede Hr. Amtmand O. Lehmann!¹

De har maaskee allerede seet et Avertissement i »Dannevirke«² fra H. Krüger i Beftoft, hvori han indbyder til et Møde paa Gram næstk[ommende] 31. Marts i det Øiemed at forhandle om, hvorledes Slesvig kan tiltræde den Nørrejydske Kreditforening for Landeieendomsbesiddere. Krüger gaaer ud fra den Forudsætning, at her i Sønderjylland er en skrækkelig Trang til Prioritetslaan, og han øiner en sidste Frelse i en Kreditforening.

Uagtet jeg nu ingenlunde anseer Nøden for saa stor, eiheller gjør

mig Illusioner om de særdeles store Fordele, der opnaaes ved Laan af Kreditforeningen, men megetmere er forvissat om, at Krüger seer Nøden gennem de Brilller, som hans egne forvirrede Pengeforhold³ laaner ham, og at Prioritetslaanene endnu ere billigere her end Kreditforeningslaan, – saa er jeg desuagtet tilbøielig til at række Haanden til Ideens Realisation, ikke blot af materielle Grunde, som i nærværende Tilfælde blive overvurderede, men derimod af *politiske* Hensyn, der forekommer mig at være af særdeles Betydning.

Jeg griber nemlig begjærligen efter ethvert Middel, der forener os nærmere med og knytter os nøiere til Kongeriget eller Dele af samme, ligesom jeg ogsaa efterstræber Overeenstemmelse mellem Kongerigets og Slesvigs Lovgivning, hvor det paa nogen Maade er muligt, selv om det i een eller anden Retning er forbundet med Offre, thi *i samme Grad, som man opnaaer disse Øiemed, fjerner man Slesvig fra Holsteen*, – denne vor Achilleshæl, fra hvilken vi aldrig have faaet andet end Ulykker og Ministre. Desværre seer de Intelligente, Embedsstanden, incl. Redacturen af »Dannevirke«⁴, for en stor Deel Forholdene gennem *blotte materielle* Øienglas, hvorimod Befolkningen og navnlig de Ældre, der have gennemgaaet Pinen før 1848, fastholder den ovenpaa pegede Grundsætning.

I nærværende Tilfælde komme vi ad forskjellige Veie til samme Maal. Medens Krüger og ligetænkende Mænd af materielle Grunde vil slutte Slesvig til den jyske Kreditforening, vil jeg og mine Meningsfæller til det samme Maal, skjøndt af politiske Hensyn.

Det gjælder nu om at indrette sig saaledes, at vi uden at collidere med Slesvigs Lovgivning, som vi neppe kan vente forandret for Øieblikket kan opfylde de Fordringer, som Jyllands Kreditforening ifølge Statutterne maae gjøre. Overretsassessor Bregendahl har nu i en udførlig Skrivelse udtalt sig i denne Henseende, men de Vanskeligheder, som han paapeger, og de Betingelser, han gjør, ere efter min Formening ikke værre end, at de kunne overvindes uden Hjælp af den slesvigske Lovgivningsmagt. Deels kunne de nemlig hæves ad administrativ Vei, deels grunde de sig paa Ukjendskab til vore Forhold, hvilket sidste jo ved at kaste Lys over disse vil svinde bort af sig selv.

Efter denne altfor lange Indledning kommer jeg til, hvad jeg egentlig ville bede Dem om. Det eneste Exemplar, som jeg har eiet af Statutterne for den jyske Kreditforening, er udlaant uden, at jeg

husker til Hvem, og jeg har hidtil maatte[t] hjælpe mig igjennem med Hukommelsen. Men dette er ikke tilstrækkeligt, naar man muligen i det forestaaende Møde kan komme i en alvorlig Diskussion, og jeg vilde derfor spørge, om De ikke seer Dem istand til at overlade mig et Exemplar af Statuterne og i saa Tilfælde have den Godhed at tilsende mig samme. Af Bladene seer jeg, at der nylig er approberet et Tillæg til Statuterne, og forsaavidt dette maatte have nogen speciel Betydning for os, vilde jeg selvfølgelig være Dem taknemmeligst forbunden, hvis De ogsaa med disse kunde komme mig til Hjælp.

Endelig er der eet Punkt, som jeg veed, Bønderne strax i Mødet vilde spørge om, og som nødvendigviis maae besvares, nemlig: Har Kreditforeningen lidt store Tab under Pengekrisen⁵ paa Grund af høie Taxationer? og har den endnu af de høie Taxationer store Tab at befrygte? De vil nemlig let see, Høistærede! at man her i Slesvig vil være tilbøielig til at taxere *lavt*, navnlig saa umiddelbart efter Krisen, og der vil saaledes herfra ikke lettelig opstaae nogen Resico for Foreningen.

Man vil altsaa neppe faae store Laan i Eiendommene her, i al Fald ikke for det første, som man tidligere har erholdt paa lige store Eiendomme i Kongeriget, i nærværende Tilfælde Jylland, og den beregnende Bonde vil nu sige: »Jeg skal staae Risico med Kreditforeningen som Heelhed, medens jeg ikke kan profitere ved saa store Laan, som man i Aarene 1854–56 har erholdt i Jylland«. Dette Spørgsmaal eller denne Mening støtter sig naturligviis til den Formening, at Taxationerne i Jylland for en stor Deel have været for høie. Jeg vilde nu være Dem forbunden for en Ytring om, hvorvidt De troer, at denne Formening har nogen Grund i *Regelen*, eller om den ikke megetmere støtter sig til enkelte Tilfælde *udenfor* Regelen?

Undskyld nu, Høistærede! nærværende lange Skrivelse og den Uleilighed, som jeg derved gjør Dem. Jeg skulde ikke [være] faldet Dem besværlig, hvis jeg ikke befandt mig i virkelig Forlegenhed, der endnu forstørres ved min Mangel paa juridiske Kundskaber, der endmere føles i nærværende Tilfælde, hvor ingen Erfaring kommer mig til Hjælp. Jeg kjender kun faa, som jeg kan og vil bede om Raad, thi Aarene og Erfaringen har gjort mig mistænkelig mod Mangfoldige, som jeg i yngre Dage havde blind Tillid til. Til disses Tal reg-

ner jeg nu ikke Dem, Høistærede! og som et Vidnesbyrd herom beder jeg Dem modtage disse Linier fra

Deres ærbødige og hengivne
Laurids Skau.

Høivelbaarne Hr. Amtmand O. Lehmann, Comandør af Dannebrog og Dbgsmd., Veile.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

1 Lehmann var 1848—61 amtmand over Vejle amt og vandt efterhånden stor popularitet i sit embedsområde. Til at begynde forholdt dette sig efter Skaus udsagn anderledes, se: Skau til J. N. Madvig 1849 28/3: »Amtmand Lehmann er meget ilde lidt her, og man er rasende over, at han for nylig reiste til Kjøbenhavn i al Stilhed uden at sige et Ord derom. 3 Herredsfogeder ere ved Rigsdagen, een er død eller befordret, og der var saaledes under Amtmandens Fraværelse ingen juridiske Embedsmænd i hele Distriktet. Amtsraadet har endnu ikke været sammenkaldt i dette Aar, uagtet de meest paatrændende Forretninger krævede det, og mange Sager ligge hen uden at blive afgjorte o.s.v. Saaledes har jeg i mange Byer hørt ansete Mænd rai-sonnere« (RA. J. N. Madvigs arkiv; trykt: Da Pol Br IV, s. 403).

2 »Dannevirke« 1859 21/3.

3 Skau påtog sig at hjælpe Krüger

med hans pengesager, se: Fiedler til Skau 1860 26/3: »Hvordan Krüger faaer det med sine 8000, faaer han vel ogsaa først nu Tid at tænke paa« (KB. NKS 1727); Skau til Fiedler 1860 13/4: »Mit Ærinde hertil [til Kbh., hvor Skau boede på Hotel d'Angleterre] er nemlig Krügers Pengesager, og Finantsministeren har nu lovet mig, at han skal faae saa stort et Laan paa første Prioritet som nogenlunde muligt. I ethvert Tilfælde faaer han i 11te Juni Termin circa 10.000 rd.« (RA. Fiedlers arkiv); Skau til Fiedler 1860 13/5: »Paa Tirsdag skal jeg til Beftoft for at skrive Taxationsforretning hos Krüger. Han maae have et Laan af Finantserne, hvis Livrenteanstalten ikke kan udruste det« (RA. Fiedlers arkiv).

4 Godske Nielsen, hvem Skau havde bistået ved overtagelsen af »Dannevirke«.

5 Pengekrisen 1857.

ORLA LEHMANN TIL LAURIDS SKAU 1859 25/3.

Kjære Ven.

Vedlagt sender jeg Dem Statutterne og Tillæget til samme, og det, for at De kan faae Tid til at studere dem, øieblikkelig.

Det andet Spørgsmaal kan jeg ikke besvare med Paalidelighed. Jeg troer ikke, at Foreningen i Anledning af Krisen har lidt noget Tab, men da jeg ikke kjender Sagen nøie, saa sender jeg Deres Brev

til Dahl i Aarhus, fra hvem De saaledes rimeligviis vil erholde den forlangte Oplysning.

Kan De forklare mig, at Krüger har undslaaet sig ved at være med til Flensborger Monumentet?¹ Jeg holdt netop paa at indbyde ham, da han i Rigsraadet forekom mig noget gaadefuldt, og Mænd som De gjøre deres Bedste, enten de ere blandt Indbyderne eller ikke. Men at han reent ud skulde sige nei, det er mig uforklarligt. Det samme gjælder om Biscop Boesen. Da de danske Slesvigeres Sindelag nu er lige saa vigtigt som før 1848, vilde et Par Ord derom fra en saa fiin Iagttaget som De være mig meget kjærkomne.

Deres hengivne
Orla Lehmann.

Veile, d. 25. Marts 1859.

Hr. Amtsforvalter L. Skau, Ridder af Dbr. og Dbrmd.

KB. NKS 1727.

1 Indsamlingen til rejsningen af Istedløven i Flensborg 1862 25/7.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1859 27/3.

Mariegaard ved Haderslev, d. 27de Marts 1859.

Næstefter at takke Dem, Høistærede! for de mig velvilligen tiisendte Statuter for Kreditforeningen skal jeg idag benytte en ledig Time til at give Dem nogle Vink angaaende den formeentlige Aarsag til, at Krüger undslog sig for at undertegne Indbydelsen til Oprettelsen af Flensborg-Monumentet. Da han imidlertid ikke er nogen letbegribelig Personlighed, bliver det fornødent at betragte hans historiske Udvikling.

De vil erindre, at den Stænderdeputerede for 1ste District, [August Heinrich] Posselt, svigtede den danske Sag, saa at vi 1846–47 maatte søge os en anden Repræsentant i dette District. Jeg var selv for ung, og jeg udsøgte derfor Krüger, som jeg troede, vi kunne sætte igjennem og faae valgt¹. Men Prof. Flor gjorde Indsigelser. Han frygtede mere for »Selvstændighedsmanden« Krüger end for en aaben Slesv[ig-]Holstener. Vel vare alle danske Slesvigere i meer eller mindre Grad tilbøielige til at hylde den Slesvigske Selvstændighed og imod Incorporation o.s.v., men der var den store Forskjel paa Krüger og os Andre, at, medens *vi* satte *Sprog* og *Nationalitet som No. 1* og *Selvstændigheden som No. 2*, gjorde K[rüger] det *stik Modsatte*. Medens den største Deel af de Dansksindede med Hensyn

til Selvstændigheden vare blinde Eftersnakkere, der ved Consumption og Portbetjente vare gjorte ængstlige, var Krüger derimod tilsyneladende Selvstændighedsmand af *Overbeviisning*, og dette var Flors Hovedindvending imod ham. Jeg overvandt imidlertid Flors Betæneligheder, og paa Grund af Rendsborgermødet² – men ogsaa *kun* paa Grund af dette – var det til Held.

Før 1848 vilde hverken Krüger eller Pastor – nu Biskop – Boesen kjendes ved os Danske. De gjorde os vel intet Ondt, men heller ikke Godt. De vare begge Selvstændighedsmænd og gode Venner med begge Partier. Kun en enkelt Gang, da en Embedsmand tilsidesatte den skrevne Lov og tildeels i tysk Retning, slumpede Krüger til at gjøre mundtlig Indsigelse. Men hvo der saae lidt skarpt, blev strax vaer, at det ikke var Nationalisten, men derimod *Demokraten*, som kom frem. Først fra Reisen til Rendsborg kjender det danske Folk den opgaende Sol, som man nu i Phantasien og til min store Morskab construerede til en Nationalhelt, skjøndt det netop var det Nationale, Kjærlighed til Sproget, som han savnede mere end alt Andet. Mærkeligt nok vilde hverken Konferentsraad [Friedrich] Johannsen eller Flor troe paa ham. Jeg stræbte i de første Bevægelsesmaaneder at bringe Amtmanden og Krüger til at gaae Haand i Haand, men det vilde aldrig lykkes. »Siig mig, hvad den Mand er«, sagde Amtmanden, »Dansk er han ikke«. Omtrent det samme tænkte Flor, men var for klog til at udtale det. Jeg var tildeels enig med Flor, men jeg troede at kunne forudsee, at Krügers *demokratiske* Natur nødvendigviis maatte føre ham over i den danske Leir og gjøre ham til Modstander af Ridderskabet; og forsaavidt regnede jeg rigtigt.

Under Krigen var K[rüger] flink, men det var især *hans Søster*, der leverede de Efterretninger, for hvilke Broderen høstede Lønnen. Efter Krigen stræbte Regjeringen at erstatte K[rüger] hans Tab. Først fik han 5000 rd. contant udbetalt, medens han under Krigen intet brugte af sit Eget. Derefter solgte man ham Beftoft Mølle³ for det Halve af dens Værdi, saa at jeg antager, at han har faaet en Netto-Erstatning af 15–20000 rd., medens ellers ingen offentlig Personlighed her i Slesvig fik Noget, forsaavidt som man ikke vil regne mit Embede med som Krigsskadeerstatning.

Saaledes stod Sagerne, da vi kom i Stænderforsamlingen 1853/54. Jeg maatte bide i det sure Æble og forsvare en Forfatning, som jeg

senere har maattet høre ilde for, men det var vigtigt at faae Adskillelsen fra Holsteen slaaet fast saameget som muligt, netop af Carl Moltke, og fremfor Alt var det vigtigt at faae Forfatningens § 7⁴ ophøiet til Lov, da derved alle sproglige Foranstaltninger af Tillisch fik Stemplet som gode og rigtige, og det netop under C[arl] Moltke⁵ og R[eventlow] Criminil⁶, og hvis disse Personligheder ikke dengang havde lagt Navne til, netop to Holst[enske] Ridderskabsmænd, vilde det nu have været lettere for den Holst[enske] Stænderforsamling at seire. Jeg troer ogsaa, at De dengang under et kort Ophold hos Deres Broder i Flensborg⁷ yttrede Dem enig med mig i Grundlaget for min Opfatning.

Men allerede dengang kostede det stor Møie at styre Krüger, navnlig at afholde ham fra at skade os ved utidige, tilsyneladende demokratiske Udtalelser angaaende det sproglige Spørgsmaal, og jeg kan mere tilskrive de ridderskabelige Medlemmers Dumhed og Hovmod end min egen parlamentariske Overlegenhed, at han holdt sig i Skindet. Boesen holdt sig derimod godt. Han lystrede ubetinget, jeg havde ham ved Siden af mig, og Regenborg stod bagved, hvilket han godt vidste. »Krumstaven«⁸ stillede jeg ham i Udsigt, og det hjalp. Men i Krüger vaagnede paa den Tid en anden Djævel, nemlig *Forfængelighed*. De smiler sagtens ved at tænke Dem Krüger som forfængelig! Men husk paa, at der er to Arter: enten den *udvendige* som hos mig selv eller den *indvendige* som hos Krüger. Ved den første Art lider man meest *selv*. Dette veed jeg af Erfaring. Ved den *indvendige* Forfængelighed lider *det Offentlige*, men som sjældent bliver det vaer.

Jeg conciperede Krügers bedste Taler samt alle hans Minoritetsvota, og de Dansksindede i Flensborg roste ham over al Maade. Til sidst bildte han sig selv ind, at han var en stor Politiker, og Andre, tildeels Embedsstanden, styrkede ham i Troen. Ingen kunde eller turde røbe, at jeg stod bagved og gjorde Arbeidet. Ingen fik Nys om, at jeg idetmindste leverede Argumenterne til hans Foredrag nedskrevne paa en lang Seddel, naar jeg ikke skrev det Hele. Ingen anede, at jeg i alle Stænderforsamlinger har læst de Dansksindedes og især hans og Boesens Taler i Correctur for at forhindre enhver uforsigtig Yttring fra at komme frem. Kun en eneste Mand var indviet i det Hele, en fælles Ven, den Deputerede Chr. Juhl, for hvem det ikke kunde skjules, da han og jeg boede sammen.

Jeg har stedse omgaaedes Krüger med den høieste Grad af Forsigtighed, og det vil heller ikke rive ud med os, medmindre den indre Grundforskjellighed maatte medføre det, nemlig at jeg fremfor Alt er national, medens han fremfor Alt er Demokrat og Selvstændighedsmand. Som saadan koketterer han med Sl[esvig-]Holstenerne, der gave ham deres Stemmer til Rigsraad for at forhindre, at den »nationale« Stockfleth skulde blive valgt. Som saadan stemmer Sl[esvig-]Holstenerne paa ham til Stænderdeputeret, idet de vide, at han ikke let skader dem i deres Hjertesag, men megetmere i givne Tilfælde kunde blive dem en Gevinst, hvorimod det neppe nogen-sinde vilde falde en Sl[esvig-]Holstener ind at stemme paa mig.

Som saadan maatte Krüger ogsaa med logisk Nødvendighed afslaae at undertegne Indbydelsen til Flensborg-Monumentet, da han ved at undertegne dette vilde have saaret Slesvigholstenerne i deres dybeste Grund, og dette vil han paa ingen Maade gjøre, medens paa den anden Side kun en indskrænket Kreds af Danske faae Sligt at vide og mindst af Alle de Dansksindede i Slesvig, hvis Uvillie der-over Krüger altsaa ikke behøvede at frygte. Han er saaledes en større politisk Regnemester, end De, Høistærede! maaskee har formodet.

Fra Capt[ain] Köpke⁹ vidste jeg allerede for længere Tid siden, at Krüger havde nægtet at underskrive, og da jeg bebreidede ham dette, blev han liigbleg i Ansigtet, idet han klogelig havde fortiet for mig, at han dertil var opfordret. Jeg beroligede ham med, at jeg nok skulde holde tæt Mund!! Samtidig hermed indtraf imidlertid det ret karakteristiske Tilfælde, at en Embedsmand vilde formene, at Opfordringen til Krüger om at underskrive Indbydelsen var et eclatant Vidnesbyrd om den høie Anseelse, hvori han stod i Kongeriget, medens man derimod ved ikke at opfordre mig gav tilkjende, at jeg var degraderet i Sammenligning med Krüger. Jeg svarede blot hertil: »Ja, det er jo meget muligt«. Det lyder nu ret pudsigt, naar man sammenholder denne Yttring med Deres Skrivelse.

Imidlertid kan det vel neppe bestrides, naar man seer Tingene fra Egoismens og Forfængelighedens Synspunkt, at Krüger ikke spekulerer saa galt. Alle Parter gjøre nu Cour til ham i Haab om at vinde ham. Saaledes er det ikke med den eller dem, der eengang for Alle har en bestemt Plads, der ligger aaben for Alverden, t. Ex. mig selv, thi dette Slags Folk bryder Ingen sig om. Man veed nu

eengang for alle, hvor de ere. Uagtet jeg nu ikke for det Bedste i Verden vilde bytte Stilling med Krüger i politisk Forstand, saa kan man dog ikke være blind for det Piquante i den Plads, som han indtager.

Af Deres Brev seer jeg, hvad jeg forresten allerede i sidste Rigsraadsmøde bemærkede, at De allerede var bleven det »Gaadefulde« hos Krüger vaer. Maaskee lagde De ogsaa Mærke til, at han sluttede sig nær til Tscherning og lyttede med Henrykkelse til Geert Winters hvislende Stemme. En Opløsning af Staten i Sveitserkantoner¹⁰ er derfor ogsaa for Krüger en nærliggende Tanke, idet han alt er kommet saavidt, at han næsten høit udtaler, at Slesvigholstenerne have Ret, naar de besværer dem over Mangel paa Ligeberettigelse i Rigsraadet. Han paastaaer, at vi aldrig skeer vor Ret i financier Henseende, saalænge Kongeriget har Majoritet af Stemmer¹¹, og at navnlig en Revision af Adskillelsen mellem Fælles og Særligt ingensinde vil blive gennemført, »fordi Kongerigets Rigsraader *ikke vil* have det«, da deres Landsdeel nødvendig maae tabe derved. Fremdeles: at Slesvigs Interesser ikke varetages i Statsraadet, hvor Minister Volfhagen ikke er andet en[d] Kriegers Nikkedukke, og at vi aldrig ville faae nogen dygtig og selvstændig Slesvigsk Minister, fordi en saadan strax vil blive furet af de talrigere Kongerigske o.s.v. – I dette sidste kan der jo gjerne være noget sandt, men Øieblikket er ikke nu til at tale derom, ja neppe til endog at give Rum for Tanken. Incorporation af Slesvig i Kongeriget er det sikreste endelige Hjælpemiddel, men dermed har det lange Udsigter.

Skandinavismen gjør i Befolkningen i Slesvig Fremskridt, men den modarbeides af en Deel af Embedsstanden. Krüger har jeg ikke kunnet bringe til at tale om dette Thema i tredie Mands Nærværelse¹². Naar Nogen er tilstede, er han om dette Spørgsmaal taus som Graven. Dette hører til den fine Politik! Men Taushed kan under givne Omstændighed[er] sige mere end Ord.

Med Hensyn til Biskop Boesen skal jeg endnu tilføie, at forsaavidt som hans Nægtelse af at medunderskrive Indbydelsen ikke fremgaaer af det Foranførte kan endnu tilføies den Omstændighed, at han som en god Boureaukrat holder af at stille sig over Partierne og i sin Stilling som dansk-tydsk Biskop troer at see en Forpligtelse til at holde sig udenfor Øieblikkets Brydninger. Hos *Ham* er det

Dumbhed, hos *Krüger Beregning*, og begge ere komne fra forskjellige Præmisser til samme Conclusion.

Dette var nu »eine grausame Salbe«, men det har moret mig en gang at ordne Tankerne og bringe dem paa Papir, og De er maaskee saa god at tilgive Vidtløftigheden.

Deres ærb[ødige] og heng[ivne]
Laurids Skau.

Høivelbaarne

Hr. Amtmand O. Lehmann, Comandeur af Dannebrog og Dannebrogsmænd p.p.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

- 1 Se: Skau til Marckmann 1847 16/1 og Skau til Ploug 1847 2/2. Ifølge Posselts indlæg i »Lyna« 1847 27/3 var det Hans Nissen, som Flor og Skau ønskede valgt. Krüger fik 99 stemmer, Posselt 62 og Hans Nissen 46 stemmer.
- 2 Mødet i Rendsborg 1848 18/3, hvor Krüger gjorde indsigelse på dansk, se: Skau til Ploug 1848 21/3, især note 2.
- 3 Morten Eskesen: Hans Krügers Saga, 1898, s. 80; SJy MSkr 1958, s. 206—209.
- 4 § 7 sagde, at alle love og forordninger i hrted. Slesvig skulde udfærdiges i begge sprog.
- 5 Carl Moltke var minister for Slesvig 1852—54.
- 6 Heinrich Anna Reventlow-Criminil var minister for Holsten 1852—54.
- 7 Eduard Adolph Emilius Lehmann, der var overappellationsråd i Flensborg.
- 8 Ulrich Sechmann Boesen var 1854—64 biskop af Slesvig.
- 9 Kaptajn Køpke var medlem af »Comiteen for Mindesmærket paa Flensborg Kirkegaard«.
- 10 Tscherning og de øvrige Bondevenner som Gert Winther gik ind for en føderativ helstatsordning.
- 11 I Rigsrådet.
- 12 Smlgn.: Skau til Fiedler 1861 6/8: »Krüger har ikke tidligere været Skandinav, men nu er han det for Alvor. Vi ere enige med Dig om, at Frelsen ligger i Norden, men hvad der er Danmarks og Slesvigs Frelse, er samtidig Sverrigs Ophøielse til Stormagtsstillingen« (RA. Fiedlers arkiv).

ORLA LEHMANN TIL LAURIDS SKAU 1860 2/4.

Idet jeg vedlagt har den Ære at tilstille Dem som Fører for Mindretallet i den nu afsluttede slesvigske Stænderforsamling en Takadresse til samme, som er bleven vedtaget og underskrevet af en Forsamling af 133 af de anseteste Landmænd fra alle Egne i Veile Amt¹, skal jeg bemærke, at denne Forsamling er en saa fuldstændig Repræ-

sentation af Amtets Landbostand, at det fortiden er anseet for ufor-
nødent at udsende Adressen til videre Underskrift. Hvilken een-
stemmig Tilslutning en Appel til alle Amtets Beboere vilde have fun-
det – og, hvis saadant behøves, vil finde – viser vedlagte Tiltræ-
delse fra 117 Mænd i Jellinge, hvor man havde forskaffet sig en
Afskrift af Adressen.

Derimod har den været tilstillet Amtets tre Kjøbstæder og er (me-
dens man i Kolding, som Dem bekendt, havde vedtaget en særlig
Adresse²) ved afholdte Raadstuemøder bleven antaget og undertegnet
af 321 Mænd i Fredericia og 213 Mænd i Veile. Af de vedlagte
Adresser vil De see, at blandt Underskriverne findes saa godt som
alle ved Dannelsen, Stilling eller Formue mere fremragende Mænd i
disse Byer.

Jeg beder Dem om at sørge for Offentliggjørelsen af disse Vidnes-
byrd om Stemningen i den Deel af Riget, som staaer Slesvig nær-
mest, og hvis saa bestemt udtalte Villie ikke at vige tilbage for »de
slesvigholsteenske Oprørere og deres udenlandske Hjælpere« for-
tjener saa meget mere Opmærksomhed, som den af Erfaring kjender
de mulige Conseqventser deraf.

Veile, d. 2. April 1860.

Orla Lehmann.

Til

Hr. Amtsforvalter Laurids Skau.

KB. NKS 1727.

1 »Fædrelandet« 1860 31/3 og 4/4.

2 »Fædrelandet« 1860 31/3. — Fra alle
egne af landet strømmede det ind
med takadresser, således ud over de
nævnte fra Odense, Randers, Ny-
borg, Kerteminde, Viborg, Hjørring,
Ærø, Helsingør, Nykøbing F., Ål-

borg, samt fra 100 landstings- og
folketingsmænd. Den sidste er trykt
»Fædrelandet« 1860 7/4 og i »Blade
af Laurids Skau's Livshistorie«, udg.
Peder Skau, Bukshave, 1908, s. 61
—63. Ifølge »Fædrelandet« 1860
4/6 fik den ialt ca. 50.000 under-
skrifter.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1860 5/4.

Høistærede!

Mariegaard, den 5. April 1860.

Af »Dannevirke«¹ vil De see, at Adressen fra Veile Amt, samt De-
res officielle Skrivelse, nu er offentliggjort og blevet det store Publi-
kums Eiendom. Jeg takker Dem meget for Deres Velvillie og Op-

mærksomhed mod os, som jeg vurderer saameget høiere, fordi Befolkningen herude betragter Dem – ikke som Kjøbenhavnner – men som en Nabo, hvis Blod ligger det Slesvigske meget nærmere og er mere beslægtet dermed end Øboernes. Dette lyder maaskee snurrigt, men er desuagtet sandt.

Under mit Ophold i Flensborg blev der truffen en foreløbig Aftale om, at der i Løbet af Sommeren muligen skulde forsøges paa at holde en *dansk* Folkefest paa det deilige Skjersbjerg i Angel, 1½ Miil sydfor Flensborg². Læseforeningen i Angel skulde stille sig i Spidsen, Flensborgske Embedsmænd og Borgere træde understøttende til Undsætning, og Brigademusikken muntre Befolkningen. Jeg lovede i saa Tilfælde at møde og holde en lille Tale, maaskee endog i Folkesproget, for fuldkommen at vorde forstaaet og for at lade Folk føle, at vi ere af eet Kjød og Blod.

De Dansksindede i Angel trænge til at føle og fornemme, at de ikke ere isolerede, men at en stærk Magt er i deres umiddelbare Nærhed, og de Tydsksindede skulle mærke, at det snarere er *dem*, der ere *tilovers*, hvis de ikke ville slutte sig til deres naturlige Landsmænd, end omvendt.

Det gaaer ikke længere an at agere defensivt, men vi maae tvertimod gaae offensivt frem, da dette styrker Tilliden hos os selv og til vor egen Kraft og imponerer Modstanderne, som hidtil har troet ved store Ord at kunne jage de Danske i et Musehul. Det var fornemmelig ved Hjælp af Skamlingsbankefesterne, at Danskheden udviklede sig og fik Mod til at træde offentlig frem i Nordslesvig. Det Samme kunde vel naaes i Angel. Hvad synes De om denne Idee?

Imidlertid er der iaar tvende Ting at tage i Betragtning: 1. Løvens Indvielse paa Flensborg Kirkegaard³, og 2. Støttens Indvielse paa Skamlingsbanke⁴, forudsat, at den bliver færdig, hvorom jeg herved vilde spørge Dem. Jeg skal nemlig i Foraaret indvarsle en Generalforsamling af Skamlingsbankeselskabet⁵, ved hvilken Leilighed der skal tages Bestemmelse om, hvorvidt der i Sommer skal holdes en Fest, og dette er formeentlig afhængig af, hvorvidt den nævnte Mindestøtte kan samtidig afsløres. Forsaavidt De allerede nu maatte være istand til herom at have en Mening, turde jeg maaskee udbede mig et Par Ord til Underretning, da der *itide* maae passes paa, at Collision ikke indtræffer med Folkefester i andre og sydligere Egne.

Paa anden Paaskedags Morgen afreiser jeg med Deligencen til Kjbhvñ., hvor jeg forbliver 8 Dage, deels efter Opfordring af Professor Clausen⁶, deels ogsaa for om muligt at sætte lidt Mod i Volfhagen⁷, som han synes at trænge til. Derhos er der jo altid noget Efterslæt fra Stænderforhandlingerne, hvor jeg har Lyst til at gjøre en Mening gjældende, saamegetmere, fordi Volfhagen ikke er nogen stor Taktiker.

Saavidt jeg kan mærke, er Forholdet mellem Ministeren og Regenburg nok af en mislig og betænkelig Beskaffenhed og høist lam-mende for Slesvigs kraftige Administration. Det er en sørgelig Sandhed, at de Dansksindede i Slesvig have Tillid til den Sidste, men *ikke til den Første*, fordi han er indolent og svag og uden Troe til og paa sig selv eller paa den gode Sags endelige Seier.

Lev vel! og bevar i venlig Erindring

Deres

Laurids Skau.

Høivelbaarne

*Hr. Amtmand O. Lehmann,
Comandeur af Dannebrog.*

RA. Orla Lehmanns arkiv.

1 »Dannevirke« 1860 4/4.

2 Smlgn. Skau til Fiedler 1860 13/5:

»Istedetfor Skamlingsfest ville vi iaar rykke sydpaa og afholde dansk Folkefest i Angel. Festpladsen vil blive i det nordvestlige Hjørne af Grumtofte Sogn og Dagen formodentlig d. 26. Juli. Dette til foreløbig Underretning og Iagttagelse, forsaavidt Du og andre Venner ville bæere den første danske Fest i Angel med behagelig Nærværelse« (RA. Fiedlers arkiv). Festen fandt ikke sted på Skærshøj, men i Lundsgårds Vesterskov 1860 20/7. Talere var Matth. Lorenzen, Lundsgårds Vesterskov, degn Wethge, Munkbrarup, fysikus Duseberg, Flensborg, skolelærer Madsen, Ellund, stænderdeputeret Bladt, Tandslet, smed Sager,

Husby, provst Aleth Hansen, Grumtofte, pastor Graae, Flensborg, borgmester Finsen, Sønderborg, sognefoged Bruhn, Munkvolstrup, fysikus Madvig, Haderslev, pastor Barfod, samt Laurids Skau som hovedtaler, se: »Fædrelandet« 1860 21/7 og 23/7.

3 Den afsløredes 1862 25/7.

4 Støtten blev først færdig i oktober 1863. Lehmann var fremkommet med planen om at rejse en obelisk på Skamlingsbanke og takkedes herfor af Skau og den øvrige Skamlingsbankebestyrelse 1860 6/1.

5 Den ekstraordinære generalforsamling fandt sted 1860 20/8.

6 Se: Clausen til Skau 1860 1/4.

7 Smlgn. Skau til Ploug 1860 5/4, spec. note 2.

ORLA LEHMANN TIL LAURIDS SKAU [efter 1860 5/4].

Kjære Skau.

Jeg takker Dem for den tilsendte interessante Afhandling¹. Uden at begaae nogen Indiscretion troer jeg at turde sige Dem, at jeg alt forlængst har udarbejdet et Forslag, der i alt Væsentligt vil fyldestgøre Deres Ønsker, og at der er et Par Punkter, hvori jeg ikke vil være tilbøielig til at modificere det efter Deres Forslag.

Ved denne Leilighed vil jeg underrette Dem om, at der nu er afsluttet Contract saavel med Ud[d]jevalla² som med Klewing om Forfærdigelsen og Reisingen af Skamlingsbanke-Monumentet. Deri er indbefattet Stenenes Transport til Kolding Skibsbro, og Klewing leverer en egen Rustvogn til deres Transport op paa Skamlingsbanken. Der mangler saaledes ikke andet end Forspandet, og dette antager jeg, at de nordslesvigske Bønder ikke blot bør levere, men at de ogsaa dertil ville være fuldt villige. Der vil dertil behøves 6 Heste til 25 Læs, altsaa 75 Par Heste til at trække Stenene op og 25 Par Heste til at bringe den tomme Rustvogn tilbage til Kolding. De ville udkræves i Efteraaret efter endt Høst, og Monumentet kunne indvies enten da eller til næste Foraar.

Saa flytte vi vort Hovedkvarter ned til Angel³.

Deres hengivne

Orla Lehmann.

KB. NKS 1727.

- 1 Det ses ikke, hvad der hentydes til. 3 Folkefesten 1860 20/7 i Lundsgårds
2 Et stenbrud i Uddevalla i Bohuslän. Vesterskov i det nordlige Angel, se:
Skau til Lehmann 1860 5/4.

ORLA LEHMANN TIL LAURIDS SKAU 1860 14/5.

Telegraphdepeche

Amtsforsvalter Skau, H[a]d[erslev].

Tak!¹ Gid Frihed og Danskhed ligesaa lovende Foraar, som Naturen
idag. Lehmann.

KB. NKS 1727.

- 1 Lehmann fyldte 1860 19/5 50 år, tidlig. »Fædrelandet« 1860 7/5 og
og der er måske tale om et takkete- 8/5 har en stor artikel af Lehmann
legram i anledning af en hilsen fra »Rigsdagen og Valgloven«, som Skau
Skau, som i så fald er kommet for måske har udtrykt sin glæde over.

Mariegaard, den 22de Aug. 1860.

Høistærede!

Af den hosfølgende officielle Skrivelse med Bilag vil De see, at Generalforsamlingen¹ ikke har været saa ganske let at komme tilrette med, og at Mistænkelighed og Stivsind – Arvesynder, men ogsaa det danske Elements Frelse – vedblivende har Hjemsted i Slesvig. Jeg var naturligviis lammet i min Indflydelse paa mine brave Landsmænd, idet jeg selv var Part i Sagen, og som Følge deraf maatte Pastor Hertel trække Læsset.

Allen tjener sig ingen Tak hos Slesvigerne ved at have foreslaaet de 5 første Navne², og man paalagte mig *privat* at meddele Dem, at det alene er Pietet imod *Dem personlig*, som afholdt dem fra officielt at andrage paa, at disse 5 Navne maatte bortfalde. En Bonde yttrede saaledes blandt Andet: »Saadan en Bogorm som Allen har naturligviis forelsket sig i disse gamle Mænd fra forrige Aarhundrede, som han selv har opsnuset i skimlede Pergamenter, og nu vil han kokettere med sin egen Forskning ved at give disse gamle Penneslikkere Plads blandt Mænd, der faktisk har vovet noget og ogsaa opnaaet noget«. Da han imidlertid blev gjort opmærksom paa, at De og Clausen havde tiltraadt Allens Forslag, svarede han: »Ja, af Hensyn til Orla Lehmann vil jeg give efter, men saa skal Du ogsaa forpligte Dig til at lade ham det vide i et privat Brev«. Et rungende Bravo fra alle Sider ledsagede disse Ord.

Derimod var det ikke muligt at gjøre Forsamlingen begribeligt, at de Nulevende først efter Døden skulde indhugges paa Obelisken, og i dette Punkt tog ogsaa Pastor Hertel³ Parti mod Oppositionen. »Kys mig, mens jeg lever,« udrød han, »naar jeg er død, er det mig ligegyldigt«. Dertil kom den Omstændighed, at Fleertallet hverken troede paa Krügers eller Manicus's Patriotisme, og man vilde paa ingen Betingelse forpligte sig til at lade deres Navne indhugge, forinden man havde seet, hvorledes de endte, og om de bleve troe indtil Enden, hvorom de Fleste tvivlede. Derimod vilde man for os Andres Vedkommende maaskee nok have indgaaet Forpligtelsen, men det gik jo ikke godt an at skjelne saaledes imellem navngivne Personer.

Hertel gjorde derfor – stærkt understøttet af K[am]m[er]r[aa]d Juhl – det Forslag, at vi skulle andrage paa, at Navnene *strax* ind-

huggedes, da der i deres Fortid forelaae taalelige Grunde, medens man tvivlede for Fremtidens Vedkommende.

Den ulyksalige Afstemning angaaende Thomsen Oldensvorths Udelukkelse af Rigsraadet⁴ tilgiver man aldrig Krüger, men Hensynet til hans Tour til Rendsborg 1848 gjorde, at man dog endnu vilde taale hans Navn i de Paalideliges Rækker. Jeg holdt selvfølgelig af bedste Evne paa den af Comiteen tagne Beslutning om at vente, til de ved Døden vare afgaaede, men herpaa fik jeg til Svar: »Det er ikke andet end den falske Beskedenhed, som Du selv saa skarpt dadlede, da Du 1843 indviede Skamlingsbanke«. De vil indsee, Høistærede! at der ikke er meget at stille op med slige gamle Kamp- haner, som fra første Begyndelse have taget activ Deel i Kampen. De ere haardnakkede, men – hvor ofte har dette ikke netop været Danmarkens Frelse!

Med Hensyn til Supplementsvalget, naar een af Comiteen skulde gaae af, da skal jeg blot bemærke, at Frygten for *Deres vaklende Helbred* er den egentlige Aarsag til den fattede Beslutning. »Disse Kjbhvnske Professorer vælge naturligviis een, der er klog paa Himlens Tegn, men paa Jorden godt kan være en Klodrian«, yttredes der. Vi fandt derfor paa den Udvei, som De vil see i hosfølgende Actstykker, og som jeg ikke antager kan møde Vanskeligheder. Jeg har nu i den officielle Skrivelse stræbt at begrunde Beslutningerne saaledes, at navnlig Clausen og Allen ikke kan stødes eller saares derved.

Det bliver vistnok nødvendigt at kalde Bestyrelsen sammen paa Skamlingsbanken for nærmere at betegne Pladsen for Obelirken, thi den vilde aldrig tilgive mig, hvis jeg gjorde dette paa egen Haand, uden Mandat. Jeg havde allerede Ubegageligheder for det Par Ord i »Dannevirke«⁵, der antydede Sligt paa Grund af, at jeg tog Dem med derved, og jeg maatte først udtrykkelig forklare Sammenhængen, forinden de Herrer med sædvanlig Tillid vilde komme mig imøde. Det vilde jo være en temmelig lang Tour for Dem atter at tage derhen, men maaskee kunde det sammenpasses med een eller anden Embedsreise til Kolding. Imidlertid skal jeg bemærke, at jeg fra 2den til 10de Septbr. tager til Sjælland og maaskee til Kjøbenhavn, og i disse Dage er jeg altsaa ikke til Tjeneste.

Hvis De maatte ønske en mundtlig Conference med mig angaaende Obelisksagen, behøver De blot i Morgen pr. Telegraph at sige til, og

jeg skal da tage med Dampskibet herfra paa Fredag Morgen til Veile, hvor det ankommer omtrent Middag Kl. 12. For den blotte Fornøielse har jeg imidlertid ikke Raad til at gjøre Touren.

Hermed troer jeg at have udtømt, hvad der for Øieblikket kan være at sige i det foreliggende Anliggende og slutter med at anbefale mine Landsmænd til en skaansom Bedømmelse.

Deres hengivne

Laurids Skau.

Høivelbaarne

*Hr. Amtmand O. Lehmann,
Comandeur af Dannebroge.*

RA. Orla Lehmanns arkiv.

- 1 Generalforsamlingen i Skamlingsbanke-selskabet 1860 20/8, som krævede, at navnene blev indhugget straks. »Hædersbeviisningen gjælder kun de Bedrifter, der allerede foreligge, men ikke de fremtidige, der ere skjulte for vore Øine«, se: Jakob Petersen: Skamlingsbanken 1843—1943, s. 119 ff. — Den vedlagte skrivelse af 1860 22/8 er undertegnet af Laurids Skau som formand for »Bestyrelsen af Skamlingsbanke«.
- 2 Repræsentanterne for tiden før den nationale vækkelse: E. Pontoppidan, G. H. Overbeck, A. G. Fabricius, W. Abrahamson og T. Hoier-Jensen.
- 3 Hans Wilhelm Hertels navn er ikke kommet med på Skamlingestøtten. Familien har åbenbart følt dette som en tilsidesættelse og har antaget, at Skau havde ansvaret herfor, se: »Høj-skolebladet« 1900, spalte 592. Dette er baggrunden for sønnen Ludvig Hertels bog »Hans Wilhelm Hertel«, der udkom i 1897 og gav anledning til en del røre (se: Indledning). Smlgn.: Skau til Købke [og Lehmann] 1863 18/7.
- 4 Rigsrådsmødet 1859 16/11, da Krüger havde stemt for, at Thomsen, Oldenswort, ikke skulde udelukkes af Rigsrådet, se: »Dannevirke« 1859 29/11 og 8/12.
- 5 »Dannevirke« 1860 10/8.

Laurids Skau til Orla Lehmann 1860 22/5.

Høistærede!

Mariegaard, den 22de Mai 1860.

Deres Broder¹ var her i Formiddags og meddeelte mig de Navne, som ere bestemte til at indhugges paa Obelirken².

Ligeledes fortalte han mig, hvilke Nulevende, der siden, naar de efterhaanden døde, skulle finde Plads til deres resp[ek]t[ive] Navne, men iblandt disse savnede jeg een Personlighed, som jeg næsten troer, han har glemt, da jeg ikke antager, at Comiteen kunde oversee denne Mand. Det er »Slesvigeren« Etatsraad Regenburg.

De veed vistnok, at han næsten alene har leveret Allen Materialet

til hans Bog³ og tildeels brugt flere Aar til at pille det ud af en Masse Acter, og hvor det ellers fandtes. Naar nu Allens Navn er punkteret for fremtidig at finde Plads paa Støtten, forekommer det mig mærkeligt, om Regenburg skulde være glemt, thi hvis Nogen har Fortjeneste af den Slesvigske Sag, turde det dog vel især være Mænd som Regenburg. Jeg nævner det blot for det mulige Tilfælde, at han var glemt af Comiteen, og da Deres Broder yttrede, at man havde en aaben Plads, kunde De jo endnu veie Regenburgs Qualificationer.

Dernæst vilde jeg idag spørge Dem og eventuelt bede om Deres Medvirkning i et andet Anliggende. Jeg har hørt, at Deres Svigerfader, Puggaard, har oprettet en Skole for fattige Dreng⁴, som deri skulde nyde fri Opdragelse. Forholder dette sig saaledes?

I Tilfælde af, at De svarer bekræftende, vilde jeg bede Dem medvirke til, at en Sønnesøn af – Peter Hjort Lorenzen(!) deri kunde finde en Plads. Sammenhængen er følgende:

Lorenzen var to Gange gift⁵. Der var 4 Børn i det første Egteskab⁶ og 4re i andet⁷. Børnene af første Egteskab ere tildeels mislykkede. De 2 af dem gik det skjævt med Handelen, og de reiste til Amerika. Een var Sømand og er druknet. Den 4de var ved Landvæsenet, gik dernæst frivillig Krig⁸ igjennem, blev som Underofficer kommanderet til Vestindien med et Krigsskib som Skriver ved de vestindiske Tropper paa Grund af, at han kunde skrive Engelsk. Derfra kom han tilbage og prøvede sin Lykke som Forvalter i Skaane, men under Pengekrisen gik Herren fallit, og Forvalteren blev brødløs. Som Underofficer var han bleven gift med en Capitains Datter – jeg troer af Reserven – som ingen Formue havde, men desflere Børn. Med denne Kone, der er hæderlig og brav, har han 4 Børn. Strax, da han var uden Emploi, gjorde jeg og Andre Alt, hvad vi kunde hitte paa for at skaffe Fyren Arbeide, men uden Held, thi han havde viist Letsindighed mere end eengang, saa man ikke med nogen Styrke kunde anbefale ham, skjøndt han i og for sig var dygtig og et ypperligt Hoved. Da han nu havde Lyst til at prøve sin Lykke i Australien, blev han udrustet, tildeels ved Fru Muus's Assistance, og der har han nu været i et Par Aar, med vaxlende Lykke. Om han nogensinde bliver istand til at forsørge Familien, som er i yderste Trang, er tvivlsomt.

Konen og Børnene boe i Kjøbenhavn. Hun faar nogen Hjælp af

Mandens yngre Halvsødskende, ligeledes af mig, og mine Sønner hjælper hende ogsaa efter fattig Studenterleilighed. Hun fortjener, hvad hun formaaer ved Vaskning og Strygning, men det forslaaer kun lidt, og hvad der *nu* efter mit Skjøn er værre, – det er, at den ældste Søn, som bærer Bedstefaderens Navn, bliver for stærk til, at Moderen kan tumle ham, saameget mindre, da hun er svagelig.

Det er en begavet Dreng, af hvem der nok kunde blive noget Ordentligt, naar han kunde være under *stadigt* Tilsyn og ikke faae saa frit Spillerum, som han nu har hos Moderen, der jo hyppig maae lade Børnene passe sig selv, medens hun fortjener lidt. Drengen ligner Bedstefaderen, er som sagt begavet, men synes ogsaa at besidde en Deel af Bedstefaderens Lidenskabelighed, og netop derfor er det saa vigtigt *itide* at passe paa. Moderen har nu talt med mine Sønner, om de ikke troede, at jeg vilde tage mig af Sagen og navnlig henvende mig til Grosserer Puggaard om en saadan Plads i den omtalte Skole.

Hvis De nu synes om den Tanke, som jeg har stræbt at tydeliggjøre, vilde jeg henstille til Dem, om De ikke vilde tilskrive Deres Svigerfader desangaaende. Jeg kommer til Kjbhvn. i Terminen⁸ og skal da personlig henvende mig til ham, hvis han er der til den Tid.

En saadan Dreng paa en halv Snees Aar er saameget farligere at opdrage, fordi Evnerne ere stærke og Lidenskaberne ligesaa. Der kan af Saadanne blive store Mænd eller store Kjeltringer, alt eftersom Opdragelsen lykkes. Maaskee det sidste dog kunde forebygges, om ikke det Første naaes.

Deres ærb[ødige] og heng[ivne]

Laurids Skau.

Høivelbaarne

*Hr. Amtmand O. Lehmann,
Comandeur af Dannebrog.*

RA. Orla Lehmanns arkiv.

- 1 Eduard Adolph Emilius Lehmann, der var overappellationsråd i Flensborg.
- 2 Skamlingsbanke-støtten, hvor Regenburgs navn ikke findes. I stedet rejstes en særlig mindesten for ham i 1898.
- 3 »Det danske Sprogs Historie i Her-

- tugdømmet Slesvig eller Sønderjylland«, 1857—58.
- 4 Hans Puggaard havde oprettet to store legater til fattige drenge og pigers opdragelse og uddannelse.
- 5 1815 med Sophie Catharina Sommer, død 1825, og 1826 med Helena Dothea Schroeter, død 1853.

6 Slægtshaandbogen, udg. 1900 af Hauch-Fausbøll nævner kun to: Thomas, f. 1821, d. 1863, købmand, og August Theodor Albert, f. 1822, d. 1899, landmand. — Den ældste var Carl Frederik Christian, f. 1819, køb-

mand, som udvandrede til Amerika. 7 Anna Sophie Catharina, f. 1828; Johan Frederik (Frits), f. 1831; Hans Rudolf, f. 1832; Mathilde Auguste, f. 1836. 8 11. juni.

ORLA LEHMANN TIL LAURIDS SKAU 1861 14/8.

Kjære Skau.

Veile, d. 14. Aug. 1861.

Herved sender jeg Dem Lovene for Veile Amts landoconomiske Forening¹, hvoraf De dog ikke vil faae synderligt Udbytte, da de skreves ved Selskabets Stiftelse. Har det lidt Renomee, saa er det, fordi dets Bestyrelse har taget sig af Endeel Anliggender udenfor Dyrskuerne (fE. Lupindyrkning, Biavl, Udplantning af udmærkede Frugtræer, som skjænkedes til Skolelærerhaver, Anlæg af en Planteskole. Udstilling af Agerdyrkningsredskaber o.s.v.). Men om alt det staaer der intet i Lovene.

»Ubetinget ministeriel« er jeg visseligen ikke og bliver det vel aldrig, og der er i den senere Tid vexlet ret alvorlige Skrivelser mellem Hall og mig². Men jeg har ikke ladet mig daare af, at den Vindbeutel Blixen³ har sat sit Navn under et Par Friskfyrbreve, og jeg har ikke glemt, at den største af alle vore Ulykker, den særlige slesvigske Forfatning med alle dens halv slesvigholsteenske, halv vanvittige Bestemmelser udelukkende skyldes Carl Moltkes tydsk-grevelige Capricer, som ikke stode under nogensomhelst ydre Tvang. Jeg vilde ønske Hall lidt af Clausens eller min Charakterstyrke og Courage, men Slesvigs nøie Forening med Kongeriget og Holsteens Udsondring er ham en Hjerte- og Livssag, ligesaafuldt som nogen af os. Hvis De har læst den blaa Bog⁴, maa De have ondt af den danske Udenrigsministers Stilling. Om Ret er der aldrig Tale, Frankrig taust, Rusland tvært, England uforskammet og Sverrig meget tilbageholdende. Lad Dem ikke vildlede af »Fædrelandets« Vrøvl, navnlig om en scandinavisk Alliance⁵ som skulde være tilbudt og tilbageviist. Skjøndt De kjender min Mening, beder jeg Dem dog gjennemlæse vedlagte Pjece⁶. Kan der blive en Mulighed for en fuldständig Incorporation, desbedre, men for mine Øine er der ingen anden Redning end gennem det dansk-slesvigske Rigsraad. Ophævelsen af en særlig slesvigsk Forfatning, som endog var lovet i Marts-

programmet, har hidtil intetsteds fundet ivrigere Modstand end i Slesvig selv. Er De nu kjed af »Selvstændigheden« – desbedre, men tag Dem iagt for, at en Agitation for Incorporationen ikke fører til Slesvigs Deling og Sydslesvigs Incorporation i Holsteen. De siger, at de scandinaviske Ideer begynde at fæste Rod i Slesvig. Ogsaa dette finder jeg naturligt og glædeligt, men ogsaa her siger jeg, at vi Intet kunne gjøre dertil – andet end berede vore Sind.

Men hvad vi kunne og skulle gjøre, det er vældigen haandhæve og dygtigen bruge det dansk-slesvigske Rigsraad, nu ogsaa fra vor Side fordre Holsteens Udsondring, democratisere Fællesforfatningen og saa see paa den ene eller anden Maade at komme tilrette med den særlige slesvigske Provindsforfatning – og heri skulle Slesvigerne selv have den afgjørende Stemme. Der hører megen Fasthed og uendelig megen Taalmodighed dertil, og dertil kræves fremfor alt ikke over Smaating at glemme Hovedsagen. Denne Bøn vilde jeg navnlig rette til Krüger (hvem De, hvis De vil, gjerne maa vise dette Brev).

Jeg er ingen blind Tilhænger af Ministeriet, hvem jeg sandeligen ikke skylder det allermindste, men (idet jeg dog forbeholder min Dom om det seneste Skridt) mener jeg, at det under umaadelige Vanskeligheder har manøvreret hen i den rette Kurs, og at *den* bør have Understøttelse hos alle gode danske Mænd, som bedst kan føre os til Maalet.

Deres hengivne

Orla Lehmann.

ESkr. d. 16. Aug.: Foreningen eier af det Hefte, hvori Lovene findes, kun sit eget indbundne Exemplar, men der er paa Begjæring af en Hr. Køster tilveiebragt et Exemplar fra et Medlem og sendt Dem til Afbenyttelse ved de Haderslevske Loves Affattelse.

KB. NKS 1727.

- 1 Skau blev formand for »Landboforening for Haderslev Amt«, der stiftedes 1861 14/10.
- 2 Se f. eks.: Julius Clausen: Af Orla Lehmanns Papirer, 1903, s. 200 ff. — 1861 15/9 optog C. C. Hall Lehmann i sit ministerium som indenrigsminister.
- 3 De nationalliberale bebrejdede baron Blixen-Finecke, at han bevægede sig

fra højre mod venstre, se: »Fædrelandet« 1861 7/6. »Kun hans Optræden som slesvigsk Minister ligeoverfor Stænderforsamlingen staaer som en Stjerne mellem de idelig jagende Taageskyer paa hans Horizont« (Fædrelandet« 1861 12/6).

- 4 Actstykker om det dansk-tyske Spørgsmaal.
- 5 »Fædrelandet« 1861 9/2 og 11/2,

hvori en artikel fra ugebladet »Hjemme og Ude« om en allianceforhandling er optrykt, »da vi ansee de anførte Kjendsgjæringer for rigtige«; endvidere: »Fædrelandet« 1861 27/2.

6 Muligvis et optryk af den tale, som

Lehmann 1861 20/4 holdt på Vejle rådhus, og hvori han hævdede, at tyskerne selv havde ødelagt helstatsprogrammet. »Tydsklands paany truende Erobringssyge maa nødvendigviis samle alle Danske om Eiderprogrammet«.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1863 16/1.

Mariegaard, den 16. Januar 1863.

Deres Excellence!

Uagtet det for længere Tid siden er blevet mig bekjendt, at de Herrer Krüger og Godske Nielsen under deres Ophold i Decbr. Mnd. i Kjøbenhavn have temmelig ubetinget udtalt sig imod enhver større indre Frihed indenfor Slesvigs Omraade og uagtet dette tildeels er stadfæstet af de Herrers egne Fortællinger om, hvad de navnlig skulle have fremsat for Deres Excellence og det paa en eiendommelig, selvtilfredsstillende Maade, – vilde jeg dog neppe have dristet mig til at uleilige Dem med disse Linier, hvis disse Historier ikke vare komne paa Bane ved en større Sammenkomst¹ af Amtets Landboforening, hvis Formand jeg har den Ære at være.

Der vare Mange, som ikke kunne finde sig i, at de Herrers Krügers og G[odske] Nielsens egne Fortællinger syntes at antyde, at de havde givet sig Mine af at tale i *Slesvigs Navn*, hvortil de intet Mandat havde, ligesom man ogsaa ønskede at reservere sig imod, at Nogen skulde troe, at *alle* Slesvigere vilde vedkjende sig de absolutistisk-bureaukratiske Anskuelser om den fremtidige indre Styrelse af Slesvig, som de tvende nævnte Herrer for Tiden synes at hylde, naar de ikke netop heelt og holdent og strax kunde faae indført en saadan Statsorden som den, der er nedlagt i det Krügerske Grundlovsforslag² i Rigsraadet, hvorpaa de have stirret saalænge, at de synes blinde for alle andre Hensyn. Da man nu vidste, at jeg – om end enig med de tvende Herrer i Maalet, saa dog ingenlunde ubetinget i Midlerne, eiheller angaaende de Veie, ad hvilke Maalet bør søges naaet, saa meente man altsaa, at jeg ikke burde lade Ministeriet være uvidende herom, navnlig ogsaa af den Grund, at et større Antal Slesvigere formeentes hellere at ville følge min Veiledning paa Politikkens Glatiis end de Andres.

Dette Sidste lader jeg nu staae ved sit Værd. Det vil nok vise sig,

naar vi komme i Brændingerne. Men hvad jeg derimod anseer for nyttigt og gavnligt at udtale er: »at jeg for mit Vedkommende *ingenlunde afviser ethvert Fremskridt i indre Friheder for Slesvigs Vedkommende*, og at, hvis Regjeringen forelægger saadanne derhen sigtende Forslag for Slesvigs Stænder, vil min Optræden – der vel nok kan opveie begge de andre Herrers – være i Overensstemmelse med hiin Grundtanke«. Jeg gaar naturligviis ud fra Forudsætningen om, at Regjeringen *samtidig* eller endnu hellere forinden vil vide ved *positive* Handlinger at styrke og befæste Fællesforfatningen for Kongeriget og Slesvig, og til saadanne positive Handlinger henregner jeg blandt andet ogsaa dette, at der baade forelægges og vedtages *virkelige Love* for og af Rigsraadet, saa at dets Betydning som lovgivende Corps virkelig faaer *reel* Betydning og ikke som i sidste Rigsraadmøde bliver et Komediespil.

Det Krügerske Grundlovsforslag er jo nu blevet en Modesag, og man tør neppe udtale sig derimod for Øieblikket, selv om man er overbeviist om dets faktiske og praktiske Uigjennemførlighed. Skjøndt jeg er enig i Maalet, en nøie og inderlig Forbindelse mellem Kongeriget og Slesvig, saa troer jeg dog ikke paa, at dette Maal naaes, naar man vælger Rigsraadet til eensidigt Udgangspunkt, thi *der* har den større Landsdeel Majoritet, og den mindre Deel faaer derved let Udseende af at være *tvungen*, ja vil endog tidlig eller seent selv bilde sig det ind og troe derpaa, selv om den større Landsdeels Repræsentanter aldrig har tænkt derpaa. Ganske anderledes stiller Sagen sig, naar man – som jeg – vil vælge den Slesvigske Stænderforsamling til Udgangspunkt og *fra denne* fremkalde Andragende om finantsiel Sammenknytning med Kongeriget, ja muligviis endog Incorporation. I saa Fald vilde Regjeringen være istand til at gennemføre Foreningstanken, selv tiltrods for Tydsklands Indsigelser, hvorimod intet Ministerium vil formaae dette, naar man følger den i det Krügerske Forslag nedlagte Politik. Muligviis bilder man sig ind (Krüger, Cancelliraad Juhl, Balth[asar] Christensen o.s.v.), at et Ministerium Blixen vilde forsøge derpaa, og umuligt er dette vel ikke. Men jeg er ligesaa sikker paa, at han og hans Ministerium ville ende eller lande i Tschernings Foederativstat³, og dette synes mine politiske Fæller herovre at have overseet.

Ad den Vei, som jeg anseer for den rigtige, nemlig ved Andragende fra selve Slesvigs Stænderforsamling, vil man indvende mig, »at

saa skeer det aldrig«. Dette kommer af, at kun Faa have Mod nok til at nære en saa dristig Tanke og endnu Færre Seighed og Taalmodighed nok til at afvente Øieblikket. Jeg trøster mig imidlertid til at kunne bevise Muligheden uden at gaae et Hanefjed udenfor den lovlige Vei, naar Regjeringen fra sin Side vil gjøre, hvad den formaaer, og saaledes hjælpe til, og jeg troer endog at turde paastaae, at en halv Snees Aar ville være tilstrækkeligt til Øiemedets Opnaaelse, nemlig et udeelt, constitutionelt Danmarks Rige til Eideren. Naar man tænker paa, at der er brugt Aarhundreder til at fjerne de tvende Landsdele fra hinanden, maae 10 Aar ansees for en særdeles kort Tid til at samle dem igjen, og dog findes denne Taalmodighed desværre kun hos Faa.

Den politiske Tankegang, som ligger til Grund for mine ovenfor antydede Meninger og Anskuelser, har jeg i en større Fremstilling og med stadigt Hensyn til, hvad der er *muligt og gennemførligt overfor Udlandet*, forsøgt at føre til Papir, men da jeg er en altfor underordnet Mand til at anmasse mig Betydning overfor Ministeriet paa den høiere Politiks Enemærker, vil det befindes naturligt, at jeg ikke vedlægger et saadant skriftligt Arbeide, om end det nuværende Ministerium upaatvivlelig i det Væsentlige kunne acceptere mine Anskuelser.

Hensigten med nærværende Skrivelse er altsaa blot at lade mærke, at der gives Anskuelser herovre, der ikke ere lidet forskjellige fra dem, de tvende fornævnte Herrer med en ualmindelig Hardiesse skal have fremsat i Kjøbenhavn, og at disse Anskuelser heller ikke savne en Repræsentant, der i al Fald hidindtil har veiet op ved Siden af de tvende andre.

Naar endelig denne Skrivelse rettes til Deres Excellence og ikke til Geheimeraad Volfhagen, hvem jeg jo i Embedsforhold staaer nærmere, da er Aarsagen hertil den, at der er gaaet store Ord angaaende den drøie Maade, hvorpaa man skal have sagt netop *Dem* Besked om vore Anliggender.

Allerærbødigst
Laurids Skau.

Deres Excellence
Hr. Geheimeraad, Indenrigsminister O. Lehmann,
Comandeur af Dannebrog.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

1 Ifølge avertissement i »Dannevirke«
1863 10/1 holdt Haderslev Amts

Landboforening bal hos Buhbe i
»Harmonien« 1863 15/1.

- 2 Hans Andersen Krüger udsendte pjeccen »Mit Forslag til Grundlov for Danmarks Riges Fællesanliggender«. Det hed heri bl. a.: »Gjør Fællesstaten stærk og Landsdelene svage, saa voxer Rigets Sammenholdsevne«.
- 3 Hans Krüger udtalte dog i Rigsrådet,

der blev samlet 1863 28/9, at hans mål var en sammensmeltning af Sønderjylland med Kongeriget, og han skulde ikke have noget af Tschernings føderative ordning, se: Erik Møller: Helstatens Fald I, s. 566.

ORLA LEHMANN TIL LAURIDS SKAU 1863 [før 11/2].

Kjære Skau.

Da Rigsdagsvrøvlet nu lykkeligviis er overstaet, maa jeg dog takke Dem for Deres venlige Skrivelse af 20de f. M.¹ Jeg maa i den Anledning dog først og fremmest bemærke, at vel Redacteur Nielsen udtalte, at hans tidligere Frihedsideer havde lidt betydelige Modificationer m. H. t. Slesvig, NB for nærværende Øieblik, men ikke sagde noget, der kunde ligne det at sige »ordentlig Besked«, og at jeg aldrig har fundet Krüger baade moderatere og elskværdigere end denne Gang. Navnlig talte han saa smukt og kjærligt om Dem, og det er altid et sikkert Middel til at vinde mig.

Hvad nu Tingen selv angaaer, saa er der ikke et Ord sandt i de Rygter, som have saa meget allarmeret Godtfolk, og navnlig har det jo senere viist sig, at vi m. H. t. Slesvig ligeoverfor Udlandet have indtaget en saa bestemt Holdning, som man vel kan ønske. Derimod skal jeg gjerne indrømme, at jeg nu som altid har en saa urokkelig Tro til Frihedens Tiltrækningskraft og – trods al dens Besvær og Ulemper – til dens Velsignelse, at det for mig kun er et Tidsspørgsmaal, naar og hvorledes Slesvigerne i fuldere Maal skulle deelagtiggjøres i samme. Saameget kan jeg kun strax sige, at der ikke kan være Tale om at give den nuværende Stænderforsamling en udvidet Myndighed, og Spørgsmaalet om en ny Valglov, der kan føre til en bedre Sammensætning, er derfor det første Spørgsmaal, hvorom det vilde være mig kjært at høre Deres Mening. Udvidet Petitionsret, Trykkefrihed o[g]d[e]sl[ige] var det vistnok ikke logisk umuligt at tilstaae særskilt og forlods, men da det dog naturligen hører ind under Forfatningen og skulde være et af Lodderne til at drive dennes Reform igjennem, vilde det – aldeles afseet fra det for Øieblikket Betænelige i at give Fjenden Vaaben ihænde være uklogt at løsrive disse Spørgsmaal fra deres naturlige Sammenhæng.

Hvad endelig Sprogsagen² angaaer, da er jeg fast overbeviist om, at den nuværende Ordning er retfærdig, og at det er en alvorlig Sag at røre derved, men jeg deler ikke og har aldrig deelt deres Mening, som betragte det som en Slags Helligbrøde endog at discutere Sagen. Skulde derfor Danske og Tydske i den slesvigske Stænderforsamling kunne enes om en fælles Indstilling om, enten at udvide Grændsen for det blendede District fE. ned til Slien mod indenfor samme at indrømme Kommunen noget større Frihed (fE 2 Søndage tydske, 1 Søndag dansk Prædiken eller 1 mod 1 eller 1 mod 2 efter Valg eller Retten til for egen Regning at oprette tydske Skoler) eller paa nogle Punkter at trække den blendede Grændse noget tilbage mod paa andre Steder at udvide samme (i Midten og Vesten af Landet, i Flensborg o.s.v.) – kort sagt, kunde der komme et Kompromis istand, som ved at yde begge Sider nogen Tilfredsstillelse kunde aabne Udsigt til ialtfald en Vaabenstilstand, seer jeg ikke rettere end, at Regeringen maatte kunne gaae ind derpaa.

Alt dette er imidlertid kun personlige Meninger, som jeg kun udtaler for Dem med saa megen Fortrolighed, fordi jeg er vis paa, at De i intet Tilfælde vil gjøre noget Skridt i saadan Retning uden efter moden Overveielse og Samraad med Deres Meningsfæller.

Jeg ønsker snart atter at høre fra Dem og navnlig at kjende den af Dem omtalte Fremstilling.

Deres

Orla Lehmann.

KB. NKS 1727.

1 Brevet er af Skau påtegnet: Ankomsten den 11/2 63. Svar afsendt den 17/2 63, med et Bilag. — Lehmann hentyder sikkert til Skaus brev af

16/1; måske poststempelen har 20/1.
2 Den Tillisch-Regenburgske sprogordning.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1863 17/2.

Deres Excellence!

Man skal passe godt paa, naar man ikke vil lade sig løbe forbi af Tiden. Dette maae jeg bekjende, uagtet jeg dog neppe kan regnes til de langsomme Mennesker.

Hvis jeg *nu* istedetfor i Begyndelsen af Januar skulde nedskrive en lignende Fremstilling som den Hosfølgende, vilde den blive modificeret i enkelte Retninger, medens Holsteens Udsondring, som er be-

tragtet som en *selvfølgelig Forudsætning*, vilde været stærkere accentueret istedetfor saagodtsom stiltiende forbigaaet. De Holsteenske Stænders Andragende om, at Regjeringen idetmindste vilde tilsikre dem – altsaa love – *ikke at gennemføre Toldrevisionen for Danmark-Slesvig* og overhoved at lade dette Anliggende hvile, indtil de Holsteenske Stænder behage at indvillige deri, viser os tilstrækkelig Veien, og hvis Ministeriet ikke seer dette, og desaaarsag mindst af alle Løfter giver Holstenerne dette, beklager jeg det bittert. En Toldgrændse ved Eideren er Holstenernes Achillesehæl. Den vil strax dele Modstandernes Leir i to Leire, der deelviis ville bekæmpe hinanden. Derfor burde den Kongl. Commissarius have Ordre til at sige Stænderne, at en Forkastelse af eller blot Nægtelse af Toldlovens Behandling vilde føre til Oprettelsen af en Grændse ved Eideren. Dette vilde virke mere end Nogen for Tiden forestiller sig.

Dengang da de noget voldsomme Artikler fra Nord- og Mellem-slesvig¹ kom tilsyne i »Fædrelandet«, hvis Omkvæd var det samme som hiin gamle Romers »Carthago skal ødelægges« oversat i Nutidens Sprog: »Hall skal styrtes«, som er det moderne Mundheld hos en Clique herovre², gjorde jeg mig den Uleilighed alvorlig at gennemgaae hele Situationen og kom derved til det Resultat, »at med alle de Misgreb, som Regjeringen eller Hall hidtil havde begaaet, var dog endnu Intet, som egentlig kan kaldes ødelæggende for Danmark, *naar man blot nu* og *strax* vilde tage Reeb i Seilene, med andre Ord: gjøre sig stædig overfor Udlandet«³.

En Begyndelse er skeet i den sidste Note til Lord Russel, men denne maae hurtig finde sit Sidestykke i positive Skridt, navnlig ved at give *Love* for Danmark-Slesvig og derved bevise Rigsraadets Livskraft og paa den anden Side isolere Holsteen, f. Ex. ved en Toldgrændse ved Eideren, hvortil Holstenerne nu selv give Anledning. Naar saadanne positive Skridt ved Siden af et energisk Sprog til Udlandet tydelig træder frem, vil Rigsraadet paa ingen Maade indlade sig paa at styrte den nuværende Regjering, men lade Krüger og Blixen & B[althasar] Christensen og J. A. Hansen staae alene med den Førstes Grundlovsforslag⁴. Men denne Kjendsgjerning vil *kun* være tilstede netop saa længe, som en bestemt Holdning udad og positive Skridt indad fra Regjeringens Side falder synligen i Øinene.

Saaledes opfattede jeg Forholdene i Begyndelsen af Januar, dog med den yderligere Frygt, at Hall havde lovet større indre Indrøm-

melser i Slesvig til Diplomaterne, end Deres Excellences Brev tyder paa at være Tilfældet. Jeg spurgte mig da selv: »Hvad vilde Du under de givne Omstændigheder gjøre, hvis Du sad i Ministeriet?» Besvarelsen af dette Spørgsmaal til mig selv vil De finde i hosfølgende Fremstilling, som jeg ifølge Deres Excellences Ønske tillader mig at fremsende til velvillig Gjennemlæsning, men ikke til Udbredelse eller Offentliggjørelse. De vil deraf see, at jeg vil til samme Maal som Krüger, men benytter andre og formeentligen sikkrere, om end langsommere Veie og Midler. Derhos beder jeg velbemærket, at jeg har behandlet Sagerne fra et Phantasiestandpunkt, idet jeg selvfølgelig i Tanken har taget Plads i Ministeriet og fra *dettes* Standpunkt har udkastet den planmæssige Fremgangsmaade. Jeg vil nemlig ingenlunde have udtalt, at *ethvert* Ministerium skulde følge de i Fremstillingen paapegede Veie. Et Ministerium Regenbug kunde f.Ex. godt skyde adskillige Gjenveie, som Halls Ministerium ikke kan benytte.

Foranlediget ved Deres Excellences Ytring i Landstinget, »at Holsteens Udsondring stedse maatte ansees for en materiel Svækkelse« o.s.v., maae jeg dog tillade mig den lille Bemærkning, at vi – ret beset – aldrig har faaet andet fra Holsteen *end Ministre og Ulykker*, og naar man vil regne ud, hvad det Holsteenske Ridderkab har kostet os, deels som Ministre, deels som Ambassadeurer, Gesandter, Legationssekretærer o.s.v. og derefter i Pensioner, gad jeg nok seet, om ikke omtrent hele Indtægten fra Holsteen er medgaaet til og fortæret af dets egne Skrydere. Da nu Holsteen endog nægter Appanage til Prinds Frederik og Udstyr til Alexandra, forekommer det mig paatide at ophøre med ethvert skaanende Hensyn.

Den største Vanskelighed er i Virkeligheden Prægravationsspørgsmaalet. Det er nemlig min og jeg tør næsten sige Alles Overbeviisning herovre, navnlig da ogsaa de indkaldte eller indvandrede Embedsmænds, at Slesvig er Gjenstand for en grusom Forudrettelse gennem Sondringen af Fælles og Særligt. I dette Punkt gjælder ingen Patriotisme i Længden. Man kan ikke tie til en Forurettelse af 2 a 300.000 rd. aarlig, thi dette er for grovt for en lille Provinds. Naar en Mand som Krüger nu troer og høit udtaler det i smaae og store Forsamlinger, »at Slesvig behandles som en Malkeko af Kongeriget, og at Forurettelsen *skeer vitterlig* fra Kongerigets Side«, saa kan Deres Excellence nok gjette, at der let vindes Nogen for hans Grundlovsforslag herovre, som netop skulle afhjælpe Misforholdet.

Derhos giver det Tiedemannsk Popularitet⁵ at benytte Prægravationen som Agitationsmiddel, og det er dobbelt farligt, fordi det er sandt, skjøndt Krüger ikke har mindste Begreb derom personlig, undtagen hvad han faaer hos Andre, der have stræbt at trænge tilbunds i Spørgsmaalet. Men ligeoverfor den uvidende Mængde behøves jo heller ikke megen Kundskab. Folk er altid tilbøielige til at troe den, der siger, at man griber for dybt i hans Pung.

Regjeringen maatte saaledes efter mit Skjønnende være betænkt paa at tage Braaden bort fra dette Agitationsmiddel, og dette kunne skee ved at anerkjende, hvad man dog i Længden bliver nødt til, nemlig, at Landgilde- og Herrepengene for en meget stor Deel er en Skat, der omtrent svarer til Kongerigets Gammelskat. Jeg tror iøvrigt, at Grev Sponneck ikke er utilbøielig til at anerkjende Rigtigheden af min Mening, om han end ikke officielt har gjort det endnu, da han selv har været med at lave Sondringen paa en Tid, da han særlig følte sig kaldet til at varetage Kongerigets Interesser. Naar dette Prægravationsspørgsmaal ikke forelaae, vilde man herfra ikke trænge paa med det Krügerske Forslag. Man vilde oppebie det Øieblik, da Incorporationsideen var moden til Gjennemførelse, og den Tid vil og maae komme, men der skal Mod til at troe paa den og Udholdenhed til at oppebie den, og dette har vel kun de Færreste. Man maae derfor komme Mængden til Hjælp ved at gjøre Tilstanden taalelig og udholdelig, og dette skeer ved at tage Braaden fra Prægravationsspørgsmaalet.

Deres Excellences ærbødigst hengivne

Mariegaard, den 17de Febr. 1863.

Laurids Skau.

Deres Excellence

*Hr. Indenrigsminister O. Lehmann,
Comandeur af Dannebrog p. p.*

RA. Orla Lehmanns arkiv.

1 Af artikler fra Nordslesvig, der udtrykker opposition mod ministeriet Hall, kan anføres: »Fædrelandet« 1862 8/2, 20/2, 5/3, 25/11, 1/12 etc.
2 Krüger og ligesindede, der støttede sig til Bondevennerne. Der er vel desuden tænkt på de grundtvigske Kloster-brødre.

3 Se herom: Skau til Fiedler 1863 26/1:
»Min stadige Hjemmesiden giver mig Tid til en Deel Læsning og Tænkning over vore offentlige Forhold. Maaskee har jeg tidligere tilskreven Dig, at jeg næsten var glad over Lord Russels Grovheder, fordi vort Ministerium derved er revet ud

af Troen paa »venskabelige« Magter, blandt hvilke Hall stodele meest netop paa den mindst paalidelige: England. Den sidste Svarnote til Russel er fortræffelig, men daarligt er og bliver det alligevel, eftersom Ministeriet altid famler, naar det gjælder om at handle i Overeensstemmelse med den Aand, som synes at have dicteret den sidste Note.

Herovre synes dem, der føre det store Ord, hvortil for Tiden Krüger og nogle Embedsmænd kunne regnes, maaskee tildeels ogsaa G[odske] Nielsen, at ville efterligne hiin gamle Romer, hvis Taler altid endte med de Ord: »Carthago skal ødelægges«. De have nemlig til Omkvæd: »Ministeriet skal ødelægges«, og de tilføie, at det er ligegyldigt, hvem vi faae i Stedet, naar blot det nuværende styrtes.

Jeg kan ikke følge med i denne Opfatningsmaade og er derfor forsaavidt isoleret i dette Øieblik, skjøndt jeg har en større Deel af Befolkningen paa min Side, end alle de Andre tilsammentagne. Kun i det Tilfælde, at Regenburg vilde paatage sig Dannelsen af et Ministerium, vilde jeg vove at følge med, men da baade Krüger og andre langt betydeligere Mænd i dette Punkt ere uden alt Haab, vil jeg ikke ubetinget kaste det smudsige Vand bort, førend jeg har noget Bedre istedetfor.

Jeg anseer Sponeck for en større Ulykke end Hall, og jeg troer ikke paa Blixen, deels fordi han i denne Rigsdag har været gal »Bondeven«, deels siden han har henvendt sig til Bismarck-Schönhausen. Sponeck har jo selv paa Prent givet Holstenerne Ret, og han vilde altsaa overlade os til Scheel Plessens Naade. Den Sidste

vilde ikke blot give os et fuldstændigt Bondevennerement, og dette var endda den mindste Ulykke, men han vilde tillige ende med at give os Tschernings Føderativstat, og dette ville i sine Følger være meget værre. Og der er for Tiden ikke Tanke om, at nogen Anden kunde eller vilde danne et nyt Ministerium.

Alle disse Betragtninger har bragt mig til at gjenemgaae vor hele Stilling fra Grunden af, og jeg er mærkværdigt nok kommen til det Resultat, at, hvis det nuværende Ministerium blot havde Saft og Kraft og Seighed nok, vilde det — uden at komme i Strid med sin Fortid og uden et Haarsbred at forlade den strengt og formelt lovlige Vei — være istand til at føre os igjennem Vanskelighederne, naar det vilde følge den Vei, som jeg trøster mig til at kunne anwise . . .

Ministeriet kan desuden ikke styrtes for Øieblikket, thi de Mænd i Rigsraadet, som kunne det, ville ikke, og dermed falder Tanken jo bort. Krüger vil vistnok atter fremlægge sit Forslag, men det vil, hvis det kommer til Forhandling i et Udvalg, blive saaledes modificeret, at det er komplet ukjendelig, naar det atter kommer frem til Forhandling. Der vil heller ikke findes nogetsomhelst Ministerium, der vil vove paa at gjenneføre det Krügerske Forslag, naar jeg undtager nogle halvgale Grundtvigianere, som sætter Alt paa eet Kort, naar deres gamle Pave ønsker det — thi dette maae først være vitterligt. Ethvert Ministerium, som vilde prøve paa i dette Øieblik at gjenneføre hiint Forslag, vilde meget snart have udspillet sin Rolle. Og dog vil jeg netop til det samme

- Maal, men ad andre Veie og med andre Midler, ialfald tildeels« (R.A. Fiedlers arkiv).
- 4 I »Fædrelandet« 1863 24/4 offentligjordes det omtalte forslag, underskrevet af Blixen-Finecke, Balthasar Christensen, J. A. Hansen og H. A. Krüger.
- 5 Den slesvigholstenske agitator Heinrich Tiedemann var i vide kredse blevet populær ved at hævde, at Hertugdømmerne var blevet prægraveret i forhold til Kongeriget. Denne påstand har Marcus Rubin tilbagevist i sit værk om Frederik VI's Tid, men Skau var til sin død af samme mening som Tiedemann.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1863 29/3.

Deres Excellence!

Medens alle andre politiske Personligheder, endog i min umiddelbare Nærhed, stræbe at frelse Staten udaf dens betænkelige Stilling og i den Henseende udfolde en Viisdom¹, der kun kan være Gjenstand for min og lignende Smaafolks Beundring, medens den maaskee for Ministeriet kan være særdeles lærerig – har jeg valgt et andet Emne for Virksomheden og Stræbsomheden, der vel sagtens boer i min Natur i samme Grad som i de Fleste Andres. Jeg har nemlig i et Par Aars Tid syslet en Deel med den sidste Menneskealders historiske Begivenheder her i Slesvig, foranlediget dertil ved Anmodning af Redactionen af »Slesvigske Provindsialefterretninger« om at skrive Peter Hjort Lorenzen.

»Hans Liv og hans Tid«.

Da jeg nu vel omtrent er Senior blandt de activt optraadte nationale Slesvigere, der hørte til Lorenzens Venner, og ingensinde har taget fast Ophold udenfor Skupladsen² for de Begivenheder, som det gjælder om at fremstille, turde der vel være nogen Opfordring for mig til at yde et lille, om end kun ringe Bidrag til vor Tids Historie uden derfor at bilde mig ind at være Historieskriver. Jeg er ved dette Arbeide kommet til – som jeg nok skjønner – at skrive ikke blot Hovedpersonens Livsbegivenheder, men tildeels Slesvigholsteinismens Udvikling og Begyndelsen af dens Blomstringshistorie, støttet heelt igjennem paa egenhændige, originale Breve fra Olshausen, Hegevisch, Feldmann, Löck, Reiche, Heiberg, Claussen, Bremer, Hansen i Ekernförde, Kopperholdt, – Hertugen af Augustenborg o.s.v., o.s.v., og saavidt jeg selv kan skjønne, kommer der adskilligt Lys over Tiden, nemlig 1830–1842, som idetmindste for de Allerfleste hidindtil har staaet som et reent Taagebillede.

Jeg er færdig med Skildringen indtil 1839, men i dette Aar støder jeg paa flere Uklarheder, navnlig i Lorenzens Overgang til at søge Frihedsprincippet løst i Forbindelse med Kongeriget istedetfor med Holsteen. I Deres Excellences Breve til Lorenzen, især et Par uden Dato, som dog maae være fra den første Halvdeel af 1839, findes ganske vist megen Veiledning og ligeledes en Smule i Brevene fra D. G. Monrad, som desværre ogsaa hyppig ere uden Datum, men det er ikke tilstrækkeligt, for at man med ubestridelig Sikkerhed kan tegne Personligheden selv med mit personlige Kjendskab til Hjælp, saa at han for Læseren kan staae som et klart, tydeligt, lyslevende Billede. Jeg savner navnlig *Lorenzens Breve til Deres Excellence*³ for tydelig at kunne læse den Sjælekamp, som han i Overgangsperioden vitterligt nok har gennemgaaet og som netop burde træde tydeligt frem for Læserne.

Formaalet med disse Linier er derfor at bede Deres Excellence om at laane mig disse Breve paa en kort Tid, f.Ex. 14 Dage, da jeg selvfølgelig nøiagtig skal sende dem tilbage igjen.

Den uendelige Masse af Breve fra Slesvigholstenernes Høvidsmænd i denne ikke ubetydelige, eiheller uvigtige Aarrække har jeg lovet Regenburg og Thorsen at deponere enten i Geheimearchivet⁴ eller i det Kongl. Bibliothek, saasnart jeg er færdig med mit Arbeide, da de ere af uberegnelig Vigtighed for Historien, naar de komme i de rette Hænder. Men derved bliver min foreløbige Bearbejdelse ikke uden Betydning, idet en midt i Begivenhederne født, opdraget og udviklet Slesvigers »Syn paa« og »Opfatning af« Sagerne muligviis kan blive en nyttig Ledetraad for fremtidige Forskere.

Løvrigt vil Deres Excellence let see, at det ikke er saa ganske let en Opgave at komme over de to Perioder af Lorenzens Liv: a) hans Overgang til den danske Side, og b) hans Pengeforlegenheder, hvilke absolut maae holdes skarpt sondrede og for Læserne træde frem *aldeles uafhængige af hinanden*.

Jeg havde troet, at Rigsraadet var blevet sammenkaldt i første Halvdeel af April og har derfor indtil det yderste Øieblik opsat at skrive om, hvad jeg lettere kunde [have] sagt mundtlig, naar jeg kom til Kjbhvn., men efterat jeg igaar paa Amtstuen har faaet Anviisninger, hvoraf jeg kan see, at man foreløbig vil regjere med Normalbudgettet – som jeg iøvrigt hader, fordi det er Tydsklands Regjeringers nederdrægtige Opfindelse for at omgaae den sande Be-

villingsmyndighed har jeg ikke længer turdet opsætte at skrive. Forventende, at Deres Excellence ikke nægter mig Laanet af de omhandlede Breve, tør jeg maaskee bede dem oversendt snarest muligt.

Deres Excellences ærbødigst forbundne

Mariegaard, den 29. Marts 1863.

Laurids Skau.

Deres Excellence

*Herr Indenrigsminister O. Lehmann,
Comandeur af Dannebrog og Dbm. p. p.*

RA. Orla Lehmanns arkiv.

1 Skau tænker på Krüger og dennes grundlovsforslag. Smlgn.: Johan Wegener til Godske Nielsen 1863 13/4: »Hvad De siger om L[aurids] S[kau] er sørgeligt. [Han var dødssyg.] Kryger kan aldeles ikke erstatte ham, navnlig, fordi han ganske mangler S[kau]s mærkelige personlige Veltaenhed. Ulykken med K[ryger] er, at han ei kan bruges til at hæfte Folks Øine paa denne »ægte Slesviger«, fordi det let mærker eller man faaer Formodning om, at det er ham indgivet, og det taales aldeles ikke — — dette store Mysterium maa endnu længe blive et Mysterium. Derimod kan S[kau], ligesom i sin Tid salig [Peter Hiort] L[orensen] kunde, fremtræde som himmelsk Repræsentant for den slesvigske Danskhed! K[ryger] talte saa slet i Rigsraadet, at han derved aldeles fordærvede sit Forslag, og man forbausedes i det

lykkeligste Fald over, at en Mand, som kunde skrive et saa vel gennemtænkt Forslag, kunde fremstille det saa slet. Naar i min Tid i Slesvig sal[ig] L[orensen] og siden S[kau] havde faaet Penslen[?] og fik den behørig Hjælp, vare de beundringsværdige« (RA. Godske Nielsens arkiv).

- 2 Der tænkes på Christian Flor og Peter Christian Koch.
- 3 Udtog af Lehmanns brevveksling med Peter Hiort Lorenzen findes i Laurids Skau: Peter Hjort Lorenzen. Et Bidrag til den dansk-slesvigske Sags Historie, s. 94 ff. Denne bog udkom i 1865 efter Skaus død med et Forord af Orla Lehmann.
- 4 Peter Hiort Lorenzens arkiv afleveredes 1863 18/9 til Gehejmearkivet (nu: Rigsarkivet) af amtsforvalter L. Skau, Haderslev.

ORLA LEHMANN TIL LAURIDS SKAU 1863 5/4.

Kjære Skau.

Hermed sender jeg Dem alle de Breve, jeg har fra Lorentzen¹. Som De seer, er det mange, og det kan ikke feile, at deri er meget, som ikke er for Trediemand, men da jeg umulig kan faae Tid til selv forinden at gjenne læse dem, maa jeg ganske stole paa Deres Discretion.

Jeg haaber, De er veltilfreds med det afgjørende Slag, vi paa vort eget Ansvar have slaaet². I Principet er derved Alt afgjort og i Praxis saa meget, som vi paa nogen Maade troede at kunne faae til at gaae ned.

Tak for det tilsendte Arbeide³, som baade Hall og jeg have læst med Fornøielse og med Nytte.

Vi tales videre derom d. 22de d. M.⁴

Kbhvn., d. 5. Apr. 1863.

Deres
Orla Lehmann.

KB. NKS 1727.

1 Jvf. Skau til Lehmann 1863 29/3.	se herom: Erik Møller: Helstatens
2 Kundgørelsen af 1863 30/3, offentliggjort i »Fædrelandet« 1863 4/4, hvorefter Holstens militære og økonomiske udsondring blev gennemført,	Fald I, s. 527 ff.
	3 Skaus betænkning til den politiske situation.
	4 Rigsrådet indkaldtes til 1863 22/4.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1863 18/4.

Deres Excellence!

Under 22de August 1860 tillod jeg mig at fremsende Gjenpart af den Protokol, som førtes i Generalforsamlingen af Skamlingsbanke-actie-Selskabet den 20de August s.A., hvori indeholdtes den af bemeldte Selskab fattede Beslutning i Anledning af et med Deres Excellences behagelige Skrivelse fremsendt Forslag til Reising af en Obelisk paa Skamlingsbanke.

Bestyrelsen for Skamlingsbanke har siden den Tid ikke modtaget nogen Underretning om, hvorvidt Comiteen – Deres Excellence, samt de Herrer Professorer Clausen og Allen – ville indgaae paa de i Praxis mindre væsentlige Betingelser, som Generalforsamlingen ansaae det for nødvendigt at fastholde, og som nærmere ere udtrykte i Protokollen, hvoraf jeg atter tillader mig at fremsende en Gjenpart.

Foruden de Oplysninger, som jeg i Skrivelse af 22. Aug. 1860 allerede har meddeelt angaaende Aarsagerne til de ommeldte Betingelser, skal jeg endnu føie den Oplysning, at Forlangendet om de foreslaaede Navnes Indhugning *strax* istedetfor efterhaanden, som de ved Døden afgaae, væsentligen fremgik af den Mistillid til Krüger, som han deels havde fremkaldt ved i Rigsraadet at stemme imod Thomsen Oldenworths Udelukkelse¹, hvori man saae et betænkeligt

og betydningsfuldt Tegn, deels fordi Østboerne i Almindelighed ikke kunne glemme, at Herr Krüger ikke vilde tage Parti med de danske Slesvigere i Nødens Tid, de haarde og kummerfulde Aar før 1848, og aldrig mødte ved Folkefesterne paa Skamlingsbanke. Man vilde derfor med Hensyn til *hans* Navn kun tage Beslutning »indtil Dato«, medens der med Hensyn til de andre Nulevendes Navne ikke fremkom nogensomhelst Bemærkning i Discussionen.

Med Hensyn til det andet Punkt, at *Comiteen skulde supplere sig selv* uden at høre Skamlingsbankebestyrelsens Mening, medens denne desuagtet skulde fraskrive sig Ret til fremtiden at lade noget Navn indhugge paa Stenen uden bemeldte Comitees Samtykke, da vilde der for de *nuværende* 3 Herrers Vedkommende ikke blive reist Betæneligheder ved en saadan Magtovergivelse. Derimod stiller det sig anderledes, naar Tanken vendes til den uvisse Fremtid. Erfaringen lærer, at danske Mænd netop i Slesvigske Spørgsmaal have til forskellige Tider havt næsten diametralt modsatte Meninger, og man troede det desaarsag berettiget at iagttage al mulig Forsigtighed.

Efterat jeg nu har erfaret, at Comiteen i Løbet af indeværende eller forestaaende Sommer paatænker at lade Obelirken reise, og jeg til den Ende maae have Generalforsamlingen indkaldt for at tage Bestemmelse om Maaden, hvorpaa den fornødne Hestekraft skal leveres, samt en bestemt Personlighed valgt og udnævnt, til hvem Vedkommende kunne henvende sig med Rekvisition, naar Forspændshestene behøves, vilde det formeentlig findes passende samtidig at kunne forelægge Generalforsamlingen den høitærede Comitees Svar² paa den med min Skrivelse af 22. Aug. 1860 fremsendte, atter her vedlagte Protokol, da man dog først maae være istand til at documentere Overensstemmelse mellem Parterne, forinden der begjæres Hestekraft til Arbeidets Udførelse m.m.

Ærbødigst

p.t. Kjøbenhavn, den 18. April 1863.

Laurids Skau,

p.t. Formand for Bestyrelsen af
Skamlingsbanke-Actieselskabet.

Deres Excellence

Herr Indenrigsminister O. Lehmann,

Comandeur af Dannebrog p. p., Kjøbenhavn.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

1 Ved Rigsråds-mødet 1859 16/11, se:
Skau til Lehmann 1860 22/8.

2 Svaret sendtes 1863 21/4, jvf. Skau
til Købke [og Lehmann] 1863 18/7.

Flensborg, 18. Juli 1863.

Høistærede!

I Continuation af min Skrivelse af 20de Juni d. A. tillader jeg mig hoslagt at oversende Dem Gjenpart af den i det senere under 14de d. M. afholdte officielle Bestyrelsesmøde optagne Protokol, hvoraf De vil see, at Raben i Vonsyld er udnævnt til i enhver Henseende at forhandle med Vinstrup og træffe Aftale med Kleving angaaende Stenenes Transport fra Kolding til Skamlingsbanke o.s.v.

Endvidere vil De af Protokollen see, at Bestyrelsen foreslaaer H. J. Staals Navn til at udfylde den ledige Plads paa Obelirken, hvorom Bestyrelsen i Skrivelse af 21. April d. A. fra Monumentcomiteen i Kjbhvn. var anmodet om at gjøre Forslag. De veed ligesaa godt som jeg, at Staal ikke var nogen betydelig politisk Personlighed, men paa den anden Side er det dog afgjort sandt, hvad der i Protokollen er sagt om ham, og naar f.Ex. Kruse i Flensborg tages med, kan man altid være bekjendt ogsaa at medtage Staal, der godt kan veie op ved Siden af Kruse. Forresten var der i Bestyrelsen dealte Meninger, idet Nogle ønskede Pastor Hertel i Moltrup istedetfor Staal, og i aandelig Forstand har Hertel unægtelig udrettet langt mere. Men da Staal paa en saa eiendommelig Maade var knyttet til Skamlingsbanke, for hvis aarlige Festiviteter han næsten kunde siges at aande og leve, troede Bestyrelsen dog ikke at kunne forbigaae ham. Forresten er Ønsket om at see Hertels Navn paa Obelirken vistnok den nærmeste Anledning til Yttringen i Protokollen om den Plads, som formeentligen endnu findes til tvende Navne, for at der kan staae lige mange paa alle 4 Sider. Jeg tilstaaer imidlertid, at vi ville komme i Forlegenhed, hvis vi skulle foreslaae endnu 2 Navne, thi vi have i Grunden *kun Hertel*, som passende kunde foreslaaes, medens jeg ikke veed en eneste Personlighed, der i nogen *særlig* Grad har gavnet den nationale Sag i hine Aar, medmindre man vil gribe i en Blanding af Hundreder. Jeg fraraader derfor at anmode Bestyrelsen om at foreslaae *tvende* Navne. Men hvis Monumentcomiteen derimod maatte ønske eet Navn endnu, vil det være os en Glæde – paa nærmere Opfordring – at foreslaae Pastor Hertel¹.

Af Bladene vil De see, at Majoriteten herovre² gjør Løier, og at vi 19 Tilbageblevne nu gaae og drive her i Flensborg, indtil videre. Hidsigheden løb af med Godseierne og Ridderne, saa at Bomben

sprang for tidlig for dem. De staae nu prostituerede, medens vi Andre lee ad dem. Jeg har iøvrigt sendt en udførlig Beretning til »Fædrelandet«³ om Begivenheden.

Deres ærb[ødig]t hengivne

Laurids Skau.

Velbaarne

Hr. Capitain Købke⁴,

R. af D. og D. M.,

Kjøbenhavn.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

- 1 Smlgn.: Skau til Lehmann 1860 22/8, note 3.
- 2 Det tyske flertal i Stænderforsamlingen i Flensborg forlod 1863 17/7 Stænder-salen. Stænderforsamlingens møder hævedes derefter 1863 31/7 med en erklæring af Skau.
- 3 »Fædrelandet« 1863 20/7 bringer to breve fra Flensborg om begivenhederne, hvoraf det ene efter ordvalget at dømme må være Skaus.
- 4 Ingeniørkaptajn Købke var 1863 1/4 tiltrådt komiteen som særlig sagkyndig.

LAURIDS SKAU TIL ORLA LEHMANN 1863 16/8.

Deres Excellence!

Mariegaard, 16. Aug. 1863.

Ifølge Aftale sender jeg hoslagt en Gjenpart af den Protokol, som De i sin Tid har sendt mig, indeholdende Navnene, der paa den Tid vare bestemte til at udhugges paa Obelirken, og som ogsaa ere vedtagne i Generalforsamlingen af Skamlingsbankeselskabets Actionærer.

Saavidt jeg kan see, ere alle disse Mænd fødte Slesvigere, med mindre der blandt de Ældre maatte findes en enkelt Holstener¹, ligesom Navnet Pontoppidan² er mig tvivlsomt, da han muligviis kunde være født i Kongeriget.

Imidlertid troer jeg dog, at man ikke bør hilde sig i dybe Undersøgelser herom. Baade Comiteen i Kjøbenhavn og Generalforsamlingen her ere nu engang gaaede ud fra, at de *ere Slesvigere*, og derved er det bedst at blive staaende. At Flor danner en Undtagelse fra Regelen, er jo fra alle Sider anerkjendt.

De vil imidlertid lægge Mærke til, at min Hukommelse har sviget mig, naar jeg mundtlig yttrede den Formening, at Senator Peter Nielsen i Flensborg og Thingskriver P. Jepsen i Ringenæs ogsaa fandtes iblandt de oprindelige Navne, som vare bestemte til Indhugning.

Men jeg maae vedblivende tillade mig den Formening, at det er en Feil, naar man udelader dem³, og naar man vil holde sig til *Slesvigere*, bør de tages med, idet de ere langt mere berettigede dertil end f. Ex. Kruse i Flensborg, hvilken Sidste jeg dog ikke ønsker udeladt, da hans Navn nu eengang er vedtaget. Derimod er der ikke noget til Hinder for, at vort Forslag om Staal kan bortfalde, deels fordi det endnu kun er et *Forslag*, der ikke herovre er forelagt Generalforsamlingen, deels ogsaa fordi Comiteen i Kjøbenhavn endnu ikke har antaget dette Navn, og dette behøves jo, for at det kan blive til Beslutning.

Tager man nu Nielsen og Jepsen med og derimod lader Staal falde bort, er der altsaa ialt 19 Navne, som med Undtagelse af Flor alle ere Slesvigere. Der mangler saaledes egentlig kun eet Navn for at have 5 paa hver Side. Lüttichau kan jo allerede af den Grund ikke bruges, fordi han ikke er Slesviger, afseet fra hans øvrige Ubetydelighed, og alene for Ironiens Skyld kan man dog ikke godt tage ham med, selv om man ellers vilde bryde Regelen.

I Grunden er jo Nis Hansen den meest competente, men imod ham gjøres der jo den Indvending, at han i senere Aar rodede sig ind i Pengeforhold, der kastede Skygge paa hans Liv. Men værre har det da i dette Punkt ikke været end, at han bagefter er fundet værdig til Præst i Saatterup i Sundeved⁴, og det synes derfor ogsaa, at vi kunne overse, at han engang har været fallit eller noget Lignende, naar han dog nu den Dag idag kan beklæde Præsteembede. Iøvrigt troer jeg, at han vedblivende afdrager paa den tidligere Gjæld, saa at han af den Grund lever overordentligt knap, for ikke at sige ussel. Men naar en Række Aar ere hengaaede, vil dog Historieforskeren forbauses over, at vi have glemmt hans Navn paa Obelirken, idet »Kjhbvnsposten«, »Folkebladet«, »Fædrelandet« og Trykkefrihedsselskabets Skrifter og Forhandlinger bære Masser af Vidnesbyrd om Nis Hansens Utrættelighed i sin Virken for den Slesvigske Sag, hvori paa den Tid Ingen overgik ham⁵. Jeg skulde derfor næsten troe, at det ikke er værd at gaae i Rette med hans private Pengeforhold, som snart glemmes og egentlig kun kjendes af Faa, medens hans nationale Virksomhed er uudslettelig og vil umulig kunne oversees af nogen fremtidig Historiker. Nis Hansen er født i Høist pr. Tønder, hvilket jeg til Oplysning blot nævner.

Næst efter ham kan nævnes hans ligesaa utrættelige, skjøndt mere

beskedne og tilbageholdne Ven, Hasselberg, hvis seige Udholdenhed det egentlig skyldes, at Folkebibliotheker indrettedes, og dansk Læsning fra først af udbredtes i Slesvig. Han er nu Contoirchef under Finantsministeriet. Saavidt jeg veed, er han født paa Als.

Jeg skjønner ikke rettere end, at man kun har Valget mellem disse tvende Navne, hvoraf dog den Sidstes er forsvindende i Historien i Sammenligning med den Førstes.

Jeg henstiller nu den endelige Beslutning til Deres Excellences og Medkommitteredes velvillige Overveielse, forventende nærmere Underretning herom i sin Tid meddeelt⁶.

Ærbødigst
Laurids Skau.

Deres Excellence

*Hr. Indenrigsminister O. Lehmann,
Comandeur af Dannebrog p.,
Kjøbenhavn.*

RA. Orla Lehmanns arkiv.

1 Det er nu ikke tilfældet med nogen af dem.

2 Pontoppidan var født i Århus.

3 Hverken Peter Nielsen eller Peter Jepsen kom med på støtten.

4 Præst i Vester Sottrup 1849—66.

5 Se f. eks.: Sprogforeningens Almanak 1955, s. 37—56.

6 Ingen af de pågældende er blevet mindet på Skamlingsbanke.

LAURIDS SKAUS BREVVEKSLING MED J. W. MARCKMANN

Laurids Skaus forbindelse med J. W. Marckmann er ikke af samme art som hans forbindelse med de øvrige »politiske venner« i hovedstaden. Der er her mere tale om hans personlige venskab med familien Marckmann. Bekendtskabet blev indledt, da Laurids Skau sammen med Nis Steffensen og Hans Nissen fra Hammelev var i København for at overbringe Christian VIII en adresse. Marckmanns datter, fru Judithe Salicath, har i sine erindringer fortalt følgende om dette første møde:

»Far havde truffet dem i Studenterforeningen og budt dem hjem til the. Da Far kom hjem og meldte Mor det, blev hun temmelig forfærdet over at skulle modtage bønder; det var man ikke vant til dengang. »Spytter de på gulvet?« spurgte hun lidt fortvivlet. Saint-Aubain var hos hende da. Han sagde: »Jeg skal nok komme og hjælpe Dem med de bønder.« Aftenen kom, og bønderne forbavsede Saint-Aubain og Mor. Det var Laurids Skau, Nis Lorenzen fra Lilholt [skal være: Nis Steffensen] og Hans Nissen fra Hammelev. De var frejdige, oplyste og opførte sig komplet som dannede mennesker. Senere kom de ofte hos os, navnlig Laurids Skau. Jeg kan huske, at han fik lejlighed til at skrive et brev til Far, og det var så udmærket i alle henseender, håndskrift og tonen fin og vittig. Det løb rundt i København og var til stor forbavselse for folk, ja, de bad om at låne det«.

Den efterstående brevveksling fortæller, at det ikke blev ved dette ene brev og ved dette ene besøg. Laurids Skau var i de følgende år gæst i det Marckmannske hjem, hver gang han besøgte hovedstaden. Han blev herved indført i husets store vennekreds, hvis samlende midtpunkt var fru Julie Marckmann, der ifølge datterens udsagn var »en nydelig, åndfuld, livlig og meget elskværdig kvinde«.

Judithe Salicath har i sin optegnelser ladet husets venner passere revy:

Digteren Poul Møller, »der gav sig meget af med Mor«, professor Bojesen, der kom til Sorø, »også en varm beundrer af Mor«, astronomen Peder Pedersen, »en meget vittig og overlegen begavet mand, han dominerede aldeles sin kreds; han beundrede i høj grad Mor. Hun var altid vis på hans assistance, skønt, når de var ene, kunde han også snerte hende; han opdragede hende. Han kom tre gange om ugen hos os, senere spiste han hos os om søndagen. Først da mine forældre rejste fra byen, giftede han sig med en ældre pige«. »Historikeren, professor Allen kom også mindst tre gange om ugen; han giftede sig ligesom Pedersen først, da vi flyttede fra København«.

Ven af huset var desuden sprogforskeren og politikeren J. N. Madvig. »Han kom ofte til min mor på vejen fra sine forelæsninger og fik lidt opmuntring og trøst. Hans kone var en udmærket, hæderlig natur, men tarveligt opdragen, ældre end han, uden gave til at gøre sig gældende blev hun altid hjemme; hun var optaget af sine børn og sin store propperhed«.

Endvidere nævnes overlærer Olsen, senere rektor i Viborg, »en meget vittig mand«, arkæologen Worsaae, forfatteren Carl Bernhard, i slægt med den unge løjtnant Saint-Aubain, der ifølge datteren havde været fru Marckmanns ungdomskærlighed, og som opsøgte hende i Højen, kort før han faldt i slaget ved Isted.

Fra deres unge år havde familien Marckmann desuden haft nær tilknytning til stiftsprovst Tryde, »en elskværdig, åndfuld mand, der elskede min mor som en datter«. »En anden god ven og veninde havde mine forældre i Møhls«; Carl Emil Møhl var fuldmægtig i sekretariatet for nådessager og svoger til fuldmægtig Nicolai Krarup, der også hørte med i den kreds, som jævnlig tilbragte nogle timer i fornøjeligt samvær med Marckmanns.

For den unge Laurids Skau fik optagelsen i denne kreds den allerstørste betydning, og hans mange rejser til København skyldtes ikke mindst – som Sick engang meget rigtigt har udtalt – »en undskyldelig tilbøjelighed til at færdes mellem mere åndelige omgivelser«. For den unge bonde fra Sommersted var det som at blive overflyttet til en helt anden verden, og i denne verden var fru Marckmann hans gode fé. Det var hende, der viste ham vej til det københavnske borgerskab, og det var hende, der sørgede for hans åndelige udvikling ved f. eks. at tage ham med i teatret, men det var også hende, der som en magnet drog hans sind bort fra de opgaver, der brændte på.

»Jeg vedkender mig åbent den overbevisning«, skriver venen Fiedler i slutningen af 1848, »at de gode damer har – ikke fordærvet dig –, men lammet din virksomhed for den gode sag og bortdraget din tanke og tid for meget fra den«.

Fru Marckmann blev utvivlsomt i mange henseender den unge Skaus skæbne, og der blev også både snakket og sladret om Skaus mange ophold hos Marckmanns, ikke mindst, da han under krigen en tid boede alene sammen med fru Marckmann. Skaus mange forsøg på at få Marckmann ansat som præst i Sønderjylland skal sikkert ses på denne baggrund. Først under krigen lykkedes det at få Marckmann flyttet bort fra København, selv om det ikke i første omgang blev til Sønderjylland. Det var Skau, der stod for Marckmanns overtagelse af Højen præstegård, og det blev også Skau, der pressede på hos myndighederne for at få Marckmann ansat i Hoptrup.

Marckmann selv savnede nemlig i modsætning til Skau ganske det praktiske greb om tingene. Han var – hvilket også hans breve vidner om – en noget forsigtig, men meget velmenende og fint dannet mand. Hans datter har karakteriseret ham i følgende vendinger: »Min far var en velbegavet mand, meget ideel, begejstret, varm, ikke praktisk og blev derfor nemt narret. Han gav sig hen for sine idealer af al magt og satte alt ind derpå. Han havde et overordentligt smukt hoved, meget fine, smukke træk, smukke blå øjne og lyst krøllet hår. Hans skikkelse var normal og meget net, når han blot ikke havde negligeret den«. Judithe Salicath fortæller videre, at Marckmann var »meget liberal« over for hendes mor, »vis a vis sig selv var han det ikke; han var en overordentlig ren og moralsk karakter«.

Politisk stod Marckmann som ung på linje med Lehmann og Monrad, men med årene blev han en mere moderat frihedsmand. Carl Plougs kurs i »Fædrelandet« huede ham ikke altid. På grund af sit langsomme og omstændelige væsen kom han aldrig til at indtage en fremskudt position blandt tidens liberale politikere.

Det er betegnende, at han foretrak at deltage i den offentlige debat i anonyme artikler, og hans pseudonym »Olbe, 71-årig kammerråd«, senere: »Olbe, 75-årig kammerråd« kan vel også siges at karakterisere manden. Marckmann var iøvrigt et virksomt medlem af Trykkefrihedsselskabet, og efter sin overflytning til Sønderjylland blev han initiativtageren til stiftelsen af »Selskabet for Udgivelsen af danske Folkeskrifter«, og i dette stille virke for den danske

folkesag var Marckmann på sin plads, mens han ikke rigtig slog til i det mere udadvendte politiske arbejde, som han blev inddraget i som medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, hvor han re-præsenterede sin fødeø Bornholm, og som folketingsmand for Kolding-kredsen.

Mens Marckmann boede i København, var han som Skaus usvingelige ven ofte formidler af kontakter og tillige hans fortaler, når sligt behøvedes. Politisk søgte han at påvirke Skau i mådeholden retning, men det er betegnende for Marckmanns indflydelse på Skau, at dette ikke altid lykkedes efter ønske.

Få måneder efter familien Marckmanns ankomst til Hoptrup døde fru Marckmann efter en barnefødsel. Endnu samme dag meddelte hendes mand det sørgelige budskab til Laurids Skau, der da opholdt sig i København. »Selv om ligesom en god Engel endnu svæver over Stedet, savnes dog Husets Sjæl«, skrev Skau kort tid efter til J. N. Madvig. Den sjæl, der med uimodståelig magt havde draget Laurids Skau mod det Marckmannske hjem, var nu borte, og snart måtte han opleve, at han ikke mere var velset i dette hjem. Datteren Judith Salicath er i sine erindringer påfaldende kortfattet de to gange, hun omtaler Skau. Det ene sted er blevet citeret, det andet sted står der blot: »Han var ganske usædvanlig begavet, var mageløs veltalende, læste meget, kom meget i den fine verden, på herregårde og hos Kongen. Han var livlig, morsom, men meget forfængelig. Senere blev han amtsforvalter, Ridder af Dannebrog, men han forfaldt timeligt og døde ung«. Det var alt. På baggrund af den her foreliggende brevsamling en noget kortfattet omtale af husets ven gennem de mange år.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1844 24/5.

Kjere Marckmann!

Kiel, d. 24de Mai 1844.

Idet jeg takker hjertelig for al den Godhed og Velvillie, som blev mig til Deel i Deres venlige Hjem under mit sidste Ophold i Kjbhvn.¹, kan jeg ikke negte mig den Fornøielse her fra Kiel² at bringe Dem og Deres udmærkede Kone en venlig Hilsen fra Deres Svoger og hans hele elskelige Familie. Fru Gandil³ er Deres Kones udtrykte Billede, eller ogsaa er Deres Kone Frue Gandils skjønne Billede – alt, ligesom De vil betragte Forholdet. Deres Familie her lever meget vel og syn-

tes at være meget glade over mit Besøg, ligesom jeg var meget vel tilfreds med dem, hvortil der da ogsaa var god Grund, eftersom ingen sørgelig Efterretning forstyrrede de Øieblikke, som jeg var saa lykkelig at tilbringe i deres Huus.

Vil De ikke gaae til [Carl] Ploug og sige ham, at det Brev, som jeg skulde besøge for Capt[ain] Tscherning, enten er bleven liggende paa »Fædrelandets« Contoir, eller ogsaa er bleven borte paa Reisen, da jeg intetsteds kan finde samme, og bede ham undskylde mig. De 3 Breve, som jeg fik hos Deres fortræffelige Kone, ere alle besørgede.

Men Posten kalder, jeg maa slutte.

Hils den gode Frue Ohlsen⁴, og idet jeg smigrer mig med det Haab, at De, Deres Ægtemage, Deres Børn, kort, Deres hele Familie, ville erindre mig i Kjerlighed, undertegner jeg mig.

Deres trofaste Ven

L. P. Skau.

R.A. Marckmanns arkiv.

- 1 Skau boede ofte hos Marckmanns, når han var i Kbh. Fra dette ophold meddeler han 1844 10/5 til Flor: »Jeg bliver dennegang meget protegeret af Damerne og haaber at drage Nytte deraf. De indbyde mig hver Aften til deres Theselskaber. Jeg gjengjælder dem med Smiger og Galanterier, saa godt jeg kan, uden dog at give det mindste Slip paa »Mandens« Værdighed og uden at være pedantisk. Man kalder mig den Slesvigske »O'Connel«, og uagtet jeg saa meget som muligt viser Beskedenhed, saa synes dette dog snarere at stille mig høiere end lavere« (KB. NKS 1766; trykt: Da SJy vaag VI, s. 112).
- 2 Skau har åbenbart benyttet skibsruuten Korsør—Kiel.
- 3 Fru Marckmanns søster, der var bosat i Kiel, gift med toldkontrollør Louis Gandil.
- 4 Fru Marckmanns mor, Elise Dorothea Olsen.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1844 26/5.

Høistærede Ven og elskelige Familie! Flensborg, den 26de Mai 1844.

Da jeg forudsætter, at baade De og Deres gjerne ønske at holde Skridt med vore Forhandlinger og Foretagender herovre, saa undlader jeg ikke at benytte de Øieblikke, der her staae til min Disposition for at meddele Dem, hvad der muligen maatte interessere Dem.

Vel skrev jeg i Forgaars et Brev fra Kiel, som De muligen har faaet, naar De modtager dette, men naar jeg under mit Ophold i

Kjbhvn. med meest Interesse og størst Fornøielse glædede mig i Deres og [Deres] vakkre Families venlige Kreds, saa er det saare naturligt, at jeg nu efter at være reist bort fra Hovedstaden søger Erstatning ved af og til i Tankerne at dvæle en Timestid i Deres gjæstfrie Huus og i Aanden at meddele Dem Dagens Nyheder. Efter denne lange Indledning vil jeg da begynde med Virkeligheden, som rigtignok kan sammentrænges i faae Linier.

Vi have i Formiddags holdt et meget alvorligt Møde i Høiskole-sagen. Prof. Flor, [Johan] Wegener, Cand. Müller¹ fra Gram og min Ubetydelighed forsøgte at afgjøre og bestemme Lærernes Forhold til Skole-Directionen og til Disciplene, saavel som deres Forhold til hinanden indbyrdes. Flor og Wegener vare begge tilfredse med Müller og besluttede, at han skulde være 2den Lærer, hvorfor de begge følge med mig til Haderslev for at faae det bestemt afgjort i et ordentlig Directions-møde². Dog maae der ikke endnu tales *offentlig* om dette Valg, for at Ingen skal saares derved og allermeest for Müllers Skyld, hvis Directionen nemlig ikke skulle gaae ind paa vore Anskuelser – Noget, som jeg dog ingen Grund har til at antage, thi naar jeg og Prof. Flor ere enige om noget, saa vilde jeg nok see den Magt i Nordslesvig, der var istand til at knække vor Beslutning.

Om 8–14 Dage kommer en Deputation herfra til Kjbhvn. for at ansøge om Tilladelse til at begynde med Jernbanen³. Men Budet kalder, jeg maa slutte. Farvel!

Hils Deres gode Kone og smukke Børn fra den, som er og bestandig bliver

Deres ærlige Ven

L. P. Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Chr. Fr. Müller, 1844-46 lærer v. Rødding højskole.

Nissen, Laurids Skau, Knud Knudsen og C. Smith, Kjær Mølle.

2 Højskoledirectionen bestod siden 1844 12/2 af: Chr. Flor, Hans Wilh. Hertel, Hans Vilh. Schøler, Hans

3 Jernbanen Flensborg-Husum-Tønning.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN [1844 1/6–4/7].

Øverste del af brevet er klippet fra.

Hils Deres Kone! Hendes Brev trænger til et tydeligt Svar, som her-efter skal følge. Foreløbig beder jeg Dem blot paa mine Vegne at protestere paa hendes – ikke retfærdige Fortolkning af mit Brev til

hende, og jeg frygter næsten, at jeg ved Uforsigtighed eller rettere sagt ved stor Aabenhed – bringer hende til at miskjende mig. At hun vilde skose mig en Smule, kunde jeg vente, og at hun endnu ikke har givet Slip paa hendes umotiverede Grille om min Forfængelighed, forundrer mig aldeles ikke, men jeg er slet ikke vred *derfor*, da en saa ung Mand, som jeg er, kan have ganske godt af at høre sit Synderegister engang imellem for at vende Øinene *indad*, som ellers skuer bestandig *ud* over det store Hele.

Hvis jeg ved mit Brev til Kongen¹ skulde istedetfor at *fremskynde Deres Ansættelse i Halk*, som jeg havde til Hensigt, snarere opnaae det Modsatte, saa smerter dette mig næsten mere end selve Sprogpatentet², men – miskjend mig derfor ikke. Tilgiv min Dumhed, hvis jeg har begaaet een. Men læg dog ikke Hænderne i Skjødet. Gaae endelig til Kongen og siig ham, hvis han skulde yttre sig om Brevet, at De ikke bør lide for min Skyld. Gid han dog vilde sætte mig under Tiltale og ikke lade andre Uskyldige lide for min Skyld.

Lev vel! Gjensyn paa Høiskamling!³ Jeg gjorde en voldsom Tour i Vesteramtet igaar. Jeg reed 14 Miil een Dag. Min Tale fik jeg nylig færdig. Den er moderat.⁴

Deres trofaste

L. P. Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 Det såkaldte »opsigelsesbrev« af 1844 1/6, trykt: Da SJy vaag V, s. 126-128, og Jakob Petersen: Skamlingsbanken 1843-1943, s. 77-78. Heri påberåbte Skau sig bl. a. Kongens løfte om at ansætte en dygtig dansksindet mand (pastor Marckmann) i Halk. Hans Peter Ebeling, hidtil Spandet, afløste imidlertid Niels Jacob Bruhn (død 1844 1/1) som præst i Halk.
- 2 Sprogpatentet af 1844 29/3, som, da det blev kendt, gav anledning til Peter Hiort Lorenzens beslutning om ikke at ville give møde i Slesvig Stænderforsamling.
- 3 Det store Skamlingsbanke-møde 1844 4/7, hvortil Skau også havde ventet Marckmann.
- 4 Som udtryk for Marckmanns mode-

rate kurs kan af hans brev til Koch 1844 28/6 anføres: »Jeg vil indstændig bede Dem, som jeg har bedet Skau, at bidrage Deres til, at Talerne paa Skamling ikke skeie ud. De maa huske paa, at De har lurende Fjender omkring Dem, der ville benytte hver uforsigtigt Udtryk, der falder, til Deres Skade og bagvadske Dem. De bør huske paa, at Slesvigholstein[erne] havde Embedsmænd og Regjeringscoll[eger] for sig, men de danske Slesvig[ere] have dem imod sig, saa at De ikke kan gjøre, hvad Slesvigh[olsteinerne] kunne gjøre. I Statsraadet har De Moltke og Stemmann til Venner, men begge ere Absolutister, og især den Sidste gaaer consequent imod Alt, hvad der lige-

frem nedsætter og directe i største Udtryk dadler Regjer[ingen], og er Statsraadet imod Dem, gaar den feige

og derfor mod den Svagere let opirrelige Konge samme Vei, saa dumt det endog er« (KB. NKS 1763).

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN [1844] 16/7.

Kjære Marckmann!

Sommersted, d. 16. Juli.

For Deres sidste Brev min hjerteligste Tak. Jeg er Dem meget forbunden for Deres Samtale med Kongen, i hvilken De saa varmt har forsvaret mig. Jeg har nu faaet temmelig sikkre Oplysninger om, at den første Afskrift af det bekjendte Brev, som kom til Haderslev, er kommen fra – Augustenborg! Dertil skal det atter være kommen fra det tydske Cancellie, og Slesv[ig]-Holsteinerne fortælle, at de tydske Herrer paa en listig Maade har tilvendt dem en Afskrift af selve Originalen. Dette er nu ganske godt, hvis Kongen blot fik dette at vide¹.

Festen paa Skamling har gjort god Virkning paa Alle. Den har styrket de Danske og bibragt Sl[esvig-]Holsteinerne en forfærdelig Skræk. De sidste kan bedst lide Lehmanns Tale, men ere derimod rasende paa Ploug og Grundtvig. Om mig tale de ikke meget. De yttre blot, at min Tale var meget uskyldig, men – de have formodentlig ikke forstaaet, hvor frygtelig en Paastand der laae skjult i den. Heller ikke paa Bønderne har min Tale gjort saa gribende en Virkning som den, jeg holdt forrige Aar, hvilket er meget naturligt, da den igrunnen ikke var rettet saameget paa dem. Og – dog er jeg meget vel tilfreds, thi naar den har *virket*, hvor den *skulde virke*, og *truffet*, hvor den *skulde træffe*². Ploug har virket meest paa de Dansksindede³, og hans Tale var da igrunnen ogsaa langt mere indholdsrig end Lehmanns.

Den Slesvigske Forening skal sandsynlig nu oprykkes med Rode⁴. Kongen har under 3die dennes tilladt Cancelliet at bemyndige Overcriminalretten i Slesvig til at nedsætte en Commission, som skal undersøge Foreningens Foretagender. Medlemmer af Commissionen ere Amtmanden [Johannsen] og den nye Borgemester, Justitsr[aad] Lassen⁵, samt Amtssekretær Mussmann som Protokolfører. Dens første Foretagende bestod i at forbyde den Slesvigske Forening at holde Møder og igaar Morges at sende mig Herredsfoged Kjer⁶ paa Halsen for at forsegle Protokollen. Heldigviis er der ikke Ord i den, som ikke er offentliggjort.

Igaar Middag var jeg stævnet for Commissionen tilligemed Hans Nissen⁷, men vi afhørtes naturligviis hver for sig. Dog stemte vi godt overeens. Jeg gjorde dem sandelig Forhøret suurt nok. Først tvang jeg dem til at forelæse mig deres Commissorium, derpaa til at lade mig selv læse samme og gav dem endelig saa alvorlige Tilretteviisninger, fordi de gjorde Forsøg paa at overskride deres Commissorium, at jeg tydelig kunde see, at de længtes efter at blive et saa besværligt Menneske qvit.

Idag er P[eter] H[iort] Lorenzen indstævnet. Pastor Hertel skal sandsynlig for imorgen. Det fornemste, de forsker efter, er, *hvem* der er Forfatter til de under 12. Juni udstædte, i danske Blade indrykkede Proklamationer, hvorledes de ere behandlede i Forsamlingen o.s.v. Alle, som vare tilstæde bemeldte 12. Juni, ville formodentlig blive afhørt.

Jeg sendte igaar en i en Hast sammenskreven faktisk Beretning til Ploug, som vil læses i »Fædrelandet« endnu i denne Uge, hvorfor jeg ikke her vil udbrede mig videre over Sagen. Paa Søndag haaber jeg at kunne sende en Klage til den Slesvigske Stænderforsamling over Krænkelse af Associationsfriheden, og for Principets Skyld maae den forsvare os. Tillige ville vi klage til Viborg. From fra Soed⁸, som er i Slesvig i Nis Lorenzens Sted, har erklæret at ville benytte sig af det *danske* Sprog i Forsamlingen.

Men Posten bier, jeg maae slutte. Levvel!

Deres troe Ven

Hoslagt et Brev til Deres Kone.

L. P. Skau.

RA. Marckmanns arkiv. Facsimile med afskrift i Sjø Hist IV, s. 304—305.

1 »Opsigelsesbrevet« til Kongen var blevet kendt af offentligheden gennem forskellige afskrifter. Skau nægtede hele tiden at være ophavsmand til disse og gav flere forklaringer på, hvorledes udbredelsen kunde være sket, således til Marckmann i dette brev og i brev af 1844 23/7, i brev til Ploug af 1844 21/6.

2 Skau var af forskellige, således Marckmann, blevet opfordret til mo-

derat optræden: »Jeg skal ikke prædike Oprør. Ingen elsker Fred og Orden højere og oprigtigere end jeg«, hedder det i Skaus tale.

3 Ploug slog på de skandinaviske strenge: »Det er ikke 33 Millioner Tydskere, der vil overvælde 150.000 stakkels Bønder, men det er 30.000, ja kun 3.000 og strengt taget maaskee kun 30 dumdristige Schleswig-Holsteinere, der har kastet Feidehand-

- sken til 6 Millioner Skandinaver. Som Skandinaver behøve I ikke at ræddes...« etc.
- 4 Den 1844 3/7 rejste sag mod den Slesvigske Forening endte 1845 10/1 med, at Kongen i en resolution lod »Naade gaa for Ret«.
- 5 Amtmand Friedrich Johannsen var det gamle styres mand og en bestemt modstander af »Herr Peter Lorenzen & Consorter«. Som leder af undersøgelsen af den Slesvigske Forening blev han ilde set af den danske opposition. Gustav Lassen var loyal
- helstatsmand og kom derfor i modsætning til både den danske og den slesvigholstenske opposition. I slutningen af 1840'rne nærmede han sig stadig mere det danske standpunkt.
- 6 Sommersted hørte til herredsfoged Otto Kiers embedsområde.
- 7 1844 15/7, se: Skau til Ploug 1844 15/7.
- 8 Asmus Thomsen From mødte 1844 i Slesvig Stænderforsamling som suppleant for Nis Lorenzen fra Lilholt i Halk sogn.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1844 23/7.

Sommersted, d. 23de Juli 1844.

Kjære Marckmann;

Deres Brev af 18de dennes har jeg modtaget, og jeg iler med at svare Dem, uagtet det Spørgsmaal, De gjør mig, er af en saadan Beskaffenhed, at jeg næsten er bange for at svare, thi Erfaringen har lært mig, at der er Fare ved at være ærlig, og at man skal vogte sig for at sige Sandheden, da ogsaa denne, hvor utrolig det end er, kan medføre de største Ubehageligheder. Da jeg imidlertid har en medfødt og afgjort Modbydelighed for at vige det Mindste fra Sandheden, saa vil jeg da ogsaa tale aabenhjertigt til Dem, saamegetmere som De altid har været ærlig mod mig, og fordi jeg veed, at De i Deres Hjerter føler den samme Godhed for Kongen som jeg, og som de senere Misgreb og aabenbare Forfølgelser dog ikke endnu have formaaet at tilintetgjøre i mit Indre. Efter denne lange Indledning vil jeg da gaae til Sagen og fortælle Dem Historien om det bekjendte Brev saa godt, som det i en Hast lader sig gjøre.

Hvis de cirkulerende Afskrifter ere ægte, saa vil De deraf see, at Kongen selv har givet mig Anledning til at skrive Brevet, og jeg fortalte Ham ærligt og oprigtigt, hvad der mødte mig ved min Hjemkomst fra Kjbhvn. uden at lægge til eller tage fra. Jeg ansaae det nemlig for en stor Skam at forvandske bestemte Fakta, naar jeg skrev til min Konge, og troede, at Sandheden alene vilde være ham velbehagelig, om den end var haard at høre, ligesom jeg ogsaa følte mig opfordret til i dette som i Alt at blive min Karakter troe.

De spørger, om jeg selv har udbredt Afskrifter af mit Brev? Jeg svarer: »Har De da saa ringe Tanker om mig, at De kan troe, at jeg vilde eller kunde begaae en saadan Forseelse mod Delikatessen? Eller vil De med dette Spørgsmaal fornærme mig?«

Jeg kan sandelig ikke begribe, hvorledes De kan falde paa at spørge mig om Sligt, thi jeg synes ved min hele offentlige Optræden at have givet tilstrækkelige Beviser paa, at jeg er – om ikke meget klog – saa dog heller ikke meget dum, og dette vilde De dog sige om mig, hvis jeg selv havde udbredt Afskrifter. Nei, kjære Ven! jeg har ikke udbredt Afskrifter, men tvertimod brugt en ualmindelig Forsigtighed med dette Brev. Istedetfor at sende Breve til K[ongen], som jeg før har gjort, uforseglede, men i Couvert til Geheimeetatsraad Adler, har jeg netop *dennegang* forsegleet Brevet, saa at ikke engang Kongens ivrigste Tilhænger kunde faae det at see, og deri, synes mig, ligger at stærkt moralsk Beviis for, at jeg er uskyldig, thi hvem i al Verden skulde jeg betroe Brevet til, naar jeg ikke vilde betroe det til Adler? Og – uagtet denne store Forsigtighed, uagtet al min Ærlighed og Oprigtighed skal jeg dog forfølges!!!

I Mandags var jeg nemlig indstævnet for Amtmanden i dette Anliggende¹. Jeg sagde ham ikke alene den rene Sandhed, men gav tillige Vink om, hvorfra Afskrifterne mulig hidrørte. Jeg havde nemlig paa en snild Maade listet ud af en Sl[esvig-]Holsteiner, at en af Kongens høitbetroede Mænd ([C. L.] Tillisch eller Reventlow-Criminil?) havde sendt en Afskrift til Hertugen af Augustenborg, og derfra er den første Afskrift kommen til Haderslev. Om dette nu er Sandhed, kan jeg naturligviis ikke sige, men jeg troer fuldt og fast, at man har fralistet K[ongen] en Afskrift, om ikke i nogen anden Hensigt, saa dog for at gjøre K[ongen] vred paa mig for Alvor, da jeg naturligviis er en Torn i slesvig-holsteinske Øine. Dette Faktum blev imidlertid ikke skreven i Protokollen, skjønt Amtm[and Fr. Johannsen] ikke modsagde dets Rigtighed, da det sandsynlig ikke kunne passe i Planen til min Ødelæggelse. Hidtil har jeg altid erklæret de cirkulerende Afskrifter for uægte og truet med at ville anklage Enhver, som vilde udgive dem for Copier af mit Brev til K[ongen]. Derved har jeg bragt dem i Forvirring, hvilket baade er til Kongens og min Fordeel, men naar der indledes Undersøgelse, saa anerkjender Regjeringen dem jo selv for ægte. Formodentlig skal jeg sættes under Tiltale? Nu ja, lad gaae. Jeg frygter ikke, selv om

Ærlighed skulde gjøre mig til Martyr, thi Samvittigheden er fri, og paa mig hviler ingen Skjændsel. Kongen vil derimod tabe i Nationens Øine, og Folket vil forgude mig og kalde mig en Sandhedens Apostel. »Hvis Nogen krummer et Haar paa Dit Hoved – siger Bønderne – ville vi tage en blodig Hevn«.

Kongen ønskede, at jeg skulde komme til ham i Ribe eller paa Föhr, men dette vil jeg nu ikke, thi jeg vil ikke svigte min Karakter eller dreie og vende mine Ord. Sandheden maae herud, om den end er nok saa bitter at høre. Men da de seneste Begivenheder gjør det klart for mig, at der er Fare ved at være ærlig, og at jeg kun udsætter mig selv for Ubehageligheder derved, saa gjør jeg naturligviis bedre i at blive hjemme.

Men hvad siger De om Forfølgelsen mod den slesvigske Forening? Jeg vilde ønske, at De kunde være Vidne til, hvor frygtelig Amtmanden driver den, og dog er det Hele uden Resultat for ham, og hvad han søger, finder han ikke. Bønderne ville staae Last og Brast med hinanden, og enten skal man frikende os Alle eller ogsaa tiltale os Alle. Vore Ord kunne mulig ansees for uforsigtige, men en slet Hensigt have vi ikke havt, og navnlig have vi ikke meent det ilde med Kongen. Hidtil have Bønderne givet deres Harme Luft imod Embedsmændene, men nu begyndte de at ymte om, at Kongen selv ikke er bedre, eftersom han har tilladt Forfølgelsen af Foreningen. Jeg har al min Indflydelse behov for at holde denne Tanke borte fra dem, og da jeg baade anseer en saadan for uretfærdig og uklog – uretfærdig, fordi K[ongen] ingeniunde har et slet Hjerte, om han end stundom giver efter for hans tydske Raadgiveres List, – uklog, fordi man aldrig maae tabe sin Tillid til Kongen, inden det sidste Glimt af Haab er forsvunden, – saa opbyder jeg al min Kraft for at opretholde Kongens Anseelse blandt Folket. Men vil han tillade den slesv[igske] Forenings Tilintetgjørelse, saa er jeg naturligviis tvungen til at tie, og K[ongen] vil da faae at see, hvad det betyder, naar min Stemme ikke længere hæver sig til hans Fordeel.

Men De er vel snart kjed af min Vidtløftighed, og jeg vil derfor slutte med det Ønske, at vor redelige Sag maae faae et godt Udfald, ikke alene for Danskhedens Skyld, men ogsaa for Kongens, da jeg igrunden beklager Ham mere, end jeg beklager mig selv og Folket, thi vor Kamp er ædel, og ingen Dødelig vil være istand til at knække den, men hvordan det vil gaae Kongen, naar han saaledes vil fare

frem som hidtil, dette kan først Tiden opklare. Jeg har imidlertid tunge Ahnelser.

Lev bestandig vel! Hils Deres ædle Kone og glem ikke

Deres særdeles hengivne

RA. Marckmanns arkiv.

L. P. Skau.

1 Denne forklaring på udbredelsen af afskrifter af »opsigelsesbrevet« har Skau gentaget i sin bog »Hans Nissen i Hammelef«, s. 55 f. I »Da

SJy vaag«, V, s. 155 f. sigtes Skau for at være ophavsmanden. Forhøret fandt sted 1844 21/7.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1844 2/10.

Sommersted, den 2den Octbr. 1844.

Gode Marckmann!

De har vistnok længe ventet efter Brev fra mig; idetmindste er jeg forfængelig nok til at troe dette. Jeg har ogsaa tøvet længe, men kald mig derfor ei Cunctator, som Romerne kaldte deres Anfører Fabius Maximus¹. Thi ikke alene krigerske Anliggender har foraarsaget min Nølen, endskjøndt de vistnok har sin Deel i min Efterladenhed, men der har været mange andre Aarsager, der have forhindret mig i at besvare Deres lange, men heelt igjennem behagelige og yderst velkomne Brev. Endelig har jeg da nu faaet fat paa Pennen, og det med saameget mere Lyst, eftersom jeg føler indre Trang til at tale med Dem og Længsel efter at see Dem og Deres kjære Familie Ansigt til Ansigt.

Deres Raisonnements over Stænderforsamlinger, saavel som over de enkelte fremragende Personligheder ere ialmindelighed rigtige, idetmindste rigtigere end de fleste Andres, der staae udenfor Kamppladsen og dømme om vore Forhold, og jeg har ogsaa taget mine Forholdsregler derefter, forsaavidt nemlig, som der er Noget at gjøre, men dette er desværre for Øieblikket kun Ubetydeligt.

Den Slesv[igiske] Forening, der som bekjendt stod paa Grund, er fast endnu og bliver neppe nogensinde flot igjen. Jeg har anvendt al den List, Klogskab og Kraft, der stod til min Raadighed, for at tilendebringe denne ubehagelige Historie, men endnu er det ikke lykkedes mig, endskjøndt jeg neppe kan troe, at Kongen vil lade os ordentlig tiltale.

Vi ere som Følge deraf nødte til at gaae passiv istedetfor aktiv

tilværks, og det Bedste, jeg under nærværende Stænderforsamling har kunnet gjøre, har været at forhindre skadelig Petitioneren.

I Rødding fik jeg ikke Tid til at tale med Kongen om andet end Høiskolen². Han hastede meget, endskjøndt han dog besaae Alting. Ved anonyme Breve havde man søgt at afskrække ham fra at besøge Høiskolen, »fordi jeg der havde isinde at modtage ham med *en gruelig Tale*«, og siden vilde Bønderne formelig beleire ham« o.s.v. For at sikkre sig herfor lod han os vide, at hans Tid ikke tillod ham at høre Taler, da han havde Hastværk. At jeg vilde have holdt en Tale, er sandt, men at den vilde blive gruelig, var en respektabel Løgn, hvorom jeg ikke bedre troer at kunne overbevise Dem end ved at vedlægge Talen i Afskrift. Naar De har læst den, er De sagtens saa god ved Leilighed at lade Ploug læse den igjennem. Jeg troer, at han vilde have glædet sig ved at høre den og for at overbevise ham om Rygtets Falskhed har jeg gjennem Pastor Schöler³ meddeelt Kongen en Afskrift af den. Han var iøvrigt veltilfreds paa Høiskolen.

Den vedlagte Tale skrev jeg paa Sengen, da jeg var meget syg. Da jeg reiste til Rødding, var jeg endnu svag, og Dagen efter reiste jeg til Jylland, skjønt jeg var saa svag, at jeg neppe kunde taale at kjøre. Som Følge deraf kom jeg ikke længere end til Horsens, hvor jeg fik en rædsom Feber, saa at jeg uopholdelig maatte forføie mig til Hjemmet. Min Plan var ellers at tage til Aarhus, men dette glippede for mig. Hensigten med denne Reise⁴ tør jeg ikke betroe til Papiret, men forbeholder mig en mundtlig Meddelelse, naar jeg kommer til Kjbhvn., hvilket vel skeer i Vinterens Løb. Jeg har da isinde at tage Deres gode Kone paa Ordet, hvad Logis angaaer, og vi ville altsaa faae Tid til at gennemgaae ret Meget. Vel veed jeg, at Deres Ægteviv vil sige, at vi begge To dunster reent bort i lutter politiske Planer og Diskurser, men vi kunne jo gaae paa Akkord med hende og lade hende raade for, hvormange Timer hun vil tage i Beslag af vor Tid. Endvidere beder jeg Dem paa mine Vegne at sige, at det skal være mig en ufravigelig Pligt at anvende de Timer, som tilhøre hende, saagodt, at hendes muntre Lune ikke skal gaae fløiten, saalænge jeg er i Kjbhvn. Naar De nu har læst disse Linier for hende, saa gjør jeg Regning paa, at hun vil sige: »See saa, nu gjenkjender jeg Laurids Skau. Ha, ha, ha!«

Forresten vil man sige, at jeg er falmet og blevet mere alvorlig, hvilket jo er ganske naturligt, eftersom jeg baade har været meget syg

som Følge af de voldsomste Anstrengelser og tillige har gjenemgaaet en saadan Skjærsild siden Skamlingsfesten, at det gjerne kunde forskaffe mig nogle Furer i Panden. I det Hele er Alle tilbøielige til at overdrage mig alt Arbeide, og da jeg er et ganske skikkeligt Trældyr, saa bærer jeg naturligviis mit Kors med Taalmodighed. Sagen er imidlertid den, at jeg har Lykken mere med mig end nogen Anden, og at jeg aldrig har begyndt paa Noget eller foretaget nogen Reise uden, at jeg ogsaa tildeels har opnaaet Hensigten. Hvad der meest morer mig, er, at Amtmanden er forfærdelig bange, naar jeg foretager en Reise. Han har nylig sagt til Pastor Hertel: »Hvad vil L. Skau nu i Jylland? Jeg er bange, hver Gang han reiser, da han baade er listig, klog og forvoven, og jeg kan ikke være rolig, førend han er kommen hjem«. Hertel forsikkrede ham naturligviis om, at jeg aldeles ikke havde noget farligt Formaal, men Amtmanden rystede paa Hovedet og svarede: »Skaus hele Personlighed er saadan, at han gjerne kan sætte hele Landet i Bevægelse«. Synes De ikke, at det er en latterlig Frygt, som slige Kujoner viser? Jeg hæver mig naturligviis lidt høiere i Sadlen over en saadan Historie, og hvis Deres Kone, som jeg formoder, vil kalde det Forfængelighed, saa overlader jeg Dem Defensionen.

Den Historie, som Staal⁵ har fortalt Dem om Petitioneringen paa Skamlingsbanke, der skulde have bevirket, at nogle Personer havde isinde at forlade Pladsen, er ikke Andet [end] en af Staal, Riegels m. fl. spillet Intrigue af en aristokratisk-royalistisk Natur. At [Peter Hiort] Lorenzen og [P. Chr.] Koch kan have afsløret Planen lidt for stærk, vil jeg gjerne indrømme, men dog ikke mere, end den fortjente. Dog havde Sagen gaaet sin Gang, hvis jeg ikke havde standset den, men dette skete ikke ved at kassere deres Plan, men blot ved, at jeg gav den Erklæring: »at, hvis de vare overbeviste om, at de handlede rigtigt, saa vilde jeg bede dem aldeles ikke at agte paa Lorenzens Ord; jeg for min Part vidste naturligviis, at deres Hensigt var ædel og god, men min Overbeviisning sagde mig, at Maalet ikke kunde naaes paa den tilsigtede Maade, og altsaa maatte Ingen tage mig ilde op, at jeg ikke underskrev Petitionen; jeg vilde ikke modarbeide den, men handle imod min Overbeviisning vilde jeg ikke«. Derimod kunde selvfølgelig Ingen indvende Noget, og de svarede derfor: »De har Ret, men De styrter hele Sagen ved at nægte Deres Underskrift«. Jeg indvendte, at min Underskrift ikke

havde stort at betyde, men hertil svarede de: »Naar De ikke skriver, vil de Andre heller ikke«. Dette havde jeg forudberegnet, og derfor gik jeg frem paa den anførte Maade.

Hvad jeg har sagt om Staal i mit forrige Brev⁶, skal ingenlunde forstaaes, som var jeg vred paa ham. Tværtimod – vi ere meget gode Venner, men jeg behandler ham ogsaa forsigtig, og man skal passe nøie paa ham, ellers gjør han dumme Streger. Jeg forbeholder mig mundtlig at skildre denne Person, og De skal see, at jeg er retfærdig.

Det glæder mig, at Pastor Bøiesen⁷ kommer til Vonsbæk. Endskjønt jeg ikke kjender ham, beder jeg Dem dog at formelde ham min venlige Hilsen. Kommer jeg til Kjbhvn., inden han reiser derfra, haaber jeg, at De vil forestille mig for ham.

Fra Hammelef vil der formodentlig indkomme en Ansøgning til Kongen om en dansk og dansksindet præst⁸.

Men jeg er nu træt og mægter ikke at føre Pennen længere. Jeg har skreven i flere Timer, og det er nu Midnat, hvorfor jeg vel maae have fortjent en Smule Roe. Lev nu vel, kjære Ven! og hils Deres gode Kone og andre gode Venner fra

Deres bestandig hengivne

L. P. Skau.

E. Skr.: Jeg har idag hørt den Spas, at Slesv[ig-]Holsteinerne have bæret mig med Titelen: »Der Weiberheld«. Aarsagen hertil skal være, at flere fornemme Sl[esvig-]Holsteineres Damer have mit Portrait hemmelig i deres Huse, og at jeg bliver overmaade vel optaget i de krasseste Tydskeres Selskaber og i de fornemste Kredse, alene, fordi Damerne ere saa naadige at forsvare min simple Person til stor Ærgrelse for vore unge Sl[esvig-]Holsteinske Vindbutler.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 Romernes anfører i kampene mod Hannibal blev på grund af sin taktik kaldt »Cunctator«, d. e. nøleren.
- 2 Kongen besøgte Rødding 1844 14/9.
- 3 Pastor Hans Vilh. Schøler viste Kongen rundt på højskolen, se i øvrigt: Skau til Ploug 1844 14/9.
- 4 Se: Koch til Flor 1844 15/9: »I Formiddags kjørte Skau, Schøler og

Hans Nissen i Fællesskab til Jylland, de to første for at opflamme With, Schytte og Andre for P. H. Lorenzens Sag, Hans Nissen for at see Leiren og Manøvre ved Horsens» (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 188). Det var planen at åbne en »nationalsubskription« til fordel for Peter Hiort Lorenzen, men With

og Schytte krævede, at denne forinden gjorde akkord med sine kreditorer, hvilket han nægtede (Da SJY vaag VI, s. 189).

5 Hans Iver Staal var kendt for sin meget selvstændige optræden.

6 Ikke fundet.

7 Carl Chr. Boisen kom 1844 til Vonsbæk efter ansættelse ved tugthuset på Christianshavn, hvorfra Marckmann

har kendt ham. I Vonsbæk arbejdede han for oprettelse af et dansk seminarium.

8 Carl Eduard Müller, f. Haderslev 1812, kom 1845 til Hammelev fra Præstø, entlediget 1850, derefter ansat i Mecklenburg, 1864-90 præst i Haderslev, efter 1868 tillige provst, død Haderslev 1897.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1844 30/10.

Kjære Ven!

Sommersted, den 30te Octbr. 1844.

Da det idag er første Gang, jeg sidder rolig ved det hjemlige Bord efter min Kjbhvnsreise¹, saa er det saare naturligt, at jeg allerførst tænker paa Dem som den Mand, der gjorde sig al mulig Umage for mig under mit Ophold i Hovedstaden, og som ved flere Leiligheder har og, som jeg haaber, fremdeles vil forsvare mig mod mine Angribere. Mange Tak for Deres beviiste Godhed!

Jeg er Dem saameget mere forbunden, eftersom jeg er overbeviist om, at Bevæggrundene til Deres Godhed imod mig ere af en ædlere og ærligere Natur end de fleste Andres, der som oftest smigre den, der er i Moden, og troe allerede at have gjort en heel Deel for den Sag, i hvis Spids jeg er stolt af at være, naar de ved at fetere mig, ved at raabe »Leve« o.s.v. dog ikke har gjort mere end smigret min Forfængelighed, hvorved de let kunne gjøre Skade, hvis jeg nemlig var af den Slags, der sætter nogen Priis paa sligt, hvis jeg med et Ord *var* forfængelig. Thi jeg kunde da let bedaares og ved Indbildskhed blive gjort udygtig til at opnaae det Maal, som jeg har sat mig, og som jeg haaber ved Guds Hjelp engang at komme til.

De, kjære Ven! De har baaret Dem anderledes ad. De har hjulpet mig med Raad og Daad, hvor og naar De har kunnet, og hvis jeg nogensinde har baaret mig anderledes ad, end De ønskede, saa har sandelig kun den omhyggeligste og gjentagne Overveielse bragt mig dertil. Thi jeg skjelner meget skarpt mellem mine forskjellige Venner og Raadgivere, der kunne henføres til 2 Slags: dem, som giver Raad for at gjøre deres egne Planer og Ideer gjeldende, og dem, som blot ville gavne Sagen og allene af Godhed for min Person kommer mig til Hjælp med Raad og Daad. Til det sidste Slags hører De,

Høistærede! og vær overbeviist om, at jeg veed at vurdere Dem, som De fortjener.

Ligeledes er jeg Deres gode Kone megen Tak skyldig, thi hun har med en Velvillie og Godhed modtaget mig, som er af en ganske anden Beskaffenhed end den kolde, fornemme Høflighed, man sædvanlig bliver opvartet med. Jeg holder derfor overordentlig meget af hende, og hun kunde ikke staae høiere anskreven i mit Indre, om hun saa var min kjødelige Søster. Jeg vil derfor sende hende nogle Linier. –

Da jeg kom til Roeskilde, vare de Deputerede allerede i Stænder-salen, hvorfor jeg forblev paa »Postgaarden«, indtil den gamle Etatsr[aad] og Rector Bloch² kom for at besøge mig og invitere mig til sit Huus. Jeg fulgte med ham og besøgte tillige Provst Gad³. Om Eftermiddagen spiste jeg ved Table d'hote med en stor Mængde Deputerede i Gjæstgivergaarden »Printsen«, hvorefter jeg besøgte Bang, Knuth, Clausen, Drevsen, Lehmann, Ahlefeldt-Laurvig, Plesner, og mange andre Steder var jeg, men traf ikke de Herrer hjemme, hvorfor jeg afgav Visitkort. Om Aftenen traf jeg paa mange igjen, da Lehmann havde arrangeret Aftensmad. Jeg talte naturligviis meget alvorligt med Alle, og jeg troer dog, at jeg idetmindste hos Mange gjorde Lykke.

Bang⁴ har ikke den mindste Smule af Nationalfølelse, men kan derimod meget godt begribe Statens materielle Tarv og lovede tillige at passe paa med den Ussingske Proposition om Statseenheden⁵ o.s.v. Navnlig kunde han nok indsee det Gavnlige i at skjelne skarpt mellem Slesvigs og Holsteens forskjellige Forbindelse med Kongeriget. Tiden skal nu vise, hvad mit Besøg har frugtet. I al Fald lod det til, at det tilfredsstillede hans Forfængelighed.

Tutein⁶ behager mig ikke. Han er en ivrig Aristokrat, og i hans Ansigt ligger noget Listigt og Lumskt forenet med indre Stolthed og Selvklogskab. Imidlertid er der ogsaa meget Godt ved ham.

Grev Knuth⁷ holder jeg meest af blandt Alle. Han har et nobelt Ansigt, og hans Yttringer svarer til hans skjønne Person. Af denne unge Mand vil der i sin Tid sikkert blive noget Stort.

Plesner⁸ ynder jeg ogsaa særdeles godt. Han er en troe Ven i den nationale Sag.

Noget Stort maae vi imidlertid ikke vente af Roeskilde Stænder. Dertil er S sammensætningen for broget.

Fra »Klubben« ledsagedes jeg til »Postgaarden« af en Mængde Deputerede, samt en stor Deel Borgere af Byen, og ved Afreisen bragtes mig et »Længe leve«. Min Sidekammerat i Deligencen var en Kapitain Fischer af Søetaten, en ægte, jovialsk Søgut, der har prøvet Meget. Han talte med Begeistring om Deres for tidlig afdøde Svoger Hansen, der efter hans Sigende var en af Etatens meest dannede og bedste Mænd. Jeg har aldrig haft mere Morskab i Deligencen som med og af denne virkelige Sømand, der med et muntert Lune syntes at forene Godmodighed og Ærlighed, hvilket er vore Søgutters skjønneste Side.

Ved min Ankomst til Haderslev tog jeg strax Extrapost til Hammelef, hvor man med Længsel ventede mig, da Herredsfoged Kier i min Fraværelse havde anklaget Bonden Hans Schau⁹ for den imod ham skrevne Afhandling under Overskrift »Gjenmæle« i »Dannevirke« angaaende Scenen i Hammelef Kirke ved Kongens Nær-værelse sammesteds. Jeg maatte altsaa Søndag d. 27de skrive et Exe[m]ptionsskrift, med hvilket Bonden skulde reise til Flensborg til Advokat Blaunfeldt for ved hans Hjelp at møde Herredsfogden med Kraft.

I Mandags maatte jeg til Haderslev og give Møde i Tiendekomiteen¹⁰. Da Embedsmændene havde brugt dem godt under min Fraværelse, som jeg nok anede, saa var det paa høie Tid, at jeg kom hjem. I denne Tiendekomitee ere mange Sl[esvig-]Holsteinere, og jeg brugte derfor min gamle Taktik at tie, indtil man forlangte min Hjelp. Dette skete da ogsaa, da jeg er temmelig enig i denne Sag med omtalte Parti, og jeg blev navnlig opfordret af Petersen fra Dalbye til at tage Ordet for, som han sagde, at bringe Orden og Enighed tilveie. En 10 a 12 Sl[esvig-]Holsteinere havde allerede talt, men var ikke istand til at bringe Forsamlingen til en Beslutning. Endelig brød jeg min lange Taushed og forlangte Ordet. Jeg reassumerede nu og talte saa heldigt, at Forsamlingen *eenstemmig* antog de af mig gjorte Forslag. Jeg talte med stor Beskedenhed, men tillige med stor Bestemthed og vandt stormende Bifald. Sl[esvig-]Holsteinerne kom hen til mig i den Krog, hvor jeg taus og beskeden atter havde sat mig, og erklærede, at jeg var deres Overmand, og at de neppe troede, at der kunde bringes nogen Beslutning tilveie blandt Bønderne, naar jeg ikke var tilstede. Var dette ikke en glædelig Triumph?

Igaar var jeg i Rødding og hørte, at 16 Elever allerede vare an-

tagne, og at det var muligt, der endnu kom flere. Det gaaer ganske godt, naar vi blot kan holde Ballance i Pengesager. De glemmer vel ikke at tale med Grev Petersdorf¹¹? Husk i det Hele paa at opmun- tre en og anden Riigmand, som De hændelsesviis kunde træffe paa, til at give Bidrag til Høiskolen, som for Øieblikket er det Vigtigste, som Penge kan gives til. Men Papiret siger Stop, og jeg maae derfor slutte.

Lev bestandigt vel, kjære Ven! og glem ikke den, som er stolt af at turde kalde sig

Deres sande Ven

L. P. Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 Skau skulde bl. a. forsøge at skaffe penge til Peter Hiort Lorenzen. Koch til Ploug 1844 27/10: »Det seer galt ud i P. H. Lorenzens Huus, siden Laur. Skau kom tilbage igaar Aftes med den nedslaaende Efterretning, at der umulig kan ventes nogen Hjælp i Anledning af Førstnævntes betrængte Affære« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 199).
Skau til Flor 1844 31/10: »Det er da en reent forbandet Historie med Lorenzen. Da jeg kom hjem uden at give mindste Haab om Pengehjælp, blev han gnaven, og baade han og Konen ankede paa *Dem* og paa mig. Jeg blev naturligviis vred, men Koch holdt med ham, og de vare begge enige i, at *De*, Hr. Professor, vilde *bruge os*, og naar vi ikke længere vare istand til at fyldestgjøre Deres Planer, saa lod *De os* uden videre dumpe« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 202).
- 2 S. N. J. Bloch, 1772-1862, rektor i Roskilde 1815-51.
- 3 C. Pram Gad var 1839-46 andenpræst ved Roskilde domkirke. På Langeland havde han tidl. været provst.
- 4 P. G. Bang fjernede sig i disse år ret langt fra de liberale og afviste i Roskilde Stænderforsamling alle forsøg på indblanding i slesvigske og holstenske anliggender.
- 5 Algreen-Ussings forslag til »betryggelse af statsenheden«, der stor set blev tilgodeset ved det Åbne Brev af 1846 8/7.
- 6 Peter Adolph Tutein ønskede en forfatning med et stærkt Overhus af jordegodsbesiddere.
- 7 Frederik Marcus Knuth, ejer af Knuthenborg på Lolland, var liberal af indstilling. Han blev udenrigsminister i Martsministeriet i 1848.
- 8 Ulrich Adolph Plesner, provst i Humble på Langeland, var svigerfar til Johan Wegener.
- 9 Hans Skau i Styding (ikke i slægt med Laurids Skau).
- 10 Tiendekomiteen var oprindeligt blevet foreslået nedsat af den Slesvigske Forening. Den havde medlemmer fra alle sogne i Haderslev provsti; deriblandt også Andreas Petersen, Dalbygård.
- 11 Grev Petersdorff var ganske ung og har sikkert været en beundrer af Laurids Skau.

Sommersted, d. 22de Novbr. 1844.

Kjere Ven!

Naar De modtager dette Brev, har De maaskee allerede af Ploug hørt, at jeg agter at reise herfra til Kjbhvn. næste Onsdag den 27de, saa at jeg altsaa kan indtræffe til Hovedstaden med den Deligence, som kommer sammesteds Torsdag Formiddag den 28de¹.

Den *offentlige* Grund for min Reise er at tale med Kongen og Til- lisch, den *hemmelige* Grund er at komme paa Spor efter et frygte- ligt Forræderie. De vil formodentlig spørge: Hvem er da Forræde- ren? Jeg svarer: Den fuldkomneste *moralske* Vished siger os, at det er – Koch!! Ja, det er Redaktøren af Dannevirke!!! Flor er her og er rasende forbittret. Jeg har afsløret Krabaten, og De skal af min Mund høre Historien. Imidlertid maae De være *ganske taus* og til intet Menneske omtale, hvad jeg har berettet Dem. Maaskee er han ikke endnu tabt, og naar jeg fælder en saa streng Dom, er jeg altid mistænkelig mod mig selv, da den Mulighed lader sig tænke, at man kunde gjøre Uret. Lorenzen er, sig selv ubevidst, Deeltager, og Kochs Egen nytte er Drivfjedren. Jeg skriver disse Linier for at bede Dem være forsigtig og ikke indlade Dem for dybt i Kochs Planer, thi formaaer denne Ræv at bedrage sine troeste Venner, at føre Flor bag Lyset, saa lader det sig tænke, at han ogsaa kan bedrage Dem. Min Mistanke til Koch og nøie Bekjendtskab med hans Karakter saa- velsom hans Kones Pengegridskhed har ledet mig paa Spor, og mit temmelig skarpe Syn, samt udbredte Forbindelser har bragt os til Vished².

Vil De nu lægge Mærke til, *hvilke Personer* Koch taler med, og hvilke Regjeringsmænd han søger Audients hos. Fremdeles, om han drager til Roeskilde, og om han ikke der indlader sig med *Ussing, Bang og Øhrsted*³, eller overhoved, *hvilke Mænd* han der holder sig til. Troe ikke, at man kan stole paa Koch, fordi han *synes* at holde sig til de *Liberale* eller overhoved til vore Venner. I Roeskilde skal han ingen Skade gjøre, thi jeg har i en Skrivelse til [H. N.] Clausen, som er indrettet saaledes, at den kan læses i Stænderforsamlingen uden dog at prostituere Koch, draget tilbørlig Omsorg herfor, lige- som ogsaa Prof. Flor har taget tilbørlige Forholdsregler. Derimod er det nok muligt, at han i Pengesager kan narre een eller anden ær- lig Mand, men dette faaer at gaae.

Brænd nu dette Brev, naar det er læst, og siig ikke Koch et Ord, og hvis han ikke veed, at jeg kommer, saa skal han heller ikke vide det. Derimod kunde det maaskee være godt, at De lod Dem forlyde med til Ploug, at vi vare *mistænkelige* med Hensyn til Koch, og De altsaa *strax*, naar De har Brevet læst, gaar til »Fædrelandets« Contoir for at iagttage det Fornødne, da jeg ikke faaer Tid til at skrive til Ploug.

Med Høiskolen gaar det ypperligt. Dog herom mere mundtlig. Hils Deres gode Kone!

Deres trofaste

RA. Marckmanns arkiv; trykt: *Da Sjy vaag VI*, s. 225—226.

L. P. Skau.

1 Koch var rejst til Kbh. i Peter Hiort Lorenzens anliggende. »Naar De kommer til Kjbhvn., er det nok bedst, at De først gaar til Marckmann og tager ham med til »Fædrelandets« Contoir for der at lægge en Operationsplan. Alle uden Undtagelse maae blive i den Mening, at jeg vil publicere mine Breve, hvis man lader mig falde«, hedder det i Peter Hiort Lorenzens instruks til Peter Chr. Koch. Altimens fandt der et opgør sted mellem Flor og Skau på den ene side og Lorenzen på den anden, herom Peter Hiort Lorenzen til Koch 1844 19/11: »Kl. 2 traf jeg Professorens og L. Skau paa Generalforsamlingen. Vi vare meget høflige mod hinanden, men da Forhandlingerne vare tilende, fulgte de med mig hjem, og nu brød Stormen løs i mit Contoir. L. Skau var reent rasende, jeg forblev rolig, men Prof. kunde neppe holde Contenance. Omsider kom det til en Slags Vaabenstilstand ... Kl. 7 igaar Aftes drog Prof. [Flor] med L. Skau til Sommersted ... Før end han forlod Byen, skrev L. Skau et efter hans Forsikkring dundrende Brev til Ploug, hvori han har forklaget Dem. Det vil altsaa gan-

ske sikker gaee forfærdelig løs paa Dem fra denne Kant. Jeg troer at kunne øine, hvad der gjør den Gamle og den Unge saa desperat gal. De have nemlig tumlet omkring med de Liberale i Roeskilde og skjældt dem ud at lade dem narre af Ussing« (KB. NKS 1763; trykt: *Da Sjy vaag VI*, s. 221). Se i øvrigt: Skau til Ploug 1844 18/11.

2 Peter Hiort Lorenzen til Peter Chr. Koch 1844 26/11: »Skau, der vil reise næstkommende Onsdag Morgen, har iøvrigt ikke godt isinde hverken med Dem eller med mig. Der er indkommet et Brev fra ham til Marckmann paa mit Contoir — i Onsdags afgik der eet til Konen [fru Marckmann], formodentlig et Slags Kærlighedsbrev, og eet til Clausen —, som skal afsendes iaften. Ved at kigge i dette Brev har jeg opdaget et Par Sætninger, hvoraf sees, at han sværter Dem og siger, at Marckmann ikke maae troe Dem. Ogsaa om mig staaer der noget Ondt, men jeg kan ikke blive rigtig klog paa, hvad det er ...

Jeg er overbeviist om, at Flor og Skau ikke ønske, at jeg frelses, den Første for mit stive Sinds Skyld og

den Sidste, fordi han er nærvæd at gaae fra Forstanden af Forfængelighed . . .

Saavidt gaaer altsaa denne Bondenkøn L. Skaus Nederdrægtigheder, thi det er kun ham allene, der opirrer de Andre imod os . . . Jeg har ikke været istand til at forhindre hans Reise, da han, som jeg allerede har meldt Dem, lumskeligen ved H. Nissens Hjælp og med Flors Samtykke fik endeel Bønder til at give ham hver 2 Spec. til Reisepenge, førend jeg end-

nu havde en Anelse derom og først efter, at han forrige Mandag med Flor havde forladt Byen, fik jeg det sildig om Aftenen at vide af Staal. Skau og Flor have vist Bihensigter med denne Reise. Skam for dem, at det neppe kan tvivles om, at Skau skal skade Dem og mig i Kjbhvn.« (KB. NKS 1763; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 231 f.).

3 Anders Sandøe Ørsted betragtedes i 1840'rne som det gamle styres repræsentant.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN [1844 22/11–2/12].

Høiærværdige Pastor!

Velbestalter Mester i Snusekunsten!

Pr. Pr.

Saasom og eftersom jeg er meget bange for enhver Høiærværdigs uhyggelige Lune og ofte lider af en dødelig Angst for slige Folks vældige Vrede, saa er det saare naturligt, at jeg som forstandig Mand spekulerer paa Midler til at afvæbne samme. Da jeg nu har hørt, at Snuustobak besidder den fortrinlige Egenskab at kunne formilde, ja sommetider endog fordrive Vrede og under alle Omstændigheder ondt Lune, saa har jeg efter omhyggelig Overveielse og af besynderlig Egennytte fattet den ypperlige Beslutning at købe medfølgende Daase, med hvis Indhold jeg haaber at udrette store Ting, idet jeg herved tilstiller Dem samme til Foræring. For det Første har Daasen den Egenskab, at Tobakken altid holder sig i god Tilstand i samme, og for det Andet har den den vigtige Egenskab, at den er billig, hvilket er herligt paa Pungens Vegne.

Jeg venter mig nu store Ting: 1. Skulde »Fædrelandets« Communisme¹ gjøre Deres Gemyt daarlig, da tag en Priis, og det vil vist hjælpe. 2. Skulde de forskrækkelige hidsige Slesvigere engang imellem gjøre dumme Streger og derved forurolige Dem, da tag en Priis, og De vil vist blive tilbøielig til at tilgive. 3. Skulde den Slesvigske Forenings Sekretær² i sin store Viisdom bilde sig ind at kunne dømme Folk efter det Indtryk, som Ansigtet m.m. gjør og derved stundom blive noget streng, da tag en Priis, og De vil vist see igjennem Fingre med hans Svaghed. 4. Skulde den høiædle Frue stundom falde

paa at bebreide Dem Deres altfor store Noblesse mod Andre til Skade for Dem selv og dermed forurolige Deres stolte Sind, da tag en Priis, og De vil snart indsee, at hun er den bedste Kone af Verden. 5. Skulde De endelig engang glemme Bonden fra Som[mer]-st[ed]², da husk paa, naar De tager en Priis, at det er ham, som har givet Dem Recepten paa Snusens fortrinlige Egenskaber, og jeg er sikker paa, at De da atter erindrer

Deres

RA. Marckmanns arkiv.

L. P. Skau.

- 1 »Fædrelandet« var ofte for radikalt for den moderate Marckmann.
- 2 Laurids Skau blev 1843 12/6 sekretær for den Slesvigske Forening og flyttede 1845 1/5 fra Sommersted til Hovst. Nøjere kan dette brev sådant

set ikke dateres, men da tonen i brevet forudsætter et nøjere bekendtskab mellem brevskriver og adressat, er brevet anbragt efter 1844 22/11, da Skau opfordrede Marckmann til at holde øje med Peter Chr. Koch.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN [1844] 2/12.

Min kjære Ven!

Mandag, den 2den Decbr.

Med Overbringeren heraf sender jeg Dem en Trøster, som er vel skikket til at fordrive de Griller, som speculative Grublerier i de slesvigske Anliggender¹ kunne fremkalde. Naar De kommer i slet Lune, saa gjør som jeg: Tænd Piben og lad Grillerne gaae i Luften i Røg og Damp, og kan De ved at ryge af medfølgende Pibe engang imellem skjænke mig en venlig Plads i Deres Erindring, da vil jeg derfor være Dem meget taknemmelig.

Deres sande Ven

RA. Marckmanns arkiv.

L. P. Skau.

- 1 Der hentydes muligvis til Marckmanns mæglende virksomhed i striden mellem Peter Chr. Koch og Peter Hiort Lorenzen på den ene side og Chr. Flor og Laurids Skau på den anden fløj. Marckmann søgte at mildne modsætningerne, jvf. Koch til

Marckmann 1845 29/1: »Ifølge Deres gode Formaninger have Skau og jeg sluttet os nøiere og venskabeligere sammen, skjøndt der vel igrunnen aldrig har været Tvist imellem os« (RA. Marckmanns arkiv).

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1844 14/12.

Kjære Marckmann!

Sommersted, den 14de Decbr. 1844.

Mange Tak for beviist Godhed og Understøttelse under mit sidste Ophold i Kjbhvn.

Jeg skal nu fortælle Dem Eet og Andet, som muligen kan more Dem og vil da begynde med Hjemreisen i Deligencen. Jeg havde Plads ved Siden af vor »behagelige« Ven Koch, og Tilfældet førte det med sig, at vi hele Veien havde saa een, saa en anden Tydsker ved Siden af os, hvilket gav Anledning til megen Morskab for mig. Vi havde paa de forskjellige Stationer 5 af hiint Slags Rejsfæller, og Koch ragede strax i Klammerie med enhver af dem, der mere end eengang vilde have udartet til formeligt Slagsmaal, hvis min kraftige Arm ikke havde været Mægler. Det forunderligste og for mig piinligste ved disse Historier var, at Koch efter min Overbeviisning hver Gang havde Uret, da han paastod, at Tydskerne aldeles intet Stort og Godt havde præsteret, og intet Stort og Godt eiede. Dette fandt Tydskerne naturligviis at være en uforskammet Paastand, og selv om de stundom efter mit Skjøn stillede deres Meninger om Tydsklands Storhed temmelig høit, saa maae man paa den anden Side indrømme, at de har samme Ret til at være nationalstolte som vi, især dem, vi reiste sammen med, da de netop havde hjemme i Hjertet af Tydskland. Det var imidlertid ret interessant at høre paa, og jeg fordrev paa denne Maade Tiden, saagodt jeg kunde.

Dagen efter min Hjemkomst gik jeg til Amtmanden¹, som i Førstningen modtog mig meget fremmed. Jeg forelagde ham nu en Subscriptionsplan og bad ham tegne sig for et Bidrag til Høiskolen. Herpaa svarede han mig temmelig stolt og spadserede frem og tilbage paa Gulvet, ret som om han ikke ændsede mig. Jeg paatog mig nu en temmelig uforskammet Mine, spadserende ligeledes frem og tilbage, idelig snakkende om den gode Stemning, jeg havde funden i Kjbhvn., og lod ham derhos vide, at Kongen havde lovet mig et fuldstændigt Gymnastikapparat til Høiskolen. Dette gjorde ham blød om Hjertet, og jo længere jeg snakkede løs, jo mere forlegen blev han, og da jeg lod, som jeg var ganske ligegyldig, enten han tegnede sig for Noget eller ikke, saa blev han derved end mere betuttet og spurgte mig til Slutning, hvormeget jeg syntes, han skulde tegne. Jeg svarede naturligviis, at dette vilde jeg overlade til hans egen gode Villie, og endelig bleve vi enige om, at han den Dag slet ikke skulde tegne sig for noget, da han forlangte adskillige Oplysninger angaaende [Høiskolen]. Han medgav mig nu et Brev til Provst Madsen i Hygum², som han var artig nok til at læse for mig, inden han forseglede det.

Dagen efter reed jeg til Rødding, og [Johan] Wegener fulgte nu med mig til Provsten, der ganske og aldeles er paa vor Side. Amtmanden har under min Fraværelse allerede eengang prøvet paa at gjøre Knuder ved Høiskolen, men Provsten viste ham energisk tilrette og protesterede imod Alt, hvad der foretages, saalænge jeg ikke var paa Pladsen. (Provsten har nemlig en uindskrænket Tiltroe til mig).

Da jeg nu kom, turde Amtmanden ikke vove at gjøre det mindste Vrøvl, da det Lidet, han begyndte med, strax af mig modtages og tilbagevises med en saadan Bestemthed, at han nok skal være rolig for det Første. Paa Mandag skal han for Touren igjen, og jeg skal da nok pine ham saaledes, at han skal gaae den Vei, jeg vil have ham. Han spurgte efter, hvordan den nye Kabinetssekretær³ var, og da jeg svarede, at det var en flink Mand, og at vi sikkert havde Grund til at være meget veltilfreds med ham, saae han lige ned i Jorden og sagde: »Ja, det var han vist«. Han blev derved som lynslagen, og jeg saa paa ham med en Blanding af Medynk og Foragt. Jeg vilde give Meget til, at De kunde have [seet dette] med en stor Portion Amtmandsstolthed belemrede Menneske, hvor elendig han teede sig, og hvor ussel en Figur han spillede, da jeg lod ham føle hele Vægten af min Kraft.

Med Høiskolen gaaer det fortræffeligt. Wegener vilde ikke bytte sin nærværende Stilling, selv om man bød ham et Kald paa 1000 Daler, og Eleverne hænge ved ham med største Tillid. Wegener har allerede lavet flere Afhandlinger til »Ribe Avis«, som netop, fordi de ere velskrevne, have bragt Koch mægtig i Uroe, saa at han har bedet mig om at stille Wegener tilfreds⁴.

Under min Nærværelse i Kjbhvn. har [Peter Hiort] Lorenzen skreven flere Breve til Wegener⁵, hvori han ikke utydelig har ladet sig mærke med, at vi Alle havde forladt ham, at navnlig Flor og jeg lode ham falde, og at Koch var den Eneste, han kunde stole paa. Heldigviis havde en Mand fra Kjbhvn. netop i denne Tid skreven til W[egener], at hvis jeg ikke var kommen Koch til Hjælp, vilde Lorenzen ikke have faaet det Mindste. Dette Brev brugte W[egener] nu til at slaae L[orenzen] af Marken, hvilket dog ogsaa tildeels lykkedes. Men ogsaa her har Koch sværtet mig, idet han fra Kjbhvn. har skreven til L[orenzen], at jeg ingen Umage havde gjort mig forrige Gang for at skaffe ham Hjælp. Imidlertid har Koch nu lært, at han

ikke kan undvære mig, og han er allerede bleven høfligere. Jeg lader mig naturligviis ikke mærke med det Mindste, da jeg for Intet i Verden vil have Uenighed med vor Sags Venner, thi vi kan altid have nok at gjøre med vore Fjender.

Stemningen herovre er langt fra at være mat eller mismodig – tvertimod, man længes efter atter at kunne spille op for Slesv[ig-]Holsteinerne, og til Trods for alle Forfølgelser og Chicaner hæves Modet og vindes i Fasthed og Styrke, ligesom Beboerne komme mere og mere til sand og virkelig Erkjendelse af deres nationale Tilværelse.

Hils nu alle Venner fra mig og glem isærdeleshed ikke Kandidat Allen⁶, som jeg holder saameget af. Vil De ønske ham paa mine Vegne god Lykke til hans Disputats. Maaskee skriver jeg ham nogle Linier, inden han reiser.

Hvad siger lille Godske? Kan han huske mig?

Lev nu lykkelig, kjære Ven, og naar De i en ledig Time ikke har andet at tænke paa, saa kald ham i Erindring, som er og bliver

Deres trofaste Ven

L. P. Skau.

Jeg har skreven til Deres Kone, men ikke et Ord om, hvad der staaer i dette Brev. Da det dog mulig kunde interessere hende at høre Noget deraf, saa turde jeg vel bede Dem læse det for Hende.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Om amtmand Fr. Johannsens forhold til højskolen, se: Flor til J. Wegener 1844 21/12: »Jeg . . . erklærede i min Samtale med Amtmanden ganske decideret, at Forstanderen for Høiskolen ingen andre Foresatte havde end hele Direktionen eller foreløbig dennes Formand . . . Iøvrigt talte jeg med ham en heel Time. Han er overordentlig ringe og ubetydelig, ringere endog, end jeg havde troet, men han var maaskee baade forknyt og ærgerlig. Ellers i alt Venskab, kun at jeg temmelig bestemt lod ham forstaae, at han Intet havde med os at skaffe undtagen at undersøge, hvis han er-

farede eller formodede noget Uovligt. Jeg fraraader Dem paa det bestemteste at læse over O'Connel eller Peel, ja selv over de svenske Konger, thi der er intet Spørgsmaal om, at Amtmanden eller de, som lede ham, anstrenge sig for at fange os og navnlig Dem, saa meget mere som Deres Tiltrædelsestale har gjort Dem mistænkelig i deres og selv i Kongens Øine« (Da SJy vaag VIII, s. 28 f.).

2 Hans Henrik Matzen gik positivt ind for den danske bevægelse i 1840'rne og førte som provst tilsyn med Røding højskole.

- 3 Fr. F. Tillisch blev kabinetssekretær efter broderen, Chr. Ludvig Tillisch's død i 1844.
- 4 Kort efter sin ankomst til Rødding kom Wegener i strid med Peter Chr. Koch. Wegener til Peter Hiort Lorenzen 1844 23/11: »Koch forstaaer jeg mig ei paa i den senere Tid. Han gjør mig det umuligt at skrive mere i »Dannevirke«, hvor gjerne jeg vilde, ved hans schleswig-holsteinske Ideer og Forsvar for det [Algreen-]Ussingske Forslag, som, dersom det realiseredes, vilde blive Slesvigs Undergang i national Henseende. Han og jeg har mundtlig afhandlet Sagen. Jeg har skrevet ham meget til om samme Sag og modificeret mig i Meget efter ham, for at jeg kunde af og til give et lidet Bidrag til hans Blad, men nei, han vil ikke! I hans næstsidste Svar gik han endogsaa saa vidt, at han paastod, at Administrationen i Slesvig var fortræffelig og maatte ei røres« (Da S Jy vaag VI, s. 226).
- 5 Brevene i Wegeners familiearkiv er utilgængelige, og det kan derfor ikke fastslås, om de pågældende breve endnu eksisterer, men ud over ovenstående citat fra Wegeners svarbrev af 1844 23/11 findes endnu et brev fra Wegener fra disse dage, nemlig fra 1844 26/11, hvori det bl. a. hedder: »Flor har under sit Ophold i Kjbhvn. gjort Alt for Dem, som han ei selv, men mine Venner har sagt mig. L. Skau har efter en Skrivelse, jeg fik derom forrige Postdag henvendt sig til ganske ubekjendte Folk for Dem, og den Mistanke, som De efter Kochs Sigende til mig nærer imod ham, er ugrundet. Jeg har netop skrevet herom for at faae at vide, om Skau virkelig ei skulde have gjort sig Umage« (Da S Jy vaag VI, s. 235).
- 6 Laurids Skau indledede 1844 21/12 sin brevveksling med C. F. Allen, hvem han havde lært at kende i Marckmanns hjem.

Laurids Skau til J. W. Marckmann 1844 24/12.

Sommersted, den 24de Decbr.

Kjære Marckmann!

Indlagte Brev¹ bedes De at besørge. Jeg sender det gennem Dem, for at Postkontorerne ikke skal blive klog paa min Korrespondance.

Det angaaer meest den Forsamling, vi holdt igaar i Anledning af Tiendesagen². Advokat Blaunfeld fra Flensborg havde Hans Nissen kaldt hid for paa Hammelef Sogns Vegne at tage Deel i Debatterne. Det var en af de interessanteste Forsamlinger, jeg nogensinde har taget Deel i. Vi maalte rigtig hinandens Kræfter, og hvad det Behageligste for mig var, at jeg vandt den meest glimrende Seier. Men for at faae Bugt med Petersen fra Dalbye og nogle af Kiers Venner maatte jeg da ogsaa tale uafbrudt i 2½ Time, i hvilken Tid jeg paa det klareste gennemgik Alt, hvad der i denne Sag var foregaaet siden 1820, og beviste tydelig min Menings Rigtighed i denne Sag. Resultatet blev, at Alle erklærede sig enig med mig, og at der

istedetfor Proces skulde suppliceres til Kongen. Min Autoritet er ved denne Sag stegen umaadelig selv hos de Tydsksindede. Jeg har tillige fortalt Tillisch flere Kassedefekter. Endelig har jeg alvorlig mindet ham om at løsgive den Slesv[igske] Forening.

Brevet til Allen³ har De vel besørget? Jeg reiser inat hemmelig til Frederizia, hvor jeg skriftlig er anmodet om at komme af Chefen for Generalstaben⁴. Dog, denne Efterretning er kun for *Dem* og *Deres Kone*. Intet Menneske veed, hvor jeg reiser hen undtagen min Kone. Gud veed, hvad jeg der skal. Et stort Bal giver Borgerne til Ære for Kronprindsen⁵ imorgen Aften, hvor jeg ogsaa er indbudt, men jeg tager sandsynlig ingen Deel deri. Jeg haaber at faae Kronprindsen til at love et Bidrag til Høiskolen.

En glædelig Fest! et velsignelsesrigt Nytaar! Lever Alle vel!

Deres

L. P. Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Ikke fundet. Åbenbart et brev til F. F. Tillisch, jf. Skau til Marckmann 1845 5/1.	3 Skau til Allen 1844 21/12.
2 Tiendekomitéen med to repræsentanter fra hvert af sognene i Haderslev provsti var oprindelig blevet nedsat efter forslag, fremsat på den Slesvigske Forenings generalforsamling 1844 12/6.	4 Skau mener vel chefen for hofstaben, kammerherre Oxholm.
	5 Den senere Frederik VII, der siden 1839 var guvernør over Fyn med sæde i Odense og tillig kommanderende general for Fyn og Jylland.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1845 1/1.

Sommersted, Nytaarsnat.

Her har De atter et Brev til Kabinetssekretæren [F. Tillisch]¹ af betydelig Vigtighed. Det angaaer Høiskolen, som Amtmanden gjerne vilde tilrive sig Magten over, men [han] har idag faaet en drøi Tilretteviisning fra Prof. Flor. For nu at forebygge, at Amtm[anden] ikke ved Skingrunde eller falsk Fremstilling skal bevæge Kongen til at give ham større Magt, end han allerede har, skriver jeg det indlagte Brev til Tillisch, hvori findes Afskrifter af alle Brevene, der er vexlet med Amtmanden, og en snild, men ærlig Fremstilling af hele Sagen. Jeg har tillige sagt Tillisch i Brevet, at han faaer det gennem Dem, fordi jeg veed, at Haderslev Postcontoir er sl[esvig-]holsteinsksindet i den senere Tid og altsaa vilde fortælle Alle, at jeg skrev Breve til Kabinetssekretæren, og dette skal Amtm[anden] ikke

vide. Endelig har jeg tilføjet, »at jeg gjerne ønskede, at han skulde tale med Dem engang, da jeg veed, at De er taus som Graven, og at jeg anseer Dem for en af de ærligste og solideste Mænd i Kjbhvn.« Jeg maae nu henstille til Deres egen gode Takt, hvorvidt De synes det rigtigt at gjøre Deres Opvartning for denne Mand. Veien har jeg banet for Dem.

Allerede af Overskriften »Nytaarsnat« vil De kunne slutte Dem til, at der er Mørke trindt omkring mig. Ja, det er en høitidelig Time! Medens de unge Mennesker rundt om i alle Byer fyrer Skud paa Skud og glæder sig med saaledes at indvie det nye Aar og paa denne Maade at forlade det Gamle, medens mine Lige nu ligge luunt paa Øret og strækker deres magelige Lemmer eller vederqvæger sig med oplivende Søvn, sidder jeg her ved mit Skrivebord, udmattet og træt af 18 Timers Anstrengelse uden, at min Sindsbeskaffenhed er saaledes, at jeg kan vente en styrkende Søvn, og dog er Kl. allerede slaaet sit første Slag i det nye Aar! Grublende sidder jeg her og grunder paa den hellige Kamp, som forestaaer i det nye Aar til Fædrelandets Frelse, og hvo veed, om vi om et Aar ere komne et Skridt af Ste-det!

Seer jeg tilbage paa det svundne Aar, da seer jeg igrunden ikke, at vi har Grund til Klage, thi vi ere komne langt frem, og jeg troer, at, hvis det saaledes vil blive ved, saa vil Vorherre endnu bevare os fra Udsløttelsens Dom! Men jeg føler ogsaa, at Kampen bestandig bliver haardere, bestandig hviler en tungere Byrde paa mine Skuldre. Tiendesagen overlader man mig at udkæmpe efter, at man først har fordærvet den. Den Sl[esvigiske] Forening overlader man mig at skaffe løs efter, at man imod min Villie næsten har gjort det umuligt. At Høiskolen er i Gang, er tildeels mit Værk, og nu overlader man den i mine Hænder for at vedligeholde dens Existents og lader mig sørge for at skaffe Penge og alt Andet. Det overlades mig at forebygge Sl[esvig-]Holsteinernes *virkelige* Indtrængen og ved anstrengende Reiser at ødelægge deres Virksomhed². Man lader det være min Sag at underhandle med Regjeringen, min Sag at varme Folket o.s.v. Og hvad skal vel give mig Styrke til at bære en saadan Byrde? Jeg svarer: Den indvortes Bevidsthed, at det er min Pligt, og at Gud har givet mig Kræfter – ikke til at begraves i Magelighed, men til at virke med i Livet, – ikke til at sørge for mit eget »Jeg«, men til at gavne mit Fædreland!

See, kjære Ven! i denne Tanke ligger der en mægtig Opfordring til Virksomhed, og jeg føler nu mere end nogensinde før, at jeg staaer under en høiere Magts Ledelse, og at jeg som et Redskab i Guds Haand skal bidrage ikke alene min Skjærv til Fædrelandets Frelse, men maaskee endog blive Hovedpersonen i et stort Drama. Men det være nu, som det vil: Jeg synes virkelig i denne højtidelige Time, at en Røst fra Aande verdenen taler trøstende Ord til mig og mildner min alvorlige Stemning.

Træt og udmattet er jeg, og dertil har jeg vel Grund, naar jeg i 18 samfulde Timer har ført Pennen og spekuleret meget. Men da jeg ikke endnu kan vente at sove, saa lad mig da søge min bedste og jeg tør sige min eneste *sande* Vederqvægelse ved at skrive til Dem, som maaskee dog har haft en Tanke tilovers for mig, naar andre have glemt mig. Lad mig føre Ordet paa Papiret, det første Ord i det nye Aar, der strømmer fra Hjertet og derfor ogsaa vil søge Hjertet, lad mig give Dem og Deres gode Kone i Tanken et venligt Haandtryk, og lad mig i Deres lille Kreds søge den Trøst og Lise, som jeg herovre i mit voldsomt bevægede Liv saa ofte maae savne!

Jeg glæder mig nu saa at sige slet ikke over det, som andre Mennesker finde Fornøielse i. Uagtet Smiger dufter mig imøde fra alle Sider, saa er dette dog ikke istand til at forandre eller indvirke noget paa mig. Det høieste, jeg deraf profiterer, er, at Smiger maaskee hæver Modet og ansporer til nye Anstrengelser. Forresten kan Smiger ikke mere blænde mit Øie, ikke mere skaffe mig Glæde. *Mit* Hjerte skal tilfredsstilles paa en ganske anden Maade. Jeg glædes blot ved det, som vor fordærvede Verden ikke kjender, men som hæver mig høit op over det Jordiske, netop, fordi der virkelig er meget himmelsk i samme. Træffer jeg stundom paa et virkelig ædelt Menneske, seer og føler jeg, at Hjertet kommer mig imøde, erfarer jeg, at det er stort nok til at rumme de Følelser, der bevæge mit eget, er det varm for mig, som jeg er varm for dette, see, kjære Ven! da fremkommer min Glæde, men det er sandelig sjælden, man træffer paa saadanne Idealer, og derfor er det ogsaa naturligt, at jeg med Lidenskab hænger mig ved de Faa og klynger mig op til de Enkelte, som Forsynet har villet, jeg skulde komme i Berøring med, men som ogsaa tilstrækkelig kan hæve mig op, hvor jeg i Mangel af dem vilde synke i Støvet.

Men De er vel sagtens kjed af mine lange Betragtninger over mig

selv. Derfor tilgiv mig! Sæt Dem ind i min Stilling, og De vil kunne begribe det foran Skrevne, som de fleste Mennesker ikke ville forstaae. Læs dette Brev for Deres Kone, da jeg vel neppe faaer skreven til hende dennegang eller, hvis jeg kommer saa vidt, da vil det blot blive en Condolationsskrivelse, efterdi en god Ven har meldt mig hendes Søsters Død³.

Jeg skal nu see at opmande min hele Kraft for at fortælle Dem lidt om min Reise til Frederizia, da dette dog mulig vil interessere Dem.

Paa Juledag tæt til Aften kom jeg til Byen, og da det var saa silde, saa søgte jeg ikke Audients den Dag. Næste Dag gik jeg til Paladset og lod mig ved Kammertjeneren melde til Prindsen⁴ endnu, inden han var staaet op. Jeg ventede en Time, hvorpaa der kom Bud efter mig, men da jeg kom ind, traf jeg Kammerherre Bülov, en eenfoldig Mand, som havde Ordre paa at høre mit Ærinde, da Prindsen absolut skulde skrive Breve til Kjbhvn. Jeg vilde naturligviis ikke fortælle ham Alt, og jeg lod derfor Kammertjeneren sige Kronprindsen, at jeg blev i Byen Natten over og vilde indfinde mig Dagen efter.

Om Aftenen kom der Bud fra Palaiet, at jeg skulde strax komme derned. Jeg gik altsaa, men erfarede til min store Forbauselse, at det var Hofchefen, Kammerh[erre] Oxholm⁴, der vilde tale med mig. Det var første Gang, jeg talte med denne Mand, men min eiendommelige Aandsnærværelse kom mig godt til Hjælp, og den listige, russisksindede og i Hof-Intriguer øvede Adelsmand strandede med alt sit Vid paa min Stivhed og ligefremme Maade at sige ham Sandheder paa, der næsten bragte ham ud af Fatning.

Jeg talte med ham i en Time, og han vil formodentlig ikke længes efter atter at tale med mig, thi Dagen efter sagde han til en god Ven, der spurgte ham, hvad han syntes om mig: »Det var da en Satans Bonde at tale med. Jeg maatte samle alt mit Mod for at gaae hans ærlige Djærvhed imøde, og hans Mund staaer ham til Tjeneste i enhver Henseende, og fordi han ikke har hentet sine Paa-stande af Bøger, men udaf Livet, er han saa vanskelig at faae Bugt med«. Da min Ven spurgte videre, hvad han syntes om min Karakter, svarede han: »Jeg troer, han er ypperlig som Ven, men farlig som Fjende«. (I disse sidste Ord sagdes mig den kjæreste Kompliment).

Resultatet af denne Samtale var, at jeg fik en Mand mere paa den sorte Liste, thi jeg anseer ham for en af de farligste Mænd i Landet, saa jeg næsten troer, at jeg hellere vilde have ham bort fra Hoffet end selve den tydske Cancellipræsident⁵, thi en falsk Ven som han er langt farligere end en aaben og ligefrem Fjende. Oxholms Søster, der er Hofdame hos Kronprindsessen, er bleven ansat paa denne Post formedelst Intriguer af Moderen til Frederik af Hessen og har af Hende faaet det Hverv at passe paa, at ingen Mandsperson kommer Kronprindsen til Hjælp for at skaffe Arvinger⁶. Det er paa denne Maade ret en intrigant Familie. Oxholm har det Hverv at være Styrmand for Kronprindsen, og han gjør sine Sager saa godt, at Prindsen er et villieløst Selskab uden hans eget Vidende og Villie. For Øieblikket maa ingen af vore Folk tale med Prindsen, da han frygter for, at vi skulle sætte ham Fluor i Hovedet og gjøre ham ustyrlig paa den nu forestaaende Reise igjennem Hertugdømmerne, paa hvilken han skal logere hos Statholderen. Det lykkedes da ogsaa Oxholm at forhindre, at jeg fik en ordentlig Samtale med Prindsen, uagtet denne selv ønskede det, da jeg af hans egne Ord til en Ven veed, at han havde sendt et Bud efter mig, som Oxen formodentlig har stanget med sine Horn.

Desuagtet er jeg veltilfreds med denne Tour, thi jeg lærte baade Venner og Fjender at kjende. Lunding og Irminger ere ærlige Venner, Oxholm det Modsatte. Jeg fik ogsaa tilstrækkelig Hevn over denne Herre, thi Borgerne inviterede mig til Bal, som de gjorde til Ære for Prindsen, og hvor hans Kavallerer alle vare tilstede. Man gjorde mig hartad mere Ære end Kronprindsen. Min Skaal blev drukken ved Bordet uden videre, og ud paa Natten blev et stort Bord sat ind i Dandsesalen. Damerne stillede dem an i en Halvcirkel i den ene Ende og Herrerne i den anden. Derpaa sattes nogle Baller afbrendt rød Viin ind og saa mange Glas, at det af flere Hundreder Herrer og Damer bestaaende Selskab hver fik sit. Jeg maatte nu frem, og den smukkeste Dame traadte frem og paa en hjertelig Maade udbragte min Skaal, hvorpaa Pastor Rørdam holdt en Tale. Efter at jeg havde klinket med hver især og drukket til Oxholms store Ærgrelse, som ogsaa maatte drikke, tog jeg Ordet og holdt en temmelig lang Tale, der, hvis jeg kan dømme efter Bravoraabene, lykkedes fortræffelig. Jeg var i en alvorlig Stemning, og en hellig Begeistring gav min Tunge Liv. Efterat jeg havde takket Selskabet

i Almindelighed for beviist Ære, udviklede jeg Skaalens Betydning og beviste, at den ingenlunde kunde gjelde min Person, men den Sag, som koncentreredes i mig, og for hvis anstændige Repræsentant jeg vel kunde gjælde. Ved saaledes paa en beskeden Maade at have takket i Almindelighed henvendte jeg mig til Damerne i Særdeleshed og ikke alene takkede dem, men udviklede ogsaa, hvormeget det glædede mig, at netop *disse* havde her givet Løsenet til en Skaal for den slesvigske Sag, da jeg deri saae den sikreste Borgen for, at Interessen, den nationale Varme, ikke vilde døe, men meget mere i Fremtiden vise sig i skjønnere og ædlere Træk, thi jeg forudsatte, at de paa deres Mænd, deres Elskere, deres Brødre, deres Børn vilde udøve en gavnlig og heldbringende Indflydelse, og at de vilde bruge den Magt, som det smukke Kjønneste har havt i Besiddelse, til at opvarme og fremkalde et nationalt Liv i vort elskede Fødeland. Med Hensyn hertil udbragte jeg Damernes Skaal. Dette gjorde overordentlig Lykke, og jeg fik derved Oxholm overbeviist om, at jeg besad en Magt, som han hidtil ikke havde kjendt.

Papiret byder mig nu at standse, og De er vel ogsaa snart kjed af mit Vaas. Glem nu ikke at skrive engang til mig, thi det er ikke nok, at jeg selv kan udløse mine Følelser i en Vens Barm. Jeg maae ogsaa vide, om jeg finder Gjenklang, og jeg kan virkelig ofte have Opmuntring behov. Gid det nye Aar maae skjænke Dem mange glade Timer. Dette ønsker Ingen varmere end

Deres

RA. Marckmanns arkiv; trykt: *Da Sjø vaag VIII*, s. 38—43.

L. P. Skau.

- 1 Ikke fundet.
- 2 Fra slesvigholstenske side anerkendtes Skaus betydning for den danske agitation, således f. eks. i en omtale af den Slesvigske Forening i »Lyna« 1845 10/6: »Hvorledes den saakaldte slesvigske Forening er opstaaet ved den danske Propagandas Bestræbelser, hvorledes den, da Laurids Skau efter Sommerstedfesten var reist fra By til By for at indsætte Agenter, vandt en ikke betydelig Indflydelse paa den dansk-talende Almue, ... dette ville vi denne Gang ikke nærmere omtale«.
- 3 Der hentydes til søsteren Cathrine Olsen, forlovet med cand. jur. Feddersen.
- 4 Kronprinsen, den senere Frederik VII, siden 1839 guvernør over Fyn og tillige kommanderende general for Fyn og Jylland.
- 5 Joseph Reventlow-Criminil, 1842-46 præsident for det Slesvig-Holsten-Lauenburgske Kancelli.
- 6 Prinsesse Charlotte 1789-1864, svigermor til Christian IX, indtog i hine år en betydningsfuld stilling ved hoffet på grund af arvespørgsmålet. Overhofmarskal Oxholms søster,

Emilie Cathrine, 1799-1881, ægtede senere den svenske gesandt i København, senere i London, baron Carl

Hochschild. Se: Skau til Ploug 1844 29/12 og til Lehmann 1844 29/12.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1845 5/1.

Kjære Ven!

Som[mer]st[ed], d. 5te Jan. 1845.

Uagtet jeg endnu ikke har seet eller hørt det mindste til Dem, siden jeg sidst forlod Kjbhvn., endskjøndt jeg har skreven flere Gange og deriblandt tvende Breve, hvori der vare indlagte Breve til Tillisch, om hvis Skjæbne jeg naturligviis er nysgerrig, og uagtet der *kunde* have været Brev fra Dem, saa vil jeg dog ikke troe, at Deres Taushed skal være et Tegn for mig til at standse med vor Correspondence eller rettere sagt – med min egen forfærdelige Brevskreven, saamegetmere som det idag er Søndag, og jeg intet Bud har havt fra Haderslev siden i Torsdags, saa at der altsaa gjerne kunde ligge et Brev til mig fra min bornholmske Ven, som jeg først kan faae imorgen. Da det ny Aar allerede har været riig paa Begivenheder, saa kan jeg, uagtet jeg maaskee har overvældet Dem altfor ofte med Breve, dog ikke andet end atter meddele Dem nogle Linier, saamegetmere som jeg har meget at meddele Dem, som jeg ingen Anden kan betroe.

Paa Nytaarsdag fik jeg Brev fra Wegener¹, hvori han meddeler mig følgende Linier:

»Tak min Hjerter-Ven for alt Godt! Tak for Deres personlige Hjerter for mig, for den Kjerlighed, Tillid og Hengivenhed, som De har viist, fra vi første Gang saaes. Jeg havde troet, at vor Virken her i Forening først vilde ende med Livet – i denne Forvisning drog jeg herover og begyndte mit Arbeide, og skjøndt jeg snart lærte at indsee, at jeg ikke kunde følge Dem i *Aandens og Hjertets Ørneflugt*, saa kunde jeg dog forstaae, at jeg idetmindste hørte til dem af Deres Venner, som bedst opfattede Deres store Planer, og som havde Fædrelandskjærlighed nok til at følge Dem Skridt for Skridt. Men Forsynet har villet det anderledes. Et Par Dage før Juul fik jeg – den store Demokrat, som aldrig har bukket mig for eller søgt nogen Adelsmand – en meget smigrende Skrivelse fra Landets største og rigeste Godseierfamilie, hvori der tilbydes mig et af Landets største Præstekald!² *Saaledes er Skjæbnens bittere Ironi!* Det vil være unyttigt her at gennemgaae for Dem den Tilstand og Stemning, den

Tvivel og det Mismod, hvori jeg blev sat. Jeg blev formelig syg. Alle sige, jeg skal tage derimod. Jeg skrev strax til Flor³, da jeg vidste, at De ikke var hjemme, og han har allerede svaret mig, at det er et Vink af Forsynet, som jeg bør følge.

Kom De nu endelig til mig, bedste Ven! Kom mig til Hjælp med Deres sikke Blik og afgjør min Skjæbne! Thi *De og ingen Anden* skal afgjøre den! De og ingen Anden er den Opgave voxen at kunne forudsee det Rigtige og skarpt at skjelne det fra det Urigtige.

Kom snarest muligt og frels mig fra den piinlige Uvished!

Evig Deres

Johan Wegener«.

De kan forestille Dem, kjære Marckmann, hvorledes dette Brev rystede mig. Jeg græd som et Barn. Jeg saae klart, hvilket uerstatteligt Tab vi leed, naar W[egener] forlod os, thi han er sin Opgave *fuldkommen voxen*, og det bedste Menneske, jeg kjender i Slesvig. Men jeg saae tillige, at han kunde i sin ny Stilling være os til uendelig Nytte. Thi da han ikke vil gifte sig, men derimod kaare Slesvig og Høiskolen til sin Brud, da han fremdeles underhaanden skal være et Slags Formynder for en ung, riig, men eenfoldig Greve – Friis eller Frys til Juellinge paa Lolland – saa vidste jeg, at han med Penge og deslige kan blive os i et vanskeligt Øieblik til uberegnelig Nytte og maaskee være den, som Forsynet har bestemt til at holde Høiskolen i Virksomhed, naar vore andre Hjælpekilder ere udtørrede, og jeg besluttede derfor at gjøre et af de smerteligste Offre i mit Liv: at slippe min solideste, klogeste og bedste Ven i Slesvig og tillade ham at forlade os.

Det var saa meget mere piinlig for mig, fordi han saa ganske kaastede sig i mine Arme og overlod sin Skjæbne i mine Hænder, og da jeg den 3die Jan. besøgte ham⁴, laae vi og græd i hinandens Arme som nogle Børn. Han fordrede, at jeg skulde understøtte ham med min Kraft, da jeg, som han sagde, var hærdet ved evig Kamp og vant til at bære med Koldblodighed det, som alle Andre bukke under for. O Gud! Han vidste ikke, at jeg maaskee var endnu elendigere end han. Han betænkte ikke, at netop den Vane stedse at gaae Fjenden, selv allene, imøde, gjorde det saameget smerteligere at miste en Ven, der havde staaet ærligst ved min Side af Alle i den korte Tid, han havde været her. Han huskede ikke, at Krigeren, som aldrig

har tabt Modet, selv i den haardeste Kamp og idelig har døiet og idelig maae døie Forhaanelser og haarde Angreb af en fanatisk, overmægtig Fjende, netop er meest lidenskabelig i Venskab, fordi han i Nøden lærer at vurdere Vennen!

Bedste Marckmann! De kan begribe, hvad jeg leed, da De veed, at jeg af Naturen har baade *Hjerte* og *Følelse* i fuldt Maal, og hvor haardt det var for mig at afgjøre Vennens Skjæbne! Dog maatte jeg ogsaa dertil have Kraft! Jeg bød ham følge Forsynets Vink!

Da jeg havde fremstammet de smertelige Ord: »Følg Forsynets Vink«, var min Kraft ogsaa forsvunden, og jeg laae i Sophaen som et livløst Menneske i en heel Time. Imidlertid gjenvandt W[egener] sin Fatning og gav mig min Kraft tilbage, idet han mindede mig om alle de Ulykker, der svævede over vore Hoveder, og om, at det var min Pligt at afværge dem, fordi ingen Anden kunde. Jeg kom derved til mig selv og følede hele Vægten af mine Pligter mod Fædrelandet, som gjengav mig den Sindsroe og Koldblodighed, der ene er istand til at lede os igjennem den dunkle Labyrinth, hvori man saa let forvildes, naar man lever og virker under saadanne Forhold, som ere os givne.

Det bliver med hver Dag tydeligere for mig, at en høiere Magt leder mine Foretagender, og jeg troer stedse fastere, at Forsynets Plan er at bruge mig og mine svage Kræfter til at udføre Noget, som fra Evigheden af er skreven i den for menneskelige Øine lukkede Skjæbnens Bog, og at det samme altstyrende Forsyn ogsaa vilde vide at give mig Kraft til at bære nærværende Tab. Jeg har mere end eengang været nærved at tabe Modet i Trængselens Tid, men hvad skeer. Vorherre [har] ladet et eller andet Tilfælde møde mig netop i det yderste Øieblik, [har] ladet eet eller andet Menneske opvarme mit Blod, opfriske mit Mod, styrke mit Sind, forædle mine Følelser, og jeg staaer atter der, stærkere, bedre og modigere end nogensinde før! Saaledes seer jeg ofte Forsynet bruge Hundreder af Drivefjedre for at bevæge Skjæbnens store Hjul og lede sine Børn stedse videre frem til Maalet! Hvor ubegribeligt er ikke dette uendelige, umaalelige Forsyn!!!

Men hvortil disse Betragtninger, som De, gode Ven! alt for mange Aar siden har anstillet? Derfor til Sagen, som jeg egentlig vilde skrive om, og hvortil alt det Fremførte kuns er at betragte som en Indledning. Jeg spørger Dem: »Veed De Nogen, som har Evne og Villie

til at udfylde Wegeners Plads? Vil De tænke Dem om, saa lempelig spørge Dem for og nøie iagttage de Personers Karakter, Evner, Villie, som De mulig maatte blive vaer, og som Tilfældet kunde lade Dem møde? Det er ligegyldigt, enten Personen er Jurist eller Theolog, blot at han har *grundige historiske Kundskaber, lidt Bekjendtskab med Politikken og i Hjertet er en liberal Mand*. Men alt dette maa skee hemmelig uden, at noget Menneske faaer det at vide. De maae ikke sige, at Forstanderposten er ledig, thi saa vil den Kjøbhvn-ske Comité med Clausen i Spidsen⁵ prøve paa at forskaffe sig Indflydelse paa Valget, og dertil duer ingen af dem Noget, da disse gode Folk altid vil dømmе efter Udfaldet af Examen o.s.v. og desuden ere total uvidende om Forholdene herovre, uagtet de bilde dem ind at kjende den meget godt. Ligesaa lidt maa Regjeringen vide Noget, inden Bladene melde den nye Forstanders Valg.

Flor og jeg ville ene afgjøre det, thi det er et Livsspørgsmaal for Nordslesvig, ja for hele Fædrelandet. Før De troer at have Sigte paa Een, som ved første Øiekast kunde synes dulig, beder jeg Dem indstændigen om at melde mig det, da en personlig Samtale enten med Flor eller mig er absolut nødvendig, og navnlig troer jeg saaatsige kun mine egne Øine og Ører. Det er det samme, hvor i Landet en saadan Person maatte være. Jeg skal nok finde Manden, naar jeg har Addressen, om det saa var i Sverrig eller Norge.

Jeg beder Dem læse dette Brev for Deres Kone, som gjerne maae vide Alt, da hun er alt for klog til at fortælle det til Andre, og da der dog muligt kunde være Et eller Andet, der kunde interessere hende.

Jeg har en vigtig Nyhed, nemlig at den første Batallie mellem Danskere og Sl[esvig-]Holsteinere har staaet *den 2den Januar!* hvor der vankede mange og blodige Pander⁶. Da Deres Kone imidlertid ifølge hendes Sorg over Tabet af den elskede Søster er i en mindre god Stemning, saa vil jeg for at adsprede hende skrive denne Historie til hende selv, for at hun kan glæde sig engang over *at kunne meddele Dem Nyt* fra Slesvig, og saaledes gjøre Dem Gjengjæld, fordi De læser hende dette Brev.

Øg hermed vil jeg da slutte. Jeg vil ende, som jeg begyndte. Jeg frygte[r] for, at De er kjed af mine Breve, da De ikke nogensinde gjør Gjengjæld. Jeg forlanger naturligviis ikke, at De skal skrive saa ofte som jeg, da Deres Kilder ifølge Forholdene ikke kan være saa

rige, men engang imellem kunde jeg dog ønske at høre Lidt fra Dem – et opmuntrende, vederqvægende, trøstende Ord, og herom bedes De indstændig af

Deres trofaste

L. P. Skau.

Vil De gratulere »Magister« Allen paa mine Vegne? Jeg seer i Bladene, at han har heldig overstaaet sin Disputats. Har han faaet det Brev, som jeg adresserede til Dem? Jeg kunde ikke huske hans Adresse. Jeg troer, at han gjerne kunde tages paa Raad med i den Sag, som dette Brev omhandle[r], maaskee læse Brevet.

R.A. Marckmanns arkiv.

- 1 Findes ikke i Skaus brevarkiv i KB. NKS 1727.
- 2 Halsted og Avnede på Lolland med over 800 tdr. hartkorn, hvortil lensgreve Krag-Juel-Vind-Frijs til Juelinge havde patronatsret.
- 3 Wegener til Flor 1844 21/12 (se: Da Sjy vaag VIII, s. 27-28) og 1845 1/1 (se: Da Sjy vaag VIII, s. 43-45).
- 4 Skau til Flor 1845 8/1: »Da jeg i Deres Brev saae, at Wegener vilde forlade os, blev jeg først yderst forbauset, fordi De ikke havde omtalt Grunden til dette Skridt, og jeg først i et Brev fra W[egener] selv blev underrettet herom. Jeg reiste derfor til Rødding d. 3. Jan., og uagtet jeg nok kunde have bevæget W[egener] til at blive, saa troede jeg dog, at dette var urigtigt baade for Høiskolen og for W[egener]s egen Skyld og sluttede mig altsaa til de i Deres Skrivelse til W[egener] desangaaende fremhævede Meninger.« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 45).
- 5 H. N. Clausen havde opr. ønsket en skoleform, der afsluttedes med en prøve, se: Clausen til H. Nissen og Skau 1843 8/9.
- 6 Slagsmålet i »Borgerforeningen« i Haderslev 1845 2/1. I »Fædrelandet« 1845 7/1 findes Peter Hiort Lorenzens fremstilling af det passerede. Se iøvrigt: Skau til Ploug 1845 3/1.

Laurids Skau til J. W. Marckmann [1845 11/1–21/1].

Kjære Ven!

Indlagt et Brev til T[illisch], som jeg ikke har forseglet, fordi De maaskee kunde have Lyst til at see, hvorledes jeg behandler et saa vigtigt Emne som Arvefølgen. Monrad har opfordret mig dertil.

Vil De nu forsegle Brevet med Lak, hvis De nemlig kan faae fat i et Signet med Bogstav S. De kan faae et saadant paa Børsen for 2 rmbk, og naar jeg komme til Kjbhvn, vil jeg indløse det. Imodsatfald faaer De at forsegle med Ablat. Meddeel mig Deres Dom om

Brevet til T[illisch]. Jeg har beregnet, at han lader Kongen læse det, men det skader ikke.

Den Slesv[igske] Forening er nu givet løs, formedelst Resolution af 11te Jan.¹ Vi har rigtignok ikke faaet den endnu, men jeg veed det fra sikker Haand, og vi skulle nu til at holde Møde igjen. Ved vort første Møde og Gilde² skal jeg udbringe Kongens Skaal, saaledes at han skal have godt deraf, men alle de Andre ondt deraf.

Dette er nu den anden Seier siden Nytaar. Den første var Forbuddet mod Sønderborger Ugeblad. Mon det ikke er Tillisch, vi have at takke? Jeg har i mine Breve stedse andraget paa Foreningens Frigivelse og i det Sidste givet Vink til, at vi vilde holde en lille Fest til K[ongen]s Ære. Maaskee det har bidraget Noget.

Monrad har egentlig forlangt vel meget af mig, thi at jeg skulde skrive over et saa vanskeligt Spørgsmaal som *Arvefølgen* synes dog vel drøit for en Bonde.

Lev vel! og hils Deres gode Kone og Børn fra

Deres trofaste

L. P. Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Den 1844 3/7 rejste sag mod den Slesvigske Forening endte 1845 10/1 — ikke 11/1 — med, at Kongen i en resolution lod »Naade gaa for Ret.«

2 I »Dannevirke« 1845 12/2 findes et udførligt referat af festen, der blev afholdt i tilknytning til den Slesvig-

ske Forenings generalforsamling 1845 10/2. Skåltalen for Kongen havde Skau i forvejen bestilt hos prof. Flor, se: Skau til Flor 1845 25/1 og 30/1. Tillisch havde han lovet at udbringe en skål for Kongen, som denne »skulde vorde glad over«. Se iøvrigt: Skau til Ploug 1845 16/2.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN [1845 21/1].

Brudstykke af iturevet brev. Der er tilsyneladende tale om et par unge mænd, som Marckmann skal skaffe foretræde for Tillisch.

De vil ved at tale med disse tvende [Mænd]¹ erfare, at de ere bestemte Folk og overhoved troe Afpræg af Slesvigerne.

De skulde for Løiers Skyld forestille disse Bønder for Deres Kone og spørge Dem dygtigt ud, hvad *de sige om mig*, thi jeg staaer ikke i nogen nærmere Forbindelse med dem, og det var dog ret moersomt at vide, hvad tvende saadanne stive Karle dømme om mig, naar de ere 30 Miil borte.

Jeg skriver maaskee snart til Tillisch angaaende den Forsamling,

vi havde igaar², der var i høi Grad interessant, ved hvilken Leilighed De da ogsaa faaer nogle Linier.

Forhørene fortsættes angaaende Slagsmaalet i Had[erslev]³, og saavidt jeg kan mærke, vil Danskerne seire.

Fra Allen har jeg modtaget et langt Brev⁴ der baade var velskrevet og velmotiveret. Hils ham venlig fra mig. Maaskee jeg endnu sender ham nogle Linier, førend han reiser. I hans Brev fandtes en temmelig drøi Hilsen fra Deres Kone.

Resten mangler, undtagen:

[Med ve]nlig Hilsen til Dem og Deres forbliver jeg

Deres troe Ven

L. P. Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 De to mænd introduceres også i breve fra Skau til Ploug 1845 21/1 og til Lehmann 1845 21/1. De to mænd har klaget over stedlige skoleforhold, se: Tillisch til Skau 1845 21/5, hvori det bl. a. hedder, at han har indhentet betænkning ang. skolebygningen, og at amtmanden ikke har kunnet tilvejebringe forlig. »Forholder det sig virkelig som omskrevet med Skolevæsenet i Wilstrup, saa klag
- kun; det kan ikke nytte at tie til Misbrug« (KB. NKS 1727).
- 2 Der tænkes på generalforsamlingen 1845 20/1 for medlemmer af tiendekomiteen i Haderslev provsti.
- 3 Sagen endte med, at Peter Hiort Lorenzen fik en bøde på 120 rbdl. og tillige blev suspenderet som deputeret borger (»Dannevirke« 1845 1/2 og »Fædrelandet« 1845 4/2).
- 4 Allen til Skau 1845 13/1.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1845 18/4.

Store Bededag, d. 18. April 45, Eft[ermiddag,] Kl 6.

Kjære Skau!

Jeg er nu bleven færdig med min Flytning ligesom med min Confirmation og har idag, store Bededag, prædikedet. Nu har jeg faaet Roe til at skrive og sætter mig nu ned dertil. Jeg seer det, at De er uvillig over, at det ei er skeet før, men De kan ikke vedblive at være det, saasandt De kjender mig. Derfor gjør jeg ingen videre Undskyldninger. Havde der været noget vigtigt, saa havde det været en anden Sag.

Nu er jeg da flyttet ud ved Frelserens Kirke¹. Jeg og min Kone ere meget vel fornøiede med vor Bolig. Den er rummelig, smuk og lys. Det synes os, som om vi vare flyttede ud paa Landet, saa ensom og frit er her. Jeg spadserer med min Pibe² over paa Kirkegaarden

og ned ad Veien til Christianshavns Vold. Naar De kommer igjen, kan De *boe* hos os.

Jeg kunde have endeel at fortælle Dem om, hvad her er sidst passeret, men da »Dannevirke«³ alt har givet en Beretning om det Væsentlige i udvortes Henseende, skal jeg ikke fortælle, hvad De alt veed. Beretningen er i det Hele rigtig. Kun har man fremstillet det, som om Borgerrepræsentationen stod i Strid med Magistraten, men dette har man ikke Ret til af noget udvortes Factum at paastaae. Borgerrepræs[entanterne] erkjende selv, at Magistraten som Corporation ikke kunde og burde tiltræde den Adresse, de endnu ei kjende, uden at forlange Deeltagelse i dens Affattelse, og Borgerrepræs[entanterne] ønskede ikke, at Magistraten skulde tage Deel deri, da den ikke som de kunde tale i Borgerskabets Navn, ligesom nu allerede Adressen var affattet og, om jeg mindes ret, i Copi afsendt til Kongen. Borgerrepr[æsentanterne] vilde kun, at Magistraten skulde sætte dem istand til, at Deputationen skulde blive efter Privilegierne, hvis det har formindsket det gode Indtryk i Slesvig, at der berettedes om en Dissents imellem disse Corporationer, saa kan De gjerne, om De finde det værd, gjøre en Bemærkning i »Dannev[irke]« til Rettelse efter, hvad jeg her har fortalt⁴. Opløbet paa Amalienborg havde jo ikke noget at betyde⁵. Der var jo ingen, som gjorde Spectakkel, men man seer Kongens Angst, og Adressen har saaledes vel gjort sin Virkning. Men hvad jeg især anseer for nyttigt ved denne Adresse, er den alvorlige Stemning, den har vidnet om hos Borgerrepræsentanterne (selv de roligste af disse ere alvorligt grebne af Sagen og determineerte, hvad jeg veed af privat Samtale med flere af dem). Lige-saa vigtigt er det Indtryk, Adressen har gjort paa Befolkningen, et Indtryk, som er anderledes og betydeligere end det, Constitutionssagen vakte, skjøndt det ei er saa fremfusende. Da »Adresseavisens« Redacteur Jetzmark er en ivrig Ven af Sagen, har han optaget alle Adresser i dette af hele Byen læste Blad og saaledes veed nu den simpleste Mand at tale derom. Nu skulle Borgerne give Repræs[entanterne] en Tak- og Samstemningsadresse. Den vil faae mange Underskrifter, dersom ikke Udstederne begaae Feil med Hensyn til Indsamling af Underskrifter. Paa Søndag skal jeg samles med et Par Borgerrepræs[entanter] for om muligt at sætte en Plan iværk, som jeg i sin Tid talte med Dem om at burde iværksættes, nemlig at danne en lille Forening.

Flor har været her; maaskee han er her endnu. Jeg gaaer ikke oftere til ham, da han jo veed, at jeg ikke for Tiden, i det Mindste, har noget videre at virke for Sagen, og det forekom mig, som om han heller vil være fri for mine Besøg, hvad jeg iøvrigt ikke tager ham i mindste Maade ilde op. Jeg fik ham dog fra directe at sige til Helveg, at han ei vilde have ham. Han sagde til Helveg, at der maatte bies at tage Beslutning til henimod Efteraaret. Jeg har siden talt med H[elveg], der sagde, at Flor havde givet ham en mørk Skildring af Opholdet paa Rødding, men dette havde ikke afskrækket ham. Kan der faaes nogen bedre end H[elveg], er det jo godt, men jeg tvivler om det, og vel har H[elveg] været i lang Tid blandt Tydsken, og hans Eiendommelighed er saaledes maaskee ikke saa aldeles reen og ublandet dansk, men om hans oprigtige Iver for Sagen kan der ikke være Tvivl. Han har jo ogsaa traadt op mod Schlesw[igholsteinerne], saa at der neppe kan nogensinde finde nogen Tilnærmelse Sted.

Prof. Bojesen i Sorøe vil gjøre alt for [Hiort] Lorenzens Sønner. Han sagde, at han ikke burde love noget, da de andre Lærere have Deel i Fripladsernes Besættelse, men han vilde antage det for temmelig sikkert (det vil sige: ganske sikkert), at den ene vilde faae en Friplads nu i Juni-Juli. Jeg synes ellers, De gaaer for vidt med Deres Æresfølelse for Lorentzen, naar De sætter det som en Æressag, at hans Familie ikke skal æde en Smule schleswigholst[einsk] Brød. Vel mener jeg, at der skal gøres, hvad der kan for Familien, men om Konen modtager en Hjælp af sine egne kjødelige Søstre, det seer jeg ikke at være Lor[enzens] Ære for nær, nu, da han er død; thi dersom han levede, da var det en anden Sag.

Det glæder mig meget, at De har faaet Gaarden. Pas nu for Himlens Skyld paa at sørge for Deres egne Sager frem for Alt, at De ikke kommer tilkort. Lad heller den slesv[igiske] Sag staae noget tilbage derfor. Thi kom De i pecuniær Ulykke, da kunde De langt mindre gavne denne.

En Sag, hvorom jeg mener, De skulde skrive til T[illisch] med stor Varme og Bestemthed, er Valgretten til Præstekald i Haderslev Amt, thi faaer Amtmand og Provst Propositionsret, saa god Nat med Danskes Ansættelse. De erindrer jo, at det tydske Cancelli gjorde en Begyndelse ved at lade Amtmand og Provst foreslaae til Hammelev⁶.

Jeg var i Tirsdags i Brændselsforeningens sidste Møde, i hvilken Anledning vi spiste sammen. Det var mig en meget behagelig Af-

ten. Alt var livligt og varmt for den slesvigske Sag, endogsaa gamle Embedsmænd. Saaledes kan det ikke gaae, sagde de, det gjælder Danmarks Existents. Jeg kan naturligviis, da jeg ikke kommer saa meget omkring, ikke kjende saa ganske, hvorledes Stemningen er steget overalt, men jeg antager det for muligt, at et Par saadanne Stød til kunde lede til Handlinger, der kunde aldeles bestemme Regeringen, og De erindrere, at Borgerrepræs[entanterne] i deres sidste Møde erklærede: at de for[b]eholdt [sig] at handle oftere i denne Sag, om fornødent.

Lev nu vel! Hjertelig Hilsen fra alle, min Kone og vore gode Venner. Jeg skal ud til Møhls aften. Lundings Brev er leveret. Allens Moder er død⁷, det vil gjøre ham ondt. Han befrygtede ei at komme til at see hende mere, men naar den første Smerte er ovre, vil han naturligviis finde det i sin Orden, at en gammel brav Kone dør vel.

De antydede i Brevet til Krarup, at han havde et godt Øie til Elise⁸; jeg troer det samme. Jeg for min Deel saae gjerne, der skete noget. Elises Søster Camilla er nu kommen til os. Jeg har et fortræffeligt Værelse, og paa den bedste Væg hænger nu [H. N.] Clausens Portrait over L. Skaus og [Peter Hiort] Lorenzens. Jeg sagde til Bærentzen⁹ for et Par Dage siden, at han skulde male Flor. Han vilde tale med ham. Hils Deres Kone.

Deres heng[ivne]

Jeg sender dette Brev i Convolut til Schrøter. Marckmann.

KB. NKS 1727.

- 1 Marckmann havde hidtil boet i Fiolstræde.
- 2 Marckmann var åbenbart passioneret piberyger, jvf. Skau til Marckmann 1844 2/12.
- 3 Borgerrepræsentationen afleverede 1845 10/4 en adresse til Kongen ved sin formand, etatsråd L. N. Hvidt. Den findes optrykt i »Fædrelandet« samme dag og i »Dannevirke« 1845 16/4.
- 4 Dette skete ikke.
- 5 En omtale heraf findes i »Fædrelandet« 1845 12/4.
- 6 Ved Carl Eduard Müllers ansættelse (født Haderslev 1812, afskediget 1850, 1853 præst i Doberan i Mecklenburg, 1864-90 præst i Haderslev, død smstds. 1897).
- 7 C. F. Allen var af jævn stand; derfor denne lidt overbærende omtale af hans mor.
- 8 Elise Gandil; Allen blev 1851 gift med Ide Marie Dorph.
- 9 Planen om at få portrætmaleren og litografen Emilius Bærentzen til at male Flor synes ikke at være blevet til noget. Bærentzen havde i 1844 malet det portræt af Skau, der nu hænger på Frederiksborg.

Sommersted, den 23de April.

Næste Mandag reiser Sognefoged Kloppenborg fra Kjøbenhavn med Deligencen til Kjøbenhavn., og paa hans Anmodning om Anbefalingsbreve gav jeg ham Eet med til Dem. Jeg finder det nødvendigt at forudskikke nogle Linier og underrette Dem i Forveien om, at jeg vel i Anbefalingsbrevet har kaldt ham en god Ven, men at dette maae forstaaes ikke alt for bogstaveligt. Vel troer jeg, at han ikke skader os, men gavner os synderligt, gjør han heller ikke, og hans gode Forstaaelse med Kammerjunker v. Krogh taler heller ikke til hans Fordeel. Desuagtet behandler jeg ham som Ven, thi baade er han mægtig og formuende, og tillige er han et godt Hoved, der kunde gavne os meget, naar vi kunne vinde ham. Jeg har derfor opmuntret ham til nærværende Reise, og det er let muligt, at hvis han finder Behag i Kjøbenhavn., at han gaaer ganske over til vor Fane, naar han kommer hjem. Iøvrigt hører han til de saakaldte *Opvakte*¹, er yndet af Dronningen og vilde vistnok blive glad, hvis De førte ham ind til Grundtvig, maaskee ogsaa til Helveg.

De skal imidlertid ikke betroe ham Noget, der angaaer mig, endskjøndt De heller ikke behøver at være tilbageholden[de] for ham, thi Dansk troer jeg dog, han er.

Min Plan er, at han skal *vindes* for Sagen, og det er let muligt, at det vil skee. Det kan nok være, at han har lidt af Ræven bag Øret, men det gjør jo ikke noget, naar man veed det.

Iaften skal jeg i Theatret for at see »Eiaghs Sønner«². Jeg slæber Bønder i Masse til Skuespilhuset, men maae derfor ogsaa selv være der jævnlig. Directeuren har skjænket mig Fribillet til første Plads, hvor jeg til Publikums Forbauselse viser mig hver Aften næsten³, midt iblandt Embedsmændene. Jeg kommanderer det stemmegivende Publikum, ikke directe, men indirecte, og da jeg selv altid staaer midt iblandt Sl[esvig-]Holsteinerne, siger smukke Ting til Deres Damer og er artig mod dem selv, saa tør Ingen begynde med Hyssen af Frygt for mig.

Til Krarup har jeg ogsaa anbefalet forbenævnte Sognefoged, og jeg beder Dem at lade ham læse dette Brev, for at han ogsaa derefter kan spille sin Rolle.

Iøvrigt vil det som sagt være gavnligt for Sagen at vise Manden

Tjeneste, saa at han kan komme hjem med gode Forestillinger og Meninger om Hovedstaden. Hermed mener jeg ikke Tjeneste, der medfører pecuniær Fordeel for ham, thi dette behøver han ikke. Det er mere ved at vise ham omkring o.s.v. Det kunde vel heller ikke skade, om De lod ham føle, at min anbefaling havde temmelig Betydning i Deres Øine, da hans Agtelse for mig derved vilde stige, og jeg siden lettere kunde vinde ham.

Lev vel! Hils Alle fra

Tak for Deres sidste Brev.

Deres

L. P. Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Kloppenborg var blevet konfirmeret på tysk i Christiansfeld og var livet igennem påvirket af herrnhutismen. Dronning Caroline Amalie var ligeledes i sin ungdom blevet kristelig vakt. Kloppenborgs møde med Grundtvig fik varig betydning for grundtvigianismens udbredelse i det nordligste Sønderjylland, ligesom han på sine senere rejser til Kbh. altid opsøgte Grundtvig og blev dennes særlige fortrolige med hensyn til den sønderjyske sag.

2 Ifølge avertissement i »Dannevirke« var der teaterforestillinger i Haderslev af Müller & Orlamundt i april/maj 1845. 1845 23/4 opførtes »Eiaghs Sønner, originalt Drama i 4 Acter af Carit Etlar«.

3 I Skaus brevarkiv i KB. NKS 1727 findes flere breve fra direktør Orlamundt.

Wegener til Flor 1845 15/5: »Med L. Skau var jeg misfornøiet, uagtet Ingen kan undgaae at vindes af hans personlige Elskværdighed og glimrende Geni . . . Istedendfor at bestyre sine to Gaarde og virke for Sagen laae han næsten bestandig i Haderslev

uvirksom, var aldrig næsten hos Familien, men derimod hver Aften paa Comedie, hvor han havde forliebet sig i en Skuespillerinde, og han var ved sin Letsindighed egentlig Aarsag til Kochs og Skuespillernes Uenighed [se herom »Dannevirke« 1845 26/4]. De maa passe nøie paa ham og holde ham i stramme Tøiler, Madame Lorenzen kan hjælpe Dem. Hvis ikke, gaaer dette Mesterstykke tabt for os. Jeg tilgiver ham forresten meget. Hans Geni har alt opnaaet, hvad Lærdom og Opdragelse give en Anden. Hans Kraft fører endnu meget videre. Hans forrige Liv og hans Stands aandelige Fattigdom er ham modbydelig, Aanden har bemægtiget sig ham, og et høiere Liv og anden Tilværelse er gaaet op for ham, men han lever endnu i dette høiere Livs Lidenskaber og Phantasier som en begavet ung Student paa 18 til 20 Aar. Hans Hjerter er endnu godt, men han staaer ligesom den unge Herakles hos Xenophon paa Korsveien.« (KB. NKS 1766; trykt: Da SJy vaag VIII, s. 88 f.).

Kjøb[enhavn], d. 26. April 1845.

Kjære Skau.

Jeg talte forgangen Dag med L[ehmann]. Han sagde mig, at han ikke vilde sende Svar paa Deres Brev gjennem mig, men, saavidt jeg forstod, directe, thi Prindsen vilde, De ligefrem skulde svare i »Dannevirke«, at de sendte Penge var fra *ham* til Høiskolen¹. Og *det er vel dette, De ønsker, Fiffikus!*

Mit Værk til at samle Bidrag til den slesv[igske] Hjelpeforening er nu modnet saavidt, at jeg og nogle Borgere, meest Borgerrepræsentanter, have bestemt et Møde med hinanden. Det var af [H. N.] Clausen foreslaaet, at vi skulde danne et større Selskab, men det ville vi ikke. For det første ville vi ikke have med saadanne stygge liberale Folk som Clausen at gjøre, thi vi stille os ingenlunde mod Regjer[ingen], og for det andet, saa mene vi, at Sagen kan drives bedst ved Smaakredse, der kjende hinanden, og hvori der kan vækkes rigtig Interesse, dyb og varig Interesse for Sagen, og mange smaa Kredse udgjøre noget Stort. Jeg har besluttet at offre denne Sag al min Tid og alle mine Kræfter, som jeg kan disponere over. Men dette bliver mellem os.

Deres Idee at sende et Brev til Fiedler², som kunde cirkulere, var fortræffelig. Fiedler har De ikke taget feil af. Brevets Ideer ere meget gode, Tankegangen ligesaa, men jeg har dog holdt det tilbage og beder Dem skrive et andet. Der er nemlig et og andet i, hvorum Læseren vil sige: »Der har han tænkt paa: nu skal jeg ret sige noget smukt«. De ville sige, at der er Svulst og Overspændthed i, og jeg kan ikke udstaae den Tanke, at min Svoger Castenschjold, som er Fiedlers Nabo, eller en anden adelig Herre, skulde trække paa Smilebaandet ad Laurids Skau. Da vilde ogsaa hele Indtrykket eller dog endeel deraf ryge i Lyset. Min Kone lod jeg læse Brevet, før jeg sagde, hvad Virkning det havde gjort paa mig, og hun sagde, da hun lagde det hen: »Dersom Du har Lov at holde dette Brev tilbage, saa hold det tilbage. Skau har ikke været heldigt disponeret, da han skrev dette«. De Steder i Brevet, jeg udhæver, ere disse: »Hjertet, dette Danmarks skjønneste Arvelod«, »idet den ophøiede, varme, inderlige, dybe, ja hartad guddommelige Følelse for sig selv og Næsten næsten ganske forsvinder« (det er at sætte en Tanke paa Spidsen at sige, at Nationalitetens Undertrykkelse bringer Følelsen for sig

selv og Andre til at forsvinde), endvidere: »hvor de samme blide Toner, som løde over Vuggen, og som indsugedes ved Moderens ømme Barm, ikke længere tør lyde fra Mandens og Qvindens fulde Bryst«. Dette er svulstigt. »Man seer næsten ingen, der gjør godt for selve det Godes Skyld«, dette er overdrevet. »Men endnu toner den danske Tunge fra Flensborg til Kolding«, dette er pathetisk.

Jeg vilde hellere, De istedetfor skulde sige, at Nationalitetens Ophør berøver Folk Klarhed i Tænkningen og Hjerte og Følelse, at De heller, siger jeg, skulde have sagt: at Folket, hvor Tydsken faaer Indpas i Skolen, hverken lære Tydsk eller Dansk, saa er det uoplyst og vorder aandssløvt og kommer i en Underkuelsestilstand, der qvæler alt aandeligt Liv og Munterhed, saa at De og Deres Landsmænd kjæmpe for Menneskehedens helligste og dyrebareste Goder, idet De kjæmpe for Deres Nationalitet. Bliv ikke vred, kjæreste Skau, over, at en Ven siger Dem dette – maaskee ingen anden gjør Dem opmærksom derpaa. De veed, hvor høit De staaer hos mig, alle slige Ubetydeligheder uanseete. Men et Brev som Deres maa ikke indeholde »slige Ubetydeligheder«, fordi det vises til Folk, som ikke kjende Dem og som dømme Dem efter dette alene. Lad mig ved denne Leilighed bemærke, at hvad der har indtaget saa mange for Dem, er Deres sunde ustudeerte Naturlighed, og lad den ikke forlade Dem. I Deres Brev i Vinter til Allen³, i Deres Breve om Fru Lorenzen⁴, i Deres Fortælling om den vaagne Drøm, De havde, eller den Henrykkelse, hvori De geraadede, har jeg bemærket en lille Hang til at behage Dem selv i Følsomhed. I Brevet til Clausen⁵ sagde De, at De havde holdt en »rystende« Tale over Lorenzen. Men, som sagt, dette er intet, naar De blot bliver opmærksom derpaa.

Da Deres Brev saa at sige er en Circulaire, tillader jeg mig at gjøre opmærksom paa nogle andre Smaating: Udelad de Ord: »at Deres Hjerte er ligesaa varmt, som Forstanden er lys«. Siig ikke, at jeg har »givet Fiedler Vidnesbyrd«, men at jeg har omtalt ham med saa megen Agtelse. Kald mig ikke »en af Landets nobleste Mænd«, thi det er jeg ikke, men kald mig en brav og agtværdig Mand, thi det er jeg. Siig ikke: »at vort Land ei eier ret mange, som fortjene Navn af Mænd – Enkelte«, men siig, at det ikke eier Overflødighed deraf – dem, som ere det (thi derved saarer De jo dem, De vil vinde). Udelad de Ord paa anden Side: »de lege ikke ordentlig, smile sjældn«. Istedetfor: »alt, hvad der udgjør Menneskets ædleste og

skjønneste Prydelse« siig: saa Meget af, hvad der udgjør det Bedste i Mennesket. Naar De paa anden ligesom paa første Side taler om, at De »med ringe Kræfter kjæmper mod en vældig Overmagt«, »at Deres Landsmænd« mangle de fornødne Kræfter, »at De staaer i Spidsen for en lille Skare«, saa omskriv dette saaledes, at Læseren ikke troer, at det tydske Parti blandt Nordslesvigs Bønder er størst, men at disse mangle Oplysning, og at det er den større Intelligents, der udgjør Fjendens Overmagt. Naar De venter Herremænd til Læsere, saa siig ikke: »enten maa man *twinge* Regjeringen«, men lad det blive ved, at Folket »selv søger at værge sig«. Istedetfor »Demokraterne« siig hellere: »de Liberale«. Udelad: »og at De i det Mindste vare Mænd af Ære«. Siig ikke: at, fordi Aristokraterne nu ere ligegyldige, saa foragter Folket dem«, men siig, at hvis de fremdeles *blive* ligegyldige, saa *vil* Folket foragte dem. Gjør kun dernæst opmærksom paa, hvor ivrigt Holsteens Adel kjæmper med Borgere for en uretfærdig Sag, og at derfor Danmarks Adel ikke burde lade være at kjæmpe for en retfærdig. Føl kun til, naar De taler om, at De vil besøge Herregaardene, at ligesom Grev Moltke til Glorup har gjort Dem den Ære ved en personlig Samtale, De havde med ham i Kjøbenh[avn] i Vinter at indbyde Dem til sig i Sommer, saaledes &c. Men, som sagt, kjæreste Skau! bliv ikke vred over alt dette, men husk paa, at det er sagt af

Deres kjærlige og inderlige hengivne Ven

Mit Brev faaer jeg ikke Tid at gennemsee.

Marckmann.

KB. NKS 1727.

1 »Lyna« 1845 11/4 havde oplyst, at der var sendt Laurids Skau 200 rbdl. af Frederik Carl Christian. Skau meddeler derefter i »Dannevirke« 1845 30/4, at det drejer sig om 100 rbdl., sendt af Kronprinsen til Rødding højskole. 2 Harald V. Fiedler var Skaus måske bedste ven; i hvert fald den eneste,	som han har vekslet breve sammen med uafbrudt i hele tidsrummet fra 1845 til sin død i 1864. 3 Skau til Allen 1844 21/12. 4 Skau var den ledende i bestræbelserne for at sikre fremtiden for Peter Hiort Lorenzens enke og børn. 5 Ikke fundet.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1845 1/5.

Kjere Ven!

Had[erslev], den 1. Mai.

Tvende Breve af 18de og 26de f. M. ligge nu for mig, hvorpaa jeg

skylder Dem Svar. En Time har jeg i dette Øieblik tilovers, og denne vil jeg da hellige Dem, da jeg virkelig synes at føle Trang til at skrive med Roe til Dem.

I Deres første Brev taler De om Helveg. Jeg har ikke forandret min Mening om ham i mindste Maade, og desuagtet kan jeg godt finde mig i, at vi ikke faae ham, thi endskjøndt jeg ikke tvivler paa ham i mindste Maade, saa kan jeg dog ikke troe, at han veier Noget ved Siden [af] Flor, og denne Sidste har nu erklæret, at *han selv vil være Forstander*. Alle Bønder juble over denne Beslutning, og Eleverne ere saa sjæleglade, at de strax have besluttet at bære bestandig den danske Kokarde og har isinde at vise sig første Gang med samme, naar Flor kommer.

Jeg takker Dem, fordi De bringer en Forening istand. Der vil ikke mangle Arbeide for samme, og en viid Mark ligger udbredt for dens Virksomhed.

Det lader til, at Upsalenserne¹ komme, og det staaer i min Magt at indrette Skamlingsfesten derefter, saa at Studenterne kan komme med til samme. Jeg har imidlertid besluttet, at de *ikke* skulle her til, da vi endnu ikke ere stærke nok til at trodse Regjeringen, og det maaskee endog kunde give Regjeringen en behagelig og velkommen Leilighed til at forbyde os Festen. Jeg troer snarere, at Festen endnu i et Aar eller to bør bære stærkere *slesvigske* Præg end skandinavisk.

Fra Lunding har jeg et brillant Svar, »hvori han i Kronprindsens Navn bemyndiger mig til at offentliggjøre Gaven til Høiskolen, da Prindsen paa ingen Maade vil lade sig genere af Sl[esvig-]Holsteinerne Vrøvl«. I »Dannevirke« Nr. 87² vil [De] desangaaende finde et Inserat med mit Navn under. Jeg skal nu herefter korrespondere *directe* med Lunding paa Prindsens udtrykkelige Forlangende. Ha, ha! Jeg naaede min Hensigt med Brevet i en dobbelt Henseende.

Min Mening om, at Madam Lorenzen ikke bør modtage Hjælp af Sl[esvig-]Holstenere, er endnu den samme. Jeg er selv i den Grad stolt, at jeg hellere vilde lide Nød end leve af Sl[esvig-]Holst[ensk] Naade, og Madam L[orenzen] skal heller ikke komme dertil, saalænge jeg selv eier Noget. Hendes Familie, der ere sande Skurke, skal ikke have Leilighed til at frelse deres nu urolige Samvittighed ved at hjælpe Lorenzens Efterladte. Thi lykkes dette for dem, saa vedblive de at fremture i deres Djævelskab, hvorimod, naar det ikke finder Sted, vil der altid blive en Ængstelse, en indvortes Uroe til-

bage, som gjør, at de stedse føler Rædsel over at røre ved os. Flor, Wegener og jeg har derfor i Forening udstædt en Skrivelse til en Mængde Mænd i Jylland og Fyen, som nok skal bringe denne Sag i Orden.

Deres Bemærkninger om mit Brev til Fiedler ere *tildeels* rigtige, og et andet Brev skal vorde skrevet, men der vil sagtens gaae en 14 Dage bort, inden jeg faaer den Tid dertil, som er nødvendig for at gjøre det godt. Deres Bemærkninger takker jeg af Hjertet for, men hvorledes det kan falde *Dem* ind, som kjender mig saa nøie, at bede mig ikke vredes, fordi De aabent siger Deres Mening, dette kan jeg, ved Gud, ikke forstaae. De maae ganske skjævt have opfattet min Karakter. De maae ikke have bemærket, at jeg netop holder *meest* af den og anser den Mand for min *sande* Ven, som siger mig Sandheden eller i alle Henseender siger sin Mening *reentud*. De sætter mig dermed i Klasse med alle vor Tids Uslinger, der i deres taabelige Stolthed troe, at alt, hvad de selv gjøre, er godt, og at Ingen er kompetent til at gjøre Forbedringer o.s.v.. Nei, Kjære Ven! Netop *deri* adskiller jeg mig fra Verdens *almindelige* Mennesker, at jeg stedse er glad over at høre mine Feil, naar de fremsættes paa en *ærlig* Maade, saaledes som *De* gjør det, og deri sætter jeg ogsaa min *Ære* og Stolthed, at jeg vil høre derpaa og følge slige Raad. Jeg er derfor misfornøiet med, at De beder mig flere Gange om ikke at blive vred, da De *burde* vide, at Laurits Skau ikke vilde tage Sligt ilde op, og De *kunde* vide det, fordi jeg *selv* gav Dem i mit Brev Fuldmagt til at holde det tilbage.

Men maaskee har jeg selv givet Dem Anledning til at skrive saaledes og gjort Dem ængstlig for at saare mig, fornemlig derved, at jeg har skreven meget svulstig til Dem i den senere Tid. Jeg maae derfor sige Dem, at jeg ofte i et uroligt Øieblik skriver til Dem og mangen Gang blot for at faae Luft, da jeg veed, at et lidenskabeligt Brev til *Dem* aldrig gjør Skade. Det samme er Tilfældet med Flor. Men til Andre skriver jeg aldrig, undtagen jeg er nogenlunde rolig. Rigtignok har jeg engang skreven til Allen i lignende Tone, men dette skadede heller ikke synderligt. De kan saaledes være ganske rolig, thi jeg er fuldkommen Herre over mine Lidenskaber, og Alle troe her i Slesvig, at jeg netop er farlig for Tydskerne, fordi jeg er *koldblodig*. Dette vil De maaskee have svært ved at troe, men det er i *Virkeligheden* saa.

Af Flor hører jeg, at Lehmann tænker mindre Godt om mig.³ Jeg leer kun ad den Pjalt, thi Hovedgrunden er ene og alene, at han er skinsyg paa mig, fordi man i Selskaber drikker min Skaal og glemmer Lehmanns, og dette kan denne forfængelige Stakkel ikke taale. Jeg skal imidlertid helbrede ham ved hans egen Svaghed og agter med det Første at bruge hans Forfængelighed til en stor Plans Realisation. Denne List tager han sig ikke i Agt for, og saa sandt som jeg hedder Laurids, skal han komme til at skamme sig ved, hvad han selv har sagt. Men herom Mere en anden Gang. Flor leer af Hjertet over den Maade, jeg vil tage Lehmann paa og glæder sig i Forveien over, at det absolut maae lykkes.

At jeg har travlt med Flytningen, vil De kunne indsee, men dette skal ikke forhindre mig fra at lade høre fra mig engang imellem. Hils Deres Kone og alle Veninder og Venner fra.

Deres

L. P. Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Skaus meddelelse om muligheden for svensk deltagelse i Skamlingsbankefesten 1845 giver Marckmann anledning til efterstående brev til Koch, indeholdende hans opfattelse af den politiske linje, der bør følges.

J. W. Marckmann til P. Chr. Koch 1845 10/5: »Skau skrev mig sidst, at man vel kunde bestemme Skamlingsfesten efter de svenske Studenteres Ankomst hertil, men at han ikke holdt dette for rigtigt, [ejh]jeller at give Festen et skandinavisk Præg. Jeg siger, at han deri har fuldkommen Ret, ja, at det var bestialsk at gjøre det, ei alene med Hensyn til Regjer[ingen], men især med Hensyn til saa mangfoldige Danske, især høiere, som, naar den slesv[igiske] Sag staaer reen, nok ville mere og mere komme paa Gled.

Festen maa fremdeles efter min fuldeste Overbeviisning heller intet demokratisk have ved sig uden, hvad der er uadskilleligt fra Sagens Na-

tur. (Jeg mistvivler ikke om at faae det danske Aristokrati paa Landet med, naar jeg seer, at de fleste Godseiere i det sydvestlige Sjælland have tegnet sig for Bidrag til Hjælpefor[eningen]). Skamlingsfesten maa fremdeles være fri for alle heftige Optrin, al Opæggen og Skjænden paa Tydskerne. Vi saae ifjor, hvorledes hvert uforsigtigt Udtryk blev Regjeringen berettet i det forøndtteste Lys. Jeg anseer det for nødvendigt, at det fastsættes som en Regel (saa kan Ingen føle sig fornærmet derover), at Ingen taler paa Festen uden at have meldt sig for Comitæen for Festen, og denne har givet sit Samtykke dertil og paalagt Vedkommende al Forsigtighed og faaet nøiere Kundskab om Indholdet. Upaatvivlelig var det godt, om Bestyrelsen længe tilforn henvendte sig til visse Mænd, som den kunde antage at ville komme og anmode dem om at tale. Gud veed, om Grundtvig kommer

iaar, dersom han ei bliver *indbudt* af den slesvigske Forening. *Han* kan nu tale, hvad det saa skal være. Hans Komme igjen vilde være godt. Maa-skee reddede hans Nærværrelse Festen ifjor. Det var vist ikke godt, at Ploug eller Corsarens Redacteur [Goldschmidt] taledes iaar... Af særdeles Vigtighed er Tiden, hvorpaa Festen holdes. Ifjor var den saa uheldig som muligt for Kjøbenhavnerne, og den amerikanske Friheds Fødselsdag var her til liden Nytte.

- Skal der komme nogen fra Kjøbenhavn[avn], da maa Festen finde Sted midt i Juli, før de svenske Studenter komme, eller 22de el[er] 23de Juli, da Sommerferien begynde, og alle Kjøbenhavnere reise. Dette sidste var vel bedst« (KB. NKS 1763).
- 2 Skaus »inserat« findes i »Dannevirke« 1845 30/4.
 - 3 »Skaus forfængelighed« var den stående anklage. Se: Skau til Lehmann 1845 11/5.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1845 11/5.

Kjære Ven!

Houdst, den 11te Mai 1845.

Indlagte Brev til Orla Lehmann¹ beder jeg Dem at læse igjennem og derpaa ved et *Bud*, som Lehmann ikke kjender, lade bringe til sin Bestemmelse. Jeg haaber, og Flor er enig med mig i, at denne Medicin skal gjøre god Virkning paa den forfængelige Herre. Jeg har beregnet, at ligesom han ikke selv i det Væsentlige kan nægte, at han virkelig besidder de Fortrin, jeg har tillagt ham, saaledes er det stedse saadanne Folk behageligt at erfare, at Andre ogsaa kan blive samme vaer og navnlig forstaar at skaffe dem en Tumleplads, der er en stor Aand værdig. Naar jeg i samme Øieblik med skarpe Træk betegner min egen Tumleplads, hvorefter det bliver klart, at vi i ingen Henseende ere Rivaler, saa haaber jeg, at det ikke skal forfeile sin Virkning især paa et Gemyt som Lehmanns. Naturligvis maae Brevet forsegles med Oblat.

Jeg har skreven til Clausen, at han absolut maae sætte Monrad i sit Sted under Udenlandsreisen², da Comitæen ellers bliver til Intet. Med dette Brev sender jeg tillige den Abrahamsonske Plan³ til Gjen-nemlæsning.

Sognefoged Kloppenborg talte jeg med igaar. Han er veltilfreds med sit Kjbhvnstog og roser Dem og Deres Kone overordentlig.

Wegener er nu reist⁴, og Krarup⁵ tiltraadte sin Function. Paa Onsdag kommer jeg formodentlig til Høiskolen og skal da tale med Krarup første Gang. Flor kommer neppe før i Juni Mnd. Alle Bønder juble over, at Professoren selv vil være Forstander. Hils

Fuldmægtig Krarup, at jeg har modtaget Brevet fra hans Broder, og hils tillige Deres Kone, Børn, Svigermoder og andre Bekjendte fra

Deres

R.A. Marckmanns arkiv.

L. P. Skau.

1 Skau til Lehmann 1845 11/5.

2 H. N. Clausens anden store udenlandsrejse fra 1845 14/7 til 1846 21/6. Se: Clausen til Skau 1845 20/5 (især note 7).

3 Kammerherre oberst J. N. B. Abrahamson i Odense sendte 1845 28/3 »de syv Bestyrere af den slesvigske Hjælpeforening« et forslag om at lade tyske aviser tilgå omtale af sønderjyske forhold, skrevet ud fra et dansk synspunkt. Det var ofte ikke

ond vilje, men ukendskab til det danske sprog, der gav anledning til tyskeres og andre europæeres fejlagtige opfattelse af det dansk-tyske spørgsmål. Abrahamsons plan og korrespondancen vedr. denne findes trykt: Da Pol Br III, s. 9 ff.

4 Johan Wegener flyttede 1845 5/5 fra Rødding til Halsted.

5 Hans Helmuth Krarup blev landbrugslærer på Rødding højskole.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1845 17/5–18/5.

Houdst, d. 17de Mai 1845.

Naar jeg i dette Øieblik skriver til Dem, saa skeer det mindre, fordi jeg har Noget at skrive om som for at anbefale en kjær Ven, nemlig Justitsraad Gyrsting¹, der i mange Aar har været den anseeteste Læge i Haderslev, har været Huuslæge for alle Fornemme, men fordi han er *ægte Dansk* og i alle Henseender en *ærlig* Ven, ikke kan udholde Livet her længere, da en ædel Stolthed driver ham til at søge Embede i Kongeriget og paa den Maade undgaae de evige Sarkasmer, som han nu i flere Aar har døiet alene, fordi han har *Hjerte* for sit Fædreland og *Mod* nok til at vise det i *Gjerningen*. Hvis det altsaa paa nogen Maade er muligt for Dem at forskaffe denne gamle, men *redelige* Ven nogle behagelige Øieblikke, da venter jeg, at De vil gjøre det, thi at en *ung* Mand skal lide, fordi han er ærlig – dette kan taales; men at en gammel Mand skal lade sig drille og døie Ondt paa sine Alderdomsdage – dette er mere, end *min* Taalmodighed kan bære.

Om føie Tid skal De høre fra mig, da jeg har faaet nogle mærkelige Efterretninger fra Kjøbhvn. Iøvrigt er jeg for Øieblikket ikke saa rask, som man ved *første* Øiekast skulde troe.

Lev vel! og hils Alle fra

Deres

L. P. Skau.

Haderslev, 18de Mai.

Jeg var ikke vel igaar, men er idag Gudskeelov bedre. Jeg har lidt meget af Nattevaagen og i denne Uge næsten ikke sovet. Dette er sagtens Aarsagen.

Hils Deres Kone og Børn kjærligen fra mig.

R.A. Marckmanns arkiv.

1 Læge Jacob Gyrsting besøgte 1845 15/5 Laurids Skau i hans nye hjem i Hovst sammen med Peter Chr. Koch, Otto Schroeter og nogle skuespillere, se: Koch til Flor 1845 17/5. Tillisch til Skau 1845 21/5: »Kan der gøres

noget for Justitsraad Gyrsting, skal det skee« (KB. NKS 1727). Gyrsting blev i Haderslev til sin død i 1847 og ligger begravet på Klosterkirkegården.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1845 22/5.

Kjære Marckmann!

Houdst, den 22de Mai 1845.

Endelig troer jeg at kunne skrive Dem et roligt Brev til, thi de sidste tvende Breve have sikkert været meget sygelige.

Jeg har nu faaet Bugt med de Sorger, som tyngede mit Sind, og er atter munter og tilfreds. Det var da en haard Tour, denne Flytten. At komme ind blandt lutter ubekjendte Mennesker, som jeg ovenikjøbet havde Grund til at være mistænkelige imod, dette var for mig vistnok ubehageligt, men dog overvindeligt. Derimod var dette ikke Tilfældet med min stakkels Kone og Børn, uagtet jeg anvendte al min Kunst for at mildne dem det Ubehagelige i den nye Stilling, saa var dette mig dog umuligt. Jeg prøvede Alt for at forekomme min Kones mindste Ønsker. Jeg gjettede mig til, hvad hun vilde glæde sig over, og købte tusinde Gjenstande, som hun vistnok modtog med inderlig Taknemmelighed, men som dog ingenlunde kunde erstatte Savnet af gamle Bekjendte. Hun blev tungsin dig og ofte gnaven, og mit Liv, der desuden er gjennevævet med Bitterheder, blev nu dobbelt suurt, saa jeg faldede hver Dag.

Endelig kostede Flytningen mig umaadelig Penge, deels til Besætning, deels ogsaa mange andre Smaating, som min Kone bedre kjendte end jeg og allerede i Forveien havde forudsagt mig. Men det var en svær Opgave at tilveiebringe Penge. Jeg var for stolt til at trænge til Sl[esvig-]Holstenere, og mine Venner vare for Øieblikket ikke istand til at gjøre Noget for mig. Jeg spekulerede Dag og Nat og dette tillige med de løbende Forretninger tærede stærkere paa

mig, end jeg tænkte. Endelig blev jeg plaget af mine Venner, som vilde vide, hvad jeg feilede o.s.v., men De veed jo, kjære Ven, at det er mit Princip aldrig at klage mig, men stedse bære mine Sorger skjulte i mit Indre, især naar jeg veed, at Ingen kan hjælpe mig i min Nød, thi selv i Pengetrang kunde de for Øieblikket ikke gjøre Noget og altsaa endnu mindre i de huuslige Forhold. Je[g] har nu med heroisk Taalmodighed baaren dem og tildeels overvunden dem, og dette burde jeg jo, da *politiske* Mænds Koner kan have det suurt nok alligevel, saa at man med Sagtmodighed maae oversee nogle smaae Feil, fordi de til Gjengjæld ofte maae savne den omhyggelige og forekommende Egtemand. Det er en Erfaring – siger min Kone – at en ivrig Fædrelandsven sjælden er en omhyggelig og skaanende Egtfælle, og jeg troer næsten, hun har Ret, thi *bagefter* kan jeg godt indsee, at jeg i visse Øieblikke er kold og haard, naar jeg bliver forstyrret o.s.v. Maaskee Deres Kone siger det samme og maaskee med Sandhed skjøndt i mindre Grad som min.

Jeg drømte i Nat, at min lille Yndling Godske var syg og vaagne meget urolig, da jeg holder meget af den vakkre Dreng. Jeg vil haabe, at det ikke er saa, men *Deres Taushed* foruroliger mig dog, og jeg beder Dem om nogle Linier til nærmere Underretning. Der er noget eiendommeligt smerteligt i at svæve i Uvished om kjære Venners Befindende, og jeg troer næsten, at det er mere smerteligt for mig end for de fleste Andre, da jeg er temmelig modtagelig for de Sorger, der tynges paa dem, jeg holder noget af.

Idag er jeg 28 Aar. Det er en temmelig indholdsrig Tid, jeg har gennemlevet i de sidste Aar, og endskjøndt jeg har nydt mange Behageligheder, saa har jeg dog ogsaa tømt mangen bitter Kalk, som Andre ikke kjende, og der er vel sagtens endnu mange og endnu Bittre tilbage. Men jeg skal tømme dem som *en Mand*, og da jeg besidder baade en Mængde Sorger og tillige gjøre meget Godt, især da et langt Liv – efter Naturens Orden – ligger for mig.

Krarup er et meget vakkert Menneske, som jeg holder meget af. Det gaaer godt paa Høiskolen, men han kan have Mod behov, og jeg troer, at jeg forleden Dag indgød ham en god Portion.

Flor kommer først i Juni Mnd^l. Han kan ikke faae sit Huus solgt. Han lever græsseligt i Kiel, har neppe personlig Sikkerhed. Stakkels Mand! Han er næsten modløs i dette Øieblik, og jeg skal ogsaa sætte Mod i ham, har ogsaa gjort det og det i et Øieblik,

da jeg kun besad lidt selv. Men saaledes er det jo herovre, naar man savner Mod, saa kommer man altid til mig, fordi Alle stole paa, at jeg har god Forraad, hvorfor det ogsaa er nødvendigt, at jeg bestandig bærer mine Sorger *selv*, saa at jeg stedse kan trøste *Andre*.

Men Gudskeelov! Nu har jeg min Kraft igjen, idet jeg saa temmelig har mine Sager ordnede, og idag gaaer jeg paa en Reise i Tyrstrup Herred, der sandsynlig vil vare i 3 Dage.

Dette Brev beder jeg Dem brænde, naar *De* og *Deres Kone* har læst samme, da jeg ikke holder af, at uvedkommende Øine nogen- sinde skulde see Noget om mine huuslige Forhold.

Lev vel! og skriv snart til

Deres
L. P. Skau.

Jeg skulde egentlig have skreven nogle Linier til *Deres Kone*, men i *Tanken* er det ogsaa skreven til hende, og hun vil vel sagtens være saa naadig at tage tiltakke hermed for dennegang imod Løfte at skrive hende ordentlig til ved en bedre Leilighed. Er hun i hendes rigtige Lune, saa faaer jeg formodentlig nogle straffende Linier, men jeg har lært Taalmodighed og stoler paa, at jeg nok kan taale Skjænd. Skulde hun blive altfor streng, saa kan *De* jo sagtens opkaste Dem til Censor.

Men hvorfor hører jeg ikke et Ord fra Allen? Jeg skulde dog troe, at han havde modtaget mit Brev, som jeg skrev for to Maaneder siden?

Fra [H. N.] Clausen har jeg et *fordeeltigt* Brev². Dog herom Mere en anden Gang.

Deres L. P. S.

RA. Marckmanns arkiv.

1 1845 16/4 entledigedes lektor i det liggjort i »Dannevirke« 1845 30/4.
danske sprog ved universitetet i Kiel, 2 H. N. Clausen til Laurids Skau 1845
professor, dr. phil. C. Flor. Offent- 20/5.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1845 3/6.

Houdst, den 3die Juni 1845.

Det glæder mig idag at kunne fortælle Dem et Par smaae Nyheder, som, uagtet de ikke ere saa betydelige, saa dog alligevel af den Beskaffenhed, at de kan give Anledning til nogle Minutters Conversation. Jeg skriver idag, fordi jeg har beregnet, at dette Brev maae

komme netop paa Deres Kones Fødselsdag i Deres Hænder (De seer, jeg har god Hukommelse, siden jeg kan huske, at Deres Kone selv har fortalt mig, at hendes Fødselsdag var den 6. Juni), i hvilken Anledning herved min venlige Gratulation. Da jeg nu tør antage, at der paa denne Dag er en lille Vennekreds forsamlet hos Dem, saa skulde det glæde mig meget, hvis jeg kunde middelbar yde min Skjerv til Selskabets Underholdning, thi personlig kan jeg jo ikke komme. Dette gjælder især med Hensyn til Dem selv og Krarup, maaskee ogsaa Möhl, thi Magister Petersen kan jeg naturligviis ikke underholde¹. Dertil er *han altfor betydelig* (i sine egne Øine maaskee?) og *jeg altfor ubetydelig*, og jeg er ingeniunde saa indbildsk, at jeg nogensinde kunde falde paa den tossede Tanke at have noget Værd eller at kunne sige Noget, der havde nogen Betydning i *hans* Øine. Nei, dertil boer han alt for *høit*, jeg altfor *lavt*. Men dette er jo ogsaa ligegyldigt. Kan jeg blot interessere Dem og en og anden enkelt Ven, saa er jeg meget glad, og herpaa vil jeg da gjøre Prøve.

Grosserer Puggaard² – Lehmanns Svigerfader – kom i Løverdags til Haderslev paa Hjemreise fra Italien. Man fortæller, at han paa en fiin Maade har været forviist fra Kjbhvn., men selv vilde han ikke vide noget deraf at sige, hvorimod han fortalte, at han Dagen før sin Bortreise fra Kjbhvn. havde haft en drøi Samtale med Politimesteren. Puggaard er født i Ribe eller har idetmindste levet sine Drengaar der, hvor hans Familie hører hjemme. Han havde nu ikke været der i 50 Aar og havde derfor Lyst til at see de Egne, hvortil saamange Ungdomserindringer knyttede sig. Han lod mig opsøge, og jeg blev lidt overrasket ved at see en Mand, som jeg mindst havde ventet. Jeg kunde strax mærke, at han gjerne vilde til Ribe og tillige have mig med, hvorfor jeg tilbød at kjøre ham derhen. Han blev meget glad, og vi begav os strax paa Veien med Otto Schröeter til Kudsk, for at vi Andre saa meget bedre kunde passiare. Jeg underholdt ham saa godt, jeg formaade, smigrede hans Forfængelighed, idet jeg forguede hans Datter og Svigersøn, men De kan troe, at det var haardt for mig at faae slig Tale over Læberne. Men hvad skulde jeg Stakkel gjøre? Han har jo testamenteret 10.000 Rbdlr. til Høiskolen, og maaskee vi kan bruge ham oftere. Jeg beed derfor i det sure Æble og troer ogsaa at have vundet hans Tilfredshed.

I Ribe fandt han nogle langtude beslægtede og glædede sig ved den Efterretning, at alle hans Slægtinge havde ernæret sig hæderligt. Paa Hjemveien reiste vi over Høiskolen, hvor Krarup foreviste os Alt. Det var mig om at gjøre at faae ham derhen, thi hvo kan vide, hvad dette kan føre til? Søndag Aften kom vi atter til Haderslev, og idag er han sandsynlig kommen til Kjøbenhavn. Lad ham kun nu fortælle Lehmann og Andre, hvorledes jeg har gjort mig Umage for ham, og hvorledes det overhoved staaer til herovre. Jeg skal indestaae for, at det skal nok gjøre sin Virkning, skjøndt paa forskjellig Maade.

Igaar gjorde Herredsfoged Kier, Dr. Meyer og Notarius publikus Stibolt Riis til dem selv, idet de nægtede at fidimere en Fuldmagt. Advokat Blaunfeldt skulde nemlig have Fuldmagt til at hæve endeel Penge hos Herredsfogden, som denne ikke vilde rykke ud med, og vi hittede derfor paa, at jeg skrev Fuldmagten paa det stemplede Ark, og tre Mænd, hvoraf de to vare Vidner, gik nu til Kier og forlangte, at han skulde fidimere Underskriftens Rigtighed. Herredsfogden, som godt kunde see, at Sagen var listig anlagt, og at det gjaldt ham selv, nægtede at fidimere og har sagtens sendt Bud baade til Meyer og Stibolt, at de skulde gjøre det samme, thi disse nægtede ogsaa at bevidne Underskriftens Rigtighed. Dette var netop Vand paa vor Mølle, thi det var jo en uhyre dum Streg, og den blev alligevel fidimeret af Haegens (Stadsekretæren).

Blaunfeldt fik nu et Beviis underskreven af de tre Mænd, at de Herrer havde nægtet at gjøre Pligt som offentlige Notarer og skal nu anlages til Cancelliet, fordi de have gjort sig skyldige i en formelig Forbrydelse, der i mange Tilfælde kunde medføre de største Ulykker. Man skal fange Ræven, naar man kan.

Det er fast mageløst, som Folk søger til Advokat Blaunfeldt, og vil de saaledes blive ved, saa vil de andre Advokater nok komme til at sulte. Advokat Detlefsen^s fra Lygumkloster kommer ligeledes til Gram hver 14 Dage, og naar han tager Vesteramtet og Blaunfeldt Østeramtet, saa kan de Andre gjerne undværes.

Imorgen venter jeg Prof. Flor hertil for at blive for stedse. Paa Løverdag eller Søndag kommer hans Familie, og glad er jeg, thi han vil dog sagtens tage lidt af Byrden fra mine Skuldre, som næsten nu overstiger mine Kræfter.

Men Hilledød! Klokken er mange. Jeg maae slutte. Farvel! Hils alle *ægte* Venner fra

Deres hengivne

E.Sk.: Er Godske bleven rask igjen?

L. P. Skau.

P.S.: Inden jeg havde forsegleet Brevet, modtog jeg et Brev fra Neergaard til Førslev, samt fra hans Broder, Kammerherre N[eergaard], hvori de eftergive alle deres Fordringer i Madam Lorenzens Boe, naar hun kan træffe mindelig Accord med hendes Kreditorer. Dette er de sidste Erklæringer fra dansk Side, og mit aandsfortærende Arbeide i denne Sag er hermed tilende, thi Accorden er fuldbragt, og Udbetalingen gaaer rask fra Haanden. Imorgen vorder Forseglingen hævet.

[Peter Hiort] Lorenzen har i Alt modtaget fra Danmark i en Tid af 3 Aar cirka 12.000 Rbdlr., og disse maatte jeg love at faae eftergivne. De kan tænke Dem, hvilket Arbeide dette har været, men jeg fortryder det ikke, thi jeg har gjort [min] Pligt mod den afdøde Ven, idet jeg har frelst hans Eftermæle. (Kun paalidelige Folk maae vide, hvormeget Lorenzen har faaet.) Endnu galere var alle de Ærgrelser, jeg har gjenemgaaet med hans tydske Svogre⁴, hvoraf den ene – Raadmand Holm – idag har gjort Forsøg paa at hænge sig, men blev nedskaaren itide. Jeg kan nu begynde paa noget Andet, thi – jeg er jo Slesvigs Træl! Mine Skuldre skal bære Alt! Gud hjælpe mig!

Fra Wegener⁵ har jeg ogsaa Brev idag. Han er fortvivlet over det trivielle Liv paa Laaland og paastaaer, at der endnu er større Jammerlighed end her.

Det er da en deilig Commission⁶, Kongen har lappet sammen til at undersøge Arvespørgsmaalet. Naar Stemann undtages, saa giver jeg ikke en Pibe Tobak for de Andre, thi Øhrsted giver efter for Criminil, og Adler er jo igrunnen ikke med for Andet end for at rapportere til Kongen. Jeg indseer slet ikke, *hvorfor* denne Sag skal undersøges. Den er saa klar, at der ingen Tvivl kan være, og i det Øieblik, K[ongen] indlader sig paa Undersøgelser, anerkjender han netop Tvivlen.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Magister Peder Pedersen var en af fru Marckmanns beundrere. Han var

ungkarl indtil 1850. Datteren Judithe Salicath skildrer ham i følgende lin-

jer: »Petersen var en meget vittig og overlegen begavet mand. Han dominerede aldeles sin kreds. Han beundrede i høj grad min mor, hun var vis på hans assistance altid, skønt når de var ene, kunde han også snerte hende, han opdragede hende. Han kom tre gange om ugen hos os, senere spiste han hos os om søndagen. Først da mine forældre rejste fra byen, giftede han sig med en ældre pige, frk. Brasch, der havde elsket ham i 18 år.«

2 Grosserer Hans Puggaard var født i Kbh., men nedstammede gennem sin

fader fra en ripensisk familie. Han var gift med en datter af grosserer Hage i Stege. Orla Lehmann ægtede hans datter.

3 Advokat J. C. Detlefsen i Løgumkloster averterede på den tid i »Dannevirke«, at han hver lørdag havde konsultation i Gram.

4 Peter Hiort Lorenzens »tyske« svogre var: senator Holm, Chr. Juhl og købmand Wolff.

5 Ikke bevaret.

6 Resultatet af den nedsatte kommissions arbejde blev det Åbne Brev af 1846 8/7.

Laurids Skau til J. W. Marckmann [1845 11/6].

Kjære Marckmann!

Indlagte Brev¹ bedes De at læse, forsegle og derpaa *personligen* bringe det til Lehmann eller Frue.

Deres Kone maae læse det, men *ingen Anden*.

Det Nærmere skal De erfare, naar vi personligen mødes, hvorefter jeg længes, da jeg godt kan have et Menneske behov for Øieblikket, som jeg kan tale frit og uforbeholdent til.

Det er skjændigt, saaledes som Kongen lader det slesvigholstenske Parti vinde Terrain og Overvægt², og jeg [er] nærved at blive gal derover.

Deres

RA. Marckmanns arkiv.

Laurids Skau.

1 Rimeligvis: Skau til Lehmann 1845 11/6.

af den Slesvigsk-Holstenske Patriotiske Forening 1845 7/7.

2 Skau nævner således grundlæggelsen

Laurids Skau til J. W. Marckmann 1845 2/7.

Kjere Ven!

Korsøer. den 2den Juli 1845.

Endelig har jeg sovet rigtig en heel Nat, og da man gjerne deraf bliver ordentlig oplivet, saa at man kan fatte sig lidt og samle Tankerne, saa vil jeg da ogsaa forsøge, om dette er muligt for mig.

Dr. Paulsen forlod¹, som De veed, tilligemed mig Deligencen ved Slagelse, hvor jeg hørte, at Castenskjold² var reist til Kjbhvn. Der-

fra reiste vi med Extrapost over Skjelskjør forbi Borreby til Sevedøgaard³. I Skjelskjør gav vi os god Tid, spiste Frokost og snakkede dygtig med Byens Honoratiores – Dr. Freisleben, Apothekeren, Postmester, Kjøbmænd o.s.v., der vare komne hen for at hilse paa mig og tømme et Glas med mig og endelig love mig, at der skulde komme en ordentlig Karavane derfra til Skamlingsfesten. Vi indrettede os saaledes, at vi først Kl. henimod 2 kom til Fiedlers, da vi turde forudsætte, at hans Middag var forbi og Konen altsaa blive fri for at lave Middagsmad til os. Men alt dette kunne vi have sparet, da Fiedler ikke var hjemme, og vi istedetfor at finde en venlig Modtagelse bleve modtagne af en uforskammet Pige, der loe os lige op i Øinene og endelig løb bort, hvorpaa der kom en peen lille Pige, som dog var anstændig, og endelig kom Konen selv for at beklage, at Manden ikke var hjemme, og bede os drikke Kaffe. Herfor takkede vi, og da hun spurgte om vore Navne, gavede vi hende vore Visitkort, men hun vedblev desuagtet at spørge, saa at vi overbevistes om, at hun ikke vidste, hvad saadanne Kort betydde⁴. Fiedler var ovre hos Scavenius⁵, men da hun ikke tilbød at hente ham, vilde jeg heller ikke forlange det, og vi kjørte altsaa tilbage til Borreby.

Odense, om Aftenen.

Saavidt kom jeg i Korsøer i Morges, da Hr. Fiedler selv kom ind ad Døren og forsonede mig med Gaarsdagens mislykkede Besøg. Han undskyldte med stor Delikatesse hans Kones Mangel paa øieblikkelig Conduite⁶ og bebreidede mig mildt, at jeg ikke havde hjulpen hende deri o.s.v.

Hans Ærinde til Basnæs var ikke andet end i den slesv[igske] Sag. Scavenius havde nemlig tegnet sig for 200 Rbdlr. til Udbetaling i denne Termin, men disse havde han glemmt, hvorfor Fiedler vilde komme hans Hukommelse til Hjælp. Iøvrigt vilde han hellere udbetale dem til Høiskolen i Rødding end til Komiteen i Kjbhvn., hvorfor jeg modtog dem og qvitterede for samme. Fiedler paastod, at jeg kunde udrette overordentlig meget, naar jeg vilde reise omkring og føre det Sprog, som jeg førte til ham, nemlig: »Jeg *vil* ikke kjende Aristokratie, jeg *vil* ikke kjende Demokratie, jeg *vil* intet Parti kjende, saalænge Staten trænges udenfra. Det eneste, jeg forlanger, er et *nationalt* Sind. Derom kunne Alle blive enige, og den, der boer

i Landet og ikke har dette, fortjener at stemples som Forræder og Skurk«. I Henhold hertil bleve vi enige om, at jeg til Efteraaret skulde møde ham i Svendborg, hvor han da vilde ledsage mig fra omkring i Langeland og derpaa i det sydlige Sjælland o.s.v.

Paa Borreby modtoges vi vel. Fruen viste os *ridderligt* Galanteri. Hun lod Vognen kjøre os til Skjelskjør, da vi havde ladet Postkarlen kjøre hjem, eftersom det kun er en lille Spadseretour til Byen. Jeg vil ikke prøve paa at skildre Dem mine Observationer paa Borreby, hverken om Mennesker, Bygninger, Have eller Marker, da dette vilde blive altfor vidtløftigt, men De skal faae det mundtlig, thi jeg glemmer det ikke.

I Nyborg traf jeg Boisen fra Vonsbæk⁷, der havde hentet sin Moder, og vi reiste nu sammen til Odense. Hos en Præst i Nyborg blev jeg slæbt hen i et Dameselskab, hvor Lykken var mig gunstig, idet jeg ikke talte et Ord uden, det gjorde sin Virkning.

Jeg skal nu hen til Kammerherre Abrahamson og maae derfor slutte.

Tusind Tak for sidst. Hils Deres Kone meget og siig hende, at jeg nærmere skal underrette hende om mit Ophold paa Borreby, naar jeg kommer hjem.

Siig hende Tak for beviist Godhed mod mig. Jeg glemmer det aldrig. Lad hende læse dette Brev.

Imorgen reiser jeg hjem.

Deres

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 Lærer, dr. agro. Chr. Marinus Poulsen ved Rødding højskole.
- 2 Marckmanns svoger, godsejer Adolph Frederik Holten Castenschiold til Borreby.
- 3 Sevedø ejedes af Harald V. Fiedler.
- 4 Fiedlers 1. hustru var af meget jævn stand. Fiedler til Skau 1847 3/12: »Ifølge min Stilling er jeg Demokrat, og det er noget ganske besynderligt, at jeg, der engang i et af de vigtigste Livsskridt ved at tage en sjællandsk Bondepige tilægte viste Verden, hvorlidet jeg agtede Standshensyn, jeg, som uden at have det nødig,

drog fra Borgen i Hytten, netop saa ofte skal beskyldes for Aristokratismus og Fraterniseren med Aristokraterne« (KB. NKS 1727).

- 5 Jacob Scavenius, ejer af Basnæs.
- 6 Fiedler til Skau 1845 24/8: »Vær ikke forud indtaget, hverken mod Huset eller min Kone, som forsømte at sende Bud efter mig. Mig selv, der strax opsøgte og heldigen traf Dem og Dr. Paulsen i Korsør, kan De Intet have at bebreide, hvorimod de gode Herrer selv lode Dem lede af en utidig Delikatesse ved at begaae den samme Feil som min Kone. Det

vilde gjøre mig ondt, skulde dette være Deres første og sidste Besøg, eftersom jeg vil sætte megen Priis paa at komme i nærmere Berørelse med en Mand, hvem jeg har betragtet med Beundring siden hans første Tale fra Skamlingsbanken, i hvem jeg har

glædet mig ved at see en sand Fædrelandsven, der oplod sin Røst i Ørkenen, og som jeg er stolt af at kalde min Landsmand« (KB. NKS 1727).
7 Carl Christian Boisen, hvis mor Anna Nannestad var født i Odense 1775 og døde Vesterborg 1853.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1845 5/7.

Kjere Marckmann!

Haderslev, den 5te Juli 1845.

Endelig er jeg da kommet i Havn lykkelig og velbeholden, men det er da ogsaa det Hele. Iaftes Kl. 12 kom jeg hjem og sov baade længe og stærkt, men det bekom mig ilde, thi jeg vaagnede med den græsseligste Hovedpine, mærkede snart en stærk Forkølelse, hvilket da ogsaa er ganske naturligt, eftersom jeg nu i 14 Dage har befunden mig i en uafsladelig Spænding, der nødvendig maae fremkalde Slappelse. Desuagtet maatte jeg til Haderslev idag, fordi jeg halvveis havde lovet Dr. Paulsen¹ at ledsage ham til Rødding for derfra at reise med Prof. Flor imorgen til Festen i Medolden². Dette var mig umuligt, naar jeg ikke vilde udsætte mig for formelig Ødelæggelse. Jeg maae holde mig rolig nogle Dage for at gjenvinde den sædvanlige Styrke og samle Kræfter til Skamlingsfesten.

I Fyen gjorde jeg megen Lykke. Kommandør Falsen, som De vistnok kjender, blev i høi Grad begejstret over min Maade at træde frem paa. Han lovede øieblikkelig at stille hans Pung til min Disposition, naar vi behøvede det, og paa min Bemærkning: »at dette var en altfor stor Tillid«, svarede han blot: »Laurids Skau kan ingen Dødelig vise for stor Tillid«. Iøvrigt har han, som jeg først senere fik at vide, tegnet [sig for] 1000 Rbdlr. til min Valgbargjørelse.

Jeg var Dagen efter til Middag hos Kammerherre Abrahamson, hvor jeg maatte holde ud eialene at drikke forfærdeligt, men ogsaa disputere uafsladeligt. Men naar jeg derefter blot kunde [have] faaet Hvile, saa var det jo for Intet at regne, men dette var ikke Tilfældet. Jeg satte mig strax paa Vognen og kjørte til Langesøe til Baron Holsten, som man hidtil ikke har kunnet faae Bugt med.

Efter 3 Timers uafsladelig Anstregelse fik jeg ham endelig paa Gled, og han udbrød med sammenlagde Hænder: »Nei, en saadan Noblesse, en saadan Karakterstolthed og en saa skarp Forstand

forenet med diplomatisk Kløgt havde jeg aldrig ventet at finde i en Mand af Bondestanden. De er den første Bonde, jeg bøier mig for«. Jeg takkede naturligviis for denne store Kompliment og bad ham blot betænke, at hvis der var noget Ædelt hos mig, da var dette *Naturens Værk*, og at der ikke kunde regnes mig andet til Fortjeneste end den Flid, jeg havde anvendt paa Uddannelsen o.s.v. Han bad mig meget om at komme igjen, hvilket jeg naturligviis ikke glemmer.

I dette Huus herskede iøvrigt den meest gjennemdrevne aristokratiske Fiinhed baade i Tone og alle andre Indretninger i Huset, saa jeg maatte opbyde alle mine Kræfter og min hele Opmærksomhed for at byde dem Spidsen. Jeg troer imidlertid, Baronen og hans Familie befandt sig paa deres Side i samme Stilling, og det var morsomt at see og iagttage, hvorledes de anstrengte dem for at hamle op med mig. Til Efteraaret kommer jeg sagtens til at gjøre en Reise omkring til alle Godseiere i Fyen, Lolland, Falster og Sjælland.

I Assens besøgte vi Agent Bruun, hvor vi spiste til Middag, og han var derpaa saa artig at lade sin store Baad seile os over til Aarøesund. Dr. Paulsen blev charmeret i Frøken Bruun, som rigtignok er en af de skjønneste Damer i Danmark. Hun er neppe 20 Aar.

Fra Fyen kommer der dobbelt saamange Mennesker til Skamlingsfesten som ifjor. Fra Skjelskjør kommer der ogsaa en Karavane, der formodentlig vil reise over til Svendborg og derfra tillands til Assens, hvorfra Dampskibet gaaer Kl. 2 om Natten og derpaa kommer tilbage igjen for atter at gjøre en Tour. Der komme iaar mange Damer. Skriv mig nu til i Forveien, om De reiser over Land, og hvilken Tid De indtræffer i Assens, da jeg saa skal hente Dem i Aarøesund, eller om De kommer tilsøes lige til Skamling. Hvis Deres Tid tillader det, saa skulde De gaae hen til Monrad og sige ham, at vi venter ham til Festen, især, hvis Lehmann og Ploug ikke komme. Ligeledes Drevsen³. Det var ogsaa godt, hvis Dr. Sturzenbecker⁴ kom hertil og holdt en svensk Tale, hvilket vilde mere Bønderne meget.

Inden jeg reiste fra Kjbhvn., bad jeg paa Omnibuskontoi-ret om, at Konduktøren skulde bringe min Paraplui ud til Dem og anmodede tillige Ploug om at sende Futteralet til Dem, for at De kunde tage samme med, naar De kommer til Skamlingsfesten. De er vel sagtens saa god at tage den med? Til Deres Kone har jeg den Bøn, at hun

vil huske at sende den med Dem og indtil den Tid tage samme i Forvaring.

Slesvig-Holstenerne have begyndt at rase frygteligt imod mig, ligesom de ogsaa have angrebet Pastor Feilberg paa en infam Maade for hans Tale i sidste Foreningsmøde⁵. Jeg er jo vant til at staae for Skud, men om Feilberg kan, det er et andet Spørgsmaal.

Jeg længes efter Deres venlige Huus og sætter mig ofte i Tanken derind, især, [naar] jeg er i slet Humør. Der var jeg omgivet af gode og kjærlige Mennesker, medens jeg her bestandig skal skue mistænksom omkring mig, hvorved man altid befinder sig i en vis Spænding, der baade sløver og bedrøver.

Hvorledes befinder Judithe sig? – og Godske? som holdt saameget af mig, men som jeg ganske vist holder ligesaameget af til Gjengjæld. Den stakkels Dreng græd, da jeg sagde ham Farvel, og jeg – ja, jeg var nærved at gjøre det samme. Det har noget eiendommeligt rørende i sig, naar man seer sig elsket af saadanne smaae, uskyldige Væsener, der endnu ere ubekjendte med Livets Kampe. Jeg har ofte gjort den Erfaring, at Børn fortrinsviis klynger sig til mig uden, at jeg har givet Anledning dertil, og det har altid haft en velgjørende Indvirkning paa mig. Er dette et naturligt Instinkt hos de Smaae, at de søge den, der i Hjertet velsigner dem, eller hvad mon Aarsagen vel kan være, thi vist er det, at Børn ingenlunde holde sig med lige Varme til Alle.

Hils Deres gode Kone og Børn. Siig dem, at jeg længes efter dem Alle, og lad Deres Kone læse disse Linier.

Jeg har idag skreven meget udførligt til Clausen⁶. Men nu kan jeg ikke mere, og Papiret er jo ogsaa fuldt. Lever Alle vel! Dette ønske Ingen inderligere end

Deres

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 Christian Marinus Poulsen tiltrådte som lærer i naturhistorie og geografi ved Rødding højskole.
- 2 Der tænkes på en fest, som den nationaltsindede præst i Mjolden, Laurits Chr. Hagen havde indbudt til.
- 3 Johan Christian Drewsen, 1777-1851.
- 4 O. P. Sturzen-Becker, svensk digter og journalist, ivrig skandinav og del-

tager i det norsk-svenske studentermøde i København 1845 24/6—28/6.

- 5 Der er tale om et referat af den Slesvigske Forenings fest 1845 12/6 i »Lyna« 1845 2/7: »L. Skau forbigaae vi ganske, da det er os fuldkommen ligegyldigt, hvad dette forfængelige Menneske siger . . . L. Skau finder maaskee det vigtigste Motiv

til sin Handlemaade deri, at hans Pengepung staaer sig muligst godt«. Derefter angribes pastor Hertel (som i et senere nr. truer »Lyna« med sagsanlæg) og »den maskerede navnløse Geistlige«, som har beskyldt slesvig-

holsteinismen for at være djævelens værk. Denne sidste, som »Lyna« ikke kender, må altså være N. L. Feilberg, på den tid præst i Vester Vedsted.

6 Ikke bevaret.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1845 11/7.

Den 11te Juli.

Kjære Skau.

Marckmann er i fuld Arbeide med en Brudevielse og har desuden skrevet et Brev til Staal igaar, og De kjender hans *Fermitet* til Brevskrivning. Han har derfor overdraget mig det betydelige Hverv at skrive til Dem, hvilket slet ikke falder mig vanskeligt, skjønt jeg føler jo alt for vel, jeg er en Pjalt imod Dem med Deres logiske Sætninger, men det hjælper nu ikke: Laurids Skau maa finde sig i, at Julie Marckmann drister sig til uden videre Omsvøb at sætte Pen til Papiret og ovenikjøbet leder hans kostbare Tid og Tanker et Øieblik fra sin Valplads, hvor Helten om kort Tid skal straaale i al sin Glands. See, saa nu er vi endelig kommet til Resultatet, nemlig dette, at min Ægteherre kommer med Dampskibet til Skamlingsfesten medbringende en Lædervadsæk og Deres Paraplui i Foutral; fra mine Hænder skal den komme i ordentlig Stand, men om Marckmann i Distraction eller Begeistring bruger den i den Tanke, at den er et Vaaben imod Slesvigholsteinerne, dette kan jeg ikke gjøre ved, og saa Gud hjælpe den fine Paraplui, havde min kloge og praktiske Ven ikke ladet sit solide Foutral blive paa »Fædrelandets« Contoir. Det er Skade, at Foutralet ikke kan tale; maaskee havde det i sin Uskyldighed fortalt mig en eller anden lille cronique scandaleuse af de venlige Individiers Fabricat, som præcidere der. Bliv nu ikke *rasende* paa mig for denne Bemærkning og slaa et Hjørne af et Bord eller sligt, thi ellers faar jeg Deres Kone paa Halsen. Hun kan maaskee yttre om Marckmann, som naturligviis slet ikke har sine Ting i den fortrinlige Stand som De: 'Fru Marckmann maa være en løierlig fjollet Kjelling, hvad Huslighed angaar.' Men De, som har et godt *Kjenderblik*, sig hende, at hun (Julie Marckmann) er ikke saa gal af Naturen og i Grunden blød som Vox. Hun kunde have blevet til, hvad det skulde være, kuns ikke til General, hun skulde altid spille de Un[d]jerordnedes Rolle, og da hendes Mand har en bestemt Caracteer, som man ikke dreier, derfor duer hun ikke saa meget, hvad de praktiske Ting angaar, men af et confust Huus at være er det dog ikke saa galt, thi hun har altid en god Villie imod sine Gjæster, ligesom hun i det hele slet ikke har saa megen Selvtillid, men troer gerne, at de fleste have mere Dygtighed end hun. See saa, nu har jeg bedet om Overbærelse for min Person, og nu anbefaler jeg Marckmann i Deres Hænder, som til vores ældste Søn, thi skjønt al Deres Alvor og Bestemthed har De dog sommetider noget tilfælles med Godske som en ældre Broder. Bliv nu ikke fortørnet, men har jeg en Mo-

ders Kjærlighed for Dem, saa er den jo større end Himmelens, det har Monrad sagt, og mere kan De dog ikke forlange.

Deres hengivne
Julie Marckmann.

Fred. Efterm. Kl. 7.

Kjære Skau!

Nu kommer jeg hjem fra Kirken fra bemeldte Vielse og sætter mig strax ned at skrive, for at Brevet om muligt kan gaae endnu iaften. Jeg skrev til Staal, som min Kone fortalte, og anmodede (efter Concession fra Dampskibets Eier) ham som Formand for Skamlingsactionairerne om, at han vilde gjøre lidt Anstalt til, at Passager[er]ne fra Dampskibet kunde komme iland ved Skamlingsbanken. Thi vi komme herfra med et Dampskib »Fr. 6ti«, der gaaer syd om Øerne og tager Passagerer op paa Falster & Lolland og ved Svendborg og Assens. Vi seile paa Onsdag Kl. 2, ligge om Natten mellem Torsdag og Fredag i Assens og komme Fredag Morgen omtr[ent] Kl. 9 til Stenderup. Dampskibet gaaer saa paa Tilbageveien til Assens og Svendborg, hvor de af Passager[er]ne, som vil, gaae iland; derpaa gaaer det til Flensborg og tilbage til Svendborg og tager dem med igjen til Kbhvn.

Der knyttede sig mange heldige Omstændigheder til, at denne Tour kunde komme istand. Hvem der kommer med, veed jeg endnu ikke. Jeg skal nok tale med Monrad. Ploug kommer, det er vist.

Kongen vil ikke komme til Augustenborg iaar, skjøndt Mutter Amalia¹ har overhængt ham, hvorfor hun har gjort sig syg og bliver i Kjøbenh[avn]. Nu er ogsaa Kongen bleven syg; iforgaars var det slemt med ham, saa han fik Iglar og Aar[e]ladning, men igaar var det bedre, saa han dør ikke dengang. Maaskee bliver han dog reent hjemme, skjøndt jeg ikke veed det sikkert.

De har da seet Lehmanns og de Andres Processer², hvilke have vakt Uvillie. Eet vil jeg dog sige Dem og beder Dem lægge Mærke til: Jeg frygter ikke for Tydskernes Trudsel om at komme paa Skamling, men dersom der endog blot kom et halv Snees og gjorde Spektakler, saa kunde dette maaskee være en Anledning til næste Aar at gjøre Forbud mod Festen eller i det Mindste for Autoriteterne at forsøge derpaa. Jeg beder Dem derfor at tage under Overveelse, om Actionairerne ikke burde bekjendtgjøre, at de forbød Enhver, der vilde gjøre mindste Uroe og Forstyrrelse, at komme paa

deres *Eiendom*, saa at en saadan var uberettiget til at indfinde sig der. Jeg anbefaler ikke dette, da jeg ikke kjender Forholdene, men beder Dem at betænke det.

At De har slaaet ind paa en god Vei med Herremændene, mærkede jeg paa Castenschjold, der, som De veed, var her. Han bifaldt ganske, hvad De havde sagt til Fiedler³, syntes godt om, at De ikke var paa Bondefesten i Holbæk. Og siden omtalte han Dem immer som klog, at han syntes godt om Dem, og beklagede, at han ikke var hjemme, da De var der &c.

Naa! altsaa idag 8 Dage, om Gud vil, sees vi paa Skamling. Hils Deres Kone og gjør nu aldeles ingen Anstalter eller Forandring for min Skyld; ellers bliver jeg vred og reiser strax.

Deres hengivne
Marckmann.

Godske, som staaer ved min Side, beder mig hilse Dem; nu kommer Judithe og beder om det samme.

KB. NKS 1727.

- 1 Christian VIIIs dronning Caroline Amalie var søster til hertugen af Augustenborg og til prinsen af Noer. Striden mellem kongehuset og hertugfamilien måtte derfor smerte hende dybt og gav tillige anledning til mistillid mod hende hos de liberale i Kbh.
- 2 Cand. H. F. Poulsen, kapellan F. Helweg og højesteretsadvokat O. Lehmann blev tiltalt for de taler, som de havde holdt i Ridehuset 1845 24/6 i anledning af det norsk-svenske studenterbesøg. Se f. eks.: »Fædrelandet« 1845 7/7.
- 3 Fiedler var Skaus forbindelsesmand til de vestsjællandske godsejere. Fiedler til Skau 1845 24/8: »[Jeg] har nu anmeldt Deres Komme for adskillige af vore Herremænd og overalt faaet det Svar, at det vilde være dem særdeles kjært at faae Deres Besøg. Heller ikke er det usandsynligt, at De vil kunne udrette Noget for den slesvigske Sag hos somme af disse lunkne Kongemænd, der ikke gjerne foretage Noget, som kunde være Hans allernaadigste Forsagthed [d.e. Christian VIII] imod« (KB. NKS 1727).

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1845 13/8.

Kjere Ven!

Houst, den 13de Aug. 1845.

Iaftes Kl. 12 kom jeg hjem fra Høiskolen efter tillige at have besøgt Moltrup, Bramdrup og flere Byer, saa at jeg ialt reed 13 Miil igaar. Som Følge heraf var jeg temmelig medtaget, da jeg havde flere anstrengende mundtlige Samtaler paa forskjellige Steder. Jeg havde

vel ikke reist til Rødning netop i Gaar, hvis ikke et Brev fra Krarup¹ havde kaldt mig derhen, men han skrev, at de slet ikke kunde undvære mig længere, eftersom Fruen² var svag og altsaa i mindre godt Humeur, Professoren² gnaven paa Grund af den evige Vrøvl, hvilket blev saameget værre, fordi han manglede den huuslige Opmuntring, indbyrdes Strid mellem Eleverne, for de bildte dem ind, at Lærerne vare meget partiske (Paulsen og Krarup), Uenighed mellem Ped[er] Nørregaards³ Kone og en af Eleverne, som er Gratist etc., etc.

Igrunden var det mig behageligt at komme derhen, fordi det blev saa forunderligt tomt i Huset ved Deres Bortreise⁴, og jeg savnede noget Alvorligt, noget Anstrengende til Erstatning for de mange kjernefulde og omfattende Samtaler, de mange nationale og politiske Discourser, som vi havde pleiet sammen. Jeg kom altsaa til Rødning og forefandt vistnok tildeels det, Krarup havde antydet, men dog i langt mindre Grad. Hverken Hans Nissen eller Pastor Hertel vilde med mig. Den ene skulde til sin Ager, den anden til sit Kjøbmandskab, og saaledes er det altid: naar Noget skal udrettes, der kræver Kraft og Autoritet, saa lader man mig alene i Stikken. Men maaskee er det ligesaagodt.

Det Værste, som jeg havde at hæve, var Fruens slette Humeur, da det virker saa stærkt paa Professoren. Dette lykkedes mig imidlertid godt, ligesom det før har været Tilfældet. Efter et Par Timers Spadseretur med hende alene kom vi hjem, og Fruen var i Perlehumeur, hvilket idetmindste staaer i 14 Dage, og saa kan jeg jo komme igjen derhen.

Professoren var nærved at synke sammen, thi saa fast og modig, som han er, og saa godt, som han forstaaer at trodse alle Hindringer og Ubehageligheder, saa er det virkelig dog at undskylde, om han sommetider taber Modet under saadanne Forhold, som han staaer i. Og at Fruen kommer i slet Humeur, vil Ingen forundre sig over, som kjender de Offre, hun ikke een Gang, men *hver Dag* maae bringe en god Sag.

Jeg vil ikke trætte Dem med at opregne alle de, vistnok smaae Ubehageligheder, men som tilsammentagne blive noget Stort, som det var min Opgave at hæve, men blot fortælle, at Alt igjen er i god Orden, baade Lærere og Disciple fornøiede, og Krarup klapper i Hænderne af Glæde over, at *han* havde kaldt mig dertil.

For Disciplene holdt jeg en Tordentale, der gik dem saaledes til Hjerter, at de græd allesammen. Jeg kunde saameget bedre gjøre det, fordi jeg selv har en Broder⁶ iblandt dem, og fordi de ansee min Mening for infallibel. Men jeg skjænder ogsaa sjælden, og netop derfor bider det, naar jeg kommer. Flor kunde nok selv have gjort det, men han syntes, det var godt, at en anden af Direktørerne⁷, som var respekteret, lod sig høre fra Kathedret.

Paa Hjemveien havde jeg en ubehagelig Scene, som jeg, fordi den tillige er komisk, vil fortælle Dem. I Mølby Kroe holdt en Stads-vogn for Døren, som jeg kunde kjende, da den tilhørte en af mine bedste Venner og en af vor Sags stærkeste Støtter blandt Bønderne. Da der var Allarm indenfor, bandt jeg min Hoppe og gik ind for at see, om man ikke havde Ondt isinde, hvilket jeg anede. Jeg havde ikke gjettet Feil, thi 5 Sl[esvig-]Holsteinere sadde der og havde faaet min Ven drukken fuld, og denne klagede over, at det var slette Vare[r], man havde givet ham, thi han havde kun drukken lidt o.s.v. Da han ikke kunde staae paa Benene uden at rave, og jeg vidste, at han var en Mand, der kunde taale megen Spiritus, frygtede jeg for, at man havde kommet Et eller Andet i hans Drik, som kunde beruse hurtig, hvilket jeg før har været Vidne til. Jeg anstillede derfor en Undersøgelse og kom snart efter, at der var foregaaet noget Usædvanligt, og jeg truede nu Værten til at bekjende, at en af de Andre havde kommet Noget i min Vens Punsch. Da disse Skurke nu begyndte at hovere over, *at de kunde drikke en lumpen Dansker fuld*, blev jeg rigtignok vred for *Alvor*, og jeg lod dem strax føle, hvad dette betydede. Efter at jeg havde skjændet frygtelig paa disse Nedrige, befalede jeg dem øieblikkelig at forlade Værtshuset, og da de ikke vilde dette, men tvertimod gjorde Begyndelse med korporlig at revse mig for min Skjænden, exekverede jeg strax Dommen, idet jeg kastede dem alle Fem udenfor og paa Hovedet ned ad Trappen, hvorhos jeg lod dem vide, at de stedse saaledes skulde tugtes, naar de gjorde Skurkestreger o.s.v. Jeg var ganske ædru og handlede med koldt Blod, og da der intet Middel gives for at faae slige Umennesker tugtede ad Rettens Vei, eftersom Domstolene ere partiske, er jeg glad ved, at jeg strax tugtede dem, hvorved jeg tillige har den Fordeel at have indjaget dem en saadan Skræk, at de og deres Lige nok skal retirere, naar de herefter hører min frygtelige

Stemme, da de veed, at jeg ikke har langt fra Munden til Haanden, og at denne staaer mig ligesaagodt til Tjeneste som hiin.

De skal nok tie med Skaden, da de aldrig kan være bekjendt saaledes at bruge Kunster for at faae en agtværdig Mand fuld, og de ligesaalidt kan være bekjendt, at jeg ene kastede dem alle Fem ud ad Døren. Den stærkeste af dem begyndte nu at skjælde og raabe udenfor, men ham tog jeg kjerlig i Favn og puttede ham ind i et Locum og laasede Døren, gav Værten Nøglen og lod ham blive der, indtil vi vare borte, hvilket ikke varede længe, thi jeg afgjorde Regningen, bandt min Hoppe efter Vognen og kjørte selv de vældige Heste, som ellers let kunde løbet løbsk, hvorved Manden kunde have sat Livet til og i lykkeligste Tilfælde Hestene blevet fordærvede, hvilket ikke var saa ubetydeligt, da hver Hest idetmindste var 200 Daler i Værdie.

Ved denne Historie kom jeg 2 Miil ud af min Vei, og jeg maatte nu ride temmelig voldsomt for dog at komme hjem til Midnat, da jeg absolut maatte være hjemme idag, fordi jeg venter en Kjøbmand til min Raps.

Paa Løverdag reiser jeg til Flensborg for at møde Overlærer Sich⁷ fra Odense, som kommer med Dampskibet fra Kjbhvn. Han skal realisere Kastrups Pengeaffairer⁸, hvorved han ønsker min Hjælp. Desuden vil han [til] Bau for at lære Bjelke⁹ at kjende og skal derpaa underrette Comiteen¹⁰ i Kjbhvn. om, hvad det egentlig er for en Mand. I denne Anledning ønsker Sich ligeledes, at jeg skal give Møde, og jeg er saamegetmere nødt dertil, som jeg veed, at v. Bjelke er langt listigere end Sich, og jeg derfor maae passe paa, at der ikke skeer dumme Streger.

Den Serviet, hvori Deres Tøi var indsvøbt paa Reisen til Sundevitt, har De ikke seet nøie efter, da De tog den ud af Vadsækken, thi min Kone fandt igaar et hviidt Halstørklæde og to Par Flipper i den. Jeg veed nu ikke, om jeg skal sende de samme med Pakkeposten, eller jeg skal opbevare dem, til jeg engang kommer til Kjbhvn. og først da tage dem med. Herom udbeder jeg mig nærmere Ordre.

Og nu Farvel for dennegang. Tak for Deres behagelige Besøg. Kom saa ofte, som De kan og vil. Mit Huus staaer altid til Deres Tjeneste, ligesom ogsaa Heste, Vogne og – jeg selv.

Hils Deres Frue og siig hende, at det nok kan falde mig ind at sende

hende et Denunciationskrift imod Pastor Marckmann, men at jeg idag ikke har Tid at skrive samme, men skal nok huske det, inden Rettens Frist er udløben.

Hils ogsaa Deres Børn, Svigermoder, Svigerinde og alle Bekjendte og behold i venlig Erindring

Deres
Laurids Skau.

Glem ikke at lade Olbe¹¹ rykke frem og tillige at skrive en Række fortløbende Artikler i »Berlingske Tidende« til Oplysning for den Klasse af Læsere, som ikke læse »Fædrelandet« eller »Dannevirke«. Hils W. Fiedler¹².

RA. Marckmanns arkiv; trykt i udtog: Da Sjy vaag VIII, s. 98—100.

- 1 Hans Helmuth Krarup, der virkede som landbrugslærer på højskolen.
- 2 Professor Christian Flors hustru var godsejerdatteren Vilhelmine Frederikke Zeuthen fra Tølløse. Hun skildres gerne som noget forvænt, og man frarådede Flor at tage hende og deres søn med til Rødding, se: Wegener til Skau 1846 21/3.
- 3 Peder Nørgaard forestod gårdens drift, og hans hustru virkede som økonoma, se: Wegener til Skau 1846 21/3.
- 4 Marckmann deltog i Skamlingsbanke-mødet 1845 18/7 og besøgte derefter Skau i Hovst, se: Skau til Ploug 1845 22/8—24/8.
- 5 Peder Skau, f. Sommersted 1825, død Bukshave, Fjelstrup sogn 1917.
- 6 Laurids Skau var sammen med Christian Flor, Hans Wilh. Hertel, Hans Vilh. Schøler, Knud Knudsen, Chr. Smith og Hans Nissen medlem af højskoledirektionen, se Sjy Arb 1890, s. 170.
- 7 Om Sicks besøg, se: Skau til Ploug 1845 22/8—24/8. Sick skrev en længere beretning om sin rejse gennem det nordlige Slesvig, se: Sjy MSkr 1965.
- 8 Om Asmus Kastrups forhold, se: H. N. Clausen til Flor 1845 6/6: »Fra Sick har jeg atter havt Brev om »Flensb. Zeitung«, men jeg seer virkelig ikke, at vi herfra kunne gjøre Mere end fortsætte den aarlige Understøttelse af 400 Rbdl.« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 95).
- 9 Hermann v. Bjelke fra Bov vakte i 1845 en del opsigt ved at indsende nationale digte til »Dannevirke«, se: Koch til Flor 1845 17/5: »Den danske Aand er ret kommen over denne v. Bjelke i Bau... Det var hans Agt at træde ind i den Slesv[igske] Forening. Nu har han sadlet om og vil dog hellere stifte en egen Bielkeske Forening, hvilket næppe kan lykkes ham i hiin aandelig golde Egn. Men lad ham forsøge derpaa. Hvad driver denne Mand til saa pludselig at kaste sig ind paa vort Gebet? Erfaringen har lært os, at vi skulle være mistænkelige« (KB. NKS 1766; Da Sjy vaag VIII, s. 92).

1845 1/6 udsendte v. Bjelke en trykt indbydelse til stiftelse af »Den Slesvigske Troskabs Forening«, der var »beregnet for den hele nordlige Deel af Slesvig, nemlig fra Flensborg og Bredsted til Jyllands sydlige Grændse, ligesom for alle Slesvigsindede, som leve i Hertugdømmets sydlige Deel, i Holsteen og Danmark« (RA. »Syvstjernens« arkiv). Herom H. N. Clausen til Flor 1845 6/6: »Sagen maa naturligviis vække min høieste Interesse, og vi ville sikkert her let enes om at gjøre alt Muligt for at faae Nationalitets-Banneret reist saa langt nede mod Syd.« Clausen refererer derefter et brev fra v. Bjelke, som oplyser, at han har søgt kontakt med Skau, der havde er-

klæret, »at det mangler ham paa Tid til at arbeide i denne Retning« (KB. NKS 1766; trykt: Da SJy vaag VIII, s. 94—96). Se endvidere: Skau til Marckmann 1845 18/10, især note 11.

- 10 »Syvstjernen«.
 11 Marckmann skrev under navnet »Olbe, 71-aarig Kammerraad«, senere: »Olbe, 75-aarig Kammerraad«.
 12 Harald V. Fiedler til Skau 1845 24/8: »Pastor Marckmann besøgte mig for nylig, og jeg underholdt mig ret med ham om Forholdene i Slesvig, hvorfra han netop kom. Ligedan modtog jeg paa Borreby en Hilsen fra Dem i et Brev, som han der fik« (KB. NKS 1727).

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1845 11/9.

D. 11. Sept. 45.

Kjære Skau.

Jeg har leveret Brevet til Ploug¹. Lehmanns Brev var, som De rigtig bemærker, skrevet i en Tone og en Hensigt, som gjør, at De ikke har Grund til at være vred paa ham, men jeg synes heller ikke, at De skal skrive ham til for at forsvare Dem. Jeg synes, det er værdigere for Dem, og jeg skal sige Lehmann (jeg har i disse Dage et Ærinde til ham), at hans Frygt ikke er grundet, da De er anderledes, end han troer.

Brevets Indhold er jo forresten meget rigtigt, dersom De var saaledes, som han frygter for. De er for stolt, S[kau], til at være forfængelig, men jeg kan godt begribe, at Een og Anden og maaskee Mange ville ansee Dem derfor, hvilket jeg mener fornemmelig har sin Grund i en vis Maade, hvorpaa De oftere omtaler, hvad De har gjort, fx.: »med en umaadelig Kraft greb jeg fat«, »med knusende Veltalenhed overvandt jeg« &c. (dette sidste Udtryk erindrer jeg, De har brugt i et Brev til Clausen), ligesom ogsaa deri, at De (hvilket jo er naturligt, da De gjør meget) ogsaa omtaler meget, hvad De har gjort. Det er meget sandt, hvad Lehmann siger, at Deres Valplads er Nordslesvig, at intet er Dem vigtigere end at have Indfly-

delse paa og være lidt af Bønderne, thi derpaa beroer Deres hele Anseelse andetsteds, og uden det er De ingenting. Det er jo ogsaa indlysende, at De vilde tabe al Anseelse, dersom De efter at have faaet en valgbar Gaard ikke skulde blive valgt til Deputeret. Det var jo en Prostitution. Men derfor kunde De jo gjerne ogsaa virke andetsteds. Om at reise til Fyen og maaskee til Sjælland skulde De alvorlig tale og overlegge med Flor og saa reise, ifald det befindes rigtigt, uden at bryde Dem om Lehmann; overveie, om ikke saadanne Reiser vilde skade Dem i Slesvig. De behøvede naturligviis ingenlunde at reise fra Gaard til Gaard, sligt var vidst daarligt, men kun til visse Steder, til de mere formaaende, der har Indflydelse paa de Andre og kunde ville udøve den, samt saadanne, af hvem De vil være vis paa at blive vel modtaget. At De saaledes besøgte gamle Moltke paa Espe² mellem Corsøer og Skjelskøer (han, som var forhen Præsident i det tyske Cancelli og Broder til ham paa Glorup), at De benyttede den Glorupske Moltkes Veiledning³ i Henseende til Godseierne i Fyen, dette finder jeg endnu bestandigt at være hensigtsmæssigt. De kan jo bede vedkommende Provindsblade ei at omtale Deres Reise og saaledes forhindre Opsigt &c. Men som sagt: overvei Sagen nøie med de Andre og handle saa. Om endog nogle opløbne Adelslømler skulde gloe paa Laurids Skau som paa en Tyrolersanger eller Harpespiller og gjøre deres kritiske Bemærkninger over ham ved et Billardbord – Herregud! hvad saa? Er det noget, man skal bryde sig om, end sige gjøre til Motiv for sine Handlinger (der var Lehmann ikke stortænkende). Det glæder mig meget, at det var Bissekræmmere, som De vilde kjøre fra ved Aarøesund, og som sad for og bag paa Deres Vogn, thi havde det været Bønder, vilde de i hele Deres Egn have raabt Dem ud som indbildsk og storagtig og gjort Dem stor Skade. Vær vis paa, jeg lagde Mærke til denne Omstændighed og ofte siden har tænkt derpaa. Misundelsen blot vil være nok til at fremkalde det Sagn, at De er indbildsk, derfor maa det vist være Dem yderst magtpaaliggende ei, om endog ufri-villig, at give nogen Anledning, hvorved det kunde finde aller-mindste Grund.

Af Præsten Bojsens Broder⁴ hører jeg, at han har været tilfreds med sit Ophold paa Føhr, hvor han talte meget med den danske Minister i England, Grev Reventlov⁵ (af de lollandske Reventlover). Det var denne Mand, som bevirkede Dr. Heibergs Action⁶. Han skal

staae i stor Credit hos Kongen og være meget vred paa Slesvig-holst[enerne], hvorom jeg hørte nogle mærkelige Ytringer. Bojesen skal have henvist ham til *Dem*, men da De ikke har talt derom, har De vel heller ikke hørt videre derom. Bryd *Dem* nu ikke videre om Lehmanns Brev, uden forsaavidt De skal prøve Indholdet. Saa-længe De har betydelig Indflydelse blandt Bønderne i Nordslesvig og ikke *bryder Dem videre om* Lehmann og hans Folk, vil De aldeles være sikker paa at staae i Respect hos dem; og hos Publicum i det Hele staaer De bestandig paa det Bedste. Jeg skal snart fortælle Dem om min Samtale med L[ehmann], thi der er et Par Puncter i Brevet, som have saaret mig, og jeg har i Sinde at smøre ham, skarpt, men roligt og tørt. Jeg har idag faaet Brev fra Allen⁷, der beder Dem indstændigt at hilse. Deres Brev til ham skal jeg afsende med mit imorgen. Kunde De, der kan *flyve* paa Deres deilige Hoppe, ikke mage det saa, at De kom tillige paa Fjellumhøi⁸ og *talte*, kort, men godt, rettet til Bønderne uden at tænke paa Andre, uden forsaa-vidt, at De ikke støder dem. Det vilde være godt, at De her sluttede Dem til Bønderne.

Min Kone hilser Dem, men kan idag ikke skrive. Hils Deres Kone hjerteligt fra mig. Olbes Artikel⁹ skal komme næste Gang.

Deres

Marckmann.

KB. NKS 1727.

- 1 Skau til Ploug 4/9, hvori brevet fra Lehmann til Skau 1845 30/8 fandtes vedlagt.
- 2 Otto Joachim Moltke, 1770-1853, ejer af Espe og Bonderup, 1813-1842 præsident for det Slesvig-Holsten-Lauenburgske Kancelli.
- 3 Gebhard Moltke-Hvitfeldt, 1764-1851, ejer af Moltkenborg (Glorup m. m.) og Mullerup, samt det Huitfeldtske fideikommis. Skau modtog herfra introduktion til godsejere på Fyn.
- 4 Biskop Peter Outzen Boisen, f. Emmerlev 1762, død Vesterborg 1831, efterlod sig fire sønner med navn i vor kirkehistorie: *Lars Nannestad Boisen*, f. Vesterborg 1803, død Ve-

- sterborg 1875, præst efter sin fader siden 1831 i Vesterborg (kaldet her-til — ligesom faderen — af en Re-ventlow); *Carl Christian Boisen*, f. Vesterborg 1804, død Ribe 1866, 1844-48 og 1850 præst i Vonsbæk; *Frederik Engelhardt Boisen*, f. Vesterborg 1808, død Frederiksberg 1882, 1850-59 præst i Sdr. Vilstrup, udgiver af »Budstikken«; *Peter Outzen Boisen*, f. Vesterborg 1815, død København 1862, 1841 lærer ved dronning Caroline Amalies asylskole, 1854 Grundtvigs kapellan ved Vartov. Det er vel sidstnævnte, der har fortalt Marckmann om Vonsbæk-præstens besøg på Føhr.
- 5 Frederik Ditlev Reventlow, 1791-

- 1851, gesandt i London 1841-51, forsvarede under Treårskrigen Danmarks sag hos den engelske regering.
- 6 Ifølge »Dannevirke« 1845 27/8 blev dr. Heiberg i Slesvig sat under tale for en artikel i »Eckernförder Wochenblatt«.
- 7 Historikeren C. F. Allen var på udenlandsrejse.
- 8 Marckmann til P. Chr. Koch 1845 11/9: »Kunde De ikke spise tidlig hos Schrøters d. 18de og saa *Alle* tage op til Nustrup om Eftermd. Skau, mener jeg, skulle tale der. Driv

- ham dertil« (KB. NKS 1763). I 1844 var festen på Fjellumhøj demonstrativt henlagt til Kronprinsens fødselsdag 6. okt. I 1845 blev den afholdt på Kongens fødselsdag den 18. sept., da der ifølge »Dannevirke« 1845 20/9 var forsamlet 2000 mennesker, men uden deltagelse af Laurids Skau, P. Chr. Koch og Chr. Flor. De højtideligholdt dagen i den Slesvigske Forenings lokale hos Schroeter.
- 9 Marckmann skrev under mærket »Olbe«.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1845 23/9.

Kjære Ven!

Houdst, den 23de Septbr. 1845.

De har formodentlig ventet at see enten en interessant Festberetning eller idetmindste en lille Kongeprisende Tale eller noget Lignende i »Dannevirke«¹ og er vistnok bleven noget ilde stemt over det tørre Referat, som De der forefinder. De har maaskee ogsaa paa tvende Postdage ventet Efterretning gennem mig om, hvad disse Flauheder betyder, og jeg indrømmer, *De havde Ret til at vente* Brev desangaaende fra mig, dels, fordi De skrev sidst, dels, fordi jeg aldrig før har forsømt at meddele Dem Efterretning om Sligt, saa det næsten er bleven til Vane.

Jeg vil ikke spilde Tid paa at gjøre Undskyldninger, thi tvende Dages Ophold siger jo dog ikke synderligt. Igaar var jeg i Haderslev og modtog der blandt flere Breve ogsaa et fra Kjbhvn., der ligesom flere tilforn udmærkede sig ved en Skarlagensprædiken over mig Stakkel, som nu synes at blive en Skive for alle mulige Angreb.

Men min Løvehud skydes ikke saa let igjennem, og til Beviis paa, at jeg endnu er den samme som før, skal De see, at jeg meget godt kan omtale Alt med samme Roe som tilforn. Jeg havde besluttet at hæve al min Korrespondence paa Kjbhvn. eller idetmindste indskrænke den til de nødvendige Forretningsbreve med Schouw og Meinert², men denne Beslutning er idetmindste, *hvad Dem angaaer*, fløiet i Luften, idet jeg nu begynder ligesom før.

Deres Brev af 11te d. M. berørte mig ved første Gjennemlæsning noget ubehageligt. De gjorde mig opmærksom paa adskillige virke-

lige tossede Udtryk, der, saa sande som de muligen vare, let kunde bibringe Vedkommende den Mening, at jeg var halvforrykt af Forfængelighed, og De sagde mig paa en Maade indirekte, at *jeg selv var Skyld* i de Ubehageligheder, som i den senere Tid ere indtrufne. De billigede paa en Maade alle Lehmanns Raisonnements og det Eneste, der ikke behagede Dem og som De harmedes over, var *Tonen* og den *mindre fine* Maade, hvorpaa Lehmann havde udtrykt sig. Jeg udbrød uvilkaarlig ved mig selv: »*Saa har M[arckmann] da ogsaa miskjendt mig. Er han da ogsaa en Slave af Smagen? Skal Smagen da ogsaa hos ham staae høiere end Sandhed og Virkelighed? Kan da ogsaa han lade sig nøie med Skin?*« o.s.v.

I denne Stemning lagde jeg Brevet tilside og tænkte som saa: Ja, naar M[arckmann] ikke engang kan sætte sig ud over slige Usselheder, som enhver Pjalt af Mand blærer sig med og hvormed de Folk, *der ikke kan andet*, slæber sig frem, saa er det bedst at hæve al Forbindelse med Hovedstaden, for hvilken jeg under saadanne Forhold altid maatte blive *en Fremmed*. See, kjære Ven! i denne Stemning var jeg, og i denne Stemning gik jeg til den Slesv[igske] Forenings Møde, hvor jeg ved Spisebordet ikke sagde et Ord, før jeg saatsige blev tvungen til at udbringe den Skaal, som »Dannevirke« omtaler, og som Flor kaldte baade en af de bedste, men ogsaa et af de arrigste Foredrag, han havde hørt.

Jeg husker ikke selv, hvad jeg i et langt, extemporeret Foredrag har sagt, men Flor siger, at Ironie og Haan var lige skarpt fremtrædende og blev saameget bittere, fordi jeg var tilsyneladende udvortes rolig, men at Alle følte sig trufne, og at der neppe fandtes en Mand i Landet, som ikke fik en Dosis o.s.v.

De vil kunne indsee, at det var godt, jeg ikke kom til Fjellumhøi⁸ i en *saadan* Stemning, men jeg havde dog neppe kommet der alligevel, selv om Stemningen havde været bedre, thi de Nustrupper er et slet Folk, store Gniere, der ved forrige Fest lod os selv betale Gildet. Koch maatte betale Musikken o.s.v. Desuden skal slige Folk ikke begynde med Fester uden at forvise sig om, at der kommer Talere, thi jeg trænger ikke til Udtømmelse, og jeg vil ikke have, at man skal troe, jeg er saa hidsig paa at komme til at tale, at jeg som et Rovdyr farer løs paa enhver ledig Talerstol. Tillige er det min Politik *aldrig at tale uopfordret*, og kun ved at holde ved paa denne Maade kan jeg bevare min Authoritet. Forresten kunne jeg have redet til

Fjellumhøi, som De opfordrede mig til, naar ikke de omtalte Grunde havde afholdt mig derfra.

Dagen efter denne Fest var jeg atter i Haderslev for at bivaane Auctionen hos Madam Lorenzen og paasee hendes Tarv, og først i Løverdags tog jeg atter Deres Brev frem for med Roe at læse det og see, om jeg ikke havde fældet en altfor stræng Dom. Dette blev jeg da snart overbeviist om, endskjøndt jeg endnu troer, at den saakaldte fine *Smag* er det, der *allersnaest* kan lede Dem ud af Sporet, naar De dømmer om mig. Men jeg kan let see, at, om De end har ladet Dem en Smule *lede*, saa har De dog ikke ladet Dem *overvinde*, og det glæder mig atter at see Beviis paa, at min forudfattede Mening om Dem, at *Skinnet* ikke kan bringe Dem til at oversee *Virkeligheden*, paanye stadfæster sig. Derfor skriver jeg idag atter til Dem.

Det gik noget stormende til i vor Generalforsamling. De veed, at [Peter Christian] Koch og Hertel tilligemed Sognefogden I. Jochumsen⁴ havde udarbejdet en ny Organisationsplan for den Slesv[igske] Forening⁵. Hertel refererede den, og de tre Herrer vare i Forveien blevne enige om, at jeg skulde opponere, dog ikke stærkere end, at de kunde beholde Valpladsen i det Væsentlige, og jeg skulde lade mig slaae af Marken, det vil sige: *de tre Herrer skulde seire paa min Regning*. De kjender Kochs Forfængelighed og veed, at hans Skinsyge mod mig vilde blive helbredet lidt ved en saadan Operation fra min Side. Jeg besluttede derfor at bide i det sure Æble og udsætte mig for, hvad jeg vidste, Bønderne vilde sige: »Vil Du lade Dig uden Nødvendighed slaae af Marken af slige Pjalter« o.s.v. (Her et Beviis paa *min* Forfængelighed).

Jeg reiste mig derfor strax og holdt en temmelig lang Tale, hvori jeg med mild Kritik gennemgik Forslagets 35§. Jeg rystede blot enkelte Poster i deres Grundvold, for at Bønderne kunde føle sig smigrede ved at forkaste Noget ved Afstemningen, og som jeg troede, Comiteen ikke brød sig noget om. Det øvrige af mit Foredrag indskrænkede sig til Redaktionsbemærkninger. Referenten erklærede sig ogsaa tildeels enig med mig og kom blot med en svag Replik. Flor reiste sig og udtalte sig paa en saare bestemt Maade imod enkelte Ting, som jeg havde skaanet, og flere af Bønderne talte med. Nu kom Koch, ikke med ny Grunde, men med en bitter Kritik over alle de enkelte Personer, som havde opponeret, hvorpaa han for-

langte Afstemning. Istedetfor at fyldestgjøre hans Ønske reiste Forsamlingen sig og forlangte, at jeg skulde reassumere det Hele og gjøre det forstaaeligt for dem Alle, da man navnlig ikke forstod Koch. Jeg gav nu en sammentrængt, men klar Fremstilling af enhver Talers Bemærkninger og lod adskillige for Koch smigrende Ytringer falde. Denne sidste reiste sig atter, vrøvlede noget om Foreningens Søvn og forlangte sine Ideer øieblikkelig realiserede. Navnlig vilde han have besluttet, at *alle* Medlemmer skulde herefter *betale Bidrag*. Herimod indvendte Assessor Kier⁶, at Forsamlingen ikke var kompetent til en saadan Beslutning, da det vilde ikke alene støde de gamle Love overende, fordi Bestemmelsen var deri, at ethvert Bidrag skulde være frivillig for at faae større Mængde af Medlemmer, men fornemmelig, fordi denne Forsamling var en *overordentlig* og ikke en ordentlig Generalforsamling.

Fleertallet stemmede heri overeens, og jeg foreslog at slaae ind paa en mildere Vei, hvorved vi vilde opnaae, hvad Koch ønskede og dog maaskee ikke miste en Eneste af Medlemmerne. Med Undtagelse af K[och] reiste Alle sig og erklærede sig enig med mig. Men nu kom Koch og overfaldt i et langt Foredrag Enhver især med den største Uforskammethed. Hans Nissen forbittreredes og hævdede Diskussionen, og jeg forlangte min Afskeed som Sekretær. Men istedetfor at give mig den reiste Forsamlingen sig og bad Formanden kalde K[och] til Orden. Nogle af Bønderne vilde strax have kastet ham ud m. m.

Jeg fik nu atter Ordet og opfordrede Forsamlingen til at vælge 4 Mænd, som skulde tiltræde Comitæen og i Forening med denne omarbeide det indleverede Forslag og dernæst fremlægge det for næste Generalforsamling. Hermed erklærede Koch sig tilfreds, naar Forsamlingen blev afholdt om 4 Uger. Men Ingen af Comitæemedlemmerne vilde til den Tid love at være færdig, og Formanden erklærede, at der ingen Generalforsamling vilde blive sammenkaldt før den sædvanlige ordentlige Forsamling i Decbr. Mnd.

Nu erklærede Koch, at han udtraadte af Comitæen, da han ikke kunde arbeide med slige Søvnjængere, som han kaldte dem, hvorpaa nogle Bønder svarede, at [han] kunde gaae udenfor, naar Lufften var for trang inde. Assessor Kier kom i hans Sted⁷. Hermed hævdedes Forsamlingen.

De kunde gjerne have sparet at bede Koch arbeide paa Enighed

mellem Flor og H[ans] Nissen, thi denne havde jeg alt i Forveien bragt tilveie, og allermindst nytter det at bede Koch om Sligt, da han hylder Wessels Valgsprog: »Jo galere, jo bedre«.

Ingen kunde begribe, hvad Koch vilde have Flag til, da han intet Opdrag havde til at anskaffe dem. Herom beder jeg Dem underrette mig, thi jeg troer sikkert, at Koch kommer selv til at betale dem. Det ene vaiede over Schrøeters Huus, men da Koch blev rigtig bister, tog han Flaget en Time tidligere ned, end han selv havde bestemt. Skriv nu ikke til K[och] om nærværende Historie, da jeg haaber ved Udholdenhed at overvinde ham – ikke ved at vise ham min Overvægt, med ved at vise ham Selvbeherskelse og Eftergivenhed. Jeg er den Eneste af hele Forsamlingen den Dag, som er mismodig over det Passerede, fordi jeg bedre end alle de Andre kjender hans rastløse Arbeidsdygtighed og derfor nødigt vilde miste ham, saamegetmere som alt Arbeidet nu vil komme til at gaae ud over mig.

Igaar skulde jeg have været i Randers ved det store Møde af Landmænd⁸ fra hele Landet og havde virkelig reist derhen, hvis ikke Lehmanns Bebreidelser havde holdt mig hjemme. Men hvis jeg nu havde reist derhen, saa vilde man have sagt: »Han kan dog aldrig blive hjemme – ikke engang saalænge, til Vintersæden er lagt« o.s.v. Flor raadede mig imidlertid til at blive hjemme, og hvis man bagefter vilde bebreide mig, at jeg forsømte denne skønne Leilighed til at gjøre Bekjendtskab med en stor Mængde mægtige Mænd paa eengang, saa skulde han nok give de Herrer en saadan Tilretteviisning, at de aldrig skulde faae den bedre.

Jeg gav efter, men troer alligevel, at jeg har handlet ilde deri, thi jeg baade kunde og skulde have viist Landet, at jeg kunde bryde en Landse i dette Fag ligesaagodt som i Politikken, og jeg er vis paa, at jeg kunde have traadt op med Fordeel, da jeg virkelig er godt inde i de agronomiske Videnskaber og har paa mine Reiser erhvervet en stor Erfaring. I Søndags skrev jeg imidlertid en Afhandling om *Brand i Hveden*, som Ingen forstaaer at forebygge, og fortalte deri, at jeg kjendte en Bonde, der havde en Hvede, som der nu i næsten 50 Aar havde været brandfri, og at jeg troede, det var en ganske anden Sort end den sædvanlige. Jeg opfordrede Forsamlingen til at lade samme naturvidenskabelig undersøgelse af Dr. Paulsen i Rødding, som deeltager i Mødet o.s.v. Denne Afhandling er allerede i Nat kommen til Randers og forhandles sikkert idag. Thi hvis det stad-

fæster sig, hvad jeg troer, saa vil denne Erfaring bringe Landet umaadelig Nytte.

I Fredags reiste Capt[ain] Tscherning⁹ med Frue igjennem Haderslev. Flor og jeg var sammen med ham en Timestid. Senere talte jeg med Fruen.

Mit Forhold til Bønderne bliver stødse bedre, ikke alene her i Sognet, men ogsaa i de omliggende Sogne. Man indbyder mig til alle Selskaber, og man ligesom kappes om mig. Skade, at jeg ikke kan tage Deel deri, da min Formue ikke kan holde det ud. Der kunde ellers udrettes meget godt.

Hils Fruen! Hun gider vel ikke læse mine lange og sletskrevne Breve, ellers har jeg ikke noget derimod. Hermed Farvel!

Deres
Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 »Dannevirke« 1845 20/9 anfører blot følgende: »Laurids Skau anstillede en humoristisk Betragtning over de meget forskjellige Priser for Hurraer til Kongens Ære, idet de i Kongeriget betales med Champagne og i det Slesvigske med Vand og Brød«.
- 2 Schouw og Meinert var hhv. formand og kasserer for »Syvstjernen«, hvis daglige leder (som sekretær), H. N. Clausen, var bortrejst i tidsrummet fra 1845 14/7 — 1846 21/6.
- 3 Festen på Fjellumhøj i Nustrup sogn 1845 18/9, hvor der ifølge »Dannevirke«s referat 1845 20/9 var forsamlet 2000 mennesker. Den lokale festbestyrelses indbydelse til festen findes i »Dannevirke« 1845 6/9. — Efter festen skrev Koch til Marckmann 1845 21/9: »Fjellumhøi! Hvad nytter det at fortie Noget? Her blev ikke holdt en eneste Tale. Jeg stolede sikkert paa Pastor Schøler, men han gjorde sig Dagen forud et Ærinde til Kjøbenhavn og reiste. Jeg fik Prof. Flor til 14 Dage i Forveien at reise til Peter Ravn for at faa ham til at tale, men Ravn kom ikke. Man drev derfor Tiden hen paa Fjellum med Samtale, Musik, Sang, Dands, Spisen og Drikken, skjøndt man var meget vred over ingen Taler at kunne faae at høre« (RA. Marckmanns arkiv).
- 4 Iver Jochimsen var et fremtrædende medlem af den Slesvigske Forening, men egnede sig ikke til offentlig fremtræden. Skau til Flor 1844 30/4: »I. Jochimsen seer jo ud som et mæsket Sviin« (og kunde derfor ikke repræsentere den Slesvigske Forening i København).
- 5 P. Chr. Koch havde tænkt sig at om-danne den Slesvigske Forening til en art hemmeligt broderskab, se: Koch til H. N. Clausen 1845 6/7: »Ellers arbejder jeg i mine Fri-Minutter paa Planen til den slesvigske Forenings Reorganisation, et Arbeide, som jeg med Varme har kastet mig over og bevirket, at jeg blev udnævnt til Medlem af den i saa Henseende ned-satte Komitee. Af Mangel paa Tid og Ro, af Mangel paa Lyst herfor hos

afdøde Lorenzen, blev Foreningen aldrig rigtig organiseret; den er endnu en Chaos. Pastor Hertel er min Med-Komiteret, og han er begejstret for mine Ideer. Imellem os sagt, saa kan den nye Organisation, i Mangel af et andet Billede, mest lignedes med den Orden, som hersker i Frimurersamfundet. Jeg vil tillade mig at hentyde paa noget af det Væsentligste. Præsidenten vedbliver under Titel af Formand. Han tilbeskikkes 4 Sekretærer, da den ene, Skau, er utilstrækkelig. Den ene af Sekretærerne besørger alt Tydsk, hvad der forefalder. Hele Selskabet inddeles i Smaadistrikter, By- eller Sogneviis, hver med et korresponderende Medlem, Meldingsmand kaldet. Flere Sogne aronderes til en Kreds med en Kredsforstander. Foreløbig faae vi saadanne 8 til 12 Kredse. Disse Forstandere maae have væsenlig Deel i Bestyrelsen. Der oprettes et Thing af 12 gamle, værdige Medlemmer, som 2 Gange om Aaret afgjøre de forekommende Klagepunkter. Forsømmelse og Ligegyldighed revses ved Indskrivning i en graa Bog, store Forseelser ved Indskrivning i en sort Bog og Udviisning af Selskabet. Fliid og Patriotisme hædres ved Anførelse i den røde Bog. Optagelsen skeer under høitidelige Former og ved Løvetes Aflæggelse med Haand paa Foreningens Lovbog i rødt Pragtbind med hvidt Kors paa hver Side.« (RA. »Syvstjernens« arkiv).

Hermann v. Bjelke har Koch 1845 17/8 orienteret om sine planer i så henseende: »Jeg har optegnet 21 §§. Pastor Hertel, en Bonde og jeg bleve jo nedsatte som Komitee hertil. Jeg overtog at gjøre Forarbeidet. Det er som antydet færdigt. Præsten gjør vel

intet Stort derved... Forresten har Laurids Skau, som ønsker at være Centralpillen og Alt i den nordslesvigske Sag, intet isinde med Foreningens Oplivelse. Han er mere ængstelig for en Rival i fædrelandske Handlinger end for 10 Tiedemanner« (RA. »Syvstjernens« arkiv).

Skau var imidlertid ikke ene om at vende sig imod Kochs plan, se: Flor til Schouw 1845 7/9: »Kochs Frimurer-Bestialiteter behøver De ikke at frygte. Jeg har for længe siden erklæret ham, at hvis Sligt skulde gaae igjennem, gik jeg øiebl[ikkelig] ud af Foreningen« (RA. »Syvstjernens« arkiv).

- 6 Ved den følgende generalforsamling i den Slesvigske Forening blev assessor C. Kjær foreningens kasserer. Det var ham, der havde solgt Vamrupgård i Rødding til anvendelse for højskolen.
- 7 Komiteen kom til at bestå af pastor H. W. Hertel, I. Jochimsen, Chr. Flor, P. J. Wiimh, Knud Knudsen, A. Kloster og assessor C. Kjær.
- 8 Landmandsforsamlingen i Randers fandt sted 1845 22/9—25/9. De følgende landmandsforsamlinger, der gennemgående repræsenterede det større landbrug, deltog Skau i og knyttede herigennem også forbindelse med en del godsejere — til fortrydelse for de københavnske liberale.
- 9 A. F. Tscherning var 1845 27/8 blevet gift med sin unge kusine Eleonora Christine Lützwow og rejste kort tid efter ud på en længere bryllupsrejse, der gik fra det nordligste Jylland til Flensborg, se: Tormod Jørgensen: Anthon Frederik Tscherning (1938), s. 94. Mødet med Skau og Flor fandt sted 1845 19/9.

Houst, den 30de Septbr.

De er sagtens, kjere Ven! snart kjed af mine talrige Breve. De skal heller ikke blive besværet saa ofte herefter, men dennegang maae De endnu spilde nogle Øieblikke paa at læse samme igjennem.

Hvad jeg maaskee alt har antydet i mine forrige Breve, er gaaet i Opfyldelse. Koch har strax efter hiin Generalforsamling søgt ved Snigveie at spye Gift over Prof. Flor, Assessor Kier og mig¹, og jeg har for nogle Dage siden modtaget Breve fra 3 forskjellige Steder, der give mig Beviser i Hænde imod ham. Hvis jeg nu var ligesaa onskabsfuld som han, og hvis jeg var istand til at skade en god Sag blot for at faae lumpen Forfængelighed og personlig Hævnløst tilfredsstillet, saa skulde jeg uden videre anlægge Sag imod ham, der vilde ruinere ham i Bund og Grund, thi han har gjort det saa drøit til Enkelte og saa onskabsfuldt i Almindelighed, at han aldrig kunde komme lykkelig fra det.

Men naar jeg gjorde dette, naar jeg tugtede Koch og styrtede ham, saa var jeg ikke bedre end han, og derfor har jeg gjort det modsatte: jeg har rakt ham Haanden til Forsoning. Men hør nu først, hvad der er gaaet forud.

Jeg formoder, at han ogsaa har skreven til Dem, og hvis jeg troede, han havde gjort saa bitre Angreb paa mig til Dem, som han har gjort i andre Breve, saa skulde jeg ikke have værdiset samme et Ord, thi jeg veed meget vel, at han ved et opbrusende Brev ei var istand til at nedsætte mig i Deres Omdømme. Men Kochs List er stor, og han veed meget godt at indrette hans Breve efter De Mænds Karakter, som han skriver til. Ifølge alt dette formoder jeg, at, hvis han har skreven til Dem, da har han fremstillet *sig selv som den lidende Uskyldighed*, angrebet mig med Moderation for netop *derved* at trykke Dem den forgiftede Pil saameget dybere i Hjertet og navnlig ladet sig forstaae med, at jeg hiin Dag har ladet mig lede af Forfængelighed som den Beskyldning, der var meest sandsynlig i en Kjøbenhavners Øiene og bedst skikket til at gjøre Dem vred paa mig, fordi Koch meget godt veed, at De hader den lumpne Handling at ofre en Sag for sin egen kjære Person. (Hvis K[och] har skreven til Dem, saa ønsker jeg ikke at vide, *hvad* han har skreven, thi jeg har alt faaet nok af dette Slags. Derimod ønskede jeg nok at erfare *Deres Mening* om Sagen o.s.v., samt Eet og Andet, der kunde

være af Interesse. De har lovet at meddele mig Resultatet af Deres Samtale med Lehmann². Har De ikke været hos ham endnu?)

Endskjøndt alt dette i mine forrige Breve tildeels er imødegaaet med den simple faktiske Fortælling om Gangen i Diskussionen, saa skal jeg dog tilføie et og andet til nærmere Oplysning.

I de forskjellige Breve til Ribe, Horsens og Odense har han beskyldt mig for alt det, der kan nedværdige et Menneske, men fra alle tre Steder faaet stærk Tilretteviisning. Han har løiet forskrækkeligt. Han fortæller, at der var kun nogle og Tyve i Generalforsamlingen, hvorimod at det dobbelte Antal var der o.s.v., fremdeles, at de ny Vedtægter skulde antages den Dag, og at vi i Forveien vare enige derom; endvidere, at Flor og jeg opponerede, begge af Forfængelighed o.s.v. Dette er nu altsammen Løgn fra Ende til anden.

Det gik saaledes til: Referenten oplæste Udkastet, derpaa reiste jeg mig og oplæste et Brev fra et fraværende Medlem, Advokat Blaunfeld, hvori Forsamlingen blev gjort opmærksom paa, at det efter de slesvigske Love aldrig kunde forsvares at kuldkaste et Selskabs Love paa en *overordentlig* Generalforsamling, men alene paa den *ordentlige halvaarlige*, og at han som Følge deraf nedlagde Protest. Dette Brev modtog jeg i *selve* Forsamlingen, og der var altsaa ikke Tid til at træffe nærmere Aftale. Jeg anerkjendte tildeels Rigtigheden af Blaunfeldts Protest og foreslog derfor at indrette det udarbeidede Udkast saaledes, at det fik Udseende af Supplement til de gamle Vedtægter, og i denne Retning talte jeg vel et godt Kvarteer. Jeg gjorde 9 Redaktionsbemærkninger, men opponerede ikke imod *selve Ideerne*. Derved havde jeg blot til Hensigt af fremkalde en Diskussion, og herom vare vi enige i Forveien. Jeg vilde ogsaa, at Forsamlingen skulde have Leilighed til [at] forandre lidt, for at dens Forfængelighed ikke skulde blive stødt over at være stum Jabroder.

Jeg har heller ikke fortrudt det siden. Men nu reiste Wiimh fra Slaugaard sig og i et glimrende Foredrag udviklede Blaunfeldts Mening, som han gjorde til sin. Wiimh er en dygtig Jurist, og hans Mening havde Vægt. Han foreslog at nedsætte en ny Comitee til at bearbejde Udkastet, som han erklærede for umodent, og derpaa forelægge samme for næste Generalforsamling i Decbr. Mnd.

Flor opponerede kun imod en eneste §. Jeg tog atter Ordet og foreslog, at den gamle Comitee absolut skulde blive staaende, men at

jeg ikke havde noget imod, at nogle nye Medlemmer traadte til. Jeg mærkede nemlig, at baade Wiimh, [Anders] Kloster og flere fandt sig saarede over, at Koch *alene* skulde give Forsamlingen Love o.s.v., og jeg syntes derfor, at her var en passende Leilighed at sætte dem i Arbeide.

Men nu tog Koch Ordet og udspyede Gift og Galde imod mig og beskyldte mig for det værste, der kan tænkes. Nu reiste en Bonde fra Vonsbæk sig og bad Formanden kalde Koch til Orden. Dette skete, og jeg erklærede, [at] et saadant Angreb vilde jeg besvare med fortjent Taushed. Nu vilde Koch have en Generalforsamling ansat til om 4 Uger, men Hans Nissen modsatte sig dette paa det Bestemteste, fordi der Ingen møder, naar det gaaer for hyppigt. Jeg foreslog, at man skulle beslutte et Møde i *Begyndelsen* af Decbr., men Majoriteten viste ved Afstemningen, at det alene skulde overlades Formanden. Koch vilde nu træde ud af Komiteen, og uagtet jeg i et varmt Foredrag viste, at dette var urigtigt, og indstændig opfordrede ham til at blive i samme. Men han vilde ikke, og nu blev Forsamlingen stødt og erklærede, at den vilde vælge en anden, som blev Kier.

Nu har Koch skreven til Hyphoff³ i Ribe, at Assessor Kier valgtes paa Oppositionens Forslag, men dette er Løgn, thi H[ans] Nissen foreslog ham, og jeg modsatte mig hans Valg, men det hjalp Intet. Han valgtes næsten eenstemmig.

Hvad der gjorde, at K[och] saa hæftig foer løs paa mig, var, at han vilde, at jeg lumskelig skulde have fortiet Brevet fra Blaunfeldt, men dette, syntes jeg, var uredeligt og urigtigt. Jeg kunde jo nok have gjemt det, men Brevet var adresseret: »Til den sl[esvigiske] Forenings Sekretær«. Forsamlingen saae Addressen, og den anede alt, at det angik den, inden jeg aabnede samme.

Ved Bordet sagde Koch ikke et Ord, før han reiste sig og drak Foreningens Gravøl, hvori han overøste Enhver med Grovhed, saa at Bønderne, især fra Vonsbæk, vilde have kastet ham ud, hvis jeg ikke havde hindret det. Ikke en Eneste vilde drikke et Glas med ham undtagen jeg. Dette er den simple, men sande Fremstilling af Alt.

Hvad der skete i Forsamlingen, var til vort Bedste, thi havde K[och] faaet Lov til at raade, saa var Foreningen nu blevet opløst. Men det ærgrer mig, at K[och] traadte ud af Komiteen, thi han er arbejdsdygtig og virksom, og det er en Umulighed for den bestaa-

ende Komitee at organisere Foreningen. Jeg skrev derfor forleden Dag til Koch og i en aaben og ærlig Fremstilling oplyste ham om, hvor stor en Feil han havde gjort sig skyldig i og viste tillige, at han paa det fuldstændigste havde misforstaaet mig den 18de, hvilket han nu ogsaa har indrømmet, og Pastor Hertel har ogsaa givet ham en drøi Lection for hans Angreb paa mig personlig. Jeg erklærede i mit Brev til Koch, at jeg godt kunde forglemme, hvad fornærmeligt han havde sagt, og at jeg vilde troe, at det Hele beroede paa en Misforstaaelse. Fremdeles udviklede jeg med megen Varme, hvor uværdigt det var for os at strides, saalænge vi havde en fælles Fjende at bekæmpe. Jeg tilføiede, at jeg meget godt vidste, at han havde skreven til Ribe, Horsens og Odense for at sværte mig, men at jeg godt kunde tilgive ham dette, naar han vilde tilstaae, at det var skeet i Hidsighed. Dette har han tilstaaet mundtlig. Endelig fortalte jeg ham, at jeg havde alle Midler i Hænde, hvormed jeg kunde styrte ham, og at det altsaa ikke var af Frygt, naar jeg rakte ham Haanden til Forsoning, men alene Kjærlighed til den gode Sag drev mig dertil, og jeg fandt det desuden mere ridderligt. Jeg opfordrede ham derfor til først i Fællesskab med mig at bekæmpe den fælles Fjende, og dernæst kunde vi faae Tid nok til at bryde en Landse sammen ovenpaa. Hvis han vilde gaae ind paa mine Ideer, vilde jeg besøge ham o.s.v.

Igaar modtog jeg indlagte Brev til Svar og var derfor igaar Eftermiddags hos ham. Vi kom temmelig godt tilrette, men han var meget forlegen, da jeg med den største Utvungenhed rakte ham Haanden, og han har udentvivelst følt hele Vægten af min Fremgangsmaade og skammet sig over hans egen.

Forresten vilde han have, at jeg skulde ansee ham som en Martyr for den gode Sag, fordi han havde tabt en Proces med en Borger i Had[erslev]. Jeg kjendte godt hele Sagen, men læste dog alle Akterne igjennem for ikke at fælde en overilet Dom. Nu sagde jeg ham reentud, at han ved sin Proces havde forspildt sin *hele moralske Agtelse*, thi den var fra hans Side uretfærdig. Han fordrede nemlig 100 rd. Crt. af en Borger, og efter at have spildt en Mængde Penge paa Processen bliver det Koch overladt ved Eed at bekræfte sin Fordrings Rigtighed, da han derved ganske kunde vinde Sagen. Blaunfeldt, som førte Kochs Sag, var meget glad og troede naturligviis, at Koch vilde beedige sin Fordring, men da Tiden kom, *nægtede han*

at aflægge Eden. Man maatte nu være en sand Nar, naar man vilde troe paa Sagens Rigtighed.

Men ikke nok hermed. Retten vilde have Vished, og den tilbød derfor Modparten at aflægge Eden, hvilket han øieblikkelig erklærede sig villig til. For endnu at prøve det Yderste lod Koch en Præst komme til Borgeren, der holdt en frygtelig Advarsels-Tale imod Meened, men Borgeren blev ved sin Beslutning og aflagde med den største Rolighed Eden.

Da denne Borger nu er anset for en meget skikkelig Mand, saa vil naturligviis Ingen troe, at Koch har havt Ret, men Alle for-dømme ham, fordi han vil begynde paa en saa uretfærdig Sag. Domstolen fortjener aldeles ikke Daddel i nærværende Sag.

Borgemester Lassen klagede sig jammerligt forleden, fordi han havde begunstiget Koch i denne Sag og nu maatte lade sig rive i Næsen: »Der kan Du see, hvilken Skurk Du har villet holde paa«. Hvem kan nu have Medynk med et saa foragteligt Subjekt?

Sagen fra Nordborg⁴ gjør mig mere ondt, thi der er det virkelig Ondskab af vore Fjender. De husker vel nok, at han for 2 Aar siden havde en Injuriesag med en Grev Moltke o. fl. Denne oprippes nu igjen, idet disse Herrer forlanger Reisepenge o.s.v. Imidlertid troer jeg nok, at Forfatteren til hiint Inserat underhaanden betaler Koch hans havte Omkostninger. Dog har jeg endnu ei faaet fuldkommen Vished herom, men venter det hver Dag.

Papiret byder mig nu at slutte. Jeg troer ogsaa alt at have skreven nok for at oplyse Sagen, og hvis det ikke endnu er tilstrækkeligt, saa vilde det lidet nytte, om jeg ogsaa skrev 10 Ark.

Lev vel! og vær hilset fra min Kone og

Deres

Laurids Skau.

Min yngste Søn⁵ har været meget syg i disse Dage, og selv kan jeg ingenlunde prale af at være synderlig rask. Dog befinde vi os begge bedre.

R.A. Marckmanns arkiv.

1 På den Slesvigske Forenings general-forsamling 1845 18/9 var Kochs ændringsforslag blevet nedstemt, se: Skau til Marckmann 1845 23/9.

2 Efter Lehmanns tilrettevisende brev til Skau af 1845 30/8 påtog Marck-

mann sig at tale Skaus sag hos Lehmann, se: Marckmann til Skau 1845 10/10.

3 Hyphoff var redaktør af »Ribe Stiftstidende«.

4 »Dannevirke« 1845 6/8 havde omtalt

en sag, hvori herredsfoged dr. Stef-fens var indblandet.

- 5 Laurids Skau efterlod sig tre sønner: cand. jur. *Peder L. Skau*, sekondløjtnant *Jens L. Skau* og officersaspirant *Knud L. Skau*, der overtog Marie-

gård efter faderens død. De døde alle i ung alder. Den ældste efterlod sig en søn Laurids, der døde som elev på Sorø, og en datter, efter hvem der findes efterslægt.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN [1845 7/10].

Kjære Ven!

Indlagt sender jeg Dem et Brev til Prof. Schouw¹, som De bedes at læse, derpaa forsegle med Oblat, eller maaskee behøves det ikke, naar De selv bringer det til Professoren. Der er vistnok meget deri, som trænger til udførligere Forklaring², og meget, som De kunde tydeliggjøre, og De havde da en meget bekvem Leilighed til at tale med Professoren, hos hvem Deres Ord er saa meget vægtfuldere, fordi De kan beraabe Dem paa egen Erfaring.

Idet jeg altsaa overlader Brevet tillidsfuld i Deres gode Hænder, overbeviist om, at det ikke kan komme i bedre, stoler jeg ganske paa Deres Conduite ved de Forhandlinger, som De muligen kommer til at pleie med Professoren.

I Haab om, at De dernæst meddeler mig engang nogle Linier og siger mig lidt om Professorens Ytringer, for at jeg derefter kan tage mit Bestik, hilser jeg venligen. Deres Kone maae gjerne læse Brevet til Schouw.

Alt er iøvrigt vel inden Borde!

Jeg har været syg, men Lægen har godt Haab.

Deres

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 Skau til Schouw 1845 7/10. Efter H. N. Clausens bortrejse ledede prof. J. F. Schouw »Syvstjernens« forbindelse med Flor og Skau.

- 2 Om Rødding højskoles betydning siger Skau heri bl. a.:

»Om Høiskolen vil jeg ikke prøve paa at give Meddelelser, thi dens hele indre Væsen staaer vistnok klart for mit Blik, men dens Virksomhed, dens Indflydelse paa Menneskeheden her i den kommende Tid, dens umaade-

lige Resultater for de kommende Slægter, den gennemgribende Revolution i Beboernes hele Tænken og Villen, den ny Aandsretning, som jeg allerede sporer i Eleverne, den forunderlige Virkning, som baade jeg og flere Andre har fornummet ved at høre Foredrag, fornemmelig af Wegener over Historien og af Prof. Flor over Danskheden og Oldtiden og Litteraturen, alt dette — og mere til — har vistnok for en Deel faaet

Klarhed baade i min og enkelte Andres Sjæle, men som jeg hverken har Høihed nok i Aanden eller Dristighed nok i Tanken til at kunne skildre paa Papiret. Jeg overlader derfor dette til vor Krigsminister og Mester i Aandens Rige, Prof. Flor, der bedre kan fortælle Dem herom end jeg. Hvad jeg blot kan see, og hvad jeg tilfulde forstaaer, er, at Høiskolen er det eneste Redningsmiddel for det danske Slesvig, thi et vældigt Kongesprog kunde vistnok virke saameget, at det eller de danske Legemer bleve frelste, men det kan sandelig ikke frelse den danske Aand. Det er den gamle nordiske Aand, det ægte danske Hjerte, der skal levendegjøres, og hvis dette ikke skeer, er Alt fortabt.«

Om forholdene i Vilstrup sogn: »Sognet, hvori jeg boer, var forhen Slesvig-Holsteinismens Hovedsæde, og man spaaede mig meget ilde, da jeg flyttede hertil. Dog, det gaar hermed ganske godt, og jeg troer nok, at den sl[esvig-]holsteinske Fæstning er nær ved at flyve i Luften. Hermed skal ikke være sagt, at

Bønderne her i Sognet er med os, men jeg mener, at der er allerede meget vunden, naar de ikke ere imod os som hidindtil. Jeg er temmelig vis paa, at de vilde vælge mig til Deputeret, hvis det derpaa kom an, og vi kan med Sikkerhed stole paa, at kun høist Enkelte vilde gaae en anden Vei end jeg, naar det gjaldt. At Bønderne ikke strax skifte Farve, kan man jo let indsee Aarsagen til, thi dette forbyder Forfængelighed og Stolthed, men at de, tiltrods for Slesv[ig-]Holsteinernes Opmuntringer og Trudslar, byde mig med i alle deres Selskaber, ja, formelig kjæle for mig, for at jeg skal komme, er jo et ganske godt Tegn. Jeg anseer det for et Overgangspunkt... Men Sagen er den, at jeg skal finde mig i Gjenbesøg, og disse ere kostbare. Vel komme der en overordentlig Mængde Mennesker alligevel, men jeg kan da bedre undgaae at beværte saa rigeligt. Det er ikke saaledes paa Landet som i en stor Stad, hvor man kan komme sammen paa en Kop Thee« (RA. »Syvstjernens« arkiv).

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1845 10/10.

Kjære Skau.

Ch.havn, d. 10. Oct. 1845.

Først Tak til Dem og Kone fra mig og Kone for Smørret, som var særdeles godt. Mere herom siden.

Det var bravt, og som det var at vente af Dem, at De nærmede Dem Koch paa en saadan Maade. At der skulde opstaae Strid af slige blot personlige Hensyn, var jo stygt for alle, som erfarede det og maatte nedsætte Foreningens Respect, ei at tale om, at det lammede dens Virksomhed og maaskee udsatte den for omsider at sprænges. Polen gik til Grunde, fordi man af Egoisme og Forfængelighed væmmeligen trættedes i Warschau, medens Russerne stode for Portene. At K[och] har gjort Sagen overordentlig Nytte, er jo

aabenbart, thi hvad skulde man gjøre, hvis ikke Bladet¹ var, og om han end er stædig og egoistisk, saa bliver Æren saa meget større for dem, som vide at behandle ham saaledes, at det ikke skader. Derfor Tak. Det er vel rimeligt nok, at hans Ideer, som jeg forresten ikke kjender videre, for en Deel ere phantastiske, men muligt, at noget kunde bruges, navnlig at have Agenter i hvert Sogn. Thi om end ikke disse have overlegen Dannelse, kunde de dog maaskee vide noget. Hos Bønder især er det som bekjendt ofte ikke de ordrigeste og bedst talende, der virke meest. Og ere disse Agenter end ikke istand til at opfatte Sagerne tilfulde eller gjengive dem, saa kunde de dog maaskee faae nogle veludtænkte Formularer i Hovedet og Stikord. Men dette ville jo de derovre bedre indsee og betænke end jeg. Kun skulde man ikke undlade at gjøre noget, om end Virkningen var uvis, thi det kunde dog maaskee være bedre end, at der intet blev gjort. I al Fald kan De agitere for Høiskolen.

Lehmann har jeg talt med og tiltalede ham skarpt for den Maade, hvorpaa han begyndte sit Brev² til Dem, ligesom for den Haardhed, hvormed han talte. Han svarede, at han netop vilde tale aabent og stærkt for at være ærlig og venskabelig mod Dem. Iøvrigt tog han imod min Dadel paa en Maade, som anstod [sig], og han sagde, det gjorde ham ondt, om han havde saaret, og han glædede sig virkelig ved, at jeg berigtigede saa meget af, hvad han havde befrygtet. Han er venskabelig sindet mod Dem.

Prof. Skau³ har jeg endnu ikke leveret Deres Brev til, thi han var syg, da det kom (han har havt en slem Attaque), og først i disse Dage har han begyndt at være oppe, og jeg vilde personlig levere Brevet, ellers kunde det jo ikke nytte. Jeg skal see til imorgen, om han vil modtage Nogen.

Det forekommer mig at være en meget glædelig Ting, hvad »Fædrelandet« nu beretter angaaende, hvad Kongen har sagt til de kielske Professorer⁴, glædelig baade med Hensyn til Indholdet af disse Ord og for, at han havde Mod til at sige dem. Jeg tænker vel, det skal virke noget, naar disse Ord bliver bekjendte i Slesvig. Jeg har ikke talt med Kongen endnu siden hans Ankomst. De Par første Mandage var der saa fuldt af fornemme Folk, at jeg ikke kunde komme ind, men paa Mandag tænker jeg at tale med ham.

Jeg har havt meget travlt i denne Tid med Confirmation, ellers havde jeg skrevet i forrige Uge. Men i Søndags var Dagen, og idag

har jeg havt Altergang. De ved saadanne Leiligheder fornødne Taler er det, som naturligviis kræver Tid.

Angaaende Smørret spurgte jeg en Grosserer Petersen her paa C[hristians] havn, som forstaaer den Sag extra. Han sagde, at Smørret var *meget* godt, og at De vilde faae 18 Rbdlr. for $\frac{1}{4}$ Tønde (eller en Fjerdings, som vi her kalde det), 36 rbd. for en halv Tønde. Han sagde, at dette vilde De faae hos enhver Høker. Jeg skal gjerne være Dem behjælpelig med at faae en Mand, som kan handle for Dem og sælge Deres Smør, dersom De finder Deres Regning ved at sælge det her. Petersen sagde, at De gjorde bedst i at forsende det i Trækar, tørt (ikke grønt) Bøgetræes, thi Krukker gik itu og bevarede slet ikke Smørret bedre. Det første, viser ogsaa Erfaring, er sandt, thi Deres Krukke var istykker paa den øverste Kant. De skal faae en anden sendt, thi min Kone vilde alligevel gjerne have en saadan og kan ligesaa godt bruge den gamle.

De har Ret i, at jeg synes, De skulde have taget til Randers⁵, thi der havde De fundet saa stor en Deel af Jylland og Fyen samlet, og Folk begeistres og paavirkes lettest, naar de ere mange sammen, men jeg dadler Dem ingenlunde, fordi jeg ikke kjender de Grunde, De havde, til ei at komme. Blot den mulige Grund, at De ikke var pr. Kasse, var jo fuldkommen tilstrækkelig, og jeg er vis paa, at De u[de]blev blot for ei at blive mistænkt af Lehmann⁶, thi det var jo at tilsidesætte en for Sagen maaskee vigtig Ting for en personlig og det saare ubetydelig Ting. Desuden kunde De jo ikke mistænkes i ringeste Maade for at komme der af Lyst til at vise Dem, ligesaalidet som de 500 andre Landmænd der vare.

Jeg skal, naar jeg taler med Schouw, see at skaffe Dem nogle Bøger, fx. Rottecks Verdens Historie⁷. Lad mig vide, om Goldschmidt⁸ har sendt Dem nogle. De har maaskee faaet eller faaer dog en Hilsen med Krarup fra Rødding, som var her et Øieblik. Fra min Kone den hjerteligste Hilsen. Naar De kommer til Kbhvn., er mit Værelse til Deres Tjeneste. Hils Deres Kone og Børn paa det venligste, ogsaa Hr. Struck, ligesaa H[ans] Nissen, Flor, Bramsensg[aard]⁹ og Lund⁹. Hermed tvende Skrivelser fra min Hr. Søn og Frøken Datter. Den svenske Nattergal¹⁰ er her, og jeg tænker, hun virker ikke saa lidt for Skandinavismen. Hilsen fra Herings.

Deres hengivne
Marckmann.

- 1 »Dannevirke«, hvis redaktør og udgiver Peter Christian Koch var fra 1838 til 1856.
- 2 Lehmann til Skau 1845 30/8.
- 3 Professor Joachim Frederik Schouw, leder af »Syvstjernen«.
- 4 »Kongen kjender kun et dansk Monarchi og anerkjender ikke nogen Stat Schlesvig-Holsteen« (»Dannevirke« og »Fædrelandet« 1845 24/9).
- 5 Landmandsforsamlingen i Randers 1845 22/9—25/9.
- 6 Lehmann havde i nævnte brev angrebet Skau for hans kontakter til herremændene.
- 7 Karl Wenzeslaus von Rotteck, 1775 —1840, professor i Freiburg im Breisgau, udgav »Allgemeine Geschichte« i elleve bind, som på tysk udkom i ikke mindre end 25 udgaver og også forelå i oversættelse til dansk.
- 8 Udgiveren af »Corsaren«, Meir Aron Goldschmidt, med hvem Laurids Skau også havde kontakt på den tid; se: »Laurids Skau og Goldschmidt« i Sjø Årb 1966.
- 9 Marckmann havde lært Bramsensgård og Lund at kende på Skamlingsbanke, hvor også Lund var blandt talerne.
- 10 Den kendte svenske sangerinde Jenny Lind.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1845 18/10.

Kjære Ven!

Houst, d. 18de Octbr. 1845.

Tak for Deres Brev af 10de d. M. Tak ogsaa for Judithes og Godskes.

Hvad Smørret angaaer, da spekulerer jeg paa selv at komme til Kjbhvn. for at undersøge Handelen. Imodsat Fald takker jeg for Deres Tilbud om Hjælp i saa Henseende. Jeg glemmer ikke at benytte mig deraf.

Fra Goldschmidt har jeg hverken faaet Brev eller Bøger. Hvis jeg kan faae Tid, skriver jeg idag eller imorgen en Afhandling for »Corsaren«. Den patriotiske Forening¹ skal gjøres latterlig.

Struck er nu i mit Huus², og Underviisningen gaaer prægtig fra Haanden. Der er allerede kommen en Dreng oppe fra Byen i Skole hos mig, og to ere anmeldte til Foraaret. Ja, jeg har endog Haab om, at vor ivrige Sl[esvig] Holst[eenske] Sognefoged³ vil sende sin Søn i Skole hos mig. Dette var en vigtig Seier.

Mit Forhold til Sognets Beboere bliver bestandig bedre. Man vil absolut have mig til Sogneforstander, men hidtil har jeg sagt nei. Struck og jeg gaaer om Aftenen i Byen, og man er nærved at pine Struck ihjel med at drive ham til at synge Kæmpeviser, som Alle holde af. Vi mangle danske Visebøger. Kæmpeviserne⁴ er det eneste,

jeg har. Fra Struck en hjertelig Hilsen. Han spørger, hvad Prisen er paa »Frithiofs Saga« af Tegnèr.

Herhos Afskrift af et Brev til Lehmann⁵. Jeg antager, det vil interessere Dem. Jeg troer at have truffen temmelig godt hans ømme Sider, ligesom jeg ogsaa har tænkt paa hans stolte Frue. De maae lade Deres Kone læse Brevet til L[ehmann], da det sikkert vil more hende.

Det var vistnok forkeert, at jeg ikke reiste til Randers⁶, thi endskjøndt jeg ikke kunde have udrettet Noget direkte, saa havde jeg dog gjort en Mængde Bekjendtskaber, som siden med Fordeel kunde [have] været benyttede. Kassen var ikke alene Aarsag i, at jeg blev hjemme, thi jeg kunde jo have laant Penge, naar jeg ikke havde nok, og dette var rigtignok Tilfældet. Men der kom flere andre Ting til.

Vi havde i Forgaars et Directions-møde i Høiskolen⁷. Flor var næsten modløs. Jeg har altid kunnet reise Modet paa ham, men denne-gang var det neppe muligt. Han græd formelig. Det var Pengevæsenet, der forstyrrede ham, thi alt Andet gaaer fortræffeligt. Prof. Schouws Brev⁸, der udmærker sig ved Grovhed og Utaknemmighed mod Flor, var det allerværste. De vil finde det afskrevet i Brevet til L[ehmann] og tillige en sand og virkelig Fremstilling af Forholdene. Vi have levet i høitydsk Trældom længere end Israels Børn i Egyptens, og dog fordrer man mere Varme og Dygtighed af os, end der findes i det øvrige danske Folk. En saadan Uretfærdighed kan hverken Flor eller jeg holde ud.

Schøler reiser nu hele Jylland igjennem for at skaffe Penge. Flor reiser om faa Dage til Kjbhvn. Jeg skal bereise hele Vesteramtet og gaae fra By til By, fra Huus til Huus. Der er meldt 30 Elever til Høiskolen. Hvis Comiteen⁹ ikke vil være skikkelig og hjælpe os i Nøden, saa skal jeg spille den et Puds, som den mindst venter, thi saa reiser jeg Landet rundt og bevæger alle Hovedagenter til at sende deres Penge til os istedetfor til Kjbhvn.

Den saakaldte Hjælpeforenings¹⁰ Penge anvendes slet. Saaledes har Comiteen sendt Penge til v. Bjelke i Bau, som jeg offentlig tør vove at kalde en Vindbeutel, Kjeltring og *Bedrager*, som intet Menneske har Tillid til¹¹. Troer den maaskee at ville frelse Slesvig ved Bedragere? Jeg har sagt de gode Herrer det, da jeg var sidst i Kjbhvn., nemlig [H. N.] Clausen. Koch er den Eneste i hele Slesvig,

der vil indlade sig med dette foragtelige Menneske, og dette kommer af, at han ikke er bedre selv.

Det er nu næsten et Aar, siden jeg modtog 200 Rbdlr. af Hjælpeforeningen, men det lange Ophold i den strenge Vinter i Kjøbhvn., Pels o.s.v. tærede godt paa dem. Siden den Tid har jeg bereist Slesvigs forskjellige Dele, *alene* drevet Agitationen til Fordeel for Høiskolen, hværet Elever, samlet 2000 Rbdlr. ind til Bygningen o.s.v. Jeg kan ikke engang bevæge Hans Nissen til at kræve hans nærmeste Naboe det tegnede Bidrag til Høiskolen, men jeg skal reise 2 Miil for at kræve det. Er Slight ikke til at blive gal over?

Efter min Protokoll har jeg brugt 200 Rbdlr. af min egen Pung i Sommer i det Offentliges Tjeneste, og nu fordrer Direktionen, at jeg endnu skal gjøre mere, jeg skal reise uafsladeligt i 3 Uger uden at eie Pengene dertil, men skal laane. Og dog indser jeg Nødvendigheden af min Reise i Slesvig og reiser naturligviis Slesvig rundt. Jeg har for lang Tid siden skreven til Meinert, at jeg trængte til Subsidier, men fik til Svar, at man ved at hjælpe mig i Besiddelse af en større Gaard antog, jeg kunde hjælpe mig selv. Jeg er næsten kjed af den offentlige Virksomhed, thi man lønnes med sort Utaknemlighed. Og hvad vil Hjælpeforeningen bruge dens Indtægter til? Fischer i Aabenraa har blot faaet 100 rbdlr. Kastrup faaer det meste¹², næsten til ingen Nytte. 100 Daler har Prof. Schouw gjennem Hans Nissen sendt til Tømmerfolkene i Aabenraa, der bleve jagede ud af Tjenesten¹³. Men jeg gidder ikke været ved længere at klynke.

Koch er for Øieblikket skikkelig, men jeg er næsten den Eneste, der indlader sig med ham¹⁴.

Hils Deres Kone og Børn fra mig. Lev vel!

Deres trofaste
Laurids Skau.

Struck har afskrevet Lehmanns Brev. Det er hans Haand, som De maaskee ikke før har seet.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Den Slesvig-Holstenske Patriotiske Forening, hvis formand var sognefoged Nicolai Heinrich Posselt i Frørup og sekretær Joh. Fr. Lorenzen. Denne sidste var på grund af private stridigheder med Laurids

Skau udtrådt af den Slesvigske Forening. Foreningen stiftedes 1845 7/7 som modtræk mod den Slesvigske Forening, se: »Lyna« 1845 9/7, 12/7 og 16/7. Skaus indlæg fandt ikke optagelse i »Corsaren«!

- 2 Skau til Schouw 1845 7/10: »Jeg har leiet en udmærket Seminarist for 100 Rbdlr. til at undervise mine Børn.« Om denne skoles videre skæbne, se: »Lyna« 1847 31/3: »L. Skau har forgjæves gjort Forsøg paa i Vilstrup Sogn at oprette en Forberedelsesskole for den saakaldte Høiskole i Rødding. Til Opnaaelse af Øiemedet engagerede han en Seminarist, nærmest for sine egne Børns Underviisning, men tilbød Sognebønderne under høist billige Vilkaar at turde sende deres Børn til Skole med hans Børn, og flere Bønder modtoges Tilbudet«. Derefter berettes, at undervisningen gik ud på at lære at synge danske sange, og lykkedes det ikke ret, toges krabasken til hjælp. »Men Bønderne syntes dog ikke ret om Underviisningen og have nu engageret en Kieler Candidat til at undervise deres Børn«.
- 3 Sognefoged i Sdr. Vilstrup var Knud B. Nissen, medlem af den Slesvig-Holstenske Patriotiske Forening siden dens stiftelse 1845 7/7.
- 4 Rimeligvis: Kæmpeviser, hvis Melodier ere bearb. af Weyse, udg. A. F. Winding 1843.
- 5 Skau til Lehmann 1845 15/10.
- 6 Landmandsforsamlingen i Randers 1845 22/9—25/9.
- 7 Højskoledirektionen bestod af: Chr. Flor, H. W. Hertel, H. V. Schøler, Hans Nissen, Knud Knudsen, Forballum, og Chr. Smith, Kjær Mølle, samt Laurids Skau.
- 8 Schouw til Flor 1845 17/9; findes i afskrift i: Skau til Lehmann 1845 15/10.
- 9 Komiteen for »Oprettelsen af danske Underviisningsanstalter i Nord-slesvig« bestod af syv medlemmer (og de kaldtes derfor almindeligvis for »Syvstjernen«), nemlig prof. H. N. Clausen, rådmand H. P. Hansen, etatsråd L. N. Hvidt, prof. J. E. Larsen, grosserer N. J. Meinert, prof. F. F. Schouw og kammerråd J. C. Drewsen. »Syvstjernen« begyndte sit virke i 1843.
- 10 Den slesvigske Hjælpeforening, stiftet i 1844, lededes ligesom Foreningen til dansk Underviisnings Fremme i Slesvig af »Syvstjernen«.
- 11 Skau til Schouw 1845 20/10: »v. Bjelke i Bau ansees af Alle for en Spidsbub og Bedrager, og ikke et eneste Menneske vil indlade sig med ham med Undtagelse af Koch, som endnu bruger ham lidt for Bladet. v. B[jelke] har boet paa Kristiansfeld, hvor han narrede Menigheden ganske forskrækkeligt, og Bønderne vil ikke levne ham Ære for en Skilling« (RA. »Syvstjernens« arkiv).
- Flor til Schouw 1845 7/9: »Bjelke har jeg engang talt med. Han er en ret behagelig Mand, som kan, naar han vil, bruge Mund og Pen til sin Fordeel. Men jeg troer, at han er, om ikke en Windbeutel, saa dog en meget urolig og upaalidelig Mand, som næppe i Grunden kan fremme vor Sag. Han kan i det mindste ikke bidrage til at oplive den siden Lor[enzen]s Død halvødde »Sl[esvigske] F[orening]« (RA. »Syvstjernens« arkiv).
- 12 Asmus Kastrup modtog årligt 400 rbdl. af »Syvstjernen«, se: H. N. Clausen til Flor 1845 6/6 (KB. NKS 1766; trykt: Da SJy vaag VIII, s. 95), endvidere: Skau til Marckmann 1845 13/8.
- 13 Efter en dansk demonstration 1845 20/8 fandt der afskedigelser sted af skibstørre, se: G. Japsen: Den

nationale udvikling i Åbenrå 1800—1850 (1961), s. 228 f.

- 14 Smlgn.: Koch til Marckmann 1845 27/10: »Det jævnedes sig kort efter d. 18. Sept. snart mellem L. Skau og mig. Skau var strax meget fornuftig, skrev mig til og ved næste personlige Sammenstød vare vi gode

Venner. Igaar vare Flor og jeg i Besøg i Houdst og levede godt. Han hentede os med sin Vogn og kørte os i Gaar Aftes tilbage til Byen. I Morges tidlig reiste Flor med Diligencen til Kjøbenhavn« (RA. Marckmanns arkiv).

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN [1845] 26/10.

Kjære Ven!

Houst, 26de Octbr.

Indlagt et Brev fra Lehmann¹, som jeg atter beder mig tilbagesendt. De vil deraf see, at han synes at være kommen til Besindelse. Idetmindste er det et smukt Brev.

Prof. Flor henter jeg i dette Øieblik i Haderslev, da han vil see mit Hjem, inden han reiser til Kjbhvn². Han afgaaer med Deligencen i Morgen tidlig og vil altsaa paa Tirsdag komme til Hovedstaden, altsaa med samme Post som dette Brev. Han pleier at boe paa Hjørnet af Frederiksberggade og Kattsundet hos Oberstlieutenant Holm. Iaftes var jeg i Had[erslev], og han sagde da til mig, at han vilde besøge Dem³, hvis Tiden nogenlunde tillader det, men hans Ophold bliver kun en halv Snees Dage, og ikke alene mange Forretninger, men ogsaa en talrig Familie vil lægge Beslag paa ham.

Jeg forudsætter som vist, at De lader Deres Kone læse Lehmanns Brev, hvis hun nemlig har læst det forrige.

Min venlige Hilsen til Deres Kone og Børn fra

Deres

Indlagt et Brev fra min Søn⁴.

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Ikke fundet.

jvf. Skau til Lehmann 1845 15/10.

2 Flor var ligesom Skau utilfreds med

3 Se: Marckmann til Skau 1845 8/11.

»Svystjernens« måde at yde tilskud

4 Fra Skaus ældste søn Peter.

på og fandt dem også utilstrækkelige,

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1845 8/11.

Kjære Skau.

Kbhavn, d. 8 Nov. 45.

Brevet til Lehmann¹ var i alle Maader fortræffeligt og slog aldeles til Jorden. Svaret derpaa bøier sig jo som en Vidie, og jeg har af

Samtale med Lehmann erfaret dets Virkning. Han forsikkrer paa det Stærkeste, at han [har] skrevet til Dem af fuld Interesse, og at han har større Agtelse for Dem nu end nogensinde, og det er vistnok sandt, der er noget Nobelt og Aabent ved Lehmann, men De skal dog ikke regne ham blandt Deres Fortrolige og aabne Dem ikke videre for ham end fornødent. Jeg kunde dog have Lyst til endnu engang at see Lehmanns første Brev til Dem, og dersom ikke Ploug har det endnu, hvorom jeg skal spørge ham, saa send De mig det.

Nu er da Sagen med Koch² jevnet, men nu hører jeg, at Flor vil af med Krarup. Jeg hørte det paa anden Haand fra Collin (Conferentsraaden) og spurgte Flor derom, da jeg talte med ham. Dog sagde Flor, som jo fornuftigt var, at han vilde skilles fra ham paa en god Maade. For et Par Dage siden kom *vor* Krarup til mig. Han havde hørt af Secretair Hald, at Flor havde talt haardt om Broderen til Collin, og han var temmelig heed i Hovedet derover, men jeg formildede ham, fortalte ham, at jeg netop havde talt med Flor, og at Fl[or] havde ydet hans Broders gode Egenskaber fuld Retfærdighed, kun yttret, at han maaskee ikke var paa sin rette Plads derovre. Og saaledes blev han bragt i Rolighed igjen. Jeg vilde nemlig stifte Fred og ikke vække Splid. Krarup paa Høiskolen synes mig at være et livligt, fornuftigt og raskt lille Menneske, og Flor holdt jo meget af ham før og ansaae ham for duelig. Imidlertid kan jeg slet ikke bedømme Forholdene og tiltager mig derfor heller ingen Dom. Bare ikke Fru Flor, som dog er et Fruentimmer, blander sig ind i Skolens Affairer, og Flor ikke for meget hører paa hende. Bare Flor, som vistnok er en dygtig Mand og opoffrer Meget, men ogsaa selv veed det, ikke stoler alt for meget paa sin Dom og Kløgt. Bare [C. M.] Poulsen ikke er for meget theoretisk og kalder det løst og daarligt, som er populairt, skjøndt man for unge Mennesker af den Art vist ikke let kan være for populair. *Hvad Disciplene høre med Lyst*, det er Rettesnoren, og i det Mindste i Sommer vare de Disciple, jeg talte med, fornøiede ved at høre Kr[arup]. Tal med Deres Broder³ derom! Men jeg er som sagt ikke istand til at bedømme Forholdene, og jeg yttret det Ovenstaaende ikke som en Overbeviisning, men som Vink eller rettere Opfordring til Dem til at trænge ind i Sagen, saavidt det er muligt, og hvis De fandt noget deraf grundet, da paa passende Maade at moderere. Det er muligviis rigtigt, at De skiller Dem ved K[rarup], men betænk vel, at det er al-

tid en ikke ringe Skade for Høiskolen at skifte Lærere, den blotte Skiften er Skade; og hvem faaer De saa igjen? Maaskee var der dog Grund til at betænke: Kast ikke det skidne Vand bort, førend man har det Rene. Jeg har sagt til Krarup her, at han skulde bede sin Broder for Himlens Skyld ikke omtale Flor eller nogen anden Lærer ufordeeltigt for Eleverne, da det jo var Synd mod Høiskolen, som derved nødvendigt maatte lide.

Flor kan sikkert ikke udstrække sin egentlige Virksomhed længer end til Høiskolen, men maaskee kunde han dog *tænke* paa Mere end paa Høiskolen. Og skulde der ikke kunne virkes anderledes end ene derved? Jeg kan ikke forestille mig andet end, at der maatte kunne gjøres mere, og i den Henseende kunde dog maaske Koch have Ret (Jeg bryder mig ikke om, hvem Tanken kommer fra, men kun om Tanken selv; jeg »anseer ikke Personer«). Dette beder jeg Dem, kjære Skau! atter og atter at overveie. Skulde der ikke, naar De personlig i Forveien gjorde en Rundreise om i Gaardene, kunne holdes et Møde oppe ved Christiansfeld af Foreningens derværende Medlemmer? Skulde Møller Smidt, som maaskee ikke endnu har kjøbt nogen Gaard, ikke kunne have Tid til at reise om og agitere i Østeregnene?

Jeg hører, De har faaet Brev fra T[illisch]⁴; hvad skriver han? Det er jeg meget nysgjerrig efter at faae at vide. Jeg var hos ham for 3 Uger siden og fortalte ham alt, hvad jeg havde erfaret i Sommer. Han hørte meget opmærksomt en heel Time, men talte ikke meget (maaskee vilde han ikke anbetroe sig til mig). Da han yttrede: »Jo, hvad er der vel at gjøre,« svarede jeg: »Meget! Der er temporaire og constante Forholdsregler«. Blandt de første nævnte jeg Kirkekassens Sprængning⁵, Militair i Haderslev (hertil svarede han: »Ja«), en dansk Amtmand i Haderslev⁶ og andre Embedsmænd, en dansk Realskole foruden Seminar &c., &c. Kirkekassen vilde han ikke vide noget om. Han yttrede, at Kongen ikke kunde opgive sin Ret som Kirkeeier, hvilket han i Grunden var &c. Men jeg svarede: »Ja, om det endog var et Tab for Kongen, saa var Tabet af Slesvig endnu større«. Jeg fortalte ham om den sch[lesw]ig[ig]-holst[einske] Forening⁷, og som Resultat af alt, hvad jeg havde erfaret, sagde jeg: »For Tiden kan Kongen gjøre med Nordslesvig og derfor ogsaa med Sch[lesw]ig-Holst[einerne], hvad han finder for godt, men om nogle Aar, dersom Tydskerne faae Folket i deres Magt i Nordsl[esvig],

har Kongen intet mere at sige, hverken i Sl[esvig] el[ler] Holsteen«. Som sagt, han svarede meget lidet.

Men, kjære Skau! det Brev, jeg fik fra Dem i denne Uge, var slet ikke forsegleet, heller ikke Elise Gandils Brev, som laae indeni. Hvorledes er det gaaet til? *De* maa have glemt at sætte Oblat for, thi der havde sikkert ingen været sat for. Heldigviis stod der intet i, som ikke Enhver gjerne kunde læse.

De veed vel, at Kongen, da han for 14 Dage siden var paa Jagt i Fredensborg, havde Apoplexi. Han kom sig vel igjen, men man troer, han ikke lever længe. Kommer De til Fyen, skulde De dog tale med Kronprindsen⁸. Hils Struck, jeg skal see at skaffe nogle Visebøger. Tak lille Peter for Skrivelsen. Hils Deres Kone paa det Venligste.

Deres hengivne
Marckmann.

Kjære Skau, hvor mange Skruer ere nu løse i Deres prægtige Hjerne, siden De sender Brev med Posten uden Segl? Man tør jo ikke correspondere med saadan et confust Menneske. Jeg har ellers intet at sige Dem uden, at De trænger sikkert snart at tages i Skole af mig mundtlig. Kom kuns herover, saa kan vi begynde at kriges igjen. En ny Smørkrukke staar her til Dem, men den er tom. Saaledes bliver De gjengjældt: faar den tomme for den fulde, men det hører jo Deres Natur til at give, men ikke tage.

Deres hengivne
Julie Marckmann.

KB. NKS 1727.

1 Skau til Lehmann 1845 15/10.

2 Se: Skau til Marckmann 1845 18/10, note 14.

3 Peder Skau, f. Sommersted 1825, død Bukshave, Fjelstrup sogn, 1917.

4 Ikke fundet.

5 En kreds af tiendeydere krævede i »Dannevirke« 1845 8/10, at herredsfoged Otto Kier skulde aflægge offentligt regnskab for den fælles kirkekasse i Haderslev østeramt. Dette skete derefter i »Dannevirke« 1845 5/11, skønt Kier meddelte, at han ifølge kgl. resolution af 1805 2/4 ikke var pligtig hertil. Hvad menighederne ønskede, var imidlertid en ophæ-

velse af den fælles kirkekasse, se: »Dannevirke« 1845 15/10. og 3/12.

6 Amtmand Fr. Johannsen i Haderslev blev af den danske opposition anset for at være tysk, men var i virkeligheden loyal helstatsmand.

7 Den Slesvig-Holstenske Patriotiske Forening, stiftet 1845 7/7 som modtræk mod den Slesvigske Forening, se: »Lyna« 1845 9/7, 12/7 og 16/7.

8 Kronprinsen, den senere Frederik VII, var siden 1839 guvernør over Fyn med sæde i Odense og tillige kommanderende general for Fyn og Jylland.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1845 11/11.

Kjære Marckmann!

Houst, d. 11te Novbr. 1845.

Deres Brev af 8de dennes er arriveret, og i efterfølgende Linier skal jeg søge at besvare samme.

Allerførst maae jeg oplyse Dem om det uforseglede Brev. Jeg begyndte Brevet hjemme, men da min Naboe vilde have mig med til Had[erslev] lidt tidligere end sædvanlig, saa stak jeg det i Lommen og sluttede det ved Lorenzens¹ Contoir. Medens jeg stod og lagde Brevet sammen, kommer min Karl farende i fuld Galop ind til Byen og siger, at jeg øieblikkelig maae komme hjem, da Huset var fuld af fornemme Folk, som vilde besøge mig paa et Par Timer, og da jeg nu kjender min Kones Forlegenhed, naar hun skal tale med Ubekjendte og ovenikøbet Fornemme, saa indsaae jeg, at der intet Øieblik var at spille. Jeg bad derfor Lorenzen at forsegle Brevet, da jeg vel vidste, at det intet Vigtigt indeholdt. Han lovede det, men glemte det igjen, og hans Karl bragte dette tilligemed andre Breve til Posthuset uden at lægge Mærke til Seglet. Paa Hjemveien, som jeg iøvrigt passerede i mindre end $\frac{1}{4}$ Time, havde jeg dog Tid til at ahne, hvad der skete, thi jeg stolede ikke paa L[orenzen]s Efterrettelighed, men da jeg som sagt vidste, at Brevet intet Vigtigt indeholdt, saa brød jeg mig ikke videre derom. Som Følge af Foranførte er jeg ikke istand til at sige Deres Kone, hvormange *Skruer der er løse*, som hun spørger om, thi saavidt jeg kan skjønne, er Hovedet endnu i ganske god Orden. Imidlertid skal jeg med Fornøielse underkaste mit Hoved Fruens Undersøgelse, naar jeg personlig kommer til Kjbhvn., og det vil da vise sig, om Alt er i tilbørlig Orden, eller om jeg virkelig er saa confus, at der er Fare ved at korrespondere med mig, som hun ytrer. Dette beder jeg Dem berette Deres Kone.

Jeg har idag havt fat i min Broder² for at spørge om Krarup. Han sagde mig (under Tausheds Løfte), at Eleverne *slet ikke gad hørt paa K[rarup]*, fordi han ikke kunde fortælle dem Noget, som de ikke allerede vidste. Naar K[rarup] holdt Foredrag, saa sov Nogle, Andre tegnede i Skjul bag de Forreste, og atter Andre læste, saa at kun min Broder og Een til lagde Mærke til ham, men rigtig nok – tilføjede han – mere for Velanstændigheds Skyld end, fordi det fængslede deres Opmærksomhed.

Som Følge deraf har Flor ikke saa ganske Uret. Imidlertid er det

nok muligt, at K[rarup] kan udrette Noget ved de nye Elever, som nu komme paa Anstalten, og jeg har derfor endnu det Haab, at Alting jævner sig. Dr. Paulsen er den af Lærerne, som Eleverne kalde dygtigst. De stille ham høiere end Professoren selv. Dog herom mere mundtlig, thi længe varer det sikkert ikke, inden De seer mig.

De ytrer, at Sagen med Koch³ nu er jævnet, men De glemmer sikkert, »at en Tyv ikke er blevet til en ærlig Mand, fordi han har udstaaet sin Straf«, og ligesaa er det med Koch. Det er kun Skallen, der er bleven lidt poleret, Kjærnen duer ikke. Men jeg skal nok holde Forstaaelsen god, saalænge det er muligt for Menneskemagt, og naar jeg stedse holder skarpt Udkig, saa troer jeg neppe, der er Fare forhaanden.

De ytrer, at der sikkert kunde agiteres noget mere, især, naar jeg gjorde en Rundreise, men De glemmer sikkert, at Reisen koster Penge. De paapeger Schmidt, men De veed ikke, at han igrunnen er uformuende og altsaa ikke kan gjøre det. Desuden er han vel ikke den meest skikkede dertil. Jeg troer nok, at jeg kunde gjøre det bedre, men naar jeg ikke alene skal forlade min Eiendom paa 8–14 Dage, men ovenikjøbet reise paa egen Pung, saa vil De indsee, hvorledes Sagerne staae. Ja, havde jeg været en formuende Mand, saa vilde jeg med Glæde gjøre endnu større Offre, end jeg alt gjør, skjøndt disse allerede ere større end alle de andre Bønders tilsammentagne.

Brevet fra Tillisch⁴ var af reen privat Natur, fornemmelig angaaende Hans Skau i Styding, som man kræver Mulkt og Omkostninger for Processen med Herredsf[oged] Kier⁵.

Lehmans Brev⁶ skal jeg tage med til Kjbhvn., naar jeg kommer dertil, og skal da ogsaa med Munden oplyse Dem om Alt, hvad der mulig er Dem uklart. Stillingen herovre har forandret sig betydeligt i den sidste Tid, og jeg indseer, at Synspunkterne ere forrykkede betydeligt.

Med venlig Hilsen til Deres Kone og Børn, Svigermoder, Krarup og andre Venner og Bekjendte forbliver jeg

Deres

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Carl Lorenzen, Peter Hiort Lorenzens søn.

2 Peder Skau, f. Sommersted 1825, død

Bukshave, Fjelstrup sogn 1917.

3 Forholdet mellem Skau og Koch var som regel dårligt. Under mærket

»Jakob, den gamle Skolemester« havde Skau revset Koch i »Dannevirke« 1845 18/10, fordi han ligesom »Kammerraad Olbe« (Marckmann) havde glemt at omtale hertugen af Augustenborgs bordtale på hans sølvbryllupsdag.

4 Ikke fundet.

5 Hans Skau i Styding havde 1844 under Kongens besøg i Hammelev klaget over herredsfoged Kier, hvilket havde ført til en proces.

6 Lehmann til Skau 1845 30/8.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1845 15/11.

Kjære Skau!

I Deres sidste Brev, som jeg modtog igaar, skrev De: »Stillingen herovre har forandret sig betydeligt i den sidste Tid, og jeg indseer, at Synspuncterne ere forrykkede meget«. Disse Ord have gjort mig meget urolig, thi jeg maa formode, at Slesvigholst[enismen] gjør Progresser. Jeg skriver derfor strax til Dem, idet jeg beder Dem om, at skrive vidtløftigen derom. Jeg vil heller see Tingene ganske, som de ere, om de end ere sørgelige, end gaae uvis og spændt, og De veed, kjære Skau, at jeg interesserer mig for Sagen, som om den gjaldt mit eget Velfærd. De har ikke, kan ikke have, nogen varmere Ven end jeg. Derfor skriv snart.

Det glæder mig meget, at De kommer herover¹. Kongen er svag i det Hele, skjøndt han giver Audients og gjør sig saa stærk, han kan, for Synets Skyld. Han Omgivelser ere meget bange og ængstelige for ham, hvilket jeg erfarede for et Par Dage siden af Fru Adlers² Ord til min Svigermoder³. Meget muligt, at han falder fra, før man veed det. Han skal efter Sigende nu holde Diæt og spise Vandgrød, saa at De kan see, det maa være yderligt. Kronprindsen bliver formodentlig ikke kaldet hid, for at det ikke skal gjøre Opsigt. Men dersom det er Dem muligt, skulde De opholde Dem noget i Odense, naar De reiser til Kjøbenhavn, og tale med Kronpr[indsen]⁴ og Lunding, i det Mindste udforske, hvem der kunde være Tale om, at Kronpr[indsen] vilde vælge til sin Styrer &c.

Dersom det er ved Værnepligten⁵, Slesvigholst[enerne] operere, forekommer det mig, den slesv[igske] Forening skulde erklære sig for det samme og ligeledes lade Peti[tioner] cirkulere &c., men selvstændigt uden Forbindelse med Sl[esvig-] Holst[enerne]. »Der er intet andet for dem at gjøre«, sagde Ploug idag, jeg talte med ham. Maaskee Foreningens Medlemmer i det Nordlige kunde bringes til et Møde i den Anledning.

Naar jeg talte sidst om, at De og Smidt skulde agitere, saa forudsatte jeg naturligviis, at De ikke skulde sætte noget til af Deres eget. Jeg taler med Schouw paa Mandag og skal tale med ham *derom*.

Det synes mig, at De i Deres sidste Brev taler saa strængt og alvorligt. Jeg kan dog ikke troe, at min Kones Ord har stødt Dem. De kjender jo hendes Spas og Drilleri, og jeg kan, om det behøves, paa Ære forsikkre Dem, at det ikke var andet. Hvad mig angaaer, saa veed jeg ikke, jeg yttrede noget, der kunde støde. Netop fordi jeg nærer Hengivenhed for Dem og har sand Interesse for Sagen og dens Befordrere, derfor taler jeg aldeles ugeneert og vil vedblive at tale saaledes. Mine Yttringer om Flor tør jeg gjerne gjentage for ham selv. De indeholdt jo ingenlunde Paastande, men kun Omsorg. Det glæder Ingen mere end mig, at min Frygt var ugrundet. Iøvrigt agter jeg naturligviis Kr[arup] for en Ubetydelighed imod Flor, og kan han ikke bruges, saa i Guds Navn. Gamle Olbe⁶ har skrevet sin Artikkel næsten færdig, og paa Mandag vil han sende den til [Peter Chr.] Koch. Min Kone beder Dem hjertelig at hilse, og hun og jeg lade Dem vide, at mit Værelse staaer ledigt til Dem, naar De kommer. Jeg tænker, De vel kan ligge vel paa en Sofa. Min Kone har meget travlt med at see til en røget Lax, som hun vil conservere til Deres Ankomst, og hun ønskede idag: Gid Skau vilde komme, medens vi har Laxen. Hils Deres Kone og Børn og Struck.

Deres hengivne
Marckmann.

D. 15. Nov. 45.

Vil De ikke bede [Fr.] Fis[c]her i Aabenraa sige mig, hvilke Blade i Slesvig, der har Privilegium til at holde eget Bogtrykkeri og hvilke ikke, saaledes at det er sikkert og kan godtgjøres, *men glem det ei*. Jeg har ikke Tid nu at skrive ham selv til, da jeg prædiker imorgen. Lad ham skrive mig det til allersnarest.

Schouw sagde mig for 14 Dages Tid siden, at han antog, De fik over 6.000 rd.⁷

KB. NKS 1727.

1 Skau deltog i Bondevennernes fest på Skydebanen i Kbh. 1845 25/11. Hans

tale er trykt i »Fædrelandet« 1845 26/11.

- 2 Kabinetssekretær J. G. Adlers hustru, Anna Marie Høyer, tidl. gift Saabye, 1786—1857, datter af provst Chr. Fr. Høyer.
- 3 Elise Dorothea Olsen, 1775—1853, datter af biskop Balle.
- 4 Kronprinsen, den senere Frederik VII, var siden 1839 guvernør over Fyn med sæde i Odense og kommanderende general for Fyn og Jylland.
- 5 Den almindelige værnepligt gældende for alle samfundets medlemmer var de liberale bevægelses krav. Laurids Skau anbefalede dette krav i »Dannevirke« 1845 26/11.
- 6 Artiklen findes i »Dannevirke« 1845 3/12 under mærket »Olbe, 75aarig Kammerraad« og indeholder et kraftigt angreb på »Lyna«, skrevet i et folkeligt dialektalt præget sprog med flere tyske vendinger, der er ment som et forsvar for Laurids Skau.
- 7 Pekuniær hjælp fra »Sylvstjernen« og Hjælpeforeningen. I »Corsaren« 1845 25/7 havde Goldschmidt angrebet

pengeindsamlingen til offentlige mænd. Uden at nævne Skaus navn hedder det her: »Naar nu en Mand fremstaaer, en begavet, kraftfuld, høihjertet Mand, og han virker aldeles gratis, saa veed man nok, hvorledes Folk er. Man har en underlig Respect for ham, men man ærgrer sig i Grunden over, at man skal have denne Respect . . . Men, naar man f. Ex. giver en saadan Mand 11.000 Rbd., for at han kan kjøbe en større Gaard og holde Forvalter og saaledes kunne reise til Kjøbenhavn, saa tidt det skal være, og holde Taler paa enhver Tid af Dagen, saa reise Folk over for at høre hans Festtaler med en ganske anden, med en reen og ublandet Fornøielse. Saa siger man ved hvert godt Hib, han giver fra sig: Det har jeg betalt! Jeg har s'gu dog Glæde af mine Penge«. Se iøvrigt: »Laurids Skau og Goldschmidt« (afhandling, der vil fremkomme i SJY Arb).

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1846 2/1.

Sønderborg, den 2den Jan. 1846.

Kjære Ven!

Idag er det Aarsdagen efter Slaget *den 2den Jan. i Borgerforeningen* i Haderslev, hvor Grunden lagdes til [Peter Hiort] Lorenzens Død¹, til Maler Møllers pekuniære Ødelæggelse, til Vidnesbyrd om, hvem der er stærkest, naar det gjælder enten Dansk eller Tydsk, og endelig til min egen Glands, thi siden den Tid er jeg bleven betragtet med ganske andre Øine af alle Partier. Embedsmændene og de kloge Sl[esvig-]Holstenerne have siden hiint Slagsmaal anset mig for baade den snueste, klogeste og koldblodigste af alle deres Modstandere, og mine Venner troe fra den Tid, at jeg ikke let begaaer nogen Bommert. See, kjære Ven! dette er et kort Omrids af Følgerne af hiin Dag, og da jeg vistnok mit hele Liv vil mindes samme, saa kan jeg ikke styre min Lyst til ogsaa at lægge Beslag paa Deres Tanker et Øieblik for at drage hiin Begivenhed frem af Forglemmelsens Tusmørke og lede

Dem til at betragte »dengang« og »nu«. Jeg vil overlade Dem selv at sammenfatte det svundne Aars Begivenheder og see, hvorledes De derefter kan og vil stille Horoscopet for det nye Aar. Jeg er allerede færdig med mit.

Da jeg dog nu engang er kommen til Skrivebordet, skal jeg dog meddele Dem lidt om min Reise, der rigtignok ikke kan blive betydeligt, men som dog alligevel maaskee kan interessere Dem, og De veed jo nok, at jeg ikke gjerne lader nogen Leilighed gaae bort, hvor jeg kan meddele sande Venner noget om de Hændelser, der daglig beskjæftige Aanden.

Mandag Aften reiste jeg fra Haderslev med min Broder fra Høiskolen² til Kudsk. Jeg kørte hele Natten i det græsseligste Veir og paa de jammerligste Veie og kom i Dagbrækningen til en lille Bye ikke langt fra Vesterhavet, hvor en Bonde beværtede mig med Kaffe, som vi haardt trængte til, ligesom de udmattede Heste ogsaa fik en Vederkvægelse. Jeg agiterede nu paa forskjellige Steder, fornemmelig i Jagtsagen³, og har Haab om, at vi nok kan faae en taalelig Bevægelse istand.

Om Eftermiddagen kom jeg til Agerskov Præstegaard, hvor Provst Lund og hans elskværdige Familie skjænkede mig en vederkvægende Time, som jeg hellig trængte til. Hos ham havde jeg iøvrigt et Ærinde af privat Natur. Degneembedet er nemlig ledig, og jeg spekulerede i Stilhed paa sammes Besættelse med den stakkels Kloster fra Rørkjær, der har lidt og lider daglig saameget for den gode Sag. Til den Ende har jeg alting ordnet hos Provst Madsen og nu ogsaa hos Provst Lund eller maaskee endnu mere hos og igjennem hans Døttre, saa det nu blot kommer an paa Biskoppen. Det smerter mig dybt, at denne stakkels Mand længere skal vente paa Befordring, og det er de bedste Glæder, jeg har i Livet, naar jeg saaledes *hemmelig* kan hjælpe en Medborger *uden, at han veed det*. Hvis denne Plan kunde lykkes for mig, da forsikkrer jeg Dem, det vilde glæde mig tusinde Gange mere end de meest glimrende Gilder eller offentlige Udmærkelser, der foranstaltes til min Ære.

Om Aftenen kørte jeg atter videre og leed frygtelig om Natten af Regn og Blæst, som forværredes ved min Broders Mismod over at skulle kjøre hver Nat i saa græsseligt Veir. Men han vidste nok, at min Villie var hans Lov og min Bestemmelse ikke at spøge med; derfor taug han. Desværre kørte vi vild paa Heden og tænkte gan-

ske sikkert, at vi havde tilsat Livet, thi vi kom gennem en Mose, og jeg troede hvert Øieblik, at vi havde druknet, men Vorherre vil formodentlig bruge mig lidt endnu. Derfor har han sagtens holdt Haanden over mig. Jeg var iøvrigt mismodig og skulde ikke have havt synderlig imod, om vi havde tilsat Livet hiin Nat. Dog, slige syndige Tanker maae man jo ikke nære, skjøndt jeg ofte, naar mine ædlest Følelser sommetider bliver rystede, er tilbøielig til at forfalde til den dybeste Melancholie. Derimod kan ingen politisk Modgang, eiheller Embedsmænds eller Sl[esvig-]Holsteneres Chicaner, bøie mit Mod, ja, jeg troer ikke, Djævelen selv kan gjøre det, selv om han i egen høie Person meldte sig for og hos min Lidenhed. – Jeg er dog igrunnen et underligt Menneske i mig selv.

Vi kom i Morgenstunden til Aabenraa, hvor der intet mærkeligt forefandtes. Borgemesteren⁴ havde forbudt Liedertaflen at synge politiske Sange paa Nytaarsaften. Jeg spiste Frokost hos Dr. Grauer, som er en god Ven af os, hvorpaa vi kørte ind i Sundevit og agiterede hist og her hele Dagen. Min Broder sov lidt paa Vognen, men jeg holdt ud. Om Aftenen kom vi til en Gaard, som hedder Philipsborg, der eies af en dygtig Mand, som hedder Peter Muhle. Jeg holdt Samtalen vedlige til Kl. 2 om Natten og fik vigtige Oplysninger om Forholdene i hele Sundevit.

Derpaa kørte vi atter videre og kom i Dagbrækningen til Færgestedet over til Sønderborg. Men nu var jeg saa medtaget, at jeg maatte søge Sengen og besluttede at sove nogle Timer, men blot en Times Tid sov jeg, hvorpaa jeg atter vaagnede, og nu vilde Søvnens ikke mere indfinde sig ved mit Leie. Jeg reiste mig derfor og kom til Sønderborg, hvor Stemningen er meget god, og hvor min Ankomst vakte stor Sensation⁵.

Her vil jeg nu standse med min Reiseberetning for siden at meddele Dem det mere fuldstændigt. Det tegner iøvrigt til, at min Nærværelse her paa Als vil blive af Vigtighed⁶.

Glædeligt Nytaar! Lad Deres Kone læse dette Brev, da min Reiseberetning mulig kan more hende.

Jeg skal nu afsted til Pastor [Krog-]Meyer i Ulkebøll. Jeg har sovet 3 Timer sidste Nat, men da jeg vaagnede Kl. 5, saa fik jeg isinde at benytte Morgenstunden for at skrive til Dem.

Lev vel!

Deres
Laurids Skau.

Magisteren⁷ har vist travlt i denne Tid med at observere den ny Planet og Komet. Han er heldig, at han kan hæve sig til Himlens Firmament, naar Jorden bliver altfor triviell. Hils ham.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 Se: Skau til Marckmann 1845 5/1.
- 2 Peder Skau, f. Sommersted 1825, død Bukshave, Fjelstrup sogn 1917.
- 3 Agitationen førte til en petition, vedtaget af den Slesvigske Forening 1846 12/6, se: SJy Årb 1890, s. 220—222.
- 4 Georg Heinrich Schow, borgmester i Åbenrå 1839—48.
- 5 Skaus kontakthand i Sønderborg var købmand og mægler Matthias Peter Johann Paulsen.
- 6 Skaus plan, som han udviklede for A. F. Tscherning, gik ud på »at gjøre Hertugen selv eller hans anden søn til Hertug i Holsteen, hvortil da Lauenborg ogsaa maatte knyttes, og derimod de augustenburgske Besiddelser og Arvelande tilfalde ham eller i Mageskifte den fast organiserede og velsluttede danske Stat« (SJy Årb 1963, s. 72 ff.).
- 7 Peder Pedersen, familien Marckmanns husven.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1846 3/1.

Kjære Skau.

Løverd[ag], d. 3. Jan. 46.

Jeg fik ikke Tid til forleden at skrive Dem ordentlig til, da min Kone skrev. Jeg havde i Sinds nu at sende en Artikkel mod »Lyna« fra Olbe til Svar paa »Lynas« Modartikkel¹, men jeg maae bide med den til Mandag el. Tirsdag. Koch sendte mig for nogle Dage siden »Lyna«. Jeg seer af »Dannevirke«² idag, at Tydskerne i »Itzehoer Wochenbl[att]« opfordre til en Høiskole i Nordslesv[ig]. Og i den Anledn[ing] tænkte jeg atter paa, hvor godt det var, at der blev oprette[t] 2 Forberedelsesskoler for Høiskolen, en i Østeramtet hos Past[or] Boiesen fx. og en i Vesteramt[et] hos Past[or] Hagen. Der kunde jo vel leies en Stue og dertil en Candidat; jeg troer, man vel kunde samle saa mange Penge; maaskee Vedkommende kunde give lidt til selv, de Skolesøgende nemlig, saa arbeidede man Tydskerne imod. Jeg opfordrer Dem til og beder Dem om, at sætte dette Spørgsmaal under Discussion i det næste Møde af den Sl[esvigske] Forening.

En anden Sag, jeg vilde henlede Deres Opmærks[omhed] særdeles paa, er den nye Landboforening³. Jeg seer, at Præsten Petersen fra Skrydstrup indbyder til den første Samling paa Tirsdag Formid[dag] i hans Præstegaard. Han er vel $\frac{1}{2}$ eller $\frac{3}{4}$ Sl[esvig-]Hol-

st[ener], om ikke heel. Jeg er bange, det er en Diversion af Sl[esvig-] Holst[enismen], der ville begynde med Dansk, men snart føre Tydsk ind ligesom i Sangforening[en] i Aabenraa. Kom der [til] dette Møde, Skau! jeg beder Dem indstændig. Lad siden Feilberg og Hagen og flere danske Præster komme derind og den Sl[esvigske] Forenings Medlemmer. Noget kommer der vel udaf [det].

Koch, som forresten skriver meget velvillig om Dem og Flor, ytrer i Forbigaaende, at Flor vil have *Dem* til Formand i Sl[esvigsk] Forening⁴. Ja, det var godt nok maaskee, skjøndt jeg ikke veed, om De ei endnu er for ung, men jeg haaber dog, at man vogter sig for at saare den gamle Løve, der er bleven saa dansk ved Fornærmelser af Tydskerne, og hvis Danskhed man trænger til i Hammelø⁵. Bare ikke Flor af personlig Uvillie lader sig lede til noget Galt. Jeg er bange. Pas da paa, Skau, De, som hverken er ærgjerrig eller herskesyg eller egenkjærlig. Et feil Skridt kan her være yderst farligt. Dog maa der vel komme en nye Organisation af Selskabet.

De har meget at bestilie og meget at tænke paa, Skau, men tag Regres ved at lade det Smaa og mindre Vigtige stryge; de smaa private Forhold, Brevvexling med Folk, der ei ere Sagen noget, fx. min Svigermoder, værd. Det vil ogsaa spare Dem endeel Penge, som De ogsaa har Udgifter nok af ellers. Husk paa, hvad jeg her bemærker.

Sick er her i Byen; han var hos mig iaftes. Vi skulle i disse Dage, da jeg har Fritid, lægge Raad op angaaende Penge. Det falder mig ind, har ikke Commandeur Falsen engang givet Dem Raadighed over hans Pung⁶. Ty til den, naar det skulde knibe stærkt for en eller anden Ting.

Fra Heerings og andre gode Venner, som vi flere Gange har besøgt i denne Juul, skal jeg hilse paa det Venligste. Iaften skal vi hen til Heerings. Min Kone siger, at De tog feil og fik kun den ene Deel af »Gamle Minder«⁷, men De skal faae Resten, samt »Den Frisindede«⁸ tilsendt med Dr. Goos's Karl, som reiser hjem og skal levere Pakken hos Schrøter. Hils denne og Doctoren.

Kongen, som blev lidt raskere, skal nu have forladt sin Diæt og begyndt paa det gamle Æderi og Fruentimmervæsen igjen. Man troer, at dette snart vil gjøre ham caput. Her cirkulerer i disse Dage en skandaløs Historie om, at han har taget sig en nye Dame.

I Anledning af, hvad der kom ud angaaende Bonderescriptet, har Cancelliet og Høiesteret ladet det underordnede Personale stille til

Politiforhør og aflægge ny Eed. De ere derover meget forbittrede og skal ville *klage* derover, hvilket vel ikke giver noget Resultat, men dog er af stor moralsk Betydning.

Lev nu vel! Frit Mod som sædvanligt! Leve Danmark og Slesvig! Lad os nu arbeide uforstyrret. Lykken kan komme, før man veed; den lønner de kjække. Ski[d]t være med vort Smule Liv. Et hæderligt Eftermæle er bedre, sagde den gamle Nordbo. Hils Fru Lorenzen! at Professor Boiesen, Rector i Sorø, sagde mig Nytaarsdag, at hendes Drengere ere herlige Drengere; den yngste har bedst Hoved. Han skulde for Deres og deres brave Faders Skyld gjøre alt for dem og i Løbet af Aaret ogsaa skaffe den Yngste en Friplads.

Lev nu vel. Pas paa Deres Sundhed! Jeg slaaer den gamle Doctor ihjel, dersom De bliver syg.

Marckmann.

Hils Kone, Børn og Struck.

Trykkefrihedsselsk[abet] har udgivet endeel deilige Viser; den skal komme med den omtalte Pakke.

KB. NKS 1727.

- 1 I »Lyna« 1845 20/12 og 24/12, hvor forfatteren antages at være prof. Flor.
- 2 »Dannevirke« 1845 31/12. Hammelev, Stepping, Højer eller Arrild foreslås som hjemsted for en sådan skole.
- 3 »Dannevirke« 1845 15/11 indeholder en opfordring til dannelse af en landboforening for Nordslesvig, undertegnet af: Appel, Rangstrup; Bjorholm, Ørderup; Bramsen, Hørlyk; Dall, Mandbjerg; Frank, Bevtoft; Frei, Galsted; Hartz, Bevtoft; Iversen, Haugaard; Krüger, Bevtoft; Lagoni, Hyrup; Møller, Vedsted; Petersen, Skrydstrup, Vogt på Skodsbjerg.
- 4 Flor til Schouw 1845 3/12 (skal være: 1846 3/1!): »Jeg arbejder i denne Tid stærkt paa at gjøre et Forsøg, om den skinlevende Slesv[igske] Forening kunde gives en Smule virkeligt

Liv. Ikke fordi jeg troer, at den nærværende ældre Slægt kan komme til at due til noget, da den er aldeles ubekjendt med enhver aandelig Følelse og beherskes ene af Gjerrighed og Forfængelighed. Dette er ingen Overdrivelse; at det var saa, har jeg trods Alt, hvad der syntes at høre til modsat Anskuelse, altid troet, da min Forestilling om Modersmaalets Væsen tvang mig dertil; men jeg maatte leve midt imellem dem for at kunne gjøre sikkre Erfaringer, og jeg talte, navnlig i Kbhvn., aldrig imod Troen paa N[ord]sl[esvigerne]s Nationalfølelse for ei at tilintetgjøre det første nødvendige Middel til at vække den, n[em]l[ig] hjertelig og pecuniar Understøttelse fra Kongeriget. Mit Haab og mit Arbejde er paa den unge Slægts Frelse; men derfor maae vi dog stræbe efter Midler til »i paakommende Tilfælde« at

kunne lede N[ord]sl[esvigerne]s Bevægelser, der ellers let vilde falde ud til Tyskernes (dette Ord er i Grunden det egentlig rigtige ist[edet]f[or] Sl[esvig]holst[enernes]) Fordeel.

Hvorvidt det vil lykkes med en Reorganisation af Sl[esvigsk] F[orening], veed jeg ikke; vi skal have et Møde d. 19. d. M.« (RA. »Syvstjernens« arkiv). — Ved denne generalforsamling blev Laurids Skau formand for den Slesvigske Forening, mens Koch afløste ham som sekretær.

- 5 Forholdet mellem Flor og Hans Nissen, Hammelev, var ikke godt, se: Sick til Skau 1846 22/1: »At Du er Formand for Foreningen er jo i sin Orden. Men er der ikke nogen Spænding mellem Flor og gamle Hans Nissen, der kunde faae betænkelige Følger? Jeg har frygtet noget Sligt, og Dit Brev har vel ikke bekræftet, men eiheller formindsket min Frygt.«

Hans Nissen var imod at optage medlemmer fra Kongeriget i foreningen; dette havde bl. a. hindret Sick i at blive optaget før efter en på ny indgivet ansøgning af 1846 18/1. Sick til Skau: »Endvidere forekommer det mig uheldigt, at der har kunnet gjøres Indsigelser mod den Bestemmelse i de gamle Vedtægter for Foreningen, hvorefter fulgte, at Personer, som boede udenfor Slesvig, kunde optages... Det er denne Grundanskuelse, at Man er i et fremmed Land, naar Man er ude af Kolding Port, som er vor allerværste Fjende« (KB. NKS 1727).

- 6 Se: Skau til Marckmann 1845 5/7.
7 Det ses ikke, hvilket værk, der hentydes til.
8 »Den Frisindede«, Ugeblad af blandet Indhold, udg. Cl. Rosenhoff, 1835—46.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1846 8/1.

Kjære Ven!

Houst, d. 8de Jan. 1846.

Det indlagte Brev til Capt[ain] Tscherning¹ maae *De og Deres Kone læse, men ingen Anden*. De vil deri finde Oplysninger om min Reise til Als. Naar De har læst det, maae De forsegle med Oblat og bringe det til ham. Brug Deres Kones Signet.

Deres Brev modtog jeg den 6te om Morgenen tidlig hos Schrøeter, men jeg kunde umulig komme til Mødet, som Past[or] Petersen havde foranstaltet, da vi netop samme Dag havde Directions møde paa Høiskolen, hvor min Nærværelse endnu var nødvendige. Jeg havde imidlertid i Forveien ordnet Alting, saaledes at der ikke var nogen Fare, thi deels havde jeg, inden jeg reiste til Als, bearbejdet de derigerende Herrer og indgivet dem, hvem der skulde vælges i Bestyrelsen, deels reiste jeg for en Sikkerheds Skyld til Beftoft og sikkrede mig Kryger², som er en Hovedmand. Endelig formaaede jeg Koch til at tage derhen, og da baade han og jeg ere Medlemmer af dette ny Selskab, saa vil vi nok see at styre Skuden.

Alt gik ogsaa saaledes, som vi i Forveien havde bestemt. Men De har fuldkommen Ret, naar De anbefaler Forsigtighed, thi Præsten Petersen er ikke saa ganske at stole paa. Han er imidlertid en udmærket Landmand, og det er godt, at han faaer sin Villie frem i denne Retning, ellers kunde han maaskee falde paa at ville være Politiker, hvilket vi meget frabeder os. Ved at understøtte hans Planer, afvæbner vi ham.

De antydede Forberedelsesskoler ere ikke lette at indrette, og selv om det kunde lade sig gjøre, hvad jeg meget betvivler, vilde det neppe have den forønskede Virkning. Dog – hertil vil jeg komme tilbage næste Gang. Kun skal jeg endnu tilføie, at det ikke har stor Fare med en tydsk Høiskole, da den behørige Pengekraft mangler vore Modstandere, thi Hertugen vil ikke længere give Tilskud. Det er overhoved nu mere *det unge Tydskland*³, vi have at kæmpe imod, end Sl[esvig-]Holsteinismen, thi denne svinder mere og mere.

Fra Sønderborg kørte jeg om Aftenen d. 5te og kørte hele Natten igjennem, saa at jeg først om Morgen den 6te omtrent Kl. 4 kom til Houst. Jeg satte mig strax paa min Ridehest og reed de 5 Mile til Rødding uden at nyde mindste Hvile. Var det ikke mesterligt?

Hils Deres Kone og Børn, samt Svigermoder fra Deres
Pas paa, at Olbe⁴ ikke sover ind. – Laurids Skau.

Brevet til Barfod beder jeg Dem selv være Overbringer af og læse det først.

R.A. Marckmanns arkiv.

1 Skau til Tscherning 1846 8/1; trykt: Af Anthon Frederik Tschernings efterladte Papirer II, 1877, s. 249—256; jvf. Tormod Jørgensen: Anthon Frederik Tscherning, 1938, s. 76—77. Indlagt var ogsaa en afskrift af Skaus brev til pastor Krog-Meyer i Ulkebøl; trykt: Droysen & Samwer: Die Herzogthümer Schleswig-Holstein und das Königreich Dänemark. Aktenmässige Geschichte der dänischen Politik seit 1806, 1850, s. 204—207 og 404—408, jvf. Meir Goldschmidt i Nord og Syd IV, 1850, s. 50 ff.

og Ludvig Hertel: Hans Wilhelm Hertel. Bidrag til den sønderjydske Folkevækkelses Historie, 1897, s. 137—141. Se iøvrigt: SJy Årb 1963, s. 72 ff.

2 Hans Andersen Krüger blev næstformand i denne landsdelens første Landboforening, hans første offentlige hverv.

3 Den liberale bevægelse i Tyskland.

4 Marckmanns mærke, som han lige havde skrevet under i »Dannevirke«. I »Lyna« 1846 6/5 angribes »Olbe«.

Kjære Skau.

Tilgiv mig en mulig Misbrug af Deres Fortrolighed til mig. De bad mig selv levere Brevet til Barfoed¹, men, som De veed, boer han langt ude paa Vesterbroe, og jeg har været syg og maattet holde mig saa meget inde, jeg kunde; deraf fulgte, at jeg maatte opsætte at levere Brevet – hvilket jeg gjorde saa meget mere, som Brevets Gjenstand ikke syntes at kræve Hast. Imidlertid er der opstaaet en Betænelighed hos mig, som jeg gjerne først vilde betroe Dem.

De veed, at Regjeringen i denne Tid er forfærdelig skinsyg paa alt, hvad der hedder Bondevæsen, og at den mere nu end nogensinde er bange for, at de slesvigske Bønder kunde blive Veivisere for de danske, er ikke at betvivle. Jeg har selv i denne Tid erfaret, at Kongen er mig meget ugunstig, og jeg er overbeviist om, at det er for den slesvigske Sags Skyld.

Skulde det være heldigt i dette Øieblik at sende Barfod til Slesvig, han, som er saa ilde anskreven hos Regjeringen, som Regjeringen har hindret i at holde Foredrag om Slesvig [og] om Danmark? Skulde det ikke være bedre at faae en anden derover, som var endnu dygtigere dertil, hvis det lod sig gjøre? Jeg veed vel, at man ikke ved en saadan Politik gjør Regjeringen mere gunstig for Nord-slesvig, men man maa ogsaa vogte sig for, at den ikke bliver saa ugunstig, at den gjør Nordsl[esvig] Skade. Hvad om nu Reventlou Criminil kan sige til Kongen og Statsraadet: »See, hvilke Folk De drager over til at instruere Bønderne! langt væ[r]re og vildere Agitatorer end Rasmus Sørensen og Peder Hansen ere blandt de danske Bønder!«² – Hvilket prægtigt og velkomment Argument for, at Kongen skal tilstaae den sl[esvig-]holst[eenske] Regjer[ing] og Amtmændene en udvidet Magt for at kunne holde Bønderne i Ave.

Barfoed er desuden vel en særdeles respectabel Charakter, men han er rigtignok ogsaa uhyre ubesindig og er af Princip en Fiende af al Klogskab. Han er farlig at betroe noget. Naar han kommer i den vilde og, som det synes, halv fremkunstlede Begeistring, kan han sige frygtelige Ting, hvad der ogsaa viste sig, da han i Sommer holdt Foredrag i Nestved. Han kunde mulig komme med Ting til Disciplene paa Høiskolen, som, naar de bleve fortalte af disse til Forældrene, vilde vække disses store Mishag, og hvis de kom Amt-

manden og Kjær for Øren³, kunde volde Høiskolen store Ubehageligheder eller i det Mindste give Sl[esvig-]Holst[eenerne] Stof til Bagvaskelser.

Men hvad siger De! troer De ikke, at *Wegener*⁴ skulde ville tage derover en Maanedstid? Dersom De fandt saadant fordeelagtigt, vilde jeg gjerne skrive ham til. Eller om man, hvis han ikke vilde, kunde faae *Vorsaa*⁵ dertil. Han har et interessant Foredrag og vilde ogsaa være en Recreation for Flor.

Men skulde De bestemt ville have Barfod, eller man ingen anden dygtig Person kunde faae – og Fordelene ved hans Besøg maatte findes at overveie Farerne, saa skal jeg naturligviis gjerne gjøre alt for ham, hvad jeg formaaer hos Schouw og Meinert, og i saa Tilfælde kan jeg blot forandre Datum paa Brevet til ham og levere ham det.

Betænk Dem nu vel. Og bliv ikke vred paa mig. De kan jo sige: »Jeg har bedet Dem om at udføre et Ærinde, men ikke bedet Dem om efter eget Behag at udsætte, hvad jeg bad Dem om, og give mig Deres vise Raad«. Dersom De siger dette, da tier jeg og tager imod Snusen med Løfte om ei at gjøre det tiere, men trøster mig dog med, at jeg har gjort det af den redeligste Interesse for Sagen, og at Forholdene ere saa, at jeg ikke ved Opsættelsen kan have gjort nogen Skade.

Jeg kunde have mere at skrive om, men Posten gaaer snart.

Deres heng[ivne]
Marckmann.

Er et Landhuusholdn[ings-]Selskab gavnlig paa Als og i Sundevit, saa glem det ei. Vær forsigtig i Forholdet til Hertugen, at han ei narrer Dem, eller De udsætter Dem for at ansees for tvetydig. Bare han ikke benytter Brevet til [Krog-]Meyer og tager Afskrift deraf.

KB. NKS 1727.

1 Skaus brev indeholdt en opfordring til Fr. Barfod om at give nogle timer på højskolen i Rødding. Da han imidlertid var Bondeven, mente Marckmann at måtte fraråde dette.

2 Bondecirkulæret af 1845 8/11 var

i virkeligheden rettet imod Rasmus Sørensen og Peder Hansen, der af regeringen, godsejerne og det bedre borgerskab betragtedes med megen mistillid.

3 Rødding højskole lå i amtmand Fr.

- Johannsens og herredsfoged Otto Kiers embedsomsråde. gener til Skau 1846 28/1 (KB. NKS 1727).
- 4 Johan Wegener, som havde været højskolens første forstander, se: Wegener til Skau 1846 28/1 (KB. NKS 1727).
- 5 Jens Jacob Asmussen Worsaae, 1821 —1885, den kendte arkæolog.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU [1846, efter 17/1].

Kjære Skau.

Med Bonden Rasmus Bauerup¹ fra Fjeldstrup, der har spist hos mig et Par Gange, sender jeg et flygtigt Ord. Han er her til Middag og gaaer snart. Han har fuldbragt sit Ærinde hos Kongen og er meget tilfreds dermed.

Wegener² kan ikke *nu* tage til Slesvig, men det lader til, han vil, naar Pindsen er forbi, eller i Sommer. Worsaae har stor Lyst og Villie og ypperlig Evne, og det var maaske endog muligt at faae ham derover i Foraar, skjøndt han reiser til England i Mai, men Prof. Schouw vil for at give Penge have et Andragende fra Høiskolebestyrelsen, og inden den kan komme, er Tiden for knap. Men til Efteraaret kommer han fra England eller rettere Skotland, og da vil han gjerne.

De skrev, at De maaskee vilde lade Skamlingsfesten gaae forbi iaar. Jeg siger: For Himlens Skyld gjør ikke det. Jeg syntes intet kunde være ønskeligere end, at den blev en Morskabs- og Fornøielsesfest. Materie at tale om har De jo i Mængde, naar De, som De bør, vil tale til de nordslesv[igske] Bønder. De kunde fx. tale om: hvor taabeligt det er at mene, at det at lære at tale Tydsk er det samme som Dannelse, og hvor nødvendigt det er at lære sit Modersmaal. Naar *De* vilde behandle denne Materie paa Deres egen naturlige Maade, saa kunde der blive noget meget interessant derudaf. De kunde jo spørge dem, om der ikke er Dummerhoveder og Sjouere og Lazaroner i Tydskland. Men af den Art er der 100 Materier at behandle. Tænk Dem kun om, saa finder De meer, end De bruger. Men Skamlingsdirectionen skal længe i Forveien skrive til Folk med Anmodning om at komme og holde Tale (Clausen fx., Oliemøller Schytt, Horsens, Pastor Møller xc.).

Jeg veed ikke, om jeg har talt om Deres Petitioner. De vare særdeles gode og havde mit fulde Bifald. Det var *ypperligt*, om De vilde skrive et Flyveskrift om Schleswigholsteinismen.

Om der kunde oprettes et Landvæsensselskab paa Als, kan jeg

ikke bedømme, men at det ikke var underfundigt at virke paa den Maade, det veed jeg, og jeg forbauses over, at De kan finde det. Saa er jo ogsaa den Slesvigske Forening en Underfundighed og Høiskolen &c (thi denne vil jo ogsaa under Form af almindelig Oplysning bevirke et dansk Sind). Sæt kun alle Jern i Ilden, som kunne bruges, og som ere mulige. »Den berlingske Tidende« skal jeg snart sende Dem Beskeed om, og dertil skal jeg see at sende Dem Rottecks³ Verdenshistorie. Hils nu Deres Kone og Børn. Vi leve Gud skee Lov vel. Deres Breve ere levende. Jeg har af Bauerup faaet en meget behagelig Underretning om Nordslesv[igerne]. Efter hans Mening staaer Tingene godt. Nu skal vi til at arbeide for at skaffe dem Bøger derovre.

Hjerteligst Hilsen fra min Kone. Godske har været syg af Mæslinger. Gud veed, om ikke ogsaa Judithe faaer dem, men de ere meget milde.

Deres hengivne

En efterskrift er skåret bort!

Marckmann.

KB. NKS 1727.

1 Efter pastor Caspar Gottfred Tietches død 1846 27/2 anmodede en kreds af Fjelstrup sogns gårdmænd Kongen om at få »en kristelig, dansksindet« præst (»Dannevirke« 1846 15/4). Rasmus J. Baurup var en af de audienssøgende. Ansat blev Ulrik Sechmann Boesen, f. Fåborg 1797, præst i Nr. Løgum 1826, Oksenvad-Jels 1834, Fjelstrup 1846, biskop over

Slesvig 1854—64, død Vejle 1874.

2 Brevene i det Wegenerske familiearkiv er ikke tilgængelige, men svaret på henvendelsen fremgår af: Wegener til Skau 1846 28/1 (KB. NKS. 1727).

3 En i datiden populær verdenshistorie, skrevet af den tyske liberale historiker Karl Wenzeslaus von Rotteck og også udsendt på dansk.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1846 27/1.

Kjere Ven!

Den 27de Jan. 46.

Hosliggende tvende Breve er De vel saa god at besørge. De ere begge uforsegledede, fordi der maaskee kunde findes Eet og Andet, der kunde more Dem at læse. Navnlig er Brevet til Krarup¹ af Vigtighed. Jeg burde vel have sendt Fru Gandils Brev til Deres Frue, men jeg havde ingen Lyst til at falde Hende besværlig med en Skrivelse i nærværende Øieblik, da hun formodentlig har travlt nok alligevel med de mange Gjæster fra Borreby² og Magisteren³, som jeg antager er en flittig Gjæst for Øieblikket i Deres Huus, saa det vilde være

altfor dristigt af mig, naar jeg blot et Øieblik kunde troe, at Fruen gad læst noget Vrøvl fra min Ringhed, naar noget Interessantere frembyder sig.

Endvidere sender jeg Dem en Afskrift af en Petition, som idag er afsendt til Pressen i Odense⁴, og som nu skal cirkulere i Slesvig. Om nogle Dage haaber jeg at kunne sende Dem Afskriften af en anden Petition angaaende Jagten⁵. Begge Petitioner roser Flor meget, men maaskee smigrer han mig lidt.

Af Refslund haaber jeg, De har faaet Underretning om det, som videre er foretagen i den Slesv[igske] Forenings Anliggender⁶. Han vil sagtens ogsaa have underrettet Dem om det mærkelige Besøg, jeg har havt, og hvorved jeg næsten er bleven imod min Villie Medvider i visse høistvigtige Hemmeligheder, som jeg maae tie med.

Idag har jeg faaet speciel Indbydelse til den forestaaende Landmænds-Forsamling i Odense⁷ i Mai Mnd. Jeg modtager naturligviis Bestyrelsens smigrende Indbydelse, hvis jeg ikke forinden forlader Landet.

Det er forskrækkeligt, som Tydskerne vride og krympe sig over min Reise til Als. Nylig læste jeg en Jerimiade i denne Anledning i »Itzehoer Ugeblad«. De tør ikke rigtig vove at tage fat paa mig, skjøndt Villien er der. Det er jo ogsaa for dem en gruelig Forvovenhed, naar jeg viser mig midt i Hovedkvarteret og prøver paa at sprænge dette i Luften!!!

For en Times Tid siden kom en Bonde⁸ fra Starup Sogn med en Bunke Procesacter under Armen, som havde kostet ham rigelig 2000 Daler. Manden er skeet en græsselig Uret, og han bad mig nu om Hjælp. Den Stakkelt græd, men – ved den levende Gud! – han skal vorde hævnnet! Jeg er jo den eneste Mand herovre, der *aabenbar* tager sig den ærbødige Frihed at bryde en Landse med vore vilkaarlige Herrer, og som paa en Maade er berettiget dertil. Jeg maae altsaa have fat paa disse Kjæltringer, som jeg formoder have ladet sig bestikke. Men vi faae vel Ræven ud af Hulen.

Mit sidste tørre Brev til Dem kan jeg ikke være bekendt. Vidste De imidlertid, hvor slet min Sindsstemning var, dengang jeg skrev, da vilde De ganske vist tilgive mig. Deres sidste velmeente Brev havde fortjent et omhyggeligere, livligere og smukkere Svar.

Min Kompliment til Deres ganske Huus.

Hengivenst
Laurids Skau.

- 1 Ikke fundet.
- 2 Godsejer Adolph Frederik Holten Castenschiold til Borreby var gift med en søster til fru Marckmann, Else Marie, f. Olsen, tidl. gift Hansen.
- 3 Peder Pedersen, se: Skau til Marckmann 1845 3/6, note 1.
- 4 Petitionen angående kommunalvæsenet, trykt: »Dannevirke« 1846 30/5. Begge petitioner blev trykt i Odense, jvf. Sick til Skau 1846 15/6 (KB. NKS 1727; der menes derfor »trykkepressen«.
- 5 Petitionen angående jagtvæsenet, trykt: »Dannevirke« 1846 23/5; SJy Årb 1890, s. 220—222. I »Dannevirke« 1846 17/1 findes desuden en petition, der gjaldt hertugens jagtrettigheder på Als og i Sundeved.
- 6 Flors kommentar til Schouw 1846 7/2: »Paa den Sl[esvigske] Forenings Fors[amling] d. 19. f. M. gik Sagerne, som jeg ønskede det. Det gjælder nu et Forsøg, om Forandringen vil føre til noget Godt; dette er ikke vist, men jeg er dog ingenlunde uden Haab i saa Henseende. Hvor meget endog L. Skau i den senere Tid er kommet i Tour med mere at tænke paa Skinnets end Virkelighed, hvor forfængelig og listig (for ei at føje »ondskabsfuld« til) en Egoist endog Koch er og hvor ilde berygtet i mangf[oldige] Hens[eender] endog Ass[essor] Kier er, saa vare disse Tre dog de Eneste, som maatte vælges, hvis Forsøget paa Gjenoplivelsen skulde kunne lykkes. Jeg lod mig selv udvælge til »Red[aktions] Sec[retar]«, for at alle Medlemmerne og jeg selv med kunde have Sikkerhed for, at Intet blev offentlig trykt i Foreningens Navn uden at være skrevet eller revideret af mig« (RA. »Systjernes« arkiv).
- 7 Landmandsforsamlingen i Odense 1846 25/5—29/5.
- 8 Det ses ikke, hvem der hentydes til.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU [1846, efter 27/1].

Kjære Skau.

Jeg erfarer, at der er paakommet Dem en Fristelse, og jeg seer, at den har slaaet Dem saa stærkt, at De flere Gange, saavel i Brevet til mig som til min Svigerinde¹, tyder hen til, at De kunde give efter for den, men jeg seer ogsaa af Refslunds² Brev, at De haaber, »De vel og vil faae Bugt med den som med saa meget Andet«. Det er meget rigtigt af Dem, at De taler derom med prøvede Venner, og at De omhyggeligt er ængstlig for, at Sagen ikke skal komme saadanne for Øre, der let kunde misforstaae Dem eller vel endog strax fordømme Dem. Maaskee De alligevel har vovet Dem temmelig vidt, thi havde jeg være i Deres Sted, havde jeg ikke engang talt derom til saa ung en Mand som Refslund, men derimod talt saa meget alvorligere med Deres Fader³ og Flor, hvilket De jo vel ogsaa

har gjort eller gjør. At De ogsaa har ladet mig vide noget derom, erkjender jeg som et Venskabsbeviis og skal gjengjelde det ved, som De vel ønsker (siden De har ladet mig noget vide), at udtale mig velmenende og oprigtigt derom.

Da jeg ikke kjender de Hemmeligheder, den omtalte Mand under Tausheds Løfte har betroet Dem, kan jeg naturligviis ikke have nogen ret Mening angaaende den Virksomhed, De skulde kaldes til i Udlandet, og denne Virksomhed er det dog, alt *bør* komme an paa, men jeg maa og tilstaae, at jeg forgjæves har brudt mit Hoved paa at tænke eller ahne nogen Maade, hvorpaa De i Udlandet kunde virke og som kunde være Dem at foretrække for det store Hverv, hvortil Forsynet saavel ved Evner som Forhold saa synlig har kaldet Dem i Deres Fædreland. Jeg formaaer ikke at tænke mig nogen Virksomhed, hvortil der ikke i Udlandet skulde være en og anden, der havde lige saa gode Evner som De (hvilket jeg siger med al Aerkjendelse af Deres), men er dette Tilfældet, saa vilde han ogsaa staae over Dem paa *sit Sted*, fordi han kjendte Forholdene, fordi han havde Omdømmet for sig, havde Sprog og Bekjendtskab og andre Hjælpemidler bedre til sin Tjeneste. Jeg kan ikke tænke mig det muligt, at De i Udlandet vilde kunne staae paa en Førsteplads, og til secundære Roller vilde man vel ogsaa der have Subjecter, naar man havde faaet saadanne til Hovedrollerne. (Jeg kan derfor ikke troe andet end, at den omtalte Mand er en Udsending af Sl[esvig-]Holsteinerne, thi gjennem deres Leir er han jo reist til Dem, og gjennem dem har han lært L. Skau at kjende. Ligesom *De* har speculeret paa at fange Sl[esvig-]Holstenere, saaledes have vel Hovederne for disse tænkt paa om muligt at fange Dem selv). Men til en secundær og underordnet Rolle i Udl[andet] er De visselig for god, da De er en Høvding og kan spille en Hovedrolle i Deres Fædreland. Troe mig! Der hører meget til, at et Træe, især et ikke aldeles ungt Træe, som rykkes op med Rødder fra sin vante Jordbund, kan voxer igjen i en fremmed, endsige skyde stor Vækst og Frugt.

Men i Deres Fædreland har De alt skudt stor Væxt og Frugt; De har virket betydelig for en Sag, som er en heel Nations, *De er Slesvigs og Danmarks første og største Bonde*; De er Repræsentant for den største og talrigeste Stand i Landet, der udgjør Nationens Masse og Kjerne, der nu begynder at løfte og hæve sig til noget Betydeligt og Stort, der befinder sig i en Udvikling, hvoraf de største

Forandringer og Velsignelser vil udgaae for vort Land. De staaer i Spidsen for denne Udvikling; Deres Evner kaldte Dem dertil uden, at De gjorde Dem Umage derfor; Forholdene førte det med sig, saa snart De havde oplukket Deres Mund første Gang; fordi alt er gaaet saa let, synes De maaskee selv, det er lidet, men den, som staaer udenfor og betragter Tingene med et noget omfattende Øie, seer deri en særdeles og saare mærkelig Forsynets Styrelse, der ganske aabenbart med Fingeren peger hen paa noget større Tilkommende, og jeg maa derfor mene, at De ikke uden Nødvendighed forglemmende alt dette for en flygtig og nylig indgiven Idees Skyld, der maaskee, naar alt kommer til alt, er Phantasi og Drøm, skal springe ud af en stor Virkelighed, skal egenmægtig kaste Dem ud af Forsynets soleklare Bestemmelse og Førelse. Vær kun rolig, ligesom de Forhold, hvori De er kommen, er begyndt af sig selv, saaledes ville de ogsaa gaae frem af sig selv. De behøver blot at være den, De er, færdes og virke i de vante Forhold, reen og uegennyttig, fordringsløs, men med Blikket ene henvendt til, hvad der kan gavne Nordslesvigs Bønder, og førend De tænker derpaa, og uden at De behøver at gjøre videre derfor, har De hele Danmarks Bondestand for Deres Fødder og staaer som en Hersker blandt dem, hvis Magt og Indflydelse er uberegnelig.

Men ligesom jeg ikke kan antage, at Deres Virksomhed udenlands kan blive af den Betydning som hjemme, saaledes er der ogsaa moralske Baand, som knytter Dem hertil, Pligter, som der maa særdeles vægtige Grunde til at hæve. Kan en General uden videre forlade den Armee, der har samlet sig under hans Ledelse og med Tillid til ham, især naar den, idet han svigter den, er udsat for Undergang? Kan De forlade den Sag, for hvilken De har lidt og stridt saa meget, uden videre? Kan De forlade de danske Nordslesvigere, som uden Dem ikke have Een til at anføre dem, staae som Hjord uden Hyrde og lade dem ædes af Ulven? Om de Danske fra Kongeriget vil jeg ikke tale, men de have dog fæstet Øie paa Dem fra den Høieste til den simpleste Huusmand (thi ogsaa han kjender Laurids Skau) og interesseret sig for Dem, som for en Nationalitetens Høvidsmænd, og en heel Deel have jo ogsaa været redbonne til at ofre noget for at hjælpe Dem til en Stilling, der tillod Dem at virke friere for den Sag, De nu uden videre vilde lade i Stikken; hvorledes

vilde dette see ud for Nationens Øine? Jeg maatte, naar jeg var i Deres Sted sige: Det kan umulig gaae an.

Og hvilke *Fordeele* vil man saa byde Dem i Udlandet. Jeg har jo allerede talt om det Vigtigste, det Eneste, som med Anstændighed kan tilbydes en ædel Mand; jeg tænker derfor her paa det mere Egoistiske. Kunde det lokke Dem at blive en af Slænget af tydske underdanige Embedsmænd? Er det en Stilling, der er at foretrække for det at være »den første Bonde«? De er en fortræffelig Folkeagitator, saalænge De, som hidtil, har bevaret Deres ædle Natur og Stræben reen for Egoisme og selvsyg Forfængelighed, men en Folkeagitator vil jeg neppe troe, nogen tydsk Regjering vil lade forskrive fra Slesvig. Og var det et politisk eller andet Partie, der vilde benytte Dem, saa var det vidst[n]ok farligt, i høi Grad farligt, at forlade Deres sikke Stilling her for at give sig hen til slige Løier og saadan Uvished. Jeg veed naturligviis ikke, hvilke blændende Løfter den reisende saakaldte Greve kan have gjort, og muligt, at han ikke er nogen Bedrager, men saameget er vist, at Løfter ikke er det samme som deres Opfyldelse, og [jo] mindre man tænker paa at holde, desto rundere pleier man at være paa gyldne Ord. Og Mangen Een, som mener det ærligt, kan Holden være besværlig; ikke at tale om, at Omstændigheder kunne forskjærtse den bedste Villie. Det vil jeg sige Dem, at De maa have Løfternes Opfyldelse sikker i Deres Haand, inden De endog giver Nogen tilkjende, at De reiser bort, thi ellers vil det Tab, som da er Dem aldeles vist, være alt for uhyre. Maaskee er det blot Sl[esvig-]Holst[enerne], som gjennem Preuseren vil lokke Dem ud paa glat Iis, lokke Dem til at give Dem blot og saa lade Dem løbe, thi da er De dem en aldeles uskadelig Person (en Chef uden Armee) og heller vel ikke synderlig være Deres Partie til Nytte. Hvad saa kan der vel egentlig bydes Dem for Fordele, som De kunde begjære? Rang og Titler kunde vel en fremmed Fyrste give Dem, men slikt kan ikke for Dem [have] noget Værd. Ære og Agtelse kan derimod ingen Fyrste give Dem, og om De vil kunne opnaae det hos et fremmed Publicum, naar dette veed, at De har forladt Deres Fane i Deres Fædreland, er et Spørgsmaal. Og et Tab vil De lide paa Deres Navn i Deres Fædreland; der vil De tabe *Alt*.

Venner vil De maaskee kunne erholde nye i det Fremmede, men De vil – De kan troe mig – *tabe Deres gamle Venner* i Deres Fædreland. Bliver De derimod, hvor De er, og arbejder De som hidtil

uden Egenkærlighed, uden Forfængelighed, da vil Deres Navn og Ære stedse voxer. Naar De siger i Brevet til Refslund, at Danmark glemmer Dem, saa er det meget urigtigt sagt. De har jo opnaaet en Agtelse og en Ære i Danmark, som Faa kunne glæde sig ved, De er jo respecteret baade hos Høie og Lave, fra Ministrene til de simpleste Arbeidsmænd, der kjender Dem og taler om Dem fremfor nogen Anden. Fordi en og anden, der anseer Dem for forfængelig, er mere kold imod Dem, er det ikke en Bagatel? Bør en Mand som De bryde sig om Sligt? Er der nogensomhelst hædret Mand (Washington, Franklin), som ikke har mødt Lignende? Nei, Deres Ære stiger fremdeles, om De end kommer til færre Fester, end da De var ny. Deres Ære stiger bestandig og vil stige end mere, jo mere det erkjendes, at De er fri for den Egoisme og Naragtighed, som saa ofte klæber ved navnkundige Folk, og som skader dem saa uhyre. Saalænge jeg kan røre en Pen, skal ikke Deres Ære ufortjent lide noget Skaar i Danmark; saa skal De af Almeenheden faae den Ære, De tilkommer.

Endelig vil man vel i Udlandet kunne tilbyde flere pecuniaire Fordele, men derom vil jeg ikke tale videre, thi sligt veed jeg, De ikke tænker paa. Var De i Nød og Trang, saa var det en anden Sag, men De har jo til Deres anstændige Udkomme; og hvad Extraudgifter angaaer, da kan De jo faae dem erstattede, naar jeg vil rigtigt røre ved Sagen⁴.

Men endnu er der et Hensyn, som De ikke kan undlade – det er Hensyn[et] til Deres Kone. Hvor fortræffelig er hun ikke paa sin Plads, som hun nu lever [i]? Hvor agtværdig, elskværdig og visselig ogsaa agtet og i det Hele tilfreds i den Stilling, hun staaer, som den første danske Bondes, Laurids Skaus, Kone? Men hvad Rolle vilde hun spille i Udlandet, hvis Sprog hun ikke forstaaer, hvis Sæder hun ikke kjender. Vil hendes fortræffelige Egenskaber der blive vurderede? Vil hun der finde sig tilfreds og lykkelig? Det er i det Mindste et Spørgsmaal.

Mig vilde Deres Bortgang smerte uhyre, thi saa tabte vi hinanden, men dette fik være saa. Jeg forlanger ikke, at De skal gjøre noget af Hensyn til Deres Venner. Men lov mig det, at De ikke vil handle uden oprigtig Overveielse med Deres Fader og Flor, og vil De vise dem, hvad jeg har skrevet, har jeg intet derimod. Det er jo ikke andet, end hvad de kunne see af sig selv, men det er dog et Indlæg i Sagen. Men

for Himlens Skyld, kjære Skau, tal ikke derom til Uvedkommende og tag Dem iagt for, at de Tilbud, De har faaet, ei er[e] Rænker, og tænk paa, at den Klogeste kan blive overlistet, den Stærkeste kan falde.

Min Kone har jeg bedet om at skrive nogle Linier henedenunder. Hun vil hilse Dem fra gode Venner; jeg maa nu formedelst min Tids Knaphed slutte og opsætte et og andet, jeg nok vilde omtale, til en anden Gang.

Deres sande og oprigtige Ven

Marckmann.

Fru Marckmanns tilføjelse:

Marckmann trækker mig i dette Øieblik ind for at skrive til Dem. Hvad han har skrevet, synes mig fornuftigt; med sligt kan jeg slet ikke opvarte, men jeg synes, De bør lægge hans Raad paa Hjertet, thi de ere ærlige mente.

Tak for den smukke Gave til Judithe⁵ og Deres hjertelige Brev, som hun skal gjemme, thi skulde Deres Sind vexle om, skal jeg nok lære hende at skjønne paa alt det ædle og smukke, som hendes Forældre begge have erkjendt i fuldest[e] Maal.

Nu Farvel, kjære Skau. Maskinen⁶ venter paa mig, ikke at tale om Marie og Lise Castenschjold⁷, men deres Bog opfylder i dette Øieblik deres Tanker. Det gjør mig ondt, at De ikke har Modtaget Pakken med mine Noveller, »Den Frisindede«, og et Brev fra mig; jeg har idag haft Bud til Doctor Goos, som besørgede den, og han har lovet at give mig Oplysning herom.

KB. NKS 1727.

1 Antoinette Margrethe Gandil, f. Olsen, 1801—1892.

2 Den senere tingskriver i Tønder Hans Clemmensens Refslund.

3 Jens Lauritzen Skau, 1795—1863, gårdejer og sognefoged i Sommersted.

4 Marckmann anbefalede Skaus ønsker om pengehjælp hos »Syvstjernen«.

5 Marckmanns datter, f. Kbh. 1837, gift med advokat Carl Salicath og bosat i Haderslev indtil 1872, død Kbh. 1910.

6 Vel sagtens: themaskinen.

7 Fru Marckmanns søster og søsterdatter.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1846 2/4.

Gode Ven!

Houst, den 2den April 1846.

Hvad jeg idag har at meddele Dem, burde egentlig været skreven til Professor [J. F.] Schouw, men jeg foretrækker at skrive til Dem og bede Dem personlig gaae til Professoren for at meddele ham Indholdet. Det er det tungeste Brev, jeg næsten har skreven eller skullet

skrive, fordi det vil see ud som en Klage mod og over en Mand, jeg elsker som en Fader. Men jeg bøier mig *for Pligten*, jeg er bange for *Scandale*, jeg tænker som saa: »Hellere tale itide end bag efter«. Hør derfor med Deres sædvanlige Resignation og Ro min Meddelelse og handl derpaa efter bedste Overbeviisning.

Jeg kom igaar hjem fra Rødding, hvor vi Dagen i Forveien havde Directions-møde¹. Der forefaldt i dette meget skarpe Discussioner, navnlig over Prof. Flors heftige Angreb paa Slesvigerne, der be-roede ganske paa Ubekjendtskab med de sande Forhold, en skjev Opfatning af Bondens Karakter og en overspændt Fordring til et nationalt Livs Virksomhed, der hørte mere hjemme i en Roman end i den virkelige Verden og findes Intetsteds paa Jorden. Alle Lærerne² og navnlig Dr. Paulsen optraadte paa det bestemteste imod Flor, saa han stod ganske ene med sin Mening, som han forsvarede med uforsvarligt og malhonnet Stivsind, og angreb som en Fortvivlet Enhver, der ikke sagde Ja og Amen. Der er end ikke Spor af Billighed i det, han sagde, og jeg kunde med al min formildende Tale, med al den kunstige Bøielighed, jeg anvendte, og med den største Eftergivenhed neppe bringe Raseriet til at standse.

Hans Nissen reiste vred bort, og Hertel og Schmidt aad Harmen over de uretfærdige Bebreidelser i dem selv og det nærmest for Sagens Skyld. Directionsmedlemmerne³ forlangte under eller i Løbet af Forhandlingerne at see Regnskaberne, men dette skete ikke. Vi veed Ingenting, og Directions-møderne betyde Ingenting, ikke engang den Beretning, som Flor har indsendt til Comiteen i Kjbhvn. kjende vi et Ord af, saa vigtigt, som det ogsaa havde været, thi jeg er sikker paa, at den i flere Henseender er skjev og med Hensyn til den materielle Deel heelt urigtig. Dette er nu reent galt; thi naar Prof. Flor ikke alene vil have souverain Magt i *aandelige* Ting, men ogsaa i de *materielle* Anliggender, saa bliver Despotiet utaaaleligt og tillige fordærveligt. Har Nogen hørt Tale nogensinde om en Direction, som ikke engang faaer Regnskabet at see? Jeg har gjort Professoren opmærksom paa det Gale *heri*, men dertil svarer han sædvanlig: »Hvem betaler?« – Men Følgen heraf er den, at aldrig noget Menneske vil give en Skilling til en Anstalt, som er givet i en Enkelts Vold.

Da vi nu som sagt ikke kjende Regnskaberne, ikke veed, hvormegget han (Flor) har faaet fra Comiteen⁴, veed heller Intet om Pengenes Anvendelse, saa har de andre Medlemmer til mig afgivet den ud-

trykkelige Erklæring: »at de hverken *vil* eller *kan* bære det moralske Ansvar for de fra Kjøbhvn. modtagne Penges rigtige Anvendelse, og da de alene ere overladte til Prof. Flor – idetmindste efter hans Sigende – saa gaaer det ene og allene paa hans Kappe, hvis Pengene ere ilde anvendte.« Denne Erklæring har man forlangt af mig, at jeg skulde tilstille Prof. Schouw. – Om Pengene just ere ilde anvendte, vil ingen af os paastaae, men vist er det, at Flor i mange Ting er taget ved Næsen, fordi han ikke forstaaer sig noget paa materielle Ting, og fordi et godt Oekonomivæsens væsentlige Betingelser: Offentlighed, praktisk Dygtighed o.s.v. ikke have været med i Spillet.

Paa den Maade, som Prof. Flor tager fat paa de danske Slesvigere, arbejder han Sl[esvig]-Holsteinerne og Tydskheden lige i Hænderne. Han behandler Directionsmedlemmerne som Børn, der blot ere til for et Syns Skyld. Han jager de Bønder, som af Interesse for Høiskolen reiser dertil – og dette ere mange – bort, idet han behandler dem som villieløse Slaver istedetfor som frie Mænd, og spørger man Bønderne, *hvorfor* de aldrig besøge Skolen, da faaer man til Svar: »fordi vi ikke har Lyst til at udsætte os for Professorens Haardhed og skarpe Bemærkninger; fordi hverken vi eller vore Landsmænd behøve at lade os udskjælde o.s.v.; hans aristokratisk-despotiske Nykker have vi ikke meget isinde med« m. m. – Fremdeles staaer Prof. Flor i aaben Opposition til alle de andre Lærere, hvilket heller ikke gjør godt; de besvære dem især over hans gnavne bizarre Lune. Dr. Paulsen paastaaer, at Anstaltens oekonomiske Indretning duer ikke, og over denne Paastand er han falden i Unaade hos Fruen, som igjen virker paa Professoren og fremkalder en evig Spænding.

Endelig har vi hørt, at han slet ikke har opført Indtægterne af Gaarden i Regnskabet, og disse ere ingeniunde ubetydelige. Der er navnlig avlet en Mængde Korn, t. Ex. Rug, der nu hele Vinteren har givet Brød nok til 50 Mennesker, og der er endnu noget paa Loftet. Men, som sagt, vi kjender jo ikke Regnskabet og kan altsaa ingen begrundet Mening have om sammes Rigtighed. Men saameget deslettere kommer Mistanken frem.

Baade Directionsmedlemmerne og jeg tilligemed alle Lærerne ere temmelig enige i, at Prof. Flor ikke længere er paa sin Plads, og [at] han *kun* er ubetalelig, naar han staaer *udenfor*, det vil sige,

naar han slet ikke har med Detaillen at bestille, men fra et høiere Standpunkt kan overskue det Hele. Han har et skarpt Blik, men han skal længe betænke sig. Han bør kun have med større og vigtigere Anliggender at bestille, og den praktiske Udførelse af Nogetsomhelst maae ikke overlades ham, fordi han strax taber sig eller forvilder sig i Smaating. Hans historiske Foredrag ere aldeles ikke tiltrækkende, og Eleverne besøge dem ikke af Lyst, men af Pligt. Hele Vinteren igjennem har han heglet paa det smudsige Jødefolks Historie og er først nu kommen til *Phønizierne*. Flors Foredrag over Litteraturen ere gode, men temmelig vidtløftige. Med dette Brev skal ikke være sagt, at jeg troede Flor havde gjort Skade; nej, tværtimod: hans Ophold paa Skolen har gjort overmaade meget Gavn, og jeg troer overhovedet, at en saadan Krisis gjør godt. Eleverne raabe paa Wegener⁵, Lærerne gjør det samme, og jeg troer, at, naar Flor er første Direktør, som Tilfældet var det første halve Aar og blot kom der engang imellem, saa vilde det staae meget bedre til.

Da nu Professor Flors Frue og Søn reiser til Kjøbhvn. i Efteraaret, saa mener jeg, at Professoren burde opgive den fortvivlede Plan at *blive* paa Skolen, men derimod følge med Familien og blot komme her for at inspicere. Baade han og flere Andre ville da komme paa det Rene med dem selv, medens nu Alt er forviklet og forvirret. Dette kan man imidlertid ikke sige ligeud til ham, men jeg tænkte, at Prof. Schouw maaskee kunde formaae ham til at følge Kone og Søn, da det dog altid er en skjev Stilling, naar Fruen er i Kjøbhvn. og Manden her. Der maatte altsaa en ny Forstander til, og dette [er] netop Ulykken, thi denne er ikke let at faae.

Hans Nissen er reent ude af Skaglerne. Han og Flor staae som Fjender ligeoverfor hinanden. Hidtil har jeg ved at spille Tid og Kræfter paa idelig Frem- og Tilbagereisen været Mellemmanden, men nu ryger de sammen strax. Hans Nissen skriger paa Undersøgelse og paastaaer, at der [er] handlet uforsvarligt med offentlige Penge. Flor kalder ham en raae Krabat o.s.v. Begge have maaskee Uret.

Jeg har nu talt meget alvorligt med alle Directionsmedlemmerne og [er] kommet til det Resultat, at H[ans] Nissen, Hertel og Schmidt paa det bestemteste forlange Undersøgelse af Alt. Jeg spurgte fremdeles, *hvem* der skulde undersøge, og dertil svaredes: »Skriv til Prof. Schouw og bed Comitteen at sende Capt[ain] Tsch-

ning herover for at opholde sig 8te Dage paa Høiskolen!« Vi kjende hans praktiske Dygtighed og skarpe Blik og antage, at hans Nær-værelse her vilde blive af megen Betydning. Det forekommer os ogsaa, at Comiteen burde ved *et Øienvidne* overbevise sig om, hvorledes det staaer til paa den Anstalt, som den har ofret saameget. Denne Undersøgelse burde finde Sted i den sidste halve Deel af indeværende April Mnd., medens de gamle Elever endnu ere paa Skolen. I Paasken reiser Prof. Flor formodentlig til Kjbhvn., og man kunde jo da meget godt sige ham, at man baade for hans og den offentlige Tillids Skyld var nødt til at lade Anstalten undersøge eller eftersee, men at det var mere for Formen end, fordi man havde nogensomhelst Mistanke o.s.v. Der kan jo sagtens hittes paa en Undskyldning for at skaane Prof. Flors Følelse.

Det har været mig umuligt at kontrollere Sagerne der, fordi Alting er tilhyllet og tillukket for mig, men jeg vil ikke dele Ansvar, hvor jeg ikke alene er uvidende om Alt, men hvor jeg har al Grund til Mistanke om foregaaede Misligheder. Jeg behøver ikke at bemærke, at Prof. Flor er en redelig Mand, men derfor kan han gjerne blive narret.

Det er ogsaa en forskrækkelig Tanke, at Flor intet Regnskab troer at skylde Nogen, undtagen Comiteen i Kjbhvn., thi derved lammes al Selvvirksomhed. Jeg mener endog baade Directionen og den Sl[esvigiske] Forening burde kjende Regnskabet for derved at ansøres til Virksomhed o.s.v.

Hermed kan jeg nu gjerne slutte, thi saa klart som Alting – Høiskolen vedkommende – end er mig, saa er det dog umuligt at gjøre det rigtigt tydeligt paa Papiret. Hvis De imidlertid kunde bevæge Prof. Schouw til at sende en dygtig Mand (Tscherning) herover, og denne kom først til mig, saa skal jeg nok saadan klare Omstændigheder og Forhold, at det bliver let for en dulig Mand at opfatte det Hele. Havde Tid og Penge staaet til min Raadighed, saa vilde jeg selv have talt med Comiteen, og jeg er fuldkommen vis paa, at jeg kunde have gjort Sagen lys og klar, men dette har jeg ikke, og det er derfor, jeg tager min Tilflugt til Dem.

Dette Brev maae De gjerne lade Prof. Schouw læse, *men paa ingen Maade nogen anden*, thi jeg staaer i god Forstaaelse med Flor, og dette er for Sagens Skyld absolut nødvendigt. Men hvis han fik Nys om, at jeg talte saa reent [ud] af Posen, vilde han blive vred, og

dette vilde skade paa mange Maader. Som Følge heraf maae Schouw kun læse Brevet under den Betingelse, at han aldrig nævner mit Navn, eller fra hvilken Kilde han har sine Oplysninger. — Maaskee Pastor Hertel og Schmidt ogsaa skrive og det direkte til Prof. Schouw.

Vil De sagtens bringe Prof. Schouw i Erindring, at Maidag nu nærmer sig, og at jeg til den Tid skal udbetale en Deel af Kjøbesummen i min Gaard. Hils ham hjertelig fra mig og bed ham at give Meinert det fornødne Opdrag til at sende mig Penge. »Jo flere, jo bedre«, thi desmindre aarlige Renter har jeg at betale. — Jeg haaber, at flere Bønder følge med mig til Landmandsmødet i Odense⁶.

Min Kompliment til Deres Kone!

Deres
Laurids Skau.

Svar paa dette Brev ønskede jeg gjerne med omgaaende Post eller snarest muligt, og De bedes derfor *strax* efter Modtagelsen at gaae til Prof. Schouw.

RA. Marckmanns arkiv; trykt: Da Sjø vaag VIII, s. 127—131.

- 1 1846 31/3 fandt dette direktionsmøde sted, som endte i et opgør mellem Flor og direktionens medlemmer. Foruden den her bragte klage til »Syvstjernen«, som Marckmann skulde overbringe prof. Schouw, skrev Hans Wilh. Hertel i lignende vendinger til Schouw, se: Højsk Ungdomstid I, s. 74—75. Hertel angreb Flor for ikke ret at forstå den slesvigske bonde. Klagen havde til følge, at »Syvstjernen« i en skrivelse af 1846 27/4 krævede direktionens beføjelser indskrænket til kun at vedrøre forstanderens løn og undervisningsudgifterne. — Flor blev i Rødding til foråret 1847, selv om Fr. Helweg ansattes som forstander i efteråret 1846.
- 2 Foruden dr. C. M. Poulsen er der tale om C. F. Müller og H. H. Krarup.
- 3 De her nævnte fem har sikkert på den tid udgjort direktionen, idet pastor Schøler var rejst bort fra Sønderjylland og Knud L. Knudsen fra Forballum ikke plejede at give møde.
- 4 »Syvstjernen« medlemmer: Prof. H. N. Clausen, rådmand H. P. Hansen, etatsråd L. N. Hvidt, prof. J. E. Larsen, grosserer Meinert, prof. J. F. Schouw og kammerråd J. C. Drewsen. Schouw, Clausen og Meinert var hhv. formand, sekretær og kasserer.
- 5 Den tidligere forstander Johan Wegener, nu præst i Halsted på Lolland.
- 6 1846 25/5—29/5.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1846 6/4.

Kjære Skau.

Paa Deres Brev, jeg fik i Løverdags, sender jeg vedlagt et Svar¹,

som aldeles har mit Bifald. Flor har heller ikke, som De seer, givet Comiteen her Regnskab eller det, han har givet, er høist ufuldstændigt; han kan intet give. Men jeg mener med Schouw, at da vi jo alle vide, at Flor er en ærlig Mand, saa lad heller et Par 1000 Daler springe, end kaste alt overstyr og gjøre Sagen en saa ubodelig og ulægelig Skade. Af dette Brev seer altsaa Directionen for Skolen, 1., at det ikke var for paa nogen Maade at forbigaae den, at de 7 sendte Pengene directe til Flor, og 2., at de 7 slet ikke kræve *noget-somhelst Ansvar af Directionens andre Medlemmer*. Lad det saa være en Sag mellem Flor og de 7, og lad dem see, hvorledes de klare den Suppe, skjøndt jeg ingenlunde fortænker de øvrige Directeurer i, at de bleve fortrydelige. Men lad *nu*, som sagt, det Skete være skeet, og lade Directionen (idet den siger Flor, at han selv kan afgjøre Sagen med de 7) kun have Blikket henvendt til Fremtiden. Der er 2 Ting, som ligge nærmest: 1. at see at faae Flor i et ordentligt Forhold til Lærerne, 2. ordne den fremtidige Oeconomie.

Det første er yderst magtpaaliggende: Anstaltens Virksomhed beroer derpaa; mærke Disciplene det, svækkes Aanden, og paa den gode Aand i Anstalten kommer jo Alt saa meget an. Jeg synes dog, Flor maatte være reent blind, naar De ei skulde faae ham til at indsee dette. Bestyreren maa jo og bør jo ved Overbærelse og Velvillie og Drift lette, styrke, varme de Andre, og ikke ved Gnavenhed og Haar[d]hed splitte, nedslaae og slappe. Men jeg tænker vel ogsaa, at Ubehageligheden ved Tanken om det Regnskab har forstemt Flor, og naar Directionen fritager ham derfor, bliver maaskee ogsaa hans Humør lettere.

Hvad det andet Punct angaaer, skulde saa ikke Flor kunne lettes, om ikke fritages med Hensyn til Oeconomien? Skulde ikke Directionen kunne tage et Medlem til endnu, som boede i Nærheden (fx. Kloppenborg i Sk[r]ave², om han ellers endnu er i Selskabet), som kunde engang ugentlig reise til Høiskolen og gennemsee Huusholderskens Optegnelser xc. Det er rigtignok en compliceret Indretning, at Bestyreren af Skolen tillige skal være Avlsforvalter over Gaarden og Oeconomus ved Kostgjængeranstalten.

Spørg Flor, om han troer ved Sarcasmer og Haardhed at kunne *omskabe* Nordslesvigerne? og hvis han ikke kan det, spørg ham saa, om det da ikke er Galskab ved unyttig Skjælden at gjøre dem gjenstridige og vende dem end mere bort fra Sagen. – Bør ikke en Mand,

der vil udrette noget, tage Forholdene, som de ere, og arbeide paa at faae dem bedre istedetfor at blive vred paa, at Forholdene ei ere anderledes, og derved gjøre dem værre. Det er jo Galskab. Men at fjerne Flor fra Høiskolen er vist ikke raadeligt, saa længe der er nogen Mulighed for at bedre, thi hvem faaer man saa til Bestyrer?

Jeg havde Lyst til at tale mere om flere Ting, om Forberedelser til Skamlingsfesten (at skrive til bestemte Personer om at tale der, fx. Dr. Rørdam i Frederitz, om Valg af Tiden, om Sangforening), om Als og flere Ting, men Tiden er forløben til Posten. Jeg har skrevet til Agent Bruun ogsaa iaften. Hilsen hjertelig fra min Kone. Gud velsigne Dem, og hvad De gjør. Lad dog ikke den skønne Sag gaa til Grunde ved nogle Enkeltes Egoisme og lidenskabelige Afsindighed.

Deres hengivne

Marckmann.

D. 6. April 1846.

KB. NKS 1727.

1 Åbenbart svar fra »Syvstjernens« (»de 7s«) formand, prof. J. F. Schouw, jvf. Skau til Marckmann 1846 2/4, note 1.

2 Det blev August Heinrich Posselt, som overtog forpagtningen, jvf. Skau til Marckmann 1846 6/6, og Skau til Ploug 1846 21/6.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1846 26/4.

Kjære Skau!

Nu kommer nok Touren til mig at forlange Breve. Min Kone spørger hver Postdag: Er der ikke Brev fra Skau? Jeg tilstaaer, jeg engang har været doven, men i den sidste Tid maae De tilstaae, jeg har været flittig; jeg har skrevet 2 Breve foruden dette, siden De skrev sidst, og heller end at savne Deres Breve vil jeg reent lægge min Dovenskab af. Min Kone vil, at jeg skal give Dem af Braadden, og spørger, hvor De har kunnet være saa ligegyldig med at spørge til hendes Befindende, da De veed, hun har været syg? Men jeg er ikke krigersk stemt. Nu er min Kone forresten temmelig rask, hun har begyndt at gaae ud, men Øinene ere svage endnu, og jeg tør ikke opfordre hende til at skrive. Hun sidder iøvrigt her ved Siden af og ægger mig bestandig til at sige Dem Spydigheder; nu spørger hun Dem, om De er bleven tydsk? – Men nu ville vi ikke høre eller bryde os om hendes Ondskab og tale om andre Ting.

Jeg fik for en Time siden et Brev fra Allen fra Rom. Han beder

udtrykkelig at hilse Dem. I Italien befinder han sig fortræffeligt. Han sværmer omkring i den yndige Natur, mellem de frodige Orange-lunde, de blomstrende Mandel- og Ferskentræer, under den altid blaae Himmel og ved det mørkeblaae Hav. Især er han entusiastisk over Romerinderne, som han finder saa overordentlig deilige, saa at min Kone næsten paa de danske Damers Vegne har taget det ilde op og givet endeel Spydighed af sig.

Dette Brev sender jeg med en ung Philolog ved Navn Johansen, som skal være Huuslærer hos Agent Bruun¹, og som jeg har engageret. Han er et fermt M[enne]ske, antager jeg, paa sin Post, og det var derfor, jeg antog ham, men nytte Dem noget videre kan han vel ei, da han maa bruge sin Fritid til at studere. Iøvrigt taler han nok med Dem.

I Torsdags reiste Pastor Boesen² over til Vodder eller maaskee først til Ribe. Han er en Kjernemand, som Folkene i V[odder] sikkert vil blive høiligen tilfreds med. Han er ogsaa varm Dansk, saa jeg tænker, De skal have Gavn af ham, skjøndt jeg ikke veed, hvorvidt han vil træde skarpt frem. Han er meget dygtig, solid, oprigtig og brav.

Flor var da her i Byen, men jeg saae ikke noget til ham. Jeg gik op til ham, fordi han sidste Sommer viste mig Gjæstfrihed, men traf ham ei, og ud til mig saae han ikke. Men kommer han til Byen igjen, besøger jeg ham ikke. Men kommer han til Byen igjen, besøger jeg ham ikke, thi næstforrige Gang var han besynderlig imod mig og gik fra mig over et Qvarter. Imidlertid vil jeg ikke have nogen Krig med ham og beder Dem, kjære S[kau], at holde et venligt Forhold vedlige, thi den Uenighed er farlig, ligesom den er høist skadelig.

De saae da Kongens Befaling angaaende Ophævelsen af det borgerlige Artilleri³ i Rendsborg; det var uventet, at han kunde tage saadan Courage til sig, og det har gjort temmelig Opsigt her.

Nu kommer De jo snart til Lan[d]mandsforsamlingen i Odense⁴. Jeg mener, De ikke der paa nogen Maade maa af Dem selv træde for stærkt frem, men iagttage megen Moderation; det vil gavne Dem meest. Derimod skal De tale med Mange Enkeltviis, og det saa mange, som det er muligt, og læg dem da med Kraft paa Hjertet, hvor vigtigt det er dem at understøtte Slesvig ved *aarlige Bidrag*, og tal især med Etatsraad Neergaard⁵ og Andre, som formaa noget;

see, at ordentlig Godseierne (thi det er dem vel, der give meest) blive systematisk bearbejdede. Maaskee Sick kunde foranstalte, at de bleve opfordrede til at skrive sig for noget aarligt, mens de er der i Odense.

Lad mig nu snart høre fra Dem og siig mig noget om det, jeg skrev sidst om. Hilsen fra min Kone. Hils Deres Familie.

Er Struck hos Dem endnu, saa vilde jeg nok bede ham at overlade et Par af vore Skoler et Par Pal . . .⁶ Jeg vil naturligviis ikke have dem gratis, [men] betaler.

Christianshavn, d. 26. April 1846.

Deres
Marckmann.

Med Johansen sendes et Bundt Frisindede⁷.

KB. NKS 1727.

1 Skau opholdt sig i Odense på vej mod Kbh. med de to petitioner, se: Skau til Marckmann 1846 27/1. Det ses ikke, hvem den omtalte Johansen er, som skulde være huslærer hos agent Bruun i Assens.	3 Opløst ved kgl. parolebefaling af 1846 20/4, se: »Dannevirke« 1846 30/4 og 2/5.
2 Boesen afløste Schøler som præst i Vodder.	4 1845 25/5—29/5.
	5 Carl de Neergaard, 1800—1850, godsejer, stænderdeputeret.
	6 Det ses ikke, hvad der hentydes til.
	7 »Den Frisindede« var et ugeblad, der udkom 1835—46.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1846 23/5.

Kjere Marckmann!

Sevedø¹, den 23de Mai 1846.

Under mit Ophold hos Dem² glemte jeg at give Dem de forønskede Oplysninger om Skolelærer Kloster i Rørkjær ved Tønder og om hans pecuniære Forfatning m. m., hvorom De tidligere har tilskrevet mig. De samme Spørgsmaale har Prof. [H. N.] Clausen tidligere gjort mig, da han tilfældigviis havde hørt Noget om den ondsksfulde Maade, hvorpaa Sl[esvig]-Holsteinerne forfulgte den stakkels Skolemand, hvorhos Professoren tillige anmodede mig om at skrive ham til, naar Kloster muligviis kom i pecuniær Forlegenhed, da han i saadant Tilfælde burde hjælpes. Imidlertid reiste Clausen bort³. Ellers havde jeg maaskee skrevet i denne Vinter, da han engang beklagede sig til mig, men da Prof. [J. F.] Schouw sandsynlig ikke kjender synderligt til alle disse Historier, saa vilde jeg ikke besvære ham med samme.

Den første Forbittrelse, Kloster vakte imod sig, blev foranlediget ved hans utrættelige Virken for et dansk Læsebibliotheks Indretning, som han tiltrods for sine tyske Foresatte med Held har bestyret ligetil denne Dag. Dernæst blev han underkastet en formelig Forfølgelse paa Grund af, at han modtog nogle Petitioner fra mig angaaende Forligelseskommissionens Indførelse og det danske Sprogs fulde Ret i Stænderforsamlingen, hvilke han besørgede underskrevne i Sognet Hostrup.

Herfor fik han Irettesættelse af Visitorerne⁴, og uagtet han er den dygtigste Sanger, Orgelspiller og Skolelærer i hele Tønder Amt, saa har man dog ikke villet befordre ham til noget bedre Embede eller ialfald kun stillet ham paa Valg under saa ugunstige Forhold, at han i Forveien kunde see, at man *ikke vilde* have ham befordret. I en lang Aarrække har han nu med en stor Familie maattet sidde i sit lille Embede til Straf for sit danske Sind, og paa denne Maade berøver man os den Smule Hjælp af dygtige og virksomme Mænd, som vi under andre Forhold ellers med Sikkerhed turde gjøre Regning paa.

Jeg har anmodet Biskoppen i Ribe⁵ om at tage sig af Kloster, og Villien dertil har den gode Mand, men det er ikke saa let gjort at tage en Mand fra et andet fjerntliggende Provstie og give [ham] et af de bedre Embeder, da der altid ere en Mængde Skolelærere ved smaae Skoler, som trænge til Befordring. Men kunde Biskop Tens fra Als ikke gjøre Noget for ham? Kloster har engang bestyret Lysabbel Degne- og Skolelærerkald til Foresattes og Undergivnes fuldkomne Tilfredshed, hvorfor han endnu er i Besiddelse af hædrende Vidnesbyrd. Muligen kjender Biskoppen ham fra den Tid, og det er ikke usandsynligt, at han ved en Leilighed kunde hjælpe ham til et Degnekald.

Foreløbig troer jeg, det var hensigtsmæssigt at sende ham en lille pecuniær Understøttelse, da hans Mod derved maaskee kunde reises lidt. Hvis Hjælpeforeningen er istand til at yde nogen Understøttelse for Øieblikket, der vel passende kunde bestemmes til 50 Rdlr., da vilde den sikkert ikke kunne anvende Penge bedre nogetsteds. De burde derfor tale med den gode Prof. Schouw herom, og naar Kassen tillader det, vil han sikkert gaae ind herpaa. I saa Fald kan De sende Pengene til mig, som da skal sørge for at tilstille ham Gaven og skaffe Qvittering for den, men godt var det, om Prof. Schouw

tillige vilde skrive nogle opmuntrende Linier til Kloster, som jeg da tillige vilde sende ham.

Jeg udbeder mig nærmere Underretning om nærværende Anliggende, naar De har taget Deres Forholdsregler.

Deres hengivne

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 På tilbagevejen fra sin rejse til Kbh. besøgte Skau Harald V. Fiedler, der ejede Sevedø ved Skelskør.
- 2 Skau havde i Kbh. afleveret petitionerne angående jagt- og kommunalvæsenet til kabinetssekretær F. F. Tillisch. Dagen efter havde han været i audiens hos Kongen. Derefter var det hans agt at tage ned til Lolland for at besøge Johan Wegener i Halsted, og hertil ansøgte han prof. Schouw (udateret brev i RA. »Syvstjernens« arkiv) om penge, som også blev ham bevilget.
- 3 H. N. Clausens anden store udenlandsfærd 1845 14/7—1846 21/6.
- 4 Visitatorer var amtmand, provst og sognepræst.
- 5 Tage Christian Müller, f. Kbh. 1780, biskop i Ribe siden 1833, død Ribe 1849. Jvf. Skau til Marckmann 1846 2/1.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1846 6/6.

Had[erslev], Løvedag Morgen¹.

Jeg griber Leiligheden for at underrette Dem om, at Sl[esvig-]Holsteinernes Fest paa Erlev Banke² forenet med Dyrskue, hvoraf det sidste var tilladt, men det første forbudt baade af Amtmanden og Borgemesteren, nu altsammen er tilladt ved Resolution fra den Sl[esvig-]Holst[eenske] Regjering paa Gottorp. I dette Øieblik ere alle Sl[esvig-]Holst[eenske] Coryphæer vandrede op paa Bakken for at træffe de fornødne Forholdsregler.

Efter alle de Forholdsregler, som De anbefalede mig, var ogsaa den, at jeg maatte iagttage Forsigtighed ved min Optræden i Odense³ og navnlig ikke saare Aristokraterne. Dette har jeg iagttaget og, skjøndt dette for mig var en unaturlig Rolle, saa troer jeg dog, at Fleertallet af disse ville være tilfredse med mig, men derimod neppe Demokraterne, uagtet jeg i Virkeligheden ikke har gjort Noget, som de med megen fornuftig Grund kunde beklage sig over⁴.

Af »Dannevirke«⁵ vil De see, at jeg i »Hempels Avis« har retfærdiggjort mig med Hensyn til det falske Referat af en Skaaltale paa Søbysøgaard⁶. Hvis nu »Berlingske« ikke optager denne Retfærdiggjørelse, hvortil den er pligtig, da jeg har læst i dette Blad det falske

Referat, saa beder jeg Dem hermed indstændig (at gaae) strax at gaae hen til Dr. Kall⁷ og bede ham uopholdelig at optage samme.

Det er haardt nok, at jeg uden Grund bliver beskyldt for Forfængelighed. Jeg vil dog ikke ovenikjøbet beskyldes for *Dumbhed*. Jeg er nærved at tabe Modet, thi man forlanger, at jeg skal være meget mere end et Menneske, og jeg kan dog ikke gjøre Mirakler. Iøvrigt er jeg fuldkommen overbeviist om, at i hvad man saa siger om mig og min Virksomhed i Odense, saa har jeg netop der gjort mere reel Nytte, end man ahner, thi aldrig kunde Planen om de Læreanstalter forenet med humanistisk Dannelse [være] bleven sat igjennem, naar jeg ikke havde opereret *hemmelig* og i en Tale i Klubben, fuld af inderlig Varme, havde stemt Fleertallet for Planen og navnlig overbeviist Aristokraterne om, at Dannelse af Bondestanden var den eneste Sikkerhed mod galliciske Optøier⁸. Jeg kunde iøvrigt fristes til at trække mig tilbage, men dette er nu næsten en Umulighed.

Jeg skal nu til Hammelef for at skrive en Forpagtningskontrakt i Anledning af Høiskolens Bortforpagtning⁹. Mit Hoved løber næsten rundt, jeg er nærved at svimle. Dog, frisk Mod! endnu er jeg Herre over mig selv. Ventelig vil jeg blive dygtig angreben fra flere Sider efter nærværende Reise.

En Bonde fra Lolland eller Falster talte ypperligt i Forsamlingen i Odense, men han havde netop derved nær styrtet den Sag om Dannelsesanstalter reent overende, idet han med en rasende Fremfusenhed erklærede, at Bondestanden trængte til Dannelse for desbedre at kunne binde an med Landets store Herrer o.s.v. Jeg søgte at dække dette tossede Foredrag saa godt jeg kunde ved at operere underhaanden, men formodentlig har de Liberale eller snarere de Overspændte syntes bedst om Bonden fra Lolland. Igrunden havde han Ret, men Klogskab bød at tie. Dog nok herom. Jeg skal afsted.

Lev vel! Hils Kone og Børn fra

Deres

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Datering efter poststempelt.

2 Om Erlev-festen i »Dannevirke« og »Lyna« 1846 17/6. »Lyna« oplyser, at ca. 10.000 mennesker deltog i dyrskuet på Erlevbanke.

3 Landmandsmødet i Odense 1846 25/5 —29/5.

4 Sick til Schouw i beg. af juni 1846: »Med L. Skau er jeg desværre meget misfornøiet. Han er taabelig og ufor-

- sigtig nok til aldeles at aflægge sin Bondedragt. Hans sorte Klæder og Manchetskjorter, hans Kraver og fine Linned tiltrak sig her Forundring under Landmandsmødet og en almindelig forstaaet Snert af Nis Hansen, der i sin Toast udtalte, »at Bondens Fremgang ikke skulde bestaae i at hænge hvide Lapper for Haand og Bryst«. Dernæst er han luxuriøs og rutter med Penge, paa en Maade, der er for paafaldende til ikke at støde hos en Mand, der selv igrunden kun eier det Allernødvendigste. Og saa lod han sig endda forlyde med, at han vilde reise til Stokholm til Landmandsmødet i September d. A.« (RA. »Syvstjernens« arkiv).
- 5 »Dannevirke« 3/6; den tidligere version af talen i »Dannevirke« 1846 30/5.
- 6 Søbysøgård ejedes af Jørgen Conrad de Falsen, der var Skau overordentlig venligt stemt, se: Skau til Marckmann 1845 5/7.
- 7 Juristen J. C. Kall virkede på den tid som politisk medarbejder ved »Berlingske Tidende«.
- 8 I 1846 var der opstand i den polsk-befolkede østrigske provins Galizien. I omegnen af Krakow var der samlet store bondehære.
- 9 Højskolens drift bortforpagtedes til stænderdeputeret August Heinrich Posselt, se: Marckmann til Skau 1846 6/4 og Skau til Marckmann 1846 23/6. Endnu i 1848 indehavde Posselt forpagtningen og hans datter forestod husholdningen. Begge dele var Flor tilfreds med, se: Flor til Hertel 1848 10/3: »Angaaende Forpagtningen, da er De, Schmidt og jeg, som ere P[osselt]s værste Antagonister, jo i Grunden overstemte . . . Da P[osselt] i sit Sind er en komplet Sl[esvig]h[olstener], har jeg altid anset det som Rævestreger af ham at lade, som han vilde bort« (trykt: Ludvig Hertel: Hans Wilhelm Hertel, s. 190). I »Dannevirke« 1850 23/11 tilskrives det Posselt, at højskolen ikke led overløst under krigen: »Tværtimod har maaske dette, at her forefandtes en Mand af tysk Tænke-maade, afholdt de forbimarscherende Insurgenter og Forbundstrop- per fra at ødelægge Gaarden og dens Indhold. Der var jo de klareste Ud- sigter til, at Skolen snart kunne bli- ve en tysk Dannelseanstalt«. — Koncepten til forpagtningskontrakten i RA. »Syvstjernens« arkiv er skrevet med Skaus hånd, jfv. Skau til Ploug 1846 21/6.

Laurids Skau til J. W. Marckmann 1846 23/6.

Houst, den 23de Juni 1846.

Det er nu længe siden De har modtaget noget ordentlig Brev fra mig, gode Marckmann! Men De har vel sagtens *hørt* saameget desto mere *om* mig, fordi det er nu saaledes Verdens Mode, at en Mand, der paa en hurtig Maade er kommen i Veiret og [har] vunden en vis Anseelse, som man har gjort alle mulige Kunster for at fordærve, — at en saadan Mand ikke alene skal omtales, men saameget som muligt nedrives, hvilket har sin Grund i, at Mængden er smaalig, hænger sig i Smaating, fordi den ikke kan mægte noget Stort, og af en elen-

dig Skinsyge eller lurvet Hang til at raisonnere føler sig forpligtet til at neddrage enhver, som er paa Veie til at voxer den over Hovedet, i de samme Jammerligheder, hvori den selv stadig roder. Jeg har idetmindste selv mærket denne Mode og directe og indirekte fornummet dens Slag, og det staaer til mig at bevise, hvorvidt det er istand til at ryste mig. Det skal bevises, at jeg er forfængelig, hvad hele Verden beskylder mig for, thi hvis jeg virkelig har denne Feil i saa høi Grad, som Folk troer, maae jeg absolut synke sammen under Vægten af det sidste halve Aars Begivenheder, og hvad der endnu vil komme. Kan jeg derimod med Taalmodighed bære de haarde Domme, der fældes over mig, med Klogskab tage til Indtægt, hvad der er grundet, og med Stolthed sætte mig ud over det Ugrundede og Uretfærdige, da troer jeg at have modbeviist Beskyldningen paa den smukkeste og bedste Maade. Mængden er ikke gaaet hen for at høre mig, men for at see mig. Saaledes har *Mængden* altid været. Det er Øiets Sands, der staaer øverst. Høre vil man ikke, fordi man saa ogsaa skal føle. Det var meget *ironisk* af Jesus, da han spurgte Mængden: »Hvad ere I udgange til *see*?« Han siger ikke at høre, thi der er Forskjel paa. I det ene ligger en halv Roes, i det andet en halv Daddel. Øie har Mængden altid, men Øre har den ikke. Det er *Forandringer* (Røret, som bevæges hid og did) og det *behagelige* og *skjønne Ydre* (de fine og bløde Klæder), som Massen lægger Mærke til (Matth[æus], C[apitel] 11, V[ers] 2–11). Saaledes har Bindesbøll ganske udmærket defineret Christi Ord, og jeg siger Ja og Amen.

Men det er ikke Sligt, jeg vil skrive til Dem. Som Præst har De sagt Dem selv dette for længe siden. Det er imidlertid den store Sandhed og Liighed med vor Tidsaand, som ligger skjult i Jesu Ord, der henrev mig og bragte mig til at nedskrive disse Raisonnements. *Ordet* virker ikke paa Mængden, naar *Ulykken* ikke tvinger den til at oplade Ørerne. »*Paa Velstands og Velværens Bund trives ei Reformens Sæd*«, siger Jakob Aal meget rigtigt, og efter mine Erfaringer er det Eeneste og Bedste, der kan gøres i en saadan Tid, dette: at *oplyse* Slægten, navnlig den yngre, thi dertil ere Midler forhaanden, og Elementerne ville da være rede, naar et elsket Fædrelands egentlige Crisis kommer og sætter Lidenskaberne i Bevægelse. De meest forskjellige Elementer ville da paa de underligste Veie forene sig til og virke for et fælles Resultat.

Jeg har tidligere lovet Dem en Beretning om Festen paa Erlevbanke. Da Koch nu har leveret en god Beretning¹, som Sl[esvig-]Holsteinerne ere rasende over uden at kunne angribe den, fordi den er listig og sand tillige, saa behøver jeg ikke at gaae ind paa Detaille. Underhaanden kan jeg sige Dem, at jeg har selv skreven det Meste af Beretningen, men da Koch er uendelig forfængelig, saa bør han selv have Æren derfor, da han ellers af lutter Skinsyge ikke tillader mig at raade næste Gang. »Dannevirkes« Beretning har gjort en overordentlig Virkning. Den har fremkaldt det modsatte Resultat af det, som Hovedmændene havde tilsigtet, og af de tyske Blade, navnlig »Kieler Korrespondentsblad« fremgaar det temmelig tydeligt, at man sydpaa aldeles ikke er tilfreds. »Dannevirkes« ondsksfulde Festberetning er gaaet over i de tyske Aviser. De rose aldeles ikke Festen, og Grunden er vel nærmest den, at man indseer, det Hele ikke har været Andet end et Bureaukratisk-Aristokratisk Koglerie. Det samme indsaae Bønderne paa selve Festdagen og selv de *tydsksindede*, men tillige *demokratiske* Bønder omtale Festen med Foragt, men rose derimod Skamlingsfesten baade, fordi den er moersommere og mere liberal.

Ogsaa jeg var naturligviis paa Festpladsen hele Dagen, og det var morsomt saaledes at blive behandlet, som jeg blev. Man feterede og koketterede mig paa alle mulige Maader. Jeg havde Fribillet, og alt Muligt blev gjort for, at jeg skulde spise i det store Telt og altsaa ogsaa være Skaaltaler. Deels var man bange for mig, og deels saae de ærlige, men klogere demokratiske Borgere fra Had[erslev], at Festen i Virkeligheden vilde blive betydningsløs, naar ikke en Mand kunde bringes til at tale, der ikke alene var istand til ved et taaleligt Foredrag at beherske Mængden, men ogsaa een, der satte sig ud over alle Forhold og navnlig ikke var bange for at angribe Bureaukratiet og Aristokratiet, selv i begges Nærværelse. Dette kunde jeg nu let have gjort baade, fordi alle Skaaltalere vare Stympere i alle Maader, som ikke kunde sige Noget, og desuden med en saa maaelig Stemme og Kraft, at neppe 100 Mennesker kunne høre andet end Hurrabrølene og tillige, fordi jeg vilde [være] bleven den eneste *liberale* Taler og kunde have gjort Regning paa umaadeligt Bifald. Men jeg holdt mig stiv, uagtet jeg blev formelig bestormet fra alle Sider, fornemmelig, fordi jeg indsaae, at vor Sag vilde vinde overordentlig, naar jeg taug, og naar *Sagen* kan vinde, anseer jeg

det for rigtigt at rainoncere paa de flere Tusinders glimrende Bifald, saa smigrende, som det under andre Omstændigheder ellers kunde være. Jeg kunde ikke unde SI[esvig-]Holsteinerne den Tilfredsstillelse at kunne sige: »Der blev ogsaa talt folkeligt«, og jeg vilde ikke give Bureaukraterne og Aristokraterne et Middel i Hænder til at føre Bønderne og de sande Liberale paa Afveie, thi de vilde strax have sagt: »Seer I, vi vare jo nærværende og sagde ikke noget imod, men deeltog netop i Glæden over det liberale Foredrag« o.s.v., men de skulde nok have tiet med, at det ingenlunde var i Hjertet, de delte Mængdens Mening, men at deres Taushed hidrørte alene af Frygt. See, kjære Ven! disse ere mine Grunde. Koch var glad over min Fremgangsmaade og SI[esvig-]Holst[enerne] ærgerlige.

Forresten var det morsomt for den opmærksomme Iagttagere at see, hvorledes bestandig en Masse af Bønderne fulgte mig i Hælene, ligesom af Instinkt. Naar nogen Tydsker udtalte sig noget djervt til mig, indtog strax flere af Bønderne en truende Stilling, og det var kosteligt at see Tydskernes Ansigter, naar jeg i Disput med een af deres blev noget hørøstet, thi Skræk stod malet i Ansigterne, formentlig af Frygt for Bøndernes solide Næver. Iøvrigt gik jeg rolig og stolt omkring, og naar man spurgte mig, hvorfor jeg ikke vilde tale, da Mange dog ønskede det, saa svarede jeg blot med et ironisk Smil og tilføiede: »Hvor Embeds- og Adelsmænd føre det store Ord, der er [det] ikke min Plads at tale, thi dertil er jeg virkelig for stolt«. Slige Ord imponerede Mængden og gik som en Løbeild til Alle.

Saasart vi nu kan give Skamlingsfesten et liberalt Anstrøg, dog med klog Moderation, saa troer jeg at kunne sige: »Her er Intet tabt, men Meget vundet«.

Indlagte trykte Vers² har foranlediget Beslaget paa Løverdagsnummeret af D[a]n[n]e[v]i[r]ke. Koch sendte strax Bladet til mig, men jeg vilde ikke have det ud og foretrak Beslag.

Jeg vilde overordentlig gjerne have Dem over til Skamlingsfesten³, og da Deres Kone vistnok ogsaa gjerne vilde, ligesom hun ogsaa kunde have godt af en saadan Tour, saa har jeg lagt følgende Reiseplan, der har den Fordeel, at den er uendelig interessant, overordentlig billig, kan gavne og forfriske Dem personlig og, hvad der baade i Deres og mine Øine er det Vigtigste, kan gavne Sagen gennem de mangfoldige Erfaringer, som De derved vilde opsamle paa

Hovedpunkterne, navnlig ogsaa som Medlem af Bestyrelsen for dansk Læsnings Udbredelse.

Min Plan, som jeg foreslaaer, er denne: »Mandag Middag den 27. Juli reiser De med Dampskibet til Kiel, hvor De ankommer Tirsdag Morgen. De forbliver der hos Gandils til Torsdag Middag og tager da med Dampskibet til Flensborg, hvilket ikke koster betydeligt, hvor De ankommer efter 5 Timers Seilads, eller, hvis De ikke vil blive i Kiel, kan De ogsaa strax reise med Dampskibet Tirsdag Middag til Flensborg. Denne Søetour er ligesaa behagelig, som den er mageløs billig og koster ikke synderligt mere for to Personer som for Een med Deligencen. Jeg vilde da møde Dem i Flensborg med Heste og Vogn (jeg har nu to brune Veddeløbere), og fra den Tid, De sætter Deres Fod paa Slesvigs Grund, [og] til De forlader den, er Alting frit. I Flensborg ere vi særdeles velkomne hos den behagelige Advokat Blaunfeldt, som har tilbudt mig og 4 Personer fri Logis og navnlig bedet mig tilskrive *Dem* dette, da han gjorde Regning paa, at De med Kone, hvis De kom, vilde bære hans Huus med Deres Nærværelse. I Flensborg mener jeg, vi skulle forblive til Fredag Eftermiddag Kl. 5 og benytte Formiddagen til at see alt seeværdigt, thi Blaunfeld[t] har tilbudt personlig at ville kjøre os omkring.

Derpaa kjører vi med min Befordring Fredag Aften til Rinkenis, hvor min Ven Jepsen vil modtage os med aabne Arme. Vi forblive der om Natten og tage næste Morgen til det deilige Gravensteen, maaskee til Sønderborg eller hvorsomhelst i Sundevit og saaledes fremdeles over Apenrade og Haderslev, saa vi Søndag Aften kan ankomme til Nærheden af Høiskamling, sove godt ud om Natten og være muntre til næste Festmorgen. Jeg har allerede lagt Beslag paa tvende gode Logier i Veistruproi, for at vi kunne være sikkre, selv om Herings kom med. Om vi Mandag Aften vilde reise fra Skamlingsbanke til mit Hjem, eller vi skulle blive Natten over i Veistruproi og hvile os ud, maatte beroe paa Dem. Om De vilde reise den samme Vei tilbage igjen eller, hvad jeg vilde foretrække, reise fra Aarøesund Onsdag Morgen den 5te August med Deligencen til Korsøer og derfra med Extrapost til Borreby – 2¹/₄ Miil – maae beroe paa Dem selv.

Men som sagt – fra det Øieblik De sætte Foden paa Slesvigs Grund, og indtil De forlade den, skal jeg og mine engelske Heste

føre Dem omkring uden, at De har nødig at give andet ud end maaskee nogle Drikkepenge. Overvei nu dette Forslag og betænk, hvilken Glæde De vilde forskaffe Deres Kone ved, at hun besøgte hendes Søster i Kiel og derpaa gjorde den deilige Seiltour langs med de smukkeste Kyster i Slesvig og igjennem den romantiske Flensborgfjord! Og hvor skøn vilde ikke Reisen, der kunde indrettes saa bekvemmeligt, være gjennem det deilige Sundevit og overhoved gjennem den skønneste Deel af Slesvig! Det forekommer mig, at De burde gjøre Fruen denne Fornøielse – forudsat, at hun selv har Lyst dertil, thi til Dagligdags gjør hun dog Afkald paa mangan anden Glæde, som hun paa Grund af forskjellige Omstændigheder baade bør og skal. Men bliv nu ikke vred, kjære Ven! fordi jeg saa aabenhjertigt snakker løs. Ved Gud! jeg mener det ærligt, hvad jeg har sagt, skjøndt jeg burde maaskee ikke have skreven dette sidste. Dog, Ærlighed og Redelighed kan ikke vredes paa Aabenhjertighed, og derfor er jeg da ogsaa rolig, hvad disse Ting angaaer, som jeg overhoved altid er rolig, naar jeg skriver til *Dem*. Thi medens Forholdet til alle mine andre kjbhvske Venner væsentlig har forandret sig⁴, er det blevet det samme til Dem og snarere bleven mere inderligt og fortroligt end omvendt. Derfor tager jeg heller aldrig i Betænkning at sige og skrive Det til Dem, som jeg for ingen Priis vilde gjøre til nogen Anden. Fra andre Sider veed jeg ogsaa, at De er min trofaste Støtte i Kjbhvn., og idet jeg takker Dem af Hjerteret derfor, kan De være forvisset om, at jeg har Følelse nok til at paaskjønne det, Een ærlig og redelig Mands besindige Forsvar er mere værd end tusinde Vindbeutlers, om det saa er nok saa glimrende.

Jeg beder Dem meget om Svar herpaa snarest muligt, for at jeg kan arrangere Alting saa godt og bekvemt som muligt, især Reisen gjennem Sundevitt. I Flensborg staaer jeg, om Gud vil! paa Dampskibsbroen for at modtage Dem med aabne Arme.

Personlig kunde jeg ogsaa have godt af at have Dem og Deres gode Kone omkring mig i nogle Dage, thi der har i de senere Uger hvilet Meget paa mine Skuldre, som De i de følgende Linier skal see lidt om, og mine Venner herovre, som nærmest vare forpligtede til at lindre mig Byrden, have netop skaffet mig de fleste Bryderier, saa jeg sommetider er nærved at synke sammen under Vægten. Til lige er det nærved, at nogen Bitterhed indsniger sig i min Sjæl, fordi

jeg mindst at Alt kan taale, at *Venner* ikke i Eet og Alt staaer Last og Brast med mig, og at de skalkagtige krybe i Skjul, naar det gjælder om at bære en stor og ædel og hellig Sag, der ikke alene skal bære Frugter for denne, men ogsaa for den kommende Verden. Jeg kan trøste mig selv med den samvittighedsfulde Overbeviisning *aldrig at* have svigtet hverken den gode Sag, eiheller dem, der have sluttet sig til mig, og altid har jeg før liidt selv, end ladet Andre lide. Men denne gode Bevidsthed, saa god og trøstelig som den i og for sig er, kan ikke forhindre, at man i Sjæl og Sind bliver bittert stemt mod Andre, men denne Følelse anseer jeg for høist fordærvelig ogsaa for mig selv, fordi den saa let fordriver det Godmodige, det Tillidsfulde, det Aabne, som altid har været min Karakteers Hovedpræg og maaskee det Bedste, der er hos mig. Denne Grund til at ønske Dem herover er nu rigtignok lidt egoistisk, men forsaavidt, som jeg er en offentlig Person, og en god Sag tildeels er afhængig af mig, har den dog noget Værd.

For et Par Dage siden skrev jeg temmelig udførligt til Ploug og sendte ham en Erklæring fra Høiskole-Directionen, som jeg samme Dag sendte Berlings Avis til Optagelse i deres resp[ective] Blade. Ved denne Leilighed sendte jeg ham ogsaa Concepten til Forpagtningskontrakten, hvorefter Høiskolens Jorder tilligemed hele Oeconomivæsenet er forpagtet bort til vor danske Stænderdeputerede Posselt. Hvis De vil uleilige Dem op til Ploug, kan De vistnok der faae samme at læse. Med Beværtningen er baade Lærere og Elever velfornøiede endnu. Om det vil blive varigt, skal Tiden lære. Det slette Forhold mellem Flor og de andre Lærere er uforandret det samme, ja maaskee endnu værre. Vistnok er der megen Skyld paa Flors og endnu mere paa Fruens Side, men Dr. Poulsen og Müller ere ogsaa urimelige. Müller er bandsat med at [sætte] Luus i Skindpelse. Poulsen er gnaven, og begge ville de frakjende Flor al Dygtighed. Dette er nu en reen Overdrivelse, men naar det kommer saa vidt, gaer det jo altid til Yderligheder. Den værste Feil ved Poulsen og Müller er, at ingen af dem besidde nogen virkelig dyb og inderlig Nationalfølelse.

Det skal nu vise sig, naar P[oulsen] om kort Tid reiser bort⁶, hvorvidt Müller vil blive skikkelig, naar han er alene. Tvende Svenskere og en Liefländer have besøgt Høiskolen, nemlig Dr. Arrhenius, Dr. Moberg og en Hr. Gylander⁷. De bleve i høieste Grad indtagne

af hele Indretningen, og Dr. Arrhenius holdt en Tale til Eleverne, hvori udfoldede sig en stor Dybde, Varme og Inderlighed.

De vil maaskee erindre, gode Ven, at jeg fortalte Dem, at Elevbygningen endnu ikke var udbetalt ganske. Jeg har nu havt en lang Tid de meest forbandede Bryderier dermed, thi uagtet jeg slet ikke havde afsluttet Akkord med Bygmesteren, saa vælter man det dog over paa mig at see, hvorledes vi komme til Ende dermed. Vel sige Ingen noget til mig, men de sove og bryde sig om Ingenting, og dette er allerede nok for at bringe mig i Virksomhed. Men nu er der kommet een Ærgrelse til. Bygmesteren kommer nemlig bagefter med en Regning paa rigelig 400 Daler, som efter hans Foregivende er foranlediget derved, at Flor har forlangt enkelte Ting lidt bedre og fuldstændigere end efter den første Akkord. Herpaa kan hverken jeg eller Nogen inlade os, og da Bygmesteren ikke synes at ville give efter, saa vil Flor ventelig vorde sagsøgt. Det snurrigste er, at Flor ogsaa nægter al Deelagtighed i Alt, og Gud skal vide, hvorledes jeg skal faae Rede i et saa frygteligt Virvar. Paa Torsdag skal jeg til Rødding for at see, hvad der kan gøres.

Denne Høiskole skaffer mere Bryderier, end Nogen kan troe. Den vil sætte mig graae Haar paa Hovedet. Fra den Dag, vi begyndte denne Anstalts Indretning, har jeg her i Slesvig næppe havt en glædelig Time, hvori ikke bittre Draaber have været blandede, thi dens Existens og Vedligeholdelse er min Tanke om Dagen og næsten min Drøm om Natten. Det er utroligt, hvilken Masse af Reiser jeg har gjort og gjør i denne Anledning, og hvilke Summer det har kostet mig. Og hvad har jeg derfor? Den gode Bevidsthed, vil De sige. Ja saamænd, men det er da ogsaa det eneste, thi er der nogen Ære at vinde, eller er der allerede vunden nogen, saa nyder Prof. Flor den. Ærgrelser, Rejserne, Omkostningerne væltes smukt over paa mig, og hvis der er Skam eller vil blive Skam, da vil Bønderne faae Skylden og altsaa fornemmelig mig, fordi jeg staaer i deres Spidse. Det vil lidet hjælpe, at jeg ofrer min egen Formue, thi denne vilde vel sagtens svinde med i Løbet, og bag efter vil hele Verden sige, at jeg ved Ødselhed, Pragt og Gud veed hvad, har ødelagt mig selv, og Ingen vil troe, at det Offentlige har slugt mig. Hvis vi aldrig havde begyndt paa Høiskolen, saa havde jeg baade været mere formuende og mere anseet, end jeg er; thi jeg havde da ikke behov at staae i en skjev og unaturlig Stilling, saaledes som nu; men for Høiskolens

Skyld skal jeg være Alle tilpas. Jeg *maa* ikke bryde med Aristokratiet, fordi vi behøve deres Penge. Jeg *kan* ikke bryde med Demokratiet, fordi jeg i dette har mine naturlige Venner. Jeg *skal* holde gode Miner med Kongen, for at han ikke skal gaae hen og skade Høiskolen, og saaledes skal jeg tage saamange Hensyn, at al den Aand og Kraft, al den Glands, som jeg maaskee ellers med gode naturlige Evner kunde udfolde, svinder sammen til Intet, og Ingen er tilfreds med mig. Dette er min Stilling, gode Marckmann! Den er sandelig ikke misundelsesværdig.

Jeg er ofte nærved at forbande den Dag, da jeg første Gang holdt offentlig Tale, thi den Ære og Anseelse, jeg har vunden, er meget, meget for dyr. Den er kjøbt paa min Roligheds, Formues og om faa Aar paa mit Livs Bekostning.

Der er talt om Professor Flors store Offre for Sagen. Mod hans skal mit være som Ingenting. Dette harmer mig, thi naar Alt kommer til Alt, saa vil jeg paatage mig at bevise, at han i pecuniær Henseende ikke offerer saa meget som jeg, uagtet han eier 20 Gange saa meget, og med Hensyn til alt andet, da er det samme Tilfældet, fordi han kun paa denne Vei kan faae sin Forfængelighed tilfredsstillet, og denne staaer stedse bagved enhver af hans Handlinger. Medens jeg bestandig reiser paa egen Regning til Rødding og andetsteds i Skolens Anliggende, skriver Flor alle sine Reiser paa Skolekassens Regning, og dog er han Eier af 1 Tønde Guld! Hvad sige vi om Sligt?⁸ – Dog lad mig holde op med alt dette Vrøvl. Det kan kun bedrøve Dem uden at gavne mig.

Mit Helbred forbedrer sig dog Noget, skjøndt det endnu ikke er saa ganske kommet igjen. Har De talt med Prof. Schouw om Kloster i Rørkjær o.s.v.? – Hvorfor kommer Afhandlingen af Prof. N. M. Petersen⁹ ikke til »Dannevirke«?

Med Hilsen til Deres gode Kone og Børn, Svigermoder og andre Bekjendte og i Haab om snart at høre fra Dem forbliver jeg

Deres

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv; trykt i udtog: Da Sjy vaag VIII, s. 136—138.

1 »Dannevirke« 1846 17/6.

2 Ikke fundet, da »Dannevirke« nr. 104 er blevet beslaglagt.

3 1846 3/8.

4 Skaus deltagelse i Landmandsmødet i Odense 1846 25/5—29/5 havde vakt mishag hos de liberale i Kbh.

- 5 Skau til Ploug 1846 2/6, 20/6 og 21/6.
- 6 Chr. M. Poulsen var 1846 27/3 udnævnt til fabrikskontrollør for Hertugdømmerne i Altona.
- 7 De pågældende svenskere med dr. Arrhenius i spidsen grundlagde samme år en skole for landboudommen i Uppsala. De har da ønsket at indhøste erfaringer i Rødding.
- 8 Flors formue stammede fra hustruen, Vilhelmine Frederikke, f. Zeuthen til Tølløse. Peder Lauridsen mener ikke, at Flor havde ret til at disponere over denne formue, se: Da SJy vaag VIII, s. 138.
- 9 Det ses ikke, hvilken afhandling der hentydes til.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU [1846 2/7].

Kjære Skau¹.

Deres Brev, som jeg modtog i Forgaars, var en qvægende Regn for mit Sind, thi jeg var meget ilde tilmode over den Fest². Jeg seer, De ikke bekymrer Dem synderlig om den. Imidlertid kan det maaske dog være, at den slesv[ig-]holst[eenske] Forening³ faaer endeel flere Medlemmer ved den. Hvorom alting er, saa er det jo dog ikke noget at fortvivle over, men kun en Opfordring til om muligt endnu at gjøre mere, om ikke ved en større Anstrængelse af Kræfterne, saa dog ved en maaskee klogere og kraftigere Anvendelse deraf. De skriver, at De vil indskrænke Deres Correspondence, og dette har glædet mig saare meget. Thi denne har visselig spildt Dem en hel Deel baade Penge og Tid (og Tid er Kraft) til Unytte for Deres Hovedmaal at virke i Slesvig. Derfor behøver De jo ikke at træde i uvenligt Forhold til Deres Venner, der vistnok langt fra ikke miskjende Dem, saaledes som De mener, i det Mindste har jeg ikke mærket noget dertil. De har al den Ære i Danmark, som De med Billighed kan forlange (min Svoger Castenschiold var her for en Time siden og talte om Deres Forhold i Odense⁴ og overhoved om Dem i det Hele med stor Deeltagelse), men den forøger De heller ikke ved Smaating, ved enkelte Taler eller deslige Bagateller (og Fetering er ikke sand Ære), men den kan De kun forøge og forhøie ved Deres Virksomhed i Slesvig. Det er Deres Ære. Der skal De staae, eller ogsaa skal De falde overvældet, et af to, og naar det skeer, især det første, saa har De sat Dem en Bautasten i Danmarks Aarbøger, som er Dem værd, og De skal da høre Deres sande Lov fra Alles Munde, og, hvad mere er, fornemme den fra Alles Hjerter, og det saa meget større, jo mere De har været ene saa at sige om at kjempe, og først da har De ret fortjent den. Bryd Dem ikke om Smaa-Venner og Smaa-Fjender,

Smaavaas og Smaadaddel, thi det er Lapperi og Pjaltekram og ikke en Bønne værd. Hold Dem kun rolig og virk i Slesvig.

Jeg indseer og erkjender fuldvel Deres Offere af Penge og Kræfter, men for at de kan slaae til, maa der paa rette Maade managers med begge Dele. Hvad de første angaaer, da maa De vel regne en Sum som Rente af Gaarden, men hvad der gaaer over den Sum, De saaledes bestemmer, skal De ogsaa have godtgjort. Maaskee der ogsaa oftere kunde komme en lille Erstatning som den fra Moltkerne⁵. Naar De da ikke som Flor skriver det Enkelte til Regning, staaer De honorablere end han. Hvad det sidste angaaer, saa søg saa meget som muligt at samle Dem, som De siger selv, fra denne Brusen og Svulmen og Gjæren til Roe. Bliv blot ikke for meget afficeret af Deres slesvigske Venners Skrøbelighed, men overse den saa meget som muligt, naar De blot kan bruge Deres Tjeneste til Hovedsagen. Tænk paa, om det ikke er muligt ofte ved noget foregaaende Overlæg, Beregning at lade Et og Andet af det mindre Vigtige blive, for at De ikke skal savne Kraft til det Vigtigere, ligesom De jo vil vide, om det [er] muligt, naar De reiser, at slaae to eller flere Fluere med eet Smæk.

Hvad Høiskolen angaaer, da veed jeg ikke andet at raade for det Første end, at De, hvad De vist alt har gjort, beder Poulsen og Møller, som De dog vel kan komme til nogen Rimelighed med, at de dog for Sagens Skyld ikke bryder med Flor eller lader Eleverne mærke nogen Misforstaaelse.

Men nu kommer jeg til en Ting, som mulig kan være af Betydning: Dyrskue. Det maa være en Sag, som ret griber Bønderne paa det ømme Punct, da de saa meget interessere sig for Heste og Stude. Men hvad om den Sl[esvigske] Forening ogsaa lod foranstalte et Dyrskue paa Fjellum-Høi. Maaskee Tydskerne ville sige: Nu efterabe de os, men dette bryder man sig ikke om, naar man har Fordeel derved. Man staaer ganske kold og smiler ad sligt, thi Fordelen, derpaa kommer det an. De vil maaskee sige: Men Pengene, hvor tage vi dem fra? Præmier og Anstalter ville (det indseer jeg) i det Mindste beløbe sig til 300 Rbdr. eller snarere 400. Men dertil svarer jeg naturligviis: Disse maa Hjælpeforeningen ud med. Den er istand til og maa forøge sine Indtægter. Maaskee vil De ogsaa sige: Hvor kan jeg overkomme saa meget? Men hertil vil jeg igjen svare: Skulde det ikke være muligt at faae en Comitee dannet af nustrupske Bøn-

der i Forbindelse med et Par Præster der fra Egnen? eller deslige. Skulde ikke denne Vogt, som er Medlem af Landboforeninger, og Kroyer i Beftoft og disse Folk kunne sættes i Spidsen for Sagen paa den Slesv[igske] Forenings Vegne?

Festen paa Fjellumhøi⁶ maa iaar gjentages, og den slesv[igske] Forening maa træde i Forbindelse med Bønderne. Ellers snige Slesv[ig-]Holst[eenerne] sig ind iblandt dem, og de ville nok gjøre noget derudaf. De sagde ifjor, Skau! at Nustrupperne ere nogle Slyngler, men dette betyder ikke noget. Kunne Sl[esvig-]Holst[eenerne] faae dem i deres Kløer, spørge de ikke, om de ere gode eller onde, men bruge dem. Det samme maa de Danske gjøre.

Men dernæst kommer jeg til en anden ligesaa vigtig Sag. Jeg er forvisset om, at den slesv[ig-]holst[eenske] Forening speculerer paa at indrette en Landvæsensskole i Nordslesvig eller hvad Navn, de saa ville give den. Der maa itide tænkes paa at modarbeide det ved danske Hjelpeskoler, som jeg tit har talt om. En i Vilstrup, maaskee *hos Dem*, en i Faurvraa eller i den Egn. Til den sidste har jo Kronprinds[en] lovet at give 100 Rbdr. aarl[igt], og saa stilles de, om muligt, under hans Protection. Jeg kaldte dem Hjelpeskoler, men burde snarere have sagt Forberedelsesskoler. Til en saadan Skole behøves ikke videre end en Candidat til at undervise og en Stue til at læse i, nogle Kort og endeel Bøger. (Jeg veed det: det er atter Penge, men lad Hjelpeforeningen om det). En saadan Skole kan man flytte, om det er ønskeligt, fra et Sted til et andet, og gaaer det ikke, kan man jo ganske ophæve den. Gaaer den derimod fortrinligt og har den stærk Søgning, kan Candidaten vel sagtens faa lidt Hjelp maaskee af en Skolelærer, hvilket fx. efter hvad der er mig sagt ganske vist kan skee i Faurvraa. Saadanne Skoler kræve kun lidt Uleilighed, naar Candidaten blot er, hvad han bør være. Denne kan ogsaa være et Slags omvankende Lærer i det Sogn og den Egn, han er [i]. Har han gjort Bekjendtskab med endeel Bønder, kan han sige til dem: Har I Lyst til at vide noget om Landenes Tilstande i Europa for Tiden, saa vil jeg komme paa Tirsdag Aften Kl. 7 ned til Peder Ravns⁷, og saa vil jeg for Eder og de Naboer, I vil tage med, give en Beretning derom. Sligt kan vække Lyst og Sands hos de Ældre og saaledes drive ogsaa derved Ungdom til ham. Muligt, at naar Sligt kom istand, Tydskerne vilde holde inde med Skoleanlæg, men om de endog bringe et Saadant istand, virker det dog imod

dem. Om det saa kun var et $\frac{1}{2}$ Aar, slige Forbered[elses] Sk[oler] kom i Værk, gjorde det godt til at hindre Tydskerne. Nogen Risiko er der aldrig ved, thi Anlægscapital koster slige Skoler jo ikke, og de kunne altsaa hæves, naar det er fornødent. See, Sligt er vigtigt – og det er til dette og Lignende, jeg mener, De skulde samle Deres Tid og Kræfter og lade det mindre Vigtige fare.

Endelig er der Skamlingsfesten. Jeg haaber, De erindrer, hvad jeg skrev derom for 2–3 Maaneder siden. Jeg mener, Bestyrelsen skulde 1) faae Sangforeningerne i Odense, Frederitz og Braga⁸ derhen; endeel Sange maatte bestemmes til, at de hver især indøvede dem og sang dem i Forening; 2) den skulde indbyde visse Personer til at tale og nogle til at holde historiske Foredrag; det sidste kan Rørdam i Frederitz. Den 3die August er midt i Skoleferien. Jeg veed altsaa ikke, om ei en Mængde Kjøbenhavnere ere da bortreiste (de, som kunne reise), jeg veed heller ikke endnu, om her er noget Dampskib, som herfra kunde gaae derover. Jeg skal nu see til. Jeg skal ogsaa tale med Ploug angaaende Skamlingsfesten og meddele videre derom. For Deres kjærlige Indbydelse takker jeg Dem hjerteligst paa Kones og egne Vegne, men Sligt lader sig iaar aldeles ikke gjøre. Det er en reen Umulighed. Derimod hvad min egen Person angaaer, saa staaer min Hu dertil. Vi ville nu see. Fra Professor [H. N.] Clausen kan jeg hilse Dem meget⁹. Jeg har begyndt paa et Brev til Allen. Han er nu sikkert reist fra Italien. Brevet gaaer til München. Hjertelig Hilsen fra min Kone. Lad mig snart vide noget derovrefra. Jeg skal snart skrive igjen.

Deres heng[ivne]
Marckmann.

Dette Brev¹⁰ sender jeg til Assessor Sally, der giver Dem det. Jeg har alt skrevet til Dem hjem. De sagde d. 13de, at De reiste først om 14 Dage, ellers havde jeg skrevet før. Glem ikke at sige Kong[en], at Hertug[en] nu har sat 2 tysdske Præst[er] paa Als, og nu søger Krog Meyer derfra, og i Sundeved er nylig 3 tysdske Præster ansatte: Gott i Feldsted, Christensen i Nybbel og een i Rinkenæs¹¹. Det er aldrig værd at disputere om Ord, hvad der blev sagt og ikke sagt, derved irriterer man kun, derfor har jeg intet bestemt Udsagn nævnt. Brevet fra Jochimsen, som kom her samme Da[g], De reiste, sendte jeg efter Dem i en Convolut til Fiedler. Det er sært, De ei har faaet det. Siig Koch, han skal søge om Lov at trykke, hvad han selv

forlægger og *udgiver*. Derved staaer han ikke Seneberg i Veien og gavner sig selv lige saa meget som ved fuld Frihed.

Gud være med Dem.

See mit Brev igjennem, jeg har ei Tid.

Deres

Marckmann.

KB. NKS 1727.

- 1 Datering efter poststempleet.
- 2 Den slesvigholstenske fest på Erlev banke, se »Dannevirke« og »Lyna« 1846 17/6.
- 3 Den slesvig-holstenske patriotiske Forening, stiftet 1845 7/7.
- 4 Landmandsforsamlingen 1846 25/5 —29/5.
- 5 Ved mellemkomst af vennen Harald V. Fiedler modtog Skau økonomisk støtte fra greve Otto Joachim Moltke til Espe.
- 6 Festerne på Fjellumhøj i Nustrup var 1844 henlagt til Kronprinsens fødselsdag 6/10, i 1845 til Kongens fødselsdag 18/9. I 1846 holdt man imidlertid i stedet fest på Skamlingsbanke på Kongens fødselsdag, se: »Dannevirke« 1846 23/9. På Fjellumhøj vajede Dannebrog i dagens anledning og der antændtes
- festbål. Også i Vonsbæk hos pastor Boisen og i Københoved hos Kloppeborg var der offentlig fest —altsammen vidnesbyrd om taknemmeligheden over det Åbne Brev af 1846 8/7.
- 7 Tilfældigt valgt navn.
- 8 Sangforeningen »Braga« var Kochs værk.
- 9 H. N. Clausen vendte hjem fra sin anden store udenlandsrejse 1846 21/6.
- 10 Indklæbet sammen med ovenstående brev. Mon det hører hjemme her?
- 11 Efter Bertel Godt, der kom til Felsted, fulgte Chr. Aug. Valentiner i Rinkenæs. Georg Christensen, der kom til Nybøl i Sundeved, blev her trods alle politiske omskiftelser lige til 1887.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1846 24/7.

Kjære Skau.

I stor Hast. — Jeg mener, at De skulde begjære paa Mandag i Generalforsaml[ingen], dog kun ligesom i Forbigaaende, Tillad[else] for Bestyr[elsen] til at tilskrive H. M. [Kongen] om et og andet, hvis det ansaaes godt. Nu mener jeg, at Bestyr[elsen] skulde sende en Andragende ind omtrent som det indlagte, men med andre Ord. Dette skulde De sende *Grundtvig*¹ og bede ham gjøre Bestyrelsen den Gunst som den Mand, der netop var Udtryk af Foreningens Aand, at overlevere den til Kongen og tale for Kongen Danskhedens Sag. Men dette maatte skee, inden Kongen reiser fra Byen, altsaa snart.

Professor Clausen og jeg vare enige derom forleden Dag. Har De

en særskilt Takadresse² isinde fra Foreningen, kan jo ogsaa den indgives ved Grundtvig.

Men denne her vedlagte skulde ikke omtales offentlig.

I største Hast formedelst Posten.

Deres

Lev vel.

Marckmann.

Tirsdag, d. 24de Juli 46.

KB. NKS 1727.

1 J. W. Marckmann til P. Chr. Koch 1846 25/7: »Grundtvig taler til Kongen [lige] lukt ud. Han har engang sagt til Kongen ligefrem, at han var svag. Og Kongen har megen Respect for ham. Naar nu Foreningen skriver til Grundtvig hjerteligt og tillidsfuldt, siger ham, at han er netop den Danskhedens Mand, som af alle bedst repræsenterer dens Følelser og beder ham indstændig dog ikke at

nægte den at overbringe dens Tak og Glæde og Bøn om ei at lade Danskheden falde, beder ham at lægge sit vegtige Ord til i Kongens Øren — saa tænker jeg, Gr[undtvig] vel gjør det« (KB. NKS 1763).

2 Der tænkes på den takadresse for udstedelsen af det Åbne Brev af 1846 8/7, som drøftedes i den Slesvigske Forenings ekstraordinære generalforsamling 1846 27/7.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1846 25/7.

Houst, d. 25de Juli 1846.

Gode Marckmann!

Det var idag slet ikke min Hensigt at skrive, hvis jeg ikke atter idag ved et Tilfælde havde seet Deres Skrivelse til Staal, som jeg for 8te Dage siden læste i Taarning Mølle.

De anfører deri, »at det er sært af Laurids Skau, at han ikke har meddeelt Dem, hvad jeg ikke een, men tre Gange har skreven til ham, at der burde skrives til Müller, Præst i Nykirke, og Dr. Rørdam o. fl. for at formaae disse Herrer til at tale paa Høiskamling«.

Hvis det var Sandhed, at jeg virkelig havde gjort mig skyldig i en saadan Forsømmelse, saa vilde jeg have tiet stille, fordi ogsaa jeg maatte finde, »at det var sært«, men ikke alene dette, jeg vilde endog finde det *uforsvarligt* for mig selv, thi jeg er streng i saadanne Ting imod mit eget Jeg. Men til mit Forsvar skal jeg imidlertid meddele Dem, at jeg baade *skriftlig* og *mundtlig* har opfordret Staal til at skrive — ikke alene til de nævnte Herrer, men ogsaa til adskillige Andre, navnlig til Helveg og Koefod-Hansen, og det alt sammen, inden De sidste Gang skrev mig til desangaaende. Paa Grund heraf er jeg fuldkommen ansvarsløs¹, da der fra min Side er

gjort alt, hvad jeg var beføiet til, medmindre jeg selv skulde have skreven, men dertil er jeg hverken bleven opfordret, og ei heller kunde en Skrivelse fra mig have havt sønderlig Vægt, fordi jeg staaer ganske uden for Bestyrelsen af Skamlingsfesten², idetmindste offentlig. Hvad jeg hemmelig skriver for samme, veed Publikum jo ikke og skal ikke vide.

Da det i Deres Øine kunde synes en uforsvarlig Efterladenhed af mig, hvis jeg ikke havde benyttet det Vink, som De trende Gange har givet mig, da det i alle Tilfælde vilde have været en styg Skjødesløshed, og da endelig Deres Brev til Staal vidner om, at De synes at tiltro mig en slig Efterladenhed og Forsømmelighed, saa har jeg troet at skylde baade Dem og mig selv foranførte Oplysninger for at borttrydde selve Skinnet af en Mistanke, som jeg i nærværende Tilfælde aldeles ikke fortjener. Forresten har jeg opfordret Staal temmelig alvorligt til at retfærdiggjøre mig, men saavidt jeg husker, gav han Koch Fuldmagt til at svare paa Deres Brev, og da jeg neppe tør antage, at han indlader sig paa dette i hans Øine uvæsentlige Punkt, saa har jeg ikke anset det overflødigt selv at lade høre fra mig desangaaende.

Iøvrigt staaer Pastor Møller fra Nykirke ingenlunde i et saadant Lys for det bedre Publikum, at det kan have synderligt Værd, at han taler. Det er bekjendt nok, at han engang har sagt til Kongen, at det danske Folk ikke fortjente friere Institutioner, og at han burde endog ophæve Stændervæsenet igjen o.s.v. Efter hvad jeg har hørt om ham, kunde han gjerne falde paa at holde en græsselig absolutistisk Tale, og dette vilde være en sand Ulykke, navnlig, hvis man vil gavne Noget i Slesvig, og dette skulde vel dog nærmest være Hensigten med Skamlingsfesten. Paa Slesvigerne kan kun virkes ved moderat Liberalisme, og denne Maade at optræde paa er ogsaa det eneste sikke Vaaben mod den bagefter følgende Kritik. Desuagtet har jeg fortiet alt dette for Staal og blot baade skriftlig og mundtlig gengivet ham Deres Ord uden videre Commentar, fordi jeg vilde i dette Stykke ikke paabyrde mig selv noget Ansvar.

Til Grundtvig er der ogsaa sendt en Opfordring om at komme herover og tale.

Jeg agter selv at opsøge min Text i det aabne Brev³.

Paa Mandag⁴ faaer jeg ventelig Opdrag til i den Sl[esvigske] For- enings Navn at sende Kongen en Takadresse. Dog herom mere siden.

Dette Brev kommer først herfra i Morgen Aften, men da jeg i Morgen skal til Sommersted, saa maae jeg skrive idag og har desværre ikke Tid til at meddele Dem noget Udførligt.

Deres

R.A. Marckmanns arkiv.

Laurids Skau.

- 1 Der er ment: ansvarsfri.
- 2 Bestyrelsen for Skamlingsbanke-selskabet udgjordes ved stiftelsen 1843 6/3 af: sognefoged Jørgen Petersen, Sjølund, gdr. Iver Andersen, Grønninghoved, møller Staal, Tårning mølle, gdr. Bertel Hansen, Tårning, og proprietær Wiimh, Slavgård, Sommersted sogn. Møller Staal var kendt for at være den drivende kraft og for sin vilje til at holde Skamlingsbanke-selskabet fri af den Slesvigske Forening.
- 3 Skau sagde bl. a. 1846 3/8, at det Åbne Brev var et tilsagn om, »at vort dyrebare Slesvig skal og vil i al Evighed forblive sammen med det elskede Moderland, at det aldrig kan eller skal blive et Bytte for Holsten«.
- 4 På den ekstraordinære generalforsamling 1846 27/7.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1846 28/7.

Kjere Ven!

Tirsdag Middag¹.

Indlagde Brev blev ikke afsendt itide, saa Posten narrede mig.

Deres Brev med Udkast til en Adresse² modtog jeg tidlig nok, men hverken dette eller tvende andre fra Wegener og Sick kunde bruges, fordi ingen af dem indeholdt et sandt Udtryk af Folkemeningen og Villien i Slesvig. Deres kunde ikke bruges, fordi Aanden og hele Tankegangen var for absolutistisk, Wegeners ikke, fordi det var for voldsomt, og Sicks ikke, fordi det var dels overfladisk, dels for omfattende.

Forsamlingen³ forlangte derfor med stor Bestemthed, at Florstrax skulde gjøre et Udkast, der indeholdt fuldstændig Sandhed. Dette skete ogsaa i selve Forsamlingen og næsten efter Diktat. Dette blev antaget af den ualmindelig talrige Forsamling og afgaaer idag til Kongen. Desuden fik jeg Opdrag til at sende en Gjenpart af Addressen til [H. N.] Clausen, ledsaget med en Skrivelse, som jeg nu netop er bleven færdig med, hvilken ligeledes afgaaer idag.

Deres Vink om at faae Tilladelse til at skrive til Kongen nu og da har jeg benyttet, idet man gav mig Opdrag dertil paa staaende Fod. Overhoved viste Forsamlingen mig en Tillid, som ingenlunde nogen Anden nyder, og som jeg aldrig har bemærket i en saa høi Grad som denne Gang.

I Deres »Udkast« findes forresten mange Ting, som jeg skriver bag Øret, til Tid og Leilighed gjør det muligt at benytte dem. Altsaa min hjertelige Tak for samme.

Skamlingsfesten⁴ tegner til at blive talrig besøgt. Gid De nu kunde faae »Sultan«⁵ herover. Farvel, til vi sees!

Deres

R.A. Marckmanns arkiv.

Laurids Skau.

1 Datering efter poststempellet.	findes i »Dannevirke« 1846 2/8 og
2 Takadressen for det Åbne Brev. Sicks skrivelse er trykt: SJY Årb 1890, s. 225—227. Se iøvrigt: Wegener til Skau 1846 22/7.	i Ludvig Hertel: Hans Wilhelm Hertel (1897), s. 143—144.
3 Den Slesvigske Forenings takadresse	4 Der mødte ca. 7000 deltagere 1846 3/8.
5 Det ses ikke, hvem der hentydes til.	

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1846 29/7.

Kjære Skau.

Onsdag, d. 29de Juli 46.

Sidste Gang jeg skrev, kunde jeg ikke tale om Tidens Forhold i Travlhed med at blive færdig med det Tilsendte. Det fornøier mig derfor, at jeg idag har Roe til at udtale mig med Dem.

Jeg er meget tilfreds med, hvad der er passeret, og de, som ikke maatte være det, mener jeg, see ikke Tingene rigtigt. Det aabne Brev¹ er et kosteligt Stykke; Kongen er selv saa glad over sin Bedrift, saa det er en Lyst; det har i Danmark bragt Eenhed tilveie i Fordømmelsen af Sles[vig-]Holst[enerne], og det Sl[esvig-]Holst[enske] Partie har det sat Kniven paa Struben, ikke blot ved, hvad det indeholder om Slesv[ig], men netop ved den Mulighed, det indeholder til, at Holst[en] selv kan blive deelt. Det er nu ganske fortræffeligt, at Holst[enerne] gjøre sig krakilske, thi derved komme de i Klammerie med Kongen. Den neumünster-Farce² har alt havt sin gode Virkning. »Nu faae de gode Sl[esvig-]Holst[enere] igjen paa Nakken i Anledning af Excesserne i Neum[ünster]«, sagde Justitsraad Lunding idag til mig, idet han strøg mig forbi paa Gaden, »der er allerede gaaet Ordre af i den Anledning«. Vi kunde ikke komme til at tale mere om, hvori det bestod, men oppe i Regjeringscontoirerne fortæller man idag, at nogle af de anførende Advocater og Embedsmænd *miste deres Bevillinger og Embeder*. See! sligt vil gjøre sin Virkning paa de Andre og nok gjøre dem spage ogsaa i Aabenraa og Haderslev.

Det var efter min Mening meget voveligt af Lehmann at reise

Constitutionsspørgsmaalet³ og bringe de Danske til at yppe Kiv med Kongen i det Øieblik, man netop maatte ønske, han kom i Kast med Holstenerne. Jeg er derfor meget glad ved, at Sagen ikke blev sat til Comitee; De veed, hvor constitutionel jeg er, men jeg vilde aldeles afgjort have stemt mod Comitee. Altsaa Sagen tabte, som den burde og maatte, men heldigvis tabte den saaledes, at dens Tab var en Seir, thi 29 mod 34 Stemmer er jo endda meget hæderligt, og desuden erklærede de jo alle paa et Par nær, at de ansaae en Constitution for ønskelig; kun vilde de ikke, der skulde reises Sag derom i Øieblikket. Derfor er der ogsaa kommet meget Røre og Liv her i de Constitutionelle. Ingen havde ventet et saa heldigt Resultat, og dog er ogsaa Kongen tilfreds.

Prof. Larsen har, som De veed, andraget Understøttelsen for den danske Nationalitet⁴, og Sagen er gaaet til Comitee, men dog have flere talt derimod, ikke for Sagens egen Skyld, men fordi Kongen havde fraraadet det og lovet at tage sig selv af Sagen og for at undgaae Kiv med den slesv[igske] Stænderforsamling. Unægteligt er det, at det ene er Kongen, som kan støtte det Danske; naar han gjør noget tilgunst for den, da virker dette ikke blot ved den tvingende Magt, han har, men det virker ogsaa moralsk, idet det gjør Tydskerne flau; de tør ikke sige videre derimod. Men derimod, naar de danske Stænder foreslaae noget desangaaende, blive de kjephøie, thi de have et Slags Ret, nemlig Slesvigs Selvstændighed, paa deres Side, og de ere deres Sideordnede; mod dem kunne [de] uden, at stride mod Statens øverste og frygtede Magt opføre alle deres Argumenter. Derfor kan det være meget godt saaledes, som det er skeet i Roeskilde, at der fra Regjeringens og Slesvigs Selvstændigheds Standpunct er yttret noget mod en Comitee.

Hvad Sagen om det tønderske Seminarium⁵ angaaer, da skal De ikke være saa bange i og for sig. Thi dersom det endog bliver, som De har befrygtet det, saa vil den danske Afdeling i alle Tilfælde erholde en Selvstændighed. Og saa kan De og danske Præster oftere komme til Tønder og være tilstæde ved Examina &c, &c., og naar De saa seer, at dets Sel[v]stændighed i nogen Maade krænkes, saa giver de Klager derover til Kongen og begjærer en Sondring. Desuden er der endnu et Middel, som i denne og mange andre Henseender synes høiligen ønskværdigt, det er: *at de danske Deputerede møde ved næste Slesv[igske] Stænderforsaml[ing]*. De kunne da

give Forestillinger imod saavel Seminariernes Forening som mod Sprogpatentet, klage over Retssprogsreskriptets Tilsidesættelse og alt andet. Den Consequents, som ligger i, at de ikke før have været der, bryder man sig ikke om; de sige blot, at nu ere Slesvigs Forhold blevne anderledes, saa at de holde det for rigtigt at møde. De, som ikke kunne andet end tale Tydsk, behøve jo ei at lukke Munden op. Det var desuden jo især [Peter Hiort] Lorenzen, Consequentsen traf, og hans Bortgang gjør Forholdene meget anderledes, saa at de nu bør møde. Derved *vindes uhyre*: 1. Kunne de vidne for det Rette, 2. bestyrke Kongen og støtte de danske Stænders Andragen-der, 3. gjenoplive Modstanden mod Tydskheden hos Nordslesv[igerne], 4. practisk bevise, at det ei hindrer Forretningsgangen i Stænderfors[amlingen], at der tales Dansk, 5. vækker og bestyrker det Interessen for det Danske i Slesv[ig] hos det danske Folk. *Denne Sag maa drøftes og overlægges nøie med Clausen og Schoww.*

Paa Mandag reiser Kongen til Føhr over Flensborg, hvor han da vel faaer Tak. Det, jeg omtalte i mit sidste Brev, kan vel altsaa ikke blive overleveret af Grundtvig (hvori Kraften laae) før Kongens Tilbagekomst og maa altsaa tøve, til Kongen kommer tilbage.

Jeg sagde Dem ifjor, det var ved et heldigt Sammenstød af Omstændighed, vi da fik et Dampskib. Iaar faldt ikke Omstænd[ighederne] heldigt, og vi kunne intet faae. Siig paa Skamling, at dette er Grunden, men siig ogsaa, at til næste Aar skulle vi komme desto kraftigere med Sangere i Følge, thi da kan Festen jo komme midt i Juni, og da kan Studentersangforening[ens] og det Skand[inaviske] Selsk[abs] Sangforenings Vaarlysttoure føres derhen, og kunne vi *sikre* et stort Antal Deeltagere, faae vi nok Skib. Jeg kan umulig komme, naar der ei gaaer Dampskib. Men der kommer dog en heel Deel herfra over Land. Derfor rask Mod! frisk Vind i Kludene! Leve Danmark og leve Slesvig!

Betænk nu Deres Tale vel! Ingen Extemporering! Skriv den rask, kritiser den bagefter, lad Flor læse den igjennem og lær den saa godt udenad. Det andet er Overmod, men i dette Tilfælde bliver den god.

Deres hengivne Ven

Marckmann.

KB. NKS 1727.

1 Af 1846 8/7, trykt i facsimile: Sjø
Hist IV, s. 326, og i: »Sønderjylland
— Historisk Billedbog. Tiden indtil

1864«. Det fastslog Helstaten som
princip.

2 Mødet i Neumünster 1846 20/7, der

samlede flere tusinde mennesker i protest imod det Åbne Brev.

3 I Roskilde Stænderforsamling 1846 15/7 indgav Orla Lehmann et andragende om indførelse af en fri forfatning.

4 Professor J. E. Larsens andragende om beskyttelse af den danske natio-

nalitet og det danske sprog. »Dannevirke« 1846 2/8 bringer en fyldig gengivelse af det.

5 Skau ønskede et rent dansksproget seminarium og ikke en dansk og en tysk afdeling på Tønder seminarium, se: Skau til Clausen 1846 28/8.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1846 24/8.

Kjære Skau!

Mandag, d. 24de Aug. 46.

Lad mig, før jeg glemmer det og kommer ind paa noget Andet, bringe Dem en Hilsen fra Alle, som samles hos Herings. Vi var derhenne iaftes med Krarup, og Deres Skaal blev høitidelig drukket, hvilken Skaal jeg paa Stedet lovede at bringe Dem varm. Fra Herings speciel Hilsen.

Deres Tale paa Skamling var ogsaa efter min Mening meget god¹. At Ploug talte og det saaledes, kan jeg naturligviis ikke billige². Det nytter ikke mere end at række Tungen ud ad Vinduet, derimod maatte det jo kunne befrygtes at skade, forsaavidt det kunde gjøre Kongen mistænkkelig mod Nordslesvigerne. Han er jo svag og dinglevoren nok af sig selv, nu da han behøvede al den Smule Bestemt-hed, han har; at sætte ham mellem 2 Ilde, det er ikke klogt! Og hvad Nytte til? Mener P[loug], at saasart han stikker den Smule Constitutionsmadding frem, at Slesvigerne da løber efter som en Kalv efter en Visk Høe?

De yttrede forleden, da jeg skrev en lille Opsats til Dem (som jeg ikke havde tænkt paa skulde fremlægges i Generalforsaml[ingen]; det var kun et Exempel paa, hvorl[edes] jeg tænkte mig det omtrent), at det var for royalistisk. Det kan være. Jeg er, som De veed, ellers for en Constitution og mener, at uden den kan Slesvig ikke blive holdt ved Danmark. Men jeg mener ogsaa, at *for Tiden* skulle de nordslesvigske Chefer ingenlunde raabe paa Constitution. Jeg vilde ansee dette for Galenskab. Kan De med den lille Flok, De har, med Sl[esvig-]Holstenerne bag ved Dem og Sl[esvig-]Holst[enerne] ved Siden af Dem, og rundt om en Masse Ligegyldige, kan De under saadanne Forhold gjøre noget for en Constitution i Slesvig eller i Danmark under nærværende Forhold. Nei! Og kan De faae mere Hjælp af de Liberale, end De alt har? Nei, men *Kongen* kan gjøre noget

for Dem. Han har forhen slaaet til de danske Slesv[igere], naar de yttrede sig i liberal Retning, og Grunden, hvorfor han ei har hjulpet Dem, er netop (hvad jeg jo har hørt af hans egen Mund), at han var bange for Deres Liberalisme, men nu trænger han udentvivel til Dem. Nu kan De maaskee vinde ham og faae Indpas hos ham og støttet til den Autoritet, han unægtelig hidtil har besiddet i Nordsl[esvig] (som De ingenlunde skal forskjertse) og sluttende Dem til Flensborgerne og dannende et Parti af »Kongens Mænd« (i Modsætning til Hertugens) selv vinde større Magt i Landet. Det var min Tankegang.

Men nu har De jo selv talt med Kongen³ og veed altsaa, om han ikke mistroer Dem. Jeg er spændt af Begjærlighed efter at høre, hvad han har sagt, og hvorledes Sagerne staae.

Der vil udentvivel blive en haard Kamp i Slesvig. Holstenerne være rolige, indtil Stænderne kom, men de satte Landet i Bevægelse, og ligesaa vil det vel gaae i Slesvig. I Tydskland vil der vel reise sig en frygtelig Storm. Nu vil det vise sig, mener jeg, om Nordsl[esvigerne] staae fast paa Kongens Side, eller de ikke rives med ad Syden til.

For Øieblikket synes mig, Kongen vilde handle klogt, om han bestyrkede Nordsl[esvigerne] og bandt dem til sig ved at give dem Kirketienden⁴ fri og ved at love Skolelærerne, at han vilde befale den sl[esvig-]holst[eenske] Regjering ikke at remove nogen Skolelærer, uden Sagen var Kongen selv forelagt. Kunde Skolelærerne ikke faae dette Løfte af ham, naar De bad ham derom?

Skau! jeg synes, De skulde begjære af Clausen i denne Tid 500 Rd. til den Sl[esvigske] Forening, at De kunde have noget under Hænder at betale Hjelpere med og Reiser &c, saa kunde De ogsaa hjælpe Kloster og maaskee have Nytte af ham der i Egnen. De skulde skrive til Clausen, som har de fleeste Andre om sig nu i Roeskilde; Schouw er paa Stampenborg ved Præstøe.

Kunde De ikke slutte Dem nøiere sammen med Flensborgerne⁵?

Dog jeg vil ikke gjøre flere Projecter. Jeg kjender jo slet ikke, hvorledes Tingene staae. Skriv, saasart De kan; jeg venter med Længsel.

Deres

Tilføjelse af fru Marckmann:

Marckmann.

Mange Tak for Talen, De sendte til Borreby, men naar pleier De være saa knap paa et par Linier, jeg maatte jo næsten gjætte mig til, den var

fra Dem. For[r]esten er jeg nu rask, saa længe det vare[r], men den stakels Marie⁶ modtog et sygt Skrog. Nu var det Armen, som Kirtlerne hovenede under, og 12 Igler og varme Omslag curete den, samt Maries gode Pleie; jo, man bliver nogle Stakler med Aarene. Gud see Lov, de unge voxer op til Øienslyst og Glæde; fra min Søster Antonette og Mine har jeg mange varme Hilsner. I Nestved var vi 4re Søstre samlede til stor Fryd og Gammen, nu er jeg saa ene, men Antonette kommer til Kjøbenhavn midt i September.

KB. NKS 1727.

1 Skaus tale er gengivet i »Dannevirke« 1846 5/8. 2 Ploug pegede i sin tale på Lehmanns andragende i Roskilde Stænderforsamling om indførelse af en fri forfatning. 3 Kongen opholdt sig på Føhr. 4 Det årgamle ønske om at få den fælles kirkekasse ophævet, således at	hvert sogn selv administrerede kirke-tienden. 5 Den loyale kreds af flensborgske stændermænd, ledet af H. C. Jensen og P. Nielsen, som ved Kongens ankomst til Flensborg 1846 4/8 (på vej til Føhr) overrakte Majestæten en takkeadresse for det Åbne Brev. 6 Fru Marckmanns søster, Marie Castenschiold til Borreby.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1846 26/8.

Kjære Marckmann!

Houst, d. 26. Aug. 1846.

Indlagt sender jeg en Afskrift af et Brev til Clausen¹, som De bedes at sende mig tilbage igjen ved Leilighed; dog, De kan ogsaa gjerne beholde det, men saa maae De vise Ploug det. Struck har maattet skrive i Nat for at faae denne Afskrift, da jeg selv skulde skrive udførligt til Lehmann².

Nu troer jeg nok, at jeg har de gamle Brev-Restanter betalte, ja bilder mig endog ind, at De er i Brevgjæld til mig.

Fra Deres Kone hører jeg intet. Er hun paa Borreby³ endnu, eller hvor Fanden lander hun? Hils hende, hvis hun er hjemme, tilligemed Deres Børn.

Lev vell!

Deres

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Skau til Clausen 1846 28/8 med betretningen om Skaus besøg på Føhr. Afskriften af det omtalte brev findes endnu i Marckmanns arkiv.	2 Skau til Lehmann 1846 28/8. 3 Borreby ejedes af fru Marckmanns svoger, A. F. H. Castenschiold.

Houst, d. 10de Septbr. 1846.

Kjere Ven!

Jeg skal idag atter lade høre fra mig, da jeg dog ikke kan bestille Andet. Min Hest gled forleden Dag om med mig paa Haderslev-gade, og jeg blev liggende med det ene Been under den. Jeg havde ventet, at Hestens Vægt havde trykket Benet i Stumper og Stykker, men dette er dog ikke skeet. Om faa Dage haaber jeg atter at kunne gaae.

Pastor Hertel er nylig kommet hjem fra Føhr¹ og har bragt ret gode Efterretninger. Carl Moltke, som nu er Cancelliepræsident, har erklæret, at det danske Sprog er skeet Uret i Slesvig, og at dette skal gjøres godt igjen; fremdeles, at han vil gjøre Alt for at bevare den danske Nationalitet i Slesvig og hjælpe os i denne Henseende, men har derhos paa det Alvorligste antydet, at vi ikke maae indlade os paa Politik og ligesaa lidt Sammenblanding med Kongeriget som med Holsteen². Efter al Sandsynlighed er han en Despot, men en dygtig og kraftig Mand, og det er netop en saadan Mand, vi for Øieblikket trænger til. Veien til Frihed gaaer igjennem Despotiet, og det er muligt, at vore falske Frihedsmænd i Slesvig deraf kan lære at blive til ærlige Venner. Paa Grund heraf er jeg ikke utilfreds med dette ny Element i Statsstyrelsen.

Kongen faaer Kraft ved at anvende Kraft. Han har til Hertel bruge store Ord til vor Fordeel. Mig har han til Hertel omtalt høist fordeelagtig, ganske imod min Forventning. Blandt andet yttrede han: »L. Skau vil ikke gjøre sin Konge imod, han er en ærlig Mand med store Evner, men han er et farligt Menneske, naar han bliver vred« o.s.v.

Lige Ret for det danske Sprog i Stænderforsamlingen kan vi ogsaa nok faae, men den værste Ulykke er, at neppe nogen anden end Nis Lorenzen vil benytte sig deraf, og han taler saa lidt. Kunde jeg blot have kommet med. Ved næste Valg savner jeg blot 22 Dage i Alderen. Dette sagde Tillisch mig. Er det ikke ærgerligt?

Fjelstrup Præstekald er endnu ikke besat, ligesom der heller ikke er gjort Indstilling fra Cancelliet. Jeg fortryder næsten, at jeg fra-raadede Dem at søge det, thi saaledes som man nu kaster omkring med Alting, kunde man slet ikke vide, om maaskee ikke selve Cancelliet kunde falde paa at indstille Dem. I al Fald er der jo intet

tabt ved at søge. Det er blot den Smule Ansøgning. Men kunde det ikke gaae an endnu? I saa Fald burde De skrive et privat Brev til Kongen og deri navnlig fremhæve, at De ved Siden af Pastor Boisen troede at kunne gjøre Gavn i Slesvig, og da Menigheden har forlangt en dansk Præst, saa er der jo dobbelt Grund o.s.v.

Jeg veed ikke, om Pastor Feilberg søger Embedet, men det forekommer mig at være Modløshed, naar danske Mænd blot, fordi De ikke vorde indstillet af Cancelliet, lade være at søge. Denne Vane af Cancelliet kunde maaskee gaae over, men mærker det, at de kan kjede de danske Supplikanter, saa skal Herrerne i det røde Huus³ nok benytte sig deraf.

Jeg har hørt, De søger Glahns Embede⁴, men jeg troer ikke, De faaer det; snarere vilde De faae Fjelstrup. Derimod har jeg mere end een Grund til at troe, at De vil faae Tillæg imod at blive for det første, hvor De er. Dette var ogsaa langt fornuftigere, thi til Garnisonskirken kan man sagtens faae en Prædikant, men til Christianshavns Skoler vil det næsten være umuligt at finde Nogen, der kan maale sig med Dem.

Helveg vil nu ventelig blive Forstander for Høiskolen⁵. Han har et godt Hoved, men han har intet *nationalt* Hjerte. Det Nærmere herom, naar vi engang mødes personlig.

Cand[*idat*] Müller skal ogsaa bort. Han har faaet en løierlig Spekulation, nemlig at ville være Sproglærer i Altona.

Hils Familie og Venner. Glem ikke Deres Svigermoder. Lev vel!

Deres hengivne

Laurids Skau.

E. Sk.: De har nok glemmt at lade Ploug læse min Beretning⁶ om Reisen til Føhr? Jeg meddeler ham i Morgen, at De er i Besiddelse af en saadan Beretning, men selvfølgelig maae han ikke offentlig gjøre Brug af Meddelelsen.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Kongen opholdt sig på Føhr indtil 1846 10/9.

2 Carl Moltke holdt konsekvent fast ved helstatspolitikken.

3 Den røde bygning på Slotsholmen i Kbh., hvor kancelliet havde til huse.

4 Glahn havde været præst ved Garnisonskirken i Kbh.

5 Helweg skulde tiltræde forstanderstillingen til 1. nov.; Flor vilde dog blive i Rødding »i Vinter, saameget som vi maatte finde nødvendigt og

gavnligt, for at Tingene kunne komme i god Gang, og som min Nærværelse i Kbhvn. hos min Familie og Deeltagelse herovre i de Slesvigske Sager tillade det« (RA. »Syvstjerner« arkiv. Flor til Schouw 1846 6/9).

6 Afskrift til Marckmann af: Skau til Clausen 1846 28/8.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1846 12/9.

Kjære Skau.

D. 12. Sept. 1846.

Jeg har talt med Schouw om, at han skulde sende den Sl[esvigske] Forening en Sum, og han sagde, at der var sendt Dem et Par 100 rd. Hvis jeg var i Deres Sted, vilde jeg optegne Alt, hvad De selv brugte, og hvad De benyttede til andre Øiemed, sende Vedkommende denne Opskrift, og naar Summen var forbrugt, begjære flere. Der er vistnok mange Ting, den Sl[esvigske] For[ening] kunde bruge Penge til, hvormed man kunde fremme Sagen. Jeg vil blot anføre et Exempel. Dersom der ikke var blevet udnævnt en nye Sl[esvig-]Holst[ensk] Regjering¹, kunde det maaskee have været godt, at Skolelærerne havde sendt en Deputation til Kongen. See! en saadan Reise kunde den Sl[esvigske] Forening da have betalt, dersom oeconomiske Vanskeligheder havde fundet Sted hos Skolelærerne. Dette er kun Exempelviis sagt, thi nu behøve jo Skolelærerne ikke at frygte Afsættelse, siden Amtmand Scheel er bleven Regjeringspræsident og de sl[esvig-]holst[ensk]sindede Regjeringsraader ere afsatte. Den Sl[esvigske] For[ening] bør immer have en Sum paa rede Haand. Kunde De ikke af de Penge, De fik, sende den yngre Kloster ved Tønder nogle? blot en Snees Daler og saa en lignende Sum en anden Gang?

Jeg har slet ikke hørt noget, om de danske Deputerede kommer til Stænderne iaar². For Gud i Himlens Skyld! lad dem ikke udeblive. Det er jo af høieste Vigtighed, at de kan protestere mod Tydskerne og give sande Oplysninger om Forholdene. Nu vil jo sagtens Scheel være Sl[esvig-]Holst[enerne] paa Nakken og hindre saavidt muligt deres Agitationer, men derfor vil de ingenlunde ophøre, men tvertimod anstrenge sig med Fortvivlelse. Jeg mener derfor, som jeg sagde sidst, at det vilde være særdeles godt, om der kunde gives Haderslev Østeramt en Bestyrkelse ved, at de fik Kirketienden efter deres Ønske.

Hvis jeg var i *Deres* Sted, Skau, reiste jeg ned til Slesvig til Scheel og hilste paa ham og tilbød ham den Bistand, De havde at yde. Jeg vilde da forestille ham, at Kongens Kasse jo derved ikke led noget Tab, og at det var et godt Kjøb for saa stort et Landskabs Venskab. Jeg vilde forestille ham, hvor meget den Popularitet, han derved kunde vinde, vilde høilig lette ham hans Arbeid og styrke hans Stilling. De kunde da bede ham strax skrive til Kongen, saa at, inden Stænderne kom, blot *De*, Skau, kunde meddele i »Dannevirke«, at der var alt godt Haab om Sagens Udfald efter Bøndernes Ønske. Hvilken Indflydelse vilde da ikke *De*, Skau, derved vinde blandt Bønderne.

Nu er *De* i den Stilling, at *De* kan blive gode Venner med Regjeringen. Forspild nu ikke dette Held igjen. *De* har engang forspildt det den slesvigske Sag til liden Baade^s. Enten Scheel er Royalist eller Liberal, hvad behøver *De* at bryde Dem derom, naar han blot vil gavne den danske Sag, og denne er det jo, *De* skal arbeide for og ikke *Deres* personlige Tilbøieligheder. *De* behøver naturligviis ikke at tale som Royalist, men stil Dem blot ikke derimod for det Første. Naar saa den danske Nationalitet har faaet saadanne Støtter, som gjør den fast, vær saa i Guds Navn liberal saa meget, som *De* vil. Men nu at agere liberal er Galenskap. *De* vinder og gavner aldeles intet derved for Tiden, men kan skade den danske Sag i Nordsl[esvig] ubodeligt. *De* veed, det er Kongens Frygt og Uvillie mod Democratiet, som yttrede sig saa aabent, der bragte den Sl[esvigske] Forening paa Nippet af Undergang.

De veed, at jeg selv har været og er liberal og har underskrevet Skattebevillingspetitioner, hvor Andre krøb i Hullet, men jeg binder ikke Liberalismen paa mine Horn, saa den skygger for mine Øine, og løber med den mod Mure og Porte. Jeg maa tilstaae, at jeg aldeles ikke holder af *Deres* Intimitet med Lehmann og Ploug, som er Narre og Bønhase. Jeg vilde ønske, *De* aldrig kom til Horsens! Hvad skal *De* der? Lad Jyderne komme med Constitutionsp[etitioner]. Det er meget godt, men Laurids Skau er ikke Deputeret der, han har en ganske anden Sag at varetage, som han kun skader ved at tage Deel i constitut[ionelle] Machinationer.

Hils *Deres* Familie og Struck. Skriv snart.
Mange Hilsener fra min Kone.

Deres hengivne
Marckmann.

- 1 L. N. Scheele var blevet regeringspræsident på Gottorp og afløste Prinsen af Noer som statholder; Joseph Reventlow-Criminil var som præsident for det Slesvig-Holsten-Lauenburgske Kancelli blevet afløst af Carl Moltke. Desuden blev en del regeringsråder udskiftede.
- 2 De danske deputerede havde i protest mod det danske sprogs tilside-sættelse ikke givet møde under Stænder-samlingen 1844.
- 3 Efter udsendelsen af det bekendte »opsigelsesbrev«.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1846 15/9.

Haderslev, d. 15de Septbr. 46.

De maae have været i forbandet slet Humør, gode Marckmann! dengang De i Løverdags har sat Dem til at skrive til mig. Har De havt en Debat med Ploug af det sædvanlige Slags? Det var i saa Tilfælde forbandet, at De ikke har sagt det, thi jeg skriver idag til ham og havde megen Lyst til at give ham noget paa Hovedet, fordi han ikke har skreven et Ord siden Skamlingsbankefest og altsaa forsømt den allersimpleste Artighed at sige min Kone Tak for hendes Bestræbelser for at gjøre ham hans flere Dages Ophold her behageligt.

Eller: Har Fruen drillet Dem? Saa skulde hun faae en Ulykke, at hun lader sin Drillelyst frit Spil netop, naar De har i Sinde at skrive til mig, som dog er en stakkels Uskyldig.

Men – Spøg tilsidesat – hvor kan De lægge saa stor Vægt paa de danske Deputeredes Nærværelse i Stænderne? De due jo til Ingen-ting. Forresten skal de nok komme til at møde, og jeg har allerede udarbejdet Instrux for alle mulige Tilfælde. Vi kunne let faae Patentet af 29. Marts¹ ophævet, men hvad hjælper det? Der er jo Ingen, som benytte sig deraf. Nis Lorenzen taler Dansk alligevel, og Resultatet blev blot, at vi ikke engang kunde give os Udseende af Martyrer og saaledes see endnu lettere ud i det hele danske Folks Øine.

Deres Forslag at reise til Slesvig for at gjæste Scheel er meget godt, og det er muligt, at jeg, saasnart man seer hans Udnævnelse officiel kundgjort, reiser til ham. Imidlertid udsætter jeg mig for at komme hjem med ituslaaede Lemmer, thi vi maae ikke glemme, at man i »Advokaternes Hjem«² er forbittret, og det vilde netop være ægte Slesvig-Holsteinsk at slaae Arme og Been itu paa den farligste

Mand i Folket, hvilket saameget lettere kan udføres, da jeg aldrig vilde kunne faae Ret ved vore forrykte Domstole.

Iøvrigt venter jeg ikke noget Godt af Scheel. Han er ligesaameget Vindbeutel som Despot, og man har ikke et eneste *virkeligt* Faktum, der taler til hans Fordeel. At han angav Tiedemann³, betyder Intet, og at han i det *Nationale* vil hjælpe os, er høist tvivlsom. Han kan ikke engang Dansk. Jeg troer snarere, at han med Jernscepter vil bringe os til Taushed ogsaa i dette Stykke, og saa er den sidste Ulykke værre end den første.

Af [Carl] Moltke venter jeg noget Mere, skjøndt han ogsaa er Boureaukrat, men vi skal see at benytte netop dette til vor Fordeel.

Jeg forstaaer mig ikke paa den overvættets Glæde over de seneste Regjeringsforhandlinger. At afsætte Embedsmænd i *Naade* og *med fuld Pension*, betyder i mine Øine saare Lidet og vil heller ikke hjælpe synderligt, især da de Nye ere ligesaa slemme som de Gamle.

Endskjøndt jeg er enig med Dem i, at Liberalisme for Øieblikket er *utidigt* (aldeles ikke Galenskab, som De skriver), saa kan jeg dog ikke indsee, hvad Ploug og Lehmann have forbrudt, fordi Disse og Andre blive Deres Principer og Ideer troe. Jeg er endog af den Mening, at denne Pidsk er nødvendig, og at Kongen aldeles Intet gjorde, hvis han ikke netop frygtede for, at Folket ellers vilde kaste sig alene over Konstitutionsspørgsmaalet.

Hvad De mener med min Intimitet med Ploug og Lehmann, forstaaer jeg ikke, thi at jeg besvarer et Brev fra Lehmann, og som fornemmelig bestemte mig til Føhrreisen, var ikke andet end simpel Høflighed, og forresten har min Intimitet med disse Herrer ingensinde været vagere end netop nu, men hæve min Forbindelse med dem, *vil jeg ikke*, fordi den Ene er Hoved for vort vigtigste Blad⁴, og den Anden altid beholder et betydeligt Parti i Publikum⁵.

At De ikke billiger min Reise til Horsens⁶, gjør mig naturligviis ondt, men jeg maa ligefuldt give mig den Frihed at have en modsat Mening. Jeg reiser netop i den Hensigt at forebygge, at de konstitutionelle Forslag *ikke* gjør *Skade*, og at de navnlig stilles saaledes, at der ikke reises en endnu større Bom mellem Kongeriget og Hertugdømmerne, end der allerede er, og at det bliver saaledes, at vi i sin Tid kunne uden Ulempe slutte os dertil. Desuden skal de Herrer have Instrux i den nationale Sag, for at den om muligt kan

blive lidt bedre behandlet end i Roeskilde, hvor den næsten kan kaldes lurvet.

I dette Øieblik . . .

Den halve brevside er herefter revet fra, og resten giver ikke mening.

R.A. Marckmanns arkiv.

- 1 Patentet af 1844 29/3, der havde meddelt deputerede ret til at benytte det danske sprog, når de »ikke tiltroede sig at være det tyske sprog tilstrækkelig mægtige«.
- 2 Slesvig by, der jo var centrum for administrationen.
- 3 Tiedemann stod som repræsentant for den yderliggående slesvigholstenisme.
- 4 Ploug var redaktør for »Fædrelandet«.
- 5 Orla Lehmann var tidens populæreste politiker.
- 6 Hos Oliemøller Schütte i Horsens var der 1846 18/9—21/9 forhandlinger om den adresse i forfatningsspørgsmålet, som blev fremlagt i den jyske Stænderforsamling i Viborg. Den indeholdt tillige en tak for det Åbne Brev af 1846 8/7. Foruden Skau deltog Flor og Hertel.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1846 10/10.

Kjære Skau!

D. 10de Octob. 1846.

Idag krydsedes vi rigtignok ikke¹, men nærved var det, thi jeg havde allerede taget Papiret frem for at skrive Dem til, da jeg fik Deres Brev. Tak for det. Sidste Gang jeg skrev var jeg ingeniunde i gnavent Humeur, men det er anderledes, naar man skriver, end naar man taler. I sidste Tilfælde modereres slige alvorligere Udgydelser ved at komme ind imellem noget Foregaaende og Efterfølgende af mindre alvorlig Natur. Naar man skriver derimod, kommer det til at staae isoleret og tager sig derved mere skarpt ud.

At De skulde lade være at tage til Horsens efter, hvad der Alt var forberedet, var heller ikke just min Mening og heller ikke egentligt engang mit Ønske, om De endog vilde have rettet Dem efter mig, men hvad den Stilling angaaer, De sætter Dem i til Regjeringen, derom tænker jeg fremdeles ganske det samme. Naar det gjælder slige *Hovedsager*, da maa de med den nøieste Overveielse betænkes, eftersom det angaaer Staaen eller Fald. Jeg er derfor ingeniunde ved saadanne Sager tilbøielig til at dømme rask nok strax som fE. vor Ven Ploug, men her har jeg ogsaa tilbørlig overveiet, og jeg har gjort mig Sagen klar som Dagen. Derfor dømmer jeg og her aldeles afgjort og fast. Og idet jeg seer Tingen saaledes, taler jeg.

Thi jeg skal sige Dem Noget: Blandt det, som gjør Deres Person saa interessant, er, at De interesserer Dem saa levende for saa mange Ting, men dette kunde stundom let skade Dem som Høvding ved at gjøre det vanskeligere for Dem at fremhæve og fastholde netop det, hvorpaa det kommer an, og som er Hovedsagen under de givne Omstændigheder. Dersom De tvivler paa, at dette er sandt, kunde jeg anføre Dem slaaende Exempler, men dersom De vil huske Dem om, vil De udentvivil selv finde saadanne, saa at jeg ikke behøver at anføre dem. Dette er vistnok paa engang at gjøre en Compliment og det Modsatte, men, kjære Skau! jeg mener, at vi ere for gode Venner til at bryde os om Sligt, vi sige velmeent hinanden, hvad vi holde for det Rette.

De sagde selv i et af de sidste Breve i Anledning af Carl Moltke: »Vi faae nu et kraftigt *Despoti*. Det er ogsaa det, vi *trænge til*. Gjen-nem Despotiet gaaer *Veien til Friheden* for os«. Jeg mener, at De ved disse Ord, Skau, selv har udtalt det Rette paa det meest Træf-fende. Jeg anseer det for vist, 1. at, naar Kongen knuger Sl[esvig-]Holst[enerne], voxer Absolutismens Styrke saavel i Hertugdømmet som i Kongeriget (Kongemagten bliver respecteret og frygtet af S[lesvig-]Holst[enerne], og agtet og vurderet af deres Modstandere). Dette er aldeles vist. At Jyderne derfor reise Constitutionsspørgs-m[aalet], frugter slet ikke, men det skader heller ikke. Men dersom *De*, Skau, traadte frem som en Constitutionskjæmpe, vilde det ei alene ikke gavne at trampe mod Braaden, men det vilde ogsaa høilig skade den danske Sag, som kun kan fremhjælpes ved Magten², og som er den, De ene og alene har at gjøre med. (Vil De paa eengang være Frihedsmand og Danskhedens Forsvarer, bliver De ingen af Delene). Muligt er det vel, at Regjeringen for at faae større Parti i Hertugdøm[merne] alligevel understøtter Danskheden, men saa vil den ogsaa søge at skubbe Dem ud, og altid vil dette dog skade Sagen. Derfor bør De slutte Dem til Regjeringen og blive stærk og stor ved den og derved gavne Deres Sag. 2. De sagde dernæst: Det er et kraftigt *Despoti*, vi *trænge til*. Dette er ogsaa rigtigt. Det er just Trangen til Absolutismen, som gjør den stærk. Kun den kan ødelægge Sl[esvig-]Holst[enerne]. Dersom vi fik en Constitution som den, Lehmann foreslog, saaledes at de slesvigske Deputerede alene havde en besluttende Magt i Slesvigs indre Anliggender, vilde det saa ikke være Tydskerne, som fik Hals og Haand over Slesvig, og vilde de

saa ikke ødelægge Danskheden? 3. Endelig sagde De: Gjennem Despotiet gaaer Veien til Frihed. Thi for at faae Magt med det slesvigholst[enske] Aristocrati og Bureaukrati maa Regjeringen holde sig til Folket og løfte det, og naar den løfter Folket i Hertugdøm[merne], skeer directe el[ler] indirecte det samme i Kongeriget, hvor Folket i disse Aar jo af sig selv have gjort saa store Fremskridt i Velstand og Lys og Selvstændighed. Og dette er igjen Absolutismens Fald og Danskhedens Triumph og Danmarks Forherligelse.

Var jeg i Deres Sted, vilde jeg reise ned til Scheel; jeg kan ikke troe andet end, at det vilde være ham kjært, naar De henvende Dem til ham paa rette og passende Maade. Kunde De faae ham stemt for Kirkekassens Ophævelse³, kunde De give Nordslesvig[erne] noget Haab derom, da vilde dette ei alene styrke deres Tilbøielighed for Danm[ark], men hvor høilig, Skau! vilde det ikke forøge Deres egen Anseelse og Indflydelse.

De troer ikke, det er af nogen Betydning, at de danske Deput[erede] møde i Stænderne, jeg mener: Jo. De ville jo vel faae Flensborgerne paa deres Side, og det er en Selvfølge, de maa bestandig skraale paa, at de repræs[entere] det halve af Slesvig, som ved Stænderanordningens Indretning der i Overensstemmelse med Danm[ark] og Holsteen har faaet saa faa Deputerede. Det kan da aabne Øiet noget paa Tydskerne og paa andre Magter, det kan styrke Sagen i Danm[ark] og virke tilbage paa de Distrikter i Nordslesv[ig], som de repræsenterere.

Men nu til noget Andet. Kongen blev modtaget, som jeg synes var passende, saa at han maatte see, [at] man alvorlig tog Deel i Sagen og vidste, han havde handlet bedre end før, men dog heller ikke med nogen taabelig Overdrivelse.

Fru Gandil fra Kiel har nu været her i en Tid. Vi have ofte talt om Dem. Hun og min Kone vilde have skrevet et Par Ord her i Brevet, men de ere idag ude paa en kjøn Tour i Jægersborg. Fra min Kone skal jeg bede Dem om en Commission. Hun spørger Dem, om De ikke fra den Egn kunne skaffe hende et Par Fjerdinger Smør. Det er en Selvfølge, at det er dyrt der som her, men 2 mk. Pundet kommer man vel til at give. Her er nogen Mangel paa Smør paa Grund af den stærke Tørke. Siig os nogen Beskeed herpaa, saasart muligt.

Det var Synd, om De vilde klage over min Kone; hun er Deres

tro Ven, og det er jo ikke længe siden, hun skrev i et af mine Breve. I denne Tid har, som De jo veed, Allen besøgt os, men desværre varer det ikke længere end til midt i Maaneden, saa reiser han til Sverrig og bliver til Juli næste Aar. Iøvrigt have vi det da som sædvanligt. Hils Deres Kone og Børn meget fra mig.

Vil De ikke sige Koch, at jeg stoler paa ham med Hensyn til de Avlsredskaber, jeg sendte fra Landhuushold[nings]Selsk[abet], og hvorfor jeg er Garant. Jeg beder Koch at sørge for den Sag, thi Staal kan man vente længe efter, og faaer han først Pengene i Hænde, vil man have ondt ved at faae dem fra ham igjen.

Fru Gandil bliver her 8 Dage endnu, og da jeg idag ikke kan gjøre dette Brev behageligere ved nogle Damefingres Kradsen deri, saa lover jeg Dem, at, inden hun reiser, skal De faae nogle Linier fra hende og min Kone.

Den første Halvpart af dette Brev skrev jeg i Mandags 8 Dage, men jeg blev afbrudt den Dag, og siden fik jeg saa meget at gjøre med min Confirmation (i Søndags) og senere Altergang, at jeg først igaar fik Roe. Nok engang Farvel.

Deres hengivne
Marckmann.

KB. NKS 1727.

1 Skau til Marckmann 1846 28/7 og
Marckmann til Skau 29/7 krydsede
hinanden.

2 Der menes: regeringsmagten.

3 Det tidligere fremsatte ønske om en
ophævelse af den fælles kirkekasse
for Haderslev provsti, da denne føl-
tes som en umyndiggørelse af de en-
kelte sognemenigheder.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1846 13[/10].

Kjære Ven!

Houst, den 13de [Octbr. 1846.]

Mange Tak for Deres venlige Brev. Jeg har ventet længe efter nogle Linier fra Dem, og det var derfor saameget kjærkomnere. Idag bliver mit Huus fuldt af Fremmede, men da jeg, som De veed, er tidlig paafærde om Morgenens, saa benytter jeg denne Tid, inden endnu Nogen er staaet op, for at skrive til Dem.

Igrunden er jeg ærgerlig over Alt. Jeg seer Begivenhederne i et sort Lys, og jeg skal sige Dem Grunden. Efter at Regjeringen har opelsket Sl[esvig]-Holsteinismen, derpaa forkjælet dem, arbeider den nu paa at myrde sit eget søde Barn. Dette er nu i sin Orden, og jeg

vil i denne Henseende ikke gaae i Rette med Skjæbnen. Ved at reformere Hertugdømmerne falder der naturligviis Noget tilbage paa Kongeriget, og Følgen vil der blive den samme som her, nemlig Despotie. Ogsaa dette kan jeg forstaae. Men hvad jeg ikke kan forstaae, og hvad der bedrøver mig meget, er, at den danske Stat istedetfor som hidtil i den halve Deel at have en tydsk eller Sl[esvig-]Holst[ensk] Bestyrelse nu faaer et forenet Cancellie under tydsk Præsidium med Dumreicher, Rathgen og Lilienkron for Hertugdømmerne og [L. J.] Holm, [Algreen-]Ussing og [P. G.] Bang for Kongeriget. Det er med andre Ord et næsten tydsk Cancellie. 3 ægte Slesvig-Holstenere under en tydsk Præsident og 3 halve Sl[esvig-]Holstenere under samme Præsides!!

Holm er Ingenting, Ussing har intet Hjerte og bryder sig Fanden om Nationalitet og sand Ære, og Bang har altid været en halv Tydsker¹. Jeg kjender ham personlig. Scheel er ogsaa en Tydsker, og det viser sig altsaa, *at der i Danmark Intet kan skee, undtagen ved Tydskeeres Magt*. Istedetfor at det overveiende Antal forhen vare ærlige, skjönt svage danske Mænd, blive de nu i Heelheden Tydske. Saaledes staaer det til med Danmarks lovgivende Magt!

Men jeg vil ikke klage over Regjeringen, thi vi ere selv ikke bedre. Vi have nu i to Aar kjæmpet af al Magt for at faae en Høiskole, hvor det ægte Nationale skal fredes og dyrkes og opelskes. Nu faae vi en Tydsker til Forstander², og vi skulle med Taalmodighed være Vidne til den Scandale, at Forstanderen for den *danske* Skole bruger *Tydsk* som Familiesprog! Vi skulle finde os i, at Eleverne paa Høiskolen kommer ind til Helweg, hører ham tale Tydsk med sin Kone og derved faae den indgroede, djævelske, forfængelig Lyst til at tale Tydsk næret og styrket!!!

Medens Regjeringen eller Kongen former et høieste tydsk Regjeringskollegium med en tydsk Despot i Spidsen, medens alle underordnede Embedsmænd vorde ansatte og instruerede i denne Aand, medens hele Folket blot behøver blindthen at lyde, hvad een Villie byder, medens Ingen vil faae Lov til at have en Mening, ja ikke engang til at sukke eller klage, – medens dette gennemføres for hele Verdens, for det »frisindede« og »liberale« Europas Øine, jubler det *danske* Folk høit i Skye! At vi Slesvigere ere tilfredse, kan jeg forstaae, thi den galeste Forandring er hos os et Fremskridt, men at det *danske* Folk er glad, dette kan jeg – Herren straffe mig – ikke be-

gribe. Jeg kan med min bedste Villie ikke see rettere end, at Capt[ain] Tscherning har Ret, naar han siger, at Nationen er raadden. Thi at Kongen kan *byde det danske Folk en Tydskeer til Cancelliepræsident* og *halve* Tydskere til Deputerede i Collegiet, at Folket vil taale dette, og at der i hele Riget ikke findes en *dansk* Mand, der kan skaffe sig Kongens Tillid og komme paa Justitsministerens Sæde, – dette er virkelig sørgeligt. Men saaledes har det jo været næsten bestandig, siden Tydskhedens og Separatismens Aands Indsmuglen begyndte i det stakkels Danmark, siden denne fordømte Aand besegledes med Kongemord og Broderblod, og – saaledes er det endnu. Jeg synes, man kunde græde Blod over Sligt.

Nu er Fanden løs med Seminarieplaner. Høiskole-Directionen har for 8 Dage siden indsendt en Ansøgning om et fuldstændigt dansk Seminarie ved Siden af Høiskolen. Pastor Hagen har af Forfængelighed allerede for 2 Maaneder siden ogsaa i al Stilhed søgt om Eet, og nu vil Pastor Boisen i Vonsbæk en af Dagene søge om Et. B[oisien] vil faae Tilladelsen. Herom lidt Mere næste Gang.

Jeg kan sende Dem omtrent 80 Pund Smør i eet Træe, men sædvanlige Fjerdinger kan ikke faaes nu. Havde De skreven to Dage tidligere, saa kunde herfra bleven leveret[t] fortrinlig Smør for 1 mk. 8 s., men nu vil det idetmindste blive 4 s. dyrere, foruden en Ubetydelighed til Fragt. 2 mk. skal det dog ikke komme til at koste Dem, endskjøndt det er stegen forfærdeligt i Hamborg. Mit Smør blev solgt i Forgaars, men De skal nok faae med første Skipper 80 Pund. Deres Kone maae nu finde sig i til Straf for hendes Efterladenhed i at skrive at give for disse 80 Pund 1 mk. 12 s. for Pundet, maaske endog 1 mk. 14 s. Men da jeg veed, at hun som fortræffelig Oekonom vil være meget ilde tilmode over selv at være Skyld i en større Udgift, og da jeg slet ikke kan taale, at hun skal see bedrøvet ud, saa har jeg betænkt for at udslette hiin Ubehagelighed at sende hende underhaanden en Steenkrukke fyldt med Smør ligesom forrige Aar, hvorfor kun betales Fragten. Forresten har jeg for længe siden bestilt en Krukke til dette Brug hos en Kjøbmand i Haderslev. Jeg vilde paa denne Maade hævne mig, fordi hun aldrig skriver, og paa en solid Maade overbevise hende om, at jeg havde hende godt i Hukommelsen. Min Plan var at sende Krukken, men ikke skrive andet end hendes Adresse til Skipperens Underretning. Men nu gaaer dette Projekt sagtens i Luften, eftersom De meddeler mig, at de

tvende ærede Fruer vil bære mig med nogle Linier, hvorover jeg naturligviis er uhyre stolt.

Jeg beder Dem derfor at formelde hin ærbødige Kompliment til Deres naadige Frue og hendes Søster, Fru Gandil.

Deres

RA. Marckmanns arkiv.

Laurids Skau.

1 Når de omtalte danskere benævnes som halve tyskere eller slesvigholstenerne, hentydes der til deres helstatsindstilling.

2 Der tænkes på Fr. Helweg, der var af holstensk familie. Han var formand fra 1846 til 48, da krigen umuliggjorde undervisningen.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1846 17/11.

Kjere Ven!

Slesvig, den 17de Novbr.

Endelig har jeg da talt med Scheel, og jeg har Intet forglemt af det, som De tidligere har tilskrevet mig, jeg burde gøre ham opmærksom paa. Det vil imidlertid kun frugte Lidet, da den stakkels Mand er bunden ved Instruxer, som ere oprundne af Svaghed og derfor ikke hjemler ham Magt til at bruge den Kraft, som han unægtelig har. Han er ligefrem og høist aaben og interessant at tale med, men han kan i Dygtighed og Talent neppe maale sig med de bedre Hoveder i Stænderforsamlingen, hvilket er saameget værre, fordi ikke en eneste talentfuld Mand vil staae ham bi.

I Tiendesagen er han enig med os, men denne har nu sovet i Cancelliet i to Aar og kan vistnok let sove to Aar endnu (det var hans egne Ord). Han klagede bitterlig over, at der laae en saadan Masse uafgjorte Sager, at han ingen Ende vidste paa dem.

Med vore Sager gaaer det yderlig slet, da ingen af Lederne due noget eller have i al Fald tabt Modet ved at see den Viborgske Forsamlings Usselhed¹. Dette er navnlig Tilfældet med Nis Lorenzen, om hvis Ærlighed man ei kan tvivle. Han raisonnerer saaledes: »Naar Kongeloven – denne nederdrægtige Lov – kan bøie Jyderne og bringe dem til at lade Forfatningsspørgsmaalet fare, naar Bang kan næsten uden nogen Modsigelse opstille Kongeloven som en uoverstigelig Muur og som en *uoverstigelig Hindring for en fri Forfatning*, saa blive vi jo næsten tvungne til at slaae os sammen med Sl[esvig]-Holsteinerne for at opnaae det, som ikke kan naaes i Danmark, thi her gjælder Kongeloven jo ikke«.

Dette sidste har baade Scheel og Rumohr endnu idag sagt til mig, og de beraabte dem paa Commissionsbetænkningen i Anledning af det aabne Brev, hvor man blot paastaaer, at det er *dens Arvefølge*, der gjælder.

Nis Lorenzen og Jepsen ere begge enige i, at den nærværende Tilstand og den Statsbygning, som Kongen nu søger at ordne, snart vil falde sammen, at der finder Modsigelse Sted i enhver Regjerings-handling, idet man baade siger, at Slesvig er knyttet uadskillelig til Danmark og tillige uadskillelig fra Holsteen, at det baade er selvstændig og uselvstændig o.s.v.

Da Hertugens Forslag om en Sl[esvig-]Holst[ensk] Forfatning var under Forhandling, yttrede N[is] Lorenzen, at han kun kunde billige det, naar det omfattede hele Staten, og nu river man ham hver Dag den Viborgske Forsamling i Næsen og vil deraf lære ham, at Jyderne og overhoved Kongeriget ingen fri Forfatning kan faae, og heller ingen vil have, thi – sige de – ellers vilde Oliemøller Schütt[e] nok have optaget Sagen, selv om Jepsersen tabte Modet.

Under saadanne Omstændigheder befinde de stakkels Mennesker sig græsselig i Knibe, og deres Mod var næsten borte, da jeg kom. Det var den høie Tid, thi de vigtige Anliggender, som skulde paa Bane, har jeg nu gjenemgaaet med dem, og jeg haaber nok, at de ville forlange Minoritetsvotum, ligesom jeg ogsaa har været i Kiel hos Paulsen for at formane ham til at hjælpe dem. Desværre er denne Mand syg og mægter kun saare lidt.

Jeg har havt en lang Samtale med Dr. Heiberg. Hans Yndlings-idee er en Unionsforbindelse med Danmark, ja selv med Skandinavien, men med en særegen Statsforfatning med bestemt Bidragsqvota af Hertugdømmerne og Kongeriget, men evig den samme Regent, og denne Anskuelse troer jeg i Grunden de Fleste hælde til, naar de rigtig skal ud med Sproget. Jeg anførte den ulykkelige Forbindelse med det tyske Forbund og viste ham de Ulykker, som deraf flyder, og i dette Stykke kunde han ikke beseire mig. Ogsaa kunde jeg tumle ham, naar jeg forsvarede det danske Element i Slesvig. Derimod kunde jeg ikke forsvare Forbindelsen med Danmark, saalænge Kongeloven bestod, saaledes, at jeg ikke følte mig overvunden.

Man har iøvrigt behandlet mig overmaade honnet her i Byen, og det er aabenbart, at de Herrer har ville vise mig, at det ikke er Personen, men Sagen, der ligger dem paa Hjerte.

Hertugen leder Partiet, og naar der er Vanskeligheder, saa har han sit Parti hos sig til The om Aftenen, hvortil naturligviis de 7 Deputerede fra Nordslesvig ikke indbydes².

Iøvrigt er Beseler en overmaade dygtig og energisk Præsident, med hvem Commissarius har sin store Nød.

Den hele nærværende Ulykke bestaaer deri, at Kongeloven ikke er faktisk indført i Slesvig, at man har snakket og skreven, men ikke ladet det komme til Handling, ikke indført den i sine Consekvenser. Nu ligger Regjeringen og hutler dermed, vil baade have den indført og ikke indført, saa at baade den og Folket veed hverken ud eller ind. Man prøver nu ad den despotiske Vei at tæmme de gjærende Kræfter, og det vil vistnok lykkes i Kongeriget, idetmindste for en Tid, men her i Hertugdømmerne gaaer det ikke saaledes, deels, fordi man ikke har de Midler til Raadighed, deels, fordi den intelligente Masse er mere enig, deels ogsaa, fordi Regjeringen selv ikke kan lade være at kokettere med selve Fjenden. Scheel lod mig tydelig forstaae, »at det bærer, saalænge til det brister«.

Jeg har i min Fortvivelse tænkt paa at reise til Kjøbenhavn. og fremstille Alt for Kongen og ligefrem sige ham, at hele Nordslesvig blev af Omstændighederne tvungen til Slesvig-Holsteinismen, naar der ikke blev taget andre Forholdsregler. Men saa kommer atter den fortvivelende Modløshed og hvisker mig i Øret: »Hvad kan det hjælpe?« Men imidlertid havde jeg dog min Samvittighed fri.

Jeg har en fuldkommen klar Anskuelse af Forholdene, og jeg har vunden Meget ved nærværende Reise, idet jeg nu kjender Partiets Operationsmaade og dets Kræfter, som ikke ere ubetydelige. Da det imidlertid er en Umulighed at fremstille Alt paa en forstaaelig Maade paa Papiret, saa var dette en Grund mere for mig til at reise til Hovedstaden, da vore Venner absolut maae vide nøie Besked om Sagerne Stilling. Da Prof. Clausen har sendt mig Understøttelse af Hjælpekassen, saa kan jeg nok overkomme denne Tour, som jeg anseer for at være af stor Vigtighed, navnlig ogsaa for at sætte Kongen ind i de bandsatte Forhold, som her findes.

Imorgen reiser jeg hjem for at reise omkring med en Protest, der skal underskrives og indsendes baade til Kongen og Stænderne, imod de værste Andragender.

Skriv mig snart til, hvad De synes om alle disse Historier. Jeg troer, det er vigtigt og rigtigt, at Kongen aldrig faaer Fred fra vor

Side. Denne gang skulde jeg imidlertid næsten troe, at min Munds skarpe Skyts var det meest hensigtsmæssige.

Venlig Hilsen til Deres Familie og andre Venner fra

Deres heng[ivne]

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Andragendet om en fri forfatning i Viborg Stænderforsamling 1846 27/10 blev bl. a. afvist under henvisning til Kongeloven. De danske liberale havde altid over for de danske nord-

slesvigere nægtet Kongelovens betydning, skønt det var denne, der satte det afgørende forfatningsmæssige skel mellem Kongeriget og Slesvig.

2 Smlgn.: Skau til Lehmann 1846 26/11, note 5.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1847 16/1.

Haderslev, Løverdags Aften Kl. 11, den 16. Jan. 47.

I dette Øieblik kommer jeg hjem fra Christiansfeld, og mit første Arbeide skal være at berette Dem om Prøvevalgets Udfald¹. Staal fik 31 Stemmer, Chr. Juhl i Hjerndrup 20, Wiilm paa Slaugaard 15 og Petersen fra Dalby 12 Stemmer. Dette Udfald maae ansees for meget heldigt, thi alle Notabiliteter af Sl[esvig]-Holstenerne havde indfundet sig og holdt sig tæt sluttede om Petersen: de vælge af to Onder det Mindste. Naar vi Dansksindede rykke i Marken, kan vi godt beholde Valpladsen. Om disse Herrer, som nu ere designerede, ville resignere til Fordeel for mit Valg, lader sig ikke med Bestemthed sige, dog er det temmelig sandsynligt². Havde jeg blot været gammel nok, saa kunde jeg blevet valgt med største Glands, thi Alle vare hidsige paa at faae mig fat – med Undtagelse af de enkelte engagerede Sl[esvig]-Holsteinere.

Om Eftermiddagen fik vi et behageligt sluttet Middagsbord, hvor naturligviis de ovennævnte tre Herrer vare med. Vi fik Skaaltaler og derved Leilighed til at maale Kræfter. Koch udbragte en Skaal for Møller Staal. Denne takkede, – begge talte slet. Derpaa fik jeg Ordet for at udbringe Juhls Skaal. Jeg var særdeles heldig, og da jeg talte mere end alle de andre tilsammen, saa blev det saamegetmere fremtrædende, at jeg havde Overlegenhed, hvilket jeg netop vilde vise for at stemme Publikum til min Fordeel, vel vidende, at Valgene forestod. Der kom senere flere Skaaler, men ingen, der duede noget. Jeg vilde ikke tale mere, fordi det altid er den snueste Politik at være sparsom i Sligt og ikke *vænne* Publikum dertil.

Jeg forglemte at give Dem Penge til »Mythologien« af Grundtvig, som jeg tog med mig hjem. Saavidt jeg husker, koster den 10 mk. 8 s., for hvilke Penge De altsaa staaer i Regning hos Bing, fra hvem Bogen blev bragt i Huset. De er vel saa god foreløbig at betale, da jeg siden nok skal huske at afgjøre Regningen.

Det er nederdrægtigt af vor Amtmand, at han har ansat Valget i Nis Lorenzens District netop samme Dag⁸, som det er bestemt i Petersens, og jeg er derved forhindret fra at møde begge Steder, som gjerne kunde behøves, men det er formodentlig alene derfor, at den lumske Kanaillie har truffen denne Bestemmelse, da han godt veed, at jeg er den farligste Gjæst af Alle. Jeg skal imidlertid see at narre ham alligevel, idet jeg vil møde paa Christiansfeld, hvilket han aldeles ikke venter, fordi man beregner, at jeg selv vil være i Haderslev for at afgive min Stemme. Men derpaa maae jeg renoncere under saadanne Omstændigheder.

Imorgen vil jeg besøge Pastor Boisen i Vonsbæk. Jeg bliver derfor Natten over i Haderslev.

Levvel! Hilsen til Deres Frue, Børn og Andre fra
Deres
Laurids Skau.

E. Sk. Vi intriguere frygtelig i Haderslev for at forhindre, at ingen Jurist bliver valgt⁴. Kan vi naae dette, maae vi være særdeles glade, selv om det bliver en slesvigholsteensk Borger.

Søndag Morgen.

Jeg skal dog endnu tilføie nogle Linier. Jeg fortryder, at jeg igaar talte ved Bordet. Hvad jeg skrev i Aftes og den Tilfredshed, jeg udtalte med mig selv, er kun forsaavidt berettiget, som ethvert Ord er Sandhed. Tillige var der i den Maade, jeg talte om min heldige Optræden, en Selvbehagelighed, som rigtignok var grundet paa, hvad der virkelig foregik, men som tillige var en Rest af den Glæde, jeg i tidligere Dage kunde føle efter en lykkelig Optræden, men som nu kun ved særegne Leiligheder blusser op med en mat Flamme for lige saa hurtig igjen at slukkes.

Jeg siger, at jeg fortryder, jeg talte. Jeg ærgrer mig over, at jeg er en offentlig Mand. Jeg ærgrer mig over, at jeg nogensinde var saa taabelig at tale offentlig. Jeg ærgrer mig over, at jeg kunde falde paa at stille mig blot for alle de Ulykker, der ledsage en offentlig Personlighed, som vil være ærlig. Jeg ærgrer mig over hele Menneskeslægten,

og det var svinedumt af mig at troe, at man ved redelig og ærlig, ja selv ved talentfuld Stræben kan udrette Noget, thi jeg maatte som forstandig Mand kunne indsee, at ethvert dødeligt Menneske, i det mindste enhver *Mand*, i grunden ikke er andet end Egoist, der fortaber sig selv i Livets Behageligheder, og kun forsaa vidt som en of-fentlig fædrelandsksindet Virken kan forenes med Magelighed o.s.v., er man Fædrelandsven. Jeg maatte saaledes kunnet indsee, at jeg i Længden blev enestaaende. Jeg ærgrer mig over, at jeg har været lettroende nok til at fæste Tillid til alle de tilsyneladende Prøver paa Fædrelandssind og Opofrelseslyst, som jeg troede at see. Thi det Hele er ikke andet end Gjøglerie. Man lyver for sig selv for at lappe paa Samvittigheden. Man er opfindsom i at foregjøgle sig selv, at man er tapper, men, vel at mærke, hvor der ingen Fare, ingen Kamp, ingen Fristelse er, intet personligt Offer tør gjøres. Hidtil har der baade været mere Fare paa færde, Savn at føle og Offre at gjøre for mig. Nu er tildeels det første forbi, men min Lyst er ogsaa forbi, thi nu har jeg ikke længere den Tilfredsstillelse at kunne stille et aabent Bryst mod skarpe Vaaben; og lade mig sejpine, – nei, dette vil jeg ved Gud ikke. Ingen vil offre andet end af sit Overflod, In-gen giver slip paa en eneste Bekvemmelighed til Fordeel for Fædre-landet. Jeg maatte da være gal, naar jeg selv vilde, og jeg skal nu give Verden en Prøve paa, at jeg ikke alene besidder Forvovenhed og Mod, men ogsaa Snildhed til at retirere.

Det er Satan ikke værd at være alvorlig og opofre alle personlige Bekvemmeligheder, naar ingen Andre gjøre det, og da jeg mere og mere kommer til den Overbeviisning, at der Ingen er Fædrelandsven, undtagen saavidt, som det kjære Jeg kan sidde luunt og godt derved, og al den Præk og Snak, som man hører derom i Virkeligheden, og naar det bliver sat paa Prøve, ikke er andet end en eneste grov og gediegen Løgn. Saa maae jeg vel troe, at jeg selv hidtil har gaaet i Vildelse i taabelig Tillid til Venner, til Løfter, kort sagt: til Alt. Pengeoffre vil Verden i Grunden nok gjøre, men skal der opgives en eneste Behagelighed desforuden, saa – ja, saa er der Ingen hjemme!

Men nok herom. Farvel!

Laurids Skau.

Vi ere her paa Jagt efter en Mængde Smaaskrifter, som i Tusind- viis udbredes i det nordlige Slesvig af Slesvig-Holstenerne⁴, uden at

vi endnu er komne paa Spor efter Hovedmændene for Udbredelsen. Skrifterne ere yderst farlige og skrevne med stort Talent, men de indeholder intet Nyt for den Indviende. De angaae Farligheden i det aabne Brev og de Forurettelser, som Slesvig efterhaanden har lidt i Forbindelse med Kongeriget. Jeg skal iøvrigt ud at snuse, og havde jeg blot Penge til Disposition, skulde jeg nok komme efter Rævene, men Kongen er jo en Gnavpind. Den gamle Moltke⁵ burde dog vide dette.

Der falder mig en Yttring ind af Dem, som De lod falde ved enhver Leilighed, da jeg var i Deres Huus. De talte nemlig om, *at Oxenvad og Jels⁶ laae paa Heden*. Formodentlig støtter De denne Yttring paa Boisens Brev, og naar De stoler paa denne Pjalt, der er fortabt i zarte Følelser og bløde Behageligheder, saa har jeg selvfølgelig Intet at Sige. Kun skal jeg tilføie, at netop B[oisens]s Brev bevidner det Modsatte, thi hvilket Hedesogn kan levere en saadan Tiende som Oxenvad og Jels? Desuden er der 2000 Tdr. Land bevoxet med svært Skov i Kaldet, og dette pleier man ikke at finde paa Heden. Jeg kan ikke andet end smile haanligt af denne Boisens »Hedesnak«.

RA. Marckmanns arkiv; trykt i udtog: Da Sjø vaag VIII, s. 151—153.

- 1 »Dannevirke« 1847 6/1 indeholder indbydelse til prøvevalget for 2. landvalgdistrikt i Christiansfeld 1847 16/1.
- 2 Dertil var villigheden nu ikke slet så stor. H. J. Staal anså sig for lige så skikket til at være stænderdeputeret som Laurids Skau.
- 3 Valgene i 2. og 3. landvalgdistrikter fandt sted 1847 27/1. P. L. Wiihm, Slavgård, 143 stemmer, og som suppleant H. J. Staal, Tårning mølle, 106 stemmer, blev valgt i 2. distrikt, mens Nis Lorenzen, Lilholt, 160 stemmer, blev valgt i 3. distrikt med agent Bruun, Årøund, som suppleant. I 1. landvalgdistrikt fik Hans Andersen Krüger, Bevtoft, 99 stemmer, mens den hidtidige deputerede A. H. Posselt, Københoved, blev suppleant med 62 stemmer. Det er bemærkelsesværdigt, at Andreas Petersen, Dalbygård, som havde støttet modstanden mod det Åbne Brev, ikke blev genvalgt, og at den blakkede A. H. Posselt måtte nøjes med at være suppleant.
- 4 »Dannevirke« 1847 2/1 meddeler, at det drejer sig om oversættelse til dansk af Heidelberg-adressen og »et skamløst Produkt, indeholdende Betragtninger over Arvefølgen i Hertugdømmet Slesvig og det aabne Brevs Følger«.
- 5 Otto Joachim Moltke til Espe, der skaffede Skau økonomisk hjælp. Har. V. Fiedler havde skaffet Skau kontakten til de vestsjællandske godsejere.
- 6 Oxenvad-Jels præstekald var blevet ledigt ved U. S. Boesens forflyttelse til Fjølstrup.

Kjære Skau.

Det var jo fortræffeligt, om Staal eller Manden fra Hjerndrup¹ kunde blive valgt. Bliver Staal det, kan De være vis paa, at han nok renuncerer. Han er jo paa Knæerne og har man offret saa meget for at faa Laur. Skau valgbar, saa skulde det være sært, om ikke Staal kunde i det Mindste erholde et Laan. Men det gjælder om, at ogsaa Suppleanten renuncerer, thi vil han ikke, saa er jo alt endda forgjæves. Derfor see ogsaa til, at en skikket Suppleant bliver valgt.

Her er udkommet hos en Boghandler et Skrift, der bestaaer af Breve fra en Mand i Slesv[ig] til en Ven i Sjælland om det slesv[ig-]holst[eenske] Røre. Forfatteren kalder sig L. S. Navne² De følge Begivenhederne i nogle Aar. Der er altsaa ikke noget Nyt i, men de ere, saa vidt jeg har seet, mange skarpsindige og træffende Bemærkninger saavel om de statsretlige som andre Forhold, ligesom Tonen er meget tiltrækkende, rolig og godmodig, men stundom comi[s]k og tør satirisk og slaaende i det. Forfatteren forstaaer at gjøre det saa indlysende, hvad taabeligt Sl[esvig-]Holst[eenerne] have baaret sig ad. Jeg skal sende Dem Bogen, naar jeg har læst den, hvis De ikke har forinden seet den derovre.

Jeg arbejder nu paa at faa vor egen Bog ud³. Der er en heel Deel at rette ved Udtryk og Sprog og tildeels i S sammensætninger. At *De* læste Bogen igjennem, har jeg ikke den allermindste Nytte af, fordi De ikke vilde lyde mit Raad og blot notere paa et $\frac{1}{4}$ Ark Papir Side og Linie, hvor den skulde forandres. Flors Gjennemlæsning har ogsaa i denne Henseende være forgjæves. Men med slige Smaating er det ikke videre end at bemærke det. Jeg skal nok klare Sagen. Flor lovede mig at sende nogle Ord fra *Dem* til Fortale (Fortalen eller Forordene med Titelbladet kan trykkes bagefter), og jeg talte om, at jeg vilde sende Manuscriptet over til Gjennemsyn efter, at det var rettet, men jeg veed ikke, om jeg gjør dette, da der maaskee ikke blive mange eller store Rettelser at gjøre i Indholdet paa det ene Sted nær om den sl[esvigske] Forening, og dette kan jeg maaskee rette efter, hvad jeg optegnede i Forening med [H. N.] Clausen.

Indskud af fru Marckmann:

Stakkels Mand, som begræder Verdens Synd og Daarlighed og klager over al den Egoisme, som Mændene har, kuns Laurids Skau undtagen, den

Perle for alle *Perler*. Madvig er bleven ganske charmeret i Dem, saa jeg er nær ved at blive jaloux, thi det var jo mig, som tilforn var hans Ideal, men jeg faar trøste mig ved, jeg beholder dog den Forrang, jeg er et Fruentimmer, og til at tordne over Verdens Elendighed dertil er De jo prægtig, men til at skjæmte en Smule ironisk over Menneskehedens Feil dertil er jeg maaskee bedre. Nu siger De formodentlig, det kommer af min Letsindighed, men De maa gjerne bruse lidt op imod mig. Det er min gode Side, jeg taaler gjerne, mine Venner leer af mine Fadeser, og jeg ligger ikke ethvert Ord saa haardt paa Sindet, som De ofte gjør, formodentlig fordi jeg selv lader saa mange Ord undslippe, der ikke lægger den dybe Betydning i, som saadanne betydelige Folk, som De og Deres lige godt overveie, jeg mener min egen strenge og alvorlige Ægteherre med iblandt den Sort Mennesker. Farvel, nu har De begge faaet en Smule at tygge Drøv paa.

Deres hengivne

J. Marckmann.

Fortsat af Marckmann:

Ja, hvad De siger om Egoismen, er en meget gammel Erfaring. Saadan have Folk været fra Adams Tid og værre eller dog raaere før end nu. Jeg for min Deel tager mig Deres Ord ikke nær. At betænke sig vel paa et vigtigt Skridt, at føle Smerter ved at over-skjære de Strænge, som Vaner, Tilbøieligheder og Hjerteforhold have knyttet, er ikke lastværdigt, naar man deraf ikke lader sig afholde fra at beslutte det Rette. Dette har jeg gjort og ikke siden vaklet i min Beslutning. Derfor er jeg rolig.

Jeg har siden talt her i Byen med den Gamle fra Espe⁴, der igjen har talt med Cancellipræsident[enten]⁵, og lover godt. Ogsaa med Kongen har jeg talt, der var meget naadig, men dog intet bestemt lovede, skjøndt der jo er alt Haab. Imidlertid er jeg dog ingenlunde aldeles sikker paa at komme derover⁶, skjøndt jeg har gjort alt mit dertil. Jeg vil nu rolig tage, hvad der kommer, og dette bør ogsaa De gjøre. Jeg stoler immer paa en høiere Styrelse, naar jeg har gjort Mit. Bliver jeg her i Byen, saa seer jeg nu, at jeg ogsaa her kan tjene Sagen særdeles, mulig ligesaa meget.

Dersom De kan, saa raad de danske Vælgere maaskee kun at give 1 Stemme (for N[is] Lorentzen), thi stemme de for Gøhlmann som Suppleant, kan deres Stemmer i Forening med Tydskernes maaskee gjøre denne til Deputeret. I Odense stemte Abrahamsens og Leths Venner nok begge for Hansen som Suppleant, og ved begges Stemmer blev Hansen *Deputeret*.

Jeg har med Interesse læst Deres Brev til Til[lich], forsaavidt jeg

deraf seer, hvor virksom De er, skjøndt jeg synes, at Deres Skræder vist maa fatte underlige Tanker, naar De giver ham det Dobbelte af, hvad han forlanger. Det har vist Ingen gjort uden Laurids Skau. For Himlens Skyld: Blot Dem ikke. Men en anden Sag er, om De bør sige til Til[lisch] alt, hvad De har sagt paa det sidste Blad, om hvorledes De bærer Dem ad, navnlig i Hadersl[ev]. Jeg mener, at det er *altfor resikeerligt*. De udsætter Dem for, at T[illisch] og K[ongen] af Frygt for at compromitteres (hvilket jo var forfærdeligt for Dem) blive bange for at indlade sig med Dem. *De resikeerer altfor meget* ved at fortælle T[illisch] al denne Detaille, medens De slet intet vinder derved eller gjør Nytte. Jeg *holder derfor Deres Brev tilbage*⁷, indtil De giver mig Ordre til bestemt at aflevere det, eller De skriver et andet Brev. Dette sidste raader jeg paa det Allerbestemtteste. Om De saa vil, skal jeg da selv overlevere det. De kan da bede ham udbetale mig Pengene, som [jeg] da skal sende Dem samme gjennem en Vexel fra Procurator til Agent Bruhn i Aarøsund. Har De ikke Tid til *nu* at skrive Brevet til T[illisch], da kan det jo ligesaagodt blive til efter Valgene. Behøver De derimod Penge strax, saa giv mig blot et Vink, saa skal jeg strax af mine egne sende Dem Summen ad den angivne Vei. De kan jo skrive, hvad De har sagt om T[hies] S[teenholdt]⁸, om dem, der reiste som Handelsmænd, om Deres Planer med Borgeres Valg i de 3 Byer⁹, og at De til alt, hvad De desaarsag har sat i Værk, har anvendt det *Halve* af, hvad der blev Dem tilladt at anvende, men ikke den Detaille og derfor heller ingen Undskyldning eller Forsvar for Deres Fremgangsmaade. Den, som undskylder sig, anklager sig.

Flor vil fortælle, at Cancelliraad Ring vil gjennem Adler skaffe Penge til Skrifter. Han har meget at sige hos A[dler], hvis Penge-sager han bestyrer.

Naar nu Valgene her ere færdige, skulle vi see at faae en Forening istand mellem de Deputerede med Hensyn til Landets Fare.

Foragt De ikke Menneskene eller gjør Dem Sorg over Deres Sletthed. Troe De mig: der er ogsaa meget godt ved dem, skjøndt De alle ere Pjalter og vi med. Tag det Gode og lad Snavset ligge. Det har jeg for længe siden gjort mig til Regel, og naar De bliver lidt ældre, vil De gjøre det med.

Hils alle gode Venner og Hilsen fra os.

Løverd[ag], d. 23. Jan. 47.

Deres
Marckmann.

- 1 Christen Juhl, jvf. Skau til Marckmann 1847 16/1.
- 2 Udtog af Breve til en Ven i Sjælland om det slesvigholsteenske Røre, udgivne af L. S. Navne (anmeldt i »Dannevirke« 1847 24/3). Forfatteren var Peder Hjort.
- 3 Kort Udsigt over de separatistiske, saakaldte slesvigholsteenske Partibevægelser i den danske Stat af C. Hinrichsen (pseudonym for Claus Marnicus).
- 4 Otto Joachim Moltke til Espe.
- 5 Carl Moltke.
- 6 Som præst til Oksenvad-Jels efter U. S. Boesen.
- 7 Brevet findes endnu i Marckmanns arkiv.
- 8 »I Thies Steenholdts Distrikt har jeg sat en Masse Kræfter i Bevægelse, idet 5 paalidelige, i Handel veløvede og netop derfor i dette Distrikt brugbare Bønder nu i 14 Dage uafsladelig have reist paa min Regning, ligesom jeg ogsaa selv har været i de Egne, hvor jeg uden at skade Sagen kunde vise mig« (RA. Marckmanns arkiv).
- 9 »Spekulationen gaaer ud paa at styrte de nærværende Deputerede for Søn-

derborg, Apenrade og Haderslev, faae 3 Jurister ud og 3 Borgere ind i Stænderforsamlingen. Det første Sted har Valget allerede fundet Sted, og De veed vel alt Beskeed om Udfaldet. Man haabede paa at faae Reimuth valgt, og mine Venner have sat Himmel og Jord i Bevægelse for at naae det og derved fortrænge Esmarch. I Apenrade have vi opstillet Agent Bruhn, som er mere Materialist end Slesv.Holstener, og endskjøndt det er noget tvivlsomt, saa er det dog efter mine sidste Efterretninger derfor ikke umuligt, at han bliver valgt. I Haderslev have vi opstillet Senator Holm som Kandidat for at fortrænge Bremer og Clausen, hvilket jeg vilde ansee for en stor Fordeel. Holm er moderat Sl[esvig]-Holstener, lidt forfængelig af Senatortitlen, men derved knyttet noget nærmere til Regjeringen og har ikke Agtelse for andet end Penge. Han seer paa materielle Interesser fremfor Alt, og det er sandsynligt, at Agent Jensen kunde vinde Indflydelse paa ham« (RA. Marckmanns arkiv).

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1847 4/2.

Kjere Ven!

Jeg har modtaget Deres Brev idag (af 2. Febr.) og skal hilse fra Flor, at *han er meget veltilfreds* med det, De har skreven, og beder blot om, at Trykningen uopholdelig maae begynde.

Paa Løverdag skal jeg sende Dem Fortalen. Jeg har ikke havt Tid tilovers til at skrive, og et Udkast, som jeg havde sat op, var jeg ikke selv tilfreds med og Flor heller ikke. Imorgen bliver jeg hjemme og skal da see at blive færdig.

Jeg lider af frygtelig Brystkrampe, en Følge af alt for stærk Anstrengelse. Min stærke Natur maae jo ligge under omsider.

Halling¹ er den største Kjeltring og Gavtyv, jeg har kjendt.

Idag har vi taget en Beslutning angaaende en Kæmpe-Protest fra hele Nordslesvig, og vi ere temmelig sikre paa, at Flensborg gaaer med. Om faae Dage reiser vi derhen, hvis jeg ellers bliver rask og vel at mærke: kan drive Reisepege sammen.

Hils Deres Kone venlig fra mig og alle andre i Huset. Ligeledes Herings, Harbous, Schröders o.s.v.

Deres

Den 4. Jan.[!] 47.

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Ifølge »Dannevirke« 1847 20/1 havde v. Halling, Vojens, på prøvevalgs-mødet i Christiansfeld påpeget de egenskaber, som en stænderdeputeret

burde besidde, »naar en saadan ikke skulde staae som en dum Statist lige-overfor en oprørsk Majoritet«.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1847 6/2.

Kjære Skau.

Gud velsigne Dem for, hvad De har gjort, og give Dem snart Deres Sundhed¹. Jeg har her liggende for mig hos Cancelliraad Ring, hvor jeg skriver dette, et Brev til Dem fra Ad[ler], hvori han siger, at han dermed sender Dem 500 Rbdr »saavel til de i Deres Skrivelse af 26de f. M. omhandlede Foranstaltninger, som til Dækning af nogle tidligere af Dem gjorde Udlæg«, for hvilke han beder om et Par Ord, »hvori De simpelthen erkjender, at De har modtaget dem« af ham. Pengene ligge her for mig, og der vil paa Tirsdag blive sendt Dem en for Dem endosseret Vexel paa Flensborg Bank.

Send os nu et Par Exemplar[er] af de oprørske Pjecer² og lad os vide, hvad for Skrifter De vil have skrevne. Jeg mener, at Ideen om Kjæmpe-Petitionen³ kan være meget god. Saasart den er bragt til-veie, synes mig, der skulde afgaae et Par Sæt (paa et halv Snees hver) af dygtige, vel instruerede Bønder ned i Tønder og Apenrader Amter og agitere aabenlyst, opfordre Bønderne der til at kaste det Sl[esvig-]H[olsteenske] Jurist- og Adelsaag af Halsen. Nu kan De jo lade de Deputerede hver i sit District arbeide for Petitionerne og give Dem Penge til Deres Udgifter. Men ikke mindre god var deres i sidste Brev omtalte Plan at skille Borgerskabet i Byerne fra Juri-sterne. Tag nu først og fremmest fat paa med de Deputerede og Flensborgerne⁴ at udarbeide en Memorial til Kongen, hvori der plan-

mæssig er betegnet, hvad der skal gøres. Jeg kan ikke nægte mig at udtale den Mening, at der skulde hurtigt og rask fra Regjeringen gøres Foranstaltninger, som kunde være til Fordeel for Menigmand og Folket (hvormed de kunde vindes og afdrages fra Juristerne), fx. Tienden i Had[erslev] Amt, noget af Kopskatten maaskee eller (hvis det tør udtales for Agent Jensens Skyld) Hjælp til Jernbanen fra Flensb[org] til Husum. Dernest skulde der begjæres en Garnison i Haderslev (det kunde De vel faae endeel Bønder til at søge om, naar De forestillede dem, at Sl[esvig-]Holst[eenerne] tænke paa at gjøre en Opstand, da dette jo vilde være en stor Betryggelse for Egnen. Der kunde siges i Memorialen, at en saadan Ansøgning kunde komme, naar Kongen vilde gaae ind derpaa). Endvidere kunde der forestilles Kongen, at Hertugen jo træder [op] som Fyrste derovre. Det var derfor, som flere alt havde udtalt, godt, om Kongen et Par Sommere opholdt sig et Par Maaneder i Mellemslesvig, navnlig ved det skønne Apenrade. Derved kunde han og hans Ministre (da de kunde jo komme med) faae Tingene at see med egne Øine, og derved vilde Byen og Mellemslesvig kunne vindes for Kongens Sag.

Af den Velvillighed, hvormed de 500 Rd ere givne, vil De see, at De vist ikke behøver at frygte for Penge. De ere sendte Dem uden nogen Tale om Regnskab, men jeg ønskede dog, De nu første Gang i det Mindste vilde sende et nøiagtigt Regnskab, ikke for, hvad der bruges til Agitationer (thi dette sættes kun summarisk), men hvad der maatte gives ud til Trykning &c. Fra Cancel[liraad] Ring hilses [De] paa det Venligste, ligesaa fra min Kone. Lad ikke Humøret rive Dem formeget hen, og Følelse bevæge Dem for stærk, thi det tager paa Sundheden.

Deres heng[ivne]

Marckmann.

D. 6te Febr. 47.

KB. NKS 1727.

1 Skau (og Flor) gennemså manuskriptet til den i Skaus brev af 1847 4/2 omtalte bog, der udsendtes med titlen: Kort Udsigt over de separatistiske, saakaldte slesvigholsteenske Partibevægelser i den danske Stat af C. Hinrichsen; bogens forfatter var Claus Manicus.

2 Se: Skau til Marckmann 1847 16/1.

3 Se: Skau til Marckmann 1847 6/2.

4 »Dannevirke« 1847 17/3 melder om et fællesmøde i Åbenrå 1847 12/3 af de dansksindede deputerede fra Nordslesvig og om en takadresse, som tre sognefogeder fra Haderslev amt overrakte agent Jensen og senator P. Nielsen i Flensborg.

D. 10. Febr.

Kjære Skau.

Nu er da Skriftet¹ i Trykkeriet, men Titelbladet og Deres Fortale bliver trykket bag efter. Vil De ikke sende mig strax, hvad jeg sendte Dem, nemlig Rettelsen af det, der stod i Skriftet om den slesv[igske] Forening og Nationalitet. Thi jeg har ikke noget Exemplar deraf, og siden De er tilfreds dermed, vil jeg heller bruge det end skrive noget Andet, som jeg ikke er sikker paa, bliver ganske det samme.

Deres Forord er meget godt i det Hele. Kun et Par Bemærkninger maa jeg gjøre efter Prof[essor] Schouws Ønske. Vilde De ikke tillade, at det, jeg har indklamret først (No. 1), blev udeladt, og det sat istedet, som staaer i Margen, thi, som S[chouw] sagde, man skal ikke alene ikke fortælle Fjenden sine Hemmeligheder, men heller ikke sige ham, at man har Hemmeligheder. Det nytter intet. Man skader og tager sig underligt ud. Desuden er det jo Publicum ligegyldigt, *hvorfor* De ikke har skrevet.

Strax derefter (No. 2) have vi tilføjet nogle hændende Udtryk om Forfatteren, da det netop er fordeelagtigt at stille ham saa høit i Publicum. Saaledes som vi have rettet det, troe vi, Publicum antager ham for en gammel, ærværdig betroet, Regjeringen hengiven Embedsmand, hvilket han jo ogsaa er.

No. 3 kan ikke staae, thi De maa bemærke, at Forfatteren ikke er anonym, men han giver sig et andet Navn. Forfatteren har forlangt at kaldes C. Hinrichsen.

No. 4: talentfuld maa Forfatteren ikke kaldes *her*, thi, at *De* veed af andre Grunde, at han er talentfuld, vedkommer ikke her. Her i dette Skrift har han ikke viist noget Talent. Derimod kan den ærværdige, kyndige, høitstaaende Mand kaldes »høitæret«.

No. 5: at han har været virksom før, tør vist ikke siges. Ellers gjettede S[lesvig-]Holst[eenerne] maaskee paa den rette Mand. Derimod var det bedre, at baade De og det danske Publicum troede, at han først nu ved Faren var bleven dreven til at skrive. »nærmeste« frygter jeg, vil bringe Folk til at troe, at Sl[esvig] ikke er hans egentlige Fædreland.

Jeg er vis paa, Skau, at De ikke fortryder paa, at jeg viser mig som en oprigtig og derfor tillidsfuld og fortrolig Ven, [og.]

at De ikke fortryder paa, at jeg og Schouw foreslaaer Dem disse Rettelser. Skriv snarest og send det Omtalte; nu trykkes der rask.

Hilsen fra alle.

Deres

Underskriften mangler.

KB. NKS 1727.

1 Skriften »Kort Udsigt over de separatistiske, saakaldte slesvigholsteenske Partibevægelser i den danske Stat af C. Hinrichsen«, hvis forfatter var Claus Manicus. Skau har under eget navn skrevet et forord og er anført som udgiver. I Skaus bog »Hans Nissen i Hammelef« læses s. 105 følgende: »Dette Skrift, som i et Par Maaneder oplevede tvende Oplag, er forfattet af en endnu levende, anset Personlighed, der for ikke at kendes havde valgt et pseudonymt Navn, da han ellers vilde være udsat for Forfølgelser. Han havde fra først til sidst boet i Sydslesvig og var mere end de fleste Andre inde i Mysterierne. Det var den klareste Fremstil-

ling af Slesvigholstenismen og dens Udvikling, som man dengang havde og vel endnu har, hovedsagelig beregnet paa at oplyse den danske Nation om, hvad den ialmindelighed ikke klart fattede, at vi nemlig i egenlig Forstand stode paa en Vulkan. Vi beklage ikke at have indhentet denne Hædersmands Tilladelse til at nævne ham i nærværende Fremstilling, hvor han har sin berettigede Plads; thi han har fra Kampens første Begyndelse indtil dette Øieblik været os en trofast Staldbroder og een af den nationale Sags ældste Venner og fasteste Støtter«.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1847 10/2.

Apenrade, d. 10de Febr. 47.

Kjære Marckmann!

I en Fart meddeler jeg Dem ikke allene min Tak for Deres sidste Brev, men ogsaa en vigtig Efterretning. Ved Commissorium fra Cancelliet er Borgmester Lassen i Haderslev udnævnt til Chef for en gennemgribende Undersøgelse angaaende de oprørske Skrifter¹, og alle Amtmænd, Borgmestre og lignende Djævle ere befalede at *arbejde under ham i denne Sag*. Herover ere nu disse Herrer, især Amtmændene, i Hjertet bedrøvede, da det vidner om Mangel paa Tillid til dem fra Kongens Side, men vi Andre ere selvfølgelig saameget gladere, og det ene maae altsaa jævne det andet. Men hvad jeg anseer for meget vigtigere, er, at Lassen er gaaet i Ledtog *med os i denne Undersøgelse* og har havt en vigtig Samtale med vor Generalissimus eller rettere med vor Krigsminister Flor, og at vi her i Apenrade arbeide som Støverhunde i denne Sags Tjeneste og have alt gjort ret gode Affairer. Flor sidder i dette Øieblik ved Siden af

mig og skriver til Lassen ang[aaende] vore Erfaringer og meddeler ham en Plan til Sagens videre Fremme. Naturligviis maa ingen Mennesker vide, at vi ere med i Spillet, da dette vilde skade. Sligt siger man kun de Indviede, men hverken Flor eller jeg kan lide, at vore trofaste Venner, hvortil jeg regner baade Dem og Cancelliraad Ring, skal være uvidende om, hvad der foregaaer bag Coulisserne herovre. – De skal herefter faae nærmere Efterretning fra mig. Idag har jeg blot Tid til overfladiske Meddelelser, men fra vor Ven [Frederik] Fischer skal der i Morgen med Pakkeposten blive Dem tilsendt en Pjèce af det værste Slags.

Vil De paa mine Vegne takke Cancelliraad Ring for hans godhedsfulde og indflydelsesrige Assistance i Pengeaffairerne. Jeg skal engang give mig den Frihed at skrive ham til, saamegetmere, som jeg til ham vistnok tør fortælle, hvad jeg ikke vil eller kan meddele nogen Anden.

Om en Time kjøre vi til Flensborg, derfra til Rinkenæs for at tale med Jepsen, som upaatvivlelig bliver valgt til Deputeret². Jeg har stukket mine Garn ud i denne Retning for ramme Alvor, og Fanden skulde staae i Papirerne, naar jeg ikke opnaaer min Hensigt. Hans Bladt blev da valgt paa Als tiltrods for alle Demonstrationer derimod. Durchlaughtigheden³ har forresten hverken sparet Penge eller Overtalelser for at hindre det, men vi Andre ere heller ikke saa enfoldige. Vi vide ogsaa meget godt, hvorledes man skal finde Folks ømme og svage Sider, og det er en god Ting at vove Noget *i rette Øieblik*, men Pungen lider rigtignok frygteligt derved.

Prof. Flor beder mig hilse baade Dem og Deres gode Frue, og at det samme gjælder for mig selv, behøver jeg da neppe at tilføie. Naar De skriver til Allen⁴, saa hils ham fra mig. Vore Sager staae i Grunden slet ikke saa ilde for Øieblikket, men vi sove min Sjæl og Salighed heller ikke, men kjøre tvertimod om Natten for at operere om Dagene.

Jeg er nu rask igjen, – maaskee, fordi der er Liv i Sagerne, og Modet lader jeg ikke falde, saalænge en eneste Menneskesjæl vil staae mig ved Siden, og selv naar jeg ogsaa blev alene, vilde jeg holde Modet vedlige, om ikke for andet, saa dog for at staae som en antikvarisk Mærkværdighed. Dette kunde idetmindste smigre Stoltheden. – Flor er ogsaa stærk som en Bjørn, og han hører ikke til dem, der lader sig bøie.

Dog nok for idag. Vognen er for Døren. Lev vel! Gud befale!

Deres
Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv; delvis trykt: Da Sjø vaag VIII, s. 161—162.

- 1 Den pågældende undersøgelse vidner om regeringens ændrede holdning over for slesvigholstenismen efter udstedelsen af det Åbne Brev af 1846 8/7. Regeringen udstrakte sine undersøgelser helt til Hamburg, hvor det viste sig, at den fra Åbenrå kendte redaktør Hans Kopperholdt stod bag ved oversættelserne (»Dannevirke« 1847 1/5).
- 2 Jepsen, Rinkenæs, valgtes med 163 stemmer, og Peter Petersen, Suurlykke, Dybbøl, blev suppleant med 157 stemmer. Johan Johansen, Bovrup, der også tilhørte »det slesvig-danske Parti«, fik 100 stemmer, men blev ikke indvalgt. De to slesvigholstenske kandidater var Matzen, Krammark, med 93 stemmer og Richelsen, Buskmose, med 29 stemmer.
- 3 Hertug Christian August af Slesvig-Holsten - Sønderborg - Augustenborg, 1798—1869.
- 4 C. F. Allen var på studierejse i udlandet.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1847 27/2.

Kjære Skau.

Jeg skriver Dem til efter Deres Ønske for at udtale min Mening, men maa desværre iøvrigt være kort, da det er Løverdag Aften (for idag har jeg ligesom igaar haft meget travlt), og imorgen skal jeg prædike, *saa jeg maa være kort.*

Jeg har leveret ved Eibe Deres Brev til [H. N.] Clausen¹. De faaer altsaa vist ogsaa Brev fra ham.

Jeg mener, der maa sees vel paa, med hvad Bestemthed og Sikkerhed S[cheel] har talt. Har han udtalt sig som afgjort, saa læg Mærke til, *naar en Befaling som den omtalte kan ventes.* Kan det gaae an, saa bestem Dem ikke for hurtigt. Maaskee der med Tiden noget kan aabenbare sig. Iøvrigt synes mig, det er vel det bedste at gjøre Selskabet til et Oplysningselskab². Men skal der nødvendig handles og handles strax, kunde det da ikke siges i Bekjendtgjørelsen blot, at Selskab[et] havde besluttet at virke *udeelt for Oplysningsvæsenet* uden videre at omtale, at man har gjort et nyt Selskab og opgivet alle andre Bestræbelser, medens man lønlig for Amtmand og Regering i Slesvig anmeldte, at man havde opgivet alle andre Bestræbelser. Men hold saa, hvad der skeer i Deres Selskabsmøder, hemmeligt for Publicum, thi ellers i Almindelighed pleier hele Haderslev

2 Timer efter Mødet at vide alt, hvad der er foregaaet, medens den sl[esvig-]holst[teenske] Forening holder Tand for Tunge.

Bogen er nu saavidt færdig, at jeg retter det sidste Ark. Jeg haaber, den er færdig paa Fredag.

Det var prægtigt, at Jeppesen³ blev valgt.

Jeg fik en Pjece fra [Frederik] Fischer⁴, men det betyder ikke videre. Min Mening var, at dersom De nu efterat have faaet Midlerne (og de maa vist, siden det er første Gang, bruges accurat for ei at forskjærtse Tilliden og lukke Døren for flere), naar De nu, siger jeg, vil have en Pjece ud derovre, og De behøver Materiale dertil (fx. om Penge væsentl[igt]), saa skriv til os derom, saa skaffe vi det, faae Kall eller en anden til at samle Indholdet, saa kan De selv derovre give det, hvad Form De vil. Vi have ventet paa noget Lignende eller Underretning om, hvad De vil have skrevet.

Hilsen fra min Kone og til Deres.

Deres hengivne

D. 27. Febr. 47.

Marckmann.

KB. NKS 1727.

1 Skau til Clausen 1847 23/2.

Rødding højskole.

2 Scheel havde over for Skau luftet tanken om et forbud mod alle politiske foreninger. Den Slesvigske Forening skulde i så fald omdannes til et oplysningselskab med baggrund i

3 Tingskriver Peter Jepsen i Rinkenæs.

4 Skaus operationer imod de til dansk oversatte pjecer var udgåede fra Frederik Fischer i Åbenrå, jvf. Skau til Marckmann 1847 10/2.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1847 20/3.

Løverdags, d. 20de Marts 1847.

Kjære Skau.

Tak for Deres Brev idag.

Naa! det er dog kun Privatærgrelser. Det lader sig vel redressere. Glæd Dem nu over al den Ære, De vinder her hos Publicum ved Udgivelsen af Bogen¹. Den gaar af som varmt Brød, og der blev igaar alene solgt over 80 Exemplarer i Bogladen. Den kom ud i 1100 Exemplarer, og den største Part, vist cirka 7–800 Ex., er allerede solgt. Der er indløbet en Feil, hører jeg, med Forsendelsen til Dem og Flor gennem Koch, thi allerede igaar (Fredag) otte Dage, samme Dag, Bogen kom fra Bogbinderen, sendte Eibe en Slump op til Kochs Commissionair Høst til Afsendelse strax og deri Exemplarer til Dem

og Flor. *Saasnart* De nu har seet Bogen, lad mig saa vide, hvad De vil have til Slesvig.

Har Bojsen [fra Vonsbæk] læst Deres Brev op for Carl Moltke, har han jo gjort det i god Tro². Men der er ogsaa en Feil fra *Deres Side*, det, at De overdrev Sagen noget, og ikke skrev aldeles nøiagtig. For Gud i Himlens Skyld! vogt Dem for det baade i Ord og Skrift. Det er en Feil hos Dem, jeg har bemærket 1000 Gange, at De ofte overdriver, bruger altfor stærke Udtryk, naar De beretter, saa at Tingen kommer til at see anderledes ud, end den er. Jeg vil her kun erindre Dem om, hvad De skrev til mig ifjor³ om den preusiske Professor og hans Tilbud og Reisen udenlands, og Scenen med Amtmanden og hans Familie. Jeg har seet det 1000 Gange, men naar man siger Dem sligt, bliver De utilfreds (skjøndt det er bedre at høre sligt af Venner end af Fjender), og jeg vil ikke være Deres Censor.

Nok et Exempel er der mulig selv i Deres sidste Breve. Min Kone sagde, at der i det Brev, hun fik igaar, og som hun i Ærgrelse strax brændte, udtaltes, at det var *Bojsen*, der havde omtalt mig som uværdig, medens der i F[lor]s Brev ikke staaer, at Bojsen havde sagt det. At *han* ikke har gjort det, er jeg ogsaa temmelig overbeviist om. Det var blot Kongens gamle Ideer fra tidligere Tid, og som han i al Fald efter hans Samtale med Moltke er kommen fra, idet 2 Borgere fra Chr[istian]havn vare oppe hos ham og skildrede ham mine Ypperligheder. Slige Mundsveir bryder jeg mig ikke mere om end det Støv, jeg træder paa.

Kongen staaer og vakler, antager jeg, om han skal give mig eller Birchedahll (troer jeg) Oxenvad⁴. Jeg for min Deel er aldeles rolig. Faaer jeg det, saa er det vel, faaer jeg det ikke, saa kan han ikke andet end give mig Tillæg her, og saaledes har *De* i alle Tilfælde ved, hvad De har gjort, gavnet mig og gavnet Sagen. Thi bliver jeg her og faaer Tillæg, vil jeg faae langt mere Tid og kan da arbeide langt anderledes for Sagen her, og der kan gøres *meget* for den her – det er især i [den] sidste Tid blevet mig klart –, og kommer jeg herfra, vil I savne mig *her*. Det kan jeg sige uden Overdrivelse. Jeg er derfor rolig, og De skal ogsaa være det, hvordan det saa gaaer med dette Embed. I al Fald er det dog kun en Biting. Derimod er det *vigtige* Ting, der staaer i F[lor]s Brev og tillige glædelige Ting, naar den Gamle⁵ bliver rigtig underrettet.

Om De skal reise over til den Gamle? Ja, det veed Gud, De skal,

efter det jeg formaaer at skjøne. Dog troer jeg ikke, det er værd, De reiser til Kjøbenhavn. Men hvad er det at indrette noget i Flensborg!! Nei! Der maa *De* dog tale med, at der ikke skeer gale Ting. I Flensb[org]! Det var jo at angribe det tydske Gebeet, thi det er jo en tydsk By. Nei! Der maa gjøres Adskilligt, før en saadan Anstalt kaldes tillive. Der maa Militair i Haderslev, at denne By kan præpareres. Man maa se at faae en dansk Amtmand i Apenrade og Tønder og paa alle Maader at faae Rehhof væk i Apenr[ade] og saa sætte en Mand maaskee som Hansen paa Als eller Rudelbach til *danske* Superintendent, saa kan de tydske Præster i Mellemsl[esvig] holdes i Klemme; og saa en Anstalt i Haderslev eller Apenrade. Sligt maa anlægges meget forsigtigt.

Naar jeg skrev ovenfor, at det maaske ikke er værd, De kom til K[jøben]havn, saa behøver jeg dog vel ikke at sige Dem, at De hos mig, hvis jeg ikke kom bort, skulde være hjertelig velkommen?! Men De siger mig intet om Skrifter for de 400 Rd. fra Ring.

Den omtalte v. Düring er en Slesv[ig-]Holst[eener]. Det veed jeg temmelig sikkert⁶.

I Eggen om Tønder (Høier) gaaer Sl[esvig-]Holst[eenerne] frem. Skriv til F[iedler], at han vil faae Uddrag af et Par Breve fra de Egne fra mig, og beed ham at levere den Gamle dem i *Deres* Navn. Jeg skal saa sende F[iedler] dem.

Derefter med fru Marckmanns hånd:

De skal ikke bryde Dem om, at jeg hvar Iis imod Dem igaar som en gal Bindehund, men førend jeg fik Luft, som først skedte sildig igaar Aftes med at fortælle M[arckmann] Boiesens vakre omdømme, saa var jeg rasede. Har jeg nu sagt noget, som kunne fornærme Dem, saa beder jeg om Forladelse, hvilket De sikkert Alt har skjænket mig.

Deres hengivne

Julie Marckmann.

KB. NKS 1727.

1 Se: Marckmann til Skau 1847 10/2.
2 Fiedler til Skau 1847 13/3: [Otto Joachim Moltke] »har bedet mig hilse Dig at tage Dig ivare, med hvem Du betroer Dig til derovre. En Mand (jeg veed, at det er Boisen) har for nylig til C[arl] Moltke fortalt Ting, der størstedelen vare falske og anført Dig som Hjemmelsmand. Hvori

det bestaaer, veed jeg ikke, men nær havde det voldet en Undersøgelse, hvorved Du vilde være compromitteret, hvilket imidlertid gl. M[oltke] forsikkrer mig, at han af Interesse for Dig ene har forebygget. Han kan hverken lide B[oisen] eller Flor, hvem han beskylder for Forfængelighed. F[lor] er engang i Kiel kommet

til at støde ham for Hovedet« (KB. NKS 1727).

- 3 Se: Skau til Marckmann 1846 27/1 og Marckmanns efterfølgende brev.
- 4 Se: Marckmann til Skau 1847 27/3.
- 5 Den tidligere kancellipræsident, grev Otto Joachim Moltke til Espe.
- 6 Fiedler til Skau 1847 10/4: »Düring havde sagt ham [d.e. Otto Joachim

Moltke], at Din Indflydelse blandt Bønderne var svækket, fordi Du selv følte Dig hævet over dem, og de ei længer ansaae Dig for dem tilhørende. Han bad mig formane Dig til endelig at holde fast paa Bonden, da din Betydning der vilde være størst« (KB. NKS 1727).

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1847 27/3.

Kjære Skau.

Det er i en smertefuld Stemning, jeg idag sætter Pen til Papiret. De har udentvivil seet, at Oxenvad Kald er givet til en Præst i Ribe Stift ved Navn Jürgensen, som er en Slægtning af Kongens gode Ven, Etatsraad Brønsted og Auditeur Halds Familie, med hvilken Kongen er meget forbunden¹ uden, at jeg dog med Bestemthed kan sige, hvad disse have udvirket, skjøndt det er høist sandsynligt, at det kommer derfra, i det Mindste meente Ploug det sikkert. Manden er iøvrigt ældre end jeg og naturligviis dansk. Ellers veed jeg ikke noget om ham.

Men min Smerte er saa meget bitterere, som jeg vel heller ikke selv er fri for Skyld, desværre. Da jeg for længe siden talte med Kongen, yttrede han sig gunstig med Hensyn til Kaldet, men talte ogsaa om min tidligere indgivne Ansøgning om Tillæg til mit nærværende Embed. Derfor sagde jeg i mit sidste Brev til Dem, at jeg vist enten vilde faae Kaldet eller Tillæg. Nu nylig blev jeg opkaldt til Cabinetssecretairen [F. F. Tillisch], der spurgte mig, hvorledes jeg, dersom jeg fik Kaldet, vilde virke, men talte ogsaa meget om dette Tillæg. Og da jeg dengang ikke vidste, at *Greven tog sig saa ivrig af Sagen*, eller, at han er den *energiske Mand*, jeg siden har mærket, da jeg saaledes ikke vidste ret, *hvorvidt jeg vilde faae Kaldet*, troede jeg ikke at burde lukke denne Bagdør ganske i, men gik noget ind derpaa. Dette har nu Kongen fremhævet for Moltke som Grund til at have givet en Anden Kaldet, hvad enten det saa er et Paaskud, eller han ikke gennem Mellemanden han opfattet mine Ord correct. Greven er meget vred², men som han taler derom, er det ikke rigtigt, og ligesom jeg har modsagt ham selv, saaledes protesterer jeg paa det Bestemteste mod de Overdrivelser, De mulig kunde høre

fra den Kant. Bittert er det, naar det gaaer galt ved Andres Skyld, men endnu bitterere, naar man ikke veed, om man selv er fri. Derfor smerter denne Sag mig saa dybt.

Men det smerter mig ogsaa for Dem, der er os saa hjertelig hengiven, har anstrænget Dem saa meget for os, anstrænger Dem saa redeligt og kraftigt for Sagen og vel kunde oftere trænge til at finde nogen Opmuntring blandt troe Venner. I dette Øieblik kan jeg sige, hvad jeg ellers vel ikke lettelig vilde: Der er ingen Mand, jeg holder saa meget af som Dem, Skau! – Vil De gjøre mig Bebreidelser for, hvad jeg ovenfor har fortalt, saa staaer jeg værgeløs, da jeg ikke veed, hvormeget jeg fortjener dem, skjøndt de maaskee kunne være ufortjente. Kun beder jeg Dem om ikke at røre op i Sagen med Grevnen og derved maaskee tirre ham endnu mere, saa han ryger i Kongen og gjør ham rasende paa mig som den, der voldter ham saa megen Forstyrrelse, thi saa er det reent galt for mig.

Jeg er ikke nu stemt til at skrive om andre Ting og De vel heller ikke til at høre derom. Det vil være os en Beroligelse snart at høre fra Dem, hvad De saa end skriver. Hjerteligst Hilsen fra min Kone.

Deres hengivne og trofaste
Marckmann.

D. 27. Marts 1847.

KB. NKS 1727.

1 Den senere konseilspræsident C. C. Halls hustru var en datter af arkæologen P. O. Brøndsted, der var død 1842. Hun skildres som »idealistisk og varmhjertet, om end lidt ekscentrisk« (DBL).

I Fiedlers brev til Skau af 1847 30/3 er der mere bramfrit givet udtryk for, hvad man i samtiden mente om fru Halls forbindelse med Christian VIII: »De Kræfter, som Jørgensen [der var gift med en datter af Gert Johs. Brøndsted] har kunnet sætte i Bevægelse, ere af en ganske særdeles mægtig Natur. Hans Svigerinde Fru Hald, Brøndsteds Datter — saa melder Fama — skal staae i et saa nøie Forhold til Kongen, i en Forbindelse af saadan Slags, der skal kunne til-

kjendegive sig ved den allerstørst tænkelige Tilmærmelse til hans Person. Han skal — den Skjelm! — ikke lade det blive ved Haandtryk, men tillade sig andre Haandgribeligheder (og meer formaer han jo ikke), og er dette saa, bøier jeg mig for Overlegenheden, selv om jeg formaade derimod at stille en virkelig Ex- eller en Ex-virkelig Minister« (KB. NKS 1727).

Sidste passus hentyder til, at Fiedler på Skaus foranledning havde talt Marckmanns sag hos den tidligere kancellipræsident Otto Joachim Moltke. I brev til Skau af 1847 26/2 skriver Fiedler: »Gl. Moltke... forsikrede, at Carl M[oltke] var aldeles stemt for Marckmann, Kongen ogsaa.

Ikkun sidste Dag havde han havt Leilighed til Mistanke mod Dronningen og viste mig en Memorialnote i den Anledning. Det t[ydske] Canc[elli] har tilskrevet det danske om M[arckmann], og dette atter Sjællands Biskop Münster, hos hvem det nu staaer. M[oltke] forsikkrede, at han fik det, naar han blot ikke dertil erklæredes uværdig* (KB. NKS 1727). At familien Marckmann havde samme opfattelse ses af: Marckmann til Skau 1847 7/5.

2 Fiedler til Skau 1847 30/3: Gl. Moltke havde tilskrevet Fiedler følgende: »Da jeg forleden Dag har givet D[eres] V[elbaarende] det bedste Haab for Marckmann, saa maa

jeg nu underrette Dem om, at jeg fortryder den Umage, som jeg har gjort mig for ham, da han ved sine egne urimelige Yttringer til Personer, som udentvivl ikke ville lade Kongen være uvidende derom, om heller at ville have et Kald *ber i Landet* (sic!), selv har fordærvet sin Sag. Det er nu anden Gang, at L. Sk[au] har havt Tillid til Individuer, der svigte ham. Advar ham dog — det forstaaer sig uden at nævne mig i nogen Henseende — at være forsigtigere. Men da jeg har bestemte Efterretninger om M[arckmann]s ufornuftige Yttringer, maa jeg næsten ansee ham som aldeles uqualificeret til Jels Sognekald* (KB. NKS 1727).

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1847 29/3.

Kjere Ven!

Houst, d. 29de Marts 47.

Allerede inden jeg modtog Deres Brev idag, saae jeg i Aviserne, at Jørgensen var udnævnt til Oxenvad Kald. Jeg vil slet ikke gjøre mig mandigere, end jeg er: Jeg græd som et Barn, da jeg saae denne Jobspost, og De kan troe, Dette er for mig temmelig usædvanligt, thi jeg er saaledes hærdet og tærsket af al mulig Modgang og Ærgrelse, at slig Udgydelse sjelden er min Lod.

Men jeg siger med Kotzebue: »Wer weiss, wozu dass gut ist«, og maaskee vi snart vil komme til at sande dette i nærværende Tilfælde.

Det ligner ganske og aldeles Kongen. Mistænkelighed ved alle Leiligheder! Men jeg sværger Dem til: Majestæten skal komme til at fortryde det! Imidlertid kan De være rolig. Jeg skal ikke gjøre dumme Streger i min Hidsighed. Tvertimod, den bittre Roe og den isnende Kulde skal blive en haardere Hevn end enhversomhelst anden Maade.

Vil De nu lyde mig, saa *klem strax yderligere paa om Tillæg*, thi nu vil det efter al Sandsynlighed lykkes, især for at stille den gamle Greve¹ tilfreds. Naar De faaer Tillæg, vil De snart overvinde Ærgrelsen, thi De har mange Venner omkring Dem, og Livet har Behageligheder i Kjbhvn., som De vilde savne herovre.

Saaledes er det imidlertid ikke for mig. Jeg har hverken det ene eller det andet, hverken troe Venner eller Veninder. Imidlertid skal jeg see at overvinde dette Slag som saamange andre, naar De blot kunde faae det omtalte Tillæg. Thi saa havde jeg dog den Tilfredsstillelse, at ikke al min Flid var spildt, skjøndt det naturligviis ikke *kan* eller *bør* ansees for *mit* Værk, om De faaer det, men det lod sig dog tænke, at jeg havde givet et Stød til. Tillige var jeg da befriet for den oprørende Tanke, at en Mand skal trælle forgjæves, og Familien lide, fordi Manden er ærlig, thi havde De været en Kjeltring, saa havde De forlængst været befordret.

Havde Boisen fulgt mit Raad og ikke gaaet sin egen selvkloge og halv intriguante Vei, saa havde vi naaet Maalet, men De vil i »Dannevirke«² see, at jeg tager ham under Armen alligevel, skjøndt han neppe fortjener det. Men han var reent forknyt over det forbandede Michelsenske Vaas, og jeg troede derfor, at det var min Pligt at tugte ham (Michelsen). Min Artikkel har i Haderslev gjort Lykke, fordi den netop rammer Michelsens ømme Sider og tillige træffer flere af de hovmodige tyske Præster.

Jeg er ikke stemt til at skrive mere idag. Vil De hilse Deres Kone og øvrige Familie fra mig. Jeg havde drømt om mangan glad Dag i Deres Kreds, men nu er Alt gaaet op i Lyset. *Jeg er ene som hidtil!* Skjæbnen er haard, men man maae kjæmpe med den som *Mænd*.

Et venligt Levvel fra

Deres

RA. Marckmanns arkiv.

Laurids Skau.

- 1 Den tidligere kancellipræsident grev Otto Joachim Moltke.
- 2 »Dannevirke« 1847 24/3, hvor en række navngivne bønder protesterer mod en artikel i »Berlingske Avis« nr. 58 af dr. Michelsen vendt mod en

tidligere artikel af pastor Boisen, Vonsbæk, vedrørende ansættelse af danskuddannede præster i »Dansk-slesvig«. Subrektor dr. Michelsens artikel i »Berlingske Tidende« findes optrykt i »Lyna« 1847 20/3 og 24/3.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1847 30/4.

Kjære Skau.

D. 30. April 1847.

Naar jeg gjør Dem opmærksom paa, at det i den sidste Maaned har været Paaske, at der har været Confirmation og de dertil hørende Altergange og dernæst Examina i alle vore offentlige og endeel private Skoler, saa seer De, hvorfor jeg ikke har skrevet.

Det er naturligt, at det Forefaldne har været Dem smerteligt, men

hvad mig angaaer, saa har jeg, som jeg sagde Dem, heller ikke været synderlig vel tilmode, og jeg kan ikke sige, at det siden er blevet bedre. Foruden det Øvrige er nu kommet Hensyn til mine oeconomicke Forhold, thi det kan gjerne være, at det med Tillægget har, som De siger, »lange Udsigter«, og at man ikke opfylder, hvad man er moralsk forpligtet til. Maaskee vil jeg blive nødt til, hvad jeg mindst af alt vilde, at søge Kald andetsteds i Slesv[ig] og Kjøbenhavn. Desuden synes jo denne Sag mulig at ville medføre andre Forstyrrelser, ligesom den foraarsager endeel huuslig Nedstemning.

M[oltke] har, som jeg maa antage, ladet anstille en ordentlig Undersøgelse og eftersporet alle mine Ord og Skridt, som om jeg var en Inquisit eller Ihændehaver af Statshemmeligheder. Dette kan jo for saavidt være det samme, som jeg ganske overseer det Krænkende heri, men det værste derved er, at man ved de skete Efterspørgsler og mulige Udladelser maaskee har gjort mig usaates med T[illisch] og K[ongen]. Og hvad førte saa Sligt til? Til Opdagelse af, at der er skeet noget, jeg ikke almindeligt betragtet er berettiget til, kunde det ikke føre, men blot vise, at jeg har gjort en Feil eller i det Allershøieste i et givet *Moment* gjort mig skyldig i en Svaghed, det var det Hele. Paa min Kone har naturligviis ikke M[oltke]s haanlige Udtryk om mig kunnet gjøre et Indtryk, som svækkede hendes Tillid og Agtelse for mig, men glædeligt kan det jo ikke være for en Kone at høre saadanne Ord om sin Mand. At der er skeet Meddelelser om det Passerede til min Svigermoder, Prof. Petersen og muligen Flere, nærmere eller fjernere, er en Ting, som hverken gjør fra eller til og som kan være ganske ligegyldig i sig selv, kun vil det, da jeg ellers ikke pleier at gjøre dem deelagtige i mine Affairer, udentvivl forekomme dem som mig lidt usædvanligt. (Pedersen vidste, før De fortalte det, neppe det Mindste om M[oltke]s Deeltagelse i Sagen. Denne skulde jo være en Hemmelighed. De Ord, der i Samtalen mellem mig og T[illisch] (og som T[illisch] foranledigede) faldt angaaende min Svigermoder, bleve yttrede aldeles i Forbigaaende og i en ganske anden Sammenhæng, end *De* har erfaret det). Men dersom M[oltke]s Haansord om mig skulde komme til Folk uden tilstrækkelig Forklaring om, hvorpaa de støtte sig, eller eensidigen efter hans Anskuelse af Sagen, saa kunde de jo vistnok skade mig hos Mange, hvis Agtelse og Velvillie før ikke var mig ligegyldig. Men hvad saa, om nu saa var? Det kunde jo ogsaa være det samme.

Jeg sagde strax, at T[illisch] og K[ongen] vistnok vilde saa meget, De kunde, stille Sagen for M[oltke] saaledes, at de afværgede hans Vrede fra dem, og at M[oltke] vilde til Forsvar for sig igjen fremstille det Skete for Fiedl[er] og Dem, Skau! saaledes, at han stod fri. Thi naar mundtlige Samtaler refereres, husker og griber gjerne Enhver især det, som svarer til, hvad han *vil* have troet. Dette seer jeg nu ogsaa at være skeet, og derfor er der i de Referater, De har faaet og meddeelt Andre, adskilligt Urigtigt eller bedre sagt, der er i alt noget Ret og noget Galt. At jeg saaledes skulde have ønsket et Kald her i Landet, er ganske urigtigt. Jeg ønskede netop intet andet en[d] Ansættelse i Slesvig eller Bliven i Kjøb[enhavn]. Jeg har aldrig frabadet mig Embedet, men kun sagt, som sandt var (hvad der jo ganske stemmer med, hvad De selv, Skau! erfarede, da vi talte om min Ansøgnings Indgivelse), jeg har sagt, vel at mærke efter at være bleven adspurgt, at der var meget, som kunde gjøre det ønskeligt for mig at blive i min nærværende Stilling, naar jeg fik Tillæg, og det ikke blot med Hensyn til mine private Forhold (mine Børn), men ogsaa med Hensyn til mit Forhold til det Offentlige. Men stedse har jeg ogsaa yttret, at jeg saare gjerne vilde til Slesvig for Sagens Skyld, og at jeg uden Tillæg ikke engang kunde eller vilde paa nogen Maa- de blive her.

At jeg har talt saaledes, er noget, jeg ifølge Omstændighederne siden har beklaget, men naar Spørgsmaalet er om min Berettigelse dertil i og for sig selv eller om Conseqvents og Ikke-Conseqvents, saa er jeg ikke tvivlsom, og naar ingen Dadel lyder over Slesvigs øvrige Venner, fordi de ikke uden at tage andre Hensyn ile derover, naar ingen Dadel lyder over Wegener og Flor, som ere flyttede *fra* Sl[esvig] af private Hensyn, saa seer jeg ikke, at der, naar Sagen sees fra et almindeligt Standpunkt, med Rette kan reises et saadant Ramaskrig over mig, fordi jeg har brugt Ord, som jeg siden beklager.

»Men, kan der siges, hvorfor lod De M[oltke], Fiedl[er] og Skau løbe med Liimstangen? Det er netop Punctet, hvorpaa det i denne Sag specielt kommer an«. Herpaa svarer jeg: »Jeg vidste vel, at mine 2 Venner havde talt til M[oltke], og at han havde lovet at virke for mig. Det sagde han mig jo selv, men det er ikke første Gang, at Folk af lignende Stilling have lovet at anbefale mig og virkelig gjort det, men gjort det uden Kraft, saa der intet kom ud deraf, og mere havde jeg ingen videre Grund til at troe, M[oltke] vilde gjøre«.

(Han gav mig slet ingen Grund til at troe andet ved min Samtale med ham. Jeg syntes oprigtig talt, han var noget pusil¹ og dinglevoren, ligesom Flor sagde mig, at han ikke tilforn havde betydet noget i sin Stilling. Han yttrede ogsaa kun i hiin Samtale, »at han, *bvis han fik Leilighed*, vilde tale med K[ongen]«). Det var først efter min Samtale med T[illisch], jeg ret fik at see, hvad han vilde gjøre, og først efterat Sagen var afgjort, da jeg fik Brev fra Dem, saae jeg, at han havde taget sig denne Sag alvorligt. Men jeg troede endda ikke, at det var skeet med den levende Energi, som Tilfældet var. Derfor, saasart jeg fik dette Brev, gik jeg ud til M[oltke]. Jeg saae, at Sagen, mulig ifølge mine Ord, stod vaklende, men vidste ei, den var afgjort. Jeg tænkte, M[oltke] ikke vidste noget derom, men at jeg kunde bringe ham til ved et sidste Skridt at gjøre min mulige Feil god igjen. Havde jeg vidst, hvad der forestod, *havde jeg paa ingen Maade gaaet ud til ham*. Thi da jeg traf ham, vidste han ei alene paa en Prik, at Sagen var afgjort, og hvem der var kaldet, men havde alt i den Anledning talt med K[ongen] og modtog mig vel med Høflighed, men med isnende aristokratisk Kulde og med en Mine, som vidnede om baade indvortes Vrede og om den energiske og bestemte Mand, hvilket jeg, som jeg mener, modtog med Værdighed og gik. Nu først hørte jeg og saae jeg ret, hvorledes han havde virket for Sagen.

Saa det er, hvad jeg har at sige, og dette siger jeg til Dem, Skau! baade fordi De altid har været min inderlige Ven saa vel tilforn som i denne Sag, men ogsaa fordi jeg seer, at De nu er bitter, og jeg ønsker saavidt muligt at gjøre, hvad jeg kan og bør, for at De ikke i Deres Fortørnelse skal gjøre mig, vort Forhold og min Stilling til den sl[esvigiske] Sag og forsaavidt ogsaa Sagen selv Skade, der ikke opveies af nogen Nytte.

Fiedl[er] skrev jeg til strax omtrent som til Dem. Han svarede mig venskabeligt og hjerteligt, og jeg har ikke erfaret, at han har forandret sig. Derfor har jeg ingen Grund til at skrive videre til ham. Han faaer mene, hvad han vil. Og Andre skylder jeg slet intet Regnskab. Dem bryder jeg mig slet ikke om.

M[oltke]s haanlige Smædeord om mig tager jeg mig aldeles ikke nær, thi jeg har ikke fortjent dem. Kun underer det mig, at en Mand, der er bleven saa gammel, ikke bedre har lært at skjelne mellem *sin* Vrede og Andres Skyld. Hvad Følgerne ville blive af det Passerede,

vil jeg nu faae at see. Kun det veed jeg, at jeg skal bære dem roligt og, som jeg haaber, med Værdighed. Jeg skal som hidtil vedblive at være en varm Ven af den sl[esvigiske] Sag, en Ven imod Alle, som ikke selv ville skille sig fra mig, men blive faste i Troen paa mig, om end Miskjendelsen en Stund skifter Veir. Muligt, at jeg dog endnu kommer til Sl[esvig] uagtet M[oltke] ikke vil have mere med mig at bestille.

Det gjør mig meget ondt, at Agent Nielsen² er død. Men hvad der trøster mig saa vel i dette Tilfælde som med Hensyn til mit eget Anliggende og i det Hele den sl[esvigiske] Sag er, at M[oltke] er en Mand, som han er, ædel, erfaren, energisk og mægtig, og man maatte være stærblind for ei at see, at han har stor Indflydelse, at han behersker dem allesammen. Han har i sin Vrede bedømt mig skjændigt og vi, som kunde være bleven de bedste Venner, blive neppe Venner mere, men Respect har jeg faaet for Manden, og gjør han for Sagen, hvad jeg troer, han kan og vil, saa skal jeg desuagtet ære ham med al Hengivenhed.

De veed, Skau! at Deres Komme vil glæde os. Vi vente Dem snart. Hilsen naturligviis fra min Kone og mine Børn.

Deres bestandige

Marckmann.

KB. NKS 1727.

- 1 Virkede lille og ubetydelig.
2 Agent Peter Nielsen fra Flensborg
døde 1847 27/4 under et ophold i

Haderslev hos Peter Hiort Lorenzens
enke.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1847 7/5.

Kjære Skau!

Kjøbenh[avn], d. 7. Mai 1847.

Deres Brev glædede mig høiligen, thi jeg havde frygtet for, hvad der var vigtigere end at faae eller ikke faae Oxenvad, jeg havde frygtet for, hvad jeg ellers aldrig har oplevet, og hvad jeg tidligere ikke vilde have holdt for muligt, jeg havde frygtet for – at miste en Ven. Men nu viste Deres Brev mig, at jeg ikke havde mistet ham.

Om hvad De har skrevet til Petersen¹, maa jeg sige Dem, han aldrig har *sagt mig eller min Kone det Allermindste*. At De havde skrevet ham til, vidste jeg blot af Deres Brev til min Svigermoder, og det var dette Brev allene, som gav mig Anledning til hiin Frygt.

At jeg har forklaret det urigtigt, hører jeg nu af den bedste og ene berettigede Fortolker, af Dem selv. Og dermed er denne Sag endt, thi slige ubehagelige Materier, hvoraf der dog aldeles intet kommer ud uden Snavs, gider jeg ikke videre sondere og *vil* jeg ikke videre eftergrandske; det er min Maxime.

Men det samme Endeligt ønsker jeg ogsaa den hele Sag angaaende min Søgen om Oxenvad og det netop af de selv samme Grunde². Jeg har gjennemtænkt denne Sag paa Kryds og Tvers ved Dag og Nat nu i saa lang Tid. Jeg har uddraget deraf den qvintessens, som kan være mig nyttig for Fremtiden. Grumset ønsker jeg nu at kaste paa Møddingen, og jeg gider ikke mere at tænke derpaa eller at tale mere derom. Lad alt det Snavs være forbi og lad os tænke paa Fremtiden, hvorledes vi kunne gjøre den saa god som mulig navnlig for den slesv[igske] Sag.

Jeg antager, at, naar De kommer her, De da gjennemtaler de sl[esvigske] Forhold med [Carl] M[oltke], en Ting, der formeentlig jo er af *allerstørste Vigtighed*³. Men al Tale er ufuldstændig. Jeg mener, det er aldeles nødvendigt, De meddeler en *skriftlig* Opsats, der med et Slags *System* kan foreslaae Forholdsregler, saaledes at Vedkommende oftere kan gjennemlæse, eftertænke og sætte sig ind i samme. Ellers beholdes kun Stumper og Stykker i Hukommelsen, og maaskee *det* oversees eller tilsidesættes, som netop er Hovedpunktet. Ønskeligt var det, om en saadan Opsats for at faae desto mere Tillid var gjennemgaaet, billiget og undertegnet af flere, navnlig vel af de danske Stænderdeput[ererede] og Suppleanter. Thi da Regjeringen og M[oltke] ikke kan være inde i de nærværende specielle Forhold og Stemninger, saa maa den gaae efter Tillid til Andre, og paa en enkelt Mands Mening vil man immer frygte for at stole.

For at give et Exempel paa, hvorledes jeg tænkte mig en saadan Memorial, vil jeg angive nogle Momenter:

1) Blandt det Meget, der kommer i Betragtning ved de slesv[igske] Forhold, skal her kun tages Hensyn til Folket, og hvad der nærmest staaer i Forbindelse.

2) Dette Punct er af største Vigtighed, thi naar Sl[esvig-]Holst[eenerne] savnede al Bistand hos Folket, var Partiet ganske uden Kraft. Det er Folket, som giver dem Hold.

3) Sondre Folket fra det slesv[ig-]holst[eenske] Parti i de tydske Districter kan især kun skee ved Regjeringsforanstaltninger, som til-

fredsstille locale Ønsker og Fornødenheder. Det er altsaa kun den danske Befolkning, hvortil vi her ville tage Hensyn.

4) At vinde og bevare denne for Forbind[elsen] med Danm[ark] er af megen Betydning, thi skeer dette og tillige Holsteen afholdes fra Sammensmeltning med Slesvig, vil den tydsk-slesv[igiske] Befolkning ikke kunne gjøre noget.

5) Der foreslaaes først at afgjøre Tiendesagen og gjøre saa meget muligt med Hensyn til den kongel[ige] Jagt i Overensstemmelse med Folkets Ønsker. Dette vil i den Grad vinde Befolkningen for Regjeringen, at den vil kunne bringes til at søge om Foranstaltninger, der knytte Slesvig til Kronen.

6) Et Seminarium i Haderslev Amt.

7) Dansk Militair – et Par Batailloner – i Haderslev, hvilket er vigtigt ikke blot for at afskrække fra alle oprørske Projecter og i Nordslesvig sikkre Politimyndigheden, men ogsaa og især formedelst den danske intelligente Styrke, som derved bringes ind i Landet, og dansk Intelligents er især det, som er fornødent.

8) Dansk Amtmand i Haderslev, thi den nærværende gjør maaskee intet *imod*, men heller ikke af fri Drift noget *for* den danske Sag.

9) Dansk Latinskole i Haderslev og dansksindede Embedsmænd, som nu ere ansatte hist og her i de tydsktalende Districter, flyttes op i Nordslesv[ig], og de sl[esvig-]holst[eensk]sindede flyttes ned i det Tydske.

10) En dansk Borgerskole sammesteds.

11) I Aabenraa og Tønder Amter dansksindede og virksomme Amtmænd og Provster. For Tiden ere de sidste saavel som Amtmanden i Tønder Sl[esvig-]Holst[eenere], navnlig den ultrasindede Provst Rehhoff i Apenrade.

12) Et dansk Superintendenteskab i Nordslesvig.

Saa det er det væsentlige, som stiller sig frem for mig, og jeg formener, at dette er mere end nok til at holde Slesv[ig] fast. Jeg skriver idag til Flor, som er ude paa Tølløse⁴, hvis han skulde blive derude Søndag over, for at han muligt kunde opsætte noget og sende Dem det, men tøve efter Brev fra ham, før De selv giver Dem i Arbeide, skulde De dog ikke.

Hilsen fra min Kone og Børn.

Deres hengivne
Marckm[ann].

- 1 Magister Peder Pedersen, Marckmanns husven.
- 2 I datteren Judithe Salicaths erindringer hedder det: »Fader søgte stadig fra København, men Chr. VIII vilde ikke ansætte ham. Endelig havde han dog underskrevet hans indstilling til et embede i Slesvig, Oksenvad. Ploug kom løbende ud for at fortælle det, men samme aften kom han løbende igen sigende nej. Ligesom Kongen havde underskrevet for Marckmann, kom fru Hall til Kongen, bad om embedet til sin kusine, gift med Jørgensen, og så forandrede Kongen Marckmann til Jørgensen. Kongen var foruden sin pjaltethed, at han ikke kunde stå for fru Halls bøner, også bange for at få Far til Slesvig.«
- 3 Der er efter sammenhængen tale om Carl Moltke, siden 1846 præsident for det Slesvig-Holsten-Lauenburgske Kancelli. — En del af Marckmanns punkter blev ret hurtigt efter

Skaus samtale med Carl Moltke om-sat i praksis:

1847 19/5 kom et kgl. rescript, hvorefter »hele undervisningen på Haderslev lærde skole skal meddeles i det danske sprog.«

1847 11/6 fulgte den kgl. resolution om »et selvstændigt dansk seminarium i Vonsbæk sogn på et ved lokalundersøgelse nærmere bestemte sted«.

Ligeledes forelå der 1848 28/1 udkast til indrettelsen af et dansk generalsuperintendentur i den nordlige del af bispedømmet Slesvig, hvortil Tørning len, Als og Ærø skulde have været henlagt.

Kun Kongens død og den udvikling, som førte til borgerkrigen mellem monarkiets to befolkningsgrupper, hindrede gennemførelsen af disse forslag.

- 4 Christian Flors hustru var datter af godsejer Zeuthen til Tølløse.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1847 6/6.

Kjære Marckmann!

Tak for sidst!

Jeg er stedse uheldig med at træffe den Gamle¹. Igaar kom Brev fra ham, at han absolut maatte til Kjbhvn. paa Grund af Henrik Moltkes Død, men at han om 3 Uger kom til Slesvig, hvor han da vilde træffe sammen med mig. Havde jeg bare bleven i Kjbhvn. 3 Dage længere, saa havde jeg der truffen ham. Hans Frue sagde mig igaar paa Basnæs², at Greven gjerne vilde see mig, og at han havde sagt til hende, at hun maatte sige mig, at jeg sikkert om 3 Uger kunde træffe sammen med ham i Slesvig. Et ganske udmærket Brev er i denne Anledning kommen til Fiedler³.

Jeg har bearbejdet Scavenius, som er vred paa C[arl] Moltke, fordi denne Sidste er tydsk Greve, og han vil nu gjøre fælles Sag

med os for at danne Modvægt mod [Reventlow-]Criminils og C[arl] Moltkes Indflydelse paa den Gamle. Det var først igaar, jeg fik Efterretning om den Gamles Reise til Kjbhvn. Havde jeg faaet Efterretningen i Nestved, saa havde jeg kommet tilbage til Kjbhvn.

Lev vel!

Deres

Den 6. Juni 1847, Sevedø.

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 Otto Joachim Moltke til Espe. stændigheder tilbageviste« (KB. NKS 1727).
2 Fiedler til Skau 1847 12/6: »Paa Basnæs har Du gjort megen Lykke hos Damerne, og alle en Bekjendts Forsøg paa igaar ved Middagsbordet at svække Indtrykket bleve uden Om-
- 3 Otto Joachim Moltke meddeler heri Skau, at han vil træffe ham i Kolding.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1847 26/6.

Kjære Skau!

Løverd., d. 26. Juni 47.

Sindet i mig jubler af Glæde over Deres Brev, skjøndt det ikke er Virkelighed, men kun det Virkelige Sandsynlighed, det indeholder Budskab om. Jeg kan ikke lade være at skrive for ret hjerteligt at takke Dem og Fiedler, der ved Bestræbelser¹, der i en vis Henseende kan kaldes smaa, maaskee kunne vorde Redskaber til det *Store*.

Men med min Glæde forbinder sig Æn[g]stlighed med Hensyn til Deres Taushed. For Gud i Himlens Skyld, Skau! tie! og lad ikke Fornøielsen over, hvad De har hørt, aabne Deres Læber til at tale derom. Thi kommer Sligt ud, kan jo Deres Indflydelse let forskjærttes. Men veed man, at De er aldeles sikker, kommer De til at høre og faae Indflydelse paa det Tidobbelte. Jeg passer paa, hvad De har sagt mig, som jeg gjemte et Stykke Guld, og ingen Dødelig skal erfare noget derom. Jeg bringer selv [H. N.] Clausen Brevet² for at indskjærpe ham Taushed. Men skjøndt jeg suger saadanne Efterretninger, som den Febertørstige suger Lædskedrikken, vil jeg dog heller selv undvære dem, naar jeg kunde derved tilbytte mig den fulde Vished, at De ikke siger det til Andre. Selve Flor sladder af Skole. Han fortalte jo i Vinter til Ring, hvem Forfatteren var til Bogen³, skjøndt det var første Gang, han talte med Ring, og jeg havde indskjærpet ham Taushed.

Dernæst har jeg en Bemærkning at gjøre. Naar man bygger en

Bygning, maa man tilbørlig lægge Grundvolden. Denne Sandhed maa jeg anvende paa begge de Gjenstande, hvorom her er Tale.

Naar en Skole skal trives ret i en Bye, maa der være et tilstrækkeligt nationalt og dannet Element i Byen. (See Madvigs Brev⁴). Derfor har jeg bestandig drevet paa, at man skulde see til at faae danske Militaire i Haderslev, der kan medbringe et dansk Dannelsesfond, som kan supplere og bestyrke den Danskhed, som er i Had[erslev] og gjøre noget af den. Uden det vil Skolen faae mange Vanskeligheder at overvinde, inden den bliver oprettet, og endnu flere, inden den kan trives. Læg blot Mærke [til]! Jeg tør vedde paa, man alt har lagt Snarer for den. Ved den Efterretning, man nu har udbredt i alle Blade⁵ derovre, at Skolen alt var besluttet, vil man udentvivl skaffe Petitioner tilveie mod den og maaskee faae alt, hvad der kan kaldes dannet i Haderslev, til at sætte sig imod den med Hænder og Fødder. Men selv om der kom Militair i Byen, var det maaskee vist klogest at oprette de tydske Gymnas[ier] i Flensb[org] og Slesv[ig] og lade den tydske Skole i Haderslev gaae ind og saa oprette den danske.

Med Hensyn til Constitutionsspørgsmaalet, da mener jeg, at man ogsaa maa lægge Grund først. Det Danske i Nordslesvig maa først grundfæstes ved Embedsmænd, som kan støtte Folket og holde det, og saa ved danske Und[erviisnings-]Anstalter. Derfor maa Regjer[ingen] af alle Livsens Kræfter see at faae de sl[esvig-]holst[eenske] Embedsmænd dragne ned mod Syd og de danske Embedsmænd, som ere i Holsteen og Sydslesvig, op mod Nord. Holsteen, skal De see, vil til det Yderste sætte sig imod en Constitution i Forening med Danmark. Sydslesvig vil holde med det (Bajonetter hjælper ikke imod aandelig og moralsk Modstand) – og saa, naar det ret gjælder, naar Constitutionen kan faaes, og alle Kræfter vækkes, naar Nord og Syd staa[e]r imod hinanden og trækkes for Livet[s] Skyld – da er det [et] Spørgsmaal, om Nordsl[esvig] vil slippe Forbind[elsen] med Syd, med hvilket det har Administration tilfælleds, for at fastholde den med Norden. Og vil det ikke dette, saa er der alt et aandeligt Sl[esvig-]Holst[een]. Derfor maa der lægges god Grundvold, før der opføres en saa magnifique Bygning som en Constitution, og Tiden maa bruges alt, hvad Tøiet kan holde. Læg vel mærke til det! – og gjør Greven⁶ ved F[lor] opmærksom derpaa.

Fru Gandil er kommen idag. Kunde Gandil komme til Had[ers-

lev]⁷, var det ikke uvigtigt, thi han kan i høi Grad vinde Folk for sig. Han er modig og uforfærdet og fast som en Klippe, og han er Dansk og ivrig. (Han tog ikke i Betænkning at reise sig i et Selskab i Harmonien i Kiel og feie Lorentzen⁸ af paa Grund af en Skaaltale af denne). Hilsen fra hende og min Kone. Nok engang hils Fiedl[er].

Deres

KB. NKS 1727.

M[arckmann].

- 1 Der tænkes på det samarbejde med de vestsjællandske godsejere, som Skau havde indledt ved Fiedlers mellemkomst. Netop dette var i overensstemmelse med Marckmanns politiske linje.
- 2 Ikke fundet.
- 3 Claus Manicus' bog, udgivet under pseudonymet C. Hinrichsen, anmeldt i »Dannevirke« 1847 7/4.
- 4 Ikke fundet.
- 5 »Dannevirke« 1847 26/6 refererer forskellige presserygter om en dansk latinskole i Haderslev.
- 6 Grev Carl Moltke, præsident for det Slesvig-Holsten-Lauenburgske Kancelli.
- 7 Marckmanns svoger Louis Gandil var toldkontrollør i Kiel.
- 8 Karl Lorentzen, redaktør af »Neue Kieler Blätter«.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU [1847 21/8].

Kjære S[kau]¹.

Hermed sender jeg da Brevet². De seer deraf, at jeg har faaet 200 Rd. Glem nu ikke at gjøre Kongen opmærksom paa, at ligesom der paa Als ifjor kom en tydsk Præst paa Als³ og nu ved Pastor Paulsens Afgang fra Adserballig sætter Hertugen atter een, og dersom Krog Meyers Ansøgning om Forflyttelse tages til Følge atter een – saaledes er der i Sundevit nylig komne 3 tydske Præster, Gott i Feldsted, Christensen i Nybbel og en ung Mand i Rinkenien. Her kan Kongen gjøre lidt, men længer inde *vælger* man jo⁴. –

Fra min Kone skal jeg venligst hilse, hun har det vel. Nyt er her ikke passeret noget, som er værd at omtale. Flor skal jeg ogsaa hilse fra, jeg talte med ham idag.

Driv ikke for Meget paa Tillisch med, hvad jeg har sagt og ikke sagt, thi derved kan han let blive gal i Hovedet.

Lev vel.

Deres

Marckmann.

KB. NKS 1727.

- 1 Datering efter poststemplet.
- 2 Der tænkes på det følgende brev, som Skau skulde vise Kongen, og som derfor er dateret 1847 23/8.

- 3 »Fædrelandet« 1847 17/11 bringer en indsendt meddelelse fra Als, hvori der klages over Hertugens ansættelsespolitik m. h. t. præster og lærere. Med H. P. Schlaikiers ansættelse i Asserballe var der i løbet af to år blevet ansat tre kielsk uddannede præster på Als.
- 4 På Als og i Tørninglen gjaldt de kongerigske kirkeretlige bestemmelser. Her kunde Kongen (regeringen) udnævne præsterne.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1847 23/8.

Gode Skau.

Deres Brev modtog jeg, og jeg behøver neppe at fortælle Dem, hvor meget det glædede mig deraf at erfare, at Bønderne i Ullerup ønske en dansk Præst, som kan og vil paatage sig at skaffe dem en noget større og mere omfattende Oplysning end den, Landsbyskolen kan give, ligesom jeg ogsaa anseer det for et godt Tegn, at man henvender sig til Dem i denne Anledning.

Paa Deres Spørgsmaal, om jeg har søgt Ullerup, kan jeg svare Dem med et bestemt »Ja«, idet jeg for længere Tid siden har indgivet Ansøgning derom¹. Hvis Hs. Majestæt Kongen giver mig Kaldet, erklærer jeg mig villig til i Præstegaarden at indrette en Skole i det Smaa, i hvilken jeg ved Hjælp af en Candidat haaber og troer at kunne udrette ikke Ubetydeligt. Kan den saa efterhaanden blive større, skal den blive det. At undervise Ungdommen har altid været min Lyst, hvilket jeg mener, mit Liv har beviist, og ved den Øvelse og Erfaring, jeg har erhvervet mig navnlig paa Christianshavn², formener jeg at være kommen i Besiddelse af de Egenskaber, som dertil udfordres.

Hvad Deres andet Spørgsmaal angaaer, svarer jeg: Man har desværre misforstaaet mig, ligesom jeg har misforstaaet Andre. Dette er saare beklageligt, men derved er intet at gjøre. *Frabedet* mig Oxenvad har jeg ikke, hvilket alt fremgaaer deraf, at der fra min Side aldrig har været Tale om at blive her uden under den Forudsætning, at jeg kunde erholde mine Indtægter forøgede med 400 Rd. aarligt. Hvad jeg har sagt, ansaae jeg under de givne Omstændigheder for *Pligt* at sige, ligesom jeg troede, at Hs. Majest. Kongen helst saae, jeg blev her. Men Ulyst til at komme til Slesvig og virke for den danske Oplysning der har jeg aldrig haft eller udtalt. Det siger jeg paa det Høitideligste; tvertimod har jeg bestandig udtalt min Tilbøielighed dertil. Om min Varme og Interesse for

denne Sag kan De jo selv bedst være mit Vidne, da De jo paa saa mange Maader har erfaret, hvor meget den fra Begyndelsen har ligget mig paa Hjerte.

Nylig har Hs. Majestæt Kongen tilstaaet mig 200 Rbdr. aarlig, saalænge jeg er i mit nærværende Embede, og herfor er jeg naturligviis Kongen taknemmelig, men ligesom jeg jo derved ingenlunde er sat istand til at blive længe i min nærværende Stilling, saaledes har Hs. Majestæt selv ved den sidste Audients, jeg havde, udtrykkelig opfordret mig til at søge et andet Embede, og jeg fra min Side lovede dette. Derfor nærer jeg ogsaa det Haab, at Hs. Majest[æt] vil give mig dette Kald, ligesom jeg heller ikke har nogensomhelst Grund til at frygte for, at Grev C. Moltke eller Kammerherre Tillisch skulle virke imod mig hos Majestæten, da de jo ere ædeltænkende Mænd, og jeg ikke er mig noget bevidst, hvormed jeg har fortjent at miste deres Bevaagenhed.

Give da Gud, at Hs. Majestæt vilde give mig Ullerup; der og netop i de Egne kan jeg gjøre Nytte. Jeg indseer det stedse klarere, at i Slesvig er min Plads; intetsteds kan jeg være mere nyttig. Give da Gud, siger jeg, Kongen vilde sætte mig dertil. Vi vilde da faae Leilighed til i Fælledsskab at virke for det skjønne Maal: Folkeoplysning.

Deres forbundne
Marckmann.

Christianshavn, d. 23. April 1847.

KB. NKS 1727.

1 Brevet foreligger tillige i en afskrift og har sikkert skullet vises af Skau til rette vedkommende, jvf. brugen af »Majestæt« og omtalen af Moltke

og Tillisch. — N. L. Feilberg fik embedet i Ullerup.

2 Marckmann havde været lærer ved Borgerdydsskolen og de Massmannske skoler på Christianshavn.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1847 27/8.

Kjære Ven!

Houst, den 27de Aug. 47.

De længes formodentlig efter at høre, hvorledes det gik mig paa Føhr¹. Derfor i en Fart disse Linier, som jeg ogsaa beder Dem meddele Prof. Flor, hvis han er i Byen, hvorom jeg er i Uvidenhed, da han endnu ikke har besvaret mine tvende sidste Breve².

Jeg blev naadig modtaget, og det første, han spurgte om, var, »hvor Prof. Flor var«. Jeg fik derved Leilighed til at tale om denne gode Ven, som Kongen altid har betragtet med en vis Ængstelse,

formodentlig, fordi Flor altid taler i en decideret Tone. Det lykkedes mig tilsyneladende at overbevise ham om, at Flor alene eller i hvert Fald hovedsagelig havde Nationalitetens Frelse for Øine, fordi han ansaae denne for den eneste solide Grundvold i Samfundet, hvorpaa noget reelt Godt kan bygges. (Tillisch og Scheel spurgte ogsaa efter, hvor Flor var.)

En Præst fra Medelby³ havde overlistet Kongen ved at bilde ham ind at være ivrig dansksindet og brugt som Beviis, at han prækede Dansk hver 4de Søndag, uagtet der var tydsk Kirke- og Skolesprog, men Folkesproget var Dansk. Herom spurgte Kongen mig, da han – hvis det forholdt sig saa, maaskee vilde befordre ham enten til Ullerup⁴ eller et andetsteds hen. Jeg spurgte nu Kongen, om dette var en Fortjeneste af Past[or] Christiansen, naar der for 20 Aar siden prækedes Dansk hveranden Søndag? Derved blev han lang i Ansigtet, og da Jepsen af Rinkenis netop ogsaa vilde have Audients, saa fik jeg ham til at bede udtrykkelig om, at han ikke maatte faae Kaldet, da han kjendte ham som en ingenlunde paalidelig Mand, endskjøndt han har studeret i Kjøbhvn.

Han faaer nu ikke Kaldet, men om De faaer det, er ikke sikkert. Imidlertid gik han dog ind paa mit Forslag, da jeg udtalte mig om Nødvendigheden af en dansk Læreanstalt i Sundevit, som jeg paastod, De var villig til at indrette i Præstegaarden. Jeg fremstillede alle de Vanskeligheder og Ubehageligheder, som vilde følge, naar vi paa egen Haand skulde oprette en Skole i denne Egn, hvilket han indrømmede, og han spurgte mig nu, om jeg vilde indestaae for, at Pastor Marckmann vilde overtage dette, hvortil jeg svarede Ja. Jeg anførte mange flere Grunde, og det er nu ikke umuligt, at han indlader sig med os.

At indrette et Gymnasium i Haderslev har vel været Grev Moltkes Idee, men vil ikke blive udført for det første. Derimod er Latinskolens Forandring til en reen dansk Skole bestemt sikker, og alle Tydskernes Anstrengelser ere frugtesløse. Den meest deciderede i dette Stykke er Scheel, der paastod, at han let kunde bevise en *dansk* Skoles Berettigelse baade historisk og juridisk, medens en tydsk Skole aldeles var blottet for fornuftig Grund, og en blandet Skole, som Amtmanden gjerne vilde have, vilde han ikke høre et Ord om.

Kongen opfordrede mig til at tage hurtig og alvorlig fat paa Jernbanesagen⁵, og da Flensborgerne nu har tilbudt at dække mig Reise-

omkostningerne, saa faaer jeg vel at gjøre et alvorligt Forsøg. Fremdeles talte han med mig om mange andre Ting, som her er for vidtløftigt at fortælle.

Carl Moltke ligger syg, og Ingen maatte komme til ham undtagen Scheel. Denne sidste havde jeg en lang Samtale med, og jeg syntes nu som tidligere ret godt om ham. Hans meeste Snak gjaldt Haderslev Latinskole og et ny Indfald, han havde faaet, men som Schmidt, Flor og jeg i forrige Aar fremsatte for Kongen, nemlig et Par af de Haderslevske Borgerkolars Forandring til danske, da han havde erfaret, at man i Haderslev i Almindelighed intet Tydsk kunde, og han forudsatte, der maatte være stor Uvidenhed i Byen netop paa Grund af Sproget. Jeg styrkede ham naturligviis i Troen, og han fortalte nu, at han i Efteraaret selv vilde inspicere Borgerkolerne i denne Anledning. Han opfordrede mig til at sørge for, at ethvert lydeligt Ønske om dette Anliggende kom for Dagen, selv om den danske Flok kun var lille, hvilket jeg lovede.

Jeg kunne sikkert have formaaet Kongen til at tage *over Rødding* fra Ribe til Kolding, thi han begyndte at lavere i denne Retning, men jeg turde ikke ligefrem invitere ham, og da jeg ikke turde gjøre Sligt paa egen Haand, navnlig ikke uden Flors Villie, men han stikker jo i Hovedstaden eller et andetsteds paa Sjælland, og jeg maatte derfor stille mig an, som om jeg ikke forstod Kongen⁶.

Det er ogsaa forbandet slemt, at Flor ikke har svaret paa mit sidste Brev, hvori jeg har omtalt Muligheden af, at Kongen maaskee kunde falde paa at tage over Rødding, thi da jeg idag skriver udførligt til Kongen om et andet Anliggende, nemlig Diakonats Besættelse⁷ i Haderslev, saa kunde jeg jo godt have inviteret ham. Men nu sidder jeg stakkels Djævel og venter paa Ordre fra Øverstkommanderende⁸, indtil det er for sildig. Dette gjælder især om Alt, hvad der vedkommer Høiskolen, da han er Formand i Directionen og som saadan bærer en god Deel af Ansaret. Men netop derfor vilde det være Uret fra vor Side at gjøre noget af Vigtighed uden hans Indvilligelse eller Ordre, da han ikke kunde være tjent med, at vi gjorde Noget, som han tildeels maatte bære Ansaret for. Jeg troer forresten, det er en Feil, at vi ikke faae Kongen til Rødding, thi naar vi stormede gamle og nye Elever sammen til at tage imod Majestæten, vilde det tage sig stolt ud, og Bygninger o.s.v. see nu glimrende ud, saa Kongen aabenbar vilde fornøie sig derover.

Hoslagt følger en Afskrift af et Brev, som jeg idag har skreven til Scheel. Et lignende har jeg sendt Kongen. Lad Flor *strax* læse det og derpaa give os sin Mening tilkjende, om vi skal forme Indholdet til en Afhandling i »Dannevirke« eller operere ad den skjulte Vei. Lad ogsaa Prof. Clausen læse Brevet til Scheel og maaskee ogsaa disse Linier, hvis De synes derom. Imorgen reiser jeg til Vonsbæk for at bevæge Boisen til at skrive til Kongen om det Haderslevske Diakonat. Alle Seil maa sættes til, skal det hjælpe noget.

Høsten er nu næsten tilendebragt og Kornet bjerget. Der er iaar en riig Avl, og Veiret har været godt, saa Alt er gaaet rask fra Haanden.

Min venligste Hilsen til Deres Familie og alle Bekjendte, navnlig Prof. Flor og Clausen, samt Schouw, hvis disse Herrer ere i Byen.

Lev vel!

Deres
Laurids Skau.

I dette Øieblik kom Brev fra Flensborg, at »Ausschusz«³ har været samlet og bevilget de behørigte Penge til Reiser i Jernbanesagen, at to dygtige Mænd vare afgaaede til Jydland, to til Fyen, Jochimsen til Als, Jepsen i Bevægelse i Sundevit, hvor allerede adskillige [Aktier] vare tegnede, og at man blot ventede paa, at jeg vilde tage Sjælland paa Samvittigheden, da Pengene laae parate.

Siig Flor, at jeg vil hente ham i Slutningen af Septbr. Mnd. og tage ham med herover, da vi ikke kan undvære ham længere.

Deres
Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv; trykt: Da Sfy vaag VIII, s. 181—184.

1 Skau skulde ved den lejlighed bl. a. overrække den »Nordslesvigske Folke-Adresse« med 850 navne, indbundet i rødt maroquin-læder med guldsnit. Koch til Flor 1847 18/7: »De forfattede Adressen, jeg skrev den, Skau afleverer den. Vi Tre ere dog det Kløverblad, hvorpaa det kommer an« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sfy vaag VIII, s. 180).

2 Flor havde forladt Rødding og dermed Sønderjylland for steds.

3 Pastor Chr. Christiansen. Om ham, se: Sfy Årb 1926, s. 1 ff.

4 Efter Oluf Meyer blev Nic. Laurentius Feilberg i 1847 præst i Ullerup.

5 Flensborg—Tønning jernbanen, hvortil koncessionen var udløbet 1847 19/8, men derefter forlænget indtil 1848 19/2. 29 fremtrædende mænd fra Jylland opfordrede i en erklæring 1847 4/9 til aktietegning. — Den pågældende bane blev først åbnet 1854.

- 6 Flor til Skau 1847 26/8: »Til R[ødding] Høiskole bør vi ikke invitere K[ongen] paa Grund af Elevernes usle Antal, hvilket altid mere eller mindre bliver anseet som Beviis paa Anstaltens Maadelighed eller paa Slesvigs udanske Sindelag. Kommer han af sig selv, saa er det en anden Sag, og da bør han plages for et Gymnastikhuus« (KB. NKS 1727).
- 7 Erasmus Lautrup, f. Tyrstrup 1782,

havde været diakon (andenpræst) i Haderslev domsogn siden 1808, en mand af den gamle tid og absolut modstander af det nye danskorienterede røre. Han blev emeritus i 1848 og døde 1857.

- 8 Der menes Christian Flor.
- 9 Flensborg—Husum—Tønning jernba-neudvalget, for hvilket Skau virkede som »Befuldmægtiget«.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1847 29/11.

Kjære Ven!

Korsøer, d. 29de Novbr. 47.

Allerførst min hjerteligste Tak til Dem og Deres Kone for Deres Godhed imod mig og for al den opofrende Velvillie, hvormed De har ligesom overøst mig¹. Tak for den Overbærelse, De har viist mig, for den Uegennyttighed og velvillige Understøttelse i Raad og Daad, som i lige Grad har tiltalt mig under mit dengang saa lange Ophold i Deres Huus.

Det er næsten med Undseelse, jeg skriver disse takkende Linier, thi da jeg altfor vel veed, at jeg ikke let vil faae Leilighed til at gjøre Gjengjæld, saa kunde det næsten see ud, som om dermed Alt var afgjort, som om den store Gjæld, hvori jeg staaer til Dem, og som aldrig kan blive dækket, saaledes var afbetalt, som om jeg ved disse Pennestrøg var færdig med Dem og maaskee paany kunde lægge Beslag paa Deres vedvarende Gjæstfrihed. Jeg er sandelig ikke blind for de Besværligheder, som ere uundgaaelige, naar en Gjæst er i Huset, og endskjøndt jeg er mig bevidst at have bestræbt mig for at gjøre dette saa lidt følelig som muligt, saa veed jeg dog meget godt, at selv den største Bestræbelse i denne Retning er saare ubetydelig og kan i det Høieste kun betragtes som en lille Lettelse, der vel kan være at tage med, naar der endelig skal være en Gjæst i Huset, men som dog betyder Lidet eller Intet i Sammenligning eller ligeoverfor Besværlighederne. Dog, jeg veed, hvad De vil svare mig: »Tie bare stille« o.s.v. — men netop denne Deres høimodige Lyst til aldrig at tænke paa Sligt bringer mig til at tænke desmere derpaa, fordi Deres Gjæstfrihed derved i mine Øine faaer fordopplet Værd. Derfor paaskjønner jeg ogsaa i endnu høiere Grad alt det Gode, som

jeg har nydt i Deres Huus, og som maaskee mangen Anden misunder mig. Men ak! den Paaskjønnelse, som blot bestaaer i Ord, er saa ringe, at det næsten er latterlig af mig at udkramme den, men tilgiv: Jeg har jo ikke for Øieblikket andet at byde, og de taknemmelige Følelser i Sindet maatte dog have Luft, og hvis det kan have noget Værd for Dem, kjære Marckmann og gode Frue, at jeg stedse med Glæde erindrer mit Ophold i Deres Huus, da vær forsikkert om, at dette vil skee, og at det bevares i mit Sind i uforglemmelig Erin- dring som et af mit bevægede Livs kjæreste Minder.

Jeg kom ikke fra Roeskilde, før Klokken var 9, da jeg havde en Mængde Regninger at afgjøre, der medtog over 50 Daler. Nogle Timer sov jeg, men jeg kom ikke i Sengen før Kl. 2, da der vare et Par Bekjendte paa »Postgaarden«, som jeg maatte vrøvle med om alle mulige Ting, hvortil jeg forresten mindst af Alt var oplagt.

Om Morgenen vaagnede jeg tidlig, og da den træge Opvartnings- pige efter lang Nølen bragte mig Kaffen, faldt jeg i vemodige Tan- ker: Det var ikke det hyggelige Kaffeboard i Deres Huus! I et stort, skummelt Værelse, hvor ikke var lagt i Kakkelovnen, havde jeg gaaet en Timestid og var frossen næsten stiv. Nu sad jeg alene, ry- stende af Kulde, over en Kop daarlig Kaffe med en halv muggen Tvebak til, og det var vist ikke uden Grund, at et bittert Udbrud mod Skjæbnen undslap mig. Jeg opmandede mig imidlertid saa godt som muligt og kjørte bort.

Paa Førsløvgaard², hvor vi ankom Kl. 3¹/₂, sad man allerede ved Middagsbordet, men havde dog neppe Suppen spiiist, da jeg kom. Der var temmelig stort Selskab, blandt andre en Dr. Toft fra Lan- geland, en ivrig Ven af vore Sager, men en forfængelig Mand. Da Fiedler gjorde mig opmærksom paa, at han var en anset Mand og af betydelig Indflydelse i sin Kreds, og at jeg maatte tale meget med ham, saa maatte jeg jo til at samle Tankerne sammen. Jeg havde Frøken Rømer tilbords, og da hun var den smukkeste og vakkreste Dame i Selskabet, som tillige godt kunde tage Deel i Samtalen, saa fik vi strax en Conversation istand, der vakte Opmærksomhed. Jeg anstrengte mig dygtigt, og da Frøkenen syntes at blive usædvanlig livlig, saa fik vi snart Tilhørere. Doctoren trak vi med ind i Sam- talen, og han blev nu lutter Liv og Aande. I Grunden havde han et ganske godt Hoved, men jeg kunde dog godt mægte ham, hvorover Damerne især syntes at more sig. Etatsraad Neergaard kom ogsaa til.

Jeg gjorde et mildt Angreb paa ham qua Bankrepræsentant³, og Debatterne bleve livlige. Jeg havde Tilhørere af begge Kjøen, og hvis jeg kan troe Fiedler⁴, saa har jeg gjort mine Sager godt.

En Timestid efter Bordet gav jeg mig til at expedere Actier i et Værelse ved Siden af Dagligstuen, men ogsaa der havde jeg en Sværm omkring mig, som piinte mig med Spørgen og Vrøvlen i en Pokkers Maneer. Brødrene Neergaard gave mig Fuldmagt til at repræsentere dem paa Generalforsamlingen, ligeledes Brøndsted og Fabritius fra Charlottendal. Doctoren gav mig ogsaa Fuldmagt. Jeg modtog af Neergaard 750 Daler for lutter Actier.

Da Fiedler gjerne vilde til Korsøer samme Aften, saa kjørte jeg bort Kl. 9 efter at have været i Aande hele Tiden, saa jeg næsten var træt. Jeg havde imidlertid den Satisfaction for min Anstrængelse, at man ansaae mig for meget betydeligere, end jeg i Virkeligheden er. Det var forresten morsomt saaledes at spille original. Jeg gik der midt iblandt alle disse elegant klædte Folk med min [...] Frakke tæt sammenknappet i Halsen, men dominerede Samtalen og spændte [de] vakte Nysgjerrigheder, især hos Damerne, der formodentlig fandt det forunderligt, at jeg ikke røbede nogen Forlegenhed, men tvertimod snarere spillede en overordnet Rolle end en underordnet.

Kl. 12 ankom vi hertil Korsøer, og jeg var meget træt, da jeg Natten tilforn ikke havde nydt megen rigtig Roe, men desuagtet maatte jeg med Fiedler arbeide i Pengeaffairer til Kl. 2¹/₂ om Natten, saa jeg just ikke kan rose mig af at have havt det mageligt. Men Magelighed er jo heller ikke min Skjødesynd.

Idag har jeg anglet efter Actier. Jeg har dog faaet 6. Min Plan var i Morgen tidlig at reise til Fyen, men da der i Morgen Eftermiddag skal være en stor Fest⁵ her i Anledning af et vigtigt Communal-anliggende og et stort Bal om Aftenen, saa har man plaget mig forfærdeligt for at love at blive. Fiedler mener, at jeg maaskee, naar Folk blive lystige, kan faae nogle Actier og ønsker, jeg skal blive, især da han ikke selv kan blive formedelst Jagten paa Borreby.

Jeg vil nu sove paa det og først tage min Bestemmelse i Morgen. Da ingen af Byens juridiske Embedsmænd kan tale, saa skal Præsten holde Festtalen, men man troer heller ikke, han kan sige synderligt, og jeg har næsten den Troe, at man især derfor ønsker, jeg skal blive, idet man bilder sig ind, at jeg giver en eller anden Skaaltale til Bedste. Men dertil har jeg ingen Lyst.

Men nu kan jeg ikke see længere, Øinene ere trætte, og da Papiret er fuldt, saa kan jeg jo ogsaa med Anstand holde op. Maaskee vil De kjede Dem ved at læse dette Brev, men jeg beder Dem da give det til Fruen, som maaskee dog kan finde Fornøielse i at læse Noget deraf. Vil De hilse Deres Familie, Kone og Børn, samt Svigermoder, fra

Deres

Laurids Skau.

Tirsdag Morgen.

Veiret tvinger mig idag til at blive. Det er en rasende Storm og Regn, og jeg er bange for Overfarten med Hestene over Beltet. De vil maaskee finde noget forfængeligt Blæren i dette Brev, men dette beder jeg Dem overse, thi Sandhed er det. Onsdag⁶ Formiddag vil De, som jeg venter, faae dette Brev omtrent, naar jeg er midt paa Storebelt, thi i Morgen skal jeg over, hvordan Veiret end er. Naar De og Deres Kone om Aftenen er hos Møhls, sidder jeg ventelig overladt til mig selv paa Odense Postgaard og kjeder mig, medens De morer Dem paa bedste Maade.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 Skau opholdt sig i Kbh. og på Sjælland i det meste af oktober og november. Som »Befuldmægtiget for Jernbanedirectionen« havde han til opgave at indsamle aktier. I »Fædrelandet« 1847 11/10 meddelte han, at han hver dag var at træffe på »Hotel Royal« fra kl. 8—10, og folk, der ønskede sig aktier, kunde tegne dem der. Samtidig meddelte han, at »Moltke til Bregentved, Stemann, Knuth, Brødrene Scavenius og Neergaard, Rønnenkamp, Zeuthen, Raben til Beldringe, Holstein til Holsteinborg osv. have tegnet et betydeligt Antal Actier«. — Det er ikke svært at tænke sig, hvad Københavns ledende liberale har gjort sig for tanker i den anledning.
- 2 Førslevgård ejedes af Peter Neergaard.
- 3 Som »Befuldmægtiget for Jernbanedirektionen« for Flensborg—Husum —Tønning jernbanen.
- 4 Fiedler var sammen med Skau ved denne lejlighed, ligesom det var ham, der havde indført Skau i disse kredse, se: Fiedler til Skau 1847 26/9: »Du maa troe mig, at jeg ikke lidet har banet Dig Veien i Sjælland, deels ved at gjøre Dig bekendt med adskillige Personer og deels ved at modgaae skjæve Betragtninger af Dig selv og derved at vedligeholde Interessen her uanfægtet for Din egen Person« (KB. NKS 1727).
- 5 Fiedler til Skau 1847 3/12: »Venlig Tak for den paa mine Vegne udbragte Skaal, hvormed Du efter Siggende var meget heldig, ligesom du i det Hele efterlod Dig et godt Navn, hvad jeg var vis paa og derfor saa-

meget ønskede, at Du skulle deeltage i Festen. Skaalen for Adelen var et Vovestykke, som vel ikke mange uden Du var sluppet vel fra, men

den var forbandet klogt anlagt. Jeg kjender Dig igjen, min gl. Ven« (KB. NKS 1727).
6 1847 1/12.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1847 18/12.

Flensborg, Løverdag d. 18de Decbr. 47.

De skal efter Løfte høre fra mig, kjere Marckmann! thi jeg veed, hvormeget De længes efter Underretning om Jernbanens Skjæbne.

I Torsdags Formiddag¹ ankom jeg hertil træt og mødig, men maatte desuagtet arbeide ligetil Midnat og saaledes holde ud næsten 3 Døgn uden at komme i Seng. Prof. Flor og Bramsensgaard kom ogsaa, og den Første havde været saa forsigtig at stævne Prof. Paulsen fra Kiel hid, for at vi ikke skulde mangle et paalideligt juridisk Element.

Vi vare godt forsynede med Fuldmagter fra alle Sider, saa at vi ganske kunde dominere. Seperatisterne² havde gjort frygtelige Knuder. Paa Torsdag havde vi Spektakel med Advokat Gylich fra Slesvig, som vilde møde i Forsamlingen som Mandatarius for de hamburgske Protestanter³. Jeg indlagte Protest imod hans Tilstedeværelse i Forsamlingen, da der i Statutet findes den Bestemmelse, »at Ingen kan møde, som ikke er Actionær, selv ikke som Befuldmægtiget«. Directionen anerkjendte dette, og vi slap for Krabaten.

Jeg sov ikke meget og uroligt og vaagnede med spændt Hjerne og Sind i Gaar Morges meget tidligt og forberedte mig nu paa en Kamp paa Liv og Død, dels personlig, dels ved at ordne vor Arme til en ordentlig slagfærdig Masse, thi vi havde besluttet at seire, om vi saa skulde disputere en heel Uge. Vore Kræfter vare ordnede saaledes, at jeg skulde aabne Bataillien, saasnart Opositionen rykkede frem ved at falde den lige ind paa Livet og forsøge at knuse Fjenden ved et Hovedangreb, dels støttende mig paa Kongens Ord til mig⁴, dels ved at eftervise det Urimelige i at opløse Selskabet m. m., dels endelig ved et kunstigt og fixeret Angreb paa selve Directionen, idet jeg lovede at give den Erklæring til Protokols, at jeg paa mine Fuldmagters og navnlig paa Finantsministerens⁵ og egne Vegne gjorde Directionen ansvarlig for enhversomhelst Udsættelse af Sagen, saasnart den Kongl. Resolution faldt gunstig ud, i hvilket Tilfælde vi strax fordrede Bygningen paabegyndt. Ved

denne Dristighed, der vilde imponere Alle og bringe Fjenden til at troe, at jeg hemmelig var udrustet med endnu andre og stærkere Fuldmagter end de offentlig producerede, havde jeg beregnet at bringe Fjenden til at agere defensiv istedetfor som hidtil at være offensiv, hvilket vilde være en uhyre Fordeel. Derved gjorde jeg et Vove-stykke, som ingen Anden turde indlade sig paa, men da Flor erklærede at ville tiltræde Protesten, saa fik de Øvrige ogsaa Mod og navnlig skulde Blaunfeldt tiltræde den som Befuldmægtiget for Kronprindsen.

Saaledes rustede gik vi til Forsamlingen. I Forveien havde vi ved nogle fiffige Folk ladet udsprede i Byen, at jeg var kommen med hemmelige Ordre fra Kjbhvn., og at jeg havde Opdrag til at dundre frygteligt for Forsamlingen, hvilket gik som en Løbeild gennem Byen. Masser af Mennesker bølgede igjennem Gaderne fra den tidlige Morgenstund og en ubeskrivelig Spændthed havde grebet den ellers prosaiske By.

Kl. 10 gik vi til Borgerforeningen, hvor vi skulde holde Forsamlingen. Jeg tog Plads midt foran Skranken imellem begge Professorer Flor og Paulsen, den Sidste med Ridderkorset, og Alle vare vi i fuld Stads. Det gjorde et mægtigt Indtryk, da den Kongl. Commissarius⁶ midt i Forsamlingen og, inden Forhandlingerne begyndte, kom hen og hilsede paa mig, fortalte mig, hvormeget det glædede ham at lære mig personlig at kjende o.s.v. Han havde nemlig ogsaa hørt det Rygte, at jeg havde hemmelige Instruxer. Jeg kunde neppe lade være at lee over hans forknytte Ansigt.

Da nu alle Navne vare opraabte, og man offentlig hørte, hvilke mægtige Mænd vi repræsenterede, faldt Modet paa Fjenden. Men da [Andreas] Christiansen som Præses havde holdt sin Tale, hvori han offentlig aflagte mig Selskabets Tak for mine Anstrengelser, tydede han paa, at man endnu i Løbet af Dagen vilde rykke frem med vigtigere Ting, hvis fornødent gjordes, og udtalte med stor Pathos, at Kongen havde erklæret til ham, at han skulde vise sine troe Flensborgere, at han ikke vilde være ordløs, reiste den Kongl. Commissarius sig og erklærede, at han Aftenen i Forveien havde modtaget en Skrivelse fra Kongen, som, om den end ikke ligefrem sagde, at K[ongen] vilde give gunstigt Svar paa det indsendte Andragende, saa dog udtalte en saadan Mening, at man ikke kunde tvivle paa, at den snart vilde følge. Derpaa antydede han, at der under saadanne

Omstændigheder aldeles ikke kunde være Tale om Opløsning, hvad han maatte bestemt modsætte sig, men snarere om en rask Fremskriden til Maalet o.s.v.

Hele Tiden stirrede han paa mig som et truende Spøgelse ligeoverfor ham, og det var morsomt at see, hvilken skrækkelig Virkning, det dristige Blik, som jeg stillede til Skue, gjorde paa ham.

Denne Tale fuldendte Alt. Tænk Dem min Forbauselse. Der blev ikke engang oponeret, undtagen imod Biting. Jeg, som havde fyldt mig selv med alle mulige Taler ligeop til Halsen, fik ikke engang Leilighed til at lukke Munden op, idet Forsamlingen eenstemmig gik ind paa Alt, hvad Directionen forlangt. Resultatet blev derfor, at man skulde afvente den Kongl. Resolution. Hvis denne blev gunstig, skulde strax skrives til Værks. Blev den ugunstig, skulde en ny Generalforsamling beraadslaae om Selskabets Opløsning. Flensborgerne fik imidlertid Respekt for mig, idet man tillagde min Nær-værelse en Kraft og Betydning, som den vist ikke fortjente.

I Formiddag skal jeg atter i et Møde for at afhandle, om Nogen skal til Kjbhvn. for at holde Kongen til at gjøre Ende paa Sagen. Denne gang har K[ongen] været os troe og holdt, hvad han lovede mig. Jeg veed, man vil have mig til Kjbhvn. igjen, og det kan let hændes, at jeg inden 8te Dage atter er hos Dem, thi Kongen maae og skal resolvere gunstigt. Ellers er Flensborg tabt for stedse.

Lev vel! Det begynder nu at dages, Kl. er 7, og om en Time skal jeg sidde midt i Jernbaneacter.

Deres

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 1847 16/12.

2 Slesvigholstenerne.

3 Hamburgerne frygtede et jernbane-anlæg, som vilde gøre Tønning til omslagshavn for egnene nord for Eideren.

4 Jvf. Skau til Marckmann 1847 27/8. Desuden Fiedler til Skau 1847 31/12: »Den Gl. [d.e. Joachim Moltke til Espe] forsikrede mig om, at Kongen baade vilde, maatte og skulde tage de resterende Actier i Flensborger Banen. Audientsen, Du og A.

Chr[istiansen] har havt, stadfæster jo ogsaa dette, men Meget maa jeg raade Eder begge til ikke at forlade Byen [d.e. Kbh.], førend det afgjørende Rescript er udfærdiget, eller I have naaet den størst tænkelige Visshed for, at det snart vil komme« (KB. NKS 1727).

5 Staten overtog de tilbagestående 1700 aktier i Flensborg—Husum—Tønning jernbanen, se: »Fædrelandet« 1848 22/2.

6 L. N. Scheel.

Kjære Marckmann!

Jeg har kun Lidt at fortælle idag, men skriver mere for at lade høre fra mig.

Da jeg kom hjem, fandt jeg Pastor Boisen meget ivrig beskjæftiget med en Adresse til Kongen, som allerede var trykket og underskreven i to Sogne, inden jeg fik fat paa den. Da man i denne blot havde andraget paa, at Nordslesvig maatte vælge *een Mand* til de vise Mænds Forsamling¹, saa fik jeg dem til at standse den indtil videre, fordi vi ingenlunde maae være saa nøisomme, allerhelst, naar Kongen ytrer Tilbøielighed til at udnævne sine *fire* Mænd i Nordslesvig. Desuden vare vore Stænderdeputerede enige med mig i, at slikt Skridt fra vor Side vilde fremkalde et modsat Andragende fra vore Fjender, og da vi endog tælle mange Slesv[ig-] Holstenerne i det nordlige Slesvig, saa ansaae vi dette for farligt.

Imidlertid generede det Boisen betydeligt. Jeg er nærved at ansee ham for min Fjende, endskjøndt jeg behandler og vil stedse behandle ham som Ven. Han har søgt at skaffe sig selv Indflydelse i Øesby Sogn paa min Bekostning, idet han har sat Bønderne i Hovedet, at jeg i Kjbhvn. blev alt for Dansk og forglemte at holde paa vore Rettigheder o.s.v.

Dette er næsten den farligste Mistanke, som kan indgydes Folk og kan under givne Tilfælde, f. Ex. Valg, gjøre ubodelig Skade. Boisen[s] Handling er upaatvivlelig fremkaldt af Egoisme, idet han vil have et Par Bønder til Kjbhvn. for at bede om en dansk Præst, og de blive nu oplærte til at være udtømmelige i Roes over Boisen som Nabopræst og skal bede Kongen om at give dem hans Broder o.s.v. Dette har jeg underhaanden faaet at vide. Bønder i Øesby Sogn have advaret mig for Boisen, og jeg skal nok beseire Manden. Boesen i Fjelstrup er mig halvveis troe. Hertel, Agent Bruun, Nis Lorenzen er det til Fuldkommenhed.

Min værste Steen at løfte er den, at Boisen og Boesen ere Aristokrater og ansee det for en Umulighed, at en saadan Ubetydelighed som jeg har kunnet skaffe mig Anseelse i Kjbhvn. De troe, at jeg aldeles ikke har havt Adgang til nogen af Statsmændene ligesaalidt som til Lunding eller Kongen, og endskjøndt jeg har foreviist Hertel Concepter til mine Breve til Bardenfleth, Tillisch, Lunding o.s.v.,

saa er Boisen fræk nok til at sige til Hertel reentud: »Disse Breve ere saamænd aldrig afsendte«, og Hertel kunde ikke værge sig paa anden Maade end ved at paastaae, at Pastor Marckmann havde overbragt Brevene til vedkommende høie Personer og altsaa var det bedste Vidne af Alle. Men Boisen vedbliver endda at sige, at, *hvis jeg ikke kan faae Svar paa mine Breve til de Herrer i Seminariesagen*², saa kan saamænd Laurids Skau endnu mindre skaffe sig Adgang.

Den stakkels Mand lever endnu i Indbildningen om fordums Indflydelse [og] kan ikke fatte, at jeg kan besidde Egenskaber, der under givne Forhold turde være betydeligere end hans, og bilder sig bestandig ind, at jeg er Ubetydelig. Jeg har endda yttret mig om min gode Forstaaelse med Madvig, men jeg turde jo ikke sige, at denne Mand gjorde mig Vesitter og spurgte mig tilraads, thi saa vilde han kalde det Løgn og Pralerie. Overhoved kan han ikke fatte, at jeg har gjort nogen Nytte i Kjbhvn.³, og endskjøndt jeg selv bilder mig ind, at jeg har udviklet en mere end almindelig Virksomhed og tiltvunget mig en Anseelse, der vistnok er sjældnen for en Mand af min Stand, saa hjælper dette jo dog aldeles Intet, naar *Andre ikke troe derpaa*. Hertel troer mig, Agent Bruun ogsaa, idetmindste tildeels, men Boisen kan ikke fatte Alt dette. Dette gjør ikke liden Skade, og det kan let hændes, at jeg behøver Deres og Flors Vidnesbyrd i Breve til Boisen for at tilintetgjøre hans Mistanke.

Den stakkels Mand er reent i Vinden, fordi han sagtens ahner, at hans Indflydelse er gaaet i Luften. Nu vover han Alt for at tilvriste sig samme igjen og betænker sig ikke engang paa at tye til lave Midler for at naae Hensigten. Jeg skal under dette nok holde Contenance og ikke lade mig mærke med Noget, endskjøndt det er saarende nok at blive saa stærkt miskjendt. Alt kan nu rigtignok jævne sig en Deel, hvis Kongen holder Ord [og] vælger mig til de vise Mænds Forsamling.

Iaften er der jo stort Møde i Casino⁴. Bare man husker at sende Emissairer ud i Landet, thi dette gjøres haardt nødig. Jeg har sporet Uklarhed overalt, hvor jeg er kommen igjennem Landet.

Seer De Flor, saa lad ham læse dette Brev. Hils fælles Venner fra

Deres

R.A. Marckmanns arkiv.

Laurids Skau.

1 I Reskriptet af 1848 28/1 bestemtes det, at Stænderforsamlingerne i lø-

bet af marts skulde vælge 52 »erfarne Mænd«, for hvem den bebudede

- forfatning skulde forelægges.
- 2 Allerede 1847 11/6 forelå der kongelig resolution om et dansk seminarium i Nordslesvig. Når Vonsbæk særlig var udset, skyldtes det bl. a., at pastor Carl Chr. Boisen havde tilbudt at læse een time dagligt vederlagsfrit. Emner til forstanderstillingen var først pastor Feilberg, men da han kom til Ullerup, var M. Mørk Hansen på tale.
- 3 Der tænkes på Skaus lange ophold i Kbh. i efteråret 1847.
- 4 Bekendtgjort i »Fædrelandet« 1848 7/3. Se: Marckmann til Skau 1848

16/3. — Skau var forinden vendt tilbage til sit hjem, se hans pjece: »Hvorvidt ere vi komne?«, 1848, s. 7: »Der lagdes Plan til offentlige Forsamlinger, og Nationalitetssagen stilledes i Spidsen. Jeg blev personlig opfordret til i denne Sag at holde Foredrag i Casino, men da jeg troede, at mine Kræfter vare for ringe til, at jeg turde træde op for et Kjøbenhavnsk Publikum, reiste jeg derimod til Slesvig for at bidrage Mit til, at Folkestemningen der ikke tog en skjev Retning«.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1848 16/3.

Kjære Skau.

Flor siger, at Adressen¹ er ganske efter hans Sind. Jeg for min Deel synes dog, at »vente« er lidt for rask, at der i det Mindste første Gang maa staae »tillade os at vente« eller »haabe«. – Brevet afgaaer til [Johan] Wegener.

Her er det nu meget levende. I Løverdags² var hele Cassinos store Sal fuld (2400 M[enne]sker). Clausen, Lehman[n] holdt Taler, derpaa indbød T[s]cherning til Diskussion. Skolelærer Rasmus Sørensen talte lidt imod Sagen, idet han meente, at Frihed var Hovedsagen. Goldsmith meente, der kun skulde indføres en Constitution med Slesvigs Minde³. Tscherning svarede. Talerne blive trykte og sendte med »Fædrelandet«, hvoraf De vil kunne faae dem at see.

I Løverdags skal der have været en Forsamling af høiere Embedsmænd⁴ til Fordeel for Rescript, men de kunde ikke blive enige.

I Tirsdags havde den slesv[igske] Forening⁵ et Møde ogsaa i den store Sal i Casino, hvor der var 1600 M[enne]sker. Clausen, Flor, Grundtvig og Høyen talte – især den første og sidste fortrinligt⁶.

Idag har der været et Møde af alle de Deputerede, der i Morgen skulle vælge i Roeskilde.

Flor kunde ikke skrive idag. Hage har reist i endeel sjællandske Byer⁷. Fi[e]dler har præpareret sine. Jeg tænker, Hage nok skikkes til Fyen.

Det er en ypperlig Idee med den Adresse, der nu kommer igang i Nordslesvig. Faar den mange Navne, vil det vist hjelpe betydeligt paa Sagerne her. Jo raskere, jo bedre, spar ikke paa Penge, de gaae af Kassen her.

Hilsen fra min Kone og Børn

Deres hengivne

D. 16. Marts 48.

Marckmann.

For at spare en Porto sender jeg dette i en Convolut til Koch⁸, hvem Flor om muligt paa Tirsdag sender en Brochure af Poulsen i Kiel, som skulde til Nordslesvig.

KB. NKS 1727; trykt i udtog: Da Pol Br IV, s. 127.

- 1 En adresse, hvori Kongen blev bedt om at sende pålidelige tropper til Slesvig og om en bedre statsforfatning for Kongeriget og Slesvig, trykt i »Dannevirke« 1848 22/3.
- 2 1848 11/3, jvf. Skau til Marckmann 1848 11/3.
- 3 Goldschmidt gik siden slutningen af 1847 sine egne veje i det slesvigske spørgsmål, se: Skau til Ploug 1848 21/3.
- 4 Rimeligvis et møde af konservative helstatsmænd.
- 5 Den Slesvigske Forenings Kbh.s-afdeling. Mødet er refereret i »Berlingske Tidende« 1848 15/3.
- 6 Orla Lehmann til sin hustru 1848 17/3: »Clausen var [mangler], men kold, Flor dræbende langsom og vidtløftig, Grundtvig lapset vittig, Høyen lidenskabelig, men lidt huul. Desuagter var Folk andægtig under C[lausen], anstændig under F[lor], loe af Gr[undtvig] og beundrede H[øyen]« (trykt: Da Pol Br IV, s. 129).
- 7 Hother Hage, der var Stænder-deputeret for købstæderne i Præstø amt, holdt i begyndelsen af marts en række møder i sit distrikt, hvori han gjorde sig til talsmand for Eiderstandpunktet.
- 8 Koch til Flor 1848 18/3: »Min for Skau og Hertel i Mandags under stor Travlhed med Bladet flygtig henkastede Idee af en slesvigske Adresse sendte Skau den følgende Dag mig uafvidende til Dem, saa jeg ikke fik Leilighed til at reenskrive den saaledes, som jeg ønskede det. Nu bør den, ifølge Marckmanns Brev af i Torsdags, anvendes som den er. Dog har jeg under stor Vanskelighed faaet Skau idag til at indvilge i adskillige Sprogforbedringer, som den nødvendig maatte undergaae. Bedst havde det været, at De havde korrigeret vort Hastværk og Makværk« (KB. NKS 1766).

Laurids Skau til J. W. Marckmann 1848 16/3.

Kjære Ven!

Had[erslev], d. 18. Marts 48¹.

Iaften skal der være Allarm i »Borgerforeningen«². Beseler og Overretssekretær Clausen ere ankomne til Byen. Hvad de egentlig

vil, veed man ikke, men jeg formoder, at de ville hidse Borgerne til at tage Deel i det store Sl[esvig] Holst[eenske] Møde i Rendsborg paa Løverdag¹.

Med Staal og Agent Bruun er jeg idag bleven enig om en alvorlig Adresse². Fremdeles har vi talt om at storme en stor Folkeforsamling sammen paa Skamlingsbanke.

Jeg har gjort alle mulige Kunster for at komme med i Borgerforeningen i Aften, men Alt er strandet. De Kjeltringer ere bange for en Oposition lige i Næsen paa deres Koryphæer. Det var ogsaa min Hensigt at vove et Slag, men det vil ikke lykkes.

Det Nærmere skal De høre siden.

Nis Lorenzen har talt en heel Time med Beseler, som vilde forføre ham, men fik glat Lag. Han vilde have Lorenzen til Rendsborg⁴.

Deres

Laurids Skau.

KB. NKS 3316.

- 1 Dateringen må være fejl. Mødet i Rendsborg var lørdag den 18. marts. Ifølge »Lyna« 1848 22/3 forlod Beseler Haderslev om morgenen den 17. marts. Skaus brev må derfor have datoen: 16. marts.
- 2 Haderslevs tyske forsamlingsbygning.
- 3 Resultatet blev proklamationen af 1848 23/3, underskrevet af Laurids

- Skau som formand for den Slesvigske Forening og af de to Stænder-deputerede Nis Lorenzen og H. A. Krüger, trykt i Laurids Skau: Hans Nissen i Hammelef, s. 111 ff.
- 4 Nis Lorenzen fra Lilholt var Stænder-deputeret, men gav ikke møde, således som Krüger gjorde.

J. W. MARCKMANN til Laurids Skau 1848 18/3.

Kjære Skau!

Send en Adresse til Kongen herover snarest muligt og send den saa tillige til »Fædrelandet«. Faae en Forsamling sammen med Repræsentanterne iblandt og begynd Adressen: »Undertegnede Folke Repræs[entanter] og Beboere af Nordslesvig« og underskriv blot paa en Slump: »Saa og saa mange Hundrede Nordslesvigere«.

Bed Kongen om at komme til Nordslesvigs *Beskyttelse* og give Jer Vaaben, at I kunne hindres fra at blive dragne til Tydskl[and] &c. Sligt er meget vigtigt, i høieste Grad vigtigt. Thi naar Nordslesvig selv kalde[r] til Hjelp, saa vil Alle her reise sig som Een Mand, saadan er Stemningen nu. Saa vil alle andre Spørgsmaal falde, saa er

alle eet Parti, saa vil Regjeringen, om den end ellers ikke vilde gribe til¹.

Jeg talte med Goldsmith igaar aftes. I Cassinoforsamlingen² traadte han op og sagde, at det var uretfærdigt i høieste Grad at ville have Slesvig [med] til en Constitution med Danmark uden Slesvigs Indvilligelse; dette havde Lov til at gjøre, hvad det vilde. Men førend han begyndte at tale, var der Nogle, som hyssede ad ham, og da han sagde nogle Ord, som kunde forklares, som om han ikke vilde frygte for at gjøre Oprør, kaldte Præsidenten³ ham til Rette. Herover er han bleven lynende hevnsyg. Han vil gjøre og sige alt for at svække de 45's⁴ Anseelse og Indflyd[else] og skrive et Flyveskrift om den store Uret, vi gjøre Slesvig.

»Kjøbenhavnspostens« Redacteur⁵ er fnysende demokratisk og kalder os Aristocrater, fordi vi ikke idel tale om Frihed. Kun Frihed kan attrahere Slesvig, derfor [mener] han ogsaa, at Slesvig lider største Uret ved den Tvang, vi udøve mod det. Selv Grundtvig sagde i Tirsdags ogsaa noget Lignende, men dog mindre stærkt⁶. Sædegaardseier-Deputerede udtalte sig igaar imod de 17's Paastand⁷, at Constitutionen maatte kun antages paa et almindeligt Folkemøde. Men iøvrigt vare de dog meget moderate og sagde tilsidst: »Vel kunde Slesvigs Incorporation muligt blive noget, de Danske af al Magt maatte stræbe til, men kun med Bekymring for de farlige Følger saae de det og maatte derfor stræbe at forlige Tydske og Danske«.

See, alt dette falder overende, naar Kongen kaldes til Hjælp fra selve Slesvig. Derfor skynd Dem saa meget muligt.

Jeg tænker, man i Rendsborg⁸ proclamerer Sl[esvig-]Holst[een] og erklærer det som en Voldshandling, naar Kongen og de Danske vil holde Slesv[ig] fast; samt opfordre Folket til at væbne sig. Ogsaa for at modarbeide dette Indtryk var en snar Erklæring fra en Forsamling i Nordsl[esvig] ønskelig og det om muligt, inden de Rendsborgske Sager kunde blive bekendte.

Løvedag, d. 18de Marts 1848.

Deres
Marckmann.

KB. NKS 1727; trykt: Da Pol Br IV, s. 131—132.

1 Der er tale om den tidligere nævnte adresse til Kongen om at få tropper til Nordslesvig og en bedre forfat-

ning. Den fremkom først 1848 22/3 i »Dannevirke«.

- 2 1848 11/3, jvf. Marckmann til Skau 1848 16/3.
- 3 Ordstyrer var L. N. Hvidt, der på det tidspunkt var borgerrepræsentationens ledende mand.
- 4 »Fædrelandet« 1848 28/2 bringer en erklæring i anledning af januarre-skriptet, underskrevet af 45 fremtrædende liberale, deriblandt H. N. Clausen, Drewsen, Flor, Hother Hage, L. N. Hvidt, A. F. Krieger, Orla Lehmann, J. N. Madvig, Marckmann, Meinert, Carl Ploug, J. F. Schouw og A. F. Tscherning.
- 5 J. P. Grüne krævede i 1848 den almindelige valgret, men svingede senere over til et mere aristokratisk standpunkt. Orla Lehmann til sin hustru 1848 17/3: »... Københavnspost-Grüne og Corsar-Goldschmidt tale om Menneskerettigheder og fordre almindelig Stemmeret. Man skulde have ondt ved at forstaae, at dette

kunne være i Strid med den Fordring at hævde Landets Ære og Velfærd, men saa taabelige ere disse communi-stiske Fanatikere, at de fordømme os og alt andet end almindelig Valgret« (Da Pol Br IV, s. 129).

- 6 Se: Marckmann til Skau 1848 16/3.
- 7 17 underskrivere, deriblandt L. N. Hvidt, Hother Hage, Meinert, H. N. Clausen, Orla Lehmann, Schouw og Balthazar Christensen, havde 1848 24/2 krævet, at den forfatning, som var omtalt i januarkundgørelsen, skulde forelægges og antages af en folkerepræsentation. Herimod havde en del godsejere, deriblandt Carl Neergaard og C. Zeuthen, protesteret 1848 16/3, offentliggjort i »Berlingske Tidende« 1848 17/3.
- 8 Det bekendte fællesmøde af slesvig-ske og holstenske stænderdeputerede i Rendsborg 1848 18/3.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1848 3/4.

Kjære Ven!

Haderslev, 3. April 1848.

Masser af Tropper komme hertil og drage igjennem¹. Stemningen er god. En Mængde af Tropperne fra Rendsborg komme hertil og søge deres Faner og Konge. Idag er Apenrade bleven besat. Maaskee naaer Armeen Rendsborg uden at løsne Skud².

Imorgen reiser jeg tilhest med adskillige Andre til Agerskov, hvor Bondehæren samles, for i Forening med denne under Hr. Lieutenant Jensens³ Kommando at besætte eller erobre Tønder. Alt gaar fortræffeligt, og jeg troer ikke, Kampen vil blive lang. Befolkningen er godt tilfreds.

Postgangen fra Kjbhvn. og her til er nu sikker, ifald De eller Deres Kone vilde bære mig med et Brev, hvorefter jeg længes meget. Jeg har havt Brev fra Ploug⁴, men fra ingen Anden i Kjbhvn.

Lev vel! Hils Alle, især Deres Kone og Børn. Jeg er i Aktivitet fra Morgen til Aften og ofte Natten med.

Deres
Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 Den danske hær overskred Koldingå 1848 29/3. 3 Løjtnant Jenssen-Tusch, se: Sjø Årb 1948, s. 17.
2 Det blev til sejren ved Bov 1848 9/4 og nederlaget ved Slesvig 1848 23/4. 4 Ploug til Skau 1848 28/3.

Laurids Skau til J. W. Marckmann 1848 24/5.

Kjære Ven!

Assens, den 24de Mai 1848.

En hver Time bringer mig her ny Efterretninger, og Arbeide har jeg nok af, hvilket dog idetmindste fordriver Kjedsomheden. Iforgaars skrev jeg til Deres Kone og sendte hende en Afskrift af et Brev, som egentlig var bestemt til Dem, men da det var min Fødselsdag, og hun tidligere har været kjæk nok til at bebreide mig, at jeg engang forglemte at gratulere hende paa hendes, saa var jeg onskabsfuld nok til at maale hende med samme Alen. Imidlertid vil De ventelig allerede have modtaget det af hendes Haand, ligesom jeg overhoved antager, at det er ligegyldigt, enten jeg skriver til Dem eller til hende. Naar jeg skriver til Deres Huus, behøver jeg ikke at veie Ordene paa Guldvægt, thi Ingen vil der misforstaae mig, hvorfor jeg ogsaa lader Pennen løbe og giver et sandt Udtryk af min øieblikkelige Stemning.

I Nat har jeg krydset paa Havet hele Natten igjennem og bragt i Erfaring, at Haderslev nu har faaet en Besætning af 800 Mand lünebor[g]sk Infanteri og en Flok hanoverranske Dragoner, som udmærke sig ved Raahed. Vrangler ligger endnu i Christiansfeld, og jeg antager, at han trækker sine Tropper ud af Jylland¹, saasnart han har faaet de forlangte 4 Millioner, og han mærker, at Svenskerne komme. Hele den fjendtlige Styrke fra Elben til Veile beløbe sig til omtrent 24.000 Mand, Friskarer og de sl[esvig-]holst[eenske] Tropper iberegnet. Denne Magt er da ikke saa forskrækkelig, og Fjenden venter ingen Forstærkning sydfra.

Kysten ved Lillebelt lige fra Apenrade til Frederizia bevogtes fornemmelig af Friskarer, som paa de vanskeligste Punkter understøttes af nogle Dragoner. I dette Øieblik hører jeg stærk Kanonade fra Aarøesund. Det er Bille, som hilser paa Fjenden, der har begyndt at opkaste Forskandsninger.

Her i Assens ophobes en uhyre Masse af allehaande Ting, navnlig Levnetsmidler til Armeen, og det synes, som om denne By er valgt til Hovedoplagssted. Der er i den sidste Tid losset omkring 150

Transportskibe. Alle Transportskibe, samt andre Skibe ere forresten for flere Dage siden beordrede til at være parate til at stikke i Søen, hvert Øieblik det forlanges, saa vi vel snart kan vente en Landgang af vore Tropper foretaget. Jeg har (efter Ordre) re-kognosceret forskjellige Landgangssteder. Mere maae jeg ikke sige.

Da jeg forleden Dag var paa Kysten af Vilstrup og talte med adskillige Bekjendte, samt med min Familie, blev min Gaard et Par Timer senere omringet og min Avlskarl, samt en anden Mand, der havde talt med mig, førte som Fanger lige til Rendsborg. Ingen maae have mindste Samkvem med eller tale til Folk paa Søen, og De vil deraf kunne slutte Dem til, hvor vanskeligt det er at vedligeholde Forbindelse med Fastlandet. Om man opbyder al sin Kløgt, saa er det endda ikke nok. Penge er det eneste Middel, der forslaaer noget.

Min troe Søegut er nu i Sundeved, forudsat han ikke er bleven fangen, men hvorledes jeg kan faae ham tilbage igjen, er mig en reen Gaade. Der skal i Morgen i denne Anledning prøves et Vove-stykke, thi det er af høieste Vigtighed at faae Underretning derfra.

En anden Mand, som jeg har sendt til Kolding, er bleven afskaaren af Friskarerne og kunde ikke komme til Søen paa det bestemte Sted. Jeg skulde i Nat have hentet ham, men fandt Kysten besat af Friskarer paa det bestemte Sted. Det vil nu beroe paa hans Snildhed, hvorvidt han kan slippe lykkelig ud. Tvende bemandede Baade har jeg idag sendt ud paa Krydstog ved Kysten for om muligt at tage Een eller Anden ombord.

Jeg er noget ængstelig for Krüger. Han skulde have været her tilbage fra et Krydstog til Als iaftes, men da han tillige vilde ind paa den fjendtlige Kyst, og han er noget dumdristig, saa var det jo ikke usandsynligt, at han kunde være opsnappet. Hvis han ikke kommer snart, har jeg selv i Sinde at seile ud om en Times Tid for at faae Underretning om hans Skjæbne.

Thingmand Schmidt, Nis Lorenzen, Hans Nissen, Bruun fra Aarøesund, Justitsraad Friess fra Haderslev og flere Andre gaaer her og driver paa Gaden og kan ikke hitte paa nogen Virksomhed. Til at krydse under Kysten mangle de Mod og til at hitte paa nogen anden gavnlig Beskjæftigelse mangle de Opfindsomhed og kjede dem derfor rædsomt.

Lev vel! og hils Kone, Børn og Venner fra

Deres hengivne
Laurids Skau.

Den 2den eller 3die Juni kommer jeg maaskee til Kjbhvn. Hvis De seer Flor, da hils ham og meddeel ham lidt af de Efterretninger, som jeg sender Tid efter anden.

R.A. Marckmanns arkiv.

1 Wrangel var 1848 2/5 rykket ind i den danske flåde tilføjede tyskerne Jylland og havde besat Vejle amt for ved blokade af Østersø-havnene. at få erstatning for den skade, som

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1848 [7/7]¹.

Kjære Ven!

De veed sikkert, hvor høit og inderligt min Kone altid har sværmet for »Smør«, og vil altsaa skjøne, hvor dybt og ømt hun er bleven grebet og rørt over det tilsendte Smør, hvorfor ogsaa jeg siger Tak, idet jeg overlader til hende selv at udtale sit bevægede Hjerte; vist er det, at det smager fortræffeligt.

At Wrangel er dragen op, er, som De veed, ikke skeet ifølge Instrux, men tvertimod yttrede Oxholm, da Efterretningen kom her, sig aldeles overrasket derved. At der underhandles om Vaabenstilstand, er vistnok sandt, men jeg kan ikke sige, at jeg frygter den, thi at den i visse Henseender kunde være ufordeelagtig, seer naturligviis Regjeringen ligesaa godt som vi. Naar den derfor har gaaet ind derpaa, saa er dette uden Spørgsmaal skeet ifølge Grunde, som dog gjøre den overveiende fordeelagtig, men som den ikke kan udtale. Dette svarer til, hvad man i høiere Kredse taler om, nemlig at Preussen søger Leilighed til at trække sig ud af det Hele, ligesom det ikke gjerne vil have mere med Forbundet² at bestille. Der siges endog, at Danmark, Preussen, Holland, Sverrig og Rusland have forenet sig om, at de 3 første Magter³ skulle reent trække sig ud af Forbundet under de samtlige[s] Beskyttelse.

Nu begynder man i Tydskland at blive bange for Frankrig, og en Forandring i Frankrigs Tilstand eller dens offentlige Fremtræden maa jo vist sikkert finde Sted. Enten er det saa svagt, at det ganske maa holde sig stille (og saa begynder Rusland at træde op) eller det maa begynde Krig mod Østerrig og Tydskland. Hvad Danmark angaaer for Øieblikket, er jeg ogsaa rolig. Gaaer Wrangel over Grændsen til Jylland, saa komme de Svenske⁴, gaaer han ikke, saa kan han ikke gjøre os videre, medens vi fra Jylland og Als kunne over-

falde dem, ligesom vi blive ved og endnu kraftigere kunne blokere deres Havne og hindre deres Handel.

Tak for Underretningen om Tommerup. Jeg vidste, det var et godt Kald, men vidste ikke, at det laae saa smukt. Jeg har givet Ansøgning ind derom. Jeg skal dog forhøre mig nærmere om Præstegaarden.

Jeg hører, at De har taget Deres Søn⁵ med Dem, og jeg siger Dem herved, at dersom De vil stikke ham herover til os, skal det være os en Fornøjelse at have ham her, til han skal i Sorøe. (Prof. Boisen sagde her for nogle Dage siden i Talens Løb, at han kom der da). Godske kan da i Ferien trække om med ham og vise ham Kjøbenhavn, og vil De, at han skal i Skole efter Ferien, til han kommer til Sorø, skulde det være underligt, om ikke hvilkensomhelst Skolebestyrer, jeg vil vende mig til, ikke med Glæde vilde byde Laurids Skaus Søn fri Skolegang. Dette veed jeg med Bestemthed og indestaaer derfor med Ære, Liv og Gods. Nu frisk Mod, Antonius! som hidtil. Prof. Paulsen sagde igaar til Dr. Francke, at Knuth og T[s]cherning vare i ypperligt Humeur i denne Tid⁶.

Jeg talte forleden med Ploug. Han svor paa, at han ikke havde tænkt paa at ville vise nogen Kulde mod Dem. Da han saae Dem hos Gjøvdad (ikke hos ham selv), gik han gennem Stuen, fordi han det Øieblik havde været som paa Naale for at faae en Ting gjort. Boisen havde intet sagt ham⁷.

Nu viger jeg Pladsen for min Ægte-Halvdel.

Deres hengivne Ven
Marckmann.

Kjæreste Skau. Tilgiv mig, De faar kuns disse Linier, men jeg er som for-
tumlet. I dette Øieblik har Fru Holm sat og holdt en lang Tale
Brevet er revet over og resten fjernet!

KB. NKS 1727.

1 Datering efter poststemplet. Brevet er adresseret til: Herr Buch, Ruugstedgaard per Veile. Se note 1 til: Skau til Marckmann 1849 28/3.

2 Det Tyske Forbund.

3 De tre magter var alle medlemmer af det Tyske Forbund, Danmark på

grund af Holsten-Lauenburg, Holland på grund af Limburg og Luxemburg, mens Preussen havde provinserne Posen og (Vest- og Øst-)Preussen uden for Forbundet.

4 1848 11/5 havde Sverige-Norge forpligtet sig til at sende 15.000 mand

til forsvar for det egentlige Danmark.

5 Skaus ældste søn Peter.

6 Christian Paulsen havde 1848 24/3 skyndsomst forladt Kiel og ledede nu det hidtidige Slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli provisorisk. Knuth og Tscherning var jo hhv. udenrigs- og krigsminister, og udtalelsen har da skullet vidne om dansk optimisme. Francke havde været konrektor i

Flensborg, men blev afskediget af den provisoriske regering 1848 8/7 fra 6/5 at regne. Han opholdt sig i København, se: »Fædrelandet« 1848 7/11.

7 Skau mistænkte pastor Carl Chr. Boisen for at udsprede rygter om sig, se: Skau til Marckmann 1848 11/3. Marckmanns beroligende meddelelse førte til Skaus brev til Ploug 1848 8/7.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1848 12/7.

Rugstedgaard pr. Veile, den 12te Juli 48.

Jeg har modtaget Deres Brev uden Dato, kjære Ven! og blev glad over at gjenfinde Deres gamle, gode Humeur deri, thi det ligesom lapper en Smule paa mit, der virkelig trænger til en god Overhaling.

Siden De hørte fra mig sidst, har jeg expederet en Mængde alvorlige Breve, blandt andre til Krigsministeren¹, hvoraf jeg eier en Afskrift, til Flor², som har faaet Afskrift af mit Brev til Krigsministeren, til Ploug³, til hvem jeg har sendt en skarp Kritik over Armeens Bevægelser og over Adskilligt dens indre Forhold vedkommende, og fra hvem jeg nu venter paa Svar, o[g] t[il] fl[ere] A[ndre].

Jeg vil ikke her gjentage min Kritik over Armeens Retirade fra Slesvig eller fra Had[erslev] til Kolding sidstegang; i forskjellige Breve, navnlig ogsaa til Prof. Boiesen i Sorøe, til Fiedler, til Deres Svigerinde Fru Antonette Gandil (for Herrernes Skyld paa Borreby) og til endnu flere Andre⁴ har jeg formeentlig godtgjort, at den var bygget paa falske Beregninger, paa sletberegnet Tillid til Svenskerne, paa Mangel paa sandt Bekjendtskab til de slesvigske Vestegne og indbildt Frygt for en overlegen Fjende, hvis største Styrke *denne gang* bestod i Navnet »Wrangel«.

Jeg forbauses over, at man ikke kan indsee, at enhver Retirade fjerner den svenske Hjælp endnu mere fra os, og at ethvert Slag, om det end er i og for sig forbunden med Tab, hidser baade den svenske Armees Lyst til at være med og opirrer det svenske Folks Iver efter at see ogsaa deres Soldater i de Kæmpendes Række. Jeg begriber ikke, at det danske Ministerium er saa kortsynet, at det kan troe

det Mindste paa de svenske Underhandlinger, thi de ledes af et Ministerium, som fuldkommen svarer til Christ[ian] den 8ndes vage og vaklende Politik. De ville snoe sig fra Alt og frygte for en europæisk Bevægelse eller Krig, medens det dog maae være klart for ethvert nogenlunde skarpt Blik, at enhver kraftig Optræden er det bedste Værge imod Bevægelsen og næsten det eneste Middel for enhver Regjering til at afvæbne Demagogernes Foragt for de Styrende.

I to Maaneder har jeg nu bestandig anseet den Maade, hvorpaa man søger at frelse os, for grundfalsk, fordi man aldrig vil eller kan opnaae Resultatet. Allerede da jeg sidst var i Kjbhvn., talte jeg om denne Gjenstand, og maaskee kan De erindre, at jeg halvt om halvt havde i Sinde at reise til Stokholm. Istedetfor at underhandle med det svenske Ministerium skulde man underhandle med det svenske Folk. Dette vilde jeg have gjort. Paa Torvet i Stokholm skulde Sagen [have] været afgjort og Underhandling med Konge og Ministerium en blot og bar Form. Man skulde have *ængstet* det svenske Hof og dets diplomatiske Ministre gennem Folket og bragt dem til at gjøre, hvad de ikke godvillig vilde. Dette *kunde* have ladet sig udføre, naar man havde baaret sig rigtig ad.

Nu fortryder jeg bittert, at jeg ikke reiste paa egen Haand, thi jeg havde Folkets, det danskslesvigske Folks, *Opfordring dertil*. Man havde bedet og bønfoldet mig derom, men af svag Eftergivenesshed for forskellige offentlige Personligheder i Kjbhvn. lod jeg mig afholde derfra. Ploug meente, det *behøvedes ikke*. Man troede, Prof. Krieger⁵ havde gjort Alt – de Daarer! De kunne ikke see, at Krieger reiste meest som Diplomat, som lærd Mand, at der i ham stak en vordende Minister, og at han maaskee selv bærer Forventningen om Portefeuilien saa høit i Halsen, som vel er muligt. Saaledes *er han* og *maatte han* absolut blive seet og optaget i Sverrig.

Hvilken uhyre Forskjel, naar f. Ex. Krüger fra Beftoft og jeg paa Torvet i Stokholm havde i Slesvigs Navn fordret svensk Hjælp! Hvilken uhyre Forskjel, naar tvende Bønder fra den sydligste Egn, hvor den skandinaviske Tunge tales, i deres Landsmænds Navn havde anraabt deres Slægtvenner i Norden om Hjælp mod national Overlast og fysisk Vold istedetfor den fine Diplomats, den lærde Professors Ord!

Skal Fjeldet give Echo, saa maae der bankes paa med Fjeldets Hammer. Skal Nordens Skytsengel vaagne, maae han paakaldes med

den Lidendes fulde Smerte. Skal Nødraabet udtordnes i Norden med den behørig Vælde, da skal det udføres af dem, der i en lang Aarrække har følt Forsmædelsen. Skal de Undertryktes Tilstand skildres og Jammeren males med de sandeste Farver, da maatte det vel skee af dem, der længe har sukket, men aldrig bukket under for den – af dem, hvis kjære Familie, hvis Koner og Børn ere i Fjendevold og selv ere Landflygtige, – af dem, hvis smaae Sønner har faaet Prygl af de tydske Voldsmænd, fordi de vare Børn af danske, af nordiske Fædre og dog stolt og trodsigen have gjentaget: »Vi ere endda Danske, om I saa slaae os ihjel«. Og jeg vilde see den Fader, der ikke kom til at gløde af ædel Harme, eller den Moder, der kunde høre Sligt uden at føle navnløs Smerte!

Vore store Forfattere have talt til vore nordiske Brødre, vore Digtere have sjunget og tildeels begeistret Mange, men Forfatternes klare Ord og Skjaldenes svulmende Sange ere en Frugt enten af Tankens Styrke eller Phantasiens Rigdom. De ere endnu ikke *Virkelighedens Tordenrøst*. Det er den Begeistring, en vistnok i sig selv klar Idee har vakt, hvis Frugter vi hidtil have seet. Det er, som seer man den skjønne, bølgende, paa Afvexling rige Overflade, men det er ikke Dybets Malm, som i Fasthed og Styrke ganske anderledes trodser Tidens gnavnende Tand.

Da P. H[iort] Lorenzen talte Dansk i Stændersalen, og dette ikke maatte tillades ham, da vrededes Nationen, thi dens Ære var krænket. Da jeg paa Skydebanen paa de danske Slesvigeres Vegne paa Liv og Død forlangte Fostbroderskab, da rørtes Folket og rakte os Broderhaanden. Da den Slesv[igske] Forening den 12. Juni 1844 i krampagtig Fortvivlelse udstødte sit Nødraab til Folket, da jeg skrev mit velbekjendte desperate Brev til Kongen, som paadrog mig en Række Forfølgelser, da zittrede Folkeaaenden af ædel Harme. Og da jeg endelig den 4. Juli 1844 paa Skamlingsbanke med den menneskelige, den nationale Smertes fortvivlede Styrke spurgte, om jeg skulde holde Nationalitetens Gravtale, og der svaredes Nei, da var det, jeg heisede *Nødflaget* i mine dansktalende Landsmænds Navn, og da flokkedes Nationen i ligesaa ædel Harme som hellig Begeistring omkring Banneret, thi Dolken havde ramt Folkets *Hjerte*, netop fordi den kom fra *Folkets Hjerte*, fra det sønderknusede, uskyldige Folk, hvis eneste Brøde var, at det talte Nordens Tungemaal og følte paa nordisk Viis og ikke kunde leve *aandelig* paa an-

den Maade. Det var den saarede Slesvigske Løves krampagtige Smertesskrig, som Skjæbnen tilfældigviis lagde i min Mund som Ordfører for mine Landsmænd. Men det var det *danske Blod*, som *selv* leed under Forsmædelsen, der nu førte Klageraabet. Det var med andre Ord *Virkelighedens Røst*, der gjennembævede Masserne og netop derfor gjorde saa forbausende Virkning.

Men oven paa mine Ord, der maatte lyde som en Stemme fra en halvaabnet Grav, kom da ogsaa Trøsten. Den gamle Skjald⁵ tolkede den i hans halv mytiske, halv profetiske Tale. De unge Mænd, Lehmann og Ploug, gjennemaandede af ungdommelig Begeistring, vare Haabets Tolkere, og den Sidste oprullede det skandinaviske Panorama stoltere, skjønnere og fyldigere end nogensinde er skeet, hverken før eller siden.

Mit Maal var foreløbig opnaaet. Ovenpaa det krampagtige Skrig fulgte Matheden. Krisis nærmer sig langsom, men sikkert, thi Aanden dør ikke, og for mig var der kun underordnet Virksomhed, medens Alt udviklede sig. Jeg havde haabet, at en ny og bedre Røst end min vilde have ladet sig høre, og jeg har forberedt mig selv paa Forglemmelsen, idet jeg godt veed, at den ene Kraft afløser den anden ifølge evige Love, skrevne baade i Naturen og paa Prent af det høieste Væsen. Men endnu har jeg ikke sporet noget til en saadan Talsmand *for og af Folket selv*.

See, kjære Ven! Dette ere Grundene, tildeels historiske, som har bragt mig paa den Idee, at jeg maaskee endnu engang turde være kaaret til at heise Nødflaget, og at dette skal heises midt i Stokholm, synes mig klart. *Ministre skal*, hvad *Folket vil*, dette er min Politik, og naar Folket blot vil det Rette, eller, med andre Ord, naar den nordiske Folkeand blot værger om sin egen Tilværelse, hvortil den har et Aartusindes Berettigelse, saa *kan* den Almægtiges Velsignelse ikke udeblive, saasandt der er en guddommelig Retfærdighed til. Mange og talentfulde Mænd have forberedet, bearbejdet og dyrket den skandinaviske Jordbund. Digtere have tændt Nordens Aands lysende Fakkell. Ploug har maaskee mere end nogen Anden paaviist Haabets Brændpunkt. Alle Elementer ere forberedte. Maaskee har Prof. Krieger endog opklaret meget dunkelt, saa vor Sags Retfærdighed ikke alene har faaet Følelsens Reenhed, men ogsaa Tankens Klarhed. Der mangler nu blot at *fremmane* Kræfterne, men dertil

behøves *Virkelighedens Tordenrøst*, og denne er det, som jeg mener, blot de Lidende er i den sande Besiddelse af.

Derfor er det, jeg idelig grunder over denne Sag og tænker paa at reise til Stokholm og andre Steder i Sverrig. Det er ved den levende Gud ikke forfængelig Indbildning eller jammerlig Ærgjerrighed fra min Side, naar jeg her taler om mig selv, men ligesom jeg naturligviis troer at have enkelte gode Egenskaber, der kunde give mig Haab om at udføre Bedriften, saaledes er det først og nærmest, fordi jeg paa selve Pladsen for den egentligste og haardeste Lidelse ikke har kunnet finde Nogen, som kan gjøre det bedre. Desuagtet vilde jeg have Krüger eller Thingmand Schmidt med, fordi de besidde et Par Egenskaber, som jeg tildeels mangler.

Igaar var jeg i Veile, hvor jeg talte med Justitsraad With. Mærkeligt nok gjorde han mig netop Forslag om det, jeg selv i lang Tid har tænkt paa, og som jeg ovenfor har udviklet.

Men sæt nu, at Underhandlingerne for en Deel lykkes, saa ere de dog ikke rare, thi vort Ministerium kommer til at bygge Underhandlingerne paa et falskt Grundlag, idet det reactionære Parti i Europa og sammes Planer idetmindste for en stor Deel bliver Basis for det, man er saa naadig at indrømme os. Og jeg frygter for, at dette tidlig eller sildig vil hævne sig selv.

Naar De ytrer i Deres Brev, »at De paa Danmarks Vegne er rolig, fordi Wrangel neppe vover at gaae ind i Jylland og altsaa ikke kan gjøre os mere«, saa maae jeg tilstaae, at jeg ikke begriber denne Tilfredshed. Jeg kan idetmindste ikke dele den, fordi Fjenden jo netop er i faktisk Besiddelse af Alt, hvad han har fordret og nogensinde villet have. Slesvig er i Fjendens Vold. De Danske Slesvigere brandskattes og maae betale Krigsskat. Det unge Mandskab bortslæbes til Rendsborg og kan formodentlig vente at blive brugt til »Kanonfutter« ved Rhinen eller imod Rusland. De fremragende Dansksindedes Eiendomme blive plyndrede. Det hele Land, som i Aarhundreder har dannet Muren imod den voldsomme germaniske Strøm fra Syden, er aldeles borte! Alt dette synes mig lidet skikket til at gjøre een rolig, jeg kan idetmindste ikke være det.

Og hermed vil jeg da slutte. Formodentlig mærker De allerede, at jeg har sagt Sandhed i Begyndelsen af dette Brev, naar jeg klagede over mindre godt Humeur, og mit Ønske skal være, at De ikke bliver smittet deraf.

Lev vel! Med hjertelig Hilsen til Deres hele Huus og alle Venner af samme forbliver jeg

Deres hengivneste
Laurids Skau.

Til

Herr Pastor Marckmann i Kjøbenhavn.

RA. Orla Lehmanns arkiv.

- 1 Skau til Tscherning 1848 10/7 (trykt in extenso i Da Pol Br IV, s. 248—251). Heri angriber Skau krigsførelsen for at svigte Slesvig ved at lade tropperne trække sig tilbage bag »Grønsen«, d.v.s. Kongeå og Koldingå. Man burde have holdt linjen Haderslev-Bevtoft. »Det var sørgeligt, hvis Nordslesvigs Borgere skulle blive fortrolige med den Tanke, at Armeen ikke vilde værge for dem.«
- 2 Ikke fundet.
- 3 Skau til Ploug 1848 8/7.
- 4 De pågældende breve er ikke fundet.
- 5 Prof. A. F. Krieger har åbenbart skullet vække svenskernes interesse for det dansk-tyske mellemværende, se: L. N. Hvidt til F. M. Knuth 1848 20/5: »Endeligen vil Prof. Krieger, som med Posten i Morgen har til Upsala og Stockholm at afsende en-deel trykte Sager angaaende de Slesvigske Forhold, benytte Leiligheden til med Varme at omhandle dette Anliggende« (Da Pol Br IV, s. 220).
- 6 N. F. S. Grundtvig.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU [1848] 27/11.

Kjære Skau! Pedersker Præstegaard, d. 27. Nov., Mandag¹ Aften, Kl. 7.

Jeg skrev i Middags til min Kone fra Aakjer² og fortalte, hvorledes det i det Hele stod sig. Siden i Eftermiddag er jeg reist hertil 1¹/₂ Miil Nordost fra Aakjer. Her i Sognet boer en Mand ved Navn Rask, som for 7–8 Aar siden engang har været Stænderdeputeret, og som, da Madvig blev valgt, tænkte paa at stille sig, men som ved den Leilighed forgjorde sig og blev dadlet og mistede meget Betydeligt af sin Kredit. Jeg skrev ham til fra Kjøbenhavn, men jeg erfarer nu, at han af Ærgrelse over sin tabte Kredit har tænkt paa at ville creere en Rigsdagsmand og desaarsag har skrevet til Lehmann ifor-gaars. Dette Brev kan først komme til Kjøbenh. paa Torsdag Aften i det tidligste, rimeligviis, dersom Vinden ikke er meget god, før Fre-dag eller Løverdag, og i saa Fald maatte Lehmann seile paa Søndag Morgen med Bornholmspaqvetten, hvis han tager Notits deraf, thi der gaaer ingen Paquet hertil siden før paa Søndag 8 Dage. Nu kan det gjerne være, at Lehmann har gjort el[ler] gjør Forsøg³ i Frederitz, og jeg er saa stærk i Sadlen her, at jeg i alle Tilfælde vil bryde en Landse med ham. Bornholmerne ere meget utilbøielige til at vælge

andre end en Bornholmer, men jeg er dog ikke ganske rolig. Kunde De ikke, naar De faaer dette Brev, faae et Ærinde op til Lehmann og virke noget til at afholde ham, om det behøves, sige ham, at jeg er her og er sikker paa at blive valgt, da jeg har gennemreist hele Districtet, sige ham, at jeg har skrevet om, at Rask har opfordret ham, men at Rask har mistet sin Kredit, at Lehmann ikke kan komme tilbage eller frem uden med en Pottebaad, da Paquetfarten, som er slet nok at gaae med, ophører den 1ste Dcbr., og at Bornholmerne, naar de kan faae en Landsmand, ikke vælge nogen Anden. Maaskee det kan stække ham, thi at han ellers er ivrig for at komme ind i Rigsdagen, er vel uden Tvivl. Reiser han ikke hertil paa Søndag, er det for seent for ham, da Valget foregaaer sidst i næste Uge.

Hils Alle. I Hast.

Deres
Marckmann.

KB. NKS 1727.

1 Årstallet fremgår af den nøjagtige
datoangivelse.

2 Nu Åkirkeby.

3 Underforstået: på at blive opstillet.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1848 7/12.

Christianshavn¹, d. 7de Novbr. 1848.

Det er pinegalt i alle Maader, kjære Ven! thi istedetfor at skrive til Dem, som jeg havde foresat mig, er jeg blevet forstyrret af Dameve-sitter, og Deres Kone har været listig nok til at knibe mig Stakkel *ind* i den evige, aandløse Conversation, naturligviis for selv at kunne knibe *ud* efter Godtbefindende. Men nu vil jeg min Sjæl og Salighed bryde igjennem alle Skranker, og hvad Fanden de end sige, saa har jeg nu fattet den heroiske Beslutning at tage Pennen istedetfor at snakke med Damerne og meddele Dem, hvad jeg har at sige til Beskjæftigelse for Deres Tanke og Vederkvægelse for Deres Sind.

Jeg har idag været hos Lehmann i Overensstemmelse med Deres Brev, som lykkelig og i bedste Velgaaende, det vil sige uden at være aabnet eller iturevet, er kommet mig tilhænde. De kan være rolig for den Nar². Han har igaar været hos Madvig og bedt om Anbefaling, men denne er ham nægtet, især, fordi han ikke selv vilde reise derover. Idag foregiver den elegante Herre, at han er syg, og jeg har derfor ikke talt med ham. Hvis han altsaa stiller sig, saa bliver det indirekte, formedelst en Anden, ventelig ved Capt[ain] Rasch, som har opfordret ham til at stille sig. Men dette kan efter min Formening være Dem ligegyldigt, saasom hans Talertalent er den eneste

væsentlige Anbefaling, og dette høres jo ikke, naar han ikke kommer. Desuden formoder jeg, at De til Valgdagen *forbereder* Dem, og saa kan De overmaade godt vove en Kamp selv med Lehmann.

Vi vare igaaraftes hos Madvigs, da Deres Kone ikke vilde have Onsdagsselskab, medens De var borte, hvilket jeg ogsaa syntes var rigtigt. Madvig er en Perle og bliver mig bestandig mere kjær. Instruxen til Treschov³, inden han reiste, er klogt skreven, og jeg tør antage, at den fornemmelig er Madvigs Værk. Forresten er den af største Vigtighed, og der venter Dem noget Alvorligt at overveie, naar De kommer hjem, især, naar De kommer som Rigsdagsmand.

Dagen efter De reiste, foer jeg med Deligencen til Borreby, hvor jeg traf det heldigt, idet der var Jagtselskab og min Sidekamerat ved Bordet blev gamle Otto Moltke, af hvem jeg pillede Adskilligt ud. Efter nogle Dages Ophold reiste jeg herind igjen og tog Fru Gandil med, da det var mig mere behageligt, at hun var her, medens De var borte⁴, og hun i denne Tid ikke kunde genere os. Vi befinde os med dette Besøg alle vel, og De vil more Dem ved at høre vore forskjellige Affairer under Deres Fraværelse. Deres Kone morer sig kostelig over en ny Kaabe og finder særdeles Behag i sig selv, medens Fru Gandil føler sig smigret ved den Opmærksomhed, der ydes hende, og er usigelig lykkelig over, at jeg har fortalt hende, at hun er nysselig endnu uagtet hendes 47 Aar. Jeg leer naturligviis af begge, men glæder mig ved Siden deraf meget, da de begge ere venlige imod mig, hvorfor jeg ogsaa skaffer dem alle de Fornøielser, der staae i min Magt.

Jeg er ad hemmelige Veie kommen efter, at Sl[esvig-]Holsteinerne vil sende en Historiker (Samwer) til London for at hjælpe Bunsen med Underhandlingerne, men nu har jeg Haab om, at vor Regjering sender Allen derover⁵, for at Treschov kan være væbnet ligeover for de tyske Herrer, og jeg skulde mene, at Allen nok kan stikke enhver tysk Historiker. Jeg har foreslaaet Allen, fordi han er kjendt i England, og Madvig har kaldt ham god, saa jeg haaber, at vi nok skal drive det igjennem. Clausen vilde forresten hellere have Prof. Wegener, men jeg holdt paa Allen, og jeg haaber nok, det gaaer.

Deres Kone befinder sig vel, hvortil 2 Drittelers Smør vistnok bidrager en væsentlig Deel. Jeg klarer for os i pekuniær Henseende, og da vi tillige har faaet en Favn fortræffeligt Brænde, og vi altsaa hverken mangler Smør eller Varme, saa veed De jo nok, at man har

den bedste Garanti for huusligt Velbefindende. Hun beder mig meget at hilse og synes, at De har overtruffet Dem selv ved ikke alene at skrive et langt Brev, men ogsaa at tilstaae Deres egne Skrøbeligheder, som hun saa ofte har vrøvlet med Dem om, og jeg er naturligviis ogsaa glad ved Deres Brev, fordi det giver mig en komplet Seier over Deres Kone, idet min Paastand, at der var *Jern i Dem, naar det gjaldt*, og at De ikke var søvning, naar det var *nødvendigt at være vaagen*, derved finder sin Stadfæstelse, og naturligviis hoverer jeg derover.

Vi have nu faaet en Klub af Rigsdagsmænd, hvortil ogsaa Ikke-rigsdagsmænd kunne faae Adgang. Jeg har været med flere Gange og skal i Aften hen igjen. Mangen vakker Debat finder sin Løsning der, og jeg tager Deel deri med megen Interesse.

Naar De bliver Rigsdagsmand, venter Dem iøvrigt meget alvorlige Beskjæftigelser, idet Ministeriet har været paa Nippet til at gaae paa Unionsideen⁶, men ere blevne bange derfor formedelst de truende Miner, som enkelte Rigsdagsmænd begyndte at gjøre, og som naturligviis mere næres bestandig for at være paafærde, hvis det skulde behøves.

Prof. Petersen bliver sig selv liig, kold som sædvanlig, men dog fornuftig og klog. Grundtvig taler vel meget og bliver ikke forstaaet, men derimod dygtig hadet. Han vrøvler ogsaa sommetider vel meget.

Jeg har været hos Holstein, som baade vil besørge Høimesse og Aftensang, og som har bedt mig sige Dem, at han nok skal passe alle øvrige Forretninger, saa De ikke behøver ængstlig at tænke paa at komme hjem.

Godske har havt lidt Hoste, men er nu atter rask og er i Skole. Judithe ligner sig selv – sommetider gnavnende, sommetider kyssende, men sender Dem dog herved et blidt Kys og en venlig Hilsen. Ligeledes hilser Deres Kone, men skriver ikke, da hun siger, jeg har fortalt Alting, og er desuden nødt til at snakke med alle disse velsignede Madammer, som skulle affærdiges med Snak og Vrøvl, thi vi ville Fanden ikke gjøre Opvartning for dem. God Lykke til Valget! Lev vel!

Deres
Laurids Skau.

Møhl er bleven Expeditionssekretær under Finantserne.

- 1 Skau opholdt sig i Marckmanns hjem, mens denne søgte valg til den grundlovgivende Rigsforsamling på sin fødeø Bornholm. Skaus datering er fejl, der skal stå »Dec.«. Marckmann prædikede ifølge »Fædrelandet« endnu 1848 19/11 i Vor Frelsers kirke, jvf. også: Marckmann til Skau 1848 27/11.
- 2 Lehmann blev vraget af bornholmerne til fordel for Marckmann. Kultusminister (i Novemberministeriet) J. N. Madvig var også bornholmer.
- 3 Novemberministeriet sendte W. F. Treschow og W. Oxholm til London for at forhandle med de tyske befuldmægtigede, og der tænkes vel på instruksen i den forbindelse. Treschow afrejste 1848 4/12.
- 4 Fru Marckmanns søster har vel også selv ønsket at tage ophold i Marckmanns hjem, mens husets frue var alene med Skau. Fiedler hævder i hvert fald at være forceret af fru Gandil til at skrive følgende til Skau 1848 12/11: »Monrad har engang for dog ikke saamange Aar siden i »Folkebladet« skrevet, at han ansaae Dig som en Profet fremstaaet til Nationalitetens Frelse i Slesvig. Disse Ord greb mig ikke, fordi da dagede noget Nyt op for mig, men fordi de aldeles udtrykte, hvad jeg fra Begyndelsen af havde dømt ved Din Fremtræden. Om M[onrad] endnu vedstaaer, hvad han dengang sagde, veed jeg ikke, men saameget er vist, at jeg endnu med Glæde dvæler ved Tanken om, holder fast ved Erkjendelsen af, at der har været Sandhed i det paa mig gjorte Indtryk. Dersom Du nu ikke senere har faaet eller er bleven tillagt den Betydning, som jeg havde ventet, saa kan dette have sin

Aarsag i flere Ting, som jeg vel vil erkjende, men i Hovedsagen vedkjender jeg mig aabent den Overbeviisning, at de gode Damer have — ikke fordærvet Dig —, men lammet Din Virksomhed for den gode Sag, bortdraget Din Tanke og Tid formeget fra den, gjort den tilgængelig for at tage en anden Retning, tilbøielig til at opgive den mandige Alvor, som udelukkende maatte gjennemtrænge den, der virker i et saa stort og stolt Kald — kort sagt, givet Dig baade *indre* og *ydre* et Klædebon, hvori Du blev noget fremmed baade for Slesvigeren og Ikke-Slesvigeren« (KB. NKS 1727).

Men Skau lod sig foreløbig ikke løsrive, og 1849 1/2 skriver Fiedler da til ham: »Kort efter Nytaar havde jeg en lang Samtale med en Dame af vores Bekjendtskab [fru Gandil?] om Dig. Jeg kunde ønske, at Du imellem vilde forandre Dit Ophold. Du har jo Venner trindt om her. Jeg (og flere) modtog Dig gjerne 3 Uger eller saalænge Du vilde og kunde udholde det, siden Du nu engang er bestemt paa ikke at ville tage til Dit Hjem, hvor jeg dog bilder mig ind, at Du vilde kunne have ledet Modstandsoperationerne til bedre Udfald end det saa høist beklagelige, som det sidste fik [Brøns-affæren]« (KB. NKS 1727).

Det skal dog tilføjes, at Skau havde forsøgt at komme til Slesvig, se: Statsrådets Forhandlinger 1849 29/1: »I Anledning af, at Lauritz Skau havde tilbudt sig at reise over til Slesvig for at berolige Indbyggerne, vedtog Statsraadet, at man burde udtale Anerkjendelsen af hans gode Villie, men at man ei burde benytte hans

- Tilbud« (Statsr Forh II, s. 54; smlgn. 6 Tanken om en union mellem Kongeriget og Slesvig i lighed med den svensk-norske union.
A. F. Kriegers Dagbøger I, s. 37).
5 Det skete nu ikke.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1849 28/3.

Rugstedgaard¹ pr. Veile, 28de Marts 1849.

Medens De og Deres Familie sandsynlig morer Dem hos Minister Madvig², da Kl. netop nu er 9 Aften, tager jeg Pennen for at lade høre fra mig efter Deres Ønske og mit givne Løfte. Men hvor svag vil ikke min skriftlige Beretning være imod en mundtlig, hvis den havde været mulig!

Idet jeg i Tanken sætter mig ind i den Kreds, hvor De nu maaskee fører en munter Passiar eller en alvorlig Samtale, kan jeg ikke nægte, at en Længsel farer igjennem mig og gjør det Ønske levende: »Gid jeg dog atter var der!« Men slige urimelige Ønsker maae jeg selvfølgelig tilintetgjøre. Jeg maae jo bestræbe mig for at blive fortrolig med Savnet [af] det lærde, aandrige Selskab, og dette kan da gaae saameget bedre, fordi jeg ikke alene intet Ubehageligt har at meddele, men ovenikjøbet kan give min Tanke et halvromantisk Præg, siden jeg dog skal omtale en heel-romantisk Egn.

Af hosfølgende Tegning³, som jeg i en Fart har lavet, vil De see Vaaningshusets Indretning. Storstuen, Gjæstekamrene og Studerværelset ere ikke gamle, da den nærværende Præstefamilie for 10 Aar siden har indrettet dem fra Nyt af. Det Øvrige [er] derimod gammelt⁴, men dog saa taaleligt, at det for en ikke formuende Mand vilde være mindre vel betænkt at rive det ned. Ladebygningerne derimod burde vistnok *efterhaanden* bygges af nye, men strax behøves det ikke. Indtægterne er efter de forskjellige Beretninger, jeg har kunnet faae, og efter de anstillede Beregninger paa selve Stedet, rigelig 2.000 rd. (2.200).

Jorderne ere bortforpagtede for 2 Aar siden, men da Kontrakten kun lyder paa Præstens Levetid, saa tog jeg hen til Forpagteren, som eier en Gaard i Byen, deals for at læse Kontrakten, deals for at fornemme, om han vilde fortsætte Forpagtningen omtrent paa samme Konditioner, som forekom mig særdeles fordeelagtige. Dertil syntes han villig, og de enkelte Forandringer, som han ønskede, vare af den Beskaffenhed, at man nok kunde indlade sig paa dem. Under de Betingelser, som jeg antager, man kunde enes med ham, vilde De blot

have nødig at anskaffe tvende Heste og 1 a 2 Vogne, samt nogle Haveredskaber, hvilket jo er en uendelig Fordeel, idet en fuld Besætning til en saa betydelig Præstegaard idetmindste vilde koste 2.500 rdlr., hvortil det ikke er saa let at gjøre Udveie. Nogen Hovedreparation kan ikke nytte noget, medens derimod nogle mindre betydelige Forbedringer maae foretages.

Der er et Slags Springvand eller rettere rindende Vand til Gaarden, der er saare behageligt. Paa Nord- og Syd-Siden ere Haver, hvoraf den ene har en smuk Spadseregang rundt om. Vesten for Gaarden løber en deilig Eng, som slynger sig mellem Bakkerne igjennem Skoven om til Veile. Østen for Gaarden er derimod uhyre høie Bakker, der afgiver en herlig Udsigt. Nogle Bøsseskud mod Nord ligger Præstegaardens Skov, der afgiver fornødent Brænde, og ved Siden deraf herlige Spadseregange, idet den dannes af vældige Bakker og dybe Dale, som paa sine Steder ere henrivende smukke. Veien til Veile er en Miil lang, medens man derimod kan spadsere igjennem Skoven forbi Herregaarden Petersholm – der beboes af en Hansen, tidligere Adjunct i Aalborg – i en god halv Time. Jeg behøver ikke at meddele Dem, hvorledes Omegnen ved Veile er, og De vil selv kunne danne Dem et Begreb om en Spadseretours Beskaffenhed igjennem Skoven, der er lutter Bakker og Dale.

Selve Spadseretouren har jeg imidlertid ikke havt Tid til at gjøre, men fortæller dette meest efter de Beretninger, jeg modtog af Andre. Forpagteren er en meget flink og tildeels dannet Mand med en ung, nydelig Kone. Der behøves blot en Karl, en Jomfru og en Pige til Huusgesinde.

I Sognet er der 2–3 Familier udenfor Bondestanden. Den ene kjenner De af Navn: Kammerraad Dalgas til Aldebertsminde. Dette er det Meste af, hvad jeg foreløbig kan sige om Kaldet. At det er godt, sættes af Alle udenfor al Tvivl, og Enken selv fortalte mig saameget om Indtægterne i samme Øieblik, som hun klynkede over mange Børn, at jeg ogsaa kunde regne mig til, at det er et extra godt Embede. Det Eneste, der kan indvendes, er, at Præstegaarden er gammel, men da Værelserne deels ere hyggelige, deels temmelig høit til Loft, saa formener jeg, man maae see ud over dette, naar man tænker paa det heldige i, at man ikke har nødig at anvende en stor Pengesum til Besætning.

Idet jeg nu haaber, at De snart skriver mig til [om] Deres ende-

lige Anskuelse af Sagen, behøver [jeg ne]ppe at tilføie, at jeg for mit Vedkommende [vilde] beklage, hvis dette Kald slipper Dem [ud] af Hænderne. Jeg behøver ligeledes aldeles ikke at tilføie, at jeg er til Deres Tjeneste ved foreløbige Arrangements, hvis De faaer Embedet.

Med venligst Hilsen til Deres Kone, Børn, Grethe, Petersen o. A. forbliver jeg

Deres heng[ivne]

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

- 1 Rugstedgård, hvor Skau ofte opholdt sig, ejedes af proprietær Buch, hvis niece, Pauline Kirstine Seidelin, f. 1824, gift 1854 med apoteker N. N. Aggersborg i Haderslev, død på Sicilien 1896, i regelen opholdt sig her. Hendes bekendtskab med Skau varede fra 1845—49, se: L. Hertel: Hans Wilhelm Hertel, s. 135 ff.
- 2 Samme dag, 1849 28/3, skrev Skau til J. N. Madvig fra Højen. Det hedder heri: »Alt velovervejet vilde det være een af de heldigste Befordringer for Marckmann, der kan ventes, og De vilde gjøre vel imod Familien ved at give ham dette Kald« (RA. Madvigs arkiv).
- 3 Der har været tale om en nu forsvunden tegning af Højen præstegård, hvortil familien Marckmann flyttede i 1849.
- 4 Bygningen var gammel og forfalden, se: Skau til Madvig, udateret brev fra den tid: »Jeg tør neppe vove at tage

ordentlig fat paa Bygningerne, da Marckmann let kunde undfange de gamle, velbekendte Griller, og saa var jeg net opskjærtet med ham. At tale med ham om Overslag over Reparationer o.s.v. er jeg ogsaa næsten bange for, da han let kunde faae Bersærker gang og forbyde at gjøre det Allermindste ved dem, og dog *maae* og *skal* der gjøres Noget, inden Fruen kommer, thi tænk Dem hendes Forbauselse, hvis vi ikke have de toppede Stene ude af Kjøkkenet og Pokker i Vold, naar hun skal tiltræde Regimentet!.. Det Fornuftigste var i al Stilhed at svie hele Kassen af og bygge en ny Gaard i Kanten af Skoven, hvor den kunde faae den deiligste Beliggenhed af Verden... Men Spøg tilside: Hvorledes og under hvilke Betingelser kunde et Laan faaes til en heel ny Præstegaard?« (RA. Madvigs arkiv).

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1849 21/4.

Kjære Ven!

Veile, den 21. April 49.

Igaarftes kom vi hertil, da Kolding igaar¹ blev angreben og tagen af Fjenden, som staaer $\frac{1}{2}$ Miil Nord for. Det Nærmere vil De erfare af Bladene, navnlig »Flyveposten«. Jeg fik en Kugle igjennem Kanten af min Hue og havde det Arbeide at bære den første Saarede paa min Ryg til Lazarethet.

Det har stor politisk Betydning, at de Kjeltringer gaae ind i Jyl-

land. Jeg har ved et næsten grusomt Bedragerie røvet et Brev fra Bonin til en høitstaaende Mand, der er hans Ven her i Riget, hvori han beklager sig bittert over Rusland og røber en stærk Frygt for, at Hertugen af Leuchtenberg² vil af vor Konge blive adopteret som Thronarving og: »so ist Alles vorbei«, yttre han. Det er i denne Anledning, at den russiske Statsmand er i Kjbhvn., paastaaer han fremdeles, men det er saa hemmeligt, at han fra et Medlem i det Berliner Kabinet har faaet Meddelelsen paa en mysteriøs Maade med Tilføiende: at »desværre vil Kongen af Preussen gaae ind derpaa af lutter Kujoneri«.

Mere veed jeg ikke. Jeg har brændt Brevet, fordi jeg skammer mig ved *Maaden*, hvorpaa jeg har faaet det, og vil paa ingen Maade have det ud. Kan De nu faae lidt at vide af dette Mysterium, saa er Hensigten opnaaet med disse Linier. Jeg kan ikke komme under Veir med mere.

Jeg tænker ikke paa mig selv mere. Man maae finde sig i at være en Bold for Skjæbnen, og Vorherre veed, om ikke Skjæbnen har i de underlige Raad bestemt det, som vi mindst drømme om. Jeg er nu næsten glad ved, at jeg skal flygte Nord paa. Idetmindste har jeg dog den Glæde her at leve paa den deiligste og meest romantiske Plet i det danske Rige. Jeg vilde ønske, jeg i dette Øieblik kunde i nogle Timer være i Kjbhvn. for at tale med [Dem] i adskillige Sager, men forresten er Livet her blandt den kraftige Befolkning fuldt saa interessant som i Hovedstaden. Det er virkelig glædeligt, at Bønderne selv sige: »Gud give, Fjenden vilde komme op til os. Vi ville da faae ham vasket«. I slige Yttringer ligger et heelt Livs Fædrelandskjærlighed udtrykt, thi det er en ligefrem Opofrelse af det *personlige Vel for det Offentlige*. Med slige Folk er der noget at gjøre.

Lev vel! Vorherre være med Dem og Deres og os Alle! Det er en Prøvelsens Tid for det Hele som for den Enkelte, men med Stolt-hed maae man bære den og sige med den tyske Digter Kotzebue: »Wer weiss, wozu dass gut ist«.

Deres

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Efter våbenstilstandens ophør be-gyndte krigen igen 1849 3/4, Skau recognoscerede indtil Åbenrå og be-

sogte på tilbageslaget også sit hjem i Hovst i nogle timer, se: Skau til Fiedler 1849 10/4. Selve slaget ved

Kolding udkæmpedes 1849 23/4.
2 Hertug Maximilian af Leuchtenberg

var gift med en datter af den rus-
siske zar Nicolaus I.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1849 [før 18/8].

Kjære Ven!

I dette Øieblik bliver Forpagtningskontrakten underskreven. Deres Indtægt af Præstegaarden bliver 700 rbd. foruden Bolig, Brænde o.s.v., Haver.

Embedet indbringer følgende:

Tiende, indbefattet Jerlefgaards Afgift omtr.:	1100	rbd.
Offer etc.:	230	»
Huusmænd:	12 ¹ / ₂	»
	<hr/>	
	1342 ¹ / ₂	rbd.
Dertil regnet de benævnte	700	»
	<hr/>	
	2042 ¹ / ₂	rbd.

Foruden noget Smaaredsel¹ og fri Bolig, Brænde, en meget stor og god Kjøkkenhave og en langt smukkere Lysthave, end jeg havde drømt om. Desuden bliver Enkepensionen neppe over 200 rbd. efter, hvad vi have kunnet erfare, saa dette er ikke saa slemt.

Det gjælder nu om at faae Contracten approberet, hvorved der vil være nogen Vanskelighed, da vi paa Grund af Jordernes Beskaffenhed have anseet nogle Bestemmelser nødvendige, der ligge udenfor Regelen. Jeg skal imidlertid sende Cultusministeriet en Ansøgning, som det ikke skal kunne afslaae, medmindre det vil ud-sætte sig for af alle fornuftige Landmænd at blive anseet for hestedumt.

Vi have skjændtes om denne Forpagt[ning] nu i to Døgne, og i Formiddag har jeg skreven Contracten, som foruden Indledning og Slutning indeholder 16 udførlige §§.

Jeg reiser om en Time med Forpagteren til Provsten² for at indlede det Fornødne.

Bønderne have klaget til Provsten over, at Præsten ikke kommer. Idag vil jeg see at faae Provsten til at sætte Skraalhalsene en S[laa?] paa Munden, men der er ingen Tid at spille. Kom, saasart De kan, og lad mig det i Forveien vide. Breve til mig maa indtil videre adresseres til Varming i Kolding.

Hils Fruen og andre Venner! Jeg er bleven lidt syg igjen. Dog haaber jeg at slæbe mig igjennem.

Afskrift af Contracten skal blive sendt³.

Deres

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Forskellige mindre afgifter i natur-
lier.

2 Provst Thune.

3 Ikke fundet.

LAURIDS SKAU TIL FRU MARCKMANN 1849 18/8.

Høien, den 18de Aug. 1849.

Kjære Frue!

Hoslagt følger en Afskrift af Forpagtningscontracten, samt Concept til Ansøgningen til Cultusministeriet, som jeg i dette Øieblik har sendt til Provst Thune, af hvem den om et Par Dage vil vorde indsendt til Ministeriet, ledsaget med Erklæring. Igaar var jeg hos Provsten, som var meget flink, men yttrede, at han af *Princip* maatte yttre sig imod Forpagtning paa *et bestemt Antal Aar* i sin Erklæring, men at han i nærværende Tilfælde iøvrigt ikke havde noget imod, at det skete, som vi ønskede. Han viste mig selv paa Spor efter Zahle for dog at have et Exempel og bad mig *underhaanden* at lade Ministeren¹ tilflyde Underretning om, at han i og for sig ikke havde noget imod nærværende Forpagtning, men at han alletider havde gjort formelle Indvendinger, og at han nu ikke vilde udsætte sig for, at man skulde sige, at han havde slaet om. Men forresten vilde han blot gjøre svage Indvendinger, saa at Ministeriet ikke af den Grund behøvede at afslaae Andragendet, hvortil det da i Grunden heller ikke har lovlige Beføielse.

Tag nu selv alle disse Papirer og gaae til Madvig og lad ham læse Alt, ogsaa dette Brev, og beed ham om endelig ikke at afslaae dette Andragende, da det er en Umulighed for Marckmann at drive Gaarden selv og endnu vanskeligere at besætte den, da dertil idetmindste vil udkræves 3 a 4000 rbdlr.

Fremdeles maae De bede ham forhindre, at Ansøgningen ikke sendes til *Forstsvæsenets Erklæring*, da Skoven endnu aldrig har været under Opsyn specielt, og det desuden vilde tage en forbandet lang Tid, naar Ansøgningen skulde tilbage igjen til Forstmester v. Jessens Erklæring, som da vilde besigtige Skoven, og jeg har nu mine specielle Grunde for, at jeg paa Marckmanns Vegne helst vilde ønske Forstsvæsenets bandsat snue Næser borte fra Præstens Skov. Hvis

det imidlertid ikke kan undgaaes, maae De have fat i [Nic. E.] Krarup, der absolut maae expedere Sagen uden at sende den til Jessens Erklæring. Dette er ikke, fordi jeg just frygter for, at Jessen vilde sætte sig imod Kontrakten, men snarere, fordi han ved at eftersee Skoven kunde falde paa *herefter at udvise Præsten hans aarlige Brændsel*, og dette vilde være Skade for ham. Saalænge han derimod ikke har seet Skoven, gaaer Alt godt. Ligeledes er Hegnet om Skoven slet, og jeg vilde nødig, at Marckmann skulde tvinges til at indhegne Skoven, da dette vilde medføre betydelig Bekostning, hvilket neppe kunde undgaaes, hvis Jessen kom til at eftersee samme.

Endelig er det vigtigt, at Sagen i Ministeriet expederes hurtigt, og De maatte derfor bede Ministeren om at ile dermed.

Dalgas, der som Formand i Sogneforstanderskabet har sendt Provsten en Klage over, at den ny Præst ikke indfandt sig, har faaet lidt paa Hovedet, thi Thune, som er en udmærket Forretningsmand, lader sig ikke noget byde. Jeg lovede nu, at Marckmann snart skulde komme.

Nu er jeg træt, thi det meget Skriveri er ikke saa ganske mageligt. Original-Kontrakten har jeg selv skreven ligesaa vel som Ansøgningen, og jeg haaber, De vil kunne see, at jeg her havde min Tanker samlede, og dog er der Eet og Andet, som jeg nok bagefter havde ønsket bedre. Det trøster mig imidlertid, at Marckm[ann] ikke kunde have gjort det bedre, og jeg haaber, at der i det Hele ikke er Grund til Klage over mig. [Tingmand] Schmidt er en god Kammerat i slige Sager og holdt godt paa.

Afskriften af Kontrakten har jeg haft tre forskjellige Pe[r]soner til at skrive, men jeg haaber, De nok kan læse den. Forpagtningsafgiften vil tilsammenregnet efter de nærværende lave Priser dog blive henved 700 rbd., og af Naturalierne kan en Deel sælges, da ikke Alt kan fortæres paa Gaarden.

Der er Plads nok til en Huuslærer, naar han vil tage til Takke med tvende smaae, lave Værelser, som ligger i et Fløihuus.

Haven er virkelig ret smuk: tvende lukkede Lysthuse, samt en fuldkommen [af] Løv lukket Spadseregang rundt om med Blomsterpartier i Midten, en grøn Græsplaine passende til Blegeplads o.s.v. Kjøkkenhaven er stor og [med] prægtig Jord. Det Eneste, jeg ikke begriber, er at finde Plads og Værelse til Deres Moder, men maa-skee kommer hun aldrig².

Der vil mange Penge til i Foraaret – husk paa dette! Lad Marckmann tage sig iagt for at indlade sig i Akkorder med Enken, naar han ikke har mig eller Schmidt ved Siden, thi jeg er vis paa, han ellers bliver taget ved Næsen.

Hils Alle fra

Deres

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 J. N. Madvig, der ledede kultusministeriet. Fru Marckmann boede hos Madvig, mens hendes mand var taget i forvejen til Højen.	2 Elise Dorothea Olsen, der var gammel og svagelig. Hun døde 1853 i Hoptrup præstegård.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1849 22/8.

Kjære Ven!

Veile, den 22de Aug. 49.

I dette Øieblik kom jeg hertil fra Gauerlund, hvor jeg var meget heldig. Provsten¹ havde gjort lidt Vrøvl, som imidlertid blev hævet efter, at jeg tilbørlig havde *rost hans Godtjæbsviin og drukkertæt med ham*, og efter, at jeg havde overbeviist ham om, at han var *»den dygtigste Landmand i det ganske Jylland«*, hvilke Ting jeg opdagede, han satte særdeles Priis paa og altsaa var klog nok til at benytte mig af.

Vi gjorde en lille, lidetsigende Tilsætning til Contrakten for det Tilfælde, at De skulde døe eller flytte, forinden Forpagtningen var udløben, og derpaa skrev han strax en fortrinlig anbefaling, gav mig denne, samt alle Papirer med, og nu vil jeg om et Øieblik træffe Stokfleth² for at faae hans Navn, hvorpaa det Hele strax afgaaer til Cultusministeriet.

Jeg har idag under Forbehold af Deres Kones Approbation fæstet en Pige for 24 rd. aarlig Løn, samt de Halve af de faldende Drikkepenge. Hun har blot den Svaghed, som paa Landet er meget almindelig, at hun en Dag i hver Maaned ligger tilsengs af Hovedpine. Forresten er hun rask, insinuant og proper. Hun har tjent Forpagteren i længere Tid som Kokkepige og faaer af dennes Kone et ypperligt Skudsmaal. Da det længere hen ad Tiden er vanskeligt at faae Piger til Sommeren, troede jeg ikke at burde lade Leiligheden til at faae hende fæstet gaee forbi. Fruens Approbation afventer jeg nu, inden jeg giver endelig Besked.

Fra Christiansfeld kom igaar tre Mennesker, escorterede af Gens-

darmer, til Kolding. De have været i Roe og Fred i nogle og tyve Aar i hiin Bye og have ikke forbrudt Andet end, at de tale Dansk. Naar mon disse Banditter³ dog faae Reisepas? Det tegner godt til, at vi ligesom forrige Aar kan blive tagne ved Næsen. Jeg er nærved at fortryde, at jeg reiste herover, og glæder mig nu over, at jeg ved at tumle med Deres Sager dog har havt nogen Fyldest af min Reise.

Hils Alle fra mig, især Deres Kone og Børn, samt min egen Pode⁴.

Deres

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Provst Jacob Thune, der boede i Gaverslund.

2 W. W. Stockfleth blev i 1849 konstitueret som amtmand over Vejle amt i Orla Lehmanns fravær.

3 Skau til Madvig, udateret fra 1849: »Hvis jeg skulde skrive om Noget, da maatte det selvfølgelig blive en Jeremiade over Behandlingen af de danske Beboere i Slesvig . . . Efter Alt, hvad jeg hører, er Prittwitz en gediegen Hykler og ikke langtfra at være en ligefrem Skurk. En Deputation af Bønder fra Slesvig lovede han i Kolding at jage alle Sl[esvig-]Holstenere foran sig, men han tillod derpaa disse Kjeltringe at ombytte Uniformen med Gensdarmedragten og under Skikkelse af Politisoldater at husere efter Godtbefindende. Han har indtil denne Dag heller ikke gjort det Allermindste for at forhindre deres Rædselsregimente. Ikke en eneste Flygtning er sluppen igjennem til Hjemmet, da Gensdarmerne faae 20 rd. i Præmie for Enhver, som de kan fange og transportere over Grændsen, og naar de saa have afleveret dem, tage de Afskeed med

dem sigende: »Leben Sie wohl im Auslande«. Naar Nogen spørger dem, om de ikke skulle bort, naar Svenskerne komme, svare de: »Nein, wir bleiben hier« (RA. Madvigs arkiv).

4 Skaus ældste søn opholdt sig på den tid hos Marckmanns på Christianshavn. — Marckmann rejste kort efter alene til Højen; først i sommeren 1850 flyttede den øvrige familie Marckmann ind i Højen præstegård, se: Skau til Madvig 1850 12/7: »Marckmanns Familie ledsagede jeg da til Højen. Veiret var yderlig slet, og det første Indtryk desaarsag ufordeelagtigt. Fru M[arckmann] græd forskrækkeligt, og da Intet var bragt i Orden, saae det rigtignok ogsaa broget ud. Marckmann hører jo ikke til dem, der let og hurtigt arrangerer sig, og han og Damerne løb hid og her som en Flok forvildede Faar. Etatsraadinden og Frøken Gandil var de bedste, og den Sidste synes at blive Husets gode Aand« (RA. Madvigs arkiv). — Fru Marckmann fødte 1851 30/1 en dreng og døde 1851 10/2.

J. W. MARCKMANN TIL LAURIDS SKAU 1851 10/2.

Kjære Skau!¹

Ja, saadan skulde min Skjæbne vorde². Leveer Fru Dall³ Indlagte,

men bered hende først. Hent forinden fra Madvig et Brev til alle mine og Julies Venner og viis det, til hvem De kan og vil og først til Fru Dall. Deres Kone har været her i nogle Dage og er her endnu; Gud velsigne hende. Jeg behøver vist ikke at skrive noget nærmere end, hvad De seer af Madvigs og Fru Dalls Breve.

Deres Journal⁴ kom hertil, ligesom Deres tidligere Brev, da Julie alt var saa syg, at man ikke engang kunde fortælle hende derom, det vil sige, da hun alt var ubevidst. Tusind og atter Tusind Gang Tak for al Deres Kjærlighed til hende. Nu *trænger jeg* til at høre fra Dem, glem mig ei.

Nu kunde jeg jo let reise over til Rigsdagen under private Paa-skud, men hvor kan jeg forlade de søde Børn?⁵ Skriv mig til herom.

Deres Brev leverede jeg til Julie imorges, da vi tog Afsked, og hendes Læber berørte dem. Deres Kone stod hos os.

Ak! Gud trøste ogsaa Dem, thi jeg veed det. De tager Dem alt dette saa nær.

Før Fredag bliver Julie ei begravet⁶.

Deres

Hoptrup, d. 10. Febr. 1851.

Marckmann.

Jeg havde baade Dr. Hansen og Dahl til Læger. Det er mig en Trøst, at De boer mig saa nær, thi jeg trænger haardt til Venskab nu. Flor, Koch og Schmidt kom kjørende op til mig i Eftermiddag. Gud velsigne dem derfor.

Vil De skrive følgende Avertissement:

Den 10. Febr. døde min elskelige Hustru, Julie Marckmann, født Olsen, Datter af Etatsr., Not. publ. H. G. Olsen, i sit 37te Aar. En gammel Moder og 3 Børn, af hvilke det ene nys blev født⁷, begræde med mig hendes Bortgang.

KB. NKS 1727.

1 Brevet er adresseret til: Hr. Rigsdagsmand Laurids Skau i Kjøbenhavn. Skau var repræsentant for Skanderborg-kredsen. Skau til Madvig 1849 24/11: Har fået opfordring til at lade sig stille som rigsdagsmand. »Da mine Landsmænd i Slesvig ønske, at jeg skulde være med paa Grund af, at Krigs- og Fredsspørgsmaalet vil blive behandlet paa Rigsdagen, saa er

det let muligt, at jeg stiller mig« (RA. J. N. Madvigs arkiv).

2 Fru Julie Marckmann var død samme dag 1851 10/2. I Hoptrup kirkebog har hendes mand skrevet: »Gud velsigne Dig, til vi sees igjen«.

3 Fru justitsråd Dall, en datter af Niels Treschow. Fru Marckmanns datter Judithe er opkaldt efter justitsrådin-den.

- 4 Det ses ikke, hvad der hentydes til.
 5 Marckmann var rigsdagsmand som repræsentant for Kolding-kredsen.
 6 Begravelsen fandt sted fredag den 14. februar.
 7 Barnet var født 1851 30/1 og fik navnet Nicolaj Julius Christian, op-

kaldt efter J. N. Madvig, hos hvem fru Marckmann havde boet, da hendes mand flyttede til Højen, og efter moderen Julie Marckmann. Barnets faddere var fru Castenschiold til Borreby, Cecilie Gandil og Laurids Skau. Barnet døde som 8-årig.

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN [1852 28/12–31/12].

Deres Brev af 28de d. M.¹ har forundret mig en heel Deel, skjøndt jeg vel kan forklare mig Grundene til samme. Jeg skal ligerviis som De tillade mig i al Jævnhed at fremstille Status, som imidlertid neppe vil harmonere med Deres Opgjørelse.

De har ofte funden Dem foranlediget til at beskyldte mig for Overdrivelser og vistnok ofte med Grund, thi jeg er et feilende Menneskebarn som alle andre Dødelige. Men De har ogsaa stundom gjort det uden Grund, blot, fordi Deres egen Tankegang har stillet *Muligheden* i Udsigt, men jeg har ikke – naar der har været Tid til Overdrivelse – nogensinde taget Dem det ilde op, thi jeg har forudsat en god Hensigt at ligge til Grund, saa jeg endog sommetider i mit Indre har takket Dem for selve Forudrettelsen.

Denne gang stiller Forholdet sig noget anderledes, og jeg skal sige Dem hvorfor. Jeg troer ikke, De med Rette kan sige, at et haardt Veir nogensinde har afholdt mig, hvad enten det har gjaldt et Besøg hos Dem eller en Forretning for Dem. Jeg troer derfor, at De foruretter mig, naar De lægger nogensomhelst Betydning i, at jeg kom kjørende, *fordi* det blæste en Smule, thi De veed godt, at jeg er haardfør nok til ikke at agte Sligt.

Jeg har sagt Dem, at der fra min Side ikke er forandret Noget i Forholdet til Dem og Deres Huus², og at, naar jeg ikke i den senere Tid var kommen til Dem eller i al Fald mere sjelden, saa laae Aarsagen i tilfældige Omstændigheder, som jeg ikke var Herre over, men som det forekommer mig, ere saa iøinefaldende, at en halvblind maatte kunne see dem, endsige en seende Mand. De har nu behaget ikke at ville være billigtænkende og ikke at ville see dem, og dette har gjort mig ondt.

Naar jeg nu kom kjørende for at gratulere den Gamle³, saa ligger Aarsagen i to Ting: den *ene*, at jeg ingenlunde er *saa* blottet for Interesse for den Gamle, som De troer. Jeg seer i hende en interes-

sant Levning fra en svunden Tid. Hun er paa en vis Maade et grandioest Monument paa en Tidsalders Grav, som jeg ikke har kjendt⁴. Desuden har jeg ikke glempt, at hun paa mange Maader er kommen mig med inderlig Velvillie imøde i tidligere Aar og navnlig stadig har indbudt mig til hendes smaa Gilder, da hun endnu [var rørig], baade ved Holmens Kanal, i Besynderlighed til hendes Fødselsdage. Jeg har lykønsket hende paa 6 Fødselsdage og *hver Gang* været inviteret af hende eller af Dem og Deres Huus. Nu, da hun ikke kunde invitere mig, stødte det min Følelse at blive borte den 7de Fødselsdag⁵ – maaske den sidste, og jeg følte mig ikke berettiget til at glemme hende, selv om hun tildeels gaaer i Barndom igjen, thi denne Tilstand er et gennemlevet riigt Livs sædvanlige Slutning og rammer muligen ogsaa os Andre. Dette var den ene Grund.

Den *anden* er den, at, da jeg som ovenfor sagt *hverken har forandret* eller *blot tænkt paa at forandre* mit Forhold til Dem og Deres Huus, hvortil jeg føler mig bunden ved dybere og mægtigere Baand end dem, der sluttes ved almindelige Bekjendtskaber, og som bevises ved af og til at gjøre Besøg, saa vilde jeg for *det almindelige Omdømmes Skyld* heller ikke give Nogen Anledning til at troe det, hvorfor jeg ogsaa svarte Dr. Manicus, at til Hoptrup kunde jeg komme *selv uden Inventation* og havde ogsaa i Sinde at kjøre derud, om mine Forretninger end ikke tillod mig at blive der længere end et Øieblik. Dette meente jeg imidlertid ikke saa ganske, thi da jeg *hver Gang* har været *indbudt*, om end ofte kun for en Forms Skyld, enten mundtlig eller skriftlig, naar De har ønsket min Nærværelse hos Dem, og jeg *hver Gang* er kommen, undtagen til Manicus's Bryllup⁶ – hvortil jeg havde Grunde, som De endnu ikke har hørt – saa maatte det forekomme mig besynderligt, at jeg *dennegang* og *for første Gang* var tilsidesat.

Af disse Linier vil De see, at jeg ikke uden Overveielse kom kjørende til Præstegaarden den 27de Decbr. Naar De altsaa sagde, at De troede, jeg *ikke ønskede* at være indbuden, saa forstaaer jeg dette i omvendt Form, at De nemlig *ikke ønskede* at see mig, og da De formodentlig veed, at jeg undgaaer, hvor jeg kan, at være paatrængende, saa vil De deri finde en Grund mere til, at jeg saa hurtig fjernede mig, hvortil De desuden gav mig tilstrækkelig Anledning. De bad mig jo ikke engang sætte mig ned. Deres hele Færd gav mig tilkjende, at jeg udsatte mig for at blive viist ud, hvis jeg ikke itide

pillede af. Men det tager jeg ikke videre ilde op, thi jeg havde jo end ikke den fjerneste Ret til at trænge mig ind i [et] sluttet Selskab. Men Retten til at gratulere den Gamle troede jeg at have, og det var denne, jeg tillod mig at gjøre Brug af.

Hvad nu angaaer, at jeg siden min sidste Hjemkomst fra Rigsdagen er kommen sjeldnere til Dem end tidligere, da er dette sandt. Men berettiger dette Dem til saadanne Slutninger ligeoverfor min mundtlige Paastand, at der intet var forandret o.s.v.? Kan De da ikke tænke Dem Grunde dertil, alene af det Personales Beskaffenhed, som dengang var i Deres Huus? Tre Gange i Rad var jeg i Forommeren hos Dem, og *hver Gang* havde min Indtrædelse til Følge, at Manicus med sin Viv pludselig forlod Stuen og lode sig ikke see, saalænge jeg var i Huset. Kjender De nu ikke længere min Ømfindlighed? Jeg tænkte: »Naar Brylluppet er overstaaet, kan jeg atter komme til Hoptrup«, men jeg tænkte mindst paa, at *De* vilde afskjære mig Muligheden. *Nu* seer jeg det først og skal vide at rette mig derefter, saagodt jeg formaaer.

Fremdeles maae jeg gjøre Dem opmærksom paa, at jeg dog *oftere* har været hos Dem, *end De hos mig*, og endskjøndt jeg i Virkeligheden foragter den Slags Regnestykker, saa maae min Ret til at benytte dem dog staae mig aaben i det Øieblik, De selv af de flere eller færre Gange, jeg i Løbet af Sommeren har været hos Dem, vil søge og finde Ret til at drage urimelige og for mig krænkende Slutninger.

Endelig har De flere Gange været hos mig her i Haderslev, og jeg troer, at jeg kan paastaae, at jeg med uforandret Interesse har gaaet ind paa baade Deres private Sager og Deres politiske Tankegang. Angaaende de sidste har jeg ærligt og uforbeholdent sagt Dem min Mening, skjøndt De sommetider har været næsten grov imod mig⁷. Sidste Gang fandt jeg mig i Inkquisition, som var bygget paa de uædleste Motiver, nemlig den uforskammede Paastand at have læst mine Breve til Regjeringen. De har nok glemt, at *De selv corrigerede min Ansøgning om Embedet*, og Andet eller Mere har jeg ikke skreven, og naar jeg har skreven private Breve, saa har jeg dog stedse være forsigtig nok til at tage *Conceptet til Ansøgningen frem*, hvori Deres Haandskrift med Blyant endnu er at læse, for at sikkre mig selv for Modsigelser.

Jeg sagde Dem det aabent og ærligt, og De var rimelig nok til at

indrømme det Udelikate i en saadan Inkquisition, hvor ikke engang et Skin af Ret forelaa, enten i min Tale eller Skrift, til at slutte en forandret politisk Anskuelse hos mig. Men jeg fandt mig i, hvad jeg neppe af nogen anden Dødelig vilde have taalt, ja, jeg glædede mig endog over, at De paa ligefrem Maade sagde mig Sligt. Men troer De, at jeg vilde have taalt det, hvis jeg i mit Indre havde været mig bevidst, at nogen Forandring var foregaaet i mit Forhold til Dem? *Nu* veed jeg, at der er Forandring, men jeg veed ogsaa, *at den ikke er kommen fra mig.*

De er imidlertid i Deres gode Ret, naar De vil raade for, hvem der skal komme i Deres Selskaber, og derfor har jeg aldrig tænkt paa, at jeg dennegang ikke var buden, thi jeg har aldeles ikke Ret til at gjøre mig nogen Forventning om Invitation, medens tidligere Forhold gjerne kunne have gjort en saadan sandsynlig.

Sluttelig skal jeg endnu gjøre opmærksom paa, hvad jeg egentlig helst vilde fortie, at min Kredit ved min Hjemkomst fra Kjbhvn. var i en vaklende Tilstand, og at det kostede mig herkuliske Anstrengelser at bringe den paa Fode igjen. Men i slige Sager vil De vel tilstaae, at det lidet kunde nytte at komme til Dem, men at det tvertimod var baade klogt og rigtigt at bruge ethvert Minut, der levnedes mig fra stadige Forretninger, til at bringe mine Sager i Orden.

Siden har jeg faaet Embedet⁹ at passe og har sikkert tigange saameget at varetage som De, saa det forekommer mig, at enhver billig-tænkende Mand maatte lade mig Tid til at sætte mig ind i Forretningerne, saa jeg ikke ved en Kasserevision skal staae kompromitteret og hverken vide ud eller ind. Dertil kommer endnu min Eien- dom og Familie i Houst, som haardt kan behøve de faa Timer, jeg er istand til at skjænke dem; og endelig, at jeg er Kirkeværge i Vilstrup og den egentlige Sjæl i Comünens Bestyrelse, som jeg holder med fast og sikker Haand. Ved Siden af dette kom endnu Præstegaardsreparationen i Vilstrup, hvor jeg næsten alene førte Tilsynet, baade for Sognet og Præsten¹⁰, idet denne Sidste var borte med Familien i over en Maaned.

Jeg har vistnok den Erfaring, at man for Sligt aldrig tjener sig Tak, men det bryder jeg mig ikke om, naar jeg blot veed med mig selv, at jeg har gjort min Pligt. Jeg har da Gudskelov ogsaa adskillige Venner, som erkjende, at jeg maatte være mere end et Menne-

ske, naar jeg skulde kunne faa Tid til at gjøre Besøg, hvor de ikke vare absolut nødvendige, og de have derfor været saa billige at renoncere indtil videre paa Besøg, selv om den simple Høflighed gjorde mig dem til Pligt.

Det gjør mig ondt, at De ikke hører til disse Billigtænkendes Tal, som jeg rigtignok havde ventet og af Ingen mere end af *Dem*. Men jeg seer, jeg har taget Feil, og dette smerter mig¹¹.

Hermed kan jeg nu slutte denne lange Epistel, som ikke er andet et nødtvungent Forsvar imod en af de usandeste Paastande, og som er greben ud af Luften eller udruget i en sygelig Phantasie eller endelig maae være en Frugt af den egoistiske Fordring, at jeg under Tilsidesættelse af *Alt*, selv Pligt og Ære, skal komme hyppigt til *Dem*, medens *De* vil lade det være afhængigt af Bekvemmelighed, ja vel endog gjøre det til en Naadessag at besøge mig.

Saa ondt det end gjør mig, at De uden tilbørlig Grund har villet gjøre *Dem* selv fortrolig med den Indbildning, hvis Falskhed jeg haaber at have efterviist i det Foregaaende, at jeg ønskede Forandring o.s.v., saa skal jeg dog vide at bære dette med samme Selvbeherskelse, som jeg maae bære saamange andre ud af Luften grebne Beskyldninger imod mig, ligesom jeg ogsaa stedse skal erindre de mange behagelige Timer, jeg har tilbragt i Deres Huus. Er det end umuligt efter at have modtaget Deres sidste Brev oftere at komme ubuden over Deres Tærskel, saa skal dette dog ikke hindre mig i at erindre, at jeg skylder *Dem* meget og altid forbliver

Deres tjenstskyldige

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 Ikke fundet.

2 Skau til J. N. Madvig 1851 16/6:
»Marckmann giver gode Middags- og Aftenselskaber, og tilrods for hans seige Natur er det virkelig endnu ligesom en god Engel svævede over Stedet og Huset. Judithe opmander sig og vinder baade Indvortes og Udvortes . . .

Med Hensyn til Marckmann selv har jeg baade Lidet og Meget at sige. Paa den ene Side er han den samme som tidligere, langsom og

glemsom, men paa den anden Side tager han sig mere, ja altfor meget af sit Huus. Han har Fornemmelser af, at der savnes en Sjæl i Huset og bilde[r] sig ind, at han skal erstatte samme. Hvis det nu var i aandelig Forstand og lidt mindre i det Materielle, vilde jeg ansee det for høist fordeelagtigt. Men ulykkeligviis er det Omvendte Tilfældet. Han er bleven — som Pigebørnene siger — den frygteligste Pottekikker, der kan tænkes. Han gaer i

Spisekammeret og tæller Pølse og Kjødstumper, Grisefødder og Lammehoveder, Æg og Anchiovis o.s.v. Jeg har sagt ham, at h:n skulde vogte sig for Overdrivelser i den Retning, da Følgen vilde blive, at ingen Huusjomfru vilde blive hos ham...

Forresten staaer M[arckmann] sig godt med Menigheden. Hans Optræden er besindig og forsigtig i det Hele, og skjøndt jeg vilde ønske, at han var lidt mere præcis i Forretningssager, saa er det dog ikke saa slemt, at det egentlig skader. Hans Natur er nu engang saa, og man kan ikke skabe Folk om. Frøken Gandil er ham imidlertid en god Paaminder, da hun ikke er bange for at drive paa ham, naar Klokken slaar.

Med hans Prækener er det mere vaklende. Naar han ikke bliver forstyrret Løvedag Eftermiddag, saa gaer det meget godt, men dette kan jo umulig forhindres, ja der kan jo endog indtræffe Tilfælde, hvor Embedspligt, f. Ex. Sygebesøg, absolut fordrer Præstens Trøst og Opmuntring. I saadanne Tilfælde er det galt, thi han kan ikke præke, naar han ikke i Forveien har lært sin Tale, og det er skeet mere end eengang, at han har vrøvlet betydeligt i Kirken. Pigebørnene har anmodet mig om at sige ham dette, og jeg har ogsaa gjort det og navnlig bedt ham om at læse sin Præken midt i Ugen for ikke at blive overrasket, men dette vil han paa ingen Maade. Alt skal bie til den 11te Time...

Forholdet bliver endnu vanskeligere derved, at han har en ivrig og dygtig Prædikant til Naboe i Boy-

sen, som desværre ikke forsømmer nogen Leilighed til at stille M[arckmann] blot. Jeg har mere end eengang høvlet ham dygtig igjennem derfor, thi det er jo lurvet handlet imod Marckmann... Boisen er langt fra saa honnet en Natur som M[arckmann], men han er mere begavet med Evne til at sqvadronere, og han benytter sig alvorlig deraf« (RA. J. N. Madvigs arkiv).

3 Marckmanns svigermor Elise Dorothea Olsen, f. 1775 som datter af biskop Balle.

4 Tiden omkring århundredskiftet.

5 Altså siden 1846.

6 Emil Manicus, søn af læge Claus Manicus i Eckernförde, blev 1852 16/11 gift med den afdøde fru Marckmanns søsterdatter Cecilie Antoinette Wilhelmine Gandil, der siden mosterens død havde forestået husholdningen i Hoptrup præstegård.

7 Som et vidnesbyrd om Marckmanns sindsstemning på denne tid kan anføres hans brev af 1852 26/6 til Chr. Flor, der da opholdt sig i Dresden: »Nu vil De i Slesvig have Menige og Underofficerer nok, men her er ikke et eneste Menneske, som kan være Chef, kan samle det Spredte og bringe Liv deri. Laur[ids] Skau er lammet, thi han søger et Embed (Vester Amtsstue i Haderslev), Koch er lammet, thi han frygter for sine Privilegier. Den slesvigske Forening har Koch i sin Dumhed opløst, uden at Skau eller jeg vidste noget derom. Kun De, Hr. Etatsraad! kan gjøre noget her, og er De ikke i Spidsen, duer det ikke en Smule... Dersom De nu, Hr. Etatsraad! ikke af Hensyn til Dem selv vil komme hjem, saa kan

De ikke med Ret forlange, at det, De hidtil har gjort, skal regnes Dem til Fortjeneste. Dersom De ikke kommer hjem nu, da vil jeg for min Deel sige: Saa kan De for Fremtiden gjerne blive aldeles borte, og allermindst vil jeg bede Dem komme mere til Hoptrup-Præstegaard. Jeg er en ulykkelig Mand, men i Lykke eller Ulykke skal jeg dog aldrig forlade mit Fædrelands Sag, men trolig gjøre for den, hvad min Skrøbelighed formaaer, om saa alle Andre svigtede den« (KB. NKS 1766).

- 8 Skau havde søgt amtsforvalterembedet for Haderslev vesteramt efter at være blevet forbigået som ansøger til husfogedembedet og amtsforvalterembedet for Haderslev østeramt. Over for J. N. Madvig havde han allerede 1850 12/7 under en omtale af de mange forestående embedsansættelser anmeldt sin kandidatur:

»Her i Amtet er 5 Herredsfogder, og jeg er fuldt overbeviist om, at tvende Herredsfogder vare mere end nok, og saaledes er Tilfældet i hele Slesvig. Til Retsskrivere kan duelige Fuldmægtige og øvede Skri-

vere ypperligt bruges; for en Deel Aar tilbage havde vi ikke andet end Ustudeerte til disse Poster. Til Amtmænd kan danske Jurister godt bruges; vore dygtigste Amtmænd have været saadanne. Møsting, Stemmann, Bertouch i den ældre Tid og Brødrene Tillisch i den nyere Periode vidner tilstrækkeligt derom.

(I margin:) Alle de andre Embeder, f. Ex. Huusfogdier, Ridefogdier, Amtsforvaltertjenester o.s.v. ere ikke af anden Beskaffenhed, end at jeg selv turde overtage hvilket som helst af dem og bestyre det fuldt saa godt, som det hidtil er skeet, og altid bedre som forskruede Jurister fra Kiel, der i Regelen ere upraktiske« (RA. J. N. Madvigs arkiv). Se iøvrigt: Skau til Ploug 1848 4/4.

- 9 Skau blev 1852 amtsforvalter for Haderslev vesteramt.
- 10 Frederik Engelhart Boisen, »Budstikke-Boisen«, var 1850—59 præst i Vilstrup sogn.
- 11 Om forholdet mellem Marckmann og Skau i de følgende år, se: Haderslev-Samfundets Aarskrift 1935, s. 44 ff. (Edvard Lembcke: Erindringer af mit Liv, optegnede for mine Børn).

LAURIDS SKAU TIL J. W. MARCKMANN 1855 18/5.

Kjære Marckmann!

Haderslev, den 18de Mai 1855.

Det var næsten gaaet mig reent af Tankerne, at jeg lovede Dem at skaffe Oplysning om en vis Prehn, der under Oprøret har været Skolemester¹ her i Byen.

Skjøndt jeg nu maae befrygte, at mine Meddelelser komme for silde, skal jeg dog ikke tilbageholde dem, da Hr. Prehn rimeligviis snart vil give Dem Anledning til atter at gjøre Indstilling til Visitationet. Og nu til Sagen.

Her har boet tvende Mænd af dette Navn. Den ene var en afsat

Præst², som havde faaet Embede – jeg veed ikke hvor – i Oprørstiden, men som atter blev fyret af Tillisch. Han holdt Skole over enkelte fornemme Tydskeres Børn, men vakte iøvrigt liden Opmærksomhed og synes ikke at have deeltaget i egentlige Wühlerier. Jeg troer ikke, det er denne, som nu vil bide sig fast paa Kaløe³, men snarere den følgende, hvem jeg ret strax skal berøre.

Prehn No. 2 havde under Krigen en Skole paa Klosteret (en Gade) – saavidt jeg veed i Tydskeren Uhrmager Lorenzens Gaard. Han boede hos Bager Burmeister paa Torvet, der er bekjendt »Gesinnungstüchtig«, og holdt udelukkende Skole for Wühlernes Børn. Forresten kaldtes han ved flere Navne her i Byen, foruden det virkelige – Prehn, idet man afvexlende kaldte ham »Drukkendiderich«, »gale Prehn«, »Fyldebøtten« med fl. hæderlige Benævnelser, som han ved Fylderi skal have gjort høiligen fortjent til. Overhoved betegnes han som en nichtswürdig Personlighed, der alene formedelst sin Tydskhed kunde holde sig som Skolelærer.

Da et lovligt Regimente atter indførtes i Haderslev, og Tilsyn med Skolevæsenet gennemførtes, maatte Hr. Prehn ligesom alle de Øvrige, der holdt eensidige tydske Wühlerskoler, fortrække, og man har ikke hørt fra ham eller om ham siden, førend han nu pludselig stikker op paa Kaløe under Agent Bruhns Beskyttelse. Andet eller Mere kan jeg ikke meddele Dem, men det er vel ogsaa tilstrækkeligt for at vide, hvad der skal og bør gøres.

Med Hensyn til de Betingelser, under hvilke Ægtevielse af Udlandinge, navnlig en Mand fra Udlandet, som vil vies her i Landet (Slesvig), da er den egentlige Rettesnor for Præsten at søge i Patent af 5. Novbr. 1841, § 5–6, »betreffend die Niederlassung und Versorgung von Ausländern«. Den nævnte § 5 lyder saaledes: »Den Predigern wird es untersagt, Ausländer ohne ein Erlaubniszschein der Obrigkeit, in deren District sich dieselben aufhalten oder aufzuhalten beabsichtigen, zu trauen, und die Obrigkeit darf solche Trauscheine, für welche eine Gebühr von 77 rbt. oder 24 t. vorm. Cour. zu erlegen ist, nur ertheilen, wenn der zu Trauende einer von der Obrigkeit seiner Heimath in glaubwürdiger Form ausgestellte Bescheinigung darüber beibringt, dasz seiner und seiner künftigen Ehefrau und Kinder Wiederaufnahme in seiner Heimath mit Rücksicht auf seine hier im Lande erfolgte Verheirathung kein Hindernisz im Wege stehen werde. Hinsichtlich solcher Ausländer, welcher

bereits vor Gestattung ihrer Niederlassung die im § 4 gedachte Bescheinigung beigebracht haben oder deren Niederlassung in einer hiesigen Commüne einmal ohne Beibringung eines Wiederannahme-Reverses gestattet worden, ist die Beibringung eines solchen, auch wenn sie sich später verheirathen wollen, nicht erforderlich«. § 6: »Wider Prediger, welche sich einer Uebertretung dieser Vorschrift (§ 5) schuldig machen, kommen die Bestimmungen des § 19 der Vorordnung vom 28sten Novbr. 1800 über das Aufgebot und die Trauung zur Anwendung«. Den Mulkt, som i sidstnævnte Forordning er fastsat for Præsten i Overtrædelsestilfælde, er første Gang 20 rd. Courant, anden Gang 50 rd. Courant og tredie Gang Suspension. – De paagjældende Love findes formodentlig i Deres Archiv eller i Kirkearchivet. Den sidste Lov troer jeg for en Deel er aftrykt i Callisens »Anleitung für Prediger«.

I disse Dage have Amtsstuerne faaet Ordre til i en frygtelig Fart at lave Fortegnelser over alle de Besiddere, der svare 200 rd. og derover i Kongeligel og Commüneafgifter, samt dem, der have en Taxationsværdi af 8000 rd. og derover, og endelig alle dem, der have faste Indtægter til et Beløb aarligt af 1200 rd. eller derover. Disse Fortegnelser skulle være i Ministeriet inden 1. Juni næstk[ommende], og det er formodentlig til Brug ved Udfærdigelsen af Valglister til det forstørrede Rigsraad⁴ eller, hvad det nu fremtidig skal kaldes. Det er jo omtrent den samme Census som til Landsthinget, men det kommer nu an paa, om den skal være for Vælgerne eller blot for de Valgbare. Er det første Tilfældet, da forekommer den mig at være temmelig høi.

Lagde De Mærke til den mesterlige Artikkel i »Fædrelandet«⁵ efter et norsk Blad om en skandinavisk Union? Ligeledes Fordringen af Vestmagterne om Opgivelse af Neutraliteten? Hvis vi nu havde en Udenrigsminister⁶, der duede til noget, vilde Øieblikket være kommet til at blive flot fra den tyske Forbundsindflydelse og derimod slutte os til Norden.

Deres heng[ivne]

Laurids Skau.

RA. Marckmanns arkiv.

1 En seminarist Prehn fik i 1850 frataget retten til at undervise elever fra tysksindede hjem i Haderslev, se: Th. O. Achelis: Deutsche und däni-

sche Schulen einer Schleswiger Grenzstadt im Wandel der Jahrhunderte, 1934, s. 69.

2 Christian Prehn var 1849—50 præst i

Tolk. 1851—71 virkede han som tysk præst i Göteborg.

- 3 Kalø i Genner bugt hører til Hoptrup sogn. Her havde agent Jørgen Bruhn fra Åbenrå indrettet et skibsværft, og til stor fortrydelse for Marckmann havde han ansat seminarist Prehn som skriver med ret til at give undervisning for øens børn.

Allerede i 1851 havde Marckmann været på vagt over for Jørgen Bruhns forehavende på Kalø, se: Marckmann til kirkevisitatortiet i Haderslev 1851 23/6: »Jeg har megen Grund til at befrygte, at der skulde ville dannes en tysk Coloni i det nye Etablissement paa Calø i Sønderballe. Agent Bruun har engang talt til mig om, at han ønskede et eget Fattigvæsen der, og at han i Tiden havde tænkt paa at skaffe de smaa Børn nogen Underviisning, og jeg yttrede, at jeg for min Deel ikke skulde have noget derimod. Men nu hører jeg, at han alt har skikket en Madam Tutein

til Calø for at undervise Arbeidernes Børn, der iøvrigt endnu ikke ere skolepligtige. Men jeg hørte forleden i Aabenraa, at bemeldte Madam Tutein (der vel er ankommen til Calø, men dog ikke endnu har begyndt at undervise) er tydsksindet. Og jeg vil, saavidt min Indflydelse kan række, ikke taale, at man indprænter de Smaa slesvigholsteenske Lærdomme« (LA. Haderslev amtsarkiv. Journal 1851, nr. 1999).

- 4 Andræ havde udarbejdet et udkast til en fællesforfatning for det danske monarki med et Rigsraad. Dette forslag blev vedtaget 1855 2/10.
- 5 »Fædrelandet« 1855 11/5 indeholdende artiklen »Om en nordisk Union« (efter Christianiaposten). Heri opfordres til samling af de nordiske folk, mens Rusland og de øvrige stormagter er optaget af Krim-krigen.
- 6 Udenrigsminister var holsteneren L. N. Scheele, som var helstatspolitiker.

LAURIDS SKAUS BREVVEKSLING MED CARL PLOUG

Carl Ploug var fra Kolding, den gamle grænseby på vejen til her-tugdømmet Slesvig, og han var derfor fra barns ben af langt mere fortrolig med sønderjyske forhold end de fleste af hans københavnske partivenner. Han kom måske derfor også til at stå Skau særligt nær.

Da de mødtes første gang under Skaus besøg i København i efteråret 1843, var de begge unge, og de besad begge i kraft af deres følsomme sind evnen til at begejstres for en sag og til at omsætte denne stemning i handling. For begge var det politiske ideal demokratiet. Så stor var deres indbyrdes forståelse og deres følelse af kongenialitet, at de allerede under deres næste møde blev dus, en dengang ikke helt almindelig foreteelse, især ikke mellem en akademiker og en bonde, og venskabet holdt trods alle omskiftelser, selv om det ikke altid var lige varmt.

Skaus kontakt med godsejere havde sidst i 1840'erne vakt mistemning hos Ploug og andre liberale, men i martsdage i 1848 stod de side om side. Snart brast dog martsdagens forhåbninger, Slesvig blev et offer for »den europæiske nødvendighed«, og det var ikke de liberale kræfter, der blev rådende her. I en lang periode fra 1849 til 1857 er der ikke bevaret breve, vekslede mellem Skau og Ploug, men selv om Skau undertiden i disse år foretrak at levere C. St. A. Bille stof til »Dagbladet«, er der dog ingen grund til at antage, at de tabte forbindelsen med hinanden. Skau var altid »Fædrelandets« trofaste læser og leverede endnu kort før sin død korrespondancer til dette blad.

Plougs mindedigt for Laurids Skau, skrevet et par år efter hans død, vidner om de følelser, som politikeren og digteren Carl Ploug nærede for sin sønderjyske ven, og det kan samtidig tages som udtryk for de nationalliberales historiesyn.

Der pløied en Bonde paa Sønderjyllands Grund:
Tiderne vare saa ramme;
thi Tydsken var Herre, og Dansken var Hund,
og Hunden knap magted at glamme.

Den modige Mand, som bød Herrerne Trods,
ud de af Thingsalen stødte,
og Han, der var Hersker for dem og for os,
ei voved vor Ret at beskytte.

Da satte den Bonde Plov og Heste ind:
Hjertet ham voxed i Bringen,
og Blodet skød op i hans dunede Kind,
og Tankerne sloge med Vingen.

Da talte den Bonde fra Sønderjyllands Høi:
Tusinder lytted og stirred;
som funklende Stjernesked Tankerne fløi,
som Sværdehug Ordene klirred.

Og Ordene ramte: de skabte Haab og Mod;
Trældommens Tid var udrunden.
Istedetfor Bonden en Ridder der stod,
en Hersker istedetfor Hunden.

Thi Folket ham fulgte: snart flokkedes en Hær,
trofast og tæt, om hans Banner;
og hvor han den fylked i Morgenens Skær,
der veg Sønderjyllands Tyranner.

Og Folket ham løfted paa Skulder stærk og bred
opad til Herrernes Sale;
og hvor han gik frem, der han gjorde Besked,
og magted dem med Kløgt og med Tale.

Men da Sønderjylland igjen af Fjendehæl
traadtes og vaandedes i Smerte,
da havde den udstridt, hans mandige Sjæl,
da standsed hans bankende Hjerte.

Saalænge i Danmark en Bonde bag sin Plov
end paa vor Ret og Ære skjønner,
saalænge skal Mindet ei dø om Laurids Skau,
om Kæmpen blandt Sønderjyllands Bønder.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 23/1.

Høistærede Ven og Kampfælle!

Sommersted, den 23de Jan. 1844.

Deres særdeles kjærkomne Brev af 16de Jan.¹ har jeg modtaget, og med sand Glæde erfarer jeg deraf, at jeg ikke har taget feil i min Dom om Dem, uagtet det kun var kort Tid, der i Kjbhvn. stod til min Raadighed for at anstille Betragtninger over de forskjellige Mennesker, vi dengang kom i Berørelse med.

Jeg ansaae Dem og anseer Dem endnu for det samme, som jeg selv bilder mig ind at være: »en bestemt og ubøielig Demokrat,« og spille vi end for Tiden en noget forskjellig Rolle, idet jeg er nødt til at være mere fordægtig, saa ere vi dog sikkert i Hjertet enige, ligesom vi i Alder og Udvortes heller ikke ere hinanden ulige.

Vi have nu saameget som muligt arbeidet for at hverve Subscribenter til »Fædrelandet«, og endskjønt jeg ikke tvivler paa, at endnu flere ville melde sig, saa kan jeg dog ikke længere opholde mig, inden jeg maa tilsende Dem Underretning om de allerede anmeldte. Disse ere følgende:

1. [Hans Iver] Staal i Taarning-Mølle
2. Hans Nissen, Gaardmand i Hammelef
3. Lauritz Skau, Gaardmand i Sommersted
4. Bertel P. Schmidt, Gaardmand i Fredsted
5. Krigsassessor Kjær i Rødding
6. [Chr.] Schmidt i Kjær-Mølle
7. [August Heinrich] Posselt i Kjøbenhoved (Stænderdeputeret)
8. Nis Lorenzen i Lillholt (Stænderdeputeret)
9. [Jørgen] From, Sognefoged i Fjelstrup
10. [Kromand] Bay i Rødding
11. Kay Hansen, Sognefoged i Vonsyld
12. Jørgen Jensen, Gaardmand i Haderslev-Bramdrup
13. Hans Rudbek, Gaardmand i Garup
14. H. Fyhn i Aastrup

15. C[hr. N.] Degn i Maugstrup, Gaardmand
16. N[icolai] Rudbek i Flauth, Gaardmand
17. I[ver] Jochimsen, Sognefoged i Kabdrup
18. Hans Pet. Schmidt, Gaardmand i Fobeslet
19. Pet. Chr. Lund, Gaardmand i Kjelstrup
20. Nis Schütt, Gaardmand i Erlev².
 P. C. Koch i Haderslev – 8 Exemplarer
 P. H. Lorenzen sammesteds, 2 Exemplarer.

Altsaa ialt 30 Exemplarer.

De Fribilletter, der af Dem vil vorde sendte til Foranførte, ønskes alle sendte til P[eter] H[iort] Lorenzen, som skal bestille samtl[ige] Exemplarer paa Posthuset. Hvis De har alle de Nummere i Oplag, som ere udkomne siden Nytaar, ønskes disse naturligviis.

Vi vare i Løverdags en heel Mængde forsamlede i Rødding i Anledning af Høiskolehandelen³ og udbragte naturligviis en Mængde Skaaler. Hen paa Natten sang vi: »Nu har vi Leddet hængt tilret« o.s.v., hvilken Sang i intet Selskab glemmes. Da den var udsungen, holdt jeg en lille Tale og udbragte en Skaal for Forfatteren *Poul Rytter*, der blev optaget med stormende Bifald. Men da nu Assessor Kjær tog Ordet og forkyndte Forsamlingen, at Poul Rytter ingen anden var end Redaktøren af Fædrelandet, Carl Ploug, og at L. Skau meget godt vidste, hvem han udbragte Skaalen for, men alene fortaug Navnet, for at Sangens egen Værd skulde gjøre sig gjældende, blev der en saadan Glæde, at man skreg Hurra 9 Gange, saa Vinduerne klirrede. Dette som et Beviis paa, at De ikke mangler Autoritet herovre.

Beretningen om Københavnstoget⁴ flyver nu omkring blandt Beboerne og modtages med Bifald. Jeg er vel tilfreds med Deres Forandringer i samme, hvilket jeg nu indseer, vare meget nødvendige.

Da min Tid for Øieblikket er saa knap tilskaaren, hvilket De allerede af mit Jaskerie kan slutte Dem til, saa maae jeg for denne Gang slutte med Løfte om mere næste Gang.

Hils [Orla] Lehmann, Gjødwad, [J. C.] Drewsen og alle andre gode Venner og Kampfæller for Frihed og Modersmaal.

Hans Nissen og Nis Steffensen⁵ beder mig hilse venligen, og haaber at see Dem og andre Venner om ikke før saa dog paa næste Skamlingsfest.

Lev bestandig vel! og lad os ikke tabe Modet, thi Regjeringen maae dog omsider lære, *at det er bedre at give end at tage.*

Herr

C. Ploug, Redaktør af »Fædrelandet«.

Deres trofaste Ven

L. P. Skau.

KB. NKS 3316; trykt i udtog: *Da Sjø vaag VI, s. 93—94.*

- 1 Dette brev synes ikke mere at eksistere. Skau tilintetgjorde alle vigtige breve i anledning af husundersøgelsen i sommeren 1844, jvf. brev til Ploug 1844 1/8.
- 2 Om de pågældende kan der søges nærmere oplysninger i H. R. Hiort-Lorenzen: Den slesvigske Forening (Sjy Arb 1890, s. 124 ff.) og for de mere fremtrædende desuden i navneregistret.
- 3 Skau til Flor 1843 17/12: »Igaar var Hans Nissen, N. Steffensen og jeg i Rødding hos Assessor Kjær og købte hans Gaard til en Høiskole« (KB. NKS 1766). Festen afholdtes 1844 20/1.
- 4 Der tænkes på den rejse, som bestyrelsen for den Slesvigske Forening foretog 1843 27/10 — 5/11. Da Sjø vaag V, s. 69: »Deres Rejse blev en Kæde af Fester. Det var første Gang, Hovedstaden mødtes med »sønderjyske« Bønder. Overraskelsen var maa-ske lige stor paa begge Sider. Drewsen var deres Fornøjelsessaad og sørgede for, at de fik alt at se, hvad Kbhvn. kunde byde dem. Kongen modtog dem i en lang Audiens, Kunstnerkongen Thorvaldsen forevi-ste dem sit Atelier, det kgl. Teater spillede »Erik og Abel«, der mindede om slesvigske Nytidsforhold, Grundtvig talte bevægede Ord til dem om Folkeaaenden, som klarligen havde givet sig til Kende i deres Midte, og de indførtes i private Selskaber, hvor alt af Navn synes at have været til Stede. For Hans Nissen blev Rejsen uforglemmelig og for Skau afgørende«. Se også introduktionen til: Skaus brevveksling med Marckmann.
- 5 Hans Nissen og Nis Steffensen, begge fra Hammelev, var sammen med Laurids Skau medlemmer af bestyrelsen for den Slesvigske Forening. Smlgn.: Sick til Ploug 1844 28/2: »Jeg har vexlet nogle Breve med L. Skau i den sidste Tid, nærmest fordi han lod nogle Vedtægter for Bondeforeningen trykke herovre, men hans Skrivelser indeholde Intet, der kan være Dem nyt. Han fortalte om en Plan, Flor havde til at stifte en almindelig Forening mod Schl. Holstenerne, og at Clausen skulde være gaaet ind derpaa. Det var jo meget brav, men jeg troer ikke derpaa« (KB. NKS 3316; trykt: Da Pol Br II, s. 374 f.).

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 11/2.

Sommersted pr. Haderslev, d. 11de Febr. 44.

Høistærede Ven og Kampfælle!

Uagtet jeg ikke har noget absolut Nødvendigt at tilmelde Dem, saa turde det dog i flere Henseender eragtes gavnligt, at De af og til

erholder nogle Efterretninger herfra, og at De navnlig fra mig som Bøndernes Repræsentant, hvilket jeg i en vis Betydning bilder mig ind at være, stundom faaer et Par Ord, for at De formedelst flere Correspondenter ogsaa kan tilegne Dem fleersidige Anskuelser.

Jeg har hidtil næsten alene korresponderet med Prof. [H. N.] Clausen, men der hviler en vis Kulde over alle hans Breve, som vistnok er begrundet i hans Karakter, men den officielle Stivhed huer mig ikke, og det overbeviser mig kun stedse mere om, at hans prosaiske Karakter ikke er beslægtet med min, og jeg har derfor svært ved at skrive *fortroligt* til ham, hvilket ellers ikke vilde være Tilfældet – selv om Alder og Stand ingen Forskjel gjorde paa os. Jeg skylder imidlertid Sandheden at erklære, at han stedse har viist sig *redelig* mod os, og hans sidste Breve ere aldeles ikke skrevne i en dominerende Tone saaledes som de første, hvortil maaskee ogsaa den bestemte Tone, hvori jeg stedse har skreven til ham, kan have bidraget en god Deel.

For nu ikke *alene* at staae i Forbindelse med Doctrinærerne¹ – jeg benævner saaledes det Partie, for hvilket Clausen og Schouy staae i Spidsen – har jeg faaet det Indfald at skrive til Dem, hvilket De vistnok ikke vil tage mig ilde op.

Prof. Flor er for Øieblikket her og har i Forening med Hans Nissen og mig i flere Dage reist omkring i Vesteramtet.

Imorgen skal der paa Generalforsamlingen vælges en Høiskole-Direktion², der efter al Sandsynlighed vil komme til at bestaae af følgende Medlemmer: Flor, Pastor Schøler fra Vodder, Pastor Hertel i Moltrup (hvis han blot vil), Schmidt fra Kjær Mølle, Landvæsenskommissair Knudsen fra Forballum og, hvis Hans Nissen synes derom, da ham og mig.

Af denne Sammensætning vil De kunne slutte Dem til, at vi nøie have overveiet Alt: Prof. Flor som *Generallissimus*, Schøler som *Kongens Yndling* og dog i *Hjertet Demokrat*, Hertel som *Tilhænger af Prof. Clausen*, hvormed vi troe at sikkre os ham og hans mægtige Partie, Schmidt som den *dannede Mand i Østeramtet* og Knudsen som den *dannede, rige og indflydelsesrige Mand i Vesteramtet* og Hans Nissen og jeg som *mæglende Elementer og Venner af dem Alle*.

Skolen vil blive i Rødding, og uagtet vi stedse have anset denne Bye for temmelig nordlig, saa vil vi dog nu have den der, da den sidste Maanedes Erfaringer har overbeviist os om, at vi maaskee kan

have Jyllands Rygstød fornøden. Husk blot paa, hvad Statholderen³ yttrede i Kiel i Anledning af Andragendet fra Skolen i Rendsborg til Ridderskabet om Understøttelse af 500 rd. til Anskaffelse af et Bibliothek: »Bonden skal blive ved Ploven«, og han holdt ikke med slige Dannelsesanstalter, da Bonden upaatvivlelig vilde vorde »ver-bildet« o.s.v.

Vi ville altsaa konsekvent gennemføre vor Plan trods alle de Intriguer, som Enkelte hitte paa. Hertil regner jeg den af den eenfoldige Greve Lüttichau udkastede Plan at henlægge Skolen til Favrvraa ved Christiansfeld. Dog, dette Projekt kjender De allerede af den i »Fædrelandet« indrykkede Afhandling fra Riegels, hvorfor jeg ikke vil spille Tid paa at omtale samme, især da jeg antager, at Deres sunde Blik vil vise Dem det Taabelige i hiint Projekt.

Derimod skal jeg oplyse Dem om Planens sande Ophavsmand, og dette er da – tænk engang! – Amtmand Johan[n]sen. Den godmodige, med vore Embedsmænds djævelske Uforskammethed ikke fuldkommen bekendte Riegels har ladet sig vildlede af Amtmandens Snedighed. Han har beregnet Amtmandens Ærlighed og Æresfølelse efter sit eget Begreb herom som Officeer og antaget hans Forsikringer om ægte Danskhed for gode Vare[r]. Da Amtm[anden] desuden er Medlem af det i Snoghøi oprettede Haveselskab, og ved denne Leilighed viser sin Dygtighed som Hofmand ved paa en snedig og lumsk Maade at overlister Riegels, saa kan man heraf let forklare sig Aarsagen til den af Riegels offentlig fremsatte Mening.

Desuden have vi allerede for lang Tid siden indsendt en Ansøgning til Kongen, hvori bedes om Befaling til Biskoppen i Ribe at føre det nødvendige Tilsyn med den Skole, som vi vilde anlægge paa en Gaard i det Thørninglehnske⁴. Med denne Ansøgning fulgte tillige en omhyggelig udarbejdet Plan til Skolens ydre og indre Indretning, hvori Alt er beregnet paa, at en Gaard skulde kjøbes i det Thørninglehnske, ligesom ogsaa alle Forhandlinger med Comiteen i Kjbhvn. have gaaet ud fra denne Forudsætning. Naar man betragter alt dette, er det klart, at man ikke kan fravige den engang tagne Retning, hvilket virkelig ogsaa vilde være til liden Baade for os.

De veed maaskee allerede, at vi have udseet [Johan] Wegener, Cand. theol., til Skolens Forstander. Fra Upsalatoget er han Dem maaskee bekendt, og jeg vil derfor ikke nærmere beskrive ham. Kun tilføier jeg, at han er en Broder til Prof. [C. F.] Wegener i Sorøe

og opholder sig for nærværende Tid hos Provst Plesner i Humble pr. Rudkjøbing. Han har en uendelig Interesse for Sagen og er Skandinav og Demokrat til Liv og Sjæl.

Efter hvad jeg nylig har hørt, har Bankagitatoren Tiedemann for kort siden holdt en Forsamling i den Slesvigske Stændersal i sit sædvanlige Anliggende⁵. Jeg opfordrer Dem herved til i »Fædrelandet« at gøre et respektabelt Udfald ikke just imod Ti[e]demann, men imod Statholderen, der har viist den Trodsighed at tillade en Person, der er tiltalt for Høiforræderie, at træde op i Provindsens helligste Sted, i vort Palladium (som det dog kan kaldes, saalænge vi med Sneglefart skal slæbe os frem), – om det kan være tilladt selv af Mænd, som ere uplettede, at benytte Stændersalen til at afhandle Anliggender, der af Mange ansees for Forræderske. Jeg mener, at det ikke allene er Trods af Stath[olderen], men ligefrem juridisk ulovlig, og han har begaaet en stor Feil ved at tillade slig Forsamling. Saadanne Bommerter mener jeg maae benyttes, men i »Dannevirke« kan det ikke skee, da Alt bliver strøgen.

Jeg haaber om kort Tid at kunne meddele interessante Data om Amtmandens lovstridige Handlinger, og vi have fattet den Beslutning, at han moralsk skal dræbes. Dog herom noget mere en anden Gang.

Levvel! Prof. Flor hilser Dem.

Deres trofaste Ven og Kampfælle
L. P. Skau.

Hr. Cand. Ploug.

KB. NKS 3316.

- 1 »Doktrinærerne« var en betegnelse, der var hentet i Guizots Frankrig og brugtes om mænd, for hvem det teoretiske gik forud for, hvad der rent praktisk lod sig arrangere.
- 2 Ved den Slesvigske Forenings generalforsamling 1844 12/2 blev professor Flor, Kiel, pastor Schøler, Vodder, pastor Hertel, Moltrup, samt Peter Hiort Lorenzen og Peter Chr. Koch optaget som medlemmer. Til højskoledirektionen indvalgtes derefter prof. Flor, pastor Hertel, pa-

stor Schøler, Hans Nissen, Laurids Skau, Knud Knudsen og C. Smith, Kjør Mølle.

- 3 Prinsen af Noer, Friedrich af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, kgl. statholder 1842–46.
- 4 Af hensyn til det gejstlige tilsyn med skolen ønskede man den henlagt til Tørninglen.
- 5 Tiedemann var kendt som agitator for en særlig slesvigholstensk landsbank.

Sommersted, d. 14de Marts 1844.

Høistærede Ven og Kampfælle!

Hoslagt sender jeg Dem Afskrift af en Skrivelse og et Forslag, som jeg igaar sendte Prof. Clausen¹, og beder jeg naturligviis om Taushed for ikke at støde Professoren. Aarsagen, hvorfor jeg tilstiller Dem denne Afskrift, er nærmest for at gjøre Dem forberedt paa, hvad mulig Doktrinærerne² kunde faae isinde, og hvis de skulde faae isinde at udstæde en eller anden Indbydelse, beder jeg Dem være paa Deres Post, thi jeg stoler fuldkommen og mere paa Dem, kjere Ven! end paa de Andre, uagtet jeg ikke har mindste Tvivl om Clausens gode Villie.

Jeg længes nu meget efter en personlig Sammenkomst med Dem, da mangfoldige Anliggender ligger mig paa Hjerter, men jeg veed paa ingen Maade, hvorledes jeg skal finde Udveie til Reiseomkostningerne, da jeg i det sidste halve Aar har opofret enhver Skilling, jeg har kunnet pine ud af min Gaard, paa Reiser, Porto, Trykken o.s.v.; ellers kom jeg til Kjbhvn. endnu i denne Maaned³.

Vi have, som De vel allerede veed, nu søgt om allerhøieste Befaling til Biskoppen i Ribe at føre det nødvendige Tilsyn med Høiskolen for at holde Amtmanden ude, men endnu intet Svar faaet. Derimod har jeg faaet udspioneret, at Ansøgningen for omtrent 4 Uger siden har været hos Provst Madsen i Hygum til Erklæring, og at denne hypokondriske Mand har modsat sig Amtmandens Udelukkelse.

Jeg husker ikke, om jeg fortalte Dem i sidste Brev, at Cand. [Johan] Wegener fra Langeland (hos Provst Plesner), en Broder til Prof. [C. F.] W[egener] i Sorøe, formodentlig blev Forstander for Høiskolen. De kjender ham vist fra Upsalatoget. Hvad synes De om dette Valg?

I næste Løverdagsnummer af »Dannevirke« skriver jeg en Afhandling om Amtsanlage-Regnskabet⁴, der vil gjøre betydelig Opsigt her, da det i Grunden ikke er mindre end et ligefremt Angreb paa Embedsmændene, som næsten ingen Anden herovre end jeg tør vove at pirre ved. Man formoder, at der foregaae store Misligheder, men saaledes som Regnskabet er indrettet, kan Ingen blive klog paa, hvorledes det egentlig hænger sammen. Saameget er imidlertid vist, at der

intetsteds med mere Føie kan siges: »Jeg plukker, Du plukker, han plukker, vi plukke« o.s.v.

Jeg beder Dem nu lægge Mærke til Afhandlingen, og navnlig beder jeg Dem gjøre et respectabelt Angreb⁵ paa Vedkommende, fordi de ikke have gjort Fyldest for Sognefogdernes billige Forlangender, som De af Afhandlingen nærmere vil blive bekendt med, thi i »Dannevirke« kan det ikke skee, da Schraders Rødkridtspen⁶ nok skal holde os i Ave. Jeg har gjort Vold paa min Pen, da jeg skrev, for at slippe igjennem, hvilket De let vil kunne see paa flere stive Sætninger.

De har vel læst, at Statholderen [Prinsen af Noer] har indbudt Ti[e]demann til Bal paa det paa det Kongl. Slot Gottorp. Er dette ikke en Forhaanelse af Kongen? Er det ikke en grov Forbrydelse af en Statholder, naar han til offentlig Bal indbyder en for Majestætsforbrydelse fiskaliter tiltalt Mand?⁷ Kunde De ikke heraf tage Anledning til et Angreb paa Statholderen og sværte ham i Kongens Øine? Vel kan jeg tænke, at det er et kildent Sted for *Dem* at pirre ved, da De jo selv har været tiltalt for noget lignende, men De er nu frikjendt til stor Glæde for mig og mange flere, og der er en himmelhøi Forskjel paa Deres Virksomhed og Ti[e]demanns, da De jo har arbejdet paa at *konservere* det danske Rige, Ti[e]demann derimod paa det Modsatte.

[P. Chr.] Koch har begaaet en stor Feil ved at optage Afhandlingen om et Overcensur-Kollegium, og De har gjort Ret i at revse ham derfor⁸. Vel kunde denne Afhandling mulig stille »Dannevirke« i et godt Lys i Kongens Øine, men dette har i Grunden ikke stort at betyde, thi han tør hverken vove at hjælpe sine Venner eller straffe sine Fjender.

Overhoved troer jeg, man skal vogte sig for at rose de preussiske Indretninger, thi Regjeringen er tilbøielig nok til at adoptere dem uden, at man behøver at hjælpe til. Saaledes ere vore *raadgivende*, men *intetbetydende Stænder*, de projekterede *Stænderkomiteer* og maaskee flere Indretninger af preusisk Herkomst. Fik vi nu hiint Censur-Kollegium til, saa vilde det neppe vare 2 Aar, inden den Smule Trykkefrihed, som den »Berlingske« bryster sig af paa Danmarks Vegne, vilde være salig i Herren og gaae til den evige Hvile, thi kjender jeg Regjeringen rigtig, saa tør jeg ikke tvivle paa, at den

nok skulde besætte hiint Kollegium med saadanne Subjekter, at man ligesaa godt kunde nedlægge Pennen først som sidst.

Derimod har Preusen en anden Indretning, nemlig *almindelig Væbning*, som maaskee var bedre. Men denne vogter Regjeringen sig vel for, da Undtagelsers Undtagelser maaskee ikke saagodt kunde gaae an. Men – jeg kjender i Grunden ikke noget til den preusiske Militærlovgivning og gjør ved derfor klogest i at tie med dette Anliggende.

Capitain T[s]chering har gjort sine Sager godt og fortjener megen Tak for hans Arbeide. Bare det vilde lukke Øinene op paa vore Stænderdeputerede. Hvis jeg havde været Stænderdeputeret, vilde jeg have tilegnet mig Tschernings Meninger og erklæret Aristokraterne og overhoved de Rige og Mægtige Krig paa Liv og Død, naar Forordningen skal behandles⁹.

Jeg har Møie med at kue den djævelske Provindsialaand blandt selve den Slesv[igiske] Forenings Medlemmer. Det gaaer her som overalt i det lille Rige paa 800 QMile. Enhver gjør sig tyk af den Provinds, han boer i, Kjøbstadbeboeren vil være en Anden end Landboeren; Jyden vil være en Anden end Fynboen; Slesvigeren en Anden end Jyden. Enhver kneiser høit af sin Egn; men Danmark – Danmark! – Dig vil Ingen tilhøre, Ingen frelse! Saalænge denne fule, elendige Smaalighedsaand ikke kan vorde udryddet, seer det kun maadeligt ud.

Kongen tør ikke vove at gjøre det Mindste, og hans bureaukratiske Embedsmænd *vil* ikke, da de nok indseer, at enhver gennemgribende Forbedring fører Bureaukratiets Død i sit Skjold, og før de lade dette falde, lade de hele Staten falde.

Naar nu den fordømmelige russiske Indflydelse kommer til, saa have vi nok for at kunne græmme os ihjel, hvis dette var muligt.

I Efteraaaret ville vi nu faae at see, hvorledes vore i vort Ansigts Sveed suurt erhvervede Penge skulle faae Løbepas blot for at fornøie Barbarerne, der kun bringer os Ulykker i Hundrede Tal ovenpaa de Tusinde, vi allerede lide af.

Kunde vi blot komme til den Erkjendelse, at vi stode i vort eget Hjem, hvorsomhelst vi vare i de 3 nordiske Riger, da var Nordens Frelse ikke langt borte.

Men nu Farvel! for denne Gang. Sees vi ikke før, saa haaber jeg dog, vi sees paa Skamlingsbakke.

P.S. Dette Brev er egentl[ig] kun bestemt for Deres Øine, og jeg vilde ønske, at De vilde overlevere det til Luerne, naar De har læst det, thi endnu maa Ingen vide, hvad jeg rigtig fører i mit Skjold.

KB. NKS 3316; trykt i *udtog: Da Sjy vaag VI, s. 101—103.*

- 1 Se: Skau til Clausen 1844 13/3.
- 2 Se: Skau til Ploug 1844 11/2, note 1.
- 3 Skau kom til Kbh.! Peter Hiort Lorenzen skrev i den anledning til Ploug 1844 21/5: »L. Skau skrev til mig, at han vilde reise næste Torsdag med Dampskibet [fra Kbh.] til Kiel. Lad ham ikke blive en eneste Dag længere i Hovedstaden, hvor den nordslesvigske Agitators Leflen kun kan skade... Han skal hjem og slaa sig til Ro en Tid lang. Bag Ploven og i sin Kones og Børns Arme haaber jeg, [at] Hovedstadens Pestluft, som han har indaandet, skal fordrives, at jeg atter kan elske den Mand, i hvem jeg troede at have gjenfunden min afdøde, lige saa gamle, ældste Søn« (KB. NKS 3316; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 131).
Smlgn.: Peter Hiort Lorenzen til Ploug 1844 18/5, citeret: Skau til Ploug 1844 26/5, note 2, hvor P. H. Lorenzen ønsker, at Skau skal blive i Kbh.!
- 4 »Dannevirke« 1844 20/3 (et onsdagsnr.).
- 5 »Fædrelandet« 1844 23/3.
- 6 Schrader var som borgmester i Haderslev indtil 1844 censor for »Dannevirke«.
- 7 »Lyna« 1844 9/3.
- 8 Koch havde i positive vendinger omtalt den nye preussiske institution med bl. a. et censurkollegium.
- 9 Stænderne havde fået forelagt et udkast til en ny værnepligtsordning, der skulde gælde alle våbenføre. Især havde Tscherning gjort sig til talsmand for dette standpunkt, bl. a. i »Fædrelandet«.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG [1844] 26/5.

Høistærede Ven!

Flensborg, den 26de Mai.

Uagtet jeg i Virkeligheden ikke har noget at skrive om, saa maae jeg dog benytte den givne Leilighed for at sende Dig¹ en Hilsen.

Prof. Flor er hos mig og vil følge med til Haderslev for at konferere med Venerne der. [Peter Hiort] Lorenzen har skrevet til ham og paa det bestemtteste erklæret ikke at ville møde i Slesvig og det af mange Grunde². Havde Suppleanterne været gode Folk, saa vilde jeg have anseet Minoritetens Beslutning for rigtig, men da jeg veed, at de netop ere *slette*, saa anseer jeg det for et stort Misgreb af Lorenzen. Men det staaer nu allerede i »Apenrader Ugeblad«, at de tage Afskeed, og formodentlig har Du allerede Brev fra Lorenzen om strax at optage de indsendte Erklæringer, og vi maae

altsaa kalde Beslutningen god og see at drage saa megen Nytte deraf som mulig.

Jeg begriber næsten ikke, hvorledes Du skal angribe denne Historie. Thi at den absolut maa ordentlig behandles, anseer jeg for en Nødvendighed. Det kan vel ikke nægtes, at Rescriptet tillader at tale Dansk, men naar Tilladelsen er af den Beskaffenhed, at den, som vil bruge den, derved skal gjøre sig selv æreløs, saa anseer jeg den i Virkeligheden for det samme som et reent Forbud, og dette bliver da det Punct, som efter min Mening paa det kraftigste bør berøres. Men Du forstaaer dette bedre end jeg, og det vilde være taabeligt, om jeg vilde sige Dig noget, som Du allerede længe har seet.

Den eneste, som fuldkommen er fornøiet med Minoritetens Beslutning, er vel Gjødvad, hvem Du bedes at hilse fra mig. Vi maae nu bruge Kotzebues Ord: »Wer weis, wozu dass gut ist«, og tænke, at »der aldrig kommer saa stort et Onde til Lande, at der jo følger noget Godt dermed«.

Wegener er her og følger med os imorgen til Haderslev.

Stemningen her i Flensborg er yderst slet, og en Masse af Beboerne følge nu Agent Jensen Fane igjen. Peder Nielsen er tapper, men har tabt meget af sin Indflydelse. Gülich kommer her med flere af sine Venner og holder Gilder med Jensen og Consorter. Professor Flor skal nu ud i Byen for at føle dem paa Tænderne, thi han er baade fiffig og klog og overvinder de Fleste, som komme i hans Klør.

Jeg har ved et Tilfælde faaet faktisk Beviis for, at Dr. Manicus skriver alle conservative Artikler i »Dannevirke«. Jeg læste nemlig et Brev fra ham til Flor, hvori han dadler paa det alvorligste Professorens rāsende demokratiske Anskuelse og beder ham indstændig at tage sig i Agt, og jeg saae tillige af dette Brev, at Manicus navnlig havde skrevet den Artikkel i »D[a]n[ne]v[ir]ke«, hvorom vi talte, og som Du vilde have eller meente, at Flor var Forfatter af, men som Flor netop havde dadlet i et Brev til Manicus, fordi den var conservativ.

Naar Flor engang gaaer af, saa har han paalagt mig at vælge Dig til regjerende Herre og stille mig selv som kommanderende General under Din Ledning. Hermed er jeg veltilfreds, da jeg Ingen kjender, som jeg hellere vilde lade mig kommandere af.

Men hvad skal vi nu gjøre med Doctrinærerne? Clausen, veed Du

jo nok, kan ikke finde sig i, at Minoriteten tager Afskeed, og det kan ikke nytte at *tvinge* Lorenzen til at gaae til Slesvig.

I dette Øieblik kom Cand. [Christian Frederik] Müller ind ad Døren, og jeg maae altsaa slutte Brevet med det Løfte, at Du skal høre fra mig, naar jeg kommer hjem.

Hvis Müller bliver anden Lærer, saa vilde det være ønskeligt, om Du kunde komme i nærmere Forbindelse med ham for at bearbejde ham.

Flor hilser Dig venligst. Hils alle Venner af Frihed og Modersmaal. Fortæl Mar[c]kmann saameget, som han kan taale at vide af dette Brev, og hils ham fra mig.

Du skrev i Dit sidste Brev til mig, »at vi Unge maatte holde sammen og staae sammen og falde sammen, om saa skal være«. Jeg gjør disse Ord til mine og anerkjender dem i deres fulde Betydning.

Mange Tak for al den forekommende broderlige Velvillie og Godhed, som Du viste mig under mit Ophold i Kjbhvn. Jeg haaber, at Du bestandig vil erindre

Din trofaste Ven og Broder
Lauritz Skau.

KB. NKS 3316; trykt: *Da Sjø vaag VI*, s. 140—142.

1 Under sit besøg i Kbh. var Skau blevet dus med Ploug.

2 1844 13/5 bragte posten den kgl. afgørelse i sprogstriden i Slesvigs Stænderforsamling. Kun den, der ikke magtede at tale tysk, måtte benytte sig af det danske sprog. Peter Hiort Lorenzen fik da de dansksindede deputerede til sammen med sig at nægte at give møde ved næste Stænderforsamling. Flor og Skau søgte sammen med de liberale i København at få ham fra dette, men forgæves. Lorenzen havde regnet med Skaus støtte i denne sag, men blev i et brev fra Skau af 17/5 skuffet i dette håb. »Lad L. Skau endelig ikke reise hjem. Jeg holder hans Nærværelse i Hovedstaden for meget vigtig for nærværende Tid. Imorgen haaber jeg at faae Brev fra ham« (KB. NKS

3316; trykt: *Da Sjø vaag VI*, s. 120), havde han forinden i brev af 18/5 skrevet til Ploug, men efter samme dag at have læst Skaus rede-gørelse af 17/5 skrev Lorenzen til Koch 19/5: »Hvad L. Skau skriver, er kun Vrøvl. Vi kan næsten frygte for, at han faaer Ploug til ikke at optage vore Erklæringer. Det er meget slem, at den Stakkel troer at kunne gavne vor Sag ved at lade sig slæbe omkring i fornemme Kredse og begabe af nysgjerrige Qvinder som et »Wunderthier«. Det er sikkert den forfængelige Lehmann, som forfører ham til disse Ynkeligheder. Hans Reise til Kjbhvn. er en stor Ulykke for vor Sag. Han er ikke mere Bonde, og hans Indflydelse paa det slesv. Folk gaaer fløiten. Flor er nok en Menneskejender, men han har ta-

get feil ved at lade dette unge Men-
neske reise allene til det danske Ba-
bel og spille Diplomat« (KB. NKS
1763; trykt: Da SJy vaag VI, s.
121). Det er på baggrund af denne
bitterhed, at Lorenzen krævede Skau

hjem fra hovedstaden i sit brev til
Ploug af 21/5, og de »hukommelses-
fejl«, som i Da SJy vaag V, s. 113,
tillægges Skau, synes da ikke beretti-
gede. Det var Peter Hiort Lorenzen,
der handlede egenrådigt i denne sag.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 28/5.

Min kjere Ven!

Haderslev, den 28de Mai 1844.

Efter at jeg igaar Middag ankom til Aabenraa og der begyndte mine
Observationer og senere iagttog Stemningen i Haderslev, har jeg
fundet, at det er nødvendigt at opsig Kongen Huldskab og Troskab,
det vil sige som Mægler mellem ham og Folket.

I denne Anledning have vi holdt et Geheimeraad, bestaaende af
den kloge og diplomatiske Flor, den listige Redaktør Koch, den
forvovne P. H[iort] Lorenzen og Bonden Laurids Skau. Udfaldet
blev, at jeg i Slutningen af denne Uge skulde skrive Kongen et Brev¹,
der skulde indeholde den ærlige Tilstaaelse, at jeg ikke længere var
istand til at opretholde Kongens Agtelse hos Folket, fordi jeg derved
ganske vilde tabe min egen Popularitet, og at jeg var nødt til, navn-
lig af Patentet af 29de Marts, at følge med Strømmen, da jeg ellers
ikke kunde udholde Livet iblandt den rasende Masse, men at jeg
alligevel vil fortsætte min Rolle som Anfører for Bønderne.

Idet jeg herved meddeler Dig denne Efterretning, har jeg tillige
isinde at sende Dig og Prof. Clausen hver en Afskrift af Brevet til
Kongen og det med samme Post, for at I derefter kunne tage For-
holdsregler. Derved forebygges tillige, at vi ikke saa let kunne kome
til at gjøre dumme Streger paa begge Sider, saaledes som Tilfæl-
det var med Sprogpetitionen o.s.v.

Skamlingsfesten bliver den 4. Juli², og vi vente ikke alene Dig,
men ret mange Kjøbenhavnere for at kunne danne et Slags For-
ening. Vi maae der tordne saaledes for Kongen, at det skal runge i
hans Ører i Aar og Dag. Du og jeg kan dog virke noget paa denne
Maade.

Vi forlange, at den 1ste §³ i Patentet skal tages tilbage, og hvis han
ikke vil godvillig, saa maae han tvinges dertil.

Formodentlig staaer Du i dette Øieblik, da jeg skriver dette, paa
Talerstolen i Egebæksvang⁴ og tordner for en Flok svage og ubestem-

te Mennesker. Jeg kunde ønsket at [have] været med.

Lev bestandig vel! og behold i kjærlig Erindring

Din trofaste og uforsagte Ven

L. P. Skau.

KB. NKS 3316; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 143—144.

- 1 Det såkaldte »opsigelsesbrev« af 1844 1/6, trykt: Da Sjy vaag V, s. 126—128, og: Jakob Petersen: Skamlingsbanken 1843—1943, s. 77—78.
- 2 Dagen for Amerikas uafhængighedsdag blev valgt af Peter Hiort Lorenzen, se: Skau til Ploug 1844 21/6.
- 3 Det hedder her bl. a.: »De Medlemmer af den Slesvigske Provindsialstænderforsamling, som ikke tiltroe sig at være det tyske Sprog tilstrækkelig mægtige for at kunne betjene sig deraf ved deres Foredrag i Forsamlingen, og som af denne Grund ved deres Foredrag i Forsamlingen ville bruge det danske Sprog, have strax . . . at tilkjendegive Forsamlingen deres Hensigt at ville betjene sig af det danske Sprog ved deres Foredrag.«
- 4 1844 28/5 fejredes 10-årsdagen for Stænderinstitutionen med en sammenkomst i Egebæksvang ved Helsingør.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 31/5.

Trofaste Ven og Broder!

Sommersted, d. 31te Mai 1844.

Af mit sidste Brev har Du seet, at jeg vilde skrive til Kongen, og at Du vilde faae en Afskrift deraf¹. Vedlagt sender jeg da denne, som vor Ven Wegener har skrevet af, da jeg ikke selv havde Tid. Imorgen vil alle Brevene komme paa Posten, og paa Mandag haaber jeg, at Kongen skal ryste af Angst; thi skarpere Sandhed har han næppe nogensinde hørt. Ja, jeg har kastet ham Stridshandsken og derved knyttet mig saa meget nærmere til Dig, saa meget mere bleven en Folkets Mand; og paa Skamlingsbakke d. 4. Juli vil jeg endnu gjøre det værre, da jeg paa en eller anden Maade har isinde at opfordre paalidelige Folk til at danne hemmelige Selskaber. Dette vil især ængste Kongen, men naar nu Kjøbenhavnerne tillige vilde puste sig lidt op enten i Tivoli eller i en anden stor Forsamling, og sende Kongen Deputationer o.s.v., saa var det saa meget bedre. Hvo kan vide, om han ikke i sin Angst kunde forandre 1ste § i Sprogpatentet?

Cand. C[hristian] Müller er nu antaget som 2den Lærer paa Høiskolen, og vi vente nu, at Du bearbejder ham dygtigt. Jeg har bedet ham om engang imellem at besøge Dig. Da jeg ikke idag har Tid til at skrive, saa beder jeg Dig paa mine Vegne at bringe ham denne Efterretning. Han boer paa Borchs Collegium.

Jeg har ogsaa idag skreven til Clausen og meldt ham, at Müller er antaget og tillige sendt ham en Afskrift af mit Brev til Kongen. Du kunde maaskee vise Lehmann mit Manifest til Kongen.

Lev vel! Vi sees paa Skamlingsbakke! Din bestandig hengivne

KB. NKS 3316; trykt i *udtog: Da Sjø vaag VI, s. 144.*

Skau.

1 »Opsigelsesbrevet« af 1844 1/6, som snart blev kendt i flere afskrifter. For at hindre Ploug i at gøre det kendt, skrev Flor 1844 5/6: »Da jeg er af en noget forsigtig Natur og glemte at erfare af Skau, om han havde tilskrevet Dem, at hans Opsigelsesbrev til K[ongen] ikke maa offentliggøres, saa erindrer jeg Dem herved derom, da en saadan »Bonde-

Frækhed« vilde samle mange flere Venner end ellers om den sl. h. Trone, da en saadan dog i alle Fald var bedre end aldeles ingen. Men under der Hand udbredt er det ingen Frækhed, »som H. M. er *nødt* til at afvise« og vil sagtens skaffe den modige Bonde Venner istf. Fjender« (KB. NKS 3316; trykt: *Da Sjø vaag VI, s. 144.*)

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG [1844] 12/6.

Haderslev, den 12te Juni.

Bedste Ven!

Da vi frygte for, at indlagte Proklamationer ville vorde strøgne i »Dannevirke«, og da de desuden (især den sidste) meest ere bestemte for det danske Folk, saa bedes Du herved *strax* at optage dem i »Fædrelandet«¹. Det er os nemlig om at gjøre saa pludselig som muligt at overraske Regjering og Folk, og vi sende derfor idag Extrakter til forskjellige Redaktører i Riget.

Vi vente Alle at høre Dig *tale* paa Høiskamling².

Jeg imødeser Din Mening om mit Brev til Kongen.

Baron Dirckink-Holmfeld har skreven til Kastrup i Flensborg, at L. Skau havde skreven et *høist upassende* Brev til Kongen og anmoder ham (Kastrup) om at formaae mig til ikke at lade Brevet blive mere bekjendt end det allerede er, da det vilde skade meget, naar Slesv[ig]-Holsteinerne lærte det at kjende.

Jeg troer, at jeg vil tale paa Høiskamling om Niels Ebbesen og tillige opfordre til et hemmeligt Selskab.

Levvel!

Din bestandige Ven

L. P. Skau.

Herr Ploug!

KB. NKS 3316; trykt: *Da Sjø vaag VI, s. 153—154.*

1 De ses ikke at være blevet optaget i »Fædrelandet«.

2 Ploug deltog som taler på Skamlingsbanke 1844 4/7.

Kjere Ven!

Mange Tak for Dit særdeles kjærkomne Brev af 18de dennes, Tak for Din Oprigtighed, Tak for Din gode Villie!

Du har netop truffet Aarsagen til min Menings hurtige Forandring med Hensyn til vore Stænderdeputeredes Resignation. Dog er dette ei skeet paa Flors Indskydelse, men af den indre Overbeviisning om Nødvendigheden af, at jeg var enig med vore bedste Mænd, da ellers alle Bønder vilde være kommet i Vilderede med dem selv. Da jeg nu *kunde* sadle om, Lorenzen og hans Venner derimod *ikke* uden at prostituere dem selv, saa var jeg nødt til at bøie mig under den jernhaarde Nødvendighed.

Det var da Udbredelsen af »Brevet til Kongen«¹, som Du vilde dadle mig for. Ja, Du har sandelig Ret i, at jeg havde begaaet en stor Dumhed, naar jeg selv havde hjulpet til, men uagtet jeg vistnok er meget forvoven, saa er jeg dog ikke i den Grad dumdrstig, at jeg kunde begaae en saa forfærdelig Bommert.

Jeg vil aabenhjertig sige Dig, at jeg havde *Dig* mistænkt for Udbredelsen af Brevet, og det har derfor været mig saameget mere behageligt at see Dig retfærdiggjort, som jeg nødig vilde tiltroe min bedste og paalideligste Ven i Hovedstaden en saadan Feil.

Men, spørger Du, hvorfra er det da kommet? Ja, der sidder vi i Stikken og veed ikke, hvad vi skulle svare, thi hvem kan troe, at [H. N.] Clausen kunde begaae en saadan Bommert? Og dog troer jeg *nu*, at han er skyldig – om ikke direkte, saa dog indirekte, thi jeg frygter for, at han har ladet Brevet cirkulere blandt »*de 7 Mænd*«, eller ogsaa, at hans vindbeutelagtige Søn har faaet fat derpaa. Et Brev fra Cl[ausen] til H[ans] Nissen siger, at han har ladet de andre Medlemmer af den Kjbhvnske Comité læse Brevet, og hvor let kunde der ikke paa denne Maade tages en Afskrift.

Dog, der er endnu en anden og mere comisk Maade, hvorpaa det kunde være skeet. Schöler har nemlig fortalt mig, at Kongen var meget vred *ikke for Brevet*, men for de cirkulerende *Afskrifter*, og kunde ikke begribe, hvorledes jeg kunde være saa dumdrstig at gjøre sligt. Endvidere fortalte han Schöler, at hans strax havde sendt Brevet til Høiesteret for at forespørge, om jeg ikke kunde sættes under Tiltale derfor, men denne Domstol havde svaret næsten ganske

benægtende og saaledes betaget Kongen Modet. Schöler benyttede fiffig nok denne Leilighed til at fortælle Kongen, at en god Ven af ham havde faaet en Afskrift af Brevet hos en Assesor i Høiesteret, og at der saaledes var Grund til at troe, at Kongen selv var Skyld i, at Brevet cirkulerede, da man i hiin Ret let kunde være faldet paa at tage en Afskrift af det dristige Brev. Hvis denne sidste Beretning er Sandhed, saa kan man neppe bare sig for Latter. Schöler har sagt mig, at jeg ikke behøver at frygte for Tiltale.

Jeg har overhoved aldrig frygtet for denne Sag, hvorimod jeg er mere bange for de udstæde Proklamationer, thi *Kongen havde selv forlangt, at jeg skulde skrive ham til*, og jeg kunde derved undskylde mig, ligesom K[ongen] ogsaa sagde til Schöler, at han selv var Skyld i det Hele.

Derimod er det slemt for Foreningen, at H[ans] Nissen vorder tiltalt². Du skriver, at vi Alle skulle forlange at vorde satte under Tiltale. Dette var nu godt nok, hvis Alle havde Mod i Brystet, men dette er desværre ikke Tilfældet, og jeg troer derfor, at det er bedre, at H[ans] Nissen selv optager Stødet. Det værste Udfald bliver vel dog Censur og en dygtig Mulkt, thi personlig Hæftelse skulde man dog ikke troe, at der kan følge. Dog, herom tales vi nærmere, naar Du kommer herover.

Jeg troer, Du bør tale paa Høiskamling, thi for det første ønske Alle det, for det andet er det godt, at man lærer Dig nærmere at kjende, og for det tredie har jeg fortalt Mange, at Du bestemt vilde tale, hvis Du kom. Da nu Dit imponerende Udvortes begunstiger Dig saameget, og Din Stemmes Dybde og Kraft er særdeles vel skikket til at lyde under aaben Himmel, ligesom Din demokratiske, dristige Udtryksmaade her vil blive vel optaget, saa synes mig, at det var Synd, naar Du forblev taus. Spørgsmaalet er nu, *hvad* Du skal tale om.

Under *Tausheds Løfte* kan jeg fortælle Dig, at [Hiort] Lorenzen vil holde en forfærdelig Friheds Tale netop i Anledning af Dagen: *d. 4. Juli*, da det var denne Dag, hvorpaa den nordamerikanske Frihed blev anerkjendt, og som feires aarlig i Amerika med stor Høitidelighed. Du maa ikke engang sige Lorenzen, at jeg har fortalt Dig det, da han vil overraske alle. Jeg er den eneste, som han har fortalt det, og Lorenzen har været fiffig nok til at formaae Bestyrelsen til at fastsætte netop denne Dag.

Schöler vil ogsaa tale, men hans Thema vil formodentlig blive no-

get eiendommeligt. Han fortalte mig, at han vilde gjøre Folket det Spørgsmaal: »Hvad vil I«? og opmuntre dem til med Kraft og Udholdenhed at give deres ubøielige Villie tilkjende.

Jeg veed næsten ikke, hvorom jeg skal raade Dig til at tale, thi vel var det godt at skjælde Hertugen og Sl[esvig-]Holsteinerne dygtigt ud, men det var maaskee ligesaa godt, at Du viste vort skjønne, store Fædreland: Skandinavien. Imidlertid gives der i dette Øieblik en Gjenstand, hvorved Du kunde gjøre Lykke hos vore Bønder. Du vil nemlig have læst Patentet om Ophævelsen af Gage- og Accidentieskatten, som alene kommer Embedsmændene tilgode, hvorimod den meest uretfærdige af alle Skatter: *Kopskatten*, bestandig vedbliver. Denne sidste, for den simple Mand saa trykkende Byrde, vil Regjeringen ikke ophæve, undtagen der skal sættes en anden i Stedet, hvorimod Gage- og Accidentieskatten ophæves uden videre, et talende Beviis paa, at der ingen Notits tages af, hvad der trykker Bonden, men derimod fritager vore brilliant lønnede Embedsmænd for en Skat, som de meget godt kunde bære. Du veed jo nok, at Alt, hvad der griber til Pungen, interesserer Bønderne. Ved det foromtalte Skattevæsen har vore Sl[esvig-]Holsteinske Embedsmænd viist, hvormeget de interesserer sig for Bønderne.

Jeg tænker nok, at en eller anden dygtig Mand fra Kongeriget vil træde op og overbevise os om, at det aldrig har været Danskernes Hensigt at gjøre nogetsomhelst Indgreb i vore Rettigheder og Eienommeligheder, som vore Sl[esvig-]Holsteinerne ville bilde os ind. Dette sidste kunde Lehmann ellers gjøre.

At vi gjerne ville beholde Dig nogle Dage hos os, derom behøver jeg ikke at forsikkre Dig. I detmindste regner jeg paa, at Du vil være min Gjæst et Døgn Tid og tage til Takke med mit simple Huus og jævne Beværtning. Men herom nærmere paa [Skamlings] Banken.

Jeg er af Bestyrelsen bleven skriftlig opfordret til at aabne Festen med en Tale og har lovet at ville gjøre det. Dernæst vil Lorenzen udbede sig Ordet. Jeg kunde have Lyst til med nogle Ord at forestille Dig for Folket paa Tribynen, da man her ikke kjender Dig.

Hoslagt et Brev til Consul [Hother] Hage, som Du bør læse, og, hvis Du finder, at det kan gaae an uden paa anden Maade at gjøre Skade, navnlig ved at saare [H. N.] Clausen, beder jeg Dig besørge Brevet til sin Bestemmelse. Du kan jo forsegle med Ablat. Ved at Du har Leilighed til at læse Brevet, kan jeg spare lidt Skriverie i dette

Brev. Jeg behøver ikke at oplyse Dig om Nødvendigheden af at krydse de 5 Agenters Planer³, thi dette vil Du indsee af Dig selv. Jeg har før været paa Jagt efter slige Helte, men de ere altid flygtede for mig, da de nok veed, hvad det betyder at give sig i Kast med mig, naar jeg er omgiven af Bønder, og de have al Respekt for blodige Pander.

Det var herligt, hvis vi kunde faae Grundtvig herover, da han vist vilde tale.

Hils alle Venner! Lev vel! og gid Dit Helbred ikke maae forhindre Dig i at komme i vore aabne Arme⁴!

Bestandig Din
Laurids Skau.

KB. NKS 3316; trykt i udtog: Da Sjy vaag VI, s. 157—160.

1 Skaus »opsigelsesbrev« af 1844 1/6 til Kongen var blevet udbredt i afskrifter, men som det ses af Skaus breve til Ploug og til Marckmann (1844 16/7 og 23/7), nægtede han at være ophavsmand til afskrifterne.

2 Som følge af den såkaldte »protokolekstrakt« (trykt: Sjy Årb 1890, s. 204) fra generalforsamlingen i Slesvigske Forening 1844 12/6, der blev udbredt af de kongerigske aviser, da »Dannevirke« ikke kunde bringe den, blev der rejst tiltale mod den Slesvigske Forenings bestyrelse. Pro-

tokolekstrakten var udformet af Peter Hiort Lorenzen og Johan Wegener uden at være gennemset af Flor. »Følgen blev da ogsaa, at vi forløb os«, lyder Skaus senere kommentar i »Peter Hiort Lorenzen. Et Bidrag til den dansk-slesvigske Sags Historie« (1865), s. 274.

3 Skau har åbenbart i sit nu næppe mere bevarede brev til Hage omtalt nogle slesvigholstenske »agentske virke blandt bønderne.

4 Ploug deltog i Skamlingsbankefesten 1844 4/7.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG [1844] 15/7.

Bedste Ven!

Haderslev, den 15de Juli.

Endelig er da Uveiret brudt løs, hvilket Du vil see af vedlagte af mig forfattede faktiske Beretning, som jeg synes, burde optages i »Fædrelandet«¹. Skulde der være et og andet uklogt eller uforsigtigt Ord, saa maa Du naturl[ig]viis rette dette, da jeg nødig vilde tiltales derfor. Navnet bør vistnok staae under, da det giver Beretningen mere officielt Præg.

Jeg trakterede naturligviis baade Herredsfogden [Kier] og Amtmanden [Johannsen] saaledes, at de ikke skulle længes efter at høre mig igjen.

Du maae nu rette et respektabelt Angreb paa Regjeringen saavel som Commissionen og navnlig tugte Herredsfogden, fordi han tog

mine private Breve, og Commissionen, fordi den ikke vilde give mig Afskrift af Protokollen.

Jeg tænker nu, at Hans Nissen maa føre Klage til begge de forsamlede Stænderforsamlinger og see, hvad dette vil virke. Maaskee reiser jeg selv til Viborg.

Min Tid er nu ude²! Tak for Din sidste behagelige Nærværelse hos os. Lev vel!

Din trofaste
L. P. Skau.

Hr. Carl Ploug.

KB. NKS 3316; trykt: Da Sjø vaag VI, s. 166.

1 »Fædrelandet« 1844 19/7: »Den slesvigske Forening er forbudt!« med brev af L. P. Skau, hvori det til slut hedder: »Det er snurrt nok saaledes at vorde tagen i criminelt Forhør i Lighed med Mordere og Røvere og det alene, fordi en offentlig Bekjendtgørelse, om hvis Lovlighed

Ingen af os har tvivlet, uheldigvis er bleven optagen med Mishag af vore mægtige »slesvig-holstenske« Embedsmænd, som sandsynlig have gjort Indstilling til Kongen i denne Anledning«.

2 Der menes: udløbet.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 22/7.

Min kjære Ven!

Haderslev, den 22de Juli 1844.

Dit Brev af 16de dennes har jeg modtaget, og af »Fædrelandet« seer jeg, at Du har faaet min sidste Skrivelse, samt gjort Dine Anmærkninger saa gode, at Cancelliet har decreteret Action. Iøvrigt gjør Artiklen stor Opsigt her i Byen, ligesom ogsaa »Corsaren« s »Storsultan og Vezir«¹ finder særdeles Bifald.

Imidlertid fortsættes Forhørene. Idag have en Deel Bønder atter været indstævnte, blandt hvilke min Fader. Men et Slag synes atter at være mig tiltænkt, idet jeg idag efter foregaaende Stævning har givet Møde for Amtmanden [Fr. Johannsen], som havde Befaling fra Cancelliet at forhøre mig angaaende Brevet til Kongen.

Jeg spurgde strax, hvad Cancelliet havde med min private Korrespondance med Kongen at bestille, hvortil Amtm[anden] svarede, »at dette vidste han ikke, men Cancelliets Befaling maatte jo respekteres«. Han spurgte mig nu, om jeg havde udbredt Afskrifter, om jeg havde raadført mig med Nogen, om Nogen havde seet Brevet, paa hvilken Maade jeg havde sendt det til Kjbhvn. o.s.v.

Jeg svarede omtrent saaledes: »Jeg havde formodentlig aldrig skre-

ven dette Brev til K[ongen], hvis han ikke selv udtrykkelig havde opfordret mig dertil. Thi da jeg beklagede mig over Patentet og ytrede, at jeg næsten frygtede for at komme hjem, forlangte Kongen, at jeg skulde lade ham vide, hvad Bønderne sagde, og hvordan Stemningen egentlig var herovre, og dette gjorde jeg i omtalte Brev som en ærlig Mand«. Jeg havde iagttaget den største Forsigtighed, thi Brevet til K[ongen] var forseglet og indlagt i Couvert til Adler tilligemed et Par Ord, hvori jeg bad ham (Adler) om at overlevere det i Kongens egne Hænder, for at intet menneskeligt Øie skulde see det undtagen Kongen selv. Heri laa allerede et moralsk Beviis for, at det ikke var min Hensigt at udbrede Afskrifter, hvilket jeg paa det bestemteste nægtede at have gjort. Brevet, sagde jeg fremdeles, var opfostret i min egen Hjerne, forsaavidt det ikke var Andres Ord, jeg gjengav, og det var skreven med min egen Haand uden nogens Hjælp.

Jeg syntes, at dette var den nemmeste Maade at bringe Sagen til Ende paa, og fortalte nu Amtm[anden], at en Sl[esvig]-Holsteiner havde fortalt mig, at Reventlow-Criminil havde sendt en Afskrift til Augustenborg, og derfra er det første Afskrift kommen til Haderslev. Jeg troede derfor, at en af Kongens Omgivelser havde tillistet sig en Afskrift og udbredt dem.

Alt dette blev nu ført til Protokollen, og hermed sluttedes for denne Gang. Men nu betydede han mig, at jeg ikke maatte foretage *længere Reiser* end til Haderslev eller i Omegnen, for at det ikke skulde opholde Commissionen, naar jeg var borte. Jeg spurgte, om jeg da var i et Slags Arrest i mit eget Hjem, hvortil han svarede *nei*, men han meente blot lange Reiser, der kunde medtage flere Dage, f. Ex. til Kjbhvn. eller Slesvig. (Det var i Had[erslev] og Omegn et almindeligt Rygte, at jeg allerede *var* afreist eller dog strax *vilde* reise til Kjbhvn.). Derpaa rakte han Haanden ud og forlangte, at jeg skulde give Haandslag paa, at jeg ikke vilde forlade Hjemmet uden Commissionens Samtykke, men jeg trak mig tilbage og erklærede, at jeg ikke vilde love Noget, som jeg ikke var sikker paa, om jeg kunde holde.

Dette er da de med mig indtil Dato passerede Fakta.

Jeg befrygter nu, at der vil blive anstillet Undersøgelse i Kjbhvn., og Du maae da drage Omsorg for, at [H. N.] Clausen og de andre Herrer i Comiteen, hvis de skulde blive hørte, eller hvis Nogen for-

sker efter det, de da nægte at kjende nogen Afskrift af Brevet fra min Haand, og at Brevet til Cl[ausen] bliver brændt. Ingen kan bevise, at jeg har sendt Afskrifter ud, og naar mine Venner i Kjbhvn. ere mig troe, saa slipper jeg nok fra denne Historie. Tillige maa Du herom underrette Marckmann.

For at imidlertid Alt kan vorte varetagen har Koch paataget sig at reise til Kjbhvn. for paa alle Maader at virke til vor Fordeel og for at give Oplysninger o.s.v. Tillige skal han navnlig arbeide for, at Brevet til Cl[ausen] bliver nægtet m. m., og jeg haaber, at Du i dette Anliggende vil hjælpe ham saameget som muligt. Da Cl[ausen] er borte fra Kjbhvn., saa er det nødvendigt, at Du lader Dig underrette om, hvor han er, og saa hurtig som muligt skriver ham til om Foranførte, for at han kan vide at rette sig derefter.

Jeg betaler Reisen for Koch, da han selv ikke har noget tilovers.

Lev nu vel, kjære Ven! Min underlige Arrest, som jeg i Grunden ikke respekterer, uden forsaavidt Klogskab byder det at spille et Slags Arrestants Rolle, gjør det formodentlig umuligt for mig at komme til Himmelbjerget² og endnu mindre til Viborg.

Hils alle Venner! og glem ikke at tænke paa
Din forfulgte Ven
L. P. Skau.

Jeg troer ikke, det er gavnligt at offentliggjøre Noget om, hvad jeg heri Brevet har skreven, da det vel kan gavne i Kongeriget, men skader i Slesvig.

KB. NKS 3316; trykt: Da Sjø vaag VI, s. 167—169.

1 Allerede 1844 5/4 havde »Corsaren« en artikel under overskriften »Sultan Johannsen i Haderslev«. Her hentydes til artiklen »Hvorledes man i det lykkelige Land Schleswig-Holstein kan faae en Adresse« (»Corsaren« 1844 19/7). Også her er amtmand Johannsen sultan, og herredsfoged Kier er hans vezir. Laurids Skau har

rimeligvis skaffet Goldschmidt det pågældende stof ligesom andet lokalnyt fra Haderslev og omegn.

2 Ved Himmelbjerg-festen 1844 1/8 udbragte Balthazar Christensen en skål »for den fraværende Laurids Skau og den nærværende Peder Hjort Lorenzen« (»Fædrelandet« 1844 3/8).

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 25/7.

Bedste Ven!

Haderslev, den 25de Juli 1844.

I dette Øieblik er Prof. Flor og jeg blevne enige om, at jeg *ikke* skal reise til Viborg, førend den slesvigske Sag er foredraget og en Comité

nedsat til at prøve samme. Da – mener Flor – kunde det være godt at reise derved for at gaae tilhaande med Raad og Daad.

Jeg retter mig altsaa efter, at Du besøger os, og lader Dig forevise Et eller Andet, som muligen kunde interessere Dig, f. Ex. det romantiske, historiskbekjendte Tørning, Tavlen i Thinghuset¹ o.s.v., ligesom det turde være baade gavnligt og *nødvendigt*, at jeg var nærværende, naar Du taler med [Peter Hiort] Lorenzen angaaende hans mange Korrespondentsartikler, som jeg sommetider har kjendt og ofte havt lidt Deel i.

Vi have talt om, at det var klogere, naar Du, istedetfor med Din Familie at tage til Kristiansfeldt paa Onsdag, hellere maatte benytte hvilkensomhelst anden Dag, naar Veiret var godt, da det jo let kunne hændes, at daarligt Veir kunde paa Onsdag gjøre Dig en Streg i Regningen. Jeg vil ligesaa gjerne hente Dig i Kolding², da jeg dog har Ærinde der alligevel, thi Cancelliraad Albinus trænger til at blive kneben lidt i Øret.

Skriv mig nu til med omgaaende Post, om jeg skal træffe Dig i Kolding eller paa Kristiansfeld, skal jeg rette mig efter vor første Aftale og komme Kl. 3 Eftermiddag? Brev til mig afgives til Koch for af ham at besørgeres med Expres. Skulde ingen Efterretning kunne komme fra Dig paa Mandag eller Tirsdag, saa kjører jeg til Kristiansfeld paa Onsdag Eftermiddag, og naar Du ikke er der Kl. 3, vil jeg finde Dig i Kolding.

Jeg kom aldeles ikke til at sove sidste Nat, og da det nu er næsten Aften, saa begynder mine Øine at trættes.

Levvel! Bestandig Din

L. P. Skau.

Min Tale kan *aldeles* ikke komme i »Dannevirke«. Justitsraad Lassen skriver til Koch: »at han strængt vil holde paa, at der i Sprog-sagen ikke kommer noget æggende Ord ud i Publikum«. Du skal nu faae en kunstig Festberetning at see.

KB. NKS 3316.

1 Som tak for sprogeskriptet af 1840 14/5 anbragte egnens sognefogeder en tavle i Tørning tinghus med Kongens navnetræk og inskriptionen: »I Lov og Rettens Sale / Han løste

bunden Tale. / Nu skal alene klinge / Vort Modersmaal paa Thing.« Da herredsfogeden lod tavlen fjerne, vakte dette berettiget opsigt, thi Laurids Skau havde i et brev til Nis Hans-

sen (Bondesøn) omtalt sagen og derfra vandrede den til »Fædrelandet« under titlen »Moderne Billedstorm«. I 1848 blev tavlen brændt af slesvig-

holstenerne.

2 Carl Ploug var født i Kolding, hvor hans mor endnu levede.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 1/8.

Min kjære Ven!

Sommersted, d. 1. Aug. 1844.

For at overbevise Alle om, at de Breve, som Herredsfogden frarøvede mig, aldeles intet indeholdt, som kunde prostituere nogen, sender jeg dem herved til Dig, for at de kunne udlægges til hver Mands Eftersyn paa »Fædrelandet«s Contor, hvilket Du maa bekendtgjøre i Dit Blad¹, og derpaa remittere dem igjen.

Brevene bestaae af:

- A. Skrivelse fra Prof. [H. N.] Clausen etc.
- B. Skrivelse fra Pastor Kragh i Lintrup.
- C. Skrivelse fra Boy Peter Carstensen i Linnetskov.
- D. En Qvittering fra Cand. Müller fra Gram.
- E. Fra en Deel Bønder i Taps Sogn.
- F. ditto – ditto i Starup Sogn.
- G. Fra Skolelærer Bøtcher i Sønderfardrup.
- H. En Concept til en Ansøgning til Landhuusholdningsselsk[abet].

Forrige Fredag bleve Brevene aabnede i min Nærværelse, ved hvilken Leilighed jeg gjentog min Protest imod Aabningen, men vor almægtige Amtmand aabnede dem alligevel. Hermed erklærede han, at Undersøgelsen var sluttet, og tilbagegav mine Breve. Jeg troer imidlertid ikke, at han skal længes efter at faae mig i Forhør oftere, da jeg gjorde ham Helvede hedt nok.

Commissionen har aldeles intet Resultat af al dens Umage, hvorimod jeg har den Triumf underhaanden at have faaet at vide, at Borgemester Lassen har sagt, at han aldrig har hørt en Ustudeert forsvare sig saa brilliant som jeg. Dette smigrer da min Forfængelighed lidt. Strax da jeg bemærkede Uraad, brændte jeg alle vigtige Breve og bragte de Andre i en laaset Kasse ud af Huset. Dette beder jeg Dig navnlig at sige Marckmann².

Jeg er næsten rasende af Ærgrelse over, at jeg nu i 14 Dage neppe har seet Brev fra Kjbhvn. Hvad er vel Aarsagen? Ere mine Venner saa elendige Kujoner, at de ikke tør vove at skrive, eller tvivle

de om min Forsigtighed? Jeg frygter aldeles ikke i denne Henseende.

Imorgen kommer Kongen her til Haderslev og bliver her et Par Dage; i det mindste ere Borgerne befalede at illuminere tvende Aftener. Tydskerne have travlt. Man løber rundt i Haderslev og tigge[r] Penge til et Fakkeltog³.

Bønderne ere ingenlunde bange, men have snarere faaet mere Mod ved den famøse Undersøgelse.

Herhos Concepten til et *Andragende* og en *Beklagelse* og *Besværing* til Viborgske Stænder. Vi have sendt noget lignende [til] Slesvig. Hvis Du synes derom, maae Du gjerne indrykke dem i Fædrelandet. Dog vil jeg ikke staae til Ansvar, da de formodentlig medføre en Action, eftersom de ikke endnu have været i Stændertidende og komme der vel neppe. Imidlertid ere de for gode til at lade ligge i Skrivepulten.

Min Tid er ude! Lev vel! Hils alle Venner.

Din trofaste Ven

L. P. Skau.

Hr. Carl Ploug.

KB. NKS 3316; trykt i *udtog: Da Sjø vaag VI, s. 170—171.*

1 »Fædrelandet« 1844 6/8.

3 Kongens besøg i Haderslev 1844 3/8

2 Marckmann var en meget forsigtig natur.

er omtalt i »Fædrelandet« 1844 9/8.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 5/8.

Kjære Ven!

Sommersted, den 5te Aug. 1844.

Uagtet Du maaskee allerede fra en eller anden Side har faaet Efterretning om, hvorledes det er gaaet til under Kongens Ophold i Haderslev, saa formoder jeg dog, at nogle Linier fra mig desangaaende kunde være Dig velkomne, da en fleersidig Beretning altid er bedre end en eensidig.

Amtmanden fik ham da slæbt med sig fra Aabenraa og gjorde Touren med ham til Hoptrup, Vilstrup, Øesbye og Starup Kirker, — jeg troer ogsaa Skoler. Herved er følgende at bemærke¹:

Præsterne ere bekjendte Sl[esvig-]Holsteinere, Sognefogderne tildeels ogsaa og flere af dem, navnlig »Jørgen«² fra Hoptrup (en Søn af den gamle Sognefoged), som var paa Slæbetoug med Dr. Meyer til Bankforsamlingen i Rendsborg, viser sig som en særdeles ivrig Tilhænger af vore tydske Embedsmænd. Endvidere har Kirkebestyrelsen

i flere Aar anvendt store Pengesummer paa disse Kirker, og Alt tyder paa, at Embedsmændene i længere Tid har havt denne Tour forberedt. Desuden hører de benævnte Kirker uomtvistelig til de skønneste i Provstiet, saa de vare vel skikkede til at sætte Kongen Blaar i Øinene.

Indkjørselen til Had[erslev] gik gennem en Æresport, som lignede en Galge – naturligviis Slesv[ig-]Holsteinsk Arbeide – ovenover var K[ongens] Navnetræk anbragt med Krone over, som uheldigviis blæste bort om Natten. En Sl[esvig-]Holsteiner fik nu travlt. Han fik fat i en gammel Krone, som han slog fast med et Søm til Erstatning for den bortblæste. Ypperligt Stof til Corsaren!³ Koch talte om, at den nye, men bortfløine Krone var Norge og den anden Danmark. Ha, Ha, Ha!

Om Aftenen bragte det tydske Liedertafel ham en tydsk Sang, hvorfor K[ongen] takkede paa Tydsk. Om Aftenen blev der paa Anmodning af Borgemesteren illumineret. Løverdags Morgen Kl. 9 vare Sognefogderne indkaldte til Amtshuse og bleve i Fællesskab forestillede Kongen. Han søgte at berolige dem, talte om Høiskolen, som han havde Haab om, vilde blive et vigtigt Middel til Folkets Dannelse, blot at der ved Valget af Lærerne ikke blandede sig noget *politisk* ind, hvilket han dog haabede vilde vorde forebygget af de i Directionen værende Præster; endvidere, at der ikke blev virket paa denne Anstalt *udenfra*, hvilket han gjentog 2 Gange.

Den tydske »Jørgen« fra Hoptrup traadte nu frem, og takkede for Patentet af 29. Marts, – men strax gik min Fader og en 3 à 4 andre *gamle* Sognefogder⁴ ham imøde med den Erklæring, at »herom vare Meningen meget deelte«, hvorimod »Alle vare glade ved Rescript af 14. Mai 1840, hvorfor de vilde takke ham«. Nu tabte »Jørgen« Mælet, men Kongen forsvarede vidtløftig Patentet, og hans Hovedgrunde vare, at Forsamlingen ellers vilde skilles ad, og Forretningernes Gang sinkes. Han havde efterseet Protokollerne og overbeviist sig om, at de førtes paa Dansk, og skulde nok gennemføre Rescriptets Bydende.

Fremdeles sagde han: Naar nogen kalder mig »den tydske Konge«, da er det Løgn, jeg er en *dansk* Konge, og han slog sig for Brystet. Jeg omfatter alle mine Undersaatter med lige Velvillie o.s.v. Men hvorfor mon han retfærdiggjorde sig saa omhyggelig? Mon det ikke er skeet, fordi han selv føler, at vi lide Uret? Imidlertid fik han hos

Sognefogderne saa meget at vide, »at det ikke er saa rigtig fat«, om de end ikke havde Mod til at træde saa alvorligt frem, som jeg har gjort.

Derpaa kjørte han til Aastrup og Vonsbæk Kirker. Hvad der er passeret, veed jeg ikke. Om Eftermiddagen var han i Hammelef, hvor det gik drøit til, thi Bønderne anklagede Kirkebestyrelsen paa det Alvorligste, skjönt Amtmanden stod ved Siden af og saa af Ærgrelse lige i Jorden. Man fortalte K[ongen], at Herredsf[oged] Kier raadede enevældig hos os, og paa Kongens Ord: »Hvorfor protestere Kirkeværgerne ikke«, svarede Bønderne, det har de gjort, men det hjælper ikke, thi *paa Amtshuset bliver Alting dølget*. Nu lod de K[ongen] vide, at man endog havde budt dem Stikpenge, men hvilke de ikke modtog, da de ikke behøvede Sligt. Endelig begyndte de at yttre, at der ingen Lov og Ret var at faae, men nu kom Præsten⁶ og pikkede K[ongen] paa Skulderen og bad om Tilladelse til at tale nogle Ord – aabenbar for at frælse Amtmanden af den frygtelige Knibe, hvori han befandt sig. Præsten lyste et Slags Velsignelse, og derpaa gik K[ongen] ud af Kirken, efter dog først at have takket Bønderne for deres Anmeldelser.

Herfra gik Toget til Skolen og derfra ned til Tørning, hvilket vist var K[ongen]s hemmelige Plan for at faae den bekjendte Tavle at see i Thinghuset. Bønderne passede paa at komme derned for at varetage Alt, og K[ongen] gik da ind, og efter med Taushed at have kastet et flygtigt Blik paa alle de andre Tavler kom han da ogsaa til den for ham ophængte, hvorover han yttrede: »Denne Tavle er jo for mig, – ja, den er smuk, den er ophængt i en god Mening, og jeg takker Bønderne for deres gode Villie« o.s.v. Disse Ord have en god Klang i Folkets Ører, og man bragte ham ved hans Bortreise et vældigt, tredobbelt Hurra. – Nu fik K[ongen] da at see, at der var Plads til Tavlen, og at Bønderne havde Ret.

Jeg befandt mig hemmelig i Hans Nissens Huus, hvorfra jeg ved en ridende Stafet, som i flyvende Fart gik frem og tilbage, ledede Foretagenderne. Desuden passede jeg paa hele Tiden, saa at Tydskerne i det Hele ikke kunde faae Noget arrangeret. Det var en Selvfølge, at jeg i flere Dage var borte fra Hjemmet for at flyve om overalt og varetage vore Interesser, thi kunde vi end ikke foretage Noget til vor Fordeel, saa maatte man dog passe paa, at der ikke skete Noget til vor Skade.

Jeg har glemt at fortælle, at K[ongen] sagde til Sognefogderne, at det var beklageligt, at de danske Deputerede ikke vare gaaede til Stænderne, da han nu ikke engang kunde faaet et Minoritetsvotum.

Dagen før K[ongen]s Ankomst til Had[erslev] vilde Sl[esvig-]Holst[einerne] plante deres Banner midt paa Torvet i Had[erslev] og havde til den Ende opbrudt Steenbroen og nedgravet en høi Stang, hvorpaa de 2 Løver og Neldebladet vaiede. Men nu kom Borgemesteren og spurgte, om der skulde Een pidskes eller radbrækkes, og sagde: »Weg damit«, men Advokat Stibolt protesterede, hvorpaa Borgemesteren atter sagde: »*Men jeg befaler*«, og nu maatte man tage Vaabenet bort.

Om Aftenen kom Prof. Clausen til Haderslev, og en Expres hentedede H[ans] Nissen og mig til Had[erslev]. Vi fik et ret interessant lille Bordselskab i den Slesv[igske] Forenings Locale eller rettere sagt hos Foreningens Vært O. Schrøeter. Nis Hanssen var nærværende. [H. N.] Cl[ausen] syntes at være veltilfreds med vore Operationer. Dagen efter var han med sin hele Familie oppe hos H[ans] Nissen om Formiddagen, og om Eftermidd[agen] reiste han til Kolding. P[eter] H[iort] Lorenzen er i Viborg.

Nis Hanssen og jeg traf Aftale med [H. N.] Clausen om, at vi skulde gjøre en Conservanda-Reise i Tønder-Egnen og tvers over Landet ind i Angeln næste October Maaned, for om muligt paa et eller andet Sted at faae fast Fod og grunde danske Leiebibliotheker o.s.v.

Jeg veed endnu ikke, om jeg gaaer til Viborg, da jeg endnu ikke har talt med [Peter Hiort] Lorenzen og veed altsaa ikke, om det behøves.

Jeg har havt Besøg af flere Kjbhvner, blandt andre Prof. Forchhammers Søn⁶, Cand. Boesen⁷, polytechn. Candidat Borries⁸, som boer ligeover for Dig i Klædeboderne. Denne sidste har gode Gaver til at tale med Bønderne og har anstillet mange Observationer. Han syntes at være meget konstitutionelsindet, men forresten forekom det mig, at der var noget vindbeutelagtigt i hans Væsen. Hvad er det egentlig for en Fyr? Kan man indlade sig Noget med ham?

Jeg ærgrer mig over, at jeg betalte Reisen for Koch til Kjbhvn., thi væsentlig nødvendig var det ikke, og jeg kunde i al Fald ligesaa godt selv have reist. Jeg havde da havt den Lykke at tale med Dig

og andre brave Venner og kunde maaskee ogsaa have udrettet Et og Andet.

Vil Du nu meddele vore Venner Noget af dette Brev? Navnlig bedes Du at lade Marckmann læse det for at spare mig at skrive til ham, hvilket ellers var min Hensigt. Men Tiden er saa knap og Høeavl en endnu ikke tilende. Jeg har en dunkel Anelse om, at jeg endnu inden Nyaar kommer til Kjbhvn., og vi ville da opfriske manges Gjenstand i Hukommelsen ved mund[t]lig Samtale.

Din trofaste Ven
L. P. Skau.

Pastor Hagen og flere Bønder i Medolden Sogn ønske »Fædrelandet« imod at betale Porto en. Bladet sendes over Ribe.

KB. NKS 3316; trykt i udtoget: Da Sjø vaag VI, s. 171—175.

- 1 Skaus referat er gengivet i »Fædrelandet« 1844 9/8. — »Lyna« 1844 3/8 og 7/8 meddeler, at Kongen 2/8 rejste til Haderslev fra Åbenrå via Hoptrup, Vilstrup, Grarup og Starup. 3/8 modtog han i Haderslev en deputation fra Sognefogedforeningen, bestående af ca. 30 af amtets sognefogeder, hvorefter han samme dag besøgte Åstrup, Vonsbæk, Hammelev og Vedsted. Om aftenen var der fakkeltog i Haderslev fra æresporten ved Sønderport. 4/8 forlod Kongen byen og tog i Genner afsked med »sine kære haderslevere«.
- 2 Jørgen Eriksen Ladegaard havde overtaget sognefogedforretningerne i Hoptrup sogn efter sin far, Erich Laygaard.
- 3 I »Corsaren« 1844 16/8 læses: »Jeg ankom netop, som Kongen stod imellem 40 Sognefogder og den lange Erich takkede Kongen for Patentet af 29de Marts. Jeg var nærved at briste ud i en Skoggerlatter af Ærgrelse, da pludselig de andre Sognefogder gjorde en næsten umærkelig Bevægelse fremad, og en lille En iblandt dem sagde: Ja, men det mene vi ikke. Kongen dreiede sig uvilkaarlig, og i Amtmand Johansen gav det et Sæt, som om han fik Sting.«
- 4 »Lyna« 1844 10/8 korrigerer »Dannevirke« 1844 7/8, hvor der siges: »En stor Deel skal derpaa have erklæret« o.s.v. og udtaler i overensstemmelse med Skau, at »kun 3—4 erklærede sig mod Patentet«.
- 5 Pastor Siwert Andresen, der kort efter flyttede til Maugstrup. Om dette optrin har »Corsaren« 1844 16/8 følgende: »Det var paa et hængende Haar, at Bønderne aldeles havde erobret Kongen for sig mod Johannsen & Consorter. Bønderne trængte under Anførsel af Hans Skau (dette Navn er ominøst i Slesvig) frem med Ussingsk Seighed, Klager paa Klager regnede ned som Kartætscher, Kjær tænkte allerede paa at slaae Retirade, Amtmand Johannsen vendte alt Ryggen, da kom et Hjelpecorps som fra Himlen: Pastor Andreassen angreb Bønderne i Ryggen, som Dithmarskerne fordum Waldemar Seier ved Bornhoved, sprængte deres Slagorden, trængte sig hen til Kongen og skilte ham ved sin Velsignelse fra

Bønderne. Bønderne maatte trække sig tilbage, Schleswig-Holsteinerne samlede sig paany, Dagen var deres». 6 Sikkert den senere rektor for Herlufsholms skole, Johannes Forchham-

mer, 1827—1909. 7 Muligvis den senere præst i Vodder. 8 Den senere inspektør ved Polyteknisk Læreanstalt Gustav Borries.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 18/8.

Bedste Ven!

Hammelef, den 18de Aug. 44.

Siden jeg skrev sidst, er der passeret meget, og jeg kan ei tøve længere, inden Du dog maa høre Noget fra mig.

I *Tirsdays* havde jeg om Formiddagen en 4 Timers Samtale med Amtmanden [Johannsen], foranlediget ved, at han sendte Bud efter mig. Han var langt høfligere end sædvanlig og logrede formelig for mig. Det var nærmest angaaende det famøse Brev, men han indledede en formelig Diskussion om de statsretlige Forhold, om hvilke vi bleve enige i Hovedsagen, idet han sagde Ja til alle mine Paastande. Han bød mig forsonende Haanden, og jeg gav ham den, men satte ham tillige Kniven paa Struben, saa at han fuldkommen følte min moralske Kraft og Styrke og fik at vide, at han blot kunde regne paa Fred, naar han vilde være et skikkeligt Menneske.

Da jeg hørte, at han og Borgemesteren [Lassen] i Løbet af Ugen vilde til Føhr, og jeg kunde mærke, at han gjerne vilde have Fred for mig og med mig, og da Pastor Hertel fra Moltrup og Hans Nissen absolut vilde benytte den vaklende Stemning til vor Fordeel, saa *turde* jeg ikke blive hjemme, da Hertel er Embedsmand og kunde som saadan ikke træde saa dristig op, og Hans Nissen frygtede jeg for, man skulde overliste, og altsaa begav vi os endnu samme Dag paa Reisen til Føhr for at komme Amtmanden i Forkjøbet. Hertel, som er en Skolekammerat af Tillisch¹, gik nu strax til denne listige Kabinetssekretær, som han fortalte en stor Mængde drøie Sandheder uden væsentlig Nytte. T[illisch] yttrede det Ønske at tale med mig, og jeg gik derfor til ham. I 2 Timer holdt jeg ud med denne snedige Hofmand, hvorved jeg kom til den Overbeviisning, at han for Øieblikket er den mægtigste Mand i Danmark. Han var meget galant mod mig, bød mig sidde i Sofaen ved hans Side og kjælede ordentlig for mig, ligesom jeg godt kunde mærke, at det var ham magtpaaliggende at staae paa en god Fod med mig.

Da vi senere alle Tre fik Audients, fik vi at høre, at Kongens Ord

vare et komplet Ecko af det, Tillisch havde sagt, og den stakkels Mand tør ikke gjøre Noget uden Tillisch. Vi fik en lille Lection for vor Uforsigtighed, men tillige Forsikkring om, at Foreningen ikke skulde ophæves². Tvertimod anerkjendte Kongen dens Gavnlighed, naar det blot var en ret *Slesvigske* Forening, og naar vi kunde holde »de *Kjøbenhavnse Oprørere*« borte, paa hvilke han siden Skamlingsfesten var høilig forbittret. Jeg protesterede naturligviis mod Ytringen om Oprørere og erklærede, at vi skulde have Noget at holde og støtte os til, og naar vi ikke kunde faa Hjælp hos Kongen i vor betrængte Tilstand, saa vare vi nødte til at søge den, hvor vi kunde faae den, nemlig hos det danske Folk og hos Skandinaverne. Ved denne Ytring kom han naturligviis i en paafaldende Forlegenhed, og uagtet han søgte at give sig saa megen majestætisk Værdighed som nogenlunde muligt, saa saae vi dog synlig Ængstelse i hans Ansigt. Nu gav han som sædvanlig en Mængde tomme Løfter, som vel aldrig blive holdte, og derpaa bukkede han.

Da vi vilde fjerne os, bad han mig bie, og efter at de andre Her- rer var borte, kom Brevhistorien paa Bane. Jeg kom snildt fra denne uden at røbe mig selv eller nogensomhelst Anden, og han erklærede nu, at denne Sag skulde være til tilende, hvorhos han anbefalede mig Forsigtighed for Fremtiden. Jeg svarede, at jeg ikke vidste om nogen Uforsigtighed at sige, thi at jeg havde imødekommet Hs. Maj:s Ønsker og ærligt fortalt, hvad der var mødt mig, kunde jeg ikke troe var nogen Forseelse. Slutningen af Brevet var han især ærgerlig over, hvor det hedder, at mine Landsmænds Velvillie og Kjærlighed er mig dyrebarere end min Konges Naade o.s.v.

Derpaa kjælede han for mig, saa jeg godt kunde mærke, at han havde høie Tanker om mig, kaldte min Tale paa Skamlingsbakke den bedste af dem Alle og bad mig blive ved i denne Tone. Dette var mig ubegribelig, thi jeg synes virkelig, at ingen angreb Kongen stærkere end netop jeg. Jeg tør ikke betroe mere til Papiret, men maae forbeholde mig de nærmere Efterretninger til en mundtlig Samtale.

Resultatet af min Reise er, at Foreningen bliver frelst, at K[ongen] personlig holder af mig, at Embedsmændene ere mere bange for mig end nogensomhelst Anden, og at de har et langt høiere Begreb om mine Kundskaber, Talenter og Kraft, end jeg virkelig fortjener. Som Følge heraf er jeg mægtigere nu end nogensinde før.

Det er sørgeligt saaledes, som Tillisch har tilrevet sig Magten, og jeg troer neppe, vi have nogen farligere Mand at bekæmpe, og dette er saameget vanskeligere, som han er en listig Mand og hykler Dansk³.

Jeg behøver ikke at fortælle Dig, at K[ongen] er rasende vred paa Dig især for Dine skandinaviske *Optøier* og Dit Hurra for Oscar. Han troede, at Du havde udbredt det bekjendte Brev, men jeg betog ham denne Mening og forsvarede Dig kraftig, hvilket han ogsaa virkelig antog for rigtig.

Alt det foranførte maae ikke komme til offentlig Kundskab. Her har Du da en kort Beretning om mit sidste Tog til Kongen, som jeg troede, Du ikke burde være uvidende om. Meget mere kunde jeg sige, men jeg tør ikke betroe Alt til Papiret.

Jeg troer, der er kommen en forfærdelig Rædsel over Alle i Kjbhvn., eftersom jeg ingen Efterretninger faaer derfra. Imidlertid troer jeg ikke, at man behøver at frygte for Brevenes Aabning, og jeg har lært Forsigtighed. Lev vel!

Bestandig Din

L. P. Skau.

KB. NKS 3316; trykt i udtog: Da Sjø vaag VI, s. 178—180.

1 Ludvig Hertel: Hans Wilhelm Hertel.

Bidrag til den sønderjydske Folkevækkelses Historie (1897), s. 11.

2 I Christian VIIIs skrivekalender hedder det under 1844 16/8: »Jeg lod pastor Hertel, Nis Hansen [skal være: Hans Nissen] og L. Skau komme for mig, og den førstnævnte ytrede, at de indså deres fejl at have valgt udtryk i den Slesvigske Forenings erklæring, der kunde være krænkende for Kongen, hvilket aldrig havde været deres hensigt, og de bad, at jeg ej vilde lade gå den strenge ret imod dem, men i nåde afgøre sagen. Jeg svarede dem, at man ej kunde skelne således mellem Kongen og hans regeringshandling, at jo fornærmende udtryk om disse også

må være krænkende for Kongen. Den begyndte undersøgelse kunde jeg ej standse, men jeg skulde erindre, at de havde erkendt deres uret og bedt om nåde.

Laurids Skau foreholdt jeg det formastelige i at tilskrive sin Konge, således som han havde gjort det, og sagde ham, han måtte takke Gud for at have en så nådig Konge, men imidlertid skulde den sag stå ham åben, hvis han oftere tillod sig sligt. Han skulde vogte sig for fremmed indflydelse, især den københavnske.«

3 De danske oppositionsledere anså C. L. Tillisch for tyskinstillet. Johanssen og Lassen gik derimod i hvert fald senere ind for Helstaten under dansk ledelse.

Kjære Ven!

Sommersted, den 20de Aug. 1844.

Længe har jeg beklaget, at jeg ikke saa Noget fra mine Venner i Kjbhvn., og naar jeg undtager et lille Brev fra [J. G.] Drevsen, har jeg i 4-5 Uger ikke modtaget et eneste Brev. Jeg saae og følte mig paa en Maade forladt og overantvordet til Fanatismens glubende Kløer, og naar jeg ikke i »Fædrelandet« havde læst *Dine* Meninger og Følelser, vilde jeg have geraadet i Fortvivlelse. Af mine Breve vil Du have faaet et Begreb om Tilstanden herovre, og af et Brev, som jeg skrev igaar ved P[eter] H[iort] Lorenzens Bord, vil Du erfare, at jeg ikke ligger hjemme og sover.

Dit Brev af 13de dennes modtog jeg ved min Hjemkomst af min bedrøvede Kones Haand, og dette var den eneste og første Efterretning fra Kjbhvn. efter saa lang Tids Forløb. En deilig Opmuntring, efter at jeg i over en Maaned har staaet midt i Skjærsilden og udviklet et Mod og en Udholdenhed, en Klogskab og Kraft, som selve Borgemesteren [Lassen] i Haderslev har erklæret i en stor Forsamling for mageløs, og hvorved jeg har tvunget baade Amtmanden [Johannsen] og Tillisch til at bede om Fred!

Med frygtelig Harme kastede jeg Dit Brev paa Bordet og gav mig til at stampe i Gulvet af Forbittrelse, samt spekulere paa, om Du var bleven forrykt i Hovedet, thi jeg kunde naturligviis i Lidenskabens første Øieblik ikke tænke eller troe Andet, eftersom jeg i *Et* og *Alt* er uskyldig.

Ja, jeg er uskyldig, og Dit drøie Brev er fra Ende til Anden baseret paa *Løgn*. Denne Erklæring vil formodentlig være *Dig* den meest velkomne, *men dermed er jeg ingenlunde tilfredsstillet*.

Jeg vil aabenhjertig tilstaae Dig, at Du er den Eneste i hele Danmark, af hvem jeg kunde taale saa haarde Ord uden at hevne mig paa en eller anden Maade, men fra den anden Side vil jeg ogsaa erkjende, at Du som Ven havde fuldkommen Ret til at gjøre mig disse Bebreidelser, hvis det var Sandhed, hvad Du anseer derfor.

Derimod har Du ikke Ret til at troe og antage, at jeg i egentlig Forstand er *et nederdrægtigt Menneske*, og som et Saadant har Du dog stemplet mig i Dit Brev. Først naar klare Beviser ligge for Dig, først naar Du seer min Haand, som Du kjender, først da har Du Ret til at bryde Staven over Din Ven og udgyde Din Harme over mig.

Det har ret skaaret mig i mit Hjerte, at det var muligt, *Du* kunde tænke saa slet om mig, thi af Dig havde jeg allermindst ventet det, da jeg sætter Dig høiest blandt Alle, der behage at kalde sig mine Venner.

Du har ikke Ret til at troe saa ilde om mig, thi medens jeg neppe nogensinde har givet Dig Grund til at tvivle om min Redelighed og navnlig om min Aabenhjertighed i mit Forhold til Dig, gaer Du lettroende hen og tærsker løs paa mig uden andet Beviis imod mig end nogle Ord i et løgnagtigt Brev, der staae under Citationstegn. Hvad er det for M[e]n[n]e[sk]e[r], som Du beraaber Dig paa? Hvad hedder denne theol[ogiske] Kandidat? Hvad hedder Studenten? Jeg maae absolut vide dette, thi enten ere de nogle uforskammede Intriguanter – og i saa Fald skal de tugtes – eller ogsaa ere de nogle stakels lettroende Folk, der har ladet sig vildlede af en eller anden listig Sl[esvig-]Holsteiner og i deres blinde Iver for vort Vel gaer hen og gjør dumme Streger. Jeg har i mit hele Liv aldrig skrevet til Nogen i Kiel, naar jeg undtager Flor og Paulsen, og til den Sidste kun een Gang for 2 Aar siden, saa at det altsaa er den pure Løgn, at jeg skulde have skreven til *to forskjellige* Personer. Flor er den Eneste, jeg korresponderer og har korresponderet med i Kiel, og ligesom jeg veed, at jeg i Sommerens Løb aldrig har skreven om Pengesager til ham, saaledes veed jeg ogsaa, at han er for klog til at henvende sig til et Par kjøbhvsnske Vindbeutelere i et saadant Anliggende, selv om jeg havde yttret mig om Pengemangel. Du vil altsaa kunne indsee, at det Hele er et elendigt Machverck og ikke et eneste sandt Ord deri.

Til forskjellige Reisende, der have været her og forlangt Oplysning om Forholdene, har jeg ingenlunde fortiet de mange Ubehageligheder og Opofrelser, som man maae finde sig i, naar man vil virke Noget i dansk Retning, men jeg har hos Ingen forlangt mindste Hjælp, da jeg, som Du anfører, maatte kunne indsee, at dette vilde være uklogt og ikke føre til Noget.

De Personer, som have været her¹, ere Prof. Forchhammers Søn, med hvem jeg dog ikke talte om Pengesager eller Sligt, polytechnisk Kandidat Borries, Kand. theol. Boesen og Institutbestyrer Jagt fra Svendborg. Saavidt jeg husker, talte jeg med Kandidat Borries om, hvor vigtigt det var at gjøre Reiser, samt hvormange Penge slige Reiser snappede bort. Derimod forlangte, ja yttrede [jeg] ikke engang, at han skulde virke Noget i denne Retning. Han talte nu med

Begeistring om, hvor sande [H. N.] Clausens Ord vare, som engang ere anførte, nemlig at de, som Værnepligten paahvilede, umulig kunde lønne sig selv, men at Krigskassen absolut maatte være stærk o.s.v.

Endelig yttrede han, at han, naar han kom hjem til Kjbhvn., vilde tale med Ploug om denne vigtige Sag. Jeg smilede lidt ad hans phantastiske Begeistring, som han gav Luft i Taarer, da han tog Afskeed fra mig, og loe ad, at han vilde opmuntre Dig, som jeg vel vidste ikke behøvede en saadan Impuls, hvilken jeg tydelig sagde ham. Han logerede hos mig om Natten.

Men naar jeg i det Anførte har yttret, at jeg har talt med Borries om Sligt, saa maae jeg derhos bemærke, at jeg talte med ham *som en Fremmed*, altsaa med yderlig Forsigtighed, og yttrede, saavidt jeg kan huske, ikke et Ord om Hans Nissen. *Skreven* har jeg derimod til Ingen og allermindst til Kiel. Hvis jeg har skreven til Nogen, da er det til Dig og ingen Anden.

Jeg har hidtil heller ikke havt Grund til at forlange Penge, da jeg endnu har nogle tilbage af dem, Du var saa god at bringe mig, og hvad skulde altsaa bevæge mig til atter at fordre mere? Men naar Du yttrer, at jeg (undtagen Kochs unyttige Reise) ikke har gjort nogen Reise, der er værd at tale om, siden Du bragte mig Penge, saa maae jeg ligefrem sige Dig, at Du i høi Grund er uretfærdig imod mig. Jeg har nemlig ikke været hjemme i den tredie Deel af Tiden – og dette, mener jeg, er ikke et lille Offer for en Landmand i den travleste Indavlingstid – og naar jeg ikke har gjort Reise til Viborg eller Kjbhvn. o.s.v., og altsaa ikke vækket *offentlig* Opsigt, saa har den fuldkomneste Overbeviisning holdt mig derfra, da jeg efter den nøieste Overveielse kunde indsee, at Viborgerne *ikke behøvede mig*, men at det meget vilde skade, at jeg kom derhen. (Husk blot paa Din egen Skrivelse om Trykkefrihedssagen til Oliemøller Schütte² og see, hvad den frugtede.)

Du maae ikke tænke, at jeg gjør offentlig bekjendt, hvergang jeg foretager et Tog, og at jeg sidder luunt og godt hjemme, fordi mine Reiser ikke gjør Allarm i Bladene. Du *burde* kunne indsee, at der er Meget, overmaade Meget at gjøre herhjemme, og Dit klare Blik og Din store Erfarenhed *maatte* kunne sige Dig, at der ikke alene er passet paa, men at *navnlig* jeg har passet paa, thi hvem skulde vel gjøre det?

Og troer Du, at man hjemme fra det grønne Bord kan kommander Bønderne? Troer Du, at den uoplyste Masse agter paa Skrivelser? Nei, det gaaer desværre ikke saa let. Der skal *tales, tales* og *atter tales*. Det levende Ord skal *tordne og runge i deres Ører*, og naar dette skeer, kan Resultatet endda ofte blive magert nok. Men kan man end ikke skaffe noget aabenbart fordeelagtigt frem, saa mener jeg, at man ogsaa maae være tilfreds, naar man kan *forebygge* noget ligefrem *Skadeligt*, og naar det endog hændes, at et Tog reent mislykkes, saa troer jeg dog ikke at fortjene Daddel, naar jeg iøvrigt har gjort mit Bedste.

Troer Du, at den Slesv[igiske] Forenings Medlemmer havde saaledes forstaaet at undvige den kriminelle Commissions rabulistiske Kløgt, naar jeg i denne langtrukne Undersøgelsestid havde siddet hjemme? Troer Du, at Sognefogderne saaledes havde holdt sig upaavirkede af Embedsmændenes Overtalelser og staaet sig saa godt ligeoverfor Kongen, hvis jeg havde siddet hjemme? Nei, desværre! Det gaaer ikke saaledes.

Jeg har fortalt Lehmann i et Brev, som jeg skrev for 8. Dage siden³, hvorledes dette gik til. Jeg fik nemlig paa en listig Maade at vide, at Sognefogderne skulle indkaldes og kastede mig derfor paa min Hest og reed rundt omkring til en stor Deel af dem i en øsende Regn og i saa slet et Føre, at min stakkels Hest blev saagodtsom ødelagt af det voldsomme Ridt, og dog var denne Voldsomhed absolut nødvendig, for at Sognefogderne ikke skulde sige Ja og Amen.

Da Du nu veed, at jeg ingenlunde er formuende, saa vil Du ogsaa kunne indsee, at det ikke er en Bagatel for mig at reise en nye Ridehest, thi en daarlig kan jeg ikke bruge. Men alt dette vilde jeg ikke her have omtalt, da det er en kilden Sag at omtale sin egen Virksomhed, hvis Du ikke i Dit Brev havde ladet forstaae, at jeg havde puttet de Penge, som Du bragde mig, i Lommen istedetfor at bruge dem i Fædrelandets Tjeneste.

Jeg har allerede omtalt og godtgjort, at jeg ikke paa den antydede og uværdige Maade har søgt om Penge og behøver derfor ikke her at tilbagevise den for mig saarende Bemærkning, »at jeg ikke ad allehaande Omveie bør søge Hjælp« o.s.v. Det skal heller aldrig falde mig ind at søge Hjælp ad Veie, som ikke kan staae i Harmonie med en særlig og aaben Karakter, og jeg troer, at jeg den sidste Gang, jeg forlangte Penge, ikke har givet Dig Grund til at klage.

Jeg er ingenlunde i en saa mislig Forfatning, at jeg behøver at bede om pecuniær Hjælp enten hos Dig, Clausen eller nogensomhelst Anden, naar jeg blot kunde lade mine politiske Operationer fare. Tvertimod er min Gaard af den Beskaffenhed, og jeg forstaaer ogsaa saaledes at bruge den, at jeg nok kan ernære mig og min Familie uden, at jeg behøver at krybe for Nogen. Dertil er jeg ogsaa for stolt og har derfor isinde at indskrænke min offentlige Virksomhed saaledes, at den staaer i Forhold til mine egne Kræfter, hvor stor Overvindelse det end skal koste mig. Thi at blive forhaanet, forhadt, forfulgt og miskjendt af mine Fjender, dette kan jeg ikke udholde.

Hermed vil jeg standse min Pen, da der alt er skreven nok for [at] overbevise Dig om, hvor bedrøvet og ærgerlig jeg er over Dit Brev. Men hermed skal ingenlunde være sagt, at jeg er vred paa Dig, fordi Du har talt Hjertets Sprog. Tvertimod – jeg skylder Dig min inderligste Tak, thi vel har Du skreven i en hovmestererende Tone, men hvis Historien var sand, saa havde jeg virkelig fortjent det, og hvis Du ikke var min *sande* Ven, saa veed jeg meget godt, at Du havde tiet bomstille. Istedetfor at blive vred, hvilket vilde være uværdig, holder jeg derimod nu mere af Dig end nogensinde før, hvis det overhoved er muligt, og jeg skal stedse vide at være taknemmelig, naar Du siger mig Din Mening lige i Øinene paa mig, om den end stundom er suur at døie.

Lev vel, kjære Ven! og i det Haab, at Du vil ansee mig for retfærdiggjort, forbliver jeg for bestandig

Din trofaste
L. P. Skau.

KB. NKS 3316.

1 Jvf. Skau til Ploug 1844 5/8.
2 »Fædrelandet« 1844 31/7, 1/8 og
10/8.

3 Se: Skau til Lehmann 1844 12/8.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 8/9.

Bedste Ven!

Sommersted, den 8de Septbr. 1844.

Hvis jeg nogensinde har længtes efter et Brev, og hvis jeg nogensinde er bleven glad for at læse et Brev, saa var dette Tilfældet med det sidste Brev fra Dig d. d. 23. Aug.

Ikke over den fordeelagtige Maade, hvorpaa Du har omtalt mig, ikke over den smigrende Anerkjendelse af min Virksomhed, nei, al-

deles ikke over Sligt. Thi ligesom jeg bestræber mig for at hæve mig over Smiger og er for stolt til selv at smigre, saaledes veed jeg ogsaa meget godt, at *Du* ikke *har* skreven eller *kunde* skrive i denne Hensigt.

Glæden over Dit Brev blev fremkaldt ved den Følelse, at jeg ikke længere *miskjendtes* af min Ven, og den var saameget større, fordi jeg blandt alle Venner nødigst ville miskjendes af Dig, netop fordi jeg af Alle holder meest af Dig.

Da nu Prof. Flor har været her, og jeg af ham har faaet yderligere Oplysninger, saa skal jeg nærmere opklare, hvad der er dunkelt, og Du vil da see, at det Hele falder endnu nogenlunde godt ud.

Jeg skrev for en Tidlang siden en lang Jeremiade til Flor¹, hvori jeg isærdeleshed gav mit Raserie Luft i Klager over mine Kolleger i Høiskole-Directionen. Jeg var nemlig ærgerlig over, at man overlod alt Arbeide til mig, at de andre Herrer vare faldne i Søvn og sørgede for deres Magelighed, for at spise, drikke og sove godt og lod Verden jævne sig selv eller i al Fald væltede Byrden over paa mine noksom betyngede Skuldre. Jeg klagede bittert over, at jeg ikke alene skulde føre Pennen i alle Høiskolens Anliggender, føre hele det danske Parties udstrakte Korrespondence, sørge for, at Foreningens Medlemmer ikke førtes bag Lyset ved og af vor inquisitoriske Amtmand [Johannsen], sørge for at faae Foreningen flot igjen og styre den gennem alle de Skjær, som den var stødt paa, men endog ovenikjøbet gjøre alle mulige Reiser og overlod mig selv at sørge for Penge dertil, saa den Eneste, som foruden mig gjorde Opofrelser, var Hans Nissen. Ja, endog Penge-Indsamlingen til Høiskolens Tarv vilde man bebyrde mig med, og efterat jeg havde betalt 18 Specier af dem, Du bragte mig, til Contract o.s.v., vilde Ingen gjøre sig den Uleilighed at samle dem ind, men bad mig selv sørge derfor eller bad mig bie, til den travle Tid var over, og jeg har endnu ikke faaet dem, endskjønt jeg har dem behov.

Jeg klagede over, at jeg skulde være en komplet Slave, og hvor stærk baade aandelig og legemlig jeg end maatte være, saa kunde jeg dog ikke holde det ud.

Jeg skrev ydermere til Flor, at saa smigrende det end var for mig, at man anerkjendte min Arbeidsdygtighed, og at jeg virkelig duede til Træl, saa kunde dog saadant have sine Grændser, og til en villig Hest burde man ikke bruge Pidsken. Især besværede jeg mig over, at

mine Specier, som dog vare bestemte til at reise for, saaledes bleve mig berøvede paa længere Tid, og at jeg skulde slide mig op ved materielle Arbeider – »jeg, som havde Ulykker nok med at faae saamange Penge opdrevne, baade hos Andre og udpiinte af min Gaard, som jeg behøvede til Udgifter paa Reiser« o.s.v.

Denne lange, men velbegrundede Jeremiade anerkjendte Flor for velbegrundet, og i den vakre Lieutenant Schumachers² Nærværelse læste han mit Brev høit. Schumacher, som er et af de ædleste Mennesker, jeg har kjendt, opfattede Sagen fra et militairisk Synspunkt, og idet han raisonneerde: »Den, som Værnepligten paahviler, bør ikke lønne sig selv«, besluttede han hemmelig uden Flors Vidende at prøve paa Udveie for idetmindste at skaffe hans krigerske Yndlinger Penge.

Dette var da Aarsagen til, at de to Venner, Schumacher og Frost, skreve til Kjbhvn.³ Resten kjender Du. Jeg har ikke forlangt Penge og kunde ligesaalidt troe, at mit Brev blev læst af Andre end Flor. Imidlertid har denne Sag lært os at kjende de to Lieutenanternes Tænkemaade.

Prof. [H. N.] Clausen har dog nok faaet Nys om denne Sag. Han har skreven til Flor⁴ og spurgt om mine Financers Beskaffenhed, som han havde hørt vare paa Hældingen. Dette er nu, som jeg skrev til Dig sidst, ingenlunde Tilfældet, endskjønt jeg langtfra er formuende. Jeg har nu meddelt Flor fuldstændige Oplysninger desangaaende⁵, da der sagtens vil blive talt derom, naar Flor i Slutningen af denne Maaned kommer til Kjbhvn.

Jeg har været i Lygumkloster og Flensborg for kort siden. Jeg har gjort den Erfaring, at Bønderne derude, som dog ere forskruede af Slesv[ig-]Holsteinerne, meget let lade sig overbevise, naar man bærer sig rigtig ad. De bade mig Alle om gjentagne Besøg, og de hørte paa mig med hjertelig Glæde. Jeg har ogsaa erhvervet mig en vis Færdighed i at *behandle* Folk, saa jeg næsten aldrig kommer paa tvers med Nogen, uagtet jeg ikke giver efter i Anskuelser.

I Flensborg indbød de rigeste Kjøbmænd mig til Gilde i Klubben⁶, hvor jeg var meget heldig med mine improviserede Foredrag, hvilket Flor senere har faaet at vide. Flensborgerne har nemlig rost mig overordentlig til Flor og omtalt mig paa en Maade, der vilde gjøre en Professor i Statsvidenskaberne Ære. De havde isinde paa min . . . Mere er der ikke bevaret af brevet.

- 1 Ikke fundet.
- 2 Muligvis løjtnant C. A. Schumacher, 1810—54.
- 3 Der hentydes til den beskyldning, som Skau forsvarer sig imod i brevet til Ploug 1844 20/8.
- 4 Ikke fundet.
- 5 Der var tale om at skaffe Skau en større ejendom for at gøre ham valgbar til Stænderforsamlingen.
- 6 Der er her tale om Skaus første kontakt med de loyale blandt flensborgerne.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 14/9.

Sommersted, den 14de Sept. 1844.

Da jeg nu er færdig med Brevet til Flor, maa jeg afløse Schöler og fortsætte den begyndte Fortælling¹.

Tillisch er altsaa død², og Kongen sørger over ham.

Vi modtog Kongen idag paa Høiskolen, med hvilken han var meget veltilfreds. Jeg kom ikke til at tale, endskjønt jeg havde en Tale i Hovedet, som Andre idetmindste kalde ypperlig, og som Kongen skulde have havt godt af og alle de Andre ondt af. Jeg skal siden ved Leilighed meddele Dig den i Afskrift.

Man havde bildt Kongen ind, at jeg vilde holde en gruelig Tale, og for at blive fri for denne Pine, som han frygtede for at komme i, havde han i Forveien sagt Pastor Schöler, at han ikke kunde give sig Tid til at høre Taler, da Dronningen vilde blive i Vognen, og at han altsaa maatte ile. Jeg har isinde, naar jeg træffer sammen med K[ongen] i Jylland, at give ham den skriftlig.

Da vi kjørte hjem, traf vi sammen med Statholderen³, som kjørte med Kammerherre v. Krogh⁴ til Haderslev (han ledsagede K[ongen] til Grændsen, og kommer altsaa ikke til Jylland, hvilket vel heller ikke er raadeligt). Vi fulgte ham en Miil og skiltes først med ham, da vi kom til Hjemmet i Som[mer]st[ed]. Hele Veien opvartede vi ham med danske Sange af den meest begeistrede Natur og af den Beskaffenhed, at de nok skal runge i hans Ører i nogle Dage. Vi kjørte lige tæt bag hans Vogn, og vi skraalte af fuld Hals hele Veien. Hvor maae det have smagt Grev Geert⁵!

Imorgen tidlig reiser jeg til Jylland. Schöler og Hans Nissen følge med mig. Den 19de om Aftenen venter jeg at indtræffe til Aarhus, hvor jeg formodentlig bliver til den 21de. Hvis Du vil skrive til mig i denne Tid, saa kan Breve adresseres til Nis Hanssen, Adjunct i Aarhus⁶, hvor jeg i de foromtalte Dage vil afhente dem.

Men jeg er nu søvning, kjære Ven! og Du vil vel ikke blive vred, fordi jeg afkorter mit Brev, isærdeleshed naar jeg fortæller, at jeg har været dygtig syg i denne Uge og er langtfra rask endnu. Men Pligten kalder; jeg maa alligevel reise. Det var Synd af vor Herre, hvis han ikke gjør mig ret rask.

Farvel! og lev bestandig vel.

Din trofaste

L. P. Skau.

Det er en Selvfølge, at dette Brev ikke kan taale Offentlighed. Blot Beretningen om Tillischs Død kan bekjendtgjøres. Maaskee ogsaa Preatet i Ribe⁷.

KB. NKS 3316; trykt: *Da Sjy vaag VI, s. 186—187.*

1 Pastor Vilh. Schøler har påbegyndt brevet, alimens Skau skrev til Flor, se: *Da Sjy vaag VI, s. 184—186.*

I sit brev til Flor 1844 14/9 har Skau givet følgende skildring af Prinsen af Noers hjemrejse:

»Da vi kjørte hjem, traf vi sammen med Statholderen i Jels Kroe. Han kjørte med Kammerherre v. Krogh fra Had[erslev]. Han havde 4 Heste for Vognen, og jeg kjørte bag efter med Schøler, Hans Nissen og Schmidt. For at hædre Grev Geert sang vi alle de danske National- sange, Skamlingsange o.s.v., som vi kunde hitte paa, og da vi kjørte lige tæt bag efter ham, saa kunde han i hans Vogn høre det altsammen. Det maa have skurret dygtig i hans Ører, naar vi f. Ex. sang: »Vor Skamlingsbakke og vort Modersmaal, derpaa vil Tydsken gjerne gjøre Kaal, Nei, nei, nei, det skeer dog ei, saalænge Skamlingsbakke stander«. Saaledes fulgte vi ham hele Veien fra Jels til Som[mer]-st[e]d og skraalte hele Veien af fuld Hals« (KB. NKS 1766).

2 Den tidl. amtmand i Åbenrå, Chr. Ludwig Tillisch, der fra 1841—1844 var Kongens kabinetssekretær, døde ganske pludseligt under en rejse

gennem Sønderjylland 1844 13/9. Hans lidt yngre bror, Fr. Tillisch, blev derefter kabinetssekretær.

3 »Prinsen af Noer«, Friedrich Emil August af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg.

4 Kammerherre var amtmanden over Husum amt, Godske v. Krogh, men der er her tale om amtsforvalter Georg Fr. v. Krogh, som var kammerjunker.

5 Hånsord for Prinsen af Noer.

6 Nis Hanssen (Bondesøn) virkede midt i 1840'erne som adjunkt i Århus (Sprogforeningens Almanak 1955, s. 51).

7 Schøler fortæller i sin del af brevet: »I Aftes, da Statholderen traadte ud af sit Logis for at stige i Vognen, raabte de hosstaaende Ripensere: »Preat, [d. e. ned med] den tydske Statholder, leve gamle Danmark!« Heelt igjennem Gaden hørte man fra forskjellige Kanter »Preat« og Piben, og ligesom han kjørte ud af Byen gennem en Æreport, hvorover to korslagte Dannebrogspaner vaiede, lød endnu et skingrende »Preat den tydske Statholder, preat Grev Geert!« (KB. NKS 3316; trykt: *Da Sjy vaag VI, s. 184—186.*)

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 10/10.

Kjæreste Ven!

Sommersted, den 10de Octbr. 1844.

Du forundrer Dig vistnok over, at jeg i saa lang Tid har været taus, og Du kunde fristes til at troe, at jeg ikke havde modtaget Dit Brev af 13de f. M. Men ganske andre Aarsager have foranlediget min Taushed. Imidlertid haaber jeg, at Du af mit Brev til Lehmann¹ har hørt Et og Andet, saa at Du ikke svæver ganske i Uvished om min Skjæbne. De Planer, der fremgik af mine gaadefulde Ytringer i mit forrige Brev, har jeg aldeles ikke opgivet, skjønt jeg saa at sige Intet opnaaede paa mit Jyllandstog – jo dog Noget opnaaede jeg – Stemningen og Kræfterne lærte jeg at vurdere, men tidlig eller sildig skal Maalet naaes, eller ogsaa vi skal gaae tilgrunde derved Alle sammen.

Syg kom jeg hjem, og svag har jeg været siden, og kun med Nød og Neppe kunde jeg holde ud at ryste Forsamlingen paa Fjellumhøi² og læse vore djævelske Forfølgere Texten – K[ongen] medindbefattet. Dette lykkedes mig iøvrigt godt, især ved en extemporeret Afskedstale ved Baalet, men som jeg hverken kan eller vil meddele offentlig.

Jeg venter, at Koch meddeler Dig³ Efterretning om alle de Chicaner, som de stakkels Bønder maatte døie af Amtmanden og Herredsfogeden for at faae Festen arrangeret. I modsat Fald skal jeg nok erindre Sagen.

Dit Brev mindede mig om Forsigtighed. Denne har jeg iagttaget meget strengt, og Du har fuldkommen Ret, naar Du anfører, at der ikke engang behøves Egennytte for at gjøre Folk til Forrædere. Blot et Skulderklap af en Embedsmand er tilstrækkelig.

Jeg har iøvrigt været og er endnu særdeles bange for et mageløst Forræderie, der er overgaaet mig siden min Hjemkomst fra Jylland. Den 25. Septbr. skrev jeg et Brev til Prof. Flor, hvori jeg gav ham en detailleret Beretning om min Reise og navnlig fortalte Meget om Kongen, og Du kan nok forestille Dig, hvilken Dom jeg har fældet over ham. Især beraabte jeg mig paa Pastor Schölers Ytringer og gav tydelig at forstaae, at vi frygtede for, at K[ongen] var næsten svagsindet og raadden baade paa Legeme og Sjæl. Endvidere fortalte jeg Noget om den tilsigtede Fest paa Fjellumhøi og spurgte Flor om,

hvad han troede, det var gavnligt at tale om, og om det overhoved var politisk klogt, at jeg traadte frem som Taler o.s.v.

Dette Brev har han ikke faaet, og det er aldeles ikke ankommen til Kbhvn. Brevet sendte jeg tilligemed et andet med Postbudet fra Skodborg, som hver Onsdag gaaer igjennem Som[er]st[ed]. Jeg har nu paa det nøieste undersøgt Sagen, og er bleven overbeviist om, at Brevet ikke er kommet paa Posthuset i Haderslev, men at Budet enten har tabt det, – eller, hvad der er mere troligt, – har solgt det i Sommersted Kro til den berygtede politiske Renegat Paul Terkelsen Samsøe⁴, og at det derfra er vandret over i Herredsfoged Kiers Hænder. Jeg kan naturligviis Intet bevise, men der er altfor stor Sandsynlighed for, at jeg gjætter rigtig, og Fuldmægtigen paa Posthuset, som jeg staaer i god Forstaaelse med, har bestyrket mig i min Mening. Han sagde nemlig, at et Brev fra mig til Flor var en altfor fristende Raritet til, at det skulde komme tilbage igjen, og jeg kunde være temmelig vis paa, at visse Folk vilde gjøre alt Muligt for at faa fat paa et saadant Brev.

Ingen kan naturligviis gjøre offentlig Brug af et saadant paa uredelige Veie erhvervet Brev, men det er slemt alligevel, thi for det Første kan man deraf see, at jeg er en langt farligere Person, end man hidtil har anseet mig for, og for det Andet er Schöler dygtig prostitueret derved, eftersom jeg har citeret hans Yttringer om Kongen, der vare meget drøie. Det er dog godt, at Prof. Flor ikke er udsat for Andet, end at man kan mærke, at han er vor hemmelige Raadgiver og Anfører, og dette vidste man allerede før.

Her er altsaa passeret et stort Uheld, og jeg er dog paa en Maade uskyldig, thi hvem kunde ane, at en Mand, som i 2 Aar med Bestemthed har befordret mine fleste Breve, og i hvis egen Interesse det er at være accurat, da han ellers ikke fortjener noget, – at han skulde gjøre en saadan gal Streg?

Om Lorenzens Affairer har jeg berettet Lehmann⁵. Han er ellers dygtig i Knibe og skulde igaar have havt Udvurdering, men Koch og jeg strøifede omkring og laante Penge for at dække 300 Rd. Crt. Paa Søndag ventes Pengehjælp fra Aarhus.

Deet er tragi-komisk at tænke paa vore Affairer herovre. Vi stakels Grændsevogtere, som føre en evig Guerillakrig, lærer at vurdere hinanden, og den Ene træller for at holde den Anden i Støvlerne. Hans Nissen og jeg have Ulykker nok med Høiskolen, og vi blive

bestandig udpumpede for Penge. Jeg eier for Øieblikket ikke 5 Rd., og dog skal jeg bestandig ligge kampfærdig og parat til at reise baade hid og her.

Siden jeg kom hjem, har jeg ikke været i Huset 4 Dage tilende, uagtet jeg ikke har været rigtig frisk, men hvad der endnu er værre, er, at jeg i den senere Tid har været plaget af dyb Melancholie, saa at jeg hele 3 Døgne ikke har sovet een Time. Jeg bliver naturligviis meget afkræftet derved, men jeg troer dog, at jeg har overvundet Pinen denne Gang.

Jeg er ofte nær ved at fortvivle af Ærgrelse, og dog er det mig, der skal opretholde Modet hos de Andre. Overhovedet er jeg misfornøiet med den danske Nation, ikke med dens Villie, men med dens Kraftesløshed eller rettere sagt med dens Træghed i at bruge sin Kraft. Ved de fulde Glas ere Alle modige, men skal der handles, saa er Ingen hjemme.

Kunde vi blot faae Høiskolen istand for at faae dygtige Anførere opdragne, saa kunde vi endda mulig holde os, men saalænge vi ikke have disse, og af vore egne Folk troer jeg ikke, at der kommer syndeligt ud af al vor Umage. Ingen fra Kongeriget kan her være vor Anfører. Det er akkurat det samme som at sende en af vore Generaler ind for at føre Krig mod Cirkasserne⁶, hvor han vilde komme baglænds fra den uvante og særegne Krigsmaade. Det er en Ulykke, at den Kjbhvnske Comitee ikke fuldkommen kan indsee Høiskolens Nytte⁷. Den er fast en vigtigere Grændsefæstning end Rendsborg; thi denne Sidste vogter dog kun den legemlige Grændse, men Høiskolen skal vogte den Aandelige. Af Breve fra Kjbhvn. seer jeg, at Comiteen ikke har Lyst til at give Pengeunderstøttelse til de nødvendige Requisiters Anskaffelse til Høiskolen, og dette overbeviser mig kuns mere om, hvorlidet de kunne indsee, hvad der tjener til vort Vel.

Det Sørgeligste herovre hos os er, at det stolte Mod, som virkelig af Naturen er nedlagt i Slesvigerne, forvandler sig til afmægtig Trods, hvormed man ingensteds kan komme, og ved at den ædle Nationalstolthed underkues, kaster Carakteren sig over paa det Materielle, og man seer saaledes ofte, at den af Naturen skjønnest udrustede Carakteer sætter sin Ære alene i at være en mægtig og formuende Mand. I Høiskolen skal dette ædle, stolte Mod opfredes og dyrkes, og den dunkle Følelse om, at vi lide Uret, og at vi skal holde paa vort Sprog som Betingelsen for al vor Velvære, skal i denne Anstalt

forvandles til moralsk Overbeviisning som den eneste sikke Basis, hvorpaa der kan bygges noget Godt og Varigt. Føleriet har vi nok af her i Landet, men Løve-Modet, grundet paa moralsk Overbeviisning, er sandelig høist ubetydeligt.

Vil Du ikke lade Prof. Flor læse dette Brev og tillige sige ham, at Amtmanden [Johannsen] er i høi Grad forbitret paa ham. For ikke lang Tid siden var nemlig Schöler inde hos ham, og Talen kom da ogsaa paa Høiskolen. Amtm[anden] roste Schöler, fordi han kom ind og talte med ham, og ikke saaledes som andre sneg sig omkring i Mørke, f. Ex. Flor, og lagde Planer til Indretninger, som der dog først burde tales med ham om som Amtets første Embedsmand o.s.v. Prof. Flor har ikke engang viist Amtm[anden] den Opmærksomhed at besøge ham, hvilket jo maa ærgre ham dygtigt. – Flor boer paa Hjørnet af Frederiksborggade og Katsundet hos Oberstlieutnant Holm.

Siig til Flor, at han endelig maa see at skaffe 100 Rbdlr. til Hans Nissen, da han reent har slidt sin Stadsvogn op i det Offentliges Tjeneste og nu har bestilt en nye. Jeg er bange for, at han ellers taber Modet, naar han bestandig skal ofre af sin egen Pung, og dette var dog stor Skade.

Kammerraad Drewsen har sendt mig 100 Specier til en Ridehest istedetfor den, jeg ødelagde under Kongens Nærværelse her. Jeg har nu faaet mig en engelsk Ridehest, saa at jeg i dette Stykke er vel forsynet.

Lev nu vel! Jeg vil ikke kjede Dig længere med mit Vaas, men slutte med det Ønske, at Du ret snart vil sende mig nogle Linier.

Din trofaste

L. P. Skau.

KB. NKS 3316; trykt: Da Sjø vaag VI, s. 191—195.

1 Synes ikke bevaret.

2 Mødet på Fjellumhøj i Nustrup sogn blev afholdt på Kronprinsens fødselsdag 1844 6/10. Festen blev indledt af bonden Hans Jespersen fra Nustrup, og talerne var pastor Schøler, Laurids Skau, Peter Lund fra Kjelstrup og Peter Hiort Lorenzen. Skaus tale er optrykt i »Dannevirke« 1844 9/10 og i »Fædrelandet« 1844 12/10. Han sagde bl. a.: «Er den

nærværende Tid mørk, saa er Fremtiden lys, thi over hele Landet staaer den Tro fast, at vor Kronprinds er den jævne og ærlige Mands Ven, og at han føler det ligesaa smerteligt og bittert som Nogen af os, naar Danskheden forkues og forhaanes«. Se iøvrigt: Sjø M Skr. 18. årg., s. 194—198.

3 Vist ikke sket. Skau nærede mistro til Koch og han har vel villet skaffet

sig at vide, om Koch korresponderede med Ploug.

- 4 Paul Terkelsen Samsøe, kromand i Sommersted, indmeldte sig i den Slesvigske Forening under dens stiftende møde 1843 12/6, men udtraadte ret omgående og var med ved grundlæggelsen af den Slesvig-Holstenske Patriotiske Forening 1845 7/7 (renegat er overløber).
- 5 Allerede i breve af 1844 12/8 og

19/8, mens det brev, der her henlydes til, ikke synes besvaret.

- 6 Tsjerkesserne levede i hine år i uafbrudt kamp mod de fremtrængende russere, der først i 1878 fik herredømmet over dem.
- 7 Især H. N. Clausen, men også de andre af »Syvstjernens« mænd, foretrak oprettelsen af en eksamenskole, se: H. N. Clausen til Hans Nissen og Laurids Skau 1843 8/9, note 5.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 31/10.

Kjere Ven!

Sommersted, den 31te Octbr. 44.

Da jeg nu endelig er kommen lykkelig og vel i Havn¹, saa er det naturligviis min første Tanke at tilstille Dig nogle Linier.

Du veed maaskee allerede, hvorledes det gik mig i Roeskilde, men jeg skal dog alligevel fortælle Dig Et og Andet derom.

Jeg besøgte – efter at jeg havde spist sammen med en Mængde Deputerede i »Printsen« – Etatsraad Bang², som er en Sl[esvig-]Holsteiner og har ikke det mindste Gran af Nationalfølelse, hvorimod han meget godt kan indsee, hvor nødvendigt det er at gjøre noget for at holde det raadne Skrog, som vi kalde Staten, over Vandet. Tillige indrømmede han Nødvendigheden af at skjelne skarpt mellem Slesvigs og Holsteens forskjellige Forbindelse med Kongeriget. Vi skulle nu see, om han husker det. I finansielle Sager synes han at være klogest. Han syntes meget glad over, at jeg besøgte ham. Jeg gav Lehmann en fuldstændig mundtlig Beretning om min Samtale med Bang.

Af de egentlige Aristokrater traf jeg ingen Anden end Ahlefeld-Laurvig³, som er en skikkelig Mand, men sandsynlig uden Indflydelse.

Plesner er en tro Mand, men Knuth holder jeg meest af blandt Alle, og hans moderate Fremtræden maae Lehmann vel nærmest bære Skylden for, da han vil have en Minister af ham.

Tutein⁵ er en af de værste Aristokrater i Hjertet – om han end synes liberal i hans Fremtræden – og det lumske og listige Smiil forenet med betydelig Klogskab gjør ham i mine Øine farligere end end mange Andre. Jeg havde en lille Debat med ham om Landbo-

sagen, og jeg mærkede kun altfor vel, at han var denne Sags farligste Modstander. Jeg kjendte ham ikke og vidste ikke, hvem jeg talte med, men ved at høre og forske ham ud, faldt det mig strax ind, at jeg talte med Tutein, hvorfor jeg lod min hele Slesvigskhed skinne igjennem, det vil sige: lod ham føle min demokratiske Stolthed, der nær havde bragt ham ud af Fatningen. Imidlertid er der ogsaa en heel Portion Godt ved denne Mand, men han maae bruges med den største Vaersomhed.

Dog — Alt dette har Du for lang Tid siden vidst — og jeg behøver altsaa ikke at kjede Dig med det, Du allerede længe har vidst.

Iøvrigt havde vi et ret interessant Aftenselskab, som Lehmann havde arrangeret, og da jeg gik til »Postgaarden« for at reise bort med Deligencen, ledsagedes jeg af en stor Mængde derhen, deels Deputerede, deels Borgere af Byen, som i det Øieblik, da Deligencen kjørte, bragte mig et kraftigt »Længe Leve«.

Jeg gjorde paa Hjemreisen mange forskjellige Bekjendtskaber, baade med Demokrater og Aristokrater, og prækede Død og Fordømmelse for Alle, der ikke vilde antage den ene sande Tro: *Frihed* og *Nationalfølelse*.

P[eter] H[iort] Lorenzen reiste øieblikkelig til Jylland, da jeg kom hjem uden at kunne give ham Haab om Pengehjælp fra Kjhvn. Til min store Forbauselse hørte jeg igaar, at han skal have sendt Hornet samt Addressen tilbage til Drevsen⁶. Formodentlig har Koch været ham behjælpelig dermed. Dette er skeet ganske uden mit Vidende og Villie, og jeg fralægger mig derfor al Deel deri. Dette beder jeg Dig indstændig om at sige Vedkommende.

Den 7de i næste Mnd. begynder Høiskolen. 16 Elever have leiet Kost, og maaskee vi endnu faae et Par. Jeg har godt Haab om den Anstalts Fremgang. Igaar var jeg i Rødding for at inspicere.

I Mandags var jeg i Haderslev og deeltog i et temmeligt talrigt Møde angaaende Tiendevæsenet⁷. Jeg sad taus og beskeden i en Krog og hørte paa, hvorledes flere Sl[esvig-]Holstenere udtømte sig i Forslag og Planer uden, at det var muligt for dem at bringe Forhandlingerne til noget Resultat. Endelig kom Petersen fra Dalbye og et Par andre Sl[esvig-]Holstenere hen til mig og bad mig indstændig om at tage Ordet, da der ellers umulig kunde bringes Eenhed tilveie.

Jeg reiste mig nu og reassumerede, samt gjorde bestemte og grundigt motiverede Forslag, og efter at have talt omtrent 20 Minutter

blev mit Forslag med stormende Bifald antagen eenstemmig. Var dette ikke en brilliant Seier?

Idet jeg slutter dette Brev paa Grund af, at Budet bier, som skal bringe det til Haderslev, takker jeg Dig meget for beviist Godhed under mit sidste Ophold i Hovedstaden og anbefaler mig fremdeles til Din venlige Erindring.

Hils Gjødvad og alle andre Venne fra

Din trofaste

L. P. Skau.

Hr. C. Ploug.

KB. NKS 3316.

- 1 Efter Skaus sidste besøg i København.
- 2 P. G. Bang, der i disse år fjernede sig ret langt fra de liberale. I Stænderforsamlingen afviste han alle forsøg på indblanding i forholdet til Hertugdømmerne.
- 3 Chr. Johan Fr. Ahlefeldt-Laurvig, 1789—1856.
- 4 Lensgreve Frederik Marcus Knuth var kendt for sine liberale sympatier.
- 5 Peter Adolph Tutein ønskede en forfatning med et stærkt Overhus af jordegodsbesiddere.
- 6 Koch til Flor 1844 27/10: »Med P. H. Lorenzen seer det misligt ud. Han havde ventet Resourser med Skau, men han bragte Intet. Familien er nu som givet Helvede i Vold, og jeg veed kun faa Raad mere for ham. Paa Fredag og følgende Dage skal der atter udværdes. Hidtil har han og jeg dog holdt Vurderingerne paa Døren, men nu stopper alle Udveie, især da den stedfundne Stolen paa Skau har forkortet os Tiden alt for meget til, at Faren for en nederdrægtig Vurdering kan afværges. I Morgen reiser han for sidste Gang ned til Jyderne og beklager sin Trængsel, men dette vil ikke hjælpe, især da Kjøbenhavnernes Forstokkethed i den Sag er smittet til Jylland. I Eftermiddag sammenpakker han Sølv-

Drikkehornet og sender det med Pakkeposten tilligemed en bebrirende Skrivelse til Kjbhvn., da han og Kone ikke længere vil see paa dette Horn. En Adresse fra 6—700 Kjøbenhavnere, dat. d. 30. Nov. 1842, afsendes idag ligeledes til Kjbhvn. med Skrivelse, at fagre Ord og smukke Talemaader ikke kan hjælpe. Alle de øvrige erholdte Adresser skulle ligeledes, saasart Tiden tillader det, afsendes til de forskellige resp. Steder i Landet. Jeg har ikke kunnet andet end bestyrke ham i disse Forsætter«. (KB. NKS 1766, trykt: Da SJy vaag VI, s. 200). Flor til Koch 1844 30/10: »Hvad P. H. Lorenzen angaaer, da gjør det mig meget ondt, men De veed ligesaa som jeg, at denne Mand ikke er til at frelse, da han intet Raad vil høre. Han har aldrig villet være fuldkommen aabenhjertig og har derved berøvet hans og Danskhedens Venner den egentlige Opmuntring til at hjælpe ham, n[a]v[n]l[ig] Bevidstheden om, hvor meget de skulde skaffe tilveie for at være sikke paa, at de varigt hjalp ham og vor Sag og ikke blot stoppede Munden paa nogle sl. h. Kreditorer for nogle Maaener. Jeg maa derfor i høi Grad misbillige hans Beslutning at sende

Drikkehornet og Adresserne tilbage, thi det er sig selv, han skal bebreide, og ikke de Danske, af hvem han allerede har modtaget titusinde Rbd.« (KB. NKS 1763; trykt: Da Sjø vaag VI, s. 201).

7 1844 12/6 havde den Slesvigske Fore-

ning nedsat en komité for tiendevæsenet i Haderslev provsti, bestående af 12 medlemmer af foreningen og 13 ikke-medlemmer blandt tiendeyderne; blandt de sidste var Andreas Petersen, Dalbygård (Sjø Årb. 1890, s. 202).

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 8/11.

Kjære Ven!

Som[mer]st[ed], d. 8de Novbr. 44.

Jeg har idag skreven til Flor, og da dette Brev indeholder alt, hvad jeg for Øieblikket har at fortælle Dig, saa vil jeg uden videre afskrive dette Brev, for at Du deraf kan see, hvorledes det for Øieblikket staaer til herovre, og for at Du navnlig skal erfare, at hverken Flor eller jeg ere enige med Koch i hans Bemærkninger over [Algreen-]Ussings Forslag¹ o.s.v. – Brevet lyder saaledes:

Høiestærede Hr. Professor! Deres Brev af 4de dennes har glædet mig meget, dog allermeest Slutningen, hvori De giver os Haab om et Besøg i næste Uge. Thi sandelig, vi *behøve* Dem haardt, ikke for at holde Fjenden 3 Skridt fra Livet, thi dette kan jeg ene gjøre, om det kniber, men for at holde Styr paa vore egne Venner og navnl[ig] paa Koch, som i No. 37 af »Dannevirke« har gjort en komplet gal Streg i hans Ytringer om Ussings Forslag og i hans Angreb paa »Fædrelandet«.

Er det ikke ærgerligt, at Koch vil bære sig saaledes ad, *uagtet jeg har fortalt ham, i hvilken Retning vi have arbejdet i Kjøbenhavn. og Roskilde*, at vi *fornehmelig* søgte at overbevise vore danske Venner om det *Farlige i Ussings Proposition*, at vi ligefrem erklærede Prof. [J. E.] Larsen i hans egne Øine for en Sl[esvig-]Holstener, fordi han ikke kunde see Faren, *at vi selv* og navnlig *De*, Hr. Prof. have anmodet Ploug og Tscherning om at tage saa alvorlig fat paa Sagen og ryste Ussings Forslag i Grundvolden, at baade De og jeg have anmodet Monrad om at skrive i samme Retning, og at nu vort eget Blad, for hvis Fører De betragtes, gaar hen og gjør en saa gal Streg? Og hvad vil Følgen heraf vel blive? Vil »Fædrelandets« Redaktion ikke blive forbittret? Vil Ussing, Bang, Øhrsted o. fl. ikke rive B[althazar] Christensen, Lehmann o. fl. i Næsen, *at Nordslesvig ikke selv* frygter for Faren og ikke seer den? Vil og kan de ikke føre Beviset med vort eget Blad?

Jeg er næsten rasende over en saa mageløs Dumhed af en Mand, der dog ifølge sin Stilling kunde og burde være klogere, – kunde og burde see, at netop en skarp Adskillelse af Slesvig og Holsteen indeholder Spiren til Sprogets og Nationalitetens, ja endog til Statens Frelse, ligesom det ogsaa er en nødvendig Betingelse for den skandinaviske Idees Udvikling i Slesvig.

Men ikke nok, at han i sin *Kræmmer*-Glæde over at have gjort en Erobring i Holsteen – skjønt stridende mod Natur- og Folkeretten – tylder i Publikum gennem hans Blad denne djævelske, egoistiske, ulykkevarslende og ulykkebringende Aand og Mening, men ovenikjøbet maatte jeg igaar ved den *legemlige* Indvielse af Høiskolen, som fandt Sted bagefter den Aandelige, – jeg mener ved Spise- og Drikkebordet – finde mig i at høre et 5 Qvarteers kjedeligt, i enhver Henseende umotiveret og for alt Talertalent blottet Foredrag, holdt i en halvdrukken Tilstand, over det samme Emne, hvori han fuldkommen adopterede Ussings Forslag og trøstede sig til et godt Udfald af samme paa Grund af Dr. Ostwalds² Undersøgelser. Baade Wegener og jeg protesterede naturligviis strax imod Kochs fremsatte Mening uden dog at inlade os nærmere paa Sagen, fordi vi med Hensyn til den muntre Stemning i den talrige Forsamling ikke syntes om at foraarsage Rivninger. Det var imidlertid drøit nok at holde ud at høre paa sligt dumt Tøi, og med indædt Forbittrelse gik jeg hele Tiden frem og tilbage og skar Tænder af Harmen, men dæmpede naturligviis min Forbittrelse, for at Ingen skulde kunne berette SI[esvig-]Holstenerne, at Koch og jeg vare blevne uenige. Men nu nok herom.

Det gik ganske høitideligt til ved Høiskolens Indvielse. Sangkoret var meget godt besat og assisteredes af Orths Musik fra Gram. Først blev et Par Vers til Melodien: »Vor Gud han er saa fast en Borg« afsungne og derpaa en fædrelandsk Sang, hvorpaa Wegener betraadte Kathederet og holdt en Tale³, der havde Næb og Kløer, gennemvævet af den meest skjærende Ironi. Tillige fremlagde han vort Synderegister saa fuldstændigt, at Forsamlingen var næsten grædefærdig. Foredraget gjorde Lykke, og Tilhørerne fandt sig fuldkommen tilfredsstillede. Grundtvigs smukke Sang om Modersmaalet sluttede Akten.

21 Elever have meldt sig til Wegener, og mulig komme endnu flere, hvilket jo er et smukt Antal alene fra Had[erslev] Amt.

Blandt disse er der en fra Had[erslev] en riig Borgers Søn, og tvende fra det tydske eller idetmindste tydsk kommanderede Øsbye Sogn.

Det er en Selvfølge, at jeg har havt Fingrene med i Spillet for at formaae de Vægelsindede til at sende deres Sønner derhen, endskjønt jeg dog har funden mere villige Ører for Skolen, end jeg havde ventet med Hensyn til den frygtelige Anstrengelse fra Sl[esvig-]Holsteinsk Side. Min Ridehest har sandelig maattet tjene Havren i denne Tid, da jeg bestandig har været paa Farten.

Det er nu Altsammen godt nok, og Nytten er utvivlsom, men mine Finanzer vil vanskelig holde det ud, da meget bliver forsømt ved min Gaard, og istedetfor at passe min Gaard og derved producere Penge øser jeg bestandig ud, og Facit maae altsaa blive 0.

Schöler og Knudsen sove en evig Søvn, og Hans Nissen og Schmidt ere vel troe, men sige naturligviis Ja og Amen til det, jeg vil. Hertel, som for Øieblikket er i Sjælland, er i Virkeligheden ogsaa mit Appendix, og da *De^t* sidder nede i Kiel og slaaes med Professorer og Studenter, saa kan jeg med Sandhed sige, at Høiskole-Directionen *det er mig*. Men jeg har da ogsaa Herrens Velsignelse af Arbeide og maa bestandig slæbe som en Træl. Gud skee Lov, jeg er nu fuldkommen frisk og kan udholde en god Dyst til sand Græmmelse for vore Fjender, der meer og meer ansee mig for den Farligste af Alle. Dette kan nu rigtignok smigre ens Forfængelighed, – kun Skade, *at man ikke kan leve deraf*.

Naar De kommer, maae vi have et ordentlig Directions-møde. Ved Siden af alt dette kan jeg ikke nægte mig den Fornøielse at fortælle Dem en lille Spas, som maaskee kan more Dem.

Efterat jeg tvende Gange har været inviteret af Provst Jansens Kone og Døttre uden at indfinde mig (thi man maa sommetider gjøre sig selv kostbar), gik jeg endelig efter tredie Bud derhen i Mandags og traf alle 5 voxne Døttre samt Moderen hjemme. Provsten var var til deres store Glæde bortreist, og jeg maatte altsaa spille min Rolle saa godt, jeg kunde, hos Damerne. De fortalte mig, at de nylig havde havt en Strid med Amtmandens Døttre om min Person, men at de havde seiret, og at navnlig den ene af dem havde erklæret sig; endvidere, at deres Fædre, Amtm[anden] og Provsten, ikke endnu kunde taale at vide, at de talte meget om mig, da jeg som Parti-høvding var et farligt Menneske o.s.v. »I dette Stykke ere vi Piger mere modige«, tilføiede de ganske naivt. Fremdeles sagde de: »Vor

Papa glæder sig dog i Hjertet over Deres mandige Fremtræden og imponerende Holdning i en saa vanskelig Stilling og morer sig over, at Amtm[anden] krymper sig, hver Gang Talen er om Dem«.

Jeg salvede dem naturligviis vel ind med passende Smiger, og jeg har Haab om gjennem disse Damer at finde en Snigvei til Amtmandens Familie, hvor jeg maaskee kan reise Hs. Høivelbaarenhed den farligste Fjende i hans eget Huus.

Jeg gjør mig gjældende ved Beskedenhed, Artighed og Høflighed og lader aldrig slige Damer føle nogen betydelig Kraft, thi for det Første behøves det jo ikke, da de hver Dag see tydelige Beviser paa, at jeg mindst mangle denne Egenskab, og for det Andet kunne de let falde paa at kalde mig barsk og streng, saa at jeg derved kunde skrække dem bort fra mig.

Det er ingeniunde uvigtigt at tumle sig en Smule blandt Damerne, da disse formaae langt mere, end man ved første Øiekast skulde troe. Kun een Ulykke er derved, som for mig ingeniunde er ubetydelig. Man maae nemlig altid være lidt pyntelig klædt, men dette koster Penge, og dem har jeg jo ingen af. Jeg maae derfor, skjönt nødtvungen, indskrænke mine Operationer i denne Retning, hvor skadelig det end er for os og vor Sag, og lade de Midler slippe af Hænderne, hvormed der muligen kunde udrettes Betydeligt, jeg mener min unge Alder og deraf følgende Blomster, som ved min anstrengende Virksomhed formodentlig snart ville visne. – Jeg blev hos Provstens Familie nogle Timer, da de ikke vilde slippe mig løs, inden jeg havde gjort dem Selskab ved Thebordet, og maatte love at ville deeltage i en snart forestaaende Familiefest.

Jeg forbliver etc. etc.

Du vil, kjære Ven! i det foranførte Brev have faaet de fleste Efterretninger, og jeg har blot nogle Smaating at tilføie.

P[eter] H[iort] Lorenzen bliver nok denne Uge i Jylland endnu; 3000 Rbdlr. ere ankomne her, hvormed den meest overhængende Gjeld er betalt, men der vil omtrent behøves ligesaameget til for at hjælpe ham ud af Kniben. Om han faaer saamange Penge udpumpede af Jylland, veed jeg ikke endnu, men jeg veed, at Schütte reiser med ham.

Jeg er nærved at blive uenig baade med Lorenzen og Koch, – med den første, fordi han og Kone ere ubillige og uretfærdige i deres Dom om Kjbhvnerne, der ikke mere ville give Penge til, og med den sidste

– Koch – fordi han deler deres Mening og troer, at Kjbhvnerne i Nødens Tid lade den troeste Bundsforvandt dumpe, hvorfor han ikke alene selv vil indskrænke sin Virksomhed, men ogsaa raader mig dertil, »thi«, siger han, »Lorenzens Skæbne venter baade Dem og mig; naar De har gjort Underværker og udfoldet en Kraft, som ikke En i hele Landet kan vise, og De kommer i betydelig Gjæld og trænger til Hjælp, saa kan De vente Dem et Spark i Bagen og dermed Basta«. See, min Ven, saadant Raisonnements egner sig, som Du kan begribe, ikke synderligt til at reise mit Mod, men jeg kan dog aldrig overtale mig til at mistænke mine Venner, inden jeg har personlig Overbeviisning.

Jeg har i Grunden ikke faaet saa Lidt – Du bragte mig Penge – 100 Rbd. fik jeg af Flor til den sidste Reise, hvoraf rigtignok de Fleste bleve brugte, og Resten var oppe for 14 Dage siden, da jeg kan sige med Sandhed, at jeg bestandig ligger paa Reise, og der gaaer saaledes flere Penge til for mig, end Komiteen maaskee kan begribe. I de sidste 14 Dage har jeg reist omkring med laante Penge i Lommen. Jeg lader mig imidlertid ikke forstyrre af saadanne Bagateller, men tænker som saa: Med Tid kommer Raad.

Lev nu vel og hils alle Venner fra

Din trofaste
L. P. Skau.

KB. NKS 3316; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 209—214.

- 1 Tage Algreen-Ussings forslag til »betryggelse af statsenheden«: Kongen skulde kundgøre, at hele det danske monarki udgjorde en enhed, hvilket forsåvidt skete med det Åbne Brev af 1846. Ussings forslag satte skel mellem de ledende danske i Sønderjylland. Flor, Paulsen, Skau og Wegener ønskede forening af Kongeriget og Sønderjylland, mens Peter Hiort Lorenzen, Koch og Manicus gik ind for helstatstanken, se: Peter Hiort Lorenzen til Koch 1844 17/11: »Jeg deler fuldkommen Deres Mening, at vi skal følge den gamle, kloge og tro Ven Manicus. Lad saa Flor, Paulsen, Wegener, L. Skau og »F[æ]dr[e]l[an-
- det]« skribe saa høit, de vil« (KB. NKS 1763; trykt: Da SJy vaag V, s. 187).
- 2 Chr. Fr. Ad. Ostwald udgav med Kongens understøttelse værker om arvefølgen i Hertugdømmerne (se DBL).
- 3 Det gjorde et dybt indtryk på tilhørerne, da Wegener ved højskolens indvielse 1844 7/11 indledte sin tale med ordene fra B. S. Ingemanns »Valdemar den Store«: »Stig op af Graven, du Slægt, som døde! Forkynd dit Fald og afmal din Brøde!« etc.
- 4 Brevet var stilet til prof. Flor.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 18/11.

Kjære Ven!

Sommersted, d. 18de Novbr. 1844.

Dit kjære Brev har jeg modtaget. Det er idag bleven afgjort, at jeg Onsdag i næstkommende Uge (d. 27de) skal afgaae herfra til Kjbhvn.¹

Min Reise angaaer Tiendesagen, da jeg er hemmelig bleven underrettet om, at Amtmandens og [Herredsfoged] Kjærs Stjerne er dalet i Kabinettet, og at man begynder at ansee disse Herrer for uredelige. Jeg skal kaste Olie i Ilden.

Desuden skal Cancelliet i disse Dage have indsendt sin Betænkning om den Sl[esvigiske] Forenings Forfølgelse etc., hvorved jeg ogsaa vilde have Næsen stukket ind med.

Det Nærmere vil Du erfare, naar jeg kommer. Siig Mar[c]kmann, at jeg kommer og vil besøge ham. Iøvrigt er min Reise saavel som dens Formaal hemmelig.

Hvorefter Du Dig allerunderdanigst har at rette! Gud befalet!

Givet i vor Residents Sommersted (ved Flors Side), den 18de Novbr. 1844.

L. P. Skau.

KB. NKS 3316.

1 Flor ønskede Skau gjort valgbar til Stænderforsamlingen som afløser for Peter Hiort Lorenzen. Se i øvrigt: Skau til Marckmann 1844 22/11 om modsætningsforholdet til Peter Chr. Koch og Peter Hiort Lorenzen, samt Peter Hiort Lorenzen til Peter Chr. Koch 1844 19/11: »Kongen skal have beklaget sig til Hertel, at L. Skau ikke besøgte ham sidstleden. Dette har formodentlig smigret det forfængelige Menneske saa meget, at han ikke har kunnet modstaae Fri-stelsen at finde en Leilighed til at kunne besøge Kongen. Flor, der bruger ham som en Pudelhund, har sagtens ogsaa pustet til. Det vil være ganske morsom, at De skal logere sammen [hos Marckmanns] og om-gaaes med L. Skau i Kjbhvn. De vil

behøve al Deres kolde Blod for at forhindre et aabenbart Brud med den opblæste Karl, der troer at kunne regjere det Hele. Dette er Følgen af, at man har bildt saa ungt et Menne-ske alt for meget ind. Jeg troer, det er rigtigst at holde dette Brevs hele Indhold [se noter til: Skau til Marckmann 1844 22/11] hemmelig for En-hver og fremfor alt for Ploug, der er nøie allieret med L. Skau. Saa faaer De bedst at vide, om de ere ærlige mod os. At L. Skau har meldt sin forestaaende Ankomst, kan der ikke tvivles om « (KB. NKS 1763; trykt: Da Sjy vaag VI, s. 222). Ifølge »Dannevirke« 1844 30/11 forlod Laurids Skau den fest, der 1844 25/11 blev afholdt i anledning af faderen Jens Skaus 25-års jubi-

læum som sognefoged, for at tage af
sted til Kbh. P. Chr. Koch har da ikke
kunnet dy sig for at afgive spalte-
plads til det afskedsdigt for Laurids
Skau, som pastor Hertel havde dig-
tet:

Vor Laurids vil nu til
Hovedstaden reise,
Snart sees han atter der
paa Gaderne at kneise.
Overalt han bydes til festlige Lag,
Og saaledes gaær det hver
evige Dag.
Han overvældes med Smiger og Ære,
Ja, Damerne selv ham paa
Hænderne bære.

Men — han er og bliver dog
Laurids Skau:

Han glemmer ei Bonden
og ei sin Plov;
Saa høit han ogsaa kommer i Ry,
Hans Hjerter dog bliver i
Sommerstedby.
Sit Maal han stadigen holder for Øie,
Han sparer ei Flid, han
sparer ei Møie.
Thi ville vi Alle af Hjertet da
Ham bringe et rask og
kraftigt Hurra!
For »Corsaren« var digtet naturlig-
vis »gefundenes Fressen« og blev op-
taget i nr. 221 (1844 13/12).

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1844 29/12.

Kjære Ven!

Som[mer]st[ed], d. 29de Decbr. 44.

Du kunde næsten af min lange Taushed falde paa at troe, at jeg reent havde glemt Fædrelandets Redaktion, eller ogsaa, at jeg ikke mere forstod at være taknemmelig. Dog, dette er ingenlunde Tilfældet, men deels har jeg ikke havt synderligt Nyt at fortælle, og deels veed jeg, at Du ikke er saa forfængelig, at Du ville blive vreed paa Din Ven, fordi jeg ikke med den første Post efter min Hjemkomst sendte Dig en Taksigelse for Din imod mig viste Velvillie.

Men da jeg just ikke holder af lang Opsættelse, saa vil jeg dog iaften indvie en Time til at tænke paa og skrive til Dig, saameget mere, som jeg herovre igrunden Ingen har, som jeg fuldkommen aabent kan tale med, saa at det altsaa er saare naturligt, at jeg læn- ges efter Dig.

Det første, jeg bestilte, da jeg kom hjem, var at see mig om efter Jordegods for at blive valgbar til Stænderne, hvilket jeg, som Du veed, lovede Prof. Schouw¹.

Det er mislykkedes for mig. Jeg har ikke kunnet faae en Stump brugbar Jord at kjøbe her i Sognet, og da jeg nu skulde gjøre en In- spektionsreise i Østeramtet, saa var det naturligt, at jeg tillige saae mig om efter en større og bedre Eiendom, da jeg saa kunde sælge min nærværende. Uagtet jeg nu har gjenne- reist hele Østeramtet, saa har det dog ikke villet lykkes for mig at finde en Gaard, som

jeg turde vove at købe. Enten var de Eiendomme, der vare tilfals, for store eller for smaae. Hine kunde jeg ikke betale, disse kunde jeg ikke bruge.

For 16.000 Specier kunde jeg faae flere Gaarde falbudte, men da jeg veed, at den bedste Landmand kuns kan forrente det halvde af Kjøbesummen, saa kunde jeg ogsaa beregne, at jeg kuns kunde forrente den fjerde Deel, fordi jeg reiser formeget, og fordi der kommer saa mange Fremmede til mig, saa at min Huusholdning altsaa koster mere end Andres. Da jeg nu i det Høieste selv kun eier 4.000 Sp[ecier], og jeg blot turde vove at forrente 4.000, saa blev altsaa den halve Kjøbesum tilbage, hvortil jeg intet Raad vidste. Som Følge deraf bliver jeg nødt til at slaae denne Forandring af Bopæl af mit Hoved og see at hutle mig igjennem, som jeg bedst kan.

Det gjør mig ellers af mange Grunde ondt, at jeg ikke kan faae mig en Eiendom større og bedre end den, jeg har, og især, at jeg ikke kan komme ind i Hjertet af Østeramtet, thi der trænger man til mig, for at jeg kunde vække de dorske og dovne, men rige Beboere af deres djævelske Søvn, hvilket ikke saa haardt behøves i min Egn eller længere vestpaa, og desuden vilde min Indflydelse i det Hele blive større. Thi det er nu engang saa: en Vestboer er ikke saa anseet som en Østerboe, og uagtet jeg har tilkjæmpet mig en Autoritet, saa gives der dog endnu Mange, som seer skjevt til, at de skal følge en Vestboers Fane, hvilken Følelse vil gjøre sig mere gjældende herefter, fordi »Sønderborger Ugeblad«² allerede har begyndt at vække Bøndernes Forfængelighed og spotte[r] over, at hele Østeramtets mægtige og rige Bondestand vil lade sig lede af »den unge Mand med den magre Gaard«. Denne Operation er i mine Øine meget farlig, da jeg meget godt kjender Bøndernes Forfængelighed. Hvis jeg derimod kunde faae en Gaard hos dem og blive deres Ligemand, saa vilde denne Følelse forsvinde, og man vilde langt hellere følge mig, saamegetmere som ikke en Eneste er istand til at maale sig med mig i aandelig Dygtighed.

Men ogsaa for mig selv og min Familie maae jeg ansee det for nødvendigt at faae en bedre Eiendom, thi da jeg nu har 3 Sønner, der herefter maae uddannes, og jeg selv har lært at gjøre Fordringer til Livet, som mine Lige ikke kjender; da jeg endvidere er bleven vænnet fra det legemlige Arbeide, hvortil jeg da heller ikke har Tid; da endvidere mit Huus er Centralpunkt for de slesvigske Anliggen-

der, og der som Følge heraf komme mangfoldige Fremmede, hvis Beværtning medtager betydeligt; saa ligger det i Sagens Natur, at min Eiendom er for lille til at bære de forholdsmæssig store Udgifter, der vistnok ikke bliver mindre paa en større, men som paa en betydeligere Eiendom ikke fornemmes saameget. Men som foran sagt – alle disse Raisonnements gjælder jo Ingenting, da Hovedsagen mangler.

Jeg har skreven til Prof. Schouv det samme, som her er skreven, men naturligviis ingen Penge forlangt, fordi jeg veed, at Comitteen ingen har, jeg desuden meget vel veed, at jeg ikke er en saadan Understøttelse værd, da man endnu ingen Vished har for, at jeg besidder nogen parlamentarisk Dygtighed.

Jeg har ligeledes underrettet Monrad om Udfaldet, ligesom Lehmann med denne Post faaer et Brev³, der er anbefalet til »Fædrelandets« Redaktion, hvori jeg fortæller ham det samme.

Jeg ønsker ikke, at Du skal tage videre Notits af den foranstaaende Beretning, men jeg troer at skylde Dig som trofast Ven en ærlig og aaben Beretning om mine Affairer, især, naar de ere af en saadan Beskaffenhed.

Med Amtmanden har jeg havt tvende Gange en ordentlig Dyst angaaende Høiskolen, som han gjerne vilde ødelægge. Du maae ellers troe, kjære Ven, at det er svært nok for mig, thi man vælter hele Byrden over paa mine Skuldre, man overlader mig at slaaes med Amtmanden paa Direktionens Vegne, man overlader mig at skaffe Penge til Høiskolen, – mig – som selv Ingen har, man overlader mig at udkæmpe Tiendesagen, efter at de Andre først har fordærvet den, man overlader mig at underminere Embedsmændene, da ingen Anden kan ryste dem, man overlader mig at skaffe den Slesv[igske] Forening paa fri Fod igjen og spørge[r] blot i al Magelighed, hvorvidt jeg er kommen, man overlader endelig mig at være Fredsmægler mellem selve vore Venner, efter at de først af taabelig Forfængelighed paa den ene og alt for hidsig Fædrelandskjærlighed paa den anden Side ere komne i Haarene paa hinanden. At jeg her mener Koch og Høiskoleforstander Wegener, kan Du formodentlig gjette⁴

Jeg skal saaledes være Kriger og Finantsminister, Diplomat og Justitsminister, jeg skal kort sagt være Alt.

Naar jeg endda kunde blive reent fri for Høiskolens Finantzer, saa troer jeg nok, at jeg var det Andet voxen, og jeg synes virkelig,

at det var endda godt gjort. Men til Finantsvæsenet duer jeg ikke, og – dog – er det mig, som skal hitte paa Udveie, naar de Andre ingen veed. Den fordømte Magelighed gjør, at den Enkelte faaer for-meget, og fordi jeg i slige Sager er de Fleste overlegen, saa finder man det bekvemmere at overlade mig hele Arbeidet og selv spise, drikke, sove, lægge Børn til o.s.v. Jeg er imidlertid sund og rask, og jeg faaer vel at finde mig i min Skjæbne og bruge »Corsarens« De- vise: caira – caira⁵.

Jeg korresponderer flittig med Tillisch⁶ og haaber at vikle ham saaledes ind i vore Sager, at han ikke saa let skal slippe ud igjen. Jeg bruger imidlertid stor Forsigtighed.

Inat kom jeg hjem fra Frederizia⁷, hvor jeg var reist hen for om muligt at pille et Par Hundrede Daler fra Kronprindsen til vor Høiskole. Jeg kom ham imidlertid ikke i Tale, da Oxholm forhindrede det, fordi han var bange for, at jeg skulde sætte ham Fluere i Hovedet og bilde ham ind, at han ikke skulde eller burde logere hos Statholderen paa sin Reise til Strelitz⁸. Jeg talte en heel Time med Oxholm og gjorde den Erfaring, at han er langt farligere end selve Reventlow-Criminil. Disse Oxholmer ere intriguante Folk. Hans Søster er Hofdame hos Kronprindsessen og er ansat paa denne Plads formedelst Intriguer af Moderen til Frederik af Hessen⁹ for at passe paa, at intet Mandfolk hjælper Kronprindsen ved at gjøre Børn¹⁰.

Borgerne i Frederizia inviterede mig paa en smigrende Maade til Bal, hvor jeg gjorde ypperlig Lykke, idet man viste mig større Opmærksomhed end selve Prindsen. Damerne drak min Skaal, og Pastor Rørdam holdt en Tale, hvorpaa jeg tog Ordet, og jeg maae formodentlig have været temmelig heldig, eftersom der flere Gange raabtes Bravo. Herrerne opfordrede mig til at dandse, men da jeg ikke vilde inlade mig herpaa, saa hidsede de mig Damerne paa Halsen, der i Procession med en ung Dame til Ordfører opfordrede mig til at dandse. Jeg maatte nu give efter, og da jeg temmelig godt kan, saa gik det naturligtvis godt.

Justitsraad Lunding var sjæleglad, ligesom ogsaa Capitain Irminger, men Oxholm holdt ikke af, at man viste mig en saadan Udmærkelse. Oxholm læste jeg saaledes Texten, at han Dagen efter sagde til en god Ven af mig: »Det er dog en Satans Bonde at tale med«.

Papiret byder mig nu at lægge Pennen for dennegang, og jeg vil altsaa slutte med at ønske Dig et glædeligt Nytaar! En venlig Hil-

sen fra Din Moder og Søstre, som jeg har besøgt¹¹. Lev bestandig vel! og skriv snart et Par Ord til

Din trofaste

L. P. Skau.

KB. NKS 3316.

- 1 Skau var udset til at skulle være Peter Hiort Lorenzens afløser i Slesvig Stænderforsamling og måtte have en større gård for at kunne blive valgbar.
- 2 »Sønderborger Uge-Blad« 1844 4/12: »Den lange politiske Løber« [d. e. Laurids Skau] har [her ironisk ment] »Naturgaver, som kunne have indbragt ham mere end hans lille mavre Bondegaard«.
- 3 Skau til Lehmann 1844 29/12.
- 4 Wegeners strid med Koch skyldtes den sidstes stilling til det Algreen-Ussingske forslag, se: Da SJy vaag VII, s. 24; VIII, s. 28.
- 5 Çà ira, ça ira: »det skal nok gå«. Devisen findes på det søøverflag, der findes på »Corsarens« titelblad. Den stammer egentlig fra en kendt fransk revolutionssang »La Carmagnole«, der blev sunget under henrettelser af revolutionens fjender.
- 6 Den nye kabinetssekretær Fr. Tillsch, f. Barsbøl ved Jels 1801, 1844 Kongens kabinetssekretær, 1850 leder af det danske styre i Slesvig, død 1889.
- 7 Se: Skau til Lehmann 1844 29/12 og til Marckmann 1844 24/12 og 1845 1/1.
- 8 Kronprinsen (den senere Frederik VII) var 1841—46 gift med Mariane af Mecklenburg-Strelitz.
- 9 Prinsesse Charlotte, 1789—1864, svigermor til Chr. IX, indtog i hine år en betydningsfuld stilling ved hoffet på grund af arvespørgsmålet. Overhofmarskal Oxholms søster, Emilie Cathrine, 1799—1881, ægtede senere den svenske gesandt i Kbh., senere i London, baron Carl Hochschild.
- 10 Med opløsningen af sit ægteskab i 1846 måtte Kronprinsen anses for at blive den sidste Oldenborger på den danske trone.
- 11 Plougs mor og søstre boede i Kolding.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1845 3/1.

Kjæreste Ven!

Sommersted, den 3die Jan. 1844¹.

Det ny Aar bringer ny Tidender, men desværre ikke lige glædelige. Imidlertid er det dog godt, naar Aaret bringer Noget. I det Gamle leed vi en saa mageløs Selvførhaanelse, som ikke har sin Lige, saalænge noget Folk har existeret. Derved er dog een Trøst: at Crisis er rykket nærmere.

Det første Nyt, jeg vil fortælle Dig, er og maae være en *Hemmelighed* for det Første². Forstanderen for vor Høiskole, et af de redeligste og liberaleste Mennesker, jeg har kjendt, fuldkommen sin Opgave voxen, og en saa rasende Demokrat, at han endnu aldrig har

indladt sig til at gjøre en Kompliment for en Aristokrat, er af en af Landets rigeste Godseierfamilier, Friis (eller Frys) til Juellinge paa Lolland, bleven tilbudt et af Landets største Præstekald, og underhaanden er der gennem en vis Dame bleven ham betydet, at han tillige skulde være en Slags Formynder for den unge, eenfoldige Greve. *Saaledes er Skjæbnens bitter Ironie.*

Uagtet nu Venner og Frænder bombardere den stakkels Wegener og forlange, at han skal tage imod Kaldet, uagtet Flor siger det samme, da han troer at see et Vink af Forsynet heri, eftersom W[egener] aldrig vil gifte sig, men derimod kaare Slesvig og Høiskolen til sin Brud, og da han altsaa aarlig baade vil og kan understøtte Skolen med Penge, som den trænger til, saa vil min Ven dog blive, *hvis jeg ønsker det og vil have det*, thi, siger han, Du har kaldet mig, og ingen Anden skal raade mig for Alvor i denne Sag.

Du kan tænke Dig, hvilken piinlig Stilling jeg herved er kommen i, da jeg meget godt seer, at det vil være vanskeligt, om ei umuligt at faae en Mand, der i Et og Alt kan erstatte ham. Jeg kommer i dette Øieblik fra Rødding, og Resultatet af vor Samtale blev, *at Wegener bør tage imod Kaldet.*

Spørgsmaalet er nu, hvor den Mand er, som vi kunne betroe Høiskolen til, og derom er det, jeg vil spørge Dig. Vi ville ingenlunde spørge Komiteen³, da denne er aldeles incompetent til at bedømme en saadan Mand, fordi Professorerne altid dømme efter Examen. Men denne maae ligesaa lidt vide, at jeg spørger Dig, fordi det vilde saare samme, og Regjeringen kan endnu mindre taale dette. Vil Du nu tænke Dig lidt om og see, om Du kan udpege os en Mand, der mulig kunde være Opgaven voxen. Du skal om faa Dage faae Brev fra Wegener, der nærmere vil udvikle Dig, hvilke Egenskaber Manden maae have.

Der findes en Adjunct (N) Hansen, Broder til Mørch-Hansen, som Du kjender fra Upsalatoget, jeg troer i Nakskov. Han er bleven mig udpeget. Kjender Du ham? Jeg haaber, Du sender mig nogle Linier i nærværende Anledning. Hvis Du vilde nævne Dig selv, saa vilde jeg være allermeest tilfreds.

Den anden Nyhed er, at det første Feldtslag har staaet mellem Sl[esvig-]Holsteinerne og Danskerne igaar, *den anden Januar⁴!*

Du veed, at Kronprindsen skulde komme til Had[erslev], og han kom da ogsaa iaftes Kl. 5. Jeg havde dreven en Mængde Bønder ind

til Byen for at hjælpe til, hvis man havde stukket de oprørske Faner frem.

Da jeg imidlertid var bange for, at vor Hær var for lille, saa tog jeg min Tilflugt til List og gik ind til Borgemesteren og sagde ham, »at jeg indestod for Intet. Hvis man stak Fanerne frem, vilde vi rive dem ned, om vi saa skulde slaes ihjel paa Stedet, og det kunde da let hændes, at det kunde give i mildeste Fald blodige Pander, og Huset vilde blive gjort lige med Jorden«. Dette kraftige Sprog frembragte Angstens Sved paa den stakkels Borgemesters [G. Lassens] eenfoldige Pande, og han bad mig blot at vise mig *offentlig*, da han haabede, at mit Ansigt i Spidsen for nogle Hundrede Bønder vilde være tilstrækkelig for at afskrække Sl[esvig-]Holsteinerne. Iøvrigt var han enig med mig i, at Fanerne skulde bort.

Henimod den Tid, da Prindsen skulde komme, viste jeg mig tilhest paa min glimrende Ridehoppe i Jægerdragt og med en blinkende Dolk i Bæltet. Jeg reed rolig op gennem den store Masse Mennesker og hørte til min store Morskab, at man paa den ene Side sagde: »Der rider *det forbandede Menneske* i Spidsen for en Mængde Bønder«, medens Andre paa den anden Side sagde: »See, det er dog et stolt Syn at see den unge, smukke Mand paa den deilige Hoppe i Spidsen for sin troe Skare«.

Endelig kom Prindsen, og jeg modtog ham paa Trappen, fulgte derpaa med til Audientssalen for at see, hvem der fik Audients. Herredsf[oged] Kier forlangte Audients, men fik ingen. Blot to Borgere, hvoriblandt Maler Møller, kom for.

Efter en halv Times Ophold reiste Pr[indsen] videre, og vi ledsagede ham heelt ud af Byen for at passe paa Fanerne. Jeg havde allerede kjøbt et Qvarter af Oprørsfanerne, som jeg havde bestemt for Dig til Nytaarsgave og til Vidnesbyrd paa vore drabelige Heltegjerninger, men da der ingen Faner kom tilsyne, til flere Bønders store Ærgrelse, som vilde have tjent en Specie hos mig, saa maae Du nu være tilfreds med Intet. Folkemassen skiltes nu ad, og jeg gav Bønderne Afskeed.

Imidlertid kom vi dog nogle sammen hos Otto Schrøder, [Peter Hiort] Lorenzens Svoger, og drak os et Glas Grog ovenpaa den Tour, vi havde gjort, og her blev vi enige om, at vi ville følges ad om til den tyske Borgerforening og drikke en Bolle Punsch. Vi kom nu ind, fik en Bolle afbrændt Viin, som jeg maatte betale (det er

nemlig altid saa, at jeg skal lægge Pungen til, naar der skal skee noget), vi sang vore danske Viser til Trods for Sl[esvig-]Holsteinerne, og da vi havde sunget »Vift stolt paa Codans Bølge« etc., reiste Lorenzen sig og udbragte en Skaal for gamle Dannebrog, og at det bestandig maatte vaie stolt, alle rebelske Faner tiltrods.

Dette blev Sl[esvig-]Holst[einerne] for drøit. De begyndte at bræge frygtelig. Jeg roste dem, fordi de brægede saa smukt, og lovede dem bestandig at ville erindre det, fordi det var saa *naturlig* en Handling. Herover bleve de imidlertid rasende, og da Lorenzen opfordrede dem eller den til at træde frem, som hyldede de rebelske Faner, saa begyndte der saa respektabelt et Slagsmaal, som jeg nogensinde har seet. Jeg var klog nok til ikke at røre Nogen, da ikke en Eneste vilde slaae paa mig, og stod altsaa rolig ved Siden, sommetider midt i Batallien uden, at der krummedes et Haar paa mit Hoved.

De vare formodentlig bange for at røre mig, thi Kæmpen Hans Skau fra Styding i Hammelef Sogn stod rolig og saae paa, men raabte af og til: »Rører Nogen ved Lauritz Skau, saa skal jeg knuse alle Ribbenene paa ham«. Da alle H[ans] Skaus Gestikulationer overbeviste dem om, at han meente ærlig, hvad han sagde, og da baade hans vældige Næver og gammel Erfaring beviste, at han var istand til at gjøre Fyldest for sine Ord, saa havde det formodentlig temmelig Indflydelse paa Fjenderne, og naar dertil kommer, at man godt kjender min egen Styrke, saa har de formodentlig frygtet for Peltsen.

Overhoved vilde Sl[esvig-]Holst[einerne] ikke slaae paa Bønderne, men alene paa de danske Borgere, men det lykkedes maa-deligt, thi Lorenzen holdt en Stoel for sig som Skjold. Det samme gjorde et Par andre. Nogle brugte Stole at slaae med, og en Bonde, som vi havde med, og som vist er den dygtigste Slagsbroder i Amtet, da han er Kræmmer og er vant til at slaaes med Controllørerne, slog saa drabelig efter alle Boxekunstens Regler og med en saa mageløs Koldblodighed, at jeg slog Hænderne af Forundring. Han gjorde ogsaa Udslaget med sine Heltænver, idet ikke mindre end 18 a 20 Stykker listede bort med blodige Pander. Blodet flød dygtig paa Gulvet, og jeg morede mig igrunden derover, eftersom Sl[esvig-]Holst[einerne] længe har trængt til en Aareladning. Kun een af vore Folk blev bleseret, idet han fik en Skramme i Panden. Nu

listede vore Folk ogsaa bort, og H[ans] Skau og jeg blev ene tilbage.

Imidlertid kom flere til, og man tiggede os til at gaae, fordi, som de sagde, »de andre ellers komme igjen«. Jeg roste dem, fordi de saa fortræffelig havde aareladt dem selv og spottede dem, fordi saamange Mandskaber havde lade[t] sig formelig prygle af een eneste Bonde. Endelig erklærede de eenstemmig, at H[ans] Skau og jeg vare noble og honnerte Mænd – naturligviis, fordi vi vare saa naadige ikke at ville slaae dem ihjel –, og hermed sagde vi Godnat, ønskede dem et glædeligt Nytaar, og at de maatte vedblive at være saa arbeidsomme til Aarets Ende som iaften.

Der vil nu sagtens blive Forhør, men man kan ikke gjøre os Noget, fordi de Andre angreb os, vi ikke dem. Nogle Enkelte af de danske Borgere sloge rigtignok dygtigt, men dette var Nødværge. Nogle af Borgerofficererne vare i Uniform og farvede denne med deres eget Blod. Hvad siger Du nu om en saadan Battallie, kjære Ven?

Det er en Selvfølge, at dette Brev ikke maae komme i Nogens Haand undtagen Din, da det paa ingen Maade maae blive bekjendt, hvordan *jeg* har opereret ved denne Leilighed, navnlig, fordi de stolte Bønders Forfængelighed derved vilde saares. Jeg skal være General uden, at Nogen rigtig veed det, og jeg vil bringe dem til at følge min Fane uvitterlig, og som det ikke andet *kunde* være, men jeg maae ikke *roses offentlig*, ja neppe engang hemmelig. Det er nok, naar Resultatet opnaaes. Hermed skal imidlertid være sagt, at Du ikke maae *læse* Brevet for Nogen. Navnlig vilde den sidste Historie mere gamle Drevsen, og hvis det kan gaae an at meddele ham den, saa gjør det, dog med Tausheds Løfte.

Fra Prof. Clausen har jeg faaet et ret behageligt Brev⁵, hvori blandt Andet ogsaa findes Svar paa mit Brev til Prof. Schouv. Denne Passus af Brevet finder jeg det passende at meddele Dig i Afskrift. Den lyder saaledes:

»Af Deres Skrivelse til Prof. Schouv erfare vi, at det hidtil ikke er lykkedes at realisere Deres Valgbargjørelse. Maaskee vil dog en Leilighed tilbyde sig. Vistnok vilde det være ønskeligt, om De kunde ombytte Deres nærværende Eiendom med en betydeligere, thi selv om De blev sat istand til at antage en Avlsforvalter til at drive Gaarden – hvad jeg kan begribe, efterhaanden vil blive en Nødvendighed – saa er det naturligt efter Forholdene derovre, at den større Eiendom vilde gjøre Deres Stilling mere uafhængig og mere

indflydelsesriig. Men naar der spørges om at gjøre Ønsket til Virkelighed, da er det klart, at Begyndelsen til at bringe de fornødne Midler tilveie kun kunde udgaae fra Deres nærmeste Landsmænd. Selv om den Capital, der vilde fordres contant udbetalt, kunde blive skaffet tilveie ved Subscription i Danmark – hvad jeg dog meget omtvivler, fordi Mange udentvivil vilde trække sig tilbage herfra som en umiddelbar Indblanding i Slesvigernes egne Anliggender – saa vilde det bringe Dem i en skjev Stilling til den slesv[igske] Stænderforsamling saavel som til os, og mere end noget Andet blive brugt som Beviis for, at der blandt Slesvigerne selv manglede en Stemning, som svarede til Anstrengelserne herovrefra. Noget Andet var det, dersom de sl[esvigske] Bønder lagde Haand paa Værket – og saa stor en Deel af Kjøbesummen blev det jo vel ikke, der behøvede at udbetales? –, da kunde jo vor Hjælpeforening efter sit Navn finde Opfordring til at træde til for at sætte understøttende Kræfter i Bevægelse«.

Heraf lærer jeg to Ting: 1., at de gode Herrer have misforstaaet mit Brev, idet de nemlig have antaget min ærlige Fortælling om min hele sande Stilling herovre for en indirekte Opfordring til at gjøre mig til Eier af en større Gaard. Dette har ingenlunde været min Mening, fordi jeg saae klart, at det ikke kunde skee. Men selv om jeg troede, at det var muligt, saa vilde min Stolthed dog aldrig kundet tillade mig at gaae paa Tiggeri, saalænge jeg kunde staae paa egne Been. Men paa den anden Side troede jeg ogsaa, at det var *min Pligt* at udvikle de Grunde, der bevægede mig til at ønske en større Eiendom og især at boe i Hjerttet af Østeramtet, hvilke Grunde vare hentede fra Fædrelandets Tarv og nødvendige Betingelser for den nationale Sags videre og kraftigere Udvikling.

2. seer jeg af Clausens Brev, at de gode Mænd ere uvidende om Alt herovre og ikke kunne begribe, at det er deres Pligt, selv om jeg var den eneste danske Mand i Slesvig, desuagtet at arbeide løs paa dette Lands Frelse. Thi naar Grændsefæstningen opgives, saa ligger Veien aaben til Hjerttet af Landet, og hvis ogsaa Alle her i Slesvig havde forskruede Meninger og søgte at fjerne sig fra Danmark, saa bør man derfor ikke opgive vort Land, naar blot det Hovedfaktum er Sandhed, at *her tales Dansk*.

Jeg har imidlertid gjort den Erfaring – og Wegener har gjort den samme –, at de skandinaviske Sympathier ere langt stærkere her i

Slesvig blandt Bønderne som blandt den samme Klasse i Kongeriget, hvor der endnu opdages Nationalhad til Svenskerne, hvilket man ikke kjender her. Det bliver imidlertid med hver Dag og Time klarere for mig – og Erfaringen stadfæster min Menings Rigtighed –, at jeg absolut maae ind i den sl[esvigiske] Stændersamling for at tilbagevinde den danske Tunge sin Ære og skaffe den Respekt og Autoritet, og jeg vil derfor lægge Mærke til alle Leiligheder, der tilbyder sig for inden Mai at vorde valgbar. Jeg længes meget efter Brev fra Lehmann og Monrad for at høre disse Herrer's Mening i denne Sag. Har disse Herrer sagt Dig Noget eller viist Dig mine Breve?

Her har Du nu atter et langt Brev, og biede jeg end længe, inden jeg skrev det Første, saa vil Du nu sikkert ikke beskyldte mig for Dovenskab, naar jeg er hjemme, men idetmindste indrømme, at jeg ryster en Mængde Ord af mig.

Stedse Din sande Ven

Hr. C. Ploug.

L. P. Skau.

KB. NKS 3316.

- 1 Årstallet skal være 1845.
- 2 Se: Skau til Marckmann 1845 5/1, hvor Wegeners brev til Skau er anført.
- 3 »Syvstjernen«, af hvilke især prof. J. F. Schouw, prof. H. N. Clausen og grosserer N. J. Meinert var de fremtrædende.
- 4 Skau til Marckmann 1845 5/1. Peter Hiort Lorenzens fremstilling af det passerende findes i »Fædrelandet« 1845 7/1. 1845 23/1 udfærdigede Laurids Skau sammen med seminarist J. A. Kloster en beretning om slagsmålet i »Borgerforeningen« til anvendelse for Carl Ploug i »Fædrelandet«, men som ikke blev optaget. Det hedder heri, at de havde fået det indfald at tage vejen gennem Slotsgade for at ønske vindahandler Nehlsen (ejer af Borgerforeningen) et godt nytår. Her havde de truffet en 3—4 personer, bl. a. advokat Stibolt og en af jernstøberne.

Efter Hiort Lorenzens leve for gamle Dannebrog var der blevet støj i lokalet, og da Lorenzen spurgte, om der var nogle, der hyldede de oprørske faner, for en del af de tilstedeværende ind på Lorenzen og kaldte ham oprører og »en nævefægning begyndtes«. En borger ved navn Hans Bertelsen, der kom ind fra gaden, tog et brændende lys af en lysestage, smed det på gulvet og slog omkring med selve stagen, og de to indberettere mener, at han derved er kommet til at såre sadelmager Bungartz i panden. En nordmand var også med i klammeriet, ligeledes tre borgerofficerer i fuld uniform. Sagen sluttede med, at Peter Hiort Lorenzen fik en bøde på 120 rbdl. og tillige blev suspenderet som deputeret borger (»Dannevirke« 1845 1/2 og »Fædrelandet« 1845 4/2). Ekstrakt af retsprotokollen er trykt: »Lyna« 1845 1/2.

5 Ikke fundet.

Kjære Ven!

Sommersted, d. 18de Jan. 1845.

Da jeg i Mandags modtog Dit Brev, havde jeg alt modtaget en Jobspost fra Flor, og Dit Brev var saa at sige den anden, eftersom Du heller ikke var tilfreds, nemlig med Wegeners Bortgang.

I samme Øieblik vare en Mængde Bønder gaaede fra mig, som vare fortvivlede over de meest forskjellige Anliggender, og som nu satte deres Tillid til mig. Jeg lovede dem Hjælp uden at øine mindste Udsigt dertil, men stolede paa min Kraft og gode Genius, der pleier at give mig Indfald, naar jeg snarest troer, at Alt er forloren.

Endelig kom [Peter Hiort] Lorenzen og berettede mig nogle af hans egne Smaaligheder, hvorover han var umaadelig glad, men som jeg ansaae for Dumheder, hvorfor jeg gik til Borgemesteren [G. Lassen] for at bringe Alt i Orden igjen.

Desuden kom Koch og vrøvlede Noget, H[ans] Nissen løftede et Fortvivlelsensskrig i Anledning af Høiskolens Status, og Alle vare enige i at overfalde og overvælde mig og læsse alle Byrder paa mine noksom betyngede Skuldre.

Jeg var i Førstningen nærved at blive desperat over en saadan Tycho Brahes Dag, men ligesom Ulykken og Modgang almindelig giver mig meest Kraft, saaledes gik det da ogsaa her.

Flor var desperat over Høiskolens Pengeaffairer, og det er første Gang, at han har viist Mangel paa Mod og støttet sig til mig. Det er i Grunden interessant, naar Alt saaledes styrter ind paa en enkelt Person, og jeg morede mig virkelig i al min Jammer, thi det vidnede idetmindste om, at man i Nødens Tid kom til mig, hvilket – jeg tilstaaer det – smigrede min Forfængelighed.

Efter at jeg havde sovet et Par Timer, var min Beslutning modnet, og rigelig Midnat sad jeg paa Ryggen af min Høppe. Inat kom jeg først hjem og har nu sat hele Vesteramtet i Bevægelse med at samle Bidrag til Høiskolen. Endskjøndt jeg idag er temmelig udmattet, da jeg i de faa Dage har faret næsten 44 Mile omkring, og Først er jo haardt, saa at Hesten støder noget, og jeg som Følge deraf ogsaa maaskee er lidt gnaven, saa skal jeg dog udmale nogle Linier til Dig og søge at berolige Dig med Hensyn til Wegeners Bortgang.

Du har i det Væsentlige Ret, naar Du siger, at Wegeners Bortgang vil give Høiskolen et slemt Stød. Jeg har imidlertid ingenlunde i

Overilse givet ham dette Raad, ei heller for hans personlige Fordeels Skyld, men jeg har gjort det med koldt Overlæg og efter klog Beregning, med stadigt Hensyn til Høiskolens Tarv. Mine Grunde ere:

1. Wegeners Helbred er temmelig vaklende, og den stærke Anstrengelse har mere end eengang bragt ham paa Sygeleiet, saa jeg med Grund kunde frygte for at miste ham om kort Tid.

2. Wegener vil ikke gifte sig, men har lovet at lønne 2den Lærer og maaskee betale Renterne af Gjelden til, om ikke af sit eget Kald, saa ved Hjælp af Grevens Finanzer¹, som han nok kan bestyre saaledes, at de kan taale en saadan lille Udgift.

3. Høiskolen kan ikke bestaae uden ved Hjælp af overordentlige Existensmidler, og det nytter kun Lidet, at vi have en dygtig Lærer, naar vi ingen Penge have.

4. Om Bønderne end for dette Aar vil give saameget, at Regningerne kan vorde kvitterede, saa vil de dog neppe vedblive at gjøre Pengeoffre, da de stedse ere ømme, naar man vil røre ved Pungen, og almindelig ikke hjemme.

5. Wegener vil ved et mindre anstrengende Liv kunne holde sin Sundhed vedlige og derved give Udsigt til ved Hjælp af det store Kald at kunne holde Skolen i Bevægelse i længere Tid, og vi tænke da: »Med Tid kommer Raad«, og

6. Endelig vil Wegeners Nærværelse paa Lolland ingenlunde være overflødig, navnlig med Hensyn til demokratiske Bevægelser, som han meget kan styrke og tillige give stærkere Impuls til Pengeoffre, som høiligen behøves.

I disse Grunde mener jeg ligger tilstrækkelig Foranledning til at raade Wegener at tage imod Kaldet, og vil det end være vanskeligt at faae ham erstattet, saa er det dog ikke *umuligt*.

Desuden vil Flor nok opholde sig paa Skolen nogle Uger for at indøve den nye Forstander i den nye og besværlige Virksomhed. Det kommer an paa, om vi kunne vove at tage Adjunct N[iels] Hansen i Nykjøbing, da han er saa ilde anskreven, og Skolen endnu ikke tør vove en Kamp med Regjeringen.

Jeg troer ikke, at det er Slesvig-Holsteinisme, der har fremkaldt hiint grevelige Ønske, thi den unge Greve er opdraget hos Wegeners Broder, Prof. [C. F.] W[egener] i Sorøe, for hvem han nærer

den største Agtelse, og dette er nok Grunden til, at man ønsker Broderen.

Med min Valgbarhed er jeg i Grunden ikke Maalet nærmere, end-skjøndt der dog nu her i Byen er bleven mig en lille Gaard falbudt, men hvad kan det hjælpe? Jeg kan ikke betale den, da man forlanger 4.000 rd. Crt. for den, og jeg opofrer hver Dag alt, hvad der kommer ind af min nærværende Eiendom, saa at jeg for Øieblikket ikke eier en Daler, og dog skal jeg i næste Uge reise hele Østeramtet rundt!!!

Kunde jeg faae Pengene rentefrit tillaans imod Sikkerhed i den Gaard, som jeg da skulde købe, saa var jeg hjulpen. Men dertil er jo ikke mindste Udsigt. Jeg har iøvrigt skreven til Clausen idag² og fortalt ham ligefrem, at Gaarden er bleven mig falbudt, men at jeg ikke kan betale den, og at jeg ikke tør vove at paatage mig at forrente mange Penge, fordi mine Operationer opluge Alt. Dette Brev, der er meget indholdsrigt, vil formodentlig foranledige Clausen til at kalde Comitteen sammen, og Du kan maaskee af Drewsen faae at vide, hvad denne beslutter.

Jeg gider ikke fortalt Dig om den Historie med Slagsmaalet. Det er noget reent forbandet Tøi, som Lorenzen vrøvler sig ind i, og som ikke fører til Noget. Overhoved bliver baade L[orensen] og Koch mere og mere smaalige og have hverken Evne eller Kraft til at hæve dem over Livets Smaaligheder og overskue det store Hele. Som Følge deraf vælter Alt ind paa mig, da Bønderne meget godt kunde see, at de skulde følge min Fane, hvis Noget skal lykkes, thi de vide godt, at jeg ikke er en Fusentast som Lorenzen eller en Ræv som Koch.

Men Arbeidet stiger derved meget for mig, og jeg har ikke kunnet faae Tid til at deeltage i et eneste af de store Julegilder, som Bønderne gjøre, men har maattet lade min Kone gjøre det for os begge. Fornøielser kan jeg imidlertid godt renoncere paa, naar blot intet Andet trykkede mig, men jeg har ofte Ærgrelser, som tærer haardt.

Saaledes blev jeg af en sl[esvig-]holst[ensk] Kjøbmand krævet 40 Specier i et offentlig Værtshuus, som jeg skyldte ham for Tømmer, jeg for nogen Tid siden havde købt til de Ladebygninger, der skulle opføres i næste Sommer. Jeg løb i Byen og laante dem imod at give Vexel og Renter og betalte Skurken, inden jeg forlod Byen.

Saaledes drilles man; uagtet jeg er vandt til $\frac{1}{2}$ Aars Kredit, som

alle Andre have, saa maatte jeg nu betale efter nogle Ugers Forløb. Du kan begribe, hvormeget en slig Historie saarede mig. Jeg burde maaskee have fortalt Clausen den. Jeg kunde jo sagtens have betalt disse Penge, men jeg ændsede aldrig, at det behøvedes før sædvanlig Tid. Det ærgerligste er, at man ikke engang kan hævne sig offentligt, da det er et alt for kildent Punct at tale om.

Gid Du snart maae vorde rask igjen, thi Din Stilling trænger sandelig til den fulde Kraft.

Jeg er nu træt af at male denne Gang. Næste Gang mere.

Din trofaste

L. P. Skau.

*Hr. Cand. Ploug,
Kjøbhvn.*

KB. NKS 3316.

- 1 Grev Krag-Juel-Vind-Frijs, som havde patronatsretten til Wegeners sognekald. I et brev til Skau af 1845 29/11 meddeler Wegener, at han har giftet sig med provst Plesners datter.
2 Ikke fundet.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG [1845] 21/1.

Kjære Ven!

Som[mer]st[ed], d. 21de Jan.

Overbringeren heraf, en ung Bonde fra Aastrup¹, har anmodet mig om at anbefale ham til Dig. Han og en anden Mand reiser til Kjøbhvn. for at klage over Embedsmændenes Fremfærd imod dem, til Kongen.

Den unge Mand er den, som nærmest har bevirket, at det af Kammerjunkeren Krogh tillavede slesv[ig-]holsteenske Parti er bleven sprængt i Aastrup Sogn. Det er en særdeles retskaffen Mand, og det skulde derfor glæde mig, hvis Du paa en eller anden Maade kunde være dem til Tjeneste.

Jeg ønskede ogsaa gjerne, at de, naar de komme hjem, skulle have Grund til at tale fordeelagtigt om »Fædrelandets« Redaktør, hvilket i mange Henseender kunde være til Fordeel.

Levvel!

Din trofaste

L. P. Skau.

KB. NKS 3316.

- 1 Det ses ikke, hvem der er tale om, og til Lehmann 1845 21/1.
jfr. Skau til Marckmann [1845 21/1]

Haderslev, den 16de Febr. 45.

Kjære Ven!

Endelig har jeg da en Time tilovers for Dig, og det er virkelig nu ogsaa saalænge siden, at jeg gennem Pennen talte med Dig, at jeg formelig længes efter at udøse – ikke min Sorg, men min Glæde i Vennens trofaste og aabne Barm. Jeg vil nemlig ikke altid overvælde Dig med Klynken og Klagen, skjøndt jeg vel kunde have Lidt – dog ikke Meget – at jamre over. Thi Du har Ulykker og Ærgrelser nok i Din Stilling, saa jeg ikke behøver at meddele Dig Sligt, uagtet Du dog er den Eneste, som jeg fuldkommen aabner mig for og til.

Den Slesv[igske] Forening har da begyndt at gjøre Allarm igjen, og jeg gad nu vidst, hvad Du dømmer om vor første offentlige Debut. Du vil see af »Dannevirke«¹, at jeg har foreslaaet en Protest imod den holsteenske Stænderforsamlings »Verwahrungsact«, da jeg dog ikke kan taale de uforskammede Løgne, hvorved de uden videre vil sluge Slesvig.

Hvad siger Du om min Skaal for Kongen²? Du vil maaskee kalde den lidt royalistisk, men ved at betragte den lidt nøiere og navnlig pille Faareskindet af den, hvori den er indhyllt, vil Du formodentlig komme til den Overbeviisning, at den i Virkeligheden er drøi. Herovre har den virket forfærdeligt, og jeg kan godt mærke, at Embedsmændene ere i en gruelig Angst. Tillisch har – mellem os sagt – skreven til en høifornem Mand her i Byen, at jeg var hans Yndling og en af de talentfuldeste Mænd, han havde truffet paa, og at mit sidste Brev til ham især var mesterlig diplomatisk.

Jeg skal nu see at benytte det saagodt, jeg kan. Concepten til hiint Brev vil jeg her vedlægge, for at Du kan læse det igjennem, *men ingen Anden*. Det er skreven paa Opfordring af Monrad, men ogsaa dette maa forties. Du vil see, at jeg har søgt saameget, jeg kunde, at nærme mig Kongens Anskuelse.

Jeg kommer formodentlig til Kjbhvn. om en 8te Dage, og Du vil da kunne meddele mig Din Dom ligesom ogsaa tilbagegive mig Concepten. Men hvad jeg egentlig idag vilde fortælle, er, at jeg i 14 Dage ikke har været hjemme, men denne Gang har jeg ikke reist forgjeves. Det er for at drive Penge sammen til Høiskolen, at jeg anstrenger mig saa umaadelig, og endskjøndt jeg har gjort de voldsomste Toure, som kun en Mand med mine Bjørnekræfter og Seig-

hed kunde udholde, saa fortryder jeg det dog ikke, thi jeg har dog i Gjennemsnit faaet henvend 100 Rbdlr. daglig tegnet, hvilket jo er ganske anstændigt, saa at jeg har det Haab, at jeg, naar Du seer mig i Kjbhvn., skal sætte et glad Ansigt op formedelst en Liste paa 4 a 5000 Rbdlr., hvilket er et anstændigt Bidrag af Had[erslev] Amt. Jeg kan da føre Beviis for, at Slesvigerne *selv vil*, og dette Beviis vil Clausen jo absolut have.

Min Glæde bestaaer imidlertid ikke saameget i, at vi faae en saa stor Pengesum, thi dette er dog ikke saa forskrækkeligt, naar Andre hjalp mig, men deri ligger det netop, at jeg saaatsige er ene derom, saa at jeg kan ansee det for *mit* Værk, og i denne Følelse ligger en stor Tilfredsstillelse og en smuk Løn for Anstrengelser.

Men min Pung faaer da ogsaa at vide, hvad det betyder saaledes at reise omkring uafadelig, ligesom ogsaa mine Klæder lide forfærdeligt, ei at tale om Heste og Vogn. Det var derfor i rigtig Tid, at Comiteen sendte mig 100 Specier, hvoraf jeg rigtignok strax maatte udbetale 40, som jeg havde laant, men hvoraf jeg dog haaber at levne saamange, at jeg kan gjøre en Tour til Kjbhvn., og skulde jeg ogsaa komme i Forlegenhed i Hovedstaden, nu Herregud! saa forstrækker Comiteen mig vel sagtens, at jeg dog kan komme hjem.

Flor lægger Vægt paa, at jeg kommer til Kjbhvn. netop nu, da vore Actier staae godt hos Regjeringen, og vi deraf maae drage Fordeel. Desuden vil der være Meget at forhandle med Comiteen og maaskee ligesaa meget med *Dig*.

Jeg har paa mine Toure haft mange Eventyr, men disse vil jeg levne, til Munden kan afgjøre det.

Jeg begynder at faae mere Adgang i de bedre Huse her i Byen, og man begynder at ansee mig for Hoved, hvorimod man forhen mere ansaae mig for Værktøi. Det er morsomt for mig at gaae op ad Gaderne, da jeg især siden vort sidste Gilde, hvor jeg udbragte den i de flestes Øine forfærdelige Skaal for Kongen, er udsat for en mageløs Nysgjerrighed. Det er især Damerne, hvoraf Vinduerne ere fulde for at betragte mig, nogle maaskee med Harme i Sindet, andre med Glæde, – dog ogsaa dette skal Du erfare mundtlig.

Men nu til noget andet. Du vil erindre, at Du holdt saameget af Lorenzens Døttre, og det er derfor falden mig ind at give Dig noget at bestille formedelst disse, saamegetmere, da Du ikke er gift og

ingen Børn har selv, saa det altsaa vilde more Dig at være mig behjælpelig i at faae den Ældste anbragt i Kjbhvn.

Hun hedder Sophia, er en smuk, dannet Pige, bliver konfirmeret om 4 Uger, læser godt Fransk, taler og skriver Tydsk fuldkommen korrekt, og er formedelst de politiske Tumlerier i Faderens Huus, og især formedelst Skjæbnens Jernhaand, der har hvilet over hendes Fader og altsaa paa hele Familien, bleven modnet tidligere end Andre i hendes Alder, saa at hun kan træde frem i Verden med en *prøvet* Dames aandelige og Hjertets Styrke. Kan Du nu tænke paa hende og finde et Huus, hvor hun passende kan anbringes? Jeg har tænkt paa Drewsen.

Lorenzens Kone har jeg lovet baade paa Din Vegne som ogsaa paa min egen, at vi ville sørge for Sophia, som var hun vor Søster, og da Madam Lorenzen har stor Tillid baade til Dig og til mig, – da Sophia virkelig er *værd* at gjøre noget for –, saa haaber jeg, at Du ikke vil gjøre det Løfte, jeg paa Din og min Vegne har givet, til Intet.

Det Nærmere ville vi mundtlig aftale, naar jeg personlig indfinder mig hos Dig. Blot saameget vil jeg sige, at hun først behøver Plads i Løbet af Sommeren, henimod Høsten.

Posten bier, og jeg maae derfor slutte. Lev vel, kjæreste Ven!
og tænk stundom paa

Din trofaste

Tak for Beretningen om Studenterfesten.

L. P. Skau.

Med Lorenzens Datters Anbringelse i Kjbhvn. maae vi være tause, navnlig for at Lorenzens Søster, Professorinde Jensen³, ikke faaer Nys om Sagen, da hun strax skriver til hendes Sl[esvig-]Holsteinske Søstre heri Byen o.s.v.

KB. NKS 3316; trykt i *udtog*: *Da Sjø vaag VIII*, s. 57—59.

1 »Dannevirke« 1845 12/2 med Skaus indlæg i debatten.

eningens frigivelse, Skaus takketale og hyldest til Kongen er trykt i »Dannevirke« 1845 12/12.

2 Efter generalforsamlingen i den Slesvigske Forening 1845 10/2 var der fest hos Schroeter i anledning af for-

3 Gift med den kendte portrætmaler C. A. Jensen.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1845 1/4. Sommersted, den 1ste April.
Kjære Ven!

Uagtet jeg er syg og i daarligt Humeur, saa skal mit første Arbeide

efter, at jeg er kommet ud af Sengen (Kl. 4 Eftermd.) dog være at skrive til Dig, hvilket da ogsaa er paa Tiden, eftersom jeg nu har været saalænge hjemme, saa Du med Grund kunde kalde mig mildest talt uhøflig. Thi jeg burde jo have skreven Dig nogle Linier strax efter min Hjemkomst¹, men jeg stolede rigtignok paa Din Høimodighed, der vel var saa stor, at Du kan og vil tilgive min Efterladenhed.

Som sagt: jeg er syg – eller rettere sagt: *har været det*, thi jeg haaber Gudskeelov, at det nu er overstaaet.

Det er for mig noget nyt at ligge en Dag i Sengen, da min kraftige Natur ikke let lader sig overvælde, men dennegang har jeg maattet bukke under. 7 Ugers udmattende og voldsomme Anstregelse, Frost, Sne, Kulde, vaade Fødder, evige Drillerier, Nattevaagen og meget mere har i længere Tid skifteviis afløst hinanden for at prøve min Kraft. Desuagtet troer jeg endnu ikke, at alle disse Onder kunde have beseiret mig, hvis de ikke havde faaet en anden og mægtigere Allieret.

[Peter Hiort] Lorenzens Død² rystede mig meget, og endnu drøiere blev for mig hans Begravelsesdag, idet jeg bagefter Begravelsen for en talrig Forsamling maatte bringe dem Lorenzens sidste Hilsen, hvorom han havde bedet sin Kone, at jeg skulde gjøre. Jeg holdt en rystende Tale, som rigtignok greb Tilhørerne i den Grad, at de Alle græd som Børn, men den rystede tillige mig selv, fordi den var et Foster af en overspændt Kraft, og jeg havde gjort en fortvivlet Brug af mig selv for dog at gjøre det nogenlunde godt.

Dernæst maatte jeg hjælpe til at realisere Affairerne³, og kom derved til det sørgelige Resultat, at Kreditorerne kun kan faae 25 pr. Ct., da Boggjelden vanskelig vil komme ind, idetmindste ikke til rette Tid.

Endelig arbeidede jeg deels for Madam Lorenzen, deels for vore offentlige Anliggende[r] fra Fredag til Mandag Middag uafbrudt og nægtede mig selv Søvn, eller rettere sagt jeg kunde ikke sove for lutter Ærgrelse. Du veed, kjære Ven! at Koch er en lumsk, skadefro Nidding, men endnu har han aldrig viist det i den Grad som i den Tid, jeg var i Kjbhvn. Jeg er nu kommen efter det Hele, og erfarer til min store Forbauselse, at han i det Øieblik, da jeg virkede til Fordeel for ham i Kjbhvn., har gjort Alt for at vække Misundelse og Uvillie imod mig, sværtet mig hos Bønderne, svækket mit Renomee,

benyttet sig af hele sin List for at ødelægge min Anseelse. Vel er det glædeligt, at det maaskee ikke er lykkedes hos een Eneste, men Ondskaben er den samme, og det er i al Fald ikke *hans* Skyld, hvis jeg endnu er den samme ansete Mand som før, hvilket dog endnu er Tilfældet.

En saadan sort Utaknemmelighed, en saadan underfundig, listig, omkringsnigende, djævelsk Ondskab, som jeg stakkels Menneske ikke engang ganske kan fatte, rystede mig i den Grad, at jeg ikke kunde sove, og saa rolig, som jeg maaskee kan være i mit Ydre, saa var den indvortes Vulkan, som Du maaskee bedst kjender, dog nær sit Udbrud, og jeg følte meget vel, at jeg enten maatte lade den bryde løs eller ogsaa bukke under. Hvor stærkt det end kogte i mit Indre, saa indeklemte jeg dog Harmen i mit eget Bryst deels af Frygt for, at et lidenskabeligt Udbrud skulde skade den gode Sag, deels ogsaa for ikke at bedrøve mine Venner, thi det er nemlig mit Princip aldrig at bedrøve Nogen uden Nødvendighed, og hvorfor skulde jeg meddele Nogen sørgelige Tidender, saalænge jeg er stærk nok til at bære dem selv? Men det blev mig for drøit, og da jeg igaar kom hjem, maatte jeg strax søge Sengen, hvor den hidsigste Feber har piint mig hele Natten, men, som jeg haaber, dog nu har udraset.

Imidlertid er jeg dog ikke rigtig frisk, og Du vil maaskee finde selve disse Linier sygelige, men jeg ryster ogsaa endnu af Harme ikke over Koch alene, endskjøndt denne Historie vistnok er den drøieste, – men ogsaa over de Andre. Jeg har strax efter min Hjemkomst skrevet et rasende Brev til Flor⁴ og bebreidet ham den megen *Snakken* og den liden *Handlen*, medens jeg var borte.

Jeg havde nemlig Alting i den bedste Orden, da jeg reiste til Kjbhvn. Breve vare expederede til alle Sider om at indkræve Bidrag, som vare tegnede til Høiskolen. Paa min Liste var tegnet alene i Østeramtet 2000 Rbdlr., og der forestod tvende Møder, et i Had[erslev] og et i Rødning, hvor jeg haabede, at idetmindste 1000 Rbdlr. vare blevne tegnede, da jeg ventede talrige Forsamlinger, men da jeg kom hjem, seer jeg til min store Forskrækkelse, at ikke een eneste Skilling er bleven tegnet, siden jeg reiste, og at ikke et Menneske havde gjort det allermindste for at fremme Subscriptionen for den ny Bygnings Opførelse, og dog skal der bygges i denne Sommer! Det eneste, der er skeet, er den Protest, som blev antagen⁵, men selv denne maatte jeg pidske dem til at komme med, og iøvrigt er Alt

bleven staaende ved at vrøvle frem og tilbage om Ingenting.

Fra Flor har jeg nu Svar, hvori han rigtignok falder til Føie, og søger at formilde min – som han kalder den – billige⁶ Harme, men dermed er ikke vundet Noget, og selve Sagen er ikke videre fremmet. Nu veed jeg vel, at jeg kunde ladet min Reise være, men hvorledes skulde vi have overvundet vor øieblikkelige Nød? 1000 Rbdlr. skulde absolut bruges til Maidag, og selv havde vi til den Tid i det høieste kun 200, og Comiteen i Kjbhvn. havde netop ikke mere disponible til denne Tid. Der manglede altsaa 600, og hvorfra skulde vi tage dem? Jeg er sandelig ingen stor Regnemester og duer ikke til Finantsminister, men desuagtet troer jeg næsten nu, at jeg er bedre end de andre, thi naar Alt kommer til Alt, saa gjelder det dog tilsidst om at skaffe klingende Hjælpetropper, naar de sædvanlige Kilder ere udtørrede, og disse har jeg, som Du veed, tilveiebragt, idet jeg fik 300 Daler og Løfte om ligesaamange til inden Maidag og det fra Mænd, som kunde taale dette Stød.

Jeg har altsaa ogsaa afhjulpen den øieblikkelige Trang, men haardt er det dog, naar jeg nu efter 8 Ugers uafbrudte Reisen atter skal forlade min Arne og overlade min Familie og mine egne Sager til Skjæbnen, gjøre Pengeudlæg etc. etc., blot fordi alle mine Venner have været dovne og efterladne paa den uforsvarligste Maade, have ladet det rigtige Øieblik gaae ubenyttet bort, og ladet den vigtigste Sag hvile, netop da den lettest havde ladet sig gennemføre. Nu kommer Sædetiden. Jeg skal selv have min Sæd lagt og ovenikjøbet have en Gaard kjøbt for at blive valgbar, og naar jeg kaster et Blik udover alle disse Sager, saa er jeg nærved at fortvivle. Men naar man nu først har læsset aller Byrder over paa mine allerede nok som betyngede Skuldre, og derpaa giver mig den sorteste Utaknemmelighed til Erstatning for min Møie, saa spørger jeg, om det da ikke er harmeligt?

Vel veed jeg, at Fleertallet ikke lønner mig paa den Maade, men sandsynlig sniger der sig dog nogen hemmelig Misundelse omkring hos Enkelte, der have været modtagelige for de Kochske Intriguer. Thi Forfængelighed er stor i Verden, og Alle ville gjerne have Ære og Ros, hvad enten de fortjene det eller ikke.

Nu kunde jeg rigtignok have Lyst til at hævne mig paa Koch, men da det vilde skade Sagen umaadeligt, saa er jeg nødt til at kvæle min Harme inden i mig. Desuden har jeg endnu aldrig hævnnet mig

paa Nogen, og jeg troer, at man nedværdiger sig selv ved at lade sig henrive af en saadan Lidenskab, hvorfor jeg ogsaa har besluttet at holde gode Miner til slet Spil!

See saa – nu har jeg da udøst min Galde og lange Jeremiade over Dig, kjære Ven! og Du har rigtignok Grund til at bande mig, fordi jeg baade forbittrer Dig en Time og sender Dig en saa slet Hilsen for al den Godhed, Du viste mig under mit Ophold i Hovedstaden. Men til Hvem skal jeg klage mig? Kun faa Mennesker kan begribe, hvad jeg lider, og i det Hele taget kjender kun Faa min sande Karakter, Men til disse Faa henregner jeg Dig, og Du vil saameget lettere kunne forstaae mig, fordi Du ofte er underkastet samme Skjæbne, skjøndt paa en anden Maade.

Jeg er i dette Øieblik ikke istand til at fatte nogen bestemt Beslutning om min Fremgangsmaade og de nødvendige Foretagender i denne Maaned, thi skjøndt jeg er udvortes rolig, saa koger det dog i mit Indre, og før Blodet er sat sig noget, duer det ikke at lægge Planer, der blot vilde blive Foster af Fortvivelse.

Det er værst for min stakkels Kone, som lider græsseligt, naar hun kan mærke, at der er Noget, som nager mig, og dertil kommer nu hendes store Frygt for, at jeg ved at skifte Eiendom vil synke i en bundløs Gjeld, som vi vanskelig kan komme ud af, da hun ikke kan udholde den Tanke, at vore Venner skulle udstæde en offentlig Indbydelse eller Opfordring for at skaffe Midler til at betale Gjelden. Hvis det om et Aars Tid eller saa kunde skee *underhaanden*, ja saa kunde hun finde sig deri, men paa ingen anden Maade. Jeg trøster hende naturligviis saa godt, jeg kan, og siger, at det skal skee efter hendes Ønske, uagtet jeg jo i Grunden slet ikke har nogen Sikkerhed for, at mine Ord kunne blive til Sandhed.

Bliv nu ikke vred paa mig, fordi jeg har opvartet med alt dette Vaas, som Du jo dog ikke kan hjælpe mig noget i. Jeg skulde absolut have Luft, for at mit Bryst ikke skulde sprænges, og dette har jeg da nu faaet. Vel er det ikke smukt at lade Sligt gaae ud over sine Venner, men en saadan Handling kan Du vel tilgive

Din trofaste
L. P. Skau.

KB. NKS 3316; trykt i udtog: *Da Sjø vaag VIII*, s. 82—85.

1 Skau opholdt sig i Kbh. i begyndelsen af marts og modtog der meddelelsen om Peter Hiort Lorenzens død.

2 1845 17/3.

3 Koch til Flor 1845 26/3: Skau har tilbudt senator Holm at hjælpe med

til at ordne Lorenzens Affærer:
 »Holm tog imod Tilbudet og uagtet Skau laae her hele Dagen under Begravelsen indtil igaar Aftes Kl. 11, saa kom han dog ind til Byen for at sidde i dette Kollegium, hvorpaa han ligger stor Vægt, da den rige Senator Holm saa vil indsee, hvilket eminent Hoved Skau er. Hver Dag, der nu er Møde, gjør Skau denne Reise herind til Byen, og disse Reiser blive nødvendige hele Sommeren, indtil endelig Konkurs eller noget andet Resultat gjør dem overflødige. Men Skau, som jeg sagde ham igaar Aftes, burde anvende sin Reiselyst og sin Kraft til andre vigtige Ting, som trænger haardt til Hjælp, navnlig Actie-Indsamling« (KB. NKS 1766).

4 Skau til Flor 1845 25/3: »Jeg ærgrer mig over, at Actietegningen til Høiskolen har ligget ganske stille, siden jeg reiste. Der har nu været to Forsamlinger, en i Haderslev, hvor De

var tilstede, og en i Rødding, men ingen af Stederne er gjort det mindste, hvilket jeg mildest talt kalder utilgivelig Sløvhed og Ligeegyldighed. Snak har vi nok af, men *Handling* overlader man til mig og lader selv den gode Leilighed gaae bort, hvor mange Mennesker er samlede, og hvor Meget kunde være udrettet. Der er kommen 10 Actier fra Vonsbæk Sogn, dette er Alt, og ikke en eneste Mand har kunnet skaffe blot en eneste Actie tilveie! Mirabili dictu. Men er dette forsvarligt? Kan jeg stakkels Menneske da gjøre Mirakler?» (KB. NKS 1766).

- 5 Den protest, som var blevet vedtaget på den Slesvigske Forenings generalforsamling 1845 10/3, gjaldt Itzehøestænderforsamlingens såkaldte »Verwahrungssact« af 1844 20/12 og de tyske Stænderforsamlings indblanding i slesvigske anliggender.
- 6 Betyder: rimelige.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG [1845] 10/4.

Kjere Ven!

Haderslev, den 10de April.

Du veed formodentlig, at vor afdøde Ven [Peter Hiort] Lorenzen besørgede de mange Nummere af »Fædrelandet« og betalte Portoen for dem paa Posthuset. Da han nu døde, saa blev der ikke betalt, og vi fik ingen Blade.

Men baade Nis Lorenzen, Jacob Friis i Fredsted og jeg kunne ikke undvære Bladet og bede Dig altsaa sende os 3 Exemplarer. Jeg kjen-der ikke Maaden – om Du skriver til Postkontoret, eller hvorledes Betalingen skeer o.s.v. – men hvad jeg veed, er, at Bladet baade vil og skal vi have, og jeg venter, at Du ved nogle Linier giver mig Underretning.

Flor er i dette Øieblik kommen til Kjbhvn.¹, og uagtet han vistnok vil tale med Dig om en Plan, vi har lagt herovre, saa vil jeg dog for Sikkerheds Skyld meddele Dig samme, da han har travlt og gjerne kunde glemme den til de sidste Dage af sit Ophold.

Alt tyder pa, at Sl[esvig-]Holsteinerne ved en eller anden gunstig Leilighed vil vove et coup de main, og hvad have vi da at sætte derimod? – Intet. – Hele Landet maae derfor organiseres, og vi have tænkt, at man heri maae tage Exempel af Jesuiterne. Ligesom Jesuitgeneralen maae være et skarpt og kløgtigt Hoved og strax vide, hvad han vil, saaledes maae vor Krigsminister og General *strax* forstaae at tage Forholdsregler i et kritisk Øieblik.

Jeg mener nu, at Ingen i vort Land i Klogskab og Dygtighed kan maale sig med *Tscherning*, og da Flor er ligesaa klog, især hvor det gjælder at slaaes med Tydskheden, og endnu mere listig end T[scherning], saa ønskede jeg, at disse to Herrer, som tillige ere Jævnaldrende, skulde være Hovedledere af det Hele. Disse Herrer skulde imidlertid virke mere *skjult*, hvorimod den Mand, der skal i Spidsen, maae være [H. N.] Clausen. Paa ham og gjennem ham skulde de andre To drive deres Planer. Agenter maatte derpaa dannes i hele Landet, saaledes kunde Sjælland vel styres fra Kjbhvn., deels af C[lausen] selv, deels gjennem Drevsen og [Balthazar] Christensen og Andre; Lolland og Falster burde Wegener og Sidenius regjere; Fyen kunde Abrahamson og Sich styre; Jylland skulde Prof. Schouv lægge Navnet til og stille sig ved Siden af Oliemøller Schütte, for at give den sidste Auctoritet, og der kunde Du desuden ogsaa i visse Maader hjælpe til; i Slesvig skal Flor være Herre, der nu vil boe midt iblandt os², og jeg er vel heller ikke ganske overflødig.

Saasnart nu Allarmtrommen rørtes af Clausen, idet han skrev til de forskjellige Agenter, skulde disse strax sætte Provindsen i Bevægelse og maatte altsaa i Forveien have sørget for at have en Mand i hver Kjøbstad at holde sig til. Disse skulde igjen have en Mand i hvert Herred, maaskee i hvert Sogn, o.s.v.

Paa en saadan Organisation vil der anvendes lang Tid, maaskee et Par Aar, men saa var man ogsaa istand til at ordne en Revolution, hvis man fandt det tjenligt.

Prof. Flor vil nu nærmere udvikle Planen mundtlig, men tal nu med Tscherning herom, og læs disse Linier for ham, om Du vil. Paa ham regner jeg overordentlig Meget, da han baade er udrustet med Klogskab og Udholdenhed og gjennemskuer de Forhold, for hvilke de fleste Andre ere blinde.

Jeg har i dette Øieblik en Agent henne og købe mig en Eiendom, som gjør valgbar, og da Forstanden er slaaet i Hartkorn³, saa maae

jeg naturligviis blive forfærdelig klog, naar jeg faaer dobbelt saa stor Eiendom.

Men jeg vil ogsaa komme i Pengetrang, der baade kan svække Modet og ødelægge min Anseelse, især da vore Bønder bruger Formuen til Maalestok for den Tiltroe, der kan skjænkes en Mand. Det skal da vise sig, hvorvidt mine Venner i Hovedstaden ere tilbøielige til at sætte mig i en uafhængig Stilling. Det Nærmere skal Du erfare, saasntart jeg faaer Udfaldet at høre. Lev vel!

Din trofaste
Laurids Skau.

Sørg nu for at blive valgbar i Jylland.

KB. NKS 3316; trykt i udtog: Da Pol Br III, s. 27—28.

1 Flor deltog i det Skandinaviske Selskabs møde i Kbh. 1845 11/4.	til Rødding som højskoleforstander.
2 Flor fik sin afsked som professor i Kiel 1845 16/4 og flyttede derefter	3 Fordi valgbarheden til Stænderforsamlingerne afgang af ejendommens størrelse.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1845 12/4.

Sommersted, den 12te April 1845.

Det glæder mig, at jeg herved kan fortælle Dig, kjære Ven! at jeg fra idag af er Bonde i Vilstrup Sogn¹.

Igaar eftersaa jeg Jorderne og finder, at de ikke existerer bedre i hele Had[erslev] Amt. De ligge bekvemme, ypperlig Skov og fortrinlige Enge. Paa min Mark, som gaaer lige ud til Havet, overskuer jeg Haderslev Herred, en Deel af Apenrade Amt og Als, samt kan see Fyen. Der er kun 2 Miil over til Als, saa at jeg paa en Maade er Nabo til vor gode Ven Hertugen paa Augustenborg, hvis Bønder jeg ikke skal glemme at besøge.

Bønderne i Vilstrup Sogn ere tildeels dumme, afhængige af Embedsmændene, fordi de ikke have Forstand til at staae paa egne Been, men meget rige og velhavende. Der er altsaa noget at bestille for mig, ligesom jeg i det Hele taget roder mig ind i Hjertet af Slesv[ig-]Holsteinismen paa Landet. Desuden har jeg kun en god Miil til Had[erslev].

Kjøbesummen er 8500 Rb. Crt., som betales paa følgende fordeelagtige Maade: Til Maidag 400 Specier, til Novbr. 1600 Specier og til 1. Mai 1846 atter 1600 Specier. De øvrige 4000 Rb. Crt. kunne blive staaende indtil videre.

Jeg har nu ikke min paaboende Gaard solgt, og Spørgsmaalet er, naar jeg kan finde en fordeelagtig Kjøber. I det Tilfælde, at jeg ikke i Sommerens Løb kan faae min Gaard solgt, saa vil jeg komme i den græsseligste Forlegenhed, og det er fornemmelig derfor, at jeg har betinget saadanne Betalingsterminer, fordi jeg troede, at det paa denne Maade vilde være muligt at faae Pengene fra Comiteen i Kjbhvn., uden at der behøves nogen offentlig Indbydelse. I ethvert Tilfælde maa jeg absolut have de første 400 Specier, da jeg desuden selv skal laane ligesaamange til Besætning, Contract o.s.v. Herom har jeg skreven til Flor, men trøster mig til, at Du vistnok ogsaa vil virke derhen, hvis Omstændighederne skulle gjøre det muligt for Dig.

4000 Rb. protokolleret Gjæld er imidlertid formeget, thi hverken tør jeg troe, at jeg kan forrente dem, saaledes som jeg tumler omkring, og selv om Comiteen vilde betale Renterne, som Clausen har lovet, vil det dog skade min Indflydelse hos Bønderne, der ere Penge-Aristokrater, naar jeg har saamegen Gjæld, da de stedse vilde sige: »Han er dog en forgjældet Mand«. Saa usselt, som det nu er, at Bønder beregne Forstanden efter Penge, ligesom Regjeringen har slaadt den i Hartkorn, saa er man jo nødt til at finde sig heri, indtil vi faae den gamle Suurdeig udryddet, og en ny Slægt opdraget. Med Hensyn hertil ønskede jeg helst Kapitalen udbetalt, hvis det kan lade sig gjøre, ligesom det ogsaa vilde berolige min Kone og Forældre, der stedse frygte for, at jeg skal synke for dybt i Gjæld, da hine trange Aar, hvor Bønderne gik Concurs i Mængde, endnu staae for dem som et truende Skrækkebillede.

Hils nu Prof. Flor og alle gode Venner fra

Din
Laurids Skau.

E. Sk.: Embedsmændene have opbudt Alt for at hindre mig i at vorde valgbar. 2 Steder er det lykkedes for dem, men her blev jeg dem for listig, idet en hemmelig Ven² købte nærværende Gaard til mig, hvilket Ingen anede, og netop i Vilstrup Sogn vilde Sl[esvig-]Holst[einerne] allernødigtst havt mig ind, fordi deres bedste Kræfter der ere koncentrerede, som nu staae Fare for at sprænges.

KB. NKS 3316; trykt: Da Sjø vaag VIII, s. 85—87.

1 Gården lå i Hovst i Sdr. Vilstrup sogn.

2 Tingmand Schmidt i Haderslev var mellemmand ved handelen.

Kjære Ven!

Kjøbenhavn, den 18. April 1845.

Jeg har egentlig meget at skrive til Dig om, ikke blot fordi jeg har 3 Breve fra Dig liggende ubesvarede, men ogsaa fordi der er meget, som jeg kunde have Lyst til i Fortrolighed at meddele Dig, saasom jo Venner bør dele Deres Bekymringer og Smerte med hinanden, og der virkelig for Tiden er meget, som ligger mig tungt nok paa Hjerte. Dog hvad kan det nytte at udgyde Sorg og Harme paa Papiret, derved lettes maaskee Humeuret for et Øieblik, men vor hele trøstesløse Tilstand bliver derved ikke et Haar bedre. Havde man endda Frihed til at skrive offentlig, hvad man føler og tænker, men det gaar ikke under de nærværende Forhold, man maa bide det i sig. Derfor vil jeg holde mig nærmest til de samme Gjenstande, hvorom Du har skrevet til mig.

Det glæder mig ret at erfare, Du nu har kjøbt en større Gaard. Flor skriver idag den glædelige Tidende til Dig, at han bringer Dig 400 Specier til den første Udbetaling, og kommer Tid, kommer nok Raad. Du skal ikke være bekymret for den næste. Ogsaa den bringes vel tilveie. Gid Du nu blot havde Din forrige Gaard i Sommersted vel solgt, saa vilde det jo hjælpe paa Resten! Med Brevposten i Tirsdags afgik 3 Exemplarer af »Fædrelandet« til Haderslev Postcontoir, bestemte til Dig, Nis Lorenzen og Jacob Friis i Fredstrup¹. I maa nu selv aftale det Fornødne med Postmesteren om Portoens Erlægelse og om de Steder i eller udenfor Haderslev, hvorhen I ville have Bladene sendte. Imorgen skriver jeg til Carl Lorenzen², som har spurgt om nogle af de Bønder, der hidtil have faaet Exemplarer, ikke kunne have dem igjen. Derfor er naturligviis Intet i Veien, naar vi faae at vide, hvormange Exemplarer man ønsker, hvorhen de skulle sendes, og man saa selv affinder sig med Postcontoiret.

Du seer af Bladene, at jeg har talt nogle Mindeord om P[eter] H[iort] Lorenzen i Skandinavisk Selskab³. Man syntes godt om det, jeg sagde, men det var langtfra at være saa meget og saa godt, som det kunde og burde været. Jeg var forstyrret netop i hine Dage – dels ved det mislykkede lille kjøbenhavnske Opløb paa Amalienborg, som man havde snakket saamegen om i Forveien, og som, da det kom til Stykket, ikke bestod af Andre end de Studenter, jeg havde sendt

derud, – dels af Flors Ankomst og uventede haardnakkede Modbydelighed for at ansætte Helweg ved Høiskolen⁴.

Jeg har i den Anledning været grov mod Flor – grovere end jeg vel nogensinde har været mod en Mand med graa Haar – jeg har skummet af Ærgrelse over hans Stivhed, og jeg har, det vil jeg tilstaae, ogsaa været vred paa Dig, skjønt ikke mere, end at jeg alt har tilgivet det, ligesom der heller ikke længer er nogen Ufred mellem Flor og mig. Hvad Dig angaaer, saa blev jeg noget ubehageligt overrasket ved at høre Flor paaberaabe sig *Dig* som et Vidne om Helwegs Ubrugbarhed, idet Du skal have sagt til ham, at Du ikke ville anbefale ham. Har Du nu virkelig sagt det, saa kan jeg meget godt forstaae, at Du i den Sag helst vilde vige for Flors Mening, men Du maa dog paa anden Side huske, at det netop er *Dig*, som har sendt mig til Helweg for at indbyde ham til at besøge Posten, ligesom jeg af alle Dine Ytringer maatte slutte, at Du ønskede ham ansat. Hvorom nu Alting er, saa har Flors Stivsindethed compromitteret baade [H. N.] Clausen og Dig og mig, men Clausen har rimeligvis ligesom Du i Tide trukket sig tilbage, og Ingen af Eder har personlig underhandlet med Helweg, og saaledes er jeg da alene bleven staaende i Stikken som den, der uberettiget og ukaldet har trængt mig ind i en Sag, hvor jeg Intet kunde afgjøre, og som letsindigen har skuffet en Mand med tomme Forhaabninger. At det ærgrer mig, kan vel Ingen fortænke mig i, og det Ærgerligste af min Ærgrelse er, at jeg ikke engang kan komme til at forklare det tilsyneladende Urigtige i min Opførsel for Helweg, fordi jeg hverken kan eller vil anklage Flor eller Dig eller Clausen for ham, uagtet I to Sidstnævnte idetmindste dele den Skyld, jeg kan have.

D. 19. April.

Mit Brev kom ikke bort igaar, fordi jeg blev forstyrret under det, og jeg kan altsaa idag tilføie et Par Ord, ikke om den helwegske Historie, thi lad den nu være sluttet og glemt, siden den ikke kan forandres. Jeg har ikke talt med ham endnu, fordi det naturligvis er et ubehageligt Stykke Arbejde, men imidlertid er han jo en fornuftig Mand, og da han tilsyneladende er meget venskabelig mod Flor, saa kan han vel heller ikke være saa vred paa mig, at jeg ikke kan forsones mig med ham, og han er virkelig en Mand, jeg gjerne vil staae i godt Forhold til.

[H. N.] Clausen reiser til Juli til Italien for at blive der et helt Aar⁵. Det seer altsaa sort ud med de Forretninger, de Syv skulde varetage, navnlig dersom Schouw, der er meget betænkelig syg, skulde mistes. Derfor aftalte jeg en lille Intrigue med Flor, som han skulde udføre, og som gik ud paa intet Mindre end at sætte Lehmann, Monrad og Tscherning ind i Comitteen i Clausens Fraværelse. Men den strandede paa deres Frygt for at støde Aristokratiet og de Moderate eller, om Du hellere vil, paa deres Spidsborgeri. Det eneste Fornuftige er jo dog, at de, der kæmpe for samme Sag, slutte sig sammen, og ikke gaae den ene i Øst, den anden i Vest.

Hjælpekassen have de gode Syv rent negligeret, der er Intet i den, og der gjøres Intet for at fylde den. Jeg har, som Du veed, foreslaet Clausen en Indsamling ved reisende Agenter, men det var ham for radicalt. Til Syvende og Sidst blive de dog nødte til at holde Forsamlinger, thi ellers kommer Intet ind, eller at benytte Folkefesterne til Sommer, hvor Drewsen jo prægtigt kan reise om og præke Penge sammen.

Jeg har idag begyndt en ret morsom Artikel om Kongen og Borgerrepræsentanternes Adresse⁶, men jeg frygter, den er saa morsom, at Reiersen beholder den for sig selv,

Til Sommer har jeg halvveis i Sinde at reise til Norge en Maanedstid og kommer, hvis det skeer, ikke til Skamlingsfesten⁷, men jeg troer ogsaa, jeg har bedre af at indaande lidt friskere Luft, end der findes her i Landet, og lover mig baade Fornøielse og legemlig Hærdelse og aandelig Oplivelse af en Fjeldvandring.

Hils Din Kone og vore fælles Venner fra

Din trofaste
Carl Ploug.

KB. NKS 1727.

1 Jvf. Skau til Ploug 1845 10/4.

2 Peter Hiort Lorenzens søn.

3 »Fædrelandet« 1845 12/4.

4 Flor var imod Helwegs ansættelse i Rødding på grund af hans holstenske herkomst.

5 H. N. Clausens anden store uden-

landsrejse 1845 14/7—1846 21/6, se endvidere: Skau til Ploug 1845 4/5.

6 »Fædrelandet« 1845 19/4, 21/4: »Adressen og Kongen«. Artiklen blev altså ikke standset af censuren.

7 Ploug deltog alligevel i festen på Skamlingsbanke 1845 18/7.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1845 4/5. Som[mer]st[ed], den 4. Mai. Rimeligviis ere disse Linier de sidste, som jeg sender Dig, daterede i Som[mer]st[ed], thi paa Tirsdag flytter jeg til Houst. Længe, lige-

siden jeg modtog Dit Brev, har jeg tænkt paa at sende Dig et Par Ord, men først nu har jeg nogle Øieblikke tilovers for Dig, kjære Ven, og skal derfor ogsaa passe paa at bruge dem.

Du er skeet Uret med Hensyn til Helveg, men ogsaa jeg. Sagen er nemlig følgende: Jeg erklærede, at jeg blandt Alle i Kjbhvn. ikke kunde finde en Eneste, som kvalificerede sig saa godt til Forstander som H[elweg], og at jeg ingen Anden kunde give min Stemme. Vilde Directionen have en Anden, da maatte jeg trække mig tilbage.

Men herved erklærede jeg udtrykkelig, at jeg ingenlunde var blind for Helvegs svage Sider, og at jeg blot gav ham min Stemme, fordi jeg ingen Bedre kunde finde.

Derimod protesterede Hans Nissen og Schmidt fra Kjær Mølle paa det voldsomste mod Helveg, da de havde hørt, at han hørte til de saakaldte »Mukkere« eller Proselytmagere, og først da erklærede Flor: »Jeg vil selv være Forstander«. Denne Erklæring gav en Vending i mine Planer, og først da sagde jeg: »Ja, naar Professoren selv vil være Forstander, saa tager jeg mine Ord om Helveg tilbage«. Thi hvor stor Agtelse jeg end har for H[elveg], saa stiller jeg dog Flor høiere, netop paa dette Sted, og dette vil Du vist finde rimeligt. Jeg beder Dig derfor undskyldte mig for Helveg, og Omstændighederne, troer jeg, taler for mig.

Igaar fik jeg Contracten expederet paa den nye Gaard; den har næsten kostet mig 100 Specier. Desuden river Besætning, Flytning o.s.v. meget bort, og jeg er enig med Franklin, naar han siger: »at 3 Gange Flytning er ligesaa slemt som 1 Gang Ildebrand«.

Idag har jeg solgt min Gaard til min Broder¹, da jeg umulig kunde styre tvende Gaarde, der laae 3 Mile fra hinanden, undtagen altfor betydelige Oprofrelser. Jeg havde en Alsinger til Kjøber, men da han ikke vilde give mere for Gaarden end min Broder, og desuden ikke var saa sikker for Betalingen, saa foretrak jeg at sælge til min Broder. Gaarden² koster 4000 Rb. Sl. H. Crt., men da jeg har 600 Rb. Gjeld, og nu kommer til at laane 400 Rb. til Besætning o.s.v., saa har jeg kun 3000 Rb. til at betale med. Naar jeg altsaa betaler disse, saa skylder jeg endda 5000 Rb. Crt., hvorfra jeg vistnok kunde forrente det Halve, naar jeg blot kunde blive *hjemme*, men naar jeg ikke kan dette, saa maatte jeg ikke gjerne forrente mere end 1000 Rb., men hvorfra kommer de Andre?

Jeg kunde have fortjent 400 Rb. paa den ny Gaard, hvis jeg vilde

have solgt den igjen, men hvad kunde det nytte? Jeg skulde jo være valgbar, og vilde vanskelig være bleven det, hvis jeg ikke havde faaet nærværende Gaard.

Her i Byen havde jeg kjøbt en lille Eiendom ind til min egen, men mine gamle Fjender kom derimellem, og jeg har endog hørt fortælle, at man paa »Unionen« i Haderslev havde besluttet at forhindre min Valgbarhed, i hvad det end skulde koste. Manden trak sig altsaa tilbage, og at lægge Proces an imod ham kunde jo intet hjælpe, da den rette Tid var gaaet bort. Jeg tog derfor min Tilflugt til List, og lod en god Ven købe den ny Gaard til mig. Gud veed, hvad Enden vil blive paa disse Pengehistorier.

Det er forbandet, at [H. N.] Clausen reiser bort³, men naar vi blot kunde faa Monrad ind istedet, da han bedre vilde taales af Aristokratiet end Lehmann og Tscherning.

Iøvrigt har jeg hørt fra Kjbhvn., at Lehmann omtaler mig yderst strengt og dømmer om mig, som var jeg hans Rival, beskylder mig for Forfængelighed o.s.v. Det er pudsigt nok at blive beskyldt for Forfængelighed af en Mand, som selv lider af denne Sygdom. Hermed maae Du imidlertid være taus, thi jeg vilde for Intet i Verden have, at dem, som har skreven mig til desangaaende, skulde spørge det igjen, ligesom jeg heller ikke ønsker, at Lehmann selv skal vide, at jeg veed det.

Gud skal vide, hvad jeg har forbrudt mig, men maaske har min simple Person ikke behaget den fornemme Herres *kunstforstandige* Frue! Maaskee Lehmann heller ikke kan taale, at min Skaal vorder drukken og hans egen glemt. Men ligemeget, han er jo ogsaa skinsyg paa Dig, og fælles Skade er trøstelig, siger Ordsproget. Jeg skal imidlertid nok hitte paa et Middel til hans Helbredelse.

Jeg kan nu ikke skrive længere idag, da jeg skal have Vogne bestilt til at flytte med mit Gods.

Levvel! Hils Gjødvad og Tscherning fra

Din trofaste
Laurids Skau.

Vil Du ikke sende mig et i 1840 udkommet Bind af Blichers Noveller? Det kaldes Supplement-Bind og indeholder foruden nogle Noveller ogsaa adskillige poetiske Arbejder, t. Ex. »Farvel Hans Christian«. Det maae nok være uindbunden, men hvis det er Dig muligt, ønskede jeg det gerne med første Pakkepost. Hvad det

koster, vil jeg med Fornøjelse godtgjøre, naar jeg bare kan faae Bogen.

Din
Skau.

Hr. Redaktør C. Ploug.

KB. NKS 3316; trykt i udtog: *Da Sjø vaag VII*, s. 87—88.

1 Oluf Petersen Skau.	land à 320 kv. Roder. Skat: 130 rdl.
2 Ifølge salgsavertissement i »Dannevirke« bestod Skaus gård i Sommersted af 96 tdr. land (stort mål), eng til 60 læs hø, skov og mose. Skat: 50 rdl. Gården i Hovst havde 85. tdr.	3 H. N. Clausens anden store udenlandsrejse 1845 14/7—1846 21/6, smlgn.: Clausen til Skau 1845 20/5, især note 7.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1845 5/6.

Houdst, den 5te Juni 1845.

Kjere Ven!

For lang Tid siden skrev jeg til Dig, men har ikke siden hørt noget fra Dig med Undtagelse af, hvad »Corsaren« har fortalt som ogsaa »Reiersens Velsignelser«¹, hvorom Bladene melde *lidt*, og »Fædrelandet« siger *meget*, idet 3 Nummere nu ere ganske udeblevne, og dette Slags Taushed er et af de meest forstaaelige Sprog, der kan tales. Jeg beklager kun, at der ikke lægges Beslag paa *alle* Blade paa *een* Gang, thi det skal være rigtig galt, inden det bliver rigtig godt.

Det værste er, at man endnu bilder sig ind her i Landet, at vi have et Slags Trykkefrihed. Det var derfor ønskeligt, at Censur blev indført ved Lov, thi saa kunde de saakaldte Moderate dog ikke længere lefle med Cancelliet og Kongen og Lovgivningen, men maatte enten tage Parti med os eller erklære sig for Absolutismens Tilhængere med Liv og Sjæl, og dette sidste krymper vore Uslinger sig dog ved. Med eet Ord: jeg mener, at enhver Gnist af Haab maae betages os her i Landet, thi ellers lærer vi aldrig at slaae ihjel, hvilket dog under vore Forhold er det eneste Middel til Frelse.

Jeg skriver ikke for at skjænde paa Dig, fordi Du ikke lader høre fra Dig. Tvertimod – jeg indseer meget vel, at Din Tid ikke tillader Dig at korrespondere, naar *Nødvendigheden* ikke fordrer det. Men dette skal ikke afholde mig fra engang imellem at sende Dig nogle Linier, om ikke til anden Nytte, saa dog for at bringe lidt Afvexling ind i Dit trivielle Liv, der især maae være drøit, naar Du, som jeg seer, skal arbeide for at fylde Cancelliets Pakloft.

Du har, som jeg seer, været i Egebæksvang², men dog vel ikke paa-draget Dig Forkjølelse saaledes som sidst? Jeg var ogsaa inviteret, men af tvende gode Grunde blev jeg hjemme. Jeg havde nemlig hverken Penge eller Tid dertil.

Det var jo urimeligt at bruge Penge til saa lang en Reise, naar der ikke var synderlig Udsigt til reel Nytte, og dette kunde vistnok ikke her være Tilfældet, saamegetmere som saamange dygtige Mænd talte, ved hvis Side min Stemme betydede Intet. Endvidere vilde jeg ikke gjerne træde op som Taler, da Skamlingsfesten er saa nær for Haanden, og det er en anerkjendt Sandhed, at jo *sjeldnere* man taler, *desto mere virker det*, naar man kommer for Alvor.

Endelig var Tiden ogsaa kostbar for mig, thi eialene var det i Sædetiden, men ogsaa Flytningen medtog min Tid og Kraft, og en ny Melkestues Indretning, Forandringer ved Bygninger o.s.v. fordrede min Hele Opmærksomhed. Dertil kom endnu de løbende offentlige Forretninger, Høiskolen o.s.v., som nu siden Lorenzens Død hvilede alene paa mine Skuldre, som Ingen skammer sig ved at læsse paa i den forfærdelige Tanke, at jeg kan bære Alt.

Det er et svært Liv, jeg fører, og jeg er ofte kjed deraf, thi naar man rundt omkring sig seer Sløvhed, Usselhed, Forfængelighed o.s.v., saa kan selv det seigeste Mod slappes. Men en Trøst er det imidlertid, at om end ingen Anden i Landet deler Skjæbne med mig, saa gjør idetmindste *Du det*, og »fælles Skade er jo trøstelig«, siger Ord-sproget.

Nu har Du sagtens travlt med at ordne Alt til Svenskernes Modtagelse. Jeg havde stor Lyst til at være med, men dette vilde være upolitisk.

Hvad bliver det til med Din Reise til Norge? Hvis Du bier til næste Aar, saa troer jeg, at jeg vil med. Det forekommer mig nemlig, at den studerende Klasse i Norge ikke har den Magt som i Danmark, at der findes en større Kraft og Selvstændighed i Borger- og Bondestanden i Norge end andetsteds i Skandinavien, og hvis dette er Tilfældet, da troer jeg at kunne gjøre den skandinaviske Sag betydelig Nytte. Thi ligesom det overalt er en Sandhed, at de Ord, som falde fra en Mands Mund, der ved alle Baand er knyttet til en vis Stand, gaaer dybest til Hjerte, saaledes troer jeg navnlig, at jeg – en nord-slesvigsk fri Bonde – er sympatetisk knyttet til Nordmændene og disse igjen til mig. Denne Erfaring har jeg gjort ved ofte at reise i Sel-

skab med Nordmænd, og jeg er af mange Kjøbmænd – selv Storthingspræsidentens Svigersøn – bleven inviteret paa den meest smigrende, men tillige paa den meest hjertelige Maade. Ved at lade disse Tanker løbe rundt i mit Hoved faldt det mig, at Du maaskee kunde bruge mig i Norge, og naar Du tog den lærde Klasse paa Din Samvittighed, jeg derimod Borgere og Bønder, saa skulde Fanden være med i Spillet, naar vi ikke kunde lave Skandinaver ogsaa i Norge.

Imorgen kommer Flor for at blive her bestandig³. Han har tabt sin Munterhed noget i den senere Tid, og formodentlig er hans Kone meget vanskelig. Amtmanden er utilfreds over, at Flor selv vil boe i Rødding, og paa mig er han naturligviis forbittret, og dertil har han da ogsaa Grund, eftersom jeg byder ham det ene sure Æble efter det andet at bide i uden, at det endnu har været ham muligt at gjøre Gjengæld.

I Bladene seer jeg, at Kongen af Preussen har forbudt Folkeforsamlinger i sit Land. Mon han ikke formaaer vor Nathuemand til det samme? Dette var da en af de største Ulykker, der kunde times os.

Synes Du ikke, det er en nydelig Commission, Kongen har lappet sammen til at undersøge Arvespørgsmaalet? Herre, hvad skal Enden blive!

Jeg skrev sidst om en Bog af S[teen] S[teensen] Blicher, Supplement[s]bind til hans Noveller. Jeg vilde have brugt den til en Præsent paa en Fødselsdag, da jeg netop vidste, at min Ven savnede dette Bind. Vel veed jeg, at det Rette havde været at henvende sig om Sligt til en Boghandler, men jeg kjendte Ingen og huskede ikke paa, at Eibe jo er Boghandler, ellers havde jeg henvendt mig til ham. Havde jeg havt Bogens Titel, saa vilde jeg have skreven til Eibe med denne Post, men den er borte for mig, og Hukommelsen svigter. Jeg troer imidlertid, at Bogen udkom 1840. Hvis Eibe har den eller kjender den, saa lad ham sagtens sende mig samme.

Puggaard, Lehmanns Svigerfader, var her i Fredags⁴, og jeg kjørte ham Løverdags til Ribe, hvor han vilde opsøge sin Familie, og paa Søndag over Høiskolen tilbage igjen.

Forleden Dag fik jeg Brev fra Tillisch⁵, hvori han forlanger, at jeg føre Klage eller ogsaa privat meddele ham en Fremstilling af Skolevæsenet her i Sognet. Jeg har nemlig skreven ham til, hvori jeg blandt Andet ogsaa har meddeelt ham, at Tydsk er indført i Skolerne som regelmæssig Underviisningsgjenstand. Efter Sprogrescriptet skal der

kun undervises *udenfor* Skoletimerne i Tydsk, men dette bryder man sig ikke noget om. Det er galt for mig, thi jeg saarer mange af Bønderne, naar jeg klager, fordi disse have forlangt det af Skolelærerne, og svækker derved min Virksomhed paa andre Maader. Men tie kan jeg heller ikke.

Papiret byder nu at standse. Farvel! Hils Gjødvad fra Din
Laurids Skau.

KB. NKS 3316.

1 Udtrykket er »Corsarens« under omtalen af indgreb fra censor Reiersen.	for at blive forstander i Rødding.
2 Referat i »Fædrelandet 1845 4/6 af festen, hvori foruden Ploug bl. a. Blicher, Monrad, Lehmann, Goldschmidt, Drewsen og svenskeren Sturzenbecher deltog.	4 Se: Skau til Marckmann 1845 3/6.
3 Flor havde opgivet sin stilling i Kiel	5 Tillisch til Skau 1845 21/5: »Forholder det sig virkelig som omskrevet med Skolevæsenet i Wilstrup, saa klag kun; det kan ikke nytte at tie til Misbrug« (KB. NKS 1727).

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1845 13/6.

Kjære Ven!

Haderslev, den 13de Juni 45.

Endelig er jeg blevet færdig med Referatet om vor Fest igaar¹ og kan derfor bruge en Time til at skrive Dig nogle Ord.

Det er dog et Fandens trættende Arbeide, naar man først skal forberede Alt til en Fest, derpaa tale om det, som ingen Anden *vil* eller *tør* overtage og dette endog uforberedt og endelig skrive Referatet strax ovenpaa. Du kjender jo Koch. Man skal passe paa ham, ellers gjør han Overdrivelser. Han har alene skrevet Indledningen, det Øvrige er af min Hjerne med Undtagelse af nogle smigrende Udtryk om mig selv, som Flor og Hertel absolut vilde have tilføjet.

Forsamlingen blev langt talrigere, end jeg havde ventet paa en saa travl Aarstid for Bonden, og jeg troer ogsaa, at Beretningen om Festen er lykkedes. Du vil bemærke, at vi have søgt at holde os paa god Fod med Kongen, hvortil Grunden fornemmelig er den, at Skamlingsfesten *forestaaer*, og vi frygtede for, at han efter den prøisiske Konges Exempel og paa Sl[esvig-]Holsteinernes Anmodning skulde lægge Hindringer iveien.

Skamlingsfesten holdes *den 18. Juli*. Din Skrivelse til Staal har foranlediget denne Bestemmelse.

Dit Brev af 4de Juni modtog jeg først et Par Dage efter, at jeg havde afsendt mit sidste Brev til Dig, og Du vil deraf kunne for-

klare Dig flere Yttringer i min Skrivelse. Tak for de behagelige Efterretninger om Pengesagerne, som Du meddeler mig. Clausen har skreven til Flor, at han haabede at bringe 5000 Rbdlr. tilveie, og meente, at 3000 Dalers Gjæld ikke kunde trykke mig. Dette troer jeg nu heller ikke, men det er tillige vist, at jeg ved en saadan Gjæld er ganske godt tøjret, og ikke vil være istand til at faae Noget tilovers for det Offentlige, saamegetmere som det er temmelig kostbart at leve i Vilstrup Sogn, da Luxus er overhaandtagende, Gjæstebud almindelige, og jeg ifølge min offentlige Stilling paa ingen Maade kan holde mig i Baggrunden, men tvertimod stedse være med og i alle Opofrelser i Spidsen. Jeg er derfor ikke saa rolig for Fremtiden, som jeg efter Omstændighederne burde være, thi jeg er nu skamfuld, hvis jeg atter skulde bede Comiteen om Pengehjælp til løbende Udgifter, da den jo med al Grund kan tænke, at i samme Grad, som min Eiendom forbedres, maae jeg ogsaa kunne faae *tilovers*, saa at jeg bør undvære den Pengehjælp, som hidtil er ydet mig.

Paa den anden Side fordrer Prof. Flor, at jeg idelig skal være paa Farten, saa at jeg neppe een eneste Dag tilende kan hellige mine Øine og Kræfter til Opmærksomhed paa min Eiendom – ej at tale om selv at arbeide paa samme. Det er nu vistnok smigrende for mig, at Professoren bestandig vil have mig med paa de Tog, han gjør i Egnen, deels – som han siger – fordi jeg har Forstand og omfattende Bekjendtskaber samt et skarpt Blik til at gennemskue de Folk, som vi træffe sammen med, deels fordi jeg har et fuldstændigt *Hjerte*, og dette sidste lægger han særlig Vægt paa. Jeg veed ikke, om jeg virkelig har de Egenskaber, som Flor bilder sig ind, men hvad jeg meget godt veed, er, at jeg lider dobbelt Tab imod ham, naar jeg er borte fra Hjemmet, da Tjenestefolks Øine aldrig ere saa skarpe som Husbondens.

Om 14 Dage holde vi atter en Forsamling i den nordøstlige Deel af Amtet², hvor vi have ganske gode Kræfter, men som endnu slumre. Disse skal vækkes af Dvalen og pines til at give Noget til Høiskolen. Prof. Flor troer nu, at en Indkaldelse i »Dannevirke« er tilstrækkelig for at bringe en talrig Forsamling tilveie, men mange Tak! Den gode Mand tænker mindst paa, at jeg *i Forveien i flere Dage* maa fare omkring for at lede Opmærksomheden hen paa samme og imødegaae de slesv[ig-]holstenske Operationer, der drives paa at forebygge, at der kommer Nogen.

Men slige Onder ere af saakaldt *nødvendige*, som jeg altid maae stikke i min egen Lomme, da jeg ikke engang kan omtale dem til Slesvigerne selv, fordi de let kunne vorde bange for min List. Ligesaa lidt tør jeg ganske udvikle Sligt for Clausen, da han umulig kan sætte sig ind i sligt Vrøvl. Du er den eneste, kjære Ven! som jeg uforbeholdent fortæller, hvorledes det hænger sammen, da Du ligesaagodt som jeg kjender al vor Jammerlighed og veed, at man ikke engang tør fortælle sine fortrolige Venner noget saadant, da de let i et sligt Forstørrelsesglas kunde see deres eget Gjenfærd.

Jeg vilde gjerne til Kjbhvn. ved Svenskernes Nærværelse³, deels af Lyst til at lære disse Venner lidt nærmere at kjende, men deels ogsaa for paa en 8te Dages Tid at rive mig ud af de trættende og trivielles Arbejder, som idelig tærer og sløver paa Kraften. Jeg trænger virkelig til Oplivelse, men det er for Øieblikket umuligt for mig at drive Pengene sammen til en saadan Reise, især, da jeg er tvungen til at gjøre flere Udgifter paa min Bygning og mit Bohave, der aldeles ikke staaer i Forhold til den Egn, jeg boer i, og de Omgivelser, i hvilke jeg skal leve og virke.

Desuden er det et Spørgsmaal, om det var klogt handlet *netop paa denne Tid* at reise til Kjbhvn., hvorimod jeg sikkert veed, at der ikke tabes ved, at jeg bliver hjemme.

Publikum kunde ogsaa let blive for vant til mine Taler, da jeg nu holdt flere igaar og umulig kunde undgaae at tale, hvis jeg kom iblandt Studenterne i Kjbhvn. Skamlingsfesten forestaaer jo, hvor jeg allerede er skriftlig opfordret til at holde den første Tale, og skal saadanne Taler som mine gjøre nogen Virkning, saa er det en afgjort Sag, at de ikke maae høres for ofte.

Du vil i »Dannevirke«¹ see, at jeg har udbragt en Skaal for Monrad og Lehmann, men Talen er ikke meddeelt. Dette har sin gode Grund deri, at den var saa bitter og skarp som Monrads *Kritik over Regjeringen*, saa fuld af hidsende Varme som *Lehmanns Tale paa Falster* og saa krydret med Udfald imod Regjeringen som det, Du selv skriver. Men troe nu ikke, gode Ven! at jeg med disse Lignelser vil antyde, at jeg fortjener at staae ved Siden af Eder. Nei ingenlunde! Jeg vil blot dermed have sagt, at jeg forsøgte at copiere, og den stormende Applaus, som baade ledsagede de enkelte Ytringer, som ogsaa det tordnende Hurra for M[onrad] og L[ehmann], gjør mig forfængelig nok til at troe, at Lykken har været mig huld.

Flor talte flere Gange og det som en ægte Demokrat, hvilket da ogsaa var det bedste, han kunde gjøre blandt saadanne Demokrater, som den Sl[esvigiske] Forening almindelig bestaaer af.

Tak for den Bog, Du vil sende mig. Jeg venter den nu med første Pakkepost. Regningen skal jeg betale, naar jeg engang inden Vinter kommer til Hovedstaden, eller ogsaa, hvis vi sees paa Skamlingsbakke, hvilket jeg naturligviis gjerne ønskede.

Jeg har en sagte Ahnelse om, at jeg ved længere at vedblive kun berøver Dig flere Øieblikke af Din kostbare Tid uden, at Du med synderlig Interesse kan læse mit Vrøvl, og jeg vil derfor holde op.

Endskjøndt jeg ikke kan nyde den Glæde at være personlig nærværende ved den forestaaende Fest for Svenskerne, saa vil jeg dog i *Tanken* være der og ønsker, at Dine Bestræbelser i den skandinaviske Sags Tjeneste maae velsignes med gode og rige Frugter.

Fra Kjbhvn. har jeg med Undtagelse af dit sidste Brev ikke hørt noget i langsommelig Tid. Marckmann pleier dog ellers at skrive engang imellem, men han sover reent hen, hvad enten han nu er bleven vred over Noget, eller der gives andre Aarsager. Dette veed jeg ikke og kan umulig begribe.

Lev nu vel! og læs mit lange og maaskee kjedsommelige Brev med den Overbærenhed, som ventes af

Din
Laurids Skau.

E.Skr.: Skolelærer Bøtcher i Sønderfardrup pr. Ribe ønsker gjerne at holde »Fædrelandet« paa den Betingelse at betale Portoen, naar han nemlig kan faae det over Ribe. Kan Du ordne dette? Hvis Nogen fortjener Bladet og kan bruge samme med Nytte paa Slesvigs Vestkyst, saa er det uomtvistelig denne unge og vakre Skolelærer, der er af Klosters Elever og af samme Iver som han.

KB. NKS 3316; trykt i udtog: Da Sjy vaag VIII, s. 96—97.

- 1 Den Slesvigske Forenings 2-års fest, referet i »Dannevirke« 1845 14/6.
- 2 Der sigtes til mødet 1845 25/6 i Stenskro (kro ved chausséen syd for Christiansfeld, nedrevet 1964). Mødet hævedes på grund af manglende tilslutning, se: *Sjy Arb.* 1890, s. 214.

Flor var siden ærgerlig over ikke at være rejst til det svensk-norske studentermøde i Kbh. 1845 24/6, som Skau deltog i — dog uden at tale. Udførligt referat af studentermødet i »Fædrelandet« 1845 23/6—28/6 og i »Dannevirke« 1845 2/7 og 5/7.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1845 19/6.

Bestyrelsen for det nordiske Studentermøde 1845 indbyder Hr. Laurids Skau til at bære en Tirsdag d. 24. Juni i Ridehuset paa Christiansborg foranstaltet Fest¹ med Deres Nærvarrelse. Man samles paa Ridebanen Kl. 8.

Kjøbenhavn, d. 19. Juni 1845.

I Bestyrelsens Navn

C. Ploug.

Indlagte Tegn bedes befæstet paa Kjolen.

KB. NKS 1727.

1 Det var ved den lejlighed, at Lehmann holdt sin berømte Ridehus-tale, hvori han erklærede, at hans fædreland var hele Norden. »Nu ere vi Unge, men om et Par Decennier ligger vort Fædrelands Skjæbne i vor Haand. Da sidde vi i Kongernes og

Folkenes Raad, da have vi vor anviiste Gjerning, hver i sin Kreds, trindt om i alle Nordens Lande, da have vi alle Midler i Hænde til at fuldføre, hvad vi have sat som vort Livs Opgave«.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG [1845 23/6 ?]

Mandag Morgen¹.

Igaar var Du overhængt med Arbeide, kjere Ven! og jeg fandt det derfor ikke passende at tale synderligt til Dig om det, jeg i dette Øieblik vil skrive om, saamegetmere som Du ikke var ene.

Jeg lagde Mærke til, S[teen] St[eensens] Blicher ikke maatte komme med ved de forestaaende Festligheder², fordi han vilde *prostituere* sig, og, fordi – efter Paulsens Udtryk³ – han var *luset*.

Efter nøie at have overtænkt dette, maae jeg ærlig sige Dig, at det efter min Overbeviisning er uforsvarligt at nægte ham Adgang⁴.

Paulsen kan sagtens sige eller bruge slikt *drengeagtigt* Udtryk som *luset*, fordi han meget vel veed, at man *bagefter* ikke vil dadle ham, men at Verdens skarpe Dom *alene* vil ramme Dig, som Alle ansee for den egentlige Styrmand, og dette leer Paulsen jo ad, da han igrun-den er skinsyg paa Dig. Men jeg leer ikke deraf, fordi jeg med Bedrøvelse vilde høre, at Du fik Skylden for Noget, som Andre vare Op-hav til, og fordi jeg er ganske sikker paa, at Blichers Udelukkelse vil indignere Mange.

Lad ogsaa Blicher prostituere sig. Det gjør ikke Noget, thi han har Ret til at begaae en Feil, som vist nok er meget iøinefaldende, men ogsaa mere undskyldelig end mange andre Daarligheder, som vi saa ofte bliver vaer. Naar vi undtager Grundtvig, saa spørger jeg, om

der er Nogen, som har gjort sig mere fortjent af den skandinaviske Sag end Blicher?

Jeg paastaaer, at Oehlenschläger prostituerer sig mere ved sin Forfængelighed end Blicher ved sin Drikfældighed.

Jeg overlader Dig at betænke, om Bestyrelsen, der bestaaer af unge Mennesker⁵, der vistnok ofte ere blevne gennemtrængte af de forunderlig, simple, men ligesaa gribende som sande Toner, der saa mange Gange ere strømmede ud af Digterens Bryst, kunde være *be- kendt* at udelukke den gamle Mand fra en slig Fornøielse, der maa- skee er den eneste Blomst paa Digterens lange Bane, der i Virkelig- heden kan tilfredsstille ham. Jeg beder Dig for *Din egen Skyld* at betænke, om Du, som selv er Digter og altsaa ogsaa kan føle, hvad Blicher nødvendig maae føle ved nærværende Leilighed, om Du har Lyst og Mod til at bære Verdens Dom, der nok skal komme, thi paa Dig vil Skylden falde; dette kan jeg forudsige med Sikkerhed.

Bliv nu ikke vred paa mig, fordi jeg er ærlig og oprigtig har sagt Dig min Mening. Det er ligesaameget Interesse for Dig, som det er Bedrøvelse over, at Blicher skeer Uret, der har ledet mig til at skrive disse Linier.

Din

L. P. Skau.

KB. NKS 3316; trykt: *Jeppe Aakjær: Steen Steensen Blichers Livs-Tragedie II, 1904, s. 420—421.*

- 1 Skau modtog Plougs indbydelse 1845 19/6; »Mandag Morgen« bliver da rimeligvis 1845 23/6.
- 2 Det nordiske studentermøde i Kbh. 1845 23/6—28/6. Blicher havde i maj 1845 talt i Egebæksvang, se: Skau til Ploug 1845 5/6, note 2.
- 3 Hans Frederik Poulsen, søn af Hjørings borgmester og student fra Randers, var medlem af Studenterforeningens bestyrelse.
- 4 Blicher blev af Skau inviteret til Skamlingsbanke-mødet 1845 18/7.
- 5 Studenterforeningernes bestyrelse bestod af: F. Liebmann, C. Brix, F. H. Eibe, H. F. Poulsen, A. F. Krieger, Fr. Helweg, Hother Hage, C. Borgaard og Carl Ploug.
- 6 I »Berättelse om Studenttågen til Lund och Köpenhamn Sommaren 1845«, udg. af Upsalastudenternas Direktion, findes Blichers navn ikke, jvf. Jeppe Aakjær: Steen Steensen Blichers Livs-Tragedie II, 1904, s. 420—422.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG [1845] 26/7. Haudst, den 26de Juli.
Kjere Ven!

Indlagte Beretning har Past[or] Marckmann skreven, og da »Danne-

virke«¹ bliver nægtet at optage nogen Beretning om Festen, saa var det vist ønskeligt, at Du optog denne i »Fædrelandet«². Den er skreven meget omhyggelig, saa jeg troer, at den vil og kan gjøre sin Nytte.

Det var vist godt, at Du som Redaktør tilføiede et Par Ord om Indsenderens Troværdighed, da det danske Publikum er ofte bleven ført vild, fordi [Peter Hiort] Lorenzen ikke var ganske nøiagtig med sine Meddelelser.

Tillige var det vist godt, at Du sendte nogle overcomplete Nummere af Bladet til Gjæstgiver Otto H. Schrøeter, hvor vi da kan uddele dem.

Hils Gjødvdad fra

Din Laurids Skau.

KB. NKS 3316.

- 1 »Dannevirke« 1845 19/7 og 26/7.
»Dannevirke« 1845 nr. 7 blev beslagent.
- 2 »Fædrelandet« 1845 21/7 har en kortfattet beretning om Skamlingsbankefesten, men bragte derimod 1845

24/7 højskoleeleven Peter Ravns tale in extenso. Marckmanns ovennævnte referat blev ikke benyttet. Goldschmidt fremhævede ogsaa Peter Ravn på Skaus bekostning i »Corsaren« 1845 15/8.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1845 22/8–24/8.

Kjere Ven!

Houst, den 22de Aug. 1845.

I dette Øieblik kom jeg hjem fra Flensborg, hvor jeg modtog Overlærer Sich¹. Vi drev omkring i Byen og besøgte alle bekendte Personer, men gjorde desværre den Erfaring, at de Fleste i Grunden ikke due noget. Den Eneste, som har nogenlunde politisk Dannelselse, er Chr. Hansen jun., men da han er uden Penge, saa hjælper hans Mening naturligviis ikke synderligt blandt Flensborgs Indvaanere, som i Virkeligheden ere betagne heelt igjennem af Kræmmeraand. Andr. Christiansen er under hans Ophold i Kjbhvn. bleven forvandlet til den fuldstændigste Royalist, og man nødes til at *bruge* ham for at drage Nytte af hans Magt. Hvis han kunde blive ordentligt bedragen af Kongen, saa vilde han maaskee komme til sig selv.

Kastrups Affairer staae høist maadeligt, og jeg frygter for, at han gaaer Fallit. Han har *Lyst* til at bedrage Andre, men dertil er han for dum, og det gaaer derfor ud over ham selv. Jeg haaber imidlertid, vi kan frelse »Flensb[urger] Zeitung« og maaskee ogsaa Trykkeriet.

Vi besøgte ogsaa v. Bjelke i Bau. Han kan maaskee bruges, men Forsigtighed behøves. Tidligere har han været med blandt de saa-

kaldte Hellige og spillet en Rolle, det han synes at have temmelig Lyst til, men dette er i mine Øine ingen Anbefaling. Efter hvad Sich fortæller, har han faaet nogen Understøttelse af Comitteen i Kjbhvn., men denne maa være en Smule forsigtig, thi man kan dog med Billighed forlange, at han *først* skal gjøre Noget for at bevise, at han virkelig fortjener Hjælp.

Det er iøvrigt sørgeligt med den Comitee, at den saaatsige falder ganske i Søvn, og at det gaaer med den som med Statsraadet, hvoraf kun eet Medlem er i Kjbhvn. Flor har skreven om Penge, som var ham lovet til Høiskolen, men en Maaned er næsten forløben, og han har endnu hverken hørt eller seet Noget fra de Herrer, uagtet Aftalen var, at saasnart han skrev til Schouw, skulde denne strax sende Meinert Ordre til Pengenes Udbetaling. Han vil nu, eller har maaskee allerede skreven til Meinert.

Til Vinter faae vi en god Besætning af Elever, og jeg troer, at denne Skole vil blive af stor Vigtighed. Du skulde blot høre dem syngte Marseilleyhymnen og see, hvor Øinene lyne, og Du vilde ikke behøve mere. Sich var med mig derude og blev sjæleglad over disse forvovne Børster. Jeg har megen Glæde af min Broder². Lærerne ville ikke miste ham, og han vil ikke derfra. Han gjør god Fremgang. Eleverne har nylig indført en konstitutionel Forfatning og vil indøve dem i parlamentariske Bedrifter. Fremdeles have de faaet et Par Rifler, hvormed de vil øve sig saaledes, at de – for at bruge de Ord, jeg har hørt, – »altid sikkert kan træffe Hertuger, Statholdere og kronede Kjeltringer«.

Vi har vor Ulykke med [Peter Christian] Koch³. Det er et djævelsk Menneske, som søger sin Glæde i at sætte Splid, hvor han kan. Saaledes har han nylig sat Hans Nissen Fluier i Hovedet, saa at denne blev grov imod Flor, og en højst ubehagelig Uenighed blev Følgen. Koch vil emancipere sig fra Flors Formynderskab. Dertil driver Forfængeligheden ham, ligesom Skinsygen driver ham til at have et Horn i Siden paa mig. Jeg er den ulyksalige Mellemand mellem alle disse stridbare Elementer. Alle klage til mig, den Ene over den Anden, og Alle vil de have mig til Hjælp. Hans Nissen har jeg dog faaet udvortes forligt med Flor, men hvorlænge det vil vare, er ikke godt at vide, thi Koch har bildt ham ind, at Flor vil *bruge* ham som et Redskab o.s.v., og dette kan den gamle, stædige Krabat ikke taale. Jeg vedbliver at paastaae, at baade jeg og alle de Andre skal være Flors

Redskaber, fordi han er den Klogeste af os Alle m. m. Imidlertid overlader baade H[ans] Nissen og Koch og alle vore andre Venner det til mig at sørge for Høiskolen, og naar saa Noget er gjort, saa tilegne de dem Æren for, hvad der er skeet, om jeg saa har gjort Alt alene. Deraf leer jeg kuns, thi Sagen er jo den, *at der skeer Noget*, og det er igrunnen ligegyldigt ved hvem, naar blot Hensigten opnaaes. Jeg vil saamænd gjerne lade dem leve i den lykkelige Indbildning, at de Herrer gjør Alt og jeg Ingenting, naar jeg saa kunde have Fred for deres forbandede Kjævlerier. Herfra undtages naturligviis baade Flor og hans Kone, som formelig ofre dem selv.

Jeg har en sagte Anelse om, at Koch staaer i god Forstaaelse og ivrig Korrespondence med »Corsaren«⁴, og at han ikke er ganske uskyldig i, at baade Du og jeg skal holde for. Det er dog morsomt, saadan som Goldschmidt har faaet Lyst til vor Pels, men det er imidlertid ikke saa vanskeligt at forklare, thi Forfængelighed og Skinsyge er vel ogsaa her det Ondes Ophav. Han kan imidlertid skade mig mere end Dig, fordi jeg har ikke saa dannet et Publikum at bevæge mig iblandt.

Sommer fra Lygumkloster kommer snart til Kjbhvn., hvor han nu vil prøve sin Lykke, da han er reen Bankerot, hvor han nu er. Bjelke i Bau har lovet at skaffe ham noget Skriverarbeide, og jeg har lovet at anbefale ham til Dig for, om Du mulig kunde skaffe ham noget at bestille, saa han dog kunde friste Livet. Hvis det er muligt for Dig at hjælpe ham til sligt Arbeide, saa beder jeg Dig gjøre det.

Marckmann blev hos mig i 3 Uger, men i denne Tid var han naturligviis borte flere Dage i Rad. Saaledes var han paa Als en Tour og det tilhest. Jeg laante ham min gamle Ridehoppe, da han ikke turde udsætte sine til Beqvemmelighed vante Lemmer og sin velvedligeholdte Mave for en saadan Rystelse, som en Ridetour paa min unge, lystige og vælige engelske Ridehoppe ville foraarsage. Det var ret en Morskab at see ham tilhest paa det gamle Øg, i sorte Klæder, Hat, korte tykke Been, hverken Pidsk eller Sporer og holdende fast med den ene Haand i Sadlen for ikke at styrte af, medens han med den anden agerede Styrmand. Jeg ønskede af Hjertet, at Du havde seet dette kostelige Syn, da det var i høi Grad originalt. Iøvrigt gjør han sine Sager godt hos Bønderne, da disse have Taalmodighed nok til at høre paa ham, ligesom han paa den anden Side gjorde fuldstændig Gjengjæld.

Jeg glædede mig iøvrigt Meget over at beholde ham saalænge, da

det altid er en behagelig Fornemmelse, naar man uforbeholdent kan sige sin Mening uden at behøve at være paa Vagt for Lumskhed og uden at veie ethvert Ord, inden det slipper af Munden. Dette skal jeg saa ofte her, og jeg kan sige altid, da selv mine Venner ingenlunde ere ganske at stole paa, naar jeg undtager Flor. Kræmmerraanden er altfor almindelig, og det er ikke sjelden, at jeg maae lide pecuniært Tab, fordi jeg hellere gjør Offre, end jeg indlader mig paa disse forbandede Regnekunster. Men disse komme jo altid, hvor Folket næsten er fordærvet. Hvor det aandelige eller politiske Liv er uddød, der synker Menneskeheden altid ned i materielle Beregninger, thi at sørge for sit eget Jeg, dette glemmes aldrig, fordi det er Noget, Menneskene har tilfælles med Dyrene. Det vilde vel ogsaa gaae mig saaledes om end i mindre Grad, naar jeg ikke havde de mange Forbindelser med dygtige Mænd i Kongeriget, og naar jeg ikke stundom gjorde en Udflugt for at styrke Sindet og hæve Aanden.

Gid Du dog engang kunde være hos mig en 14 Dage. Du kunde ride omkring paa min gode Hoppe, da Du er en øvet Rytter, og jeg kunde godt faae en Anden. Man kunde da faae Tid til at tale ordentlig, og Du kunde vinde lidt Kræfter til atter at tage fat paa Dit Trællearbejde, som vistnok er meget utaknemmeligt, men hvorved dog er det Gode, at Din indre Bevidsthed kan sige Dig, at Du har ydet Din Skjerv i Fædrelandets Tjeneste.

Er Lehmann kommet fra England? Jeg har Brev fra Allen, dat. London, 3. Aug.⁵ Han fortæller, at den skandinaviske Idee er realiseret i England forsaavidt, at Britterne ikke veed synderlig Forskjel paa Kjøbenhavn og Stockholm, men ansee disse Stæder som hørende til et Rige o.s.v.

Men Du er vel allerede kjed af mit Vaas, og det er derfor godt, at Papiret er fuldt. Jeg skriver ogsaa mindre, fordi jeg har noget Nødvendigt at skrive om, som fordi jeg havde Lyst til at hilse paa Dig. Skulde Du engang have en Time tilovers, saa tænk paa at sende nogle Linier til

Din

Den 24. August, Søndag Aften.

Laurids Skau.

KB. NKS 3316; trykt i udtog: *Da Sjy vaag VIII*, s. 100—103; *Højsk Ungdomstid I*, s. 71—72.

1 Overlærer Kristian Sick i Odense foretog på »de Syvs« vegne en orien-

teringsrejse til Nordslesvig og Flensborg. Hans oplevelser fra denne rejse

findes i en rapport, stilet til »Syvstjernens« formand, prof. J. Fr. Schouw. Den er benyttet af prof., dr. phil. Knud Fabricius i Sønderjyllands Historie IV, s. 315 ff.; trykt Sjy M Skr. 1965.

2 Peder Skau, Bukshave. Se hans: »Minder fra mit Liv og min Tid«, 1909.

3 Straks efter Peter Hiort Lorenzens død gav Koch Flor følgende salut vedr. Skau i brev af 1845 26/3: »Skjøndt jeg holder meget af Skau, saa har han dog i det sidste Aars Tid redet en høi Hest, og høiere vil han oppe sig endnu, efter at hans Rival i Delingen af Affærens Glands ligger under Muld. Alene for at styre den Karl er det nødvendigt, at De bliver bosiddende Nordslesviger. Med Dem kan han ikke konkurrere om nogen Krone. Længe kan det ikke vare, før enhver kan læse i hans Færd, at Forfængelighed er et Hoveddrivehjul hos ham, der jævnlig driver ham til Handlinger og Tale for at blive smurt. Skjule gjør han neppe meer ved Bord og i Selskaber den Selvbekjendelse, at han er den store Centralgenstand ikke alene i Nordslesvigs Midte, men i hele Rigets Anliggender og Velgaaende, samt troer, at han kan lede Kongens Hjerte som en Vandbæk. Dannet har De af denne Bondeknøs en stor og

stolt og herlig Aands-Staty, men De bør nu ogsaa for at fuldende Mesterværket vide at indblæse ham den Beskjeden[heden]s Adel, som han savner, og overhovedet meddele ham den finere Politur, som alene kan bevare Interessen for ham. Men dette Arbeide kunde maaskee falde svært nok for Dem, uden at det derfor maa opsættes eller ansees for mindre nødvendigt. Skaus meste Storhed bestaaer i, at han er Bonde. Denne Simpelhed er ham nu trykkende og leed« (KB. 1766; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 74).

4 I »Corsaren« 1845 15/8 hedder det bl. a.: »Laurids Skau er ikke længere Bonden fra Sommersted; han er en af de kjøbenhavnske Halvstuderende... I have bedøvet ham ved Eders Acclamation, myrdet ham ved Eders Feteringer«. Også »Fædrelandet« får nogle hib i samme nr.: »Det er s'gu et rart Blad, det »Fædreland«; det har arrangeret en prægtig Mængde Hurraer af et meget friskere Slags end de sædvanlige, vi opdrive i Kjøbenhavn«. — Værst er Goldschmidts angreb på Ploug dog i »Corsaren« 1845 1/8, hvor han hudfletter Plougs tale på Skamlingsbanke.

5 Allen til Skau 1845 3/8; mindre udtog af dette brev er trykt i »Dannevirke« 1845 23/8.

Laurids Skau til Carl Ploug 1845 [4/9].

Kjære Ven!

Houst, den 4de Aug. [!] 1845.

Du undres maaskee over atter at see Brev fra mig, og Du skjænder muligen ved Dig selv, fordi jeg berøver Dig noget af den kostbare Tid, idet Du ikke godt kan lade være at læse det, Du maaskee efter Gjennemlæsningen vil kalde det bare Vrvøl. Desuagtet lader jeg mig ved alt dette ikke afskrække fra at skrive til Dig, thi jeg er bedrøvet

og utilfreds, og jeg har i Kjbhvn. ingen Anden, som jeg saa aabent og uforbeholdent kan skrive til, som til Dig.

I hosfølgende Brev fra Lehmann¹ ligger Nøglen til min Bedrøvelse. Jeg har ikke svaret derpaa, vil heller ikke svare, inden jeg har sovet idetmindst 8te Nætter, thi jeg er altid bange for at forurette Nogen og for, at der skal indløbe Bitterheder, og dette kunde jo let skee, naar jeg troer i det *Væsentlige* at være forurettet. Jeg miskjender desuagtet ikke Lehmann. Tvertimod – jeg seer i hans Brev kun et Beviis mere paa hans gode Hjerte, idet han røber sin Ængstelighed for, at jeg skal komme ud eller udenfor den naturlige og for mig selv og Sagen lige tjenlige Tumbleplads.

Men hvorfor har Du været taus? Kunde den Ængstlighed, som ikke alene bevæger sig i Lehmanns Hjerne og Hjerte, men som efter Brevet maae være temmelig almindelig i Kjbhvn., undgaae Dit Øie? Det er neppe troligt, og i saa Fald har jeg Ret til at skjænde paa Dig for Din Taushed, da jeg fra Dig med størst Grund kunde vente Skjænd eller Advarsel, alt efter Omstændighederne, og det er derfor ikke smukt, at Du tier. Har Din Tid ikke tilladt Dig sligt kjedeligt Skriverie, saa er Du selv undskyldt, og har Du ikke vidst noget af alt det, Lehmann anfører, saa bebreider jeg Dig naturligviis Intet.

Jeg skal forklare nøiere, hvorfor jeg troer at være forurettet. Lehmanns første Anke synes at være den, at jeg kommer for ofte til Kjøbhvn. Deri kan han have Ret, og desuagtet har han Uret, thi jeg har endnu ikke reist dertil een eneste Gang efter egen Tilskyndelse, men stedse efter Valg og Opfordring, enten af Foreningen eller af Prof. Flor, og i det første Tilfælde aldrig undtagen den Sidste har billiget det. Jeg har altsaa holdt mig vor anerkjendte »Krigsministers Ordre« efterrettelige, og deri bestaaer efter min Formening vore Modstanderes Styrke, *at de underkaster dem en Høvding*, og de Danskes Svaghed, at *Enhver vil seile sin egen Søe*, gaae efter sit eget Hoved. Jeg veed meget godt, at jo sjældnere man kommer, desto mere Effekt gjør det, men jeg veed ogsaa, at saasart man ikke i Et og Alt retter sig efter den Øverstkommanderende, saa styrter Alting sammen.

Men hvorledes kan Lehmann mene, at jeg kommer for ofte, naar jeg netop af *Slesvigere* er dreven til Kjbhvn.? Dette begriber jeg ikke. Og hvorledes kan han sige, at min Virksomhed er formeget rettet paa Kongeriget, naar jeg alene tumler med slesvigske Sager og for disses

Skyld har været i Hovedstaden? Jeg har været indbudt til enhver Himmelbjergfest, til Maifesten i Egebæksvang, til Festen ved Kongsdal, kortsagt – til alle offentlige, ja endog til mangfoldige private Fester i Danmark, men *endnu ikke indfundet mig ved en Eneste*.

En naturlig Takt har sagt mig, at min Talerstol er paa Høiskamling, mit Parlament er den slesv[igske] Forenings Møder, mit Rige er i Nordslesvig. Men selv paa disse Steder er jeg ikke kommen ukaldet. Jeg har ikke en eneste Gang talt uopfordret. Jeg har ikke stillet et eneste Forslag i den slesv[igske] Forening, men stedse fundet mig i en underordnet Rolle. Jeg har med en Taalmodighed og Seiglivethed, som ingen af mine Kampfæller har i deres Magt, hørt paa flere Timers Vrøvl, og været den sidste til at tale og sige min Mening. Og naar jeg endelig har været nødt til at komme frem, saa har jeg altid givet Alle Ret i Noget, anført og referet Enhvers Mening og stedse hittet paa noget Tilfredsstillende for Enhvers Forfængelighed, inden jeg er kommet frem med min egen Mening; og hvad Andet kunde jeg gjøre?

Det er en komplet Umulighed at spille en mere ydmyg Rolle her i Slesvig, end jeg gjør. Det er svært at tale om sig selv, men jeg er nødt dertil, og til Dig kan det vel gaae an. Naar Nogen kan sige, at jeg blot en eneste Gang er gaaet ud af min Rolle, er blevet hidsig, har tilsidesat Andres Mening for min egen o.s.v., da fortjener jeg Skjænd, og jeg troer, at jeg inden i mig selv har den strængeste Dommer, men paa den anden Side har jeg ogsaa Stolthed nok til at hæve mig over Uretfærdighed, Æresfølelse nok til at blive bedrøvet, naar jeg uskyl-dig krænkes.

Men over min Virksomhed og Fremtræden indrømmer Lehmann jo ogsaa, at han ikke kan tale af Erfaring, skjøndt han ligefuldt afpæler mig Grændserne. Det er Hovedstaden, jeg ikke maae besøge. Nu ja, sidste Gang² havde jeg ikke noget bestemt Ærinde, men maae Slesvig da ikke kjende Noget til Skandinavismen? Skulde jeg være fremmed for det sidste Holdepunkt, den sidste og sikkreste Havn? Skulde den eneste danske Agitator i Slesvig være bleven hjemme, naar selv Sl[esvig-]Holsteinerne sendte en Mand? Og selv i dette Tilfælde kan ingen Bebreidelse ramme mig, thi afseet fra, at Du selv indbød mig og jeg bestemt erklærede at jeg ikke kom – forandredes min Bestemelse alene derved, at Prof. Flor ønskede det og ansaae det baade for

gavnligt og nødvendigt, og Ansvaret hviler altsaa paa ham som Krigsminister.

Og nu min Fremtræden i Hovedstaden. Har den ikke været beskedent? Stille og indesluttet i mig selv bivaanede jeg Festlighederne. Talte ikke, og ønskede ikke at tale, før Du forlangte det i Dyrehaven, og de Andre slæbte mig op paa Talerstolen, hvor mit Foredrag tydelig beviiste, at jeg ikke havde forberedt mig og altsaa heller ikke havde isinde at gaae paa Jagt efter Laurbær.

Naar der tales om »at sidde i en blød Sopha og fortælle Historier for en lyttende Kreds af smukke Damer«, da er dette ingensinde falden i min Lod. Thi at der i et Selskab tilfældigviis findes nogle enkelte Damer, tilligemed et stort Antal Herrer, som maaskee have lyttet til de Ord, jeg muligen har ladet falde, kan dog ikke være en Forbrydelse fra min Side. Jeg skulde dog ikke løbe bort, fordi der er Damer tilstede, og naar nogen af disse har aabnet en Samtale med mig, saa skulde jeg dog vel ikke lade være at bruge de Evner, Vorherre har givet mig for at gjøre Conversationen livlig og underholdende. Men aldrig har jeg søgt Disse og aldrig har jeg sat en Ære i fortrinsviis at komme i disse Selskaber. Da jeg sidst var i Kjbhvn., nægtede jeg endog at indfinde mig, modtog ikke nogen Indbydelse, naar jeg undtager Puggaards, og en saadan gammel, ærlig, stiv Demokrat troede jeg, at jeg burde besøge.

Hermed skal ikke være sagt, at jeg ingen Priis sætter paa Dameselskab. Tvertimod, det er min Ovebeviisning, at aandrige Damer ere interessantere at tale med end aandløse Herrer. Deres Domme ere fine, deres Spøg er glimrende, deres Vid er overordentlig. Men jeg søger dem ikke, fordi det er ikke i min Rolle. Dette overlader jeg gerne Lehmann, som langt overgaaer mig i slige Kunster, og jeg veed ogsaa, at det, som for ham er ganske naturligt, ja nødvendigt i en Hovedstad, er for mig ikke andet end en Afvexling i Livets forskjellige Bevægelser, som jeg virkelig gjerne kunde trænge til somme-tider, men som yderst sjelden bliver mig til Deel.

Og nu den Reisen omkring paa Herregaardene³, hvortil sigter dette? Da jeg sidst reiste hjem fra Kjbhvn., var jeg nede i det sydlige Sjælland, men hvem foraarsagede det? – Prof. Clausen. Hofjægermester Scavenius vilde ikke indbetale nogle Hundrede Daler til Comiteen, men derimod nok til os Slesvigere. Disse skulle jeg pille fra ham og jeg fik dem. Men jeg faaer ingen Penge ved diplomatiske

Kunster, og enten jeg saa er Fusker i dette Fag, eller hvad jeg er, – dette er mig fuldkommen ligeegyldigt; thi jeg kan opnaae, hvad jeg foresætter mig alligevel. Af den diplomatiske Moltke til Aagaard kunde Comiteen ikke faae en Skilling, uagtet Clausen spildte flere Timer paa ham. Jeg fik med Lethed 600 rdlr. Af Scavenius fik jeg ogsaa Penge til Høiskolen; af Baron Holsten fik jeg Løfte paa nogle Hundrede til Efteraaret; og saaledes er der flere, som nok vil give mig Penge, men ikke Comiteen, uagtet jeg ikke gjør mig Umage med diplomatiske Kunster, thi disse forsmaaer jeg og forstaaer mig sagtens heller ikke Noget derpaa.

Min Maade at gaae frem paa, kan ingen Anden bruge, og denne bestaaer blot i at gaae dem lige paa Klingen og fortælle dem, at det er deres Pligt at yde den betrængte Nationalitet Hjælp og lade dem føle, at der, hvis de nægter det, skal skee en Ulykke. Denne Maade er i min Mund ingen Grovhed, men vil være det i enhver Andens.

Og hvorfor skulde man forsmaa Aristokraternes Penge? Det er det eneste, vi kan bruge disse Asener til, og det er ingen Synd at plyndre dem, thi de have nok al[lig]eveel. Lad os kun tage deres Penge, som de tildeels have udpiint af Bønderne, og derpaa knuse den i Bund og Grund fordærvede Slægt, som ingen bedre Skjæbne fortjener end at udryddes af Jorden.

Prof. Flor har talt om, at jeg til Efteraaret skulde reise igjen⁴, men hvad skal vi gjøre? Af Slesvig eller rettere af Haderslev Amt alene har jeg udpisket 4000 rdlr., hvoraf mine Hjælpere alene har indkasseret 100, de øvrige har jeg ene maattet kradsse ind, og det ikke alene ved at udfærdige Breve fra det grønne Bord, men ved at reise omkring og tage dem dalerviis, ja endog i mindre Summer. Jeg tør ikke komme igjen, inden Høiskolen kan bevise, at Pengene ere godt anvendte, og maaskee neppe endda, fordi den gamle Slægt i Grunden ikke ikke duer, og en ny Slægt skal opdrages, hvortil vi vistnok har gode Elementer, men som kræver Tid og Arbeide.

Du vil svare, at vi skal henvende os til Comiteen; men vi synes virkelig, at de Mænd, som denne stedse holder sig til, kunde have godt af at hvile lidt.

Flor har nyligt forlangt 1000 rdl. af Prof. Schouw. Men uagtet han kun er taget til Rødding, hvor han lever et Hundeliv, under den udtrykkelige Betingelse, at Comiteen skulde sende ham Penge strax, naar han forlangte det, og som Clausen udtrykte sig, saalænge den

eiede en Skilling, saa var Følgen den, at der sendtes ham 500 med tilføiet Andragende om, at han skulde aflægge Regnskab⁵. Dette Forlangende saarede Professoren, og det gjorde ham ondt, at han, som ofrer ikke alene overordentlig meget i materiel Henseende, men som endog har bragt sig selv til Offer, idet han har givet sin Roe, sit behagelige Liv, til Priis, og sin Kones med, og vil Du blot spørge Marckmann, som har været der og seet Stillingen, saa vil han kunne skildre Dig Professorens Liv, der er saa meget besværligere, fordi Krarup aldeles ikke er istand til at udfylde sin Plads, – at han skal affordres Regnskab, hvilket vidner om Mistanke. Dette troer jeg nu ikke, man har til ham, men –

Naar jeg kan blive fri for det ubehagelige Hverv at skaffe Penge til Høiskolen, da er jeg glad, og Ingen kan have mindre Lyst til at agere Lykkeridder end jeg, men naar Lehmann sigter til og synes at troe, at jeg vil faae Damer til at blive forlibt i mig ved at fare omkring paa Herregaardene, da er jeg for stolt til at forsvare mig imod en saadan Sigtelse, men skal oversee den med en talende Taushed. Denne hele Sætning af Lehmann beviser blot, at han aldeles ikke kjender mig.

Hvis jeg vilde lægge an paa at gjøre større Lykke hos Damer, da vilde det kun lidet nytte, at jeg prøvede at være »sød«, thi jeg ved meget godt, at Sødhed ikke kan forenes med en svær Bygning og strenge Træk, som man siger jeg har uden at blive til Karrikatur. Jeg maatte være en Dumrian, naar jeg ikke vidste, »at det kun ere de *overfladiske* Damer, der lader sig henrive af Sødme«, men at den bedre Deel af det smukke Kjøn, de *sande* og *ægte Danneqvinder*, alene lader sig henrive af den *imponerende Kraft* og *Alvor*, som *ene gjør den fuldstændige Mand*. Denne Mening stadfæster Historien, og min Erfaring siger det samme.

Fremdeles siges: »Jeg skal være Bonde i Klæder og Sæder«⁶. Ja, det skal jeg være, og det er jeg, naar jeg er i Slesvig. Har Du f. Ex. seet noget andet, da Du forrige Aar var i mit Huus og reiste en Tour med mig? Spørg Marckmann og Sick, som i Aar har været her, om de har seet noget andet; og hvis disse ikke ere nok, saa beed Lehmann skrive til Flor. Han kjender mig bedst af Alle. Jeg kan med Rolighed imødesee, hvad de Alle ville dømme. Jeg skal dog vel ikke klæde mig som en sjællandsk Trælbonde eller en jydsk Tærsker? – ikke give mig til Priis for de stolte Bønders Foragt? Hvis Du vil tænke tilbage paa

Skamlingsfesten, hvormange af Bønderne saae Du da simplere klædt som jeg?

Vi vare 6 Bønder, som paa een Gang fik hver en graa Frakke, den, jeg brugte baade i Kjbhvn. og paa Skamling. Og havde de fleste Bønder fra Østkanten ikke aaben Vest? Mine forslidte sorte Buxer vil jeg ikke omtale. Jeg gaaer paa Haderslev Gade i en luvslidt Frakke og om Vinteren i en Vadmelsfrakke simplere end de fleste Bønders, og Gud veed, mine Klæder skal ikke vække Skinsyge, men snarere Medlidenhed.

Min Kone har i dette Øieblik klaget over, at jeg dog ikke maatte gaae saa usselt klædt, og ladet mig høre, at end ikke den simpleste Huusmandskone i Vilstrup Sogn gaaer saa simpelt klædt som hun, fordi jeg bruger mine Penge til mine politiske Operationer, istedetfor som de Andre at klæde baade Hende og mig selv ordentlig og ligesaa godt som mine Lige. Tro mig, kjære Ven! i det Øieblik, da min Kone har sagt mig sligt, sagt mig, at jeg opofrer mig selv og min Familie for det Offentlige, at jeg slider mig op og bliver en Olding og maaskee et Bytte for Graven, inden jeg naaer 50 Aar, da er det tungt at læse et Brev, hvor jeg sigtes for det Modsatte.

Og naar jeg tænker paa, at jeg er den eneste Agitator i Slesvig, den eneste O'Connel i det smaae, og jeg skal befinde mig i en saadan Stilling, saa er det slet ikke urimeligt, naar jeg udbryder i en fortvivlet Latter.

Hvad nu Sæderne angaaer, da skal jeg ikke videre omtale disse, fordi jeg haaber, de kunne staae Prøve. Thi jeg forudsætter nemlig, at Lehmann ikke ønsker, jeg for Konsekvensens Skyld ogsaa skal beholde og konservere de *slette* Sæder, der findes blandt og i Bønderne.

Endelig skal jeg drive min Gaard bedre end Andre. – Jeg har idag paa Forlangende faaet Tienderegistrene fra Præsten i Sommersted og seer deraf, at af den Gaard, jeg for et Fjerdingaar siden forlod, svares der næsten dobbelt saa meget i Tiende som af nogensomhelst anden Gaard i Som[mer]st[ed] Sogn af lige Størrelse, hvilket dog vidner om, at jeg har sat Gaarden i alvorlig Drift.

Hvorvidt det vil lykkes mig her i Sognet, veed jeg ikke, men saa-meget er vist, at Ingens Brakmark er i bedre Stand end min, og at Ingen har sin grøn Jord pløiet i hele Sognet undtagen jeg. Men en Følge heraf er, at jeg maae anvende lidt mere end mine Ligemænd, fordi dis-

se bestandig kan være med og hos deres Folk, medens jeg kun kan være der den mindste Tid. Min Avlskarl koster mig ogsaa lidt mere end sædvanlig, fordi jeg gjør større Fordringer, men alt dette kan jeg jo ligesaagodt tie med, deels, fordi Du vel ikke forstaaer sligt, deels, fordi jeg i denne Sag alene kan føre Beviset paa selve Stedet.

Dog – hvorfor forsvare mig til og for Dig? – Istedetfor den lange, kjedelige Snak, gjorde jeg bedre i at holde mig ganske rolig, thi da vil Skinsygen forsvinde af sig selv – hvilken i Grunden ingen Anden end Koch lider af her i Slesvig – og Ængstligheden vil ophøre.

Kjøbenhavnerne ræsonnere omtrent saaledes: »Har vi nu arbeidet i hele 3 Aar for at gjøre den ene Mand forfængelig, hvilket er det samme som at fordærve ham, saa skulde Fanden være i ham, naar det ikke havde hjulpet«, og dette sige de sig selv saa ofte, at de omsider troer derpaa. Vore Dages Mennesker kan ikke begribe andet end en *overfladisk* Virksomhed. En omfattende Plan begribes ikke, og at arbejde derpaa bringer ikke andet end Utak. Den eneste Maade at holde sig paa, er at være rolig inden de 4 Vægge, nyde Livet og gjøre sig det saa mageligt som muligt, og naar man endelig i den bløde Sopha har udklækket en Idee, da en enkelt Gang holde en skarp Tale, hvori der ikke spares paa stærke Udfald, – og Seiren er vunden!

Men gjør man Noget for at realisere Ideen i Livet, sparer man ingen Møie, men Nat og Dag arbejder paa at bringe den ind i den virkelige Verden? Reiser man som jeg uafsladelig omkring for at vække de Søvnige, styrke de Svage, forene de Adskilte, udjævne de Misforstaaelser, som ere uundgaaelige i den virkelige Verden? Holder man Modet opret, selv om man alene lades i Stikken ved det ene eller andet Foretagende, som mere end eengang har været Tilfældet for mig? Reiser man selv til Hoffet for saa hurtig som muligt at opnaae et Resultat? Giver man Konger og Fyrster paa Hovedet? Ja, saa siger man, det er bravt handlet, men Skinsyge og i bedste Tilfælde Ængstlighed (som her med Lehmann) følger strax ovenpaa, ikke saameget, fordi man har egentlig Mistanke til Personen, men mere, fordi man ikke her er vant til *praktiske Mennesker*.

Saaledes er det gaaet med Tscherning blandt de høiere Stænder, og Følgen er, at han foragter slig Usselhed og bliver kjed og leed af det; saaledes gaar det mig i den lavere Sfære, og Følgen bliver den, at jeg trækker mig tilbage og afventer den Tid, da jeg paa den løvfalede Vei, i Stænderne, kan gjøre min Pligt og slæbe mig frem i

denne Mudderpøl, ligesom andre skikkelige Folk slide Kræfterne uden Resultater.

Idet jeg nu slutter, tilføier jeg nok engang, at jeg ingenlunde misjender Lehmann. Tvertimod jeg er ham Tak skyldig for hans aabne og klare Skrivelse, fordi han siger mig det, som Du har fortiet, fordi han river mig ud af den Indbildning, at en virksom Mand nok kan holde sig, naar han viser Mod og Udholdenhed, – kort sagt, fordi han lærer mig en ny Maade at virke paa.

Jeg indrømmer, at jeg har været noget uforsigtig i mine Yttringer ved enkelte Leiligheder, og hvoraf man maaskee har udledet Noget, der virkelig ikke er Tilfældet. Men ligesom jeg ikke gjør Paastand paa at være ufeilbar, saaledes er det ogsaa umuligt for mig saavel som enhver Anden at svare til det Billede, som Lehmann – maaskee netop i en blød Sopha – har dannet sig, og det gaar mig i den Henseende ikke bedre, end det er gaaet Lehmann selv. Thi af ham fordrede man ogsaa en Mand, der svarede til idealske Indbildninger, men Tiden har viist, at man var uretfærdig imod ham, netop fordi man fordrede for meget.

Den 18. Septbr. holdes Generalforsamling af Foreningen⁷. Da jeg nu skal gjøre mere end hidtil for at forebygge Skinsyge o.s.v., saa er jeg nødt til at tage min Afsked som sammes Sekretær og overlade Pladsen til Koch, hvis Skinsyge driver ham til at modtage Pladsen, hvorved han vilde tilfredsstilles. Men først skal jeg holde en saadan Tale til Foreningens Medlemmer, at de skal komme til at føle, hvad de taber ved min Bortgang.

Papiret er nu fuldt, og har kun Plads til at bede Dig ikke blive vred, fordi jeg med lang Vrøvl har berøvet Dig Din Tid. Vei ikke ethvert Ord paa Guldvægt, og vær skaansom i Din Dom om mig. Min Skrift er vel neppe læselig, men jeg har arbeidet paa Marken hele Dagen, og min Haand ryster deraf. Nødig vil jeg miskjendes ogsaa af Dig, og det vilde være et af de haardeste Slag, der kunde ramme

Din
Laurids Skau.

KB. NKS 3316; trykt: Da Pol Br III, s. 86—94; i udtog: Højsk Ungdomstid I, s. 70—71.

1 Lehmann til Skau 1845 30/8.

3 Se f. eks.: Skau til Marckmann 1845

2 Skau deltog i det svensk-norske studentermøde i Kbh. 1845 24/6.

5/7.

4 Der tænkes på Skaus indsamlings-

- rejser til forskellige herregårde. Disse havde vakt Lehmanns mishag.
- 5 Skau til Lehmann 1845 15/10, hvor Schouws brev 1845 17/9 til Flor er citeret.
- 6 Smlgn.: Sick vedr. Skaus påklædning ved landmandsmødet i Odense maj-juni 1846, se: Skau til Marckmann 1846 6/6, note 4.
- 7 Ved den Slesvigske Forenings generalforsamling 1845 18/9 blev det vedtaget, at en »komité« skulde omarbejde foreningens vedtægter.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1845 16/9.

Kjere Ven!

Houst, den 16de Septbr. 1845.

Din kjærkomne Skrivelse modtog jeg igaar, og Din Dom om Lehmanns Brev og min Stilling i Samfundet er i det Væsentlige i Overeensstemmelse med min egen. Jeg har endnu ikke skreven til Lehmann, og det er muligt, jeg skriver slet ikke¹, men lader ham læse Svaret i mine Handlinger.

Naar Du kalder Lehmanns Brev et Udtryk af hans sædvanlige Veltalenhed og siger, at det ligner ham ganske, saa formoder jeg, at Du dog undtager Begyndelsen. Jeg havde slet ikke omtalt denne i mit Brev til Dig, da jeg ikke troede, Du behøvede at gjøres opmærksom paa samme. Er det delikat, er det smagfuldt at fortælle, at man har samlet Penge til Een, og saaledes ligesom erhvervet Ret til at dadle og hundse? Ligner dette den fine Mand? Du kan være vis paa, at jeg har følt dette maaskee haardere end noget af det Øvrige, og om jeg ogsaa kunde glemme eller overse de mindre retfærdige Dele af Brevet for sammes mange og gode Sider, saa gaaer denne Deel af Skrivelsen mig ikke saa let af Hovedet. Hans Brev faaer derved Udseende af, »at nu er jeg *kjøbt*, nu maae han have Ret til at lægge uldne Dækkener paa mig og trainere mig til Vædderidt« o. s. v.

Men endnu har jeg, Gudskeelov, ikke modtaget noget af denne Sum, og det er uvist, om jeg nu *vil* modtage Noget. Thi mærker jeg, at man vil derved see sig berettiget til at gjøre Skaar i min Selvstændighed, afpæle mig min Virksomhed o. s. v., saa skal jeg nok vide itide at vogte mig. Vel har jeg ikke Udsigter til nogensinde at blive saa velholden en Mand, som jeg var i Som[mer]st[ed], men jeg har Mod nok endnu til at trodse Skjæbnen og Stolthed nok til at foragte en materiel Fordeel, som jeg mulig skal modtage paa min fri Virksomheds og aandelige Selvstændigheds Bekostning.

Jeg kan let sælge min Gaard, og der bliver vel sagtens saameget

tilovers, at jeg kan sikkre mig selv og min Familie for Nærings-sorg.

Dog – Lehmann er jo ikke den Mand, som jeg i denne Sag har videre med at bestille. Det er Comitteen, jeg skal modtage Pengene fra, og saalænge denne ikke giver sig Mine af at ville benytte den pecuniære Understøttelse paa den antydede Maade, har jeg jo ingen fornuftig Grund til at gribe til saa fortvivlede Repressalier, som jeg rigtignok har spekuleret paa.

Da jeg nu engang er kommet til at omtale disse Forhold, skal jeg dog meddele Dig Resultatet af Subscriptionen. Meinert har tilskrevet mig, at der kunde kun med Sikkerhed regnes paa 5000 Rbdr. eller 3125 rd. S. H. Courant. Da jeg nu kun eiede en Nettokapital af 3000 rd. Crt., og jeg gav 8500 rd. Crt. for Gaarden, saa bliver der altsaa et Deficit af 2375 rd. Crt. eller omtrent 4000 Rbdlr. Men af disse ovenfor omtalte 5000 ere kun 3800 Rbdlr. realisable til 1. Mai 1846; de 800 har jeg alt modtaget og udbetalt i Gaarden. Jeg faar altsaa en Gjæld af idetmindste 5000 Rbdlr., og dette er mere end nogensomhelst Bonde i Vilstrup Sogn forrenter.

Lehmann behøver altsaa ikke at sørge over, at jeg skal komme for ofte til Kjbhvn., thi med en saadan Gjæld er det ikke engang muligt for mig at foretage de sædvanlige Reiser her hjemme i Slesvig, da al min Opmærksomhed kan gøres behov for at gjøre min Gaard saa indbringende, at jeg kan præstere Præstanda. Som Følge heraf vil min pecuniære Stilling blive ringere, end den var, thi i Som[mer]st[ed] havde jeg ikke engang 1000 Rbdlr. Gjæld, og jeg var altsaa der en velholden Mand, hvorimod jeg vistnok her har en bedre Gaard, men ogsaa forholdsviis faaer langt større Gjæld. Havde jeg vidst, at Udfaldet vilde blevet saaledes, saa havde jeg vel næppe indladt mig paa den gjorte Ejendomsforandring. Jeg sagde udtrykkelig til Clausen, at jeg ikke kunde komme i saa god Stilling igjen, naar der ikke kunde tilveiebringes 7000 Rbdlr., da Jorderne ere saa uforholdsmæssig dyre i den bedre Egn af Amtet, og der skulde jeg absolut boe, fordi vi i denne Egn behøvede større Kræfter. Men Clausen er nu borte², og Energien med ham, og dette er vel fornemmelig Aarsagen til, at Udfaldet blev saaledes, som det blev.

Med Madam Lorenzen talte jeg igaar og kan meddele Dig de

Oplysninger, som Du i Dit Brev skrev om. Hun lever i Sommer af det Tilgodehavende, som endnu indkommer efterhaanden fra Bønder og Borgere, der havde Debet i Bøgerne. Vel skulde hendes Stedsøn Carl Lorenzen betale omtrent 100 Rbdlr. maanedlig i Afdrag for de Vare[r], som forefandtes ved Modtagelsen, og som saaledes vilde blive udbetalte til næste 1. Januar. Men selv om disse ville blive betalte, hvilket jeg anseer for umuligt, saa vil Størstedelen deraf medgaae til Gjæld.

Auctionen er ikke foranlediget ved absolut Trang, men mere foranlediget ved, at hun har leiet Agent Bruun i Aarøesund den halve Deel af Værelserne for i Vinter og altsaa ikke har Plads til alle hendes Møbler, og desuden forefindes der i Huset en Mængde Skramleri, der ikke duer synderligt og altsaa ikke er værd at gemme paa.

Jeg antager, at hun til Nytaar gjerne kan have Hjælp nødvendig, thi jeg troer neppe, at hun længere vil kunne holde ud med de Indtægtskilder, som for Øieblikket staaer til hendes Raadighed. Imidlertid er det jo muligt, at der fra andre Kilder kunde tilflyde Noget, da jeg i Forening med Flor og Wegener fælles har skreven til Bekjendte i Jyllands og Fyens Kjøbstæder i denne Anledning, og jeg veed bestemt, at man idetmindste paa flere Steder er i Bevægelse til Enkens Fordeel. Herom skal Du imidlertid faae Underretning, saasnart vi erfare Resultatet. Fra Frederizia har jeg alt faaet Brev fra Kommandanten, hvori meldes en aarlig Hjælp af 22 Rbdlr. fra Officererne. Vi have slet ikke skreven til Sjælland i denne Anledning, da vi syntes, at man der ved forskjellige Leiligheder bliver haardt nok medtagen.

Begge Døttrene ere naturligviis hjemme endnu, men det kan aldeles ikke gaae an, at Sophia, den Ældste, bliver længere hjemme, da Familien deels er for stor, og deels er det til Skade for den gode Piges fremtidige Lykke. Men det forekommer mig, at hun endnu neppe har Dannelse nok til at anbringes i Hovedstaden, og deri er Overlærer Sick af samme Mening. Han gjorde mig det Forslag, at Sophie skulde i Vinter opholde sig hos hendes Slægtninge i Odense. Han vilde da lære hende det franske Sprog³ tilgavns og sørge for, at hun fik mere Færdighed i Fortopianspil. Det tydske Sprog taler og skriver hun korrekt⁴ og Dansk allerede temmelig godt. Derpaa skulde hun til Maidag anbringes i Kjøbenhavn, hvor

hun med en saadan Dannelselse ikke kunde spille saa daarlig en Rolle. Hvad synes Du herom? Troer Du at kunne finde en Plads for hende til denne Tid? Hun er ikke ubevandret i Huusholdning, da hun i hendes fortræffelige Moder har havt en god Læremester. Madam Lorenzen har forbeholdt sig at tage en afgjørende Bestemmelse, til vi har indhentet Din Mening derom, som hun har isinde at følge.

Jeg venter altsaa, at Du med det Første giver os Dit Raad, thi hun vil ingen Andens Raad følge og vil i det Hele gjøre, hvad Du og jeg blive enige om. Sophie betragter mig halv som Fader og halv som Broder, og jeg vil altsaa kunne have en temmelig afgjørende Indflydelse paa hende, thi hun stoler i Grunden ingen Anden paa.

Der er aldeles Ingen hverken i eller udenfor Haderslev, der ganske kjender Familiens Stilling og er sammes Fortrolige undtagen jeg, men hverken Moder eller Børn har Noget imod, at Du gives alle de Oplysninger, som Du maatte ønske, og som ellers de nærmeste Beslægtede kun ere indviede i. Selv Madam Lorenzens Broder⁵ veed Intet om nærværende Plan og overhoved Intet om den sande Stilling.

Hermed skal det være nok for idag. Jeg skal nu have Papirerne og andre Ting istand til vor Generalforsamling paa Torsdag⁶ og slutter derfor med en venlig Hilsen til Dig fra min Kone og

Din

Laurids Skau.
KB. NKS 3316; trykt i udtog: *Da Sjø vaag VIII*, s. 110—112.

1 Skaus svar til Lehmann er dateret 1845 15/10.

2 H. N. Clausens anden store udenlandsrejse 1845 14/7—1846 21/6.

3 Kr. Sick i Odense blev senere kendt som udgiver af lærebøger og en stor

ordbog i fransk og kaldtes derfor »Franske Sick«.

4 Peter Hiort Lorenzen havde haft tysk hussprog.

5 Gæstgiver Schrøeter.

6 Den Slesvigske Forenings generalforsamling 1846 18/9.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG [1845 15/10 – 7/11].

Kjere Ven!

Indlagte uforseglede Brev bedes Du at levere Capt. Tscherning snarest muligt, da Du af Indholdet vil see, at det ikke taaler lang Opsættelse¹.

Jeg har faaet et tilfredsstillende og fyldestgørende Svar paa min Svarskrivelse til Lehmann², som Du jo kjender, og dermed er denne Sag sluttet.

Jeg længes efter at høre Noget fra Dig, thi jeg lever her som i et ægyptisk Mørke, da Bladene indeholde Ingenting, og Alt forekommer mig som død og livløst. Intet Menneske skriver, og selv Flor, som nu er i Kjbhvn., har jeg ikke hørt et Ord fra, men han har formodentlig ikke Noget at skrive om eller i al Fald ingen Tid.

Det er mere piinligt at være i Uvished end at kjende den maaskee sørgelige Vished. At jeg mener Udfaldet eller Resultatet af Flors Reise, kan Du let gjætte.

Jeg har herhjemme ikke synderlig Andet end Ærgrelse, thi jeg kan med al min Umage og Kunst ikke faae Bønderne til for Alvor at lukke Pungen op. Embedsmændene lægge djævelske Hindringer i Veien, og nu stige Kornpriserne, Creature ere ogsaa i Priis, og Bonden har alle Tanker henvendt paa at benytte sig af de gode Conjunkturer. Men Følgerne blive forhøiet Ødselhed, sløv Ligeegyldighed o.s.v., og jeg tænker ofte paa, at vi kunde have godt af Krig eller Hungersnød, da jeg ellers troer, at Nationen styrter i den Afgrund, paa hvis Rand den alt længe har staaet.

Lev vel! og hils Flor, hvis han endnu er i Kjbhvn. Min eneste Glæde, der duer, er at see den Ild, der gnistrer ud af Øinene paa Høiskolens Elever. Med denne trøster sig

Din

Laurids Skau.

KB. NKS 3316.

1 Det drejer sig om Skaus plan om at indlede en kontakt med hertugen af Augustenborg.

2 Skau til Lehmann 1845 15/10; Lehmanns svarskrivelse kendes ikke. Derimod er Plougs svarskrivelse dateret 1845 7/11.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1845 7/11.

Kjære Ven!

Khvn., d. 7. November 1845.

Tak for Dit Brev, som jeg modtog imorges¹. Det indlagte til Tscherning² har jeg i Formiddags leveret hans Frue, thi ham selv traf jeg ikke hjemme og kunde altsaa ikke faae min Nysgjerrighed tilfredsstillet angaaende hans Brænde-Leverance – jeg har iøvrigt den Formodning, at den er til Træskæreriet »Phoenix«, som han nok endnu er med at bestyre.

Aarsagen til, at jeg saa hurtigt besvarer Dit Brev er en dobbelt:

mit Ønske snarest muligt at berolige Dig med Hensyn til Udfaldet af Flors Reise, og mit Løfte til ham i Middags at melde Dig, hvad Tid han kan ventes hjem. Hvad Familien, Høiskolen og Penge angaaer, da er Flor, saavidt jeg kunde mærke paa ham forleden Dag, efterat han havde et Møde med Comiteen, vel tilfreds. Man har tilstaaet ham omtrent, hvad han vilde have. Han medbringer 1000 Rdlr. og faaer nok til Nyaar 3000 til, saavidt jeg mindes, ligesom han ogsaa har faaet Løfte om fremtidig Understøttelse. Han forlader Kjøbenhavn imorgen tidlig og gaaer til Holbek for at besøge Etatsraad Estrup paa Kongsdal. Derpaa afgaaer han til Hjemmet med den Diligence, der forlader Kjøbenhavn paa Mandag Aften, er altsaa i Haderslev Natten mellem Tirsdag og Onsdag og ønsker, at Du vil møde ham der med Din Befordring Onsdag Formiddag for at kjøre ham til Rødding. Du vil finde ham hos den Gjæstgiver, hvor han pleier at logere.

Naar Du i længere Tid Intet har hørt fra mig, da er det, fordi der Intet har været at skrive om. Alt er her, som Du beskriver det hos Eder, dødt og livløst. Det Eneste, der har adspredt Mørket og Stilheden for et Øieblik, er det Sygdomstilfælde, der traf Kongen paa Fredensborg. Det er endnu, skjønt han for den Gang fuldkomment har overstaaet det, Gjenstand for Samtale og ængstelig Overveielse hos de faa virkelige Fædrelandsvenner, her findes. Thi Lægerne spaae, at det vil gjentage sig, og hver Gang det skeer, hænger hans Liv i en Traad. Men dersom han dør og dør pludselig, hvad kan og hvad skal der da gøres? Da vil Øieblikket være til at handle, men vil man benytte det? Tillid, personlig Tillid til Kronprindsen, kan ingen fornuftig Mand have. Dertil er han altfor ringe begavet, medens paa den anden Side hans Egensind og bizarre Lune stille hans Færd som Konge uden for al Beregning. Ville altsaa alle Fornuftige forene sig? Ville de vove et dristigt Skridt? Vil det være muligt at offre privat Fordel og Liebhabereri, egne Meninger og andre Hensyn for det Almindeliges Skyld? Vil det være muligt blot i 24 Timer at bringe Nationen eller nærmest Kjøbenhavn under een Fane? Eller skal det gaae som ellers altid, at vi med en betænksom Mine lægger Hænderne i Skjødets og først, naar det er for sildigt, erkjende, at vi have ladet det beleilige Øieblik ubenyttet? Disse ere Spørgsmaalene: Hvem kan besvare dem? Jeg vil vove Alt, men indestaaer for Intet.

Det danske Cancelli har i disse Dage begaaet et voldsomt Skridt, som imorgen kommer for Lyset. Det har udstædt en Circulaire – lig den slesvigholstenske fra 1838³ – hvori det forbyder alle Forsamlinger uden Politiets Tilladelse⁴. Dette ulovlige Bud er møntet paa Barfods Forelæsninger og de sjællandske Godsbønders Sammenkomster. Nogen Bevægelse, nogle Beslag, Actioner og deslige vil det naturligvis fremkalde, men ellers Intet, thi vi ere et letsindigt Folk, der hverken kjender sin Pligt eller sin Ret.

Dog hvorfor dvæle ved disse mørke Betragtninger. Engang vil det dog blive anderledes, men maaskee først over vore Grave, og selv i saa Fald ville vi dog ikke have levet forgjæves.

Levvel, hils Din gode Kone og vore fælles Venner fra Din

KB. NKS 1727; trykt i udtog: Da Pol Br III, s. 95–96.

Carl Ploug.

1 Dateringen af foranstående brev kan da med rette sættes til begyndelsen af november 1845.

Af Anthon Frederik Tschernings efterladte Papirer II (1887), s. 249–256; Tormod Jørgensen: Anthon Frederik Tscherning (1938), s. 76–77; SJy Årb. 1963, s. 72–81.

2 I det pågældende brev til Tscherning er der tale om en kontakt, der skulde forberede Skaus plan om en alliance med hertugen af Augustenborg, se:

3 SJy Hist IV, s. 245.

4 »Bondecirkulæret« af 1845 8/11.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1846 4/3.

Houst, den 4de Marts 1846.

Kjære Ven!

Det er nu en rum Tid, siden jeg skrev sidst til Dig – maaskee $\frac{1}{2}$ Aar –, og det kunde derfor nu være betimeligt atter at sende nogle Linier for at forny en Correspondance, der kun har hvilet, fordi en fuldstændig Tomhed og en tilsyneladende og maaskee virkelig politisk Død har gjort det vanskeligt at hitte paa noget Ordentligt at skrive om.

Da alle Regjeringens Foranstaltninger gaae ud paa at hilde Folket i materielle Ting og udslukke alt aandeligt Liv, saa er det intet Under, at Alt ligger i en Dvale, som vistnok mange ønske hævet, men kun Faa have Lyst til at arbeide hen til et sligt Maal. En umaadelig Uvished og Tvivlen har bemægtiget sig alle Partier, en for-dærvelig Usikkerhed gaar igjennem alle Regjeringens Foretagender, saa at selv de Begunstigede seer i dens Forholdsregler – ikke en Beskyttelse –, men blot en farlig Udhaling af Tidens store Spørgsmaal om Frihed og Lighed.

At finde Rede i et saadant Chaos er naturligvis vanskelig for en Lægmand, som jeg er, men man kan jo ikke lade være med at danne sig Forestillinger om, hvad Enden kan blive, og tage Forholdsregler efter Omstændighederne, og navnlig er det min Pligt imod det Parti, jeg tilhører, *at jeg skal have en Plan*. Denne har jeg da ogsaa, og jeg skal i faa Linier sige Dig, hvori denne bestaaer. Det *nationale* Spørgsmaal har jeg tilsyneladende gjort secundairt, det *blendende* i den nationale Kamp er ikke mere til, Kræfterne ere noget *udmattede*, man vogte sig vel for at *forcere* dem; thi de ville derved sprænges. Vi leve i en virkelig, materiel, Verden, der ogsaa fordrer sin Ret. Man vil have Noget, som man kan tage og føle paa, og jeg troer, at der i denne Retning kan udrettes Meget herovre.

Jeg har derfor udsendt Petitioner om en Landcommunalordning¹ og Jagtfrihed², som blive talrig underskreven. Medens Publikum nu snakker om denne Bedrift, udruger jeg en ny Plan. Jeg tænkte nemlig paa at pirre Bureaukratiet, vor værste Fjende, af Thronen. Dette sker ingenlunde ved directe Angreb, men ved at bringe Systemet i Uorden og ved at rokke Grundvolden, hvorpaa det har reist Bygningen, og endelig at bringe det i Krig med sig selv.

Det er nu ikke en let Sag at faae Bøndernes Hjerner opklarede saaledes, at de for Alvor ville følge med, naar der skal slaaes Dommemedagslag, og jeg har derfor tænkt paa at liste mig frem. Comunalloven er aabenbar baade det Bedste og Vigtigste, ligesom det er det første Skridt, som bør gøres, men Uvidenheden er saa stor, at man ikke veed, hvad en Comunallov er. Jeg har sikkert skrevet hundrede Breve i de sidste 3–4 Uger til de enkelte Mænd, som skulle samle Underskrifter, allene for at tilfredsstille Spørgsmaalene i denne Henseende, og dette er naturligviis umaadelig trættende og møisommelig. I »Dannevirke« har jeg nu begyndt med Comunalvæsenet i »Gamle Jacobs« Stil³. Paa denne Maade narrer jeg Bønderne til at læse disse ledende og oplysende Artikler, medens de aldrig eller i al Fald kun sjelden gidder læst lange tørre Afhandlinger, hvorimod de med »Gamle Jacob« gjøre en Undtagelse. Da jeg skrev disse oplysende Artikler, som nu efterhaanden ville komme, har jeg naturligviis alene tænkt paa Bønderne; for dannede Læsere vil der selvfølgelig ikke være andet end blot lidt om den faktiske Tilstand her. Men Bønderne forstaaer jeg temmelig godt at ramme, og dette er mig nok.

Derpaa skal vi have *Retsvæsenet*⁴ fat. Ved nogle Afhandlinger om tilsyneladende Smaating agter jeg at vække Bøndernes Opmærksomhed. Om Sandemændene, om Allemandsthing o.s.v., som man i Kongeriget vel neppe kjender, medmindre det skulle være paa Bornholm, hvor man har Sandemænd ligesom her, agter jeg at meddele Oplysninger især om deres ældgamle Oprindelse, der formodentlig har faaet den første lovformede Skikkelse i »Jydske Lov«.

Derpaa skal *Eedsvorneretten* paa Bane. Der maae endnu i næste Slesv[igske] Stænderforsamling reises en Bevægelse for denne vigtige Institution, thi den danner Grundvolden for en ordentlig demokratisk Udvikling. Naturligviis maae Forligelseskommissionen derved ikke forglemmes. Disse anseer jeg for nødvendige ved Siden af Eedsvorne og begge for nødvendige Forløbere til en bedre Tingenes Tilstand. Vi ville neppe faa Bugt med Boureaukratiet, naar vi ikke har Jury. Jeg kunde længe vedblive om disse Ting og andre Lignende, men jeg skal ogsaa skrive om Andet, og Du har allerede nok for at faae en Idee om min Tankegang. Men var det ikke godt, at Orla Lehmann eller en anden dygtig Politiker kom herover for at reise med mig til Slesvig, hvor jeg mener, der burde lægges en Plan med Beseler eller en anden Demokrat om de forestaaende Operationer i Stænderforsamlingerne, f. Ex. om at tordne løs i alle 4 Stænderforsamlinger om Eedsvorneretten? Alt, hvad der kan henføres under Demokratiets Kategorie, maatte der være Enighed om, gjensidig Hjælp. Jeg har talt med Flor herom, men der er intet Udkomme med ham, naar Talen er om at indlade sig med det tydsksindede Folk.

Jeg har længe forsket efter Oplysninger om Skatteforholdet her i Slesvig, da jeg troer, at Uliigheden er langt større her end i Kongeriget. Der skal være adelige Godser og Gaarde, som giver Lidet eller Intet til den Kongl. Kasse, medens Bønderne ved Siden af dem bærer svære Skatter. Men det er næsten umuligt at faae at vide, thi Godsfuldmægtigene ville og maae vel ikke sige det, og fra Hovedkassen i Rendsborg faaer man det aldrig at vide. Fik jeg først rigtig Lys i Sagen, skulde jeg snart faae Brand i Publikum.

Men nu kommer da egentlig det, som driver mig til at skrive til Dig. Hvad synes Du, naar *vi i Aar ingen Fest ville holde paa Høiskamling*? Igaar havde Flor, Koch og jeg en lang Samtale derom, og Resultatet blev, at vi ikke kunde opdrive noget fornuftigt Motiv til en Fest, thi at lade den synke ned til en blot og bar Morskabssammen-

komst kan vi ikke overtale os til. Jeg foreslog de andre to Herrer, at vi eller jeg skulde paa Aktionærernes Generalforsamling af al Magt modsætte os en Fest, men derimod foreslaae at udstede et Manifest, hvori Grundene udtaltes, der foranledigede en saadan Beslutning. Sprogscriptet, som først foranledigede Festen, er ingenlunde sat i Kraft og kan altsaa ikke give os Anledning til Fest. Fra Regjeringens Side er Intet skeet, som kunde bevæge os til at holde Fest, medmindre det skulde være en Sørgefest, og saaledes kunde der flere Grunde nok til Beslutningen. Man kunde jo i et saadant Manifest sige forfærdelige Ting og desuden forbeholde sig Ret til at ansætte en Fest, hvis Omstændighederne maate forandre sig. Jeg indseer ikke, hvad der kan tales om under nærværende Søvn og politiske Død, og man resikerer enten at snakke om det, som tusinde Gange er sagt, eller ogsaa at vove sin Anseelse ved at bringe ny og originale Ideer frem, der aldrig ere sikkert paa god Optagelse i Publikum.

Jeg udbeder mig nu Din Mening tilkjendegivet om nærværende Sag, og det var slet ikke saa galt, om Lehmann ogsaa læste dette Brev for at lære hans Mening at kjende, som jeg regner ikke saa Lidt paa i nærværende Sag som ogsaa i de andre, jeg har skreven om.

Blandt alle de Mennesker, jeg har staaet i Forbindelse med eller dog idetmindste pleiet nogle faa Underhandlinger med, er der ingen, jeg har været saa uartig imod, som Pastor Helweg⁵. Historien kjen-der Du fra første Tid, men det seneste veed Du maaskee neppe. Jeg lovede ham nemlig i forrige Aar, at, hvis han ikke kom til Skamlingsfesten i sidste Sommer, saa skulde jeg derfra sende ham et Brev med Underretning om forskjellige Ting, navnlig om, hvilken Bestemmelse Flor vilde eller havde tagen med Hensyn til sit Ophold paa Høiskolen.

At jeg ikke svarede fra Høiskamling, kan undskyldes, fordi det der var umuligt at skrive, at jeg ikke med Dig sendte mundtlig Bud, var Glemsomhed, men at jeg ikke strax derefter skrev, er uundskyldeligt. Thi vistnok var det mig umuligt *dengang* at sige noget Bestemt, og umuligt er det endnu, fordi Flors Ophold paa Rødding og dettes Varighed endnu er en Gaade for mig, som jeg aldrig har kunnet bevæge ham til at løse. Men dette kunde jeg jo ligefrem have skreven til Helweg, og [at] Flor var den skyldige i Uvisheden. Der-

over skammer jeg mig endnu, thi jeg har aldrig paa den Maade være[t] uhøflig mod Nogen, og Helweg havde mindst fortjent det af mig. Da jeg i Efteraaret var i Kjbhvn., skammede jeg mig ved at gaae til ham, og dette fortryder mig nu dobbelt, thi jeg kunde og burde have bedet ham om Forladelse for min Uefterrettelighed.

Endskjøndt jeg nu har Grund til at troe, at Helweg anseer mig i Virkeligheden for en Ubetydelighed og altsaa, at en Mand, som jeg i Grunden ikke kan fornærme, den lærde, videnskabelige Mand, saa ærgrer det mig dog for min *egen* Skyld, thi jeg kan ikke berolige mig selv, idet jeg altid har Overbeviisningen om en begaaet Uartighed. Vel har mit forunderlige Forhold til Flor været noget Aarsag dertil, da jeg ikke kunde skrive aabent til Helweg uden, at det til-lige vilde kaste en Skygge paa hiin gamle Ven, men dette retfærdig-gjør mig ingenlunde.

Naar Helweg engang kommer til Dig, saa kan Du sagtens sige ham Noget herom, saa jeg dog ikke bliver fuldt saa sort i hans Øine, som hidtil formodentlig har været Tilfældet.

Det er en høist interessant Feulleton, som »Fædrelandet« i lang Tid har leveret⁶. Disse lærerige Skildringer af Verdens Statsmænd ere noget af det Bedste, jeg har læst. Men Arket er nu fuldt, og er det Skrevne end ikke Alt interessant, saa er det idetmindste Beviis paa, at jeg ikke er doven, og at det er mere Evne end Villie, jeg mangler, naar det gjælder at underholde Dig.

Hils Gjødvad og alle andre Venner fra

Din
Laurids Skau.

KB. NKS 3316; trykt i udtog: Da Sjy vaag VIII, s. 123—127.

- 1 Om kommunalvæsenet i »Dannevirke« 1846 28/2, 8/3, 14/3 og 18/3. Petitionen findes 1846 30/5 i »Dannevirke«.
- 2 Om jagtfriheden i »Dannevirke« 1846 17/1, 6/3 og 23/5 (petitionen).
- 3 Peder Lauridsen tvivler — men med urette — på, at Skau er forfatteren til de pågældende artikler under mærket »Gamle Jacob« (Da Sjy vaag VIII, s. 125). Se også: Skau til Goldschmidt 1845 23/10: »Hvad synes De om den gamle »Jakobs« Skrivelse til

Koch? De har jo vel læst den i Dannev. No. 32. Skulle vi oftere lade ham rykke frem?»

- 4 I »Dannevirke« 1846 25/3 findes en artikel »Thingvæsenet«, »Medd. af D., opfordret dertil af Gamle Jacob«.
- 5 Jvf.: Ploug til Skau 1845 18/4 — 19/4.
- 6 »Fædrelandet« 1846 5/2: Thorvaldsen, 6/2 ff.: Tarass Bulba, 16/2 ff.: Robert Peel, 20/2 ff.: Cromwell, 26/2 ff.: Malmesbury.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1846 18/3. Houst, d. 18de Marts 46.
Kjere Ven!

Indlagte Digt er strøgen i »Dannevirke«, formodentlig, fordi Borge-
mesteren [G. Lassen] sandsynlig har seet nogen comunistiske Ideer
deri. Min Huuslærer [Struck] har skreven det, skjøndt jeg ikke selv
er ganske fri for Deeltagelse.

Hvis Du synes, det er værd at optage¹, saa har Du nu fri Raadig-
hed derover, samt Ret til at forandre deri efter Godtbefindende,
hvis der skulde være Noget deri, som Din gode Ven Reiersen skulde
forarge sig over; thi Action ville vi ikke have for sligt.

I Haab om, at Du snarest muligt vil værdige mit forrige Brev
nogle Øieblikke til at gjennemlæse for at give Svar angaaende
Skamlingsfesten forbliver jeg

Hr. Cand. C. Ploug.

KB. NKS 3316.

Din hengivne
Laurids Skau.

¹ Se: Ploug til Skau 1846 30/3.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1846 30/3.

Kjære, brave Ven! Kjøbenhavn, d. 30. Marts 1846.

Med stor Glæde modtog jeg Dit Brev af 4. Marts, og naar der er
forløbet over 3 Uger, inden jeg besvarer det, saa maa Du tilgive mig
dette dels paa Grund af en Upasselighed, som vel ikke var videre
farlig, men som drog et nedstemt, tvært og døsigt Humeur efter sig
i nogen Tid, dels fordi jeg jo skulde indhente Lehmanns Betænkning,
thi for at have denne har jeg maattet vente den sidste Uge. I alt
Fald maa Du ikke finde nogen Ligegyldighed for Dig eller det, Du
skriver om, i min Taushed, thi det har netop gjort mig ondt, at det
varede saalænge efter Din Hjemkomst herfra, inden Du lod høre fra
Dig, da jeg ikke kunde forklare mig dette, og derfor var nærved
at troe, at Du under Din Nærværelse her maatte være blevet vred
paa mig, hvorover vidste jeg rigtignok slet ikke, men det var jo al-
tid muligt, at jeg kunde henkastet et uoverlagt Ord, som Du ikke
havde syntes om. Gudskelov, at det ikke er Tilfældet, thi vi ere
begge komne til den Alder, da det er lettere at adskilles end forenes,
og vi have vist begge altfor tidt følt det Smertelige i at miste sine
Venner til, at vi skulde ønske at forsøge det med os selv. Dog, jeg
vil nu gaae over til Indholdet af mit Brev.

Jeg deler fuldkomment Dit Mismod over Tingenes nærværende Stilling, ja, jeg er ofte nærved at synke sammen under det og holdes kun oppe dels ved at syle med Dagens smaae bitte Gjenstande, dels ved at overgive mig til det Letsind, der desværre er altfor nationalt hos os Danske. Du klager over Tomhed, men det forekommer mig dog, at paa Landet mellem den sunde og kraftfulde[. . .] der boer, i Stilhed, fjern fra Bylivets Kjedsommelighed og Modens rivende Malstrøm, der maa Tomheden være mere taalelig end midt i Hovedstaden mellem Blomsten af vore dannede og dygtige Mænd, midt i denne Hurlumhei af halvgale Actiespeculanter og jammerlige Trakasserier. Du kan dog dyrke Din Mark i Ro, men vi skulle give et Publikum aandelig Føde, der er overmæt og bestandig forlanger nyt Stof uden selv at yde det mindste Bidrag dertil. Jeg havde ikke troet, at en Journalists Virksomhed kunde blive saa aandssløvende, som den synes mig at have været i Vinter; havde Cancelliet ikke faaet det Indfald at forfølge vore Medarbejdere med Inquisitioner og Polakkerne¹ at gjøre Opstand, saa veed jeg ikke, hvorledes man skulde holde det ud.

Under saadanne Omstændigheder er der grumme Lidt at gjøre; det Bedste var, om man aldeles kunde trække sig tilbage et Par Aar eller i alt Fald nogle Maaneder og blot leve for sin aandelige Udvikling og Forfriskning, men det har hverken Du eller jeg Lov til. Du kan ikke, fordi Du maa holde Dit Parti samlet og være paa Vagt mod Overrumpling; jeg kan ikke, fordi der netop i Øieblikket Ingen er til at tage min Plads. Naar der skal virkes under disse Forhold, saa er Din Virkeplan vistnok fuldkommen bifaldsværdig, skjøndt det væsentligste, Du udretter, vel bliver at bibringe Bønderne nogen større Oplysning om og Interesse for deres statsborgerlige Forhold og derved holde dem vaagen. Det er ganske vist, at Communalfrihed og Edsvorenret er Bureaukratiets Grav, men derfor skal Du heller ikke troe, at Bureaukratiet indlader sig derpaa. En Communallov kunne I visselig afnøde Regeringen – den har jo alt skullet være givet –, men Bureaukratiet vil nok castrere Friheden, der skænkes Communerne. Og hvad Edsvorenretten angaaer, saa er Jeres schleswigholstenske Jurister paa enkelte Undtagelser nær bange for den som for Fanden, og her i Danmark har man endnu mindre tilovers for den, men jeg haaber i saa Henseende god Virkning af den nye Criminalrets og Høiesterets Adfærd i de poli-

tiske Sager, thi det maa dog engang lukke Folks Øine op. Ulykken er, at Kongen vil Bureaukratiet for bag dets Skalkeskjul at kunne gjøre, hvad ham lyster, og Folket vil i Grunden ogsaa Bureaukratiet, fordi det er den mageligste Maade at regeres paa. Bureaukratiet vil selv under en fri demokratisk Forfatning i en Række af Aar beholde Herredømmet næsten i alle Forhold, fordi Folket mangler politisk Oplysning til at dethronisere det; det bliver nødt til at bruge det, fordi det ingen Andre har at bruge, og det behøver ikke at vænne sig til dets Uvaner, dem er det jo vant til.

Men ogsaa af den Grund er Din Plan god, at den kan bringe en Art Forsoning istand med de Schleswigholsteinere, som ere ærlige Demokrater. Det er rigtignok meget Faa af dem, der er det; Clausen i Kiel er den eneste, jeg ret troer paa i saa Henseende. Men i alt Fald snapper Du den Beskyldning, at vi ere Absolutister og russiske Redskaber, Schleswigholsteinerne af Munden, naar de see de Samme, som kæmpe for Nationaliteten, virke for Frihed og Lighed, skjøndt det har de jo seet før, og selve Nationalitetetskampens dybere Indhold er jo netop det.

Imidlertid maa Du være beredt paa een Ting, og det er at komme til at staae temmelig ene, det vil sige uden anden virksom Bistand herfra end den, vi gjennem Pressen kunne yde Dig; thi en saadan Mand, som Du ønsker til Ledsager paa Din Parlamentairreise til den schleswigholsteinske Leir ville vi neppe kunne stille. Lehmann er der – det vidste jeg strax, skjøndt jeg jo efter Dit Forlangende har ladet ham læse Brevet og spurgt ham – Intet at vente af. Han har desværre tabt for meget af sin politiske Interesse og Udholdenhed. For Tiden arbejder han paa at reformere Kunstforeningen, paa Statens Reformer tænker han ikke. Han vil være stor og uhyre mægtig i et bevæget Øieblik, men i saa fredelige og søvnige Tider som disse gjør han kun lidet Gavn. Gid han nu blot kunde vinde sin Sag² og komme paa ny i sin Sagførervirksomhed; det er det bedste, man kan ønske ham. Maaskee var det endog bedst, han blev hjemme fra Stænderne, thi hvad han vil der denne Gang, det veed han ikke, men kom i det Samme Noget paa, saa maatte han dog rigtignok helst være paa sin Plads der. Tscherning troer jeg heller ikke vil rejse med Dig til Beseler, han er bleven en Deel ældre, siden han er bleven gift. Forresten er han uforandret. Du seer saaledes – da jeg ikke veed, hvem jeg ellers skulde bringe i Forslag –, at Du vil blive

nødt til at gjøre alene³, hvad Du vil gjøre, men det kan Du jo maa-
skee ogsaa bedst. Dig vil man bedre troe, end hvis Du har en Dansk
paa Siden af Dig, saa vilde man maaskee mistænke jer for Gav-
tyvestreger.

Angaaende Skamlingsbankefesten ere Lehmann og jeg fuldkom-
ment enige med Dig i, at den ikke bør holdes iaar. Den var middel-
maadig nok ifjor, iaar vilde den vistnok blive endnu ringere, men
dens Anseelse og Værdighed bør ikke sættes paa Spil for at more
nogle nysgerrige Damer og ørkesløse Dagdrivere. Apropos om
Skamlingsbankefesten, kan Du ikke bringe mig en Sag i Orden fra
ifjor. Efter Staals Requisition forskaffede jeg Bestyrelsen nogle li-
thographerede Actiebreve og sendte strax efter min Hjemkomst her-
til Byen efter Forlangende Bärentzens Regning, stor 21 Rbdlr. og
nogle Skilling, til Staal; da jeg siden Intet hørte, troede jeg, Sagen
var afgjort uden min Mellekomst, men nu forleden Dag krævede
man mig for Beløbet. Det er meget tilgiveligt, at stakkels Staal kan
have glemt denne Ting over sine egne forviklede Affairer, men
kommer Du sammen med Bestyrelsen, saa forespørg Dig derom og
virk i al Venskabelighed til, at man afgjør det snarest muligt, thi
ellers bliver jeg nødt til for min Credits Skyld at betale af egen
Lomme. Jeg skriver forresten til Staal derom imorgen.

Med Helweg har jeg talt baade paa Dine og egne Vegne og for-
klarede ham Sammenhængen saagodtsom muligt; han er en hon-
net Karl og tager Ingen af os vor Adfærd mod ham ilde op.

Nu, kjære Ven! maa Du for denne Gang tage til Takke; jeg skal
snart lade høre fra mig igjen, thi der er baade Eet og Andet, jeg
kunde have Lyst at skrive om. Hils Flor og Koch.

Glem ikke

Din
Carl Ploug.

P.S.: Din Huslærers Digt kunne vi ikke bruge. Vil Du have det
igjen?

KB. NKS 1727.

- 1 Der tænkes på opstanden i egnen om-
kring Krakow i 1846.
- 2 Der var blevet rejst tiltale imod
Lehmann, samt cand. phil. H. F.
Poulsen og pastor Fr. Helweg, for
taler holdt ved den nordiske studen-
terfest 1845 25/6. Mens sagen stod

- på, var Lehmann suspenderet som
højesteretsadvokat. Sagen sluttede
med frifindelsesdom ved Højesteret
1846 26/5.
- 3 Som det ses af: Skau til Ploug 1846
4/3, var Flor imod de af Skau frem-
satte planer.

Kjere Ven!

Da jeg reiste fra Odense, plagede Sick mig for at skrive nogle Notitser om de enkelte Gjenstande, som vare værd at lægge Mærke til af Forhandlingerne i Landmandsforsamlingen. Jeg opholdt mig paa Hjemveien i Assens nogle Timer og skrev der i en Fart en temmelig udførlig Beretning passende for et Blad som »Fædrelandet«.¹

Flor og Poulsen anerkjendte mit Referats Rigtighed, men paa Hjemveien faldt det os i Tankerne, at Noget var glemmt, og da Sick ikke var med ved Forhandlingerne, saa kan man ikke vente, at han selv kan komplettere samme. Jeg har derfor sendt ham idag den indlagte Skrivelse, men da det er muligt, at Sick endnu iaften sender Dig sin Korrespondentsartikkel, saa sender [jeg] Dig denne Gjenpart til Afbenyttelse. Du kan vel sagtens faae de faa Bemærkninger indflikkede, hvis Sick ikke alt har gjort det.

Foreløbig min Tak for sidst. Jeg skal om nogle Dage skrive Dig udførligere til, da mange Ting gjære i mit Hoved, og navnlig kan jeg maaskee meddele nogle ret interessante Notitser om den aristokratiske Landmandsforsamling, forsaavidt som jeg ikke allerede har gjort det i Referatet til Sick.

Det var uendelig morsomt at lægge Mærke til den Frygt, som greb dem alle, da jeg stillede Propositionen om Roeskilde til næste Forsamlingssted. Det var, som en Gysen foer igjennem Aristokraternes Lemmer. Præsidenten var ærlig nok til at give deres Angst Ord, idet han tydelig yttrede sin Frygt for, at Forsamlingen vilde blive overfyldt med en Klasse af Deeltagere, der kunne give Forhandlingerne en farlig Retning. Men det var naturligviis det, jeg netop vilde have, tilligemed den skandinaviske Deeltagelse, altsaa det Modsatte af det, Aristokraterne vilde. Dog herom Mere herefter.

Din

Laurids Skau.

Hr. Journalist Ploug.

KB. NKS 3316.

1 »Fædrelandets« referat (mærket i. s.) findes 1846 8/6. Foruden Skau deltog også prof. Flor og højskolelærer C. M. Poulsen. Den kendte Nis

Hanssen (»Bondesøn«) var ligeledes en interesseret deltager. Om Skaus optræden, se: Sicks omtale i note 4, Skau til Marckmann 1846 6/6.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1846 20/6.

Kjere Ven!

Houst pr. Haderslev, den 20. Juni 1846.

Hosfølgende »Erklæring« har jeg herved den Ære som Høiskole-Directionens korresponderende Medlem at tilstille Dig med Anmodning i mine Medkollegers og eget Navn om Optagelse snarest muligt i »Fædrelandet«¹.

Under Dags Dato har jeg afsendt ligelydende Erklæringer til de resp. Redaktioner af »Berlings Tidende« og »Dannevirke«.

Til Oplysning meddeles, at Directionen for Øieblikket bestaaer af Prof. Flor, Præsterne Hertel og Hagen, samt Hans Nissen, Landvæsenskommissær K. Knudsen, Schmidt og Undertegnede.

Venligst
Laurids Skau.

E.Sk.: Imorgen skal jeg skrive Dig et udførligere Brev. Idag er det jo officielt.

KB. NKS 3316.

1 Erklæring fra højskoleledelsen i Rødding i anledning af »Lynas« meddelelse om elevernes usømmelige opførsel i Gram slotshave 2. pinsedag

(»Lyna« 1846 6/6 og 1/7) i »Fædrelandet« 1846 23/6, »Dannevirke« 1846 24/6.
2 Chr. Smith, Kjær mølle.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1846 21/6. Houst, den 21de Juni 1846.

Kjere Ven!

Allerede strax efter min Hjemkomst fra Odense¹ havde jeg besluttet at skrive til Dig, men Uger ere gaaede uden, at det er kommet til Udførelse, og jeg indestaaer aldeles ikke for, at det bliver ordentlig idag, thi Heden er nærved at gjøre mig confus i Hovedet. Imidlertid har jeg dog nu begyndt, og Du faaer da at se, om Du gidder læst, hvad jeg i en Fart kan smøre sammen.

Af Beretningerne om Mødets Forhandlinger i Odense² vil Du alt være oplyst om, at jeg af skandinaviske Hensyn vilde have næste Aars Møde i Roeskilde, at jeg stillede et bestemt Forslag desangaaende, og at Aristokraterne ligesaa bestemt modsatte sig dette af Frygt for, at Møderne skulle vorde belemrede med en altfor talrig Mængde »uvedkommende Personer«, med andre Ord, at de forfærdelige Liberale og »Bondevenerne« skulde bemægtige sig Majoriteten. Heri understøttedes de især af de egennyttige Jyder, som vilde

have Mødet blandt dem selv, og saaledes fik jeg kun Understøttelse af Hofmann-Bang, hvorved vi blev kun en svag Minoritet.

Jeg kan imidlertid ikke faae Ideen ud af Hovedet, fordi jeg er overbeviist om, at Amalgamationen af Grundeiere er den stærkeste og fasteste Støtte for den skandinaviske Sag, da man derved lærer at kjende og forstaae hinanden, at omgaaes som eet fælles Fædrelands Sønner, at denne Tanke, denne Betragtning bliver til *Vane* o.s.v.

Betænker man, at det i Virkeligheden er Jordeierne, der have Magten, naar det gjælder, saa vil det være indlysende, at fælles Landmandsmøder ere uendelig mere virksomme i Realiteten til den skandinaviske Sags Fremme end alle Studentermøder, som, naar Alt kommer til Alt, dog endnu ere Mennesker, der lidet eller intet har prøvet af Livet, og at de ungdommelige Sværmerier let udsvedes i et senere Livs prosaiske Forretninger og Sysler. Naturligvis har jeg kun *underhaanden* og til gode Venner yttret slige Anskuelser under mit Ophold i Odense, men jeg mærkede, at man kunde udrette overordentlig meget ved at tale om Sligt, og at selv de tørreste Landmænd meget let bleve smittede af skandinaviske Sympathier, maa-see, fordi Ideen ligger skjult paa Bunden af deres Hjerter uden, at de selv veed det.

Fremdeles bemærkede jeg, at vore Godseiere har en forunderlig Tilbøielighed til *see op* til Tydskerne, ja selv til mig Stakkell, og jeg troer meest, fordi jeg var *sydfra*, og derimod *see ned* paa Svenskerne, uagtet disse i reelle Kundskaber stod langt høiere end baade tilstædeværende Danske og Tydske tilsammen. Alvorlige og dygtige svenske Adelsmænd og rige Godseiere viste man langtfra den ærbødige Opmærksomhed, som vistes Hirschfeld fra Grossnordsee i Holsteen³, uagtet denne er en stor Blære og Vindbeutel. En ussel, pjaltet Particulier fra Magdeborg var i Landmændsforsamlingens Rangforordning langt større Mand end t. Ex. Grev Levenhaupt fra Fogelvik i Sverrig³ o.s.v.

Alt dette ville imidlertid snart forandre sig, naar man begunstigede Forbindelsen mellem Landmændene i Sverrig og Danmark, thi Svenskernes aabenbare større Kundskaber og Dygtighed ville meget snart tilintetgjør det tydske Vindmageri, og allerede denne Gang bemærkede jeg flere Gange, hvorledes svenske Landmænd i private Samtaler gjorde baade Danske og Tydske stumme. Jeg talte med mange Svenske af høi Rang, som mærkeligt nok viste mig en paa-

faldende Opmærksomhed fremfor mange Andre, om ovenberørte Kjendsgjæringer, og flere af dem sagde: »Lad os kun komme sammen oftere, saa skal vi nok tumle dem«. Een tilføiede: »Vi kan »tae mej Tusend« slaae alle tydske Vindjakker og deres danske blinde Eftersnakkere af Marken, thi de kjende ikke Naturvidenskaberne«.

Det var ogsaa paa Opfordring af Dr. Arr[h]enius og Kammerherre Hallenberg fra Skaane³, jeg stillede Forslaget om Mødet i Roeskilde og senere udbragte Skaalen for et nordisk Landbomøde, der, som Sick udtrykker sig, rigtignok var diffus, men manglede ingenlunde Lyspunkter i den betegnede Retning.

Udfaldet kjender Du, men jeg har derfor ingenlunde opgivet Ideen. I Stockholm holdes nu i Septbr. Mnd. et lignende stort Landmandsmøde, hvilket jeg gjerne vilde have, at nogle herfra Landet skulle bivaane. Af Svenskerne blev jeg personlig høitidelig indbudt og aftalt, at, hvis jeg kunde og vilde komme, skulde jeg reise til Kam[er]h[e]r[re] Hallenberg paa Svanholm ved Ystad og derpaa med ham til Stockholm. Men mig forbyder Pungen at reise, da jeg ingenlunde har Penge til en saadan Tour. Til Kjbhvn. er endda ikke saa farligt at komme, men til Stockholm – Gud bevare os! Jeg vilde ellers gjerne, thi en saadan Tour kunde være i høj Grad interessant.

Men hvorledes skal man bære sig ad for at faae Andre til at tage dertil? Jeg kunde jo gjerne skrive til Grev Knuth, men hvad hjælper det?

Siig mig Din Mening om Alt dette, og om Du synes, det er værd at operere noget i disse Sager. Jeg vilde og kunde maaske gjerne gjøre Noget, men hvad? og hvorledes?

Tænk paa, om det ikke nok var værd at danne et skandinavisk Parti blandt de svenske Jordeiere. Det kan let lade sig gjøre og det ganske umærkeligt ad den private Vei. Der behøves blot Smidighed og Snildhed og navnlig, at man aldrig *fremtvinger* en Samtale. Saaledes bar jeg mig ad i Odense med Svenskerne, og skjønt det var Godseiere og Adelsmænd, søgte disse mig dog op blandt Mængden, og derved kom jeg til at tale mere med disse end de fleste Andre.

Du vil nu sikkert forstaae mig, at jeg nemlig ønsker Landmændsforsamlinger skal fremmes, fordi de i og for sig kan være gavnlige, men at jeg tillige ville bruge dem til et Skjul eller Dække for en

langt større Plan og Idee. Det er jo i høi Grad uskyldigt at reise til Landmændsmøder⁴. Man tier, paa godt slesvig-holsteinsk, med det Egentlige og Virkelige.

Dernæst vilde jeg spørge Dig, hvad vi skal gjøre ved det store Møde i Neumünster⁵. Du har sagtens læst Indbydelsen i Bladene, og alle de foreslaaede Petitioner kan der egentlig Intet indvendes imod, nogle af dem ere jo fortrinlige. Men Sagen er, at det neppe gaaer an at indlade sig med dem, fordi der skal petitioneres til den holsteenske Stænderforsamling, og med denne mener jeg, man ikke bør indlade sig.

Desuagtet havde jeg næsten Lyst til at tage dertil for ganske ligefrem at sige dem, at vi billigede Petitionerne, men at vi kun kunde underskrive dem, der maatte være at indsende til den Slesv[igiske] Stænderforsamling o.s.v. og forresten bruge Conduite efter Omstændighederne. Naar jeg havde en dygtig Mand med mig, saa vilde der ikke være noget i Veien, og vi kunde da tillige faae Leilighed til at trænge ind i Mysterierne og maaskee faae Spor paa, hvorledes de hemmelige Ledere bar sig ad at operere. Indbydelsen er reen demokratisk, og jeg gad vidst, om ikke Advokat Clausen i Kiel havde en Haand med i Spillet. Dette kunde man jo faae at vide, naar man først besøgte ham, thi han er ikke tilbageholdende. Men ogsaa her kommer det gale Spørgsmaal, hvorfra skal Reiseomkostningerne komme? Selv om jeg vilde offre 50 Daler og kunde opdrive dem, hvortil jeg rigtignok ikke veed Raad for i Øieblikket, saa gjælder det endda om at faae en anden Mand med, som har Lyst til at gjøre et slikt Offer. Spørg ogsaa Gjødvad, hvad han synes om alt dette.

Vi have nu en Forpagter paa Høiskolen, nemlig vor Ven Stænderdeputeret Posselt. Han har en voxen Datter, og disse to styre nu Sagerne i Rødding, medens hans Søn og Kone driver Gaarden hjemme i Kjøbenhoved⁶.

Jeg vedlægger Concepten til Forpagtningskontrakten, og det var vist ikke saa ilde, om Du viste den til Prof. Schouw eller, hvis Clausen er kommen hjem⁷, da ham. Maaskee ogsaa noget af det Øvrige, jeg har skreven om, kunde synes Dig værd at tale med disse Herrer om. Jeg tvivler noget paa, at Flor sender Contrakten til Prof. Schouw. Det er fornemmelig derfor, jeg sender indlagte Concept, som Du vel kan stave dig igjennem. Der er saaledes kommen

lidt foreløbig Orden i Tingene, men Aanden er forresten ikke god. Flor staaer bestandig paa spændt Fod med de andre Lærere. Der er Skyld paa alle Sider.

I vort sidste Directions-møde lovede Flor at skrive til Comiteen, at den burde sende en forstandig Mand herover for dog at see den Anstalt, der har kostet saameget. I Tilfælde af, at han har glemt det, kan Du sagtens sige det til Schouw. Den bedste Tid havde egentlig været i denne Maaned, inden Dr. *Paulsen* reiser bort.

Har Du ikke Lyst til en saadan Udflugt for at samle Kræfter til Stændernes Sammenkomst, da der bliver strengt Arbeide for Dig? Saasnart Du er paa Slesvigs Grund, skal baade Heste og Vogn være til Din Disposition, ligesom jeg selv vil være Kudsk. Om det er 8 eller 14 Dage, siger i et saadant Tilfælde Intet. Jeg har nu et Par vakre engelske Hopper og er flink kjørende. Desuden er det nu ikke saa travlt for Hestene. Kom, gode Ven! Du er hjertelig velkommen, men kom *snart*; endnu i denne Uge kan Du faae Høiskolen efterseet, medens der er Elever. De fleste gaae bort med Dr. *Paulsen*. Der gaaer nu Deligence 4 Gange ugentlig, og naar Du blot sender et Par Ord til mig og slaaer et Blad udenom til Schroe-ter, hvori han bedes at sende Brevet ved Expres, saa behøver jeg blot Brevet en Dag, inden Du kommer. Jeg skal da møde ved Aarøesund med en Vogn for at hente Dig, og siden sørge for, at Du baade kan have Nytte og Glæde af Din Reise, saalænge Du er paa Slesvigs Grund. Lad mig nu see, Du bryder overtvers med Alt. Du kan vel nok gjøre en saadan Reise med 50 Daler, og Gjødvad kan nok regjere Bladet en halvsnees Dage. Du vil desuden paa Høiskolen være den meest velkomne, ei at tale om den Fornøielse, det vilde være for mig, samt den Nytte, det kunde føre med sig, at Du saae lidt tilbunds i Sagerne.

Det vilde desuden være gavnligt for baade Din Aand og Dit Legeme at tage nogle Dage i den frie og skønne Natur paa den dejlige Aarstid, og Du skal see, hvor skøn Eggen er, hvor jeg nu boer.

Jeg vil nu slutte i det Haab, at Du maaske om faa Dage kommer herover. Vi kunne da tale mundtlig om Alt, hvad jeg her har skrevet om og meget mere.

Det vilde blive sande Festdage og stor Glæde for
Din
Laurids Skau.

- 1 Fra Landmandsforsamlingen i slutningen af maj og begyndelsen af juni.
- 2 »Fædrelandet« 1846 8/6, mærket i.s. (d. e. Sick), hvor der er tale om »Laurids Skaus lidt diffuse, men indholdsrige Ytringer om et almindeligt nordisk Landbomøde«.
- 3 Deltagere i Landmandsforsamlingen i Odense.
- 4 Ploug og de københavnske liberale, blandt dem ikke mindst Lehmann, var meget betænkelige ved Skaus
- kontakter til godsejerne og de store landmand. Jvf.: Lehmann til Skau 1845 30/8.
- 5 Der tænkes på det slesvigholstenske folkemøde i Neumünster 1846 20/7, der først og fremmest blev præget af udstedelsen af det Åbne Brev af 1846 8/7.
- 6 Se: Skau til Marckmann 1846 6/6.
- 7 H. N. Clausen vendte hjem fra sin anden store udenlandsrejse 1846 21/6, samme dag, Skau skrev sit brev.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1846 7/9. Khvn., d. 7. Septbr. 1846.

Kjære Ven!

Jeg har længe, nu alt i en hel Maaned, skullet takke Dig for de behagelige Timer, jeg tilbragte i Din landlige Ro og Ensomhed under min korte Ferie¹, men som du jo nok kan vide, styrtede der ved min Tilbagekomst Meget at bestille ind paa mig, og det forværres fremdeles, da vi i Sommertiden mere end ellers ere blottede for Hjælp udenfra. Derfor tør jeg ogsaa haabe, at Du tilgiver mig min Sindrægtighed. En Undskyldning har jeg desuden deri, at jeg ønskede at sende Dig et Indtryk af min beslaglagte Tale, som jeg først idag har faaet fra Norge.

Jeg længes meget efter at høre, hvorledes Din Reise til Førh² – som Marckmann har fortalt mig – er løbet af, og om Du har udrettet noget Godt. Men har Du ingen Tid til at skrive, saa skal Du ikke bryde Dig derom, thi Sick har lovet at sende mig Rapport med det Første. Idag er der kommet Efterretning fra Førh om, at I have faaet en ny Præses i Slesvig-holstenske Cancelli i Grev Carl Moltke. Han er en kraftfuld Mand, en energisk Karakter, men uden Tvivl en Despot, som man da ogsaa kan mærke af de Forestillinger, han alt har tilraadet. Det kan nu gjerne være, at saadanne for Øieblikket kunne behøves, derfor tør man heller ikke dadle dem uden i al Beskedenhed og halvt anerkjendende. Men Kongen ledes dog maa-skee derved ind paa en herlig Bane, og Raden kan komme til os efter Schlesvigholsteinerne. Carl Moltke siges at være ikke tydsk, men hvad man kunde kalde dansk Schlesvigholsteiner. Der er »Ge-

samtstaat«, han vil, og det vil jo Kongen ogsaa, saa en alvorlig Ende paa det schleswigholsteinske Væsen bliver der neppe gjort, og det forstaaer sig, den kan heller ikke gøres uden Concessioner, uden frie Forfatninger baade for os og for Holstenerne, og det vil Kongen endnu mindre. Det er forresten en interessant Tid. De tydske Fornærmelser og Kongens Holdning have sat Courage i alle vore Patrioter. Man er saa hidsig, saa det er forfærdeligt, som Du da kan see af »Berlingske Tidende«. Og denne Hidsighed gjør Skade, den giver dem [...] en falsk Forestilling, opægger endmere og duer dog ikke meget, naar det kommer til Stykket. Jeg har gjort et Forsøg paa at sige baade Tydske og Danske Sandheden, men var maaskee lidt for varm, nok sagt, Reiersen tog det. Imidlertid skal snart en anden Ladning løbe af Stabelen, thi det kan ikke nytte at give sig. Over alt det er man nærved rent at glemme de skikkelige Mænd i Roeskilde, som ikke gjøre en Kat Fortræd. Har Du hørt Noget til, hvad den slesvigske Forsamling vil gjøre?

Hils Madam Lorentzen fra mig, at jeg har modtaget det Tilsendte og skal besørge det.

Helweg har jeg først idag talt med, han er nylig kommet; med Kaldet til Rødding³ synes han meget tilfreds. Jensen, som I faaer derover, er en solid, brav Fyr, hvis han blot har Lærergaver. De ere i alt Fald slet ikke øvede, men det kommer vel.

Og nu Levvel! Hils Din brave Hustru og Hr. Struck. Din

Carl Ploug.

KB. NKS 1727.

1 Ploug deltog i Skamlingsbanke-mødet 1846 3/8.

2 Skau overrakte Kongen den Slesvigske Forenings takadresse for udstedelsen af det Abne Brev af 1846 8/7,

se: Skau til Marckmann 1846 28/7 og Marckmann til Skau 1846 24/8; Da SJy vaag VII, s. 95.

3 Pastor Fr. Helweg afløste prof. Flor som forstander for Rødding højskole.

Laurids Skau til Carl Ploug 1846 14/9.

Kjere Ven!

Houst, d. 14de Septbr. 1846.

Tak for Dit Brev og for Din beslaglagte Tale¹. Fanden maae vide, hvorledes man kan finde noget Ulovligt i den, men Casse er sagtens opfindsom og hitter vel paa Noget, hvorfor de »200 Daler Mulkt« kan passe.

Til Marckmann har jeg strax efter min Hjemkomst fra Føhr

sendt en Afskrift af et Brev til [H. N.] Clausen², som indeholdt udførlig Beretning om Reisen og dens Udfald. Da jeg ikke gad skreven det samme saa ofte, saa bad jeg M[arckmann] om at lade Dig læse samme, og derved spare mig den Uleilighed at meddele Dig speciel Underretning, hvad jeg ellers under andre Omstændigheder vilde have gjort. Af Dit Brev saae jeg strax, at Du ikke havde seet Beretningen, og jeg skrev derfor i Løverdags til den gode Mand³, at han *uopholdelig* skulde meddele Dig samme eller ogsaa *nægte* det ligefrem, da jeg i saadanne Ting ikke var tjent med, at han – maaskee af en utidig Diplomatiik – beholdt Sligt for sig selv.

Fra Clausen har jeg Svar⁴, hvori han giver mig en lille Irette-sættelse for nogle altfor haarde Udtryk i Beretningen om Kongen, hvorpaa jeg atter har tilskreven ham, »at jeg ikke vidste, at jeg og-saa *mod ham* skulde være Diplomat, men troede at kunne skrive af Hjertets hele Fylde«⁵, o.s.v.

Maaskee er Marckmann ogsaa bleven bange og af denne Grund har tilbageholdt Beretningen. Det er dog nogle morsomme Folk, disse gamle Sæbesydere⁶, et haardt Ord kan gjøre dem forskræk-kede. Hvis de gode Mænd havde hørt, hvorledes jeg dundrede løs for Kongen, havde de formodentlig sunkne sammen af Forskræk-kelse. Jeg var i Grunden meget strengere, end jeg havde skreven i Beretningen, og tiltrods for alt dette har jeg gennem Pastor Hertel faaet en Hilsen fra Kongen, at han stolede paa mig, fordi han troede, jeg var en ærlig Mand.

Din Dom om C[arl] Moltke er fuldkommen rigtig, men vi kan trænge til en Despot herovre, og det er sikkert gennem dette, at vi skal finde Veien til at søge Frihed i Fællesskab med Kongeriget. Despotiet skal ogsaa snart naae Eder for Alvor, thi i Fortrolighed kan jeg meddele Dig, at »Tillisch har sagt: Kongen bliver nu tvun-gen til at fare frem med samme Strenghed i Kongeriget for ei at synes partisk«, hvortil Hertel svarede: »Det var en Fandens Logik; fordi Kongen er streng mod Uret og Løgn, skal han saa ogsaa være streng mod Sandhed og Ret? Skammer han sig, eller behøver han at skamme sig ved at være partisk mod Sandhed?« Forresten har Moltke lovet os mere i det Nationale, end vi havde ventet. Tiden skal nu vise, om han vil holde det.

Prof. Flor var inde hos Kongen i Forening med [Thingmand] Schmidt og mig, men han er neppe den rette Mand til slige Missio-

ner. Hans Fremstilling er for vidtløftig, hans Mine forfængelig, og han stiller sig paa altfor ligefrem og storsnudet Fod til Kongen. Fra paalideligste Kilde veed jeg ogsaa, at han ikke har gjort godt Indtryk, uagtet han langtfra var saa skarp som jeg og talte heller ikke saa meget. Den vidtløftige Vrøvl om en *enkelt* Ting kan Kongen ikke bruge. Men dette tør man naturligvis ikke sige til Flor, thi han bilder sig ind at være en allerhovedes Karl! Dette er han ogsaa i en vis Henseende, men ikke til slige Missioner. Schmidt dømmes akkurat ligesom jeg i dette Stykke.

Det hedder, at den slesvigske Stænderforsamling ogsaa vil løbe fra hinanden som Gadedrenge og i dette Stykke ligne den holsteenske⁷. Jeg troer det imidlertid ikke, men at den snarere vil blive sammen for at stille et Andragende om Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund og for at understøtte Hertugen og hans Broder i Andragendet om en Forfatning for Slesvig-Holstein. Det vilde være vor Fordeel, hvis den løb fra hinanden.

Om en administrativ Adskillelse af Slesvig og Holsteen er der for det første intet Haab. Her gaaer det Rygte, at samtlige Regjeringsmedlemmer i Slesvig ere afskedigede, Amtmand Scheel udnævnt til Præsident og tillagt Ordre til selv at danne sig et Regjeringsraad. – Imidlertid kan det gerne være, at Forbundsdagen i Frankfurt kan gennemdrive det tyske Komandosprog i Holsteen og andre deraf følgende Indretninger, som atter vil føre til en Adskillelse af Armeen og Generalkomandoen, saa at vi altsaa komme i Sporet. Maa-kee Regjeringen af sig selv kan blive tvungen til at give slip paa Statseenhedshalsstarrigheden.

Paa Søndag skal Flor, Hertel og jeg til Horsens⁸ for at have et Møde med nogle jyske Stænderdeputerede – With, Schütte, Holst, Fleischer m. fl. – angaaende Maaden, hvorpaa de slesvigske Sager skal behandles i Stænderne baade med Hensyn til det Nationale som ogsaa Konstitutionsforslaget.

Paa Fredag skal vi have Gilde i Anledning af Kongens Fødselsdag⁹. Bønderne have forlangt det, og jeg turde ikke undslaae mig. Hans Nissen vil dennegang være Skaaltaler. Han skal udbringe Kongens Skaal, og jeg har allerede hjulpet ham lidt i denne Henseende. Selv spekulerer jeg saa smaat paa at udbringe en Skaal for C[arl] Moltke.

Du kan maaskee erindre, at vi talte om Prisen paa Dine Skjorter,

da Du var hos mig. Min Kone syntes overordentlig godt om dette Slags Skjorter og ønsker, at jeg skulde anskaffe mig $1\frac{1}{2}$ Dusin af dette Slags. Tør jeg nu bede Dig om at varetage denne Kommission? Saavidt jeg husker, var Skjorterne af Hamplærred med Undtagelse af Bryststykket og Kraven, samt ved Hænderne, der sandsynlig var fiint hollandsk Lærred. Med eet Ord: de skulde være accurat, som Du bar dem, maaskee dog med Undtagelse af Kraven, som jeg nok kunde ønske saa høi, at jeg ikke behøvede at bruge særskilt Spids ovenover Tørklædet eller Halsbindet, som jeg ikke godt kan undvære, da jeg ikke har Skjæg under Hagen saaledes som Du, og jeg desuden godt kan lide lidt Hvidt ved Halsen.

Jeg antager, at Størrelsen – Vid[d]e og Længde – omtrent kan passe efter Dine, da vi vel ikke ere synderlig forskjellige hverken i Høide eller Tykkelse. Maaskee er jeg dog lidt sværere end Du, da jeg har en meget bred Ryg.

Hvis det altsaa er Dig muligt, beder jeg Dig bestille mig 6 Skjorter og sende mig dem med Pakkeposten eller en Skipper, som Du synes. Tillige udbeder jeg mig Regningen, hvis Beløb jeg øieblikkelig skal tilstille Dig. Du maae undskylde denne min Bøn. Hvis jeg kunde have faaet dem i Haderslev, eller jeg havde vidst en Anden at henvende mig til, vilde jeg ikke have besværet Dig med saa ubehagelig en Kommission, da Du har fuldtop at bestille alligevel.

Hils Gjødvad, Marckmann, Helveg og andre Venner fra Din

Laurids Skau.

KB. NKS 3316; trykt i udtog: Da Sjy vaag VIII, s. 148—150.

1 Ikke fundet.	flertal 1846 17/8 sine mandater, se: Sjy Hi IV, s. 328.
2 Skau til Clausen 1846 28/8.	
3 Skau til Marckmann 1846 10/9.	8 Hos oliemøller Schütte i Horsens drøftedes den adresse om forfatnings-spørgsmålet, som blev fremlagt i Stænderforsamlingen i Viborg.
4 Clausen til Skau 1846 8/9.	
5 Ikke fundet.	9 »Dannevirke« 1846 19/9. Skaus skål gjaldt »det ærlige Ønske, at Kongen og hans Raadgivere maae være heldige i at gennemføre de paabegyndte Reforme, saa at Staten faaer den Eenhed, Soliditet og Holdning, som dens Ælde og Stilling uafviselig fordrer.«
6 Der hentydes til forskellen mellem de ældre og de yngre liberale. Over for Ploug (og Lehmann) ønsker Skau at bedyre sit tilhørsforhold til de sidste.	
7 Den holstenske Stænderforsamling havde klaget over det Åbne Brev til Forbundsdagen i Frankfurt am Main. Da den kgl. kommissær protesterede herimod, nedlagde forsamlingens	

Kjære Ven!

Kjøbenhavn, den 22. September 1846.

Din Commission at forskaffe Dig nogle Skjorter skal jeg med Fornøielse udføre; jeg har alt kjøbt Tøiet, og en af Dagene lader jeg dem sætte i Arbeide. Men det er netop i Anledning heraf, jeg maa sende Dig disse Linier, thi Sykonen har ment, at det var bedst, hun fik Maalet af Din *Hals* og dit *høire Haandled*, da det vel kunde hænde, om vi end iøvrigt kunne passe Skjorter sammen, at Du ikke stemmer ganske i Størrelse med mig paa de nævnte Steder, hvor det dog er nødvendigt, at en Skjorte maa passe akkurat. Da jeg troer, hun har Ret deri, og at Du er tykkere om Hals og Haandled end jeg, saa maatte jeg bede Dig at lade Din Hustru tage Maal af Dig med en Traad og sende mig samme i et Brev det snarest muligt, saa skal det ikke vare farlig længe, inden Du faaer Dine Skjorter. Hvad de ville koste, kan jeg idag ikke sige til Mark og Skilling. Det vil nok blive henimod 20 Rbdlr., som mine sidste Skjorter ogsaa omtrent kostede mig, men det kunne vi jo altid siden opgjøre, naar de ere færdige, og Du har faaet dem.

Af politisk Nyt er her egenlig Intet, uden hvad Du vil erfare af Bladene. Den Cancellideputerede Lange – en stor F . . . – er bleven Overpræsident i Kjøbenhavn. Det tyder paa, at der forestaaer det danske Cancelli en Udfeining, hvilket er godt, da det ikke kan blive os værre, end det er, og at et Gesammt-Cancelli er paa Stabelen, hvori Carl Moltke rimeligvis skal være Præsident. Han vil sagtens blive os en ligesaa haard Hund, som han er Schleswigholsteinerne, men det kan maaskee være godt. Gesammtstaten og Despotiet – et rigtig haardt og energisk – ere Gjennemgangspunkter, som maae passerer for at komme til national Udsondring og Frihed. Og saa i Guds Navn da!

Dit Brev har jeg endnu ikke faaet af Marckmann, men jeg har heller ikke havt Tid til at besøge ham længe, thi da Giødwad er i Castellet¹, saa kan Du jo nok vide, at jeg har Hænderne fulde hver Dag. Endskjøndt jeg gjør mindre, end der burde gøres, fordi Reiersen afslaaer Alt om Tydskere og Schleswigholsteinerne, og det alt-saa ikke kan nytte stort at skrive.

Du har vist klippet Noget af Din Tale Kongens Geburtsdag for at faae den til at passere i »Dannevirke«², thi det forekommer

mig, at der savnes noget, noget Constitutionelt i Slutningen for at svare til Begyndelsen.

Tag nu til Takke hermed. Hils Din Kone og alle gode Venner fra

Din ufortrødne

Carl Ploug.

KB. NKS 1727.

- 1 Giødwad var Plougs medredaktør og måtte ofte undgælde, når »Fædrelandet« kom i strid med gældende presselov. Den pågældende pressesag er omtalt i »Fædrelandet« 1846 14/9 og 17/9. 2 »Dannevirke« 1846 19/9.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1846 24/9. Haderslev, 24. Septbr. 46.

Kjere Ven!

Tak for Dit Brev og for Din allerede havde Umage med Skjorterne. Indlagt følger et Maal, hvis hele Længde udgjør Tykkelsen paa min Hals, og Haandledets Omfang er accurat det Halve, som er tilkjendegivet ved et Indsnit paa Midten. Maalet er ikke taget stramt, men saaledes, at baade Hals og Haandled havde sin Magelighed.

Igaar kom jeg hjem fra Jylland, hvor jeg har havt et Møde med With, Schütte, Holst og Dalgas angaaende de forskjellige Anliggender i den forestaaende Stænderforsamling. Constitutionssagen bliver omtrent fremført paa samme Maade som af Lehmann i Roeskilde, dog – paa mit Forslag – med Udeladelse af »constituerende Forsamling«, da dette ikke godt lader sig forsvare. Desuden forandres Noget med Hensyn til Slesvig.

Fremdeles behandlede vi Toldsagen, hvortil jeg regner Consumption, Accise, Differentstold¹, Toldgrænsen m. m. Disse skal Holst bringe ind for Skranken. Endvidere Nationalitetssagen, Høiskolesagen² (Jelling Seminariums Forandring til en jydsk Høiskole som Rødding), Myntforandringen³ m. m.

Flor var med. Der skal fra Viborg Stænder indsendes en Adresse⁴ den[ne]gang, som Flor gjør Udkast til.

Jeg kan ikke skrive mere, da Posten bier. Lev vel!

Din

Laurids Skau.

Jeg besøgte Din Familie i Kolding, som har det godt.

Hr. Journalist Ploug.

1 Forskellen mellem Kongerigets og Hertugdømmernes toldsatser for visse varer.	højere skoler for landbougdommen.
2 With stillede i Viborg Stænderforsamling 1846 forslag om oprettelse af	3 Regeringen havde forelagt Stænderne et udkast til en ny inddeling af rigsbankdaleren.
	4 Adressen blev fremlagt 1846 28/11.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1846 26/10.

Khvn., d. 26. October 1846.

Kjære brave Ven!

Jeg har idag meer end sædvanlig knapt paa Tid, men skal dog med et Par Ord for det Første takke Dig for Dit igaar modtagne Brev¹, som jeg strax har besørget, og for det Andet melde Dig, at jeg idag har sendt Dine Skjorter med Pakkeposten, adresseret til O. Schroeter i Haderslev, i en Voxdugs Pakke. Regningen vedlægger jeg; Du kan honorere den efter Leilighed.

Vi ere her uden al anden Efterretning fra Slesvig end den, Du gav os igaar, thi man indretter det efter Sædvane saa fiffigt, at vi her faae »Stændertidenden« en Postdag sildigere, end den afgaaer sydpaa. Den stakkels Scheel vil faae en haard Stand. Det kommer nu an paa, hvorledes han klarer det; gjør han det godt, saa er han visselig en dygtig Mand. Sprogpatentet² har nok overrasket og ærgret her, men ikke oprørt Folk saameget, som man skulde vente. Sagen er, at Opmærksomheden er altfor meget henvendt paa Schleswigholsteinernes Bevægelser. Jyderne ville vanskelig gjøre Opsigt, saalænge der himles i Slesvig. Skidt er det, hvordan man end tager det, thi Kongen vil nok gaae frem i absolutistisk Retning, men national bliver han aldrig, fordi vi nydanske have ham formegen Til sætning af Liberalisme, som han hader meget mere end Tydskerne, eller rettere sagt, for hvis Skyld han alene hader Tydskerne; vare de ikke for en Deel liberale Aristokrater og Demokrater, saa var han ligesaa god Schleswigholsteiner som hidtil. Bliver han altsaa nødt til terroristiske Skridt i Slesvig, saa gaaer det ud over os her. Naa, lad gaae, der bliver vel en Ende derpaa engang, men det er rigtignok ikke sagt, det bliver en god Ende.

Noget Nyt har jeg ikke at meddele Dig. Jeg skrev i Løverdags til Madam Lorenzen, tildels om det Samme, hvorom Du skriver til [H. N.] Clausen; endnu har jeg intet Sted fundet til Sophie [Loren-

zen], skjøndt jeg ingenlunde har været ledig eller glemt mit Løfte. Men Du veed selv, hvor faa Steder jeg kommer, og hvormeget Andet jeg har at passe.

Giødwad har ingen videre Skade taget i Castellet, men hvad Fanden vilde han der, naar han ikke vilde blive der³; det maa Du nok spørge. Imidlertid var hans Helbred, medens han var der, virkelig betænkeligt, og hans triste Humeur gjorde det værre, saa det er grumme godt, han er kommen ud, om det end i politisk Henseende var et Misgreb. Jeg har naturligvis især godt deraf, thi jeg var ofte noget træt af det i den Maaned, jeg var ene.

Tag nu til Takke hermed, min Ven! Hils Din gode Hustru og alle gode Venner, og lad mig høre fra Dig, naar der passerer Noget.

Din

Carl Ploug.

KB. NKS 1727.

1 Der synes at være tale om et brev til H. N. Clausen.	13/10 erklæret for endelig lov, se: »Fædrelandet« 1846 20/10.
2 Sprogpatentet af 1844 29/3, der var blevet udstedt provisorisk, blev 1846	3 1846 24/10 idømtes Gjødwad en bøde på 300 rbdl.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1846 29/11.

Kjere Ven!

Houst, den 29de Novbr. 1846.

I mit sidste Brev¹ udtalte jeg min Ærgrelse over den Haardhed, hvormed Du bedømte et mindre forsigtigt skreven Brev¹, og lod Dig tydelig forstaae, hvor bittert det berørte mig, naar Du halvt om halvt stillede mig i Klasse med Sl[esvig-]Holstenerne. Jeg kunde godt dennegang have oplyst Dig om de alvorlige Forholdsregler, jeg allerede havde taget, forinden Dit strenge Brev ankom, men jeg troede ikke at behøve slige faktiske Handlinger til Vidnesbyrd for min offentlige Karakter, som selv det uforsigtigste Brev neppe kunde tilintetgjøre, og jeg besluttede derfor at bie med min Meddelelse, indtil jeg kunde fortælle Dig – ikke om tagne Beslutninger – men udførte eller dog i Gang værende Handlinger. Og dette er min Hensigt idag.

I sidste Uge har jeg ikke været hjemme en eneste Dag, men bestandig i Farten for at give den opstaaede Røre blandt Bønderne Næring og komme dem til Hjælp med Pennen, hvor det behøvedes.

Fra den Slesv[igske] Forening vil snart i Bladene² komme en »of-

fentlig Erklæring«, der vil baade blive sendt til Kongen, Stænderne og de vigtigste Blade. Fra de enkelte Sogne vil vorde sendt Protester til Stænderne, og jeg har allerede igaar afsendt een til Præsident Beseler som Forløber for flere. Jeg har conciperet den og havde allerede i Slesvig skreven Udkastet. For at Du nu kan see, hvorvidt jeg sammesteds havde faaet andre Anskuelser, som Du paastod i Dit Brev, og for at Du kan faae en Forestilling om, at jeg i hiin Bye ikke havde opgivet Noget af den tidligere Bestemthed, skal jeg her meddele Dig Afskrift af samme og beder vel at erindre, *at jeg netop har gjort Udkastet i Slesvig.*

Til

Den Slesvigske Provindsial-Stænderforsamling.

Af indeværende Stænderforsamlings Forhandlinger have vi til vor store Forbauselse erfaret, at Hertugdømmets Repræsentanter beskæftiger sig med Anliggender, der efter vort Skjøn ligefrem føre til vor statsretslige Tilintetgjørelse, idet man blandt Andet uforbeholdent tilsigter et Andragende om Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund, altsaa Ophævelse af den gamle Statsforbindelse, hvorved vi i Aarhundreder have befunden os vel og tilfreds, og Indlemmelse i en ny, som vi have al Grund til at ængstes for.

Istedetfor at behandle de af Regjeringen forelagte Lovudkast, t. Ex. om en ny Communallov for Stad og Land, om Næringsfrihed o.s.v., og saaledes yde Provindsen Gavn og Glæde for de Penge, som ofres til Stænderindretningen, see vi til vor store Bedrøvelse, at Forsamlingens meste Tid anvendes til Behandling af Sager, som føre til Statens Sønderlemmelse, til vor materielle Ruin og til vor nationale Ødelæggelse.

Uagtet vi tydeligt og lydeligt har tilkjendegivet vor Glæde over det Kong[e]l[ige] aabne Brev af 8de Juli d. A., see vi dog, at Stænderforsamlingens Majoritet beskæftiger sig med at føre Klage over samme.

Dette og meget Andet foranlediger os til ikke alene at protestere mod Alt dette, men ogsaa at opfordre den høie Forsamling til at behandle de Anliggender, som for os ere nødvendige og nyttige, saa at vi ikke reent skal tvinges til at ansee de Penge, som Stænderinstitutionen koster os, for spildte.

(Underskrifterne.)

N. N. Sogn, . . . Mnd. 1846.

Jeg spørger nu, om jeg ikke her har lagt Bønderne et Sprog i Munden, der baade er kraftigt og bestemt, og om nærværende Dokument ikke passer netop for Bønder uden derfor at savne det, som man i Almindelighed vil have i desligeste Udfærdigelser? Jeg spørger, om jeg ikke i dette ligner mig selv, og om Du synes, jeg er smittet af den forplumrede Aand i Slesvig?³

Men naar jeg havde begyndt paa alt dette, inden jeg fik Dit Brev, synes Du saa ikke, at jeg maatte føle, at jeg blev noget haardt behandlet? Flor er idetmindste ikke alene tilfreds, men ligefrem glad ved min Færd netop i det Øieblik, da Du bittert beklager Dig over mig. Imidlertid maae jeg jo ogsaa tilstaae, at han vidste alt det, som jeg her fortæller, og som Du ikke kunde vide.

Og hermed være nok sagt til min Retfærdiggjørelse. Jeg haaber, at Du nu vil være tilfreds med mig.

I Anledning af de forestaaende Valg har vi gjort Alt, hvad der for Øieblikket kan gøres. Nis Lorenzen skal vælges igjen, saasandt der er Raad dertil. Derimod vil Petersen [Dalbygaard] ikke blive valgt og heller ikke Posselt. Paa Als er der en Mand, Madsen paa Mehlsgaard⁴, som skal afløse Dr. Steffens. Hvorledes det gaaer i Jepsens Distrikt, er endnu ikke afgjort. I Thies Steenholdts Distrikt kan vi Intet udrette. Jeg er officielt bleven underrettet om, at man Resten mangler.

KB. NKS 3316.

1 De to breve er ikke fundet. Der har heri været tale om Skaus besøg hos Scheel i Slesvig, jfr. Skau til Marckmann 1846 17/11.

2 »Dannevirke« 1846 5/12.

3 Skau har måske udtrykt sig i lignen-

de vendinger som i sit brev til Marckmann 1846 17/11.

4 Det blev Hans Bladt fra Tandslet (276 stemmer) med Kaad som supplement (220 stemmer), der gik af med sejren. Dr. Steffens opnåede blot 83 stemmer.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1847 2/2. Houst, den 2den Febr. 1847.

Kjere Ven!

De nu tilendebragte Stændervalg¹ give mig endelig en Dags Hviletid, og jeg skal benytte denne til at lade høre fra mig til alle Sider. Her i Haderslev Amt ere de faldne godt ud, idet vi have faaet alle vore paapegede Kandidater frem, eller rettere, jeg har faaet *mine* frem. Thi Koch havde lidt forskjellig Mening fra min, men Flor gik

til min Side og vore fleste Venner med. Sl[esvig-]Holsteinernes Kamp for at faae een af deres egne Folk var voldsom. Den lignede overalt Fortvivlelsens Krampetrækninger, og dog turde de ikke engang opstille nogen kras Tilhænger, men kastede sig over Mænd som Petersen i Dalby² og lignende andre, hvor de stolede paa enkelte Bønders Medhold.

Jeg mødte Personlig ved Valgene i de forskjellige Distrikter, hvilket var nødvendigt. Man forhaanede mig grusomt, og paa Gram gik man saavidt, at man truede mig med at kaste mig ned ad Trapperne, men da Bønderne hørte dette, fik jeg strax en respektabel Garde. Naturligvis svarte jeg ikke et Ord eller tog mindste Notits af slige afmægtige Uqvemsord. Jeg reiste mig blot og saae dem lige ind i Ansigtet, og dette var nok til at bringe dem til Taushed. Vore Hovedkandidater havde seirende Majoritet og Suppleanterne tilstrækkeligt, og dette maatte være os nok.

Thies Steenholdt er jo gjenvalgt, men da jeg mærkede, at man ved at hindre hans Valg blot skaffede Plads for en klog Modstander, saa syntes mig, vi vare bedre tjent med at beholde det dumme Bæst, skjøndt det paa anden Side er ærgerligt, at et saadant Menneske skal repræsentere et dansk Distrikt³.

I Morgen begynder Valget paa Als i Kroen paa Augustenborg og varer i 3 Dage. Dette er nu den største Uforskammethed og alene beregnet paa at faae Tid til at bearbejde de stakkels Bønder, thi man kunde lige saa let blive færdig paa een Dag som i et af de andre store Distrikter, og Plads skorter det ikke paa, da mange flere Mennesker kan faae Plads ved de aarlige Veddeløb, hvor Tusinder indfinde sig i Kroen, medens her kun er Tale om nogle Hundreder. Hvis det lykkes at faa Hans Bladt i Tandslet valgt, og hvis Ærøe ogsaa vælger en Dansk, saa haaber jeg, der i den næste Stænderforsamling skal lyde 5 danske Tunger og maaske flere, da det let kunde hændes, at Kongen udnævner Pastor Boisen i Vonsbæk.

Det er ikke umuligt, at Wiimh og Staal træde tilbage for at gjøre Plads for mig, men afgjort er det dog ikke⁴.

Vi forberede i dette Øieblik en meget omhyggelig udarbejdet Adresse⁵, som en Mængde hidtil ubekjendte, men derfor ikke mindre dygtige og ansete Mænd stille sig i Spidsen for, og som absolut maae have flere Tusinders Underskrift. I denne protesteres imod den sidste Slesv[igske] Stænderforsamlings galeste Andragender, men er-

klæres tillige, at vi ere afgjort konstitutioneltsindede, og at *en Konstitution i Fællesskab med Danmark er Landets eneste Frelse*.

Jeg mener, at det netop nu er det rigtige Øieblik, og at en saadan Erklæring fra det danske Element i Slesvig vil ryste Kongen alvorligt, da han fra denne Side mindst venter det. Det bør saameget mere skee *nu*, fordi Ridderskabets Adresse⁶ til Kongen synes ikke at aande ligefrem Utilbøielighed til en med Danmark fælles Konstitution. Hvis Danmarks Aristokrati havde Hjerne i Hovedet og Haar paa Tænderne⁷, saa vilde det *nu* benytte Øieblibket og arbejde i samme Retning, da det netop ved Hjælp af vort Ridderskab kunde sikkre sig selv en Smule mere Betydenhed, og *Tokammersystemet* blev den absolute Følge. Jeg anseer det slet ikke for umuligt, at en Rigsforsamling vil vorde sammenkaldt maaskee i Kjbhvn., og at dette vil skee inden faa Aar, saamegetmere som dette nu skeer i Preusen⁸, hvor Kongen synes at ville give noget »Rageri«, formodentligt for at faae Tilladelse til at optage et nyt Laan, som kun kan tillades af en Rigsforsamling. Man vil da byde os noget lignende Snavs, men faae vi først Forsamlingen, saa bliver der nok Raad til at faae noget Ordentligt. En Rigsforsamling kan vove at erklære sig *permanent*, men dette kan en Provindsialforsamling ikke.

Berlingskes »Tilbageblik«⁹ er da en ordentlig Prostitution, idet man tydelig mærker en Absolutists Indflydelse paa Fortsættelsen, medens det første Nummer var meget ordentlig og i al Fald overgik »Berlingerens« sædvanlige Vaas. Kan Du nu ikke give slige bestialske Mennesker noget paa Hovedet?

Jeg har lovet flere Venner at skrive til Dig, om Du ikke kunde skaffe os en ung, dygtig og ikke altfor fattig *Læge*, som kunde træde i Gyrstings Sted¹⁰. Han maatte især være en dulig Fødselshjælper, da dette hjælper saameget til at faae Praxis, og tillige en god Chirurg. Naar han havde saamegen Formue, at han kunde udholde et Aars Tid uden synderlig eller i al Fald med lille Fortjeneste, saa vilde det ikke være en daarlig Plads i Haderslev. Thi deels udmærker ingen af de derværende Læger sig, deels ere de noget raae og ere slet ikke indtagende for Patienterne, saaledes som jeg har mærket, flere af de Kjbhvnske ere, deels har Dr. Manicus tabt en Deel af hans Praxis formedelst hans sl[esvig-]holst[eenske] politiske Raseri. Da nu Lægekonsten staaer meget høiere i Kjbhvn. end i Kiel,

saa vilde en Læge derfra strax eller dog efterhaanden vinde Terrain, og jeg og Andre kunde gjøre meget til, at han kunde blive populair. Var han dertil ugift og kunde boe et halvt Aars Tid hos eller i Nærheden af Skrøeters, hvor alle rige og fornemme Bønder komme, saa vilde Alt ordne sig temmelig let. Maaskee Prof. Sommer kunde anvise en Mand?

Jeg er iøvrigt ikke ganske rask, hvilket sagtens er en Følge af Anstrengelserne paa Grund af Valgene. I over 8te Dage var jeg kun to Gange afklædt, ellers i Farten baade Nat og Dag, og da Veirliget har været noget raat, saa kan man jo sagtens faa en Forkjølelse paa Halsen. Jeg tænker imidlertid at kunne sove mig rask, da jeg næste Nat haaber at faae Roe, thi det er mere en Mathed og Træthed efter overvældende Arbeide end nogen Sygdom, som jeg føler. Min seige Natur, haaber jeg, ikke saa let skal svigte mig.

Hermed være nu sluttet for idag. Imorgen skal jeg i et Møde i Aarøesund med de Herrer Deputerede¹¹. Blot jeg kan holde mig rask, thi min Nærværelse er slet ikke overflødig.

Fra Flor kan jeg hilse. Han er for Øieblikket i Haderslev. Jeg hentede ham i Forgaars. Mine Heste baader ikke ved hans Nærhed, da han ingen Befordring har. Det bliver mig ellers stramt nok, da Havren er saa skammelig dyr.

Lev vel! og hils Gjødvad, som maaskee bliver bekendt med dette Brevs Indhold. Hvis Du nu synes det, maae Lehmann og Tscherning gjerne læse dette Sammensurium, hvis nogen af dem gidder været over det.

Jeg kommer vistnok snart til Kolding, hvor jeg som sædvanlig besøger Din Familie.

Din trofaste
Laurids Skau.

S. T.

Hr. C. Ploug.

KB. NKS 3316; trykt i udtog: Da Sjø vaag VIII, s. 158—160.

1 Stændervalgene fandt sted i slutningen af januar 1847, se: Skau til Marckmann 1847 16/1.

2 Andreas Petersen, Dalbygård, blev på grund af sin støtte til modstanden i Slesvigs Stændersamling

imod det Åbne Brev af 1846 8/7 ikke genvalgt af den danskorienterede landbefolkning i sit distrikt.

3 Der menes her dansksproget distrikt. Thies Steenholdts distrikt var 4. landdistrikt, omfattende landsogne-

ne vest for Åbenrå og de vestlige egne af Tønder amt, altså egne med dansk kirke- og skolesprog.

- 4 Heri fik Skau ret, idet H. J. Staal anså sig selv for lige så skikket til at være stænderdeputeret som Skau.
- 5 Resultatet blev »Nordslesvigsk Folke-Adresse« 1847, som Flor forfattede. Den indeholdt bl. a.: »Vi ønske helst at blive, hvad vi hidtil har været; vi ønske ikke at incorporeres i Danmark, men endnu langt mindre i Tydskland«. Koch til Flor 1847 18/7: »Den er stilet mesterligt saaledes, at den skildrer, hvad der rører sig inde i næsten enhver Slesvigers Hjerter, og jeg har endelig skjænket Sagen mere Arbejde, end jeg kunde overkomme, men ikke saa meget, som denne gode Sag er værd. Derfor bør Skau, og Skjæbnen vil netop saaledes give den i Majestætens Hænder. De forfattede Addressen, jeg skrev den, Skau afleverer den. Vi Tre ere dog det Kløverblad, hvorpaa det kommer an« (KB. NKS 1766; trykt: Da Sjø vaag VIII, s. 180).
- 6 Ridderskabets adresse støttede stort set den slesvigholstenske bevægelse og blev tilbagevist af regeringen, se: Johannes Brock: Den slesvig-holstenske Rejsnings Forhistorie (dansk udgave 1927), s. 215—216.
- 7 En sådan adresse blev udformet, se: Fiedler til Skau 1847 10/4: »Den Adresse, som nogle af vores uaf-

hængige Adelsmænd have indgivet til Kongen i Anledning af det holst. Ridderskabs Adresse, hvilket interesserer mig saameget mere, som jeg troer, at det oprindeligt er Din Idee, der af mig tyldet i Neergaard og Scavenius (den Gl. [d. e. den tidligere kancellipræsident Otto Joachim Moltke] ikke at forglemme) nu er blevet til en Slags Virkelighed. Sagen siges sat i Gang af K[ammer]-h[e]rre Raben til Beldringe, som først har henvendt sig til Khr. Scavenius. De medtoge klogelig Knuth, Laaland, og C. Neergaard og som en nyttig Reisende Zeuthen, Tølløse (Bar[on] Nimrod t[il] Tølleløse, v[idi] Cors[aren]). Efterat disse 5 som primi motores vare enige om Skelettet, har Knuth forfattet Adressen, paa hvilken de derefter samlede Underskrifter. Zeuthen som Probenreuter reiste til Bille Brahe i Fyen, Friis i Jylland« (KB. NKS 1727). Adressen kaldtes »Memorial« og priste monarkiet som et særkende for Europa.

- 8 Preussen fik 1847 3/2 en ny forfatning, der indførte en fælles Landdag til afløsning af provinsernes Stænderforsamlinger.
- 9 Fremsat i anledning af årsskiftet.
- 10 Den dansksindede læge Gyrsting var afgået ved døden.
- 11 Agent Bruun, Årøund, var blevet suppleant i 3. distrikt, som Nis Lorenzen, Lilholt, repræsenterede.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1847 23/2.

Kjære Ven!

Houst, den 23de Febr. 1847.

Af »Fædrelandet«, 7de Aarg. 1846, savner jeg følgende Nummere, som jeg udbeder mig, hvis de endnu ere i Forraad: No. 26, 54, 101, 102, 105, 106, 140, 197, 209, 261, 262, 268, 300, og af »Nordisk

Litteraturtidende« savner jeg: No. 2, 3, 4, 5, 13, 31 og 32. Det er slemt, naar de skulle indbindes, at saa mange No. mangle.

Under Dags Dato har jeg tilskreven Prof. [H. N.] Clausen følgende Brev, hvorom jeg ogsaa udbeder mig Din Mening tilkjendegivet saa betimelig eller betids, at jeg kan tage Hensyn til samme paa Mandag Eftermiddag.¹

Jeg fik Fremmede og maatte derfor lade min Søn afskrive Brevet, men Du kan vel sagtens læse det. I Tankerne er Brevet til Clausen ogsaa skreven til Dig, og jeg beder Dig nu stjæle nogle Øieblikke af Din kostbare Tid for at skrive mig Din Mening.

Vil Du hilse Gjødvad, som maaskee ogsaa læser disse Linier, og beder jeg ham som Dig at beholde i venlig Eerindring

Din

S. T.

Laurids Skau.

Herr Journalist C. Ploug.

KB. NKS 3316.

1 Her findes Skaus brev af 1847 23/2 til H. N. Clausen afskrevet (se dette brev).

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1847 26/2.

Kjære Ven!

Kjøbenhavn, d. 26. Febr. 1847.

Det idag modtagne Brev¹ kræver hurtigt Svar, og jeg griber da Leiligheden til at betale en alt temmelig gammel Gjæld til Dig, som Du med sædvanlig Godhed vel ikke har taget for nøie, thi Du veed jo, at jeg er noget sen til at skrive Breve, naar det ikke kniber.

Hvad nu Scheels Forslag² angaaer, saa er det min bestemte Mening, som deles af Gjødwad og saavidt jeg troer ogsaa af Clausen – fra hvem Du først hører imorgen – at I ikke skulle gaae ind paa det. Det kan gjerne være, at Scheel er en ærlig Mand. Jeg troer det uden at kjende ham af Andet end hans Stænderkamp, men den Mand, han tjener, og hvis Ærinde han vel ogsaa ved denne Leilighed gaar, er ikke at lide paa, som Du veed af egen lang Erfaring. Det maa gjøre Een lidt forsigtig. Og naar nu hertil kommer, at det er en Regel, som man vist altid staaer sig bedst ved at følge, at man ikke skal gjøre Magthavere Indrømmelser uden bestemt Vederlag for dem, saa troer jeg, at man allermindst vil staae sig ved at føie sig efter Saadanne, som man slet ikke veed, paa hvad Fod man staaer med, og som man senere maa regne mere til sine Fjender end sine

Venner. Havde man budt paa en dansk Latinskole og et dansk Seminarium i Erstatning for Foreningen, saa var det en hel anden Sag, saa burde I maaskee tage derimod, thi jeg troer ligesaa lidt som Du paa, at den slesvigske Forening udretter noget Stort mere end, hvad den alt har virket. Men saa ganske uden Betydning er den dog heller ikke³. Den er altid en Organisation, i hvilken I ved paakommende Leilighed kunne samle Jeres bedste Kræfter og udøve en ikke ringe Indflydelse i de danske Districter. Lad den for Øieblikket sygne nok saa meget, saa er Muligheden for, at den kan vaagne igjen til kraftigt Liv altid tilstede. For Ingenting bør I ikke bortgive den. Det tilsyneladende smukke Skin af Enighed og Føielighed er kun et Skin og det et farligt Skin. Det vil maaskee ogsaa kun lyse for Jer selv. Det kan mulig gjøre et ganske modsat Indtryk paa Nationen i det Hele. Og dog er det det Hele, der vindes, thi I kunne jo, naar Forbudet kun rammer de politiske Selskaber, ligefuldt oprette et Oplysningsselskab efter Foreningens Opløsningen af Regeringen. Lad dem selv rage Kastanierne af Ilden, der have lagt dem deri! Saalænge man kun vil bruge Absolutismen mod Schleswigholsteinerne og ikke vil appellere til Nationens Hjælp ved at skænke den Frihed, saalænge bliver det dog [et] stakkels og forfængeligt Værk, man udretter. Saalænge man ikke vil Andet end Undertrykkelse, saa benytter man Undertrykkelsen af de Tydske til at slaae os Danske med. Hvert Slag, der falder derovre, det bliver ogsaa uddelt her – og det skulle I Bønder, I, som ville indgive en constitutionel Petition, ikke inklade Jer paa Delagtighed i, thi I kommer dog tilsidst til at fortryde det. Desuden, hvorledes vil Du motivere et Forslag om Foreningens Opløsning? Thi Scheels Anmodning og Kongens Ønsker kan Du jo ikke foredrage paa en Generalforsamling⁴. Du kan jo ikke sige, at det Maal er naaet, hvorfor Foreningen blev stiftet. Du kan ikke engang med Sandhed sige, at der for Tiden er nogen lovende Udsigt til at naae det. Du kan heller ikke sige, at de Midler, hvormed Foreningen kan virke, ere urigtige, thi Du har jo ikke benyttet Andre end dem, I ville vedblive at benytte. Du kan ikke sige, at Folkets egen Medvirkning er overflødig og unyttig, thi saa ihjelslaaer Du jo selv Din egen Virksomhed.

Nei, pust nyt Liv i den, hvis Du kan, eller kan Du ikke, saa lad den rolig blive staaende og vente, hvad man vil gjøre! Maaskee bliver der Intet af det Hele, og det er blot et Forsøg paa at faae de

danske Kræfter til at lægge sig til at sove. Maaskee skeer det, men saa er det godt, at det Forkerte i Regeringens Politik bliver Alle indlysende, og det bliver det, naar Slaget ogsaa rammer Jer. Det duer ikke med denne Hyklen Kongekjærlighed⁵. Vi maae ligesaa godt lade det være først som sidst, naar den Person, den gjælder, er aldeles umulig at vinde for det, vi, naar Alt kommer til Alt, ville.

Man kan meget godt underhandle med Regeringen og slutte Contracter med den, naar man faaer Noget for det, man yder. Man kan ogsaa, naar man troer, det vil være gavnligt, indrømme den noget Negativt, at holde sig rolig en Tidlang, intet Skridt at foretage, naar man troer, det kunde hindre dens frie Bevægelse, men yde den et positivt Offer, bortgive en Rettighed, man har, uden at faae Noget bestemt derfor, det troer jeg skal man ikke. Var der Spørgsmaal om at oprette en ny Forening, og Regeringen bad om at opsætte det nogen Tid, det var noget helt Andet end nu, da Foreningen bestaaer, og det, der forlanges, er dens Opløsning. Endelig er den slesvigske Forening jo slet ikke noget politisk Selskab. Det staaer idetmindste ikke i Eders Love, og hvorledes ville I kunne skrive Love for et Oplysningsselskab uden omtrent at bruge de selvsamme Ord, som Lovene alt indeholde? Saaledes kunde det jo ogsaa hænde, at Oplysningsselskabet ogsaa blev opløst trods sit Navn, og saa havde I slet Intet for Eders Føielighed uden Skammen af at have viist den. De schleswig-holsteinske Selskaber ville naturligvis ogsaa kunne finde paa nye Navne og skrive nye Love og dog beholde den samme Tendens, saa det hele Forbud blive unyttigt. Saameget mindre er det Umagen værd at gjøre Noget for at lette og fremme det.

Tag nu til Takke med disse flygtige Strøbemærkninger, jeg har jadsket saaledes paa Papiret, at Du maaskee knap kan læse dem. Maaskee finder Du Et og Andet i dem, der er Overveielse værd, maaskee ikke. I alt Fald veed Du, at den Varme, hvormed jeg har udtalt mig, er ærlig ment. Handl saa efter Din bedste Overbevisning. Det er altid det Sikkreste for en Mand at rette sig efter.

Det har glædet os meget idag at modtage Efterretningen om Jepsens Valg⁶. Hils Flor, Koch, Helweg og Din brave Hustru hjerteligst fra

Din trofaste
Carl Ploug.

Her er slet Intet Nyt.

- 1 Skau til Clausen 1847 23/2.
- 2 L. N. Scheele, der 1846 var blevet regeringspræsident og statholder på Gottorp, ønskede at udstede forbud imod den Slesvig-Holstenske Patriotiske Forening og tænkte at tage den Slesvigske Forening med ved samme lejlighed for at få præg af national objektivitet. Han havde derfor foreslået Skau en selvopløsning af den Slesvigske Forening.
- 3 Det bør bemærkes, at Ploug så med andre øjne på betydningen af den Slesvigske Forening end f. eks. Koch, se denne til Flor 1847 25/2: »Jeg søger forgjæves efter nogen Grund til at lade den slesvigske Forening henligge ubegravet, død er den forlængst. Der kan kun være Tale om Begravelse eller Ikke-Begravelse. . . Vi drage Scheel ind i vor »Strudel«, dersom vi hurtigt følge hans Vink.
- 4 Generalforsamlingen i den Slesvigske Forening 1847 1/3.
- 5 Kongekærligheden — og ikke liberalismen — var det bærende element hos Sønderjyllands dansk-loyale befolkning.
- 6 »Dannevirke« 1847 24/2 bringer meddelelsen om udfaldet af stændervalget i det 5. slesvigske landvalgsdistrikt, som havde fundet sted 18/2 og 19/2. Tingskriver Jepsen i Rinke-næs var blevet valgets vinder og arvefæstegårdmand Peter Petersen fra Surlykke i Dybbøl sogn, gods: Reventlow-Sandbjerg, blev hans supplement.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1847 17/3. Houst, den 17de Marts 47.

Hans Majestæt har i sit Raad gjort dette Forslag at give Landet en Constitution, da han ansaae dette for det eneste Middel til at bryde igjennem alle Forviklinger.

Hans Ministre har svaret, at en Konstitution er for Øieblikket en Umulighed, og [har] derved kvalt det Kongl. Forslag i Fødselen. Derimod forberedes der en betydelig Forandring i eller af Statsraadet, vidi Tuteins Forslag¹.

Kongen har halvveis bevilget en vis Mand Renten af en Million aarlig til Anvendelse i Slesvig i den danske Nationalitets Interesse, men noget bestemt er endnu ikke afgjort desangaaende.

Jeg har disse Efterretninger² fra et Medlem af Statsraadet eller i al Fald fra een, som gaaer alle dets Forhandlinger igjennem, og ligesom jeg skal indestaae for, at det her Meddeelte ikke bliver bekjendt, saaledes venter jeg ogsaa, at Du vil bevare det for Dig selv. Jeg har imidlertid troet, at det kunde interessere Dig at vide Sligt, derfor disse Linier.

I vort danske Statsraad kaldes den ny preussiske Forfatning *en fuldstændig Dumbhed*; fremdeles, at Tilstanden i Preussen er høist betænkelig, og at man frygter, det vil influere paa Holsten, hvorfor man ogsaa har givet Scheel udstrakt Fuldmagt i kritiske Øieblikke.

Ridderskabets Adresse vil der ikke blive svaret paa. Kongen formenes ikke at kunne opløse Ridderskabet – som jeg har foreslaaet –, da samme med Ret kan klage til Forbundet. Dette synes mig næsten latterligt.

Jeg er bleven skammelig compromitteret, formedelst Uforsigtighed af Prof. Flor med nogle Breve. Ligeledes har Pastor Boisen læst et Brev fra C[arl] Moltke, som jeg havde skreven, ganske uden mit Vidende og Villie, og ovenikjøbet udeladt de Ord, som fast vare vigtigst af Alle, *nemlig min Hjemmel*, for at bruge mit Navn til at give Sagen mere Vægt. Paa denne Maade kan man sagtens komme til at beskyldte mig for Indiscretion o.s.v., men tøv kun: jeg skal vide at revangere mig og hevne Fornærmelser.

Posten bier, jeg maae slutte.

Venligst
Laurids Skau.

Hr. Cand. C. Ploug.

KB. NKS 3316.

- 1 Tutein havde foreslået »en forandret Sammensætning og Organisation af det geheime Statsraad«, således at den ene statsdel ikke følte sig tilsidesat i forhold til den anden.
- 2 Skau har sine oplysninger fra H. V. Fiedler, se: Fiedler til Skau 1847 13/3: [Af et brev fra Otto Joachim Moltke til Fiedler:] »Jeg [d. e. Moltke] er Dem meget forbunden for Deres Brev. Skaus Yttringer ere altid interessante og skarpsindige. Jeg deler hans gode Mod under nærværende aldeles ikke uheldige Konjunkturer«. — At han atter besidder megen Indflydelse i de sl[esvigske] Sager, er aldeles vist. Han har ingen Portefeuille i Navnet, men i Gavnet. Han vil synes neutral, men dog virke. Ogsaa troer jeg, at der forestaaer ad-

skillige Forandringer, men disse vare ikke endnu saavidt fremmede, at han kunde meddele Noget derom. En Konstitution er for Øieblikket en Umulighed, sagde han. (Kongen havde selv foreslaaet det). Derimod forberedes en Forandring i Statsraadet. Jeg spurgte om Latinskolen i Haderslev. Han: Jeg veed noget Mere end det; jeg har udbedet mig hos H[ans] M[ajestæt] at maatte disponere over Renten af en Million aarlig (istedetfor Medborg[eres] Bidrag), og da skal der begrundes en omfattende Indretning i Nationalitetens Interesse, rimelig i Flensborg — den loyale By!..

Scheel har faaet uindskrænket Fuldmagt for Vinteren, hvis Isen skulde lægge Hindringer for Transporten

over Transporten, hvoraf man i Kbhvn. frygtede, at man mulig i Hertugdømmerne vilde benytte sig. M[oltke] siger, at Tilstanden i Preussen er høist betænkelig, og at det er en Dumhed af Kongen at sammenkalde Stænderne til Berlin. Han frygter, at det vil influere paa Holsteen. — Ridderskabets Adresse kalder han dum. Opløse det kan han ikke, da det med Ret kan henvende sig til Forbundet [d. e. det Tyske Forbund]. Dets Opløsning kan kun skee ved en Proces, paa hvis Udfald Kongen maa være sikkrere, end han har Aarsag til at være...

Forøvrigt har han bedet mig hilse Dig at tage Dig ivare, med hvem Du betroe Dig til derovre. En Mand

(jeg [d. e. Fiedler] veed, at det er Boisen) har for nylig til C[arl] Moltke fortalt Ting, der størstedelen vare falske og anført Dig som Hjemmelsmand; hvori det bestaaer, veed jeg ikke, men nær havde det voldet en Undersøgelse, hvorved Du vilde være compromitteret, hvilket imidlertid Gl. M. [d. e. Otto Joachim Moltke] forsikkrer mig, at han af Interesse for Dig ene har forebygget. Han kan hverken lide B[oisen] eller Flor, hvem han beskylder for Forfængelighed. F[lor] er engang i Kiel kommet til at støde ham for Hovedet« (KB. NKS 1727).

Se i øvrigt: Marckmann til Skau 1847 20/3.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1847 7/4.

Til

Redaktionen af »Fædrelandet«
i Kjøbenhavn.

Boelsmand Jens Clausen i Stendrupmose, Nybbel Sogn i Sundeved pr. Sønderborg, har baade mundtlig og skriftlig anmodet mig om at forskaffe ham det Kjøbenhavnske Blad »Fædrelandet« under de samme Betingelser, hvorunder vi andre læse samme, nemlig imod at betale Portoen.

Da jeg synes, det kunde være særdeles gavnligt, hvis Danmarks bedste Dagblad kunde bane sig Vei i og til Bønderne i Sundevit, hvor hidtil Ingen har læst det, saa maae jeg herved paa hiin benævnte Mands Vegne bede Redaktionen sende et Exemplar af Bladet til Postkontoiert i Sønderborg under den ovenskrevne Adresse, hvor han da vil afhente det hver Dag eller saa ofte, som Tiden tillader det.

Jeg bemærker, at J[ens] Clausen er besvogret med de mægtigste Mænd i Sundevit¹.

Houst, den 7de April 1847.

Hengivenst
Laurids Skau.

1 Jens Clausen, f. Stenderup i Nybøl sogn 1815, var i 1840 blevet gift med Anne Marie Bonefeld, og det er derfor aabenbart slægten Bonefeld, Skau

tænker på. Selv døde Jens Clausen 1867 på Dyntmark i Broager i stor fattigdom.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG [1848 21/1 ?]

Kjere Ven!

Da jeg kom hjem¹, forefandt jeg Breve, der, saavidt jeg kan skjønne, ere høist vigtige, idet de kaste et Lys over Regjeringens Færd², som har forbauset mig, samt give os Midler i Hænde til at sprænge – – .

Hvis man havde viist mig den Opmærksomhed at kalde mig med i Aften³, skulde jeg nok have ladet de *lærde* og *fornemme* Herrer fornemme, at jeg kan skaffe anderledes Klarhed og Oplysninger end de alle tilsammen, men nu gidder jeg ikke gaaet et Skridt, allerhelst, da jeg har løbet hele Dagen.

Vil Du komme her, inden Du gaaer i Forsamlingen, saa vil jeg meddele Dig Alt eller selv vandre med Dig for at læse Brevene op og derpaa gaae min Vei igjen.

Du vil i Brevene hos mig finde den bedste Støtte for det, Du nærmest vil udføre.

Din

Fredag Eftermiddag, Kl. 5.4

Laurids Skau.

Hr. Ploug!

1 Rimeligvis fra »Fædrelandets« kontor, som i de bevægede dage efter Christian VIIIs død var »børs«, samtalested, for alle, der arbejdede for en ny forfatning.

2 Rimeligvis er Fiedlers brev af 1848 20/1 det ene, hvori han bl. a. siger: »Lidet eller Intet udrettes, naar vi ikke faae Godseierne med... At være forberedt paa en Demonstration i Forening med nogle betydende Adelige er meget heldigt, helst, hvis man kunde faae de Radikale (d. e. yder-

ligtgaaende liberale) til ikke at forstyrre Sagen, men Gud veed, om det er muligt at faae Sligt istand« (KB. NKS 1727). Fiedler nævner videre, at Carl Moltke, P. G. Bang og Collin skal danne et regentskab.

3 Fredag aften den 21. Jan. 1848 skulle der bringes H. N. Clausen og J. F. Schouw en hyldest. Skau har følt sig tilsidesat ved ikke at være inviteret med. Blandt de liberale var der en del ængstelse over hans forbindelse med Carl Moltke og F. F. Til-

lisch, samt de vestsjællandske og fynske godsejere. Se f. eks. Hother Hage til Orla Lehmann 1848 4/2: »L. Scou har fri Adgang til Maj[estæten]. S[kau] taber sig desværre. Han seer ikke længer sund ud. Det er slemt nok, at han ikke har holdt sig. Flor er fortvivlet. C[arl] M[o]l[te] frygter han særlig« (RA. Orla Lehmanns arkiv; trykt: Da Pol Br IV, s. 53). Endvidere Fiedler til Skau 1848 5/2: »Du maa naturligviis selv afgjøre, hvorvidt Du bør blive i Kbhvn. Imidlertid beder jeg Dig ikke at lade Dig blænde af Lygtemænd, ikke at lade Dig lokke at det Pikante i Din Stilling og Færd; prøv nøie, om man

ikke gjerne holder paa Dig her, fordi man maaskee ikke gjerne saae Dig hjemme for Øieblikket. Jeg maa gjentagende opfordre Dig til Forsigtighed i Anledning af en splinterny Beskyldning, man har gjort, at Du skulde have ladet Dig bruge som Spion for nogle Store (Tillisch). Det var virkelig noget af det mindre heldige, og ihvorvel jeg anseer det for Bagvadskelse, bør jeg lade Dig det vide« (KB. NKS 1727).

4 Begrundelsen for dateringen ses af note 3. Imidlertid er det også muligt, at brevet skal henlægges til d. 28. jan., da januarkundgørelsen blev udstedt.

Laurids Skau til Carl Plog 1848 9/3.

Haderslev, Torsdag, 9. Marts 48.

Kjære Ven!

»Fædrelandet« No. 62¹ modtog jeg i dette Øieblik og seer deri en fuldkommen falsk Beretning om Bevægelsen i Haderslev mellem Søndag og Mandag om Natten. Den eller de Reisende, som har berettet Sligt, har nok forvexlet Haderslev med Hamburg, hvor det er gaaet meget drøit til. Her i Haderslev har endnu ikke viist sig Tegn til nogen politisk Bevægelse, ligesom Natten mellem Søndag og Mandag gik fuldkommen rolig hen. Ligesaa lidt er der slaaet Vinduer ind hos Borgmesteren. Det eneste, jeg har hørt, er, at nogle Skraalhalse, som formodentlig har seet lidt dybt i Glassene, har Søndag Aften været i Borgerforeningen og ladet Republikken leve, og da en tilstedeværende Haandværksmand spurgte, hvad de meente dermed, vidste de Intet at svare.

Jeg meddeler dette, for at »Fædrelandet« kan berigtige Sligt itide, inden endnu andre Blade beskyldte Fædrelandet for Upaalidelighed².

Hvis Du vil nævne mig som Referent af dette, har jeg ikke noget derimod, men overlader forresten dette til Dig selv.

Din
Laurids Skau.

KB. NKS 3316.

- 1 »Fædrelandet« 1848 7/3: »Efter hvad hertil idag ankomne Reisende berette, har der Natten mellem Søndag og Mandag fundet nogle urolige Optrin Sted i Haderslev. Befolkningen skal have været i megen Bevægelse, og hos Politimesteren blev (Kl. 2 om Natten) Vinduerne slagne ind. Nærmere Efterretninger mangle os endnu«. — Dagen efter bragte »Fædrelandet« en længere omtale af samme begivenhed, hvori den blev henlagt til Hamburg.
- 2 »Fædrelandet« 1848 13/3: »Af et idag fra Haderslev modtaget Brev erfare vi, at de af os meddelte, af en Reisende hidbragte Rygte om Optøier der i Byen Natten mellem den 5te og 6te d. M., er aldeles ugrundet«.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1848 18/3. Khvn., 18. Marts 1848.

Kjære Ven!

Jeg sender Dig et Par Linier i al Hast for at takke for det Brev til Lehmann¹, jeg igaar modtog. Idag har Marckmann² sendt mig nogle Linier fra Dig til yderligere Oplysning om Tilstanden i Haderslev. Jeg gaaer nu just lige hen i et Comitémøde³, hvor jeg skal forsøge at skaffe Dig nogle Penge at operere med, idetmindste til Dit Udlæg for Addressen⁴, samt til Stiftelse af en dansk Klub. Angaaende en Skamlingsfest, da mene Flor, Tscherning og jeg, at denne Demonstration vel for Øieblikket ikke vilde kunne gjøre saa stor Nytte som senere, hvorfor vi foreslaae, at den opsættes.

Vi maae nu see, hvad Schl[esvig-]H[olsteinerne] foretage sig idag i Rendsborg. Gjør de noget Galt, saa er det maaskee Godt, thi vi faae da Stemningen her ophidset og kunne bestorme Kongen.

Paa Onsdag⁵ holde vi igjen et stort Møde paa 2400 Mennesker for at vedtage bestemte Resolutioner og maaskee en Petition til Kongen om Ministre istedetfor Collegierne og Adskillelsen af Slesv[ig] og Holst[een] o.s.v.

Tag nu til Takke hermed, thi Kl. er 6, og jeg skal gaae i Comitee. Her er Stemningen god, og omkring i Landet synes den ogsaa at være det. Jeg tænker nogle af os reiste ud for at virke.

Din

C. Ploug.

KB. NKS 1727.

- 1 Skau til Lehmann 1848 15/3.
- 2 Åbenbart på grundlag af Skau til Marckmann 1848 før 18/3.
- 3 »Comiteen for Danmarks og Slesvigs constitutionelle Forening«.
- 4 Adressen, hvori man bad Kongen om at sende pålidelige tropper til Slesvig og om en bedre statsforfatning for Kongeriget og Slesvig, trykt »Dannevirke« 1848 22/3.

5 »Fædrelandet« 1848 20/3: »I Stedet for det til Onsdag den 22de d. M. bekjendtgjorte Møde af danske Borgere i Casino vil, paa Grund af Ef-

terretningerne fra Hertugdømmerne, et saadant blive afholdt i Aften Kl. 8«. Det blev det berømte Casinomøde.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1848 21/3. Houst, d. 21de Marts 1848.

Kjære Ven!

Tak for Dit Brev af 18de d. M.

Addressen¹ herfra er allerede ude til Underskrift. Igaar kom den af Trykkeriet og adskillige Exemplarer udsendtes for endnu i denne Uge at kunne indsendes med behørig Underskrifter. Den skal underskrives i det nordlige Slesvig, medens en tydsk Adresse i en mildere Form skal – efter Manicus's Raad – oversvømme Sydslesvig, og selv om den ikke faaer Underskrifter, gjør den sin Nytte alligevel som Flyveskrift.

Vi holde et stort Møde i Haderslev d. 31. Marts – netop den Dag, da Kochs Presse skal ødelægges, og have i Sinde med Magt at forhindre det. Krüger fra Beftoft møder allene med 12 Mand. Igaar kom Krüger hjem fra Forsamlingen i Rendsborg, i hvilken han som Deputeret tog Deel. Jeg vil foregribe Dannevirkes Beretning desangaaende², som jeg forresten selv har en Smule Deel i. Krüger dicterede alle Taler, vi skrev. Han kom hjem med den Overbeviisning, at *Folket ikke tog Deel i Nogetsomhelst*, idet ikke Een af Omegnens Bønder var at see. Hvis dette havde været Tilfældet, kunde de gjerne have taget Fæstningen, forudsat at de havde Mod. Artilleriet ansees for paalideligt, den 16de Bataillion derimod ikke. Soldaterne af denne skulle være drukket godt til, saa de sang »meerumschlungen«.

Beseler var Præsident, Olshausen³ prædikede Oprør; hans Tale koncentrede sig om følgende Punkter, som udtaltes: »Freundschaft gegen Franzosen« (saalænge de ikke gik over Rhinen, »Hasz gegen den Russen, Feindschaft gegen den Dänen«, hvilke sidste han skildrede som et dovent, dorskt, jammerligt Folk, der havde tabt al Agtelse i Verdens Øine. Han hentydede paa en provisorisk Regjerings Nødvendighed o.s.v. Alt gik ud paa Slesvigs Optagelse i det tydske Forbund. Krüger var den eneste ordentlige O[p]ponent; han op[p]onerede i *det danske Sprog*, talte flere Gange, men blev naturligviis forhaanet. Schmidt fra Flensborg var ogsaa med, stemte med

Krüger, men talte ikke. Fra hele det nordlige Slesvig var ingen Deputerede tilstede undtagen disse tvende, som opponerede.

Man forhandlede Carl Moltkes og Scheels Afsættelse; den Sidste blev eenstemmig afsat (naturligviis med Undtagelse af Krüger og Schmidt), den Første derimod blev taget til Naade, saa at kun 8 eller 9 Personer stemte for hans Afsættelse. Dette for ham smigrende Resultat belv tilveiebragt derved, at Reventlow-Preetz tog ham stærkt i Forsvar, og forsikkrede, at »*Hr. Carl Moltke var ligesaa god Slesvig-Holstener som Nogen i Forsamlingen*«. Jeg fortæller denne Afsættelseshistorie, fordi den absolut *maae tages til Indtægt af os*, og da den neppe vil eller kan passere i Dannevirke, men tvertimod uden Barmhjertighed vil blive strøgen, saa maae den endelig optages i »Fædrelandet«⁴. En Ridders Ord maae jo staae til Troende, og vi kunne vel med Føie sige: »hvad have vi længer Vidnesbyrd behov?« og »Fædrelandet« kan derved godtgjøre sine Angreb paa C[arl] M[oltke]; thi naar denne Herre kan blive tagen til Naade af en ligefrem oprørsk Sl[esvig-]Holst[ens] Forsamling, saa maae han sandelig være en enrageret Sl[esvig-]Holstener.

Det følger af sig selv, at det trefarvede Flag vaiede fra alle Vinduer. Intet Politi var synligt, og den svage og elendige Ko[m]mandant havde ikke Mod til at heise Dannebroge paa den danske Fæstnings Volde.

I Løverdags tilskrev jeg Kongen meget udførlig, og udviklede vore Fjenders hele Plan, som jeg ad hemmelige Veie var kommen til Kundskab om. Marckmann har jeg til Gjennemlæsning sendt Afskrift af Brevet.

Det er min Overbeviisning, at Sl[esvig-]Holstenerne have culmineret i Fors[amlingen] i Rensborg, og de ville upaatvivlelig brække Halsen formedelst deres Forslag om at gaae ind i det tyske Forbund, som ikke Een af Tusinde i hele Slesvig vil vide af at sige. Sl[esvig-]Holst[enerne] sige, at af to Onder vælge de det mindste, nemlig at blive sammen med Danmark. Den »smaa« Goldschmidt⁵ skulle vi nok herovrefra gjøre Kaal paa; thi ved at forde Forbindelsen med Danmark opretholdt og fuld Adskillelse fra Holsteen baade i Militair og *Finanzer*, hvilket nu udtrykkelig staaer i Addressen, gjøres hans Paastande til Løgn.

Forsøm ikke efterhaanden at underrette os herovre om, hvad der foregaae i Kjbhvn., for at vi kunne sørge for Echo. Vor Ad-

dresse skal være et saadant, men det er forresten ikke uden Kamp, at jeg har faaet vore betænkelige Præster overtalte til at gaae ind derpaa. Koch er ypperlig i denne Tid; Boisen i Vonsbæk er ogsaa god; han har faaet at føle, at han Intet kan udrette uden ved Hjælp af mig, og kommer derfor jævnlig. Om faa Dage gaar jeg og tvende gamle Stivstikkere af Bønder at være, der besidde ubetinget Anseelse og sværge til min Fane, paa Reiser omkring i Sognene for at gjøre Folk gale og ophidse dem mod Sl[esvig-]Holstenerne. Maaskee skal jeg ogsaa med Krüger i Vesteramtet. Jeg har lovet at bære Omkostningerne. Igaar gik Krüger og jeg Arm i Arm omkring i Had[erslev] og tordnede og lynede over Forsamlingen i Rendsborg, udbredte Skræk og Forfærdelse i den Sl[esvig-]Holst[eenske] Leir, men Glæde og Jubel i vor egen. Man turde ikke røre os; men Advokaterne og Tilhæng gjorde Alt for at hidse Folk imod os, men de truende Miner i Bøndernes Ansigter, som ikke vare til at miskjende, holdt dem godt i Respekt. Vi have skiftet Forretningerne; jeg skulde tage Enhver paa Samvittigheden, der paa rolig Maade vilde disputere med os, men enhver grov Slesv[ig-]Holstener forbeholdt Krüger sig at expedere, da hans Næve altid følger Munden.

Underret Flor om Alt; jeg har ikke Tid til at skrive.

Hils Lehmann, Gjødvad m. Fl. fra

Din

Laurids Skau.

Dr. Manicus i Ekernførde har nu opgivet Heelstatsideen og siger ligesom vi: Danmark indtil Eideren. Meddeel Flor dette.

Hr. Journalist Ploug.

KB. NKS 3316; trykt: Da Sjø vaag VIII, s. 208—210.

1 Der tænkes på den adresse, som er trykt i »Dannevirke« 1848 22/3. Heri blev Kongen bedt om at sende pålidelige tropper til Slesvig og om en bedre statsforfatning for Kongeriget og Slesvig. 2 »Dannevirke« 1848 22/3. Heri bl. a.: »Hans Krüger indvendte (paa Dansk), at det syntes, som om man slet ikke tog i Betragtning, at der var et Nordslesvig til«.	3 Olshausen var slesvigholstensk demokrat, derfor hans forslag om forsoning med det revolutionære Frankrig og hans modstand imod det absolutistiske Rusland. 4 Hovedindholdet af det her bragte brev findes gengivet i »Fædrelandet« 1848 23/3. Indledningsvis hedder det: »Et Brev fra Nordslesvig af 21de meddeler os enkelte interessante Træk fra Mødet i Rendsborg« etc. —

I betragtning af den understøttelse og hjælp, Skau havde modtaget fra Carl Moltke og hans slægtning på Espe, er hans iver efter, at Ploug skal gøre brug af hans meddelelse, noget bemærkelsesværdig.

- 5 Goldschmidt havde i 1848 i sit nye organ »Nord og Syd« rettet en del angreb på den liberale opposition. Bl. a. beskyldte han den for at be-

nytte absolutismen til at nedkæmpe slesvigholstenismen. »Fremmede, der ikke kjendte Forholdene, skulde deraf have antaget, at den danske Nationalitet var uforenelig med Friheden«, hævdede Goldschmidt, der havde gentaget sit særstandpunkt i Casinomødet 1848 11/3, se: Marckmann til Skau 1848 16/3.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1848 24/3 – 25/3.

Kjere Ven!

p.t. Haderslev, den 24de Marts 48.

Altsaa blev vore Venner¹ da Ministre! Et ubeskriveligt Indtryk har denne Forandring gjort paa Befolkningen her. Sl[esvig-]Holsteinerne ere selvfølgelig rasende, og da mine Bevægelser her i Byen og Omegnen saa nogenlunde har holdt Skridt med det, der er foregaaet i Hovedstaden, saa er det en Selvfølge, at Hadet nærmest alene concentrerer sig paa min Person.

Opfordringen til den Sl[esvigske] Forening², Addressen, hvorefter allerede flere Exemplarer ere indsendte til Kongen (den staaer i Dannevirkes Onsdagsnummer)³, den burde indrykkes i Fædrelandet⁴, adskillige Sognes Erklæring at ville møde en masse, Bøndernes truende Miner, – dette og meget mere tillægges mig som grove Forbrydelser, hvori jeg vistnok er skyldig. Borgerofficererne have igaar og i Aftes været paa Raadstuen og udtalt sig haardt og drøit imod mig: »Det er denne forbandede Knægt, som maaske driver 10,000 Mennesker ind i Byen,« sagde de til Borgmesteren [G. Lassen], og da denne indvendte, at jeg opførte mig lovligt og smukt, svarede man ham: »Dette er netop Ulykken, vi kunne ikke engang med Anstand prygle ham.«

Borgmesteren har imidlertid anmodet mig om at gaae bevæbnet, hvilket jeg da har gjort nu i tre Døgne. Men jeg viger ikke fra Byen uagtet alle Trudslers, da man ikke tør røre sig, saalænge jeg er her. Desuden har jeg en stærk Magt i selve Byen, som ikke er til spøge med, navnlig iblandt Skibsbyggerne, Matroserne o.s.v., hvorefter en stærk Afdeling i Nat har bevogtet Dannevirkes Contoir. Jeg har bestandig en engelsk Ridehest staaende opsadlet for paa første Vink at kalde bevæbnede Bønder til Byen, men vi ere i den største

Nød for Vaaben. Ikke en Pistol eller Gevær er at faae her i Byen. Du kan derfor nok *med første Post* sende mig *tvende gode Pistoler, helst dobbeltløbige*; thi det er dog jammerligt, at jeg ikke ogsaa kan bevæbne et Par Mand selv. Mine Terzeroller skulle mine Karle have; de due desuden ikke meget.

Da Udnævnelsen i Aftes læstes i Bladene, udbredte sig Skræk, Forbauselse og Arrighed iblandt Sl[esvig-]Holstenerne. Især virke Lehmanns og Tschernings Navne fortræffeligt. Borgerofficererne have imidlertid givet Kjøb, og Borgmesteren sagde, at naar Slesvigs provindsielle Selvstændighed blev anerkjendt, vilde Hertugdømmet snart være roligt, allerhelst naar man ved en respectindgydende Militærmagt understøtter Operationerne. Scheel er imorges kommen her igjennem med Koureerheste og reist til Kjbhvn.

Iaften kommer en stærk Proklamation til Bønderne⁵, som jeg allerede har skreven inden Udnævnelsen af det nye Ministerium, men den skal gaae alligevel. Jeg har ladet den underskrive af Hans Nissen, Nis Lorenzen og Krüger. Man vil da blive endnu mere rasende paa mig, og jeg maae vogte mig for Snigmord, thi offentlig tør Ingen røre mig.

Der er her Session i disse Dage. Tusinder af Landboere ere herinde hver Dag, og jeg holder naturligviis Prækener for dem, som en Kjbhvner vilde lee sig ihjel ad. Jeg staaer hver Dag i nogle Timer paa den store Raadhuussal og agerer bon camerat med denne Masse af Tjenestekarle, som ofte ere halvdrukne. Om Eftermiddagen drive de derpaa syngende omkring, danske National-sange lyde, og i Værtshusene løbe de omkring og tordne om Krig og Ihjelslaaen af alle tydske Kjeltringer.

Men Dr. Marcus og Consorter blive selvfølgelig end mere rasende paa mig, fordi deres hele Stat flyver i luften, og de ikke engang kan give et Qvæk fra dem af Frygt for Prygl. Det gamle Had mod Koch vender sig nu imod mig, og igaar maatte jeg hos Postholder Raben høre, at en fordrukken Skolelærer kaldte mig »ein Landesverräther«.

Iaften holde vi Møde her hos Schröeter. Et antageligt Antal af de simplere Borgere komme her for at stifte en dansk Klub, hvorom Du vil erindre, at jeg skrev Dig til. [Thingmand] Schmidt har stillet sig i Spidsen, men jeg skal gennemgløde dem med Ordet.

Paa Dine Ord i sidste Brev gjør jeg det første Udlæg, som mu-

lig behøves. Overhovedet betaler jeg alle løbende Udgifter, haabende, at man i Kjhvn. ikke lader mig i Stikken. Det er forresten en kostbar Maade at leve paa med Karle, Rideheste o. s. v. herinde i Byen. Igaar kostede det med Rekrutterne alene 14¹/₂ Rbdll., da jeg selvfølgelig maatte give Punsch.

Den 31. Marts vil her blive en meget stor Forsamling af Bønderne. Helveg agiterer i sin Egn, og igaar var jeg hos Borgemesteren og beordrede ham til at holde Borgerne i Skrankerne, da jeg saa vilde være Cavent for, at Bønderne ikke skulde gjøre nogensomhelst Spektakel. Pastor Hertel og Schmidt hjælpe mig troligen herinde i Byen. Vi vandre hele Dagen omkring i Værtshusene og agitere de mangfoldige Bønder, som komme herind.

Embedsmændene ere de værste og vil blive de værste Trodsere for den nærværende Regjering at faae Bugt med. Thingskriver Meyer er Bønderne rasende paa, fordi han var med i Rendsborg. Man truer forfærdeligt, og jeg har tænkt paa at aflede Uorden ved at lade Forsamlingen d. 31te vælge en Deputation, som strax skal gaae til Amtmanden og forlange Meyers øieblikkelige Suspension, da man ikke vil vide af at sige, at en Oprører er Kongl. Embedsmand.

Hvis Du kan huske det, saa siig Monrad⁶, at han endelig maa give Pastor Hertel Øesby Præstekald, som allerede Chr. d. Ottende havde lovet ham. Han er en Slesvigsk Præst og kan af alle Grunde godt flyttes til et bedre Kald i samme Provstie.

Nu var her jo ogsaa god Leilighed til at faae Marckmann herover i et godt Kald⁷, hvis han blot selv vil, thi i Kjbhvn. behøves han vist ikke længere, medens han her kunde gjøre overordentlig Nytte, da Bønderne holde særdeles meget af ham.

Lad os ikke glemme slige Smaating over de mange store Anliggender. Øesby var netop et passende Kald for Marckmann, og Hertel vilde sikkert gjerne have ham herover og altsaa ikke ærgre sig, naar saa god en Ven kom hertil.

Men jeg maae nu slutte. Jeg tør vel neppe bede Dig om Svar paa dette Brev, da Din Tid er optaget, men forglem dog ikke, naar Noget skeer, eller naar vi skal gjøre en Bevægelse, at skrive.

Din
Laurids Skau.

I dette Øieblik kommer det Rygte, at Rendsborg er i Fjendens Vold⁸, og at Artilleriet er gaaet over.

Hvis dette er sandt, saa vil her blive Optøier, og jeg er intet Øieblik sikker paa mit Liv. Men jeg viger ikke alligevel og bliver paa min Post, saalænge Hovedet er oppe.

Det er forresten uforsvarligt, hvis Rendsborg ikke allerede er besat med paalidelige Tropper.

Lørdag Middag Kl. 12.

I dette Øieblik, inden jeg forsegle Brevet, faaer jeg Efterretning, at de Exalterede er hos Borgermesteren, og forlange min Ar[r]estation⁹. Paa Grund heraf rider jeg øieblikkelig ud paa Landet for at gjøre Bønderne varme. Jeg veed ikke, om jeg tager ind til Byen i Aften, thi jeg bliver maaskee taget fat strax.

Du seer heraf, hvor nødvendigt det er, at her kommer Tropper¹⁰. Saasnt man seer dem, vil det øieblikkelig virke. Tscherning bør være paa Halvøen og ikke i Kjbhvn., thi det tager alt for lang Tid, inden Ordrene komme.

Jeg har nu besluttet at vove det yderste. Underret Tscherning om dette¹¹.

KB. NKS 3316; trykt: Da Sjø vaag VIII, s. 210—213.

- 1 Martsministeriet, bekendtgjort 1848 22/3 i «Fædrelandet», havde følgende ministre, tilhørende den hidtidige opposition: A. F. Tscherning, krigsminister; D. G. Monrad, kultus- og undervisningsminister; L. N. Hvidt, samt Orla Lehmann, ministre uden portefuiller.
- 2 Laurids Skau havde på grund af rygterne sydfra sammen med Hans Nissen og Peter Chr. Koch krævet den Slesvigske Forening indkaldt til en generalforsamling 1848 31/3.
- 3 »Dannevirke« 1842 22/3. I adressen opfordredes Kongen bl. a. til at sende »hængivne Tropecorps for at afværge den ulmende Opstand af det statsopløsende Parti«.
- 4 »Fædrelandet« 1848 26/3.
- 5 Proklamationen, dateret 1848 23/3,

- indleledes med følgende revolutionært klingende henvendelse: »Kammerater i den slesvigske Bondestand!«, trykt Laurids Skau: »Hans Nissen i Hammelef«, s. 111—113.
- 6 Monrad var jo blevet kultusminister. — Pastor Lorenz Andreas Nissen i Øsby var død 1847 27/11, og kaldet blev først besat af den provisoriske slesvig-holstenske regering med Hans Peter Prahll fra Øster Løgum.
 - 7 Øsby regnedes for det bedste kald i Haderslev provsti.
 - 8 Den provisoriske regering dannedes 1848 23/3 i Kiel og den følgende dag 24/3 overrumpledtes Rendsborg (Skaus efterskrift er skrevet 25/3).
 - 9 Koch til Flor 1848 25/3: »I Formiddags, medens Skau laae i Byen, hen-

vendte Insurgentcheferne sig til Borgemesteren om at faae ham arresteret; Lassen turde ikke vove det, men tillod dem det paa eget An- og Tilsvær. Skau flygtede vesten ud af Byen. I dette Øieblik hører jeg, at

han er hos Hans Nissen, hjem vover han ei at reise* (KB. NKS 3316; trykt: Da Pol Br IV, s. 162).

10 Den danske hær gik 1848 29/3 over Koldingå.

11 Tscherning var nu krigsminister.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1848 28/3. Khvn., 28. Marts 1848.

Kjære, brave Ven!

Tak for Dit sidste Brev. Jeg fik samme Dag et fra Koch til Flor, som var yngre af Datum, og som meddelte udførligere Beretning om Tilstanden i Haderslev¹. Den Frækhed, hvormed Schleswig-holsteinerne i Stæderne have tilranet sig Magten, forbausede os i første Øieblik, men det er jo i Grunden en naturlig Følge af Rendsborgs Overrumpling. Dersom man faaer fat paa Commandanten² eller Prindsen³, saa skulle de høie Hoveder sgu springe. Naa, men deraf maa I Nordslesvigere ikke lade Jer forknytte, og det gjør I vel ikke heller, saavidt jeg kan høre⁴ af N[is] Lorenzen og Krüger. I mangle Vaaben, hører jeg fra flere Sider, f. Ex. idag fra en af de overreiste Studenter⁵, der er i Vonsbæk. Men I skulle nok faae. Jeg skal til Tscherning iaften og skal da minde ham derom, hvis det ikke er skeet.

En rask gammel Cavalleriofficer, en rigtig Hugzu, der har ligget i Colding, Major Cirsovius, har Lyst til at gaae over og organisere et Landskorps af de nordslesvigske Bønder⁶. Jeg faaer nu vel iaften at vide, om det skeer. Jeg vilde i saa Fald inderlig ønske, at jeg kunde gaae med som hans Adjutant, men jeg er con-signeret her, thi Pressen er ogsaa nu et mægtigt Vaaben, og vi ere alt faa nok om at haandtere det.

Vær kun ved godt Mod! Vore Tropper ere sendte paa deres Plads ved Colding. Soldater, Officierer, Alle ere i den ypperligste Stemning og ved det utaalmodigste Mod. For fynske Dragoner blev Olshausens Tale oplæst. De forlode Odense som rasende. Idag ere to Batailloner afgaaede herfra med Jernbanen. Da de kom til Roeskilde, var der dækket Bord til dem paa Torvet, og 4-600 Bøndervogne mødte for at kjøre dem til Ringsted. Saaledes gaaer det hele Veien. Jyderne ere især rasende. De samle Heste og Vaaben og Penge. I alle Egne Frikorps. De sjælandske Godseiere ru-

ste et ridende Jægercorps⁷. Jeg har idag exerceret med 800 Studenter og Kunstnere⁸, hvoraf en stor Deel, maaskee de Fleste, ville gaae ud som Underofficierer i Forstærkningen. Min Broder⁹ vil som Frivillig med et Jægercorps. Ham seer Du maaskee før mig.

Her er en mageløs Stemning¹⁰, som Du kan see af alle Blade. Kongens Tog gennem Byen¹¹ igaar var et sandt Triumphtog. Jeg kunde ikke see derpaa, uden at Vandet kom mig i Øinene. Bryd Jer Fanden om Preusserne! Lehmann er i Berlin og gaaer til Wien og derfra nok til Paris og London¹². Nu rustes der rask paa Flaaden. Snart have I en Orlogsmand for hver Havn. Det skal snart gjøre Kjøbstadborgerne kjede af det. Overfald Haderslev med Dine Bønder¹³, saasnart I faae Vaaben og send Dr. Marcus og Göhlmann til Fredericia.

Med Pakkeposten idag har jeg sendt Dig mine Terzeroler¹⁴ i en Cigarkasse, adresseret til Schrøeter. Kugleform og Knaldhætter følge. De ere vist ikke synderlig gode, men her er næsten ingen Vaaben at faae uden ialt Fald til 2 og 3 dobbelte Priser. Du maa altsaa tage til Takke, brug dem godt, smeld en Sl[esvig-]H[olstener] for Panden med hver af dem. Vi have udstedt Proklamationer fra Folket¹⁵ ligesom fra Kongen¹⁶. Nogle ligge i Kassen. Flor har Oplag. Spred dem!

Nu frisk Mod, min Gut! Danmark indtil Eideren!

Din

C. Ploug.

KB. NKS 1727; trykt: Høther Ploug: Carl Ploug. Hans Liv og Gerning. I, 1905, s. 306—307; samt: Da Pol Br IV, s. 171—173.

1 Kochs brev til Flor, trykt: Da Pol Br IV, s. 160—163, er benyttet i »Fædrelandet« 1848 27/3. Heri meddeles, at »af »Dannevirke« har for Redacteurens personlige Sikkerheds Skyld en Proclamation fra Laurids Skau til Bønderne maattet udtages. Deraf den hvide Spalte i det idag hidkomne Nr. af dette Blad«. Proklamationen er trykt: Laurids Skau: Hans Nissen i Hammelef, s. 111—113.

2 Rendsborgs kommandant, oberst G. L. W. H. Seyfforth. Hans optræden angriber Ploug i »Fædrelandet« 1848 29/3.

3 Prinsen af Noer.

4 De tre stænderdeputerede Nis Lorenzen, Hans A. Krüger og H. I. Staal kom til Kbh. 1848 27/3, tidnok til at deltage i Casinomødet samme aften. Krüger berettede her om sin optræden i Rendsborg og »hilstes med en Bifaldsstorm, som

- aldrig syntes at skulle faae Ende« (»Fædrelandet« 1848 28/3). Adressen fra Nordslesvig, som ved denne lejlighed blev oplæst, overbragtes den følgende dag Kongen af assessor Kjær på den Slesvigske Forenings vegne (trykt: »Fædrelandet« 1848 30/3).
- 5 Studenter organiserede folkevæbningen sammen med Flor og Skau, se S Jy Arb 1938, s. 223.
- 6 Cirsovius's opråb findes i »Dannevirke« 1848 18/4.
- 7 De såkaldte »herregårdsskytter«.
- 8 Øvelserne begyndte 1848 28/3 kl. 4 eftermiddag (»Berlingske Tidende« 1848 28/3).
- 9 Student Gerhard Christian Ploug.
- 10 »Ånden fra 48«.
- 11 1848 27/3 red Frederik VII gennem Kbh. og tog afsked med de første tropper på Rosenborg eksercerplads (»Fædrelandet« 1848 28/3).
- 12 Lehmann opgav at tage til Wien (Orla Lehmann: Efterladte Skrifter II, s. 153).
- 13 Koch til Flor 1848 25/3: »Man er i Almindelighed her i Byen ei bange for, at mit Huus eller jeg skal skee Overlast, da man frygter for Bøndernes Hevn. Denne kunde blive slem nok« (KB. NKS 1766; trykt: Da Pol Br IV, s. 162).
- 14 Små pistoler.
- 15 »Danske Mænd til Slesvigerne« (»Fædrelandet« 1848 28/3).
- 16 »Slesvigerne!« (»Fædrelandet« 1848 28/3).

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1848 4/4. Haderslev, den 4. April 1848.

Kjære Ven!

Tak for Pistolerne.

I Søndags¹ var jeg i Agerskov, hvor Friskarerne samles under Lieutn. Jensens Komando, som Generalkomandoen har stillet Flor ved Siden af. Denne Sidste duer imidlertid kun for Navnets Skyld, og dette gjælder endda kun for Kongeriget, thi hans Proklamation² har skadet ham og forringet hans Anseelse selv i Koldingensernes Øine, som uden videre brændte den, fordi »han vilde kun sig selv«. Dette sidste er nu rigtignok Løgn for en Deel, men jeg kunde uagtet al anvendt Flid ikke dække ham ganske.

En Masse Frivillige strømme nu hertil for at slaaes med Sl[esvig-] Holstenerne, men vi ere i den største Forlegenhed med disse, fordi Fjenden flygter uden engang at høre et Skud.

Artighed mod disse Brave er imidlertid nødvendig, og da Prof. Flor som Høistkomanderende burde sørge for dem og deres Beværtning og Befordring videre, ikke gjør det, saa har Schrøeter og jeg konstitueret os for at udføre denne Bedrift. Den Første beværtter; jeg sørger for Befordringsvæsenet. Flor er fortræffelig som *Consulent*, men udføre Noget eller administrere, det kan han ikke,

allermeest, da han ikke kjender Kræfterne, og Fleertallet ikke vil respectere ham.

Alt gaaer fortræffeligt forøvrigt, navnlig de militære Bevægelser, og Krigsministeren³ maae ansees for lidt mere end et Menneske. Dette indrømme Alle. Læssøe er et af de fortræffeligste Mennesker, jeg har kjendt, og udmærket i alle Maader.

Derimod seer det maadeligt ud med hele Embedsvæsenet. Det er godt nok, at man arresterer og afsætter Embedsmænd, som have forbrudt sig, men naar den Kjeltring af Amtmand⁴ skal konstituere Nye, saa taber vi Skidt og faaer Skarn. *Ikke en Eneste paalidelig Mand er endnu konstitueret*, uagtet vi ere Mange, som kunde overtage Embederne⁵. Idag har jeg skjældt Amtmanden Huden fuld i denne Anledning, men det hjælper Intet. Han bilder sig ind at kunne overholde de tydske boureaukratiske Former nu som hidtil. Han konstituerer de sl[esvig-]holst[einske] Fuldmægtige eller sl[esvig-]holst[einske] Sognefogeder, og dermed er Alt færdigt. Fuldmægtigene kunde meget godt bruges, men en *paalidelig Mand burde stilles ved Siden*, som ubetinget skulde underskrive Ordrene o.s.v.

Alle Amtsforvalter-, Huusfoged-, Branddirectør-, Ridefoged-Embeder kan fortræffelig bestyres af Ikkejurister, ja endog Thing-skriverembederne, men at faae Juristeriet udfeiet – dette vil nok holde haardt.

Jeg troer, at jeg i Fortvivlelse vil *forlange at blive ansat* som Embedsmand, thi alle de ovennævnte Embeder kan jeg bestyre ligesaagodt og bedre end dem, som hidtil har været ansatte, og jeg er dog under alle Omstændigheder *paalidelig*. I al Fald er jeg for klog til, at nogen Kjeltring af Amtmand eller Sl[esvig-]Holsteiner kan narre mig.

Jeg havde ellers tænkt, at den Commision⁶, som kommer her for at ordne Embedsvæsenet, kunde bruge mig, da jeg kjender ikke alene hver Sjæl, men ogsaa Kjeltringestregene fra Grunden af, men dertil skal vel sagtens ogsaa bruges »fornemme Jurister«. Herre! hvad skal Enden blive! De Folk, som due til Noget og besidde Kraft og offentlig Tillid, gaaer og driver uden at have Noget at bestille. Jeg har nu ikke Andet at gjøre end at sørge for Vogne til Frivillige, og dette er ikke en Tusindedeel af det, jeg *kunde* udføre.

At drage imod Fjenden er latterlig for mig, fordi en Tiendedeel

af den herværende Armee kan æde den ligetil Slesvig. Desuden kan jeg ikke fægte og kun daarlig skyde. Bønderne ere væbnede i ethvert Sogn; hvad skal jeg gjøre? Det, som jeg har meest Talent til, er enten at agitere, holde Taler eller være Embedsmand. De første tvende Ting ere fuldbragte; det Sidste vil man formodentlig ikke betroe »en Bonde« !!! Boureaukratiet bærer i de sidste to Dage Hovedet ligesaa høit som før !!!

Jeg var i Forening med [Thingmand] Schmidt her i Byen Skaber af det Parti, som udførte Contrarevolutionen i Haderslev. Til Gjengjæld aftvang Sl[esvig]-Holst[enerne] Borgemesteren en Arrestordre imod mig, men jeg pillede af i Tide, reiste om og gjorde Bønderne gale, og kom endelig til Kolding, hvor jeg arrangerede hele Befordringsvæsenet, saa Tropperne kom *kjørende* til Haderslev istedetfor at *gaae*. Derved vandtes et Par Døgne og de betrængte Danske fik Hjælp itide. Slesvigske Bønder mødte med 200 Vogne. Jeg afsendte Stafetter i Mængde, betalte af min egen Pung alene 100 Specier til dette Brug, skrev Ordre for Baggesen, som udførte overmenneskelige Anstrengelser, og som næppe engang havde en Skriver til Disposition, og jeg var i 6 samfulde Døgne ikke ude af Støvlerne. Og nu skal jeg see paa, at Slyngler af Sl[esvig]-Holstenere konstitueres til Embedsmænd [af Embedsmænd], som hidtil have ageret Sl[esvig]-Holstenere, og som jeg er langt overlegen baade i Dannelse og Forretningsdygtighed! Dette ærgrer mig. Bønderne skjælde paa mig, fordi jeg ikke afværger Sligt.

Generalkomandoen er flyttet til Apenrade. Prof. Flor reiser i dette Øieblik, og deri gjør han klogt, fordi han hverken veed ud eller ind og er fuldkommen ubekjendt med de Resourser, som her kunde og burde tages, og nu staaer jeg ene tilbage uden Myndighed, uden Penge og – hvad der endnu er værre – uden Arbeide! Jeg veed, jeg duer til Noget; jeg kan ikke holde ud at være ledig. Militærmagten er fuldkommen tilstrækkelig til at knuse Fjenden til Støv. Hvad skal jeg foretage mig. Lægge mig til at sove? Dertil har jeg ikke Roe. Skal jeg see paa, at alle Embeder hviler i erklærede Sl[esvig]-Holsteneres Hænder? Dette er haardt, allerhelst naar jeg selv kunde overtage alle de forannævnte Poster. Jeg er saa lynende gal, at jeg gjerne kunde falde paa at ophidse Bønderne til at afbrænde alle Sl[esvig]-Holst[eenske] Qvarterer, men det vilde jo være en Dumhed, skjøndt den let lod sig udføre.

Jeg forlangte af Amtmanden idag, at han skulde konstituere Sognefoged Kloppenborg til Ridefoged i Frøs og Kalslund Herreder, men dette vilde han ikke, »fordi – sagde han – Kloppenborg havde stillet sig i Spidsen for de Bønder, som arresterede Forræderen, Herredsfoged Bruhn, hans egen Svigersøn.« Hvorlænge skal denne Kjeltring af Amtmand blive siddende? Hvorfor Satan sender man ikke Volfhagen herover som konstitueret Amtmand. Han vilde vel dog have Mod til at konstituere Folk, som nu i mange Aar have stridt og lidt for gamle Danmark, og hvoraf jeg i det mindste kan paapege en 10 à 12 Stykker, som strax kunde betroes Embeder. Det er i Embedsstanden, vor hele Ulykke har sin Rod. Skal den ikke renses?

Jeg har læst i Bladene, hørt af Reisende, seet i Breve til mig selv fra Dig og Marckmann, at Penge samles for at understøtte Agitationer, Bevægelser o. s. v. I Tillid dertil har jeg og Pastor Hertel intet Offer skyet, men begge udtømt os tilbunds. Jeg har alene udgivet til Stafetter 143 Rbdlr. af min egen Pung; Pastor Hertel 45 Daler. Desforuden er der gaaet over 100 Rbdlr. i Løbet for mig selv, og jeg eier nu ikke 10 Daler. Hvad skal dette blive til? Jeg har hørt, at Flor har betalt nogle unge Studenter i Vesteramtet, og forresten betaler han godt for sig selv, men hverken veed jeg, om han er forsynet med Penge, eiheller har jeg Lyst til som en Tigger at tilbetle mig nogle Skillinger som en sær Naade. Jeg skylder min Familie, at den i det mindste skal *leve* uden at lide Nød, og naar jeg personlig gjør Alt, hvad der *kan* gjøres fra min Side, rekvirerer Fødemidler til Militæret, forlader min kjæreste Søn paa Dødsleiet⁶, alene for Fædrelandets Skyld, og saa ovenikjøbet skal lide Savn paa det Allernødvendigste, netop fordi jeg udgiver alle mine Penge til det Offentlige, – saa, kjære Ven! saa bliver det haardt.

Min Kone er udholdende og opmuntrer mig til at være i Bevægelse Dag og Nat, men netop derfor kan jeg ikke taale, at hun skal savne Noget. Svar mig snarest muligt, om jeg skal give mig til at pløie og saae og lure ved Kjødgryden, eller jeg skal nu som før arbeide i Fædrelandets Tjeneste. Assessor Kjær reiser iaften til Kjbhvn. Han vil maaske fortælle lidt om Foranførte.

I Grunden er det jo ubilligt at klage *til* Dig og endnumere ubil-

ligt at klage *over* Dig. Men tie kan jeg ikke, og til hvem skulde jeg vel hellere vende mig? Undskyld nu mit lange Brev; jeg har ikke Tid idag til at fatte mig kort.

Din trofaste
Laurids Skau.

Armeen er ved eller maaskee i Flensborg⁷.

KB. NKS 3316; trykt: Da Sjy vaag VIII, s. 213—217.

1 1848 2/4.	imod ham kunne hans loyalitet ikke drages i tvivl.
2 Proklamationen »Jyder og Fynboer, staaer op!«, udsendt af Flor 1848 27/3, trykt »Dannevirke« 1848 1/4.	5 Smlgn.: Skau til Marckmann 1852 28/12—31/12, note 8.
3 A. F. Tscherning.	6 Der åbenbart tale om en søns sygdom.
4 Fr. Johannsen fortsatte som amtmand; trods Skaus mange udfald	

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG [1848 ca. 9/4].

Kjære Ven!

Indlagte Brev¹ beder jeg Dig at læse og derpaa bringe til Krigsministeren. Du vil see, at dette ikke er synderlig bedre end en moralsk Krigserklæring. Jeg er nærved at troe, at Regjeringsmændene have tabt Forstanden.

Sponneck tilhører vore saakaldte »danske Sl[esvig]-Holstenere«, som Du saa tidt selv har dadlet. Kirstein er af Alle anseet for en Sl[esvig]-Holstener. Og saadanne Folk *tør* man byde os! Ikke engang Prof. Paulsen er med!

Jeg anseer hele denne Act, denne Udnævnelse², for en fuldkommen Nederdrægtighed, et Forræderie med eller mod deres Villie imod den danske Nation i Almindelighed og imod de danske Slesvigere i Særdeleshed.

Da maae jeg sige, at Sl[esvig]-Holstenerne udnævne fornuftigere. De have dog taget Folkemænd³ med – Bremer og Olshausen, og nu efter 14 Dages Regimente viser den ny Regjering i Kjbhvn., at den saalidet er sin Opgave voxen, at den gaaer paa moralsk Akkord med vore Fjender ved at tage Nogen, som halvt tilhører dem. Dette er drøit!

De udnævnte Mænd kunne meget godt bruges, men der maatte absolut Nogen ved Siden, som Folket stolede paa. Jeg venter nu at see snarere en Fjende end Venner i Regjeringsmændene, og jeg

kunde let falde paa under saadanne Omstændigheder at hylde Kjbhvnspostens eller Goldschmidts Ideer⁴, ifald de have nogen.

Hele Folket er fornøiet over, at Kongen kommer⁵, men jeg er misfornøiet dermed, fordi jeg frygter, at en eller anden Nidding skyder ham. Thi der ere enkelte exalterede Mennesker overalt, og ligesom vi gjerne ville have fat paa Prindsen af Aug[ustenborg], saaledes ville vore Fjender have fat paa Kongen, om ikke for Andet, saa for at afstedkomme Forvirring, hvilket i deres Fortvivelse er dem meest tilpas. Jeg har skreven til Baggesen i Kolding, at han maae tage alle mulige Forsigtighedsregler.

Efterretninger fra Bau⁶ underretter os om, at Fjenden der har barrikaderet sig. Folket er lige til Flensborg velstemt, men man forhindrer alle Kongl. Proklamationers Udbredelse.

7. Battallion marscherer i dette Øieblik her igjennem. I Forning med den udbragte vi et Leve for Danmark.

Din

Laurids Skau.

Kirsteins Dygtighed er utvivlsom, men med Sponeck og en af de Haderslevske Hallunker ved Siden, saa ——. De store Fluere flyve igjennem; de Smaa blive hængende. De ville blive Syndebukke.

Volfhagen⁷ er fortræffelig, men kan han ene styre disse stive Mænd af den gamle Skole? Jeg troer det ikke.

Et stort Møde har vi idag holdt og er kommen efter, at Amtmanden⁸ har modtaget Ordre fra den prov[isoriske] Regjering og expederet dem.

KB. NKS 3316.

1 Ikke fundet.

2 1848 3/4 nedsattes en regeringskommission for Slesvig, bestående af stiftamtmand i Ribe, rigsgreve M. S. W. Sponeck, generaldecisor, deputeret i Rentekammerets tyske afdeling, C. L. Kirstein og borgmester Gustav Lassen, Haderslev, se SJy Hist IV, s. 356; C. L. Kirsteins breve fra denne tid: SJy Arb 1912, s. 1—45. Her siges bl. a.: »Sponecks Beskrivelse om de mange Poster, der ved Em-

bedsmændenes Bortgang derfra staae vacante, og Umuligheden i at finde eller bevæge de fundne Personer, der kunde være kvalificerede til at træde i Stedet, til at overtage den interimistiske Forvaltning, er meget bedrøvelig, især da Commissionen fra det dansksindede Parties Side stadigt og paatrængende, ja endog forbunden med Trudsler mod Commissionen (for Ex. fra Professor, nu Etatsraad Flor), opfordres til at afskjedige alle tyds-

- sindede Embedsmænd« (Sjy Årb 1912, s. 13).
- 3 Liberale demokrater.
 - 4 Tanken om en demokratisk helstatsordning, fremsat af Grüne i »Kjøbenhavnsposten« og af Goldschmidt i »Nord og Syd«.
 - 5 Under sin rejse gennem Sønderjylland besøgte Frederik VII 1848 15/4 også Haderslev, »ledsaget af sit Følge og 400 slesvigske Bønder tilhest. Ved Kongens Side red, ifølge Hs. Majestæts Befaling, Laurits Skau. Kongen tog ind hos Justitsraad Borgemester Lassen . . . Den 16de ledsagede Laurits Skau tilligemed en Mængde andre Bønder Hs. Majestæt Kongen til Kolding« (»Fædrelandet« 1848 17/4).
 - 6 Slaget ved Bov 1848 9/4 (derefter brevetts datering).
 - 7 Wolfhagen var 1848 kancellist i det Slesvig-Holsten-Lauenborgske Kancelli.
 - 8 Fr. Johannsen, hvem man alligevel ikke kunde eftervise illoyal optræden. Kort efter forhandlede Skau med Johannsen, se: Skau til Allen 1848 21/4.

Laurids Skau til Carl Ploug 1848 8/7. Kolding, den 8de Juli 1848.

Kjære Ven!

Ved Din Moders Bord¹ skriver jeg disse Linier og hilser allerførst fra hende og Dine Søstre, som have det godt, forsaavidt som Nogen *kan* have det godt, naar Fjenden staaer en Fjeringvei² borte.

Jeg er nærved at blive vild og veed næsten ikke, hvorledes jeg skal bære mig ad for at møde den forunderlige triste Stemning, der meer og meer gjør sig gjældende. Derfor er det, jeg sender Dig disse Linier. Naturligviis gjælder det slet ikke mig selv, thi jeg møder i Reglen Velvillie overalt.

Den sidste Retirade³ ud af Slesvig har gjort et forfærdelig slet Indtryk – ikke saameget, fordi man gik tilbage, som fordi det skete *uden Sværds slag*. Dette gjælder næsten mere Jyderne end selv de danske Slesvigere, endskjønt disse sidste naturligviis ogsaa beklage sig bittert over at være forladte o. s. v.

Man veed, at Fjenden kun er 25 a 26.000 Mand stærk. De Øvrige ere enten immobile eller alvorlig sysselsatte mod Als⁴, hvortil 24 Kanoner ere fra Haderslev sendte tilbage i Løverdags, thi derfra frygter man meest at vorde angreben. Man veed fremdeles, at vor Armee er her 18.000 Mand stærk, og man falder aldrig paa at ansee mere end 2 Danskere mod 3 Tydskere for nødvendig til at prøve og vinde et Slag og seer desaaarsag i Tilbage-toget enten Forræderie eller Cujoneri, og begge Dele ere næsten lige slemme.

Hvor jeg kommer, møder mig nu en bitter Daddel, enten mod Krigsministeren⁵ eller mod Hedemann, og man udkrammer den saameget stærkere mod mig, fordi jeg hører og altid har hørt til det nærværende Ministeriums Parti og navnlig til Tschernings Velyndere.

Jeg værger mig paa alle Maader saa godt som muligt, baade med Grunde og Skingrunde, men Intet forslaar. Slesvigerne sige, at, naar Armeen løber bort uden engang at løsne Skud, saa kan man antage, at man ikke reflekterer synderlig paa os, og medens vi med Troskab have hængt ved Moderlandet og med kjærlig Omhu pleiet Tropperne, medens de vare iblandt os, behøver blot en Vrangl at vise sig med 100 M[an]d for at faae dem til at løbe bort, og uagtet de havde en god Stilling i Førstningen, nemlig fra Enden af Haderslev Dam til de store Enge og Sumpe fra Beftoft og Vestpaa og saaledes kun en kort Distance at forsvare, opgiver de dog strax denne for at undgaae en Bataillie, om hvis Udfald Enhver, der kjender Terrainet, er overbeviist om, vilde blive til Danskernes Fordeel.

Jyderne sige, at Armeen løber bort, fordi det er langt mageligere at sidde i Roe og Mag ved Jyllands Kjødgryder end slaaes med Wrangl paa Slesvigs Grund, og Tropperne ere tilbøielige til at sige det samme, idet de beskyldte de høiere Officerer og navnlig Hedemann for Forræderi, og de Andre for Cujoneri. Derfra undtages dog S[ch]lepperegrel[l] og Rye.

Soldaterne ere desperate over Retiraden, flere af Officererne ligesaa, og at denne Stemning forplanter sig til Befolkningen, er naturlig, allermeest da mange af Lægerne og de yngre Officerer, ja endog ældre Mænd, give den Næring.

Imod en saadan Stemning er det ikke let at tale, og da jeg for Øieblikket ikke har synderlig andet at bestille, saa reiser jeg omkring for at samle Erfaringer, berolige de Ængstede, styrke de Modløse, berigtige det Urigtige og oplive Modet og nære Haabet, men aldrig har jeg erfaret en saadan Stemning som nu. Tidligere har jeg havt Leilighed til at røre mig under vanskelige Forhold, men da var der enten Oposition eller Regjerings eller nationalt Parti, men nu, nu er Alt Oposition!

Den første Retirade kunde Folk begribe formedelst den iøine-faldende Nødvendighed, og man var glad over, at Armeen frel-

stes paa Als. Den anden Retirade saae man strax, var Frugten af Capt. Frederiksens Malconduite ved Hoptrup⁶, som man beklagede, men fandt sig dog i, især da Armeen hurtig gik sydpaa igjen, men det sidste Tilbagetog³ vil Ingen finde rigtig. Havde vore Tropper blot trukket sig *stærk fægtende* tilbage. Saa vilde de danske Slesvigere vel have sukket, men ikke bukket, og Jyderne vilde gjort det samme, men nu lyder Bitterheden fra alle Sider.

Dertil kommer, at Jydernes praktiske Blik opdager Uordener i Armeens Forsyning, og man hører jævnlig Daddel over Indendanturen, og det ikke uden Grund. Da – siger Jyden – var der en ganske anderledes Orden i den preussiske Armees. Der var Bestemmelser for Alt. Man vidste, hvad den mindste Gjenstand skulde koste, man vidste, hvad Enhver kunde fordre, medens *vor* Armees er et Bytte for Slumpelykke. Nogle Soldater kan faae Alt for gode Ord og moderat Priis, medens Andre hverken kan faae Noget for gode Ord eller Penge, og nogle af Bønderne faaer stærk Betaling, medens Andre faae aldeles Intet.

Jeg har tildeels overbeviist mig om Sandheden af Alt, hvad der saaledes anføres, og troer, at Skylden ligger i Mangel paa *praktisk kyndige* Folk. Preusserne havde nogle *Borgere* og *Bønder* med enhver Afdeling af Hæren, som forstod Sligt. Vore derimod see i Regelen med fornem Nedladdenhed paa Enhver, der ikke har Uniform paa. Dette gjelder ikke om mig selv, thi mig viser man megen Opmærksomhed, men det kunde nok være, at, hvis jeg vilde tillade mig at dadle, saa var det maaskee forbi.

Istedetfor en saadan Døgenicht som Baron Rosenkrants skulde man have ansat Hans Nissen fra Hammelef eller Thingmand Schmidt fra Haderslev, og de reisende Inspektører burde altid have en praktisk kyndig Mand til Ledsager. Jeg har tænkt paa at tilbyde mig selv til Ledsager for den eller de reisende Inspektør[er], hvortil jeg maaskee var bedst skikket, men en maaskee utidig Beskedenhed har afholdt mig derfra, endskjøndt baade jeg og Flere godt havde Tid, da vi Ingenting har at bestille for Øieblikket. Den smule Lønning, vi skulde have, vilde blive tidoppelt vunden. Personlig bryder jeg mig ikke om det, fordi jeg har det godt og savner Intet, men jeg seer ingen Grund til, at Nogen skal ligge ledig.

Du vil formodentlig sige til Alt, hvad jeg her har anført, at

det er lettere at være Kritikker end selv udføre Noget, og deri vilde Du altid have Ret, men paa den anden Side er en paa Erfaring gjort, med egne Øine fremavlet Kritik værd at skrive bag Øret.

Jeg skriver til Dig, fordi jeg egentlig ikke veed, hvem jeg bedre kunde fortælle Sligt. Til Publikum taler jeg naturligviis i en ganske anden Tone.

Med Hensyn til Retiraden, da siger jeg selvfølgelig, at Overmagten og det numeriske Tal, som Fjenden kan stille imod os, er for stort, er iøinefaldende, men det er aldeles ikke, fordi jeg er *overbeviist derom*, men snarere, fordi det er den eneste Udvei til at frelse Generalens eller Krigsministerens Renommee.

Man fortæller her, at Orla Lehmann er reist til Italien⁷, og Alle sige Lykke paa Reisen. Siden hans sidste Reise i Jylland ere Alle gale paa ham⁸. Hans Popularitet er reent borte, og jeg har endnu ikke hørt andre Stemmer end min egen hæve sig til hans Forsvar. Forresten troer jeg næsten, det havde været bedre, at han aldrig var bleven Minister, idetmindste bedre for ham selv.

Forleden Dag var jeg ovre hos den svenske General Lövenhjem. Baade han og hans Tropper var kjede af at ligge på Fyen⁹ og vilde saare gjerne herover, men beklagede, at de ikke kunde faae Tilladelse dertil. Jeg for min Part har opgivet Haabet om svensk Hjælp, saalænge Kong Oscar og det nærværende Ministerium i Stokholm er ved Roret.

Krüger og jeg vare engang halvveis enige om at ville have reist til Stokholm og ligefrem *fordret af det svenske Folk i det sydlige Skandinaviens Navn*, at de skulde ile os til Hjælp mod de tydske Voldsmænd. Nu fortryde vi bitterlig, at vi opgave det. Man skal *ængste* den svenske Regjering gennem det svenske Folk. Man skal holde det ene stormende Møde a la Casino efter det andet i Stokholm og andre Byer, saa at Ministeriet frygter for at blive kastet af Saddelen, hvis det ikke gjør Alvor af at komme til Hjælp. Lad saa for Fanden England skrive længe nok om, at det er Løsenet til en europæisk Krig. Det faaer at hjælpe sig. Det Originale, det Nye i, at et Par Slesv[igske] Bønder in Originale indstillede sig i Sverrigs Hovedstad, vilde begunstige Operationen. Husk paa vor *første* Reise til Kjbhvn. i Nationalitetssagen!

Major Læssøe er gnaven over de diplomatiske Underhandlinger

og over, at Svenskerne ikke komme. Det er uhyggeligt at tale for Øieblikket med denne ellers saa vakkre Mand.

Lad mig sagtens høre Lidt fra Dig snarest muligt. Breve til mig adresseres til Rugsted pr. Veile, hvor jeg kommer jævnlig hos Hr. Buch¹⁰. Han boer der, siden han solgte Viuf Kroe. »Den jyd-ske Pige«¹¹ er siden Paaske ved Haderslev hos hendes Fader. Med Valgerda¹² talte jeg for 8te Dage siden. Hun svimler over de eu-ropæiske Begivenheder og vover sig vist ikke ud paa den offentlige Sku[e]plads mere.

Formodentlig er Du allerede kjed af mit vidtløftige Skriveri, men det er nu saalænge, siden jeg har berøvet Dig Tid med mine Meddelelser, at jeg vel tør gjøre mig Haab om lidt Overbærelse med

Din

Laurids Skau.

KB. NKS 3316.

- 1 Carl Ploug var født i Kolding, hvor hans mor og søstre endnu levede.
- 2 Ved grænsen mellem Kongeriget og Hertugdømmet foran Kolding.
- 3 Efter nederlaget ved Slesvig 1848 23/4 var den preussiske general Wrangel 1848 2/5 gået over Kolding å og havde besat Vejle amt. 1848 8/5 havde den russiske zar Nikolai forlangt Nørrejyllands rømning, og 1848 22/5 havde Wrangel trukket sine tropper tilbage. Danske tropper var fulgt efter og holdt i juni det meste af Haderslev amt besat, undertiden også Åbenrå, men de danske tropper havde ordre til at holde sig til defensiven. Da Wrangel sidst i juni lod sine tropper rykke frem til Haderslev, rømmede danskerne hele Nordslesvig.
- 4 Danske tropper holdt Als besat og foretog derfra et udfald over sundet og besatte en tid Dybbølbjerg.
- 5 A. F. Tscherning.
- 6 Der hentydes til kampen 1848 6/6—7/6, hvorunder v. d. Tanns frikorps overrumplede en dansk afdeling og erobrede en kanon.
- 7 Lehmann var flere gange i 1848 på diplomatiske sendelser til europæiske hovedstæder; her tænkes på en rejse til Frankrig, hvorfra han vendte hjem 1848 10/7.
- 8 1848 29/4—17/5 var Lehmann kgl. kommissær i Nørrejylland med den opgave at træffe de foranstaltninger, som krigsforholdene gjorde fornødne.
- 9 Til forsvar for det egentlige Danmark lovede Sverige-Norge hjælp, men der kom kun 5000 mand, som blev på Fyn.
- 10 Se: Skau til Marckmann 1849 28/3, note 1.
- 11 Pauline Kirstine Seidelin, der senere blev gift med apoteker N. N. Aggersborg i Haderslev. Om hendes forhold til Skau, se: L. Hertel: Hans Wilhelm Hertel, s. 135 ff. — Plougs søn Hother blev i 1896 gift med en datter af Pauline Aggersborg.

12 Marie Arnesen til Skau 1848 26/5:
Ønsker at mødes med Skau på Bra-
hesborg eller på en bænk i den lange

allé mellem kl. 7 og 8 (evtl. også
søndag formiddag) (KB. NKS 1727).

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG [1849] 12/7.

Kjære Ven!

Chr[istians]h[a]vn, Torsdag Morgen, 12 Juli.¹

Jeg har i dette Øieblik faaet indlagte Brev², som jeg sender til Gjennemlæsning, skjøndt det ei indeholder Andet end den sørgelige Efterretning, at det Nordlige og Sydlige af Sverrig ikke veed synderligt eller bryder sig synderligt om hinandens Sager, men maaskee er det glædeligt, thi Du syntes sidst at have Mistillid til Landmandsmødet i Malmø³.

Imidlertid skal jeg skrive til Flor af mere end een Grund, og jeg veed ikke, hvorledes et Brev skal finde ham. Kan man blot og bar sende det til Fahlun⁴? eller skal det til en eller anden Kjøbstad i Nærheden? Naar det kommer til Fahlun, saa er der Intet i Veien. Vil Du ikke sige mig, hvorledes Du vil adressere et Brev til Flor?

Jeg ligger paa femte Dag i Sengen, men er hverken Hoved- eller Hjertesyg. Jeg vilde ellers personlig [være] kommet til Dig for at passiare en Timestid, hvorefter jeg længes. Madvig kommer engang imellem, ligeledes Petersen⁵. Marckmann ligger i et afsides Værelse og er meget slet tilpas. Jeg har det forreste Kabinet og er Herre over Omstændighederne, uagtet jeg ligger. Humøret er prægtigt, og naar Slesvig-Holstenerne faae Prygl⁶, saae maae jeg selv som Død vende mig i Graven af Fryd og Latter.

Din

Laurids Skau.

KB. NKS 3316.

- 1 Årstallet er fastslået efter ugedag og datoangivelse.
- 2 Ikke fundet.
- 3 Skau ønskede at deltage i det forestående landmandsmøde i Malmø, se herom hans brev til Fiedler 1849 10/7: »I Mangel af bedre Personligheder tør jeg nok paastaae, at Du og jeg ville være bedre skikkede til at seile i venskabelige Farvande end f. Ex. Lehmann til at agere i England

eller Prof. Krieger i Sverrig, hvor han blot opnaaede at vække Sympatie hos dem, der ingen Betydning havde, men vækkede derimod alle de Mægtiges Harme, som ogsaa sørgede godt nok for, at de Svenske bleve rolige paa Fyen istedetfor at hjælpe os. Krieger er en Lærd med betydeligt Hovmod og Pedanteri og fuldkommen uskikket til at bevæge sig i den fine og elegante svenske Salon, hvor

man hvert Øieblik saaredes af hans Hovmod og skjæve Manerer« (RA. Fiedlers arkiv).

4 Efter Junigrundlovens vedtagelse 1849 5/6 rejste Flor til sin familie i Falun. Fra Skau modtog han brev af 17/7, hvori det hed, at Flors nærværelse i Danmark nu måtte være vigtig for Slesvigs skyld. Et referat af sit svar til Skau har Flor givet i brev af 1849 5/8 til Koch: »Jeg svarede samme Dag, jeg modtog Brevet, at saa længe de regerende ved deres Tavshed mod mig viiste, at man hellere ønskede at være fri for mine Raad, var min Vigtighed i Kjhvn. eller Slesvig kun indbildt, medens den her, rigtignok kun i privat Henseende, var virkelig. Jeg troer meget ger-

ne, at baade De og alle andre dansk-sindede Slesvigere ønske at have mig i Nærheden, men saalænge Regeringen selv troer, at den i de slesvigske Anliggender overmaade godt kan undvære mig, kan min Nærværelse i Danmark nok være en Plage for den, men ingen virkelig Gavn for Slesvig« (KB. NKS 1763; trykt: Th. Roust: Christian Flor, 1923, s. 185 f.).

- 5 J. N. Madvig og Peder Pedersen, der jævnligt kom hos Marckmanns, hvor Skau opholdt sig.
- 6 Skau tænker på slaget ved Fredericia 1849 6/7, som er omtalt i »Fædrelandet« 1849 7/7 og derefter hver dag indtil 12/7 og senere.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1849 27/8.

Kjære Ven!

Kolding, den 27de Aug. 1849.

Allerførst skal jeg hilse Dig fra Din Familie, skjænde dygtigt paa Din Moders Vegne og lidt mildt for Din Søster, fordi Du endnu ikke har ladet dem vide, om Du er kommen levende hjem¹, hvorom jeg imidlertid har givet dem Vidnesbyrd. Jeg besøgte dem og saaes siden med dem Alle i Anlægget, hvor der hver Eftermiddag er Jægermusik.

Hvad jeg egentlig idag vilde skrive om, angaaer nærmest Dig personlig. Rigtignok kan Du sige, at jeg ikke behøver at beskæftige mig med Dig og Dine Sager, da Du bedst kan passe dem selv, men selv om Du gav mig en saadan lille Næse, kunde jeg dog slet ikke blive vred og vilde gjerne holde en gammel Ven et gnavent Lune tilgode.

Det angaaer nemlig Dit Valg til næste Folkething². Jeg har turet noget omkring i Valgdistriktet og bemærket, at Du har mange Stemmer imod Dig, og hvis Du altsaa har i Sinde at stille Dig her igjen, maae Du virkelig passe paa og tage Forholdsregler itide. Jeg veed ikke, om Du har lagt Mærke til, at Valgdistriktet er noget forandret. Det strækker sig længere nordpaa end tidligere, og

jeg har sporet, at der *planmæssig* arbeides imod Dig, men af hvem kan jeg ikke sige. Man er overhoved her paa Landet blevet paa-faldende konservativ siden sidste Valg³, og det er ikke sjelden, at man hører, at vi vare bedst tjente med det souveraine Regimente.

Maaskee har Du selv noget Skyld, idet Du ikke har søgt eller fundet Anledning i sidste Rigsdag til at tale *specielt* Jydernes Sag. Naar man spørger dem, *hvorfor* de ikke have i Sinde at vælge Dig igjen, faaer man egentlig intet Svar, og jeg troer ikke, at man kan gjøre sig selv Rigtighed for Grunden til at være Dig imod.

Jeg synes derfor, Du burde tage Forholdsregler for at sikkre Dit Valg, hvis Du overhoved har i Sinde at stille Dig her igjen. Hvori disse skulle bestaae, kan jeg ikke sige, da jeg dertil mangler nøiere Bekjendtskab til Beboerne. Jeg har talt med Buch i Rugsted om Dit Gjenvalg, men han har ikke den Troe, at det kan sættes igjennem. Du burde engang skrive ham til, hvis Du tænker paa Distriktet her, da han har megen Indflydelse.

Forresten er han meget forknytt og ryger rimeligvis fra sin Gaard. Du veed nemlig, at han solgte Kroen i Viuf, men han har ikke faaet Pengene og sidder nu med en meget svær Gjæld. Han har lidt frygteligt under Krigen, idet hans Huus altid var stærkt belagt med danske Officerer, fordi Familien er behagelig og gjæstfri. Dernæst kom Tydskerne og syntes ogsaa godt om at være hos ham, men de betalte ikke alene ikke, men røvede meget betydeligt fra ham desforuden.

Alene 11 fede Stude toge de, hvorfor han fik Qvittering. De bleve taxerede til omtrent 572 rd. Nu ligger hans Græs og raadner paa Marken, da han ingen Penge har at købe for og her umulig kan faaes noget Laan, selv om der er sikker Hypothek.

Han er for stolt til at beklage sig og maaskee ogsaa for ædel til at jamre, naar Fædrelandet er i Fare. Men det forekommer mig, at slike Folk netop burde tages under Armene, thi disse ere de sande »betrængte Jyder«⁴.

Der ere maaskee flere Andre i samme Kategori, men dog neppe Mange, som med denne ædle Stolthed bærer Ulykken. Dem, der skraale allerhøiest, ere i Regelen allermindst trængende. Frederizianerne ville vel faae Erstatning af Staten⁵, Koldingensernes Trang indskrænker sig til Enkelte⁶, men om Landboerne har der neppe endnu været Tale.

Jeg synes, at *Du* burde tage en saadan Mand under Armene. Du kjender ham og veed, hvor honnet og ædel en Mand det i Grunden er. Du veed ogsaa, at han er i stor Gjæld, thi dette er Alle bekjendt, og for at tilføie endnu Noget, som jeg forresten ikke vilde forlange skulde komme i Betragtning her: Han har steds hørt til Dine Forsvarere og reiste ifjor i flere Byer, da jeg opfordrede ham dertil, for at hverve Stemmer for Dig ved Rigsdagsvalget.

Det forekommer mig, at Du uden videre paa en delikat Maade burde sende ham en lille Sum, t. Ex. 2 à 300 rd. som Assistance til at besætte sin Gaard, »da man veed, at hans fede Stude ere røvede«.

Det ville dog være skandaløst, hvis en saa almeenagtet Mand skulde af Mangel paa en lille Sum til Besætning blive rystet og maa-see gaae fra sin Eiendom, som han forresten driver ypperligt. Naturligviis er jeg udenfor denne Sag, da det vilde være udelikat. Datteren har med grædende Taarer beklaget sig til mig og hemmelig bedt mig gjøre Noget for at frelse Familien, og jeg lovede at skrive til Dig, og da saa lidt kan hjælpe ham, var det en Skam, om han ikke blev hjulpen, thi han er i og for sig ikke i Trang – under almindelige Forhold. Betænk nu alt dette og handl saa.

Din trofaste

Min Adresse er: Varming i Kolding.

Laurids Skau.

KB. NKS 3316.

1 Det ses ikke hvorfra.	almindelige europæiske reaktion.
2 Ploug havde været medlem af den Grundlovgivende Rigsforsamling, men blev først folketingsmand i 1854 (for Svendborg-kredsen).	4 »Fædrelandet« havde foretaget indsamling til de »betrængte Jyder«.
3 Skau påviser her en lokal politisk udvikling i overensstemmelse med den	5 Efter slaget ved Fredericia 1849 6/7.
	6 Efter krigshandlingerne i og ved Kolding.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1857 24/6.

Khvn., 24. Juni 1857.

Kjære Skau!

Dit Brev fra Nordslesvig benyttede jeg strax¹. Dit private Brev af 4. Juni² og det i Samme indeholdte venlige og genereuse Forslag har jeg betænkt mig længe paa, fordi det virkelig har sat mig i

en stor Fristelse. Jeg kunde have stor Lyst til at gennemreise Slesvig engang endnu – eller rettere *engang*, thi de korte Besøg, jeg har gjort der, kunne ikke kaldes Reiser paa Kryds og paa Tvers, og navnlig har den mig ganske ubekjendte Vestkyst stor Tiltrækning for mig. Jeg troer, at en saadan Reise kunde være til Nytte i alt Fald for mig, men mulig ogsaa for den gode Sag, og jeg kunde jo ikke komme til at reise paa nogen bekvemmere og behageligere Maade end ved at modtage Dit Tilbud. Dette har derfor næsten daglig i 3 Uger, naar jeg havde et ledigt Øieblik, beskjæftiget mine Tanker, og jeg har ofte udmalet mig en saadan Reises Udbytte og Glæde. Men min Lyst strander paa den Omstændighed, at jeg ikke kan forsvare at være saa lang Tid borte herfra, som en saadan Tour vilde medtage, naar den skulde kunne give noget Udbytte, nemlig – da jeg hverken kunde passere Kolding uden at besøge min Familie der eller undgaae korte Besøg paa Møen³, hvor jeg tidligere har lovet at komme, og i Svendborg⁴, hvor jeg ligefrem har meldt min Ankomst – en 5-6 Uger i det Hele. Det er en stor Ulempe for mig, at jeg hidtil ikke har faaet nogen Yngre saaledes oplært og vænnet til Bladet, at jeg kan være fri en Maaned eller to om Sommeren, naar jeg ønsker det. Min Broder⁵, som meget godt kunde træde i mit Sted, naar han havde Tid, er jo nu bleven Fuldmægtig under Postvæsenet og kan ikke forsømme sit Embede eller støde sine Foresatte for Hovedet ved at give sig af med at redigere »Fædrelandet«, og Giødwad bliver Aar for Aar ældre, svageligere af Helbred og tungere af Humeur – især om Sommeren –, saa at det er Synd baade mod ham og Bladet at paalægge ham dobbelt Arbeide og Pligter, som han i mange Aar er afvant med, for længere Tid. Det kan ikke gaae, mindst i en saa vanskelig og kritisk Tid som denne. En 10-12 Dage maa og vil jeg bort fra Byen, fordi jeg trænger til lidt frisk Luft og desuden nu engang har lovet det, men at blive længere Tid borte, er mig umuligt.

Du maa paa ingen Maade betragte min Ikke-Modtagelse af Dit gode, venskabelige Tilbud som et Tegn paa Mangel af Interesse for Slesvig og dets Anliggender. Tvertimod ligge disse mig altid, men især for Tiden, meget paa Hjerte, thi Meddelelser, som jeg har fra paalidelige Folk paa forskjellige Steder, skildrer mig Tilstanden i det hele som mislig, navnlig paa Grund af Splid i den danske

Embedsstand. Dette er jo meget sørgeligt, men det er jo kun vor gamle Nationalfeil aldrig at kunne forliges uden, naar Faren hænger os over Hovedet, eller at vi over smaa personlige Kjævlerier glemme vor Sag og vort Formaal. Nu er det vel muligt, at jeg kunde øve en lille Smule Indflydelse paa et Par af de stridbareste Embedsmænd, ifald jeg kunde blive i deres Nærhed i nogen Tid, men at paavirke dem gavnligt ved et flygtigt Besøg tør jeg naturligvis ingenlunde haabe, og jeg faaer derfor vente med at prøve min Lykke, indtil jeg engang seer dem her og maa foreløbig nøies med nogle almindelige Bemærkninger og Formaninger i Bladet.

Men fordi jeg, kjære Ven! ikke kan reise med Dig, kunde jeg jo muligt nok, om Du til den Tid er hjemme, gjøre Dig et lille Besøg i Haderslev og besee Din smukke Eiendom⁶, tale med Dig om Nyt og Gammelt og mulig see ind til en og anden Ven foruden Dig, saavidt en Sommerdag kan strække. Jeg antager, at jeg 8.–12. August vil være i Kolding. Skulde jeg ikke kunne naa til Haderslev, kunde vi jo mulig sætte hinanden Stævne paa Christiansfeld, hvad vi før have gjort. Dog, Alt dette siger jeg kun under den Forudsætning, at Du alligevel paa den Tid er hjemme. Derom hører jeg maaskee forinden et Ord fra Dig, ligesom jeg vel ikke behøver at sige Dig, at enhver Meddelelse om Tilstande og Stemninger for Bladet eller for min egen Mund altid vil være mig høist kjærkommen.

Hils fælles gode Venner og, ifald Din brave Hustru mindes mig endnu fra 1845⁷, ogsaa hende venligst

fra Din altid hengivne

C. Ploug.

KB. NKS 1727.

1 »Fædrelandet« 1857 8/6 med »Brev fra Nordslesvig af 6te Juni«. Heri påvises, at det fælles assurancevæsen for Slesvig og Holsten er til tab og skade for Slesvig. De deputerede Krüger og Skau har derfor i Stænderforsamlingen i Flensborg søgt at få det ophævet.

2 Ikke fundet.

3 Plougs svigermor var efter en skilsmisse blevet gift med grosserer Alfred Hage i Stege. Ploug var derved

i slægt med Orla Lehmann, som var gift med Alfred og Hother Hages søsterdatter.

4 Carl Ploug repræsenterede 1854—58 Svendborg-kredsen i Folketinget.

5 Gerhard Christian Ploug.

6 Skau havde 1856 1/5 overtaget Mariegård i Gl. Haderslev.

7 Ploug besøgte Skau i Hovst 1845, se: Ploug til Skau 1845 7/11, hvori der ogsaa findes hilsen til Skaus hustru.

Mariegaard ved Haderslev, d. 17de Juni 1859.

Kjære Ven!

Det er længe siden, Du har seet noget Skriftligt fra mig, og jeg vilde mindst have valgt nærværende Øieblik til at skrive i, hvis ikke vor Forlegenhed tvang mig dertil, thi jeg har Arbeide til op over Øerne ved Forberedelser til Landmandsmødet¹ og i min Egen- skab af Formand i Bestyrelsen for Skamlingsbanke². Sagen er, at vi trænge til Viser, navnlig til Skamlingsbanke³. Der er navnlig tvende Skaaler, der skulle udbringes, nemlig »for Landmandsforsamlingens Medlemmer, der besøge Høiskamling« og for »Danmark«, og til disse behøve vi Viser. Til Skaalen for Danmark kunde man jo i en snever Vending synge »Danmark, deiligst Vang og Vænge«, men til Landmandsforsamlingens Skaal have vi ingen Sang, der er brugelig. Det er altsaa en saadan Vise, jeg vilde bede Dig om at skrive for os.

Conrector Lemb[c]ke har lovet os en Vise til Gildet ved Landmandsforsamlingens Slutning, og Rumohr har allerede leveret en Styltegængervise til »Kongens Skaal«, som han Gudskeelov sætter sit Navn under. Men paa Skamlingsbanken tænker Ingen. Det er ikke nu som for 15-16 Aar siden.

Du er vel derfor saa god til at sætte Din Muse i Bevægelse nogle Øieblkke i det ommeldte Øiemed. Da Trykkeriet faaer meget at gjøre i denne Tid, vilde det være overordentlig nyttigt, hvis Du en Dag i næste Uge kunde sende mig Visen, som jeg stoler paa, at Du laver, thi jeg frygter ellers for, at vi ville komme i Knibe, med mindre man kunde faae trykket i en Fart i Kolding.

I dette Øieblik fik jeg Torsdagsnummeret af »Fædrelandet«⁴. Det skader ikke, at Monrad faaer sin Hukommelse lidt opfris- ket, da han over sin Lyst til at prøve Konster ellers let kunde glemme, hvad han tidligere har sagt. Forresten begriber jeg aldeles ikke vort Ministerium og navnlig Hall, der synes ingen Ting at være saa angst for som Skandinavien.

Mon det ikke var muligt at vinde det ny engelske Ministerium for en maaskee væbnet Neutralitet mellem Magterne af 2den og 3die Rang, t. Ex. Sverrig-Norge, Danmark-Slesvig, Holland og Belgien?

Det er dog forfærdeligt, hvis Ministeriet ikke har gjort Skridt

sigtende til en Udsondring af Forbundscontingentet⁵. Maaskee var det dog muligt for Øieblikket at faae Englands Anerkjendelse og Assistance til dette Skridt, og maaskee kunde under de givne Forhold endog Rusland finde sig i denne Udsondringstanke, der for Frankrig maatte være velkommen. Fra Sverrigs Side maatte Ideen understøttes med Kraft, men denne Hjælp kunde vel erholdes, naar man gjorde noget derfor.

Dog, lad mig ikke plage Dig med Provindspolitik, der vel i Regelen ikke duer meget.

Levvel! og glem nu ikke at lave Visen i betimelig Tid.

Din heng[ivne]

Herr Redacteur C. Ploug, Kjøbenhavn.

Laurids Skau.

KB. NKS 3316.

- 1 Den 7. danske landmandsforsamling blev åbnet i Haderslev 1859 28/6. Amtmand W. W. Stockfleth bød velkommen, og baron Blixen-Finecke blev valgt til præsident.
- 2 1851 22/9 afholdtes generalforsamling i Skamlingsbanke-selskabet for første gang siden 1847. Laurids Skau blev da valgt til formand, pastor Hertel viceformand, tingmand J. A. Schmidt kasserer og P. Chr. Koch sekretær.
- 3 Den sidste Skamlingsbanke-fest før 1864 fandt sted 1859 30/6. Laurids Skau fremhævede, at slesvigeren nu følte sig som en del af en nation. »Den særlige Slesvigskhed, der var Schleswigholsteinismens Forbunds-fælle, var bleven ihjelslaet.« Derefter talte Blixen-Finecke.
- 4 »Fædrelandet« 1859 16/6, i hvis le-

dende artikel Monrad, der i 1859 var blevet kultusminister, bliver mindet om, hvad han havde sagt i 1848 om helstaten.

- 5 Man frygtede for, at Preussen skulde gøre fælles sag med Østrig i dets krig mod Sardinien og Frankrig, og Danmark kunde da blive draget med ind i en sådan krig på grund af dets tyske forbundsland Holsten. Monrad havde i 1848 bl. a. skrevet: »Da det tyske Forbunds Bestemmelser, dets Krig og Fred ere bindende for Holsten, saa er der den allerstørste Fare for, at de ogsaa ville blive bindende enten paa en middelbar eller umiddelbar Maade for de øvrige Dele af det danske Monarchi, naar de indgaae i en virkelig Statsenhed med Holsten«.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1859 19/6.

Khvn., 19. Juni 1859.

Kjære Ven!

Det vil maaskee ikke blive ganske let for mig at efterkomme Din Anmodning om en Vise til Skamlingsbanke, fordi jeg iforveien har et Par Kors af samme Beskaffenhed at drages med og ikke veed,

hvad Dag min Beskæftigelse med den Slags Ting bliver aldeles afbrudt ved en nær forestaaende Begivenhed i min Familie. Imidlertid har jeg jo en gammel Kjærlighed til Stedet, og saafremt det staaer i min Magt, skal jeg see at faae det gjort. Dog behager den stillede Opgave mig ingenlunde, thi en Landmandsforsamling er altfor drøi en Gjenstand til, at et saa let Dyr som min Pegasus kan bære den. See Du at faae Rumohr til nok engang at tage sine Stylder frem, dem gaaer det bestemt bedre med og lad mig forsøge, om jeg kan sige noget Nyt om Danmark eller i alt Fald opkoge noget Gammelt. Faaer jeg lavet noget, skal jeg strax sende Dig det. Mislykkes det eller afbrydes jeg, skal Du øieblikkelig faae det at vide¹.

God Lykke foreløbig baade til Forsamlingen og Festen! Hils fælles Venner!

Din

KB. NKS 1727.

C. Ploug.

1 Carl Ploug sendte sangen »For Danmark«: »Vi har en lille Snekke« etc.

Sangen er trykt i »Fædrelandet« 1859 4/7.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1860 7/3.

Kjære Ven!

Hosfølgende Forslag til en Adresse¹ er idag omdeelt i Forsamlingen. Jeg maae vedkjende mig Paterniteten og skal selvfølgelig motivere Forslaget. Da Du har optaget Tydskernes Adresse [i] Bladet »Fædrelandet«², vilde det maaskee være godt ogsaa at optage hosliggende.

Alt er forresten vel, men stadig Kamp er vor Lod.

Din heng[ivne]

Flensborg 7/3 60.

Laurids Skau.

Hr. C. Ploug.

RA. Carl Parmo Plougs og hustrus arkiv.

1 Den såkaldte »Loyalitetsadresse« af 1860 2/3, som blev forelagt Stænderforsamlingen i Flensborg til underskrivelse. Den fik følgende underskrivere: Laurids Skau, H. A. Krüger, C. H. Juhl, H. P. Hanssen, J. A.

Schmidt, M. Mørk Hansen, M. Bahnsen, H. C. Reuter, H. C. Bladt, A. S. Hansen, J. Hansen, F. S. Müller og P. A. Petersen. Trykt: »Fædrelandet« 1860 9/3.

2 »Fædrelandet« 1860 15/2 og 13/3.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1860 14/3.

H. Amtsforvalter L. Skau!

Tak for den tilsendte Adresse, som Du, kjære Ven! vil see er kommen til sin Bestemmelse¹, uagtet jeg dengang var fraværende – ovre i Kolding for at begrave min gamle Moder².

Men tillad mig en Bemærkning angaaende de medfølgende Lini-er, forsaavidt som disse synes at skulle indeholde en Bebreidelse, den samme, som jeg alt een Gang har faaet fra Mørch-Hansen. Jeg har *ikke* trykt den tydske Adresse, men kun dens Indstillinger, og jeg har i det Hele maattet indskrænke mig til at meddele Eders Forhandlinger efter »Flensb[urger] Zeit[ung]«, fordi jeg ikke kan meddele dem meget udførlig samtidig med, at Rigsdagen er samlet, og fordi jeg ingen Meddeler i Flensborg har kunnet faae. [Mørk-]Hansens Raad at henvende mig til min gl. Skolekammerat, Adjunct Müller, er aldeles ubrugeligt. Han kan ikke give Referater, som jeg kan trykke.

Jeg har nu bedt [Mørk-]Hansen selv at skrive – ikke Referater, thi det vilde være uoverkommeligt, men Artikler om Stemninger og Tilstande, Breve eller hvad I ville, og den samme Bøn henvender jeg nu til Dig. Jeg har i disse Dage faaet Breve fra Slesvig, alle fulde af Bekymring, og jeg skal trykke Alt, hvad I har sendt. Men det er et aldeles ubilligt Forlangende, at alle vore gamle Venner selv forholder sig tause og ville, at vi skulle have forskaffet os nye, medens de taug, eller at vi skulle skrive selv uden Meddelelser. At nogle yngre Venner engang i Ny og Næ berette Lidt, kan ikke erstatte Eder.

Endnu Eet. Tænker Du og nogle af Dine Kampfæller ikke paa at komme herover, naar Eders Dyst er stridt tilende? Det vilde være meget nyttigt. Stemningen er i Vaagnen. En Fest for Eder vilde sikkert gjøre et godt Indtryk saavel her som i Slesvig.

Hils fælles Venner og bliv ved at stride mandelig!

Din

C. Ploug.

Khvn., 14. Marts 1860.

KB. NKS 1727.

1 »Fædrelandet« 1860 9/3.

2 Parmone Caroline Petersen (1784—1860), der havde været gift med ad-

junkt, senere overlærer (lektor) Christian Frederik Ploug (1774—1837).

Kjære Ven!

Foranlediget ved en Slutningsbemærkning i Dit venlige Brev af 14de f.M. skal jeg idag meddele, at jeg den 10de d. M. haaber at være i Kjbhvn. Men naar Du ytrer, at det maaskee kunde være passende at holde en Fest, da maae jeg herimod gjøre den væsentlige Betænkelighed gjældende, at der neppe kommer nogen Anden af Minoriteten, og selv om jeg kan betragtes som dens Fører – som jeg gjerne kan vedkjende mig – turde det dog være misligt at fejere mig alligevel, da Intet er farligere for mig end Skinsyge blandt mine egne Stridsfæller.

I Stændersalen vilde man nok overlade mig at slæbe de Læs, som ingen Anden kunde trække, men om man kunde taale, at jeg *udenfor* alene trak af med Æren, er jeg ingenlunde vis paa. Naar dertil kommer min Ulyst til at holde Gildetaler¹, som tidligere var mig en Morskab, men nu en Plage, saa turde det vistnok være heldigere, naar jeg kunde liste mig roligt og ubemærket omkring i Kjbhvn. og gjøre den Nytte mundtlig, som jeg for-maaer og vil prøve paa uden, at nogen offentlig Fest afholdes.

Ministeriet trænger haardt til at faae Adskilligt at høre og efter at have leveret vore værste Fjender, de privilegerede Kaster, et Hovedslag, hvis Følger ikke saa let skal forsvinde, har jeg en vis moralsk Ret til at snakke lidt med. Volfhagen² er jo indolent og svag og trænger til at stives lidt op. Vil han ikke med Jernhaand tage fat paa Wühlerne, er det ude med ham.

Befolkningen feiler ikke Andet. Den skal blot see og føle, at vi have en Regjering, der ikke lader sig byde Alt. Der er *kuns* uroligt i Ekernförde³ og Slesvig⁴, hvor nogle gamle Wühlere endnu bygge og boe, og et Par Steder i Angel⁵, hvor ligeledes Agitatorer ere i Nærheden. Men forresten troer jeg, man begynder at blive kjed af Sprogsagen, og det vil neppe længe kunne være noget Agitationsmiddel.

Jeg skal endnu bemærke, at jeg har skreven til Provst [Aleth] Hansen i Grumtofte, om han ikke *samtidig* med mig kunde komme til Kjbhvn., da jeg veed, at han dog snart vil derover alligevel. Hvis han ogsaa var der, vilde jeg endda lade det gaae, om vi skulde til Fest, thi han er altid fuldt saa betydningsfuld i Stæn-

dersalen som Mørk Hansen og har den allervanskeligste Stilling, saa der vel kunde være Grund til at muntre ham lidt. Saasnart jeg hører fra ham, skal Du faae Underretning. Noget Lignende har jeg skreven til Prof. Clausen⁶, der ogsaa har opfordret mig til at komme derover.

S. T.

H. Journalist C. Ploug.

Din

Laurids Skau.

KB. NKS 3316.

1 Den største fest i Nordslesvig siden 1850 blev afholdt 1860 30/3. Mindretallets ordfører, amtsforvalter Skau, var festens midtpunkt. 1860 18/4 deltog Skau i en lignende fest i Sønderborg. Se: »Fædrelandet« 1860 2/4 og 23/4.

2 Friedrich Hermann Wolfhagen var 1856—63 (med en tre måneders afbrydelse ved årsskiftet 1859—60) minister for hertugdømmet Slesvig. — I brev til Fiedler af 1860 13/4, afsendt fra Kbh., hvortil Skau var rejst for at skaffe Krüger et lån på 10.000 rd. til 11. juni terminen, meddeler han følgende om den politiske situation: »Ständerforsamlingen var dennegang noget drøi, men paa den anden Side var den noget interessantere, da vore Skuespillere Buchvald og Kittel gave Scener, der overgik Alt, hvad vi hidtil have seet. Endelig havde vi den Glæde at faae Rævene pidsket ud af Hulen, saa at Majoritetens Stilling har faaet et fuldendt oprørsk Præg, medens Minoriteten staaer ikke blot som loyal, men tillige som moderate Fremskridtsmænd, hvilket er saare hel-

dig, da man kun i denne Stilling kan vente at holde sig i Længden og vinde Befolkningen for sig. Havde Blixen været Minister, vilde samtlige 26 Underskrivere af Majoritetens Adresse nu være under Tiltale for Høiforræderi, men Volfhagen har ikke Mod til Sligt, og de andre doctrinære Herrer i Ministeriet — undtagen Krigsministeren [Hans Nicolai Thestrup] — kunne naturligviis ikke fatte, at det er gjørligt at tage Lømlerne ved Vingebenet. Regenburg ærgrer sig, og han paastod, at vi i 10 Aar ikke kunne oparbeide den kolossale Bommert, som Unladelserne af Tiltale mod Gavtyvene var« (RA. Fiedlers arkiv). Smlgn.: Skau til Lehmann 1860 5/4.

- 3 Skau havde herom sin viden fra Hans Rudolf Hiort-Lorenzen, der i 1859 var blevet borgmester i Eckernförde. Deres korrespondance fra disse år er bevaret. — Om uro, se iøvrigt: »Fædrelandet« 1860 31/7.
4 »Fædrelandet« 1860 15/3.
5 »Fædrelandet« 1860 17/2.
6 Se: Clausen til Skau 1860 1/4.

Laurids Skau til Carl Ploug 1860 7/12. Mariegaard, den 7/12 60.

Kjære Ven!

Hosfølgende Korrespondance fra Haderslev kunde Du maaskee bruge i »Fædrelandet«¹. Jeg har Grund til at antage, at »Danne-

virke« vil glide temmelig let hen over Historien, navnlig, fordi han selv² er valgt.

Det kneb haardt at samle Stemmerne om ham, thi han er fuldkommen upopulair, idet han aldrig blander sig med Borgerklassen, men kun omgaaes en lille Klique af ligesindede Embedsmænd, der i Regelen gjøre Nar ad Alting³. Hans Valg har ganske vist sine betænkelige Sider, men da han eengang havde opstillet sig selv, maatte man tage ham for at hindre Valget af en Slesvigholstener.

Angaaende mit eget Gjenvalg er der jo ikke stort at sige. Huusfogden⁴ har agiteret frygtelig imod mig, men mit Navn hos Befolkningen var dog fastere end, at han kunde rokke det. Men jeg synes dog det udenforstaaende Publikum bør vide, at en *dansk* Embedsmand har været elendig nok til at wühle i Forbindelse med Slesvigholstenerne.

Monrad spiller nok den Galante i Folkethinget og den Æmfindtlige i Landstinget? Dette Indtryk gjør idetmindste Forhandlingerne paa mig⁵. Forresten maae dette Menneske kunne arbeide mere end enhver Anden. Han synes altid velrustet, enten han træder op i det ene Thing eller i det andet og i de meest heterogene Sager. Fanden maae vide, hvorledes han overkommer Alt.

Levvel!

Hr. Journalist C. Ploug, Kjøbvn.

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

KB. NKS 3316.

1 »Fædrelandet« 1860 10/12 bringer et brev fra Haderslev 1860 7/12. Det handler om Godske Nielsens valg til stænderdeputeret. Først havde man tænkt at vælge apoteker Aggersborg, men han havde pådraget sig håndværkerforeningens uvilje ved at købe møbler i Kbh.!

2 Godske Nielsen, »Dannevirkes« redaktør, fik 181 stemmer, Simonsen 169, medens den slesvigholstenssindede købmand P. Petersen opnåede henved 150 stemmer.

3 Smlgn.: Edv. Lembcke: Erindringer

af mit Liv: »Iblandt de danske Embedsmænd i Haderslev var der mange, der bedømte Skau med stor Bitterhed, efter min Mening noget ubilligt, da der dog ikke kunde paavises nogen vanærende Handling af ham, medens hans Fortjenester af den danske Sag vare ubestridelige« (Haderslev Samfundets Aarssskrift 1935, s. 46).

4 Det hedder herom i det indsendte brev fra Haderslev: »I 3die District siges der at være agiteret noget imod Laurids Skau, og navnlig fortæller

Rygtet, at Husfoged Heuckendorff og nogle Schleswigholsteinere havde allieret sig om at arbeide imod hans Valg. Paa Valgdagen stemte de i alt Fald ikke paa L. Skau, idet bemeldte Husfoged, et Par Bønder og en 17—18 Schleswigholsteinere stemte paa den valgte Suppleant og en anden dansk Bonde. Men forresten gav samtlige mødte Vælgere ham deres Stemme, og han kunde saaledes ikke faae et stærkere Tillidsvotum.

I »Fædrelandet« 1860 24/12 svarerede husfoged Heuckendorff i et brev, dateret Marias Minde ved Haderslev 1860 16/12, bl. a., at han håbede at blive fritaget for sigtelser for alliance med slesvigholstenerne. Han havde stemt paa suppleanten, sandemand Andreas Juhl i Kjelstrup, Vil-

strup sogn, og paa sognefoged og sandemand, amtsrådsmedlem Nis Iversen Nissen, Hyrup, Øsby sogn. »Hvorfor jeg ikke har stemt paa Amtsforsvalter Skau, derfor gjør jeg nødvendig offentlig Rede for Øieblikket, men udæskes jeg atter, skal jeg ikke undslaae mig herfor«. Heuckendorff blev samme dag som Skau afskediget fra sit embede af tyskerne i 1864.

5 »Fædrelandets« referater fra møderne i Folketing og Landsting danner baggrunden for Skaus udtalelse. Smlgn. iøvrigt: P. Stavnstrup: »D. G. Monrad. Politiker og Gejstlig«, 1948, s. 164: »Rigsdagssessionen 1860—61 betegner det faktiske Højdepunkt paa hans [d. e. Monrads] politiske Løbane«.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1861 28/1.

Kjære Ven!

Mariegaard, d. 28. Jan. 1861.

Da Du har svaret paa vor Depesche til Lehmann¹ (som jeg havde skrevet og afsendt), skal jeg dog meddele, hvad der videre foretages. Min Skriver har i dette Øieblik fuldendt de skriftlige Indbydelsers Reenskrift til omtrent 20 Deputerede og ligesaa mange Suppleanter til et Møde i Flensborg den 13. Febr. d. A.

Imorgen komme Krüger og Juhl til Byen² for i Forening med G[odske] Nielsen og mig at underskrive dem. Til de Mistænkelige eller Ængstelige afsendes Brevene ikke førend i yderste Øieblik, for at de ikke skulle faae Tid til at konferere med S[esvig-]Holstenerne, og de ere affattede saa forsigtigt, at Ingen kan gjette, om *hele* Stænderforsamlingen er indbudt eller blot de heelt eller halvt loyale Deputerede og Supleanter. Jeg har iaften sluttet et Manifest, som vi ville forsøge at faae Alle til at underskrive, der gaar ud paa:

1. Tydske Troppers Indmarsch i Holsteen umuliggjør Hs. Majestæt loyalt at gennemføre Kundgjørelsen af 28. Jan. 52 og er altsaa et Brud paa Overenskomsten.

2. Det eneste fornuftige Svar paa dette tyske »Brud« er Slesvigs fuldstændige konstitutionelle Sammensmeltning med Kongeriget, ligesom dette ogsaa er det eneste Middel, der muliggjør Regjeringen at indføre Lempelser i Sydslesvig, navnlig i sproglig Henseende.

3. Slesvigs Indlemmelse i Kongeriget og altsaa Ophævelse af vor særlige Forfatning er det eneste Middel til at skabe den nødvendige Modstandskraft mod tysk Indblanden i vore indre Anliggender.

Dette er de Grundtræk, som vi haabe at gjøre gjældende og faae offentlig udtalte. Jeg tør troe, at et saadant Sprog reent ud af Posen vil gjøre sin Virkning i Kongeriget og paa Regjeringen. Vi ville imidlertid ikke offentliggjøre noget forud for ikke at skabe os Modstand uden Nødvendighed. Det slaaer desuden dybere og haardere, naar det kommer overraskende. Af Correspondancen fra Nordslesvig i »Fædrelandets« Løverdagsnummer³ skinner det jo iøvrigt tilstrækkeligt igjennem baade, at vi brygge paa Noget, og hvad der ligger paa Bunden af vore Planer.

Hvad stikker »Dagbladet«, som vil slaaes i Holsteen⁴? Det gaer over min Forstand.

Jeg har ikke Tid til mere. Hils Enhver, der gidder hørt en Hilsen fra

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

Hr. Cand. Ploug.

KB. NKS 3316.

1 Det ses ikke, hvad der hentydes til.

2 Til Haderslev fra hhv. Bevtoft og Hjerndrup.

3 »Fædrelandet« 1861 26/1.

4 »Dagbladet« 1861 11/1, 16/1 og

26/1, besvaret »Fædrelandet« 1861 18/1 og 31/1. »Dagbladet« havde foreslået, at den danske hær skulde tage kampen op ved Elben og ikke ved Eideren i tilfælde af et tysk angreb.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1861 4/2. Khvn., 4. Februar 1861.

Kjære Ven!

Jeg seer mig først i Aften istand til at svare paa Dit Brev af 28. Jan., dels paa Grund af Rigsdagens Slutningscommers¹, dels paa Grund af Ildebefindende.

I Realiteten har jeg naturligvis ikke blot Intet at indvende, men maa være særdeles vel tilfreds med en Udtalelse som den, Du stiller i Udsigt, men et andet Spørgsmaal er dog, om det er betimeligt at komme med den. Hvis jeg opfatter Situationen rigtig, saa turde nu, om nogensinde, Øieblikket være kommet til *Holstens definitive Udsondring af Monarkiet*². Derpaa maa hele Trykket lægges, derhen maa Regjeringen muntres og drives, og vil den ikke gjøre det, saa maa den bekæmpes og mulig styrtes. Men altsaa maa man vogte sig for at indblande noget andet endnu kildrende og vanskeligere Spørgsmaal. Man maa vogte sig for at give Tydskland nogen, selv den ringeste Anledning til at strække sig ud over Holsten.

Det er ganske rigtig, at Slesvigs Incorporation bliver den næste Opgave, men det kan i dette Øieblik ikke være den første. Gjør vi den dertil, saa staar vi [i] Fare for at forplumre hin og hidføre en Løsning, hvormed vi paa ingen Maade kunne være tjent, nemlig *Delingen*. Er Holsten først udsondret, saa er Incorporationen halvt skeet eller i alt Fald lettet betydelig. Den vil da kunne foregaae, saasnt Slesvigs Stænderforsamling, reformeret gennem en bedre Valglov, andrager derpaa. Andrager derimod kun Halvdelen af de Deputerede i dette Øieblik paa Incorporationen ganske ligefrem, saa vil Alt det i Syden, der frygter Udsondringen (Ridderskab og Embedsmænd i Holsten) gribe i denne Hank for om muligt at faae *Delingen*.

Jeg beder Dig nu tage dette under velvillig og alvorlig Overveielse sammen med Dine Venner. Jeg skriver uden nogen Tilskyndelse fra eller Aftale med Regeringen, men jeg har dog nogen Grund til at troe, at dens Tanker gaae i samme Retning.

Jeg mener altsaa, at det er godt, det udtales, at Executionen³ er et Brud paa Overenskomsterne, og at Slesvig i nøiere Forening med Kongeriget maa søge baade Betyggelse mod fremmed Indblanding og større politiske Rettigheder. Men jeg anseer det ikke for raadeligt at gaae videre. Jeg troer, I ville gjøre vel i ikke at udtale Incorporationens Ord, selv om I blive enige i Tingen.

Gid dette ikke maa komme for silde, om I kunne og ville tage noget Hensyn dertil.

Din
C. Ploug.

- 1 Rigsdagens medlemmer var 1861 26/1 samlet til et festmåltid på Hotel d'Angleterre. Ploug udbragte ved den lejlighed en skål for »minderne fra 1848«, se: »Fædrelandet« 1861 28/1.
- 2 Sikkert inspireret af den her fremførte udtalelse har »Dannevirke« 1861 8/2 en artikel med overskriften »Holstens Udsondring«. Det hedder heri til slut, at denne politik muligvis kan føre til krig. »Freden er altid det Bedste, men Opsættelse af Krigen er nu næsten det Værste. Danmark maa trænge paa en reen og bestemt Afgjørelse, og det har sandsynligviis nu endelig i sin Magt at opnaae den. Man lade da ikke Øieblikket gaae ubenyttet hen.« — 1861 13/2 udsendte de danskorienterede stænderdeputerede i Flensborg en offentlig erklæring, hvori Holstens udsondring krævedes.
- 3 Der er som anført i Skaus brev af 1861 28/1 tale om en indmarch af tyske forbundstropper, en eventualitet, der var blevet aktuel efter kong Wilhelms overtagelse af regeringsmagten i Preussen. 1861 7/2 kom det Tyske Forbunds trusel om »eksekution« i Hertugdømmerne.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1861 23/9.

Khvn., 23. Septbr. 1861.

Kjære Ven!

Du har forlangt min Mening¹ om den Plan at reise til Stockholm², og jeg skynder mig altsaa at meddele Dig den efterat have betænkt mig derpaa siden iforgaars.

I og for sig er Planen god, men Spørgsmaalet er, om Øieblikket er heldigt til dens Udførelse, saaledes at der kan ventes noget reelt Udbytte af den for vort Fædreland foruden det, som er sikkert, at den vil forurolige og irritere vore Fjender. Derom har jeg fra det første Øieblik, da jeg havde læst Dit Brev næret megen Tvivl, og fortsat Betænkning har ikkun bestyrket mig i denne.

Stemningen i Sverig er for Øieblikket meget besynderlig og i det Hele ikke gunstig for os. Selv vore bedste Venner ere forknytte og tør ikke rigtig være deres Venskab bekjendt, og kun vore (hemmelige) Modstandere føre det store Ord. Jeg tvivler ikke om, at I vilde blive høflig og tilsyneladende venlig modtagen overalt, hvor I henvendte Jer, men I vilde ogsaa kun faae Complimenter og almindelige Talemaader at høre allevegne, paa hvilke aldeles Intet kunde bygges. En Hovedpine ligger deri, at man ikke veed, hvad Kongen [Karl XV] brygger paa og er bange for, at han skal vove sig ind paa farlige Foretagender. Selv er han meget — maa-skee for meget — meddelsom, men man kan ikke stole paa, at hans

Raadgivere ville det Samme som han, eller at han, naar det kommer til Stykket, kan magte dem. Dette har den norske Statholderskabs-Sag³ mere end alt Andet beviist. Man vilde prostituere ham, og han maatte finde sig deri. Hans Broder, Prinds Oscar, der uden Tvivl er det mest begavede og dygtige Medlem af Kongefamilien, er i Italien med sin syge Gemalinde. Hertil har Kongen nu sendt den formentlige Chef for Junkerpartiet, Grev Hamilton, som Gesandt. Jeg har haft Leilighed til at tale med ham et Par Gange. Han er yderst tilbageholdende, skjønt venlig, men taler saagodtsom slet ikke Politik med mig. At Kongen ikke vilde besøge Fred[e]r[ik] VII paa Hjemreisen, uagtet denne havde indbudt ham og var meget ilde tilmode over hans Udeblivelse, tyder jo paa, at Kongen for Øieblikket vil holde sig tilbage eller ikke vil ansees for at tage altfor activ Del i vores Affairer. Jeg er derfor tilbøielig til at troe, at man i Stockholm vilde blive temmelig forlegen ved Jer Ankomst og egenlig ikke vide, hvad man skulde gjøre ved Jer. Det var end ikke umuligt, at I bleve temmelig koldt behandlede. Men gjorde I et mislykket Tog derover, saa havde I ikke blot spildt Jeres Tid og Penge, men hvad værre er, I havde afskrevet Jer Anledningen til at gaae dertil, naar Noget virkelig syntes at kunne udrettes.

Et saadant Øieblik kan maaskee komme i den nærmeste Fremtid. Jeg tænker nemlig paa, at, naar den svenske Rigsdag næste October kommer ind, saa kunde det maaskee være meget nyttigt, om I reiste derop og forsøgte at knytte Forbindelser i de ufrelse Stænder, Borgere og Bønder. Med Adel og Embedsmænd, som I nu især vilde være henviste til, lader der sig neppe udrette Meget.

Jeg raader altsaa efter min bedste Overbevisning til for Tiden at udsætte Udførelsen af Eders Plan, men ikke at glemme den, naar det rette Øieblik maatte komme⁴. Naturligvis skal jeg, naar der bliver Tale om at udføre den, med Fornøielse adressere Eder til de offenkjendte Personer, jeg kjender, og kan maaskee ogsaa underhaanden berede Jer Adgang til Kongen, men for Øieblikket gjør jeg det nødig, thi jeg er temmelig vis paa, at det Intet vil frugte.

Her er i de sidste Dage ymtet om, at Rigsraadet skulde ind i Novbr., men det troer jeg slet ikke paa. I Januar derimod kunne de vel ikke godt undgaae at kalde Jer⁵ i alt Fald for et Syns Skyld.

Jeg troer, Eders Forbittrelse paa Monrad⁶ er meget for vidt-gaaende, hvor lidt jeg end fatter hans gaadefulde Politik. Paa Hall er der ligesaa god Anledning til at være opbragt. M[onrad] er mere ærlig end han.

Hils Krüger og andre Venner fra

Din
C. Ploug.

KB. NKS 1727.

- 1 Skaus brev er ikke fundet, men der er muligvis tale om en mundtlig forespørgsel.
- 2 Også under Treårskrigen havde Skau planlagt en Stockholmsrejse, se: Skau til Ploug 1848 8/7 og Skau til Marckmann 1848 12/7. — 1861 18/8 indvier Skau Fiedler i sin plan: Krüger skal med, »ikke for det, han skulde sige, men mere for med sin gigantiske Personlighed at gjøre Indtryk« (RA. Fiedlers arkiv). Fiedler går i sit svarbrev af 1861 22/8 ind for tanken: »Pengespørgsmaalet ved Stokholmsreisen, naar derved Noget kunde opnaaes, maa træde i Baggrunden. Nødvendigt er det, at Krüger følger med, men lige nødvendigt iforveien at sikkre sig og udfinde, hvorledes Veien bedst banes til en Samtale med Kongen [Karl XV], thi ogsaa det kunde have sine Vanskeligheder. H. N. Clausen havde forladt Sorø, og Ingemann, hvem jeg henvendte mig til, meente, at han endnu var paa Landet uden at vide hvor. Først efter ophørt Universitetsferie vender han tilbage til Kbhvn.« (KB. NKS 1727).
- 3 Det norske Storting havde efter Karl XV's tronbestigelse afskaffet statholderembedet i Norge og havde hertil haft kongens tilslutning, men denne sags behandling i den svenske Rigsdag og i statsrådet blev et hårdt nederlag for kongen.
- 4 Det herværende brev sendte Skau videre til Fiedler til gennemlæsning, og i dennes svar af 1861 29/9 hedder det: »Af adskillige aristokratiske Modstanderes suffisante Holdning har jeg længe mærket, at det ikke stod ganske godt med den skandinaviske Sag, og hvormeget denne ligger dem paa Sinde, erfoer jeg bedst, dengang Kongen for 1 Aar siden viste sig for det tyske Rak, der var ved Landgreve Vilhelms Sølvbryllup, i skaansk Husaruniform. Destoværrer sees Frygten bekræftet ved Plougs Brev. Vort vordende tyske Hof har virket og har havt Lykken med sig. Men da jeg ikke kan betvivle eller rettere er sikker paa, at der forat naae Maalet ogsaa anvendes falske Beretninger og Skildringer om Sagens Anklang her i Landet, saa antog jeg, at det maatte være paa Tid enten at tilveibringe en storartet offentlig Udtalelse i skandinavisk Retning eller ogsaa, at det maatte lykkes for et Par udprægede politiske Personligheder at bringe Hovedet selve Sandheden. Det kunde ikke udføres bedre end ved Dig og Krüger. Man er jo nok nødt til at respektere Udtalelser fra Ploug, som er vel inde i Forholdene, men det tør vel dog være at undersøge, om ikke nogen Skinsyge fører Pennen og dernæst synes han mig vel noget at befinde sig paa det ulykkelige Betænkkelighedens Omraa-

de, der under Landets politiske Svingninger ofte have ladet Os miskjende det beleilige Øieblik . . . Jeg troer, at Ploug er en saa ærlig Tilhænger af Sagen, at han uden Personshensyn kun handler i dennes Interesse, men det Vanskeligste af Alt er netop at afgjøre, naar Øieblikket er beleiligt» (KB. NKS 1727).

5 Skau var kongevalgt medlem af Rigsrådet. Den nye Rigsråds-samling åbnedes 1862 25/1.

6 Smlgn.: Skau til Fiedler 1861 17/10: »Iforgaars var jeg i Felsted hos Mørk Hansen. Han havde nylig været i Kjøbenhavn., hvor han var bleven uenig

med Monrad. Denne havde nemlig sagt, at Kielernes Demonstration var et Sidestykke til Slesvigernes Tog til Kjøbenhavn., begge Dele vare lige ulovlige! Endvidere havde han yttret, at Slesvigernes Stræben efter Incorporation i Kongeriget var ligesaa revolutionær som Ideen at skabe et selvstændigt Slesvigholsteen! Med saadanne Meninger hos en Minister kan man vel næste Gang faae et høre, at Kjøbhvnerne virkelig gjorde Oprør 1848. Mørk Hansen var selvfølgelig rasende over at maatte høre Sligt, især i en dansk Ministers Mund» (RA. Fiedlers arkiv).

Laurids Skau til Carl Ploug 1861 9/10.

Mariegaard, 9. Octbr. 1861.

Kjære Ven!

Foranlediget ved en Skrivelse til mig fra Alderspræsidenten i Folkethinget, Puggaard, hvori han udtaler det Ønske, at vi paa den ene eller anden Maade skulle presse Regjeringen for at bringe den til at udføre reelt, hvad der i 1720-21 skete formelt, nemlig Slesvigs Incorporation, ere vi komne til at overveie, om det ikke var nyttigt, at en 8 à 10 Stykker Stænderdeputerede med det Første kom over til Kjøbenhavn., deels for at fraternisere med Rigsdagsmændene, deels maaskee ogsaa i andre Henseender at forsøge Lykken.

De Sydslesvigske Førere toge til Itzehoe, da Stænderne der vare samlede. Dette har bragt Godske Nielsen og mig paa den Idee, om der ikke kunde vindes noget Udbytte ved, at en Deel Deputerede kom over til Hovedstaden, medens Rigsdagen er samlet.

Jeg blev enig med G[odske] Nielsen om, at jeg strax skulde skrive til Dig for at udbede os Din Mening. Maaskee kunde Du tillige erfare Prof. Clausens Anskuelse om Ideen.

Paa Mandag¹ mødes jeg med Krüger og Juhl, og vi ville da fælleds med G[odske] Nielsen overveie Sagen. Hvis jeg kunde faae et Par Ord fra Dig til den Tid, vilde det jo være en væsentlig Gevinst.

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

1 1861 14/10, smlgn.: Skau til Fiedler 1861 17/10: »I Mandags blev Krüger og jeg enige om, at der de første Dage i Novbr. skal afholdes tvende politiske Møder, eet i Toftlund for Vesteregnet og eet i Haderslev for Østeregnet, som Krüger i Egenskab af folkevalgt Medlem af Rigsraadet skal sammenkalde, medens jeg skal møde begge Steder for at støtte ham (jeg er jo kongevalgt Medlem). Hensigten er, at Krüger ønsker at opstille et nyt Program i det forestaaende Rigsraadmøde, hvori Slesvigs fuldstændige Incorporation skal danne Hovedindholdet. Hertil ønsker

han Befolkningens Samstemning, som vistnok let kan faaes, saa at man ikke i Rigsraadet skal kaste ham i Næsen, at det blot er en personlig Grille. Da baade Ministeriet og andre Ledere i Hovedstaden stedse liste sig udenom Sagen, som Katten om den varme Grød, saa mener Krüger, at han vil buldre lige løs paa, hvad det gjælder om, og hvad vi bør ende med. Disse Møder, der sikkert blive store og talrige, ere foreløbig ansatte til d. 1. Novbr. i Toftlund og den 4de Novbr. i Haderslev« (RA. Fiedlers arkiv). Møderne er refereret i »Fædrelandet« 1861 19/11 og 22/11.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1861 11/10.

Khvn., 11. Oct. 1861.

Kjære Ven!

Naar jeg skal svare Dig, saaledes at Du kan have Svaret Søndag, maa jeg skrive uden at tale med Clausen, men det kan jeg vel ogsaa uden al Fare gjøre.

Mit Svar er, at om denne Plan synes jeg meget bedre end om Eders tidligere. Vel seer jeg i Øieblikket ikke noget bestemt Middel, hvorved der kunde virkes med Held til vort fælles Maal, og vel lægger jeg grumme liden Vægt paa Gamle Puggaards velmente, men mere curieuse end nyttige politiske Projecter, men i intet Tilfælde vil det kunne gjøre nogen Skade, og efter al mulig Sandsynlighed vil det gjøre Gavn, at en Del slesvigske Stænderdeputerede komme herover og stifte personligt Bekjendtskab med Rigsdagens Medlemmer¹.

Kom kun altsaa, naar I kunne. Med Hensyn til Spørgsmaalet om den beleiligste Tid veed jeg nemlig ikke noget andet Raad at give Eder end, at I maae passe det efter Eders egen Beqvemmelighed. For Øieblikket har Rigsdagen ikke Meget at bestille. Om en Maanedstid vil der falde mere Arbeide. Maaskee vil det gjøre et bedre Indtryk paa Eder, om I træffe os i fuld Virksomhed, da vi dog neppe ville være saa overlæssede, at vi skulde savne Tid til at omgaaes Eder. Maaskee vil der ogsaa ved at vente nogle faa

Uger komme lidt større Klarhed over Forholdene og lidt mere Liv i Gemytterne, thi for Øieblikket er Alt meget stille. Men tal nu med Dine Colleger om Sagen, og synes de om den, saa bring Eders Plan i Udførelse, som I selv bedst synes. Det var maaskee godt, om I havde et eller andet positivt Forslag at gjøre os. Det vilde give Anledning til Møder og Forhandlinger, som nok kunde have deres Nytte, selv om der ikke kom noget umiddelbart Udbytte af dem.

Skulde der fra Clausens Side gjøres nogen Indvending mod det her sagte, saa skal jeg skrive igjen imorgen.

Din

KB. NKS 1727.

C. Ploug.

1 Smlgn.: Skau til Fiedler 1861 17/10:

»Vor Plan er nu, naar de politiske Møder [i Toftlund og Haderslev] ere afholdte, at faae saa mange Slesvigske Deputerede som muligt til at

reise til Kjøbhvn. for at føle Rigsdagens Puls og maaskee alliere os med dem, der endnu ere nationale af Sindelag« (RA. Fiedlers arkiv).

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1862 12/10.

Kjære Ven!

p.t. Flensborg, 12. Octbr. 62.

Jeg var igaar paa Lyksborg¹, hvor jeg fandt Kongen sengeliggende af en let Forkølelse. Han havde Snue og lidt Hoste og skulde nu svede og derefter holde Sengen et Par Dage.

Med Grevinden² fik jeg en lang Samtale, og det var tydeligt, at hun vilde pumpe mig. Da jeg mærkede dette, pumpede jeg hende, og det er nogle Yttringer, hun lod falde, som giver mig Anledning til at sende Dig et Par Ord.

Hun dadlede Dig meget stærkt, fordi Du *uden at tilføie Comentar* havde meddeelt det simple Faktum, at der blev bragt Hertug Carl et Fakkeltog paa Louisenlund³, »thi – sagde hun – hvem er det, der bringer et sligt Fakkeltog? det er ligefremme Oprørere. At »Fædrelandet« ikke tilføier dette, og at et saa anseet Blad uden Comentar lader en Prinds eller Hertug af Kongehuset *modtage* en slig Hylding uden at læse ham Texten for en slig uforskammet Færd, dette er mildest talt besynderligt, navnlig af Ploug«.

Jeg bemærkede hertil, at Du jo tidligere ofte havde dadlet dette Wühleri, som dreves paa Louisenlund og i Kiel med den eenfoldige Hertug Carl, men at Du vel sagtens var bleven kjed, da det ikke hjalp meget. »Ja – sagde hun – denne Undskyldning kunde gjælde,

naar det var [C. St. A.] Bille, som nu engang sværger til Glücksborgerne, men den er ikke tilstrækkelig for Ploug, der er uafhængig af disse!»

Jeg dreiede nu omkring, saa jeg omsider fik hende til at fortælle Adskilligt, hvoraf det blev mig klart, at Pressen i det Hele taget generede hende, men det slap ud, at Aarsagen især laae i, at man negligerede hende. Saaledes t. Ex. i Beretningen om Peto's Fest ved Langaa, da Jernbanen indviedes⁴, hvor Redacteurerne var tilstede – som hun yttrede – og refererede Talerne. Man havde der affærdiget M. Petos »lange og smukke« Tale til hende med et Par Ord og blot sagt, »at han havde henvendt *nogle Ord* til Grevinden«, medens man aldeles var sprunget over, »*hvad* han havde sagt« o.s.v.

Jeg beklagede, at jeg ikke havde været tilstede og derved var ude af Stand til at have nogen selvstændig Mening herom, men at jeg selvfølgelig ikke tvivlede om, at Peto havde talt overmaade smukt o.s.v.

Jeg veed ikke, om det har nogen Værd for Dig at vide disse Smaa-ting, men det skader jo i al Fald ikke, og det er af denne Grund, jeg sender disse Par Ord.

Hun dolerede ogsaa over, at man ikke i Bladene havde noget stærkere fremhævet den Virkning, som Kongens Ophold ved Dannervirke⁵ øiensynlig havde paa Befolkningen, der tydelig nok bidrog til at isolere de enkelte slesv[ig]-holst[enske] Skraalere.

Dette var efter hendes Formening vigtigt i *dette* Øieblik, da ikke blot Sl[esvig]-Holstenerne i Sydslesvig, men ogsaa i Holsteen tydelig nok vare matte og flaeue paa Grund af Ministerforandringen i Preusen⁶, ligesom det heller ikke kunde være skjult for dem, at de fremmede Officerer⁷ vare blevne forbausede over den smukke Stemmning i Folket, der gav sig tilkjende netop i den Landsdeel, hvor Skraalet over Tyrannie havde lydt allerstærkest. Naar Pressen nu var patriotisk, vilde den have accentueret dette stærkere, men Ulykken var, at Partiformaal og Personligheder for Redacteurerne vare Hovedsagen.

Jeg maatte snoe mig som en Aal for at undgaae at sige Ja og Amen, og jeg befrygtede naturligviis een eller anden Hensigt bagved, der gjorde mig forsigtig. Hun bad mig strax sidde ned, og dette er hendes gamle Tegn paa, at hun har en Deel paa Sinde, som hun vil give Luft.

See, nu har jeg fortalt, hvad der nærmest kunne være værd at fortælle Dig, og jeg slutter derfor, idet det høieste, der er spildt ved at skrive disse Linier, er Tiden, og denne er idag ikke knap for

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

Jeg skjændes hver Dag med Officererne ang[aaende] Pryglehistorien i Artilleriets Exerceerskole⁸. De skyde dem stedse ind under Kaufmann og Haxthausen som saa *hæderlige Mænd*, at, hvis der var Grund til Undersøgelse mod Lieutn[ant] Hansen, vilde de aldrig have undladt dette, og overhoved rase de imod Varberg og Thorsen, fordi de skrive i Aviserne. Rigsdagen burde nedsætte en Undersøgelsescommission, da Ministeriet har forsømt dette.

Hr. Journalist C. Ploug.

KB. NKS 3316.

- 1 Frederik VII's yndlingsresidens.
- 2 Grevinde Danner.
- 3 Louisenlund ved Slien har navn efter Christian VII's søster Louise, som blev gift med landgreve Carl af Hessen-Kassel. Dette ægtepars yngste datter var Louise Caroline af Glücksborg, Christian IX's mor. Hertug Carl var en anden søn, og han havde i 1846 protesteret imod det Åbne Brev og blev anset for at være danskfjendsk.
- 4 »Fædrelandet« 1862 5/9 taler kun om »Kongen med Følge«. I referatet af Sir Morton Peto's tale hedder det til sidst: »Sir Morton udbragte derpaa med faa Ord en Skaal for Kongens Ægtefælle, for hvilken Kongen ogsaa takkede«.
- 5 »Fædrelandet« 1862 13/9, 15/9, 17/9, 18/9 og 20/9. Om manøvens betydning for det nationalpolitiske nævnes intet.
- 6 Bismarck dannede ministerium i Preussen i slutningen af sept. 1862.
- 7 Der nævnes svenskere, nordmænd, franskmænd, russere og englændere.
- 8 Affæren er omtalt i »Fædrelandet« 1862 4/8 og 13/8. Artilleriets Exerceerskole havde major W. Kauffmann til forstander. Løjtnant Hansen, som var oprådt inhumant over for rekrutterne, var tidligere »insurgent-officer«. Sekondløjtnant C. F. T. Varberg meddeler 15/8, at han ikke har meddelt »Fædrelandet« noget om affæren.

CARL PLOUG TIL LAURIDS SKAU 1862 9/6.

H. Amtsforvalter L. Skau.

Det er Studentermødets Bestyrelse en stor Fornøielse hermed at meddele Dig Tegn som Deltager i Mødet¹.

Din

C. Ploug.

9. Juni 62.

KB. NKS 1727.

1 Det nordiske studentermøde i Kbh. 1862 22/6 – 14/6 med H. N. Clausen som hovedtaleren.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1863 13/9.

Kjære Ven!

Mariegaard, 13. Septbr. 1863.

Hosfølgende Pakke indeholder Dine Breve¹ i samme Mappe, som jeg tillaans modtog dem, og som jeg nu med Tak for Benyttelsen tilbagesender.

Der findes ikke Faa fra mig selv, som jeg havde den største Lyst til at brænde formedelst deres barnagtige Indhold, men hertil kunde jeg ikke ansee mig berettiget uden Din Tilladelse, og de følge des-aarsag alle tilbage.

Hvis min mulige Biograph imidlertid ikke i sin Tid vil holde skarpt Øie, at jeg begyndte som en politisk Dreng, uden Forkundskaber, ville disse og lignende Breve fra Perioden 1842–1847 tildeels ødelægge min Historie.

Din hengivne
Laurids Skau.

Hr. Journalist C. Ploug.

KB. NKS 3316; trykt: *Da Sjy vaag V*, s. 48.

1 Skaus breve til Ploug, som denne havde lånt Skau til støtte for udarbejdelsen af: »Peter Hjort Lorenzen.

Et Bidrag til den dansk-slesvigske Sags Historie«, der først udkom efter Skaus død.

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1864 21/1.

Kjære Ven!

Mariegaard, d. 21. Jan. 1864.

Ved at fremsende indlagte Correspondance, som jeg ønskede optaget i »Fædrelandet«¹, kan jeg ikke lade være at bringe i Erindring, hvad Du maae kunne huske, naar Du tænker Dig om, nemlig, at Johan[n]sen fik sin Uddannelse i Kabinetssekretariatet under den intrigante afdøde [C. L. v.] Tillisch². Endvidere, at man 1844 an-saae ham for Hertugen af Augustenborgs Spion i Kabinetssekretariatet og, at han i ethvert Tilfælde spillede en høist mistænkelig Rolle ved Chr. 8des Hof.

Johannsen er nogetnær den allerfarligste Mand, som i Slesvig kunde opdrives, navnlig for alle Dansksindede, som han *hader*. Men han kunde maaskee blive endnu farligere i selve Hoffets Nærhed, thi han er for det første *tydsk* og vil som saadan let finde Kongens lyttende. Han er dernæst *intrigant*, hvilket en Mand godt kan være, fordi de aandelige Evner ikke ere store, og han er endelig en *stiv Karakter*, saa at han ligeoverfor en tydsk borneert og derfor kun lidet begavet Konge, kunde blive endog den snilde Bisp farlig nok. I ethvert Tilfælde vilde han ikke ansætte nogen virkelig dansksindet Embedsmand i Slesvig, og denne Ulykke vilde allerede være uberegnelig. Det har derfor undret mig, at »Fædrelandet« ikke har knyet i al den lange Tid, man har forhandlet med Johannsen. Vil man ikke have en dansk Mand, som man burde netop *nu*, da vi skal slaaes for vor Ret, skulde man dog hellere tage en reen Nullitet og lade Regensburg som Directeur bestyre Ministeriet. Han vilde meget snart tæmme de enkelte Førere for Oprøret i Sydslesvig og neppe give dem Tid til at organisere sig, saaledes som det skete i Holsteen.

Det er i mine Tanker – og jeg tør sige Fleertallets herovre – det heldigste, at Krigen begynder strax istedetfor den ulyksalige Conference³.

Vil Preusen-Østerrig kun anvende 90.000 Mand, som det næsten lader til, ville de udentvivel brænde Fingrene alvorligt ved Dannevirke. Vorherre hjælper os maaskee nu at rydde Isen bort af Slien⁴, og Stillingen bliver da saa god, at 90.000 Mand neppe kan bryde den.

Min Søn⁵, som stadig cantonnerer i Sydslesvig henimod Eideren, skriver, at Bønderne i det Hele ere loyale, men at de stedse pege hen paa Godseierne som et Vidnesbyrd om, at Regjeringen enten *ikke kan* eller *ikke vil* regjere. »Naar Regjeringen ikke holder Godseierne i Ave, saa tvinge disse os til at følge dem i Oprør, skjøndt vi ikke forlange det Bedre, end vi have det«⁶.

Det er Kongens⁷ personlige Skyld, at Volfhagen ikke fik den provisoriske Lov⁸ igjennem, men jeg har ikke turdet sige det reent ud i medfølgende lille Artikkel, uagtet jeg veed det af Volfhagens egen Mund.

Din heng[ivne]

Laurids Skau.

Hr. Journalist C. Ploug.

- 1 Skrivelse fra Haderslev 1864 21/1 i »Fædrelandet« 1864 25/1, der samtidig bringer den officielle meddelelse om, at Christian Gottfried Wilhelm Johannsen 1864 24/1 er udnævnt til minister for Slesvig. Skau kalder i sin skrivelse Johannsen »en loyal Bureaukrat«, men »i national Henseende rent tydsk«.
- 2 Da C. L. v. Tillisch døde 1844, fungerede Wilhelm Johannsen en tid som kabinetssekretær.
- 3 1864 16/1 havde Preussen og Østrig sendt Danmark et ultimatum med 48 timers frist, hvori det krævedes, at Danmark ophævede Novemberforfatningen. Mange troede, at sagen vilde blive overladt til en international konference.
- 4 Frostén havde islagt Danevirkes flanker, Slien og engdragene imod vest.
- 5 Løjtnant Jens L. Skau.
- 6 Citat fra sønnens brev. Skau klagede derfor i sin skrivelse til »Fædrelandet« over, at godsejernes øvrighedsmyndighed ikke var blevet helt ophævet. Dette havde kunnet hæmme den illoyale bevægelse i Sydslesvig.
- 7 Christian IX, konge siden 1863 15/11.
- 8 Hvis det er sandt, hvad Rygtet fortæller, at Wolfhagen virkelig har foreslaaet dette Skridt [m. h. t. godsejernes jurisdiktionsret], men har mødt Modstand i Statsraadet eller jeg veed ikke hos hvilken anden Magt, da falder Dadlen ganske vist ikke paa den fratraadte slesvigske Minister . . . Det skal siges og vides, at Skylden for illoyale Bevægelser herovre er noksaa meget at søge og finde i Kjøbenhavn som i selve Slesvig« (»Fædrelandet« 1864 25/1).

LAURIDS SKAU TIL CARL PLOUG 1864 6/2.

Mariegaard, 6. Febr. 1864.

Kjære Ven!

Det var altsaa Enden paa Legen – et Forræderi!¹

Compagniet Steinmann, Hegermann og tildeels Kaufmann sætte igjennem i Krigsraadet², at den faste Stilling, som Wrangel ikke godt kunde tage, uden Beleiring, [at] denne rømmes uden Sværdslag!! Kongen har været her, og neppe er han reden bort, før Ordren er givent!

Man maatte være blind og døv, om man ikke kunde regne alt dette sammen. Nu kan man ogsaa forklare sig Geert Winthers Adresse³. Forræderi og atter Forræderi! Opspunden og udviklet i Kjbhvn. og udført under Kongl. Auspicier ved Dannevirke – dette staaer herovre klart for Enhver.

Danske Dragoner gaae her og græde paa Gaderne over Ærens Tab, over at opgive uden Sværdslag en Stilling, der indgød Fjenden Ærefrygt og vore egne Tropper Mod! Ak, Danmark!

Og den modige Conseilspræsident [D. G. Monrad], som var med Kongen, den snedige Bisp, som I satte Tillid til, han er vel ogsaa bleven overlistet. Krigsministeren [C. C. Lundbye] er vel sagtens ogsaa forraadt. Han skal i al Fald ikke hente megen Styrke hos disse Monrads Dreiedukker af Ministre, hvormed han har omgivet sig.

Kan det Glücksborgske Huus⁴ udholde en saadan Tørn, da ja, da er Danmarks sidste Time slaaet.

Herovre kunne vi ligesaagodt anerkjende Prætendenten⁵ først som sidst, thi dermed ender det sagtens alligevel. Hvis man ikke hænger slige Cujoner af Generaler og jager selv de høieststaaende Velyndere af Helvede til, er Danmark jo forloren. Hvis Kong Carl pludselig blev proklameret i Kjbhvn., som man her udraaber Prætendenten, vilde det kun være Svar paa Tiltale.

Æren er tabt, saameget kan Enhver see herovre. Lader Kjøbenhavnerne sig dette byde?

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

Hr. Journalist C. Ploug, Kjbhvn.

KB. NKS 3316.

- 1 Smlgn.: »Fædrelandet« 1864 6/2 [som Skau ikke har kunnet nå at læse, inden han skrev sit brev]: »Slesvig er altsaa ladt aaben for Fjenden uden Sværds slag! Mon nogen af Dhrr. Generaler, der have været med om den tagne Beslutning, har havt nogen Forestilling om de politiske Virkninger af denne? ... Det troe vi imidlertid at turde tilføie, at under Kong Frederik den Syvendes Regering vilde et Tilbagetog af den Art været moralsk umuligt«.
- 2 Smlgn.: »Fædrelandet« 1864 8/2, hvori det oplyses, at regeringen har kaldt generalløjtnant de Meza og oberst Kauffmann til Kbh. »for at give Forklaring over deres Opførsel«. Endvidere: »Alt for længe er der ved Armeen selv drevet en ivrig

- Agitation for Dannevirkestillingens Opgivelse... fortrinsvis drevet af to af Hærens Generaler: Generallieut. C. D. Hegermann-Lindenchrone og Generalmajor P. F. Steinmann, og den hænger upaatvivlelig nøie sammen med begge disse Herrers reactionnaire politiske Anskuelser«.
- 3 Bondevennen Geert Winther havde foreslået en adresse, der gik ind for, at Danmark, forladt af alle udenlandske magter, skulle give efter over for de preussisk-østrigske fordringer, se: »Fædrelandet« 1864 1/2 og 12/2.
- 4 Christian IX af det Glücksborgske hus var blevet konge 1863 15/11.
- 5 Hertug Christian August af Augustenborgs søn, der lod sig proklamere som Friedrich VIII.

Haderslev, 10de Febr. 1864.

Det er Aften, og jeg veed ikke, hvorledes jeg skal faae dette Brev afsendt – takket være General Hegermann Lindencrones Griller –, thi Fjenderne genere os sandelig ikke. Imorges stod Fjenden deels i Nærheden af Dybbøl, deels derfra i Retning over Bov og vesterpaa, altsaa 1 Miil nord for Flensborg. Og desuagtet handler Generalen, som om Haderslev og Christiansfeld var besat af en frygtelig fjendtlig Magt, som om overhængende Fare var paafærde, som om Nordslesvig var mere fjendtlig end selve Preusen. Naar vor flinke Postmester sender kjørende Post til Kolding, beholder man Postvognene og nægter dem at komme tilbage, naturligviis paa Generalens Ordre. Idag fik vi den længe ventede Post fra Kongeriget med ridende Bud fra Kolding, men – ikke en eneste Avis! Generalen har forbudt det, hedder det. Han troer sagtens ikke, at de Kjøbenhavnske Blades Læsning er sund for os.

Iforgaars¹, da han og hans Corps passerede Haderslev, fik ingen af Folkene Tilladelse til at komme i Qvarteer, uagtet de i mange Døgn havde holdt ud under aaben Himmel og haardt trængte til lidt Hvile. Men de maatte pænt forblive i Tøiet og kampere paa Fortaugene i 5 à 6 Timer, ligesom Hestene ogsaa bleve i Tøiet.

Generalen havde det sagtens godt hos Amtmanden [W. W. Stockfleth] og har maaskee tænkt som saa, »at Folkene ved at blive ret for Alvor udasede og trættede, kunde blive bedre overbeviste om det skjændige Tilbagetogs Nødvendighed«. Heri har han Gudskeelov taget feil. Der var blandt hele Mandskabet kun een Mening i den Henseende, som indbefattedes i det lille Ord »Skjændsel«.

Mandskabet blev frivillig beværtet paa Gaderne, og dets Jubel og muntre Sange vidnede bedst om, at det uagtet 3-4 Dages Marsch, uden Qvarteer, uden ordentlig Forpleining, uden Søvn og Hvile, dog endnu var kampdygtigt og intet hellere ønskede end strax at komme til at slaes. Og dette Mandskab vilde man beskyldte for at have været saa udmattet, at man af den Grund maatte forlade det befæstede Dannevirke!

Man behøver ikke at søge efter det rette Ord til Betegnelse af

en saadan Færd fra Overcomandoens Side og fra saadanne Generalers, der have stemt og talt i Krigsraadet for at forlade Dannevirke uden Sværds slag. Jeg talte med en Officeer, hvis Hverv det var blevet at fornagle en Deel Kanoner og dernæst befale Mandskabet at rulle dem ned i Graven under Skandserne. Det gik med Musik, men hvilken Musik? 200 Mand græd og hulkede paa een Gang som Børn, der vare pidskede.

Vi ere nu i Haderslev afspærrede fra den hele Verden – dog nei, vi kunne korrespondere med Aabenraa og Ribe! Som foran sagt, Generalen forbyder Posten at medtage Aviser fra Kolding og synes bedre om, at vi ere et Bytte for de meest fortvivlede Rygter. »Slesvig skal behandles som et fjendtligt Land«, hedder det. Haderslev Amt, der har hævdet sit Ry for Loyalitet allerede længe før 1848, skal af en dansk General behandles som fjendtligt! Mon dette kan skabe en god Aand, en god Stemning?

Telegrafens afbrødes i Mandags, uagtet man meget godt kunde vedligeholdt en Traad til Kolding, indtil Fjenden stod 1 Miil syd for Byen, og endda havt Tid nok til at tage Apparatet bort. Men selv om man havde været nødt til at ødelægge det, mon dette da var værd at tale om? Nu maae der fra Kolding idelig patroulleres, og der har endog været Husarer sendte derfra lige til Haderslev igaar. Dette kunde ganske været sparet ved at have ladet en Traad forblive i Virksomhed indtil det Yderste.

Posten kunde godt endnu idag gaaet over Aarøsund, men ogsaa hertil har Hegermann udstrakt sine almægtige Ordre. Intet Skib eller Dampskib maatte være der længere end til Tirsdag (igaar) Kl. 5. Saaledes lød den strenge Ordre! Den danske General synes at supplere Wrangel.

I Tønder synes Prætendentens Tilhængere at regjere². De fleste Embedsmænd ere i al Fald jagede bort ligesom ogsaa Seminariets Elever. Her vil det falde vanskeligere at faae ham udraabt, skjøndt Enkelte træffe Forberedelser dertil.

En herværende Læge af dansk (!) Familie navnlig Janssen skal endog have henvendt sig til de herværende Musikere om med Pauker og Trompeter at assistere ved Prætendentens Proclamation, men disse have nok nægtet at være med i denne Demonstration. Borgerne ere i det hele rolige. Kun bemeldte Læge og tvende Colle-

gaer, Hansen og Raben, synes virksomme, samt af Borgerne en Værtshuusholder J. Johansen paa Møllepladsen, en Kjøbmand Lassen paa Torvet og en Colonialhandler J. Jørgensen i Gml. Haderslev, den sidstnævnte meest bekjendt under Tilnavnene Thepot-Jørgensen eller Sukker-Jørgensen. Alle tre Fyre have hvervet sig en Tilhænger mere i en Gjæstgiver og Træhandler Andr. Juhl, bekjendt under Betegnelsen »den unge Haabefulde«, der er en fanatisk Fyr, som nylig har været nødsaget til at stille for sig i den danske Hær.

Jeg nævner disse Personligheder for Fremtidens Skyld, og for at man kan opbevare dem til senere velvillig Erindring.

Iøvrigt synes Borgerne i Almindelighed utilbøielige til Demonstrationer, og selv de stærkt Tydsksindede ere blevne betænkelige efter at have læst Wrangels Proclamationer. Man synes meest tilbøielig til at indskrænke sig til at udhænge nogle tydske Faner, naar Preuserne engang marschere ind.

Saaledes staaer det sig for Øieblikket. Maaskee kan De benytte dette Brev i Deres Blad for at belyse Situationen en Smule og til Forherligelse af Hegermann Lindencrone.

Kjære Ploug!

Det forestaaende er en tro Skildring af Stemningen og Tilstanden her. Muligviis kunde Du bruge samme i Bladet³. Du kan selvfølgelig lempe eet eller andet Udtryk efter Godtbefindende. Det er dog oprørende, at vi ikke maae faae danske Aviser. Men maaskee er Hegermann selv blevet lidt medtagen, saa han ikke ønsker, at vi skulle læse hans Skudsmaal. Jeg haaber ved en Stafet at faae dette Brev bragt til Kolding Posthuus. Den Officeer, som foran er nævnt eller omtalt, der fornaglede Kanonerne paa Dannevirke, er forresten min egen Søn⁴. Bønderne, som talrige komme herind, synes alle enige i den Mening, at det hverken er meer eller mindre end et Forræderi, at Dannevirke er forladt, og der falde desperate Udtryk om forskjellige Generaler.

Levvel!

Din heng[ivne]
Laurids Skau.

- 1 1864 8/2; se: »Dannevirke« 1864 9/2, optrykt »Fædrelandet« 1864 12/2. Heri meddeles, at Hegermann-Lindencrone tog ind hos amtmanden. »Ingen af Afdelingerne, der havde marcheret 3 Dage uden tilstrækkelig Forpleining, imod en skarp Nordenvind og under jevnlig Snefog, fik lov til at træde af og fordele sig i Huse- ne. Folkene maatte enten lægge sig paa Fortougene, hvor de stode, eller kunde i det Høieste gaae ind i det nærmeste Huus et Øieblik.
- 2 »Vestslesvigsk Tidende« 1864 10/2: »I Tønder heisede man i gaar fra en Mængde Huse den schleswigholsteinske Fane, og store Sværme drog under Hurraraab og Afsyngelsen af Sangen »Schleswigholstein« igjennem Byens Gader«.
- 3 Se: »Fædrelandet« 1864 16/2.
- 4 Sekondløjtnant Jens L. Skau.

LAURIDS SKAU TIL J. H. G. TAUBER [OG CARL PLOUG] 1864 8/3.

Kjære Tauber!

Mariegaard, 8. Marts 1864.

Efter at Hovedkvarteret¹ har forladt os, og det østerrigske Tropicorps er gaaet nordpaa, levnes der lidt mere Tid til at bedømme de locale Forhold.

Forunderligt nok skal jeg begynde med at rose Overcommandoen for den allierede Armee, der synes at ville udmærke sig ved Redelighed og en vis Retfærdighed, som man neppe havde ventet. Det er en lang Historie, men som, saavidt jeg skjønner, geraader General Gablenz og maaskee ogsaa Wrangel til Ære.

De kan maaskee erindre, at jeg strax efter, at de store Udskrivninger af Havre og Høe havde begyndt, blev greben af Mistanke om, at det ikke hang rigtig sammen, og at muligviis Underslæb og Bedrageri fandt Sted. Forskjellige Data bibragte mig disse mørke Tanker, som jeg ikke lagte Skjul paa, og jeg iagttog derfor en indtil Pedanteri grændsende Forsigtighed, saa at jeg ikke alene havde Amtets bestemte skriftlige Ordre til at udskrive liggende for mig, inden jeg foretog noget, men ogsaa i Ordrene til Sognefogderne stedse angav Amtets Skrivelses Hovedindhold, hvorpaa Udskrivningen støttede sig.

Det kom mig for Øre baade, at Armeen havde akkorderet med et Par Handelshuse om Leverancerne, og tillige, at enhver Udskrivning skulde *betales* til fuld Værdi. Da jeg selv ikke kunde gaae ud², fik jeg min Broder³ til at søge nøiere Oplysninger. Han kjendte nogle tydske Hestehandlere, som meddeelte ham, at jeg

havde Ret, at Udskrivningernes Berettigelse vare tvivlsomme, og at de i ethvert Tilfælde skulde betales.

Jeg bad derpaa min Broder gaae til Amtmanden [W. W. Stockfleth] med denne Efterretning, som imidlertid ikke troede derpaa, men som dog iagttog den Forsigtighed kun at udskrive, naar en virkelig Autoritet rekvirerede, og denne Autoritet var altid »Magistraten«, undertegnet Hammerich⁴. Det var altsaa dennes Sag at sørge for, at den Autoritet, som hos ham forlangte Udskrivninger, var lovlig eller militært berettiget dertil, men dette synes han ganske at have overseet eller glemt.

Raadmand Gyldenfeldt var strax bleven beskikket til at føre Tilsyn med Leverancerne, og denne traadte da i Forbindelse med Bestyrelsen for *Feldtmagasinet*, hvorfra alle Rekvisitioner udgik til Magistraten, og neppe engang altid skriftlig. Og hvem var nu Bestyrelsen for *Feldtmagasinet*? Ingen Anden end selve *Leverandeurerne* eller Befuldmægtigede for de Handelshuse, med hvilke der var kontraheret om at forsyne Armeen uden, at denne behøvede at tye til Udskrivninger, thi »Slesvigerne skulle jo ikke behandles som Fjender!«

Magistraten har saaledes gaaet Leverandeurernes Ærinder. Hammerich har taget deres Fordringer for gode Vare[r] uden at spørge om deres Beføielse, om Amtmanden modtog Skrivelser fra Magistraten, undertegnet Hammerich, hvori den ene store Leverance af Havre og Høe forlangtes ovenpaa den anden »til det herværende østerrigske *Troppecorps*«, og under disse officielle Rekvisitioner er Amthuset selvfølgelig dækket og uden Skyld.

Saaledes gik det i 8 Dage. Derpaa begyndte Gyldenfeldt at ville accordere med Bønderne eller Sognefogderne paa Sogdenes Vegne og bød en passende lille Betaling for Leverancerne, saa at han selvfølgelig selv kunde tjene nogle Skillinger derved. Men Mistanken var allerede vaagnet, og Sognefogderne gjemte Qvitteringerne for Leverancerne.

Jeg forbigaaer en heel Mængde Smaating, der skjærpede min Overbeviisning om, at det var galt fat, men jeg skrev derimod privat til Amtmanden og advarede meget alvorligt, navnlig imod at troe paa Gyldenfeldt, som jeg nok frygtede var indviklet med Leverandørerne i Vrøvlet. Følgen heraf var, at Amtmanden udfærdigede en Instrux for G[yldenfeldt], hvorefter han havde at afle-

vere alle de Penge, som betales af Feldtmagasinet for Præstationerne, til Amtstuerne, medens alle Omkostninger, der maatte flyde af Contoir m. m., vilde blive anviste af Amtmanden til Udbetaling af Amtsrepartitionsfondet.

Følgen var, at der strax bragtes nogle Tusinder til hver Amtstue, men intet Regnskab. Atter hengik 8 Dage. En colossal Udskrivning kom, og jeg sendte Stafetten med Breve desangaaende til Sognefogderne. Disse bleve om Natten opsnappede af Forposterne, som bragte dem til Hovedkvarteret, der aabnede Brevene og strax anede Uraad. Der var nemlig fra Troppecorpserne ikke udgaaet en eneste Rekvisition af Havre og Høe, da Leverandørerne skulde skaffe det Fornødne!

Nu blev der selvfølgelig Forhør, først over Amtmanden og dernæst over Leverandørerne og Gyldenfeldt. Den Sidste blev arresteret og har Udsigt til Tugthuusstraf, og hvis Hammerich havde været her, vilde han sikkerligen kun havt lidet bedre Udsigt. Amtmanden er erklæret fyldestgjørende retfærdiggjort ved at fremlægge Hammerichs Rekvisitionsskrivelser, men da disse savne Grundlag, fordi han har forsømt at see sig for og derimod ladet sig tage ved Næsen af Leverandørerne plus Gyldenfeldt, saa løber det ud paa til syvende og sidst, at Hammerich paa den ene Side er Skyld i de uhyre Udskrivninger, der have fundet Sted, og paa den anden Side af Overkomandoen beskyldes for at have paadraget deres militære Ære en Skygge ved at tillægge dem Udskrivninger, hvori de ere uskyldige, og derhos at have ladet sig tage ved Næsen af Bedragere. Den sidste Rekvisition blev øieblikkelig tilbagekaldt, og der tales nu ikke om Andet her end de Ulykker, som Hammerich ved Malconduite fra først til sidst har paadraget Byen, Amtet og alle Collegaer i Embedsstanden.

Jeg meddeler Alt dette, fordi jeg antager, at der i Kjbhvn. vil blive gjort Tilløb for at paasætte ham Martyrkronen, og dette vilde dog nok være noget overilet. See, dette var nu den udførlige Historie.

Det forekommer mig at være fortjenstligt af Overkomandoen, at den har rørt alvorligt op i slige Misligheder, hvorunder Mange maae lide, og ligeledes er det godt, at Glorien om Hammerichs Hoved dog engang bliver pillet af, thi hans Malconduite har omtrent overgaaet rimelige Grændser.

Disse Linier ere naturligviis nærmest skrevne for, at De dog kan have lidt Øie med Pressen derovre, som jeg antager paa anden og tredie Hand vil blive bombarderet med Forgudelser af den store Mand. De kan ogsaa godt omtale Historierne offentlig, hvis dertil er Anledning, naar det skeer med Forsigtighed, da jeg selvfølgelig ikke har de faktiske Papirer i Hænderne, men om Sandheden er der desværre ingen Tvivl.

I disse Dage tiltræder den ny Amtmand⁵, men om hans Tilværelse vide vi iøvrigt intet Officielt endnu. Gud veed, naar Touren kommer til os Andre⁶. Vi holde os, saalænge vi kunne.

Deres
L. Skau.

Kjære Peter⁷! Send dette Brev op til Tauber, som vel er paa »Fædrelandets« Contoir. Er han der ikke, da giv Ploug det.

KB. NKS 3316.

- 1 Det preussisk-østrigske hovedkvarter var en tid i Haderslev.
- 2 På grund af sygdom; Skau døde 1864 11/5.
- 3 Peder Skau, senere ejer af Bukshave.
- 4 Hammerich var Haderslevs borgmester, indtil han 1864 21/2 blev afskediget, fordi han havde »vægret sig ved at yde den forbundne Armee Hjælp« (»Forordningsblad for Hertugdømmet Slesvig«).
- 5 Stockfleth blev afskediget 1864 2/3 og erstattet af den hidtidige inspektør for de sydditmarsiske kooge Kier.
- 6 Laurids Skau blev afsat fra sit embede 1864 31/3.
- 7 Skaus søn, cand. jur. P. Skau, der 1864 9/3 startede en indsamling for nordslesvigske soldater, støttet af Flor og Ploug (»Fædrelandet« 1864 9/3).

NAVNEREGISTER

De biografiske oplysninger er givet med henblik på omtalen af de pågældende personer i brevene. Når disse må anses for almindelig kendte, er omtalen tilsvarende kortfattet. For personer med særlig tilknytning til grænselandet er stedet for fødsel og død søgt meddelt.

- Abrahamson*, Joseph Nicolai Benjamin, 1789–1847, kammerherre, oberst i Odense, søn af nedenævnte i Slesvig fødte forfatter Werner Abrahamson. 33, 34, 87, 91, 144, 145, 146, 147, 282, 283, 292, 293, 408, 566.
- Abrahamson*, Werner, f. Slesvig 1744, flyttede 1767 til Kbh., lærer ved Artilleriskolen, hævdede skønt opr. tysktalende danskhedens ret inden for Helstaten, d. Kbh. 1812. 207.
- Adler*, Johan Gunder, 1784–1852, fra 1814 prins Christian Frederiks, den senere Christian VIIIs, nærmeste medarbejder, først som kabinetssekretær, siden 1839 som gehejmekabinetssekretær. Hans indflydelse ophørte ved Christian VIIIs død. 60, 68, 240, 289, 332, 334, 409, 509.
- Adler*, Peter Christian, 1796–1851, broder til Johan Gunder Adler, lektor Ribe, historisk forfatter. 75.
- Aggersborg*, Niels Nørgaard, f. Lemvig 1825, ejer af Haderslev Hjørte apotek 1852–72, gift med Pauline Seidelin (f. Pjedsted 1824, død Kbh. 1914), død Sicilien 1895. 469, 660, 673.
- Ablefeld-Laurvig*, Christian Johan Frederik, f. Altona 1789, stænderdeputeret, elter af stamhuset Lundsgård, senere af Laurvig og Ahlefeldt, d. Paris 1856. 154, 247, 534, 536.
- Albinus*, Johan Henrik Jacob, fhv. apoteker Assens, kancelliråd Kolding, d. 1867. 511.
- Algreen-Ussing*, Tage, 1797–1872, professor, kancellideputeret, efter 1848 generalprokurør. 21, 247, 249, 250, 398, 537, 538, 541.
- Allen*, Carl Ferdinand, 1811–71, 1844 magister, 1851 docent i historie ved Kbh.s universitet, 1862 professor. 18–71, 205, 206, 207, 208, 224, 231, 256, 257, 258, 268, 270, 273, 277, 286, 306, 359, 397, 415, 416, 464, 586.
- Alexandra*, 1844–1925, engelsk dronning. 218.
- Andersen*, Iver, gårdejer Grønninghoved, bestyrelsesmedlem af Skamlingsbanke-selskaber. 381.
- Andresen*, Siwert, f. Risum 1795, præst 1827 Risum, 1835 Hammelev, 1844–79 Maugstrup-Jegerup, d. 1879. 515, 517.
- Appel*, J., gårdejer Rangstrup, sandemand, medlem af Nordslesvigsk Landboforening. 339.

- Arnesen*, Marie, 1824–91, lærerinde, skrev under mærket »Valgerda«. 660, 661.
- Arrhenius*, Johan, 1811–89, svensk botaniker og agronom, åbnede 1846 Ulltuna Landbruksinstitut. 371, 372, 374, 614.
- All*, Jacob, 1773–1844, norsk politiker, godsejer, en af Eidsvollgrundlovens fædre. 366.
- Baggesen*, Frederik Ludvig August Haller, f. Augustenborg 1795, søn af digteren Jens Baggesen, 1812 officerseksamen, 1842 major, lod Haderslev besætte natten mellem 28. og 29. marts 1848, 1854 generalmajor, d. Kbh. 1865. 59, 652, 655.
- Bahnsen*, Christian August, f. 1797 Tøstrup, Angel, forstander 1829 Tønder seminarium, 1855 Eckernförde seminarium, d. Eckernförde 1864. 95, 96.
- Bahnsen*, Martin, f. Åbenrå 1809, farver, medlem af Flensborg Stænderforsamling 1854–64, d. Åbenrå 1875. 669.
- Bang*, Frederik Siegfred, 1810–89, bankier, kunstmaler, 1843 ansat hos C. J. Hambro og Søn i London. 70.
- Bang*, Peter Georg, 1797–1861, professor, medlem af Nationalbankens direktion, domænedirektør efter 1848 flere gange minister. 49, 50, 175, 176, 180, 182, 247, 249, 250, 398, 534, 536, 537, 638.
- Bardenfleth*, Carl Emil, 1807–57, 1840 hofchef hos kronprins Frederik, 1843 stiftamtmand over Fyn, 1848 kaldt til Kbh., justitsminister i Martsministeriet. 49, 53, 446.
- Barfod*, Frederik, 1811–96, redigere 1844–47 Bondevennerens blad »Almuevennen«, historisk forfatter. 341, 342, 343, 602.
- Barfod*, Immanuel, 1820–96, præst 1851 Oversø, 1854–64 Sørup, Angel. 203.
- Barsøe*, o. 1846 lærer i Kastrup, Gram sogn. 176.
- Baurup*, Rasmus J., gårdmand Fjestrup sogn. 344, 345.
- Bay*, Lorents, f. Sjælland 1809, kromand Rødding, 1854–64 sognefoged, d. efter 1890 i Kongeriget. 489.
- Berling*, Carl, 1812–71, udgiver af »Den Berlingske Tidende«, ven af Frederik VII, som overtog den senere grevinde Danner efter Berling. 45, 46.
- Bernhard*, Carl, pseudonym for Andreas Nicolai de Saint-Aubain, 1798–1865, forfatter. 231.
- Bertelsen*, Hans, o. 1845 borger i Haderslev. 553.
- Bertouch*, Ernst Albrecht v., f. 1745 Frederikshald, Norge, 1789–1815 amtmand Tønder amt, d. 1815 Tønder, begravet Højer. 483.
- Beseler*, Wilhelm Hartwig, f. 1806 Marienhausen, Oldenburg, opvokset i Slesvig, advokat, repræsenterede Tønder i Slesvig Stænderforsamling, 1848 medlem af Nationalforsamlingen i Frankfurt am Main, 1849 sammen med Fritz Reventlow statholder for Slesvig-Holsten, 1850 udelukket fra amnesti, 1861 kurator for Bonns universitet, søgte 1867 forgæves genvalg i Tønder, d. Bonn 1884, begravet Mildsted. 100, 149, 163, 179, 402, 449, 450, 604, 609, 626, 641.

- Bille*, Carl Steen Andersen, 1828–98, redaktør for »Dagbladet«, siden 1851 politiker. 487, 683.
- Bille*, Christian Høyer, 1799–1853, diplomat, 1836–47 generalkonsul i Hamburg, 1849–50 direktør for Udenrigsministeriet, 1838 kammerherre. 109, 110, 118.
- Bille*, Steen, 1797–1883, søofficer, 1845–47 chef for »Galathea«, 1848 for »Hekla« og opererede i Lillebælt. 453.
- Bille-Brabe*, Preben, 1773–1857, lensgreve, ejer af Hvedholm på Fyn. 184, 631.
- Bindesbøll*, Severin Claudius Wilken, 1798–1871, 1838 præst Nakskov, 1851 biskop Ålborg. 366.
- Bing*, Herman Jacob, 1776–1844, boghandler i Kbh. siden 1819. 404.
- Binzer*, Heinrick Ferdinand, o. 1846 lærer ved Jelling seminarium. 172, 175.
- Birkedal* (Birchedahl), Vilhelm 1809–92, præst og forfatter, sluttede sig til Grundtvig, 1849 præst Ryslinge, hvor han 1865 blev leder af en frimenighed. 418.
- Bismarck*, Otto v., 1815–98, preussisk og tysk statsmand. 220.
- Bjelke*, Hermann v., f. Kbh. (uden for ægteskab på Fødselsstiftelsen), 1834 i Knivsig, 1836 forpagter hos Brødremenigheden af Tyrstrupgård, 1845 bosat Bov sogn, 1850 landskriver Tønder, 1855 gårdejer Vejebak, Bov sogn, 1860 ejer af badeanstalt Kielseng ved Flensborg, d. 1866 Kielseng, Adelby sogn. 301, 302, 303, 312, 323, 325, 583, 585.
- Bjorholm*, gårdejer Ørderup, Toftlund sogn. 339.
- Bladt*, Hans, 1797–1867, gårdejer Tandslet, stænderdeputeret. 203, 415, 627, 628, 669.
- Blaunfeldt*, Maximilianus Franciscus, f. Åbenrå 1799, 1831–48 advokat Flensborg, 1850 herredsfoged Hütten og Hohn herreder, 1854 Hütten herred alene, 1864 forjaget af de fjendtlige tropper, d. Kbh. 1880. 248, 257, 288, 314, 369, 444.
- Blicher*, Steen Steensen, 1782–1848, præst, forfatter, leder af Himmelbjerg-møderne. 573, 576, 577, 581, 582.
- Blixen Finecke*, Carl Frederik, 1822–73, baron, 1858 medlem af Rigsdagen, talte 1859 til Landmandsforsamlingen i Haderslev for Holstens udsondring, 1859–60 udenrigsminister, henvendte sig 1863 i et brev til Bismarck, forlod politik 1864. 121, 210, 211, 213, 217, 220, 221, 668.
- Bloch*, S. N. J., 1772–1862, rektor Roskilde 1815–51. 247, 249.
- Blom*, lærer Aitrup, Bjært sogn. 176.
- Boesen*, Georg Ferdinand, f. Seest 1810, præst Vodder 1846, Ager-skov 1858–67, d. Kbh. 1892. 360, 361, 516, 518, 522.
- Boesen*, Ulrik Sechmann, f. Fåborg 1797, præst 1826 Nørre Løgum, 1834 Oksenvad-Jels, 1846 Fjellstrup, provst 1850, biskop af Slesvig 1854–64, d. Vejle 1867. 195, 196, 197, 199, 200, 345, 406, 410, 446, 686.
- Boisen*, Carl Christensen, f. Vesterborg 1804, præst 1844–48 og 1850 Vonsbæk, derefter Fredericia og Ribe, d. Ribe 1866. 43, 103, 104, 109, 110, 111, 115, 245, 246, 293, 304, 305, 337, 389, 399, 404, 406, 418, 419, 423, 438, 446,

- 447, 448, 456, 457, 628, 636, 637, 643.
- Boisen*, Frederik Engelhard, f. Vesterborg 1808, præst Vilstrup 1850–59, derefter Stege, d. 1882. 305, 480, 482, 483.
- Boisen*, Lars Nannestad, f. Vesterborg 1803, præst Vesterborg 1831, d. 1875. 305.
- Boisen*, Peter Outzen, f. Emmerlev 1762, d. Vesterborg 1831. 305.
- Boisen*, Peter Outzen, f. Vesterborg 1815, kapellan 1854 Vartov, d. Kbh. 1862. 304. 305.
- Bojesen*, Ernst Frederik Christian, 1803–64, dr. phil., 1840 lektor, 1843–63 rektor Sorø. 231, 272, 339, 456, 457.
- Bonefeld*, sønderjysk familie. 638.
- Bonin*, Eduard v., 1793–1865, preussisk general, førte 1848–49 kommandoen i Slesvig-Holsten. 470.
- Borgaard*, Carl Peter, 1799–1868, forfatter, Studenterforeningspolitiker. 582.
- Borgen*, Vilhelm August, 1801–84, skolemand, politiker, 1859–60 kultusminister. 121.
- Borries*, Gustav, 1812–60, inspektør ved Polyteknisk Lærestalt, medlem af komité for oprettelse af folkebiblioteker i Slesvig. 516, 518, 522, 523.
- Boysen*, Nicolaus Theodor, f. Witzwort 1797, præst og provst 1831 Slesvig domkirke, medlem af Slesvig Stænderforsamling 1841–46, Slesvig-Holstens Landsforsamling 1848–51, præst 1851 Stettin, d. Stettin 1885. 43, 44.
- Boysen*, Asmus, møller i Tørning mølle. 62.
- Bramsen*, gårdejer Hørlyk. 339.
- Bramsensgaard*, Peter Ravn, f. Kjelstrup, Vilstrup sogn, 1794, ejer af Bramsensgård, d. smstds. 1872. 321, 322, 443.
- Bregendahl*, Laurids Nørgaard, 1811–72, siden 1842 overretsassessor Viborg, 1848 medlem af den Grundlovgivende Rigsforsamling, siden 1849 medlem af Folketinget, 1856–63 af Rigsrådet, formand for Kreditforeningen for jyske Landejendomsbesiddere. 192.
- Bremer*, Jürgen, f. Adelby ved Flensborg 1804, advokat Flensborg 1828, stænderdeputeret for Eckernförde 1848, medlem af den provisoriske regering 1848, d. Flensborg 1874. 107, 170, 171, 221, 410, 654.
- Brix*, Christian Carl, 1820–1908, ledende medlem af Studenterforeningen i Kbh., skolemand, politiker. 582.
- Bruhn*, o. 1860 sognefoged Munkvolstrup, Angel. 203.
- Bruhn*, Christian August Th., herredsfoged Frøs- og Kalslund herreder, 1848 amtmand Haderslev amt. 653.
- Bruhn*, Jørgen, agent, skibsreder, rådmand Åbenrå, d. smstds. 1858. 410, 484, 486.
- Bruhn*, Niels Jacob, f. Kolding 1770, præst Halk 1812, d. Halk 1844. 236.
- Bruun*, Christian Walter, 1831–1906, biblioteksmand, historiker. 71.
- Bruun*, Hans Brøchner, 1793–1863, bestyrer af Assens færgævæsen 1826, borgerrepræsentationens formand, 1835–48 stænderdeputeret. 294, 360.
- Bruun*, Hans Christian Hansen, f. Fredericia 1800, broder til Hans

- Brøchner Bruun, købmand Nykøbing 1826, ejer 1833 af Årø-sund færgegård og postmester, 1847–52 suppleant til Slesvig Stænderforsamling, agent 1828, d. 1871. 109, 112, 406, 409, 446, 447, 450, 454, 598, 631.
- Brøndsted*, Georg Koes, ejer af Gyl-denholt, etatsråd. 420, 441.
- Brøndsted*, Peter Oluf, 1780–1842, arkæolog. 421.
- Buch*, proprietær Rugstedgård ved Vejle. 456, 469, 660, 663.
- Buchwald*, stænderdeputeret Flens-borg o. 1860. 672.
- Bubbe*, Ferdinand, f. Hamburg 1831, 1856 vært på »Harmonien« i Haderslev, d. Haderslev 1884. 214.
- Bungarz*, N. C., o. 1845 regiments-sadelmager i Haderslev. 553.
- Bunsen*, Christian Karl Josias, 1791–1860, preussisk videnskabsmand og diplomat, 1818 legationssekretær Rom, 1839 Schweiz, 1845–54 London. 464.
- Burmeister*, Hans Jacob, f. Eutin, bagermester, 1824 borger i Haderslev. 484.
- Bülow*, Johan, 1814–90, officer, kammerherre 1844, dansk gesandt Wien 1862–64, London 1865–80. 139, 261.
- Bærentzen*, Emilius, 1799–1868, portrætmaler og litograf. 273, 610.
- Bøggild*, Jens Daniel Frederik, 1821–1900, cand. theol. 1845 (ikke 1844), præst i forskellige jyske sogne. 78.
- Batcher*, Ludvig Petersen, f. Som-mersted 1803, uddannet hos pas-tor Giørtz i Nustrup, lærer i Sdr. Farup, Abkær, Bøgeskov 1851–58. 176, 512, 580.
- Callisen*, Christian Friedrich, f. Glückstadt 1777, 1835–48 gene-ralsuperintendent Slesvig, d. Sles-vig 1861. 96, 99, 485.
- Carl* af Hessen-Kassel, søn af land-greve Carl af Hessen-Kassel. 682, 684.
- Caroline Amalie*, 1796–1881, Chri-stian VIII's dronning, søster til hertugen af Augustenborg, derfor ofte i national miskredit, omend med urette, ivrig deltager i kri-steligt-filantropisk arbejde, nær knyttet til Grundtvig. 12, 274, 275, 298, 528.
- Carstensen*, Boy, gårdmand Lindet-skov. 512.
- Casse*, Andreas Lorentz, 1803–86, jurist og politiker, 1845 assessor i kriminal- og politiretten, 1856 justitiarius i overretten, folke-tingsmand, 1860–64 justitsmini-ster. 618.
- Castenschiold*, Adolph Frederik Holten, 1805–65, godsejer på Borreby, gift med Else Marie Ol-sen (1805–88), enke efter premi-erløjtnant i søetaten Hans Jacob Hansen (d. 1830). Castenschiold var Marckmanns svoger. 90, 188, 276, 290, 292, 298, 347, 352, 374, 387, 477.
- Charlotte*, 1798–1864, prinsesse, gift 1810 med landgreve Vilhelm af Hessen-Kassel, indtog under Christian VIII en fremtrædende stilling ved hoffet i Kbh. 140, 262, 263, 546, 547.
- Christensen*, Balthazar, 1802–82, politiker, 1846 medstifter af »Bondevennernes Selskab«, 1870 formand for »Det forenede Venstre«. 213, 217, 221, 452, 510, 537, 566.

Christensen, Georg, f. Ketting 1800, præst Kværs 1827, Nybøl 1846–87, d. 1892. 377, 378, 433.

Christian VIII, 1786–1848, norsk konge i 1814, dansk konge 1839–48. 10, 14, 27, 28, 29, 30, 31, 35, 37, 39, 41, 42, 43, 46, 48, 49, 50, 52, 55, 59, 66, 68, 73, 79, 83, 84, 86, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 102, 103, 106, 109, 112, 125, 127, 128, 129, 130, 140, 141, 166, 167, 168, 169, 171, 174, 177, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 230, 236, 237, 240, 241, 242, 243, 254, 256, 258, 269, 271, 289, 290, 298, 305, 306, 320, 328, 329, 332, 338, 342, 343, 360, 363, 373, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 393, 395, 396, 398, 399, 402, 406, 408, 409, 411, 412, 418, 420, 421, 422, 424, 425, 426, 430, 433, 434, 435, 436, 437, 439, 444, 445, 446, 458, 491, 493, 496, 497, 501, 502, 503, 504, 437, 439, 444, 445, 446, 458, 491, 505, 508, 509, 513, 514, 515, 516, 518, 519, 520, 528, 530, 531, 558, 559, 571, 574, 576, 577, 601, 609, 617, 618, 619, 620, 622, 624, 626, 628, 629, 633, 635, 638, 646, 685.

Christian IX, 1818–1906, dansk konge 1863–1906. 140, 547, 684, 686, 687, 688.

Christian August, f. Kbh. 1798, her-
tug af Slesvig-Holsten-Sønder-
borg-Augustenburg, d. Primken-
au 1869. 30, 38, 63, 125, 164,
166, 179, 180, 221, 240, 298, 337,
377, 401, 402, 412, 416, 433, 506,
567, 620, 655, 685, 688.

Christiani, dr. 43.

Christiansen, Andreas, f. Flensborg
1816, rejste som ung købmand
på Vestindien, ledede 1842 han-
delshuset Andreas Christiansen i

Flensborg, deltog i det nationale
arbejde på dansk side, virkede
for jernbanen Flensborg-Husum-
Tønning, 1857–64 stempelpapir-
forvalter, flyttede 1867 til Kbh.,
d. 1900. 444, 445, 583.

Christiansen, Christian, f. Nordborg
1801, præst 1829 Lindholm, 1837
–69 Medelby, desuden 1850–51
Valsbøl, d. 1869. 436, 438.

Cirsovius, Ludvig Ernst, f. Kiel
1790, officer, boede siden 1842
som afgået major i Kolding, d.
1864. 648, 650.

Clausen, Henrik Nicolaj, 1793–
1877, teolog og politiker, siden
1822 teologisk professor i Kbh.,
siden 1842 medlem af Roskilde
Stænderforsamling, grundlagde
»Syvstjernen«, 1848 minister, rigs-
dagsmand. 10, 13, 18, 51, 54, 69,
72–122, 135, 136, 143, 144, 146,
158, 172, 174, 175, 176, 177, 188,
203, 205, 206, 210, 224, 247, 250,
267, 273, 276, 277, 282, 283, 286,
295, 302, 303, 311, 318, 323, 325,
344, 357, 361, 363, 377, 378, 379,
381, 384, 386, 387, 402, 407, 416,
431, 438, 448, 449, 452, 464, 491,
492, 499, 501, 503, 504, 506, 509,
510, 512, 516, 523, 525, 527, 534,
551, 552, 553, 556, 557, 559, 566,
568, 570, 571, 573, 574, 578, 579,
590, 591, 597, 615, 617, 619, 624,
625, 632, 638, 672, 679, 680, 681,
682, 685.

Clausen, Jens, f. Stenderup, Nybøl
sogn, 1815, 1840 gift med Anne
Marie Bonefeld, opgav landbru-
get til fordel for handel med ej-
endomme, døde i fattigdom på
Dyntmark, Broager sogn, 1867.
637, 638.

Clausen, Johannes, 1830–1905, bi-
skop, søn af H. N. Clausen. 98.

- Claussen*, Georg Friedrich, f. Toftlund 1806, 1829–50 overretsssekretær Slesvig, 1853 sekretær ved Handelskammeret Lübeck, stænderdeputeret Slesvig, historisk forfatter, d. Haderslev 1890. 410, 449.
- Claussen*, Hans Reimer, advokat i Kiel, stænderdeputeret Itzehoe. 221, 609, 615.
- Collin*, Jonas, 1776–1861, finansdeputeret, af nutiden kendt som H. C. Andersens velgører. 327, 638.
- Dahl*, Christian Theodor, f. Bjergbygård ved Holbæk 1823, læge Haderslev 1850, fysikus Åbenrå 1863–67, derefter prakt. læge Åbenrå, fysikus Ålborg 1877–82, levede derefter i Kbh. 476.
- Dahl*, Torkild Christian, 1807–72, stiftamtmand Århus, landbopolitiker. 195.
- Dalgas*, Carl Frederik Isac, 1787–1870, landøkonomisk forfatter, siden 1813 ejer af Aldebertsminde, Højen sogn ved Vejle. 468, 473, 623.
- Dall*, Judithe, datter af Niels Tresschow, gift med justitsråd Dall. 475, 476.
- Dall*, gårdejer Mandbjerg. 339.
- Danner*, Louise, f. Rasmussen (uden for ægteskab) 1815, som ung knyttet til det Kgl. Teater, fødte 1841 Carl Berling en søn og levede af understøttelse fra denne, indtil hun knyttedes til kronprins Frederik. Efter dennes tronbestigelse i 1848 fik hun ophold på Christiansborg som fru Danner, 1849 baronesse, 1850 lensgrevinde og viet til Frederik VIII af biskop J. P. Mynster, ejede som enke Jægerspris, d. Genova 1874. 45, 46, 682, 683, 684.
- Danton*, Georges, 1759–94, fransk revolutionsfører. 32.
- Degn*, Christian N., gårdmand Maugstrup. 490.
- Detlefsen*, Johannes Bernhard, f. Læk 1813, advokat Løgumkloster, 1850 herredsfoged Tønder og Højer herreder, 1851 Pelworm og Nordstrand, 1863 Husum amt, siden 1864 i Danmark, d. Holstebro 1893. 288, 290.
- Dirckinck-Holmfeld*, Constant, f. Bocholt 1799, kendt for sit politiske forfatterskab med brod mod nationalt yderliggående i begge lejre, bosatte sig 1851 i Roskilde, men måtte flygte derfra 1861, d. Pinneberg 1880. 503.
- Drewsen*, Johan Christian, 1777–1851, fabrikant og politiker, stænderdeputeret, overrakte 1843 Peter Hiort Lorenzen hans sølv-drikkehorn. 13, 78, 83, 134, 136, 162, 182, 247, 294, 295, 325, 357, 452, 490, 491, 521, 533, 535, 551, 556, 560, 566, 571, 577.
- Dumreicher*, Carl Otto, f. Slesvig 1799, kancellist i Slesvig-Holsten-Lauenburgske Kancelli, 1842 1. deputeret smstds., 1855–67 over-appellationsrets-præsident, d. Kiel 1875. 68, 398.
- Duseberg*, J. F., 1809–78, fysikus Flensborg. 203.
- Düring*, Wilhelm Georg Friedrich Carl v., 1782–1860, generalmajor, kammerherre, ejer af Vamdrupgård. 419, 420.
- Ebeling*, Hans Peter, f. Århus 1800, præst 1832 Spandet, 1844–51 Halk, d. 1860. 236.

- Eibe*, Frederik, Henrik, 1816–71, deltog som student i Regensens og Studenterforeningens liv, afbrød studierne og blev 1845 boghandler i Kbh. 416, 417, 576, 582.
- Esmarch*, Heinrich Karl, f. Rendsborg 1792, overretsråd Slesvig, stænderdeputeret Slesvig, 1848 borgmester Rendsborg, overappellationsråd Frankfurt a. d. Oder, d. Frankfurt a. d. Oder 1863. 107.
- Estrup*, Hector Frederik Janson, 1794–1848, historiker, 1882 lektor Sorø akademi, 1831 direktør f. Sorø akademi, siden 1835 ejer af Kongsdal, etatsråd 1837. Fader til den senere konsejlspræsident. 601.
- Eulenburg*, Botho Heinrich zu, preussisk medlem af bestyrelseskommissionen for Slesvig. 63.
- Fabricius*, Andreas Gottlieb, f. Medelby 1732, præst Humptrup 1757, Ullerup 1789–1804, d. 1804. 207.
- Fabritius*, ejer af Charlottendal. 441.
- Falck*, Nicolaus, f. Emmerlev 1784, jurist, medstifter af »Kieler Blätter«, 1838–44 præsident for Slesvig Stænderforsamling, d. Kiel 1850. 43, 179.
- Falsen*, Jørgen Conrad de, 1785–1849, søofficer, siden 1844 ejer af Søbysøgård, hvor godsets bønder rejste ham en mindstøtte. 91, 293, 338, 365.
- Feilberg*, Nikolaj Laurentius, f. Kbh. 1806, præst 1838 Vester Vedsted, 1847 Ullerup, 1848 Asserballe, 1850–64 Ullerup, d. 1899. 295, 296, 338, 389, 435, 448.
- Feldmann*, Christian, holstensk politiker o. 1830. 221.
- Ferdinand*, dansk arveprins, 1792–1863. 39.
- Fiedler*, Harald Valdemar, 1808–87, 1839 ejer af Sevedø ved Skelshør, 1847 stænderdeputeret Roskilde, 1853 underdirektør ved vejvæsenet i hertugdømmet Slesvig, 1856 birkedommer Holsteinborg birk, medlem af direktionen for Kreditkassen til Selvejendoms Fremme, 1867 regeringskonsulent i fiskerisager. 41, 53, 60, 68, 90, 92, 106, 113, 114, 188, 194, 200, 203, 219, 276, 277, 278, 280, 291, 292, 298, 302, 303, 363, 377, 378, 406, 419, 420, 422, 425, 426, 430, 431, 433, 441, 442, 445, 448, 457, 466, 470, 631, 636, 637, 638, 639, 661, 679, 680, 681, 682.
- Finsen*, Hilmar, 1824–86, 1851–64 borgmest. Sønderborg, 1865 stiftamtmand Island, 1873 landshøvding, 1883 overpræsident Kbh., 1883–85 indenrigsminister, 1885 overpræsident Kbh. 203.
- Fischer*, Frederik, f. Åbenrå 1809, 1830 urmagermester, 1839 redaktør af »Apenrader Wochenblatt«, der et halvt år senere udsendtes på dansk, amatørastronom, 1849–59 redaktør af »Freja«, d. Åbenrå 1871. 9, 14, 79, 324, 333, 415, 417.
- Fischer*, kaptajn i søetaten. 248.
- Fleischer*, Hans Astrup, 1785–1847, borgmester, stænderdeputeret Viborg. 620.
- Flor*, Christian, 1792–1875, 1825–45 lektor i dansk ved Kiels universitet med titel af professor, 1845–46 forstander Rødding høj-

- skole, derefter bosat Kbh. med jævnlige ophold i udlandet. Gift med Vilhelmine Frederikke, f. Zeuthen, 1798–1859, datter af godsejer, etatsråd Peter Christian Zeuthen (1755–1823). 10, 11, 12, 23, 25, 27, 29, 33, 35, 37, 53, 75, 85, 86, 90, 94, 95, 97, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 117, 118, 120, 127, 128, 131, 138, 140, 146, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 173, 174, 175, 181, 189, 190, 195, 196, 223, 227, 235, 245, 249, 250, 251, 252, 253, 256, 257, 258, 267, 268, 269, 272, 275, 279, 280, 281, 282, 286, 288, 293, 299, 300, 304, 306, 307, 310, 311, 312, 313, 314, 318, 319, 325, 326, 327, 328, 333, 338, 339, 340, 343, 347, 351, 353, 354, 355, 356, 358, 360, 371, 372, 373, 375, 381, 394, 407, 409, 410, 414, 415, 417, 418, 419, 425, 429, 430, 431, 432, 433, 435, 436, 437, 438, 439, 443, 444, 447, 448, 449, 452, 457, 476, 482, 491, 492, 494, 498, 499, 500, 501, 504, 507, 510, 511, 522, 526, 527, 528, 530, 531, 533, 536, 537, 541, 542, 554, 555, 559, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 576, 577, 578, 580, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 591, 592, 598, 600, 601, 604, 605, 606, 610, 611, 612, 615, 616, 619, 620, 623, 627, 630, 631, 634, 635, 636, 637, 639, 640, 643, 647, 648, 649, 650, 652, 653, 655, 661, 662, 695.
- Forchhammer*, Johannes, 1827–1909, rektor Herlufsholm. 516, 518, 522.
- Francke*, Georg Carl Theodor, f. Husum 1800, dr. phil., medarbejder ved »Flensburger Zeitung«, konrektor Flensborg lærde skole, afskediget 1848 af den provisoriske regering, præst 1849–63 Stenmagle-Stenlille, d. 1863. 456, 457.
- Frank*, gårdejer Bevtoft. 339.
- Franklin*, Benjamin, 1706–90, amerikansk statsmand og forfatter. 351, 572.
- Frederik VII*, 1808–63, dansk konge 1848–63. 30, 33, 39, 49, 50, 138, 139, 187, 189, 190, 258, 261, 263, 276, 278, 279, 306, 329, 332, 334, 444, 447, 449, 450, 470, 533, 546, 547, 548, 549, 601, 640, 642, 644, 649, 650, 655, 657, 674, 678, 682, 683, 684, 688.
- Frederik VIII*, 1843–1912, dansk konge 1906–12. 218.
- Frederik af Hessen-Kassel*, 1820–84, landgreve, søn af landgreve Vilhelm af Hessen-Kassel og prinsesse Charlotte. 139, 140, 262, 547.
- Frederiksen*, kaptajn. 658.
- Frei*, gårdmand Galsted. 339.
- Freiesleben*, Hans Cornelius, 1798–1863, læge i Skelskør siden 1828, siden 1855 i Roskilde. 291.
- Friedrich*, 1800–65, prins af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, kaldt: »Prinsen af Noer«, 1842–46 statholder og kommanderende general i Hertugdømmerne. 138, 298, 392, 493, 494, 496, 528, 529, 546, 620, 648, 649.
- Friedrich VIII*, 1829–80, hertug af Slesvig-Holsten 1863–66. 688, 690.
- Friedrich Wilhelm IV*, 1795–1861, preussisk konge 1840–61. 148, 149, 470, 576, 577.
- Friess*, Christian, husfoged Haderslev, Tyrstrup og Gram herreder, justitsråd. 454.

- Friis*, Jacob Hansen, f. Fredsted, Gl. Haderslev sogn, 1796, gård-ejer, d. Fredsted 1874. 565, 569.
- Frijs*, Jens Christian Carl Krag-Juel-Vind-, 1779–1860, lensgreve af Frijsenborg. 184, 631.
- From*, Asmus Thomsen, f. Frørup 1800, ejer af Sode, sognefoged Halk indtil 1859, d. Flensborg 1880. Mødte 1844 i Slesvig Stænderforsamling som suppleant for Nis Lorenzen, Lilholt, Halk sogn. 238, 239.
- From*, Jørgen, gårdejer Fjelstrup. 489.
- Frost*, uidentificeret. 527.
- Fyhn*, H., gårdejer Åstrup ved Haderslev. 489.
- Gablentz*, Ludwig v., 1814–74, østr. hærchef i 1864. 692.
- Gad*, S. Pram, 1801–77, 1839–46 andenpræst ved Roskilde domkirke. 247, 249.
- Gandil*, Ludvig (Louis), 1801–49, toldkontrollør Kiel. Gift med Antoinette Margrethe, f. Olsen, 1801–92, datter af Notarius publicus Gottsche Hans Olsen og søster til fru Julie Marckmann. 233, 254, 329, 345, 352, 369, 396, 397, 400, 432, 457, 464, 466, 475, 477, 482.
- Giødwad*, Jens, 1811–91, 1840–77 medudgiver af »Fædrelandet« og dermed Carl Plougs nærmeste medarbejder. 42, 162, 188, 456, 490, 499, 536, 573, 577, 583, 606, 615, 616, 621, 622, 623, 625, 630, 632, 643, 665.
- Glahn*, Poul Egede, 1778–1846, præst Garnisons kirke, Kbh. 389.
- Godt*, Bertel Petersen, f. Rinkenæs 1814, præst 1842 Rinkenæs, 1845 Notmark, 1846 Felsted, afskedi-
- get 1850, men fik tilbud om provsteembede i Husum, 1851–64 præst i Westfalen, 1864 Grumtofte (Grundhof), Angel, senere Broager, 1864–85 provst Åbenrå-Sønderborg og slesvigsk general-superintendent, d. Slesvig 1885. 377, 378, 433.
- Goldschmidt*, Meir Aaron, 1819–87, forfatter, 1840–46 udgiver af »Corsaren«, 1847–59 af »Nord og Syd«, hvori han både angreb Ejder-standpunktet og tanken om en deling af Slesvig og nærmest sluttede sig til ideen om en føderalistisk helstatsordning. 9, 282, 321, 322, 334, 448, 449, 451, 542, 510, 577, 583, 585, 587, 642, 644, 654, 656.
- Goos*, Adolph, f. Itzehoe 1799, kirurg Eckenförde, Rendsborg, Rønne, 1839–42 Haderslev, derefter Kbh., d. Kbh. 1857. 338.
- Grauer*, Jacob Jørgen, 1810–75, læge, Åbenrå, i modsætning til sine brødre, alle præster, dansksindet. Gift m. datter af topografen, provst Knud Aagaard, Agerskov. 336.
- Grundtvig*, Nicolai Frederik Severin, 1783–1872, præst og digter, 1844 taler på Skamlingsbanke, 1848 medlem af den Grundlovgivende Rigsforsamling. 12, 75, 237, 274, 275, 378, 379, 380, 384, 404, 448, 449, 451, 460, 462, 465, 491, 507, 538, 581.
- Grundtvig*, farver Kbh. 63.
- Grüne*, Johan Peter Martin, 1850–78, håndværker og journalist, 1839–56 redaktør af »Kjøbenhavnsposten«, som han åbnede for indlæg om slesvigske emner (bl. a. Nis Hanssens), efterhånden kendt som modstander af de

- nationalliberale, omend hans idealer var noget abstrakte. 451, 452, 656.
- Graae*, Gomme Frederik August, 1810–1886, præst forskellige steder i Kongeriget, sidst i Ribe, 1851–64 Helliggejst kirke, Flensborg, derefter i Kongeriget, stænderdeputeret Flensborg 1860–63. 121, 203.
- Gylander*, svensk agronom. 371.
- Gyldenfeldt*, Niels Sehested, f. Søvig 1810, 1842 borger Haderslev, købmand, agent, rådmænd 1855–64, d. Haderslev 1875. 693, 694.
- Gulich*, Jacob Guido Theodor, f. Flensborg 1801, advokat Flensborg, senere Slesvig, repræsenterede 1840–48 Åbenrå i Slesvig Stænderforsamling, 1848–49 medlem af den tyske Nationalforsamling, 1849–51 af den slesvig-holstenske Landsforsamling, 1859–76 preussisk kredsretsråd Bergen, Rügen, d. Bergen 1877. 181, 443, 499.
- Gyrsting*, Jacob, f. Slagelse 1783, kirurg i søetaten, 1816 krigsråd og praktiserende læge Haderslev, 1838 justitsråd, d. Haderslev 1847. 147, 283, 284, 629, 631.
- Göhlmann*, Martin Gottlieb, garver, bosiddende i Haderslev på Slotsgrunden, er hørte til 3. landvalgdistrikt. 408, 649.
- Hage*, Alfred, 1803–72, handelsmand og politiker, svoger til Orla Lehmanns svigerfar, Hans Puggaard, og ved en adoptivdatter af sin hustrus første ægteskab svigerfar til Carl Ploug. 506, 507, 666.
- Hage*, Hother, 1816–73, jurist og politiker, broder til ovennævnte, 1842 fuldmægtig hos Orla Lehmann, der var gift med hans søsterdatter, medarbejder v. »Fædrelandet«, 1848 deputeret Roskilde Stænderforsamling. 53, 448, 449, 452, 582, 639, 666. (Obs.: Hother Hage, 506, skal være: Alfred Hage, s. d.).
- Hagen*, Laurits Christian, f. Merløsegård 1808, præst 1841 Mjolden, 1850–67 Stepping, valgmenighedspræst 1868–76 Kerteminde, d. Kerteminde 1880. 75, 120, 295, 337, 338, 517, 612.
- Hald*, Jacob Christian, 1798–1868, siden 1826 sekretær i det Kgl. Landhusholdningsselskab, Kbh. 327.
- Hall*, Carl Christian, 1812–88, auditor, titulær professor i jura, politiker, 1857–59 og 1860–63 konsejlspræsident. 121, 210, 211, 217, 218, 219, 220, 224, 420, 421, 430, 667, 679.
- Hallenberg*, skånsk godsejer Svanholm ved Ystad, kammerherre. 614.
- Halling*, Christian Ulrik von Westen, 1804–74, 1842–53 ejer af Vojensgård. 411.
- Hamilton*, Henning, greve, svensk minister og gesandt. 678.
- Hammerich*, Emil, f. Kbh. 1801, borgmester, byfoged og politimester Haderslev 1850–64, etatsråd, d. Frederiksberg 1877. 693, 694, 695.
- Hansen*, Aleth Sophus, 1817–89, præst 1845 »Galathea«, 1848 Hjørring, 1850 Husby, Angel, 1856 provst, præst 1858–64 Grumtofte, 1854–60 stænderde-

- puteret Flensborg, 1868–69 kulturminister. 121, 203, 669, 671.
- Hansen*, Bertel, 1776–1862, gård-ejer Tårning. 381.
- Hansen*, Christian, jun., f. Ribe 1804, 1846–64 broskriver Flensborg, d. Kbh. 1873. 583.
- Hansen*, Christian Hendrik, 1797–1868, bryggeriejer Odense, stænderdeputeret Roskilde. 408.
- Hansen*, Ernst August, f. Siseby 1803, dr. med. & chirurg Haderslev, d. Haderslev 1872. 476, 691.
- Hansen*, Frederik Christian, f. Augustenborg 1806, præst 1839 Snejbjerg, 1842 Åstrup ved Haderslev, 1851 Hatsted, 1886 Vester Sottrup, 1871–93 Tandslet, d. Augustenborg 1896. 140, 142.
- Hansen*, H., litterat og redaktør Eckernförde, ven af Peter Hiort Lorenzen. 221.
- Hansen*, Hans Jacob, 1797–1830, premierløjtnant i søetaten, gift med fru Marckmanns søster, Else Marie, f. Olsen, som 2. gang var gift med godsejer Adolph Frederik Castenschiold. 248.
- Hansen*, Hans Peter, 1797–1861, bankdirektør, politiker, medlem af »Syvstjernen«. 78, 89, 325, 357.
- Hansen*, Jens Andersen, 1806–77, politiker, 1846 sekretær i »Bondevenernes Selskab«. 121, 217.
- Hansen*, Jørgen, f. Tandslet 1802, præst 1830 Notmark, 1845 Egen, 1848 tillige biskop Als og Ærø, d. Guderup 1889. 419, 669.
- Hansen*, Kay, gårdejer, sognefoged Vonsild. 489.
- Hansen*, Niels, 1813–72, adjunkt 1841 Nykøbing Falster, præst 1848 Snedsted, 1864 Fjelstrup, men tiltrådte ikke på grund af krigen, derefter fortsat i Snedsted. Broder til M. Mørk-Hansen. 27, 548, 555.
- Hansen*, Peder, 1801–54, husmand og Bondevenne-agitator. 342, 343.
- Hansen*, Thorkild, 1815–81, adjunkt 1839 Ålborg, siden 1847 ejer af Petersholm ved Vejle. 468.
- Hansen*, løjtnant. 684.
- Hanssen*, Hans Peter, f. 1805 Sønderborg, søn af Hans Hanssen (Norsk), deputeret borger, medlem 1853–62 af Flensborg Stænderforsamling, d. Sønderborg 1862. 669.
- Hanssen*, Nis (»Bondesøn«), f. Øster Højt 1808, svoger til Peter Christian Koch, 1839 sekretær Selskabet til dansk Læsnings Udbredelse i Slesvig, foretog 1841 på kongens bekostning en undersøgelsesrejse syd for kirkesprogsgrænsen, 1844 taler på Skamlingsbanke, oprettede 1845 et landvæseninstitut, gik fallit, 1848 lærer Odense, tillige redaktør af »Fyens Avis«, 1850 forbigået ved præsteansættelse i Sønderjylland, præst 1853 Nørre Felding-Tvis ved Holstebro, 1859 Vester Sottrup, Sundeved, d. her 1866. 26, 27, 125, 228, 511, 516, 528, 529, 611.
- Harbou*, Johannes Wilhelm Anthonius, 1810–91, officer, afskediget, 1842–46 i fransk tjeneste, 1848 påny ansat i dansk tjeneste, 1864 generalmajor. 411.
- Hargens*, Wolf Hermann, 1804–74, bysekretær og magistratsmedlem Haderslev. 288.
- Hartz*, Joachim Hinrich, f. Sønderborg 1798, ejer af Bevtoft vand-

- mølle, som han solgte til Hans A. Krüger. 339.
- Hasselberg*, kontorchef Finansministeriet. 229.
- Haxthausen*, officer. 684.
- Hedemann*, Hans, 1792–1859, generalmajor 1848. 657.
- Heering*, Peter Frederik Suhm, 1792–1875, grosserer, bosat på Christianshavn. Ven af familien Marckmann. 321, 338, 369, 385, 411.
- Hegermann-Lindencrone*, Cai, 1807–93, generaløjtnant 1864. 687, 688, 689, 690, 691, 692.
- Hegewisch*, Franz Hermann, 1783–1865, læge og politiker, tilhænger af et Slesvig-Holsten i personalunion med Danmark. 221.
- Heiberg*, Carl Friedrich, f. Klensby ved Slesvig 1796, advokat, repræsentant for den slesvig-holstenske liberalisme, blev augustenborger (skriftet: »Das souveraine Herzogthum Schleswig-Holstein«), 1848 medlem af den slesvigholstenske Landsforsamling, 1851 boghandler, 1864 atter advokat, d. Slesvig 1872. 180, 221, 304, 306, 401.
- Helweg*, Hans Friedrich, (efter 1864: Frederik Helveg), f. Bordsholm, Holsten, 1816, deltager 1845 i det nordiske studentermøde, forstander Rødding 1846–48, 1850 diakonus (andenpræst) Vor Frue kirke, Haderslev, 1856 sognepræst Vor Frue kirke Haderslev (nu: domsognet), afskediget 1864, 1867 præst Købelev, Lolland, 1886–99 tillige stiftsprovst, d. Købelev 1901. 37, 95, 99, 115, 117, 149, 272, 274, 279, 298, 357, 379, 389, 398, 400, 570, 571, 572, 582, 605, 606, 610, 618, 621, 634, 646.
- Hertel*, Hans Wilhelm, f. Rønnebæk 1800, præst 1833 Åstrup ved Haderslev, 1841–48, 1850–67 Moltrup-Bjerning, d. Kbh. 1872. 119, 128, 140, 189, 191, 205, 207, 226, 235, 238, 244, 296, 299, 302, 308, 312, 316, 325, 353, 355, 357, 388, 394, 446, 447, 449, 492, 494, 518, 520, 539, 542, 543, 577, 612, 619, 620, 646, 653, 668.
- Heuckendorff*, Carl Heinrich, husfoged Haderslev, afskediget 1864, inspektør Sandbjerg, d. Sandbjerg ved Sønderborg 1881. 673, 674.
- Hirschfeld*, ejer af Gross Nordsee, Holsten. 613.
- Hjort*, Peder, 1793–1871, forfatter, skolemand, fulgte fra 1840 i »Vestsjællandske Avis« den politiske udvikling i Hertugdømmerne, foreslog hertug Christian August at lade sine sønner opdrage i Sorø som danske prinser, anti-skandinav og modstander af den nationalliberale, især Carl Ploug. 114, 407, 410.
- Hochschild*, Carl, svensk baron, gesandt Kbh., senere London, gift med Emilie Cathrine Oxholm, 1799–1881. 140, 262, 264, 547.
- Hodges*, George Lloyd, engelsk oberst, medlem af Bestyrelseskommissionen for Slesvig. 63.
- Hofmann-Bang*, Niels Erik, 1803–86, forpagter 1840 Hofmangave, bosat her 1842, suppleant ved stændervalget 1835. 613.
- Hoier-Jensen*, Thomas, f. 1771 Tønder, præst 1801 Helligøjst, Flensborg, 1819 Bov, d. Bov 1846. 207.
- Holm*, Johann Christian, 1788–1861, købmand, bosat Slotsgrun-

- den, Haderslev, 1834 Haderslev, rådmænd. 289, 290, 410, 564, 565.
- Holm*, Lars Jess, 1791–1851, 1816 kancellisekretær, 1846 2. deputeret Danske Kancelli. 398.
- Holm*, oberstløjtnant. 326, 533.
- Holst*, Jens Palle Kristian, 1795–1886, ejer af Nedenskov-Vilholdt, samt Rødvigsballe ved Horsens, stænderdeputeret Viborg 1844–48, landstingsmand 1849–55. 620, 623.
- Holstein*, Halfdan Valdemar, 1810–59, kateket 1847 Vor Frelsers kirke, Christianshavn, præst 1850 Køge. 465.
- Holstein*, Ludvig, 1815–92, lensgreve af Holsteinborg. 442.
- Holsten-Carisius*, Adam Christopher, 1793–1879, baron, ejer af Langesø og Holstenshuus. 91, 293, 591.
- Hvidt*, Lauritz Nicolai, 1777–1856, direktør Nationalbanken, 1841–53 Borgerrepræsentationens formand. 78, 87, 89, 273, 357, 451, 452, 462, 647.
- Hyphoff*, Emil August Thormondt, 1810–58, redaktør af »Ribe Stiftstidende«. 315, 317.
- Haegens*, se: Hargens.
- Høegh*, Thyge Gregorius v., oberst Frederikshavn, 1846 Kiel. 100.
- Høgsbro*, Sofus, f. Rødding 1822, student Ribe, cand. Kbh., 1850–62 forstander Rødding, 1853 medlem af Folketinget (for Bredebro). 15, 118, 119, 120, 121.
- Høst*, Andreas Frederik, 1811–97, boghandler Kbh. 417.
- Høyen*, Niels Lauritz Andreas, 1798–1870, kunsthistoriker. 448, 449.
- Ingemann*, Bernhard Severin, 1789–1862, forfatter, siden 1822 lektor Sorø Akademi. 541, 679.
- Irminger*, Carl, f. Wevelsfleth, Holsten, 1802, søofficer, siden 1832 adjutant hos den senere Frederik VII, d. Kbh. 1888. 139, 262, 546.
- Iversen*, ejer af Hoptrup Hovgård. 339.
- Jagd*, Jens Christian, 1821–95, institutbestyrer Svendborg, kaptajn under Treårskrigen, højrepolitiker. 522.
- Janssen*, Christian Ludvig, f. Kbh. 1778, præst 1809 Vonsbæk, 1820 Starup-Grarup, 1829 Gammel Haderslev, tillige provst 1840–48, d. Gammel Haderslev 1854. 113, 539.
- Janssen*, læge Haderslev. 690.
- Jargstorff*, Heinrich, 1800–1870, uddannet som lærer Tønder seminarium. 106.
- Jensen*, Christian Albrecht, f. Bredsted 1792, portrætmaler, d. Kbh. 1870. 560.
- Jensen*, Heinrich Carstensen, f. Flensborg 1789, deputeret borger, 1833 senator, repræsenterede 1836–57 Flensborg i Stænderforsamlingen, agent, gik fallit 1857, d. Flensborg 1860. 53, 111, 113, 387, 410, 412, 499.
- Jensen*, Jørgen, gårdejer Bramdrup ved Haderslev. 489.
- Jensen*, uidentificeret. 618.
- Jenssen-Tusch*, Harald, 1815–94, officer, 1848 som løjtnant i Nord-slesvig for at organisere bondevæbning. 452, 650.
- Jepsen*, Peter, f. Rinkenæs 1799, tingskriver Nybøl herred, stænderdeputeret 1842, 1846, udvandrede 1868 til Danmark, d. under

- et ophold i Rinke­næs 1869. 227, 228, 229, 369, 401, 415, 416, 417, 436, 438, 627, 634, 635.
- Jespersen*, Christian Magdalu­, 1809–73, prokurator, 1857–71 direktør for Straffeanstalten Horsens, deputeret Viborg Stænderforsamling 1842–48. 401.
- Jespersen*, kaptajn. 164.
- Jessen*, Johan Christian v., 1817–84, byfoged, 1846 Svendborg, borg­mester 1859 Horsens, indenrigs­minister 1859–60. 121.
- Jessen*, Nicolai Jacob v., 1797–1866, inspektør og overførster 1830 ved de kgl. skove i Jylland. 472, 473.
- Jetzmark*, Jens, 1781–1853, siden 1810 redaktør af »Adresseavisen«. 271.
- Jochimsen*, Iver, f. Kabdrup, Bjer­ning sogn, 1785, sognefoged og kirkeværge Bjerning, d. Kabdrup 1864. 308, 311, 312, 377, 438, 490.
- Johannsen*, Friedrich, f. Kbh. 1781, amtmand 1811 Flensborg amt, 1818 Haderslev amt, 1850 direktør for Overjustitskommissionen Flensborg, d. Flensborg 1851. 22, 59, 61, 104, 147, 196, 237, 239, 240, 241, 244, 254, 255, 256, 258, 329, 343, 344, 404, 418, 493, 494, 495, 507, 508, 509, 510, 512, 513, 515, 517, 518, 521, 526, 533, 539, 540, 542, 545, 576, 651, 654, 656.
- Johannsen*, Wilhelm, 1813–88, søn af Friedrich Johannsen, kancel­list 1841 Kabinetssekretariatet, 1846 amtmand Sønderborg-Nord­borg amter, 1859 Husum-Bred­sted amter, minister 1864, ønske­de efter 1864 alliance mellem Danmark og Tyskland og opgi­velse af Nordslesvig. 685, 686, 687.
- Johansen*, Jens, siden 1858 gæstgi­ver og brændevinsbrænder Ha­derslev. 691.
- Johansen*, Johan, gårdmand Bovrup. 416.
- Johansen*, huslærer, filolog. 360, 361.
- Juel*, Christian, 1828–1914, kancel­list 1852 Slesvigsk Ministerium, 1863 overappellationsråd Flens­borg, 1863 landstingsmand i Ok­toberforfatningens Rigsråd, slut­tede sig til Venstre. 213.
- Juhl*, Andreas, gårdmand Kjelstrup, Vilstrup sogn. 674.
- Juhl*, Andreas Fr., købmand, gæst­giver Haderslev. 691.
- Juhl*, B., hjælpelærer Hoptrup. 176.
- Juhl*, Christian, f. Hjerndrup 1806, ejer af Hjerndrupgård, kammer­råd, stænderdeputeret Flensborg, d. Hjerndrup 1873. 197, 205, 403, 407, 410, 669, 674, 680.
- Juhl*, Christian, svoger til Peter Hiort Lorenzen. 290.
- Jürgensen*, Peter, f. Kolding 1802, præst 1834 Darum, 1847 Oksen­vad-Jels, 1859–72 Hesselager, d. 1876. 115, 420, 421, 422, 430.
- Jørgensen*, J., kolonialhandler Gam­mel Haderslev. 691.
- Kall*, Johan Christian, 1795–1858, dr. jur. 1828, levede siden 1839 som privatmand i Kbh. 364, 365, 417.
- Karl XV*, 1826–72, svensk konge 1859–72. 677, 678, 679.
- Kauffmann*, Heinrich, f. Rendsborg 1819, oberst, medansvarlig for Danevirkes rømning, d. Middelfart 1905. 687, 688.
- Kauffmann*, Wilhelm, f. Rendsborg 1821, major, d. Fredensborg 1892. 684.

- Karstensen*, Kristen, f. Kær, Ulkebøl sogn, 1809, præst 1839 Dybbøl, 1857 Broager, tillige provst, 1864 Gelsted, d. 1882. 62.
- Kastrup*, Asmus, f. Lolland 1810, redaktør af »Flensburger Zeitung«, d. 1854. 79, 301, 302, 324, 325, 503, 583.
- Kier*, Otto, f. Haderslev 1792, advokat 1816–41 Haderslev, herredsfoged 1841–48 Gramherred, borgmester 1848–50 Haderslev, d. Altona 1863. 22, 125, 175, 237, 239, 248, 257, 288, 329, 331, 332, 343, 344, 507, 510, 512, 515, 531, 542, 549.
- Kier*, Otto Detlef Harald, f. Haderslev 1823, søn af Otto Kier, landråd Haderslev kreds 1864–70, d. Altona 1899. 695.
- Kirstein*, Carl Ludvig, 1793–1862, generaldecisor 1840 Rentekammerets tyske afdeling, 1851 Slesvigs Ministerium. 58, 60, 61, 68, 654, 655.
- Kittel*, Johan Georg, f. Arendal, Norge 1797, deputeret 1842–46 Slesvig Stænderforsamling, 1854–63 Flensborg, ejer af Skovbølgård, Felsted sogn, 1822–80, d. Flensborg 1888. 672.
- Kjær*, Christian, f. Kbh. 1801, krigsassessor Rødding, ejer af Vamtrupgård, Rødding, som solgtes 1844 til anvendelse for højskolen, boede derefter Hygum. 309, 312, 313, 315, 489, 490, 491, 650, 653.
- Klapka*, Georg, ungarsk revolutionær. 69, 70.
- Klein*, Christian Sophus, 1824–1900, sekretær 1848 ved den danske regeringskommission i Slesvig, 1851 Notabelforsamlingen Flensborg, 1857 overretsassessor Kbh., justitsminister 1872–75. 68.
- Klewning*, H. A., stenhugger Flensborg. 226.
- Kloppenborg*, Hans Diderik, f. Gramby 1802, opvokset i tysksproget hjem, men gik over til dansk hjemmesprog, sognefoged, gårdejer Københoved, d. 1882. 120, 274, 275, 282, 358, 653,
- Kloster*, Anders, f. Bjært 1783, degn Sommersted, som sådan Laurids Skaus lærer, vejrspåmand, dannebrogsmænd, d. Gammel Haderslev 1860. 312, 315, 580.
- Kloster*, Jens Peter, f. Hajstrup, Øsby sogn, 1809, søn af Anders Kloster, lærer Rørkær, Hostrup sogn, indtil 1848, 1850–64 Sørup, Angel, derefter alterdegn ved Frue kirke, Århus, d. 1883. 176, 335, 361, 362, 363, 373, 386, 390, 553.
- Knudsen*, Hans, 1801–51, kopist 1835 Gehejmearkivet, 1845 registrator. 44, 46, 52.
- Knudsen*, Knud Lausten, f. Ribe 1806, gårdejer Forballum, 1851 desuden af Trøjborg, som han lod nedrive, 1849 landstingsmand for Enklaverne, d. Vestergård ved Lemvig 1866. 125, 127, 128, 140, 235, 302, 312, 325, 357, 492, 494, 539, 612.
- Knuth*, Frederik Marcus, 1813–56, lensgreve af Knuthenborg, amtmand 1847 Sorø amt, 1848 udenrigsminister i Martsministeriet. 135, 136, 184, 247, 249, 442, 456, 457, 462, 534, 614, 631.
- Koch*, Peter Christian, f. Tiset, Gram sogn, 1807, selvstændig urtekræmmer 1836 Haderslev, redaktør 1838–56 af »Dannevirke« i Haderslev, 1857–59 af »Øresund« i Kbh., derefter fotograf, d. Kbh. 1880. 10, 12, 14, 21, 22,

- 23, 26, 31, 32, 36, 72, 79, 101, 110, 115, 117, 127, 132, 137, 166, 189, 190, 191, 223, 236, 244, 245, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 257, 275, 281, 284, 302, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 315, 316, 317, 319, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 331, 332, 333, 338, 340, 367, 368, 377, 378, 380, 403, 417, 438, 449, 476, 482, 490, 494, 496, 501, 510, 511, 514, 516, 523, 530, 531, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 540, 541, 543, 545, 547, 554, 556, 561, 562, 563, 564, 577, 584, 585, 587, 594, 595, 604, 610, 627, 631, 634, 635, 641, 643, 645, 647, 648, 650, 662, 668.
- Kofoed-Hansen*, Hans Peter, 1813–93, 1837 ansat Odense katedral-skole, kapellan 1849 Frelsers kirke, Christianshavn, 1849 hovedpræst Frue kirke, Haderslev, 1854 provst, 1855–64 sognepræst Gammel Haderslev, 1867–83 ansat på Lolland, 1887 romersk-katolsk. 379.
- Kopperholdt*, Hans, udgiver af »Allgemeines Wochenblatt«, Åbenrå. 221, 416.
- Kotzebue*, August v., 1761–1819, tysk forfatter. 422, 470, 499.
- Krag-Juel-Vind-Frijs*, Frederik Julius, lensgreve af Juellinge. 27, 265, 268, 548, 555, 557.
- Kragh*, Peter, f. Gimming ved Randers 1793, siden 1836 svoger til Peter Chr. Koch, missionær 1818 Egedesminde, Grønland, præst 1829 Gerlev-Enslev, 1838 Lintrup-Hjerting, 1850–81 Øsby, d. 1883. 512.
- Krarup*, Hans Helmuth, 1820–99, landbrugslærer 1844–46 Rødding, forstander 1847–52 Skibildgård landvæsensinstitut, senere branddirektør Herning. 31, 34, 282, 283, 288, 299, 302, 321, 327, 328, 330, 331, 333, 357, 592.
- Krarup*, Nicolai Edinger, 1813–67, broder til H. H. Krarup, fuldmægtig i Forst- og Jagtkontoret, senere amtsforvalter Ringkøbing. 231, 273, 274, 283, 327, 328, 331, 345, 385, 473.
- Krieger*, Andreas Frederik, 1817–93, jurist, 1851 medlem af Notabelforsamlingen, Flensborg, 1855 departementschef Slesvigsk Ministerium, siden 1855 forskellige ministerposter. 199, 452, 458, 460, 462, 467, 582, 661.
- Krogh*, Georg Friedrich v., f. Åstrupgård ved Haderslev 1793, amtsforvalter 1834–48 Haderslev vesteramt, ejer af Åstrupgård, kammerjunker, d. Goslar 1864. 106, 141, 274, (529 skal være: Godsche v. Krogh), 557.
- Krogh*, Godsche v., f. på Gram 1778, amtmand Husum, administrator Gram og Nybøl godser, kammerherre, d. Haderslev 1852 (begravet Åstrup). 528, 529.
- Krog-Meyer*, Hans Wexels, f. Christiania (nu: Oslo) 1805, kapellan 1831, provst 1832–64 Ulkebøl, præst 1864–1879 Snoldelev, d. Frederiksberg 1883. 166, 336, 341, 343, 377, 433.
- Kruse*, H., værkfører Flensborg, d. 1859. 226, 228.
- Krüger*, Hans Andersen, f. Bevtoft kro 1816, overtog 1841 Bevtoft kro, 1854 desuden Bevtoft mølle, 1847–64 stænderdeputeret Slesvig og Flensborg, 1867 rigsdagsmand, d. Bevtoft 1881. 15, 58, 61, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 205, 206, 207, 211, 212, 213, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 223,

- 224, 225, 339, 340, 341, 376, 406, 450, 454, 458, 461, 641, 642, 643, 645, 648, 649, 659, 666, 669, 672, 674, 679, 680, 681.
- Købke*, Johan Peter, 1824–98, officer, borgerrepræsentant Kbh. 198, 200, 226, 227.
- Køster*, uidentificeret. 211.
- Kaad*, gårdejer Als, suppleant ved stændervalg. 627.
- Ladegaard*, se: Laygaard.
- Lange*, Michael, 1788–1856, assessor i Højesteret, deputeret Danske Kancelli, 1845 overpræsident, den mest liberale blandt Kancelliets embedsmænd, men holdt sig fjernt fra martsbevægelsens mænd. 622.
- Lagoni*, gårdmand Hyrup. 339.
- Larsen*, Johannes Ephraim, 1799–1856, juridisk professor 1831–56 Kbh.s universitet, stænderdeputeret Roskilde, medstifter af »Syvstjernen«. 78, 89, 325, 357, 383, 385, 537.
- Lassen*, Gustav, f. Haderslev 1801, landfoged 1834 Sild, borgmester 1844–48 og 1850 Haderslev, overpræsident og l. borgmester 1850–54 Flensborg, d. 1854. 60, 68, 106, 107, 237, 239, 317, 336, 414, 415, 511, 512, 514, 516, 518, 521, 549, 554, 607, 639, 644, 646, 647, 652, 655, 656.
- Lassen*, købmand Haderslev. 691.
- Lawridsen*, Peter, f. Jegerup 1846, skoleinspektør, historiker, d. Kbh. 1923. 12, 13, 98, 153, 374.
- Lautrup*, Erasmus, f. Tyrstrup 1782, diakon (andenpræst) Haderslev 1808–48, d. 1857. 439.
- Laygaard*, Jørgen Eriksen, f. Skærbæk, Hoptrup sogn, 1797, søn af Erich Erichsen Ladegaard, gårdejer, sognefoged, d. smstds. 1885. 513, 514, 517.
- Lehmann*, Eduard Adolph Emilius, 1821–87, broder til Orla Lehmann, overappellationsråd Flensborg, 1863 departementschef Slesvigsk Ministerium, 1866 amtsforvalter Århus. 117, 197, 200, 207, 209.
- Lehmann*, Orla, 1810–70, politiker, 1844 højesteretsadvokat, 1848 minister, 1848–61 amtmand Vejle amt, 1861–63 indenrigsminister. 10, 14, 18, 37, 53, 58, 87, 89, 90, 94, 97, 99, 102, 121, 123–229, 237, 247, 276, 281, 282, 287, 288, 290, 294, 297, 298, 303, 304, 305, 307, 310, 314, 317, 320, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 331, 382, 385, 391, 393, 394, 448, 449, 452, 460, 462, 463, 464, 475, 490, 500, 503, 506, 524, 530, 531, 534, 535, 537, 545, 553, 571, 573, 576, 577, 579, 581, 586, 588, 589, 590, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 600, 604, 605, 607, 610, 617, 621, 623, 630, 639, 640, 643, 645, 647, 649, 650, 659, 660, 661, 666, 674.
- Lembcke*, Edvard, 1815,97, forfatter, konrektor 1850–64 Haderslev. 667.
- Leth*, Albert, 1795–1849, præst 1830 Seem, 1837 Middelfart, stænderdeputeret 1847. 408.
- Leuchtenberg*, Maximilian v., hertug, 1817–52, gift 1839 med datter af zar Nikolaus I. 470, 471.
- Levenhaupt*, svensk greve, ejer af Fogelvik. 613.
- Liebmann*, Frederik Michael, 1813–56, botaniker. 582.
- Liliencron*, Ludvig Carl Christoph v., 1777–1846, 1829–43 general-krigskommissær. 398.

- Lind*, Jenny, 1820–87, svensk sangerinde. 321, 322.
- Lorentzen*, Karl, f. Segeberg 1817, udgiver af »Kieler Blätter« indtil 1845, 1848 medlem af den slesvigholstenske Landsforsamling, privatdocent Kiel 1851–53, studier Rom, lærer Gotha og Kiel, medlem af Friedrich VIIIs kabinet 1863–66, af den tyske Rigsdag 1871–75. 433.
- Lorenzen*, Johann Friedrich, gård-ejer, medstifter af den Slesvig-Holstenske Patriotiske Forening. 149, 324.
- Lorenzen*, Lorenz, f. Husum 1795, præst 1820 Svabsted, 1829–50 Adelby, superintendent 1852–66 Lüneburg, kongevalgt stændermedlem 1834–46. 43.
- Lorenzen*, Matthias, Lundsgårds Vesterskov, Angel. 203.
- Lorenzen*, Nis, f. Lilholt, Halk sogn, 1794, gårdejer, sognefoged, kirkeværge, stænderdeputeret 1836–46 Slesvig, medlem af Haderslev amtsråd 1858–60, d. 1860. 61, 178, 179, 182, 230, 238, 239, 388, 392, 400, 401, 404, 406, 408, 446, 450, 454, 489, 565, 569, 627, 631, 645, 648, 649.
- Lorenzen*, Peter Hiort, f. Haderslev 1791, 1811 sukkerraffinaderiejer, derefter købmand Haderslev, 1835 deputeret borger, stænderdeputeret, d. Haderslev 1845. 13, 21, 22, 26, 32, 34, 63, 71, 72, 86, 87, 88, 89, 123, 125, 127, 130, 131, 132, 133, 136, 137, 140, 141, 146, 173, 175, 208, 209, 210, 221, 222, 223, 236, 238, 239, 244, 245, 249, 250, 251, 253, 255, 268, 270, 272, 273, 275, 277, 278, 279, 289, 290, 308, 325, 330, 334, 339, 384, 427, 459, 494, 498, 500, 501, 502, 504, 505, 507, 510, 511, 516, 521, 531, 533, 535, 536, 540, 541, 542, 547, 549, 550, 553, 554, 556, 559, 560, 561, 564, 565, 569, 571, 575, 583, 597, 598, 599, 618, 624, 685.
- Lorenzen*, urmager Haderslev. 484.
- Lund*, Olaus, f. Nykøbing Falster 1780, præst i Kongeriget, 1835 Agerskov, provst 1838–57, d. Svendborg 1865. 335.
- Lund*, Peter Christian, f. Sommersted 1807, gårdmand Kjelstrup, taler ved nationale møder, d. 1864. 321, 322, 490, 533.
- Lunding*, Hans Matthias Vilhelm, 1807–53, kabinetssekretær hos kronprins Frederik. 50, 54, 139, 262, 273, 279, 332, 382, 446, 546.
- Lüders*, P., medlem af stænderforsamlingen Slesvig. 107, 179.
- Lüttichau*, Christian Albertus, f. Åkær, bosat Favrvrågård ved Christiansfeld, d. Favrvrågård 1853. 228, 493.
- Læssøe*, Frederik, 1811–50, officer. 651, 659.
- Löck*, holstensk politiker o. 1835. 221.
- Lövenhielm*, svensk general 1848. 659.
- Madsen*, Jens, lærer Ellund, folklorist. 203.
- Madsen*, ejer af Melsgård. 627.
- Madvig*, Johan Nicolai, 1804–86, filolog og politiker, kulturminister 1848–51, medlem af Landstinget 1853–74. 44, 47, 53, 62, 64, 68, 69, 70, 121, 194, 231, 233, 408, 432, 447, 452, 462, 463, 464, 466, 467, 469, 472, 474, 475, 476, 477, 481, 483, 661, 662.
- Madvig*, Poul Anton, f. Svaneke 1816, broder til J. N. Madvig,

- læge, fysikus (amtslæge) 1853–64
Haderslev, derefter praktiserende
læge, d. Haderslev 1899. 203.
- Manicus*, Claus, f. Gammelbyskov,
Sørup sogn, Angel, 1795, læge
Eckernförde 1836–51, medarbej-
der, 1851–64 redaktør »Flensbur-
ger Zeitung«, d. Kbh. 1877. 87,
115, 205, 410, 412, 413, 414, 433,
499, 541, 629, 641, 643.
- Manicus*, Emil, f. Thorshavn 1823,
søn af Claus Manicus, ansat 1850
Haderslev lærde skole, 1853 Sles-
vig domskole, 1864 medarbejder,
1873 redaktør »Berlingske Tiden-
de«. Gift med Louis Gandils dat-
ter Cecilie Antoinette Wilhelmine.
478, 482.
- Marckmann*, Jørgen Wilhelm, f.
Rønne, 1831 kateket Frue kirke,
Kbh., 1844 residerende kapellan
Vor Frelser kirke, Christians-
havn, 1849 sogneprest Højen og
Jerlev, 1850–61 Hoptrup, d.
1861. 12, 13, 18, 19, 21, 22, 24,
25, 26, 29, 33, 35, 36, 37, 39, 41,
42, 43, 44, 46, 47, 48, 52, 53, 56,
57, 62, 63, 64, 67, 68, 70, 114,
115, 188, 189, 230–487, 500,
510, 512, 513, 517, 542, 580, 582,
585, 592, 617, 618, 619, 621, 622,
640, 642, 646, 653, 661, 662.
- Marcus*, Joseph Alexander, f. Åben-
rå i jødisk hjem, lod sig døbe,
blev læge i Haderslev, ivrig sles-
vigholstener, redaktør »Lyna«.
171, 172, 645, 649.
- Mariane*, 1821–76, dansk kronprin-
sesse, gift 1841–46 med kronprins
Frederik. 39, 139.
- Matzen*, Hans Henrik, f. Ribe 1787,
præst Hygum 1836, provst 1838,
d. Hjørum 1854. 254, 255, 335,
495.
- Matzen*, gårdejer Krammark. 416.
- Meinert*, Nicolai Jonathan, 1791–
1877, grosserer, medstifter af
»Syvstjernen«. 78, 89, 104, 306,
311, 324, 325, 343, 357, 452, 553,
584, 597.
- Meyer*, Oluf, f. Maugstrup 1781,
præst 1825 Ullerup, d. 1847. 438.
- Meyer*, Otto Andreas, f. Maugstrup
1794, tingskriver, senere herreds-
foged, dr. jur., d. Haderslev 1868.
288, 513, 646.
- Meza*, Christian Julius de, 1792–
1865, dansk overgeneral 1863–64.
588.
- Michelsen*, Conrad Anton, f. Vester
Sottrup 1804, kollaborator, sub-
rektor Haderslev 1837–50, rektor
agerbrugsskole Hildesheim, d.
1862. 423.
- Moberg*, svensk studerende. 371.
- Molbech*, Christian Knud Frederik,
1821–88, dansk forfatter. 31, 34.
- Moltke*, Adam Wilhelm, 1785–1864,
lensgreve af Bregentved, premier-
minister 1848–52. 50, 53, 442.
- Moltke*, Carl, 1798–1866, greve af
Nüttschau, Holsten, 1846 præsi-
dent for det Slesvig-Holsten-
Lauenburgske Kancelli, 1852–54
minister for Slesvig. Begivenhe-
derne i 1864 sønder slog hans livs-
værk: den dansk-tyske Helstat.
49, 50, 53, 66, 92, 97, 109, 111,
197, 200, 210, 388, 389, 392, 393,
395, 408, 410, 418, 419, 421, 428,
430, 431, 432, 433, 435, 436, 437,
617, 619, 620, 622, 636, 637, 638,
639, 642, 644.
- Moltke*, Carl Emil, 1773–1858, gre-
ve, ejer af Ågård, diplomat. 154,
591.
- Moltke*, Otto Joachim, 1770–1853,
greve, ejer af Espe og Bonderup,
1813–42 præsidet for det Sles-
vig-Holsten-Lauenburgske Kan-

- celli. 66, 68, 87, 108, 113, 114, 184, 185, 304, 305, 378, 406, 408, 410, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 430, 431, 445, 464, 479, 631, 636, 637.
- Moltke*, Henrik, greve, d. 1847. 430.
- Moltke-Hvidtfeldt*, Gebhard, 1764–1851, ejer af Moltkenborg (Glorup m. m.) og Mullerup, samt det Huitfeldtske fideikommis. 30, 278, 304, 305.
- Monrad*, Ditlev Gothard, 1811–87, politiker, biskop. 21, 33, 85, 89, 138, 140, 141, 142, 143, 149, 222, 282, 294, 297, 466, 537, 545, 553, 558, 571, 573, 577, 579, 646, 647, 667, 668, 673, 674, 679, 680, 688.
- Montez*, Lola, 1818–61, danserinde, 1846–48 Ludvig I af Bayerns elskerinde. 45, 46.
- Muhle*, Peter, ejer af Philipsborg, Ullerup sogn, indtil 1847. 336.
- Munch*, A., Norge 1848. 56.
- Mussmann*, Julius Kai Axel, f. Haderslev 1814, 1843 amtssekretær Haderslev, 1859–64 herredsfoged Slesvig, d. Kannstadt. 237.
- Muus*, Marie Christine, 1806–64, gift med grosserer Elias Bendz Muus, deres døtre gift med Johan Frederik og Hans Rudolf Hiort-Lorezen. 208.
- Müller*, Carl Eduard, f. Haderslev 1812, præst 1840 Præstø, 1845–50 Hammelev, Mecklenburg 1851–64, 1864–90 Haderslev, d. Haderslev 1897. 246, 273.
- Müller*, Christian Frederik, f. Fole 1818, søn af pastor Diedrich Müller (1810 Fole, 1819–45 Gram), lærer 1844 Rødding højskole, 1846 Hamburg, 1849 Jelling seminarium, præst 1850 Sdr. Lygum, d. her 1857. 234, 357, 371, 375, 389, 500, 502, 503, 512.
- Müller*, F. S. 669.
- Müller*, Tage Christian, 1780–1849, biskop Ribe 1833–49. 335, 362, 363, 493, 495.
- Müller*, Christian R., f. Kbh. 1821, lærer Christianshavn, adjunkt 1854–64 Flensborg, derefter Metropolitanskolen i Kbh. 670.
- Müller*, skuespiller o. 1845. 275.
- Mynster*, Jakob Peter, 1775–1854, Sjællands biskop 1834–54. 422.
- Møhl*, Carl Emil, 1805–88, fuldmægtig i Statssekretariatet for Nådessager, senere byskriver Hillerød. 44, 62, 231, 273, 287, 442, 465.
- Møller*, Carl Peter, f. Kbh. 1815, borger Haderslev 1841, maler, d. Haderslev 1852. 173, 334, 549.
- Møller*, Christian Edvard, 1806–59, præst 1834 Øster Nykirke, 1847 Dalby-Stubberup. 344, 379, 380.
- Møller*, Poul, 1794–1838, dansk digter og filosof. 231.
- Møller*, gårdejer Vedsted. 339.
- Mørk Hansen*, Mouritz, 1815–95, præst 1850–64 Felsted, 1866 Vonsild-Dalby, medlem af Flensborg Stænderforsamling 1859. 14, 15, 16, 27, 448, 548, 669, 670, 672, 680.
- Møsting*, Johan Sigismund v., 1759–1843, amtmand 1789 Haderslev, præsident 1804 Tyske Kancelli, gehejmestatsminister 1814. 483.
- Neergaard*, Carl de, 1800–50, ejer af Gunderslevholm, stænderdeputeret 1835–48 Roskilde. 90, 184, 289, 360, 361, 441, 442, 452, 631.
- Neergaard*, Peter de, 1803–72, broder til Carl de Neergaard, cand. jur., ejer af Førslev. 90, 289, 440, 441, 442, 631.

- Nehlsen*, Claus Heinrich, f. Kleve 1814, 1843 »Borgerforeningens« vært, d. Haderslev 1847. 553.
- Nicolaus I*, 1796–1855, russisk zar 1825–55. 471, 660.
- Nielsen*, C., gårdmand Nordsjælland. 70.
- Nielsen*, Godske, 1826–99, medarbejder 1851 »Dagbladet«, redaktør 1855–64 »Dannevirke«, Haderslev. 212, 215, 220, 223, 674, 680.
- Nielsen*, Ole, gårdejer Havsgård. 182.
- Nielsen*, Peter, f. Sdr. Sejerslev 1779, sejlede på Vestindien, oprettede 1811 sukkerraffinaderi Flensborg, senator, 1838 medlem af Slesvig Stænderforsamling, d. under ophold i Haderslev 1847, begravet Flensborg. 113, 227, 228, 229, 387, 412, 427.
- Nissen*, Hans, f. Hammelev 1788, gårdejer, sandemand Gram herred, 1843–46 formand for Slesvigsk Forening, d. Hammelev 1857. 62, 73, 75, 77, 79, 80, 82, 119, 127, 128, 132, 140, 173, 200, 230, 235, 238, 245, 252, 257, 299, 302, 309, 310, 315, 321, 324, 325, 340, 353, 355, 489, 490, 491, 492, 494, 504, 505, 508, 515, 516, 518, 520, 523, 526, 528, 529, 531, 533, 539, 554, 572, 584, 585, 612, 620, 645, 647, 648, 658.
- Nissen*, Knud B., gårdejer Vilstrup, sognefoged, medlem af den Slesvig-Holstenske Patriotiske Forening. 322, 325.
- Nissen*, Nis Iversen, gårdejer, Hyrup, Øsby sogn, sognefoged, sandemand, amtsrådsmedlem. 674.
- Nørgaard*, Peder, driftsbestyrer på Rødding højskole 1844–46. 298, 302.
- O'Connel*, Daniel, 1775–1847, irsk frihedsmænd. 174, 175, 234, 256, 593.
- Olsen*, Frederik Christian, 1802–74, filolog, overlærer 1837 Metropolitanskolen, rektor 1844 Viborg. 231.
- Olsen*, Gottsche Hans, 1760–1829, notarius publicus, gift med Elise Dorothea, f. 1775, datter af biskop Balle, d. Hoptrup 1853. 234, 332, 334, 424, 473, 474, 475, 476, 477, 482.
- Olshausen*, Theodor, holstensk politiker, redaktør. 99, 100, 221, 641, 643, 648, 654.
- Orlamundt*, Carl Vilhelm, 1807–71, skuespiller, teaterdirektør. 275.
- Orth*, musiker Gram. 538.
- Oscar I*, 1799–1859, svensk konge 1844–59. 35, 659.
- Oscar II*, 1829–1907, svensk konge 1872–1907. 678.
- Ostwald*, Christian Friedrich Adolph, f. Riseby 1809, litterat, d. Kbh. 1873. 538, 541.
- Overbeck*, Georg Hermann, f. Brede 1743, lærer Flensborg, underviste bl. a. på dansk, d. Flensborg 1796. 207.
- Oxholm*, Waldemar, 1805–76, hofchef 1842–47 hos kronprins Frederik. (Oxholms søster, se: Hochschild). 138, 139, 140, 258, 261, 262, 263, 455, 466, 546, 547.
- Paulsen*, Christian, f. Flensborg 1798, professor 1824 Kiel, medlem 1850 Overjustitskommissionen Flensborg, senere Appellationsretten, d. Flensborg 1854. 21, 27, 29, 43, 53, 108, 170, 401, 443, 444, 456, 457, 522, 541, 654.
- Paulsen*, Lorenz, f. Tønder 1778,

- præst 1828–52 Sommersted, d. Haderslev 1856. 593.
- Paulsen*, Matthias Peter Johann, f. Sønderborg 1798, mægler og købmand Sønderborg, falleret, forlod Sdb. 337.
- Pedersen*, Peder, 1806–61, 1835 magister, 1832–46 observator, 1838–58 meddirektør for de Massmannske søndagsskoler (hvor også Marckmann virkede), 1842 direktør Livsforsikringsanstalten, 1848 medlem af den Grundlovgivende Rigsforsamling, 1849–52 af Folketinget. 60, 61, 63, 231, 287, 289, 290, 337, 345, 347, 424, 427, 430, 465, 661, 662.
- Peel*, Robert, 1788–1850, engelsk statsmand. 256.
- Petersdorff*, Ulrik Wilhelm, greve af Roepstorff, f. Einsidelsborg 1825, d. smstds. 1846. 249.
- Petersen*, Andreas, f. Dalbygård ved Kolding (»de otte sogne«) 1792, ejer af Dalbygård, stænderdeputeret Slesvig, d. Christiansfeld 1870. 248, 249, 256, 403, 404, 406, 535, 537, 627, 628, 630.
- Petersen*, Frands, f. Snapind, Svinninge sogn, 1783, gårdejer, sognefoged, Stenderup, »de otte sogne«, d. 1861. 172, 175.
- Petersen*, Georg, f. Haderslev, herredsfoged Haderslev herred 1834–50. 59, 61, 116, 117.
- Petersen*, Johannes, f. Hundslev, Notmark sogn, 1803, præst 1843 Skrydstrup, 1850 Stenderup, d. Stenderup 1871. Opfinder af en dobbeltpløv. 337, 339, 340, 341.
- Petersen*, Jørgen, f. Vester Sottrup 1791, gårdejer, sognefoged Sjølund, d. 1844. 381.
- Petersen*, Niels Matthias, 1791–1862, sprogforsker, historiker, professor 1845 nordiske sprog Kbh.s universitet. 44, 46, 373.
- Petersen*, P., gæstgiver, agent Haderslev. 130, 673.
- Petersen*, Peter, gårdejer Surlykke (under Sandbjerg gods), Dybbøl sogn.
- Petersen*, P. A., deputeret Flensborg Stænderforsamling. 669.
- Petersen*, grosserer, Christianshavn. 321.
- Peto*, S. M., engelsk jernbaneingeniør. 683, 684.
- Plesner*, Ulrich Adolph, 1782–1861, provst 1839–46 Langeland, svigerfar til Johan Wegener. 247, 249, 494, 495, 534, 557.
- Ploug*, Carl Parmo, f. Kolding 1813, digter, redaktør 1841–82 af »Fædrelandet«, d. Kbh. 1894. 38, 57, 58, 60, 121, 128, 129, 177, 187, 188, 232, 234, 237, 238, 250, 251, 282, 294, 297, 303, 332, 371, 377, 385, 387, 389, 391, 392, 393, 394, 420, 430, 452, 456, 457, 458, 460, 487–695.
- Pontoppidan*, Erik, f. Århus 1698, diakon 1723 Nordborg, præst 1726 Havnbjerg, 1734 Hillerød, 1735 hofpræst, d. Kbh. 1764. 207, 227, 229.
- Posselt*, August Heinrich, f. Haderslev 1787, gårdejer 1828 København, Skrave sogn, medlem af Slesvig Stænderforsamling 1836–46, men derefter »droppet« af den danske opposition og gled ud af politik, bestyrer og økonom 1846–50 Rødding højskole, på sine gamle dage slesvigholstener, d. 1881 (nekrolog i »Flensborg Avis« 1881 1/5). 116, 117, 195, 200, 359, 365, 371, 406, 489, 615, 627.
- Posselt*, Nikolai Heinrich, gårdmand, sognefoged Frørup, for-

- mand for den Slesvig-Holstenske Patriotiske Forening. 149, 324.
- Poulsen*, Christian Marinus, f. Ålborg 1818, cand. pharm., ass. 1838–42 akademisk laboratorium Kiel, dr. phil. 1844 Heidelberg, 1845 lærer Rødding højskole, 1846 fabrikskontrollør for Hertugdømmerne Altona, fremsatte plan for jernbanebyggeri i Jylland, 1854 generalbefuldmægtiget ved det engelske jernbaneselskab, medlem af Folketing og Rigsråd, justitsråd, skov ejer Midtjylland, d. Skovhuset, Linå sogn, 1885. 90, 92, 121, 290, 292, 293, 294, 295, 299, 310, 327, 331, 353, 354, 357, 371, 374, 375, 611, 616.
- Poulsen*, Hans Frederik, Studenterforenings-politiker. 37, 149, 298, 581, 582, 610.
- Poulsen*, Sigvard, f. Kolding 1801, præst 1834 Asserballe, 1847 Glumsø, 1861–70 Rise, d. Kbh. 1870. 433.
- Prehn*, Christian, f. Åbenrå 1815, præst 1849 Tolk, 1851 Göteborg. 484, 485,
- Prittwitz*, Karl Ludwig Wilhelm Ernst v., preussisk general. 475.
- Puggaard*, Hans, 1788–1866, grosserer, havde arbejdet sig frem fra ret jævne kår, var ved sit ægteskab med en datter af grosserer Hage, Stege, blevet en velstående mand. Hans svigersøn var Orla Lehmann. 131, 132, 134, 208, 209, 287, 290, 576, 590, 680, 681.
- Raben*, Simon Peter, gårdejer Vonsild. 226.
- Raben*, postholder Haderslev. 110, 645.
- Raben*, læge Haderslev 1864. 691.
- Raben-Levetzau*, Carl Vilhelm, 1789–1870, ejer af Beldringe, medlem af Stænderforsamlingen Roskilde, legatstifter. 442, 631.
- Rantzau-Rastorf*, holstensk greve. 95.
- Rasch*, Hans Peter, 1791–1861, officer i Bornholms væbning, ejer af Eskildsgård, stænderdeputeret. 462, 463.
- Rathgen*, Johann Bernhard Hedderich, f. Slesvig 1802, advokat, kancellideputeret 1839–48 Kbh., 1852 ansat Weimar, d. Weimar 1880. 398.
- Ravn*, Peter, f. Hammelev 1817, elev på Rødding 1844–45, taler 1845 på Skamlingsbanke, drev teglbrænderi i Lustrup ved Ribe. 311, 583.
- Refslund*, Hans Clemmensen, f. Gestrup, Agerskov sogn, 1820, leder 1844 af den Slesvigske Forenings sønderjyske studentergruppe, 1853–67 tingskriver Tønder og Højer herreder, samt kogsinspektør Rudbøl og Frederikskog, d. Tønder 1902. 346, 347, 351, 352.
- Refslund*, Bunde, gårdejer Bovlund. 120.
- Regenburg*, Theodor August Jes, f. Åbenrå 1815, uddannet Sorø akademi og Kbh.s universitet, 1849 medlem af Bestyrelseskommissionen for Slesvig, 1850 fuldmægtig, 1852 departementschef, 1859 direktør Slesvigsk Ministerium, »sprogskripternes fader«, 1870 stiftamtmand Skanderborg, d. Kbh. 1895. 68, 197, 203, 207, 208, 209, 220, 222, 686.
- Rehboff*, Johannes Andreas, f. Tønder 1800, provst 1837–50 Åbenrå, superintendent 1848–50, sognepræst 1851–79 Skt. Michaelis

- Hamburg, d. Hamburg 1883.
419, 429.
- Reiche*, F. H. J., advokat, slesvig-holstensk politiker. 221.
- Reiersen*, Christian, 1792–1876, politiretsassessor, censor 1834–51. 571, 574, 607, 618.
- Reuter*, Hans Christian, 1804–72, gårdejer, sognefoged siden 1833 Løjt, stænderdeputeret 1854–60 Flensborg. 669.
- Reventlow*, Frederik Ditlev, 1791–1851, dansk gesandt 1841–51 London. 304, 305, 306.
- Reventlow* (Reventlou), Friedrich (Fritz) v., f. Slesvig 1797, slesvig-holstensk politiker, 1846 leder af Ridderskabet, ledende medlem 1848–50 af den provisoriske regering, d. Starzeddel, Nieder Lausitz, 1874. 28, 33, 94, 98, 642.
- Reventlow-Criminil*, Heinrich Anna v., 1798–1869, amtmand 1829 Flensborg, deputeret 1831 Slesvig-Holsten-Lauenburgske Kancelli, 1842 gehejmestatsminister, havde 1848 andel i forfatningsreskriptet af 28. jan., 1851 kommissær for Holsten, minister 1852–54 for Holsten. 50, 197, 200.
- Reventlow-Criminil*, Joseph, 1797–1850, broder til Heinrich R.-C., præsident 1842–46 Slesvig-Holsten-Lauenburgske Kancelli, anerkendte 1848 den provisoriske regering og hyldede de preussiske tropper. 31, 97, 138, 140, 240, 262, 263, 289, 342, 392, 431, 509, 546.
- Richelsen*, ejer af Buskmose, Rinke-næs sogn, 416.
- Riegels*, Hans Christian, f. Nordborg 1793, ejer af Snoghøj 1839 og leder af Lillebælts-overfarten, stiftede 1842 »Haveselskabet for Jylland, Fyn og Hertugdømmet Slesvig«, kommandant 1848–50 på Als, d. Snoghøj 1861. 244, 493.
- Ring*, Lauritz, 1789–1861, 1818 prokurator, 1841 stænderdeputeret, 1846 kancelliråd. 409, 411, 412, 415, 419, 431.
- Rosenkrantz*, Iver, 1813–73, politiker, i Christian VIIIs tid kendt fra hovedstadens mondæne selskabsliv, tog 1853 slesvigsk juridisk eksamen, 1854 byfoged Lemvig, 1863–66 gesandt Italien, opnåede derefter ikke mere embede. 658.
- Rosenørn*, Mathias Hans, 1814–1902, kancellist, protokolfører ved stænderforsamlingerne, stiftamtmand 1847 Island, indenrigsminister 1849–50, derefter forskellige embeder, desuden beskæftiget med historisk arbejde. 46, 86, 88, 92.
- Rotteck*, Karl Wenzeslaus v., 1775–1840, tysk historiker, professor Freiburg im Breisgau. 321, 322, 345.
- Rottwitt*, Carl Eduard, 1812–60, medlem 1849 Folketinget, efterhånden Bondeven, 1859 konsejlspræsident. 121.
- Rudbeck*, Hans, 1808–70, gårdejer Grarup. 1844. 489.
- Rudbeck*, Nicolai, 1795–1874, gård-ejer Flovt o. 1844. 490.
- Rudelbach*, Andreas Gottlob, 1792–1862, faderen en indvandret sachs-er, teolog, præst Glaucha, Sachsen, og Slagelse. 419.
- Rumohr*, Theodor, 1807–84, forfatter, tingskriver Gram herred, 1853–64 herredsfoged Haderslev herred. 667.

- Rumohr*, Wulf v., 1814–62, til Rundhof, slesvig-holstensk politiker, 401.
- Russell*, John, 1792–1878, Lord, senere Earl, engelsk udenrigsminister 1859–65. 217, 219.
- Rye*, Olaf, 1791–1849, dansk officer. 657.
- Rømer*, Vilhelmine Caroline Louise, 1814–48, gift 1846 med oberst Carl Julius Bruhn. 440.
- Rønnekkamp*, Christian, 1785–1867, ejer af Næsbyholm. 442.
- Rørdam*, Christian, 1803–69, præst 1839–50 ved Michaelis kirke, dr. theol. Fredericia, fader til kirkehistorikeren Holger Fr. Rørdam. 359, 377, 379, 546.
- Sager*, smed Husby, Angel. 203.
- Saint-Aubain*, de, løjtnant, d. 1850. 230, 231.
- Salicath*, Julie, f. Marckmann, 1837–1910, gift med Carl Salicath (1825–1899), advokat Haderslev 1854–72, notarius 1856–64; se: Marckmann 230–487.
- Sally*, Niels Henning Christian Vilhelm, 1808–65, kammerassessor, kammerråd, ekspeditionssekretær. 377.
- Samsøe*, Paul Terkelsen, kromand Sommersted, sluttede sig til Slesvigsk Forening, men udtrådte og var medstifter af den Slesvigsk-Holstenske Patriotiske Forening. 531, 534.
- Samwer*, Karl, 1819–82, slesvigholstensk politiker, hovedtaler 1846 i Neumünster mod det Åbne Brev, medvirkede ved Rendsborgs overrumpling 1848, 1863–66 rådgiver for hertug Friedrich VIII. 464.
- Scavenius*, Jacob Brønnum, 1811–50, ejer af Basnæs, hofjægermester. 51, 54, 90, 114, 187, 188, 291, 292, 430, 442, 590, 591, 631.
- Scavenius*, Peter Brønnum, 1795–1868, broder til Jacob Sc., ejer af Gjorslev, kammerherre, medlem 1834–48 Roskilde Stænderforsamling, 1848–49 Grundlovgivende Rigsforsamling, 1854–59 Rigsrådet. 51, 54, 184, 185, 187, 442, 631.
- Scheel-Plessen*, Carl Theodor August, 1811–92, greve, slesvigholstensk politiker, oprindelig tilhænger af den dansk-tyske Helstat med overvægt for det tyske element i Hertugdømmerne, arbejdede 1863–64 for en personalunion mellem de to statsdele, knyttede sig efter 1864 til Preussen. 220.
- Scheele*, (Scheel), Ludwig Nicolaus, f. Itzehoe 1796, amtmand Hütten, senere tillige Gottorp amt, regeringspræsident 1846 på Gottorp, ven af Carl Moltke, helstatsmand, udenrigsminister 1854–57, overpræsident Altona 1861–63, afsat af preusserne, d. Kbh. 1874. 104, 106, 108, 110, 111, 178, 179, 182, 390, 391, 392, 393, 396, 398, 400, 401, 402, 416, 417, 436, 437, 438, 444, 445, 486, 620, 624, 627, 632, 633, 635, 636, 642, 645.
- Schlaikier*, Hans Peter, f. Egersund, Broager sogn, 1822, præst 1847 Asserballe, 1849 Haderslev, lærer 1851 seminariet Segeberg, rektor 1852 seminariet Heldburgshausen, regeringsråd 1884 Meiningen, d. 1891. 434.
- Schlepppegrell*, Frederik Adolph, 1792–1850, dansk officer. 657.
- Schmidt*, C., se: Smith, Christian.
- Schmidt*, Bertel Peter, f. Fredsted,

- Gammel Haderslev sogn, 1817, gårdmand, sognefoged 1847 Gammel Haderslev, d. Fredsted 1876. 489.
- Schmidt*, Hans Peter, gårdejer Fovslet. 490.
- Schmidt*, Hans Petersen, f. Flensborg 1802, ansat 1828 Slesvig-Holsten-Lauenburgske Kancelli, 1838 kancelliråd, 1839 købmand, stænderdeputeret 1846–48 Slesvig, d. Flensborg 1866. 111, 641, 642.
- Schmidt*, Jens Andersen, f. Vejen 1788, borger 1830 Haderslev, brændevinsbrænder, tingmand, kirkeforstander, d. Haderslev 1870. 94, 95, 96, 98, 101, 110, 115, 116, 117, 174, 175, 190, 454, 461, 473, 474, 476, 568, 619, 620, 645, 652, 658, 668, 669.
- Schmidt*, J., formand 1848 Christiania studentersamfund. 56.
- Schoww*, Joachim Frederik, 1789–1852, professor i botanik Kbh.s universitet, 1843 medstifter af »Syvstjernen«, stænderdeputeret 1834–48 Roskilde, medlem af Grundlovgivende Rigsforsamling, medlem af Landstinget. 10, 51, 53, 54, 62, 72, 75, 78, 88, 89, 92, 103, 107, 108, 109, 115, 136, 138, 153, 158, 161, 162, 188, 306, 311, 312, 318, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 333, 339, 343, 344, 347, 352, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 361, 362, 363, 364, 373, 384, 386, 390, 413, 414, 438, 452, 492, 543, 545, 551, 553, 566, 571, 584, 587, 591, 615, 616, 638.
- Schoww*, Georg Leonhard Heinrich, f. Åbenrå 1810, søn af borgmester Bendix Schow, borgmester 1840–49, Åbenrå, d. Magdeburg 1889. 414.
- Schrader*, Ludwig Friedrich Gabriel, f. Pinneberg 1784, bysekretær 1814 Haderslev, borgmester 1837 Haderslev, politimester 1844 Altona, d. Ottensen 1866. 496, 497.
- Schrøder*, ven af Marckmann. 411.
- Schroeter*, Otto Hermann, f. Haderslev 1814, svoger til Peter Hiort Lorenzen, gæstgiver ved Sønderbro, Haderslev, hvor den Slesvigske Forening afholdt møder, 1848 hotelejer Ribe, 1851 ejer af Haderslev slotsvandmølle, d. Haderslev 1864. 84, 85, 284, 287, 306, 310, 338, 340, 516, 549, 560, 583, 599, 624, 630, 645, 649, 650.
- Schumacher*, C. A., 1810–54, løjtnant. 527, 528.
- Schütte*, Frederik Vilhelm, 1800–73, oliemøller Horsens 1829–51, medlem Stænderforsamling Viborg. 99, 102, 245, 246, 344, 394, 401, 523, 540, 566, 620, 621, 623.
- Schøler*, Hans Vilhelm, f. Hammel 1811, søn af degn Nic. P. Schøler, der var fra Øsby sogn, til hans slægtninge hørte Hans Nissen og Nis Steffensen, præst 1844–46 Vodder, hvorefter han forlod landsdelen (d. 1875). 76, 128, 140, 235, 243, 245, 302, 311, 323, 325, 357, 492, 504, 505, 528, 529, 530, 531, 533, 539.
- Seneberg*, Heinrich, f. Haderslev 1798, søn af bogtrykker Jens S., bogtrykker, deputeret borger Haderslev 1845–50. 378.
- Seyfforth*, G. L. W. H., oberst, Rendsborgs kommandant 1848. 649.
- Sick*, Kristian, 1812–84, 1839–72 adjunkt, overlærer (lektor) Odense katedralskole. 10, 12, 33, 94, 231, 301, 302, 340, 361, 364, 381, 382,

- 491, 566, 583, 584, 586, 592, 596, 598, 599, 611, 614, 617.
- Sidenius*, Knud Bredenberg, 1802–56, købmand Maribo, medlem Grundlovgivende Rigsforsamling, 1849–50 landstingsmand. 566.
- Simonsen*, Peter Petersen, 1814–94, gårdejer Flovt, Øsby sogn. 673.
- Skau*, Hans, 1808–87, gårdejer Styding, Hammelev sogn. Ikke i slægt med Laurids Skau. 173, 175, 248, 249, 331, 332, 517, 550, 551.
- Skau*, Jens Lauritzen, 1795–1863, gårdejer og sognefoged Sommersted. Fader til Laurids Skau. 85, 127, 142, 347, 351, 352, 514, 542, 568.
- Skau*, Laurids, 1817–64, samt hustru og børn, passim.
- Skau*, Oluf, gårdejer Sommersted, broder til Laurids Skau. 572, 574.
- Skau*, Peder, f. Sommersted 1825, broder til Laurids Skau, elev Rødding højskole 1844–46, efter 1864 fremtrædende leder af det danske arbejde, ejer af Bukshave, Fjelstrup sogn, d. 1917. 28, 39, 300, 327, 329, 330, 331, 335, 336, 337, 584, 587, 692, 693, 695.
- Skøtt* (Schütt), Nis, f. 1812, ejer af Skøttesminde, Erlev. 490.
- Smith*, Christian, f. Helsingør 1798, cand. phil., ejer 1834–46 af Kjær mølle, Aller sogn, flyttede derefter nordpå og gled ud af sønderjysk politik, d. 1874. 119, 128, 140, 235, 302, 325, 328, 331, 333, 353, 355, 357, 489, 492, 494, 529, 539, 572, 612.
- Sommer*, Andreas Gartner, 1804–71, medicinsk professor 1843–64 Kbh.s universitet. 630.
- Sommer*, fra Løgumkloster o. 1845. 585.
- Sponneck*, Wilhelm, 1815–88, ansat 1838 Generaltoldkammerkollegiet, medlem 1848 af Grundlovgivende Rigsforsamling, regeringskommissionen for Slesvig, finansminister i Novemberministeriet, ophævede 1850 toldgrænsen ved Kongeåen, 1853 ved Ejderen. 58, 60, 64, 68, 69, 219, 220, 654, 655.
- Steenholdt*, Thies Hansen, f. Bovlund, Agerskov sogn, 1784, gårdejer Rabsted, stænderdeputeret Slesvig 1836–48, d. Rabsted 1856. 409, 410, 627, 628.
- Steffens*, Momme Heseler, f. Tønder 1790, herredsfoged 1829–49 Als Nørre herred, stænderdeputeret Slesvig 1840–46, d. Hamburg 1849. 318, 627.
- Steffensen*, Nis, f. Hammelev 1784, gårdejer, medstifter af den Slesvigske Forening, d. Hammelev 1845. 77, 79, 128, 230, 490, 491.
- Steinmann*, Peter Frederik, 1812–94, dansk officer, krigsminister. 687, 688.
- Stemann*, Christian Ludwig Ernst, f. Husum 1802, landfoged 1836 Pellworm, herredsfoged 1837 Hviding og Nørre Rangstrup herreder, landfoged 1844 Ærø, kommitteret 1849 for regeringskontoret, senere Ministeriet for Slesvig, i Flensborg, retshistoriker. 59, 61.
- Stemann*, Poul Christian, 1764–1855, statsminister, oprindelig udpræget tilhænger af enevælden, men nærede 1848 mistillid til Frederik VII. 28, 31, 50, 51, 52, 53, 54, 108, 289, 442.
- Stibolt*, Jens Peter, f. Fredericia 1812, af norsk familie, opvokset Haderslev, 1838–45 advokat Haderslev, ivrig slesvigholstener, ud-

- vandrede til Amerika, redaktør af »The Democrate« i Davenport, d. Davenport 1887. 288, 516.
- Stockfleth*, William Walker, f. Kbh. 1802, herredsfoged Nørvang-Tørrild herreder, kst. amtmand 1849 Vejle, amtmand 1850–64 Haderslev, d. Kbh. 1885. 198, 474, 475, 668, 689, 693, 694, 695.
- Stricker*, G. A. R., borgmester Ribe, overauditør, medlem af regeringskommissionen for Slesvig. 59, 61.
- Struck*, Christen Matzen, f. Hundsløv 1821, huslærer og sekretær for Laurids Skau i Hovst, elementarlærer Havnbjerg skole, d. 1850. 321, 322, 323, 324, 329, 339, 361, 391, 607, 618.
- Sturzen-Becker*, O. P., svensk digter og journalist, ivrig skandinav. 294, 295, 577.
- Staal*, Hans Iver, f. Fredericia 1796, ejer af Tårning mølle, Tyrstrup sogn, leder af Skamlingsbanke-selskabet, 1848 stænderdeputeret, men gav ikke møde i Rendsborg, d. Tårning mølle 1861. 61, 75, 190, 191, 226, 228, 244, 245, 246, 297, 379, 380, 381, 397, 403, 406, 407, 450, 489, 577, 610, 628, 631, 649.
- Sørensen*, Rasmus, 1799–1865, lærer, Bondevenne-agitator, udvandrede til Amerika, d. under ophold hjemme. 342, 343, 448.
- Tann*, v. d., tysk officer 1848. 660.
- Tauber*, Johannes Henrik Georg, 1827–92, journalist, politiker, medarbejder 1849 »Fædrelandet«, 1853 »Dagbladet«, 1856 »Fyens Avis«, 1859 »Fædrelandet«, 1863 »Dannevirke«, forlod Haderslev februar 1864, derefter »Fyens Stiftstidende«, »Berlingske Tidende«. 692, 695.
- Tegnør*, Esaias, 1782–1846, svensk digter. 323.
- Tetens*, Stephan, f. Horsens 1773, dr. phil. 1797, stiftsprovst 1811 Odense, biskop 1819–47 Als og Ærø, d. Kbh. 1855 (begravet Ketting). 362.
- Thestrup*, Hans Nikolai, 1794–1879, officer, krigsminister 1859–63. 672.
- Thomsen* (-Oldenswort), Adolph Theodor, f. Tønning 1814, gård-ejer Oldenswort, slesvigholstener, stænderdeputeret Flensborg, amtmand 1864–67 Husum, d. Kiel 1891. 206, 207, 224.
- Thomsen*, Edvard, landbrugslærer 1846–56 Rødding højskole. 119.
- Thorsen*, Peder Goth, 1811–13, filolog og biblioteksmand. 222.
- Thorsen*, officer. 684.
- Thorvaldsen*, Bertel, 1768 (1770?)–1844, dansk billedhugger. 491.
- Thune*, Jacob, 1791–1855, præst Harte, provst Gaverslund. 471, 472, 473, 474, 475.
- Tiedemann*, Heinrich, 1800–51, landinspektør 1833–45, leder 1844 af den slesvig-holstenske privatbank. 30, 33, 149, 164, 219, 221, 393, 394, 494, 496.
- Tietche*, Caspar Gottfried, f. Kbh. 1773, præst 1804 Skodborg, 1817 Fjelstrup, d. Fjelstrup 1846. 345.
- Tillisch*, Christian Ludwig v., f. Favrvrå ved Christianfeld 1797, amtmand 1830 Åbenrå og Løgumkloster amt, 1841 Kongens kabinetssekretær, d. 1844. 240, 483, 518, 519, 520, 521, 528, 529, 685, 687.
- Tillisch*, Frederik Ferdinand, broder til Chr. L. v. T., f. Barsbølgård

- ved Jels 1801, 1844 Kongens kabinetssekretær, 1850–64 leder af det danske styre i Slesvig, d. Kbh. 1889. 14, 21, 30, 47, 53, 63, 68, 85, 94, 96, 97, 118, 136, 140, 143, 169, 188, 255, 257, 258, 268, 269, 270, 272, 284, 328, 331, 363, 388, 408, 409, 420, 424, 425, 426, 433, 435, 436, 446, 483, 529, 546, 547, 558, 576, 577, 619, 638, 639.
- Toft*, Andreas Frederik, 1801–68, distriktslæge 1838–68 Rudkøbing. 440, 441.
- Trahn*, Hinrich, lærer Jelling seminarium. 172, 175.
- Treschow*, Niels, 1751–1833, filosof og politiker. 476.
- Treschow*, Willum Frederik, 1786–1869, højesteretsadvokat, politiker, under Novemberministeriet 1848 i diplomatisk mission til London og Berlin. 464, 466.
- Tryde*, Eggert Christopher, 1781–1860, stiftsprovst 1838–57 ved Frue kirke, Kbh. 231.
- Tscherning*, Anton Frederik, 1795–1874, kaptajn, Bonnevenne-politiker, krigsminister 1848. 13, 58, 63, 89, 90, 121, 135, 162, 188, 199, 200, 213, 215, 220, 234, 311, 312, 337, 340, 355, 356, 399, 448, 452, 456, 457, 462, 497, 498, 537, 566, 571, 573, 594, 599, 600, 602, 609, 630, 640, 645, 647, 648, 651, 654, 657, 660.
- Tutein*, Peter Adolph, 1797–1885, ejer af Marienborg på Møn, landvæsenskommissær. 247, 249, 534, 535, 536, 635, 636.
- Tutein*, frk., ansat hos agent Bruhn, Kalø. 486.
- Ussing*, se: Algreen-Ussing, Tage.
- Valentiner*, Christian August, f. Flensborg 1815, præst 1846 Rinkeæs, 1849–50 Tyrstrup, 1850–64 i Tyskland, derefter Tønder, Flensborg, Tyrstrup, 1870–91 Gammel Haderslev, d. 1891. 378.
- Vogt*, gårdejer, Skodsbjerg, Nustrup sogn. 339, 376.
- Varberg*, C. F. T., sekondløjtnant. 684.
- Warming*, Matthias Christian, købmand, gæstgiver, agent Kolding. 70, 471, 664.
- Warnstedt*, Carl Ludwig v., 1808–68, amtmand Flensborg amt. 68.
- Washington*, George, 1732–99, amerikansk præsident 1787–97. 351.
- Wegener*, Caspar Frederik, 1802–93, dansk historiker, gehejmearkivar. 44, 46, 464, 493, 495, 555.
- Wegener*, Johan Jørgen Stiller, 1811–83, højskoleforstander 1844–45 Rødding, præst 1845–83 Halsted-Avnede på Lolland. 10, 12, 24, 25, 27, 37, 78, 86, 87, 93, 119, 127, 223, 235, 255, 256, 257, 264, 265, 266, 267, 268, 275, 280, 282, 283, 289, 318, 343, 344, 355, 357, 363, 381, 425, 448, 493, 495, 499, 502, 507, 538, 541, 545, 547, 548, 552, 553, 554, 555, 557, 566, 598.
- Wethge*, degn Munkbrarup, Angel. 203.
- Wiimb*, Peter Lassen, f. Lundbygård 1793, 1816 cand. jur., ejer af Slavgård, Sommersted sogn, senere af Petersminde, Virum sogn, d. 1864. 312, 314, 315, 381, 403, 406, 628.
- Vilhelm*, 1787–1867, landgreve af Hessen-Kassel. 679.
- Wilhelm I*, 1797–1888, preussisk konge 1858/61–88, tysk kejser 1871–88. 677.

- Willisen*, Wilhelm v., preussisk general, øverstkommanderende for den slesvigholstenske hær. 70.
- Winstrup*, Laurits Albert, 1815–1889, arkitekt, stadsbygmester 1851 Flensborg, 1860 kgl. bygningsinspektør for Jylland og Slesvig. 226.
- Winther*, Geert, 1813–1905, Bondevenne-politiker. 121, 199, 200, 687, 688.
- With*, Jesper Peter, 1791–1854, herredsfoged 1826 Bjerger-Hatting herred, 1848 kst. amtmand Vejle, stænderdeputeret Viborg 1836–48, folketingsmand 1849–52. 97, 245, 461, 620, 623, 624.
- Wolff*, Hans Jürgen Hinrich de, 1805–54, købmand Haderslev, rådmænd. 290.
- Wolfhagen*, Friedrich Hermann, 1818–94, amtssekretær 1842 Haderslev, herredsfoged 1850 Tyrstrup og Haderslev herreder, amtmand 1851 Flensborg amt, 1856–63 minister for Slesvig. 68, 117, 199, 203, 214, 653, 655, 656, 671, 672, 686, 687.
- Worsaae*, Jens Jacob Asmussen, 1821–85, arkæolog. 231, 343, 344.
- Wrangel*, Friedrich v., 1784–1877, preussisk general, øverstkommanderende over den preussisk-østrigske hær 1864. 453, 455, 457, 461, 657, 660, 687, 690, 691, 692.
- Wulff*, Hans Andreas, f. Højer 1764, ejer af Nebel mølle, justitsråd, stænderdeputeret Viborg, d. 1850. 78.
- Zable*, Johan Christian Julius, 1795–1872, præst 1831 Jelling, provst 1836, 1837 Hvejsel-Givskud, 1849 Slagelse. 472.
- Zeuthen*, Christian Frederik, 1794–1850, baron, ejer af Tølløse, stænderdeputeret 1841–46 Roskilde. Hans søster, Vilhelmine Frederikke, 1798–1859, var gift med Christian Flor (se også denne). 103, 184, 302, 374, 430, 442, 452, 631.
- Oehlschläger*, Adam Gottlob, 1779–1850, dansk digter. 582.
- Ørsted*, Anders Sandøe, 1778–1860, statsmand og retslærd. 50, 175, 250, 252, 289, 537.

RETTELSER

Side 288, linje 15 fra neden: Haegens, skal være: Hargens.

Side 506, linje 5 fra neden: Consul [Hother] Hage, skal være: Consul [Alfred] Hage.

Side 529, note 4, ændres til: Der er her tale om kammerherre Godsche v. Krogh, amtmand over Husum amt og administrator af Gram og Nybøl godser.

Side 645, linje 10 fra neden: luften, skal være: Luften.

Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland

- Nr. 1. Erik Christensen: *Fra min Virksomhed i Tønder*. 2,25 kr. (I boghandelen 4,50 kr.).
- Nr. 2. P. J. Refshauge: *Bonden, der blev Landraad*. Udsolgt.
- Nr. 3. *Tønder gennem Tiderne I–II*. Under redaktion af M. Mackeprang. Udsolgt.
- Nr. 4. M. H. Nielsen: *Fra slesvigske Fattigvæsens Fortid*. 4,50 kr. (9,00).
- Nr. 5. Troels Fink og Johan Hvidtfeldt: *Vejledning i Studiet af Sønderjyllands Historie*. Udsolgt.
- Nr. 6. Johan Hvidtfeldt: *Navneregister til H. P. Hanssens Værker*. 2,00 kr. (4,00).
- Nr. 7. *Aktstykker vedrørende Kreditanstalt Vogelgesangs Tilblivelse*. Udsolgt.
- Nr. 8. Peter Kr. Iversen: *Vejledning for sønderjyske Lokalhistorikere*. Udsolgt.
- Nr. 9. Johan Hvidtfeldt: *Slægtshistoriske Studier i Sønderjylland*. 2. udg. revideret og udvidet af Hans H. Worsøe. Indb. kr. 8,00 (16,00).
- Nr. 10. *Nordslesvigs åndelige Genforening med Danmark*. Under redaktion af Cl. Eskildsen, J. Hvidtfeldt og P. Kr. Iversen. 6,00 kr. (12,00).
- Nr. 11. Olav Christensen: *Bibliografi over sønderjysk Slægtstaveletteratur*. 2. udgave med tillæg: Manuskripter vedrørende sønderjysk personalhistorie i Landsarkivet i Åbenrå ved Peter Kr. Iversen. Indbundet 7,50 kr. (15,00).
- Nr. 12. *Nordslesvig efter Genforeningen*. 7 radioforedrag. Udsolgt.
- Nr. 13. Thorvald Petersen: *Fra Als til Tønder*. Udsolgt.
- Nr. 14. N. Black Hansen: *Åbenrå Annaler, 1524, 1584–1964*. 4,00 kr. (8,00).
- Nr. 15. Peter Kr. Iversen: *Kniplingskræmmer Jens Wulffs Dagbog*. Udsolgt.
- Nr. 16. A. Svensson: *Redaktør J. Jessen, Flensborg Avis*. I udsolgt, II 10,00 kr. (20,00), III 15,00 kr. (30,00).
- Nr. 17. H. V. Gregersen: *Niels Heldvad*. En Biografi. 8,00 kr. (16,00).

- Nr. 18. Erland Møller og Johan Hvidtfeldt: *Kaptajn Hans Bruhns Erindringer*. Udsolgt.
- Nr. 19. Asger Nyholm: *Nationale og religiøse Brydninger i Tønder på Sprogreskripternes Tid*. Indbundet 12,00 kr. (24,00).
- Nr. 20. Knud Kretzschmer: *Den Sønderjydske Fond*. Indbundet 8,00 kr. (16,00).
- Nr. 21. H. V. Gregersen: *Gotiske Skriftprøver fra sønderjyske Arkivalier*. 8,00 kr. (16,00).
- Nr. 22. Aage Bonde og Johan Hvidtfeldt: *Borgmestre, Rådmænd, Byfogder og Byskrivere i Flensborg 1550–1848*. Indb. 6,00 kr. (12,00).
- Nr. 23. G. Japsen: *Den nationale Udvikling i Åbenrå 1800–1850*. Indbundet 15,00 kr. (30,00).
- Nr. 24. Sigurd Schoubye: *Guldmedehåndværket i Tønder og på Tønderegnen 1550–1900*. Udsolgt.
- Nr. 25. *Åbenrå Bys Historie I*. Under redaktion af J. Hvidtfeldt og P. Kr. Iversen. Indbundet 16,50 kr. (33,00).
- Nr. 26. Harald Jørgensen: *To Ungdomsvenner. H. P. Hanssen. H. V. Clausen. En Brevveksling*. Indbundet 15,00 kr. (30,00).
- Nr. 27. H. Hejselbjerg Paulsen: *Sønderjydske Psalmesang 1717–1740*. Indbundet 22,00 kr. (44,00).
- Nr. 28. H. V. Gregersen: *Den Lüneburgske Saltoktroi. Et Bidrag til Salt-handelens Historie i Hertugdømmet Slesvig*. Indbundet 17,00 kr. (34,00).
- Nr. 29. Johan Hvidtfeldt: *Kampen om Ophævelsen af Livegenskabet i Slesvig og Holsten 1795–1805*. Indb. 25,00 kr. (50,00).
- Nr. 30. *Tønder Seminarie-Stat 1788–1963*. Udarb. af Jens Lampe under medvirken af A. Nyholm og Erik Larsen. Indb. 25,00 kr. (50,00).
- Nr. 31. Peder H. Smidt: *Hverdag og Fest. Vestslesvigske Minder*. Udsolgt.
- Nr. 32. *Jacob Fabricius den Yngres Optegnelser*. Udgivet ved A. Andersen. Indb. 30,00 kr. (60,00).
- Nr. 33. H. V. Gregersen: *Laurids Skaus Brevveksling med politiske Venner i København*. C. F. Allen. H. N. Clausen. Orla Lehmann. J. W. Marckmann. Carl Ploug. Indb. kr. 30,00 (60,00).

★

Festskrift til H. P. Hanssen. 15,00 kr. (30,00).

Sønderjylland – Historisk Billedbog. Tiden indtil 1864 v. Jørgen Paulsen og Poul Kürstein. Indb. 15,00 kr. (30,00), i særlig indbinding 22,00 kr. (i klassesæt på 15 ekspl. for i alt 300,00 kr.).

Historisk Samfund for Sønderjyllands

»Lille Serie«

Marie Boesen: *Agnes Smidt fra Lundsmark*. Træk af en livshistorie. Udsolgt.

Hans Hansen: *Fra tidlig Vår til Efterår*. I sønderjysk landbrugs tjeneste. 5,00 kr. (10,00).

Morten Kamphövener: *Skrumsager*. En sønderjysk fører. 5,00 kr. (10,00).

Johan Meyer: *Det gamle Frøslev*. Udsolgt.

Th. Kaufmann: *Minder og Tanker*. Erindringer fra grænselandet. Indbundet 5,50 kr. (11,00).

Frederik Høyberg: *Gennem 80 år*. Erindringer fra fremmedherredømmets tid. Indbundet kr. 5,50 (11,00).

Andreas Øster: *Barn i Herrnhuternes Christiansfeld*. Udsolgt.

Redaktionen består af generalkonsul, professor, dr. phil. Troels Fink, Flensborg, seminarielektor H. V. Gregersen, Haderslev, rigsarkivar, dr. phil. Johan Hvidtfeldt, København, landsarkivar Peter Kr. Iversen, Åbenrå, og forstander Hans Lund, Tanderupgård, Ribe. Redaktionssekretær er seminarielektor H. V. Gregersen, Dronning Alexandrinesvej 2, Haderslev. Tlf. (045) 2 20 83.

Desuden forhandles:

H. V. Gregersen: *Messe og Marked*. Det landskendte Kliplev marked. – Kr. 8,00 (16,00).

Bjolderup Sogns Historie. Under redaktion af H. V. Gregersen og Peter Kr. Iversen. Kr. 22,00 (44,00). 1. halvbind kr. 10,00 (20,00). 2. halvbind kr. 12,00 (24,00).

HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

Medlemmer modtager årligt for medlemskontingentet (kr. 11,50 + porto)
i to halvbind på tilsammen ca. 300 sider:

Sønderjyske Årbøger

Henvendelse om medlemskab til: Landsarkivet, Åbenrå, eller til medlem-
mer af styrelsen.

Endvidere udgives i frit abonnement (kr. 16,00) med tolv hefter om året:

Sønderjysk Månedsskrift

Abonnement tegnes ved henvendelse til: Landsarkivet, Åbenrå, eller til
medlemmer af styrelsen.